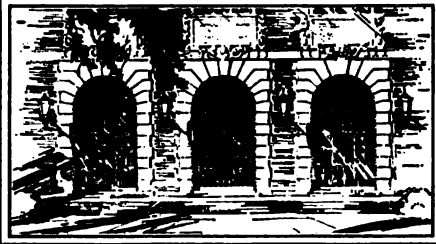

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

398.9

Uk72

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

APR 25 1979

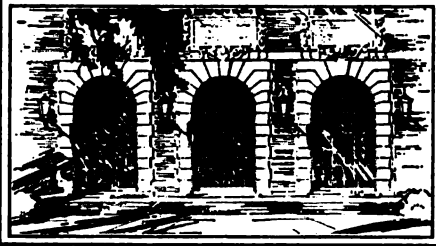
APR 5 1979

L161—O-1096

Dup

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

398.9
Uk72

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

APR 25 1979

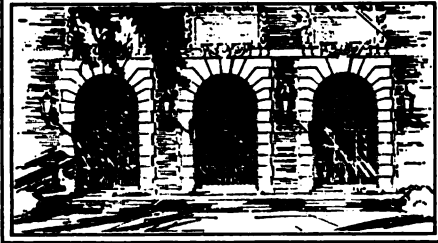
APR 5 1979

O-1096

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

398.9

Uk72

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

APR 25 1979 APR 5 1979 -----		
------------------------------------	--	--

L161—O-1096

Dup.

२३५१४

УКРАЇНСЬКІ

27850

ПРИКАЗКИ, ПРИСЛІВ'Я

И ТАКЕ ИНШЕ

ЗБІРНИКИ О. В. МАРКОВИЧА И ДРУГИХ

Бібліотека Е. С. АЛЕКСѢВА.

№ 535. Сентяб 11.

Спорудив М. Номис

С.-ПЕТЕРБУРГ

В ДРУКАРНЬОУ ТИШЕНА И КОМП. И КУЛІША

1864

02879

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ, 13 іюля 1864 г.

Въ Петербургѣ 13 Іюля 1864

398.9
Uk 72

ОД ВИДАВЦЯ.

Збірник д. Марковича з'явився з приказок и т. и., що шановний Опанас Василівич сам набирав, тулячись по різних світах и Українах; що набирали другі и своєю працею не поборонили ёму покористувацьця; що були надруковані по різних видавнях. Чні з надрукованих приказок пішли до збірника, шановний читець побачить сам, в реєстрові покорочених меннів и в написах при саміх приказках; там же вбачаюцьця дечні мення и тих, що, кажу, не поборонили дати до спілки свої збірники; затим, постачали Опанаса Василівича приказками: Наум Пилип. Горобинський, Ил. Петр. Дорошенко, Мелана Овд. Загорська, Дан. Сем. Камінецький, д. Крушельницький, Дан. Ив. Лавріненко, Вас. Яковл. Мокринський, Петро Микол. Мокрицький, Ст. Дан. Ніс, Мих. Яким. Орловський, Хведор Тимохв. Панченко, Павло Яков. Паламаревський, Олена Ив. Підгаєвська, Ил. Павл. Примо, Натоль Свидницький и инші. Всёго-навсяго приказок в збірнику д. Марковича, з однінами, з півсотні тисяч, або й більш.

На мое прохання, слать мені, у кого маюцьця, збірники, одгукнулись:

1) В. М. Білозерський дав: а) чийсь несвідомий збірничок (близько 600 №№), з написом «Харків 1834 р.»; б) теж чийсь несвідомий рукопис—приказок Носовича; в) приказки, що постачав д. Кулішеві Микола Мих. Білозерський, частиною з різних книжок (176 №№), частиною записані по різних повітах Черніговщини (460 №№), и г) артикул. д. Шейковського про здоровання и инше у Подолян.

2) Микола Мих. Білозерський прислав 2011 приказок и 345 загадок; з того усього, 58 з книжок, а решт—записано в Черніговщині, Полтавщині, Київщині, Харківщині и Чорноморії: 1331 №№ самим д. Білозерським, а 967 дд. Білозерськими (В. М. и Ив. Ив.), Хвед. Трох. Богуславським, П. О. Кулішем, Олександр. Матв. Лазаревським, Оп. Вас. Марковичем, Олександр. В. Шишацьким-Иличем, п. Петром Огієвським и другими.

3) Г. А. Залюбовський прислав власного збору приказки: 127 книжкових и 585 записаних в Катеринославщині, в Новомосковському повіті.

4, 5, 6, 7, 8 и 9) Олександра Яков. Коніський, Вит Андр. Косовцов, Мих. Мих. Левченко, Дмитро Данил. Стороженко, Андр. Левк. Шиманов и Мих. Ригор. Щербак по кільки десятків, а дехто (напр. д. Коніський) и по кільки сотень приказок, записаних по різних місцях України.

10) Всевол. Порхвир. Коховський — приказки и загадки, записані ім в Харківщині, в Озюмському повіті.

11) П. О. Куліш проказав в диктуру дешицу, що згадувала повно натоптана пам'ять шановного добродія.

12) Вас. Матв. Лазаревський дав передивницьця свій, досить багатий на приказки, насцький збірослов.

13) Д. Миловиденко—приказки з Валкського повіту.

14) Д. Руданський—298 приказок, записаних ім в п'ятідесятних роках на Поділлі, в с. Хомутинцях Винницького п.

и 15) Хвед. Ладимир. Яцімірський—приказки и загадки, що записані ім теж на Поділлі, в Новоушицькому п.

Опріч того, передивився я и з дебільшого повибірав надібки: з Кулішівських—Граматики, Записок о Южной Русі и Чорної Ради; з Кобзаря ⁽¹⁾, Основи, Черніговського Листка, Збірослова Шейковського, Зілля Ревакина (Києв. Губер. Часоп. 1863 р. №№ 41 — 44); з дебільшого—з Черніговського Губерського Часопису, з Десять Кіп Казок д. Волковського ⁽²⁾; д. Коховський поміг вибратъ з Квітки, Едуард Ив. Конге повибірав девідкіля з Полтавського Губерського Часопису; позбірав докуппи, що позаночувано у себе в шпаргалках, або що задержала пам'ять од часів оних; притулив, що згадував и слав мені шановний Дан. Сем. Камінецький, передивлюючись виправщицькі листи,—и отто в того усєго напелешкалось на оцю книжку ⁽³⁾.

Приказки отті, як легко догадаецця кожному, достались мені неразом: дехто слав мені збірники, як я ще пересипав збірник д. Марковича, а дехто тоді, як він уже був у мене готовий, приказки понумеровані, показчик до їх зроблений, книжка почала друкуваецця. Одтого и додатки в книзці: додаток одмін и додаток тих приказок, що в мене попереду не було. Поки збірник д. Марковича не був налаштований зовсім (се б то, поки приказки не були понумеровані и показчик не був зроблений), — що прислано мені нового, можна було тасуватъ у шуршу; потім же, що мені слали, треба було—або тудить в середину одмінами, коли були такі приказки, або робить в кінці додаток; як же книжка почала друкуваецця, треба було робить и другий додаток—додаток одмін: до надрукованої приказки одміни в середину не притулиш. Що ж до третєго додатку, до приказок мені несвідомих, то и без єго не можна було обійтись: де містить приказку, що її ніколи не чув, або не догадуєся, про що річ, а тим часом приказки шикуюш по *рѣчам*?

Беручись за видання приказок, я не дбав, щоб книжка була охаючена, як звичме бувають такі видання у сильних, напр. німецьких, пісьмаків; щоб тут було и про культу, и про приказки старі и нові, сякі и такі: я добре відав, що для таких книжок треба не року-двох, а віку, та ще й не одного, а богатєх, а тим часом у нас, ради сєго, не зроблено праве нічогосінько. Я тільки одно мав на меті: щоб книжку видать яко мога скоріше и щоб з неї користи було яко мога більше. Про остатне нічого балакатъ; поспішав же я ради того, щоб був спосіб користуваецця приказками, або я лаштуватъ їх до справді хорошего видання—не одному, а кожному, хто забажає; щоб, хто збірає отті перли од народу, знав, що є вже, а чого нема; щоб було до чого тулиецця и примірюватъ. Ради того: 1) я містив у книжку усе, що було в збірниках (загадки, шєпоти, зацїрування, замовляння и д.): все комусь знадобиця! 2) шиковав збіранию у такі лави, щоб не психологія була основою, або що инше пісьмацьке, а як, на мою думку, огүлові користніш—чи то з погляду одшукування в книзці, чого треба, чи полегкісті в читаннєві, запам'ятуваннєві;

(1) З незабутого Кобзаря я повибірав не тільки справжні приказки, од народу ім взяті, а и вірші, що їх пісьменний наш люд, а деякі навет и народ уже, вживають замість приказок. Мені здаецця, що вірші такі повинні стоять між приказками — як, приміром, приказки, що вживаюцца в які-небудь одні статі українського народу, або в які-небудь одні сторони України. Не знаючи сих віршів и що їх вживають вже замість приказок, не можна знать українського погляду на все, у всюсєнські вго обширї.

(2) Рукопис. Небіжчик Волковський (Єсип) вславився на Правім Боці яко великий мистець розказувать казкї, брехенькї и т. и. Ото він и записав їх десять кіп (600). На превеликий жалъ, в рукопису нема перших 77 казок, и вони прислані мені (таки Оп. Вас. Марковичем) тоді вже, коли покористуваецця ними як слід неможна було: більша половина книжки була вже надрукована. Одначе, що потрібніше, я, здаецця, усе повибірав.

(3) Хто ще працюватиме над наськими приказками, повинен, опрїч иншого, перегледіть и Przewrowiesci Polskie, przez Salomona Ruśinskiego zebrane (Krakow 1634 г.). Показую на їх, яко на таку книжку, що їх тепер дуже не густо (маецця в книгозбірї батька Тараса; подарував д. Щербак). Я сєю книжкою не покористуваєся, бо довідаєся про неї тоді, коли вже не можна було покористуваецця. Про другі ж фонєв для наських приказок, див. досить просторєнький реєстр д. Евхаимєна, Ос. 21 (XIII, 41).

3) містив одміни, що хоч чим-небудь примітні, хоч яким словом, навет вимовою слова, и 4) містив усе, як воно було записано, не вважаючи, що дещиця покалічене (1) — пописьмачене, поляшене, помоскалене — або що писання деяких слів не того штибу, який вживаецця тепер в наських книжках: що наське-щирець, а що не наське — про те, думав я, порано расправлять; а що до писання — нехай йде! нехай виявляюцця усі місцеві вимови; колись усе те носудачить — може й книжковому дечому треба буде трошки поруйнувацьця. Одноманітне я тільки писав: хоч, бо хоч и хоть у нас вживаюцця без розбору (хочь, де було записано, я скрізь зоставляв); скрізь писав *та, так, то*, не одрізняючи од *да, даж, до* — з твєї ж причини; *тільки* писав *тільки, міні—мені*, и инше таке. Од штибу такого я одхибнув тільки там, де приказка взята з якого старого рукопису, або я певно не знав, як вимовляецця слово там, де вона записана.

Написи біля приказок, де або ким записані, або з якої книжки узяти, я робив нестеменисінько такі, які були у збірнику д. Марковича. Тільки там, де написів було дуже багато и де з їх видно було, або я знав и сам, що приказка вживаецця, напр., скрізь по Лівобочні Україні,—замістьць усіх написів я писав просто *Лів.* (Лівобочна Україна). Так же я робив и з написами по збірниках М. Білозерського и инших — даючи усюди перевагу *місцеві*, де приказка записана, перед менням *модни*, що їх записала, се б то: де тільки в збірниках призначено було мення місця, я ёго скрізь ставив, а мення людини ставив тільки тоді, коли не було мення місця. Так я робив и з своїми приказками, коли певно не знав, де чув приказку, або де записав. В одному тільки я одступив од сёго порядку: біля всіх приказок з збірників дд. Залюбовського, Коховського, Миловиденка, Руданського и Яцімського я писав не мення місця, а їх власне мення, и то ради того, що всі приказки у їх записані у одному місці: у д. Яцімського—у Нові Ушиці, у д. Руданського в Винищині и д. Додам ще, що коли в збірнику д. Марковича не було біля приказки ніякого напису, я ставив *Не* (місце невідоме), а коли траплялось се по инших збірниках, біля приказки я писав мення добродія, чий збірник. Покорочення ж меннів и різні признаки в написах—такі:

А.	Азов.	Бор.	Боровиковський.
Алек.	Александрійщина (в Харсонщ.).	Бус.	Буслав.
Ал.	Александровщина (в Катеринославщ.).	Вал.	Валки.
Ар.	Арендаренко.	Вас.	Васильківщина (в Київщ.).
Арт. Шей.	Артикул Шейковського (див. вище—про Здоровкання у Подолян).	Вед.	Ведмежа (Брацлавщ.).
А. Вил.	Атеней Виленький.	Вел.	Величко.
Ах.	Ахтирка.	Вин.	Винищина.
Бал.	Балта.	Войц.	Войцицький (1833 и 1834 р.)
Бат.	Батури.	В.	Волинь.
Бер.	Бердичев.	Вор.	Вороніжщина.
Білг.	Білгородщина.	Гад.	Гадяччина.
В. Білз.	} Василь, Микола,	Гайс.	Гайсинщина.
М. Білз.		Г.	Галиція.
О. Білз.		Г. Бар.	Ганна Барвінок.
Бод.	Бодянський.	Гат.	Гатцук.
		Гл.	Глуховщина.
		Гол.	Голота.
		Гор.	Горodianщина.
		Гр.	Грайворінщина.

(1) Каліч я дуже частенько таки трапляецця. Та й не див: багацько приказок, певно, записано не просто од народу, а з пам'яті, а пам'ять в таких разі робить наче той бик, що мовляв, *куди навик, туди и тягне*; а може хто и твєї думки був, що, мов, як же такому нечупарному, варязкуватору, та між письменні люде! Мовлячи огулом, з сёго боку треба сторожко підступать до приказок, щоб не хибить и не вважають за наське таке, що воно зовсім не нашої паравії.

Грам.	Граматка (Куліша, 1857 р.).	Кул.	Куліш.
Греб.	Гребінка.	Кулж.	Кулжинський.
Д.	Джуньків (Бердичовщина).	Лаз.	Лазаревський (Олександра Михайл.).
Дуб.	Дубно.	Ласт.	Ластівка (1841 р.).
Євх.	Євхименко.	Леб.	Лебедянщина (Харківщ.).
Єв.	Євинсдорхв (Радомильщина).	Лев.	Левченко.
Ж.	Житомирщина.	Лип.	Липовець.
Закр.	Закревський (1860 р.).	Лист. (1)	Чернігівський Листок.
Зал.	Залюбовський.	Лит.	Литин.
Зап.	Записки о Южной Руси.	Лів.	Лівобочна Україна.
Зас.	Заславщина.	Лох.	Лохвищина.
Збр. Шей.	Збірослов Шейковського (Опыт Южнорусского Словаря. 1861 р.).	Л.	Лубенщина.
Збр. Лаз.	Збірослов Лазаревського (Василя; див. вище).	Макс.	Максимович (Мих. Олександр.).
Зв.	Звенигородщина (Київщина).	Мар. В.	Марко Вовчок.
Зін.	Зінківщина.	Мат.	Ісько Материнка.
Ил.	Илькевич.	Мг.	Мглин.
Ис.	Исаенко.	М. Марк.	Микол. Маркович.
Казки	Казки Волковського (див. вище).	Мик.	Миколаїв.
Камн.	Камінецький.	Мир.	Миргородщина.
Кан.	Канівщина.	Нем.	Немиров (в Брацлавщ.).
Кат.	Катеринославщина.	Н.	Ніжинщина.
Кв.	Квітка (де виставлена лічба • картки и д., то з видання 1858 р.).	Новг.	Новгород-Сіверщина.
К.	Київ.	Новгр.	Новоград-Волинський.
Киш.	Кишинев.	Новоз.	Новозибків.
Кл.	Климентій (рукопис XVII—XVIII ст.; д. Маркович мав його од небіжчика Шишацького-Илича).	Новом.	Новомосковськ.
Кобз.	Кобзарь (де виставлені лічби—видання 1860 р.).	Нов.	Новосілівський (1857 р.).
Кобр.	Кобрин.	Ном.	Номис.
Коз.	Козелщина.	Нос.	Носович.
Коніс.	Коніський (див. вище).	Об.	Обобочна Україна.
Кон.	Конотипщина.	Ог.	Огієвський (з Ніжинщини).
Кор.	Короп (в Кролевещині).	Олг.	Ольгополь.
Кос.	Косовцов.	Ос. (2)	Основа.
Кост.	Костомаров.	О.	Остерщина.
Котл.	Котляревський.	Ост.	Острогосьщина.
Кох.	Коховський.	Павлв.	Павлівський (1818 р.).
Краш.	Крашевський.	Павлг.	Павлоградщина.
Крем.	Кременець.	Paul.	Żegota Pauli (див. Збір. Шей. XVII).
Кременч.	Кременчук.	Пер.	Переяславщина.
Кр.	Кролевещина.	Печ.	Печера (в Брацлавщ.).
		Пир.	Пирятинщина.
		Підл.	Підлясса.
		Пов.	Повість о том, що діялось з Україною и д.
		Пог.	Погара.
		П.	Поділля.
		Пол.	Полісса.
		Полт.	Полтавщина.

(1) Лічба після *Лист* показує: та, що в скабочках, картку, а перед скабочками — рок (1-ве — 1861 р., а 2-ге—1862 р.).

(2) Лічба після *Ос.*, перед скабочками, показує, за який місяць книжка, се 6 то: 1 Січень (1861 р.), 2 Лютий, 3 Березиль, 4 Квітень, 5 Травень, 6 Червень, 7 Липець, 8 Серпень, 9 Версень (Жовтень), 10 Паадерник (Листопад), 11 Листопад и Грудень, 12 Січень (1862 р.), 13 Лютий, 14 Березиль, 15 Квітень, 16 Травень, 17 Червень, 18 Липець, 19 Серпень, 20 Версень, 21 Паадерник. В скабочках же лічби показують: римська—лічбу, під якою артикул стоїть на паятурці Основи, а орапська—картку.

Полт. Час.	Полтавський Губерський Часопис.	Стр.	Стрийковський.
Прав.	Правобочна Україна.	Сум.	Суми.
Прав. Ниж.	Правобочна Нижня (та, що и Лахи звать Україною).	Т.	Таганрог.
Прав. Верх.	Правобочна Верхня.	Тар.	Тараша.
Пр.	Прилука.	Тат.	Татишев.
Пр. в Ст. 36.	Приписка в Старому Збірнику (див. Старий Збірник).	Тет.	Тетієв (в Таращанщині).
Проск.	Проскурів.	Тул.	Тульчин (в Брацлавщині).
Рад.	Радомисль.	У.	Умань.
Рев.	Ревякин.	Уш.	Ушиця.
Ров.	Ровно.	Х.	Харків.
Р.	Роменщина.	Х. Вид.	Харківс. Видання.
Рост.	Ростов на Дону.	Х. 36.	Харківський Збірник.
Руд.	Руданський.	Хар. 36.	теж (що я мав од д. Білозерського; здаецця, се той же самий, що користувався ним Опанас Василєвич).
Рус.	Русанов (в Остерщині).	Хар.	Харсон.
Сич.	Сичівка.	Хат.	Хата.
Сівер.	Сіверія (півночна сторона Черніговщини).	Хор.	Хоролщина.
Скальк.	Скальковський.	Час.	Черніговський Губерський Часопис.
С.	Сквіра.	Черк.	Черкащина.
Ск.	Скрізь.	Черн.	Черніговщина.
Сков.	Сковорода.	Чер.	Черняхів (в Київ. п.).
Сл.	Слободи (південна сторона України).	Чор. Рад.	Чорна Рада.
Слон.	Слоним.	Ч.	Чорноморія.
Слуц.	Слуцк.	Шей.	Шейковський.
Сн.	Снегірєв.	Шим.	Шиманов.
Сос.	Сосниця.	Ш.	Шишацький.
Ст. 36.	Старий Збірник (рукопис початку XIX с., якогось коморника. Достався він д. Марковичові од д. Крушельницького; захоплює приказки Уманщини).	Щ.	Щербак.
Ст.	Стародуб.	Юр.	Юринівка (в Новгородсіверщ.).
Сторож.	Стороженко (Дмитро Данилович; див. вище).	Я.	Ямполь.
		Яц.	Яцімірський.
		г.	губернія.
		п.	повіт.
		и.	містечко.
		с.	село.

Де при приказці (напр. №№ 2855, 4826), або при одміні (одміна під ціхвірею 2 в № 4824) нема ніякого напису, або поставлено *id*, там треба розуміть напис, що и при передні приказці, або одміні; де напис стоїть в ламаних скабочках (напр. при №№ 4750, 4801 [Бр.], [Гр.]), треба уважать, що до приказок мались и одмини (з Бр. и Гр. в вимєнєних нумєрах), але ті одмини нічим не примітні, ніякої користи не вбачалось друкувать їх; де в написах перед менням повіту и т. и. стоять римські ціхвірі, то для тєго, щоб одрізнити кільки одмін з одного місця (напр. при № 2597 є Бр. и I Бр.—щоб одрізнити одну брацлавську одмину од другої брацлавської); де перед одміною маецця кільки цяток (...), то, чи будуть ті одмини надруковані під приказкою дріботою, чи надруковані як строці з приказкою, треба вважать їх яко кінець передніє одмини чи приказки, та ще й так: коли в одміні маецця яке слово, що маецця и в передні одміні чи приказці (напр. № 2815, як строці, маецця в одміні слово *жінка*), то виходить, одмину сю так треба читать: «Коли моя жінка шельма и д.»; де такого слова нема (№ 2782, 3-я одміна)—так: «Приший-коблї-

хвіст, а в кобили и свій є», або (там же, 5-а одміна): «Пришій-хвіст-кобилі: ж одирвещця, то далеко опинещця»; де, в одміні, стоїть значок (»),—треба вважати, що в одміні сі нема слова, до якого значок поставлений (напр. під № 2823 в Лубецькі и Илькевичевські одміні нема слова *блювати*). Одначе, мудрацію сю шановний читець швидко и сам розбере—прочитавши дві-три картки.

Думаючи про покажчик до приказок, я надумав так, щоб не тільки пошукувати, по азбуці, отте ватажжя, що стоїть, надруковане великими літерами, з початку кожного поділу в книжці, а теж: показати, які приказки з інших поділів можна лічити до того чи до другого поділу; поробити ватажжям и поставити у ряд дещо инше, що валніше, але що в книжці, за приводом кого-другого, пішло яко рядовичі; поставити у ряд деякі примітніші слова и які передивившись по приказках, шановний читець покориштуецця, чи то—що до нашого битопусу, до народнєго поглядсвіта и д. Зунило мене зпершу у сі думці, що зробить як слід такий покажчик—то треба зглибити приказки (та ще богато и дечого другого) глибоко, треба передієдїть и перечитати дечого богато, а час не стоїть. Одначе, надумавшись, пішов—на що спромога. Для першої обихідки и такий знадобицца, а хто працюватиме, не пом'якуючи, над приказками сам, той и сам собі зробить; хто діло добре розуміє—не коритиме мене, а хто коритиме—не я перший, не я и остатній.

Більше ще я вагався, беручись до праці, за писання: чи вдацьця мені до того, що воно у нас тепер найбільш вживаецця, чи може до того, що давно вже про єго балакають, та якось ніхто не одважуецця. Вагався я так, вагався; а далі, погугоривши де з ким и набравшись духу, и—на відважне! мовляв... Чи тепер, чи в четвер, а теперішнє писання треба буде поруйновати: скрізь тепер ідуть до тїєї думки, щоб писати так, як вимова показує, а не так, як показують слововиводи; писанням по слововиводам, починають думати, кікого не навчши слововиводам, коли воно не тямить їх звїтільниде, а що тим перешкода велика робицца пісьмаченнєві народа—то певка річ. Так починають, кажу, думати скрізь, так дегде починають вже и робити—так мусимо нехибно колись и ми зробить. А коли так, то лучче ж тепер, ніж в четвер, и найпаче нам, що и вся турбація у нас про те, щоб найбільшу полегкість прибрати для пісьмачення и освіти темного люду.—На чім покладаецця нове, те прибране, писання—колись трохи було вже про єго в Черніговському Листкові; та не яке воно и ґрундзєване, щоб шановний читець не розборсав єго сам, прочитавши картку-дві в книжці: *є* становицца всюди, де тільки в словах чутно м'яким голос *е* (єсть, є, мое, лле); *е* всюди, де той голос чутно твердим—як московське *э* (мене, еге! е! пише); *ця* и *ция* замість *тя*, *тыя* (скверещця, дражнищця); *рря*, *ття*, *ння* и д. замість *рь*, *ть*, *нь*, *рья*, *тя*, *ня*, *рь*, *ть* и д. (надвірря, поліття, верещанья); *ъ* в кінці слів, *ф*, *в*. и *э*—зовсім геть; в середині слів усюди *ъ* в таких, приміром, словах: *п'ятий*, *п'яний*, *зв'язує*. Годилось би воно розборсати и такі, напр., речі, як наські *у* и *ув*, *з* и *с* и т. и.; але, мені здаецця, тут треба вже заждати, поки наука наську мову по суставчиках розбере; годилось би теж прибрати букви для *дж* и *дз* (джеджулицци, джур, переїжда, джога, дзенькати, дзєбати, дзєвкати, дзєбом), бо се воно у нас не два приголоси, а один-единий; та розпитавшись з добримі людьми, одпихнув таку думку: не всюди у нас є словолитні и, д'ятого, не всюди можна доставати потрібні літери; хто б може рад дущєю ити в ту ж тропу, та бракує способу. Нехай и се на колись!

«Оже ся описав, или переписав, или не дописав, читте исправляя», а мені, щиро прошу, вибачити. Найпаче прошу не поремствувати на мене, що є приказки два рази надруковані и що богато є таких, що треба б їх стягнуть до одного нумера, або що треба б зробити з одного нумера два-три; що одноманітних приказок частину я утокмачив до одного гурту, а другу до другого и д. Децицію робив я тут нарочито—з разного поводу; найбільш же сталось се супровив моєї думки. Як збірник був уже зовсім налаштований до друку (приказки понумеровані, покажчик зроблений),—деякі приказки треба було викинути або перенести до других гуртів, а деякі, нові, вставити в середину (з разного поводу треба було се робити): д'ятого, треба було, що поміжне, або збивати єго докупи, або розводити у розні нумері. Але найбільш—сталось, що й розказати трудно и що добре пійме тільки той, хто над таким ділом сам працював. Не десять и не двадцять разів проходив я усі приказки, щоб не було оттого неладу... Набадураєш оце, переглядуючи, приказку, що позав-

чора або тиждень назад десь була (приказок сила, не день и не два треба, щоб перейти їх); почнеш шукать—и наскакуеш на таке, що десь с'єгодня чи вчора було; робиш замітку, шукаеш дальш—знову на щось направив... Годин через три-чотирі так у тебе у голові помутниця од тії плутанки по картках, що хоч кинь роботу: тут же, карток через п'ять-шість, або и в двох картках поруч, натикаєся на однакові приказки и с'єго не примічаєш... кинь же роботу до завтр'єго, або поки одночине голова—и казать нічого. Кажу, що розуміє добре се діло тільки той, хто над ним сам працював, а найпаче, коли у єго була така страшенна сила приказок и одмін, доставались вони єму не разом, збірники були пошиковані по азбуці, або иншим штибом, ніж у мене.

Кінчаючи своє слово до шановного читця, повинен додати, що як згадуватимемо, любе добродійство мої земляки, тих, що збирали отте диво и не поборонили дати єго нам и добрим людям на користь,—пам'ятаймо теж и про шановних Михайла и Якова Матвієвичів Лазаревських и Семена Даниловича Камінецького: тих двох, що з такою, правдиве насью, широстою допомогли коштом спорудити книжку, а останнєго, що не ради користи якої, а ради доброго діла працював над оттиєю непоказною, але тяжко нудною виправщицькою працею: виправлять оттаке, як оці приказки, то не играшки!

Та и про те треба сказать ще, що щб є у оці книзці, то тільки частина того, що є у народа. Дехто слав мені десятків п'ять-шість приказок, и траплялось так, що з тих п'яти-шести десятків три четі, навет п'ять шестин або и дев'ять десятинок було таких, що в збірниках Опанаса Василя и инших зовсім не було. В збірниках Опанаса Василя и М. Білозерського найбільш приказки з Черніговщини—здавалось би, що ними уже все повидзєбувано по тих сторонах; одже Опан. Вас. слав мені потім черніговські приказки, д. Камінецький заночував коропські—що зовсім нові були. Виходить, добродійство, роботи—аби тільки хіть! и найпаче на Правобоччі, и найпаче оттам, де, мовляв, «сама патока».

М. Номис.

Віра 1—4. — Бог 5—95. — Гріх 96—125. — Піст 126—131. — Говіть 132—139. — Молитва 140—161. — Церква 162—183. — Свято 184—192. — Чорт 193—198. — Пекло 199—201. — Чернець, піп и д. 202—230. — Ворожка 231—234. — Відьма 235—252. — Забубони 253—318. — Так годичця 319—376. — Чує душа 377—381.

1. Хто за ВІРУ умірає, той собі царство заробляє. *Лаз.*

2. Невірний гірш Жида, або Турка. *Проск.*

4. Яна віра, така и охвіра. *Ил.*

Нема в світі над БОГА. *Ком.*

Над Богом нема нікого. *Зал.*

Без Бога ні ⁽¹⁾ до порога. *Об.*

• ⁽¹⁾ не. *Бр., Бер., Ком.;* а ні. *Проск., Зв., Рад., Ст. Зб.*

Усі ми під Богом. *О.* — Усі під Богом ходимо. *Повм., Пир., Пр., Біл.*

Усе везе, тільки гріхи наші. *[Ком.], К., Бер., Х.*

10. Як би не Бог — хто б нам поміг! *Проск.*
Кому Бог поможе, то все ⁽¹⁾ переможе. *Рад., Грам.*

⁽¹⁾ то той. *Пир., Біл.*

З одним Богом на сто ворог. *Ш.*

Як Бог дасть ⁽¹⁾, то и в єнню подасть ⁽²⁾. *Рад., Лох., [Пир.], Пр., Н., Кр.* — Кому Господь має що дати, то дасть и в хаті. *[Бр.], Нам.* — Як Бог дасть, то и тут завдасть ⁽³⁾. *К., Л.*

Коли Бог ⁽¹⁾ не годить, то и ⁽²⁾ огонь ⁽³⁾ не горить. *Рад., З.*

⁽¹⁾ Як Бог. *Бр., Проск., Рад.;* Бог. *Зв., Л.,* ⁽²⁾ и. *Ст. Зб.* ⁽³⁾ вогонь. *Проск.;* то и у печі. *Бр.*

Як Бог годить, то и мокре горить. *Яч.*

Як Бог не поможе ⁽¹⁾, то и святі не оборонять. *Бер., Лох.*

⁽¹⁾ Як Господь дасть. *Бер.*

Як Бог не схоче, то хоч би десять голів мав, то нічого не зробиш. *Кан., [Рад.], Коз.*

Як Божа воля, то вирнеш з моря. *[Гат.], Ос. 7 (V, 43).*

19. Хто собі що обіцує, тоє Бог ніцує. *Ст. Зб.*

21. У Бога все мога. *Ил.*

У Бога все готово ⁽¹⁾. *Об.*

⁽¹⁾ готове. *Прав.;* напоготові. *Бер., Л.*

Волно Богу, що хотіти, то чинити. *Ст. Зб.*

Волно Богу, и звязавши в рай укинути.

Божа воля, Божа и сила. *Збр. Лаз.*

Він знає, що починає. *Зал.*

Без Божої волі и волос з голови не спаде. *Ил., Проск.* — Волос з голови не спаде (як того схоче Бог). *Ст. Зб.*

Не родить рілля, але Божа воля. *Кан., К.*

Хто ж в світі знає, що Біг гадає! *Гат.*

30. Бог те знає, а не ми грішні! *Зал.*

Божих сил не можна вгадати. *К., Ком.*

Біг усе дає, як сам знає. *Гат.*

Бог знає, що робить ⁽¹⁾. *Бр., Зв., Рад.*

⁽¹⁾ ділає. *Ил.*

Біг суде ⁽¹⁾ не так як люде. *Гат.*

⁽¹⁾ судить. *Не.*

Нам Бога ⁽¹⁾ не вчить, як хліб родить. *Сос., Ёвх., Гр.*

⁽¹⁾ Нам жить. Бога. *К.*

Ніхто з Богом контракту не брав. *Проск.*

На Бога не дуже гримай. *Гайс., К., Х.*

З Богом не бицьця. *Рад., Гор., Ком., Біл.*

— ... Ёго святає воля. *Пир., Пр.*

До Бога з кием ⁽¹⁾ не підеш. *Рад., З., Кон., Біл.*

⁽¹⁾ кнєк. *Бер.*

40. Силою в Бога не взяти. *Ст. Зб.*

З Богом не будеш позивацьця. *Бр., Лох.*

Кого Бог любить, того й карає ⁽¹⁾. *Бер., Пр.*

⁽¹⁾ навідує. *Бр.*; навіщає. *Нем.*, на-
віждає. *Вед.*; наказує. *Полт., Кон.*

Каравши, Бог та й змилюєця. *Ст. 36.*

Богъ дасть нуждочку, Бог дасть що и оз-
доровить. *К.*

Кого Бог засмутить, того и потішить. *Проск.*

Бог покорить, Бог и простить. *Євх., Не.,*

Бог хоч ⁽¹⁾ не скорен ⁽²⁾, та ⁽³⁾ влучен
⁽⁴⁾. *Л.*

⁽¹⁾ Бог *Кан., К., Ст. 36., Г. Бар.*;
Хоч. *Зв.* ⁽²⁾ вскорен. *Зв., Л., Кон.*; ски-
рен. *Кан., К., Г. Бар.*; скор. *Ст. 36.*;
скорий; втрапен. *Рад.* ⁽³⁾ але. *Кан., К.,*
Ж.; так. *Зв.* ⁽⁴⁾ улучен. *Зв.*; лучен.
Ж., Ст. 36., Г. Бар.; лучний. *Ст. 36.*

Од Бога нігде не сховаєся («бо Ёго око
и на воді, и на землі, и під землею... и зна,
що я зроблю»). *З.) К., Л.*

Од людей сховаєся, а од Бога ні. *Ном.*

50. Бог знайде, хоч и в печі замуруєся
⁽¹⁾. *Бр.* — ... хоч и під піччю. *Біл.*

⁽¹⁾ замаєся. *К., Рад.*

Чи дасть Бог — не одмолиця, не одкупиц-
ця *Кон.*

Бог все бачить. *Л., Б.* — ... та не скаже.
Бер., Рад. — ... а вже разом покарає на
тім світі. *Бр.*

Бог не карає прутом. *Ил.*

Бог не трубить, коли чоловіка губять..

Що Бог навине, того ніхто не мине. *К.*

У Бога всього много. *Г., Прав.*

Бог багатий ⁽¹⁾, то и нам дасть. *С., К.* —
Той, що багатий, Той нам дасть. *Дуб., Пир.*

⁽¹⁾ У Бога багачько. *Пир., Біл.*

Бог старий господарь. *Бр.* — ... має біль-
ше, ніж роздасть. — Більше Бог має, як роз-
дав. *Ил., Кан., К.*

Бог батько, государь дядько. *Збр. Лав.*

60. Що Бог дасть, то не напасть. *Ил.,*
Євх. — ... Біг покорить, Біг и простить. *Не.*

Що Бог дає, то все в луччому. *Кон.*

Що Бог не робить, то все на лучче ⁽¹⁾.
Біл.

⁽¹⁾ и луччому. *Н.*

На Бога надійся, а сам не плошай. *Євх.*

На Бога складайся, розуму ж тримайся.
Гат.

Бога визнавай, а руки прикладай. *Бр.*

66. Богу молись, а сам стережись. *Проск.*

68. «Дай, Боже!» — «Роби, небоже!» *Х., Л.* —
«Поможи, Боже!» — «Роби, небоже, то и
Бог допоможе!» *Вед.*

Роби ⁽¹⁾ небоже, то и Бог поможе ⁽²⁾. *Рад.,*
Пир., Кон., Біл., Зап. (I, 44), [Б., Коз.]

⁽¹⁾ Працуй. *Нем.*; Трудись. *Проск.*

⁽²⁾ а Бог допоможе. *Нем.*; а Бог тобі
поможе. *Проск.*

70. Боже поможи, а сам не лежи! *Зв.,*
Бер., Л.

Не все ж Біг дарує, про що люд міркує.
Гат.

Бог за працу мієть щось дати. *Ст. 36.*

Бачить ⁽¹⁾ Бог з неба, що кому треба. *К.,*
[О., Грам.]

⁽¹⁾ Знає. *Ил.*

Кого Бог сотворить, того не уморить. *Євх.*
Дав Бог роток, дасть и кусок. *О.*

Хто дав зуби, дасть и хліб до губи. *Ил.*

Бог — батько: як буде нас тримати ⁽¹⁾, то
буде и годувати. *Бр.*

⁽¹⁾ держати. *Грам.*

Який Бог ⁽¹⁾ змочив, такий и висушить.
Бр., [Кан., Коз., Біл.]

⁽¹⁾ Який. *Лит.*

Дасть Бог день — дасть и пожиток. *Прав.*
80. Що вбогий, що багатий — у Бога все
рівно. *Рад.*

Бог нерівно ділить: жде, щоб сами діли-
лися. *Нос.*

Чоловік мислить, а Бог радить ⁽¹⁾ *Ил.* — ...
гадає, а Бог розполагає. *Коз.*

⁽¹⁾ керує. *Ил.*

Чоловік стрілає, а Біг кулі носить. *Ил.,*
Кан., К.

Чоловік крутить, а Бог розкручує. *Кан., К.*
Коли сіно в стозі, то забув о Бозі. *Ил.*

Хто — коли тревога, то до Бога, а по тре-
возі забуде о Бозі — горе тому. *Зал.*

Коли зле гадаєш, чом ж Бога благаєш! *Гат.*
На Бога пеняєш, а сам кульгаєш. *Коз.*

З Богом нічого жартувати. *Ст. 36.*

90. З Богом не з хлонцем жартувати. *Кл.*
Хто з Богом, з тим Бог. *Ил.* — ... Бог з
ним. *Проск.*

Хто против Бога, то и Біг против нѣму. *Ил.*
Як мога коло Бога. *Ст. 36.*

Від серця до Бога навпростець дорога.
Коз., Гат.

Від серця до неба шляха не треба. *Гат.*

ГРІХ по дорозі біг, та до нас плиг. *Гат.,*
Не.

На гріх не спасєся. *Зал.*

Всяк чоловік не без гріха. *Зал.*

Чоловік, що ступить, то згрішить. *Ст. 36.*

100. Чоловік не ангол, жеб не зогрішив.
Гріх не личком завязати, та під лавку
сховати. *Ил.*

Всякая неправда гріх. *Ст. 36.*

Все мене, а гріх зістане. *Ил.*

Біг гріхом карає. *Гат.*

Хто чинить хоч добре, хоч зле в пер-
вий раз, не буде таков, як не першній.
Ст. 36.

Незнай ⁽¹⁾ гріха не чинить ⁽²⁾. *Бр., Л.*

⁽¹⁾ Незнаємость. *Нем.*; Невідомость. *Ил.*; ⁽²⁾ не творить. *Нем.*; не чине. *Лоб.*

Хто чого не знає, тому то Бог прощає. *Коз.*

Як не прийме Біг гріхи за жарт, то буде, шесту багато. *Ил.*

Гріх не йде в губу, та з губи. *Рад., Пир.*

119. Кілько смаку, тільки й гріху. *Л., [Бр., Прок., Лох., Пир., Кр.]*

Не скілько смаку, тільки більш гріху. *Бер.*
В чім не маш смаку, не маш и гріху. *Ст. 36.*

За тую криху — мало гріху!

За сев Бог не помісить. *Ст. 36.*

115. «Боже наш, Боже, коли того молока не гріх!» — «Брате ⁽¹⁾, коли немає!» *Б.*

⁽¹⁾ Кажуть. *Л., Кон.*

117. Гріх не гріх, аби Бог простив. *Не.*

Чи гріх, чи два, а вже не выдержу! *Зв., Л.*

Обернися, пороса, на караса! *Кулж.*

120. Гріха боятись. *Ск.*

Гріхи спокутувати. *Гат.*

Скупитись гріха. *Кл.*

Гріхи отдалити. *Кл.*

Де гріх, там и ⁽¹⁾ покута. *Зв., Прок., Бер., З., Пир., Н.*

⁽¹⁾ Чий гріх, того. *Рад.*

125. Адам зів кислячку, а у нас оскома на зубах. *Коз., [Не.]*

123. ПОСТИМО, як Рахмани. *Ил.*

129. При пості добре відбуті гості. *Прок.*

131. Як начнем постити, то нічого буде христият. *К., Рад.*

ГОВІВ, Богу не вимовно. *Б.*

З дурного говіння не буде спасіння. *Коз., [Пир.]*

«Коли ви будете говіть?» — «Тоді, як хліба не стане.» *Кон.*

Говіє, та у рот віє. *Ст. 36.*

До Божу дару, з чортовими ногами! *С..*

Святе зверху! *Кр., Л.* — Щоб святе було звверху. *Кон.*

Повозив попа в решеті (потаївся на сповіді). *Рад.* — Возять попа в решеті (*Пир.*: дурить кого; *Л.*: сповідацьця). *Пир., Л.* — Будеш попа в решеті возити (дітей закупають, що отченашу не зміють: «гляди, як не змітиш, то будеш и д.»). *Бр.* — Попа возити. *Гат.*

Украв причастя (як не піде після причастя до вечерні). *Кр.*

140. За Богом МОЛИТВА не пропадає. *К.*

Разумний молицца, а дурень плаче. *С.*

Хто в Бога просить, тому в Бог дає. *Евх.*

До Бога з прозьбою. *Ил.*

Нема оченаш, нема хліба. *Кан., К.*

Хто не уміє молитися, най іде на море учитися. *Ил.* — ... нехай на море поїде: там научицца молитися. *Ст. 36.*

Через Святих до Бога. *Л., Пр.* — ... через людей до цісаря ⁽¹⁾. *Ил.* — Через слуг до пана, а через Святих до Бога. *Ст. 36.*

⁽¹⁾ через добрих людей до попа. *Об.*; через слуг до пана. *Зв.*

Пошли, Боже, з неба, чого нам треба. *Об.*
Боже батьку! прийми гріхи наші в жарти. *Пир.*

Господи Исусе, я к тобі несуся. *Не.*

150. Господи помилуй—або дай що! *К.—...* помилуй та грошей дай. *Кор.*

Оце тобі Господи, оце мені! *Ном.*

Нехай мене Бог боронить (або: Сохрани мене, Господи) від лихой напасти, від панської карности, від людської ненависти. *Бр.*

Боже, поможи, отут и положи! *Гр.*

Боже дай добре, та не довго ждати. *Ил.*

155. Прости, Боже, сей раз та ще десять разів: а там—побачимо. *Ном.*

157. Обіцяв Бог дати, тіко кавав заждати. *Нем.*

Каже — не помилую! (як хто скаже: «нехай Бог милує»). *Ном.*

Хоч кілька молися, з біди не вимолися. *Прок.*

160. Богу молися, а до берегу гребись. *Збр. Лаз.*

162. Звін до ЦЕРКВИ скликає, а сам в нії не буває. *Ил.*

Если голова болить, то в церков иди. *Ст. 36.*

По хрін та по редьку. *Кон.* — Уже дзвонять на хрін, на редьку. *Гр.* — З хріном борці! *Ос. 5. (IX, 69).*

На псалтырь уже дзвонять, та нас не загонять. *Коз.*

Нехай дзвонять—іх на панщину не гонять. *Пир., Кон.*

Куди ходім, то ходім,—аби не до церкви. *Кан., К.*

168. Коли не прийду до церкви, то все паски святють. *К.*

170. Бог Богом, а люде людьми. *К., Рад., Кон.*
Треба неба, треба и хліба. *Прок.*

Чим то той Лазар Богу приподобився, що ёго увесь тяждєн тнуть та й тнуть! (то селючка на Вербній тнжні говіла в монастирі, и чуючи в церкві: усе про Лазара, и сказала). *З., Пир.*

Набожний — як Жид подорожній. *Бр., С.*
Те іде молицця, а те живиця (красти).
Зал.

Набожний! як би такий кожний, то б
увесь світ догори ногами перевернули. *Євх.*

«Проти чванькуватих.»

Святий та Божий! свічки поїв, а поночі
свдять. *Кон., К., Євх.*

Як не по правді робить, та ще й ви-
правляецця.

Рукою (на молитві) махаеш, а думкою
сврізь лігаеш. *Ке.*

Постава свята, а сумління злодійське. *Ил.*

— На Бога дивиця, а чорта бачить. *Бр.*

180. Борода, як у владки, а сумління як
у шибеника. *Ил.*

Борода, як у пса, а зуби, як у собаки.
Ст. 36.

Показує дорогу, а сам в болото лізе. *Ил.*

Щодень Бога хвалить и що день людей ду-
рить. *Проск.*

Коли те СВЯТО буде! *Проск., Л.*

185. У Бога щодня празник! *Ліс.*

187. Сьогодні не празник, а ти нам не вказник.

188. Празник ⁽¹⁾ — Іван Вразник! *Л.*

⁽¹⁾ От тобі празник. *Не.*

190. «А чом ви, хлопці, не орете?» — «Та,
дядьку, свято». — «Яке свято?» — «Чересло
и леміш знято.» *Зал. (I, 446).* — «Чи сьо-
дня свято?» — «Свято! леміш та чересло зня-
то... буде здорови — піст, бачете! *Кон.* — Ча-
сом и в будень ліпше, ніж у свято — аби чо-
го не знято. *Пр. в Ст. 36.*

Три дні заходу, а день празнику. *Кан., К.,
Бер., [Пир.].*

Хто святові рад, то и до світа нап'єцця
⁽¹⁾. *Л.*

⁽¹⁾ п'ян. *Б.*

ЧОРТ чорний, а біс рябенький. *Гр.*

Чорт не спить, але людей зводить. *Ил.*

Чорт и горами перевертав. *Проск.*

Хиба не чорт, щоб не спокусив! *Бр. —*

Чорт кого не підмане! *Проск.*

Чорт ладану боїцца. *Проск.*

Питався чортъ баби: «Що о Бозі люде го-
ворять?» — «Славлять, величають!» — «А що о
мені?» — «Якось вас дуже на зуби взяли!» *Ил.*

Що то за ПЕКЛО, що тепло! *Євх.*

200. У пеклі все тепло, а пойди в рай, то
и дровами дбай. *Б.* — Як ити в рай, так и
дров дбай; а як у пекло, так и так тепло.

До Бога важкий шлях, а до пекла прямо-
сенький. *Гам.*

ЧЕРНЕЧА злоба до гроба. *Бал.*

Не одної матері діти (чевці). *Кл.*

Не жені, и не дітям збирати (до чевців и
до Запорожців). *Кл.*

Чорна ⁽¹⁾ риза ⁽²⁾ не спасе, а біла в гріх
не введе ⁽³⁾. *Ліс.*

⁽¹⁾ Чорна. *Ст. 36.*; ⁽²⁾ оджа. *Кон.*;
⁽³⁾ и не погубить біла. *Ст. 36.*

Як риби без води, так черницю без мана-
стрия. *Ст. 36.*

Попів гудьмо, а попами будьмо. *Кан., К.*

Коли маеш сто кіп, то будеш піп. *В., Пол.,
Збр. Лаз.* — Як сто кіп, так и піп. *Ст. 36.*

Піп — золотий сніп. *Кон.*

210. На те піп посвятився, щоб по церкві
крутився. *Проск.*

Піп у хвїртку, а чорт у дірку. *У. —*

212. Піп живе з олтаря, а писар з каламаря.
Проск.

214. Біда на престолі, коли нема нічого в
стодолі. *Ил.*

216. Чні ворота минеш, а попових не ми-
неш. *Бер.*

Шертъ-верть, бери чверть — вишмо ро-
ковé. *Ст. 36.*

218. Попа одним обідом не нагодуеш. *Зв., Л.*

222. Гудимо попа, а піп як ягода. *Гр.*

Піп еси, а гріх еси. *Проск.*

Од попа з церкви, од попаді з хати. *Кон.*

225. Нема дурнішого од попа: може пла-
чуть, а він співає. *Пир.*

229. Не вміє и Богу бовнуть. *Кон.*

231. У ВОРОЖКИ хліба трошки. *Ил.*

Ворожка з бісом накладає. *Кл. —*

Хто ворожить, той душею наложить. *Коз.*

Не так буде, як ворожка шепче; а так
буде, як Бог дасть. *Пир.*

Гірша ВІДЬМА вчена, як родима. *Л., Б.*

Сонце світить, дощик кроїт, чарівниця
масло робить. *Ил.*

Коли місяць в серп, то чарівниця ідуть на
гранці. *Ил.*

Та він щось зна. *Л., Кон.*

Відьмак и непевний. *Б.*

240. Упир и непевний усім відьмам родич
кривний. *Б.*

Баба Яга — косяная нога. *Нос. — ...востина
нога, с... жилина, ...стражена. Лист. (II, 231).*

Баба сім миль зза пекла (тама вла). *Кон., К.*

Баба з пекла родом. *Ил.*

Що втну, не перетну (приговорка ві-
дёмська). *Макс.*

Коли б не тирлич, був би я твій панч
(наже перелестник-чорт — любі дівчини, ко-
ли має проти ёго зілля тирлич при собі).
Нос.

Терлич! прилич! *Нос.* — Терлич, терлич!
мого милого (!) прилич. *Коз.* — Терлич, тер-
лич! десятох прилич; аз десятох—дев'ятох,
а з дев'ятох—восьмерох, а з восьмерох—се-
мерох; а з семерох—шестерох, а з шесте-
рох—п'ятерох, а з п'ятерох—чотирох, а з
чотирох—трох, а з трох—двох, а з двох—
одного та доброго. *Кв. (II, 124).*

Примовляють так, варючи тирлич —
приворотне зілля. Як дуже зілля ви-
пить—милий поверх дерева летить; як
не дуже — о половині дерева и так
поб'єдця! *Див. Зап. (I, 39).* — (!) сім
хлопців. *Збр. Лаз.*

Чи убрів, чи наряжено. *Ст. Зб.*

Чи я вжила, чи я збрила, чи мені нара-
жено. *Сум.*

Заподіяно (!). *Л., Пир.*

Чарами, то-що.—(!) Пороблено. *Пир., Л.*

250. Протір (!) дано. *Л.*

Собаці дають злодії, або так лихі лю-
де. (!) Проторга. *Пир., Кок.*

Навхрест у стіні вибито (розлучниця виб'є,
от чоловік жінку и б'є). *Пир.*

Вдання (давання) гірше тругазни. *Бр.*

Бабські ЗАБУБОНИ. *Ма.*

Щоб ділниця не текла, а хазайка весела
була; щоб хазайка не засмачала, до корови
рано вставала; щоб корова стояла та бага-
то молока давала (замочування ділниці в Пе-
трівку, в перший понеділок). *Макс.*

Як сей лён виходить, то щоб до мене усі
люде виходились, та мене сватали (примо-
вляють дівчата, миючись зеленим лёном з
тлх зернят, що птиця упустила з рота на
перехресті). *Коз.*

Нехай же іде Грек з винами, з пивами та
в нашу квашу (важуть, затерши квашу). *Черн.*

Як густо сей пояс в'язався, щоб так и мої
угорочки густо в'язались в огудяні. *Макс.*

Побачивши первий цвіт на угірках
або на гарбузах, примовляють так и пе-
рев'язують червоною жінкою, з пояса
висмиканою. Реблять се на царя Кон-
стянтина и Олена, 21 квітня.

Як густо сей личак в'язався, щоб так и мої
огурки густо в'язались в огудяні. *Макс.*

Коли йде пустоцвіт, то шукають ли-
товського личика, волочать ногою на
город и шнуряють на градку, так при-
мовляючи.

Як не може по світу голе ходити, щоб так
не могли горобці сояшників пити. *Макс.*

Треба, з снігу примовкою, обігнати го-

лому, у ночі, градки, тримаючи в руках
полянцю-забудьку, що з усёго печева
сама восталася в печі забута.

260. Так вас всіх буду драти, як будете
на просо лігати (вбиваючи горобця, каже).
Войц.

Дай же, Боже, час добрий, щоб моя ка-
пусточка приймалась и в головки складалась
(примовляють за першою росадиною, на Ива-
на Головатого, 25 травня, держучи її в руді)!
Щоб моя капусточка була из кореня коре-
нистая, и из листу головистая (голову собі
обіймаючи и б'ючись у поли)! щоб не ро-
сла високо, а росла широко (присідаючи)!
Щоб була туга, як коліно (посидівши и при-
давівши коліном)! щоб була туга, як камі-
нець, головата, як горшок, а біла, як платок
(посадивши вже росаду, накривши її горш-
ком, на горшок поклавши камінця, а поверх
білу хустку). *Макс.*

Святий Андрію, на тобі конопельки сію;
дай, Боже, знати, з ким буду весілля грати.
Збр. Лаз.

Мишко, мишко! (!) на тобі кістяні зуби,
дай мені залісні. *Л.*

Закидаючи, через голову, зуба, що
випав.—(!) Мишка, мишка! *Арт. Шей.*

Пересядься, морозе! (Як великий мороз,
треба налічити 12 листих, сі слова примов-
ляючи за кожним: на дванадцатого листині
мороз и пересядецця). *Коз., Ном.*

Не йдь мороз ні на жито, ні на пшеницю,
ні на яку пашницю. *Збр. Лаз.*

266. Ластівко, ластівко! на тобі веснянки,
дай мені білянки. *Збр. Шей.*

Хто має ластовиння на виду, то, по-
бачивши весною вперше ластівку, так
примовляє, а потім умиваецця, щоб не
було того ластовиння.

268. Молодик-молодик! в тебе роги золоті;
твоім рогам не стоять, моім зубам не болить!
Арт., Шей.

Молодик-гвоздик! тобі роги красні, мені очі
ясні. *Рад., Пир., Мар. В.* —...тобі на упо-
ня, мені на здоров'я; тобі круті роги, мені
чорні брови. *Б.* — Місяцєві золоті роги, а
намъ щастя и здоров'я; місяцєві на підпо-
ня, намъ на щастя и на здоров'я. *Бер.*

270. Сліпий родився, на небо не дивився;
сліпий не баче, мене не займе. *Р.* — Сліпий
уродився, сліпий и згинеш (примовляють «як
кутюги сун'їдця, ті собаки овадуть»). *Бр.*

А де ви годі були, як Йсус Христос на
Йордані хрестивсь? (кажуть на вєвків, як
здибає само у лісі: вєвки повтікають). *А.*

Сам Йсус Христос йде попереду, а я за
Йсусом Христом позаду: що Йсусу Христу
попереду, то мені позаду (як почую добру

у нуці йде само. Мати казала: «Не бійся, кудя йдеш! скажи молитву цю, та й не бійся!» Сич.

273. Чорте, чорте! ⁽¹⁾ на твоє, оддай ⁽²⁾ мое. Об.—Верни ⁽³⁾ мое, візьми своє. *Ном.*

Як що загублять і шукають, то так примовляють.—⁽¹⁾ Чорт, чорт! *Б.* ⁽²⁾ дай. ⁽³⁾ віддай.

275. Чорток-чорток, не ламай кісток! ти з води, а я в воду. *Пер.*—Чорток-чорток, не поличи моїх кісток! *Вас.*

«А що мати варила?»—«Борщ та полинь... от вам полинь, сама ти нагни!» (Русавки полиню бояцця.) *Макс.*

«От вам петрушка!» (кинуть русавкам петрушку у воду, промовивши сі слова, то вони почнуть зараз доскотати).—«Ти ж наша душка!» (Русавки так дякують за петрушку.) *Макс.*

От вам м'ята! (як сказати так русавкам, то вони: «Ти ж наша мати!» або: «тут тобі и хата!») *Макс., Л., Гр.*

Калі-буд-буд! дайте мені волосинку зарізати та дитинку («од русавок»). *Рад.*

280. Ух, ух! солом'яний дух! мене мати породила, нехрищену положила (ніби русавки Ключанними святками вигукують). *Макс.*

Люде йдуть з пасками, а я узуюся и убе-руся, так як за пасками, и йду на город. *Вед.*

«То такі планетувагі єсть, що воно по планетах знає, коли на що сіяти.»

Не честь мене до живого, то збавлю тебе од всього злого (часник треба носити у кешені, вкупі з грошима. *Гр.*). *Євг.*

В кого діти мруть, то треба тому брати кумів зустрічних. *Збр. Шей.*

Як кого нападе блуд, нехай згадає в який день було Різдво, візьме землі спід віг и поспле собі на голову. *Збр. Шей.*

Надіть сорочку пазухою назад (од переполоху). *Чор. Рад. (218).*

Дівка не повинна їсти усєго близнята — яблука там, чи-що, бо буде ваговіть усе близнятами: як трапица її таке близня, половинку нехай їсть, а половинку нехай оддасть кому другому. *Збр. Шей.*

Як сницця хто з померших, то треба на часточку дати, щоб очей не дерло. *Коз.*

Як видуляцця гусята або каченята, то, щоб здорові росли, гніздо и шкваларуцу вносять на воду. *Ос. 10 (XVI, 48).*

Як піп вперше скаже (ще в прятворі) «Христос воскрес», як Христа дочвтаюцця, то, не отказуючи єму «во истину воскрес»,—по-бажай чого: так и станецца. *Ос. 10 (XVI, 59).*

290. Ховак чи втопленка, поливають єго водою—щоб дощ був. *Ос. 10 (XVI, 48).*

291. Під бороною з залізними або осиковими зубцями можна виховати пса віщуна—*ярку-ка.* *Збр. Шей.*

297. Э поховані над дорогами, то чумаки, то разні прохожачі: на їх могили жаден, хто йде або їде, полінце, шкірку, траву, або грудку землі кладають — будім би то й самі помогали ховати. *Зан. (II, 288).*

Як покривають молоду (на Подолі скривать не водять в церков, а роблять се дома, завиваючи в намітку), садовлять на ослив, чи що, а під ослоном відро з водою, щоб здорові були, як вода. *Ос. 10 (XVI, 40).*

На воду вносять першу шкаларуцу з писанок и крашанок: вона попливе до Рахманів и скаже ім Великдень. *Ос. 10 (XVI, 48).*

300. Щоб удалась капуста, то треба зачинати шаткувати на сьмім дні, як молодик настане. *Зан. (II, 42).*

301. Швець копилон ⁽¹⁾ перекинув. *Ліс.*

Кажуть, як усі, в розмові, уцхнуть. — ⁽¹⁾ хату. *Ном.*

303. Боїцця, щоб єму заець дороги не черебіг. *Іл.*

З порожніми відрами. *Пир., Л.*

Уповні перейшла. *Пир.*

Свербить, та й свербить долоня... Думаю—чого? *Ком.*—Свербить долоня проти чогось. *Пир.*

Хто волохатий, той буде багатий. *Іл.*

Буде дощ, бо Жиди волохатця. *Іл.*

Ластівки влітають, годнику обіцяють. *Ост.*—...погоду обіцяють. *Іл.*

310. Як коси довгі, то и зіна довга. *Коз.*

Коса свиняча, що коло печинки, довгенька: як товща як серцю, то зіна велика буде з осени; як товща як хвосту, то навпослі; а як рівна коса—рівна зіна.

Як сницця бійка, то хтось прибуецця (приїде в гості). *Збр. Шей.*

Не на вмірущого! (Як у мерця очі незаплющені — на вмірущого, а заплющені — ні). *Ном.*

Як миша їсть влозот, так буде хліб дорог; а як гузир, то нема дорога. *Пир., Коз.*

Мошки, комарі, мухи и д. завелись з попелу, що зпалив и по вітру пустив змія Кирило Кожем'яка. *Зан. (II, 50).*

Гива тим червива, що кілками з ноі Христа мучили. *Ос. 10 (XVI, 52).*

316. Осичина тим трусицця, що на її Скаріет повисився; другі кажуть, що він на бузні повисився и тим вона не годицця для постройки (в бузнику чорт живе). *Ос. 10 (XVI, 53).*

319. ТАК ГОДИЦЦЯ. *Л., Пир.*

320. Дай, Боже, на пожиток (як колють кабана. «Один дурень сказав: *Боже поможь*, так сміялись з ёго, поки я вмер—не забудь!») *Рад.*

Кукуріку на свою голову (як курка засніва, то вона віщує біду)! *Кон.*

На ⁽¹⁾ свою голову (на нависний проклён, на собаку як виве и д.)! *Л., Пир., О., Кр.*

⁽¹⁾ Вреше на. *Гат.*

Тік ⁽¹⁾ притік, починак ⁽²⁾ приволік. *Черк., Черн. [Зв. Бер., Б.]*

«Ото у нас Відохриц, а другого дня Івана Хрестителя, а на третій день Івана Предтечі, а на четвертий — и втік, и притік, и починак приволік». *Бр.* Кажуть так, сідаючи за гребінь на проводах.— ⁽¹⁾ Утік. *Вєх.* ⁽²⁾ починак.

Бусень, бусень! на тобі голвоту, а ти мені жита копу. *Збр. Лаз.*

Примовляють, показуючи буслеві свячені хлібці.

Кроп ⁽¹⁾ сію. *Макс.*

Як побачать весною вперше ластівку, то так примовляють, видаючи на грядку жінинку землі: там виросте кріп.— ⁽¹⁾ Окріп. *Гр.*

Гуси, гуси! нате вам на гніздечко, а нам на здоров'ячко ⁽¹⁾. *Права., Ниж., Лів., Арт. Шей.*

Примовляють, побачивши весною вперше диких гусей и кидаючи ім соломку, або-що.— ⁽¹⁾ Гуси, гуси! вам на гніздо, а нам на тепло (або на добро). *Гр.*

Гусі, гусі! зв'яжу вам дорогу, щоб не втрапали додому (дітвора на летучих диких гусей). *Нос.*—Гусі, гусі! колесом, червоним мюсом! (щоб то дікі гуси, почувши їх, закрутилися на однім місці). *Нос. [Арт. Шей.].*

Патна дорога (як одлітають гуси дікі вь осени)! *Нос.*—Путём дорога!

На тобі, ластовко, на гніздо (те ж, як и гусям, кидаючи землею). *Макс.*

330. Осн, осн, які ви туповосі! принесіть мені меду. *Б.*

Топчу, топчу раст; дай, Боже, потоптати и того року ⁽¹⁾ діждати. *Бр.*

Примовляють, топчути весною раст.— ⁽¹⁾ году. *Кон.*

Щоб на той год діждати сону топтати (се б то, и з сном так, як з растом). *Нос.*

Дощ, дощ, перестань: я піду на рашгань ⁽¹⁾, Богу молидья, Христу поклонидья. *Арт. Шей.*

⁽¹⁾ в Хварастань. *Арт. Шей.*; Дощ, дощ, пропусти, я поїду в три кусти.

Не йди, дощяку, дам ті борщяку; поставлю на дубоньці, прилетять три голубоньці; та возьмуть тя на крилонька, завесуть тя в чужилоньку. *Раул.*—Дощяку, дощяку! зварю

тобі борщяку, в новенькому горщину, поставлю на дубочку: дубочок схитнувся, а дощяк ланувся—цебром, відром, дїйничкою, над нашою пашничкою ⁽¹⁾. *Л., Макс.*—...поставлю на дуба, люни як з луба. *Арт. Шей.*—Йди, йди, дощяку, зварю тобі борщяку: чи на дощ, чи на сонечко? очина, Боже, око-нечко!.. Дай, Боже, дощяк — цебром, відром, дощяцею. *Вас.*

⁽¹⁾ ...в зеленому горщяку: сікни, рубни, дїйничкою, холодною водицею. *Коз.* ...в земному горщяку, тільки не йди. *Коз.* ...в маленькому горщяку: тобі борщ, мені наша. *К.* ...наварю я борщяку: будем борщяк істи, перестанем кастя. *Бр.*

Бий, дзвоне, бий! хмару розбий! Нехай хмари на Татарє, а сонечко на хрестяне! **Бий, дзвоне, бий, хмару розбий.** *Макс.*

Коте, коте! вилий воду, на колоду, чи на грім, чи на дощ, чи на блискавку ⁽¹⁾. *Л* —Годе, годе! вилий вода — чи на дощ, чи на погоду. *Арт. Шей.*

«Як, купаючись, наберецця води в ухо, то стане на одну ногу, одповідно тому ухові, перехилить голову и скаче на тій нозі, примовляє». *К.*—«Скупавшись, як набіжить води в уха, кажуть так, хилючи голову то на той, то на той бік, уха долонями накривши. Коли на долоні сухо, до то на блискавку и зірницю». *Макс.*—Скільки мені траплялось бачить, то сих слів не примовляють, як *наберецця води в ухо*: тоді скачуть тільки на 'дні нозі, — от, як про *Кий* розказано. Сі слова примовляють, зкупавшись,—просто, щоб довідаться, чи буде грім, чи дощ, чи блискавка; и в таким разі роблять, як каже д. Максимович. Коли на долоні сухо—на грім; коли мокро—на дощ; коли ні сухо, ні мокро, в блищить тільки,—на блискавку. *Ном.*—⁽¹⁾ на блискавцю. *Кан., К.*; чи на мене молодую, як на ластівку (дівчата гадають). *Макс.*

Сонечко, сонечко! виглянь у віконечко: твої дітоньки плачуть, істоньки хочуть. *Арт. Шей.*—Сонечко, сонечко! одчини Боже віконечко—подивимось, чи далеко Татарє йдуть. *Ном.*—Сонечко, сонечко! очини віконечко. *Нос.*—Сонечко, сонечко, скажи, віткіла Татарє йдуть. *Гад.*

Як почнуть хмарки набігать,—дітвора, піймавши сонечко (Вожу корівку), перепускають ёго з руки на руку, примовляючи ті слова. Яг що воно скоро знімедца и полетить—незабором сосяшко буде; як же висовує тільки криця, а не знімаецца, погода буде така, що засталиця оце на сосяшко, та и знову хмарки. *Ном.*

Пані свіргунський! идіть, а буду орати, а ви будете поганяти (кричать хлопцята, найшовши шірку полєвого цвиркуна). *Арт. Шей.*

Комашки, комашки, ховайте подушки, бо Татаре йдуть. *Збр. Лаз.*—Мурашки, мурашки, поховайте подушки и д. *Арт. Шей.*—Муравья, муравья! он Татаре йдуть, ваших дітей порижуть и ваші подушки заберуть. *Ос. 3 (V, 16).*

340. Гайку, гайку, дай гриба и бабу! сирожку з добру діжку, красноголовца з доброго молодця (молодь вигукує, шукаючи гриби). *Пер., О.*

Морозе, морозе, вди куті істи! *Л. (Н.)*

Будте здорови з колядою! *Кан., К., Дуб.*

Узвар на базар, а кутя на покутя ⁽¹⁾. *Л., Ёвх.*

⁽¹⁾ а кутю на покутю. *Пир.*

Гоп коляда (діти примовляють, кидаючи у міх коляду). *Підл.*

Просили батько й мати и я вашеді прошу на ці чесні дари ⁽¹⁾ (примовляють, як принесуть *вечерю*—на Кутю). *Збр. Шей.*

⁽¹⁾ на цю свату вечеру. *Шей.*

Віншую вас з цим Новим роком, щобм вам вилізла кутя боком. *Збр. Шей.*

Сійся, родися, жито-пшениця, всіляка пшениця. На щастя, на здоровля, на той Новий рік, щоб було ліпше, як торік (посівальники). *Арт. Шей.*

Верба б'є, не я б'ю ⁽¹⁾, за тиждень Великдень. Будь великий, як верба, а здоровий, як вода, а багатий, як земля. *Л., [Пир.]*— Не я б'ю, верба б'є— яка? свята. *Ис.*

⁽¹⁾ Верба хлєс, бий до слєз! Не я б'ю, верба б'є. *Макс.*

249. «Христос воскрес!»—«Во истину воскрес!» (здоровляюцця так на Великдень). *Ск.*— Дождалисьмо паски, а за тим а залі ⁽¹⁾ дождемо и Божой ласки. *Ст. 36.*

Є старосвіцкі вірші для христування: «Христос воскрес, рад мир увесь, діждався Божой паски и д.» *Ном.*— ⁽¹⁾ а далі. *Б.*

251. Нехай над ним ⁽¹⁾ земля пером ⁽²⁾! *Пр., О., Ёвх.*—Нехай ёму земля легка! *Бр., Нов.*

⁽¹⁾ ёму. *Бр., Б.* ⁽²⁾ пером стане, що добрий був. *Бр.*

Царство небесне (им'ярек)! пером земля над ним! нехай со святими почиває та й нас дождає! (примовляють, як ідять коливо). *Зап. (II, 286).*

Царство небесне, вічний покій переставшійся душі (кажуть, як почують, що дзвонять по душі). *Зап. (II, 285).*

Нехай з Богом спочиває (як скажуть, що хто вмер)! *Прокс.*

Легко ⁽¹⁾ лежать! *Прав., Ниж., Сл., Лів.*

⁽¹⁾ Хай легко. *Пир., Кон.*

Легко ёму лежать, пером землю держать. *Ос. 10 (XVI, 28).*

Хай вона нашим дітям сницца (добром пом'янув небожку)! *Г. Бар.*

Нехай вона своєму роду сницца (про любу людину, що далеко). *Пир., Пер.*

Дай вам, Боже, легко лежати и Христа в очі видати (на могилках на поминальниці). *Не.*

360. Колом ёму в спину (як що вмерло непевне)! *Нов.*

На Подолі хлопцята стукають довбешками в дзвіницю на Страсті, як дзвонять. *Ос. 10 (XVI, 49).*

362. На Подолі, на Діяніях, парубки розводять огнище, де-небудь не далеко од церкви. *Ос. 10 (XVI, 57).*

365. Дай, Боже, легенько вигиннути. *Бр.*

Нехай тобі легше! *Пир.*

Хто мене пом'янув, щоб кий не минув (дуже гікнуло)! *Нос.*

Як би не зуби, та не губя, була б душа на дубі. *Рад.*

Як хто дуже гікне, жартують.

Так хтось загадав, що вчорашній борщ відригнувся. *Ёвх.*

370. На здоров'я! (як чхне). *Лів.*

На здоров'я, на сто літ свиней п'ясти! *Пир., Пер.*

На здоров'я! спичка в ніс! *Кон.*—Спичка в ніс! *Лів. [П., У.]*—...та пара ⁽¹⁾ коліс, та шматок ⁽²⁾ осі, щоб крутило ⁽³⁾ в носі ⁽⁴⁾. *Зв., Бер.*— Спичка в ніс, болячка в спиняку, — поздоровляю, як скажену собаку. *Пер.*

⁽¹⁾ четверо. *Пер.* ⁽²⁾ половина. *Л.;* и и чотири. *С., Р.* ⁽³⁾ крутили чорти. *С., Рад.* ⁽⁴⁾ день и ніч у носі. *Пер.*

Спичка в ніс, а вам лахва! *Пир.*

Ні вроку. *Об.*— Не вроку ім! *Пир., Б.*— Ну, ість! ні вроку ⁽¹⁾. *Бал.*

⁽¹⁾ ні вроку тебе! *Бр.*

Дай, Боже, наперед лучче (як хвалився, що, мов, пайдуть)! *О.*

Великий рости ⁽¹⁾! *Прав. Ниж., Лів.*—...щасливий будь. *К., О.*—Нехай великий росте! *Кон., Х.*—...та щасливий буде ⁽²⁾! *П., Прав. Ниж., В., Лів.*—Нехай ім Бог зростить. *Кон.*

⁽¹⁾ вирости. *Прив. Ниж., П. В.* ⁽²⁾ та многолітний буде, щасливий. *Бр.*

ЧУЄ щось ДУША, та мені не каже. *Л., Ст. 36.*

Снуецца мі перед очі—як вдень, так вночі. *Ил.*

И птиця не злетить (віщує лихо, буде лихо). *Пир.*

380. Се не перед добром! *Ном.*

Од Бога, так хваить Бога, а од лихого, так нехай воно на собі обачить. *Рад.*

Широкий СВІТ. *Пир.*
Глянеш по Божому світу! *Ком.*
Ніхто не знає о Божім світі. *Г.*
Кілько світа, тільки й дива. *Г., П.*
Хто в світі не бував, той и дива не видав. *Ск.*—... той чуда и дива не видав. *Г.*
У Бога світа багачко. *Пир.*
Почагом и на-можна знать, відкіля узався. *Бєх.*
Ніхто не може світа пережити. *Кл.*
390. Мира вічностю ся здавня називають. Як буде місяць чернець, то буде и світу копець. *Макс.*
Як ся зійде Стрий и Ломець (ріки), то буде світу копець. *Мл.*
Усе тіль мнуща: одна річ живуща—світ з Богом. *К.*
Нема тві драбини, щоб до неба достала. *Л., Пир.*
Як небесна височина, так морська глибина. *Бєх.*
Що світа, то и мира. *Ил.*
Як світ великий, так різне на ним буває. *Прокс.*—Буває різне на світі.
Що світ, так и люди. *Не.*
Що той чоловік в Бога за збір—не знаємо. *Ст. Зб.*
400. Чи шиня, чи хом'язь, чи перепелиця: що вона за птиця (про чоловіка)? *Пир., Ч.*
Вамля—мати. *Макс.*
Свята іскра. *К.*
Чам Бог світласть доточив?—Огнем. *Збр. Лаз.*
И скотина розумна, даром що не говорить. *Пир., Н.*
Срібло ⁽¹⁾ чортове ребро. *Бєр.*
⁽¹⁾ Сребро. *Рад.*
Орел летить найвище, а хрін росте найглибше. *Лаз.*
Дорогий товар зпід землі йде (метал). *Бєх.*
Божа пташка (бджола). *Хаті: (184).*
410. Камінь росте без коріня. *П., Л.*
Гнів Божій! *Пир.*

МІСЯЦЬ Лютевь питає, чм обутий; місяць Марець з троака блика ріг збиває. *Ж., Слуц.*—

Лютий питаєцца, чи добреобутий. *Збр. Лаз.*—
Марець третяку блику ріг зломить. *Ст. Зб.*
Як прийде Марець, то обмерзне старцю палець. *О.*—Як настане Марець, так замерзне під тном старець. *Б.*
На Сорок Святих сорока сорок паличок в гвіздо доложать (9-го Березіля). *О.*—На Сорок Святих школяр несе вчителєві сорок бубликів (або: кнвшів и д.). *Ном.*
З Сорока Святих сорок морозів буде. *Макс.*
На Тешаго Олекса (17 Березіля) шуна риба лід хвостом розбиває. *Пир.*
До первого грому земля не размерзаєцца. *Пир.*—... не ростворяєцца. *О.*
На Благовіщення (25-го Березіля) и птиця ⁽¹⁾ гнізда не вьє. *Пир.*
⁽¹⁾ не несєцца и кубла не вьє. *О.*
На благовіщнім тижні вдовин плуг. *Макс.*
420. На благовіщеного телати ⁽¹⁾ добра не ждати. *Пир.*
⁽¹⁾ агнати. *Макс.*
Благовісне яйце ⁽¹⁾. *Пир.*
⁽¹⁾ жод. *Кр.*
Який день на Благовіщення, такий на Великдень. *Збр. Шей.*
Середохресна ведля; Хрестці (печуть и їдять хрести, а один ховають, поки щениццю сіять). *Ном.*
Похвала похвалицця, а Вербна поставицця, а Біленька и побіліть. *Бр.*
На Похвалу ⁽¹⁾ сорока яйцем похвалицця. *Макс.*—На Похвалу птиця похвалицця первим яечком. *Бєх.*
⁽¹⁾ На Похвальну суботу. *О.*
Прийде Вєрбиця ⁽¹⁾, назад ⁽²⁾ зїма вернецца. *Бр.*—Вєрбич ⁽³⁾, три кожухи табрич ⁽⁴⁾. *Лаз.*
Вєрбу ламють—з того холодний вітер зриваєцца *Бр.*—⁽¹⁾ Вєрбиця. *Лаз.* ⁽²⁾—*Лаз., Збр. Лаз.* ⁽³⁾ Як прийде Вєрбич. *Б.* ⁽⁴⁾ вєрбич.
Чистий четвер (на Білому тижні; вранці купаюцца). *Ном.*
К Великодню сорочка хоч лихенька, аби біленька, а к Різду хоч сирова ⁽¹⁾, аби нова. *Лаз.*
⁽¹⁾ сурова. *Бр., Рад.*

На Великдень на радість стріляють. *Кл.*
430. От пробі — Великдень! а він зовсім не великий. *Ном.*

Ніби то баба так сказала. Щоб довідацца, чи він справді великий, — у погреб заїшла и там цілий день пряла починав: вапрала, як и аби-жолі.

Коли на Мартина (14-го Квітня) буде хороша година, то буде хороше на людей и на урожай. *Євх.*

На Мартина треба піти в ліс, знайти жолудик и подивяцца: як що він вохкий и є в ньому мошка, то сподівайся якої пошести на людей.

Догодуй бджолу до Івана (Верхопечерника, 19-го Квітня), то нараде тебе, як пана. *Євх.*

Годуй мене до Івана, а я зроблю тебе пана (буцим, бжолка казала). *Не. [Пр., Кон].*

Святий Юрій (23-го Квітня) по нолю ходять (1), хліб-жито родить (2). *Лаз.*

(1) ходив. *Збр. Лаз.* (2) родив.

Святий Юр звіра пасе (вовків). *Макс.*

Юрова собака (вовк).

На Юр'я ворона у житі сховаєцца *Зв., Дуб., Пир., [Євх.].* — На Юр'я сховаєцца у житі кура. *Євх.*

Коли сховаєцца в житі ворона (на Юр'я), то буде урожайне літо; а як горобцю по коліна, то буде лихе літо. *Макс.*

Як піде дощ на Юр'я, то буде хліб и в дурня. *Р.*

Коли закує (зозуля) до Юр'я на голе дерево, то буде голодне літо; а як на яст, то буде поліття. *Макс.*

440. На Юр'я сіна кинь, та й вилка закинь. *З., Гл.* — До Юр'я догодуй скотину, та й вила закинь. *Євх.* — До Юр'я сіна и в дурня, а на Миколу подавай та й вила поховай. *Рад.* — На Юр'я повинна бути паша и в дурня. *Дуб., [Прав. Ниж.].*

У дурня до Юр'я, у розумного далі. *Коз.* — У дурня сіна стане до Юр'я, а у розумного до Миколи. *Євх.*

До Юр'я б'ють дурня, а по Юр'ї б'ють и розумного. *Не.*

Коли на Громницю півень не напещца водиці, то на Юр'ю віл не наїсцца травиці. *Бр., Кобр.*

На Св. Марка (25-го Квітня) ранній овес, а пізня татарка (арнаутка). *Євх.*

Почкай же, Маю, а ж и тобі придбаю! *Тар.*

Наче Березиль казав Травневі, що той довго не приходив; а примовляють так тоді, як Травень завів холодом.

Сухий Марець, мокрий Май — буде жито коби (як-би) гай. *Ил.* — Теплий Априль, мокрий Мий — буде хліб, як гай. *Б.* — Як

мокрый Априль, а сухий Май, то буде а клунях рай. *Євх.*

Май — волам дай (1), сам на піч утікай. *Кобр.*

(1) бидлу дай, а. *Збр. Лаз.*

Коли місяць (1) Май — кождий (2) собі (3) дбай. *Ст. Зб.*

(1) Прийде. *Л.;* Прийшов. *Рад.;* Як настане. *Бр. (2)* усяк. *Рад., Л.;* то тоді всяке. *Бр. (3)* для себе.

Як випадуть в Маї три дощі добрих, то дадуть хліба на три годи. *Макс.*

450. Хто в Маї звичаєцца, буде вік маяцца. *Макс., Євх.*

На Гліба-Бориса (1) (2-го Травня) до хліба беріся. *Првб.*

(1) На Петра. *Нем.*

До Миколи (1) ніколи не сій гречки, не стрижи овечки. *Л., Пир., [Збр. Лаз.]*

(1) До Дмитра *Бер.* (Миколи 9-го, а Дмитра 15-го Травня).

Св. Микола не поставиь мела. *Кам., К.*

До весняного Миколи не можна кунацца, бо з чоловіка верба впросто. *Макс.*

Симона Зилота (10-го Травня; вілла зб'рають). *Ном.*

456. Переплавна (або: Права) середа. *Збр. Лаз.*

Преполювене; починають кунацца.

458. До Духа не кидайся кожука. *Об.* — ... по Святим Дусі та все в кожусі (1).

(1) а як прийде Дух, то й кожух. *Гл.;* а минає Дух, надівай другий кожух. *Ност.*

Розгаря. *Збр. Лаз.*

На перший день на Ключанинх святках дівчата плетуть вінки, а на перший день в Петрівку розплітають.

460. Русалия (праве те ж, що и розгаря). *Ос. 10 (XVI, 44).*

Навський, русалчина великдень. *Нем.*

В четвер на Ключанинх тижні. В сей день нічого не сіють и не садять — цюсхне. Дівчата печуть коржі и з ними (иноді з парубками, а иноді самі) идуть в поле, в жита, співають пісні. По житах дівчата ходять з розплетеними носами.

Петрівка — переднівок. *Бр.*

Петрівка на хліб катівка. *Кон.*

Хліб на Петрівку оцажай. *Ст. Зб.*

Після Івана (Купала) не грєба жушана. *Б., Збр. Лаз.*

Коли до Івана просо буде (1) з ложку, то буде й в ложку. *Рад., Б.*

(1) до Івана просо. *Євх.*

Петро, коли буде тепло? *Кам.*

Прийшов Петро — вирвав листок; прийшов Ілля — вирвав и два; а пришов Спас — бери рукавиці про запас; прийшла Пречиста — на дереві чисто; прийшла Покрова —

на дереві голо. О. — Прийшов Петро — вищипнув листок; прийшла Ілля — вищипнула два, а прийшов Спас — держи рукавички про запас; прийшла Покрова — покрие не листом, то снігом. *Рад.* — Петро вищипне на дереві первий листок. *Вєх.*

По Петру, то я по теплу. *Бр.*

470. Бабське ліго до Петра тільки. *Рад.*

Зузуля мандрикою вдавилась. *Ном.*

Мандрики печуть як Петру, в борошна, сиру и лець. Після Петра, чи об Петрі, зузуля перестає кувати, — кажуть *мандрикою* *одавилась*.

Купицьця (гулять 29 и 30 Червця: 29 парубки и дівчата, а 30 чоловіки и жінки). *Збр. Лаз.*

473. Як на Макрини (19 Лиця) буде дощ, то осінь буде мокра. *Вєх.*

475. До Іллі хмари ходять за вітром, а в Іллі проти вітру *Л.*, *Вєх.*

Як прийде Ілля, так наробить у полі гниля. *Б.* [*Пер.*, *Коз.*, *Збр. Лаз.*, *Цл.*]

Після Іллі нехай рій сядить ⁽¹⁾ на гіллі. *Коз.* — До Іллі гарні рої, а послі Іллі — хоч пильов на її. *Біл.*

⁽¹⁾ нехай висить. *Не.*; До Іллі рій під гіллі, а по Іллі рій. *Ил.*; Тільки до Іллі добрі рої, а по Іллі покій рої.

На Гліба и Бориса (24-го Лиця) за хліб не берися. *Сн.*, *Вєх.*

Св. Бориса, сам беренися (Паликома). *Сн.* — Св. Бориса сам боронися. *Збр. Шат.*

480. Паликопи (27-го Лиця). *Ном.*

Макогрус, Маковіи (4-го Серпня; маи грусить).

До Спасівки мухи на пана роблять, а в Спасівку на себе. *Л.*, *Кор.*

Спасівка — ласівка; а Петрівка — голодівка. *Вєх.*, [*Кр.*].

Спас — то осінье свято. *Ом.*

Прийшов ⁽¹⁾ Спас, держи рукавички ⁽²⁾ про запас. *Лє.*, [*Вр.*, *К.*]. — Од Спаса та я рукавичкі до нас. *Кобр.*

⁽¹⁾ Іде. *Л.*; Милув. *М.* ⁽²⁾ кожух. *Вєх.*

На Симеона-Юди ⁽¹⁾ (1-го Вресня) бейдця кінь груди. *Лаз.*

⁽¹⁾ На Симеона-Юди. *Ил.*

Прийшла Пречиста (друга), взяла комара нечисто. *Ч.*

Прийде Пречиста — буде по дереві листу чужо. *Вєх.*

Прийшла Пречиста розносе старостів.

488. Попрові натопа хату без дров.

Хто сіє по Покрові, той не має що дати корові. *Г.*, *Прає.*

Прийшла ⁽¹⁾ уже я Покрова — зарева ⁽²⁾ дівка, як корова. *Бєр.* [*Л.*, *Біл.*]

⁽¹⁾ Прийшла. *Збр. Лаз.* ⁽²⁾ Прийшла Покрова — зарева. *Вєх.*

Святає Покрівонько, покрий мені голівоньку. *Ном.*, [*Вєх.*] — ... землю листочком, а голівоньку платочком. *Сл.* — ... голівоньку: не стєнжкою, не квіткою, а чесною каміткою. — ... голівоньку: хоч ганчіркою, аби я була жінкою. *Кон.* — Покрів мєя, Покровонько, покрий мою голівоньку. *К.*, *Бєр.*

Покрова всю землю листом покрива. *Не.* — Покрова листом покрие. *Бр.* — Покрова усюсько похова. *Кобр.*

На Св. Луки (певно 18-го Паздерника) нема хліба, а ні муки. *Ил.*

Ок, Св. Парасковія (Параски и Парасочки 14 и 28 Паздерника) дай жєвиха поскорі! *К.*

497. До Дмитра ⁽¹⁾ (26-го Паздерника) дівка хитра. *Зє.* — До Дмитра ⁽²⁾ дівка хитра, а ⁽³⁾ по Дмитрі ⁽⁴⁾ хоч комін ⁽⁵⁾ витри ⁽⁶⁾. *Ос. 24 (XVIII, 107), Збр. Лаз.* — До Дмитра, — «а люшки, бо тя перескочу!», а по Дмитрі — «а кога, бо тя наздопчу!» *Ил.*

⁽¹⁾ До Дмитра. *Бєр.* ⁽²⁾ До Митра. *Б.*; Лиш до Дмитра. *Вєх.* ⁽³⁾ а вже *Б.* ⁽⁴⁾ після Дмитра. *Бр.*, *Проск.*, *К.*, *Рад.*, *Пер.*, *О.*, *Б.*, *Кон.*, *Коба.* ⁽⁵⁾ грубу. *О.*; ногн. *У.*, *К.*, *Рад.*; ваглу. *Вєх.*; хочь наглу жєю. *Проск.* ⁽⁶⁾ обитри. *Рад.*; одуріа. *Пер.*; хитріша. *Кон.*; вже й не хитра? *Бр.*; то стріне собаку, та й питає: «дядюшка, чи ви не в свєтєми?» *Кр.*; то стріне собаку та й питає: «чи не в старості ви, дядьку, идете?» *Коба.*; куди йде ввечері, та стовп стоїть, то вона каже: «добровечір тобі, дядьку.» *Б.*

499. Кузьма-Демьян (1-го Листопаду) — Божий коваль. *Макс.*

500. Кузьма и Демьян, пошли пам'яті! *Не.* У Пилипівку день до обіда. *Кон.*

Юрій (26-го Листопаду) мости мостить, а Микола гвоздем побиває. *Ст. Зб.*

На Яндрія ⁽¹⁾ (30-го Листопаду) вложи руку в засув ⁽²⁾. *Г.*

Ворожба на Андрія на вівцях: як барана пійма через засув, — того року заміж. — ⁽¹⁾ Андрія. *Ганс* ⁽²⁾ засов.

Варвара ночі ввірвала. *Полт.*, [*Б.*, *Чер*]. — ... а дна приточила. *Лє.*, [*Бєр.*, *Вєх.*].

У Варвари так и ніч уворвали. *Черн.*

Варвара постеле, Сава погладить, а Микола ступне. *М. Марк.*

Варвара заварить, а Сава засолить, а Микола поставить кола. *Дуб.*, *Ж.* — Микола поставить кола. *Бєр.* — Варвара заварить, Микола загвоздить, а на Гальки сїдай в санки. *Збр. Лаз.*

Варвара мостить, а Сава гвоздить, а Микола крепить. *К.*, *Н.* — Сава мосте, а Микола гвозде. *Нов.*, [*Черн.*, *Біл.*]. — Оце Микола поставить кола. *Рад.*

На Ганни — зачатія (9-го Грудня) почи-

нають бджоли мед істи *Бєх.* — ... починають тічки бігати. *Ном.*

Вовчі тічки; бгають, поки на Водохрища не стрелять на ордані.

510. На Різдво — обідеця без паски, а вромак — буде й так, а без олію — не зімлію. *Ил.*

Різдво — ало би ся, а Великдень — не снів би ся.

Збираюсь колядувать, як вже й щедрувать пора. *К., Кр.*

На Новий рік прибавилось дня на зайчий скік. *Бєх.*

514. На Богооявленський празник стріляють — очушеніє од гріх миру називають. *Кл.*

516. Тріща, не тріща, вже минули Водохрещі. *Об., [Бєх.].*

Дни не дни — не к Різдву йде, а к Великодню (ніби Паган так казав). *Ном.*

Не к Різдву йде, а к Великодню: уночі тріщить, а вдень плющить ⁽¹⁾. *Чыр.*

⁽¹⁾ пишдить. *Б.*

Поки три-п'ять (неділь по Різдві) не мине, пота теля не буде. *Ил.*

520. На Петра Веряги (16-го Січня) розбиваюцца ⁽¹⁾ криги ⁽²⁾.

⁽¹⁾розбивають. *Нє.;* розбива. *К.* ⁽²⁾ лід.

521. На Стрітєння зима з лігом пострічаюцца. *Пир. [Ил.].*

523. На Обрїтевня (24-го Лютого) обертаюцца птиці до гвізда хлібороби до плугів, *Бєх.* —... обернуцца діти до хліба, а птиця до гвізда. *Кон., [Бр., Бєр.].*

На пушення, як зав'язано. *Об.*

Тому пушення, хто душі пустицца. *Ст. 36.* Масляниця — баламутка: обіщала масла й сиру, та не хутко. *К.*

Масниця — напрасниця. *Ст. 36.*

Колодїй (понедїлок на масниці — од колодок). *Збр. Лаз.*

В Великім пості не ходи в гості. *Ил.*

530. Як НЕДІЛЯ, то й сорочка біла. *Ном.*

Середа — по коліна борода. *Зал.*

Середа?... нехай не ходить наперед четверга (або: Середа, нехай не трапляецця наперед четверга). *Кр.*

Знає пес середу. *Ил.*

Середа — піст, не треба губї мастить.

В середу постила, а кобилу вкрала.

Четвер середу нагнав на лєду: як став тачить, аж лід тріщить. *Р.*

Якъ то ёго душа наверхецця в п'ятницю скоромне істи? *Бєх.*

Хто в п'ятницю засміецця, той в неділю буде плакати. *Бєр.*

Співання в п'ятницю, а сніданця в неділю ніколи не минецця. *Кон.*

540. Чи знаєш п'ятницю! *Ск.* — П'ятницю не знає. *Проск.*

Е, вже посуботило (можно скором істи). *Бр.* Субота не робота. *Л., Пир., Кон., Сл., Зал.* — ... помни, пожаж, та й спати ляж. *Бр.*

У суботу ⁽¹⁾ вся робота. *Бр.*

⁽¹⁾ Пришла субота, а за нею. *Бєх.*

Од ЛЄДУ ДО ЛЄДУ (весна, літо, осінь). *Пир., Кон.*

Діду, діду, сїй ячмінї кудай сани, бери віз (ніби пташка на весні щєбече). *Бєр.*

Покинь ⁽¹⁾ сани візьми ⁽²⁾ віз. *Рад., Пир.* —... та й поїдемо по рогіз. *Л.*

Синиця (хто каже, овсянка) так на весні каже. — ⁽¹⁾ Телегізі! покинь *Коз.;* Кудай. *Бр.* ⁽²⁾ бери.

Весною и в верєб'я пиво. *Ном.*

Ярь (весна) наша отець и мати: хто не посїє, не буде збирати. *Ил.*

Весна днем красна. *Кон.*

550. Летить літо, як крилами. *Хор.*

Літом и мале піде, то вробить. *Бр.*

Літом и качка прачка. *У., Кан., К.* — ... а зімою и дівка шмаркачка. *Бр.* — Вліті и качка прачка, а всімі и Терєся не берецца.

Літом старець каже: «ва ката хата, дам и на дворі тепло!» *К.*

Літом — слякнї-таннї бурцанець, а хліба буханець, та й естий чоловік. *Збр. Шєл.*

Влітку день — год. *Зал.*

Літо на зіму робить. *Ст. 36., [Кл.]*

Діти, діти! добре з вами вліті, а зімовати, то горювати ⁽¹⁾. *Кан., К.*

⁽¹⁾ а зімою, то об нїч головою. *Бр.*

Хто вліті гайнає, той всімі голодує. *Кл.*

Літом ніжкою ⁽¹⁾, а зімою ручкою ⁽²⁾. *Гад.* — Літом одрїбають ногами, а всім, брали б руками, та не будеть часом того часу. *Ст. 36.* — Що одмітаєм в час літїй ногами, тоє з охотою б всімі и руками. *Кл.*

⁽¹⁾ ногою. *Бр., Рад., Коз.* ⁽²⁾ ногою.

560. Трудно літом без корови, а зімою без кожуха. *Об.*

Приїде літо, то є розмаїто; приїде зима, то хліба нема, и чоботи лєдащо, и робѣти нема що. *Г.* — Зіма! кожуха нема, чоботи лєдащо и істи нема що. *И., Бєр.*

Грім такий, що хоч тури гони, так не вочують. *Б.*

Госводь золотою різкою сварниця (якъ грім з бласк'явкою, то кажуть так дітям, щоб не пустували). *П., Ліє.*

564. Бозя сварниця. *Ліє*—Бог гримасця. *Збр. Лаз.*

566. Моргни, моргни, шорганко! дам тобі угірок и пуш'янок (старець, утірки крадучи

у ночі). *Ф.* — Морганно, морганно, моргни ще! Не дай я собі огірочна-пузтявчачка знайду. (помочі рвав утірки в кумовому огороді). *Нос.*

Збіри на дощ дмуця та лупають. *К.*

Молоди встають, а Бог-дощу-має. *Бр.* — Молодиця-молодиця, та й дощ не піде (молодиця — як на перемирінку: то дощ, то вискалиця). *Рад., [Коз].*

Оце день, так хиари й бродять. *Коз.*

570. Сліпий ⁽¹⁾ дощ. *Ск.*

З сонцем. ⁽¹⁾ Курячий. *Бр.;* Свинячий. *Коз.*

Коробем сонце, ситом дощ. *Нос.*

Як дощ, и сонце світять.

Дощ иде, як відром иле, а з стріх біжить, як цівкою. *Коз.*

Дощ лє, як з губа. *Ил.*

Дощ лє, як з бочки. *Бр., Пир.*

Лє, як з коновки. *Бр.*

Без лопати не можна з хати (дощ великий). *Зв., Б., Кон.*

Горобина (*Сл.*: Горобині) віч. *Лів.*

Обмок, як вовк. *Зв., Рад.* — ... обкис, як лєс. *Бр., Бер., Руд.* — ... вовк, а змерз, як пес. *Лоз.* — Измерз, як пес — замок, як вовк. *Ст. 36.*

И руба сухого на ёму не осталося. *Пир., Гр.* — Рубця не осталося сухого. *Гр.* — Нитки сухої на ёму нема. *Лів.*

580. Оцей дощ глухий: не йде, де просять, а йде, де косять; не йде, де чорно, а йде, де вчора. *К* — ... не йде, де Бог велить и люде просять, а де вчора був. *Бр.*

Иди, дорщину, де чорно — ні, пійду, де вчора; иди, дорщину, де жауть — ні, пійду де жнуть. *Черн.* — Біг каже: «иди, де просять», а дощ: «пійду де косять». *Ст. 36.*

Не треба Бога о дощ просити: буде він, як станем косити. *Ил.*

Нехай иде дощ! наловим риби, буде борщ. *Зал.*

Бот прїспорєє и рєднєю, и пїдєю ро-сою. *Б.*

Мать мєла (шкодїла на хлїб роса). *Пир.*

Так тїло, хоч мак сїя. *Прав. Мил., Лів.* — Темно, хоч око виїбли; тїло, хоч мак сїя. *Кр.*

И мишка не пробіжить. *Коз.*

А, ні дзєнь, а ні кукурїку! *Ил.*

Ніч така тиха — ніщо ніщововкне. *Пир., [Коз., Кон., Кр.]*

590. Темно, хоч очї повиволою. *Пир.; Н., К.* — Хоч око викої! *О.* — ... так темная ніч. *Ст. 36.*

Нек ёму, моя мати рїдна! помочі зомєї не бачу! *Зем (I, 146).*

Так мїслишо ⁽¹⁾, хоч голїя збїрай. *Ск.*

⁽¹⁾ Ніч така видна. *Ск.; Видно. Об.*

Базав Циган: «нум, дїги, паску їсти: вже не буде світ — вже буде тьма» (а він, бач, пілу ніч не опав проти Великодня — и ніяк світу не дїжде). *Кан., К.*

Ніч нікому не сярїє. *Ил.*

Молодик, яи бия! *Бєв.*

Он мїслию-мїслию! світїш, та не грїєш — даремне в Бога хлїб їєв. *Зем (I, 148).*

Ранок — панок. *Г.; П.*

Сонце ся в ложї кунає, сонце свочило. *Ил.*

Дай, Боже, щб твої воля, та колиб и годїнка (що дощї носїль їдуть)! *З.*

600. Так се сонце (осїнне) світїть, як Цигана мати жаує. *Бр.*

Коли б хоч грохи вискалялось (сонце). *Пир.*

В погоду и смутний веселїи буває. *Кл.*

Хто вмєр, тої ⁽¹⁾ каїтїмєця ⁽²⁾. *Бєв.*

⁽¹⁾ то. *Проск., Рад.* ⁽²⁾ буде каїтїця. *Проск., К., Рад;* каїтїця, що сонце вискалялось. *Зв.*

Пече важий пік. *Бр.*

Душно, так и парить ⁽¹⁾. *Пир.*

⁽¹⁾ так пара и стоїть. *Пир.*

Так тепло, аж пар костї ломить. *Ил.*

Прїпєкло на лєжнїв, та и нам душно. *Ст. 36.*

Пар костї ⁽¹⁾ не ломить. *Лів.*

⁽¹⁾ костей. *Ст. 36., Гр.*

Господи, яка суха рата вдарїла ⁽¹⁾! *С.*

У Ляхів є: *сухі рати заплаціл* — проти того, як нічого їсти; а в нас виходить, мов би проти посухи. — ⁽¹⁾ вдерїла. *Коз.*

610. Ніт из ёго як горох котїця. *З.*

Осїнь на строкатом конї їдїть. *Коз., Кон.*

Вьосєні, ложка водї, а двї ⁽¹⁾ гразї ⁽²⁾ *К., Л.*

⁽¹⁾ а решето. *Кон.* ⁽²⁾ а чебер болота. *П.*

Вьосєні дна годїна. *Проск.*

Вьосєні и в горобець багатїя. *Пир.*

Вьосєні и в горобца є пиво. *Н.*

Покїнь вїз, покїнь вїз, вози ⁽¹⁾ сани. *Бєр., Л.*

Нїби саниця так каже вьосєні — ⁽¹⁾ Ховаї вїз, бєрї. *Бр.*

Вдєнь трїщїть, а вночі пацїть. *Б.*

Зїмою сонце світїть, та не грїє. *Ск.*

Зїмне сонце, як мачушїне серце. *Бр., Коз.* — Зїмне тепло, як мачушїно добро. *Ст. 36.*

620. Ні холодно, ні душно: як на святах у сїраках. *Збр. Лаз.*

Зїма біла, та не їсть сїгу, а все сїно. *Кєв.*

Иди зіма до Бучина (1), бо вже ти нам до-
кучила. *Бр.*

(1) Учина. *Не.*

Очаківська зіма. *Пир., Л.*

Удень плющить, а вночі тріщить. *Чир., Пр.*
Лютій.

Сніг, мов з рукава. *Пир.*

Заверюха — треба кожуха. *Ил.*

Світу Божого не видно. *Гл., [Ж.].*

Охиза поїхала. *Л.*

Оце мороз, з очима! *Р., Коз., Пом.*

639. Козацький мороз! *Б., О., Пир., [Рад.]*

Ото мороз, аж сиринить! *Б., Коз.*

Мороз, аж скалки (1) свачуть. *Пир., Пр.*

(1) искри. *Коз.*

Як у забій б'є мороз (день у день). *Коз.,*
Ст. Зб.

Аж шпари зайшли — такий мороз. *Пир.,*
Коз.

Оце зашпари зайшли (як з морозу, вїде
в хату и до теплої печі рука притулять!)
Нем.

Аж зорі скачуть (1). *Бр.*

Мороз такий, — (1). *пашчуть. К.,*
Рад., Б.

Аж дух заквагує. *Л., Кр.*

Хоч вовків гамай (холодно). *Пир., Кр.*

Холодно, неначе перед Роздвом. *К., Кан.*

640. Так холодно, що як би не вмів дри-
мати, то змерз би. *Зал. (I, 147).*

Тепло, як за лихим паном. *Г., П.*

Тепло, як Циганові під в'ятиринкою. *Ном.*

Либонь якийсь панський Циган захо-
вався од холоду під в'ятирину, и ви-
ткнув оце палець крів вічко, надіпр: «ух»,
каже, «як там холодно!»

«Холодно, вдягнувшись у ідно!» — «Ідна-
ково в двоє, як ледачі обоє.» *Вех.* — «... одів-
шись у едно, а хоч и в двоє лихов, то ні-
чого. *Ст. Зб.* — Холодно, одягнувшись у
одно. *Рад., Л.*

Бобром на ухо нажено. *Кл.*

Так замерзло, що хоч туря гени. *Ст. Зб.*

Мороз не велик, та стоить не велик. *К.*

Холод не свій брат! *Ск.*

Голодний поле перебіжить, а голій три. *К.*

Дрижаки (1) істи (2). *Ліс.*

(1) дришки. *Дуб., О., Кон., Кр. (2)*
ловить. Кр.

650. Овес у трьх кожухах, та вітру бо-
їцца. *Пр*

Дриготиш, як зімою хорт. *Прокс.*

Губи так бринить од холоду. *Б.*

Змерз, як собака. *Пол., Ліс.*

Поснів, як той пуп. *Зал.*

Голе и босе и простоволосе — треба йти!
Бер., Рад., Л.

Я дав би дві зімі за одно літо. *Зал. (I, 148).*

Ті годя. (виглядно) 657—679. — Старовина 680—688. — Тепір 689—699. — Україна (земліише)
700—750. — Гетьман 751—756. — Січ 757—672. — Козак 763—798. — Москаль 799—855. —
Лях 856—884. — Жид 885—927. — Циган 928—939. — Німець 940—944.

Як поночі в сльви, так я в ТІ ГОДА див-
люсь. *Чир.*

Адамови літа з починку світа. *Не.*

И повинна б всякая річ більшою бути,
щоб ніг такий великий дурень в світі жити
(про колишніх велетнів). *Кл.*

660. Радимичане бояцца Вовчаго Хвоста.

З Нестора. Вовчий Хвіст, посланий
колись Ладмирем на Радимичан, побив
іх р. 984. З того часу повелась у Русів
ся про них приказка. *Войц.*

Князь Борис все плуги ковав, та людям
давав. *Макс.*

Романе, Романе! нічим живеш — Литвою
ореш. *Пр. в Ст. Зб.* — Романе! лихим жи-

веш, Литвином ореш. *Стр.* — Зле, Рома-
но, робиш, що Литвином ореш. *Тат.*

Великий Князь Роман Ростиславович,
зв'язавши Литвинів 1173 р., вирягав
бранців до плуга и ними викоріював
нові місця. *Сн. (IV, 119).*

Од Богдана до Івана не було гетьмана.

Лаз.

Богдан — Хмельницький, Іван — Мазе-
па. Перший гетьманував 1648—1657 р.,
а другий 1687—1709 р.

Всявивався Хміль (Хмельницький) из мїха,
та воказав Лихам лиха. *Ал.*

Приймаємо тебе, Хмельницький пане, хлі-
бом, сіллям и щирим серцем (одповідь Зпро-
розців на слово до іх Хмельницького). *Кос.*

За старого Хмеля (Ведана Хмельницького) людей було жмень. *З.*

Бідний, бідний пане Степане! не мовав, небоже, на Запорозжє, не найшов гаразд шляху (Стенячови Ветогцькому, щоб пропав в січі з Хмельницьким на Жовтях Водах). *Кост.*

Чи ти, діду Хмиряю, продай нам олію! (регіментарь лядського війська від Збаражжя).

Служив Москві, Іванне, а вона ж його гане. *Гот.*

670. Пане Вишневецькай, а нумис виведи танчик понімецький! *Кост.*

У Вишневецького, лютийшого ворога козацького, мога була порванна; в облові під Збаражжєм так до його дрімовляли козаки.

Маєпа в Пилтаві подавивсь галушкою. *Кулж.*

Прославився на Україні ще козак и Гонта, що сажав Жядів на кілля рядом поверх цюта. *Вас.*

Отак Вовчок жене Ляхів повчок. *Зан. (I, 135).*

Славний козак Максим Залізник — славніше Запоріжжя. *Вас.*

Знає об тім Головатий Антін: він нам голова, він наш в батько—він нам поголив голову гладко. *Ч.*

676. Ой ти мати, Катерино, що ти з нами зробила! що край гарний та веселий та й занастала. *Ч.*

678. Велика мати (Катерина II) й вал брати. *Зан. (I, 150).*

За царя Саса (Августа Саксонського) наїлись люде хліба й м'яса; а як настав Понатовський, то все й пішло почортоський (з Понатовським крєпацтво ще гірше притало Правобережжя). *С.* — За царя Саса, тогді добре було: їм хліб, хоч росперемі паса. *Д.* — За старого Саса, як було багато хліба й м'яса. *Ш.* — За царя Саса, як носили пироги за пасом. *У.* — За короля Саса їм хліб та розв'язує паса. *Вєх.*

680. Вере живий жаль ⁽¹⁾, як згадаєш СТАРОВИНУ ⁽²⁾. *Ном.*

⁽¹⁾ за серце. *Збр. Лаз.* ⁽²⁾ старину.

Минулися тіи рока ⁽¹⁾, що роспірали пироги ⁽²⁾ бока. *Л.* — ... а тепер уже й колом не розовпреш. *Кан., К.*

⁽¹⁾ роки. *Прокс., Пер., Б.* ⁽²⁾ роспірали. *Пер., Б.* ⁽³⁾ боки.

Де ся тіи часи діли, що самі ковбаси до губи летіли. *Ил.*

Як жили наші діди, то не було їм зовсім бідн: бувало глек варенухи наберуть, та

сидючи п'ють, та як ті мухи гудуть; а як нам пришлося, жить довелось — усе лихо докупи сплилось. *Пир.* — Жили наші діди — не знали бідн; стали жить онуки — набрались муки. *Лєв., Прав. Ниж.* — ... та ще й наберудця. *Сос.*

Було добро та давно, буде гаразд та не-зараз. *Збр. Лаз.*

Нового не запроваждай; старовини держись. *Ил.*

Не за нас стало, не за нас и перестане. *Об.* Так за батьків було (або: Так батьки жили), так и нам треба. *Ном.*

Як діди й батьки наші робили, так и ми будемо. *Лист. (II, 6).*

ТЕПЕР життя цинам та котам. *Лєв.*

690. На все не гаразд стало, а найпаче, що Бог хліба не родить. *Пир.*

Що далі на світі, гірш бідна настає: убогий чоловік зовсім погубає. *Кл.*

Тепер правдою на світі не проживеш. *Лєв.* Тама тепер у ⁽¹⁾ світі правда. *Вєх.*

⁽¹⁾ Оттака в. *Вєх.*

Бувало стригало, а тепер голить. *Полт.*

Що рік, то и ⁽¹⁾ прорік. *Пир.*

Теперешні порядки, звичаї, люде. *Орловський.* — ⁽¹⁾ Тепер що рік, то. *Прокс.*

Доброго чоловіка тепер ⁽¹⁾ и з свічкою не найдеш. *Пир., [Ст. 36.]*

⁽¹⁾ Такого чоловіка. *З., Л., Пир., Пр.*

Тепер розумніші яйця од курей. *Прав. Ниж., [Прокс.].* — Мудріші тепер яйця, ніж курі. *Г.* — Тепер уже, просвіть, яйця старіші, як курі. *П.*

Усе пішло ⁽¹⁾ догори дном. *Лєв.*

Повернув. *Рад.;* Перевернув. *Пр.*

Наші діди авенали бідн, наші внуки завнають муки. *Прокс.*

700. На УКРАЇНІ добре жити: мед и вино п'яти. *Нє.*

Козацька мати. *Кост.* — Маю шаблю в руці: ще не умерла козацька мати (казав Хмельницький, розуміючи шаблюку Чалинського з слугами, що зрадою нападннн на бєв замість гроца).

Велика Руська мати (земля Руська). *Ил.* Немає свободи, як на Україні.

Не даєко то Україна!

Гай-гай! добрий край, ва ляха година з вами! *Б., [Бр., Пир.].*

«А це правда! Полца тата!» *Бр.*

Віда України: и оттози гераче, и отсева болате. *Вєл. (III, 156).*

Пацувала и я колись на широкім світі. *Коба*.
Заїхав за Дунай⁽¹⁾, та й додому не думав⁽²⁾. *Лів.*, [Ст. 36.]

⁽¹⁾ Поїхав за Дунай. *Прав.*; Забрався за Дунай. *Кан.*, *К.* ⁽²⁾ не гадай.

На Поділю хліб по кілю, а ковбасами хліб (хлів?) загорожений. *Ил.*

710. Кам'янець вінець: кругом вода, в⁽¹⁾ середині біда. *Кам.*

⁽¹⁾ як вінець: надкокола вода, а в. *Збр. Шей.*

У Печері — лягай спать без вечері. *Печ.*, *Нем.*

Гайсин — с . . . син. *Бр.*

Недоляшки (так Гатьманці дражнять Подолян). *Ос. 10 (XVI, 44).*

Віштяки (На Подолі дражнять тих, що як Кам'янцю — за те, що, доганяючи кошей, гукають *віштя*).

Мадзури (Подоляне по Бугові дражнять своїх же братчиків, що катилецької віри).

Скирт ріка (в Галиції) злу игру загра гражаном. *Бус.*

«Як жидь глаголеть: Скирт рѣка злу игру зигра гражаном, тако и Днѣстр злу игру зигра Угром.» *Нестор по Ипат. списку.*

Рогатки Богові побратим (містечко в Бережниськім обводі, над потоком Гнилою Липою; колись було замоще). *Ил.*

Львів не всякому здорові.

В Станіславі (обводове місто над Бистрицею, в Галиції) кожний на свої страві.

720. В Луцку все не полюдску: навколо вода, а в середині біда. *Нь.*

Чигиринці зпекан чорта в ринці, а Таращанці ззіли вранці. *Тар.*

Про Київ не жахайсь, Волиня пригортайсь, а Покута тримайсь. *Гам.*

У Києві не женись, а в Ромні кобил не мінай *Кон.*, [X.]

Ромен вславився по Українах своїми Циганами («Роменські», каже, «Цигане», як хоче дого налять людські в'їдливості и д.), а Київ тим, що хто женицца там з нашого брата захожого, то певно на хвѣрді як. *Ном.* — коня не купуй. *К. Гад.*

Мстїслав не одного стяснув. *Нес.*

Дніпро — батько. *Макс.*

Московські недоломки (Подоляне дражнять Гатьманців). *Ос. 10 (XVI, 44).*

Золотоноша вругом хороша. *З.*, *Макс.* — . . . округи⁽¹⁾ вода, по середині біда. *З.* — . . . хороша, а⁽²⁾ в середині воша. *Л.*, *Пир.*

⁽¹⁾ кругом. *Пир.* ⁽²⁾ та *Вас.*

Золотоноша з водою, а Лубин з губків — гній возять (Золотоношці кажуть Лубенцям, як сі глузують, що, мов, в середині воша). *Нем.*

Обирався Яготин: «Ніжен мнї побратим» а Ніжен каже: «е у степу Ромса, та й той мнї не рівня». *Б.*

Яготин — м. *Пир.* п.

730. В Хоролі всьогр доволі. *Ос. 7 (XVI, 4).* Ворска річка невеличка, береги лямань; хто в Полтаві не буває, той лиха не знає. *Х.* Не пав Полтавської води. *Х. Вид.*, *Гам.* Решетняцькі візці. *Пир.*, *З.*, *Л.*, *Кор.*

Решетняк — м. *Полт.* п.

Ніжин більш од Пособки тільки однею хатою (Пособка справді дуже велике містечко). *Кулж.*

Греки-Македонци пацюки солоні. *М.*

Як переїдеж Вересоч, так и їдь нуди хоч (гребля там клата). *Н.*, *Б.*

У Попівці люде по копійці, а в Конотопі — по копі. *Б.*

У Попівці хліб по копійці, а у Перекопі хліб по копі. *Евх.*

«Здоров, браті! а виткіль ти?» — «З Печенюг (с. *Нов.* п.)!» — «А жінка є?» — «Є!» — «А дітки?» — «А як же!» — «А хлебець?» — «Угу-гу!» (нема, убоге село). *Нов.*

740. Як приедзеш у Сураж, то візьме тебе кураж (бо в на харч скудно). *М.*

Сосниця роскошница, великі вжитки⁽¹⁾: кругом⁽²⁾ вода, а в середині біда. *Черн.* — . . . хороші вжитки: хто приїде в жупані, так піде без святки. *Не* — . . . роскошница: есть де сісти; та нічого їсти. *Б.*, *Кр.*

⁽¹⁾ роскошница. *Сос.* ⁽²⁾ роскошница: по бокам. *Кр.*

Ми люде торговие, народ промашенний (Любечан дражнять їх сусіде и Киїле. Забалакать при Любечанинові про торг козами обидя). *Ос. 10. (XVI, 44).*

Бацькуни. — Падегун. — Ліпвін. — Ліцьвяк. *Ном.*

Як наешся мезги (м'якенька кора, під товою, на сосні) хвоївой, та нап'єшся вода моховой, то здоров'є мол возом пб животу покоиць (про Литвяків). *Збр. Лав.*

Литвин бився з кимсь та розказував: «Він мене обухом, а я його лап'єм, лап'єм! . . . Та що ж би ви думали? мене повезли як пав, а він побіг як собака. *Чер.* — Він мене кеді чи не кеді обухом! а я його шасту та пошасту кашел'єм. *Кр.*

746. «Литвинку, хороше танцюеш». — «Треба, пане, тому лиху годити.» *Ст. 36.*

748. З Литвина не буде Християнина. *К.* Адез — пес, Пересія — злодій, Куданик — перевідник, а Балга — к. . . а *Бр.*

750. Дон, Дон, а дома лучче. *Нь.*

Без ГЕТЬМАНА ⁽¹⁾ відсько єще *З., Гл.*

⁽¹⁾ приводе и. *Прокл.*; порядку. *С., Рад.*; голова. *Пер.*

Як череді без личмана, так козакам без гетьмана. *Лаз.*

Про личманів див. *Ос. 24. (XIII).*

До булави треба голови. *Рад. [Бер., 3].*

Аби б була булава, те пайдецца голова. *Зал.*

Пропали ваца гетьмани, а кобила порох заїла. *Б., Нова.*

«А хто така, батьку, тая кодегія?» — «А хто бо, сядку, знає! мабуть сестра царщи, або дівка якого гетьмана.» *Збр. Лаз.*

Січ мати, а Великий Луг ⁽¹⁾ батько. *Не.* — Наш Луг батько, а Січ мати — одде треба помірати. *Гат.*

⁽¹⁾ темний луг. *Не.*; великий Дніпр.

И на Січі мудрий Німець картопельку садить. *Кобз.*

«Пугу! пугу!» — «Козак з Лугу!» *Чор. Рад. (114).*

760. Чубатий иде — лихо за собою несе. *Лаз.*

Оттакі славу під лаву! *К.* — Вони свою славу кинули під лаву (казано про Запорозців.) *К.*

«Чи гришен?» — «Малим родився, п'яним умер, нічого не знаю...» — «Иди душа в рай!» (про Запорожця.) *Збр. Лаз.*

КОЗАК не боїцца ні тучі, ні граму. *Бр. Рад.* — ... ні хиари, ні чвари. *Лаз.*

Зреду-звіку козак не був и не буде катори! *Чор. Рад. (548).*

Де козак, там и слава. *Гат.*

Козак та воля — заласна доля.

Стегь та воля — козацька доля.

Коли козак в полі, то він на волі. *Зал.*

Козак, як не сало ість, не Турка рубає, так нужи шукає. *Лаз.* — Козак — душа правдива, сорочки немає — коли не в'є, так нужу б'є, а все не гуляє. *К.*

770. Не наше діло у ражи ⁽¹⁾ стрибати: наше діло козацькеє конем з меренцем по сьмену гуляти ⁽²⁾. *Лаз.*

Не діло йому дело здіяти. — ⁽¹⁾ у рясі. *III.* ⁽²⁾... діло у рясі стрибати. *Б.*

Козацькому роду нема переводу. *Ст. 36.*

У нас, де крак, там козак, а де байрак, там и сто козаків. *Кост.* — Де байрак, там и козак. *Скаль.* — Що крак, то и козак. *Пре.*

Що сьодо, то и сотняк (за Хмельницького було). *Кост.*

Добрий козак баче, де отаман скаче. *Гат.*

Козак з бідою, як риба з водою. *Ліс.*

Козак з біди не заплаче. *Ил., Ёвх.*

Козак журби не має. *Бр., Коз.*

Козак у дорозі, а надія в Бозі. *Б.*

Где три чоловіка козаков, тогда два третяго должны судити. *Статті Хмельницького.*

780. Місяць козаче ⁽¹⁾ сонце. *Ліс., Зв., [Т].* — Бурлацьке сонце. *Збр. Шей.*

⁽¹⁾ козацьке. *Пир.*; циганське. *Б.*

Ніщо в Бога и день, як у козака місяць! *О., Коз.*

Козак — як мала дитина. *Б.* — Козаки, як діти: хоч багато — поїдять, хоч трохи — ваїдцця. *З., [К., Кон.]* — ... діти: чи мало то ваїдцця, чи багато то поїдять. *Кон.*

Козак, мати, подумати... та вражі люде не хвалить. *Ёвх.*

Птиця з пгидцою не набьецця, а козак з дівчиною не нажавецця (мусить покінуть). *С.*

Козак, як голуб: знявся, та и полинув. *Ёвх.* — ... голуб: нуди ні прилятить, там и пристане. *Б.*

На козана и рогожа пригожа. *Гл.*

Умер козак та и лежить, та и нікому загужить. *Л.*

Горе тому козакові, нема сіна лошакові. *Б.*

Дожились козаки ⁽¹⁾, нема хліба ні табаки. *Б., Гл.*

⁽¹⁾ Поляки. *Не., Збр. Лаз.*

790. Звання козацьке, а життя собацьке. *Ёвх.*

«Чув від козака, що розказуючи про станових и окружних, закончив ціми словами.»

Горе нашому козацтву, що и пудводника з возов ихають. *Ст. 36.*

Ишов козак на Лівію и вельми надувся — ишов козак из Лівії, як лихо зогнувся. *Лаз.*

Лівію Украинскую начали дѣлать козаки и великорусскія войска, и четьре города по оной здѣлали, въ конхъ стали жить лантимидціи.» *Южмор. Лѣтописи. М. Білоз., I, 93.*

Хохол більше нашего Богу уладе. *Рус.*

В Русанові, певно, народ — мішанина.

Твердий Русин. *Ил.*

Тверда Русь — все перебуде.

У Ляхів — пани, на Москві — реб'ята, а у нас — брати. *Праг. Ниж.*

Ти козак, тільки купра не так. *О.* — Зовсім козак, та чуб не так. *Ёвх.*

Слава не поляже; не поляже, а розкаже, що діямось в світі, чия правда, чия кривда и чий ми діти. *Кобз. (41).*

МОСКАЛЬ казенна вещь. *К., Пир., Б.*

800. Иде москала так як трави. *Зан. (1, 146).*

801. Москаляки, соколики, позаїдали ви наші волики; а як вернетесь здорови, то поїсте и корови. *Лів., Ёвх.*

803. Від москала поли вріж та ⁽¹⁾ тікай. *Л., [Полт., Пир., Б., Сн.]*

⁽¹⁾ урвавши поли. *Гат.*

Од чорта одхристися, а від москала не одмолися ⁽¹⁾. *Зв.*

⁽¹⁾ не одибьєся. *Сн.*; не відхристися не відмолися. *Бр.*

З салдатом — не з своїм братом, не стгайся. *Коз.*

Москаль не свій брат. *Зв., К.* — ... не помилує. *Дуб.*

Москалені годи як трясці, а все бісом дивидця. *Сн., [З., Ёвх.]*

Москаль з бісом порадилися, та й на лихо повадилися. *Гат.*

«Тату ⁽¹⁾, лізе чорт у хату!» — «Дарма ⁽²⁾, аби не москаль.» *Бер., Пир., З.* — «Хто йде?» — «Чорт!» — «Добре, довью, аби не москаль.» *К.*

⁽¹⁾ Тату, тату. *Б.* ⁽²⁾ Дарма, хоч два.

810. Вижу, що чорт москала ніс у хину. *Гр.*

Для того и вуланчики, щоб запірали чулавчики. *Ал.*

Мабуть москаль тоді красти перестане, як чорт молицьца Богу стане. *Пир.*

Коли чорт та москаль що вкрали, то поминай, як звали. *Гл., Гат.*

На вовка помовна, а москаль коблугу вкрав. *Крем., Л.*

Не за те москала б'ють, що краде, а за те, щоб умів кінці ховати. *Р., [К.]*

Ти, москалю, и добрий чоловік, та шешелія твоя злодій. *Ос. 6 (V, 2).*

Москаль викрутнями перебуваєцця (тім ж він скрізь погано лаецця). *Гат.*

Коли москаль каже *сухо*, то піднімайся ⁽¹⁾ по ухо. *Лів., [Рад.]* — Не вірь, як скаже, що сухо, — то певно буде по вухо. *Проск.* — Як скаже москаль сухо, то піднімайсь по самі уха, то ще замочисся. *Л.*

⁽¹⁾ то держись. *Пир.*; то застринеш. *Бр.*; то певно буде. *Проск.*

З Москалем дружи, а камінь за пазухою держи. *З., Л., Кр., Сн., [Пир.]*

820. З Москалем бувай, а камінь в пазусі тримай. *Гат.*

Варив чорт з москалем пиво, та й солоду відрікся. *Збр. Лаз., Вас.* — З паном *хтось* инший пиво варив, та й молоту одцурався. *Пр. в Ст. 36.*

Москаль тоді правду скаже, як чорт молицьца стане. *Ёвх.*

Казав москаль *право*, та й збрехав *браво*. *Об., Ёвх.*

Собака брехне — москаль віри пойме. *Ёвх.*
Салдат світ прийде, та назад не вернецця. *Черн.*

«Щоб ти зозулі не чув!» (каже баба). — «Мнѣ и уаодѣ закуеть!» (одріка москаль). *Ёвх.*

«А багато було людей в церкві?» — «Людей, мамо, не було нікогісінько, тільки самі за себе москалі — так що й голки не було б де встроїти...» *Волковський.*

Хоч убий москала, то він зуби вискала. *Пр., Н.*

На грош амуниці, на десять амбидіі. *К.*

830. За москалем панство: коло ноги ременики — и все господарство. *К.* — Нащо мені женитися, нащо мені панство: коло куприв ременики — то все господарство («то пісня така е»). *Рад.*

Москаль здавна вже панує, бо бач завше ... *Гат.*

Московське панування, то жартування.

Про ідного москала ⁽¹⁾ війна буде. *Яч.*

⁽¹⁾ жовніра. *Нл.*

Козак з Дону, козак з роду. *Б.*

Я б тому бісовому тарабану хліба б не дав, за те що каже: «порубать хохлів, порубать хохлів!»; а ту маленьку совілочку все б палинцями годував, за те що каже: «а за віщо їх, а за віщо їх!» *Гр.*

Москва слѣзам не вірить. *Черн.*

Москаль на слѣзи не вдаря. *Коз.*

«Нехай що хочуть роблять: я знаю, коли робитиму ім добро, то й вони колись охануця.» — «Еге! не вважайте! Сказано: «Москаль на слѣзи не вдаря», то так и вони.»

Москаль як и ворона, та хитріший чорта. *Хар. 36.*

Московське пожалування. *Нл.*

840. Москаль не велик чоловік, та ба! *Сн.* — Не великий москаль, та страшний. *Ёвх.*

Чорзнащо в лаптах, та й то москаль. *Ёвх.*

842. Москаль ликом чванецця и кожному під ніс з ним пхаецця. *Гат.*

844. Москва на злиднях збудована, та и злиднями годована.

Хоч добрий чоловік, та москаль.

Москаль козака як раз огулить, а москала и чорт не одурять. *З.*

Звичне, московська напасть. *Проск.*

Бов, бов по московські брехні! *Ёвх.*

Москаль ликом в'язаний, у ликах ходе, та й всіх у ликах воде. *Гат.*

850. Не приходивця ⁽¹⁾ москала дядьком звати. *К.* — Не впадає москала дядьком звать, а все дядюшка. *Пир.*

⁽¹⁾ Знатимеш, як. *Гл.*; Годі. *Кул.*

Москаль зна ⁽¹⁾, та ще питаєця. *Пир.*, *Рад.* — Не вже б то москаль та дороги не знав? ума питає! *Черн.*

⁽¹⁾ дорогу. *Не.*

Московський підожди ⁽¹⁾. *Х. Вид.*

⁽¹⁾ потривати. *Бєв.*

853. Московський час, як жидівський зарас ⁽¹⁾. *Б.*

⁽¹⁾ як и жидівський — не переченаєш. *Гат.*

856. ЛЯХ годі добрий, як спить; а про будицца, то біда. *Проск.*

— Вражі (або: чортови) Ляхи. *Ск.*

Шляхтич з перевареної сирватки (сироватки), шабелька на личку, перевеслом підперезаний. *Ил.*

То ти такий шляхтич: по три акахвисти на день читаєш, а по чоловіку глимаєш. *Ст. 36.*

860. Провадь и мене и до Вени, а не зробиш Ляха з мене! *У., Зє.*

Ляхи нам не пани, а ми їм не хлопці. *Ст. 36.*

Йти до Ляхів — не їсти пирогів (наських пирогів Ляхи не печуть, а пирогами звать варені пироги — пироги варенухи). *Лаз.*

Мамо! закрій мені очі, нехай не дивлюся на того негідного Ляха. *Сн. (із В.).* — ... щоб мені на того поганого Ляха не дивитись. *Ос. 2 (66), [К., Гл.]*

На один копил дідько всіх Ляхів строїв. *Макс.*

За наши гріхи надходять Ляхи (Нестор; так казали колись Русини, Українців предківъ). *Сн., Макс.*

Б'ють не Ляхи, а наши гріхи. *Збр. Шей. (із П.).*

Хто Лашка рубатиме, той козацьку м'ягогу знатиме. *Лаз.*

Не рад Лях, що п'є уху лан, а він хоче и в друге ⁽¹⁾. *Пер.* — ... що взяв по зубах, а він ще и ногами дригає. *Проск., [Зє., Кам.].* — ... що убити, та ⁽²⁾ ще и ногами дригає. *Кам., К., [Бр., У.]*. — Не рад хлоп, що дістав в лоб, ще ногою дригає. *Ил.*

⁽¹⁾ що по уху, а ще хоче по другому. *Рад., [Коз., Б.];* що по уху плях, та ще и друге підставив. *Б., Сос.;* що раз лян, а ще хоче и по другому. *Г.;* що по щоділях, та и другу підставив. *Бєр.* ⁽²⁾ що понішали. *Уш.*

Знай ⁽¹⁾, Лаше, по Случ ⁽²⁾ наше. *Зап. (I, 276).*

⁽¹⁾ Слухай. *Не.;* Одже. *Не.;* Оттак. *Копіський.* ⁽²⁾ Знай то Лаше, що Случ (sic). *Нові.*

870. Тікай, Лаше, бо все, щоб на тобі, то наше. *Бєр.*

Страхи на Ляхи. *Проск., Войц.*

Ся примівка од нас перейшла и до Ляхів, з часу Хмельницького справи. Див. зникду на Буліговського в *Ргз. Нач. III. 59.*

Трохі, трохі! посипались Ляхи. *Полт.*

Тих куркоідів, як Жидів, не живили. *Ч.*

Тепер уже Ляхам наші добили пухі. *Б.*

«Лаше, ти блудни!» — «Єдиново їздити.» *Кам., К.*

Доти Лях мутив, доки не наївся. *Бр., Зє., К., [Дуб.].* — ... доки ся не наїв и не напив. *Проск.*

Лях як їсти хоче, то свище. *Проск.*

Посунься, Лаше, най Русин сяде! *Г.*

Таки Ляхів гудьмо, але з Ляхами будьмо. *Тет.*

880. Що кому годицца: мужикові ціп, а Ляхові шабля. *Бєр.*

Мабуть не наської роботи ся приказка: не тим вона духом дише. Або чи не до тіи хіба вона брехеньки, що Лях з хліборобом мали поединок? В'яжить якийсь Дипок — так видно якийсь шелхїєст. — «А нум», каже хліборобові, «на дуель!» — «Та я», каже той, «не знаю, що то воно и за дуель!» — «А ось», каже, «я тебе навчу!» вихопивши свою кошастку, ну нею вихрїть чоловікові коло голови: «стерези», каже, «уха!.. стережи нос!» так що тому и зовсім ніяково стало ... А далі — «стій же», дума, «гаспаде!», и той коло єго крутицца, а він тихенько розв'язав ремінець у шапці (з ціпом був), одпустив бич од ціпана геть... знову ремінець закрїпив и, одскочивши назад. — «Еге», каже, «вража ліро, та більше не приступиш!» а ціпом виробля млинка, аж свистить бич!... а як же той хоче, щоб наблявицьця, то и дулує... *Ном.*

Ляхові курка, а мужикови шабля. *Проск.*

Мужик свиню любить, а Лях курку. *Бєр.*

Мужик нігде не змерзне, як в груди, Жид в п'ята, а Лях в вуса. *Збр. Лаз.*

Мошродзеї. *Ос. II (XX, 93).*

ЖИД брехнею живе, все з нас тягне. *Ос. 2 (189).*

Жиде-Жиде, свинє ⁽¹⁾ уху. *Гр.*

⁽¹⁾ свиняче. *Л.*

Псявіра (на Жиди більше)! *Кул. Гр.* — Псяюхо! *Кул.* — Псяюха! *Гр.* — Псяй сив! *Гр.* — Собачий сив. *Пир., Л.*

Жид-Яврей, повна с...а червей. *Л., Б.*
889. Жид-Жид катлик, загубив черевик, а я йшов та й найшов, та нас...в та й пішов. *Ном.*

891. Ей вей Каламай, продав жінку за печинку, а сам ходить як бугай. *Проск.*

Жиди, Жиди! верніцца, та візьми свою тітку (лихоманку; кричать на проізжачих Жидів). *Рад.*

Гаспидська Жидова. *Кул.*

Недовірок. *Кон.*

Продове кодро. *Кул.*

Невіра невіроку и буде. *Кам.*—Невіра завжди невіра. *Пир.*

Над Жиди нема крішшого в вірі. *Не., [Всх.]*

Жид хату закладає, то моркотить (Богу все молиця). *Проск.*

Жид мовить: «Хрест не зопсуєть, ні направить». *Ст. 36.*

900. Жидів, як собак. *Л., Ном.*

Усакому мирянину по семеро Жидовинів. *Не.*

Не хотіли Жиди їсти манну — найже звідять дідька ⁽¹⁾. *Ил.*

⁽¹⁾ манни — нехай же ідять цибулю. *Кам., К.*

Горобці в очерет, а Жиди в кучки. *Н., Кон.*

Не займай Жиди ⁽¹⁾, не калій вида. *Зв., [Вем., Кам., К.]*.—Не зачпай Жиди, бо ведяка ⁽²⁾ огида. *Проск.*

⁽¹⁾ гйда. *Вед.* ⁽²⁾ готова. *Ил.*

Жиди перехрести, та и голову одотни. *Гл.*

Кувіль з пшениці вибирати, Жидів и Ляхів різати. *М. Білз.*

Жиди вбий — сорєк грїхів з душі. *Не.*

То жидівська напасть. *Проск., Л.*

Як у Жидів родини, то нема правдини. *Не.*

910. Жид ні сіє, ні оре, а обманом жие. *Проск.*

Жеби Жид був з неба, вірити му не треба. *Ил.*

Жид, як не обшукає, то навет и не побідає. *Бр.*

Жид, як не збреше ⁽¹⁾, то удавцица. *Бер., З.*

⁽¹⁾ не обманить. *Зв.*

Жид, и молячи, вчицца обманути. *Ил.*

Без одного ж Жиди армалка буває? *Всх.*

Про ⁽¹⁾ одного Жиди армарок ⁽²⁾ буде. *Проск.*

⁽¹⁾ По. *Ном.* ⁽²⁾ армалок.

Жидівське а павське не пропадає. *Ил., [Проск., Рад.]*

Рабини умер, а книжка зосталась. *Ном.*

Одважний Жид и в школі грїшить. *Рад., Пир.*

⁽¹⁾ бз...ть. *Зал.*

920. Ай коза, ай коза! хоч розорвалась, та не подалась. (Жид казав, стоючи над своєю козою, що вовки розірвали). *Ном.*

На тобі, снчу ⁽¹⁾, рака, набухайся та молоти. *Г.*— На тобі грїш, куци рака, звари, та юшку иззіж, а рака продай, а мені грїш видай (або: На тобі яйце та набухайся добре). *Всх.*

Був собі Жид багатий та скуний, мав він парубка. Той парубок догучав йому їсти, а Жид дає шага та й таже... *Всх.*—⁽¹⁾ Вовки собі, пашиточку. *И.*

Як біда, ми до Жиди. *Ном.*

Докір тому, що при лихові вдаєцца до шинку.

Як біда, то до Жиди, а як мине біда—най дідько бере Жиди. *Ил.*

Мені доводилось чувати, що татї кепкують над Жидами: ніби те инакше, а них так сказав замісь «як біда, то до Бога и д.» *Ном.*

Способом, способом, дванадцять Жидів наслау корець хмелю витаскали на гору. *Проск.*

Дурний гої (невіра; жидівське). *Проск.*

Жид Жидом завжди смердить (про перехристів). *Не.*

Ні одного перехриста моглили не видно. *Ном.*

Не робив Жид на хліб, та и ЦИГАН не буде. *Ил.*

Ори-мели-їж. *Ліз.*

Циган хліборобові розказував, скільки йому бідолажному роботи. «Мені», каже, «дугні.. кувати.. ухнаї робити.. на базарь носити, хліб купувати, дітей гудувати.. А тобі що?.. ори-мели-їж!» Часом сими словами жартують, як хто дорікає, що, мов, тобі так, а мені он-як!

930. Дай мені сили хоч комареву ніжечку (Циган, як заслаб). *Зв., [Кон.]*

Щоб я до захода сонци дітей не бачив (Циган так божився)! *Кр.*

Щоб я вмер, коли я неправду жму! (А вже ж вмеро колись усїл..) *Кон.*

Не грїши на Бога—чорт діти забрав! *Бр.*

Циган з великої жидівки сєрбовує мєвського квасу, та поспитавши: шєдцє: «є в тебе дітя?» , як той одказав: «буди та Господь забрав», — подумав, що то од сєго квасу вони повмирали... та ото и каже: «Не грїши и д.»

«Моя матка між двома хлібами вмерла.» — «Чого ж тє?» — «Бо одного не дочекала, а другий вже мнєнувєк.» *Бр.*

Тату, сяди! Намо, люльки! (Циганчи, чуючи, що смерть приходить). Я.

Як не мають домів—щоб и щастя не мали (Цигане). Я.

Ачхавбре під черевбре, щоб бахтірувала (кепкують з Циган, що піби вони такь поганяють коней,—або ще: «ачхаверди!» *Ном.* М'ясало!

Жартують так з Цигань. Чоловік кабана смажив, Циган и наришився, дай та й дай йому м'яса. Той дав йому мов-батку.—Циган ще й сала. «Добре», каже чоловік, «сма и сала, тільки смажи одним словом *мясо и сало*.» Циган и почав и «м'ясечко-сакечко», и «м'ясеце-сальце» — ні! А далі «м'ясало!» каже.

Оттак я йому головку скрутив!

Циган внадився кудись обідать и вже приміча, що хазяйка, як покрає оце м'ясо на тарілці, то луччими крише-никами до чоловіка там, чи до дітей. От Циган и пішов на хитрощі: почав розказувать, що він горобця чи-що

піймав,—«я оттак», каже, «головку скру-тив!», та хіп за тарілку и крутнув її луччими кришенниками до себе...

940. НІМЕЦЬ каже, що постить все поло-вину: вдень їсть скоромно, а вночі постить. *К., Кан.*

З Німцем похристь одишбас. Рус. — Ні-мець на душі не лежить (див. замітку про Русаів № 793).

Понімеційий⁽¹⁾ вецький⁽²⁾, а поруський⁽³⁾ почви⁽⁴⁾. *Пир.*

⁽¹⁾ Понімецьки. *Бр., Ил.* ⁽²⁾ нецьки, *Бр., Ил., Б.* ⁽³⁾ а похранпувський. *Бр.;* поповський. *Ил.;* а поруський. *Б.* ⁽⁴⁾ коржто. *Бр. Ил.;* мочовки. *Б.*

Ой дай, мішко, пагаа — проучити Німчяя. *Прав. Ниж.*

Вража⁽¹⁾ Німчота! *Ир., Лос.*

⁽¹⁾ Врагова. *Л.*

Сильний 945—982. — Більший 983—1050. — Сила 1051—1128. — Пан 1129—1250. — Му-жих 1251—1324. — Воли 1325—1842.

СИЛЬНОГО руку Бог один судить. *Ос. 10 (XIV, 27).*

Яких у нашого царя людей немає! *Кр.* З добрим думцею князь високого стола додумаецца, а з лихим думцею и малого стола збуецца. *См. (Данило Заточник).*

Посел есть як осел: носить тое, що на него зложено буваєть. *Вел. (I, 138).*

Посланця⁽¹⁾ не⁽²⁾ б'ють⁽³⁾, ні⁽⁴⁾ руба-ють⁽⁵⁾. *Рад., Кан.*

⁽¹⁾ Цісла. *Проск.;* Посла. *Руд.;* Піш-лянца. *Бр.* ⁽²⁾ ні. *Бр. Проск.* ⁽³⁾ ні сі-чуть. *Ст. Зб.;* ні січуть. *Руд., Кр.* ⁽⁴⁾ не. *Фел., Кр.* ⁽⁵⁾ ні січуть. *Проск.*

950. «Що то політика?»—«Нещирість!»—*Ил.*

Чим більші комірі, тим більший пан. *Яц.* Благородні—хліба гододні. *Збр. Шей.*

Благородна, як сина оторождя (або: Благородний ли кабан городний). *Литв. (II, 246).*

З столця взопахнуть (з уряду). *Б.*

Не місце чоловіка прасить⁽¹⁾, а чоловік місце. *Проск.*

⁽¹⁾ Святить. *Ст. Зб.*

Який-такий уряд луччий, ніж проста служ-ба. *Яц.*

Доти чоловік добрий, доки його десятником не наставляють⁽¹⁾. *Вин.*

⁽¹⁾ не нарядили. *Пир.*

Мишь в стіжку не згине. *Проск.*

Військового цапа за хвіст скубни: от тобі и рукавиця. *Ч.*

960. Ніхто не хоче з носом, а з прино-сом. *Пос.*

961. Не тхай (не кажи *ти*), бо мене цар гудзиками обтикав. *Пир.*

963. Перша чарка, перша пазка (то у службі). *Л.* *Проск. [Л.]*

На двох стільцях сидить. *Ил.*

Дай, Боже, панувать—на золотіх креслах сидать. *Слон.*

Турма не дурна: без людей не бува⁽¹⁾. *Л., О.*

⁽¹⁾ не живе. *Ст. Зб.;* не пуста. *Гл.*

Турма красна, а чорт їй рад. *Нел. [Гл.]*

968. Татова хата (турма). *Ж., Рад.*

970. Дай⁽¹⁾ кату плату. *Нем.*

Бурсацький шарт: ходять оце з джуг-том певим товариством (звісно, такий, що не боїцца вдалі), и у кого е кабач-ки або шиня уладо, джугутом по спині... Либонь колись кати так робили, ходячи пошом народом перед тим, як кого на-

тувати; тільки що у їх, звісно, не джугути були... Народ було, кажуть, терпить и дає плату, щоб не так дуже катував того, або ту...*Ном.*—⁽¹⁾ Давай-те. *Лаз.*

Хто має вирнути, не піде в некрути. *Г.*
Уже зайці пополошали (хлопці, тікаючи од некруцтва, розбіглись). *Бр.*

Пішли зайці пасти (у москалі). *Бр. [К.]*
Скоро взяв московську сумку, то й за ⁽¹⁾ чортову думку ⁽²⁾. *Бр.*

⁽¹⁾ Коли надів ладунку, то уже и взяв. *Рад.* ⁽²⁾... суму, то взяв и московську думу. *Слуц.*

На мншкы ладунки, на варениці лазунки. *Ж.*—... на варяниці лозанки. *Кон.*

«Лазунки ті ж варениці, а тут проти лазиння гріхом до хазяя у сімью.» *Бр.*
«Ему за бійки некруцтво, а й за вередування різки—мов би й так можна прикладать.» *Пир.*

Од штіка спину смька. *Збр. Лаз., Б., Не.*
Як повміраєм, то тоді протудії поскидаєм. *К. [Рад.]*

Отакє здоровья, а подушне дай. *Не.*
Сам Бог бачить з неба, що на подушне грошей треба. *Не.*

980. Дай, Боже, тім склянним на здоровья. *Сл.*

Приніс чоловік недоімку панові, а пан и пита: «А скільки за тобою?» — «15 (рублів чи чого там).» — «Як 15?.. 30!» — хотів прибавить. — «Ні», каже чоловік, «15». Надів пан окуляри и подививсь у паперо: «Так», каже, «15». — «О, дай же Боже и д.»

Не впрохав нижнього, не впросиш вищого. *Евх.*

Казна жалю не зна. *Кол.*

БІЛЬШОМУ більше й треба. *Проск.*

Коли мені сілому курка, то тобі видющому й дві. *Л.*

Великому велика й яма. *Проск.*

Ти в нас сім з оком (сім пудів з оком?) *Ном.* *Евх.*

О, широкого поля ягода! нам нерівня. *Ст. 36.*

Пішли наші вгору! *З., Пир., Пр.* — ... по два на вірєвку ⁽¹⁾. *Р., Кан., К.*—Цигане, ов твого батька повісили!»—«О! пішли наші вгору!» *Б.*

⁽¹⁾ до гори, по два на шибиницю. *Проск.*; по три на шнурок. *Бр.*; по три на вірєвку. *Зв.*; а турки на шибиницю. *Рад.*; по два на мотузку. *Евх.*; усподі утинають, а вгорі лятають. *Новг.*; в долині ріжуть, а вгорі латаюцца. *Проск.* вгору, аж вірєвки тріщать. *Евх.* — А. Евхименко каже, що се проти тих, що в луччих пороблялись поганищими; так,

—одначе кажуть, як буває и навиворот, найпаче перше прислівья.

Велике дерево поволі росте. *Ил.*

990. Знай, мина, стійло. *Проск., Кан., К.*
Знай, коза, своє стійло. *Руд.*

Иди, де йдеш, та знай, коза, стійло. *Ст. 36.*

Свиня в варитниках—так вже й кінь! *Евх.*
Знай, кобило, де брикати. *Шей., Евх.*

Знай, хто роком старший. *Ст. 36.*

Молодіи на гетманство. *Б., [О., Ст. 36.]*

Кулик на місті соколиним не буде птичим господином. *Не.*

Чи може сова в сонце дивитися. *Ил.*

Клект орлячий зпід хмара чути. *Гам.*

1000. Сказав Сенека: «стіи, свинне, здалека». *Бр.*—Казав Сенека: «стіи собі здалека, та потакуй». *Ил.*

Гернус ⁽¹⁾, Грицьку, комисар іде. *Пир.*

⁽¹⁾ Гераус. *Нов.*

Коли не періг, то й не парожися. *Кан., К., [Проск., У.]*

Коли пиріг, то й пирожися. *Бр.*

Игумену діло, а братії зась. *Бер.* — Що игуменові (або: попові) можна, то братії (або: дякові) зась. *Кол., [Пр.]*

Що вільно панові, то не вільно Иванові. *Ил.*

Хто старший, то не менший. *Лів., [Ст. 36.]*

Хто, бач, вишник, той не король. *Ш.*

Сук не верба. *Проск.*

Що голова, то не хвіст. *Ил.*

1010. Старшій Галич відо Львова (Галич стояв уже в 1140 р., Львов построили в 1270 р.).

Старшій Гриць, як Параса. *Бр.*

Не старша Химка (*Кон.*: од Пархімка, *Не., [Кон.]*—Не старша віверь од Пархіма. *Збр. Лаз.*

Сторона рудаку, а сторона редці. *Не.*

Сторона рудаку, сторона и гречці. *Б., [Кон.]*

Яйця курей учать. *Сл., Ст. 36.* — ... не учать ⁽¹⁾. *Лів.*—Довелось яйцям курі вчать. *Рад.*

⁽¹⁾ курку не учать. *К.*

Уха повище лоба не ростугь. *Л.*

Више лоба очи не ходять. *Ст. 36., Нос.*

Грибок на бок: боровяк іде! *Нос.*

Кінь коневі не рівний. *Проск.*

1020. Не сват ситник коробейнику. *Пир., З.*

Гусь свині не товариш. *И., Г., Пир.*

Кінь волу не товариш ⁽¹⁾. *Пр., Лоз.*

⁽¹⁾ не пара. *Кол.*: не рівня. *Дуб.*

Ситий голодному не товариш ⁽¹⁾. *Пир., Л.*
⁽¹⁾ не брат. *К.*

Ситий ⁽¹⁾ голодному ⁽²⁾ не вірить ⁽³⁾.
Г., У.

⁽¹⁾ Сите. *Кон.* ⁽²⁾ за голодного. *Ст. Зб.*; по голодному. *О., Ёвх.*; голодного. *Бр., Прок., Бер., Л., Кон., Х.* ⁽³⁾ не спוגадає. *Ст. Зб., Нос.*; не погадає. *К., О., Ёвх.*; не питає. *Л., Х.*; не знає. *Бр., Прок., Бер.*; не згадує. *Кон.*

Старець медвіднику не товариш. *Нос.*

Ситник бердянику не товариш. *Рад.*

Шильник бердянику не товариш. *Коз.*

Шорник свитнику не товариш. *Кр.*

Чешися кінь з конем, а віл з волом. *Ст. Зб.* — ... свиня з свинею. *Ёвх., [Ж].* — Чешися ⁽¹⁾ кінь з конем, віл з волом, а свиня об тин ⁽²⁾, як нема з ким ⁽³⁾. *Зв.* — Віл до вола, кінь до коня ⁽⁴⁾, а свиня ⁽⁵⁾ в тин ⁽⁶⁾, коли ⁽⁷⁾ нема ⁽⁸⁾ з ким ⁽⁹⁾. *Бр.*

⁽¹⁾ Чухаєця. *I Кон.*; трися. *II Кон.*; Знайся. *Прок.* ⁽²⁾ в тин ⁽³⁾ а свині, як ні з ким, так вона об угон. *О., Черн.*; а свині ні з ким, так з углом. *Кр.*; свині ні з ким, так вона об тин. *I и II Кон.* ⁽⁴⁾ Кінь з конем, віл з волом. *Бр., К., Павл., Кон., Гат.* ⁽⁵⁾ а пугра. *Гат.* ⁽⁶⁾ об. *Павл., Гат.* ⁽⁷⁾ бо. *Бр., К., Павл., Гат.* ⁽⁸⁾ немає. *Гат.* ⁽⁹⁾ а свині як ні об віщо, так об лісу. *Кон.*

1030. Пан з паном, а Иван з Иваном. *Ил.*
Де соколи літають, там ворони не пускають. *К., Кр.*

Буди орля літають, туди сороки не пускають. *Не.*

Орел не пристає з вороб'їями. *Ил.*

В свинниці родившись, між святами не обідать. *Не.*

З паршивою головою, та в тин лізе ⁽¹⁾.
Зв., Бер.

⁽¹⁾ та в дух лізти. *Кан., К.*

З ⁽¹⁾ свинячим писком ⁽²⁾ та в пшенишне тісто.

⁽¹⁾». *Не.* ⁽²⁾ носом. *Не.*; личчем. *Коз.*; З свинячою мордою. *З.*

З свинячою мордою у бублишний рад. *Кон.*

Нашому малаті лиш слинку ковтати. *Гат.*

Хто ся з отрубамі змішає, того свині зідять. *Ил.*

1040. Цяган тин не поган, що з панамі ість. *Прав.*

Жартують, як бідний встряне між багатих або можніших.

1041. Як маєш кланяцьця лантю, то лучче поклонись чоботу. *Х. Вид.*

1043. Така честь, як на собаці лико. *Ёвх.*
Забув віл, коли телятём був. *Ил.*

Коли на медведя мала галузь (гілька) впаде, то бурчить ⁽¹⁾, а як велика, то мовчать. *Ил.*

⁽¹⁾ На медведя як впаде мала галузка, то він кричить. *Прок.*

Задню пасе. *Пир., Л., Гр.*

Все весподі — не наверхсі ⁽¹⁾. *Пир.*

⁽¹⁾ не наверха. *Ил.*

У великому судні, та на самому дні. *Коз.*
Як звали мене ⁽¹⁾ Грицьком, носив я ⁽²⁾ гроші мішком; як стали звати мене *Григорій*, то й став як гриб голій ⁽³⁾. *С., [Ст. Зб.].*

⁽¹⁾ був. *Бр.* ⁽²⁾ то носив. ⁽³⁾ а як став Григорій, то став и босий и голій.

1050. Голова голові, а хвіст хвостові — не при вас мовлячи. *Ил.*

•СИЛА на уданню належить. *Ст. Зб.*

Силою не дають — силою однімають. — Силою однять однімеш, а дати не даси. *Нос.*

До розум не стає, там сила добуває. *Ил.*
Чия воля, того й сила. *Рад., О., Пир.*

Сила без голови шаліє, а розум без сили мліє. *Ил.*

Чи рада, чи нерада, — гайда громада. *Гат.*
Скрипи, а йди. *Бр.*

Не підеш по добрій волі, то підеш по неволі. *Ил.*

Як не даси з прозьби, то даси з припуки; а чого прозьба не докаже, то докажуть буни.

1060. Коли не хоч почеськи, то буде ⁽¹⁾ попеськи. *Л.*

⁽¹⁾ то вштенем. *Пер.*

Хоч так, куме, сядь, хоч так сядь, та все сядь. *Л.*

Хоч догори нехай скачить, не буде по ёго. *Не.*

Як мысль, так мысль — таки буде Перемшль. *Ил.*

Стародавній галицький город над Саном. Славлять, що слова сі сказав цареві простий Русин, як той добірав мення городові.

Гнись не гнись, а в голоблі становись. *Кр.*
Скачи, бабо, хоч задом, хоч передом, а діла підуть своїм чередом. *Гол., [Кон.].*

Хоч трусися, не трусися, а ти, гладка, віддасися. *Бр.*

Хоч нерад, то мусиш ⁽¹⁾. *Бер.*

⁽¹⁾ та мусиш. *Л.*; та обіручки. *Рад.*

Хоч спор, хоч лайся. *Х.*

Вийде. Лаше, на ⁽¹⁾ наше. *Бал.*

⁽¹⁾ Стане, Лаше, за. *Ст. Зб.*

1070. Дяче, не буде иначе! *Ил.*

Лишнёго нічого не вигадуй. *Ст. Зб.*

Як не ради, а не буде так, як ти хочеш, а так буде, як Бог дасть. *Прок.*

Як се Настя скаже, так и буде. *К., З.*

«Туди йти на вісту, туди.» З.

Днів. № 9065.

Курі и на весілля не хочуть, та силою несуть. *Кр., [Бєв.].*

Не рада ⁽¹⁾ коза на торг, та ⁽²⁾ ведуть. *Лів.* — ... торгу, а куря весілляю, та мусять. *Ил.*

⁽¹⁾ Не хоче. *Зв., Прокс., Лів.* ⁽²⁾ та силою. *Пир.*

Просили — не хотів, казали — мусів. *Ил.*

Поборов — та й випросив. *Павл.*

Або дай, або видеру. *Прокс., Руд., [Ил.]*

Тяж та роди. *Зал.*

1080. Оцюди лишень слухай (не по вроду йому буде, а он як і д.). *Хар.*

Як кажуть, то й батька в'яжуть. *К.*

Зіглад діло справує. *Ст. 36.*

Орудює ними, як чортами грішними душами. *Чер. Рад. (226).*

Нехай Бог скрає того, хто наслідєся на волю. *Ил.*

Слованими очима не можь ся довго дивити.

Слованим конем не вскач ⁽¹⁾. *Гр.*

⁽¹⁾ не доробисся, *Бєв.*; не наїдуться.

Бр.

Слованим волю не доробисся ⁽¹⁾. *Прокс.*

⁽¹⁾ не наробисся. *Бр.*

Силою ⁽¹⁾ колодаз коцать ⁽²⁾, води не пить. *Кр., [Б., Ст. 36.]* — ... колодаза не коцать. *З.* — Силою води не докопалася. *Рс. 3 (VI, 29).*

⁽¹⁾ Насильно. *Ком.*; *Через силу. Пир.*

⁽²⁾ насильного колодаза. *З.*

Против сили и віл не потягне. *Збр. Лаз,*

1090. Проти рожна не працєвать. *Ш.*

На рожен махати — з рогатим боротись. *Ил.*

И рыба не плине проти бистрі води.

Віз там мусить, де ёго доні тягнуть.

Пугою ⁽¹⁾ обуха не пересічеш ⁽²⁾. *Прав., [Бєв.]*

⁽¹⁾ Шиттю. *Ком., К., Коз.* ⁽²⁾ не перєбьш. *Ком., К., Рад., Коз.*

Против гори ⁽¹⁾ вісмом не спить. *Бєв.*

⁽¹⁾ силл. *Л., Ком.*

Сила солону ломить. *Ир., Ком.*

Вода и камень довба. *Кр.*

Коли не вдужаєш, не піднімайся. *Бр., Л.*

З багатим не судиса, а з дужим ⁽¹⁾ не бориса. *Пом., [Ком., У., Черн., Нє., Бєв., Лаз.]* — Цур ёму ⁽²⁾ з дужим бороцьца, а з багатим позивацьця! *З.* — Бодай чорт з багатим позивався, з дужим боровся! *С.* — З дужим боротись — смерть на умі. *Ст. 36.*

⁽¹⁾ сильним. *Посок.* ⁽²⁾ Щоб не діждать. *Рад.*; Не дай Боже. *Ком., К., Пир.*

1100. Не дмухай дротяз вітру. *Лаз.*

Бараво, не мутя воду водкові. *Ил.*

Против води пливе. *Ст. 36.*

Язиче, язиче, лихо тебе миче! во мні смдиш, а мені добра не зичиш! *Нос.*

Язичку-язичку! маленька штучка—велике лихо робиш. *Ж.*

Що вмовчиш язиком, то не дятгнеш и колом. *У.*

Хто язик держить за зубами, то того нічого не кортить. *Бр.*

Мовчи, язичку, будеш ів плотичку. *Ил.*

Помовчи, язичку, кашки дам. *Пр. в Ст.*

36., [Прав. Ниж., Л.] — ... а не вмовчиш,

чорта ⁽¹⁾ ззіси. *Хар. 36.* — Мовчи, язичку,

будеш істи кашку. *Яч.* — ... а як не замов-

чиш, то будеш істи болячку ⁽²⁾. *Бр., [Прокс.].*

⁽¹⁾ лиха. *Бр.*; трясця. *Кр., [Рад.].* ⁽²⁾

то кайки ззіси; а як не повчатимеш,

то чорта ззіси. *Ком., К.*

Держи язик за зубами. *Ст. 36.* — Як борщ ⁽¹⁾ з грибами, держи ладя за зубами. *Лів., [К.].*

⁽¹⁾ кипіє. *Прокс.*

1110. Мовчи, глуха, менше гріха. *Об.*

Мовчи, та мак товчи: мовчанка не пушить.

Ст. 36.

Мовчи та годуйсь! *Л.*

Мовчи та потакуй. *Ил.*

Іж зубами, а придержуй губами. *К.*

Говори та не проговориса. *Б., [Сос.].*

На час міста не умовчиш! *Бер., Р.*

Мовчанка ⁽¹⁾ не пушить ⁽²⁾, головоньки не

сушить. *Ил.* — ... не пушить, в черева не

дме, та весь рив тушиць. *Не.*

⁽¹⁾ Мовчанка не дме. *Рад.* ⁽²⁾ німає

не пушить. *Ст. 36.*

Хто мовчить, то лиха ся збуде. *Ил.*

Мовчене, де схочеш, то поставиш.

1120. Хто не вмовчив, той наковчив (?). *Не.*

За губу ⁽¹⁾ в губу. *Зв., Б.*

⁽¹⁾ та и. *К., З., [Рад.];* бьють. *Ж.*;

Ото за губу та й бьють тебе. *Бал.*

Язык молне та й у кут, а губу патов-

чуть. *Ком.* — Язык белькне та в кут, а ситну

виставлять, бьють ⁽¹⁾. *Л.* — Язиком бовтне

та не доведе, а по сидіи в. *Бр.*

⁽¹⁾ а по голеди товчуть. *Ком.*

Говорить язик безкостий та договорницца до одного конця. *Рад.*

Млин меле, мука буде; язик меле, біда буде. *Кобр.*

Язык доведе до Києва и до кдл. *Прокс.*

Вкусись за язык. *Лів., Пол.* — Укусись за язык,

та й мовчи. *Бер.* — Прикуси язичок. *В., Лів.* —

Прикуси язика. *Кр.* — А хоч що дбрехать,

язика прикуси. *Нос.*

Великим панам трудно правду казати. *Ил.*

1126. Потурай ім, брате! *Козб. (7).*

1130. Не Біг ПАНІВ роде, а лихо їх ро-
бе. *Гат.*

Біс та ёго діти панують у світі.

Хто не звин правди поважати, той зав-
ше часий панувати. («На добре складано,
та не так виведено, — я так не чула.
Кажуть з панством неправдувати, чи не
з правдою панувати — якось так, чудно.»
Бр.)

Пани в світі блукаюцця, та з правдою не
знаюцця.

Пани правдою кепкують—проте ж в світі
и панують.

Панам лихом кидати—не плугом орати.
Коли б панам гадалося, з чого лихо зку-
валося.

Богу молицця, а чорту вірує (про панів
кажуть). *Ёвх.*

Чи пани, чи люде? *Сл.*

То пани, а ми люде. *Ос. 15 (XII, 59).*

1140. А та палиця—пан називаецця: треба
її слухати. *Бр.*—Поставлять палицю—треба
її слухать. *К.*

«Чого чорт плаче?» — «Що панам люди
не настаче!» *К.*—И чорт плаче, що люди не
настаче. *Кр.*

Коли б не хлоп, не віл,—не було б панів.
Ил.

Коли б пан за плуга узався, то и світа
б відпурався. *Коз., Гат.*

Плугач оре и в праці рвецця, а панське
череве отак аж дмецця! *Гат.*

Добра пани за рабами. *Ст. 36.* — Добри
пани за рабами, а раби за панамі. *З., Кон.*

Пан на троні, а хлоп на ослоні. *Ил.*

Хиба ж е пани, яким гроші не мили?
Гат.

Дай панові покуштувати, а він и гамбене.
Давай пану по жупану.

1150. Дере, як з лика (панське здирство). *Я.*

Шляхта! гарна плахта. *Кан., К.*

Сёгодня пан, а завтра пропав. *Пр., Ёвх.*

Біда панам! таки-то нам. *Збр. Шей.*

Що панська хвороба, що наше здоровья.
Зал.

Не дурень видамав паном бути. *Зас.*

Пан що хоче, те и робить. *Збр. Лаз.* —
Пани, як дурні: що хотять, те роблять.
Пир., Ос. 15. (VI. 104).

Трудно стати паном, ато все піде даром.
З., [Ст. 36., Павле.]

Як би я був паном, то усе б на подушках
лежав. *Войц.*

Пани на всі сани. *П., Прав. Ниж., Лів.*—...
тільки хвіст волоцицця. *Ёвх.*—Оце пани на
всі сани, ще и ноги волоцацця. *Бр., [Г.]*

1160. Пан на всю губу ⁽¹⁾. *Бр., Пир.*

⁽¹⁾ На всю губу пани. *Лоз., Пир.,
Пр., Ис.*

Паничу, я вас підтичу. *Прав. Ниж., Пол.,
Лів.*

Он паничу, паничу! я вас за чуб посмичу.
Кулж.

Панич, що украв бич. *Ил., Ном.*

Панич не знав ніц, но (тільки) одно пісь-
мо, та й то му з голови встрісло. *Ил.*

Тепер настало панів — вийн на собаку, а
пана влучиш. *Ном.*

Що збан, то пан. *Ст. 36.*

Води збан, а сам пан. (на *П.*) *Збр. Лаз.*

Панив, як псів ⁽¹⁾. *Зв.*

⁽¹⁾ собак. *Новг.*

1169. Більше панів, як псів ⁽¹⁾. *Тар.*—...
а мужиків и не видно ся за ними. *Бер.*

⁽¹⁾ курей. *Нов.*

1171. Нема добра в нашім селі, бо панів
бага то. *Пер.*

Усе пани та пани, а нікому ⁽¹⁾ свині пасти.
Чыр., [Руд.]

⁽¹⁾ Все пани, а хто буде, вибачайте.
Ил., [Прокс.]

Все пани та пани ⁽¹⁾, а на ⁽²⁾ греблю и
нікого ⁽³⁾. *Лів.*—... а греблі нема кому зага-
тяти.

⁽¹⁾ Багато панів. *Прокс., Руд., Ёвх.*
⁽²⁾ під. *Кр.* ⁽³⁾ и нікому. *Прокс., Руд.,
Л., Пир., Ёвх.*

Три пани, два отамани, а оден підданий.
Ил.

Після смерті колёкатора, зосталось
шість хлопців и одна дочка, обійстья
и трохи землі, и одним оден підданий.
От раз іден з паничів тіх іхав візком
и сам собі поганяв коня. Ёго здіббає
сусід и питає: «Чи пан сам уже и коня
поганяеш? у вас же есть підданий.» —
«Утік шельма!» — «А то ж чого?» — «Чорт
ёго матір зна! по дню тільки на тиж-
день робив панщини кожному з братів,
в в неділю, бувало, з панною сестрою
до костела, — и утік, гунцовті!» *Вол-
ковський.*

Два кметі, пан третій. *Ил.*

Я вашець и ти вашець,—а хто нам хліба
напашець? *Нос.*

«Чи ти пан?» — «Пан.» — «А чого ж у тебе
порваний жупан?» *Зв., Кон.*

Панство в голові, а воші за комвіром. *Ил.*

Два пани, одні ⁽¹⁾ штани. *Руд.*

⁽¹⁾ на одні. *У.*

1180. Оце ладно! три пани, едни штани:
котрий успіє, той и штани надіне. *С.* —
Два пани, а едни штани: котрий ранше
встав, той ся и вбрав. *Бр.*

Здався и пан, а штанів нема. *Прокс.*

Пан в чоботях ходить, а босі сліди знати.

Проск.—Взутий, а слід босий. *Євх.*—В чоботях ходять, а босні сліди робить ⁽¹⁾. *Ил.*—В чоботях кляше, а босої ноги слід пише. *Пир.*

⁽¹⁾ а босий слід знать. *Кан., К.*

Пани повзувані, сліди ваші босі. *У.*

Коли сам пан коло брами (або: у воріт), то слуг в ёго мазо. *К.*

Казав пан, та и зробив сам. *Ил.*

Люде, хрестяве, а нуте!.. або я и сам. *Ном.*

То пан хороший, як багацько грошей. *Сл.*

Лучче держатись у багатого пана за клямку, як у бідного за столом сидіти. *Яч*

Пани наші, пани голоколівці: ми у вас служим, а ви у нас хліба просите. *Бр.*

1190. Пани ж наші, пани голоколівці: як ми в шинок, то и ви наздогінці. *Рад., Бер.* Пани мої, біда з вами: ми до корчми, а ви за нами. *У.*

Біда нашим головам за панами голими. *З.* Двом панам тяжко служити. *Ил.*

Двом панам служить, а сорочки немає. *Бр.*

З панами, а свинями не знайся. *Гайс.*

З паном не будь за пан-брат. *Не.*

З паном не братайся. *Ст. Зб.*—... жінці правди не кажи, чужої дитини не май за свою. *З.*—З паном не дружися, жінці не звіряйся, а чужих дітей не приймай. *Коз.*

З великими панами не заходити. *Вин.*—... панами не за панібрата. *Ил.*

З панами добре знацьця, та не дай Бог цілувацьця. *Гл.*

Панськеє кохання — гірке горювання. *Ос. 18 (У, 42).*

1200. Панська ласка до порога. *Проск., Рад., Б., О., Кр., Ст. Зб., [Бр., Л.]*—... а поріг переступав, то вже ласку утратив. *Бр.*

Панська ласка літом гріє, а на зиму кожуха треба старатися. *Ст. Зб.*

З панами не сідай їсти, з панами и не говори багато: сказав слово, та и мовчи; хто що говорить, ти слухай. *Бр.*

З панським свого языка не рівняй; бо як довгий, то притнуть, а як короткий, то витягнуть. *Проск.*—... коли довгий, так прикорочають; коли короткий, так витягнуть. *Х.*

З панами не міряйся чубами; бо як довгий, то підстрижуть; як короткий, то витягнуть. *Пав.*

Ніколи з панами не міряйся ⁽¹⁾ руками; бо як довгі—відріжуть, а короткі—вытянуть. *Греб.*

⁽¹⁾ не рівняйся. *Євх.*

Не трімай з панами спілки; бо як умее довше, то втнуть, а як коротше, то натягнуть. *Ил.*

Лучче з медведем борикацьця, ніж з паном рахувацьця. *Збр. Лас.*

В панські ворота широко ввійти, та узко ⁽¹⁾ вийти. *Рад., [Кон.]*.

⁽¹⁾ В панськiм дворі брама широка, а вузка. *Проск.*

Прозьба панська рівно з наказом ходять. *Ил.*

1210. Пан шапку хоч и здійма, та в шапці правди нема. *Л.*

З паном ⁽¹⁾ дружи ⁽²⁾, а за пазухою камінь держи. *Зе.*

⁽¹⁾ З панами. *Коз., Кр.,* ⁽²⁾ живи. *Рад.*

Чеши дідька зрідка. *Прав.*—... щоб не задернути. *Проск.*—... зрідка, нехай иде до дідька. *Ил.*

Не жируй з ведмедем, ато він тебе задавить. *Гл.*—Не грай, кітка, з медвідем, бо тя задавить. *Ил.*

Добрий пан, — тільки трейчи в морду дав. *Кулж.*

Пан добрий, як отець — взяв корову и скопець; а пані, як мати—казала тела взяти. *Г.*

Тоді пани добрі, як сплять. *Б.*

Добрий пан: ні бье, ні лає, та нічим и не дбає. *З., [Бр., Євх.]*

Пан—соломою напхан. *Євх.*

Жаба свиче—пана їсти кличе. *Проск.*

1220. Жаба на поріг, а пань за стіл.

Жаба до покою, а кухар з рожною и з мукою.

Жаба кричить, верещать, а кухар на рожні до кухні її тащить.

1223. Пани переведуть, що и собака не їстиме (про панські приправи). *Кан., К.*

1225. Багацьке и панське нігди не пропаде. *Збр. Шей.*

Як у воді не без чорта, так у великого пана не без Жида. *Зан. (I, 146), [Кан., Пер.]*— Як у болоті без чорта, так у пана без Жида не буває. *Б.*

В тім пани бракують, вь чім убогі смакують. *Гат.*

Слово панське не циганське. *К.*

Панське слово—велике діло. *Л.*

1230. Тепле ваше, паноньку, слово. *Ил.*

Що то за пан, що вь ёго ніщо не гниє! *Б.*

З бороною—до гною, з шилом—до греблі, з макагоном — палі бить (ніби такь порядкують на панщинах їти, бо нема роботи, бач, у пана). *К.*

Не треба роботи, коли й так родить.
Коз. — На що й пахати, коли так родить
(панам). *Бр.*

1234. Стрижи пана як вівцю, на ёму
шерсть наросте. *Лів.*

1236. Хотів для пана, а й вишло для себе
погано. *Кр.*

Пан далеко, а Бог високо. *Прав. Ниж.,*
[Пол. Лів., Ст. Зб.]. — До Бога високо, до
царя ⁽¹⁾ далеко, — а ті панки, що хтять, те
й роблять ⁽²⁾. *Лів.* — ... далеко, а пани вер-
тять, як хотять. *Євх.* — ... далеко, та й заги-
бай. *Не.*

⁽¹⁾ до пана. *Бр. Прок.*, ⁽²⁾ а підпанки
що хтять, те роблять.

Не так пани, як підпанки ⁽¹⁾. *П., Прав.*
Ниж., Лів. — Не так пан, як паннатка. *Лох.,*
Пр., Ал., [Ст. Зб.].

⁽¹⁾ полування. *Гад.*

Пани, як пани, та войти собаки. *Рад.,*
Кр.

1240. Лучче пани, як підпанки. *О.* — Лучче
вапу вланицьця, як підпанкам. *Бр., Зв.*

Стара пани все — то шма, то поре. *Ил.*

Я такого був пана, що царство небесне,
та й годі. *Коз.*

Поздоров, Боже, нашого пана, то все га-
разд буде. *Кр.*

Дивись! пан, а балакає, як люде. *Зал.*

Хоч би тебе, паночку, чорт узяв, то я
тобі хліба з медом не дам. *С.*

Будуть пани дудця, ноки долопаюцця.
Ш.

Мивецця се ім ⁽¹⁾ панство! *Пир.*

⁽¹⁾ А, чекай! мивецця їх. *Бр.*

Хоч шука змерла, то зуби не вмруть. *Л.,*
[Пир., Пер.].

Як дерево зігнуть, кожний тріски збирає.
Ил.

1250. Пес здохлий не куса. *Ил.*

МУЖИК у землю дивниця, а на сім са-
жень бачить. *Пол.*

Мужик хитрий, як лисица. *Л.* — ... дурний
як ворона, а хитрий, як лис. *Зв.*

Поки мужик купить, то сто раз злупить.
Чир.

Мужик ⁽¹⁾ ворона, хитріше чорта ⁽²⁾. *Л.,*
З., Кр. — Мужик хитріше від чорта. *Прок.*

⁽¹⁾ дурний, як. *Зв.*; дурніший як.
Лип., Бер.; як. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ а хитрий,
як чорт. *Зв.*; хитріший, як чорт. *Лип.,*
Бер., [Коз., О.]; а хитер, як хто инший.
Ст. Зб.

На панську мудрость мужицькая хитрость.
Кобр.

Мужика вдень обдери, а вночі обросте.

Бр. — Пан мужика вдень обдери, а мужик
вночі поросте («краде в біди»). *Прок.*

Кіт лівний, хлоц мівний. *Ст. Зб.* — ... всюди
поживиця. *Ил.* — Кіт нелівний, хлоц не-
мівний — обоє ледащо.

Пан кладе печать, а мужик дума, відкіль ⁽¹⁾
почать. *Л., Пир.*

⁽¹⁾ шука де б. *Кон.*; дивниця, від-
куда. *Кулж.*

Пан гардий, хліб твардий, пивниця на
кólку — трудно ся поживити худому пахожку.
Ст. Зб.

1260 За панською головою поливай ма-
слом як водою. *Пол., Лів.*

То хама не буде пана. *Об.* — ... а хоч буде,
то поганий. *Пир.* — Таки хам хамом — не буде
паном. *Зв.* — Из мужика — хама не буде до-
брого пана. *Мг.* («Се вони сами кажуть...
сирость природна останецця в суцці.» *Горо-
бинський*).

Не буде з Івана пана. *Лів.*

Не дай, Боже, з Івана пана. *Прав.* — ... з
кози кожуха, з свині чобіт. *Гайс., Євх.* — ...
пана, а з наймицьки господині. *Бр.*

Не дай, Боже, з хама пана. *Прав.*

Хлоп бодай панував, а сили не мав. *Ил.*
Не дай, Боже, свині роги, а мужику пан-
ство. *Рад.* — Не дав Бог свині ріг, а мужику
панства: багацько б людей запастили.
Пер.

Як из діда багач, або из пана пан, так
и простиня; а як з мужика пан, то и гор-
дина. *Кон.*

Мужик багатий, як віл рогатий.

Не буде з пса соловина. *Ил.*

1270. Мужика хоч три дії вари в росолі,
а він еднак свростю смердить. *Ст. Зб.* — ...
хоч у росолі вари, то все буде мужик. *К.*

Маж мужика медом, а він пахне салом ⁽¹⁾.
Зв. — Смаруй хлопа лоєм, а він смердить
гноєм. *Ил.*

Ёму годі, а він все таки дмецця.
Рад. — ⁽¹⁾ смердить тим таки.

Мужика хоч золотом обліпи, то він зо-
станецця мужиком. *Лох.*

Що мужик, то гадюка. *У.*

Хоч и надів жупан, все не цурайся свит-
ки. *Ш.*

Хто не був ніколи підданним, той не буде
добрим паном. *Г.*

Виважують (так робить), щоб и Біг ласкав,
и батіг ласкав ⁽¹⁾. *Біл.* — Аби Біг ласкав, а
батіг тряскав. *Ил.*

⁽¹⁾ тряскав. *Бр.*

Що малий пан вліщить, то и великий не
відойме. *Ил.* — Малий пан вложить, великий
не вийметь. *Ст. Зб.*

1278. Сто злотих ⁽¹⁾ не гроші, а мужик не брат ⁽²⁾. *Гайс.*

⁽¹⁾ кіп. *Рад.*; акрбованців. *Кан., К.* ⁽²⁾ не пан. *Рад.*

1280. Не бити гадюки, то не взяти її в руки (пан хлібороба). *Кан., К.*

Напився він не раз людської крові. *Проск., Л.*

Залив за шкуру сала. *Проск., Пр., Кон., Павл., [Бер., Коз., Ст. Зб., Макс., Сн., Павл.]*

У Максимовича про Ляхів, у Снегирева про Москалів.

Кров не вода. *О., Пр.*—Руда (кров) не вода *Гат.*—Людська кривда не водиця, розливати не годяцца. *Ил.*—Кров не вода, разливати ⁽¹⁾ шкода. *Г. Бр.*—... не вода, річками не тече. *Кон.*

⁽¹⁾ проливати. *Бр., Рад.*; розливати *и.* *Проск.*

На що варять одну кров! щоб пополам з водою... *К.*

Голова від Бога, а лятка скарбова: бий, скільки влазицца. *Бр.*

Батіг не нитка не увірвецца, с...а не шклянка не розібьєцца. *Руд.*

Що голова, то кість,—що лятка, то м'ясо. *У.*

Голова—кість, а зад, вибачте, м'ясо: в голову цінують, а в зад б'ють. *Ил.*

Мужик ⁽¹⁾ жінку б'є, коли їсти хоче. *Ров.*

⁽¹⁾ Лях. *Рад.*

1290. Дай пан дурню корову, а не волю: корова хліб дасть, а воля напасть. *Лаз.*

Який пан — такий хам. *Рад.*

«Чого ти, зайчику, такий худенький?» — «Тим що всім питки подаю.» *Бр., Кон.*

Гне шию ⁽¹⁾, як віл у ярмо. *Ліс.*

⁽¹⁾ Гнецца. *Пир.*

И хилитесь, як и хилились. *Кобз.*

Панська воля — наша доля. *Не.*

Панська воля—панська й сила. *Кон., [Лох., Л.]*—Ваша сила—ваша й воля. *Ном.*

«Що ти, мужик, кидаєш мені (чи «на мене», бо той молотив) — то атлас!» — «Та то все, пане, з пас!» *З.*

Хлоп тільки в продажі має ще вільність. *Г.*

Панської роботи ⁽¹⁾ не переробиш. *Об.*

⁽¹⁾ ніколи. *Лох., Л.*

1300. Ми більше на холоді буваємо, та все горе добуваємо. *Бєл.*

Сказано було, прирівнюючи панське життя до людського.

Біда тій курці, що на ній сокола заправляють на лови. *Ил.*

Чого пани наварять, тим ся підданні попарять. *Ил.*

Лин вилнає, а караса очешуть. *Ст. Зб.*

Пани ⁽¹⁾ б'ютьця ⁽²⁾, а в мужиків ⁽³⁾ чуби ⁽⁴⁾ болять ⁽⁵⁾. *Л., Кон., Пир., [Черн.]*. — Хто б'єцца, а в кого зуб болять. *Кр.* — Пани шкунтуюцца, а нашого брата ріжуть. *Кон.*

⁽¹⁾ Багаті. *Пир.* ⁽²⁾ скубуцца. *Зв., Рад., Кр.*; судуюцца. *Нос.*; чубляцца. *Пир., Нови.*; крякуюцца. *Збр. Лаз.* ⁽³⁾ а у бідних. *Пир.*; а в простолюдів. *Гат.* ⁽⁴⁾ ліб. *Новт.*; лоби. *Рад.*; боки. *Ил.*; зуби. *Кам.*; чупрени *Проск., Збр. Лаз.* ⁽⁵⁾ трусяцца. *Нос.*; рвудця. *Гат.*; тріщать. *Кам., Проск., Р., Пир., Пр.*; тріщать. *Новт.*

Вус! тихо сиди, як бороду голять. *Проск.* Як би все втрищилось на мужика, що йому буде, то вмер би з ляку. *Вас., К.*

Не питай, чий я,—не питай, що я. *Ил.*

Питався Лях: «Що ти постелєшь?»—«Ворок». — «Чим ти вкрився?»—«Вороком.» — «Що ти поклав під голову?»—«Ворок.»—«Авін уліз у мішок, то постелєвси и вкрився: и під головою, и під ногами—то все один. *Бр.*

Панщанні та поединкові: що на одній нозі капица, а на другій чобіт.

1310. Ми народ невольний—де нам узяти! *Кон.*

Служка на службу, а панау трасця. *Пир.*

Вже двірської поливки хлєснув, а оброкового хліба покушав. *Ил.*

Цнота в покора не має місца у панського двора. *Ил.*—... не живе у двора; а хто лжець и крадне, поживицца свадне. *Ст. Зб.* Сільська собака най ся між двірській не мішає. *Ил.*

Куди панська лая, туди и сучка моя. *Бр., Дуб.*

Дать куняцю (вкуп за крепачку, беручи її за себе заміж). *З., Л., Кон.*

Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. *Котл.*

Хлопа корцен не мірають. *Ил.*

Що буде, то буде, а козак панщини робити не буде. *Кан., К.*

1320. Каліка не довіка, пан не до смерті. *Ил.*—Не звика каліка, не до смерті пан. *Бр.*

Буде гарно на світі, як попу підсипать, а пана засипать. *Кр.*

Хоч хто мал—не топчи його в кал. *Ст. Зб.* Хіба ж про те нам розум мати, щоб на кривду брата дбати. *Гат.*

Обіміте ж, брати мої, найменьшого брата! *Кобз.*

Своя ВОЛЯ добра, та не пожиточна (на дітей). *Ст. Зб.*

Дай кому волю, а сам підеш в ⁽¹⁾ неволю. *Л.*

⁽¹⁾ а собі. *Ил.*

Кожний блажен своїм строєм.

И вовк на волі, та й впе доволі. *Кох.*

Життя вольне, як собаці на прив'язі. *Пир.*

1330. Се праме безвілля. *Ком.*

Вольні-вольні,—на все не довольні. *Кан., К.*

На волі — плачү доволі. *Кох.*

В пригоді—мисль о свободі. *Ил.*

Ладно на сім світі, що хотіти, те чинити. *Ст. Зб.*

Хоч спина гола—та своя воля. *Бєх.*

Лучче птвці на сухій гілці, чим ся в золотій клітці. *Б.*

В клітці в птви, істи, в хороше сіств, та немає волі. *Ном.*

Ведмідь на ретязі товсто реве. *Лів.*

Неволя и плаче, неволя и скаче. *Рад.,*

1340. Хоч за три дні перед смерті волі побачить. *Рад., Пир.*—... смертю полегшає. *Кр.*—Коли б Бог дав, щоб хоч трома днаши перед смертю полегшало! *Бр.*

«Коли та воля буде? чи вона втопилася, чи де поділась? Мо, її вже ніколи не буде?»— «Е, ні! вже як налупилось, то й вилупицца: колись таки дождемось!» *Коз.*

З корита іли та у волі жили — ніяного горя не знали. *Кан.*— Хоч з корита, та до сита. *Гат., [Гл.]*—... а ви з блюдів, та худі (мов би Запорозці на століці сказав великим панам). *Пир.*

Багатир 1343—1463.— Убогий 1464—1621.— Щасливий 1622—1717.— Роскіш 1718—1724.— Доля 1725—1738.— Нещастя 1739—1750.— Пригода 1751—1756.— Напасть 1757—1763.— Не пайдить 1764—1847.— Перевісь 1848—1870.— Пролав 1871—1953.— Лихо 1954—2151.— Біда 2152—2257.— Горе 2258—2235.— Каяття 2236—2251.— Жаль 2252—2258.— Журба 2259—2292.— Кривда 2293—2302.— В нещастю нема брата 2303—2366.— Плач 2367—2400.— Терни 2401—2445.

Такий БАГАТИР, що не знає, що то нема. *Л., Пир., Ком.*

До чорта грошей. *Л., Пир.*

Грошей, як у Жида. *Л., Пир., Н., Б.*—... вошей. *Нов.*

У нас грошей—и свині не ідять. *К., Гр.*
Там грошей и курі не клюють. *О.*

Хіба птачого ⁽¹⁾ молока нема ⁽²⁾. *Зв., Рад., Пир., [Ком. Білі].*

⁽¹⁾ Пташиного. *Бер., Нов.*; пташачого. *Проск.*; птачєго. *Ил.* ⁽²⁾ не знайдеш. *Бер., Ст. Зб.*; заблага. *Ил.*

Добра такого,—не знає, в чому й сходять. *Ос. 19 (XIV, 29).*

1350. Притворя Бог (прибавля Бог). *Ком.*

Пошывся він добре, не візьме ёго чорт. *Проск.*

Добре зібрав— з тіми накладав. *Пир.*

Сидить, як тур ⁽¹⁾ у горах. *К.*

⁽¹⁾ шур. *Ном.*

Де в тебе нема грошей? козак хороший та нема грошей! *Л.*

Не взяв ёго враг! *Л., Пир.*

Не взяв іх чорт,—щб вони мають.—*Бр.,*— Чорт ёго не взяв. *Рад.*

Чужа непроха (як що в себе в). *Рад., Л., Ком., Кр.*

1358. Ат, так собі ковілка за душею єсть. *Рад.*

1360. Забагатіти в Бога. *Гат.*

Бідні роскидають, а багаті збірають. *Л., Кр.*
Достаток чинить статок (або: Єсли в чоловіка хліба єсть достаток, то в нєго в дому всякий буває статок). *Ст. Зб.*

Достатечность показує статечность. *Ст. Зб.*

Колв хліб, тоді и розум. *Рад., Коз.*

Багатий своїм плугом оре. *Зв., Дуб., Ком.*

Багацько не вадить. *Кр.*

Як густо, то и копно. *Руд.*

Коли густо, то не буде пусто. *Гр.*— Де густо, там не пусто. *Ил., Проск.*

Гуща ⁽¹⁾ дітей не розгонить. *Ск.*

⁽¹⁾ Густа каша. *Коз.*

1370. Де можна лантух, тамъ торби не треба. *Кобз., Збр. Лаз.*

З повного легко брати: хоч убиває, не так знати. *Ил.*

Собака кудлатий — ёму тепло; пан багатий — ёму добро. *Л.* — Мужик багат — ёму ж добро; собака кудлат — ёму ж тепло. *Ст. Зб.* — Собаці кудлатому, а мужикові багатому. *Бр.* — Мужик багатий, а пес кудлатий, то все едно. *Проск.*

Що треба, то и есть. *Кон.*

Гроші — лакома річ. *Проск.*

На гроші нема пущиня. *Ил.* — «Може тобі грошей треба?» — «Та коли їх не треба? на їх ніколи немає заговія.» *К. і.*

О Боже, батьку! дай грошей шапку! *Зв., Бер.*

Гроші всюди хороші. *Руд.*

Не Біг гроші ⁽¹⁾, та милують дуже. *Вас.*

⁽¹⁾ Гроші не знать що. *Кулж.*

Без грошей чоловік не хороший. *Ил.*

1380. Без грошей, як без рук.

1381. Добрий интерес, коли повний черес.

1383. Як у калитці в гроші, то й добре. *Кон.*

Тоді утішеніє, як що у кишені є. *Ст. Зб.* — Утішеніє, коли в кишені є.

Гроші не знать що, та спать не дають. *И.*

Червінець хоць маленький, але важенький. *Не., [Яц.]* — ... важенький. *Проск.*

За гроші тільки рідного батька не кушає. *Кан., К.*

Не заростеть душа полином, аби гроші. *Ст. Зб.*

Чого гроші не зроблять! *Проск., Л., Пыр.*

1390. Золотий обушок скрізь двері відчиняє. *Гат.*

Гроші и камень кують. *Ш.*

Копій камень довбе. *Гр.*

Коша камень довбеть. *Ст. Зб.*

Золота швайка мур пробиває. *Ил.*

Золото-срібло губу затикає.

Один руб — один ум, два рубля — два ума: скільки рублів, стільки гріхів (sic) *Не.*

Коли есть хліба край, то й під вербою рай. *С., Зал.* — Як хліба край, так и в хліві рай; а як хліба ні куска, так и в горниці туска. *Кон.*

Добре гудіти, коли є в чім шуміти. *Ил.*

Добре ся пестити, коли ся є де змістити. *Ил.*

1400. Добре ся там пестити, де піч велика и є кочу варити. *Бр.*

Добре-то казати, як ся добре діє. *Проск.*

Щоб лиха не знати, треба своїм плугом та на свої ниві орати. *Ил.*

Хто має в торбі, той зість и на горбі.

Добре господині, коли повно в судні.

Мудра ⁽¹⁾ господиня, як є ⁽²⁾ скриня. *Зв.*

⁽¹⁾ Добра. *Рад.* ⁽²⁾ коли повна.

Разумна ⁽¹⁾ жона, як стуга ⁽²⁾ пшона. *Л.* — ... як одна стуга муки, а друга ⁽³⁾ пшона. *Бр.* — ... як дві стуги муки, а третя пшона. четверта гороху, то вона и буде носить потроху. *С.*

⁽¹⁾ Мудра. *К., Бер., Л.; Добра. Б.; У* чоловіка умна. *Кос.* ⁽²⁾ ступа. *Бер., Л.;* повна сипанка. *Кан., К.; бочка. Кос.;* и з свого. *Л.* ⁽³⁾ як два міхи муки, а третій. *Проск.* — Ступа — діжка велика, усьпоп, бочка (*Б.*), лубьяна козубня, що сідухи носять на базарь бублики, буханці и д. (*Л.*).

Е, вже! тому низько в голові, в кого чисто в дворі; а тому легше здихає, що двір вичищає (має, після чого вичищать). *Бр.*

Тоді чоловік весело співає, як п'ятериком поганяє. *Проск.*

Кому добре дієця, той и співає. *С.*

1410. Кому добре, той співає; кому зле, той плаче. *Бр.*

Веселе дерево, весело и співає. *Не.*

Добре чорту в дудку грати, свід в очереті — одну зломить, другу виріже. *Вас., Тар., Кан.* — ... одну зламає, другу собі виріже — а наше инше діло! *От. Записки 1865 р., Кітень, ст. 684, арт. д. Громеки про Козачку.* — Як чорт въ очерет улізе, то в котру схоче дудку грає. *Ил.*

Багатому и чорт не брат (або: не пара). *Л., Пр.*

Не лупне так ходак, як чобіт. *Ил.*

За багатими не тягись. *Пр., О.*

Бодай ніхто не дождав з багатими знацьця. *Павл.*

Слабій з дужим не борись, голий з багатим не дружись. *Зв., К.*

Тому и світ великий, кому хліб даревний. *Ш.*

Багатому не дідько дієця, що біжить за возом та грієця. *Кос.*

1420. Багатому чорт діти колише. *Зв., У., Л., Пыр., О., [Кр.]* — Багатому чорт діти колише ⁽¹⁾, а убогий и няньки не найде ⁽²⁾. *К., Кр., [Кан., Рад., Л., О., Коз., Лаз.]*

⁽¹⁾ дідько помагає діти колихати, або — усі діти колишуть. *Кос.* ⁽²⁾ а бідному то й няньки чорт не дасть. *Бер.;* а убогому и нянька не хоче. *Проск.*

Багатому и чорт ище носє. *Новс.* — ... носє.

Багатому и чорт гроші носить.

За багачеми сам чорт з калачем Яч.

Добре багатому красти, а старому брехати. *Г., П., В.*

Багатого хваляють. *К., О.* — ... ще й хвалять. *Рад., Л.*

Коли ж гроші кажуть, то всі мусять губки постулювати. *Гат., [Ил.].*

Багатому дурневі місце дадуть. *Проск.*

Дурень багатий, так в слово бго в лад. *Кон.*

Дурня багатого всі величають. *Проск.*

1430. Хоч у голові пусто, аби грошей густо. *Кон.*

З грішми дурня - невігласа почитують. *Збр. Лаз.*

Що багатий, а що дурний: що захоче, те й зробить. *Вас.*

Багач рідко в гаразді живе. *Ил.*

Грошей багачко (на світі), а щастя мало. *Проск.*

Що ти в гроші, як чортма нічого в голові! *Кон.*

Що з тих кубків, як повні сліз! *Л.*

Багачі не сплять ні вдень, ні вночі, а ідять калачі. *Проск.* — Багачі ідять калачі, але вони не сплять удень, а мало в вночі. *А. Вил.* — ... калачі, не сплять ні вдень, ні вночі; а бідний борщу хлібне, та й удень засне. *Ш.*

Нащо мені тее серебро, коли жить не добро.

На чорта та худоба, як жить не подоба. *Б.* — Нащо й худоба, коли жить не вподоба. *Полт. п.*

1440. За гроші не купиш ні батька, ні метері, ні родини. *Не.*

Гроші то в роблять біду на світі. *Проск.*

Гроші — набута річ.

Гроші — слина. *Кл.* — ... як слина. *Ст. Зб.*

И чорт багато грошей має, а в болоті сидить. *Ил., [Проск.].*

Срібло-золото тягне чоловіка в болото. *Г.* — Набрался чорт багатих, то убогих видає. *Кан., К., [Ил.]*

Хто много має — той прагне більше. *Ил.*

Що б то й було, як би всі багатії то б в на Бога забули. *Рад.*

Багач гроші збирає, а чорт калитку шие. *Л., [Проск., Кан., К.]*

1450. Щастя ⁽¹⁾ дочасне, а злидні довічні. *Сл.* — Багацтво дочасне, а лихо довічне ⁽²⁾. *Л., Пр.*

⁽¹⁾ Багацтво. *Бр., Зв.* ⁽²⁾ до часу, а бідність довіку. *Не.*

Багатий дрібно крає. *Бр., Рад.*

В добрі ся не знає и о біднім не гадає. *Ил.*

Взяв убогому поле, а багатому дав.

На що здорову голову під Євангелію класти!

На що в кірницю воду ляти! *Г., П.* — ... коли вона и так повна! *Проск.* — Нащо в море воду лить, коли море повно! *З., [Бр.].*

В ліс дров не возять. *К., О., [Ил., Ст. Зб.].*

Хто в пір'я поростає, най на бідного пам'ятає. *Ил.*

Єдно збирай, а друге давай.

В голови не положиш (добра, як вмиш). *Нов.*

1460. Неси ⁽¹⁾, Боже, кудлатого ⁽²⁾, щоб було за що скубти. *Р.*

⁽¹⁾ Нанеск. *Кр.* Принеск. *Рад.* ⁽²⁾ мехнатого. *Рад., Кр.*

Побий того Боже, в кого багачко грошей. *Коз.*

Як летіла ворона до гори, то й кракала; а як на діл, то й крила опустгла. *Войц.*

Богач а свиня по смерті скотина. *Ил.*

А що ж ми зробим, що УБОГІ: Бог багатий, то й нам дасть. *Рад., Пур.*

Голенький — ох, а за голеньким — Бог. *Ос. 7 (III, 13). Коз.*

Люде не мруть від голоду, але від хліба. *Ил.* — Від хліба люде мруть (як это снаже — хліба нема). *Прав.*

Чого нема, то й Бог не візьме. *Бр.*

Голий підперезався та й зовсім зібрався. *Руд.*

Єднако убогому нічого не маги. *Ил.*

1470. Так' о й бідному нігди нічого не маги.

Хоч голо, аби весело.

Менше на дворі, легше голові. *Бр.*

Голий иде — ворота узькі. *Рад.*

Порожня бочка гучить, а повна мовчить. *Об.*

Хоч голий, та гострий. *К., Рад.*

Хоч гол, так прав. *Л.*

Голому розбій не страшен. *Бр.* — ... не страшен. *Л., Ст. Зб.* — Голий розбою не боїцца. *Зв., Дуб.* — ... мокрий дощу не лякаецца. *Ил.* — Мокрий дощу ⁽¹⁾, а голий розбою не боїцца. *Пур., Бр., [Проск.].*

⁽¹⁾ огню. *Бр.;* воді. *Кан., К.*

Мокрий дощу не боїцца. *Бр., Зв.*

На голому, як на святому. *Зв.* — ... ні

чого не зичеш. *К., Кр.* — З голого, як з святого. *К.* — ... не візьмеш нічого. *Бєх.*

1480. Аби живи, а голі будем. *С., Л.*

Тогді він буде багатий, як пес — рогатий. *Ил.*

Живе собі — ні втік, не піймав, а як Бог дав. *Не.*

Перебиває бики на барани. *Нос.*

Живе сяк так.

У мене стільки грошей, як у Жида свиней. *Не.*

У кишені гуде. *Пир., Ков.* — ...аж гуде. *Зв.* — Вітер гуде в кишенях. *Кул., [Бєр.]*

Гроші зховані під дубом, накриті дубом. *Ком.*

Багатий! багато де-чого нема. *Л., Нов.* — Багато де-чого немає. *Прав. Ниж., Пол., Ліс.*

Багатий, як чорт рогатий. *Об.* — Багатий, як пес кудлатий. *Бєх.*

Багатий, як Жид на блохи. *Проск.*

1490. Сім хат з хлівами, сім душ з свинями. *Не.* — Тоді (в селі) було сім хат із хлівами, а девять душ із свинями. *К. 1.*

Які там багаті! Один Бог багатий! *Ном.*

Козак ⁽¹⁾ хороший, та ⁽²⁾ нема грошей. *З., Пр., Б.* — Хороший та без грошей. *Дуб.*

⁽¹⁾ пан. *Бєр.* ⁽²⁾ тільки біда, що. *Бр.*

Багатий на лати. *К.* — ... та на дрібні слєзи. *Ковз. (132).* — ... на латки, та на дрібні слізки. *Лох.*

Багатий, маю три (дві?) стоділі: в одній мак, а в другій так. *Бр.*

Чірзік, чірзіска! скажу я вам, брацця, чорноморські чудеса: вітром оплітаєм, небом укриваєм. *Не.*

Ні плуга, ні ролі — висписся доволі. *Ил.*

Живе, як Нагаець. *Кан., К.*

Пробуваємо — немовлячи, Цигане (без землі). *Кл.*

И то не наш корх землі, що нам очі закринють. *Сл.*

1500. Оде хата! дві сохи, та соломи трох, та й діти почаділи. *К.*

У нашого свата всім одна хата. *Ил.*

А ні печі, а ні лави. *Г.*

Ні ножа, ні образа — ні зарізаецця, ні помольницця. *Пир., О.*

Ні кола, ні двора. *Об.*

Коло двора нечисла-ма й кола. *Кан.*

Миш в голову зайшла, закім зерно знайшла. *Ил.*

Ні пасе, ні висне. *Пир.*

Ні шерстини (скоту). *Л., О.*

И хвоста (або: хвостяги) нема у дворі. *Б.*

1510. И кішки ⁽¹⁾ в хаті ⁽²⁾ нема. *Ліс.*

⁽¹⁾ И котя. *Ол., Зв., О.* ⁽²⁾ за нецом. *Ол.;* в дворі. *О.*

И хліба шматка дасть-Біг. *З., Ком.* — ... нема. *Рад.*

Вони такі убогі, що землю держалном міраць, а худобу ложкою. *Ком.*

Голь нещадима. *Ком.*

Голий, як пень. *Прав. Ниж.*

Голий, як палець. *О., Нов.* — ... як пучка. *Пир., Ков.*

Голий, як долоня. *О.*

Голий, як пляшка. *Ном.*

Гол, як сокол. *Ис.*

Голий, як миш. *Кр.* — ... як руда миш. *Пр., Б., О.* — ... як церковна миш. *К.* — Такі голые, як миші. *Рад.* — Голє, як миша. *Л., Пир.* — ... гостре, як бритва. *Р.*

1520. Голий, як кістка («робила цілий вік панам, та набіть ляжу, як кістка, гола»). *Пир.*

Голє, аж круз ребра видно. *Рад.* — ... аж ребра світацця. *Пр., О.* — ... аж світацця. *Зв., Л.*

Голий, як турецький святий. *Об.* — ... як святий. *Рад., Ст. Зб.*

Голий, як бубон ⁽¹⁾. *Об.* — ... а гострий, як бритва. *Т., Збр. Лаз.* — Ти бо, Грицьку, який чубервастий: голий, як бубон, а гострий, як бритва. *Чир.*

⁽¹⁾ бубен. *Ил.*

Голий, як бізун. *Проск.*

Голий, як бич. *Рад.* — ... а острый, як міч. *Кобр.*

Голий — як міч, гостий — як бритва. *Рад.* — Голий — як бритва, а острый — як меч. *Б.*

Голак — масти, черва — світить. *Бр., Прав. Ниж.* — Голиш — масти, чірва світить. *Зв.*

Нічим грудини прикрити (опріч сорочки Біг-ма нічого). *Пир.*

И боче в простоволосе. *Л., Ст. Зб.*

И коса світацця (нічим покритись). *Полт.*

1530. Сорочки на хребті нема. *Л., Б.*

Сам голий, а сорочка за пазухою. *Збр. Лаз.*

Руб руб кличе. *Пир.*

Видьмисьмо голых, а на тил и шерсти
ніт. *Ст. Зб.*

Сам голий, кінь у ёго безногий, сам собі
друзяка. *Збр. Лаз.*

Голий, и босий, и голодный: пропаде, так
як собака. *Бер.*

Вони люде змиденні. *Л., Кон.*

За злиднями (або: Через злидні) и світа
не бачить. *Проск.*

Упросились ⁽¹⁾ злидні на три дні, та чорт
іх и довіку викишає ⁽¹⁾. *Л., Кр.* — Уклю-
нуцца злидні на час, не виживеш іх за год.
Коз.

⁽¹⁾ Просились. *Бр., Рад., Пр.*; Як за-
ведущця. *Лох., Пр.*; Як уклюнуцца.
Рад. ⁽²⁾ виживе. *Рад., Лох., Пр.*; іх
вигурить. *Ш.*; та й не збути. *Бр.*; а
й не збути довіку. *Бр.*; та й за три
неділі не хотять одходити. *Ся. Зб.*

И холодно, и голодно. *Ст. Зб., Кулж.* —
Привали и холоду, и голоду. *Пир.*

1540. Куди пішов Лесь, то все весь. *Проск.* —
Куди піде Лесе, то всюди увесь. *Ил.*

Нема що в коляду власти.

Казав Хома—чого ⁽¹⁾ нема. *Бр., Бер.*

⁽¹⁾ сёго. *Лох., Гл.*

Гетьман ⁽¹⁾ знав, що в нас нічого немає.
Кул.

⁽¹⁾ Пан гетьман нас. *Б.* — Мовляла оста-
тання Борвенська сотничка Рыба. *М.
Бла.*

Недостатки говять з хатки. *Гр.*

Поли крає ⁽¹⁾, а плечі латає. *Не.* — Поли
одрізуй, та плечі латай. *Ст. Зб.* — Так роз-
багатіла! поли дере, та синиу латаю. *Кулж.*

⁽¹⁾ дере. *Бр.*; ріша. *Не.*

Остатки з хатки. *Нос.*

Там давно старці обідали (убож). *Проск.*

Духом Святим живе. *Л., Пир.*

Ото цвяхована гиря! *Гат.*

1550. Істи, та нічого. *Ст. Зб.*

Не івши ляж спати.

Пек-пеком! нема що істи. *Ил.*

Розуму багато, а грошей мало. — Багато
ума, та в кешені катма. *Ном., Б.*

Яко наг, яко благ, яко нема нічого. *Ном.*

Був колись хазяїн, а тепер бовкнуом із-
лять. *Збр. Шей.*

Прийшов ⁽¹⁾ нестаток, забрав ⁽²⁾ остаток.
Вин.

⁽¹⁾ Приїхав. *Бр.* ⁽²⁾ пожив.

Яке твоє царство, така твоя и сила. *Ил.*

А ні я в'ївся, а ні я впився.

Наївся лихої нужди. *Проск.*

1560. Були коралі та пішли далі; були пер-
ли та ся стерли. *Збр. Шей.*

Бог дав, Бог и взяв. *Пром. Ст. Зб., [Гат.].*

Бог узяв (або: приняв). *Пир.*

Шаг був один — и той пропав. *Пр. в Ст.
Зб.*

Убогому мало що брамує, а захланному
всёго. *Ил.*

В убогого все по обіді. *Бр.*

Сорока в ворони просять оборони (як убо-
гий передь убогим жалкуецця). *Кан., К.*

Бідному всюди біда. *Бр.*

Біда бідному! и смерти не дають. *Проск.*

Боронь, Боже, нужди, то й розум загу-
бьш. *К.*

1570. Працюеш, працюеш, до кривавого
погу працюеш,—и Бог має чого. *Бр.*

Не займати голяка, бо ёго доля така.
Бер.—... не така. *Рад.*

Убогого и галузья тягне. *Рад.*

Голого легко голити. *Ил.*

Трудно рану (виразку) гоїти, а не уразити.

Убоге не жие, а тміє. *Ж.*

Тяжко сіяти, коли ніщо орати. *Ил.*

На голого дригота. *Бр., Проск.* — Все на
бідного дригота. *Ил.*

У голоти нема що молоти. *Бал.*

Злиднями не доробисся. *Проск.*

1580. Мовлять, що не дармо той нічого
не має,—а бідному нігде взяти, він того не
знає. *Кл.*

А трудів іх ніхто не погадає (бідних).

Шолудиве пороса и в Петрівку змерзле.
Ёвх.

Треба істи—хоч потрошку, а все треба.
С.—Сиря душа істи хоче. *Б.*

Всім зубам треба істи. *Бр.*

Душа не виир ⁽¹⁾, того хоче, чого и мир.
Рад., Б., Черн.

⁽¹⁾ не вупир. *Зв.*

И моя душа не повстанка. *Ст. Зб.*

Не шаповал ⁽¹⁾ душу вложив ⁽²⁾. *Нос.*

⁽¹⁾ Не Циган. *Нос.*; И мені не ша-
повал. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ вивалив.

Моя душа не з лопуцька. *Зв., [Кан.].* — И
моя ж душа не з лопуцька, и хоче того, що и
людська. *Ос., (272), [К., Рад., З., Ёвх.].* —
Хіба ж душа моя з лопуцька и не бажа того,
що и людська? *Коз., [Чор. Рад. (374)].*

И наша губа не хвляша: то са би ззіла,
як и ваша. *Ил.*

1590. Кождому хліб не горек. *Ст. Зб.*

Як ситий, то и в старості закритий; а як
худий, те и в молодості огудай. *Ж., Слуц.*

Багацтво дме, а нещастя гне. *Проск.*

Хто має багацтво, той бурчить; а хто не
має, той мовчать. *Бр.*

Багатий шепче з кумою, а убогий з су-
мою. *Бус.*

Багач ість калачі, а бідний и хліба не має.
Ил.

У князя—хверязя, а в нас и учкур. *Коз.*

Жаль багатому корабля, а бідному коше-
ля. *Не., Нос.*

Кажуть, як у бідного втрата (звісно,
не велика), а він бідкаецця.

Багатого за стіл сажують, а убогого и
так випровожують. *Лож.* — ... саджують, а
убогий и коло печі не сяде. *Бр., Рад.*

Хто багат, то всім брат. *Пр. в Ст. Зб.*—Хто
нічого не має, того ніхто не знає. *Ст. Зб.*

В одному старому (*Черн. и Ст.*) ру-
кописови XVII с. и у Климентія з сих
двох приязок зроблена одна, та ще
у Климентія з початку додано: «Бо и в
лекціях пишуть: хто багат и д.» М.
Білозерський каже, що така ж приказка
є на одні квізці, друковані в 1690-х
роках: написана приязкою пісьмом кін-
ця XVII с.

1600. Багатого и серп голить, а убогого
и бритва не хоче. *Ил.*

Як бідний плаче, то ніхто не баче; а як
багатий скривниця, то всяке дивниця. *К.*

Хто має гроші, то всюди хороши. *Проск.*—
... а хто бідний, той нікому непотрібний. *Ж.*

Як умре багач, то веде увесь мир; а
як умре харпак ⁽¹⁾—тільки піп та дяк ⁽²⁾.
Л., З.

⁽¹⁾ харпак. *Збр. Шей.; харпачок. Бр.,
Коз; харпачок. Проск., Чир., Черн.,
Сос.* ⁽²⁾ дячок. *id., Бр., Коз.*

Умер багатий — ходімо ховати, умер убо-
гий—шкода дороги. *Ил.*

Порівняє гори з долинами, а багатих з
убогими.

Багатий дивуецця, як убогий годуецця.
Бр.—Багатий ⁽¹⁾ дивниця, як убогий ⁽²⁾ жи-
виця. *Рад., Ст. Зб.*—Багач ся дивує, чим
убогий діти годує. *Ил.*

⁽¹⁾ Нехай багач. *Нос.* ⁽²⁾ худак.

Багатий бідного не знає. *Проск.*

Багатого покута—убокого бесіда. *Ил.*

Убогий чоловік на лихо не жадєн. *Л.*—...
не жадний. *Бер.*

1610. Хоч чоловік убогий, та слово чисте.
Пир.

Я твое багатство переживу, а ти мого вбо-
жества не переживеш. *Рад.*— Наші знанні
ваше багатство перебувають. *Бр.*

Хоч у мене шуба овеча, та душа чолові-
ча. *Б.*

Ми вь кожусі, та при своем дусі, а в ля-
сах, та в мислях. *О.*

Ми імо з корита, та досита—ви ж істе з
блюда, та до худа (див. № 1341). *Б.*

Наші лати переходять панські шати. *Проск.*

До убогого йди сорочки позичати, а до ба-
гатого ніколи не йди. *Бер.*

Не той убогий, що мало має, а той, що
багацько жадає. *К., Б.*

Не той бідний, хто хліба не має, а той,
хто душі. *Кан., К.*

То чорт бідний — що душі нема. *Пир.*

1620. Поможі, Боже, багачу и рогачу, а
бідному в дітках. *Нос.*

Жартують, розказуючи про бездіт-
ного багача и сім'янистого бідного.

Хотіли вражі люде, щоб ми забагатіли,
так не дїждуть! *Бєх.*

ЩАСЛИВИЙ, в сорочці родивсь. *Павл.*

Хоч не почесний, але щесний. *Ил.*

Хоч риба и погана, та її доля кохана.

Ос. 6 (III, 41).

Хоч сопливий, так щасливий. *Зал.*

А мені Біг та поміг. *Збр. Лаз.*

Пішло в нитку. *Ном.*

Такий доюн, що куді! *Ном.*

Чий кінв, того и гроші (попередив у
чому в корість од того має; жарт). *Нос.*

1630. Довелось ⁽¹⁾ свині на небо дивницця!
Рад. — ... неба побачить. *Гл.*

⁽¹⁾ Досталось. *Гр.*

Хвортуна йому служить. *Не.* — Їму хвор-
тунить. *Ном.*

Чого хотів, того и достав. *Проск.*

Гуляє, як риба в морі. *К.*

Живи, та Бога хвали. *Об.*

Хвалить Бога! *Пир., О.* —... за все! *Л.,*

Кулж.

Благодарить Бога милосердного! *Пир., Кон.*

Як у Бога за дверми ⁽¹⁾. *Зє., К., О., Пир.,*
Л., Біл. — ... за дверима. *Об.*

⁽¹⁾ за плечима. *Л., Лож., Б., Кр.,*
Біл.; за пазухою. Л., З., Пир., Нов.
за надром. *О.;* під покрешкою. *М.;*
за хрестами. *Черн.*

Як у батька за пазухою. *Пр., Н.*

Життя ім, як у Христа за пазухою. *Кан.,*
Л.

1640. И не бідна головочка! *Г. Бар.*

Як у рау! *Бр., Л., Пир., Х.*

Заліз, як муха в патоку. *Проск.*

Упав в гаразд, як муха в сметану. *Ил.*

Упав в гаразд, як сливка в болото. *Ил.*

Упався в добро, як у тісто. *Ст. Зб.*

Їго и шило голить. *Пир., [О].*

Убила баба люся, так її довелося. *Рад.*

Оттак! ⁽¹⁾ не бродячи качку піймав! *С.*

⁽¹⁾ Оттак я вигадав. *К.*

Як рибу в сак, половив. *Ил.*

1650. Ловися ⁽¹⁾, рибко, велика и малень-
ка ⁽²⁾! *Л., О.* — ... бери; чорте, Дениса и
Омелька. *Лин.*

⁽¹⁾ Берися. *Бр.;* Имайся. *Ст. Зб. (2)*
малая и великая.

Тобі твоя доля робе. *Бєх.*

Тобі, вовчє, вози пасти. *Ст. Зб.* — ... а овечки давить. *Пр. в Ст. Зб.*

Щасливому щастя. *Кан., К., Бер., Л., Кр., Ст. Зб.*

Чом ёму не пить, коли ёго доля не спить ⁽¹⁾! *Зв., Коз.* — Добре тому пить, кого доля спить. *Рад., З.*

⁽¹⁾ коли ёму Бог годить. *Бр.*

Уже ёму як везе, так везе! *Кон.*

Ёму б жить та Бога хвалить. *Кулюк., Біл.*

Уродись та й удайсь. *Прав.* — Вродись и вдайсь. *Прок.* — Коли уродивсь, то и вдайсь. *Ст. Зб.* — Уродись — вдайсь, а ні, то скапарайсь. *Ил.*

Кому як на роду написано. *Ном.*

Щасливому сир на колоді. *Ст. Зб.*

1660. Як Настя, то й буде щастя («Пришла: молада!» — «А як зовуть?» — «Настя!» — «Як Настя и д.»). *Кон.*

Як твоя, доню, доля, то накупить чоловік в поля; а як безділля, то продасть и по двірря. *Кон.*

Як вродилась щасниця, так поправицца и п'яниця. *Кон.* — Вже як щастя, то й п'яниця поправицца. *Дуб.*

Хоч би я за пана пошла: як моя доля така, то й пан скрутицца; а як моя добра доля, то пойду за п'яницю, то й п'яниця поправицца. *Рад.*

Як буде доля, то буде лёля. *Ил.*

Кому щастя, тому и доля. *Прок.*

Кому щастя, то й на киеві виплине. *Ил.*

Кому щастя, тому й півень несецця. *У.*

Кому йдецца ⁽¹⁾, то й на скінку прядецця. *Рад.*

⁽¹⁾ ведецца. *Рад.*; живецца. *К., Коз.*

Щасливому по гриби ходити. *Бр., [Рад.]*.

— ... а нещасному пб лісу блудити. *Зв.* — Без долі й по гриби не ходять. *П., В.*

1670. З щастям по гриби ходять, з щастям в рибу бродить, а без щастя ні вон, а ні за поріг. *Ж.*

Не купуй лою, та купуй долю. *Не.*

Не родись багатий, а родись щасливий. *Л., Р., Кр.*

Не родись багатий та вродливий, а родись при долі та щасливий. *Коз.*

Не родись краснй ⁽¹⁾, та родись щасна ⁽²⁾. *Бр., [Кан., К., Рад., Ёвх.]*. — Не родись гарний, а родись щасливий; рости великий та будь багатий. *Ёвх.*

⁽¹⁾ вродливий. *Сос.*; хороша. *Кон.* ⁽²⁾ щасливий. *Сос.*; щаслива. *Кон.*

Не родись в платтячку, а родись в щастячку. *Ос. 6 (III, 44).*

Бог дасть долю и в чистім полю. *Прок.*

Бог як схоче, так и из гразі поставить князі. *О.* — ... из гразю поставить князю. *Б.* — Из гразі у князі, из князі у гразі. *Л.*

Коли Біг дасть, то и в вікно винь. *Збр. Лаз.*

Коли на те піде, то й серед битого шляху поламаеся. *Ном.*

1680. Доля луччая Божая, ніж матчиная. *К.*

Дитинка спить, а доля її росте. *Прав.*

Лежень ⁽¹⁾ лежить, а Бог для него ⁽²⁾ долю держить. *Бр., Кан., К.* — ... а над ним Бог кражить. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Лемух. *Ил.* ⁽²⁾ ёму. *Яч.*; *Прок.*

Лежухові Бог долю дає.

1684. До щастя! *Бр.* — Як до щастя! *Пчр.* — Кому яке щастя! *Ном.*

1686. Не знайдеш, звідки на тебе впаде. *Бр.*

Не знаеш, де знайдеш. *Павл.*

Сьогодні пан, а завтра пропав. *Чор. Рад. (300).*

Щастя, як трясця: кого схоче, на того й нападе. *Бр., Прок., Павл., [Зв., Коз.]*. — ... кого нападе, того й трусить. *К.*

1690. Не всім однако дано: одному ситце, другому решітце. *Я.* — Єдному Бог дасть ситце, а другому ршітце. *Прок.*

Инший легко робить, та хороше ходить; а де-який робить, то й піг кривавий ёго 'бливає, а нічого немає! *Бр.*

Кому на добро идецца — каша в самому молодці, ище и грудку масла положить; а кому на горе идецца — велика дірка, та мала латка: в туди тягни, в туди тягни — не зиходицца. *Сич.*

Ёго й шило голило, а наша и бритва не бере. *Зв., К., Л., Пр., Б., Кр.* — Єдному шилá голять, а другому и бритви не хотять. *Ил.*

Чуже ⁽¹⁾ и мило голило, а моя ⁽²⁾ и бритва не бере. *Рад.*

⁽¹⁾ Ёго. *Зв., К., Л., Пр., Б., Кр.* ⁽²⁾ а наша.

Єдному на трісоці прядецця, а другому й веретінце не хоче. *Кан., К., Л., О.*

Єдин гроші складає, а другий мішок шие. *Ил.*

Єдному Бог дасть сак, а другому овав. *Прок.*

Хто плаче, а хто скаче. *Ж., Коз.* — Єдин плаче, другий скаче. *Ил.*

Половина світа ⁽¹⁾ скаче, а половина ⁽²⁾ плаче. *Ск.* — Світ плаче, світ скаче. *Г.*

⁽¹⁾ Половину світа. *К., Пчр.*; Півсвіта. *Біл., Гр.*; Один. *Пол., Л.* ⁽²⁾ половина, півсвіта, другий.

1700. Як не ладицца, то й в печі не горидця. *Бр.*

Коли не ведецца, то й курка не шесецца.
Бр.

На чуже щастя не вивоти (1). *К.* — ... ко-
му добре, а нам зле. *Бр.*

(1) не мухою пасти. *Слуц.*

В чужое щастя не вкушатися. *Ст. 96.*

Не всім же панами бути. *Всх.*

Щастя переходя живе. *Нос.*

Худоба (1) переходя живе. *Ос. 10 (XIV,
38). Кон.*

(1) Добро. *Нос.*

В щастю не вміє чоловік статкувати. *Ил.*

На щастя всеяке май серце однако.

Пархоми, в щасті не брикай: як більш
нема, то й так нехай. *Ш., 96р. Шей.*

1710. З щастя не мруть. *Гам.*

Щастя на коліні не ломивца. *Ил.*

Добре ніколи не укучицца.

Нема щастя без заздрості.

В щасті не без ворога. *Кон.*

Щастя розум відбирає, а нещастя назад
вертає. *Ил.*

Прибудь (1) щастя, а розум буде. *Зв.,
Кан., К., Проск., Рад.*

(1) Аби. *Л.*

Щастя має роги, біда має ноги. *Кобр.*

РОСКІПШ творить біль: як приходить —
смакує, як виходить — натуге. *Ил.*

От уже того душа не в пні (ласо ість и
хороше ходить). *Б.*

1720. Пливає, як пампух в олію. *Ил.*

Плаває, як вареник (1) у маслі. *Пир.*

(1) пиріг. *Проск.*

Валяецця (1), як почка (пірка) в сазі. *Рад.*

З роскоші сятє. — (1) Обросла. *Рад.,
О.; Жвруецця. Нос.; Живе. Кон.*

Чому козак не гладок! попоїв та на бок
Б., [Лаз., Ч.]. — Чого козак гладкий? на-
івсь, заснув, та й нема гадки. *Гам.* — На-
івсья, напивсья, та на бок — та не буде чо-
ловік гладок! *Ст. 36.*

Як би хліб та одежа, ів би козак лежа.
Пир., [Рад., Б.]. — ... то козак би и вмер
лежа. *Пр.*

З щастя та з гора зкувалась ДОЛЯ. *Гам.*

И кат панує, та долі не бачить. *Ш.*

Есть на світі доля — а хто її знає? есть
на світі воля — а хто її має? *Кобз. (77).*

Лихая доля и під землею надібає. *Проск.*

Доля карає й вельможного, й немощного.
Ш.

1730. Буває, що и вояк лежить горюю.
Проск.

Лихої долі не вгадаеш. — Не вгадаеш лихої
долі (обо: години).

Своїє недолі и копом не обидеш. *Нос.*

Моя доля та рубає дрова. *К.*

Бідному Савці нема долі ні на лєні, ні на
лазці: на печі шечуть, а на лавці січуть. *Ме.,
[С., Ж.].*

Лягай долі на своїй долі. *Ш.*

Плаче твоя доля, та не знає чого. *Всх.*

Вибравсь собі долю, як бандолю. *Проск.*

— У него доля, як бандоля. — Дав їй Бог
долю, як хвандолю. *Ил.*

У сусіда донік сім, та й в долі асім — у
мене една, та й тій нема. *Ж.* — У кого до-
чок сім, то й долі всім; у кого одна, и літ
долі нема (1). *Сос., [Л., Проск.].*

(1) та й та долі аседні! *Вид.;* а в мене
една, та й неладя. *Бр.*

НЕЩАСТЯ ніколи само не приходить. *Ил.*

1740. Нещастя в дітях — нещастя в літах.
Нос., Пол.

Нещасна, як Подольська корова (що корє-
вами там роблять). *К.*

Моя щастя таке, як тої курки, що качата
водять. *Ил.*

Коли б чоловік знав своє нещастя! *Л.,
Проск.*

Коли б знаття, де упаду, то б єсиломки
підслав. *Всх., [Бр., Кр., Гр., Ш.].*

То приказка, як Москаль летів в чере-
шні: «Соломи», каже, «соломи!»; а як
увів — «ні», каже, «не надя вмер».

Як би знав, де найду, то б туди вівшов; а
як би знав, де загублю, то б туди не
вівшов. *Бр.*

Не знаєш, з якого боку зайти. *Бр.,
Пир.*

Пішло щастя в ліс по пруття. *Ил.*

Талану нема! *Л., Кон.*

Як не дав Бог талану змалку, то и не
буде до останку. *К.*

1750. Хоч роби и розсядься, а де нема
талану, то нема. *Прав., Л.*

ПРИГОДИ учать згоди. *Ил.*

Кожда пригода до мудрости дорога.

Давні пригоди боронять від щодні.

Не ймайся за пригоду. *Ил.* — За хон и за пригоду не ймайся. *Ст. 36.*

Чоловік без пригоди не живе. *Кон.*

Приходила оце Наумова олії. Каже: «Дитина зовсім опухла, умерла... Бога молямо, щоб воно умерло: істи нічого, одеси немає... так оце ревизія буде писальця—молимо Бога, щоб ёго приняв ... ні при чому світить, так оце олії прийшла: як буде кончицьця, так щоб при світлу скамчилося...» — «А рожове ж попу оддали?» — «Ні з чого! як буде старий говіть, так буде одроблювать попу: кілля тесать, або молотить... От-таке-то! сказано: чоловік без пригоди не живе!» *Зан. С. А. Ніс.*

Отак чумака дочуманевався. *Гат.*

Сяка-така НАПАСТЬ, та спати не дасть. *Пр., [Ст. 36].*

Від напасти и полу вріж, а втікай. *Ил.*

Напасть ⁽¹⁾ не по дереву ⁽²⁾ ходять, а по тих людях. *Пир., [Л., Р.].*

⁽¹⁾ Діхо. *Бр., Гайс., Полт., Ст. 36.*

⁽²⁾ Віда. *Проск. (2) по лісу. Проск., Рад.*

1760. Від напасти не пропасти. *Об.* — ... а від біди не втікти. *Полт.*

Від напасти не пропасти: я, панё, чоня вврав. *Бр.*

Без напасти не пропасти. *К., Бер., Пир.*

Без причини чоловік ніколи не живе. *Не.*

Коди НЕ ПАЙДИТЬ, то вже ж и не пайдять! *Ном.*

Поспитав вже я и цня, и колоди.

Кідаєдця и сірюю собакою, и білою собакою, та ради не дасть (убогий дуже, а щирий. *Рад.). Рад.* — Б'єдця сірюю собакою, нічого не вдіє (те ж). *Бр.*

Бив на ёго, як на три лузя. *Ном.*

Пошло пані старій (в рукопису: «панюй старуї») на видадок. *Ст. 36.*

Трахвилася, як сліпий курці бобове зерно, — и тим ся удавила. *Войц.*

1770. Удалося, як тій Солосі. *Нос.*

Не кує, а плеще (невдачі усе).

Коло рта мичецця, та в рот не попаде.

Отб'я краще! *Пир.*

З гори пошло. *Ст. 36.*

З рук идеть, а не в руни.

Отак наші галки б'ють! ні з чим додому йдуть. *Кон.*

Пошав пальцем в небо! *З., Л., Пир.* — ... стромляй дальше. *Пр.*

Не чиняй пальца в небо. *Зв., Л.*

Як раз бачка в лобі! *Нос., Б.* — ... щоб не знав, кули соб. *Бал.*

1780. Попав кулею в паїт! *Кон., К.* — Не попав ні в тин, ді в ворота. *Б.*

Попав, як сліпий стежку. *Кр.*

Трахвив го в седно. *Ил.*

Як пугою по воді. *Л., Р.*

Зробив що ні до чого. *Р.;* «Ти ёму кажи, а воно — як пуگریю до воді: и ухом не веде.» *Л.*

Лучив корову, а попав ворону. *Нос.* — Цігив в ворону, та полав в корову. *Кон.*

Не туди стежка в горох. *Лів.*

Поправився не кулька в рогожку.

Поправився ухом об землю.

Поправився з печи на доб. *Ил., Нос.*

Поправився з покути на лаву. *Пир.* — ... під лаву. *Кр.*

1790. Утікав перед вовком, а вправ на медведя. *Ил.*

З дощу та під ринву. *Ж., Кр.* — Трахвив з дощу під стріху. *Л., П.*

Зпід ринви та на дощ. *Пир.*

Від огню біжу, а в воду свачу. *Ил.*

З огню, та в полум'я. *Л.* — З вогню, та в поломінь. *Проск.*

Из верон почав, а на сорока деревели. Добувся, як Швед під Полтавою (арештарши справу 1700 р.). *Макс., Бас.*

Добувсь, як під Очаковим. *Шам.*

Пожививсь, як сірко паски. *З.*

Поживився, як пес макгоном. *Котл., К.*

1800. Зловив зайця за хвіст! *Бер.*

Піймав кучого за хвіст! *Л., Гр., Бас.*

Пришов пізно, аж завідко. *Ст. 36.* — ... прийшов рано, так не дано. *Ном.*

Прийшов по хвилі, — вже місця помгли. *Ил.*

З чим пішов, з тим прийшов. *Ном.*

На тім же суку сів (невдача). *Нос.*

Наняв кучого без хвоста. *Сос.*

Трахвив на злий раз. *Ил.*

Збувся батько диха: збувся грошей з міха. Полегшало нашему батьку: де сиділа болячка, там дванадцять. *Кон., К.*

1810. Поліпшало батьку д смерті. *Нос.*

Згоріда хижка, згоріда днижка — нічим ворожить. *Рад.*

Камуть (більше жартон), як невдача, и більше нічим орудувать.

Ишов, ишов дорогою, та и в яму вправ; любив, любив хорошую, та и плюгаву взяв. *Нос.*

Жарт над невдачею.

Спасся, як медвідь. *Ил.*

Вхопив ⁽¹⁾ шилом ⁽²⁾ патокя ⁽³⁾. *Л., [Проск., Бер., Пир., Кр., Біл.].*

⁽¹⁾ Лизнув. *Кон., К. (2) пальцем. Гат.*

⁽³⁾ меду. *Павлов., Гат.*

Пошов без подошов (замотався, зматчів, не випрохав). *Прав.*

Хлеснула біла Іорданки (невдача). *Сос.*

Вліз межі молот и ковадло. *Бр.*

По бороді текло ⁽¹⁾, а въ рот не попало ⁽²⁾. *Проск.*

⁽¹⁾ тече. *Полт.* ⁽²⁾ не попаде. *id*; в роті не бувало. *Ст. Зб.*; а в роті сухо було. *У.*

Так доробився, як сіль на окропі. *Ил.*

1820. Щастя му з рук вилетіло, як птиця из сіті.

Опарився, як муха на окропі. *Проск.*

Ускочив по самне уха. *Ст. Зб.*

Докатав до самого краю. *С.*

Хотіла баба видри, та наслуу сама видралась. *Бр., Проск.* — ... вирви, та наслуу сама вирвалась. *Ск.*

Сиділа дівка та й висиділа дідька. *У.*

Плив, плів ⁽¹⁾, та на березі й утопив ⁽²⁾. *Прав. Ниж., Лів.*

⁽¹⁾ Плов, плов. *Ст. Зб.*; Переплив море. *Ил.* ⁽²⁾ утопився. *Проск., Мол., Б.*

Ловили, ловили, та й піймали сома. *С.*

Чхали, чхали, та на степу и ночували (не доіхали). *Кон.*

Ось, ліз-ліз, та й вворвався: чи не було ручок, щоб держався! *Ст. Зб.* — Ліз-ліз, та вворвався.

1830. Увірвався бас. *Ном.*

Увірвалась нитка. *Ке. (I, 249), [Бр.]*. — Уже йому уворвалось. *Рад.*

Увірвалось личко. *Бер.* — Вворвався янк. *К.*

Крутнувся догорі черева. *Гат.*

Запобіг лиха. *Пир.*

Маком сів (нема ходу). *Кр., Нов.*

Сів, як на лёду. *Ил.*

Підкосило, як косою. *Г. Бар.*

Як різцем одрізало. *Кон.* — ... урізав. *Пр. в Ст. Зб.* — ... и як руками одняв. *Ст. Зб.*

Минулась котові масничка! *Л., [Кулж.]*

1840. Запала й тому клямка. *Ст. Зб.*

Вже по всьому, вже клямка запала. *Ил.*

Запертий чмих. *Ном.*

Нема тигі курочки, що несла золотні ячка. *Проск.*

«Гонки, рижал!» ⁽¹⁾, а в рижої и духу нема. *Чир.*

⁽¹⁾ рижий. *К.*

Дій его честі! *Л., Зал.*

Надав мені нечистий (або: Надала мені нечиста мати) встрять у се діло! *Ном., [Збр. Лаз.]*

Перед смертю не нажитися ⁽¹⁾. *Руд.*

А ми в школах було додаємо: «а пе-

ред екзаменом не навчитися». *Руд.* — ⁽¹⁾ не надишесся. *Нос.*

ПЕРЕВІВСЬ ні на се, ні на те. *Пр., Х.*
Звівся ні на що! *Ск.* — ... нікуди! *Нов.* —
Перевівся ні на що! *Пир.*

1850. Звіхав ні на що.

Линився, як на билині. *Бр., Ст. Зб.*

Оббився, як билина (обсікся, пічого нема). *Гр.*

Були и в кози роги, та притерті. *Ст. Зб.*

Перейшла, як Уляна на лядську віру. *У., К.* — ... у лядську віру. *Х. Вид.*

Ростеклось добро усе, як слина по воді.

Пир., Кон.

Усе росплилось (добро). *Г. Бар.*

Що було, то за вітром по воді потекло. *Збр. Лаз.*

Перевівся ⁽¹⁾ на циганський ⁽²⁾ пшик. *Б.*

⁽¹⁾ Перейшли. *К., Пир.* ⁽²⁾ ковальський. *Пир.*

Душа ⁽¹⁾ в тілі, а сорочку воші зміли. *Бер., Л.*

⁽¹⁾ Сама. *Коз.*

1860. Воші сало зміли, а гниди на поселю сіли. *Проск.*

Іли воші ⁽¹⁾, а тепер и гниди стали. *Л., Проск.* — ... ато вже, бачиш, пішли и гниди. *К.*

⁽¹⁾ нужі. *Гат.*

Терни душа в тілі, а сорочку воші зміли. *Проск., Х. Зб., [Чир., Вех.]*

Бувши конем, та стать волом! *Кон., Гр., [Ст. Зб.]*

Був волом, та став козлом. *Сл.*

То був волом, а тепер не хочеш застацьця конем. *Х. Зб.*

Був колєс оріх, а тепер свистун. *Кал., К.*

Бувсь лісничим, а тепер нічим. *Проск.*

Зійшов ні в честь, ні в славу.

Ні вів, ні вив, а дрантям світить.

1870. Бувши та не будь, мівши та не міть! *Ст. Зб.*

ПРОПАВ, як здимнів. *Бр.* — ... здимнів. *Зв.*

Пропа, як собака ⁽¹⁾ в ярмарку. *Об.* — ... як сірко в базарі. *Зв., Пр., Кр.*

⁽¹⁾ пєс. *Проск., Бер., Ж.*

Як в пекло кинув, так загинув. *Ил.*

Погибоша, каже, як Оборі без останга. *Бус. (з Перелєсєв. Літєпис.)*

1875. Оце процав — як з мосту упав. *Бр.*

1877. Шляхи від ловиття, та й до чорта ра-
ків! *Л.*

Бовть, як камень у виду! *Бєх.*

Плюснуло, луснуло, та й нема. *Гат.*

1880. Розтеглися (!), як руді миші. *Л.* —
Пропає, як руда миш. *Проск.*

(!) Розлізались. *Р.; Гр.;* Погинули.
Дуб., О.

Розлетілись, як линове клинни. *Ил.*

Так пішло, як поза хмару. *Бр., Бер.*

Так як прахом пошло. *Кр.*

Так як вода уміла (встане — як вода
уміла! ніколи не сидить дома). *Ск.* — А ёго
вже й вода вміла. *Ос. 48 (V, 38).*

Пропає козак з дудами. *Войц., Ил.*

Пропає ні за собаку. *Л., Пир.*

Пропає ні за цапову душу. *Л., Пир., Кон.,*
Р., Гр., Павл., Х. 36.

Вхопила лунь. *Ліс.*

И собаки не брехали. *Зв., Рад., О.* — ...
як кожиха (!) вкращали. *Дуб.* — Пропає день,
и собаки не брехали. *Кулж.*

(!) як худобу. *Коз.*

1890. И хвіст мелькнув (або: И хвостом
покрився). *Ст. 36.*

Вовки ёго ззіли (нема, забарився). *Г.,*
П., Л.

Так як слиз. *Ск., [Гат.].*

Як у воду впав. *Ск.*

Як віл лизнув. *Ст. 36.*

Як камінь у воду. *Ил., Бр., Підл., Л., Ст.*
36.

Був батько, та одубів. *Ст. 36.*

Був мед, та гості попили. *К.*

Був вінь, та з'їздивсь. *Об., [Ст. 36.].*

Колись було добро (!), та давно. *З., Пр.*
— ... вип'ять буде, та нас не буде. *У., [Кон.].*

(!) добре. *Бр., К., Бер.*

1900. Було діло, та улетіло. *Зал.*

Було та загуло. *Об.* — Один був, та й той
загув. *Лох., Л.*

От тільки що моя тітка була, та вже й
загула, як Поліський аструб. *Чимр.*

Що було, то зплило. *Ліс.* — ... то за віт-
ром поплило. *Пр.* — ... то за вітром по
поплило. *Лаз.*

Димом пішло. *Ліс.* — Димом догори піш-
ло. *Рад., Л.*

Пропає, як з воза впаде! *Пр., Х.*

Пішло за вітром. *Ліс* — ... на вітер. *Пр.*

Зперед очей узято. *Л., Пир.*

Як міглою зметено. *Ст. 36.* — ... змело.
Кон. — ... замів. *Пир.*

Як би втяв. *Ил.*

1910. Як кат втяв. *Ст. 36.* — ... втяв. *З.,*
Пир.

Що пройшло, як у воду ввішло. *Ліс.* — ...
впішло. *Бєх.*

Що з воза впаде, то пропає. *Прав. Ниж.,*
Ліс., Сл. — Давно пропає, що з воза впа-
ло. *Г., [Бр., Рад., Ст. 36].* — Упаде —
пиши, пропає. *Пол.* — Що впаде, то про-
пає. *Проск.*

Що з горшка вибіжить, то не позбіраєш.
Не.

«Соб тиру, до ярма!» — оглянувся, та й
нема. *Бал.*

Давно торба кошедем стала. *Нов.*

Излюдніло усе. *Л., Кон.*

Пусто — и духу нікого нема! *Ск.*

Так пусто в селі, хоч голій біжи. *Об.* —
Хоч голій біжи, то ніде нема нікого, не
зачепиєся. *Бр.*

А ні лалечки не видно. *Л., Кон.*

1920. Хоч запає! *Ліс.* — ... то не лусне
(або: так не трісне). *Кр., Ст. 36.*

Хоч пиши, хоч ливши. *Ст. 36.*

А ні же, а ні на мотузочку. *Кулж.*

А не гаріля. *Дуб., Рад, Гат.*

Ні цури, ні пилінки. *Гр.*

Нема й на сміх! *Бр., Пир.*

Бог милував. *Пир., Кон.*

Який нечистий! *К., Рад., Л., Пир.* — Який
біс (або: чорт)! *Л., Пир.*

Прійшов — ні сидця, ні решіцця. *Ил.*

Зосталися самі вишкварки. *Х. Вид.*

1930. Свищі в борщі (нема нічого: кажуть
и не про борщі). *Ном.*

Те в лузі, а те в препенузі. *Ос. 20 (XIV,*
442).

У чорта в зубах! *Л., Кул.*

Тут було, вертілося, чорт знає де ділося.
Гат.

Ні слуху, ні духу. *Ск.*

Ні духу, ні хуху. *Бєх.*

Ні слуху, ні прбслуху. *Л.* — Ні слуху, ні
вісти. *Л., Пр.* — Нема а ні слуху, а ні віс-
ти. *Рад., [Бр., Зв., Бер., Пр.].* — Ні чутки,
ні вісточки, *Х.*

Ні гласу (!), ні послушанія. *Пир., Нов.*

(!) Ні слуху. *Л.*

И слух запає. *Х.*

А ні слухом слухати, а ні відом відати
(!). *Прав. Ниж., Ліс.* — И ні віду відати, и ні
чутки не чувати. *Бер.* — А ні відом не віда-
ти, а ні чутком не чувати. *Ил.* — Слухом не
чули, и відом не бачили. *Проск.*

(!) а ні відом відати. *К.*

1940. Нема и чутки — як в яйці замер.
Бєх.

Сім літ (!) пам'яті ніт. *Кан., К.*

(!) літ — та й. *Пир., [О.].*

Еге! побігли вже кози в лозн. *Ліс.*

Пішов Тарас дозани. *Ст. Зб.*

Піши письма через Бердичев (пропало)!
Менчиць (з Тар.).

Піши ⁽¹⁾ — пропало! *Проск., Пир.* — Се б
то, піши — пропало! та й не знавши я чо-
му річ. *Б.*

⁽¹⁾ Напиши. *Ил.*

Поминай, як звали. *Ск.*

Шукай ⁽¹⁾ вітра в полі!

⁽¹⁾ Лови. *Кул.*

Митькою поминай! *Мі.*

И слід пропав. *Лів., Сл.* — ... простиг.
Прав. Ниж., Лів.

1950. Рано пташка заспівала б, як би віт-
ка не зліла. *Проск.*

Вийде, як камінь из води. *Вєх.*

И в світі, и в білому не пізнаєш (така пе-
реміна)! *Л.* — ... не вгадаєш. *Г.*

Що нема, то й негоже. *Прав.*

ЛИХО на віревоці водять (або: ведуть). *К., Рад.*

«Де ти, лихо ⁽¹⁾, ходиш?» — «Тебе ⁽²⁾ шу-
каю ⁽³⁾!» *Кон.*

⁽¹⁾ ліху. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ Тебе, пане. *ід,*
Рад. ⁽³⁾ слухаю. *В.*

Крутнувся, та й лиха здобувся. *Гат.*

Лихе швидко приходить, а поволі відхо-
дить. *Ил.*

Лихо приходить ⁽¹⁾ пудами, а сходить ⁽²⁾
золотниками ⁽³⁾. *К.*

⁽¹⁾ входить. *Черн.* ⁽²⁾ виходить. ⁽³⁾
хунтами. *Б., Черн.*

Не так скоро лихо влізе, як влізе. *Не.*

1960. Лиха не шукай — воно само тебе
найде. *Бр., О., [Бер., Пир.]* — Не шукай ли-
ха—тебе само лихо найде: коли б так за
добро, як за лихо! *Бр.*

Коли ⁽¹⁾ лихо, то ще й вік довгий. *Л.,*
[Нем., К., З.].

⁽¹⁾ Коли Бог дасть. *З., Кон.; ». Вед.*

Скорий сам набіжить, а на плохого Бог на-
шле. *Прав.* — Швидкий сам добіжить, а смир-
ного Бог донесе. *Біл.* — На смирного Бог
нанесе, а ледаче й само насоче. *Коз.* — На
доброго Бог нанесе, а на лихе сам набіжить.
Черн. — На лихого Бог нанесе, а швидкий
сам собі набіжить. *Коз.* — Швидке само на
себе набіжить.

Не стямився ⁽¹⁾, відкіль лихо зкладаєця ⁽²⁾.
Л., [Зв., Рад., Пир., Б.].

⁽¹⁾ И не случается. *Павл.;* Не обидриш.
Кон. ⁽²⁾ влізвєдцї. *Павл.;* біда приде.
Кр.

Уміє тільки одходити, а лихе то приїде.
Черн.

И в погоду часом грім ударить. *Ил.*

Нема нічого без лиха. *Я.*

Щоб лихом жартувати, не треба панува-
ти. *Гат.*

Хто лихом жартує, той ж ёго куштує.

Боїцца и той лиха, та не шануєть ёго.
Ст. Зб.

1970. Не ходи, де лихо. .

Від лиха поли вріж та втікай. *Проск.*

З лихого торгу хоч би з носом. *Рад., Л.,*
Пир., [Ст. Зб.]. — ... хоч поли урізавши.
К. — ... хоч пішки. *З., Пир., Кр.*

Лихо приключки шукає. *О.* — ... приклеп-
ка шукає. *Коз.*

Коли спить лихо—не буди ж ёго. *Ст. Зб.*

Встань, лихо, та й не ляж. *Пер.* — Встань,
біда, не лежи (як прикидаєця давне лихо).
Нос.

Сиди тихо, поки ⁽¹⁾ спить лихо. *Бер., Пир.*
— ... щоб не знало лихо. *Пер., Біл.* — Си-
ди тихенько, щоб не знало тебе лишенько.
Проск.

⁽¹⁾ нехай. *Бр.*

Коли лихо, то сиди тихо! *Вєх.* — Лихо,
лихо! нехай буде тихо! *Бр.*

Добре ⁽¹⁾ пушнить, а лихо ⁽²⁾ сушить. *Лів.*

⁽¹⁾ Добро. *Б., Кон., Черн.* ⁽²⁾ горе.
Черн.

Єслі на лихо чоловіку идеть, то юж со-
всім отнюд на біду и на великое лихо. *Ст. Зб.*

1980. Єдно лихо не докучить.

То не лихо, як одно, а два та три. *Гл.*

Не шукай моря—у калюжі втописься. *Пир.*
— ... втонеш. *Ст. Зб.* — Не море топить—
калюжа. *Вєх.*

Ти хочеш на гору, а чорт за ногу. *Прав.*
Верх.

Коли б так за добро, як за лихо (або:
за біду). *Бр.*

Коли б так за лихо, як за бідв. *Бр.* — ...
так до лиха, як до біди. *Бер.*

Не мини мене, мій батеньку ⁽¹⁾, — не ми-
не тебе и лиха година. *К.* — Не мене тебе,
батенько, лишенько—и я тебе не мину. *Бр.* —
Не минай мене, батінку! *Кулж.*

⁽¹⁾ Не мине тебе, батечку. *Рад.*

Як би знав, почому коряк лиха! *Збр. Лав.*

На лихо Бог дасть толк. *Б., Гл.*

Дасть Бог лихо, то дасть и розум. *Кон.* —
Боронь, Боже, нужди, розум найдеця. *Рад.*
— Не дай, Боже, нещастя, а розум буде! *К.*

1990. Лиха конем не обїхати. *Не.*

Сказало лихо—не будь добру! *О., Ком., Гл.,*
[Б., Кр., Вєх.].

Кожна людина своє лихо посеє. *Гат.* —
Кожний в світі своє лихо має.

Де ж люде, там и лихо.

И в Відні люде бідні. *Войц.*

Хоч би сь гладів по всій Україні, добра
не знайдеш. *Ил.*

Кожний має свого моля (1), що его гризе.

(1) Муля. *Проск.*

Нема такого дерева, щоб и на нього птиця
не сідала. *Проск., [К., Пр.].*

И червоної чоботи мулять. *Ил.*

Усяке село в зметі. *Пир., Кон.*

2000. Як людина не міркує, а все ж в
світі погальмує. *Гат.*

Лишко товар продає. *Ил.*

Більшо окові нічого не шкодить, але не
бачить. *Проск., [Ил.].*—Більшо ому не шко-
дить, тільки око не бачить. *Кан., К.*

Познаєш, откуля гримить. *Ст. 36.*

Лихо не вморить, так спотворить. *О.* —...
не вморе, а розпоторе. *Ал.*

Де лихо пристане, там и трава в'яне. *Коз.*

Що миле, так и те запостигле. *Рад.* — ...
то йде за постигле. *Черн.*

Лихо штани поре. *Пр. в Ст. 36.*

Лихо, та не тихо: коло Махновки Цигане
облегля.

Ледво лихо дозналося, где люде живуть.

2010. У лиха пограцьця. *Х.*

Може Господь милосердний не все лихо
раздасть, ище останецця. *К.*

Лихая година настала: бувало, як кого
б'ють, то и нас зовуть. *Ст. 36.*

На все достатній, а на лихо не жадён.
Ил.

И живеш гидко, и їсти бридко, як лихо
чїпає (віс). *Б.*

Багатий на лихо. *Зв., Рад.* —... та на дріб-
ні слїзв. *Пр.*

Лихо далось знати. *Пр. в Ст. 36.*

Лихо погнало. *Ивр.*

Лихо спотгало.

Піишлось на лихо. *Бр., Л., Лох., Пр.*

2020. Лихом торговати. *Кл.*

На лихо здатись. *Гат.*

Насунулось лиха до бісового батька.

Лихо та ще з лихом. *Х.*

Лихо ж мені неопечене! *Б.*—Лихо нече-
не. *Пир.*

Ох мені лихо! *Бр., Пир., Л.*

Ні шити, ні пороти, здаєся, а яке лихо
придалось. *Проск.*

И без того лиха ніяково. *Ст. 36., Ном.*

Так тяжко добра дочекатися, як з камі-
ня. *Проск.*

Нема ему честі ні від Бога, ні від людей.

2030. Не було добра з роду, не буде й до
гробу. *Ил.*

Не було добра змалку (1), не буде (2) и
до 'станку (3). *К., Рад., Л., Пир., Пр.*

(1) из ранку. *Бр.* (2) чортматиме.
Кон. (3) старку. *С.; останку. Бр.*

Не було нам гаразду, та й не буде. *Ил.*

Туди не підскачиш, туди не провалися.
Кон. — До Бога не підскачиш, в землю не
проб'єся. *Лаз.*—Туди високо, туди глибо-
ко. *Кон., З., [Бр., Л., Кон.].*

Як піде добро в двір, то само йде; а як
піде з двора, то хоч и ворота зачини, то
не виниш. *Ном., [Коз.].*

Иде-вде вгору, та як йде и з гори! *Ном.*

По шві му ся поре. *Г.*

Розживемось, халляв покішні! *Кор.*

Всього наживеш и Кузьму батьком назо-
веш. *Б.*

Хіба ж таки я послідніший од усіх! *Пир.,
Кр.*

2040. Хіба ж наша мати вже й кози не
стоїть. *Сл.*

Хіба ж мені не можна у своїй хаті пі-
сні співати. *К.*

За кума битий и в кума не бути! *Проск.*

Чи ми знаємо сліпий народ! *Кон.*

Бідна моя головка! *Пир., Н.* — ... голо-
вонько! *Ліс., Сл.*

Люде до церкви з пасками, а мій батько
в очерет за качкани. *Бр.*

А Біг его святий знає, що він думає, га-
дає! *Гат.*

И вже у старої казки! бодай не казять.
О.

Добрі зуби, що и кісіль (1) ідять (2). *Ліс.,
[Ст. 36., Гат.].*

(1) Хліб. *К.* (2) їмуть. *Рад.*

Добре говорить—кого не болять. *Ил.*

2050. Там нас люблять, де нема нас. *Гл.*

Где каша з маслом, там нас не маеш!
Ст. 36.

Там (1) добре (2), де нас нема. *Зв., Проск.,
Л., Пир., Пр.*—... а ми придем и другим по-
псуєм (3). *С., Кр., Яч.*

(1) Всюди. *Ил.;* Усюди. *С., Кр., Ст.
36.;* Всюди біда, лиш там. *Ил.;* Добре
тут, добре йтам. *Б.* (2) гарно. *З.;* хо-
роше. *Ліс., Сл.;* хороше. *Бер.;* гаразд.
Ил.; добрб. *Ст. 36.* (3) а где ми жи-
вем, то и людем попуєм. *ід.;* а де ми
побудем, то все попоганим. *Гл.;* а куди
ми потяжнємось, так и попуємо. *Б.*

Видно, на роду так написано. *Л., Пир.,
Коз., [Ж., Рад., Черн., Ђвх., Зал.].*

Не до поросят свині (1), коли свиню сма-
лють (2). *Пир., Х., [Проск., Рад., К., Кр.*

Кон.]—... свиші, як вовки свишію їдуть.
Бр.

(1) Не до поросят. *Кр., Кв. (II, 90).*(2)
коляють. *Л., Пир.*

Пішли мої літа, яко пітри круг світа. *К.,
Ков., Б.*

Не минула мене ляха година! *Прок., Кр.,
Котл.*

Госноди, зліз та подивися! *Ил.*

Держись (1) берега (2), а риба буде! *Збр.*

Шей.—... Олександр! *Зв.*

(1) Держи. *Рад., З., Л.;* Бережи. *Б. (2)*
берегі. *Рад.*

Тарах щастя в хату (несводіване лихо)!
Прок.

2060. Шелеп щастя в хату! *Руд.*

Оттак, здорова живеш! *Пр., Павл.*

Цінь, цінь, тарарал усюди діра, та нікуди
вилізти (ніби синиця в клітці говорила.
Кажуть, як прискіпаєця що: біда, халепа,
и д.). *Зв.*

Ну, що ёго казати! *Л., Пир.; Пр.*—Що ти
будеш казати! *Павл.*

Хоч не пятайся! *Пир.*

Прогнівли Бога. *Кон.*

Хоч ти Божу Мати піи! *Бр., Черн.*

Хоць до Бога реви. *Єв.*

Хоч садь та й плач. *Сж.*—... та й гудь.

Кр.

Хоч плач, пане,—коса не бере! *С.*

2070. Мати Божа, та й годі! *Ков.*

Сохрань Мати Божа! *Бр., Л.*

Крий, Божа Мати! *Пир.*

Боже мій, світе мій! *Пир.*

Хоч утікай.

Хоч що хоч роби! — Хоч що хоч, те й
роби! *К., Дуб., Л., [Зв., Рад., Пир.].*

Хоч живий в (1) яму лізь (2) *Рад., Пр.*—
Живцем би в яму вішов! *Бр., Рад.*

(1) Живцем у. *Зв. (2)* лягай. *Х.*

• Лучче б свята приспала (або: пригор-
нула)! *Кон.*

Хоч и в прірву! *Бр.*—... йди. *Л., Кон.*

Хоч провалися в безодню! *Пир.*

2080. Хоч кріз землю йди! *Бр., Рад.*—...
провались! *Пир., Пр.*

Хоч сирової землі хватайся! *Бр.*

Тільки и ходу, що з мосту та в воду.
Бер.— Хоч (1) з мосту та в воду (2)! *Об.*

(1) Просто. *Ил., Зв., Л. (2)* в шум.
С.; на бігущую воду. *Ил.*

Вже мені и в пеклі гірше не буде. *Об.*

Ні печаль, ні воздыханье, но жізнь біс
батьба яка. *С.*

А вже ж тіі кучері мені надокучили. *Чир.*

Говорив би, та и слов ніт; знавав би, та и
и слєз ніт. *Ст. Зб.*

Тільки що з ніг не ввалить (ляхо, хвороба
и д.). *Кон.*

Забилі мені баки, зідать мене собаки.
Чир.

Тенер її и кури заклоють. *Т.*

2090. Як так, то скорє нас и кури загре-
буть. *Р.*

Та вже нас и кури загребли. *Л.*

Зо всякаго села по скурьому ську. *Єв.*

Як горілку пьють, то мене минають; а
як ся бьють, то від мене починають. *Прок.*

У макогову-юшку убрела (всі напада-
юця). *Бер.*

Як горох при дорозі. *Л.*—... хто йде, то
и скубє. *У., Зв.*—Маєця (1), як горох при
дорозі. *Зв., Пр.*—... хто йде (2), то и скуб-
не (3). *Л., [Бр.].*—... йде не мине. *Сос.*—...
за стручечою скубє. *Мале., [Єв.].*

(1) Живу. *Сос., Мале., Єв., Пв.;* От-
так. *Зв. (2)* не йде. *Гр.;* не з'юча. *Єв.;*
не хоче. *Прок. (3)* не топче. *Не.*

Як хмара на нас испала (лихо нагальне).
Бр.—Як туча спала.

Ні ззість, ні зопъеть, ні хороше сходить.
Ст. Зб.

Граду-тучі увійшов, а злих рук не увій-
шов. *Ил.*

Уродився на своєю годину! *Т.*

2100. И ворогові (1) сего б (2) не зичив (3).
Зв.

(1) великому. *К., Л., Кон.;* своему.
Рад., Ст. Зб.; кейму. *О., Ком. (2)* сво-
го лиха. *З.;* свого добра. *Рад. (3)* не ба-
жаю. *Кулж.*

Великий світ, та нема де дітєся. *Бр.,
Черн., [Прок., Лів.].*— Велик світ, та відде
ся подіть. *Ст. Зб.*

Тяжко плати против води. *Ил.*

На що мені золото, срібло, як жить не
добро. *Ис.*

А мні бугай виссав. *Ст. Зб.*

Три дні до смерти, та не як не доживеш.
Черн.

О нашую то шкуру ходить. *Г., Ц.*

И холодно, и теплодно, а ще й дозову да-
леко. *Зв., Кон.*— ... и голодно, та їти!
Рад.—... и теплодно, и голо, и боє, та й до-
дому далеко! *Л.*

Випав сак и тому бідному. *Ст. Зб.*

Не бачить світа, як сакна журна верна.
Прок.

2110. Живий до Бога лізе. *Об.*

Не з добра побігла з двора. *Ст. Зб.*

Аби світ, а маку и ніт. *Рад.*

Жити не жше... пшавутиць (1) своїм світом.
Проск.

(1) Роби добра, не ласкудь.

Життя вродить собака. *Праск.*

Живе, так як сорока на тилу (2). *Прас.*

Викс., Міс.... хто йде, сполохне. *Пир.*

(1) на хвосту, або: на лободні. *Кр.*;
на дові. *Кон.*

Не бачив гіркого, не бачить и солодкого.
Не.

Не на душі той до сак часів сидить (не-
босесенний ще од анка). *Ст. Зб.*

Угадай, земляк, скільки миль до Витавську
(питають кому прийшлооь жруто). *Нов.*

Труби, Грицю, в рукавицю. *Ил.*

2130. Пустив Бог Микиту (1) на волокиту.
Об., Ст. Зб.... то буде жити. *Полт.*—Як
пустить Бог Микиту на проволокиту, то абн-
де умре. *Не.*

(1) Пустився Микита. *Гаде.*

На бідного Макара и шишки летать. *З.,*
Л., Пир., Пр.... падають. *Коз., Сос.* — ...
валацця. *Зв., К.*... силлюцця. *Кон.*

Нещасному Макару нема талану. *Коз.*

Як везу медведя до меду, то вука урвали;
а як везуши од меду, то урвали и днст.
Руд., [Ил., Проск., Кан., Войц.]

И наш бог не вбог! *Ст. Зб.*

Не що бо и горе! *Кон., Л.*

Не що и лихо! *Л.; Кон.*

Не и що то и бо!

Наша и людзькая—не людзькая. *Ст. Зб.*
Е, вже наше життя, моя дитино (чужа ди-
тина пита, як живе)! *Кон.*

2130. Чого ти, шамо, босаць—«Так дове-
дось!» *Не.*

Так наша тіч пече! *Міс., Ст. Зб.* — ...
гавва! *Пр. в Ст. Зб.* — Так вже ёго піч
спекла, так ёго наляничить. *Л., Кон.*

Таку Віг жомиду дав. *Ил.*

Се неначе наслано. *Ном.*

Чи тако домище, чи вазе дворницю! *К.* —
Чи по дворницю, чи до долищю. *Кон.* — Чи
долищом, чи дворницю. *Бр.*

Під тобою лід росте, а підо мною мер-
не. *Пир.*

Пішло (1) уже мені з Петрового дня.
Проск., Кан., К., Л. — ... як з петрівського
дня. *Коз.*—Як підденця з Петрового дня, то
буде щодня. *Л.*

(1) Пішлось. *Бр., Рад., Кон.*

До нашого берега віщо добре не приплыве.
Ск., [Ст. Зб., Нов.]... не кізак (1),
то гріска. *Рад.*

(1) воля не г...о. *Л.*

Хрін ёго батька знає: у багатого повна
піл, та горить, а у мене одно поліно, та и
те не горить. *Кон.*— У людеи (1) повна піл
(2), та горить, а у мене одна лозака, та и
та не горить. *Пир.*

(1) В куми. *П.*; У сусідн. *А. Вил.* (2)
багато дров. *Л.*

Де коротко (1), там и рвецця. *Об., Ст.*
Зб.

(1) тонко. *Об.*

2140. Побила (1) лиха година. *Ск.* — ... ота
чужа нива, та позничений серп. *Кон.*

(1) мене. *Пир.*

Багато злого на одного. *Ил.*

Оттепер — то в нас кобила порох поїла!
Чор. Рад. (544).

Випить добру повну (набрацьця лиха,
потерюхи). *Збр. Лаз.*

Маюся, як в торню. *Ил.*

Б'юся, як риба об лід. *Мир., Л.*

Тиняецця, як старець поїд тинню. *Евх.*

Дожився до самого краю. *С., Л.*

За що мене Готподь карає! чи я уплів, чи
я убрів, чи в середу ковбаску ззів? *Коваль,*
(Прас. Викс.).

Бо благоденствує! *Кобз.*

2150. А правда тата п'яна спить.

Кажуть, що з лиха виріш — от же ні!
Пир.

БІДА не спить, а по людях ходить. *Ил.*

Хто в біді — біду стерпить, а хто в гараз-
ді — щоб ніколи біди не знав!

Біда біду породила (1), а біду чорт. *Пр.* —
... чортова мати *Бр.* — ... а біди чорт не
визьме. *Ил.*

(1) родить. *Кан., К.*

Не то біда, що плаче, а то біда, що ска-
че. *Р.*

Не я скачу — біда скаче (1). *Бр.* — ... моя
душа істи хоче, *Гор.*

(1) плаче. *Л.*

Трудно вийти з біди, як каміню з води. *Руд.*

Не так хутко згніцца, як біда скоїцца.
Проск.

Біда бідою іде и бідою поганяє. *Евх.*

2160. Одна біда тягне за собою и другу.
Пир.

Як одна біда йде, то и другу за собою
веде. *Не.*

Біда, та и за біду зачепилася. *Бр., Кан.,*
К. — Горе та ще и за горе зачепилось.
К.

Біда біду трімає. *Бр.*

Біда за біду чіпаєцца — як у ланцузі
кільце за кільце. *Сос.*

Біда біду перебуде — одна згине, десять
буде. *Бер.* — Чорт ⁽¹⁾ біду перебуде — одна
мине ⁽²⁾, десять ⁽³⁾ буде. *У., К., Кан.*

Біс. *Зв., Прокс., Ст. Зб.; Хрін. Н.,
Рад.; Врэг. Пир,* ⁽²⁾ одна згине, *Прокс.*
⁽³⁾ друга. *ід, [Ст. Зб.]*.

Біда біду гонить. *К., Бат.*

Біда за бідою ходить. *Бр.*

Як біда уродилась, така и згине. *Ил.*

Біда на вулочки товщєцца ⁽¹⁾. *Збр. Лаз.,
Кон.*

Великі недостатки. *Кан., К.* — ⁽¹⁾
здибає. *ід; кулаками б'єцца. Бр.*

2170. Кого біда учєницца, того трімаєцца
и руками, и ногами. *Ил.*

Біда здибає легко, а трудно її збутися.
Прокс.

Од біди не в воду. *Прав.*

Біди ні продати, ні промінати — и грім
біди не заб'є. *Бр., К.* — Біди ні продати, а
ні промінати. *Бр.* — И грім біди не заб'є.
Бр.

Як Бог дасть, и в печі не замажєся.
Кон.

Не в піч замазатися, та и не з мосту у
воду. *Ст. Зб.*

Біда найде, хоч сонце зайде. *К., Рад.,
Пр., Не.* —... біда не спить. *Н.*

Воли, коні на оборі, а біда поперед очі.
Ил.

Не клич біди до себе, вона сама прийде
до тебе. *Прокс.*

Не будім біди, коли спить.

2180. Біди не шукати. *Полт.* — Не шукай
біди. *О.* —... сама біда знайде. *Дуб.*

Біда за плечима. *О., Гор.*

До біди сім верст. *Павл.*

До біди не далеко ⁽¹⁾. *Об.* — До лиха не
далеко. *Рад., З.* —... доскочить. *Л.* — До лихо-
го не багато. *Ст. Зб.*

До біди ще три дні. *Пир., Сос., [Р.]*

До біди не довго. *Об.*

О біду не трудно. *Ил.*

На біду не багацько треба. *Зв.*

На біду, як с тії ⁽¹⁾ перейдєш, — коли б
так на добре. *Прокс.*

⁽¹⁾ «С тії (се б то, сидниці).»

Коли б так на гуру (гору), як на біду!
Бр.

2190. Одна біда — не біда; от — коли дві, або
три разом біди! *Не.*

Єдна біда чоловікові не докучить. *Ил.* —...
біда не докучить, а десять. *Прокс.*

Біда нікого не красить. *Кулж.*

Біда не дуді: як стане дуть, то аж слєбєш
йдуть. *Ст. Зб.*

Не так-то и встати, як впасти. *Прокс.*

Як припече, то втече. *Л., [Ст. Зб.]* —...
то він сам до чорта (або: то він з того
місца) втече. *Бр., [Черк.]*

Допекло, так и утекло. *Кон.*

Кому біда докучить, той ся розуму на-
учить (з вечистої книги Стародуб. Магистрату.
1692 р.).

Біда учить хліба. *Ил.*

Навчить біда попити, як нема чого вхо-
пити. *О.*

2200. Коли дасть Бог біду, то и розум
добрий. *Зв., Кон.*

Хто біду має, той багато знає; хто га-
разд має, той мало знає. *Ил.*

Не знавши біди, не буде добра.

Хто не зазнав зла, не вмє шанувати
добра.

Біда не знає приказу.

Що-що, а біда завше здибає. *Прокс.*

Біда як схоче, то на гладкій дорозі ад-
бає.

Гараздові не хоче, а біду мусять. *Ил.*

Гаразду знести не може, а біду тер-
пить.

Піди до Кракова, всюди біда однакова;
піди и за Карпати, то треба бідувати.

2210. Піди за Бєсїди не збудєся біди.

Піди и за Карпати, то треба бідувати.

Піди до Кракова — всюди біда однакова.
Прокс. — Хоч и до Кракова — скрізь біда
однакова. *К., [Кор., Ст. Зб.]* — Од Ча-
кова до Кракова — всюди біда однакова.

Сос.

Не йде на ум ні іда, ні вода, коли перед
очима біда. *Х.*

Смерть за плечима, а біди весілле. *Ил.*

Голові хлоніт, а біди весілле.

Біда біди на слободі.

Инший молод годинами, та старий бідами.
Не.

Хто біди не знає — нехай мене спитає.
Об.

«Що у вас чувати?» — «Гаразд из бідою!»
Ил.

2220. Йде біда ⁽¹⁾ — відчиняй ворота. *Прокс.,
Х. Вид.*

⁽¹⁾ Иди, бідо. *К.*

Біда, аки в Родні (у гирла Росі). *Нєстор.*

Взяв в біду, як курка в борщ. *Ил.*
Упав у тісну діру.
От біда — та й годі! — Лахо та й годі.
Бр., Л., Я., Гат.
Біда боками прецця (відусіла). *Кон.*
З бідою, як з рідною мамою. *Проск.*
Куди мах, туди мах, то все біду по зубах. *Ил.*

Біда куца, а ГОРЕ чубате. *Б.*
То не горе, що горює, а то горе, що смієцца. *Р.*
2230. Як піде горе зраня, то аж до смеркання. *Коз.*
Тільки тее не минецця, як горенько ймецця. *Рост.*
Хоч лучацця печаль на одну годвну, запоминить и милу родіну. *Кл.*
На хврасунок добрий трунок. *Ил.*
Не поможе и трунок, як прийде хврасунок.
2235. Горе — море: пий ёго, не випьєш. *Коз.* —... всёго. *Гат.*

2237 По смерті нема КАЯННЯ. *Яц.* —... покаєння. *Ил.*
И вже! каєння нема. *Бр.*
Каєття пізно приходить. *Нос.*
2240. Ё каєття ⁽¹⁾, та нема воріття! *Б., Пер.*
⁽¹⁾ каєння. *Рад., К., З.*
2243. Як не покаєся — тобі буде могола, а мені кобила. *К.*
И ворогу своєму закажу. *Л., Пир., Пр.*
И дітям своїм закажу. *Л., Пир., Р., Гл.*
Не буду до віку, до суду! *Пир., Павл.* —
И до суду не буду! *Коз.*
Ти землю ів — зарікаєсь. *Кон.*
2248. Ти хрест писав (зарікавшись). *Кон.*
2250. Покаєся злодій у ягодах. *Кон.*
Зарікалась свиня... їсти: біжить, коли троє лежить, — вона всі троє и звіда. *Ном.*

ЖАЛЬ, та не вернецца. *Ск.*
Жаль много можеть. *Ст. Зб.*
Жаль ваги ⁽¹⁾ не має. *Лів.*
⁽¹⁾ уваги. *Вел. (III, 475).*
Зачужа жаль. *Ст. Зб.*
Жаль батьла ⁽¹⁾, та вон несуть. *Ст. Зб.*
⁽¹⁾ Мил батько. *Пр. в Ст. Зб.*

Ой жалю мій, жалю, ох и жалю не помалу: упустив долю, упустив щастя, та вже и не пішмаю. *Коз.*
Жалю по кісілю! *Коз.*

ЖУРБА не матінка. *Ров.*
2260. Журба сорочки не дасть. *Ил.*
Журбою поля не переїдеш. *Гл.*
Чого тебе за ухо бере (за серце)? *Нов.*
Якого дідька журицьця! *Л., Кон.*
Нема чого журитися: нехай той журицьця, що велику голову має. *Бр.*
Чого журицьця! нехай журицьця ті, що заміж ідуть. *Лох., Пр.* —... та журицьця, що відаєцця. *Бр.*
Не журися — якось то буде! *К.*
Не журись, та Богу молись. *Коз.*
Ото зажурилась! та така ходить, як тумá (туман).
Тільки журицьця!... як кобила, звернувши вь болоті. *Ил.*
2270. Не кажи «ох», кажи «гоц». *Ст. Зб.*
Хоч біда, то ⁽¹⁾ гоц! *Ил., Бр., Проск., Вел.*

⁽¹⁾ горе, та. *Лил., К.*
Не зітхай ⁽¹⁾: чого нема, то и так нехай. *Бр.*
⁽¹⁾ Не здихай. *Р.*
Не вздихай: не остатке ще зпєвн. *Ст. Зб.*
Вздиш, — коли любиш, то вздриш. *Гр.*
Як би не ох, то б давно здох. *Вел.*
Гей-гей ⁽¹⁾, та не дома! *Рад.* —... як би вдома, та ще и на печі. *Бер.* —... та ще и в просі. *Дуб., Рад.* — О-хо-хох та не дома. *Кон.* — ... як би дома та в господі. *Ном.* — ... одно зверху, а друге и д.
⁽¹⁾ Гай-гай. *Прав. Ниж., Лів.*

Здихнув тяжко та важно, мов ковальський міх. *Пир.*
Під явором жовтий корінь: пісок ёго сунуть (пісна е така; а вь приказці: кажуть про людину, що все чогось журицьця — журливе змагку). *Бер., Лаз.*
Як у ёго дух держицьця! *Л., Кон.* — Не знаю, де в мене и дух!
2282. Як не свій ходить. *Ил., Л.*
Став не свій. *Ил., Х.* — Став мов не свій. *Л.*

2282. Мов у воду опушена. *Лів.* — Опустився, як на воду. *Бер.* — Лишилася, як на воді. *Бр.*
2284. Наче курця впустив. *Л., Пир., Сл.*

Кожу, наче чоловіка згубив, або-що. *Хам.* (165).

Все мені, я сорочка не жила! *Ил., Бр.*
Червяк серце точить. *Г. Бар.*

Вже (або: Нема) мені ні від місяця, ні від сонця. *Проск.* — Ні від сонця, ні від місяця. *Ил.*

Розживемось, як сорока на лозі, а тівь на воді. *Рад.*

2290. Ой смугку ж мій! *Бр., Гат.* — ... чубатий! *Гат.*

Не забув смутку,—забув річи. *Ст. 36.*

Лиха та радість, по котрій смуток на-ступає. *Ил.*

Чия КРИВДА, нехай того Бог амерас (1)! *Прав.*

(1) «А уже ж!» *З.*

Кривда людська боком вилазить. *Ил.*

Лучче кривду терпіти, як кривду чинити.

Хто кривдить людей, той кривдить своїх дітей. *Проск.*

Я з тобою не маю нічого на пеню.

Я не хочу напасті: нехай той із наца-пти не виїде, доки житема. *Бр.*

Слова шкоди не нагородять. *Ил.*

2300. Не так (1) шкода, як невикода. *Сж.*

(1) Не така. *Бр.*

Шкода нікому не мила. *Ком., Гл.*

Кожному кривда не мила. *Ст. 36.*

В НЕЩАСТЮ нема ні БРАТА, ні свата. *Ил.*

Бідному ніхто не подарує. *Пир.* — ... не дарує. *Рад.*—... не дасть. *Кулж.*

Під лихий час и кум за собаку. *Кан., К.*

Тоді любить и сват, коли добре має брат; а коли бідний, то забуде и брат рідний. *Ил.*

Поки багат, то поти и сват. *Пр.*

Поки щастє пажить, поти приятель слу-жить. *Ил.*

Де щастя упало, там и приятель мало. *Ил.* — Щастя упало, так и приятелів мало. *Бр.*

2310. При добрій годнині всі куми и по-братими. *Б.*—... а при лихий—чужі куми и побратими. *Бж.*—При добрій годнині и куми побратими (1), а при лихий нема и родини.

Прав. Бжж., Лж. — Як добра година, то знайдецца родина; а в злий годнині, нічоґ по родині. *Ил.*

(1) всі побратими. *Косіс.; побратим.* *Жос.*

Поки мішки чують, поти шанують. *Г.*

Як я ся гаразд мав, кожний мене добре знав; а як став убогий, не приходять гості в мої пороги. *Ил.*

Як ся чоловік гаразд мав, то и сусід бу-ває.

Тоді сусід добрий, коли мішок повний.

Утри (1) мої смажні (2) уста, а сахарні и сам утру (3). *Ст. 36.* — Не тоді лижи мені губи, як солодкі,—тоді мені лижи, як гіркі. *Бр., [Проск., Руд., Збр. Лаз.]*.— Лижи мені губоньки, як гіркі; а як солодкі, то я и сам оближу. *Кан., К., [Бр.]*.—Тоді мені губи лижи, коли чорні. *Ил.*

(1) Протри. *Рад., Кон.* (2) смажані. *Бжж.; гіркі. Рад.* (3) а сахарних чорт тебе и просе. *Бжж.*

Полюби мене в черці, а вже в білі Х—... полюбить и аби-хто. *Полт.* — Ліби (1) мене в чорному, а в білому чорт тебе и про-сить (2). *И., Гл.* — ... Нехай мене— полюбить у чорнім, а в біле приберуся, тоді я и сама не подивлюся. *Бр., [Жос.]*. — Нехай люблять у чорному. *К.*

(1) Полюби. *Кос.* (2) и хто-небудь полюбить. *Б., [Жос., О.]*; и тебе не прошу. *Рад.*

Поцілуй мене сьогодні, а и тебе завтра. *Кі, Рад., Гл., Ст. 36.*—... а як забуду, то и так буде. *Кон.*

Умири ти сьогодні, а я завтра. *Зав.*

Люби мене в середу, а в неділю, як я при-беруся, то мене на тебе и не подивлюся (або: то я на другу подивлюся). *Бр.*

2320. Порятуй мене в пригоді, а в доб-рім разі не потребуєм ратунков. *Ст. 36.*

Тоді, як виччу, йди.

Хто вразу дав, той два рази дав. *Ком.*

Хто в біді дав, два рази дав. *Ил.*

Як лихо, то и братко. *К.*

Брат, що хочеть брать. *Ст. 36.*

Як беруть, сто коней дають, а візьмуть — и одного не дають. *Ос. 3 (VI, 27).*

Як просять, и жнуть и косють. *Нос.*

Як лихо, то и «ходи Петрихо»; а як пють та ідять, то на Петриху не глядять. *Руд.*

2329. Як ідять та пють, так и кучердчи-ком звуть; а попляють, пойдять, — дрющай шолудай! *Нос.*

2331. Добре лядькові, то й Бога забув. *Ос. З (IV, 8), Дуб., Пир.*

Як лихо, та й ⁽¹⁾ до Бога. *Ля.* — ... а як лихо минуло, тоді й Бога забуло. *Ном.* — Як тривога, тоді й до Бога. *Кр., [Кох.].* — ... а як по тривозі, то й по Возі. *Бр., Пр., [К., Прест., Рад., Руд.].*

⁽¹⁾ Коли не змога, так и. *Коміс.*

Як утопає, сокиру давав; а як поратують, и топорниця жалув. *Ст. Зб., [Бр. в Ст. Зб., X. Зб., Ш.].*

Дообід ложка, а післяобід не треба. *Збр. Лаз.*

На кого біда нападє, то до Києва иде; а як біда минецця, то він и из Броварів вернецця (Бровари містечко на лівім боці Дніпра, Остерською п.; менш як 20 верстов од Києва). *Мулж.*

Не завидуй худорбі — доведе Бог тобі. *Нос.*

Що собі не мило, и людям ⁽¹⁾ не зич. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ и другому. *Нос.*

Не радуйся чужому лихові. *Л., [Ст. Зб.].*

Чужому лихові ⁽¹⁾ не смійся. *Ля.*

⁽¹⁾ З чужої біди. *Бр.*

2340. Чуже лихо за ласенці, а своє за хрін. *Не.*

Чужая біда за шрашму. *Пир., Л.* — ... за сахар. *Бр.* — ... за думар. *Проск.*

Чуже горе—людям сміх. *Кос.*

Ніхто нічого бєлю не знає. *Проск.*

Чужий біль нікому не болять. *Ж.*

2345. Вола волова не боїла, мови корова тела родила. *Мл.*

2347. Кому користь, а нам хворість. *Ст. Зб.*

Граєця, як кіт з мишкою (або: з мишкою).—Граєця, як миш з котом. *Проск.*

Дурню сміх, розумному сліва. *Рад., Пр.* — ... розумному ж досить. *Коз., Кон.*

2350. Людям сміх, а мені плач. *Ш., Пол., Ля.* — Кому біда, а людям сміх. *К.* — Чужа біда людям сміх. *Прав. Ниж., Пол., Ля.*

Кішці ⁽¹⁾ смішки, а мишці слізки. *Гр., Ђав.* — Коту ⁽²⁾ жартушки ⁽³⁾, а мишці смертушки ⁽³⁾. *Рад.*

⁽¹⁾ Котові. *Пр.* ⁽²⁾ Кішці. *Нос.* ⁽³⁾ жартушки. *Ст. Зб.; жарти. Кос.* ⁽⁴⁾ плач. *їз;* смерть на умі. *Нос.*

Смішки з поцовой ⁽¹⁾ кішкя. *Л.* — ... а як своя здохне? ⁽²⁾ *К.* — ... то й плакатемеш. *Пер.*

⁽¹⁾ чужої. *К., Л.; Пир.* ⁽²⁾ з панової кішки, а у нас такої нема. *Ђав.*

Кому весіля, а курці смерть. *Проск.* — ... нехадьне. *Бр.*

Добре, чуже лихо мірати — змірай саба! *Хат. (163).*

Чужу біду на воді ⁽¹⁾ розведу, а своїй и кінця не найду ⁽²⁾. *К.*

⁽¹⁾ на волосні. *Рад.;* руками. *Н.;* рукавом. *Кос.;* ногою. *Пир.* ⁽²⁾ а свою а ні як. *Рад.;* а своєї и ума не приложу. *Пир., [Н., Кос.].*

Свою біду на другого звезду. *Пр. в Ст. Зб.*

Лучче чуже ухо гризти, як своє. *Кан., К.*

Кінь знає, як му сідло долігає. *Мл.*

Ніхто не знає, чий чобіт муле. *Ђав., Пир.*

2360. Що мені шни, то тобі завтра. *Проск.* — Днесь мені, а завтра тобі. *Мл.*

На когє Бог, на того й ⁽¹⁾ люде. *Проск., Полт., З., Л., Пир., Н.*

⁽¹⁾ лихия. *Рад.*

Не так ⁽¹⁾ Бог, як лихія люде. *Пир.*

⁽¹⁾ Не таков. *Ст. Зб.*

За кого Бог, за того й люде. *Прав. Ниж., Мл.*—За ним Бог, за тим и люде. *Мл.*

На кого ворони, на того й сороки. *Мл.*

На кого люде гомонять, на того й свині хрюкають. *Зал.*

Усяк готов, щоб погубити, та хто буде ратувати! *Черн.*

Буде ПЛАЧУ. *Пир.*—... до нехочу! *Б.*

Горе не умовчить. *Пир.*

Біда як дула: куда иде, то реве. *Бр.*

2370. Тонкослізка! *О.*

На кулаку слізи тре. *Кон.*

Слізи, як перло! *Пир., Б.*

Плаче, як роба в неволі. *Мл.*

Заплач, дурню, по своїй голові. *Бер.*

А заплач, дурню, та дуже! *Зел.* — Заплач дуже, та дурно. *Л.*—А ну, ну! заплач, дурню! *Цр.*

Заплач, Матвійку, дам копіюку. *Пр., [Сос.].*

До чім дурного знать? по тім, що плаче. *Рад.*

Розквасця губи, як кашці. *Ном.*

Слинить.

2380. Кисне, як солоний огірок. *Збр. Лаз.*

Скігить, мов кривий цуцик. *Х.*

Завив, як вовк. *Ст. Зб.*

Голосить, неначе по мертвому. *Кулж.*

Кричить, як опарений. *Рад.*

Пробі (1) кричати. *Зв., X.*—Пробу, рятуй. *Нов.*—Свалт кричить. *Бр., Дуб.*

(1) пробу. *Пир., О.*

Приплакала бабка увесь ліс, а по їй ні біс. *Нос.*

Кому біда, то й плач не допоможе. *Ил., Збр. Шей.*

Плачя Богу, а слези—вода. *Пир., Л.*

Не вмєш пакати, а вмєш плакати. *Ст. Зб.*

2390. Плачем лиха не виплачеш. *Гат.*

Тоді будеш вить, як почнуть бить. *Нос.*

Не жаль плакати, коли є за чим. *Ил.*

Нехай тії плачуть, що нам зле зичуть.

Нехай ті плачуть, що заміж идуть. *Прав.*

Ниж., Лів., Збр. Лаз., Ос. 3 (VI, 49).

Кричи, хоч на гору виліз! *К.*

Жінка плаче, діти плачуть, сам плачеш, а луччого не бачиш. *Кон.*

Плачеш, плачеш та й ўхнеш. *Кон.*—... чхнеш. *Мар. В.*

2398. Так, що тільки кривавії не ляюдця. *Л., Кон.*

2400. Хто звечера плаче, той вранці буде сміядця. *Збр. Лаз.*

ТЕРПИ душа, спасена будеш. *Зв., Лів.*

Терпи горе — добро буде. *Не.*

Терпи, козак (1), отаман (2) будеш. *Лів.*

(1) козаче. *Кр.* (2) отаманом. *Гайс., Пир., Б., Кон., Кр.*

Терпи, хлопче, козаком будеш. *Пир.*—... а из козака попадеш в отамани. *З.*

Терпи, Грицю, хоч яка спека. *Р.*

Терпи, козак, горе — будеш пити мед. *К., X. Зб.*

Терпи горе, пий мед. *Пир., З.*

Терпи горе—буде добре. *Рад.*—... добро буде. *Рад., З.*

Коли мука, торбу в руки, та по ягоди! *Черн.*

2410. Іж, коза, лозу, коли сіна немає. *Ил.*

Іж ячне, так як смачне. *Ш., Гр.*—Приймай ячне за вдячне (1). *Ст. Зб.*

(1) яшне за дашне. *У.*

Лежи в піску, та іж луску. *Ст. Зб.*—... туску! *Б.*

Зуби на полицю (ждать и голодувать)! *Ос. 5 (X, 7).*

Напийся води, коли ззів півбідн. *Ил.*

Тягни біду за хвіст (бідуй). *Кан., К.*

Бідою біди не поможеш. *Черн.*

Жди, море, погоди. *Бр., У., Кан., К.*

Люде, посіявши, та ждуть. *Ст. Зб.*

На животі гнети инов.

2420. Мовчи та дши (1). *Ск.*—... скажусь (2), що спиш. *Пер., Б.*—... дши, коли горе пушить. *Коз.*

(1) дихай. *Бр.* (2) не кажи. *К., Рад.*

Скажи—лихо, та й мовчи. *Зал.*

Лихо, та не мовчить. *Пр. в Ст. Зб.*

Мовчи з лихом. *Бр.*—... аби збримось. *Коз.*

Посиди, смутку, в кутку. *Ст. Зб.*

Гей! не з гора ж біди. *Гат.*

Вдарь (1) лихом (2) об землю. *Пир., Кон., Гл., [Зб, Лаз., Ч.].*

(1) Кийнь. *Л., Пр., X.*; А ну, гоп. *Проск.* (2) лихо. *Л., Пр.*

Я ту біду ще перебуду. *Проск.*

За потерпіння (1) дасть Бог спасіння (2). *Ск.*

(1) терпіння. *Проск.*; терпіннячко. *Л., Гр.* (2) спасіннячко.

Терпен—спасен. *Ст. Зб., [Проск., Ёвс.].*

2430. Перемелєцця лихо—добре буде. *К., Кан.*

Буде добре, як мине зло. *Ил.*

По сєму ще діти будуть, хоч и маленькі. *Б., Кр.*

Умрецця, так все минецця. *Черн.*

Божа воля! *Дуб., Пр., Л.*—Божа власть! *Л., Пир.*—Божа воля, Божа власть! *Дуб., Рад.*—Божа воля, Божа сила! *Пр., Лох., О., Нов.*—... що Бог схоче, те й зробить. *Не.*—Божа власть,—що схоче, те й дасть. *Б.*—А що ж робить! на те воля Божа. *Зв.*—Будь воля Божа! *Бр., Рад., Пир.*

Що Бог дасть! *Лів.*—... те й буде. *Рад. Пр., Кр.*

Треба бідувати до гробової дошки. *Проск.*

Що ж робить—треба жити! душа не пташка—не виженеш! *Кан., К.*

Що ж будеш робить! огню не підложиш. *Ш.*

Треба годить (або: запобігать) свої лихі години. *Ном.*

2440. Гіркий світ, а треба жити. *Коз., Гр.*
 Шо людям, то́ и нам. *Проск.*
 Гірке житте, гірка доля—що ж роби-
 ти! Божа воля. *Не.*

Яке Бог уродив, таке й жну. *Бер.* —
 ... таке треба жати. *Бр.*
 Кріпиця, як диня на морозі. *Ил.*
 Лехше хвалити, як терпіти.

Нема чоловіка без вади 2446—2456. — Гордий 2457—2559. — Хвалиця 2560—2628. — Упер-
 тий 2629—2671. — Наровястий 2672—2675. — Вередливий 2676—2736. — Вьдливий 2737—
 2791. — Пеня 2792—2826. — Свинякувате 2827—2853. — Лихий 2854—2953. — Ледащо
 2954—2968. — Хитрий 2969—3116. — Капость 3117—3122. — Невмосне 3123—3166. — Стид
 3167—3207. — Природу (приро́женне) тяжко одмінить 3208—3232.

НЕМА чоловіка БЕЗ ВАДИ. *Черн.*
 Нема нічого без але. *Г., П.*

В болоті не без чорта. *Не.* — ... в сім'ї
 не без п'яниці.

И межи капустою доброю буває ба-
 гацько гнилих качавів. *Проск.*

2450. Є ⁽¹⁾ люде, 'е и людища ⁽²⁾. *Ном.*

⁽¹⁾ Єсть. *Пр. в Ст. Зб.* ⁽²⁾ єсть и
 людище. *ід. и людиска. Проск.*

Час часу рознь — и чоловік чоловіку.
Нос.

Народ—як товар у череді: усякі є. *Вас.*

Де люде, там нуди. *Гат.*

Кривого дерева в лісі найбільше. *Г., П.*

Хто в болото лізе, того ще й піп-
 нуть. *Г., П.*

Люд вже здавна каверзує— з того ли-
 хо и плазує. («Щось чується до цього в
 миру, та ніби прикладніше». *Бр.*). *Гат.*

ГОРДИМ Бог позбива (або: та збива)
 рог. *Ж.*

Горда душа в убогім тілі. *Ил.*

Чоловік гордий, як пузирь водний. *Ст.*
Зб.

2460. Смирився паче вовка.

Блоха усе костричиця («гордують —
 от не токмо вельможні, а й так дурні
 лопушаві»). *Кон.*

Підняв морду так, що й кочергою но-
 су не достанеш. *Б., Кр.*

И через гріб плює (горде). *Бр.*

Через голови плює (горде, вихрить).
К., Пр., Пир.

Куди ж тобі—як задрав ніс! *Пр.*

Завернув ніс. *Гат.*

Кирпу гнути. *Гат.*

Не дми ёго в ус (великий він пан).
Б.

Ні зо дьвом (не приступиш—таке сер-
 дите, бундючне и д.). *Кон.*

2470. Ти до неї *косю-косю*, а вона и
 голову дере! *Ном.* — ... *косю-косю*, так не
кдсю.

Не чув пуца на череві и той небож-
 чик. *Ст. Зб.*

Колос повний гнецця до землі, а пу-
 стий догори стирчить. *Ил.*

Запишався, як кошени в попелі. *С.*

Запишався ⁽¹⁾, як ⁽²⁾ Берко в колоді.
С.

⁽¹⁾ Бімбус. *Збр. Шей.*; Бач як помпе.
С.; Се так чваниця. *Бр.* ⁽²⁾ як наче.

Пишаецця ⁽¹⁾, як корова в хамуті.
Ном.

⁽¹⁾ Чваниця. *Бер.*

Дере голову, як попова кобила. *Пир.,*
[Бер.]

Через ⁽¹⁾ губу не плює. *П., Прав.*
Ниж., Лів.

⁽¹⁾ И через. *К., Л.*

Кива головою, неначе кобила в Спа-
 сівку. *К., [Рад., Зал.]*. — Кива, як ко-
 била. *Бр.*

Чи дурень, чи пишен, чи в дурного зі-
 мовав! *Ст. Зб.*

2480. Чи ялося свиням на росу ходи-
 ти! *Пр. в Ст. Зб.*

Взявся під боки, та й думає, що пан.
Збр. Шей. — Хвертом попід ⁽¹⁾ боки
 взявся. *Проск.*

⁽¹⁾ у. *Гр.*

Ходить, як индик Переяслівський. *К.*

Похожає (або: Ходить), як пава. *Прав.*
Ниж., Лів., Зап. (I, 147).

Оце сіла — так як та рахмистриня.
Бер.

Ото, як великий пан. *Пир., Н.*

Се він на одну пиху тільки зробив.

Не.

Се тільки панська пиха.

Набрався панської юхи. *Ном.*

Величаецця, як заяць хвостом. *Проск.*

—Надарив Бог зайця хвостом!

2490. Завеличався, як Жид на ридинах. *Ст. Зб.*

Величаецця, мов попада на весілі. *Пр., Лох.*

Величаецця, мов сучка в човні. *Ш., Х. Зб.*

Величаецця, як купчий бик в череді. *Проск.*

Величаецця, як свиня в борлозі ⁽¹⁾ (барлозі). *У., К.*

⁽¹⁾ в болоті. *Зв., Проск., К., Х., Хар. Зб.*

Величаецця ⁽¹⁾, як порося на орчику ⁽²⁾. *Зап. (I, 147).*

⁽¹⁾ Росходивсь. *Євх.* ⁽²⁾ як свиня на орчаку. *Н.*

Величаецця ⁽¹⁾, як чумацька воша ⁽²⁾. *Не.*

⁽¹⁾ Звеличивсь. *Гат.* ⁽²⁾ нужна.

Величний, як жидівський патинок. *Пир.*

У хмару заходить (заносиця розумом, величаецця; иноді нахід буває). *Ск.*

Дмеця, як жаба проти вола *Л., З.*

2500. Дмеця, як жаба на допуху. *Бер.*

Дмеця, як пузирь на воді. *Ст. Зб., Гл.*

Надувся, як вош на мороз. *Ил.*

Дмеця ⁽¹⁾, як ⁽²⁾ шкурат ⁽³⁾ на огні ⁽⁴⁾. *С.*

⁽¹⁾ Бодриця. *К., Хар. Зб.; Бадриця. Рад.; Величасця. Пир.; Вертиця. Кан., Зап. (I, 147); Крутиця. Кон.; Шкверенця. Рад.; И гнеця и дмеця, Гат.; Пнеця. Бер.; Жеця. Гр.* ⁽²⁾ мов. *Кан., Пир., Хар. Зб.* ⁽³⁾ шкураток. *Х.; шкурлат. Зв., Проск.; шкурка. Бер.* ⁽⁴⁾ вогні. *Проск., Бер.; жару Рад.; жарках. Гат.*

Надувсь ⁽¹⁾, як допух на огні ⁽²⁾. *З.* — И гнеця, и дмеця, як допух на жарках. *Гат.*

⁽¹⁾ Дує ся. *Проск.* ⁽²⁾ вогні.

Дуєся як легке в горшку. *Проск.*

Дмись не дмись, волом не будеш. *Коз.*

Нехай дмеця, аж розідмеця. *Бр.*

Хизуецця, неначе на пристяжці. *Не.*

Пнуцця, як грішні душі до пекла.

Кул.

2510. Чваниця, як дурень латкою. *Гат.*

Чваниця, наче тая кобила, що віз побила. *Бр., [Лох.].*

Штє та па штє! *Ном., [Ос. З (X, 101)].*

Вдає, як кінь порожнію горбою. *Євх.*

Як би єму довгий хвіст, то сам би собі боки повідбивав. *Х., Зб.* — Як би хвіст мав, то б усім людям боки пооббивав (сімоязишному так приказують). *Бр.*

⁽¹⁾ то б собі боки пооббивав. *Рад.*

Я то не я ⁽¹⁾, попова свиня. *Пр., Н.* —... дайте корець браги. *Гл.*

⁽¹⁾ Не я то я. *Кон.; Я не я. Л.; Не я, то. Рад. Не я, так. Ал.*

Нема—як та попова свиня. *Бр.*—Нема понад попову свиню. *Проск.*

Нема над ю и над війтову свиню. *Ил.* Ось то ми! *Лист. (II, 13).*

Нема в світі над ми! ⁽¹⁾ *Ном.* — ... що надми-надми, та й пусти.

⁽¹⁾ понад нас. *Проск.*

2520. Наше тільки й добре. *Пир.* — Тільки наше й хороше. *Кулж.*

Наше все славно. *Ст. Зб.*—... наше и остро, наше и велико. *Пр. в Ст. Зб.*

Як би не ми, то б ви вдома не були (або: як би не ви и не ми, то б ми тут не були). *У.*

Без мене и хліб ся не змеле. (*Кам. п.*) *Руд.*

Знайте наших! *Кулж.* — Знайте нас! ми—кислиці: з нас квас. *Гл.*

Осе ж и я—що хорошеє ім'я. *Ст. Зб.*

Не пили, я к обідні йду. *Черн.*

Гетьте, йду! *Кр.*

Гумене, ну мене! бо я подорожня (як хто виставля себе дуже). *Зв.* — Гумене, гумене, я приїджа. *Кр.*

Е, вона мосціва (пендючлива). *Кр.*

2530. Вашеський паннич (що на *вашець* гне—гордовитенький).

И святи ⁽¹⁾, й багати! *Черн. 2.*

Ні пристипу до їх!—⁽¹⁾ И ситя.

И в казці не сказати, що він брідить. *Пр. в Ст. Зб.*

На що сля чвань поросяча! *К.*

Хоч денежка в каптані, та на сто рублів чвані. *Гл.*

Тенетки нема на хребті, а ще бач! *Ном.*

Пихи на три штихи. *К.*

Злидні без пихи не живуть. *З., Коз.*

Перше коло чобіт ходив, а теперки не знає, як в них ступати. *Ил.*

У свого батька и хлів зачиняв, а в нашого не хоче й хати. *Л., Пир.*—Твій батько и хлів зачиняв, а ти не хочеш и хати причинити. *Пир.*

2540. Ні пава, ні гава. *Гат.*

Толкуй бала (1), вона плахти ткала. *Ш.* — Балакай, бабо, дещо: вона плахти тче. *Не.*—Нехай вона плахти тче. *Гр.*

(1) Толкуй. *Коз.*

Коли б не Опанас, не було б тут и нас. *Гл.*

Ні приступу! *Пир., Х.* — Ні підступи до ёго! *Пир.* — Без ломаки (1) до ёго ні приступ! *Л.* — Без друка й не приступу! *Кр.* — Без друка не приступай! *З., Пр.* — До ёго не приступу без кійка! *Пр.*

(1) Без друка. *Л.*

Куди вам! *Пир.*

Не томуй сонцем (не перебаранчай величацьця)! *Нос.*

Побраталась свиня з пастухом (як хто дме губу, щоб до значніших). *Кам., К.*

Куди кінь з копитом, туди жаба з хвостом (1). *Пир.*

(1) з клішнею. *З., Кр.*

Коваль коня кує (1), а жаба й собі ногу (2) дає (3). *К., Лох.*

(1) Коня кують. *Проск., Пир., Кон., Ст. Зб., Ёвх.* (2) клішню. *З.; лапу. Бр., Ёвх.* (3) наставляє. *Бр., Проск.; підставляє. Зв., Ст. Зб.; тиче. Кон.; дере. Пир.*

Ворона, ворона! и де ти літала, що в царський двір попала. *Новг.*

2550. Не літай, ворона, в чужії хороми.—Не лігати вороні у панські хороми. *Ш.*

Не дивись високо, бо зяпорошиш око. *Збр. Лаз.*

Не несися (1) високо, бо низько сянеш (2). *Збр. Лаз.*

(1) Не літай. *Пир., Зал.* (2) впадеш. *Пир.;* бо погано низько падать. *Зал.*

Високо літає, та низько сідає. *Зв.* —... летів, а низько сів. *Проск.*

Хто високо літає, той (1) низько сідає (2). *Об.*

(1) часом. *Яц.;* то. *Рад.* (2) сяде.

Як не летіло—та вдарилося! *Ш.*

Як упав, то й пропав. *Зал.*

На жито орали, та й гречки не має. *Черн., Ос. З (IV, 24).*

Не видали! *Пир.* — От не видали! *Пр., [Бр.].*

Не вкляюсь багачу, бо сам хліб молочу. *Гат.* — Наплюю я багачу, коли

хліб свій молочу. *Пол.* — ... багачу, своєю копу молочу. *Гл.*

2560. Тее, що ХВАЛИЦЦЯ, то він лучче мавця, як тее, що не хвалицця. *Бр.*

Власна хвальба не платить. — Похвали з власної губи не поплачує. *Ил.*

Ледачая хвала сама себе хвалить. *Бус. (Вор. 1.)*

Гречана каша сама себе хвалить. *Лів.*

Хто ся сам хвалить, той злих сусід маєт. *Ил.*

Хвали чуже—своє и без похвалок (1) добре. *К.*

(1) без похвалу. *Бер.*

Погана та дівка, що сама себе хвалить. *П., Прав. Ниж, Лів.*

Робота сама за себе скаже. *Кр.*

Добре само ся хвалить, а злоє похвали не годно. *Ил.*

Дочку мати хвалила — поки з рук звалила. *Ёвх.*

2570. Хороша дочка, як matka хвалить (як би хто збоку похвалив)! *Черн., [Б.].*

«Чия справа?» — «Війтова!» — «А хто судить?» — «Війт!» *К., [Ил.].*

Хвастливого (1) з багатим не розбереш (2). *Пир.* — Багатого з хвастливим не розпізнаєш. *К.*

(1) Хвастуна. *Ёвх.* (2) не пізнаєш.

У мене чого-того не купити. *Ил.*

В нас и без гостей так. *Бр.*

Мій верх и заткало (моє зверху). *Ёвх.*

М'ясом хвалицця, а воно и юшки не іло. *Бр.*

Тільки пір'я, а м'ясо чуже (хваста позиченим). *З., Пир.*

Казав Циган: «Нема ні в кому правди тільки вь мені. *Л., [Бр., Прав. Ниж., Проск., Кор.].*—Нема ні в кому правди—тільки в мені трошки. *Рад.*

Тільки людей, що Хома в церкві. *Новг.*

2580. Умер Хома—й добра нема. *Не.*

Хвали мене, губонько, бо як не похвалиш, то я (1) тя роздеру. *П., В.*

(1) роте, а кі, то. *Г.;* мя губко, бо *Проск.*

Про свято держав, та у буддень сказав. *Рад.*

Тебе и на собачі улиці хвалять. *Ком.*

Про тебе и в шпиталях шепчуть. *Кр., [Ком., Коз.].*

Що ти хвастаєш, и старці в шпиталях сміюцца. В старовину рідко де не були по селах шпитали для слабих, убо-

гих, каік; держались вони громадським коштом. *Зап. о Мал. Я. Марковича, I, 1799.*

Тебе и та (свиня) хвалила, що по' горду ходила. *Ил.*

Не одна баба горд згородила («може дід хоть кілля бив». *Черн.*). *К., О.*

Хвіц-міц, не буде з того ніц. *Проск.*

Бачили такого штирка (живчика - хвастуна). *Сл.*

Біга (1), як (2) курка (3) з яйцем. *З., Л., [Дуб., Бер., Кон.].*

(1) Носиця, *О., Ис.*; (2) неначе. *К., Рад.* (3) квочка. *Пр., Лох.*

— 2590. Розносивсь, як чорт з бубном. *Євх.*
Розносивсь (1), як з писавою торбою. *Лів., Сл.*

(1) Носиця. *Л., Кр.*

Носиця, як дурень (1) з ступою. *Прав. Ниж., Лів.* — ...писавою торбою. *Ск.* — ...писанкою. *Бр., Зв.* — ...довбнею. *Зв.* — ...латкою. *Гат.* — ...баба з ступіром. *Ил.*

(1) чорт. *У.*; баба. *Проск., Євх., Збр. Шей.*

Носиця (1), як кіт (2) з оселедцем. *Проск., [Бер., Рад.].*

(1) Возиця. *Євх.* (2) кішка. *Пр.*

Носиця (1), як кіт из салом. *П., Прав. Ниж., Лів. [Проск.].*

(1) Возиця. *Рад., Пр., Лох.*

Не видав Гриць нагавиць: то ся вбірає, то розбірає. *Ил.*

Тішиця (1), як Жид паршам (2). *Кан., К.*

(1) Цяцькаєця. *Євх.* (2) паршам. *Євх., Ил.*

Не вважайте, люде дорбі (1), що я швець: говоріть зо мною (2) як з простим (3). *Бр.* — Чуеш, говори зо мною, як з простим, а не думай того, що я швець. *Не.*

(1) Не вжахайтесь. *І. Бр.*; Не потурай. *Бр. Проск.*; Не думай. *Коз.* (2) говоріть. *І Бр.*; говори. *Бр., Проск., Коз.* (3) з простим чоловіком. *І Бр., Проск.*; до простого. *Бр.*

Хто хвалиця, той каіця. *Нов.*

Хвалищому я Бог не помагає. *Нов.*

2600. Не хвались, та (1) Богу молись. *Кор., Бат., Біл., Чор. Рад. (189).* — Не хвалися та (2) Богу молися. *Павл. Ст. 3б.*

(1) а перш. *Бал.* (2) перше. *Бал.*; тільки. *Бр., [Бер.]; а. Проск.*

Не хвались, идучи на торг, а хвались, идучи з торгу. *Прав. Ниж., Лів.*

Не хвались, як идеш в поле, а хвались, як идеш з поля. *К.*

Наперед (1) невода рыб (2) не лови (3). *Ст. 3б.* — Не квася против невода рыбу ловити. *Бр.*

(1) Поперед. *Зв., Кр.*; Перед. *Кан.,*

К. (2) рыбки. *Рад.*; рыбкою. *Бер.*; рыбкою. *Євх.* (3) не имати. *Пр. в Ст. 3б.*; не лапай. *Проск.*; не хвались. *Ст. 3б., Євх.*; не хватай. *Рад.*

Не продавай вовка, аж го забънеш. *Ил.*

Не остри ножа, доки съ не зловив барана. *Ил.*

Не стріляй наперед. *Ст. 3б.*

Не кажи *юц* (1), поки не (2) перескочиш. *Г., Лів., Сл.* — Не перескочивши річки, не кажи *чуп*. *Пол.* — Тоді скажеш *юц*, як вискочиш. *Лів.*

(1) скок. *Сівер.* (2) доки не. *П., Прав. Ниж., Проск.*; аж. *В., Прав. Ниж.*; покуль не. *Сівер.*

По Божому гречка родить (як хто загадує наперед...). *Пир.*

Товкач муку покаже (не хвались наперед). *Нос.*

2610. Ще не зловив, а вже скубе. *Проск., [Ил., Ст. 3б.].* — Не піймав, та скубеть. *Ст. 3б.* — Не скуби, поки не зловив. *Рад.*

Раз лучилось робаку на віку, та вже й га! *Дуб.* — Трахвилось хробаку раз на віку влізти въ моркву. *Проск.*

Дивися, який кінець буде. *Проск.* — Смотри кіncia кожній справі. *Ил.*

Коли ше косовиця, а ми вже сіно возимо. *Євх.*

Де тее ще у Бога літо, а вія вже (1) косу клепа. *Лох.*

(1) а він о Різді. *Пир.*

Пъє на вовчу шкуру. *Г., П.*

Теля каже *будь ласкав*, а тут уже и з довбнею. *Ш.*

Де ще у Бога теля, а він з довбнею вже носиця! *Л., [Зв., Пр., Б.].* — Теля де, а він уже из довбнею бігає (1). *Бер., [Проск.].* — Ище теля в пузі (2), а він уже и з довбнею. *Гр.*

(1) играс. *Рад.* (2) в гу.і.

Помаленьку, бо спинку зломил! *Ном.*

А бо ще: «А не сідай, а не сідай!... бо спинку зломил!» То Циганчята хвалились, як вони іздитимуть верхи на теляти, що колись буде: а старий Циган почув, та й почав іх чухрать, так приговорюючи.

Де той у Бога Великдень, а він уже из крашанками! *Не.* — ...уже й з пасками. *Дуб.* — ...човпниця. *Зв.*

2620. Хрестять люде, хоч ся ще не уродило. *Ил.* — Тое хрестя, що родиця. *Ст. 3б.*

Не зарікайся всього робити, тільки свого уха вкусити. *Ил.*

Буде й Лях, як Русия (каже чванливому)! *Б.*

Славві бубни за горами, а прийдеши

ближче—собача шкура. *Гл.*—...горами, а зблиска—шкурятяні. *Збр. Шей.*—Славеи бубен за горами. *Ст. Зб.*—...бубон за горами, а близько—як коробка. *Збр. Лаз.*

Не все то золото, що блищить. *З., Л., Пир.*

Твоя слава велика: сім сіл—один віл. *Збр. Лаз.* (з *Кобр.*).

Був колись дворянин, та чорт ім'я переміняв. *Нос.*

Як хто каже, що він колись був он-що!

И носе Солосі! *Нос.*

Як на досаду кому хвалиця чим, то так кажуть: и добре, мов, ёму!

Убий—та й виграй. *Рад.*—Уби, та й виграй—умри та й оженися. *Мат.*

Як що неправедно.

УПЕРТИЙ гірше свині. *Проск.*—Упарта, як свиня. *Бр.*

2630. Впартя (1) коза вовку користь. *Нос.*

(1) Упірна *Ог.*; Вередлива, або: Уп-рама. *К.*

Упряме теля вовку користь. *О., Ст. Зб.*

Упертий, як Русин. *Ил.*

Шия товста (непокірливий, аргат, ситий). *Нос.*

Чи бачив хто з чорта м'ясо? чорта в укріп, а чорт утік. *Бр.*

Хоч гавкай на ёго — нічого не вдієш! *Бр. [Пир., Б.].*

Хоць заріж, то не хоче! *Проск.*

Хоч кременем ухо ріж, так затявся! *Кан., К.*

Хоч камінь на шию, та в воду. *Ёвх.*

Хоч ёму кіл (1) на голові теши! (2) *Пол., Лів.*—...такій! *Кон.*—Хоч и кілля теши на голові. *П., Прав. Ниж., В.*

(1) клин. *Бр., Зв.* (2) городи. *П.; бий. Бр.*

2640. Хоч стріль ёму въ очі. *Зв., Л.*

Хоч из гармати стріляй (не почують, не злякаюця, не послухають). *Пир.*

З гармат не злякать (і не то що,— з...). *К.*—Хоч стреляй у него («хоч що хоч! хоч стреляй у него, а воно тільки очі витрищити на тебе та дивицца: таке угорне — хрестянин такий — угорне таке...») *Бр.*

Еге! так як на пеньку став. *Прав.*—Як на пень з'їхав. *Пир.*

Хоць вогню до него прикладай (тверде, запекле таке)! *Проск.*

Вовка (1) в (2) плуг, а він (3) в чорту (4) в луг. *Пир.*

(1) Ёго. *Пр., Ёвх.* Ти ёго. *К.* Чорта. *Р.* (2) веди в. *Рад.*; вернеш у. *Ёвх.* (3) а воно. *Пр., Ёвх.*; а чорт. *Р.* (4) дивицца у. *Рад.*; глядять у. *Ст. Зб.*; до чорта у. *Павлв.*; собі в. *К.*; у. *Р., Ёвх.*

Ёго к дісу, а воно к бісу. *К.*—Ёго тягни до діса, а він лізе до біса. *У.*

Ти ёму плуй въ вічі, а він каже—дощ (1) иде! *Лів.*—Хоч води лий у очі, то скаже — дощ иде (2)! *Ст. Зб.*—Плюнь ёму в вічі, а він каже — «ще ж двічі». *Гат.*

(1) тепленький дощик. *Р.* (2)

Піп з крестом, а чорт з хвостом. *Ёвх.* Піп своє, а чорт своє. *Об.*—Піп своє править, а той — убий ёго сила Божа—своє править! *Бр.*

2650. Піп у дзвін, а чорт (1) в калатало (2). *Бр.*—... в клепадо, та й каже, що ёго голосніше. *Проск.*

(1) а дідько. *Бал.* (2) в соломяник. *К.*

Бог Боговое, а біс бісовое. *Ст. Зб.* Ёму те (1), а він своє. *Кулж.*

(1) Ти своє. *Пир.*

Хоч тюкай ёму, а він усе таки своє. *Кон.* Хоч ёму губки (1) дай! *Зв., О.*—...а він все своє (2). *Б.*

(1) чорта. *Рад., Пр.* (2) меле. *Бр.*

Ёму слово, а він сто. *Кулж.*

«Стрижене!» — «Голене!» *Зв., Кр., Черн.*—Ти ёму *стрижено*, а воно тобі *голено* (1). *Пр., Л.*—«Стрижене!»—«Голено!»—«Але ж стрижено!»—«Ні таки голено!» *Бр.*—«Таки бо стрижено!»—«Таки бо голено!» *Проск.*—«А голено?»—«Голено!»—«А стрижено?»—«Стрижено!» *Пер., Ил.*—«Кошене!»—«Стрижено!» *Сл.*—Острижене (2), а не кошене. *Ёвх.*—Стрижене, а не смажене.

У жінок з чоловіком спорка вкоілась: він каже *голено*, вона—*стрижено*; вже він її и бив, и чого не робив,—хоч що-хоч Ну, каже, коли так, — и повів її топшити; так и тут тиєї ж! А як уже верхки зплили, що не можна більш казати,—висунула руку з води и двома пальцями, мов ножицями: *стрижено*, мов... У Чернігові сивуть, що ніби се у р. *Стрижені* було и що ніби од того и мення її пішло. — (1) смалено. *Пер.* (2) Голене.

Е ні, Галонько! *Кон.* Ёму кажу *тату*, а він каже *кату!* *Л., Кр.*

Ій кажеш *овес*, а вона каже *гречка*. *Кон.*

2660. Як у вас, такъ и у вас кабан зав'яз. *Кон.*

Затвердила сорока Якова, та все (1)

одно про всякого. *Дів.*—Поймала, як со- рока Якова.

У панів.—⁽¹⁾ Якова. *Кр.*

З тобою ходити, як з туром водитись (як з бованом). *Бр.*

З тобою водицьця, як з лихою годи- ною (на лукавого вола и д.). *З., Л.*

Як з биком бицьця, а все молока не добицьця. *Кр.*

Як з тобою толкувать, то треба но- чувать. *Кр.*

З ним не виведе справи и той, що у болоті. *Збр. Шей.*

Не слуха, все своїм богом робить. *Бр.*
И мій батько до церкви не ходив, и я не піду. *Чир.*

Що буде, то буде, а горілки пить не покину. *Кр., Ч.*

Спориця, як за батьківщину. *Гр.*

2670. И ⁽¹⁾ до сто баб не ходи (спор- ливе наліхо)! *Х.*

⁽¹⁾ Хоч и.

Злодія на шибиницю ведуть, а він ще каже, що не винен. *Проск.*—Злодія ві- шата ведуть, а він своїм ділом не при- знаєцца, та оправдаєцца, яко бм неви- нен. *Ст. Зб.*

НАРОВИСТА, як кобила. *Зал.*

Хороша ягодка. *Нос.*

Вродила мама, що не прийма и яма. *Хар. Зб.*

И не говори накриво — вона зараз на цабе. *Кон.*

ВЕРЕДУЄ, як у греблі біс. *Гат.*

Мосіднзовови мухи в носі (вередливий). *Дуб.*

А ні вбий, а ні влий. *Ил., У.*

И так, и сяк, а все не так. *У.*

2680. Хоч гірше, аби инше. *Пир., Пр., [Кан., К., Рад., Х.].*

Хоч того самого, аби в другу миску. *Б.*

Нехай книш, аби не паляниця. *Бер.*

Все недогода баб'яній дівці! *Ил.*

Їму як не те, такъ и в голови ⁽¹⁾ низько. *Пир.*

⁽¹⁾ Тобі як не лаяцьця, так и в го- ловах. *Євх.*

Дай того, чого нема. *Х.*

Най тобі ся того не бажить, чого ся дома не держить. *Збр. Шей.*

Хоць душею ригни, а дай. *Бр., Проск., Дуб.*—Хоч тхни, та дай. *Сл.*—... тхни, та роди. *Рад.*

Знає, та вередує ⁽¹⁾. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ В рукописові перш було напи- сано *вродує*, а потім поправлено *вередує*.

Телись, ялова, давай молока! *Кан., К., Євх.*

2690. Хоч ригни! *Л., Кон.*—... а лізь. *У.*
Хоч изза нігтя зяколушни, та дай. *Ном., [Кон.].*

Забажав неначе перед смертю. *Рад., Полт., Л., О., [Бер.].*

Нічого ⁽¹⁾ не роби, тільки ⁽²⁾ Пилипа жени. *Проск.*

⁽¹⁾ Ніхто. *Ил.* ⁽²⁾ лише.

Те наде, що воде. *Гат.*

З ним ні стій, ні погоди. *Ил.*

Е, сій дитині до сдоху. *К.*

Як схоче, то й на гору повезе ⁽¹⁾, а як не схоче, то и з гори не спустить ⁽²⁾. *Л., Пр.*—Як схоче то и на гору ско- че. *Коз.*—... а як не схоче, то й з гє- ри не звезе. *К.*

⁽¹⁾ потягне. *Бр., Ст. Зб.*; вїде *Бер.*: алїзе. *Рад.* ⁽²⁾ незїде. *Зв., Бер., Х.*; не потягне. *Ст., Зб.*; не спустиця. *Рад.*

Як кого схоче, на ногах поставить, а кого з ніг звалить. *П., Прав. Ниж., Дів.*

Вам хоч голову пробий, то не вгодиш. *Зап. (I, 146), Кон.*

⁽¹⁾ розбий. *Пир.*

2700. Дав ⁽¹⁾ яечко ⁽²⁾, та ще й об- лупи. *С.* — Їму облупи, та ще й ⁽³⁾ у рот положи. *Лох.*

⁽¹⁾ Дай. *Зв., Проск., Б., О., Сос., Кр., Гр.*; Дай лежню. *Рад.*; Подай. *Коз.* ⁽²⁾ сєчко. *Зв., Рад., Б., К.*; ієчко. *Кр.* ⁽³⁾ Облупи сїце, та ще. *Бер.*

Де піде Тера, все ій гірка вечера. *Ил.*

Не гнівайся жона, коли в комори міх пшона. *Ж., Бер.*

«Мало пирогів!» — «Та іж, сучий си- ну,—отам на печі!» — «Еге! я не хочу! я думав, що нема!» *Прав. Ниж.*

И раків не хочу, и чого иного не мо- гу. *Ст. Зб.*

И каші не хочу, и по воду не піду. *Бер.*

Чи роби, чи ходи, а мені догоди. *Гат.*

Не хочу... дай сюда!.. не треба зда- єцца. *Ил.*

Бий kota, не бий kota! *Нос.*

Сип борщ, клади кашу, подай пить. *Не.*

2710. И вдома мене не лишай, и в по- лє не бери. *Бр.*

И не стямисся ⁽¹⁾, відкіль вітер по- віє ⁽²⁾.

⁽¹⁾ И не вгадаєш. *З., Коз.* ⁽²⁾ повіне. *Коз.*

Сім (1) п'ятиниц на тиждень. *Прав.*

(1) У тебе десять. *Євх.* (2) неділю. *Лів.*

На десяти голях не вішайся. *Ст. 36.*

Де літував, там було и зімувати. — Де хто літував, той там и зімує. *Ил.*

Вода в решеті не встаюця. *Бр.*

В ёго честь до завтра. *Черн.*

Да ви ладом кажіть (певно). *Л., Пир.*

Або хрести, або пусти. *Євх.*

Грай, або гроші вертай. *Зв., К., Пр., Гр., Руд.* — Або грай (1), або гроші тдай (2). *Об.*

(1) грайте. *Збр. Шей.* (2) вертайте. *ід.; віддай. В.; виддай. Проск.*

2720. Або пий, або ся бий. *Ил.*

Або вішайте, або пускайте. *К., Кан.*

Або світи, або вон лети. *Ст. 36.*

Чорти ёго батька знають, де він оре и куди ёму істи нести. *Черн., [Гр.]*

Що въ Бога день, усе голову ість. *К.*

Жує мені голову. *Ном.*

Ість (1), як ржа залізо. *Лів., Ст. 36.*

(1) Так гризе, так гризе. *Рад.*

Воду з мене варить. *К., Пир.* — Вередливе, тільки воду варить. *Коз.* — Виварив з него воду. *Ш.*

Не тільки що, але и залізо з'їздиця (або: зігредця). *Проск.*

Як по душі дере. *Л., Ст. 36.*

2730. Як кожухом по печі. *Євх.*

Як по шиі пиляє. *Ст. 36.*

Попотурчи, туркоте! *Б.*

Не пилай мене тупим, та ріж гострим. *Рад., Л.* — Не ріж гострим ножом, заріж мене тупим. *Бр.*

Не пуши, головки не суши. *Ил.*

Не ворчи, як Бардак, ні на кого. *Ст. 36.*

Воркотня, та не щодня. *Нос.*

Таке ВЪДЛИВЕ, що возьми та прямо и наплюй ёму серед лоба. *Ос. 4 (III, 31).*

Не з біса хлопця, а яке уділиве (1). *Ном.*

(1) З'їдливе. *Бр.*

Свиня квічить, а в пліт лізе. *Ил.*

2740. Унадився, як свиня в моркву. *Прав. Ниж., Лів.*

Уївсь, як свиня в модот. *Лів.*

Як ти мені осточортіла. *П., Пир., Кон.*

(1) очортіла. *Кон.*

Оце пристав! наче вош до кожуха. *Коз.* — Держиця (1), як вош кожуха (2). *П., Прав. Ниж., Лів.* — Як вош до кожуха. *Кулж.*

(1) Ціпляецця. *Гр.* (2) за кожух.

Причепився (1), як реп'ях (2). *Дох., Пр.* — Мов реп'яхом (3) взявся. *Проск.* — Взявся, як реп'ях кожуха. *Євх.*

(1) Взявся. *Бр., Ж.; Ухопився, Зе; Уп'явся. Х.; прив'яз. Павли.; Держиця, Пол., Лів.; Ухвативсь. Л.; Узявся. Кр.* (2) реп'яхом. *Бр., Л., Кр., Х.* (3) Так реп'яхомъ и. *Збр. Лаз.*

Учепився, як гріх села. *Ил.*

Вчепився, як злидні бондара. *Проск.*

Ціпляецця (1), як сліпий до плота (2). *Бал.*

(1) Прилип. *Проск., Бер.; вчепився. Проск.; прив'язавсь. Зв.* (2) до тину. *Бер.*

Прив'язавсь, як москаль. *Кр.*

Пристав (1), як смола. *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — Смолою причепився. *Бр.*

(1) Прив'язалась. *Кон.*

2750. Прилип до мене, як шевська смола до чобота. *Ос. 10 (V, 48).*

Прилип, якъ сліпий до тіста. *Ил., Павлов.*

Прилип, як до Гавдзі Пилип. *Гат.*

Якъ п'явка впивсь. *Кр.*

Не здоровкайся, коли ніхто тобі не кланяецця. *Бр.*

Лізе, як сатана. *Бр.*

Лізе в очі, як сновига. *Проск.*

Лізеш слётюю. *Л., Пир., О.* — ... як слота. *Проск.* — Як слюта уочі лізе. *Ст. 36.* — Не лізь в очі, як слюга. *Кр.*

«Слѣта—мокрый снѣг иде.» В Лубенщині. мокрий сніг (мовлячи огулом, непогодь)—слѣта, слѣтою (зупинка над ѐ), а слѣта слѣтвю,—ніби щось инше. *Ном.*

Лізе (1) в вічі, мов (2) оса. *Павл. [Проск., Х.].* — Лізе (3), як (4) оса. *Рад.* — Як оса. *Кон.* — Оце! так як та оса межі очі летить. *Бр.*

(1) Сичецця. *Пир.* (2) наче та. *Зв.* (3) Налазить. *Бер.; Присикався. О.* (4) Уілася, як та. *Лів.*

Лізе сліпцею. *Пир.* — Так сліпня и лізе. *Кр.*

2760. Що хоч кажи! *Пир.* — Що ёму казати (як лізе в вічі)! *Рад., Х.* — Ну що ёго казати! *Пр., Пир.*

Як сліпий овад! *Л., Пир.*

Став мені сіллю в оці. *Бр.*

Став мені хріном у носі. *Г., П.*

Алеж дався він (1) в знаки! *Ном.*

(1) Але вже він удався. *Рад.*

Він мені у печінках смидить. *Пир., [Євх.].* Усвиріпився ж мені — ніщо пекло су-

тані. *Бр.* — ...ніщо трасця вранці. *Не.*

Допекла гірш од (1) сирої кваші. *Л.*

(1) Пропекло горш. *Ст. 36.*

Канюкою смидить. *Ж.*

Ото канючить! *Пир., Л., Хор., З.*

2770. Пищить, як каня. *Ил.*

Не тра стару клопотати: стара знає, кому дати.

«Ти, Гандзю, сама знаєш, — на що ж мене ще питаєш?» — «Тим, не жичу тобі лиха, — розкажи, будь ласкав, зтиха!» *Бр.*

Нагадав (¹) козі смерть. *Ск.* — ... а коза «мекеке!» (²) *Не.*

(¹) Згадав. *Бр.* (²) вона й мекетає. *Новг.*; а коза й мекече. *Гад.*; то й сам не рад будеш. *Лох., Пр.*; вона що ступить, то й третє. *Пир.*; що ступить, то й п..дь! *Л.*; а коза п..дь. *Зал.*

Як тії ж, так тії! *Пир.*

Як коржа, так коржа! *З., Л., Пир., Кр.*
— ... як спечемо, так і дамо(¹). *Лів., Павл.*

(¹) як спечу, то дам. *Бр.*; спеком, так дадом. *Новг.*

Таке уїдливе. *Пир.*

Не стій (¹) над моєю душею! *Лів.*

(¹) Чого ти стоїш. *Бр., Л.*

Та вже сиди, не сиди, то нічого не випросиш. *Проск.*

Оце! як накупились! *Пир., Л.* — Ото накупились! *Л., Павл.*

2780. Оце! неначе та орла. *Ном.*

За людьми и хата не згорить (докучуть). *Пир.*

Пришхвіст! *Гр.* — Приший-кобилхвіст! *Коз., Кр., [Бр., Проск.]*. — ... а в кобил и свій є. *К., Рад.* — Пришийхвіст-кобилі (¹). *Лів.* — ... як обирвеця, то далеко опинецця. *Л.* — Причепить кобилі білий хвіст. *Кулж.* — Причепи кобилі хвіст. *Ил.*

(¹) Кобилій. *Ст. Зб.*

Ходить, як корова за телям. *Проск.* — ... як теля з коровою. *Г., П.*

Як хвостик, позаду бігає. *Пир.* — Хвостиком біга. *Зв., Пир.*

Очепилась, як хвіст. *Бер.*

Стримлять, як більма, на очах. *Полт.*

БезГриця (¹) и вода не освятиця. *Об., Руд.*

(¹) Юхвиа. *Ст. Зб.*; нєго. *Л., Н., О.*

Де не посій, то вродивця (¹). *К., [Бр., Зв., Проск., Бер., Пир., Б.]*. — Тебе де не посій, то вродисся. *Л., [У., Павл.]*. — Ти вродисся там, де тебе не посіяно. *Проск.*

(¹) виросте. *Рад.*

Кинь (¹) мене, Боже, де мене не треба (²)! *Зв., К., Л.*

(¹) Встїби. *Ил.* (²) де мя непотреба.

2790. И чого б я ліз туди, куди не треба! *Ном.*

Не лязь там, де тебе не треба, — так тобі треба! *Проск.*

На кого ПЕНЕЮ лізе — гірш ножа ріже. *Кл.*

Лучче ж пенному сіло на шию зложити, ніж бідних людей правдивих зводити. *Кл.*

Пеня московська. *Г., Лів., Сл.* — Оце прив'язка (¹), як московська пеня! *Б., Кр.*

(¹) Оце пристав. *Кр.*

За лучинку найде причинку. *Бр., Кр.*
Не з сива [сіва?], не з дива. *Гам.*

Відхрестися від дідька, а збудесся гріха. *Ил.*

Як гріх на душі! *Об.*

Куди ти, очмано, лізеш! *Проск.*

2800. Геть, сатано! *Кон.*

Одчепись без шага! *Пир., Л.*

Одчепись од мене — глянь на Бога. *Рад.*

Візьміть одчїпного! *Кон.*

Нападись (¹) на кого багатшого! *Л.* — ... то й шаг дасть. *Кон., [Лох., Кр., Ёвх]*. — ... чи не дасть хто копійки, або шага. *Рад.*

(¹) Одчепись од мене та нападись. *Пр.*; Відчепись! нападися. *Пир., Зв.*; Напади. *Кон.*; Нападїця. *Кор.*

Відчепися, напаснику, я не була на празнику. *Ил.*

Од чорта одхрестися, одмолисся, а од єго, дурня, и ломакою не одибьєсся. *Рад., Л.* — Від чорта бим ся відхрестив, а від тебе ні відхрещусь, ні відмолюсь. *Проск.*
А ні єго відмолитися, а ні єго відхреститися. *Ил.*

Нехай (¹) тобі сто чортів (²)! *Л.* — ... и сіра свитка. — Нехай сто бісів твоїй матері! *Кон.*

(¹) Хай. *Кон., Л.* (²) бісів. *Пер., Зв.*

Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе. *Л. Пир.*

2810. И ладаном не викурниш. *Лів.*

Плюнь на мару! *Зв., Пир.*

На твоє лихо зроблю. *Кон., Л.* — Зроблю тобі на пеню. *Л.*

На злість моїй жінці нехай мене бьють. *Ил.*

Добре на мою жінку: нехай мене бьють. Коли моя жінка така, то нехай свині борошно ідять. *Рад., Пир.* — ... жінка шельма, нехай (¹) свині муку ідять. *Б.*

(¹) к...а, так нехай же. *Гр.*

Піду до церкви, але не буду молитися. *Ил.* — Піду вже, тату, до церкви, але чорта зсіси, щоб Богу молився. *Кан., К.*

Хазяйська курка комірницькій корові ногу переломила. *Бр.*

Не (¹) по коню (²), та (²) по гелоблях (³). *Лів.*

(¹) Не може. *П., Прав., Ниж., Кан.,*

К.; Не міг. *Прок.*; Не можь. *Ил.* (2) по коняці. *П.*, *Прав. Нимж.*; по коневі. *Прок.*; Не попавсь мене. *Бр.* (3) та понав. *Бр.*; то. *Ил.* (3) голоблях. *Бр.*; *Прок.*; оглоблях. *Пол.*; голоблі. *Сл.*, кульбаці. *Ил.*

Як нема на кого, то на жінку. *Зв.*

2820. «Хто виней?»—«Невістка!» *Бр.*
—«Хто се?»—«Невістка!»—«Та невістки дома нема?»—*Ком.*—«Так плахта її дома!»—Не невістка, так невістчина плахта. *Лів.*, *Сл.*—Невістчина й плахта шкоду робить, бо невістки дома нема. *Л.*—Е, ніхто не зробив!.. Ен невістчина плахта ви́сить—то вона зробила. *Бр.*

На того вина, кого вдома нема. *Руд.*
Не гаразд—жінка ледащо: не зварять, не спече, коли нема що. *Ил.*

Нічим (1) вовкові (2) блювати (3), так (4) ликами (5). *Пр.*

(1) Немає чим. *Ил.*, *Прок.* (2) вовк. *Ил.*, *Прв. Ст. Зб.* (3) смердіти. *Прок.*; с..в. *Л.*, *Новг.*; вовка рвать. *Гл.*; *Ил.*, *Л.* (4) то. *Ил.*, та. *Прок.* (5) ликом. *ид.*; завертами (завертнями). *Новг.*

Нічим не візьмеш, так и влоччем. *Сос.*
Як на пеню. *К.*, *Пир.*, *Гл.*—Як ма ту пеню. *Пир.*, — Так робиш, як мені на пеню. *Рад.*, *Л.*

Або чорт, або Німець розбив. *К.*, *Кам.*

СВИНЯ свинєю. *К.*, *Коз.*

Сіре, як той кнурь сірий товстий! *Ос. 4 (III, 28).*

Свині хоч золотое колце уярав, а вона не пойдеть всадити лич у гумно, разві у що иное. *Пр. в Ст. Зб.*

2830. Свиня полудня не знає. *Нос.*

Свиня не вірує (1) в Бога—тільки в великого (2) стога. *Бал.*

(1) не вірять. *К.* (2) але в.

Клапоуху (каплоуху) хоч роззінками голуй, а все буде клапоуха. *Вас.*

Убравсь, як свиня в ворох. *Гр.*

Не знає ні шти, ні порж (або: ні віри). *Бр.*

Не будь так, як попава свиня.

Не будь тім яндиком (1), що моркву рне. *С.*

(1) свинєю. *Бр.*; тим. *Л.*

Куме, Андрію, не будь свинєю! *Не*—... як же мені не бути, що мене люде знають. *Ил.*—Андрію, не будте свинєю, коли вас люде величають.

Сховай кепство на господарство. *Прок.*

Не вдавайся з апостолами за стіл. *Ил.*

2840. Кудя ти вбрався на стіл з постолами. *Кам.*, *К.*

Позволь собаці лапу ни стіл покласти, то він и цілий втеребиця. *Кам.*, *К.*

Посади (1) свиню за стіл, вона й ноги (2) на стіл. *Лів.*—Пусти пса під стіл, а він дерецця (3) на стіл. *Прок.*

(1) Ти. *Павл.*; Пусти. *ид.*, *Бр.*, *Коз.*

(2) вона й лапи. *Коз.*; так вона й лапи.

К. (3) він и ноги. *Ил.*

Сидить, як чорт на грошах в болоті. *Прок.*, [*Ил.*].

Сопе, як ковальській міх. *Об.*

Розсілася як Решитилівська толока (Решетилівка м. в *Полт. н.*). *Полт.*

Як собаці в зуби сунув. *Л.*, *Пр. в Ст. Зб.*

Як собаці в корито. *Ст. Зб.*

Роспустився, як циганська пуга. *Ил.*

Рот без заворот. *Ном.*

2850. И дітям звичай знають. *Сл.*

Пришита тобі шапка на голові? (що в шапці). *Бр.*—Шапка не пришита. *Ст. Зб.*

Скинь шапку—теща глуха буде. *К.*, *Пер.*—...бо Бог у хаті. *С.*, *Бр.*

В шапці правди немає. *Л.*, *Коз.*

ЛИХИЙ (1) доброго не любить. *Ст. Зб.*

(1) Лихе. *Ил.*; Зле. *Бр.*

Як лихий чоловік, то не став и чорта. — Добрий пес луччий, як злий чоловік. *Ил.*

У злому зле й сидить. *Л.*, *Б.*

Злий чоловік ні Бога ся не боїть, ні людей ся не стидить. *См.*

Не бійся чорта, а лихого (1) чоловіка. — *Зв.*, *Лів.*

(1) але злого. *Г.*

2860. Лихого чоловіка бійся, бо лихий чоловік перемаже все. *Рад.*

Не зв'язуйся з лихим зпершу, так и вполсі бачить не будеш. *Коз.*

Од (1) ледачого (2) поли вріж та (3) втікай (4). *Рад.*, *Л.*

(1) Від. *Бр.* (2) лихого. *Бр.*, *Ст. Зб.*

(3) врізавши. *Коз.*, *Ст. Зб.* (4) втікати треба. *Ст. Зб.*

Лиха (1) іскра (2) и поле (3) спалить (4) и сама (5) згине (6). *Рад.*

(1) Літа. *Зал.*; Зла. *Ил.* (2) Іскра. *Ст. Зб.* (3) все поле. *Прок.* (4) спалила.

Ил.; спале. *Зал.* (5) та й сама. *Евж.* (6) згасне. *Бр.*, *Прок.*; счезне. *Бр.*; счезла. *Ил.*; склизне. *Зв.*; слизне. *Зал.*; пропадає. *Ком.*; погасне. *Евж.*

Ледачого не займай, сам себе не марай. *Пер.*

Ледачого держать — лучче не мать. *Коз.*

Од лихої тварі в світі не втічеш. *Ш.*, *Коз.*

Не можеш збути, як лихого шеляга. *Ст. Зб.*

Нема ліса без вовка, а села без лихого чоловіка. *Ил.*

Лихий лихом погибав.

2870. Ледачому (1) всюди зле. *Бер.* — Ледащо, куда не повернися, то всюди йому зле.

(1) Поганому. *Рад.*

Лукавому суком випре. *Ком.*

«Де ти, чорте, звик?» — «А в болоті!» *Прав.* — Де чорт любить? в болоті! *Нов.*

На зле не учи нікого: и сам догадаєшся. *Ст. Зб.*

Лихо коїти. *Прав. Ниж., Пол., Дів.*

Сила злого — два на одного. *Ст. Зб.*

Трудно, аби на добре вийшло, що из злих рук прийшло. *Ил.*

Не грій гадюки за пазухою. *Ст. Зб.*

—... в пазусі бо вкусить. *Л., Пр.* —... гадини за пазухою, бо вкусить. *Зв.* — Гадини ніколи не грій за пазухою; бо як розгриєш, то вкусить. *Бер.*

Гадюка, хоч не вкусить, то засмичать. *Рад., [Бр.].*

Крий, ховай погане, а воно ж таки гляне. *Гат.*

2880. Ото злиденник! *Проск.*

Руки білі, а сумління чорне. *Ил.*

Мале щеня, та й те гавкає. *Євх.*

Не з доброї муки и той (вижу) зліцен. *Ст. Зб., [Пр. в Ст. Зб.]*

Такий злий, аж в роті чорно. *Євх., [Зв.].*

Добрий собака, аж за кочергу хапаєшся. *З., Пр.* —... так аж за куцюргу хапає. *Бер.*

Та й зле (1)! як зінське (2) щеня. *О.*

(1) злюче. *С.* (2) жінське.

Я його знаю, як лихого шеляга. *Проск.* — Знаю, як мідний шеляг. *Черн.* — Знають його, як лисого. *Кам., К.*

Його всякий знає, як (1) облупленого (2). *Коз., [Рад., З., Пир.].*

(1) Я його пізнаю, хоч. *О.* (2) облупляного. *Бер.*

И пес за ним не виле. *Ил.*

2890. Йому (1) й муха на заваді. *Зал.*

(1) Тобі. *Євх.*

Дав Бог, та й чорт не візьме. *Кр.*

Мухи (1) в носі. *Нос.*

Непевний. — (1) Багато мух. *Кулж.*

И погляд у його не людський. *Л., Пр. в. Ст. Зб.*

Хоч сук (1), та злий (2) дух. *Б., Ком.* —

(1) сук. *Пир.* (2) лихий. *О.*

Єсть и в тебе блохи, та нікому вигнати. *Ст. Зб.*

Е, чоловік! чорт заволик. *К., Пир.*

Се ще тютя з полив'яним носом. *Нов.*

Зла личина. *Пир.*

Чуєш, в тобі дідько сидить. *Проск.*

2900. То Язя з пекла родом. *Ил.*

Єгипецька мума (про злих бабів). *Кр.*

Єгипецька баба. *Дів.*

Не медунку ведуть, та не медунка й в коноплях сидить (та злюща, а та ще гірша). *Рад.*

Хибнув у чорті. *Лип.*

Скира на чоботи, язик на підшви. *Ил.*

Не ждати з тебе (1) пуття. *Пав.*

(1) Не буде з його. *Пир., Пр.*

Ой казали мені люде, що добра з тебе не буде. *Пир.*

Хоч у ступу всадить, та пирогами годуйте, — все буде однака. *Зал. (I, 147).*

Великого роду, а псеґо ходу. *Нос.*

2910. Ще-ще зпереди, а ззаду на чорт походить. *Проск.*

Підкував дядька, підкуєш и татка. *Рад., Л., Пир.*

Дав Біг душу, як в грушу!.. волів бм козу, то б и молока дала. *Ил.* — Вложив

(1) Бог душу, як в (2) грушу. *Проск.*

(1) Уклав. *Бр.* (2) як у.

Мав Бог дати душу, та дав грушу. *Зв.*

Уклав (1) Бог душу, як у пня (2). *Бер.* — Утулив Бог душу у пень. *Л.*

(1) Утеревив. *С.*; Уліпив. *Рад.*; Вложив. *Б.* (2) у пень. *Л.*; у пень, та й касця. *С.*

Мав (1) уродицьця (2) чоловік, та вилупивсь (3) чорт (4). *Пир.* — Мав вилупицьця чорт, та півні заспівали — вилупився чоловік. *Л.* — Мала вродитися сатана, та півні запліли, то вродилась дитина. *Бр.* — Мав уродицьця чорт (5), та кури запліли. *У.* — Уродився б біс, та півень заспівав. *Ком.*

«Про жінку, що єсть такі чудні діти родять». *Рад.* «Як таке зле, недобре.» *Бр.* — (1) Що мав. *Зв.* (2) родицьця. *Рад.* (3) то вилупився. *Зв.* (4) виронок. *Рад.* (5) Мав хтось иний родитися. *Ст. Зб.*

Так його мати зродила (1), *Бер.* — З матері народився. *Кл.*

(1) уродила. *З.*; народила. *Лож.*

Породила ненька. *Павл.*

Уродила мама, що не прийма й яма. *Ком., [Пир., Б., Ст. Зб.].*

И мій батько такий мався, и я в його вдався. *Нос.*

2920. Пошився в собачую шкуру (або: в чорти). *Кам., К.*—... в псю шкуру. *Проск.*

Ти ходиш в псїй шкурі.

Єсть и в того сірого сукна клин. *Ст. 36.*

Продав чортові душу. *Л., Пир.*—Запродав чортові душі. *Ил., Л.*

Псові очі, а чортові душу запродав. *Ил.*

Ей, то-то ти дуже вже розпсотився. *Проск.*

Він так намоскалився, що и зпід живого п'яти ріже. *Х., Ёвх.*

Юшки московської ухватив (баловства заживає). *Ком.*

Набравсь юхи. *Ком.*

Набрався у Юхима юхи. *Ёвх.*

2930. Це той пан, що в солоні смить, зубами ськаєця (як кого собакою хотять назвать). *Кам., К.*

Це той пан, що при місяці воші б'є.

Гадина в ёго словах дихає. *Л.*

Гадину за пазухою має. *Ил.*

Зо злості болять кості. *Б., [Бер.].*

Злості повні кості. *Ст. 36.*

Знать и того по писку, що добрих свиней плоду.

Не годен того, же го земля святая на собі носись. *Ил.*

Та по ёму, на тїм світі хоч тин душею підперай, аби ёму тут гаразд! *Ёвх.*

Зібралося по ягодці (один од одного гірший). *Нос.*

2940. И той з пекла родом, ба ще три милі зза пекла. *Пр. в Ст. 36.*

Така вже вдача собача. *Лів.*

Вовча натура. *Ск.*

Вовчу думку має. *Ком., Л.*—Вовче думає. *К.*—Вовчє гадає. *Ст. 36.*—Вовк, то вовчє й думає. *Рад., О.*

Вовча натура (1) в ліс (2) тягне. *Бр.*

(1) Вовка таки. *Нов.* (2) до ліса. *Проск.*

Скільки (1) вовка ни годуй (2), а він у (1) ліс дивиця. *Пир., [К.].*

(1) Як. *О., Новг.* (2) корми. *Новг.* (3) все в. *О., Новг.*

Видно, яка удаць. *К.*

—Нїхто чорта не сїав, а родиця. *У.*

Бійся Бога! *Бр., Ком.*—Бога бійсь, що ти-робиш! *Ком.*—«Бога побійся!»—*Ком.*—Як таки Бога не бояцьця! *Ком.*

—Треба ж таки и Бога побояцьця. *Т.*

Бога пошануйте! *Бр.*

2950. Глянь на Бога! *Бр., Бер., Ком.,*

Кр., Бім.—... та посоромся людей. *Дуб.*—Глянь собі на Бога! *Ёвх.*

За те й Бог поб'є. *Ком.*

Схаменїця, будьте люде, бо лихо вам буде! *Кобз.*

Умийтєся, образ Божий багном не скверните. *Кобз.*

ЛЕДАЩО з цілого світа. *Ком.*

Ледащо—з віку ледащо. *Ёвх.*

Хоч покинь, таке ледащо! *Лів.*

Вбоїше таке—що хоч ти ёму що хоч! *Ном.* Крутиш своїм світом, як пес хвостом. *Проск.*

З ёго води не вивариш. *Ш.*

2960. З тобою водицьця, як из тим ведмедє. *Ном.*

Золоті руки, а вражий писок (митєць на все, та ледащо). *Ил.*

Куди ни (1) кинь, (2) то клин. *Пол., Лів.*—... а наверх дірою *Бр.*—... то голу на плечі! *К.*

Нїби ото кравець вимощус. (1) Куди. *Бр., Ст. 36.;* а все. *Проск.*

Причався (лукавнє)! *Бр.*

Хлопець не що—підї ж (1) яке ледащо! *Зв., Дуб.*

(1) Та підї. *Х.*

Ні швець, ні мнєць. *Об., Ст. 36., Павл.*—... ні чорзнаєщо (1). *Проск., [Павл.]*

(1) а казнащо. *Пир.;* чортвідьцо. *Кр.;* ні в дуду игрець. *Нос.;* ні в дуду грець. *Ш.*

Тільки на порі в Кричев (на мєгїдного; дєсь був у тому Кричеві порохоний завод. *Нос.*). *Нос.*

Пустивсь берега (на все лихо пустився). *Пир.*

Ледачого и в церкві б'ють. *Пир., Кр.*—... б'ють, нїгде не мнють. *Бер.*

ХИТРОЩІ та мудроші. *Ст. 36.*

2970. Чоловічина! одна душа в чоботі, друга в животі, а третя по світу (шахрай). *Нос.*

Ти вже святий та Божий! *О., Кр.*

То непевна, то хитра пташка. *Ил.*

Хитрий, як лисиця. *Ск.*

Хитрий, як біс (або: чорт). *Об.*

Хитрує, як вовк. *Бер., Кам.*

Хитрує, як собака. *Бер.*

Крадеця, як вовк. *П., Лів.*

Кавкає (1) як ворона, а хитрий як чорт (2). *Б.*—Хитрий як чорт (3), а дурний як ворона. *Бал.*

(1) Дурний *Кр., Кулж.* (2) біс. *Кулж.* (3) гадюка. *Яц.*

Хоч дурний, та хитрий. *Лів.*, [Бр].
2980. А чого ж ви, люде добрі, мов-
чите? я за себе сказав. *Х.* — Усе я, та я
— чом же ще ви не говорите! *Зв.*, [Проск.].

«А хто, пита хазяїн свою роботу,
«по чарці?» — «Та хоч и я!» озиваєця
один.. Випив, покретав, втерся.» А
хто по другі?» — «Та хоч и по другі
я!» — «А хто по треті?» — «Та чи по
треті, то и по треті!» — «А хто ж,
будьте ласкаві, завтра у тік?» — «Та що
це ви», каже до других, «усе я, та
я и д.» — Притуляють сю брехеньку
иноді до Цигана — разню розказують.
Ном.

Хитрий — як чорт, дурний — як ворона,
а упрямий — як свиня. *Кан.*, *К.*

Кум красно говорить, але кривий пи-
сок має. *Ил.*

— Ангельські волоса, а чортова голова. *С.*

— Голос, як сурмонька, — г'але ж чорто-
ва думонька. *Гат.*

— Янгольский (1) голосок, а чортова дум-
ка. *К.*, [О., *Проск.*, *Ос. 1 (111)*].

(1) Добрий. *Рад.*

— Лестю б душу 'дало, а чортова думка. *Л.*

— Слова твої ласкаві, та чортова дум-
ка. *К.* — Слово (1) з маслечком, та чор-
това думка. *С.*

(1) Словце. *Б.*

Слова м'ясні, а пироги пісні. *Ил.*

На словах, як на цимбалах. *Ком.* — ...
як на варганах, а на ділі, як на бала-
байці. *К.* — На речах — наче на кобзі
Коніс.

2990. М'яко стеле, та твердо спать.
Лів., [Евх]. — М'ярко постелити, а твер-
до спати. *Проск.*

Добре говорять, а зле творить. *Ил.*

Уже язык такий, як двуличная китай-
ка. *Б.*

Двійна китайка. *Пер.*

Облесливий, як собака. *У.*

Без мила в душу (1) лізе. *Не.*

(1) в гу.о. *Ном.*

2996. Кудя вітер, туди й він. *Бр.*, *Дуб.*

2998. Москаля верти (не води)! *Сн.*

Крутиця (1), як посляд (2) в ополон-
ці (3). *У.*, *Пир.*

(1) Вертиця. *Ст. 36.* (2) тріска. *id.*
г...о. *Л.* (3) полонці. *Ст. 36.*

3000. Ёго и (1) в ступі (2) не влучиш
(3). *Лів.*

(1) и чорт. *Зв.*, *Ил.* (2) в ступі тов-
качем. *Кр.*, *Новг.* (3) поймаеш. *Пир.*,
Новг., *Павлг.*; потрапиш. *Бер.*; потра-
хвить. *Ил.*; влучить. *Зв.*

Зробив (або: Був) Хома, та й дома
нема. *Гайс.*

Въеця, як гадина, *Зап. (1, 147)*,
[*Ил.*].

Вертиць хвостом. *О.* — Крутиць хво-
стиками. *Дуб.*

Вертиця, як чорт в боклазі. *Лаз.* —
Він так як литовський ціп — ж сьом, и
туди. *Л.*, *Ком.* — Литовський ціп. *К.*, *Л.*

Крутиць, як Циган сонцем. *Бр.*, *Проск.*,
Л.

И нашому Богу, и вашому. *Кулж.*

Він ні нам, ні вам. *Проск.*

Поможи, Боже, и нашим, и нашим!
Кулж.

3010. «Помагай, Біг, нашим!» — «А
которі ж ваші?» — «Которі подужають!»
Кр.

За тим (1), Боже, хто зможе (2). *Прав.*

(1) Поможи. *Кр.* (2) переможе. *Ил.*

Хто дужий, той и лучий (1). *Лів.*,
[*Лип.*, *У.*].

(1) ліпший *Ил.*, *Ст. 36.*; прудший.
Рад.

Двом богам ніколи не моляця. *Кан.*,
К.

Перед паном Хведором, росходився
ходором (падаєця, та ще не знаць перед
кнм). *Прав.*

У свято звониш (догожає значним).
Ст. 36.

«Цигане, якої ти віри?» — «А тобі
якої треба?» *Ном.*

«А біло?» — «Біло!» — «А чорно?» —
«Чорно!» *Ил.*

Сюди гав — туди дзав (и нашим, и ва-
шим). *Ном.*

Бач, який вирутень! *Гат.*

3020. По кривому шляху поїхав. *Не.*,
М. Білз.

Підлазить, як чорт під монастирь —
Проск.

Ёго и в лозці не піймаеш. *Рад.*, *О.*,
Кр.

И в корці води не піймаеш. *Б.*, *Гл.*

Ёго й в окропі не піймаеш. *Сос.*

Ёго и в ступі не влучиш. *Ном.*

Заступи чорта дверима, то він тобі —
оком. *Збр. Лаз.*

По правді роби, по правді й очі по-
вилазять. *Ном.*

У тихому болоті чорти плодяця (1). —
Хор., *Л.*, *Пир.*

(1) водляця. *К.*; живуть. *Не.*

Тиха вода людей топить, а бурна тіль-
ки лякає. *Зал.*

3030. Тиха вода греблю (1) рве. *Лів.*,
К. — ... вода береги ломить (2). *Проск.*
— ... а биетра тамує (3). *Ил.*

(¹) греблі. *З.*, *Пир.*, *Пр.* (²) рве. *Черк.*, *Бер.*, *Л.*, *Пир.*; завжди рве. *Бер.* (²) гатить. *Яц.*

Од тиха все лихо. *Нос.*

З тихеньких все лихо встає (¹). *Зв.*, *Б.*, *Лох.*

(¹) виходить. *З.*

Ходить, як овечка, а буцає, як баран. *Ил.*

Телят боїця, а воли краде. *К.*

Не кожний слабий, що стогне. *Проск.*

Не кожний спить, що хропить. *Ил.*

Знишка та змишка. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

Зпідтишка мішки (¹) рве. *Лів.* — Так як та свиня: стишка (²) мішки рве. *З.*

(¹) греблі. *Зал.* (²) знишка. *Ком.*

Зпідтишка лютки рве. *Євх.* — Мов собака ізпідтишка. *Павл.* — Як янця собака — знишку рве. *О.*, *Коз.*

3040. Ник, як сучка в глек. *Гр.*

Гляне — молоко кисне. *Л.*

Зогнувся в три погібелі (од лиха, або приквнєця). *Лів.*, [*Прав. Ниж.*, *Пол.*].

Він там важний, де маленькі вікна. *Павл.*

Зашморгом сей дивиця. *Ком.*

Очима світить, а (або: Ет, в очі світить, а поза очі) боком душу тягне. *Проск.*

Потайного собаки гірш треба боятися (або: горшей бойся). *Ст.* 36.

Иниший в ноги кланєця, а за п'яти кусає. *Не.*

Чоловік нічого: так собі — маленька собачка. *Кр.*

Скулився, стулився... гі, пєс! ще й хвіст піджав. *Ил.*

3050. Собачого трохи, та ще й потайний. *Пир.*

Добрий би був чоловік, та собаками підбитий. *Зв.*, *О.* — Собаками підбитий. *Ком.*

Лисом підбитий, псом підбитий. *Ил.*

Жмеця, гнеця, — як кургузий дідко. *Гат.*

Мскладний, як чортяка в мисочку. *С.*

На язичі мід, а під язиком лід. *Ил.*

Він и укусить, и меду дасть. *Зал.*

Ей, стережися тві оmani, як вогню. *Проск.*

Та то ще, глєди, мрево! *Пир.*, *Ал.*

Марєво, павоче, увесь світ мороче. *Гат.*

3060. Були такі дурні, що нас дурили. *Кам.*, *К.*

З своїм хлібом пообїдаєш (не обдуриш, шкода). *Нос.*

Добродію — не торбою! *Сос.* — Е, добродію! що з торбою! *Зв.*

А до Межибожа кіз кувати! *О.*

Межибож давно Четвертинських був.

В Тилигул (¹) до лами. *Гад.*

Запоровці обдурили так Текелія. — (¹)

В Тилигул на заробітки. *Не.*

Мудрий Мазур! *Войц.* [з *Підл.*].

Кажуть на того, хто підходив одурити, та даром.

Против (¹) міх, то й на батька гріх. *К.*, *Пр.*, *Черн.*

(¹) Як украдено. *Рад.*, *Кр.*, *Євх.*; Як пропав, кажуть. *Пир.*

Мудрий! зівів куропатву, а каже, що одгризлась. *К.*, *Кам.* — Мудрагель! куроп'я (¹) зівів, а сказав, що сама вгризлась (¹). *Нос.*

(¹) куропатву. *Яц.*, *А. Вил.* (²) ся вгризла. *А. Вил.*; та й каже, що відгризлась. *Яц.*

Дмитер хитер: зівів курку, та сказав — сама полетіла. *Ст.* 36.

Хоминий чай (хвальш). *Ком.*

3070. Нався, як на стіну дрався (хитрував, а то ще хитріше, перехитрувало). *Нос.*

На 'труту тільки паўтка йде. *Коз.*

Лєстки горшей отрутизни (або: Похлібство гірш тритизни). *Ст.* 36.

Хитрощами недовго проживєш. *Проск.*

По (¹) сей дуб (²) мила! *П.*, *Прав. Ниж.*, *В.*

Більше не обдурять! — (¹) Знай по. *Ст.* 36. (²) сего дуба. *Бр.*

Мудрий не дасця за ніс водити. *Ил.*
Чоловік не дасця, — лише раз з розуму звести.

Раз тільки козу на лід нагнати можна. *Г.*, *П.*

Раз ошукаєш, а потім не вдасця. *Проск.*

Ніякої обмани тут нема. *Пир.*

3080. Да єго и на козі не пудїдєш. *Кр.*
Треба рано встати, аби єго ошукати. *Ил.*

Яке маленьке, а не несе ложки за ухо! *Бр.* — Ложки за ухо не занєсєш. *О.*, *Пр.*

На мід, не на жорч, люде мух ловлять. *Ил.*

Стали думать та гадать, як би в шори убрать, а самим дєсь дальше мандрувать. *Не.*

Вивів єго в поле. *Ил.*

Продав пса за лєса.

Пришєв иришєв. *Пир.*

Ману пустив (1). *Зв., Пр., Л.*

(1) напустив. *Полт.*

Підвів (1) під монастир. *Лів.* — Так мене підвів, як дурну під монастир. *Бер.*

(1) Підвів наче.

3090. Підвів під пень кашлять. *Руд.*

Ляси підпуска. *Х.*

В свої чоботи хоче ёго взути. *Бр.*

В постолі вбути. *Ном.*

Як узали лестовочками підходить.

Пир.

Продав kota в торбі. *Гат.*

Купив kota в мішку. *Бр., Проск.,*

Гр.

Зразу личко, а потім ремічко (потроху видурює и д.) *Ил.*

Манить — так як горобця на полівку.

Пир. — Мани, та й мани — як горобця на полову. *Р.*

За ніс кого водити. *Ск.*

3100. Манить, як kota мишею. *Л.*

Дає собі по носі грати. *Ил.*

Накадив му під ніс (підійшов лестю).

Он тоє править, як швець женився.

Ст. Зб.

Сим-тим баба Ляха здурила. *Проск.*

3105. Убрав (1) в шори. *Бер.* — У шори втяти. *Гат.* —

(1) Убравсь. *Зв.*

3107. Так же до ёго штучно підійшов! *Ном.*

Під'їхав ёго так, що тільки ушима срепенув. *Чор. Рад. (360).*

Пошив у дурні. *Х.*

3110. В мутні воді рибу ловить. *Ком.*

Собі на умі. *К., Н., Кр.*

Бог з вами, що знаю за вами, а що за мною — то мовчить. *К.*

Моя хата з краю: я нічого не знаю. *П., Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Мое діло, як кажуть, мірошницьке: запустити, та й мовчи. *Кр.* — Наше діло мірошницьке: підкрутив, та й сів. *Рад.*

— ... накрути? та й сядь. *Ком.*

Ні всюду, ні втуд, а все прибудь. *Проск.*

Хочецця так, щоб хитро-мудро (1), та невеликим коштом. *Ном.*

(1) Хитро-мудро робить. *Проск.*

То все на КАПОСТЬ. *Л., Пир., Ком.*

Блоха кусає, а за що, не знає. *Сл., [Бус.].*

Чоловік сім'я сіє, а чорт плевели. *Ком.*

3120. «Чорте, де йдеш?» — «Болото палити!» — «Не буде горіти!» — «Добре мені пакість зробити!» *Ил.*

Зав'язав шутки што му добре той! *Ст. Зб.*

Видав, як наче на заріз. *Бр.*

МОРДУЄЦЦЯ, як чорт в лотоках. *Зв. Пир.*

Вертиця, як оюн в ополонці. *Лів.*

Вертиця, як сорока на тиву. *Пав.*

3126. Вертиця, як чорт у ббклязі. *Збр. Лаз.*

3128. Звиваецця (1), як пес в сливах. *Ил.*

«Як їсти хоче, не зна що діяти, — веретиниця». (1) Крутиця. *Бр.: То-то вертиця. Проск.*

Крутиця, як посолений оюн. *Л., [Ил.].*

3130. Крутиця, як медведик в млині (невеличке колесо, що зверху пада на ёго вода; а то ще є підсубієк и гончак». *Ком.). Проск.*

Крутиця (1), як сите (2) порося. *Рад., Л., Пир. Б.*

(1) Мордуецця. *Лох., Пр. (2) жирне ід, Ил.*

Пірвався, як з мотикою на сонце. *Ил.*

Непосидущій як чорт. *Євх. —*

Переїздажа сваха. *Євх.*

Кинь на собаку, то й тебе вдариш. *Бр.*

Куди не повернєся — золоте верб'я (1) росте (2). *К., [Пир., Пер.].* — Де піде, то все золоті грушки за ним ростуть. *Ил.*

Иноді так хвалить, а иноді — ганять. — (1) золота верба. *О. (2) золоті верба ростуть. Бр., Проск.*

Хидить, як дідько по пеклу. *Х. Шибаетця, як чорт по пеклі. Ил.*

Ганя, як чорт по болоту. *Не.*

Товчецця, як Сивко в пеклі. *Гат. —*

... як Савка по пеклу. *Не.*

3140. Тевчецця (1), як Марко по пеклу (2). *Кан., К., Л., Пир., О., Нов., Ст. Зб. — Марко пекальний. Не.*

(1) Шатаецця. *Бр.;* Соваецця. *Бер.;* Човпецця. *Дуб.;* Працюв. *Кр.;* Б'язця. *Нов.;* Росходився. *Нос. (2) по пеклі. Бр., Гайс., Проск.;* в пеклі. *Бер., Кр.*

От и пішов тарани ганять (стукать). *Б.* Стука раз-пó-раз, мов ёго домовик душить! *Не.*

А що там — женися вже? *Л., Пир. —* Оце чорт тебе женить! *Дуб.*

Як упустить и граєне дуже. Певно, од звичаю бити горшки на покрасу.

А що то? у горшечка голова заболіла? *Пир.*

Головою об (¹) стіну! *Кулж.* — Головою! *К., Л., Н.*

Як грюкне хто дверима. — (¹) та об. *Зал.*

Бий, ще батько купить (як що розбили). *Л., Дох., Пр.*

Бий, бий,—армарок не далеко. *Зал.*

Нехай горшки б'юцца—на гончарову голову. *Проск.*

Рвецця (¹), як дурний до образа. *Нов.*

(¹) Летить. *Евх.*; Б'жить. *Збр. Лаз.*

3150. Як од гіллі одирвався. *Ск.* — Як з гіллі зорвався. *Кр.*

Гоне, як вітрів батько. *Евх.*

Б'жить, мов з шибениці зірвався. *Пр., Кр., [К., Пир.].* — Видирвався, як шибеник від шибениці. *Проск.* — Зірвався з шибениці. *Х. Вид.*

Вирвався, як Пилип з конопель. *Пир.* — Вискочив, як Пилип з коноплі. *К.* — Гульк, як Пилип з кукурузів. *Кам., Я.*

Був шляхтич, в військових речах бравий, родом з Конопель Сандомирського краю, и звався Пилип. На якимсь сеймику він, не розібравши діла, вбавтнувся в річ без яду, так що усі, розсміявшись, стали один по одному питать: хто то, хто то? А сусіди п. Пилипа й кажуть: «То рап Філіп з Копорі!» З того часу и пішов той Пилип у люде, та й до нас дійшов.

Скаче, як дідько. *Ил.*

Поверх дерева ходять. *Нос.*

От побіг, мов скажений. *Лів.*

Тиснуця, як до дари в церкві. *Ст. 36.*

Товпаяця так (або: Пхаеся), як до свяченої води. *Ил.*

Хапаецця, як попівна заміж! *Прав. Ниж., Лів., Сл.*

3160. Оце роззяпив двері, як теща рот. *Бр., Бер.*

Чого ти скакаеш, як собака? *Л.*

Не рвися, як собака на ретязі. *Пир.* — ... на прив'язі. *Бр.* — ... на ланцюзі. *Л., Рад.*

Не шастайся, як миш по пастках. *Ст. 36.*

Не шелести, як віник по хаті.

Бока нагрієш. *К.* — Ребра нагрієш. *Пр.* — Вгрієся. *Л., Пр.*

Грай, грай,—будеш плакати! *Ш.*

Поганому (¹) виду нема СТИДУ. *Об.*

(¹) У поганому. *Ос. з (189).* Ледачому. *Р.*; У поганого (в Ніжені на

базарі сказала молодия Жидівці, що та продала її битий глечик замість доброго). *Кониє.*

Де нема лица, там нема встида. *Ил.* Він и Бога не боїцца, и людей не стидицца. *Кр., Кон.*

3170. У їх драгунська совість. *К.*

Їму такий встид, як тій кобилі, що віз переверне. *Проск.*

Нема тобі ні стїду, ні брїду. *Збр. Лаз.*

Соромота вийти за ворота. *Ст. 36.*

Сором буде тобі за воротами. *Гр.*

Стидно й очі появить. *Чор. Рад. (356).*

Сором казати, а гріх потайти. *Евх.*

Така вже біда, бодай вже та не казати. *Проск.*

Треба якось у очі дивитись. *Л., Ст. 36.*

Не знаю, чим мені ити: чи плечима, чи очима («стидяецця»). *Бр.*

Їму пробігла собака проміж ногами (сором комусь—вигнали, абошо). *Кон. К.,*

3180. В очах чоловічки дороги ногами стали. *Кв. (II, 220).*

Сидить уже (¹), як собака (²) в човні. *Пир.*

(¹) Ні в сих, ні в тих. *Пир.*; Лукас очима. *Пир.*; Муля очима. *Л., Пр.*; Виляс. *Проск.* (²) як той пес.

Як пороса впустив. *Рад., Лів.*

Як миля зів (¹). *Бр., Нов.*

(¹) зівши. *О.*; Як з милом. *Дуб.*

Носик під себе. *Коз.* — Він и ніс під себе. *Ном.*

Шилники тре. *К., Л., Пир., Ст. 36.*

У сірка (¹) очей позича. *Зв., Л., Пир.*

(¹) сірого. *Ст. 36.*; вовка. *К.*

Микулає очима, як кіт на глинні. *З.*

Позирає (або: Поглядає; або: Озираецця), як собака в армарку. *Л., О.* — Так гарно, як собаці в армарці. *Б.*

Не зна, на яку ступить. *Бр., Л., Пир., Сос., Павл.*

3190. Покраснів, як рак печений. *Нов., Кр.*

Пече раки. *Ск.*

Сидить, як на жару. *Ил.*

Сидить, як сорока в сливах. *Чыр.*

Сидить, як за тином. *Гр.*

Як кіт в салі. *Евх.*

Схилив хвіст та під міст. *Рад.*

Циганський піт пройма. *Зв., Л., Б., Кон., Х.* — ... пробіра. *Кам., К.*

Трусиця, як Каїн. *Пир.*

Коли сором—закривийся (одказує, як хто корить—«сором»). *Л., Ст. 36.*

3200. Коли стидаєся, то крий решетою голову. *Ил.*

Соромився б, та нема кого. *Дуб.*

Як и сего соромицьця, то ніколи й скоромицьця. *Кан., К., Ёвх.* — Скільки не соромицьця, пора скоромицьця. *Рад., Коз., Кон.*

Се світове. *Ск.*

Сором не нагодує. *Ст. 36.*

З соромá очі не вилізуть. *Ст. 36.*

Стяд не дим, очей не виість. *Пр.*—... не викурить. *Коз.*

Добрі очі все перелупають. *Б., Павл.*

ПРИРОДУ ТЯЖКО ОДМІНИТИ. *Ил.*

Який вродивсь, такий и вдавсь. *Рад.*

3210. Який удався, такий и згинеш. *Чир.*

Який вродився, такий и згине. *Проск.*

Яке в (¹) колицку, таке (²) в могилку. *Ш.*

(¹) З чім у. *Нос.;* таке и.

Синицю и на салі поклади, то синиця синицею. *Бр.*

Сова хоч би літала попід небеса, то соколом ніколи не буде. *Ил.*

Хто родився вовком, тому лисицею не быть. *Сл.*

Криве дерево не дужо випрямитись. *Нос.*

Круків и мило не поможе (щоб не був чорний). *Ил.*

З лисною родився, з лисною и пронаде (¹). *З., [Новт.].* — Як уплодиця ли-

сим, то й пронаде з бісом. *Ш.* — Лисе уродиця, лисе и згине. *Бр., [Кан., К., З.].* — Як уродиця лоша (²) з лисною, то так воно й пронаде. *Черк., [О., Ст. 36.].* — Конь з лисною родиця, з лисною и згинеть. *Ст. 36.*

(¹) и вмер. *Н., Ёвх.;* и вмерш. *М.*

(²) тела. *Рад.*

З чорної кішки білої не зробиш. *К.*

3220. На біса вилий цілий ліс, а все бісом біс. *К.*—Хоч вивози цілий ліс, то все буде оден біс. *Ил.*

Горбатого (¹) могила виправить (²). *П.;* *Прав. Ниж., Лів.* — Горбатого виправить (³) могила, а упрямого дубина. *Проск.* — И вже! не справить горбатого и могила. *Пир., [X.].*

(¹) хіба вже. *Слуц., Пир.;* вже. *Зв. (²)* спрямить. *Слуц.;* справить. *Лів. (³)* справить. *Кр.*

Пізно старого kota учить гопки. *К.*

Від чорта не буде добра. *Ил.*

Чорт все чортом буде. —

Короставе порося дармо чісати.

Гадюка и вмірає, а зілля хватає. *Коз.*

Ледаше ледашим и згине. *Проск.*

Сахару хоч повен віз, а віз усе солоний. *Коз.*

Ледачого нігде не списає («не візьме ціба»). *Бр.* Лихе не згубиця. *Проск.*

3230. Лихого справить заступ та лопа-та. *Зв., Збр. Лаз.*

Добре, то добре й буде, а лихе, то лихе й буде. *К.*

Доброго коршма не зопсує, а лихого и церков не поправить. *Ил.*

Плохий 3233—3274. — Спокій 3275—3323. — Завзятий 3324—3348. — Сердитий 3349—3509. — Звада 3510—3532. — Лаять 3533—3807. — Бить 3808—4139. — Бицьця 4140—4204. — Война 4205—4213. — Нестрашно 4214—4295. — Стережися 4296—4325. — Страх 4326—4403. — Утёк 4404—4422.

Такий ПЛОХИЙ (¹), хоч у вухо бгай. *Прав. Ниж., Лів.*

(¹) Смирний такий. *Р.;* Такий став. («сумирився»). *Пир.*

Я такий, як хліб м'який. *Зал.*

Сметана на голові б встоялась. *Бр.*

Мякий, як подушка. *Ил.*

И водою не помутить. *Кр.*

Ходять, як лин по дну (тихо). *Зв.,*

Рад., Х.

Живу тихо, без плюскоты. *Ст. 36.*

3240. А, сякий-такий, сухий та немазаний (з ласкою, найпаче до дітей). *К.*

—Сякий-такий, немазаний! *Пр., Кон.*

Щоб я од вас лица не одвернула. *Пир.*

Бог вам (¹)... батько! *Кон.*

Ніби заведе на лайку, а свінчить божо. (¹) Хай вам Бог. *Кон.*

Из курей та з гусей, та на твого тата, та на твою маму! *Бр.*

Бодай тебе квочка вбила. *Збр. Лаз.*

А щоб тебе взяла лиха ндрача! *Ном.*

Щоб ти не діждав — гречаної паски істи! *Пир.*

Бодай ти — упився! *Євх.*

О, щоб ти упився и повалився! *Ст. 36.*

Бодай же ти пропала — курка ногу стоптала! а не курка — горобець, наш Іванко молодець. *Гр.* — Бодай тебе курка вбрикнула, або добре рак ур'ачив. *Сторож.*

3250. А щоб же ⁽¹⁾ вас Бог любив! *Об.*

⁽¹⁾ Хай. *Бал.*; Бодай. *Зв., Пр., О.*

Щоб тебе добра година знала. *Об.*

Нехай тебе чорт возьме. *Пав.* — «Нехай тебе чорт возьме!» — «Як мене возьме чорт, то Богові віддасть, а як тебе — то не 'дасть нікому!» *Бр.*

А вбий тебе безроге теля! *Т.*

Бодай тебе волами возили, а мене хоч коростявою, та конячкою. *Євх.*

А щоб тобе Кузьма ⁽¹⁾ вбрикнув. *Лів., [Кан., К].*

⁽¹⁾ Хома. *Кр.* (чи не хома тут треба, хом'як? а там чи не кузьма — кузка, кузьма? *Ном.*).

А щоб тебе муха вбрикнула! *Ном.*

Нехай тобі аби-що! *Ном.*

Нехай тобі ледащо! *К.*

Щоб тобі воша в потилицю! *Євх.*

3260. А щоб тобі копа літ! *Кон., Б.*

А, матері твоєї — индик печений! *Зв.*

А, матері твоєї книш! *Пр.*

Матері твоєї дуля. *Кон., Пир.*

Матері твоєї — сто карбованців! *К.*

Матері твоєї московська бурулька! *Зв., Н.*

А, матері твоєї хрін! *Дуб.*

Копійка вашому батькові! щоб ви в жито головою! *Рад.* — Щоб тебе у жито головою! *Рад., [Б.].*

А, батькові твоєму гарбуз печений! *Зв., Л.* — ... гарбуз, гарбуз, злий сину!

Гарбуз мамі, а татові диня! *Ил.*

3270. А, батькові твоєму жито родило! *Кон.*

Батьку твоєму хліб житній! *Рад.*

Батькові твоєму ⁽¹⁾ ковінька! *Зв., К.*

⁽¹⁾ А, матері твої. *Ном.*

Батькові твоєму — добро! *Л.*

А щоб ти під вінцем стала! *Бр.*

Святий СПОКОЮ ⁽¹⁾, добре ⁽²⁾ з тобою! *Бр.*

⁽¹⁾ покою. *Новг.* ⁽²⁾ гаразд. *Проск.*

Святий мій покою, добре мні. *Ст. 36.*

Мій милий покою, добре мені. *К.*

Сумир умен. *О.*

Добра жилба, коли сварки нема. *Гат.*

Де незгода, там часто шкода. *Ил.*

Лучша солом'яна згода, як золота звада.

3280. Згода дім будує, а незгода руйнує. *Бр.*

Коли тихо, не буде лиха. *Прав.*

Худий мир гірше лихої сварки. *Ш.*

Свар не сват'ба. *Ст. 36.*

Не вдавайся в сварку, бо будеш битий. *Ил.*

Треба ходити, як лині по дну. *Ст. 36.* — Ходи, як лині по дну. — Ходи тихо, як лині по дну, що ні до кого не доторкаєця. *К.*

За піччю сиди, та кашу їж. *Ст. 36.*

Седи дома та мовчи (або: та не шкодь).

Черн. г.

Чорзнащо — щоб и посудини не поганило. *Зв., Кон.* — Як чорзнащо, — не чепать, щоб и посудини не запаскудять. *Рад.*

Не займай ⁽¹⁾ гною ⁽²⁾, не буде вонять ⁽³⁾. *Рад.* — Не чіпай посліду на дорозі, бо як торкнеш, буде смердіть. *Зв.* — Не воружи, бо завоняє. *Лох.*

⁽¹⁾ Не воружи. *Пр., Лох.*; Не чіпай. *Кон., К., Коз., Н., Гр.*; ⁽²⁾». *Пир., Н.*; валу. *Коз.*; г..а. *Кан., К., Гр.* ⁽³⁾ и вонять не буде. *Коз.*

3290. Не торкай, бо черва світить (тут и про масть черву, и про справжню черву, и про злість, злидні). *Пир.*

Не займай гйда, не калай вида. *Бр.*

Хвук на хвук як піде, то zobачиш, що з того нічого не буде. *Проск.*

И баран буцне, як зачепиш. *Євх.*

Кожне одбивасця, як нападають.

З чортом не змагацьця. *О.*

Дай покій, Килино! *Гайс.* — ... засунь, нехай не віє. *Гайс., Євх.*

Засунь, нехай не віє. *Кан., К., Новг.* — Нехай не віє. *К.*

Не все ⁽¹⁾ те ⁽²⁾ переймати ⁽³⁾, що на ⁽⁴⁾ воді пливе ⁽⁵⁾. *Гл., [О.].* — Хіба то переймеш, що на воді пливе! *О.*

⁽¹⁾ Чп. *Рад., Пир.* ⁽²⁾ тес. *Пир., Гат.* ⁽³⁾ перенять. *Рад.*; переймать. *Зв., Пир.*; спиний. *Бал., Коз., Ш.* ⁽⁴⁾ по. *Зв., Ш.* ⁽⁵⁾ по воді пливе пов хати. *Гат.*

Без підпалу ⁽¹⁾ и дрова не горять. *Прав. Ниж., Лів.* — Без піджоги и вогонь не горить. *Проск.*

⁽¹⁾ піджоги. *Пол., Лів., Ст. 36., Кв. (I, 235);* заждги. *Чир.*

Від жару й камінь трісне. *Бер.* — Против вігню и камінь лопне. *Коз.* — ... огню и камінь лютує. *Ш.*

3300. Слово жестоке ⁽¹⁾ воздвигает ⁽²⁾ гнів. *Ст. 36.*

⁽¹⁾ жéстоке, жорстоке. ⁽²⁾ уздвигает, ставить.

Огня огнем не потушиш, а шукай води. *Лаз.*

Ласкаве (1) телятко (2) дві матки (3) ссе (4). *Лаз.*

(1) Ласкавее: *Кр.*; Ласкавоє. *Ст. Зб.* Ласкаво. *Гр.*; Добрес. *Кан., Рад.*; Покірливе. *Бр., Ос. 7 (VIII, 73)*; Покірне. *Бр., Кан., К., Л.* Смирне. *Яц.* (2) телято. *Вед.*; теля *Яц.* (3) мамі. *П., Прок., Яц.*; матері. *Бр., Ос. 7 (VIII, 73)*. (4) ссєть. *Ст. Зб., Ос. 7. (VIII, 73)*; ссє. *Гр.*; а бистре ні одної. *Зв.*; а бистре и ідної не йме; а буйне жадної. *Ил.*; а лихе жадної не виссе. *Прок.*; а погане, то й однісі не виссе. *Рад.*; а як яке, то чорта и одну зоссе. *Л.*; ссє, а злісливе а ні одної. *Бр.*; буде сцати, а злісливе, то й одна не дасть. *Вед.*

Ладом усе можна. *Пир., Л.*

Покора стіну пробиває. *Ил.*

Покорної голови міч не йметь. *Ст. Зб.*

Не переоруй межі нікому.

Иное за жарт приймай. *Пр. в Ст. Зб.*

Орать клепоку (перекіром ити). *К.*

Коли не реч, то не переч. *Бал.*

3310. Не бурчи, та навчи. *Н.* — Не кричи, а лучче научи. *Бр.*

Як питаєця, так на розум наведи. *К.* — ... а як не питаєця, так и з того розуму зведи. *Рад.*

Хоч лясь, та тільки не цурайсь. *Гит.*

Нам батьківщини не ділить. *Л., Пир., Кон.*

Як би хто тепер народивсь, то Тишком назвали б (або: назвавсь б). *Не.*

Як тихо все.

Як би святні дїм перелетіли. *Ил.*

И кривим оком не погляне. *Ст. Зб.*

Сварка на воротах не висить. *Прок.*

Святий на святого часом скривиця.

И межи святими буває часом суперечка (1). *Прок., [Пер.]*

(1) колотня. *К., Коз.*

3320. Нема теї хатки, де б не було звадки. *Збр. Лаз.*

Нема риби без ості (1), а чоловіка без злості. *Г.* — Риба не без кості, а чоловік не без злості. *Прок.*

(1) кості. *Бр.*

Горобець маленький, а сердечко має (1). *О., [Дуб., Кр.]*. — Хоч який горобець не маленький, а серце має. *Гр., [Б.]*. — Горобець малий та сердиця, ато щоб чоловік не сердився. *Пир.*

(1) а волове серце. *Євх.*; а сердиця. *Пир.*; та й то зло має. *Рад.*

Кові бьютця, та лошят водять. *Кон.*

ЗАВЗЯТЕ (1), як панське щєня. *Зв., Лох.*

(1) біс его батькові. *З.*

Сей з зубами родивсь. *О.*

Еге! ся на обидві кована. *З., Л.* — ... кута. *Рад.*

Не плюй, бо вона й сама чвіркне. *Зал.*

Баба з кованим носом. *Збр. Шей.*

Се така баба, що чорт її на махових вилах чоботи оддавав. *Ос. 9 (VI, 69).*

3330. Становиця, як окунь проти водп. *Ил.*

Їму й чорт не брат. *Об.* — ... не пан. *Ном.*

Хоч вріж, то не потече. *Ил.*

Хоч прив'язи, то одгризеци. *Ст. Зб.*

Се таке, що не вступить ні конному, ні пішому. *Кон.*

Не дасть собі в кашу наплювать. *Збр. Лаз.*

3336. Хоч насподі лежатиму, а в вічи плюватиму. *Пир., Б.*

3338. Та вже бим рачки ліз, а свого доконав. *Прок.*

Хоч поміра, а все таки пальцем кива. *Сл.*

3340. Тут уміра, а ногою ще дрига. *К.* Лаяла, лаяла, — насилу ціле село переляла. *Л.*

Оттак, матінко, лихі люде! як напало на мене семеро перекупок, то ледві одгризлась. *Зан. (I, 147).*

Як напало на мене сім зарічанок, а я сама, то насилу відгризлась. *Євх.*

Напало (1) на мене сім сіл, та всім дала отпір (2). *Л.*

(1) Напалось. *Тар.* (2) сіл, а я сама, та всім отпір оддала.

Коли б сім собак, то б од усіх сімох одтілась. *Рад.*

Така, що постав сім терниць, то переб'є. *Бр., [К.]*.

Січе, як ціпом. *Євх.*

Гострий, як бритва. *Зан. (I, 147).*

СЕРДИТИЙ, та недужий, кізові (кал) ривня. *Н., Гр.*

3350. Без сили на даремний гнів. *Ил.* Сердита собака вовкові користь. *Ил.*

Сердите не бува сито. *У.*

На гнів нема ліків. *Ил.*

Не давай серцю потолі, бо сам підеш до (1) неволі. *Збр. Лаз.*

(1) Не дай серцю волі, будеш сам у. *Пр. в Ст. Зб., Ном.*

Вскромить своє серце. *Кан., К.*

Не то сильний, що камінь верне, — тільки сильний, що серце в собі вдержить. *Пр. в Ст. 36.*

Усе на храпок бере. *Павл.*

Сердятий, як собака. *Бр., Пир.*

О, як затрусить зелення маком, так держись берега! (як розсердиця, найпаче господарь, и почне на всіх — «ну ж! та повертайся! та ногами!»). *Ном.*

3360. Важким духом дише. *Чор. Рад. (68).*

Коли б то можна, то він би всіх поїв. *Кул.*

Жалке (або: Сердите), як кропива. *Ном.*
Рогата скотина вдаецця, то всіх коле. *Бер., Рад.*

Комолий віл и гулюю б'є. *Гат.*

Досада скребе, як кішка лапою. *Не.*

Ну, вже намурмосилась. *Зал.*

Оддуб губи, як капиці. *Євх.*

Таке то гречане — аж репаецця. *К., Пер.* — Отаке-то! грещьке, то й порепалось. *Рад.* — ...свахо! як гречане, то й порепалось. *Прав. Ниж.* — ...воно гречане: ти його в піч, а воно и репаецця. *Гр.*

Дмецця, як легке в горшку. *Рад., Бер.*

3370. Сидить, як чорт у (¹) болоті. *Бр.*

«Так він сидить, очі вилупив... сказано, що неслухняне.» *Бр.* — (¹) Се сидить, наче сутана в. *Бр.*; Засів, мов чорт в. *Проск.*

Напустила бровя́, як пущик (¹). *Бр.*

Пущик, путькало — пугач. — (¹) брови, як сова. *Бер.*

Наступивсь, як чорна хмара. *Пр., Гат.*

Надувся, як півтора нещастя. *Ил.*

Надувся, мов кулик на вітер. *Л.*

Надувь (¹), як индик. *Лів.*

(¹) Надувсь. *П., Прав. Ниж.*

Надувь (¹), як той сич (²). *П., Прав. Ниж., Лів.* — Надувсь (³), як сич на дощ (⁴). *Прав. Ниж., Рад.*

(¹) Насупивсь. *Бер., Гат.*; Насупонивсь. *Пог. (²) сова. Бер., Поз. (³).* Того ти трусися. *Кан., Коз. (⁴) вітер. Кан.; мороз. Проск.; негоду. Кан., Коз.; курі. Пир.; галушки. Ш.; сову. Гор.*

Роздувся, як ковальський міх. *Нос.*

Про сердитого або чванькуватого.

Сидить, наче як туман. *Бр.*

Муха му сіла на ніс (або: Розгнівавсь: мухи му на ніс сіли). *Ил.*

3380. Як тебе муха вкусила! *Бр.*

Шаленая муха вкусила за ухо. *Нос.*

В халяву вступив (як смирие розсердиця). *Слуц.*

Як чорт на його зсяде. *О.*

От, мов нахідного! *Ком.* — Тож нахідна! *Пир.*

Сердиця, як би йому пес ковбасу ззів. *Ил.*

Мов його окропом облив. *Ком.* — Як би го окропом спарив. *Ил.* — Мов варом обдало. *Пир., Пр., Х. 36.* — Спарився як на окропі. *Проск.* — Як на окропі. *Гр.* (він так и осатанів, мов...).

Так як іскра на него впала. *Бр.*

Як приску на його кинув. *Ном.* — ...вспав. *Ст. 36.*

Гедзель уразив. *Зал.*

3390. Уразив козла в гедзлю (або: у гедзю вразив). *Кр.*

Цапком став. *Ком., Зап. (I. 147).*

Дибка́ став. *Пир.*

Як стане цапа. *Хор.*

Мов та скаженюка. *Зал.*

Крутити носом. *Л., Гат.*

Закрутив носом, як тертого хріна понохав. *Ил.*

Подивився (¹), як шага (²) дав. *Зв., Рад., Пр., Лох., [Л., О., Євх.].*

(¹) Оце глянув. *Бр.* (²) три гроши. *Бр., Зв.;* грош. *Кулж.;* п'ятака. *Пир.;* сто копіек. *Бер.;* копійку. *Слуц.*

Дзизом дивицця. *Л., Ст. 36.*

Дивицця, як собака на висівки. *Євх.*

3400. Приміг (¹) би очима ззів. *Прав. Ниж.* — Очима проймає!.. коли б міг, то очима б лизнув. *Бр.*

(¹) Примів. *Лів.*

Світить очима. *Бр., Зв.*

Оскілками дивицця (дзизом). *Збр. Лаз.*

Як глимне він на мене, так аж холоду поза шкурою ходить. *Нос.*

Витріщився, як дідько. *Ил.* —

Мурдаецця мов скажена пані. *Зал.*

Підскакує як зінське щеня. *Ос. 10 (V, 27).*

Приска, неначе сукно мочить (шпує). *Ид.*

За парюю и світа не бачить (¹). *Лів.*

(¹) не видати. *Ст. 36.*

Посни́ла, як жаба. *Бер.*

3410. Роспалився, як оса. *Прав. Ниж.*

Роспаливсь, як жаба до каченяти. *С.* —

Пнецця, як жаба до гусяти. *К., Бер.*

Оце! наче жаба до очей лізе. *Бр.*

Лізе в очі, як осока. *Кулж.*

Росходився, як московський постіл. *Черн. 1.*

От, як розбаєрився. *Не.* — ...розмьогрився, розмаєрився. *Хар. 36.*

Росходилась, як квочка перед бурею.

Пр., Лох.

Як з грому напав. *Ст. Зб.*

Він на мене—не грім, не туча. *Кулж.*

—И грім, и туча. *Кр.*

Напав, як сніг на голову. *Ш.*

3420. Накрив мокрим рядном. *Проск., Б.*

Не дав и слова промовить.

Мокрою онучою очі забиває. *Ст. Зб.*

Оце колотить, наче чорт дозою. *Черн. 2.*

Править, мов чорт болотом. *Б.*

Крутить, як чорт греблею. *Кр.*

Мутить, як під греблею біс. *Лох.—...*

греблі біс. *Ил., Вас.—...* в греблі чорт.
Ст. Зб.

Як дідько в греблі. *Гат.*

Крутить, як чорт дорогою. *Л., Бр.—...*

як вихор на дорозі. *Лох.*

Веремія крутити. *Вел. (1, 68).*—За-
крутив веремія. *Л., Ст. Зб.*

Так колотить всіма, як вір водою. *Бр.*

3430. Мутиш, як той вір. *Проск.*

—Мутить, як біс у віру. *К.*

Мутить, як у селі Москаль. *Г.*

Наче сутана у камені шумить. *Бр.*

Приміг ⁽¹⁾ би в ложці води втопив!
Збр. Лаз.

⁽¹⁾ Примів. *Євх.*

Примів би вбив ёго. *Збр. Лаз.*

Приміг ⁽¹⁾ би проковтнув. *Л.*

⁽¹⁾ Примів. *Кр.*

З одного двох би вчинив, або десять,
гди б мог. *Ст. Зб.*

Да нас би изіли не соливши. *Ис.*

Пристав з короткими гужами. *Пр., Кр.*

3440. Як очей на спичку не повиловбує
(дорікання). *Ком.*

Без ножа ріже. *Ном., [Ст. Зб.].*

Без огню пече. *Ном.*

Без мила голить. *К.*

Ворчить як г..а (похова грижа). *Не.*

Роспустив морду, як халяву. *Чор. Рад.*
(376).

Роззявив губу, як жаба на гусеня. *К.,*
Кан.

Моркву скребе ⁽¹⁾. *Л., Гр.*

⁽¹⁾ струже. *Лив.;* скромаде. *Х.*

Скребнув редьку, що аж из хати вті-
кай. *Х. Зб.*

И не дороби, и не договори («щоб не
був дуже пашікуватий»). *Рад.*

—3450. Верешить, як дідько. *Ил.*

Кричить укрик (або: криком кричить).

Пир., Л.

Кричить, на десяті улиці чутно. *Ном.*

Кричить, як ворона надь курчям. *Проск.*

— Кричить, мов з ёго чорт лика дере.

Пир.—Кричить не своїм голосом, як би
чорт з него лико дер. *Ил.*

Кричить, наче на печінкй. *Бр.*

Кричить, як ⁽¹⁾ на пуп ⁽²⁾. *Ск.*

⁽¹⁾ наче. *Ис.; Дуб., Пир.* ⁽²⁾ на жи-
віт. *Дуб., Бр.*

Кричить, мов скажений. *Лив.*

Кричить, неначе за вола вхопили. *Рад.,*
[Бр.].

Кричить, аж з шкури вилазить. *Гр.*

3460. Кричить не своїм голосом. *Ск.*

Кричить ув одну душу. *Пер.*

Аж з душі вилазить (такъ кричить).

Ком.

Що ⁽¹⁾ глане, то й ⁽²⁾ гране ⁽³⁾. *Л.,*
[Рад., Кр., Ст. Зб.].

⁽¹⁾ На кого. *Ст. Зб.;* Куди *Бр.* ⁽²⁾
того й; туди ⁽³⁾. гране. *Бр., Бер.*

Оце як розгривався! *Коз.*

Визвіривсь ⁽¹⁾, як на батька. *К., Бер.,*

Гад.—Кричиш, наче на свого батька
⁽²⁾. *Рад.*—Наскіпався ⁽³⁾, мов на бать-
ка. *Л.*

⁽¹⁾ Разкричався. *Проск.;* Чого ти кри-
чиш, так. *Л.;* Оце кричить. *О.;* Грім-
нув. *Кр.* ⁽²⁾. тата. *Бр.* ⁽³⁾ Розкричався
Зв., Пир.

Прочитав молитву. *О.*

Була добра молитва! *Лив.*

Була ёму шаноба! *Пир., Л.*

Нагонив холодицю. *Пир., Л.*—Нагнав
холоду. *Пр.*

3470. Перегнав на росу (напудрив доб-
ре). *О., Ном.*

Госпідь з тобою, що се ти! *Ном.*

И нудно й весело (як досадно, або в
нудні кумпанії). *Зал.*

Сердилась баба на діда, а дід того не
відав. *Кох.*

Почує, так послуха, коли має чим слу-
хати. *Козб. (157).*

Як би з Богом став на річах («то б ско-
ріше замовчав... або лучче було б, що
багацько казать, — плакати перед ним»)!
Ком.

Повипірала б я вас за старців. *Г. Бар.*

Свариця.

Тппру, стій, моя мила, щоб ти воза
не побила. *Збр. Лаз.*

Що я вам—на сміх здався, чи що? *Ном.*

У свій ніс не сопи. *Ст. Зб.*

3480. На твій ⁽¹⁾ гнів не заплели ⁽²⁾
хлів. *П.*

⁽¹⁾ На. *Г.;* ваш. *Прав. Ниж.* ⁽²⁾ не
загорожений *ід.;* не запертий. *Г.*

Чня ⁽¹⁾ б гарчала, а твоя мовчала. *Пр.,*
Коз.—Чиє б гарчало, а чие б и ⁽²⁾ мов-
чало. *Кр.*

Вже чия. *Пир.* (2) а твое. *Нс.*: Вже чие б бурчало, а ти б и. *Ш.*

Ми, як ми, але вони, як вони. *Проск.*
Начхать я хотів на твоє серце! *Ном.*
Дала не дала, а в морду не бий. *Євх.*

«Перше рожжвакай, що маеш робити, або казати.»

Нехай Бог боронить від скаженої миші. *Бр.*, [*Євх.*].

Поглумка над тим, хто лякає, що зробить те та те.

Щоб инде носа не втерто! *Чор. Рад.* (64).

Хоч и сволоч, та цареві в поміч; а ти пан, та баран (або: а ти пшик, та мужик). *Зал.*

Гі на тя! *Ил.*

Гі на тя, пек тобі, осина!

3490. Таки гір! *Кулж.*

Гір, семинаста. *Пир.*, *Кон.*—Гир, гир, та не вкусиш. *Не.*

Гир, маліваний! *Л.*, *Євх.*

Постой, не кричи—налий чарку, та й мовчи (кажуть жартом на того, хто крикне). *Кон.*

Не кричи дуже—панський двір близько, в пастухи візьмуть. *Нос.*

Лучче замовчиш, ніж закричиш. *Сл.*

Що ти кричиш, як нанявся! *Гр.*

Свиня міх дре, и сама реве. *Ил.*

Реве медвідь, а не знає чого. *Проск.*

Говорить можно, а лаяцьця нічого. *Кон.*

3500. Труби на пса—на чоловіка звичайне слово. *Бр.*

— Не черти, бо воза поламаєш. *Пир.*

Батькуеш, а гріх. *Пир.*

Відсадив ёго, як kota від сала. *Ил.*

Як з коня ссадив. *Коз.*

Оставсь він, як остужений. *Чор. Рад.* (362).

Став, як опарений. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

Осадила, мов горщок од жару одставила. *Чор. Рад.* (51).

Пішов, як не стріпаний. *Л.*, [*Кр.*].

Пішов и пішов—мов мила ковтнув. *Ном.*

3510. Як починає ЗВАДА, не поможе и рада. *Бр.*

Зводи (1) та переводи. *Кв.*

(1) Як підуть зводи. *Пр.*

Є бунти и тут, як видим: все тільки сваритесь та бунтуєтесь один з другим—не зна за що. *Ст. Зб.*

Полаялись за масляні вишкварки. *К.*—
За масляні вишкварки не помирились. *З.*, *Л.*, *Пир.*—«За що позмагались?»—«За масляні вишкварки!» *Євх.*

Завелся, як той казав: багатий за ба-

гацтво, а убогий—бозна й за віщо вже. *Зал.*

Сваряцца за міх, а в міху нічого ніт. *Ст. Зб.*

За онучу збили бучу. *Проск.*, *З.*, *Б.*
—...та й наробили таку бучу. *Євх.*

Ні з сего, ні з того—бери за лоб один другого. *Ил.*

За Марка не була сварка, за Мися взялися. *Євх.*

Зуб за зуб стялися. *Пир.*—...заталися. *Г.*

3520. Заварив кашу добру. *Кон.*—Ну, так заварив кашу. *Ис.*

Наварив каши, та й не зміси. *Бер.*

Наварив юшки—нехай хлищуть. *Не.*

Нарощиняв, а чим замісити! *Бр.*

Рощиняв—забачите, що з того вийде! *Дуб.*

Я тобі казав, не зачіпай, бо не обрестисся. *Не.*

Се ще тільки (1) цвіт, а ягоди (2) будуть. *Лів.*—...а ягід (2) ніт. *Бр.*

(1) Еще то. *Ст. Зб.* (2) а ягоди. *Кр.* (2) а ягід ище. *Зв.*

Достанецця и вашим, и нашим. *Лів.*

Кожній (1) свасці по ковбасці. *Бр.*, *Бер.*, *Лист.* (II, 24).—Всякій свасці по ковбасі. *Кр.*

(1) Жадній, або—Кождуй. *Пр. в Ст. Зб.* (2) Буде кожній. *Зв.*, *Рад.*, *З.*, *Достанецця кожній.* *Л.*, *Пир.*, [*Проск.*].

Буде усім по сім. *Лів.*—Усім по сім, а мені буде (1) вісім (2). *Ш.*, *Новг.*

(1) а одному. *Зал.* (2) а мені чотирі. *Сос.*

3530. Усякому по Якову. *Б.*

3531. Що (1) дальше (2) в ліс, то більше дров. *Бр.*, *Бер.*, *О.*—Дальше в ліс, більше дров. *Проск.*, *З.*, *Б.*—Далі в ліс, більше труску. *Пол.*

(1) Чим *П.*, *Зв.*, *К.*, *Дуб.* (2) Где далій. *Ст. Зб.*

3533. ЛАЙКА лаїцця, бо з дідьком знаїцця. *Гат.*

На всі заставки лає. *Х.*

Шпетить на всю губу. *Павлв.*

Лаять в батька и матір. *Ном.*—Пога-но (або: помосковському) лаять.—Матюки загинать.

Лає, скільки в пельку влізе. *Ном.*

Лає, на чім світ стоїть. *В.*, *Лів.*

Будь він такий, такий! *Кон.*

3540. Я з вас, сучі сьни, зроблю те, щоб ви у трех и кози не купили. *Коз.*

Плюнь собаці під хвіст (як хто з серця плює на річі чві або-що)! *Зал.*

Якої лихої години (сидить и д.)! Л., Пир.

Та якого гаспида (приміром—индичисся, прищисся)! К., Л., З., Хор.

От (1), Господи прости! Бр., Пир., — Господи милостивий! Пир., Кон. — А ні суди, Боже! Ил.

(1) Бт. Бал.

А, лиха година! Лів.

З тобою почеськи, а ти все попеськи. Пр., [Бр.]. — Зійшлись почеськи, а розійдемось попеськи. Сос.

Собача печінка. Кон.

Сучого виводу.

Стара сучо! Л., З., Кон.

3550. О, се ще зілля! Пир.

Рудий шершень! Бр., Л., О.

Ах ти, удуде смердячий! Проск.

Причинний! Кон.

— Чорт лисий (або: Лисий чорт)! Пир., Л.

Бісова челядь. Кул.

— Чортів жевжик. Л., Пр., Пагм. — ...

дженджик. Бр. — Жевжик! Пир., О.

— Чорт ярої баби. Нов.

Д. Новосільський закидає, чи не Яга-Баба наша яра баба?

Гаспидський сину (хлопче, дочко и д.)! Л., Пир., Кон.

Гимонів син (Перський дука; Юдихва виявила його капості перед Ксерксом)! Пир., Л.

3560. Чортови (або: бісови) діти. З., Л., Пир.

Чортова кров. Кул.

Чортова (1) мацапура! Пир., Л. — Иш, мацапурова невіра. О.

(1) Бач яка. Гат.

Чортів кришеник. Кул.

Чортове кокло. Л., О., Нов.

Чортове насіння. Об.

Чортова сатана, бісова! Л., Рост.

Гидолів син. Л., Кон. — Гидолецька дочка. Кон.

От сибірни (сибірний и д.)! К., Пир., Л., Кон.

Се ще чума Бендерська! Нов.

3570. Мазепа! Войц.

Лайка на мугцирватих и непрворних людей. Чувать подекуди и в наших сторонах (праве теж, що й мацапура), а більш Москалі так дражнять наших, за гетьмана Мазепу. В Лубенщині й тепер ще можна чувати (росказує народ), що за часів царя Петра I розсердиця було Москаль на чоловіка та й ножиною, чи чим там: «Мазепа!», каже, або: «Мазепин дух!» А далі, кажуть, царь Петро дав указ— що, мов, хто залізеця душі з оттакої

причини, и сам повинен наложить годовою. Ном.

Махомет (розбійник)! К.

Иродів син! Кон., Л. — Гиродів сину! Бр. — Яропудів сину! Л.

Лядський сину! Л. — Лядська дочко!

Чортова матір (понаставляла). Пир. —

Бісбатьказнашо! Бр., Л. — Чортбатьказнакуди! Лів.

А ирид ёго відає! Ном.

Лиха ёго година знає! Л., Пр., Н.

Ночник тебе уплоди! О.

Мовчи відьма—Каянська ти дочка. III. — 3580. Лучче бим чорта зобачив, як тебе.

Проск.

Все за всё, як би не той лисий чорт.

Я б и сказав тобі, та честь на собі кладу. Л., Ил.

Сказав би веремію, та здумав, що говію. К. — «Ой ти крутиш веремію, а я б сказав, та говію.» — «Ти тепера схаменувсь, як святий піст минувсь.» — «А я дякові та паламареві поклонюсь, та нікого й трохи не боюсь.» К.

Сказав би словечко, та вовк недалечко. Кан., К.

Говорив би, та рот замазаний (нічого, не можна казати). Нос.

Говори, говори, а чогось ти договоришься. Проск. — Він договориця до чогось. Бр., Кр.

Говори, донько, — виговоришься. Ёвх.

А як би ти язик прикусив! Зал.

Не говориш ти? не говори ж до Страшного суду! Бр.

3590. Не говориш ти до мене—не говори ж ти й до миру! Бр.

Без сквурвого сина не обийдеця. Ном.

Огнем граєш.

И костки мої струхнуця в ямі. Бр. — То б уже й моя кість струхнулася. Бр., Пир.

Нехай тільки руки зложу (або: зложить), заскавучиш ти, як цуцк. Ном.

Иди (або: мовчи) за добра ума! Кон. — ... поки не лаяли. З., Я.

Пропадеш, як собака в ярмарку. Ном.

А знав би ти (1) морес! Бр.

Mores — прочухан, як хто прошпетигиця. — (1) А знав бишь. Проск.

За тос Литва кошелями бьєця Ст. 36.

Тоді вже не кажи, що моя мати рідна (буду бити и д.)! Л. — ... що моя мати. З., Кр.

3600. Ей шануйся коли хоч, бо далєбїг
колись тму-мно-здо-тло спишу на спинї.
Проск.

Кому зкрутиця (1), а куюому (2) зме-
леця (3). *Бер., З., Л., [Бр., Зв., У.,
Пер].* — Кому зкуєця, а кому зме-
леця. *Рад., Кр., [Проск.].* — Кому зме-
леця (4), а тобі зкрутиця (5). *Пр.*

(1) и (3) ся зкрутить. *Ил., Бр. (3) и
(4) ся змеле. (2) а тобі. Гр.*

Нїм тобі змелеця. то куюому зкру-
тиця. *Бр.*

Кому-кому, а куюому достанецця (1).
Бєх. — ... хвосту. *Нос.* — Кому-кому,
то так собі жакнеця; а шо куюому, то
нї вже, не минецця. *Гат.*

(2) скрутиця. *Проск.; буде. Пр., О.,
Кр.*

Суча дочка, коли не вибатькую. *Кон.*

3605. Вилаю так, шо тобі в пельку (1)
не полїзе. *Л., Павл.*

(1) в душу. *Л., Пир.; в горло. О.*

3607. Ой, дам я тобі перцю! *Проск.,
Кам., К., Л.*

Поподчюю тїм чаєм, шо ворота пудпї-
рають. *Кр.*

Не торкай, бо торкну. *Збр. Лиз.*

3610. Битий ходиш (ототот понобьють)!
Л., О.

Научу я тебе в середу пишку їсти.
Ил.

Достанецця на горїхи! *Х., Павл.* —
Та достанецця ж комусь на орїхи! *Пр.,
Лох.*

Достанецця на кабачки!

Треба му в сїм пасом воду освитити.
Ил.

Освятити колу воду у три батоги. *Збр.*

Шей.

Як дам шкварки, то буде тобі жарко.
Зал.

Шкуру здеру! *Пир.*

Мовчи, бо я тебе на кабаку зотру. *Зв.*

Тропарїв з кондаками. *Л., Пир.* —
Дам я тобі тропати. *К.*

3620. Хука усучу. *Х.*

Хоч пцять братів (палців—поляпаса)?
Бр.

Бить тебе, бить, та й кий положить.

О. — ... та й кїєк закинуть. *Пир.*

Бить би, бить, та нікому. *Ном.*

Знала б прасок добрий. *Кон.*

Хвіста підкосять. *Зв.*

Берсжи нюха. *К.*

Будеть хрибту и череву. *Ст. Зб.*

Як одважить кїякою, то хлїба бїльш
не їстимеш. *Чор. Рад. (273).*

Е, ти ще не бачив смаленого (1) вов-
ка. *Л., Пр.*

(1) Смаляного. *Нос.*

3630. Знаю я, де козам роги втивають.
Проск.

Туди тебе зашлють, де козам роги пра-
влять (1). *Лїв., Павл.* — ... на дядкїв
хутїр. *З.* — ... де волам роги правлють,
а кїз кують підковами. *К.*

(1) сиравляють. *Пер.; втирають. Бр.*

Я тебе пережену на гречку. *Пир.*

В рукопису д. Марковича є до снї
приказки така замітка, з Пиритина:
«Взято, здасця, од бажїл, як їх на
гречку у порожнї вуллї переганяють». *Не
перечу: може, воно й так: додад
тїльки, шо колись у дякїв и, огулом
мовлячи, в школах, кара школярам за
казїнку, шо не вміли штиха и д. — и
така була: ставили на гречку навко-
люшки, и часами големи колїньми.
Ном.*

Як дам тобі бобу, то й крикнеш «про-
бу!» *Кр.*

Як дам тобі, то й зорї позбїраєш! *Пр.*

Як дам тобі, то и ногами вкрїєсся.

Гат., Чор. Рад. (204).

Як тобі дам, аж тобі в пцятах постиг-
не! *Бр.*

Як мазну по мордї, то й пасокою уми-
єсся. *Нос., Л.*

*Як тобі дам, аж тобі дїдує присни-
ця. *Бр.*

Такого духопелу (1) дам! *Кам., К., Л.*

(1) Таких духопелкїв. *Л.*

3640. Як дам тобі, тїлько очима луп-
неш. *Гат.*

Як я тобі дам, то будеш знати, по
чїм в Новїм Костянтинівї гребїнци. *Бр.*
— Буде знать, по чїм в Тростянцї гре-
бїнци. *Бр.*

За девцятими ворїтьми гавкнеш (як
оперїшу). *Л., [Зв., Чир.].*

Знатемеш ти Кузькину матїр! *Ном.*

Почухався, де й не свербить. *Л.,
[Проск., Кр.].* — Почухрайся, де ти не
свербить. *Ил.*

Тямитеме (1) до нових вїникїв. *Зв.,
Лїв.* — Памцятатиме до нивих вїникїв и
до судної лошки, покуль аж пороху на
очї насиплють. *Ст. Зб.*

(1) Знатиме. *Лїв.*

Буде вїн тямив, докибуде жив. *Проск., Л.*

Буде знати сїму масляну! *Пир.*

Хоча б ти шановав пїч, та лаву, та
себе прояву. *Прав. Ниж.*

Убью та й на вишки скину. *Гат.*

3650. Амїнь тобі буде! *Збр. Шей.*

А вже ж я тобі доїду кїнда!

Шукай собі, або глибокої води, або високої галі. *Кон.*

Хай він своєму роду сницця — свиняч та собакам (лайка за очі)! *Пир.*

Щоб тобі на світі добра не було!
Ж., Л.

Щоб тобі лихом скрутилося! *Гат.*

Бодай ти з лихом не знав! *Ст. 36.*

Напив бись ся лихої нужди! *Проск.*

Нужда б тя побила! *Ил.*

Най го злидні поб'ють!

3660. Щоб ти не розжився сякий-такий сину! *Кон.*

Щоб воно на свою голову вивіщувало!

Бодай їх мир не знав! *Кан., К. —*

Щоб їх и мир уже не знав! *Бер., Л.*

А, щоб тебе люде не знали! *Бр., Л.*

Щоб тебе побив несвітський сором, як ти нас осоромив! *Чор. Рад. (379).*

Щоб ти скрізь сонце пройшов! *Б.*

Сонце би ти побило! *Ил.*

О, щоб їх вихром винесло! *Кон.*

Щоб тебе буря вивернула! *Черн.*

Щоб тебе взяло та понесло поверх дерева! *Л., Б.*

3670. Щоб тебе горою підняло! *Черн.*

Щоб тебе понесло по нетрях та по болотах! *Б. —* Щоб тебе нетри понесли.

Бодай ти не знав о собі та о білому дні! *Л., Коз.*

Бодай ти не знав, що с'єгодня за день!
Коз., [Бр.].

Бодай тебе не минула Вересоцька гребля! *Н., Б., Кр.*

Щоб ти крачки там сів! *Бр.*

Бодай туди не дійшло и відти не прийшло! *Ст. —* Щоб ти туди не дійшов⁽¹⁾ и назад не вернувся⁽²⁾! *Євх.*

⁽¹⁾ не доїхав. *С., Кр.* ⁽²⁾ не вертався. *С.*

Щоб ти пішов круга світа! *Л. — ...* світа, та гала світа. *Б. —* Ходив би ти з круга світа! *Проск. —* Женися, женися з круга и світа! *Б.*

А щоб ти ходив, як води ходять!
Проск.

Щоб ти ходив, поки (або: доки) світа та сонця!

3680. Слава б тобі пропала! *Г., П.*

А, щоб йому випадком випало! *Кон.*

Щоб ти и в старцях щастя не мав!
Бр.

А щоб ти під царський вінець не пішла (не треба гіршого слова сказати дівці)! *Бер., Лох., Л.*

Щоб воно тобі запалось! *Гат.*

Щоб на тебе образи падали. *Чор. Рад. (379).*

Бодай кат споров! *Кл.*

Ото б'є — щоб тебе кат поповбив!
Кон.

Кат би справив тебе за твою натуру!
Проск.

Щоб тебе кат сіконув перед великими вікнами! *Кр.*

3690. Щоб тебе не минули катівські руки! *Бр.*

Бодай ти дождав перед великими вікнами (стояти)! *Зв.*

Бодай ти пан Біг мав—в чужій коморі! *Ил.*

А щоб ти на добрий путь не зійшов!
Кон.

Бодай вас на распуття розвело, як ви (ведете,—що там мучите, чи що)!

Щоб їх путь погбила! *Бр., Л. —* Бодай єго путь пропала навіть! *Не. —* Щоб твоя и путь заклекотіла! *Хор.*

А будь тобі непутно! *Збр. Лаз. —* А будь ти неладний (а, е)! *Ном.*

Щоб тебе Біг покарав! *Біл., Гат.*

Бодай їх невіра знала! *З., О.*

Бодай їх віра не знала! *Бр.*

3700. Щоб тебе піп не ховав! *Пир.*

Коли ти, бабо, рада, то нехай на тебе уся громада! *Кулж.*

Собі на безголов'я! *Кон.*

Нам на здоров'я, а тобі на безголов'я! *Євх.*

А, безголов'я та короткий вік на тебе! *Збр. Шей.*

Сорочки б своєї боявся (як хто скаже: «а я тебе боюсь, або що?»)! *Бр.*

Побили б тебе їх слези! *Пир.*

Щоб тобі світ замакітвився! *Кон.*

Бодай здорова була та назад не встала! *К.*

Дай, Боже, тобі повен живіт здоров'я, — щоб дихать тобі було тяжко (або: нікуди було дихать)! *В. Білз.*

3710. Бодай же кінець ваш був нудний та гіркий! *Збр. Лаз.*

Куди ти, сліпий овад! *Гр.*

Хіба тобі повилазило?! *Ос. 2 (24).*

А що тобі—на потилицю вилізли? *Бр.*

Баньки ім бодай посліпило! *К.*

Бодай йому повилазили! *К. —* Ото втрищив сліпні, а нічого не бачить—бодай тобі повилазили! *Проск.*

Дивиця, щоб йому повилазили! *Зал.*

Хай тобі на язиці сядуть (певно, праяці, пузирі)! *Кон.*

Бодай тобі заціпило! *Лів.*

Щоб тобі руки покорчило (або: посудомило)! *Ном.* — ... та посудомило!

3720. Щоб ти на милицях пішов!

Так нехай ёму груди заб'є (каже побите)! *Ком.* — Щоб ёму груду збило!

Щоб тебе пекло та варило! щоб ти не знав ні вдень, ні вночі покою! *Чор. Рад.* (379).

Хай тебе за живіт візьме (як кажуть—взяв, вкрав)! *Л., О.* — ... візьме! щоб тебе взяла самка з пристрітом! *Бр.*

Щоб тебе завійна узяла! *Ком.* — Нехай тебе завійна візьме! *Пир.* — Бодай тебе взяла завійниця! *Бр.*

Щоб тебе різачка (хороба) попорізала! *Пир., Кон.*

Вбий та трясця! *Бр.*

Держи, щоб тебе хиндя поподержала! *Кон.*

Хай тебе хиндя попотрясе!

Щоб тебе родимець побив! *Б.* — ... убив. *Кр.* — ... взяв. *Нов.*

3730. Щоб на тебе причина вдарила! *Кон.* — Хай вона зпричиинця! *Пер.*

А щоб на вас чума насіла, матері вашій чорт! *Кон.*

А сто крот болячок у твої печінки! *Збр. Шей.*

А сто дідків у твої бебехи та печінки!

Бодай тебе грець вимивав! *Кон.*

А щоб ти скрутилось, прокляте!

А щоб ти не стяшивсь!

Щоб тебе лють турнула! *Бр.*

Щоб тебе дунь вхопила! *Пир.*

Нехай тебе лизень злиже! *Не* — ... лизне. *Зв.*

3740. Щоб ёго смуток узяв! *Кон.* — Смуток би на тя темний та чорний упав—не до вас кажучи! *Ил.*

Побила б їх морока! *Пир., Л.*

Щоб тебе Чорний бог убив! *Войн.*

Щоб на тебе Див пришов!

Щоб на тебе пришла чорна година! *Войн., Л.*

Хай на вас лиха година! *Пир., Л.* — ... ссяде (або: вдарить). *Кон.*

Щоб тебе лиха година знала! *Об.*

Побий (!) тебе лиха година! *Бр., Л., Пир.* — ... та нещаслива. *Л., Пир.*

(!) Побилз б. *Л., Пир.*

Щоб тебе не минула лиха година! *Пир.*

Нехай тебе супротивник візьме! *Збр. Лаз.*

3750. Хай тебе візьмуть ті, що купають трусать! *Кон.*

Чорт (!) ёго бери! *Пир., Л.*

(!) Чорти. *Кул.*

Стонадцять чортів ёму в хвіст! *Гам.* — Хай тобі стонадцять бісів! *Л., Кон.* — ... чортів. *Л., Пир.*

Сто копанка дідків ёму в голову! *Гам.* Бодай тебе той знав був, що трисе очеретами! *Прок.*

Чорт би тебе спік! *Кон.*

Чорт би вбив твого батька! *Л., З., Пир., Хор., Полт.*

Чорт би мучив твого батька, сучий сину! *Кон.* — Чорти б перемучив твого батька! *Пир., Л.* — ... та твою матір, сучий сину! *Л.*

Чорт б казив (!) твого батька! *Л. Н.*

Як пустус дуже, кінь бісицця и д. — (!) скакав, ламав, ходив, молотив и д. *З., Хор., Л., Кон.*

Нехай твій батько сказицця (кида роботу, обридло, и д)! *Пир.*

3760. Нехай твій батько скалицця (!) (коневи хорому)! *К.*

(!) сколецця. *Вин.*

Рви ёго батька (або: батькові)! *Кон.* Не вдалося.

Чорти-пирись твою ма! *Гам.*

Мордовав би чорт твою маму! *Кр.* — Хай тобі (або: твою) маму мордує! *Бр.*

Сто бісів твої матері! *Л., Кон.*

Матері твої чорт! *Пир., К., (Гам.).*

Кадук твої матері! *Чирп.*

Сто сот крот ёго ма! *Гам.*

Щоб ёму дихать не дало! *Лів.* — ... з ёго нащадком, накоренком! *Кон.*

Щоб не діждав ні Петра, ні Павла, ні дрібних святків! *Пет.*

3770. Щоб ти не діждав сонечка праведного побачити! *Ном.* — ... на сонечко праведнее дивитись. — Щоб над тобою світ не світав и сонце праведне не сходило. *Б.*

Щоб перша куля не минула! *Л., Сл.*

Хай ёго поб'є те, що в хмарі гуде! *Л., Пир.*

А щоб ёго побила руда глина. *Лів.* — ... та що з кручи пада. *Рад.* — ... глина, що пада з хрестянина. *Бр.* — ...

А щоб ти на осині (!) повісився! *Л., Пр.* — Щоб ти повісивсь на осинівій голі. *Рад.*

«То з'п'яна такъ уже погано лас: Юда хриstopродавецъ на осині повісився». *Рад.* — (!) на гіллі. *Пр.*

Щоб тебе, окаянного, земля не привняла! *Чор. Рад.* (379).

Щоб ти на Страшний суд не встав.

Пропав бись, не снів бись ся! *Ил.*

Щоб тебе вдушило та вдавило! *Б.*

Щоб ти лопнув! *Кон.*

3780. Щоб ти колом став! *Не.*

Бодай нагло зслиз! *Кл.*

А щоб ти головою наложив! *Кон.*

Щоб тобі дубовий хрест (смерть)!

А убий тебе Божа сила! *К., Л. —*

Бий ти сила Божа! *Ил., Ж. —* Хай ёго гнів Божий побъе. *Кон.*

Побий тебе сила Божа на гладкій дорозі! *К.*

Щоб тебе побило потемнило на путі, на дорозі и куди ти повернесся лицем своїм! щоб тебе било, як горох при дорозі, та як птиця по дереву бъецця! *Б.*

Бодай ёго корінь звівся! *Л., [Нов.].*

Бодай ёго кодро з накоренком перевелось! *О.*

Щоб тебе спискало! *Бр.*

3790. Щоб тебе положили на лаву! *Гр.*

Щоб тебе на марах винесло! *Ном.*

Щоб тебе сира земля пожерла! *Кр.*

Щоб ти в сирицю вбився! *Гат.*

Щоб ёго земля⁽¹⁾ не приняла! *Л., Пир., Пр. —* Земля б ёго святая не приймала! *Кл.*

⁽¹⁾ сира земля. *Л., Кр.*

Щоб під ним и над ним земля горіла на косовий сажень! *Пр.*

О, щоб над тобою земля затряслась, сякій та такий сину! *Кон.*

О щоб ёму ні дня⁽¹⁾, ні покришки! *В., Лів.*

⁽¹⁾ ні дна. *Кон.*

Щоб тебе понесло поза вітряками! *Б.*

Щоб тебе поховали на рѣстаннях⁽¹⁾! *Пир.*

Не на могилках, а от як вішалника.—⁽¹⁾ на ростоньках. *Евх.*

3800. А щоб курі загребли! *К.*

О щоб твою кість викидало з того світа! *Кон.*

Бодай тебе волами возили, а граблями волочили! *Кон.*

Виляяв, як собаку. *Пир., Кон., Гр.*

Вибанітував⁽¹⁾ на всі боки. *Л.*

⁽¹⁾ Виляяв. *Ск.*

На собаці не хотів би слухати таких слів. *Ст. Зб.*

На злого чоловіка и собака бреше. *Гайс., Зв.*

Лайка—не бійка. *Евх. —* ... битва — молитва. *Проск. —* Лайки — байки, битва⁽¹⁾ — молитва. *Бр., Проск., Кан., К. —* ... байки, а бить—купить. *Рад.*

⁽¹⁾ а битва—щира. *Зв.*

Лайся-лайся, а БИТЬ — купить. *Б. —* Бити—купити. *Ст. Зб., [Кр., Нов.].*

Він того не дума, що тепер бьють, як куплять. *Л.*

3810. Замірся, та не вдарь. *Бр. —* Замахнись, та не вдарь; россердся, та не вдарь. *Евх.*

Бити—не штука. *Пир.*

Бити не купити. *Ил., Л.*

Не бий, бо пробъш. *Зв. —* Не пий — не пропьеш, не бий — не пробъш. *Ст. Зб.*

Як так грацьця, то я й хатку поламаю. *Евх. —* ... то й хатку потераєм⁽¹⁾. *Л. —* ... то я й палички позакідаю. *Зал.*

⁽¹⁾ покинем. *Рад.*

Пень, а не бий. *Ил.*

Не мій рук свербчячих.

Що за що, а руки за пазуху. *Пер.*

Бреша, бреша,—та не кусайся! *Евх.*

Язиком що хоч роби⁽¹⁾, а руками волі⁽²⁾ не давай⁽³⁾. *Зв., Кр. —* Язиком що хоч кажи⁽⁴⁾, а руки при собі держи⁽⁵⁾. *Кан., К. —* Спор до слез, а рукам простору не давай. *Нос.*

⁽¹⁾ хоч спину лжи. *Кон.;* або — мели скільки хоч. *Л.;* що хоч балакай. *Пр.;* скільки хоч говори. *Рад.;* можна говорити. *Бр.;* ⁽²⁾ потолі. *Рад.* ⁽³⁾ а руками не руш. *Бр.;* а руками дай покій. *Ст. Зб.* ⁽⁴⁾ клепай *Г Ил.;* Губою що хоч плати. *П Ил.* ⁽⁵⁾ трімай. *Г Ил.*

3820. Не давай рукам волі. *Проск.*

Дай рукам волю, то сам підеш у неволю. *Лів., Сл. —* Не давай рукам потолі, бо сам будеш у неволі. *Рад. —* Не дай рукам волі, то й сам не підеш в неволю, та язика ще не ропускай. *К., Кан.*

Очима їж, а руками зась! *К.*

Хто на моє здоров'я важить, той (сам ёго) не має. *Бер.*

И на жалку⁽¹⁾ кропиву мороз буває. *К.*

⁽¹⁾ На жившкую. *Ст. Зб.*

Як би на кропиву не мороз, вона б всіх людей пожала. ⁽¹⁾. *Кр., [Пир.].*

⁽¹⁾ то б вона людей попекла. *Бр.*

Коли Бог не попустить, то свиня не вкусить. *Нос. —* Кого Бог не видасть⁽¹⁾, то свиня не ззість. *К., Рад.*

⁽¹⁾ Як Бог не позволить. *Проск.*

Не дай Боже свині роги, всіх людей⁽¹⁾ поколе⁽²⁾. *Зв. —* Коли б⁽³⁾ свині роги, то б усіх поколола⁽⁴⁾ (або: то б цілий світ виколола). *К., [Бр., У., Проск., Р., Кр.]. —* Не дав Бог свині рог, ато б усіх людей поколола⁽⁵⁾. *К. —*

Видів Бог, що не дав свині роґ. *Нов.*,
[*Гайс.*].

(¹) весь мир. *Л.* (²) увесь би світ
поколола. *Бр., Р.* (³) Же би, вибачай-
те. *Ил.* (⁴) всі би люде виколола. (⁵)
роґи, ато б все стадо переколола.
Нов.

Не дав Бог (¹) жабі хвоста, ато б
траву усю потолочила (²). *Пир.*

(¹) Не даром Бог не дав. *Гр.* (²) щоб
трави не толочила. *Аг., Гр.*

Роззявляє губу жаба проти вола, але
го не ззість. *Ил.*

3830. Не дав Бог свині вґору глянуть.
Зал.

Піди, псе, укуси мене, а по тому бі-
ди не збудеся. *Ил.*

Не гостри зубів, бо не будеш істи —
ні, ти и не вкусиш. *Бр.*

Одступись, зелена жабо!

Заплюй ёму очі! *Кон.*

Сіль тобі в вічі, а камінь у груди. *Бер.*
— ... а камінь в зуби. *К.*

Пек тобі, враже, хто тобі каже! *Ср.*
Зб.

Чорте на (¹) груш, тільки мене не ворущ.
Лів.

(¹) На тобі, чорте. *Прав.*

Що ти на мене кидаеш, наче на Ба-
турку! *Сос.*

Могила коло м. Олександровки *Сос.*
п. Хто біля неї йде, що-небудь на неї
 кине. Було про неї в *Этногр. Збор.*
Рус. Геогр. Общ. т. I, в ар. *М. Алек-*
сандровка шановного памотця Базил-
евича.

Батька в лоб! *Ном.* — ... матір у циць-
ку, щоб не діждала істи палянничку (або:
кисличку и д.).

Разно притулюють, найпаче діввора
як хоче влучить грудкою, або-що, и не
попаде.

3840. Не давайся кожному вітрові по-
вівати. *Ил.*

Хто стаецця вівцею, того вовк ззість.

З малої хмари великий дощ буває. *Коз.*

З малої іскри великий огонь. *Ил., Кр.*

— З маленької іскри великий вогонь буває.
Проск.

Пішов по лихо. *К.* — О, сам по лихо
пішов. *Бр.*

Схотілось лиха. *Пир.*

Лихом ёму занудилось. *Кост.*

Буде честь носом об землю. *К., Кон.*

Свербячиі руки має и той. *Ил.*

Окуляри втерти. *Гат.* — ... треба на
очі поставити. *Проск.* — ... від очі по-
ставити. *Х. Вид.*

3850. Утерти кабаки. *Збр. Лаз.*

Збить паскудник. *Ос. 5 (VII, 31).*

Лища в пику дати. *Гат.*

Ляпаса (¹) дати. *Ном.*

(¹) Поляпаса. *Ном.*; Ляпаса у пику.
Павл.

Почубеньнів дати. *Ном.*

Потилишниками наґодувать. *Л.*

Заґилити у потилицю. *Гат.*

Дати бухана. *Зал.*

Стусана дати. *Х. Зб., Л.* — Тусанів
надавати. *Х.*

Розуму до голови наґнати. *Г., П.*

3860. Прочуханки дати. *Бр.* — Завдати
прочухана. *Гат.*

Парла (прочуханів) задати. *Бр.*

Хлосту дати. *Л., Пир.* — ... завдати.
Гат.

Дали хлесту. *Р.*

Губки дати. *Гат.* — Дать губки (ду-
лю). *Б.*

Олію видавити. *Гат.*

Зтрозцяти на дрізочки. *Рад.* — ... на
ґамуз. *Гат.*

Не робіть старцям капости. *Л., Павл.*

Не бий, бо й так (¹) злидні ёго побил.
Б.

(¹) Давно вже. *Проск.*

Нехай на чужі руки переходить (не-
хай другі ёго провчать — злодія)! *Зв.,*
Н. — Ет, пусти ёго! нехай він перехо-
дить на миші руки. *Бр.*

3870. Коня вірують уздами, а чоловіка
словами. *Ил.*

На ледащого и кий положи, то все
едно. *Проск.*

На добре, як що такеє, посварись тіль-
ко, словами покартай ёго, а не бий.
Бр.

Добрий доброго слова боіцця, а ле-
дащо и побою (¹) не боіцця. *Ст.*

(¹) бою. *Пир.*; а ледачий и убою. *Хар.*
Зб.

Як слово не поможе, то й кий не до-
шкулять. *Бр., К., Кан.*

Не боісса кива, не боісса кия. *Дуб.*
— Добре боіцця кива, а ледаче не бо-
іцця й кия. *Рад.*

Побий на бісові ліс, то все з біса буде
біс. *Збр. Лаз.*

И побить, и полаять, та як є за шо.
Кон.

На битій дорозі трава не росте. *Прав.*

Хто годує, той и бье. *Пр., Сос.*

3880. Кого люблю, того й бью. *Кон.*

Хто кого любить, той того чубить. *Л.*
— ... гуляє. *Кулж.* — ... згубить. *Рад.*

Бьють, не на лихо учять. *Ст. Зб.*

Добротиць, як ніць. *Ил.*

Махання за биття не рахуєця.
Де страх, там и Бог. *Об.* — ... як би
то всі боялись Бога! *Пир.* — ... там и
Бог перебуває. *Проск.*

Клин клином виганай. *Зал.*
Негріте залізо не зігнеш. *Ос.* 20
(IV, 4).

З ледачого ⁽¹⁾ вовка хоч шерсті клок.
Євх.

⁽¹⁾ З лихого. *Пир.*

Лихого нічого жалувати. *Ст.* 36.

3890. На крутеє ⁽¹⁾ дерево треба кру-
того ⁽²⁾ клина. *Бр.*, 3.

⁽¹⁾ кривес. *Ил.*, *Бр.*, 3. ⁽²⁾ кривого.

Раз, два не допоможе, то десять помо-
же. *Ил.*

Ганьбою не візьмеш, так силою дій-
меш. *Коз.*

Собаку од ночі бий (або: б'ють). *Ст.*
36.

Доти ледащо січи, поки дух у ній учуєші.
Бр. — Ледащо бий, поки душу в тілі чуєш.
Дуб.

Уважай на душу, аби шкура витрима-
ла. *Бр.*

Бита посуда дві небитих пережияє.
Прав. Ниж.

За битого двох не битих дають. *Лів.*,
[*Бал.*, *У.*, *Рад.*]. — ... та ще й не бер-
уть ⁽¹⁾. *Лів.*, [*Проск.*, *Бер.*, *Рад.*,
Кулж.]. — За битих то дають двох. *Бер.*

⁽¹⁾ не хотять, *Зв.*; не хотять брати.
Бр.

И десятому закаже (покараний) *Л.*, *Р.*,
Пир., *Гл.*

Поки світ стоятиме. *Пир.*

3900. Поки світа й сонця (або: світу
сонця). *Ск.*

Кішку б'ють, а невістці замітку да-
ють. *Не.*

Песика б'ють, а левик боїця. *Євх.*

Бійся, Левку, коли пса б'ють. *Бр.*

Вівцю стрижуть, а друга дивиця. *Проск.*

Барана ⁽¹⁾ стрижуть ⁽²⁾, а козлу ⁽³⁾
навішки ⁽⁴⁾ дають. *Л.* — Вівцю скубуть,
а козам на віжки дають. *Ил.*

В Даурських степах й досі скубуть
— не вміють стригти: по сему знать,
що Галицька одміна найстаріша. — ⁽¹⁾
Козл. *Нов.*; *Кр.*; *Овечку.* *Ш.*; *Вівці.*
Бр., *Проск.*, *Яц.*, *Нов.*; *Одних.* *Б.* ⁽²⁾
стригуть. *Ст.* 36.; б'ють. *Кр.* ⁽³⁾ ба-
рану. *Коз.*, *Кр.*, *Ш.*; козам. *Бр.*, *Проск.*,
Яц., *Нов.*; а другим. *Б.* ⁽⁴⁾ на вістки.
Рад.; на вешку. *Кр.*; знать. *Коз.*, *Ш.*

На те Циган матку б'є, щоб ёго жінка
боялась. *Ліст.* (I, 63), *Черн.*, *Нов.*

Єдного скорання десятём покаяння. *Ил.*

Єдного пригода — другого пересторга.

З чужого злого учися свого.

3910. Кацяця на кому. *Прав. Ниж.*,
Лів.

Да вже ж я тебе не иззім. *Кон.*

Бознає, коли будуть бити, а тим ча-
сом голодом морять. *Рад.*

Нехай б'ють — олії не виб'ють. *Пир.*, *Л.*

Не шклянка, не розиб'юся. *Черн.*, *Черк.*

Як битимуть, то не лятимуть. *К.*,

Л., [*Бр.*]. — Лаятимуть, то не битимуть,
а як битимуть, то не лятимуть. *Л.*, *О.*

Як будуть бити, то не будуть вішати,
а як будуть вішати, то не будуть бити. *Рад.*

Як буде вішати, то не буде різати, а
як буде різати, то не буде вішати: над
смерть біди не б'уде. *Бр.*

Битимуть — битимуть, та й перестануть.
Пр., *Л.* — А вже ж, не все битимуть:
колись и перестануть. *Пир.*, *Л.* — А
вже ж не битимуть все ж! *Гат.*

Дай тобі, Боже, тільки гадки, абиш
о мні забудь. *Ил.*

3920. Хоч бий, хоч лай, тільки через
твій не кидай. *Л.*, [*Рад.*]. — Нехай бий
бив, ато й через твій перекинув. *Л.*

То Циган так сказав чоловікові, як
той піймав ёго на крадіжці; як же пе-
рекинув — «О, спасибі», каже, «тобі,
батеньку, що ти мене не бив и не ла-
в, та ще й через твій перекинув — ато
самому приходилось лізти!»

З гарячого часу збіг. *Ст.* 36.

Чорта виховаєся (не сховаєся). *Л.*,
Кон.

Піймався в лабети. *Л.*, *Євх.* — По-
пав у лабети ⁽¹⁾ добре. *Кон.* — Попався
в лабет. *Пир.*, *Р.*

⁽¹⁾ в лашети. *Гл.*

Попав в сіло. *Кон.*

В куну запроторив. *Гат.*

Послав туди, де козам роги правлять.

Лів.

Застукав, як сотника в горосі. *Ос.*
13 (V, 14).

А що ви робите, отче Ёсипе? *Кон.*

А тягніть Варвару на розправу! *Зв.*

3930. Прийдеш, Юрку, до порахунку
(осін.). *Прав.*

Ходи, Петре, до віята! *Кор.*

Боїся, а лихо робиш. *Прав.*

Опіраєця, як кіт на лёду. *Ст.* 36.

Як правду сказавши — будуть бити зв'я-
завши. *Кан.*, *К.*

Трутив, як сліпого з моста. *Проск.*

Не пхайте ёго, він и сам упаде. *Гл.*

Допік, мов горохом об стіну. *Євх.*

Дошкулив ⁽¹⁾, мов пугою по воді! *Євх.*

⁽¹⁾ Накарбував. *Л.*

Дав пилі, як заець кобилі. *Нос.*

3940. Забив, як ведмеда жолудь. *Л.*

Лихою шапкою заходивсь («ти та ти узяла!»). *Сос.*

Не з біса чоловік, а яка жаба дужа (*або*: а як дуже б'є). *Бр., Л.*

Не знає й той козацьких жартів. *Ст. 36.*

От тобі й швець, — коли не хотіла доброго чоловіка мати! *Г.*

От тобі, Савка, булавка! *Гайс., Я.*

Ходив Савка розбійник з булавою, та и піймався. Кажуть на ледачого, як дограєдця до біди. *Бр., Я.* Як кінця не вивелось. *Гайс.*

Носив вовк овець — понесли вже й вовка. *Бр., [Пир.].*

Дали зілля од похмілля. *Нос.*

Бий забій на него. *Кл.*

— Души, як чорта в верші! *Пер.*

3950. Знай, по чому в Константинові гребінці! *Проск.*

Дурного по ногах, щоб присів. *Зв., Кан.* — А бийте ⁽¹⁾ дурного ⁽²⁾ по ногах, щоб присів ⁽³⁾. *Л., [Пер., Рад.].* — А бий дурного по ногах, нехай сховає ноги на неділю. *Бер.*

⁽¹⁾ Тютю. *Зв.; Тарарак. К.; Цур. Ёвх.*

⁽²⁾ дурня. ⁽³⁾ то він и присяде.

4952. Души вражу бабу за ⁽¹⁾ цибулю. *З.*

⁽¹⁾ як. *Лоз.*

4954. Бийте ёго добре киями, щоб знав, по чому ківш лиха. *Не.*

Бийся в груди, лайся в мать. *Ил.*

Б'ють, так як жидівського гамана. *Проск.* — ... як Гамона. *Ст. 36.*

Ух, иззів обух! *Кр.*

Піймав смаленого вовка. *Пир.*

Без всяких обрізків. *Ст. 36.* — ... з грязю змішав безвинне.

3960. Зомяв ⁽¹⁾ на ⁽²⁾ кабаку. *Пир.*

⁽¹⁾ Зтер. *Бр.* ⁽²⁾ мов. *Коз.*

Дав доброго диптю: одвохрив добре. *Кон.* — Одволóжив. *Пир., Л.*

Одвaжив соли добре! *Чор. Рад. (27).*

Наївса буханів. *Зал.*

Стусана покоштувать. *Павл.*

Бебехи одиб'єш. *Кр.* — Бельбахи відіб'єш. *Прав. Ниж.*

Пішло ёму по кві! *Бр.*

Варовався кня, та палкою дістав. *Бр.*

А що понюхав табаки? *Дуб., Б.*

Так ми ёму дали табаки понюхать: тепер стидно й між народ. *Кон.*

3970. Натер ёму перцю в ніс. *Гам.*

Не бий ёго в ніс (*або*: по носу), бо кров потече. *Л.*

А що иззів ⁽¹⁾ облизня! *Лів.* — Облизня схпати. *Гам.* — Так ёму треба — піймав облизня. *Проск.*

⁽¹⁾ піймав. *Зв., Кр.*

А що иззів ляща? *Прав. Ниж., Лів.* Помостив му медалі під ніс. *Ил.*

Лиски од миски! *Ном.*

Ляпаса злапати. *Гам.* — А що ляпаса иззів? *Лів.*

Пасокою умився. *Л., Пир., Ст. 36.*

Розсвітив ёму свічку, аж з очей искри летять. *Г., П.*

Оперезав на всю масницю. *Ст. 36.*

3980. Як м'яло ⁽¹⁾ облизав.

⁽¹⁾ макогін. *Бр.*

З товкача умивався. *Ст. 36.*

Як заглив ⁽¹⁾ по потилиці, так аж каганці в вічу ⁽²⁾ засвітились. *Ном.*

⁽¹⁾ заїхав. *Збр. Лаз.* ⁽²⁾ в вічках.

Потилишника покоштувать. *Ёвх.*

Набився ⁽¹⁾, як голої вівці ⁽²⁾. *Бр., Л.*

⁽¹⁾ Налупивсь. *Л.* ⁽²⁾ овечки. *З.*

Дався в тямки. *Пир.*

Слуха джмелів ⁽¹⁾. *Бер., Пир.* — Дав ёму лупня добре — довго буде джмелів слухати! *Проск.* — Як учистив по пиці, та тільки чмелів слуха. *Х. 36.* — Дочутись чмелів. *Гам.*

⁽¹⁾ чмелів. *О.*

Діяти, діяти, иде батько сіяти: бере матерь волочить, та нам ёго не учить. *Б.*

Губи та опенечки — заходивсь старий ⁽¹⁾ коло ненечки: як став молотить, так аж пір'я летить. *Не.*

⁽¹⁾ заходивсь панотець. *Лаз.*

Будеш мати весілля: тато маму віддав. *Бр.*

3990. Погладив проти шерсті. *Ёвх.*

Гладив-гладив за шерстю, та як почав и проти шерсті! *Ном.*

Ухопив за чесну гриву (за чуприну). *Пир.*

Схвaтив добре за Боже пошиття. *Проск.*

Волосом засвітила (очіпок злетів). *Хор.*

За косники та в поволочку. *Б.*

Попав, наче сліпий кобзу. *Б.*

Вчепився, як рак. *Проск.*

Ташить, як чорт Жидя. —

Б'є и ногами й руками. *Бр.*

4000. Мне, мов Семен швець шкуру. *Зв., Рад., [Пир., Ёвх.].*

Душить, як вовк кобилу. *Дуб.*

Трасе, як хидня. *О., [Коз.].*

Давить, як мороз бабу. *Праг. Ниж., Лів.*

Мнеть, як гостець бабу. *Проск., Х.*
Кусай мене, псе, поки кров не потече. *Ил.*

Кусь мене, вовче, бо я тебе не могу
(¹). *Бер.*

(¹) бо в мене зубів нема. *Бер.*; як ніхто мене не хоче. *С.*; ззаду, бо я зубів не маю. *Бр.*; хочь зубів не маеш. *Проск.*

Було не савити, не варварити, та на сорочку сурганити. *К.* — ... не савити, не варварити, ні амбросити, але кудею було кундосити. *Проск.* — ... ино кудею термосити. *Збр. Шей.*

Оженився собі якийсь сирота, мав хатину и вдох живуть. Дивидца він, а ёго жінка усе гуляє! «Чому ти, жінко, не прядеш?» — «Та с'годня, чоловіче, Сави» — або Варвари, або якого иншого видума празника, сидячи гола на печі, а все таки не пряде. От и хвалидця чоловік сусідові, а той и одказус. «Постій», каже, «я її перекрещу!»; та так, як уже стемніло, убрався, у одну руку нагая, та й приходить туди в хату. «Добривечір», каже, «люде добрі!» — «Здорові були!»; каже чоловік; «проходьте», каже, «дадьку, та сідайте!» — «Ні, чадо», каже, «я прийшов спитацца, чом ви с'годня нічого не робите?» Ажінка як була голенька, так з печі и зскочила. «А як же», січе, «робить, коли моя баба казала, щоб у свято нічого не робила?... а с'годня якогось св. мученика!» — «То оце ти, небого», каже той, «домучилась так, що у тебе на хребті й сорочки нема?... В, треба ж тебе перехрестить!» — и як почне її хвоїть, примовляючи: «Було не савити и д.», поки та, — що, мов, до суду и до гробу не буду празникувать. «Добре», каже той, пускаючи, «гляди! я», каже, «ще прийду, дохрестить, як що не поможе!» Де не поможе: помогло мов рукою зняло! *К., Кан.*

Добулась, мов сова на току. *Пир.*

Така в мене голова, як запаска стала (синя). *Пир.*

4010. Шумить-шумить березина, свербить-свербить середина. *Ст. Зб.*

Сповідали Иллюху від п'ят до уха. *Х. Зб.*

Дали ёму помосковськи, аж ся лоб закурів. *Ил.*

Так ёго чинить! *Пир.*

Дали ёму доброї чиньби. *Ном.*

Прочухана дали. *Зв.*

Списав спину, що и курці нігде клюнуть. *О.*

Змірив го від ніг до голови. *Ил.*

Обідрав (¹), як Сидорову козу. *Пр.* —
Набився, як Сидорової кози. *У.*

(¹) Облупив. *Зв.*; Надув. *Коз.*

Облупив, як кат Мякиту. *Л., Р.*

4020. На всі боки випоров. *Л., Пир.*

Знівечив чоловіка (одкатував, погано видав). *Л., Пир.*

Попинив чоловіка. *Ном.*

Бив-бив, та ще й друк кинув. *О.* —

Бив-бив києм, та й кий кинув. *Коз.*

Оце наївся меду! *Бр.*

Почухався він добре. *Проск.*

Випив (¹) дві неповних. *Об.* — ... а третій недолитий. *К.* — Буде тобі два неповних (невдача). *Сос.* — Почув два неповних. *Ст. Зб.*

(¹) Дали. *К.*

Як притягли до хверта, то знав кузькину матір. *Лист. (II, 246).*

Здобувся добре, сіромаха (або: Добувсь, сердега). *Гам.*

Шкіру з него здер. *Ил.*

4030. Били, як kota. *Лів.*

Заколупив живота не помалу. *Ст.*

Зб.

Зогнали трохи серце. *Чор. Рад. (74).*

Оскому зогнав. *Зв., Пир., Л.*

Хоч уже й заплатив, та уже и набився. *Кан., К.*

Оттаке-то на сім світі роблять людем люде. *Кобз. (76).*

З вас деруть ремінь, а з іх бувало и лій топили. *Кобз.*

Бодай мій ворог знав, що нині за день! *Ил.*

Напрасниця, обійди около! *Ст. Зб.*

Се вже напрасниця. *О.*

4040. Хіба тебе возом зачепили! *Кон., Ёвж.*

Б'ють (¹) и плакати не дають. *Дуб., Л., Пир., О.*

(¹) И деруть, и б'ють. *Рад.*

Поверх моєї праці та ще мене б'ють. *Бр.*

Б'ють нас, и наша правда. *Руд.*

Чи я ёму между переорав! *О.* — Между переорав. *Ст. Зб.*

Винуватий як Христос перед Жидами. *Пир., О.*

Видить Бог, чий козел, а чий баран. *Проск.*

Бачить Бог мою кривду. *Б., [Проск.].*

И горе мені, и добре мені — и б'ють мене, и правда моя. *Бр., У.* — И добре мені, и зле мені — и б'ють мене, и плакати не дають. *Проск.*

Нахопився — як накупився. *Ст. Зб.*

4050. Без суда й права. *Л., Б., [Ил., Пр., Кр., Ст. 36.]*

Так собі: ні сіла, ні пала (нагально). *Пр.*

Без дання причиня. *Л., Ст. 36.—... обезчестив. Ст. 36.*

Так як я вам винний. *Л., [Кр.]*

Ні світила, ні кадила, як тебе смерть входила. *Проск.*

Ні сном, ні духом не виноват. *Л., Кр.*

И муха говоруха. *Ст. 36.—... об мені не буркне. Пр. в Ст. 36.*

За наше жито (¹) та ще нас и бито (або: побито, набито). *Об., Руд., Ст. 36.*

(¹) спто. *Бер.*

З чужого похмілля голова болить. *Рад.*

Жінка сало гамнула, та на kota звернула. *Бр.—Пропало, пропало—коти ззіли сало! Дуб.*

4060. Коваль зогрішив, а шевця повісли. *Ил.*

Баба (¹) винувата, що дівка черевата. *Проск., Дуб., Пир.*

(¹) Чим *С., Зв., Рад.*; Чи я з того. *Бер.*

Иногді б'ють Хому за Яремину виню. *Не.*

Хто пив, а мене волочат. *Проск.*

Який біс жениця, а нам. коровай плескать. *Ст. 36.*

Кому Варвари, а мені голову обірвали. *Проск.*

Чий обід, а старцям лихо (¹). *Проск., Пир.*

(¹) клопіт. *С.*

Хтось квасу найвся, а мене оскома напала. *Ил.*

Хто кслиці поїв, а на кого оскома напала. *Зв., Л., Пир., О.*

Хто виноват, а на мені окошилось! *Збр. Лаз.*

4070. Сяниця шкоду робить, а журавель попадеця. *Рад.*

Горобці шкоду (¹) роблять, а сяниця в спаш упаде (²). *Бр.*

(¹) спили просо. *Проск., Кан., К. (²)* а сяницю злапали. *Проск.*

Побить, то й абихто знайдеця, — от мише діло пожалувать! *Ном.*

Пригладь-голови не знайдеш, хіба пробий-голову. *Пир.*

Кров—не водиця, розливати не годиця. *Руд.*

На похиле (¹) дерево и кози (²) скачуть (³). *Ск.*

(¹) плохес. *П. (²)* и жаби. *Кр.*; и чепрахи. *Чигр. (³)* лазють.

На сухе дерево и огонь пада. *К., [З.]*.
Через низький тин усі собаки скачуть. *Черк., Черн.*

На лежачу березу кози скачуть. *К.*

Смирного й на тім світі б'ють. *Евх., Л.*

4080. Пішого сокола и ворони б'ють. *Пр. в Ст. 36.*

Песиголовець, людоїд! *Л., Пир.*

Песиголовець — певно циклопський нащадок. Воно чоловік з одним оком и людей ість. Як пійма чоловіка, то запре в лёх и доти годує волоськими горіхами, що чикне мезиного палця на ліві руці, то вже й кров не йде од жиру: тоді ість. Там десь вони, ті Песиголовиці, біля Криму, чи-що. *Ном.*

Ах ти людоїд! *Кон.*

Живцем ість.

Піду, куди очі. *Л., Пир., Кон.*—Куди очі понесуть. *Ст. 36.*

Піду світ за очі. *Л. Пир.*—Припадає світ за очі йти. *Бр.* — Тра йти в світ за очі. *Ил.*—Йти світ за очима. *Проск.* Світ за очима поїду. *Ост.*

Або води завідаю, або петлі на шню. *Кон.*

Я таки нап'юсь на тебе холодної води (утоплюся на твою душу). *Коз., Сл.*

Поки й живіття мого—не забуду! *З., Пир.*

Побере їх хапко (чорт)! *Пир.*

4090. Сокира свого дорубаєця. *Л.*
В чіпці уродився, а на сторонку згине. *Ил.*

Прийдеця (¹) ниточка до клубочка! *Л.* —... та не змотаєця.—Чекаймо, чекай! прийде нитка до клубочка, не вхитруєця. *Пир.*

(¹) Постойте, прийдеця. *Пир.*

Вовк ловить, та й вовка як піймають! *Л., [Проск., Сл.]*. — Ловив вовк ловку, поки й сам піймався. *Кан.* — Ловить вовк, ловить вовк, а як вовка піймають, то шкуру здирають. *К.*—Носив вовк козу, аж и вовка понесли. *Кан.*

Повадиця вовк в кошару ходити, поки ні одной вівці не буде (або: ходить, то й у хаті буде). *Пир.*

Піп людей хова—сховають и попа. *Л.*
Повадилось решето гречку переводить (що на ёго гречку точать). *Рад.*

Поводиця кухоль по воду ходить, поки ёму ухо одломлять. *Лох.*

Оступляця цуцки в три ряди гузмики. *Гл.*

Одізвуща вовкові коров'ячі (¹) слізки. *Проск.* — Побили вовка баранії слези. *Пр. в Ст. 36.*

(¹) Відольюця вовку овечі. *Павл.*

4100. Підеш ти туди (або: Будеш ти там), де великі вікна. *Бр.*

Та я піду перед великі вікна. («То наші так кажуть—на панів до Государа.») *Рад.*—Як мені тут нічого справи не видасте, так я піду перед великі вікна. *Бр.*
Воля Божа, а суд царів. (¹) *В., Дів.*

(¹) панський. *Рад.*; Гальченків. с. Кулаженці *Пир.* п. (В Кулаженцях був старий чоловік, Гальченко, и до ёго на розсудок ходили).

Тривай, це ёму рогом вилізе. *Павл.*—
Воно тобі рогом вийде. *Кон., Гр.*

Прийде и на пса колись зіма. *Ил.*

Прийде на нёго лиха година (підожди)!
Проск.

Увірвещя! *О.*—Урвещя (¹) нитка! *Кр.*

(¹) Підожди, урвещя и тобі. *Х., Рад.*

Боком вилізе. *Бр.*

Скоро іх Бог скарає на гладкій доро-
зі. *Проск.*

Нехай Госпідь скарає того, хто довів
до того.

4110. Давно вже тебе чекає хвурдига.
Вис, та на свою голову! *Рад., Пир.*
Нехай сей раз и так буде, ато все
так буде. *Пир.*

И не роби, и не вий (нема чого)! *Бр.*
Хто таки, простий чоловік, даєця в
знаки! *Б.*

Пропало, як на собаці. *Л., Н.*

Зійде, як вода з гуски. *Ёвх.*

Присхне, як на собаці. *У., [Л., Пир.*
Гр.].

Зносиш (¹), як батьківщину. *Бр., З.*

(¹) Понесе. *Кр.*

Тебе жаль, и на тебе жаль. *Рад., Л.*

4120. Дурна клятьба господаря шука.
О.—Дурна клятьба об стіну головою.
Кр.

Жіноцька клятьба дурно йде—так як
мимо сухе дерево вітер гуде. *Сос.*

Чи Бог дитина дурнів слухати. *Яц.*

Бог не дитина слухати дурного галатина. *Руд.*—Хіба Бог дитина, щоб по-
слухав Галатина («галатина придуркува-
тий».) *Ёвх.*—Бог не (¹) дитина слухати
(²) дурного Литвина. *Проск., Пир.,*
[Л., Сос., Нов.].

(¹) не мала. *К., Пир.* (²) не послухав.

Як би Бог слухав пастуха (¹), то б
уся череда вигинула (²). *Бр.*

Пастух завжди лає: «а щоб тебе, а
бодай тебе!»—(¹) чередника. *Зв.* (²) ви-
здохала. *Проск.*; увесь товар виздохав.
Зв.; то и сіноі б товарини з поля не

пригпав. *Нов.*; давно б погинуло стадо.
Ст. Зб.

Торік була пожежа, а й досі ще смя-
лятина чуть. *Пир., Скоч.*—... була по-
горяжа, ще й досі чути. *Бр.*

Укусивши, не залижеш (як перепро-
шує). *Нос.*

Не мила та хворостина, що по очах
била. *Зал.*

Бог з вами (або: Бог из ним)! *Об.*

Извидить тобі Бог! *Бр., Зв., Кон.*—
Бог з вами! хай вам Бог звидить! *Кон.*
Л.—Нехай тобі Бог звидить и збачить.
Л., [Зв., Рад., З., О., Бім.].—Зви-
дить и заплащать. *Проск.*

4130. Нехай вас чаля розсудить! *Кр.*
—Нехай вам звидить чапля! *Ном.*

Бог з ним! на тім світі оддасть пи-
рожками. *К.*

Як вислюк хвицкне, в полицію не
йти. *Бр.*

Накажи вас, Боже, хлібом та сіллю.
Кон.

Як хто в тебе каменем, то ти в ёго
хлібом. *Бр., [Ил.].*—Хто до тебе з ка-
менем, ти до ёго з калачем. *Лит.*—Я
на ёго хлібом, а він на мене каменем.
Кан., К.

Хто старе поминає, той щастя не
має. *Б.*

Хто старе помъяне, тому роспідши па-
лець та в око. *Нос.*

Що було, то ся минуло. *Збр. Шей.*

Велика хмара, та малий дощ. *Ёвх.*—
З великої хмари малий дощ буває. *Коз.*

Здбивався хміль з цибулею; перше ся
позневажили, потім ся повеличали. «По-
магай Біг, гірка!»—«Бодай здоров, ша-
лений!»—«Помагай Біг, смаковята!»—
«Бодай здоров, веселий!» *Ил.*

4140. Чи будемо БИЦЬЦЯ, чи будемо
мирицьця? *Збр. Лаз., [Збр. Шей.].*

Чи нам братицьця, чи щодня трапиць-
ця. *Коз.*

Наскочила (¹) коєа на камінь. *Пол.,*
Дів., Сл.—... та камінь не подаєця.
Рад.

(¹) Натрапила. *Мг.*; Трапила. *Сл.,*
Ст. Зб., Збр. Шей; Трахвила. *У.,*
Проск.

Наскочила кулага на врага. *Рад.*

Наскочив чорт на біса! *К., Л., Лох.,*
Пр.

Наскочив удовець на вдову. *Ёвх.*

Надбив свій свого. *Бр., Ил.*—Трах-
вив свій на свого. *Ил.*

Живуть (¹), як кішка з собакою. *Лів.*
— Так любляцца, як собака з кішкою.
Прав. Ниж.— Жиють з собою, як пес
з котом. *Ил.*

— Жие, як кіт з псом. *Проск.*

(¹) Живе. *Коз., Хар. Зб.*

Не помиряцца, як два коти над са-
дом. *Коз.*— Два коти в однім салі не по-
миряцца. *Рад.*

Два коти в однім мішку (або: на од-
нім салі) не помиряцца. *Прав. Ниж.,*
Пол., Лів., Ос. 14 (Вісті, 62).— Два
кота в єдином мішку не можуть з собою
жити (подлуг прислов'я людського). *Вел.*
II, 38).

4150. Собака собаки не мине. *Кр.*

Міль моля (¹) гризе, коли нема що (²).
Бр.

(¹) Муль муля. *А. Вил.* (²) не має що
істи.

Міль молю гризе, а молі чорт не бе-
ре (міль там найбільше, де в чортопо-
лох, та в сухе літо. *Рад.*). *Нос.* —
Мільга мільгу ість, а мільги й чорт не
ззість. *Кр.*

Ість пес пса, коли нема барана. *Ил.,*
(Бр., Проск.).— ... коли ся істи хоче.

Трудна згода, де огонь і вода (або:
Олію з водою ніколи не погодити).

Два когуги, два дими, дві господині
ніколи не погодяцца.

Очерет з дозою не помиряцца: хоч
вітру нема, все лаюцца. *Б.*

Окунь з раком не помиряцца. *К.*

Як пороса з вовком (погодились). *Кл.*

Дітей не христить. *Лів.*— Хоч и по-
лаємось, нам з тобою дітей не христить.
Коз.

4160. Поборовся б як би малось сілі.
Кобз. (44).

А нуте, нуте—хто кому накруте! *Гр.*

Дай, Боже, вам побитись, а нам поди-
витись. *Збр. Шей.*

Хто кого нагне, той того наб'є! *О.*

Нехай дурні б'юцца, нехай розумні-
шають. *Л., Б.*

Най б'юцца, коли міцні голови ма-
ють! *Збр. Шей.*

Де два б'юцца (¹), третій не мішайсь (²).
Рад., Лох., Б. Павл., (Бр., Проск.,
Бер.).

(¹) сваряцца. *Кам., Ёвх.* (²) не мі-
шастяцца. *Зв., З., Б.*; за калитку бе-
рецца. *Ил.*; трет'єму по носі дають.
Яц., Кам., Ёвх.

Много зла коли на одного два. *Ил.*

Роздрочились, мов бугаї. *Чор. Рад.*
(68).

Отто гризущця! й хвостів не зостане-
ца (се б то, одна 'дну ззідять — й хво-
сті пойдять). *Ном.*

4170. Борецця, як рябець. *Зан. (I,*
147), Кон.

Оця—як брацця, як боряцца. *К.*

А вони добром б'юцца.

Пнецца, як жаба на купу. *Зан. (I, 147).*
Добре ёго приняв, що аж носом за-
порів землю. *Проск.*

Носа (¹) вкрутити. *Гат.*

(¹) У д. Гатцукя носа—певно, помилка.

Носа втерти. *Гат.*— Ох, и ёму ко-
лись втруть носа! *Кулж.* — Тривай, я
втру ёму носа! *Павл.* — А що втерли
носа? *Прав. Ниж., Лів.*

Цибульки б під ніс дати. *Гат*

Вкрутили (¹) хвоста. *Пир., Гр.*

Вкоротили. *Х.; А.* вже підоткнули. *Бр.*

Цибулку дати під ніс. *Павл.*

Задав пинхву—нехай чха. *Л., Пр.*—
Пинхву дав. *Кв.*—Задав пинхви.

4180. Завдати гарту. *Гат.*

Нагнав духу (страху) *К.*

Дали ёму духу (пропудили добре). *Пир.*

Зогнав на слизке. *Л.*

Притяли ёму крила. *Ил.*

Задав бобу. *Бр., О.*

Дав ёму бобу залізного ззісти.

З грязю змішав. *Нов., Ст. Зб.*

Гуру узяти. *Гат.*

Пропав ні за папову душу. *Ном.*

4190. Наложив головою. *Пир.*

Нечистий ёго узав (пропаде чоловік:
утоне, абощо). *Кон.*

Там и чорту баран (вінець). *Х.*

Віданий хліб (добро за добро, зневага
за зневагу). *Бер.*

На одвороті гречка родить. *Кон.*

У кочерги два кінці: один по мені бу-
де ходить, другий по тобі (або: один на
тебе, а другий на мене). *Л., [Кон.].* —
У кия два кінці: єдин буде по мні, а
другий по комусь иншому. *Ст. Зб.*—Пали-
ца два кінці має. *Проск.*

За песок в песок.

Не той (¹) козак (²) що поборов, а той
(³), що вивернувся. *Прав. Ниж., Пол.,*
Лів.; Ёвх.—Той старший, хто на грудях
посидить, а найпаче, хто вивернецца зи-
споду. *Ст. Зб.*

(¹) и (²) то. *Л., Пир.* (³) дужчий. *Ст. Зб.*

Не то молодець, що за водою пливе,
а то молодець, що проти води. *Кон.*

Щирій козак ззаду не нападаєцца.
Кулж.

4200. Лежачого не б'ють. *Г., П., Лів.* — «Лежачого не б'ють.» — «Ледачого то й бити!» *Ном.*

Таки тавсь, таки тавсь, а все ёму не подавсь. *Збр. Лаз.*

Хоч пика в крові, та наша взяла. *Бор., Ёвх.* — ... наше взяло. *Лаз.*

Ваші я батьки було б'юцця-б'юцця — та й трохи оддишуть. *Пир.*

Ось я вам напишу помирну! *Ном.*

На ВОЙНУ йдучи по чужу голову, й свою несм. *Ст. Зб.*

Військо йде, як мак цвіте. *Ёвх.*

Лучий дома горох, капуста, як на войні курка тлуста. *Ил.*

Хто не має зброї, най не йде в боі.

Куля не галушка — її не проковтнеш. *Бр. Пир.*

4210. За честь голова гине. *Не.*

Шляхтич за гонор уха рішивсь.

«Ідіть скоріше — ваших б'ють!» — «То не наші, то Ничипоренкови». *О. Білз.*

То ж то їх полегло! *Пр. в Ст. Зб.*

НЕ СТРАШНО ні тучі, ні грому. *Л., Пир., Кр.*

Як не дасть Бог смерті, то чорти не візьмуть. *Бр., [Кр.].*

Оце ж бояцця! де страх, там и Бог. *Нем., Бр.*

Се ёму (або: Він мені) и за ухом не свербить. *Л.*

И ухом не веде! *Пир.* — Ухом веде. *Ст. Зб.*

И в ус не дме! *Нос.*

4220. И усом не моргне. *Пр., Лох., О.* Боіцця, як вовк кози. *Слуц.*

Не чує полуску (не боіцця нічого). *Ст. Зб.*

Хоч ся переволоче, та не утече. *Ил.*

Потя старець плохий ⁽¹⁾, поки собаки не оступлять. *Рад., Пр.* — ... а як собаки оступлять, то тоді й кня найде ⁽²⁾. *Рад.* — Доти старець плохи, поки собаки не обступлять — тоді ярміс найде и палкою обгоняєцця. *Коз.*

⁽¹⁾ рохман. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ то він и огоньця. *Бр.*

Коли сова з'яструбіє, то више сокола літає. *Ил.*

Єдин кіт стада мишій не боіцця. *Ил.*

Вовк не такий лихий ⁽¹⁾, як страшний. *Кан., К.*

⁽¹⁾ недобрий. *Бер.*

Ведмідь ⁽¹⁾ який ⁽²⁾, а й то кільце в губу ⁽³⁾ вправляють. *Л.* — Ведмідь здоровий, та кільце в носі. *У., Сл., Лаз.*

⁽¹⁾ Медвідь. *Рад., Н., О.* ⁽²⁾ дужчий. *Кр.;* який дужий. *Рад.* ⁽³⁾ кільце. *Кон.*

Страшен рак, та гдєсь ⁽¹⁾ инде очі. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ та в с...і. *Новг.;* та в г...і. *Л.*

4230. Страшен и вовк, та на ліс дмивцця. *Ш.*

Вовка ⁽¹⁾ бояцця, в ⁽²⁾ ліс не ходить ⁽³⁾. *Б., [Н., О., Новг.]* — Боявшися вовка, в лісі не бувають. *Ст. Зб.* — ... та уже в ліс не йти. *К., [Б.].*

⁽¹⁾ Як вовка. *Л., Пир., Пр., Кр.;* Коли вовка. *Кон.;* Хіба вовка. *Зв.;* Чи вовка. *Рад.* ⁽²⁾ и; так й; так и; то й; та. ⁽³⁾ не йти, и без грибів бути. *Проск.*

Боятися попа, та в вітварь не йти.

Не ⁽²⁾ такий чорт страшний, як ёго малюють ⁽²⁾. *П., Лів., Сл.*

⁽¹⁾ Чи то. *Проск.* ⁽²⁾ як намалёваний. *Кр.*

Який ти мені в вічю дрібний! *Ном.*

Виля острі, а еден кінець мають. *Проск.*

Не такі сосни ми рубали (не таких бороли). *Кан., К.*

Не в такому наварювали, та виідали. *Лів.*

Не страши kota салом! *Ст. Зб.*

Ми сами з усамі. *Пр., Лох.* — ... тільки ніс не обріс. *Бр., Зв.*

4240. Не бий мене в ніс, бо я сам біс. *Не.*

Ні кришечки, ні капельки (не боюсь). *Кон.*

Сирий не покуриш (се б то тютюн; кажуть про завзятих, лег и д.). *Л., Пир., Н., Кон., Кр.* — ... а варевий не одуриш. *Л.*

Не дамся у кашу наплювати. *Бр.* — Не дав у кашу наплювать. *Гат.*

Не дам з себе насміятись! *Пир., Павл.* — ...ля (глянь?), який дурень, а й той буде сміятися. *Бр.*

Не вдаримо тваррю в грязь. *Гол.*

Бачили ми таких! *Кан., К.*

Кусила така! *Пир., Х., [Л., Ст. Зб.].*

Іду, іду не свищу, а наїду — не спушу. *Зв.* — Я іду не свищу, а хто займе — не спушу. *Коз.*

Стій — погоди, чекай — не втікай! *Проск.*

4250. Ой ти шука бистра, берм окуня з хвоста! *Ном.*

Хоч одвірки вийдем, а з хати вийдем. *Б.*

Якого врага бояцьця! *Л., Рост.*

Де відвага, там щастя. *Г., П.*

Не закривай ока хоч перед ким. *Ст. Зб.*

Думка п'є воду, а відвага мед. *Проск.*

Одвага мед п'є. *Зв.* — ... и ⁽¹⁾ кайдани тре. *Не., [К.]*. — ... мед-вино п'є, одвага и кандали б'є. *К.* — ... коли не мед п'є, то кайдани тре. *Не.* — Одвага кандали тре—де відвага, там щастя. *Ил.*

⁽¹⁾ або мед п'є, або. *Полт.*

Одвага або мед п'є, або сл'єзи лє. *Зил.*

Одважилася б на три дні пекля! *Пир.*

Смілий батька у лоб б'є. *Ст. Зб.*

4260. Як в ліс не йти, то й вовка не бояцьця. *К., Б.*

Та вже ж, гарбуз капелюху не зверне! *Кор.*

Нуте, браття, або добути, або дома не бути. *Зал. (II, 137)*. — Або добути ⁽¹⁾, або дома не бути. *Кан., К., Рад.*

⁽¹⁾ здобути. *С., Дуб., Ёвх.*

Або рибку зсісти, або на дно сісти. *Рад., Збр. Лаз.*

Або ⁽¹⁾ полковник, або ⁽²⁾ покойник. *Прав. Ниж., В., Лів.*

⁽¹⁾ и ⁽²⁾ хоч. *Пр., Кр.*

Або ⁽¹⁾ пан, або ⁽²⁾ пропав. *Об.*

⁽¹⁾ и ⁽²⁾ хоч. *Бр., К., Пр., Кр.*

Або будемо на Русі, або пропадаємо усі. *Кул.*

Або зелене жати, або нічого не мати. *Ил.*

Раз мати родила ⁽¹⁾, раз и умірати ⁽²⁾. *Бр., К., Бер., О., Л., Кр.* — Чи вреш, чи повиснеш—раз мати вродила. *Гайдамацька пісня.*

⁽¹⁾ породила. *Зв., Пр.* ⁽²⁾ гинути треба. *Г.*

Коли вмірать, то день терять. *Пол., Лів.*—Коли вмірати, то умірати—то все треба день стирати (стеряти). *Бр., [Л.]*.

4270. Ідної смерти не минеш, другої не буде (гайдамацька). *Ёвх.*

Більше разу не вреш. *Пр.*

Або зиск, або страта. *Бр., Дуб., К.*

Або виграв, або програв. *Проск.*

Куць ⁽¹⁾ виграв, куць ⁽²⁾ програв. *Лів.*

—Куць дав, куць узяв. *Зв.*

⁽¹⁾ Хіть. *Прав.*; *Пусть. Рад.* ⁽²⁾ хіть, пусть.

Та нуте! напусти, Боже, смілость! *З., Кр.*

Раз козі смерть! *Бер., О.*

Сім бід — один одвіт. *Пир., [Проск., У., О.]*.

Щастя, що Бог дасть. *Пол.*

Спиток ⁽¹⁾ не вбиток. *Гл.*— ... спрос не біда. *Кр.*—Спрос не біда. *Пр., Кон.*

⁽¹⁾ Попиток. *Збр. Лаз.*

4280. Знайшов не знайшов, а помацати можна. *Пер.*

Піймав не піймав, а погнацьця ⁽¹⁾ можна. *Зв., Рад., Пир., Рад.*

⁽¹⁾ а погнатись. *Бер.*; а побігти. *Л., Ёвх.*

Утік не втік, а побігти ⁽¹⁾ можна ⁽²⁾. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

⁽¹⁾ а потюпати. *Х. Зб.* ⁽²⁾ вільно. *Зв.*; не скілько побігти. *Кон.*

Купив не кушив ⁽¹⁾, а поторговацьця ⁽²⁾ можна. *Л., Пир., О.*

⁽¹⁾ Купить не купить. *К., Б.* ⁽²⁾ а поторговати. *Бер.*

Чого ⁽¹⁾ Бог не дасть, того и коваль не викує ⁽²⁾. *Ил.*

⁽¹⁾ Кому. *Войц.* ⁽²⁾ не накус. *ід.*; не укує. *Ил.*

Лучче від разу ковтун з голови збути. *Ил.*

Що буде, те й буде. *Рад., Л., Х.*

Що було, то ⁽¹⁾ бачили, а що буде, то побачим ⁽²⁾. *Лів., [Ст. Зб.]*. — ...буде—побачимо. *Пир., Кр., [Кор.]*. — ... що буде, побачимо,—а буде те, що Бог дасть. *Пир.*

⁽¹⁾ то сьмо. *Проск.* ⁽²⁾ zobачим.

Що буде, то буде, а буде те, що Біг дасть. *Кор., [Н., Пр.]*. — Так буде, як буде—так буде, як Бог дасть. *Бер., Л.* — Так буде, як Бог дасть. *Проск., Л.*

Що буде, то буде, а голови не зірвуть. *Ёвх.*

4290. Чи раз, чи два—ідна біда. *Бал.*

Хоч гріх, хоч два, жінці чоловіка бити—нехай Бог простить. *Збр. Лаз.*

Раз у рік Великдень. *Руд.*

Один тому час, що батько ⁽¹⁾ у пляхті. *Кр.* — ... а мати шодня, та й дива нема. *Пир., [Зал.]*.

⁽¹⁾ Катря. *Б.*; мати. *Пир., [Павл.]*; сваха. *Пе.*; невістка

Пустив на отчай Божий. *Ном.*

Раз не гаразд, в другий раз лучче. *Ном.*

Не бійся, та СТЕРЕЖИСЯ. *Ст. Зб.*

Береженого ⁽¹⁾ и Бог береже. *Лів.* — ... а козака шабля стереже. *Лаз.* — ... береже, а небереженого и чорт не стереже. *К.*

⁽¹⁾ Стереженого. *Прав., Ст. Зб.*

Бережись, як огню! *Кр., Л.*

Бережи уха. *Л.* — ... щоб не вкусила муха. *Пир.* — ... бо вкусить муха. *Б.*

4300. Не клади в огонь палця. *К., Ком.*
Не клади сіна подля огню. *Ст. Зб.*
З огнем не жартуй, бо то жижка. *Ном.*
— Не играй з огнем, бо опалисся. *Ст. Зб.*
Не ⁽¹⁾ подивлюця в зуби. *Пир.* — В
зуби не заглядають. *Рад.*

⁽¹⁾ И чорти не. *Х.*

Не громадь, дудку, сіна, бо загрузнеш
по коліна. *Ил.*

Оглядайся на задні колеса. *Бр., К.,
Ком., Л.*

Ой не гони, угонщику! а хоч гони, то
з оглядом. *Н.*

Васмлю, не бери на силу. *Ст. Зб.*

Не вірь собаці, бо ⁽¹⁾ укусить. *К.*

⁽¹⁾ псові, бо ти. *Ил.*

Не вірь, то ⁽¹⁾ звір, хоч не вкусить,
то зляка ⁽²⁾. *Л.* — ... звір: вкусить.
Проск.

⁽¹⁾ бо то. *К., Рад., Пир.* ⁽²⁾ злякає.
Зв., К., Рад., Пир., Пр., Н., Коз.

4310. Не визивай вовка з лісу. *Збр. Лаз.*
Як є голова, то й носи здоров. *Гат.*
Нажився на світі! мабуть, болять у
єго голова. *Х. Зб.*

И смілого пси кусають. *Ил.*

И небдья вовки ідять. *К., Ёвх.*

Удалий, як проданий (або: забитий).
Нос.

Чоловік поліз до Орловки, та й рі-
шився своєї головки. *Новг.*

Од того й село прозване Орловкою.
Було в Черниг. Губ. Від. 1854, здаєсь
ця, року.

Можна, та осторожно. *Кулж.*

Потилицю нагрієш. *Рад.* — Карка вло-
миш (впадеш). *Бер.* — ... вловиш. *К.*

Политиш, як м'яч. *Л., Пир.*

4320. Лузан візьме. *Кл.*

Згинеш, як руда миш. *Проск.* — Змер-
знеш, як руда миша. *Бр.* — Розийдетесь,
як руді миші. *Пир.*

Там ёму жаба и цицьки дасть. *Об.*

Там ёму й капут. *Бр., З., Лох., Л.,
Пр.*

Там ёму й лоск. *Кр.*

Пропадеш ні за копійку. *Л., Пр., Лох.,
Кр.*

СТРАШЕ—ПЕРЕПОЛОШЕ! *К., Л.*

Не міхом полохає. *Ст. Зб.*

То не з Грицем справа. *Ил.*

Тут не ладаном пахне. *Бер.*

4330. Се ⁽¹⁾ не переливки! *Л., О.*

⁽¹⁾ Е, бачу! *Пир.*; Е, бачу! се вже.
Л., Пр.; А вже ж. *Бр., Л.*; Побачив,
що. *Ком., Л.*

Постеріг ⁽¹⁾ лопатки в горосі. *Л.,
[Бр., Рад., Б].*

⁽¹⁾ Пізнав. *Проск.*; Ти в мене взнаєш,
або—я тобі покажу. *Б.*; Знатимеш. *Л.,
Пр.*

Побачив Савчин дєготь. *Л.* — Будемо и
ми знати, по чім Савчин дєготь продає-
ця. *С.*

Догадавсь, та й вареники ⁽¹⁾ в шапку.
Коз.

⁽¹⁾ та пироги. *Бер., Пир.*

Сміливий, як Жид. *Нс.*

Смілий, як за плотом. *Г., Пол.*

Аж ёму в литках застигло (або: По-
стигло му в п'ятах). *Ил.* — У п'ятах по-
стиває. *Ст. Зб.*

Почув короля в жилі (притих з пере-
ляку). *Руд.*

Де й ділась ведмежа натура! *Кобз.*

Показався, та й сховався. *Ст. Зб.*

4340. Чого б ти з ляку не сказав! *Лів.*
У страха великі очі. *Прав. Ниж., Лів.,
Сл., Ст. Зб.* — У страха очі по яблуку.
Нос.

З переляку очкур луснув. *Ст. Зб.*

У ёго тенькає (серце). *Пир.*

Холоне серце. *Павл.* — ... у серці.
Гат.

Душа вь п'ятки зховалась. *Кулж.*

Таки є той біс, що й мене боїця.
Л., Пир., Пр.

Куме! солома суне! *Гр.*

Показалась за сім вовків копиця сіна.
Сл.

Крий порога тривога, коло вікон за-
лога. *Ком.*

4350. Дзигарі б'ють (страх забірає).
Павл.

Ставився, як лев, а згинув, як муха.
Ил.

Дома лев, а на війні тхірь. *Ил.*

Не той Лях в полі, який в коморі.
Гат.

У лісі вовки виють, а на печі страш-
но. *П., Лів.*

Жінка Ивася боялася, під припечок
сховалася. *Ил.*

Ну їйбогу ж, поза кушем щось ше-
лесть, шелесть! *Кр.*

⁽¹⁾ Не няли віри, що бачив сто вов-
ків, так зменшував-зменшував, а да-
лі ото й каже — чув, мов, що щось
шелеснуло.

Що один, то один, а що два, то два:
два завше не один. *Бр.*

Казав Жид, надівши яломок собі на
боліно — побачив пенька біля дороги и
думав, що розбійник...

Єсь смілий: на лежачу березу в сам верх зліз. *Нов.* — Сміливий Єсь: крізь засувку гучжа (цькуе). *Євх.*

«Куди ідеш, Жидку?» — «На войну!» — «Чого ж так не рано?» — «Може, ще хоч одного убью.» — «А як тебе хто вб'є?» — «Хіба я ёму що винен!» *Зв., Рад., [Бр.]*

4360. «Де ви мого батька піймали?» — «У коморі!» — «Е, у коморі! ви ёго у степ пустить, та й піймате!» *Павл.* — «Твого батька в коморі піймали!» — «Еге, трясця матері твоїй! випусти та й піймай!» *Зв., [Б.].* — «Пусти, бату, на поле!» *Рад.* — «Цигане, твого сина в коморі піймали!» — «Е, в коморі!... Як би то в полі, та на добрім коні—то б то ёму було стыдно!» *Кор.*

«Тату, я зловив Татарина!» — «То веди го сюда.» — «Не вецця бо!» — «То держи го.» — «Не держися бо!» — «То пусти го.» — «Не пускаецця бо!» *Ил.*

Ви утрых, та злякались вовка, а ми усеми, та тікали від сови. *Євх.*

Тром, та кози бояться. *Ст. Зб.*

Не бійсь, коли я смілий (як нічого гаразд и бояться). *Нов.*

Що два, то два! хоч коня одняли, та воза не дали! (гайдамаки одняли, а вони ще й хвалацця). *Рад.*

Молодець проти овець, а против баранів и сам баран. *Коз.*

Хто з ляку вмирає, по тім ⁽¹⁾ свині дзвонять ⁽²⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ Хто від страху умер, тому. *Г. (2)* по тім дзвонять. *Ном.*

Духу бояцця. *Ск.*

Як огню стереженця. *П., Прав. Ниж., Лів.*

4370. Жахаецця, як зб сну. *О.*

Оце жахаецця, як Жид Христа. *Зв., Пр.*

Боїцця, як чорт свяченої води. *Дуб.*

Він так боїцця, як заяць бубна. *Проск.*

Не видала сова сокола, як уздріла, аж умліла. *Ил., [Войц.].*

Хвіст підігнув. *Євх.* — А, вже підігнув хвіст! *Зв., Дуб., О., Гр.*

Трусницця, як Жид над грішми ⁽¹⁾. *Ком.*

⁽¹⁾ на ярморці. *Кулж.;* на г...і. *Хор., Б.*

Трусницця, як осичина. *К., Коз.*

З переляку душа аж опинилась. *Ном.*

У хвості була душа з страху и тогда. *Ст. Зб.*

4380. З переляку став такий, як крей^т да. *Збр. Лаз.*

Побілів, як Пилат. *Збр. Лаз.*

Білий як стіна. *Ск.*

⁽¹⁾ Побілів. *Гр.*

Побіліла, як полотно. *Х.*

Побіліла, як хустка. *Бр.*

Білий (або: Побілів), як смерть. *Проск.*

Злякався—аж у п'яти закололо. *Ш.*

Аж у животі похолонуло. *Прав. Ниж., Лів., Сл.*

Аж у душі похолонуло. *Л., Пр., О.*

Так як на мене жаром сипнуло. *Бр.—*

Наче жаром всипало. *Зв.*

4390. Аж подевняніла! *Бр.*

Як дерев'яна була. *Г. Бар.*

Аж сорочка пополотніла. *Л., Пир.—*

Так злякалась, що аж сорочка полотном стала. *Проск., К., Пр.*

Так я й отетеріла. *Г. Бар.*

Ні живий, ні мертвий. *Бр., Л., Сл.*

Боюсь и за тин вийти. *Г. Бар.*

И волос зав'язь. *Лів.—* Аж волоси в'януть. *Ст. Зб.*

За плечей бере (острах, лихоманка). *Лів., Сл.—* Узяло за плечей. *Х.*

Так аж снігом сипле за шкуру. *Коз.—*

За шкуру снігом мов сипнуло и волос шапку підсував. *Греб.*

Все може нагородитися: инд страх ніколи. *Ил.*

4400. Ляк сили додає, а переляк вдіймає. *Євх.*

Добре того страшать, же ся боить. *Ил.*

Коли страшиш, сам не бійся.

Більше страху, як ⁽¹⁾ переполоху. *Бр.*

⁽¹⁾ Страх більший від. *Ил.*

УТІК не славен, та пожитечен. *Ст. Зб.*

Як втік—як десяти побив.

Дивіцця ж, брацця, як я буду тікати, то й ви за мною. *О. Білз.*

Дай, Боже, ноги! *В., Пол., Лів., Сл.*

— Давай, Біг, ноги! *И.—*... та й ногам лихо! *Ком.*

А ну ноги на плечі! *Л., О., Кр.—*... та й чухрай! *Пр.—*... та навдєри. *Ш.*

А нуте ноги!.. та не лускайте! *Пр.*

4410. Ага, до лясу! *К., Пир.—* А що, до лясу утікати! *К.—* Дав долясу. *Ном.*

Дати лиги. *Ком.*

Дзусана дати.

Драла (або: Дмухача, Драпака, Дріпка) дати. *Гат.—* Дмухнути драла.— Дременує. *Пир.*

Спину показали. *Т.*

Пішли наші навтікача. *Проск.*
 Вирвався, як заєць з конопель. *Г., П.*
 О то драпонує! аж потилиця лиска.
Зв.
 П'ятами наживав, аж залопотіло. *К.*

Тільки чуприна маєрить. *Лів.*
 4420. Курить, як чорт од какаріку.
Не.
 Покривсь. *Пир.*
 Куди видно (втікає)! *Гр.*

Добрий 4423—4464. — Прозьба 4465—4613. — Дарований 4614—4641. — Старець 4642—4666. — Скупий 4667—4802. — Завидно 4803—4859. — Добра надія 4860—4903. — Спромігсь 4904—4912. — Підавав уші 4913—4931. — Про мене 4932—5007. — Хочу 5008—5074. — Не люблю 5075—5153. — Дурниця 5154—5560. — Який швидкий 5561—5606. Дурна надія 5607—5682.

ДОБРОМУ всюди добре. *Л., Проск.*
 Будь людям добрим угоден, будеш и Богу надобен. *Ст. Зб.*

Будь лагодним, будеш и Богу угодним.
 Кинь хліб назад себе ⁽¹⁾, а він стане наперед тебе ⁽²⁾. *Рад.* — ... за собою, прийде перед тобою. *К.*

⁽¹⁾ назад. *Бр., Пир., О.* ⁽²⁾ наперед.

Дуброму добре буде. *Дуб.*
 «Чесному всюди честь.» — «Хоч и під лавкою.» *Руд.*

Хто шануєця, и люде того шанувать будуть. *Ст. Зб.*

4430. Доброму чоловіку продовж, Боже, віку. *Ск.*

Доброму добра й пам'ять. *Не.*
 Добрость помницца, а злость и луччей. *Ст. Зб.*

Добре довго пам'ятаєця, а зле ще довше. *Проск., Ил.*

Золото и в попелі видно ⁽¹⁾. *Зв., Л., Дог.* — Золото и в болоті світицца. *Проск.*
 — Золото и в огню блищить. *Ис.*

⁽¹⁾ блищить. *О.*

Хто чисте сумлінне має, той спокійне спать лягає. *Ил.*

⁽¹⁾ лягає. *П.*

Щирому и Бог помагає. *Нос.*

Цнота й того гріє без кожуха у мороз. *Ст. Зб.*

На одні книзці, друковані 1594 р., написана (письмом XVII с.) приказка: *Liepsza snota wie złym kozuchu, niż niesnota w złotym łancuzku. M. Білз.*

Добре з добрим и в стовпа постоять. *Рад.*

Не жаль з доброго коня и впасти. *Руд.*

4440. Покрасіти чоловік не покрасіє,

а подобіти, як схоче, подобіє. *Проск.*
 — Покрасіти не покрасіє, а подобіти подобіє. *Ил.*

Коли люде до тебе добрі, а ти будь ліпший. *Ст. Зб.*

Не чини лихого, не бійся нікого.

Коли тебе шанують люде добрі, шануйся и сам. *Ст. Зб.* — Шануйся, коли я тебе шаную. *Бр.*

Мій добрую натуру, не приймені карности на шкуру. *Ст. Зб.*

Лучче честь, ніж безчестя. *К., Пр.* — ... чесно, як безчесно. *Бр.*

Моя цнота лучче од твого, пане, злата. *Бр., Рад.* — ... лучче срібла-злата. *Євх.* — Цнота ліпшей од злата. *Ст. Зб.*

Лучче цнота в болоті, а як нецнота в золоті. *Ил.*

Батьком-матіррю не хвались, а хвались честю. *Рад.*

Кого почитають, того й величають. *Бр., Зв., Рад.*

4450. Кому чість, тому хвала. *Ил.*

Добре ⁽¹⁾ далеко чутно ⁽²⁾, а лдаче ⁽³⁾ ще далі. *П., Прав. Ниж., В.*

⁽¹⁾ Доброго. *Кр.* — ... чоловіка. *Бер.*

⁽²⁾ чуть. *Кр.*; чувати. *Бер.* ⁽³⁾ а лдачого.

Хороша чутка далеко чутна, а погана ще дальше. *Черн., Ос. З. (VI, 28).* — Далекое йде хороша слава, а худая еще дальше. *Б.*

На воротах слава не висить. *Бр.*

Що по тій чісти, як нічого істи. *Нос.*

На собі сам честь покладай. *Ст. Зб.*

Благий та Божий! *Пир., Павл.*

Догождає, як чирякові на роті. *Ил.*

Годять, як ⁽¹⁾ болянци. *Зв., Б.* — ...

як тій болящій лихій. *О.*—Я їй гошу, як сирота болящій. *Р.*

(¹) лихій. *Дуб., Бер., К.; гіркій. Рад., О.*

Добрее не надовго. *Л., Ст. Зб.*

4460. Гріх и сказать (¹). *Пир.*

(¹) и говорить. *Кон.; казать. Пир.*

Таке добре, ино ёго до серця прикладай. *Ил.* — Таке, що хоч до ёго прикладай. *Пир.*

Як сім баб пошептало (¹). *Ст. Зб. [Бр., О.]*

Добрий став.—(¹) до него промовило. *Ил.*

Дав би и сорочку з себе. *Бр.* — Останню сорочку зніме, та оддасть. *Нбм.*

Раз добром налите серце — ввік не прохолоне. *Кобз.*

ПРОЗЬБА мур пробиває. *П., Прав. Ниж.*—... стіну перебъє. *Ил.*

Прозьба містце має. *Л., Пир., Ст. Зб.*

Чоловік не каменя (¹) хоче. *Зв.*

(¹) не каменю. *Н.*

Серце не камінь: таки все одно на другого оглянеця. *Гат.*

Люде не Татаре, дадуть кусок хліба. *Кан., К.*

4470. Як таки—христіянство мати, та й хліба хуска не дати! *Збр. Лаз.*

До доброї криниці стежка утоптана. *Сл.*—... кірниці стежка утоптана. *Г., П.*

Хто з язичком, той з пиріжком (хто уміє попросить). *Бер.*

Як тому не дати, хто вміє прохати! *Ст. Зб.*

Прийдіте (¹) поклонімося. *Лів., Сл.*—Колись и до нас прийде — прийдіте поклонімося. *Ил.*

(¹) Придіте. *Кв. (I, 235).*

Прийде коза (¹) до воза, та й скаже (²) мекеке! *Прав. Ниж., Лів.*—... дай сина! *Кон.*—... нема сина! *У.* — Підождіть, прийде коза до воза сінця просить. *Кулж.* — Прийде коза до воза. *Бал., Прокс., Л.*

(¹) Прийдуть кози. *Пир.* (²) и скажуть.

Приткне носа и до нас. *Ст. Зб., Л.*

Не зарікайся красть, а як Бог дасть (як хто скаже—не попрошу, мов). *Нос.*

Не плюй в колодязь (¹): пригодиця (²) води (³) напицьця (⁴). *Ск.*

(¹) в кірницю. *У., Прокс.; в калюжу. Коз., Ст. Зб.; в маленьку криничку. К.; у лужу. М.; у воду. Ил., Бр., Кан., Рад., Коз.; Не брудь криниці. Гат. (2) згодиця. Бр., Лів., Павле.; прийдеця. К.; травиця. Кан., Коз., Ст. Зб.; до-*

ведеця. *Рад.; лучиця. Ил. (3)». Ил., Бр., Кан., Рад., Ст. Зб., Павле. (4)* напиться. *Бр., Ст. Зб.;* напиться. *Ил., Кан., Коз.;* бо прийдеця и тобі напиться. *У.;* бо може коли прийдеця води напиться. *Прокс.;* бо схочеш водиці. *Гат.*

Не ясла до коней ходють, а коні до ясел. *Лів.*—Ясла (¹) до коней (²) не ходять. *Б., Коз., Кр.* — ... а (³) коні (⁴) до ясел (⁵). *Рад., Пр., Кон.*—Не йдуть ясла за волами, але воли за яслами. *Нос.*

(¹) яслі. *Кр. (2)* за волами. *Прокс.;* за коровами. *Гр. (3)* але. *Ст. Зб. (4)* а корови. *Гр. (5)* а воли за яслами. *Прокс.* — Ся приказка вживаєця теж про дівчат и хлопців, що, мов, дівчата до хлопців не ходять. *М. Блз.*

4480. Корита не ходять до свиней, а свині до корит. *Гр.*

Дитина (¹) не плаче, мати (²) не чує (³). *З., Пир., Б., Кон.* — Як дитя не плаче, у матері думки нема. *К.*

(¹) Дитя. *Коз., Кр. (2)* матка. *Рад. (3)* не знає. *Рад., О., Ст. Зб.*

Хочь яка біда, кожух до громади не буде кричати. *Прокс.*

Як у себе не має — у людей просить. *Пр. в Ст. Зб.*

За що не хватись, все в люде покотись. *Бр., Кон.*

Світу запобігти (помочі од людей). *Бер., Пир.*

Из рук глядіти. *Кл.*

Запобігати ласки. *Бр., Пир.*

Ласка не коляска: сівши не поїдеш. *Ил.*

Як в людей буде, то и в нас буде. *Ст. Зб.*

4490. З миру (¹) по нитці—голому сорочка. *За., Пр., Кр.*

(¹) хати. *Пир.*

Не до стидя, як сорочки нема. *Б.*

Хто не бере, тому легше. *Ил.*

Проханий кусок горло дере. *Пир.* — Просений кусок горло дере, бо тягне ёго відбути. *Бр.*—Прохатни кусок в горлі як колок. *Коз.*

Гіркий чужий хліб. *Зал.*

Стане кісткою в горлі. *Ск.*

Бог нам дав, и людям вділяймо! *Кл.*

Хто дає, той и має. *Бр.*

И над собакою повилно ласку мати. *Ш.*

Добра воля стане за учинок. *Ил.*

4500. Хто дасть, той князь, хто не дасть, той грязь. *Не.*

Опукою в ноги. *Л., Пир.*

Не в службу, а в дружбу (як просять що подать, зробіть). *Прав. Ниж., Лів.*

Глянь на Бога! *Бр., Л.*—На Бога дивіцця. *Кон.*

Я вас прошу так як Бога! *Кон., Біл.*
Бога ради. *Пир., Кон.*

Рятуйте, хто в Бога вірує, рятуйте! *Об.*
И така, и сяка,—тільки дайте. *Пир.*

Я вас буду згадувать (так просять, або дякують). *Л., З., Пир., Кон.*

Встаючи и лягаючи буду згадувать. *Пир., [Кон.]*.—...дякувать (або: Бога за вас молити). *Ном.*

4510. Не впаи б руки, жеб що поміг. *Ст. Зб.*

Бог Тройцю любить. *Об.*—... а четверту Богородицю. *Коз.*—Бог любе Тройцю, а четверту Богородицю, а п'ятий Спас. *Євх.*

Просить чого третєго, найпаче ти бідниці третю чарку.

Без Тройці й дом не строїцця. *Пир, О.*
Хоч півдулі, аби тільки під самую пилку. *Кобз.*

«Побачу», казав сліпий! *Зв., Пир., Кон.*—Казав сліпий—«побачимо». *Кр.*

Обіцянка цяцянка. *Проск.*—... а дурневі (¹) радість. *Рад., Пир., З., [С.]*.—Обіцянка, а не данка, дурному радість. *Ил.*

(¹) а дурному віпная. *Черн.*

Обіцянка дурням радість. *Кр.*

Казав пан, кожух (¹) дам (²), та й слово єго тепле. *З., Л., Кон., [Пир., О.]*.—Обіцяв (²) пан кожуха, та слово єго (³) тепле (⁴). *У., Дуб., [Проск.]*.

(¹) жупан. *Ис.* (²) куплю. *Рад.* (³)

Обіцявся. *Вас., К.;* Обіцяв. *Ст. Зб.*

(⁴) хоць кожуха нема, коли слово. *Бр.*

(⁵) гріє. *Вас., К.*

По обіцянку треба швидкого коня. *Ил.*—По обіцянку на скорій клячі поспішайся. *Ст. Зб.*

Обітницям не радуйся.

4520. Хто рад обіцяти, той не має охоти дати. *Бр.*

Хто багато обіцяє, той рідко слова дотримає. *Ил.*

Жди, татку, до лятку. (квітка обітницям). *Ст. Зб.*—Чекай, татко, до лятка. *Нос.*

Казала та не зав'язала. *Лів.*—Обіцяла та не зав'язала. *Бр.*

Буде сім п'ятниць на одну неділю! *Кан., К.*

Як хто обіцяє, а уже колясь не додержав слова.

Казаному кінця нема. *Кон.*

Золоті гори обіцяє. *Ил.*

Коли хочеш милостину дарити, так

обийди трейчи кругом церкви: коли свого не побачиш, тоді и чужому дай. *Бат.*

Куди наше не йшло! *Дуб., О.*

Куди кинь, то голим на плечі. *Ст. Зб.*—Куди кинь, туди кинь, то все голим на п'яті. *Ил.*—Голому на плечі. *Сос.*

4530. На, рудий, паски, щоб и ти святки знав. *Р.*—На, паски, щоб и ти знав, що сєгодня Великдень (хто дасть яку пүстош ще й доладу). *Коз., [Кан., К., Гр.]*.

На, та знай мою добрість. *Ск.*—... ласку. *Бр.*—На—знай наших! *Мь.*

Нехай и коза знає, коли світає. *Ил.*

Хоч з перцем, та з ширим серцем. *К.*

Се вам не в жадібку. *Коз.*

Не так, як хотя,—так, як мога. *Ст. Зб.*

Из малого монастиря мала й милостиня. *Рад., З., Кр.*

Який монастирь, така милостина. *Кан., К.*—Для малого монастиря мала й милостина. *Б.*

Щоб себе не огулить и тебе не обділить. *Л.*

Діли та себе на огули. *Рад.*

4540. Як міг, так допоміг. *Бр.*

Приймай малее за велике. *Ст. Зб.*

Бог дасть. *Об.*—Най Бог дасть. *Бр.*

Сам Бог бачить, що нема де взяти. *Бр.*

Само ся дає, коли є. *Ил.*

Не штука дати, коли є звітки брати. *Бр.*

Дай, голоде, хліба (каже бідний, як у єго чого просять)! *Руд.*

Позич, голий (¹), сорочки! *Б., Р.*

(¹) у голого. *Рад.*

И собака чує, хто її годує. *Зв., З., Б.*

И пес пізнає чоловіка. *Ил.*

4550. Дар за дар, слово за слово. *Бр.*

Хліб за хліб людям отдавай. *Ст. Зб.*

Легко (єму) дихать! *Л., Пир., Кон.*

Нехай вам Бог нагородить и наповняє, чого ви в Бога жолаєте! *Бр.*—Хай вам Бог приповня! *Б., Кон., [Бер.]*.

Хай вас Господь подержить на сім світі! *Кон.*

Пошли ім, Боже, многа літ! *Кон.*—... на світі пожить!

Дай, Боже, многа літ!

Спасябі Богу за помогу. *Євх.*

Хай тобі Бог дає вік — и щасливий и добрий! *К.*

Нехай вам Бог дає щастя, здоровья и вік. *Бр.*—... здоровья й многі літа. *Дуб.*

4560. З рук наробитись, з ніг находитись, з очей наглядитись. *Ст. Зб.*

Щоб ти був багатий, як земля! *Бр.*
Бувай здорова, як риба, гожа, як вода,
весела, як весна, робоча, як бджола, ба-
гата, як земля свята! *Ил.*

Година вам щаслива! щоб ви бачили
сонце, світ и діти перед собою. *Бр.*

Щоб ти був здоровий, як вода!

Дай тобі, Боже, спішно й охотно ро-
бити; щоб твої думки були повні, як
криниця водою; щоб твоя річ була тиха
та багата, як нива колосом; пошли тобі,
Мати Божа, на все гаразд! *Коз.*

Хай Бог дає на здоров'я! *Л., Кон.*

Дай, Боже, щоб и моїм дітям так! *Г.*
Бар.

Дай, Боже, дітками радувацьця. *Кон.*

Дай тобі, Боже, и з росі и з води. *Бр.*

4570. Дай, Боже, разом двоє: щастя и
здоров'я. *Прав. Ниж., В., Пол.*

Нехай вам Бог здоров'я прибавить в
ручки, в ніжки и в животок трішки. *Кон.*

Боже вас благослови — и батькови, и
материни молитви. *Пир., Б.*

Хай ваша душка буде між солодкими
медами, перед пахучими ладанами! *Не.*

Пошли ім Боже, чого вони в Бога ба-
жають. *Л., [Кон.].*

Дай, Боже, тобі з неба, чого тобі
треба! *Біл.*

Хай Мати Божа пошле ⁽¹⁾, чого в Бо-
га просите! *Л., Кон.*

⁽¹⁾ Хай вам Бог дає, або—Дай вам те.

Пошли тобі, Боже, на сім світі пан-
ство, на тім світі вічнеє царство. *Зап.*
(I, 146).

Умій дати—умій и одходити.

Як був квас, то не було вас; а як
настало квасило, то и вас розносило.
Євх., [Рад.].

4580. Так ви ж не виколодаєте (не
виканючите)! *Кон.*

Без мене и дірочки малої нікому зату-
лить.

И кури б загребли, если б не рату-
вав. *Ст. Зб.*

Це б то, бачиш, лепта удивіці. *Кобз.*

Не дай ⁽¹⁾ и не лай. *Прав. Ниж.,*
В. — Дай не дай, а лаяти не лай. *Ст.*
Зб.

⁽¹⁾ Лучче не дай. *Бр.*

Дай не дай, а в зашієк не пхай. *Коз.*

⁽¹⁾ шию. *Ст. Зб.*

Дав, не дав, а в груди не бий! *Бр.*

Дасть не дасть ⁽¹⁾, у голову не вда-
рять. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Дать не дать. *Не.*

Лучче псу муха, як поза уха. *Ил.*

Хлібом кормлють ⁽¹⁾, а стеблом очі
колють. *Х.*

⁽¹⁾ Ложкою годують. *Кр.*

4590. Сховай собі на подзвіння. *Євх.*
Сховай собі та купиш скатирку руки
вкрити.

Хай вам на полуду.

Щоб тобі така смерть (погане щось
дав)! *Пр., Сос.*

Нехай вже сам себе поминяє! *Кл.*

Поминай свого батька! *Ном.*

Нехай воно тобі нівцем перейдеця!
Збр. Лаз.

Коли ⁽¹⁾ наше ⁽²⁾ не в лад, то ми ⁽³⁾
з своїм ⁽⁴⁾ назад. *П., Лів., Євх.*

⁽¹⁾ Як. *Бр.* ⁽²⁾ мос. *Бр., Рад., Пир.* ⁽³⁾
л. ⁽⁴⁾ собі посунем и. *Зв., Дуб., З.*

Сам Бог людям не вгодить. *Лів.*—Го-
сподь не вгодить, не то щоб одно дру-
гому вгодило. *Бр.*

Живому чоловікові ніхто не вгодить ⁽¹⁾.
Проск., К.

⁽¹⁾ не владить. *Черн.*

4600. Ще той не родився, щоб всім до-
годити людям. *Проск., [Пир., Пр].*—Той
ище ся не родив, щоб усім догодив. *Бр.*

Один чоловік усему миру не вгодить.
Л., Пир., Гад.

Не будь солодкий, бо розлижуть ⁽¹⁾;
не будь гіркий, бо розплюють ⁽²⁾. *Бр.,*
Кан., К., Ж. — Солодкого проглотить,
гіркого проплюють. *К.* — Не будь ні гі-
рок, ні солодок: будь гірок—проплюють,
будь солодок — проглотить. *Кон., [К.,*
Ст. Зб., Проск.]. — Не будь солодким,
бо прокляють; не будь (гірким?), бо про-
плюють. *Кан., К.*—Як будеш гіркий, то
роплюють, а як солодкий, то злижуть. *Бр.*

⁽¹⁾ пролижуть. *К., Пир.*; злижуть.
Бр., У. ⁽²⁾ проплюють. *У., К., Пир.*
... самий мірний будь. *Бр.*

Ні дяки ні ласки. *П., В., Пол.*

Не сподівайся ж дяки від ⁽¹⁾ прибуду-
ної псяки. *Гат.*

⁽¹⁾ Не жди дяки од. *Яч.*

Як напився, то до кірниць задом обер-
нувся. *Ил.*

Нагрів в пазусі гадюку. *Проск.*—Ви-
грів гадюку за пазухою. *Дуб.*

Лихо давши, лихо й не давши: поїхав
козак не подяковавши.

Лопата—заплата, а Бог—нагорода.

За твоє добро—кадук тобі в ребро! *Ил.*

4610. Бувай здоров, коли м' змолов.
Ти мене визволь, а я тебе виучу (ота-
ка подяка!). *Не.*

О! тут малий спасбіг. *Бр.* — Малий

з нього спасибі. *Ил.*—Малая спасибі. *Ст. Зб.*

Не вдячним горе! *Кл.*

ДАРОВАНОМУ один кінець. *Рад.*

Дарованим конем не їздити. *Бер.*—... не наїздися. *Зв., К.*

Дарованому⁽¹⁾ коневі⁽²⁾ в зуби не дивляця⁽³⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ Даремному. *Ст. Зб.*; Дареному. *С., Н.*; Подареному. *Пир.* ⁽²⁾ коневі. *П.*; коню. *Лів.* ⁽³⁾ не заглядають. *Г.*; не заглядати. *П.*; не заглядай. *Проск., В., Пол.*; не дивися. *Прав. Ниж.*; не гляди. *Ст. Зб.*; це глядять. *О.*; не дивись. *В.*

З чужої торби хліба не жалують. *Бр.*
Що Бог дасть⁽¹⁾, то все в торбу. *Л.*
— Що не попало, то клади в мішок. *Гр.*

⁽¹⁾ дав. *Євх.*; Що не пайдеш, мій не-боже. *Коз.*

За перебір дасть Бог витрешки. *К.*—
За вибірки дасть Бог витрибки. *Б.*—...
витришки.

4620. У чужому стаді не переберай. *Ст. Зб.*

До готового хліба знайдеця губа. *Ил.*

На готовий крам найдеця пан. *В.*

До готової колоди легко огонь прикладати. *З., Пир.*—... добре вогонь розкладати. *Бр., [Бер., Дуб.]*. — ... колоди огонь класти. *К.*—Добре то діло—до готової колоди вогонь прикладати. *Проск.*—Добре г лежачий колоді и огонь класти. *Рад.*—При готовій колоді не ліниесь огонь класти. *Ст. Зб.*

Не батько купив, не син їздить (чужого не жалує). *Нос.*

Подарунки⁽¹⁾ за Дніпром⁽¹⁾ без шпанів ходять⁽³⁾. *Лів.*

«Колись не так мирно (людно) було, не так досадно, то й даровалося, и все,—а вже тепер!» *Бр.*—⁽¹⁾ Подарунко. *Прав. Ниж.*; Подарунок. *Л.*; Подаруй. *Нос.*; Дарунки. *Збр. Лаз.* ⁽²⁾ ». *Бр., Л.*; за Десною. *Кр.*; на Луполові. *Нос.*; за Москвою. *Збр. Лаз.* ⁽³⁾ ходить. *Прав. Ниж., Нос., Л.*; бігають. *Бр.*—*Луполов*—задніпрянська сторона Могилева од Чаусівської и Чернігівської брами, мении свое взяла од того, що живуть найбільш кожом'яки; *Подаруй* же—було прізвище одного міщанського роду в Могилеві. Один з сих Подаруїв, превеликий п'яниця, обшарпаний, в канцуррі, швендяє було по Луполову и канючить милостині.

Ті вже помірали, що даром давали, давно їх нема. *Лів., Сл.*—Умер той, що даремне давав. *Проск.*

Минулася барма, що давали дарма. *Ст. Зб.*

Ми без грошей нікому не граєм. *Не.*
Хто на сопілку дав, той буде на ній грав; а хто не дав—не буде грав. *Ил.*

4630. Купи та й лупи. *Прав. Ниж., К., Пол., Лів.*—Хто купить, той лупить. *Г.*—Що купив, то й злупив. *П.*

Ізвик на дурницю. *Павл.*

Їму б усе дурничками. *Кулж.*—... дурнички. *Л.*—Хотіли б усе дурно. *Пир.*

На дурницю жити. *Гат.*

Всяк ласий на чужі ковбаси. *Євх.*

Продай за так гроші. *Пр., Кр., [Бр.]*.
— Купи за так гроші. — За так грошей. *Хор., Л.*

Коли б, Боже, воювати, щоб шаблюки⁽¹⁾ не виймати. *Гат.*

⁽¹⁾ Дай, Боже, воювати, та шабель. *Ст. Зб.*

А! спасибі в кишню не ховають (або: не кладуть). *Бр.*

Де не дав гроша, так не пхай носа. *Ил.*

Вола дарують без ярма (кажуть, як подарують, та ще просять). *Зал.*

4640. Лучше даровати, ніж брати. *Ил.*
Дурний дає, а розумний бере. *Ил., [Нос.]*.

В СТАРЦІВ наука єсть: языка ся вчти. *Кл.*

Чорниш у комиш, білаш у кармаш. *Лист. (I, 287), В.*—Білаш—иди в кармаш, а чорниш—біжи в комиш. *Сторож.*

Чи хархарить, чи хархасло? *Ном.*

З старчовідської мови: перше—ніби старці так кажуть про швенишники и про житник, а друге—«Чи світиця, чи погасло світло?» Сими словами иноді кепкують над поганими старцями, на-такяючи на того старця, що, лежачи з своєю жіпкою десь під містком, під час ярмарку, питав у людей: «чи хархарить, чи хархасло?»—чи є сонце, чи вже ніч.

В старецькім тілі та панська душа. *Сл.*

Торба мені жінка, кий у мене братом! *Краш.*

Не зарікайся бути в старцях. *Проск.*
Старець старцем, а повагу любить. *Ш.*
Розігралися сліпіи проти п'ятниці свя-тїи (д. Євхименко каже, що се про церкву П'ятницю Чернігівську. Коло тієї церк-кви місто, а ярмаркового часу круг неї увесь майдан—мов у казані). *Черн.*

4650. В старці пугою не вгнати, а з старців кадачем не виманиш. *Кл., [Ст. Зб.]*.

Сім раз на день кием бити (ледащо-старця, коли здоровий, а хліба просить). *Кл.*

Не бий старого, если не бере чужого. *Ст. Зб.*

Старцю село не покутя. *Б.*

З лихого торбу, аби з носом (лихоум не даруй ніколи и торбу знімі). *Кан., К.*

Старця нагодуюш, а торби ёго ні. *Пир.*—Старецької сунки нігда не наповниш. *Ст. Зб.*

Веди мене поводи́р, де пампушки печуть: там мене поцілюють и пампушками нагодують. *Черн. 1.*

Лучче би ся не раждати, ніж, родивши́ся, світа не видати. *Кл.*

Сліпого Бог веде! *Коз., Кр.*

Сліпий лучче ⁽¹⁾ ходить, як поводи́р-тирь водить. *У.*

⁽¹⁾ Сліпець сміліше. *Зв.*

4660. Сліпому нема гори: куди попав, туда й вали. *Кон.*

Сліпий лучче знає, як який поводи́тер. *Бр.* Не святий, а сліпий. *Кр.*

Сліпі ⁽¹⁾ не родяцця, а ⁽²⁾ робляцця. *С., Л., Кон.*—Каліка не родяцця—робицця. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Каліки. *Бр., Бер., Рад., Пер.* ⁽²⁾ а сами. *Рад., Пер.*; тільки сами. *Бер.*; тільки. *Бр., 1 Бер.*; але. *Бр.*

Сліпець, на млинець! *Зв., Кр.*—... «Не хочу.»—«На два!»—«Не бачу.»—«На три!»—«В торбу ⁽¹⁾ при.» *Лів.*—«Сліпець, ззіж млинець!»—«Не вмію.»—«На два!»—«Не смію.»—«На три!»—«У міх при.» *Л.*

⁽¹⁾ Сюди. *Сос.*

Так ёму Бог дав. *Л., Кон.*

Гріх сміяцця: так ёму Бог дав. *Б.*

У СКУПОГО завжди ⁽¹⁾ по обіді. *Ном.*

⁽¹⁾ Завсіди. *Ил.*; завше. *Проск.*

У людей шаг скаче, а в скупого руб плаче. *Це.*

Скупий складає, а щедрий поживає. *Бр.* 4670. Скупий збірає, а чорт калитку шве. *Кан., К.*

Тогді скупі, коли на дні, а не звершечку. *Бр.*

Линивий двічі ходить ⁽¹⁾, скупий двічі ⁽²⁾ платить. *Пир.*

⁽¹⁾ два рази робить, а. *Кон.* ⁽²⁾ два рази.

Скупий два рази тратить. *Ил.*—... а голодний буває. *М. Білз.*

Не жалій ухналя, бо підкову загубиш. *Ёвх., Пир.*

У скупощах не кохайся. *Кл.*

Щедрий—на батьківські гроші. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Він глухий, як скажеш *дай*; а як скажеш *на*, то й чує. *Ёвх.*—Не чує глухий, як скажеш *дай*, а як же *на*, то чує. *Ст. Зб.*

Та він такий, що й над копійкою труси́ща. *Ис.*

Глухому пісню співати. *Не.*

4680. Ніжким богом недопроси́ся. *Ном.* Щедрий, як ⁽¹⁾ Грек. *З., Пр.*

⁽¹⁾ ніженьський. *Кулж.*

Видно з низького тинну, той щедрий. *Сл.*

В ёго посеред зими лёду не випросиш. *Л., Кр., Новг.*—Щедрий! зімою лёду ⁽¹⁾ не випросиш. *Бр., Зв.*—Щедрий! не випросиш и лёду. *Коз.*

⁽¹⁾ серед зима снігу. *Пир.*

Змилювався Біг над раком ⁽¹⁾, та в заді́ очі дав ⁽²⁾. *Рад.*—Змилювався ⁽³⁾, як Біг над раком. *Х.*

⁽¹⁾ на рака. *Ил.* ⁽²⁾ дав му в заді́ очі. *Ил.*; та дав ёму очі там, де не треба. *Ст. Зб.*; ⁽³⁾ Розжаловавсь. *Павлв.*

Скорійш в курки молока випросиш. *Ёвх.*

Захотів молока від бика. *Лох.*

Им и на се зійшло́сь. *Пир.*

У такого и чорт ладану не достане. *Кан., К.*

А ні каменя не дадуть голову провалити. *Ил.*

4690. Захотіли в жука та меду! *Коз.*

Найшов, де ⁽¹⁾ Богу молицця. *Зв., Рад., Лів.*—... молитись, що й ліб пробъєш. *Бр., [Кон.]*—Найшов ⁽²⁾ церковцю ⁽³⁾, де ⁽³⁾ Богу молитися ⁽⁴⁾. *Руд.*

⁽¹⁾ Знайшов до кого. *К., Л., Коз.* ⁽²⁾ Знайшов. *Ил.* ⁽³⁾ церков. *Проск.* ⁽⁴⁾ ». *Ил., Проск.* ⁽⁴⁾ молицця. *Ил.*

Розжалобивсь, як вовк над поросям: відів ніжки, та й плачє. *Ёвх.*—Так жалує, як вовк поросяти: як ухватить, то вже боіцця пустить. *Рад.*—Тоді вовк над поросям змилювався, як ноги поді́дав,—тепер: «біжи, біжи!» *З.*—Розжаловався ⁽¹⁾, як вовк над поросям. *Бер.*

«То так и над нами буває.» *З.*—⁽¹⁾ Змилювався. *Пир.*: Зжалився. *О.*

Гни-біда! *Пир.*

Дрижить, як Гуцул над дітьми. *Ил.*

Добрий, як собака. *У.*

Моторний, як собака чорний. *Ск.*

Добрий, як спить. *Б.*

Добрий! як спить, істи не просить.

Б., Пир.—Він добрий чоловік: як спить, то я їсти не просить. *Кулж.*

Добрий горщик (борщик?), та малий горщик. *Руд.*

4700. Хорош коровай, та порепався. *Ст. Зб.*

Такий я добрий куций, як ти з хвостом. *К., Коз.*

Добрі люде: що положиш, то й не буде. *К., О.*

Та він чоловік добрий: од хліба, од солі ⁽¹⁾ чорт ёго и оджене. *Сл.*

⁽¹⁾ Він чоловік добрий. до хліба, до солі допадеця, то. *Гр.*

Такий добрий, як чортового назімка хата. *Бр.*

Хороший ⁽¹⁾ чоловік, та Березинець. *Черн.*—Славний чоловік, та Березинський. *Б.*

⁽¹⁾ Здаєця добрий. *Ш.*

Скупий не глухий. *Зв., К., [Бр.].* — ... а щедрий не мудрий. *Ст. Зб., [Ил.].*

Хто скуп—собі не глуз. *Нос.*

Хто не чує, той здоров ночує. *Б.*

Пусти сусіда в хату, та й сам в сусіди йди. *Л., Кр.* — ... та й волю ёму дай. *Зв.* — ... в хату, а сам з хати вбірайсь. *Рад., Павл.*

4710. Добре тому дати, хто не хоче брати; а той, хто бере, як по душі дєре. *Збр. Шей.*

Візьми чорта на плечі, то й сам не рад будеш. *Зал.*

Як маеш сусіду пустити, то в сінях камінь положи. *Бр.*—Не держи сусіди в хаті, поклади на тім місці камінь: избъєш ногу, та знаєш, що на тім буде кінець.

Хто стаєця медом, того мухи ззідають. *Ил.*

На всякий чмих не наздоровкаєся. *Зал.*—На всякий чих не на зрастуєся. *Ш., В., Лів.*

На кожний гук не одгуккаєся. *Нос.*

И кума сѳром, и хліба жаль. *Ил.*

Нема зайвини (не хоче дати). *Пир.*

А що ви мені? ні сіль, ні гречка! *Пир., Пр.*

Я тобі не брат, ти мені не сват. *Краш.*—Мені як и ти не брат, як и то не сват. *Кон.*

4720. Ти мені не Титяна, я тобі не Савка. *Не.*

А дзуски! *Лів., В.*—А дзус! *К.*—А дзузу! *Пр.*—А дзу! *Пр., Пир.*—Дзуски!... а по лапах! *Ёвх.*

А зась! *Лів.*

Поцілуй свого батька лисого! *Рад., Пр.*
Не дай ⁽¹⁾ курці проса—нехай здохне! *Лів.*

⁽¹⁾ Не дам. *П.*

Не тягни чоловічої голови з грязі—самого утопить; а тягни кінськую—самого витягне. *Нос.*

Не всякому по Якову. *Ёвх.*

Не для пса ковбаса. *Бр., Проск., Рад.*
—... не для кіцьки ⁽¹⁾ сало. *У.*—... ковбаса, не для Кузьми гроші. *Не.*

⁽¹⁾ киськи. *Бр.; ката. Кам., К.*

Є сало, та не для ката! *Бр., Проск., Чор. Рад. (92).*

Є Сало, та не можна достати: високо висить. *Бер.*

4730. Гудзь, пане, та не вам, — застебнувся б, та не дам. *Кремч.*

Не для Гриця паляниця. *Ил.*

Бсть в Хилка, рогатина, та не для кого иного. *Ст. Зб.* — Рогатинка єсть в Хилка, та в кошеліку. *Пр. в Ст. Зб.*

З довгою рукою під цвинтять ⁽¹⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ монастирь. *Л., Н.; П'ятницю* (церква у Чернігові). *Ёвх.; церков. Зв., Пр., Кр.; церкву. Рад., Л., Б.*

Завтра з мішком! *Зал.*—... прийдеш. *Ёвх.*

Наставляй ширше! *Ном.*—... ато бач нікуди сипать.

Сєгодня з мішком, а завтра з торбяною. *У*

Візьмем, руку вс...ши! *Ном.*

А ріжна не хочеш? *Зал.*

Шлєп ваші милості, зус ваші честі! *Зал.*

4740. Який хват до вареників! *Кам., К.*

Ище сієі не пахали. *К.*

Дулю ззіж. *Дуб., Л.*

Дулю дати під ніс. *Павл.*

А дзус, холодцю їсти! *Ёвх.*

Чортового батька! *К., Лів.*—... візьмеш (побачить, матиме и д.). Чорта з два!—А чорта!—Вражую матір!

Прийшов з лісу—швиди собі к бісу. *Прав.*

Жирно буде. *Лів.*

Ти б може, тату (Иване, Петре, и д), й мед їв, та де ж ёго взяти! *Л., Кр.*

Тогді будеш мати, як старий чорт візменця помірати. *Прав.*

4750. Дав би на молебень, та й собі погребен. *Рад., [Бр.].*

Отдай жунку, а сам у солумку. *Ёвх.*

Отдай ⁽¹⁾ жінку, а сам свисти ⁽²⁾ в сопілку. *Бр.*

⁽¹⁾ Дай. *Проск. (2)* труби.

Одай людям ⁽¹⁾ жінку, а сам труби в кужілку ⁽²⁾. *С.*

⁽¹⁾ Дай кому. *Ил.*; Позич кому. *Кан.*, *К.* ⁽²⁾ кужівку, *ід.*, *Ил.*

Судна діравого не наповниш. *Ил.*

Діравого ⁽¹⁾ мішка ⁽²⁾ не насиплеш ⁽³⁾. *Об.*

⁽¹⁾ Діравого. *Рад.*, *З.*, *Л.*, *Б. Коз.*; Дюравого. *Проск.* ⁽²⁾ міха підди. *Ст.*, *Зб.*; мішка ніколи. *Бр.* ⁽³⁾ не наповниш. *Рад.*, *З.*, *Л.*, *Б.*, *Коз.*; не наповнити. *Ст.* *Зб.*; не наситиш. *Бр.*, *Проск.*

Діравого горшка не на леш. *Зв.* — Щербатого горшка ніколи не наповниш. *Рад.*

Чужих злиднів не наситиш. *Проск.*

Одай нищим, а собі ні з чим. *Рад.*, *Л.*, *Пр.*, [*Коз.*, *Кр.*, *Ст.* *Зб.*].

Прийде сто душ, та візьме сто груш, то мало що й останецця; а прийде сто душ, принесе сто груш, то буде мірка. *Бр.*, *Рад.*

4760. Нюхачів багацько, та табаки нема. *Ил.*

Три вірви в шию и міх кулачця. *Кон.*, *Кр.* — ... в шию, та лаятух кулаків.

Дав йому куку в руку. *Ил.*

Пожививсь ⁽¹⁾, як собака мухою. *П.*, *Прав.* *Ниж.*, *В.*, *Лів.* — Вхопив, як собака муху. *Зв.*, *Рад.*, *Б.*

Кажуть більш, як хто зістиє що не тривне, або-що. ⁽¹⁾ Зажививсь. *К.*, *Л.*; Покрепився. *Бр.*, *Бер.*, *Кор.*

Набрав, як убогий в торбу (здобувся)! *Євх.* Годі вже, куме, тої ласки! *Проск.* — Годі, куме, честі! *Ил.*

Спасибі вашому батькові (не того ждаю)! *Л.*, *Пир.*

Тільки по губам помазав. *Євх.*

Сеї ласки я и в Жида дістану. *Лип.*

Такої ⁽¹⁾ ласки можна и в Цигана заповігти ⁽²⁾. *Л.*, [*К.*, *О.*, *Пир.*]... — ласки я и в Цигана добуду. *Б.*

⁽¹⁾ Сіє. *Пр.* ⁽²⁾ добути. *Євх.*

4770. Такої ласки дістану й в Параски. *Бр.*, *Руд.*

В Комлика б досі випросив, що коло єго попотунаеш. *Пир.*

И вже такі дари: сметанку избери, а сироватку дай. *Кон.*

Вбірай, сват, капусту: коли б тебе не принесло — свині поїли б (дає таке, що ні на віщо). *Прав.* *Верх.*

Дарма, нехай хріння вже беруть! *К.*

Гірко зісти, жаль покинути. *Б.* —

Тяжко нести, а жаль покинути. *Прав.*

Ниж. — Тяжко брати, а важко кидати. *К.*

Я тебе нікому не дамбить — я сам буду. *Не.*

Хоч риби нема, нате вам кіш на рибу. *Бр.*

На тобі, Данило, що мені не мило. *Ил.*, *Ном.*

На тобі, небоже ⁽¹⁾, що мені негоже. *Ск.* — ... оце я тее тобі дав, що мні з носа упало. *Бр.*

⁽¹⁾ Боже. *Лів.*

4780. Нашим салом та по нашій шкурі. *Л.*, *Пир.*, [*Пер.*] — Тим же салом, та по тій шкурі. *Гайс.*, *Сл.*, *Ст.* *Зб.* — Моім салом та по мені и мажуть. *Кон.* — ... та мене й мастиш. *Бр.*

И понюхатя не дадуть. *Ном.*

Зачиняюця царські врата для нашого брата. *Зал.*

Тоді дали хліб, як зубів не стало. *Г.*, *П.* — Що мені по хліб, коли зубів нема. *Ил.*

Давали, та не виймали. *Г.*

Давали ⁽¹⁾, та з рук не пускали ⁽²⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ Давас. *Ст.* *Зб.*; дає. *О.* ⁽²⁾ не пускає.

За тим ладом и вернувся додому. *Пир.* Як ⁽¹⁾ прийшов, так ⁽²⁾ и пішов. *Рад.*, *Х.*

⁽¹⁾ Из чим. *Бр.* ⁽²⁾ из тим.

Звітки прийшов, туди й пішов. *Проск.* Поїхала Гася, та й вернулася. *Ил.*

4790. Е, узяв, як дома! *Л.*

Щоб ⁽¹⁾ чорт, та Богу молився! *Кр.*

⁽¹⁾ Схотіли, або — Захотіли, щоб. *Пир.*; Де ж ви бачили. *Бр.*; Де ви видали. *Рад.*

Захтів у діда випросити хліба! *Ил.*

Захотіли в старця кий однять. *О.*

Хотів у розбійника та ще й кий однять! *Кр.*

Хочеш ти в старця копійку однять. *О.*

У старця в торбі не поживився. *Зв.*, *Євх.*

Хочеш бо ти в Цигана пугу видерти. *Бр.*

Кланятися чужим богам, мавши свої! *Проск.*

Чужих богів шукає, а своїх дома має. *Ил.*

4800. На що ти другого бога звиваєш, коли свого маєш?

Що тому богу молицця, которий не милує. *Пир.*, [*Гр.*].

Оглухли, не чують! *Кобз.*

ЗАВИДНО, що в когось видно. *Ст.* *Зб.*

Що на людях видно, то и собі жадно. *Збр.* *Лаз.*

На чужій ниві все ліпшая пшениця. *Ил.*

В чужих руках завше більший шматок. *Проск.*

Бабина гривня всім людям дивна. *Ил.* — Бабине гривно ⁽¹⁾ всім людям дивно. *Збр.*

Шей.

⁽¹⁾ гривно. *Проск.*

Чуже коня—пани. *Нос.*

Кажуть, як хто од завидощів чуже хвалить.

Знає, що в людей в горшках кипить. *Ст. Зб.*—Вона зна, що у нас и у борщі кипить. *Євх.*

4810. Знають сусіди, що в багача в обіді. *Бер.*

Нема дивки на свої гроші, а чужі все важкі. *Черн.*

Чуже добро голодному страва. *Ш.*

Сові сонце очи коле. *Б.*

Чужа доля під бік коле. *Нос.*

Срібло очи всякому коле. *Не.*

Гарна дівка, як засватана. *Прав. Ниж., Бал., [Рад., Б.].*—Засватана дівка всім хороша. *С., [У., К., Бер.].*—Заручена дівка усякому хороша. *Коз.*

Зависливі очи, як у попа. *Кр.*

Очі-завидощі! *Ном.*

Попівські очи. *Л., Кр.*

4820. За вами та й мене не видно. *Прав. Ниж., Лів.*

Заздрівому боком вилізе. *О.*

Людям на завійсь, а нам ⁽²⁾ на користь. *Бер.*

⁽¹⁾ в зависть. *Не.* ⁽²⁾ Тобі на зависть, мені. *Євх.*

Завиднику пирожок, а жалоснику рожок. *Нос.*

Кому завидуємо, у того можна достать, а кого жаліємо,—ні

Собака на сні лежить ⁽¹⁾,—и сама ⁽²⁾ не їсть, и другому ⁽³⁾ не дає ⁽⁴⁾. *Л., Євх., [Проск.].*—Лежить собака на стерві, — и сам не буде їсти, и другому не дасть. *Бр., Бер.*

⁽¹⁾ Лежачи. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ ні сам. *id;* и сам. *Пр., Гр.* ⁽³⁾ а скотові. *Пр.* ⁽⁴⁾ ні товарові не дає їсти. *Ст. Зб.*

И сам не їсть, и другом не дасть. *Ил.*

А ні нам, а ні вам.

Твоє не заведецца ніде. *Євх.*

Та він би з рідного батька злупив. *Проск., Біл.*—И з рідного батька зде-ре. *Євх.*

За більшим поженись, та й того рішись. *К.*

4830. Хто два зайці гонить, жадного не здогонить. *Ил., [Кон.].*

Тобі хоч діжу з тістом, то все мало. *Л., Євх.*—Хоч и діжу з тістом оддай, то ще буде класти, що важко нести. *В. Біл.*

Хіба ще йому хобоби лихої треба! *Л., Пир.*

Не будь ласий ⁽¹⁾, як попівна замуж ⁽²⁾! *Проск.*—Е, ця наче попівна заміж кваплицця! *Бр.*

⁽¹⁾ Кваписся. *Кан., К.;* Кваплицця, хаплицця. *Гат.* ⁽²⁾ заміж.

Оце (хвагає), наче собака мухи! *Коз.*
Так хапає, як собака рве. *Євх.*

Допався, як муха до меду. *О., Павл.*
Добрався, як вовк до кошари. *Об.*

Укажи палець, а він руку просить. *Ил.*
Розвівся, як вош у корості. *Ш., [Проск.].*

4840. Тільки допусти його до коша, а сам не рад будеш. *Б.*

«Постой, бісова свиня! я тобі дам маку!»—«Ух, иззіла обух! коли б змогтись, та ще поволоктись—казав чоловік, маку дам.» *Кр.*

Коли мед, то й ложкою. *Бр., Бер., Лів., [Зв.].*—Коли мед, так и ковшем. *Нос.*

Коли добре, то еще хоче ліпшей. *Ст. Зб.*

Гарне, та ще й з папкою. *Рад.*

Потрошку та з папкою. *Ном.*

Хорошого ⁽¹⁾ потрошку. *Лів.*—... та ще й з папкою.—Смашного ⁽²⁾ потрошку, щоб животик не болів. *Пир.*—... щоб не занедужало. *Р.*—Не все ж разом: хорошего потрошку. *Дох., Пр.*—Потрошку та з папкою. *Ск.*

⁽¹⁾ Гарного. *З.* ⁽²⁾ Доброго. *Зв.;* Гарного. *Р.*

Дайте мені, ще й дитині моїй. *Кон.*

Обдре до шнирочки, до шерстнички. *Кон.*

Вовк, що спіткає, то зість (або: що споткає, то з'яде). *Кл.*—Як вовк: що стрів, то ззів. *Ст. Зб.*

4850. Землю поїдала б, як би могла. *Кл.*
Всього світа не забереш. *Проск.*

Вовкові барана з горла не видереш. *Ил.*

Хоче у вовка з зубів вирвати! *Пр. в Ст. Зб.*

Трудно вирвати, як псові з зубів. *Проск.*

Не дурний крук, пустять из рук. *Бр., [Проск.].*

Трудно вовку лапку. *З.*—... а там и зовсім лізе.

Хоч ляпку вмочить! *Євх.*

Таківським з лоба! *Сос.*

Він тим не забагатіє, а ми не завбожієм. *Лів., Ст. Зб.*

4860. ДОБРА НАДІЯ. *Л., Пир.*
На Бога надія! *Об.*—Наджа (sic) на Бога. *Бушничка* (с. Бр. п.).
Сподіватись на Бога, на його ласку. *Гат.*
Я на то, як на свято. *Бр.*

З несподіваного часом и люде бувають.
Проск.

Из несподіваного бува сподіване, а з сподіваного несподіване. *С.*

З ёго люде будуть (кажуть и не на людеи). *Пир.*

Колись воно щось з того буде. *Проск.*

Як куш розвивецця, то й козак розживецця. *Нов.*

То не козак, що отаманом не думає бути. *Полт.*

4870. Бог не без милости, козак не без шастя. *Пол., Лів.*—... не без долі. *Прав. Ниж., Лів., Ос. 7 (XVI, 5).*

Козак не без долі. *Л., Гат.*—...дівка не без шастя. *Об.*

Козак не без долі, риба не без луски, Бог не без милування, государ не без жалування. *Бр.*

Бути козі на торзі. *Ст. Зб.*

Знайде свадьба сорочку. *Б., Ст. Зб. [Л., Кр., Пр. в Ст. Зб.].*

Тоді буде й насіння, як буде весілля. *Ш.*

Аби моя голова здорова була, то все гаразд буде. *Ил., [Коз., Ст. Зб.].*

Аби голова на в'язях! *Рад.*—...а розум буде. *Кам.*

Е, й буде, й знаєм, де взять. *Пр., Кр., [С.].*

Як будем живі, то будем и ситі. *Кон., [Бр.].*

4880. Найду куму, аби було к чому. *Ш.*

Коли стало на хліб, то стане и на обід. *Бр.*

Стягнувсь на корову, то стягнувсь и на вірєвку. *Пир.*

Стало на рибу, стане (або: вистарчить) и на юшку. *Проск.*

Як потягнувсь⁽¹⁾ на юшку, то розстаряє⁽²⁾ и на петрушку. *Бр.*

⁽¹⁾ Як вистало. *Бр., [Лох.].* ⁽²⁾ то вистане.

Колись и на моім підвір'ї буде боло-то (худоба, а од неї и гній). *Нов.*

Колись и в мое віконце засвітить сонце. *Л., [Ил., К.].*—Колись таки дождемось сонця в оконце. *Сос.*— Колись и перед моім окном сонечко зійде. *Рад.*— Колись и перед моїми ворітьми сонечко зійде. *Бр., [Х.].*—Єще и на моїх воротах сонце засвітає. *Ил.*

Колись и нас сонечко гляне. *Гат.*

Сонечко блясне, сорочечка висхне. *Зал.*
Не буде тогді в мене голова боліти. *Ил.*

4890. Коли⁽¹⁾ наклюнулось, то й ви-

луциця. *Пир., Гр.*—Уже яечко наклюнулось, то й курчатко незабаром вилуциця. *Сос.*

⁽¹⁾ Що. *С., Ст. Зб.*

Дождусь и я тії години, що будуть по шелягу⁽¹⁾ дині. *З., Пр.*

⁽¹⁾ по шагу. *Б.*

Аби цвіт, а агідки будуть. *Зв., Б.*

Буде й на нашому тижню свято. *Не.*

Буде й на нашій улиці празник. *Л., Б., Пр., Павл., [К., Рад., Н., О., Нов., Т.].*

Не все істи скором — колись буде й піст. *Бр.*

Колись и моя копійка не щербата буде. *Зв., Б.*

Перемелєцця — мўка буде. *Ск.*

Все тоє перетовчєцця, та перемелєцця. *Ст. Зб.*

Немає злого, жеби на добре не вийшло. *Ил.*

4900. Лихо не без добра. *Г. Бар.*

Буде баба війтом! *Пир.*— Твоя баба війтом. *Ст. Зб.*

Не тепер, так⁽¹⁾ в⁽²⁾ четвер. *Л., Пир.*

⁽¹⁾ то. *У., Ст. Зб.* ⁽²⁾ у. *Ст. Зб.*

Дайте мені набристи на стежку. *Ч.*

СПРОМІГСЯ дід на обід, а баба на кісіль. *Ил.*

Спомігся, як убогий (на?) кісіль. *Ст. Зб.*

Довелось (або: доведєцця)⁽¹⁾ червяку на віку. *Зв., Рад., Лів.*—Червяку на віку доведєцця и на жлукті пообідать. *Р.*

⁽¹⁾ Прийдецця. *Рад.*

Хто гарячого не бачив, той холодному рад. *Кон.*

Хто великого не бачив, той и малому дивуєцця. *Пир.*

Лучилося сліпій курці зерно, та й то похожає. *Войц.*—Трахвилось сліпій курці пшеничне зерно! *Проск.*—Трахвицця⁽¹⁾, як сліпій курці просо⁽²⁾. *Проск.*— И сліпа курка де-коли найде зерня. *Ил.*

⁽¹⁾ Трапилось. *К.* ⁽²⁾ зерно.

4910. Прибулось тєші зятні діти колихати. *Ст. Зб.*

Сліпому Омелькі все копєйки. *Нов.*

Хто новини⁽¹⁾ не видав, той и ветоші рад. *Л., Пир., Кон.*

⁽¹⁾ нового. *Кам., К.*

ПІДНЯЛА УШІ. *Л., Кон.*

Діждав рясту⁽¹⁾ топтати! *Л.*

⁽¹⁾ расту. *Ст. Зб.*

Як з води вийшла. *Х.*
 В'юсени літо. *Г. Бар.*
 Мов чарами одвело.
 Уже на ряст виліз (остербав). *Бр.*
 Душа в мене вступила. *Ил.*
 4920. Став на лад. *Пр., Кон.*
 Став на стану. *Зв., Л.*
 Суженому дівка. *Нос.*

Як удача кому в чому.

Огү, мій хлопець (копательніший став, як дали хлосту або-що; або веселіший став чого и д.)! *Ном.*

Так як оплине (поправиця дитина, коли ходять коло ёго добре). *К.*

Як на коня ссадив! *О., [Ст. Зб.].* — Як на сто коней посадив (як руч за ним потягнуть). *Дуб., [Ил., Бр.].*

Бог на ёго зглянувся. *Пир.*

Мов небо ростворилося (полегшало в недугі, або-що). *Кон.*

И світ ёго піднявся вгору. *О.*

Як світ ёму свинув! *Кон.*

4930. Избулось, як не було. *Бр.*

Біда вмерла — и ноги задерла. *Л.*

ПРО МЕНЕ, Семене. *Ж., Кр.*

Мені все рівно — що кахоль, що пічка. *Х.*

Нехай твого батька журавлі, а мого чаплі. *Збр. Лаз.*

Побачим того и ката. *Ст. Зб.*

Побачим, що буде з нас, — чи торба, чи мішок! *Зал.*

Нехай вже раз той горіх розгризу. *Бр.*

Щоб и моя душа не в пні (поласую)! *Б.*

Бачили ми вже вселяково: нехай ще й так побачимо. *Бер.*

4940. Нехай так, як піп скаже. *Ёвх.*

Про мене ⁽¹⁾ — хоч вовк траву їж. *Ном.* — Про мене — нехай вовк траву їсть (або: нехай пси траву їдять). *Кан., К.*

⁽¹⁾ По моїй голові. *Ст. Зб.*

Кат вас бери! *Пол., Лів., Сл.*

Хрін ёго бери! *Гр.* — Та хрін тебе побірай! *Рад.*

Нехай тее лихо буде тихо! *Дох., Пр., Кон.*

Мовчи ⁽¹⁾ лихо — аби тихо! *Кр.* — Мовчи, аби тихо лихо! *Рад.*

⁽¹⁾ Нехай. *Нос.*

Не що дівці, як кросна ткать. *О.*

Волі маєте (як вам завгодно)! *Черн.*

Панська воля. *Бр., Рад.* — На панській волі (або: охоті). *Бр.* — Як панське звонення. *Б.*

Волен Бог, та и ти. *Ст. Зб.*

4950. Вільному воля. *Бр.* — ... ходячому путь. *С.*

Вольному воля, а бішеному в поле. *Пир.*

Вольному воля ⁽¹⁾, спасеному ⁽²⁾ рай. *Об.*

⁽¹⁾ вольность. *Б.* ⁽²⁾ світлому. *Бр.*

Не сильно — вільно. *Ном.*

А не любиш — не цілуй! *Нос.*

Охочого не вняти. *Ст. Зб.*

Охота ⁽¹⁾ гірше неволі. *Бр., Зв., З., Проск., Л., Пир.*

⁽¹⁾ Козацька охота. *Лаз.*

Хоч головою наложи! *Дуб.*

Як хто схоче, так и скаче. *Бр.* — Як схочь, так скочь. *Проск.* — Де схоче, то скоче. *Ст. Зб.*

Нехай собі, як хоче, сокоче. *Бр., Рад., Пр.* — Як схоче, так и сокоче. *Пр.* — Як хто схоче, так и сокоче. *Бер., Пир., Гр.* — Хто хоче, сокоче, а хто хоче, кудкудаче. *Бер., Рад., Л., Гр.* — ... сокоче, а я буду кудкудакать. *Не.*

4960. Як хто хоче, так по своєму батьку плаче. *Нос.* — по своїй матері и плаче ⁽¹⁾. *У., Зв., Бер., Б.* — ...одні голосно, а другі тихо ⁽²⁾. *Черн.*

⁽¹⁾ сокоче. *Лип.* ⁽²⁾ чи тихо, чи голосно. *Бр.*

Хто хоче, по своєму батькові плаче, а хто хоче, то й скаче. *Рад.*

Волно, кому хотіти, по своїй матері плакати. *Ст. Зб., [Кл.].*

Нехай ваше зверху буде. *Дуб.*

Нехай прив'язав! *Нос.*

Нехай буде гречка! *Лів.* — ... нехай не буде суперечка. *Сос.* — ... аби не суперечка. *Бр.*

Нехай твое мелеця — не вибірай. *Г., П.*

Нехай ваш (твій, ёго и д.) чорт ⁽¹⁾ старший. *Бр., Кан., К., Ёвх.*

⁽¹⁾ біс. *Ст. Зб.*

Нехай руно (або: буде руно; або: ваше руно)! *К.*

Най буде бабі плескано! *Ил.*

4970. Нехай ваша річ наперед! ⁽¹⁾ *Ск.* — Твоя річ спереду ⁽²⁾. *Л., Пир.*

⁽¹⁾ у началі буде. *Рад.* ⁽²⁾ наперед. *Пр. в Ст. Зб.*

Та коли б же ⁽¹⁾ нашому теляті вовка піймати ⁽²⁾! *Кр.*

⁽¹⁾ Дай Боже. *Зв. Рад., З., О., Гр.* ⁽²⁾ та вашого вовка ззісти. *Зв.*

4972. Хто ⁽¹⁾ любить попа, а хто ⁽²⁾ попадаю. *Рад., Пир.* — ... попа, хто попадаю, а хто попову дочку. *Л., Кон.* — ... попадаю, хто попову дочку, а хто и наймичку. *Зв., [К].* — Кому піп, кому попада, а кому и

попова дочка. *Зв., З., Л., Черн.* — Хто про попа, а хто про попадоу. *Пр., Сос.*

(¹) и (²) *Ииший. Проск.; Ииий. Ст. Зб.; Той. Бер.*

4974. Захтілося — «запрягайте!», відхтілося — «випрягайте!» *Ил.*

Аби хіть була! *Пир.* — ... от, як уже немає хоті (а не хіті? *Ном.*). *Пр.*

Минувши звоницю, хоч на шибеницю. *Пр. в Ст. Зб.* — Нехай йдеть во имя, голову домя: минувши и д. *Ст. Зб.*

З Богом, Парасю (¹), коли люде трапляюця. *Об.*

(¹) *Марусю. Ном.; Параню. Гайс. (2)* трахляюця. *ід; находяця. Б.; лучаюця. Не.;* коли тебе люде хотять. *Ил.*

З Богом, Марусю, по морозцю! *С., К.* До миловання нема силовання. *Ил.*

4980. «Куме, пий пиво!» — «Грошей ніт!» — «Иди ж вон!» — «Слова ніт!» *Ст. Зб.*

А ёму й байдуже! *Кулж.* — Він собі байдуже. *Гат.*

Так дбає, як пес о п'яту ногу. *Кан., К.*

Так дбає, як пес о п'ятінку. *Г., П.*

Тое мені ні свербить, ні болить. *Ил.*

По мойй голові, що хоч уже роби, — я вже не буду бачить. *Бер.*

Дуже мені теє в голові! *Пир.*

От мені велика турбація! *Ном.* — ... великий клопіт!

Оце б ще надало!

Про мене, хоч головою об тин!

4990. Як умру, то хоч лісу підіпри. *Зал.*

И гадки немає! *Зв., Пр., [Рад., З., Л.]*. — А ёму й не гадки! *Л., Н.* — Я б и гадки не мав. *Л., Сос.* — Ні думки, ні гадки не було. *Пир.*

«Старче (¹), село горить!» — «А я за суму, та далі посуну (²)!» *Бр., Зв., Л., Ком.*

(¹) *Діду. Г. Проск., Бер.;* Старцеві кажуть. *Євх. (2)* а він за свою суму, та й далі посунув. *Бер., [Проск.];* а дід підперезався, та й зовсім зібрався. *Проск.;* а піду у друге. *Г.;* а мени що! я за суму, та й у друге суну. *Євх.;* а я, взявши сунку, далій посуну, — або: а я, взявши сунку, да пойду в друге село. *Ст. Зб.*

Мені Уляні й тут видно, що пряду на рядно. *Новг.*

Може — тобі журба! *Ком.*

Церква горить, а люде руки гріють. *Ил.*

Як наш брат Савка поїв недогарки, так до повночі и мешкає. *Коз.*

Наш Антін не тужить (*Гр.:* не туже) об тім. *Бр., [Гр.]*. — Не журиця Антін об тім: батько вмирає, а він блини вмиває. *Черн., Новг.*

4998. Чорт не плаче, коли чернець скаче. *Ил.*

5001. Ох мені печаль (¹) велика! *Зв., Рад., К., Л.*

(¹) *сухота. Рад.*

5003. Иде Иван красти — Боже ёго щастя! утік — ёго сила! а піймався — одбувай шня! *Євх.* — Иди красти: як украв — то сила, а як не вкрав — то шня. *Сич.*

Як не чує, то й не вадить (¹). *Зв., Рад., Л., Пир., Ал., [Бер., Ком.]*. — ... як не бачить, то не болить. *Не.* — Як не бачиш, то не вадить. *Павл.*

(¹) *щоб так и не вадило. Бр.;* не буде вадить. *Бр.;* то нехай не вадило. *Коз.*

Нехай буде ні по твоєму, ні по моему, а по божему. *Ос. 12 (XV, 42).*

Нехай рие, роскопує, не свое шукає. *Кобз.*

Нехай, каже, може так и треба. *Кобз.*

Не ХОЧЕ, як коза сіна. *Прав. Ниж., В.*

Не хоче, як кобила (¹) вівса. *Бер., Гад., Гр., [Пр., Коз.]*

(¹) *кінь. Рад., Пир.*

5010. Не любить, як кіт сала. *Прав., Ниж., Пол., Л., [Бр.]*. — Бридиця, як кіт салом. *Г., П.* — Ласиця (або: Остриць зуби), як кіт на сало. *Ил.*

Так ти не хочеш, як дід сороківки. *Бр.*

Лихо (¹) Литвинка (²) нападе, як не дзекне (³). *Павл., Лаз.* — Кортить Литвинка (⁴), як не дзекне (⁵).

(¹) *Чорт. К. (2)* Литвина. *Пир. (3)* щоб не дзекнув. *Х. Зб., К.;* щоб не дзьякнув. *К.;* коли не цвенькне. *Гат. (4)* Ляціну. *Євх.;* Литвина. *Ком.;* Литвинку. *Зал. (5)* щоб не дзекнуть. *Євх.;* щоб не дзекнув. *Ком.;* поки не дзьякне. *Зал.*

Кортить Литвинка (¹) скоринка (²). *Л.* — ... бабу скорина. *Ном.*

(¹) *старця. Пир. (2)* шкоринка. *Рад.;* Маринка. *Не.*

Кортить Маринку, що не була, на ринку. *Кан., К.*

Не спиця вовку під селом. *У.*

Противна, як старцеві гривня. *Л., Пир., Х.*

Се гірш, ніж — ходи істи. *Ст. Зб.*

Ждали, як свяченої паски. *Євх.*

Так мені вподобалась, як вовкові весільні пісні. *Ос. 7 (XVI, 1).*

5020. Припав му до смаку, як муха до меду. *Ил.*

Скучає, як собака за києм. *Павл.*

Жалге, як собака палку. *Євх.*
Аж слинка потекла. *Кулж.*—Аж слюнька в роті потікає.

Слинку ковта. *Кв., [О.].*
Як ⁽¹⁾ кобила до вівса. *Євх.*

⁽¹⁾ Ирже, як. *Бр.*
До жаги приспіло! *Гат.*—До аж-аж!
Карай, Боже, тім довіку кожного ⁽¹⁾!
Рад., Слци.

⁽¹⁾ по вік тим. *Бр.*
Обома руками! *Ск.*
Прилип ⁽¹⁾, як п'яний ⁽²⁾ до тину ⁽³⁾.
Рад.—Береця ⁽¹⁾, як п'яний за тин ⁽²⁾.
Ст. 3б.

⁽¹⁾ Причепився. *Проск., Кан., К. (2)*
⁽²⁾ п'явка. *Проск. (3)* плоту. *Кан., К. (4)*
⁽⁴⁾ Держиця. *Не.; плота. Не.*

5030. Тільки за дугу, тут уже й на возі.

Геть ёго,—та й сюди! *Бр.*
Геть ёго сюди! *Ос. 10 (VII, 60).*
Хоч кисло, хоч прісно—усе валя умісто! *Кр.*
Як за віточку! *О.*—... вхопився ⁽¹⁾. *Ном.*

⁽¹⁾ взявся. *Пр. в Ст. 3б.*
И хвіст роспустив. *Ст. 3б.*
Він и лапки зложив. *Євх.*
И лапки полизав («Вони й лапку туди полизали» — на свіртську хату. *Б.*) *Ст. 3б.*

Летять, як горобці на огонь. *Дуб.*
На ⁽¹⁾ руку ковінька. *Лів.*
⁽¹⁾ О, це на. *Бор., [Пир.].*

5040. Аж жижки дрижать ⁽¹⁾. *Прав. Ниж., В., Лів.* — Аж литка дрижить. *Рад.*
⁽¹⁾ трусяця. *Лів., Сл.*

Аж трусиця (так пить хоче и д.) *Ном.*
Тобі туди йти, як з гори бігти. *Євх.*
Як попереду танцєвати. *Л., Ст. 3б.*
Забажалось, мов перед смертю. *Ном.*
Як би твоє слово та Богу в уха! *Ос. 20 (IV, 24).*

Ждала, як Бога. *Зв., К., Пир., Л.*
Силуйте бо мене! *Ном.*
Дай же, Боже, чутєє побачити!
Як кортить, то й Бог простить! *Яи.*
5050. До сєго ⁽¹⁾ торгу и пішки. *Зв., З., Л., Пир., Кр., Ос. 8 (III, 18).*

⁽¹⁾ Я к тому. *Ст. 3б.; К сєму. Кон.*
Не од тих грошей! *Ном.*—... не од тиеі речи! *Пир.*

Ласий, як до ковбас. *Євх.*
Ласий на ковбаси. *Рад.*
Ласий, як кіт на сало. *Кр.*
Ласий, як Циган на сало. *Бр., Л., Пир., Б., Кон., [Проск.].*

Ласий, як собака на легке. *С.*
З нехочу кум у кума пороса ззів. *Пир.*
Баба з нехочу ціле ⁽¹⁾ пороса ззіла. *Пер.*
⁽¹⁾ З нехочу кума и. *Б.*

Из нехотя ззів вовк пороса. *Ил.*
5060. Из нехочу ззів три миски борщу! *Ном.*
Оце з того нехочу!

Коли ласовать, то ласовать—бий, жіяко, ціле яйце в борщ!
Коли вживати, то вживати, — по дві ейці в борщ вживати. *Бр.*
По много — по пілому грибу у борщ кидати. *Бр., Ст. 3б.*

Кум не свияя, аби (щоб) яйце в борщі ззів. *Ил.*
Хоч на час, та навскач ⁽¹⁾. *Сл., Євх.*
⁽¹⁾ навиш. *Новг.*

Сип, жіяко, перцю! нехай нам на віку хоч раз гірко буде (се б то, коли гірко жить, то гірко й їсти). *Кан., К.*
Луши, козак, яйця по цілому на день!
Прав. Ниж.

Хоч ср..а гола, так каша з молоком. *Зал. (з Пир.).*
5070. Хоч голий, та в поясі *Пир., [Кр., Гл.].*

Хоч голий, та в підв'язках. *Коз., Черн., Х., [Л., Б.].*
Хоч куліш, та з перцем. *Пир.*
Хоч злидні, та ⁽¹⁾ з перцем. *Кр., Р., Х.*

⁽¹⁾ аби. *Бер., М.; Злидні, та ще й Бер., Пр., Павл.*
Дай, Боже, в старцях живши, та з перцем їсти. *Коз.*

Чого НЕ ЛЮБЛЮ, того й в борщ не кршу. *Бр.*

Так любить, як порох у оці. *Ст. 3б.*
Люблять, як собака палицю (або: пес діда). *Євх.*—... пси діда. *У.*—... з порожніми торбами. *Бр.*

Любить, як собака редьку. *Ск.* — Не любить, як собака редьки. *Рад.* — Обрид, як собаці редька. *Пр.*

Любить, як собака ⁽¹⁾ цибулю. *Прав. Ниж., Лів.*
⁽¹⁾ пес. *П*

5080. Любить, як вовк пороса. *Черн.*
Квапиться, як Жид молотити. *Кан., К.*
Ти так (просиш, наймаєш и д.), як мороза кличуть обідать. *Л.* — ... на кутю. *Кан., А.*

Крутити носом ⁽¹⁾. *Павл., Гат.*

⁽¹⁾ пикою. *Гат.*; мордою. *Павл., Ёвх.*

Губу закопилів. *Ном.*

Чого ти рило своє квапиш? *Не.*

Коле в ніс. *Павл.*—Коле шпилька в ніс. *Гат.*

Кисле,—в рот тісне. *Ёвх.*

Скрививсь, як середа на п'ятницю. *Об., Ст. Зб.*

Руками ⁽¹⁾ й ногами! *О.*

⁽¹⁾ Куди тобі! руками. *Зв., Пир., Пр.*

5090. Коли коні ідять и набік глядять? як січку ідять. *Пр. в Ст. Зб.*

Не туди чирка носом кирує. *Пос.*—... носом сидить (не до шмиги балака). *Кан., К.*

Не в тую дудку грають. *Войц.*

Хочещця, як голому на улицю. *Полт., Х., Сл., Ёвх., [Руд.].*

Як на рожен—не хочещця. *Кон.*

Йти, неначе у ярмо. *Гат.*

Се так, неначе як панщину робити. *Бр.*—Се неначе за панщину. *Павл.*

И казачем го не звабять. *Ил.*

Тепер ёму так (до обнімання и д.), як грішникові до гарячої сковороди. *Чор. Рад. (290).*

Рад, як сирота трясці. *Ном.*

5100. Так рад, як торішньому снігові. *Проск., Бер., Л., Пир.*

Так тому рад, як би му пси обід зіли. *Ил.*

Терпить го, як сіль в оці.

Сторонить від него, як вовк від сіті.

Жахаещця, як чорт хреста. *Тар., Павл.*

Боїщця ⁽¹⁾, як чорт ладану. *Об., Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Тіка. *Пр.*; Утіка. *Пир.*; Сахаещця. *Рад.*; Жахаещця. *Павл.*

Як болячка на носі (хто кому). *Л., Кон.*

Сім літ го не бачив, бодай го був нігди не побачив. *Ил.*

Дідько ёго сюди приніс.

Наче на лиху личину принесло. *Сл.*

5110. Чорт несе. *Лів.*

Сёго чорт ёго ма и в думці. *Зал.*

И в головах сёго не покладай! *Ном.*

Та й не сницця нехай воно тобі!

Та таки а ні же!

И не близько (и слухати не хоче чого там)! *Кр.*

Хай тобі риба й озеро! *Кан., [Кр., О.].*

Нехай вам кіш та риба. *К.*

Нехай ёму хрі! *Зв., Л.*

Нехай ім кукли и теремки (нехай

грающця, а я у їх більше не зостанусь)! *Пер.*

5120. Геть лишень до ката! *Гат.*

Нехай він скисне на путрю. *Кон.*

Нехай ёму осичина! *Бр., [Пр., Кр., Ис.].*—... осина. *Ном.*

Хай ёму прасунок (або: цур)!

Хай їй жаба! *Пир.*

Хай ёго батько сказищця (проклёни сі більше на скот то що, ніж на людей)! *Кон.*

Та нехай вони виказщця, не займай їх!

Нехай на тебе каз найде. *Збр. Лаз.*

Цур тобі, пек тобі ⁽¹⁾! *Ж., Л., Пир., Пр.*—... осина тобі. *К., Л., Х.*—... гірка. *Рад.*—Цур та пек тобі, сатано! *Проск.*—Пек та осина! *Ил.*—Цур ёму Об.—... пек ёму! *Пир., Н., Кон.*

⁽¹⁾ Цур тобі та пек. *Бер.*—... и пек. *Бр., Бер., Лип.*

Ну ёго, к сину! *Збр. Лаз.*

5130. Нехай ёму халепа⁽¹⁾! *Прав. Ниж., Лів., Сл.*

⁽¹⁾ халеп. *Кон.*

Хай вам лихо! *Л., Кон.*

Нехай ёму аби-що! *Л., Кулж.*

Нехай воно ім сницця! *Ос. 2 (91).*

Як не дівка, йди до дідька. *Бр.*

Хай вона зпричинщця! *Пер.*

Будь воно неладно! *Л., Кон.*—Будь він тричі неладен! *Л., Пир.*

Будь воно тричі німцево! *Кон.*

Хай ⁽¹⁾ Бог ⁽²⁾ милує! *Лів.*

⁽¹⁾ Нехай. *Прав.* ⁽²⁾ Господь. *Бр.*

Нехай Бог одвертає! *Бер., Л., Пир.*—... Господь відвертає! *Нем.*

5140. Нехай Бог боронить. *Пир., З., Х.*—Боронь Боже (або: Господи)! *Кон.*

Ховай Боже! *О.*—Крий Боже! *К.*—

Нехай Бог криє. *Н.*

Щоб твій и дух не пах! *Пир., [Рад., Полт., Л., Пр.].*

Щоб я и не довідався! *Ном.*

Не буду сокири сталити. *Х. Зб.*

Мій и батько того не любив. *Г., П.*

Я не требую: ні з помоччю, ні з немоччю. *Кон.*

Наші родителі за тим не гонителі. *Прав. Ниж.*

Волівбим пса за хвіст потримати, як у тебе дитину (лає недоброго кума). *Проск.*

Та який ёго собака піде (або: візьме, буде давать и а.)! *Рад., Л.*

5150. Ото вже не люблю, як хто вмире, та ще дивщця. *Ст. Зб., Бр., Проск.*

*

Чого очі не видять, того серцю не
жаль. *Г.*

Де мило—там очі, де болить—там ру-
ки. *Ил.*

Мокрого поліна вогонь не ймеця. *Бр.*

ДУРНИЦЯ, що батько сницця! *Л.*—...
плюнь, бо то мара. *Б.*, [*Пир.*].—... сон.
Нов.—... сницця; а мати ж—тая мара! *Б.*
—... сницця—от як мати! *Ном.*

Се дурниця, що мара сницця, а пере-
хрестись, та певно й спи. *Пер.*

Дурниця з маком палайниця. *Не.*

Роби тее, що піп каже, а не роби
того, що він робить. *Руд.*

Вхопилась би без Петра, тільки шко-
да, що нема. *Бер.*

Хома купив, Хома й п'є, бо у Хоми
гроші є. *Зв.*, *Рад.*—... п'є, и нікому
не дає. *Черк.*, *Х.*

5160. Хоч нема очей, так є ті ямки,
що були баньки. *Не.*

Не той пиво п'є, хто варить. *Кл.*

Плюнь на раки, а юшку геть вилий.
Нов.—Раки ікте, а южку вон.

Бодий здоров старий сподарь (згадує
за очі). *Кон.*

Поздоров, Боже, вас. *Л.*, *Пир.*, *Кон.*
—... добрих людей. *Пир.*—... вас, та й
нас, коли вас! *Кан.*, *К.*

Поздоров, Боже, нашого пана, то все
гаразд буде. *Рад.*, *Л.*—...то буде в нас
все. *Бер.*

Поздоров, Боже, того, що світ Ёго.
К., *Проск.*, *Кон.*—... та и мене побіля
Ёго. *Біл.*

Де ріки текли, там и будуть. *Прав.*
Ниж., [*Пол.*].

Не бити ⁽¹⁾ кума, не пити пива. *Гайс.*,
У., *Проск.*, *Павлв.*

⁽¹⁾ Не бивши. *Кан.*, *К.*, *Ст. Зб.*

Не всім туди раком лізти, де зузуля
кує. *Не.*

5170. Не коли колька, бо я не Поль-
ка; коли Русина, бо у Русина більша си-
ла (щоб не її кололо, а чоловічий род).
Бр.

Шкода вже того и говорити—якої
потрави не будеш варити. *Кл.*

Який бог зв'язав, то нехай и розв'я-
же. *Ст. Зб.*

Зпантиличивсь, небоже! *Гат.*

Дасть Бог и від квасу окрасу! *Ил.*, *Бр.*

«Пусти, я чорт!»—«Дарма, що чорт:
здіять добрі люде з хлібом!» (а воно, га-
спид, у вершу влізло). *Пер.*

Не вашої вдачі. *Ис.*

5177. У кого яка вдача. *Кон.*

5179. Сліпому не світять. *Б.*

5180. Мужик на мужика хоч бреше, та
не вкреше. *Пр. в Ст. Зб.*

Дарма. *Гат.*—Даром. *О.*—Дармо. *Бр.*

Шкода, не буде того! сількись, нехай
буде!

Шкода казати. *Гат.*

Що хоч роби, а з того нічого не буде.

Проск.

Не треба плахти, що и в запасці гар-
но. *К.*—Не треба запаски, коли и в плах-
ті гарно. *Бр.*

Нашо Лесці намисто! *Бр.*

Батька в наймах не вжалуєш. *Хар. Зб.*
—Не вжалувать ⁽¹⁾ батька в наймах. *Зв.*,
Кр.—... коли нанявся, то нехай служить.
Рад., *Л.*, [*Кр.*, *Євх.*, *Збр. Лаз.*].

⁽¹⁾ Не вжалуєш. *Кр.*, *Гл.*, *Євх.* Не
жалуй. *Збр. Лаз.*

Не голодна корова, що під ногами ⁽¹⁾
солома. *П.*, *Лів.*

⁽¹⁾ у стрісі. *Гайс.*, *Рад.*, *Б.*, *Черн.*, *Кр.*

Хвали попа, прикопавши. *Кр.*

Орав чорт вовком, та й хліб ів. *Кр.*

5190. Пес бреше на сонце, а сонце сві-
тить. *Ил.*

Пси виють, а місяць світять.

Собака ⁽¹⁾ бреше, а пан ⁽²⁾ іде. *Євх.*
—... собака ж собакою, а дворянин дво-
ряннином. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Собачка. *Бер.*; *Пес. Збр. Шей.* ⁽²⁾
дворянин. *Нос.*

Собачі голоса не йдуть попід небеса.
Проск., [*Ил.*].—Собаче слово на небо не
йде. *Б.*

Собака злая и на владика лає. *Нос.*

Собака и на святого гавка. *Євх.*

Дурний собака и на хазяїна бреше. *У.*,
[*Шей.*].

Вільно собаці ⁽¹⁾ и на владика бреха-
ти. *Проск.*

⁽¹⁾ псові. *Прав. Ниж.*, *Проск.*

Не святий, щоб не зогрішив; не чорт,
щоб не зпокутував. *З.*, *Пир.*

Є, то минецця; чого нема, то обійдец-
ця. *Ил.*

5200. Обійдеця паска й без шахвра-
ну. *К.*

Обійдеця Великдень без гречаної па-
ски! *Ил.*

Обійдеця в неділю ⁽¹⁾ без свяченого.

⁽¹⁾ на Різдво. *Яц.*

Обійдеця циганське весілля без мар-
ципанів ⁽¹⁾. *Бал.*, *Кан.*, *К.*, *Євх.*

⁽¹⁾ марципана. *Пир.*

Нехай на Петрівку! *Не.*
Все тов будеть у морі. *Ст. Зб.*
Переведеця на жуки та на блощині. *Рад.*
Пропаше, як сляюя. *Кулж.*
За тим хата не пуста, що дурень сви-
ше. *Б., Н.*

Найдесь купець и на діравий горнець. *Ил.*
5210. Не погане море, що собаки хлещуть. *Бр., [Кр., Ст. Зб.]*.—...не погані люде, що під приказом живуть. *Чир.*
Кажуть, як, приміром, багатий обброщя и йде на заробітки.

Не сто кіп за петрушку. *З., Л.*
Не коси писати. *Ст. Зб.*
Аби те прислів'я! *Ном.*—Тільки для прислів'я. *Ид., Кон.*

Хоч не гарно, аби добре. *Бр., Дуб.*
На наш вік ище буде. *Бр., К., Пир.*
Хотя б свое пожить. *Кон.*
Аби кінці з кінцями позводить. *Кон.*
Не печися утренею—утреня тобою печецця. *Ст. Зб.*—Не печалься утром, бо утро тобою. *Ил.*

Аби пень через колоду. *Гл.*
5220. Мені два віки не жити (каже старе). *З., Л.*

Аби ближче до смерти. *Проск.*
Аби чудно! *Лив.*—Аби чудніше. *Л.*
Аби, бобо (¹), рябо. *Об.*

(¹) бабі. *Збр. Швей.*

Аби не лежачого (¹) Татаре взяли (²)! *Пир., Полт.*—Що робить, то робить, аби сидячого Татаре не взяли. *Нос.*

(¹) не сидячого. *Бр., Зв., К., Рад.*
Б. (²) брали. *К.;* напали. *Евх.*

То (¹) боком, то скоком. *Пр.*

(¹) Не. *Бр.*

Так подоба, як сліпому дзеркало. *С.*
Навіщо сліпцеві дзеркало! він и у воду подивиця! *Евх.*—... він и в дощечку подивиця. *Гл.*

Чи то можна Січ віддати ... за спасибі. *Збр. Лаз.*

Що буде, то буде, а більш копи лиха не буде. *Лох.*—Більш копи лиха не буде! *Об.*—... хай з копу! *Пер., [Б.]*.—... не буде, а рублем (¹) чорт ёго відбуде. *Не.*

(¹) а коли ж дві, то. *Гат.*

5230. Який був, такий був, аби хліба роздобув. *О. Білз.*

И в тата не своя хата. *Ил.*

Чого жалувати козі ліса! нехай ість. *Г., П.*

Що за біда, що п'єця вода! *Евх.*

По тім не п'єця вода (то не велика ще біда). *Кр.*

Вік живи (¹) та дурнем умри. *Сос.*—Скільки не живи, а все дурнем умреш. *Л., Кр., [Рад.]*.

(¹) живи вік учись. *Дуб., О.*

Не все добре, що смакує. *Ил.*

Що ся стало, розстати не мусить. *Вел. (III, 135).*

Що було и не було: всього перебуло. *Ил.*

Не рідному батькові, не за готові гроші. *Кон.*—... и не за ёго гроші. *Гл.*

5240. Не (¹) надовго старий жениця! *Л., Пир., Ст. Зб., [Зв.]*.—... хоч сам згинє, хоч жінка покине. *Кон., К., [Бр., Зв., Евх.]*.—... або вмере, або зкрутиця. *Проск., [Рад.]*.

(¹) Чи, хіба.

Дармо з сухої криниці воду брати. *Ил.*
То, що не есть, не писати в реєстр. *Проск.*

Чого нема, то й Бог не возьме. *Бр., [Ил., Ст. Зб.]*.

Вари воду, вода й буде. *Лив., [Ст. Зб.]*.—... а вкинь круп, каша буде. *Прав., Ниж., Проск.*

Марево не варево (не нагодує). *Гат.*
У ялової корови молока не випросиш. *Ил.*

Збірним колосём не напхаш рота. *Проск.*

Малєваннм (гарним) конем не далеко вїдеш. *К.*

На ліченому коні (¹) не наїздисся (²). *О., [Ст. Зб.]*.

(¹) Ліченим конем. *Рад., Полт., Кл.;*
На ліченій кобилі. *Крем., Л.* (²) чортів батько наїзавиця. *Кон.;* не далеко заїдеш. *Крем., Л., [Сос., Мг.];* не наробитись. *Кл.*

5250. Через пень та колодою. *Н.*—Дармо колодку через пень валити. *Ил.*—Чи вже ж через пень колоду валити! *Проск.*

Пня через колоду не перекинеш. *Л.*
Через (¹) силу и кінь не повезе (²). *Коз.*—Через пору и кінь не скочить. *Зв., К., Н.*—... через міру и свиня не ззість. *Пир., [Л.]*.

(¹) Терез. *Вед.;* Над. *Ил.* (²) не потягне. *Ил., Вед.;* не ступить. *Нос.*

Ликом постернаку не викопаеш. *Ил.*
З палця меду не добудесся. *З.*—... не давиця. *Л.*

Нічим нічого не одбудеш. *Рад.*
З осичини не роблять коліс. *Г.*
Головою стівни не проб'єш. *Ил.*
З багна хліба не зпечеш. *Гат.*
Ботога з піску не уплетеш. *Ил.*

5260. Тяжко вовка за хвіст уймати.

Вовка за ухо не втримати. *К.*

Ведмедя не налигаєш. *Ров.*

Який чорт вовком орав, такий з його й хліб ів. *Зв., Ж.*

Вовком не орать. *Зв.* — Остання річ вовком орать. *Ил.*

Навздогінці (1) не націлувацьця. *Л., [Ж., Рад.]*. — ... хоч як гладь, то все воно не гладко буде («сказано, як гримали на невістку, що недавно взяли и що швидко мала перебрацьця назад»). *Кан., К.* — Хіба мені перервацьця, та навздогін цілувацьця! *Пир.*

(1) Наздогін. *З., Коз.; Гавлючися. Ст. Зб.*

Шилом моря не нагрієш. *З., Пир.*

Волом зайця не здогониш. *Ил.*

Не коні нам запрягати и не на возі (1) кластись. *Ст. Зб.*

(1) А не «на вози»? *Ном.*

Не усе ж то козак, що списа має. *Гит.*

5270. Єдин цвіт не робить вінка. *Ил.*

Єдна ластівка не робить весни.

Єдин кіл плота не удержить.

Що з пива за квас буде? шкода пива, шкода й кума! *Не.*

Коли б не було пива, не було б и дива. *Ил.*

Най буде и яка лисиця, — з цурки не викрутицьця. *Лит.*

И Микити, и рокити (всі даватимуть гроші, як пристяжить). *К.*

Пізнає коза, коли полудня. *Ил.*

Хто схоче пса вдарити, той кия найде. *Бр.*

Пізнає свиня своє поросля. *Проск.*

5280. Полюбить и мене, кого лихо не мине. *Коз.*

Не з кием ся вирвало, нікому в лоб не дало. *Ил.*

Де хліб-сіль іли, там будуть и істи. *Рад.*

Не ти перший, не ти й останній. *Л., [К.]*.

На Титяну поговір, що Тетяна вмерла: вона лежить на печі и ноги задерла. *Не.*

Піде Параска, як її ласка. *Гайс.*

Знайшов би й десять, як би не Олесь. *Ш.*

Як (1) не стане, то (2) батько достане. *Бр., [Ст. Зб.]*. — «Іж, брате, хліб, та на завтра оставляй!» — «Не стане, так батько достане.» *Черн.*

(1)». *Гад., Кр.; Як хліба. Б. (2)». Кр. Гад.*

Послідня в попа жінка. *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — ... а там хоч на шибеницю. *Пир., Хар. Зб.*

Так одказують, як хто скаже, що, мов, останне; або примовляють так, даючи и д., що останне. — (1) Остання. *К., Л., Кон.*

Годував Бог Андрушка (або: Михалка) и без того окружка (або: кавалка). *Проск.*

5290. Як би о голову йшло. *Ил.*

Знає (1) кіт (2), чие сало ззів. *З., [Гит.]*.

(1) Чує. *Кулж.* (2) кішка. *id.; Кр.*

Чує кішка, де сало лежить. *Кв. (II, 54).*

Не прийдецьця рахуба до чуба. *Кон.*

Коли не пропав в пелюшках, а вже в рядюжках не пропаду. *Рад.*

Не взяв чорт малого, а великого не озьме. *Ст. Зб.*

Вигосим сірого тура з луга. *Войц.*

Що має висіти (1), то не утоне. *Бр.*

(1) Що увисне. *Ил.*

Не вдавицьця, так явицьця (не де дінецьця, прийде). *Новз.* — Явицьця, коли не вдавицьця. *Гл., Ст. Зб.*

Нехай иде своїм ладом. *Бр., Л.*

5300. Чую, чую, мої діти, що мені не живогіти. *Гит.*

И я научуся на семій дитині дівочити. *Ил.*

Маю я руки на тії муки. *Ил.*

Все тое буде в ладу, як у меду. *Ст. Зб.*

Аби хтіти, можна знайти. *Кан., К.*
Загоїцьця, поки весілля скоїцьця. *Зв., З.* — ... до весілля. *Бал.*

Ще з того смерть не показує. *Бр.*

Не буде тобі смерті з того. *Проск.*

Песся мати не загине. *Ил.*

Лихий гріш не загине (або: Лихого гроша ніхто не украде). *Ил.*

5310. Не бійсь, не завадить. *Павл.*

Та враг тебе не візьме. *Л., Кон.*

Кат тебе не візьме! *Об.* — Не узяв іх кат. *Л., Х.*

Миршава голова мені не указ. *Дуб.*

Годі за гріш танцювати. *Яц.*

Побачить пятака, так схоче й не така. *Ос. 18 (V, 37).*

Заново (1) ситце на кілочку. *Бер., Ж., Пр., Б., Кон., Кр., Ст. Зб.* — ... а як пристарієцьця, садять квочку (2). *Не.* — ... а як пристарієцьця, то під лавкою. *Л., [Зв., Рад., З., Кон., Гр.]*. — Новеньке ситце на клинці, а старе під лавкою. *Бр.*

(1) Запова. *Пир.;* Занову. *Проск.;* Но-

веньке. *О.*; Новее. *Мос.* (2) а приста- рїєцця, так и смїття посять. *Б.*

Сліпий не баче, а храий не скаче. *Зал.*

Дасть Бог світ, дасть и совїт. *Кв.* (II, 56).

Одрізаного не приставить. *Збр. Лаз.* 5320. Кажуть на вовка *гладкий*, а він тиждень не ів. *Кох.*

Багато казать, та нічого слухать. *Ном.* Як приступе, так и в чорному полюбе.

Новг.

Усе бредня, що люде кажуть. *Збр. Лаз.* Багацько два гриби в борщ! *Проск.,*

[*Бр.*].

Не в кожій воді мило роспустиця. *Ил.*

Дудка знає, нащо грає. *Яц.*

Чого чорт не придумає. *Проск.*

Чого наші не вигадать! *Ст. Зб.*

Не довелось (1) свині на небо дивиць- ця! *Рад.*

(1) Не вдалось. *Л.*

5330. Не щодня брїдня. *Об.* — ... бу- вавє и піст. *Пир.*

Поминєцця коту маснїця! *Пир., Кр.,* [*Рад.*]. — ... буде (1) середа и п'ятниця. *Кр.* — Не [все коту (2) маснїця: буде и великий (3) піст. *Пр.*

(1) Не щодня (Не все. *Л., Кор.*) ко- тові маснїця: бувас. *Рад., Л.* (2) Не щодня котові. *Пир., Гл.* (3) бувас. *ід:* буде й. *Кор.*

Не все то Петра в середу. *Проск.,* [*Ил.*].

Не щодня попнїятам (або: поповим ді- тям) Дмитрова субота! *Л.*

Не щодень Великдень. *Ил.*

Ет, захотїли!.. аби тихо лихo. *Зв.* — Аби лихo тихо! *Руд.*

Заманулось! *Ном.* — ... як серед зїми криги!

Ти вже Бога гнївиш. *Кр.*

Журиця, а чого ище треба? хїба ли- ха. *Пир.* — А бїльш чого? хїба лиха? *Кон.* — Ще лиха треба! *К., Л.*

Хоч сорочку (або: кошулю) застав (як чого заманєцця)! *Кл.*

5340. Забажалось козаку зеленого ча- снику (либонь, дївоцької краси). *Бер.*

Болячка солодка, — чого не залюбить! *Кон.*

Захотів вірви домагатись, як москаль медалі. *Бр.,* [*Новг.*].

Бач чого гирі забажалось — кісничків! *Л.,* [*Гл.*].

Забажалось (1) в Петрівку (2) мерзло- го. *Б.* — Захотїлось мерзлого (3) в Пе- трівку. *К., Лів.,* [*Яц., Бер.*].

(1) Новина бруньки: захотїлось. *Б.* (2) Захотів о Петрі. *З.* (3) змерзлого. *Євх.*

Най ся тобі не бажить печеного рака! *Ил.*

Забажав печеної криги. *Л., Гат.*

Тобі того бажаєцця, чого дома не ма- єцця. *Проск.*

Старцем жить, а з перцем їсти. *Черн.* — Е, е! як у старцях жити, та з перцем їсти! *Коз.,* [*Рад., Б., Ст. Зб.*].

У злиднів живши, хоче з перцем їсти. *Кон.*

5350. Захотїла муха злого духа! *Ст. Зб.*

У кожної Олени сережечки зелені. *Лів.* Як до дна доглядаєцця, так за Дунай убїраєцця. *Кох.*

На вербі груші, а на осїці кислїци не ростуть. *Хар. Зб.*

Викорєнїцця, як в'язла риба. *Збр. Лаз.* Полов'яний хлїб не голод, а пачосняя сорочка не нагота. *Збр. Лаз., Ж.*

Колись-то й чорти дурні були. *Руд.* — Не вчи орла літати, а рибу пливати. *Яц.*

Ає! ззіж' мале, бо велике дороге! *Збр. Шей.*

На (1) свої руки найду всюди мукї. *Пер.* — Найдеш мукї на свої руки. *Кан.*

(1) Аби хотів, то на. *Рад., Л.* [*Вас., К., Бер.*].

5360. Даром по бояром. *Ст. Зб.*

Довго ходила, мертво родила. *Не.*

Широкі ворота увїйти, та узькі вийти. *Ст. Зб.*

Світить, а не гріє. *Бр., Біл.*

Світить місяць, та не гріє. *П., Лів.* — ...тїльки в Бога дурно хлїб їсть. *Кан., К.* — Ой місяцю, місяцю! світиш, та не грієш—даремнє в Бога хлїб їси. *Кан.*

Товста стїна, та не гріє. *Ст. Зб.*

Мало чого не бува (або: не живе)! *Л.* — ...що п'яний скаче (1). *Пир.,* [*О., Сос.*]. — ... не буває, що п'яний співає. *Чор. Рад.* (73).

(1) сказав. *Бр.*

Е, не всім то в тебе вдатись! *Бр.*

Не кожна ж Ганна гарна. *Гат.*

Не все ж тее маїм, про що гадаїм. *Гат.*

5370. Не все тее зробицця, що на дум- ці згоднїця. *Пир., Гат.*

Не так воно робнїця, як нам хочєцця. *Ос. 10* (II, 11), [*Кулж.*].

Еге! як би то так! *Кон., Л., З.*

Як би так малось, як не маєцця, так що б то було! *Кон.*

Ба! коли б то слїпий очї мав! *Зв., Кан.,*

К.—Еге! що й казать, як би то сліпий очі мав! та ба! *Лох.*—Як би сліпий очі мав, то він би усе знав. *Бер.*

Чого б сліпачище хтів, як би пліт бачив! *Ил.*—Чого б и плякав ⁽¹⁾ сліп, як би бачив світ ⁽²⁾? *З., [Бр., Вас., К.].*— Не потребовав би поводира сліп, як би бачив світ. *В.*— Чи плакав би сліпий, если б стежку бачив. *Ст. Зб.*— Чого сліпий плаче? бо стежки не баче. *Г., П.*

⁽¹⁾ Не плакав би. *Рад.* ⁽²⁾ коли б бачив слід. *Гл.*

Як би все те діялось, що кажеця, то чого б и хотіть! *Зал.*

5377. Коли б не пліш, и голо б не було. *Нос.*

5379. Як би не тее, то було б онее. *Проск.*—... другее. *Кан., К., Проск.*

5380. Як би не тее, та не онее, та ще не дещо другее. *Ном.*

Я б и гори покотив! *Л., Пир., Сос.*

И дурень стіпний кашу істи. *Гат.*

И дурень каші наварять. *Зв., Л., Кр.*—... аби пшоно ⁽¹⁾. *З., Л.*—... було. *Зв., [Полт., Пир., Н., О., Ком.].*—... та сало. *Пр.*—Як би було з чого, то б и дурень каші наварив. *Л., Пр., [Рад.].*

⁽¹⁾ крупи. *О., Новг.*

Купив би село, та грошей голо ⁽¹⁾. *Лів.*—...купив би к тому ише и другее, та не паятив и за тое. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Мало. *Бр.*

Рада б душа в рай, та гріхи не пускають. *Об., Ст. Зб.*

Рада б мама ⁽¹⁾ за пана, так пан ⁽²⁾ не бере ⁽³⁾. *Л., Пир., Пр., Б., Ком., Х., [Збр. Шей.].*

⁽¹⁾ Ганпа. *Гат.; » Рад.* ⁽²⁾ та пане. *Рад.;* та диявольський пан. *Л., Р.;* не хоче. *Проск.*

Кінь з чотирьма ногами та спотикаецця! *Ном.*—... а то б то чоловік (або: а чоловік з двома).

Великий ріг у вола, а говорити не може. *Ил.*—У вола язик довгий, та говорить не може. *Кан., К., Збр. Лаз.* (з *П.*).

Є ложка, та в мисці нема. *Не.*

5390. Єсть риба в воді, та істі її годі. *Бр., [Проск.].*

Є ⁽¹⁾ в глеку ⁽²⁾ молоко ⁽³⁾, та голова не влізе. *Ск., Пр. в Ст. Зб.*—... розбити, та в корито налить—можна без ложки наїстись. *С.*

⁽¹⁾ Видно. *Коз., Черн.;* Ой єсть. *Бр.* ⁽²⁾ в горшку. *Бр.;* в гладущику. *Бер.* ⁽³⁾ Великий глек молока. *Бр.*

Носом чує, та руками не впойму. *К., Кан.*

Бачить око, та зуб не йме. *Л., Пир., Коз.* [*О., Ст. Зб.*].

Бачать очі, та ба! *Новг.*

Близько локіть—та не вкусиш. *Коз.*

Видно, та не під пеньком губка (видно, та достать трудно). *Ст. Зб.*

Ів би паляниці, та зубів нема. *Пир., Збр. Лаз.*

Хотів би, та Хотін не дає. *Ст. Зб.*

Гарне и злячне, та не вічне. *Не.*—... и зляне, та не вічне. *О.*

5400. Хороше, та не наше. *Пир.*

И у владыки два язики. *Ил.*

Солодкий мед, але пальців не обгризти. *Бр.*

Любить солодко, та морда коротка. *Ш.*

Не хочеться за гарячий камінь брацьця, та треба. *Зал.*

Не рад би Лих за гарячий камінь брацьця, так оберемком треба. *Кон.*—... за гарач камінь, та обіручки. *Рад.*

Як би той розум спереду, що тепер ззаду! *Прав. Ниж., Лів.*—Коли б той розум був наперед! *Ст. Зб.*—... розум наперед, що потім назаді знайдеця. *Кан., К.*

Як би знаття, що в кума пиття, то б ⁽¹⁾ и дітей забрав. *Об.*

⁽¹⁾ то б сам пішов. *Пр.*

Ведмідь здоровий, та кільце в носі. *Збр. Лаз.*

Великий дуб, та дупленатий. *Коніс.*—... та дупловатий, а маленький, та топтуватий. *Збр. Лаз.*

5410. Рожа червона, та й тая блідне. *Коз.*

Красному й дурень рад. *Черн. г.*

Смирне щеня, та не надовго. *Коз.*

Де не думавш ночі ночувати, то там дві заночуєш. *Євх., [Зв., Проск., Рад., Пер., З., Пир., Коз., Кр., Ст. Зб.].*

Як би я мог!.. та не дав мені Бог. *Нос.*—Дав еси, Боже, тому, що не може; а я б и зміг, та не дав Біг. *Ил.*

Ех як би то!.. та що й казать? Кебети не маю! *Кобз. (43).*

Аби пшоно ⁽¹⁾, каша буде. *Лів.*

⁽¹⁾ крупи. *К.*

Без чорта болото не буває (як хто похваляецця, що кину, мов, служить). *Гл.*

Аби болото, а жаби ⁽¹⁾ будуть ⁽²⁾! *Об.*—... а жаба буде. *Руд.*

⁽¹⁾ а чорти. *Лів., Сл.* ⁽²⁾ наскачуть. *Кон.;* найдуця. *Коз.*

Аби озеро, а найдесе жаба, що буде

кракала (про пана и д., що страхають— з села, мов, з'їдуть). *Проск.*

5420. Аби (¹) було корито, а (²) свині будуть. *Полт., Б., Х.*

(¹) Було б. *Рад., Збр. Лаз.* (²) та й у кориті що, то. *Євх.*

Аби гроші, а повітка буде. *Пир.*

Аби місяць на мене світив, а про зорі то й байдуже. *Бер., Пир.*—...а зорі— дарма! *У., [К].*—...а звізди хоч и так. *Ст. Зб.*—...а зорі будуть. *Бр.*—...а зір не треба. *Кон.*—...а зорі хоч потухнуть. *Євх.*—...а я зорі й колом (¹) побью (²). *Рад., О., [Кон., Павл., Сл.].*

(¹) кулаком. *Пир.* (²) піпхну. *Проск.*

Аби вуздечка, а кінь буде. *Проск., [Рад., Пир., Б.].*

Аби зуби, то хліб буде. *Об., Руд.*

Аби люде, а піп буде. *Ск.*

Аби коваль та ковалиха—а того буде лиха (мабудь, про діти). *Ж.*

Аби з рук, а з ніг хоч *хто иний* злийми. *Ст. Зб.*

Аби голова, а шолуді будуть. *Коз.*

Аби що до губи—будуть істи зуби. *Ил.*

5430. Аби хліб, а зуби найдуця *Б.*—... будуть. *Проск.*

Аби були побрязкачі (¹), то будуть и послухачі. *Ск., Руд., Павл.*

(¹) побренькачі. *Крем., Ст. Зб., Збр. Шей.;* побрязкач. *Кр.*

Аби б був послухач, а постукач буде. *Бр., З.*

Дай, Боже, литину, а корова буде! *Руд.*

Аби душа в тілі, а сорочку хоч и воші ззіли, то дарма. *З.*—Аби душа в тілі! *Пир.*—... держалась. *Зв.*

Цуцу в дружки, а бояре й сами прийдуть. *Л.*

Далеко (¹) куцому до зайця!—... заець стрібає, куций бігає, та не поймає. *К., [Рад.].*

(¹) Куди. *Бал., Проск., Кр.*

Куций безхвостого не догонить. *Ил.*

Далеко п'яному до Києва! *Руд.*

Він и в слід ёго не вступить. *Пир.*

5440. Пан всігди паном, а хам хамом (до вискочок). *Нос.*

Куди тобі грішному кісіль істи: ти й квашею замазався. *Євх.*

Куди тобі грішному за шаг танцювати! *Полт., Нов., [У., Кан., К.].*

Яке цікаве! *Прав.*

Довго пошито, та не зносиш. *Ст. Зб.*

Треба ёму ще сім літ свині пасти! *Кан., К.*

Хлопче, паси свиней, та тоді вже и людей. *Гр.*

Перехрести ніс, щоб великий ріс. *Рад.*—...ато кирпатий. *Євх.*

Ще тобі ніс не заострився (не час вмірять— не вчи, бо сам еси нетямущий). *Бр.*

Вибийте хвіст об тин (шкода, не сподівайтесь). *Котл.*

5450. Подковзнесся (не хвались, не зробиш)! *Кон.*

Не хватай... за бороду, ато одирвесся, то вб'єсся. *Збр. Лаз.*

Оженився б на тобі, так на руці перстень. *Полт.*

Куца губа! *Ном.*

Єсть квас, та не для вас. *Зв., Лів.*

Бачить корова, що на повітці солома. *Нос.*

Не утнеш, Аврааме, Исаака, бо порох замок! *Бр.*— Не втне Аврааме Исаака! *Проск.*

Таких примовок *од народу* я нігде не чував по Правобочних Українах, а чував од паничів то-що. Кажуть, що ніби десь коло Бердичова, чи коло Радомисля (а дехто каже, що не тільки там, а и по инших місцях) на зрізнім дворі є малювання: праотець Оврам з рушниці бере на око Исака, а зверху ангол— на панівку дзюрить. Внизу напис: «Не утнеш, Аврааме и д.». *Ном.*

Не втнеш, отче Аврааме, бо тупа сокира. *Ян.*

Не утнеш (¹) Каїн Абля, бо тупая шабля. *Бал., У.*

(¹) Не утне. *У.*

Не утне Панько з копискою. *У.*—... Панько Оришки (¹). *Євх.*

(¹) шилом борщу. *Ил.;* тіста, бо ячмінне. *Г., П.*

5460. Не кланявся дід бабі и не буде. *Кан., К., Л.*

Не кланявся дід бабі— я не стану й жабі (найпаче каже чоловік, як не хоче корицца жінці. *Рад.*). *Бр., [Рад.].*

5462. З шолудивою головою та в дух (в лазню б то)! *Збр. Лаз.*

5464. Єще на тоє у великий звін не звонили. *Ил.*

Єще и той не поймав... за бороду. *Ст. Зб.*

Не пив Полтавської води. *Збр. Лаз., Гат.*

Рад би ёго піймати, та слизек. *Ст. Зб.*

Де вже нашому теляті та вовка піймати! *Павл.*

Куди тобі до Перекладавського! *Бр.*

5470. Куди кумові до короваа! *Ил.*

Не в тії (¹) вбвусь! *Зв., Л.*

(²) Не в тії чоботи, *Бр.*; Не туди. *Рад.*; Куди. *Пр.*

— Перебуйся назад носками. *Пр. в Ст. Зб.*

Батько ёго не говів! *Пир.*—Піди попереду висповідайся! *Л.*

Не говорила ёго мати (або: батько)! *Ном.*

—... нехай попереду піде та одговієця. Не говорила твоя баба! *Ёвх.*—... трейчи на год. *Б.*

Не вмивався ти, щоб так сказати! *Ком.*

Піди, поганий, вмийся! *Пр., Писл.*—Куди вам! підіть лишень вмийтесь! *Лох.*

—Піди трічі умийся. *Л., Бр.*—Нехай вона проти вас трічі умиєця. *Бер., Б.*

И в головах собі не покладай! *Ном.*

Не мидися, бо не будеш голитися. *Бр., [Зв., К., Бер.].*

5480. Не з нашим шішлянням! *Ком.*

Світ світом, не була баба війтом, та й не буде ніколи. *Кан., К.*

Побачиш, як своє ухо! *О., [Дуб., К., Кан.].*—Ёму того не бачить, так як своі ушей. *Кулж.*

Побачимо—як свою потилицю. *Пир.*

Хіба на мої груди землі насипляють! *Ком.*

Як вовку здихать, так сему бувать. *Рад.*—Як вовку не здихать, так мені не бувать.

Як сова світ уздрить. *Войц.*

Як свиня на небо гляне. *Пр.*

Тоді не буде, як свині з череди йти-муть. *Ёвх.*

Як на долоні волосся поросте. *Об.*

5490. Як у куреці зуби виростуть. *Не.*

Як бабак свисне. *Павл.*

Заснулий на зіму бабак, з Березіля (на Ёвдокії) пробуркуєця до сонця и свиче. *Макс.*

Як рак свисне. *Зв., Проск., Рад., Н., Ёвх.*—На Юрія (¹), як рак (²) свисне. *Бал., Зв., Бер., Л.*—На Юрія о цій пдрі, як рак свисне на оборі. *Бал.*

(¹) На Юра. *Г.*; На безрік. *С.*; На маленького Юрія. *Бр.* (²) у житі. *Л.*

Завтра, як сонце вгриє! *Ком.*

Нехай виясниця! *Ск.*—... бо дуже нахмарило. *Лів.*—Ще рано—нехай-но перш виясниця. *Бр.*

Нехай ще сорока побіліє. *К.*—Не вся ище сорока біла (як хвалиця довести недоведоме). *Нос.*—«А, буду бити!»—«Е, ще сорока не побіліла.» *Бр., Гр.*

Не було в зайця хвоста, и не буде. *Ил.*

Вродився не хрестився, и умру не буду. *Ёвх.*

«Став я казати одному дорослому паламареві, чому він не вчицця пісьму хоч тепер. так він мені и одказав цию помовкою.» *Ёвх.*

Чому (¹) чорт не орав, тому й (²) сіяти не буде. *Зв.*

(¹) Коли. *У.*; Чим. *Б., О.*; Кому. *Уш., Бал.* (²) тим. *Б., О.*; то. *У.*

Не кракала ворона вгору (¹) летючи (²), то наниз певно не буде (³). *Л.*—Не крикала ворона, як до гори летіла, але буде кракала, як з гори полетить. *Ил.*

(¹) в гори. *К., Кр.*; до гори. *Проск., Кл.*; вверх. *Б.* (²) літучи. *Рад.*; Як летіла ворона в гору, не кричала *карр!* *Бр.* (³) а вже вниз! *Пир., Кор.*; а вниз уже й поготів. *Б.*; а на дол и поготов не буде. *Ст. Зб., [Кл.].*; а вже з гори, то и крила отустила. *Проск.*; а вниз нічого и починаць. *Гл.*

5500. Не кричали журавлі, як з вирію летіли—не будуть же кричать, як и назад летітимуть. *К., О.*

Соловей пісянями (¹) не сит. *Нос.*

(¹) баснями. *Нос.*

От загорив! *Ном.*

Не буде Галя, буде другаа! *Об.*

Сердилась баба на торг, а торг того й не чує (¹). *Пир.*—... на торг, та й дуже, а торг йй и байдуже. *Пр., [Кр.].*

(¹) не віда. *Р.*; не знаєць. *Ст. Зб.*; не знав и не відав. *Пир.*; не тура. *Чир.*

Баба (¹) з воза (²)—кобилі (³) легше. *Лів.*—Баба з воза—велика зрада: на возі легше, кобила рада. *Кр., Лаз.*

(¹) Тарах баба. *У.*; (²) з колес. *Новг.* (³) на колеса. *У., К., Дуб.*; колесам. *С., К., Бер., Рад., Б., Новг.*; коням. *Бал., У., Кр.*; конём. *Проск.*; возу. *Ст. Зб.*

Не видали попа в боярах! *Л.*

«Дайте істи!»—«Нігде сісти!» *К.*

Не тебе беру, Тацю, — тільки твою працю. *Ил.*

Лотоцький! не думай, що ти грап Потоцький, бо ти вех (паламарь) села Бебех. *Збр. Шей.*

Лотоцький, родом з Бебелів, підскаржував на своє товариство. Приказка сл вживаєця в Подольскі семинарії.

5510. Не один пес Гривко. *Зв., Руд.* Не (¹) іден пес Левко. *Бр.*

(¹) Чи то. *Кан., К.*

Чи ідна сорока білобока! *Збр. Шей.* Не один Гаврилко, що в Полоцьку. *Нос.*

Не велика річ, що є в хаті піч. *Ил.*
Хоч куй, зозуле, хоч не куй: мені и
удід закує. *Рад.*

Куліш не каша, п'ять рублів не гро-
ші. *К.*

Шведь не купець, а коза не товар. *Г.*

Не сто кіп за рибку, не сто кіп утра-
ти. *Бр.*

Иван не пан, а сто злотих не гроші.
Ил.

5520. Гаман не свято, грисци не хоро-
ба. *Кан., К.*

Не будуть за ним звони розбиватись.
Бр.

«О!» — «И не о!» *Пир.*

Будь ласкав! *Ном.*

Я тобі не молюся, ти мене не поми-
луй. *Вел. (III, 329).*

Не вродив мак, пробудем и так. *Нос.*

Сім год ⁽¹⁾ мак ⁽²⁾ не родив, та голо-
ду не було ⁽³⁾. *Л., [Бр., Зв., Бер.,*
Пир., Б.]. — Не вродив мак сім літ, не
було голоду; не уродить и восьме, не бу-
де голоду. *К.*

⁽¹⁾ рік. *Бр., Гл.;* літ. *У., Проск., О.,*
Гр.; ⁽²⁾ біб. *Рад.* ⁽³⁾ та без того маку
з голоду не вмірали. *Сос.;* та живі бу-
ли. *Гр.*

Хіба я зроду (грошей и д.) не бачила!
Ос. 11 (V, 52).

Хіба на світі одна вода! можна и аби-
де напицьця. *Пир.*

Хіба ⁽¹⁾ тільки світа ⁽²⁾, що у вікні!
Зв., Л., Н. — ... за вікном ище й біль-
ше ⁽³⁾. *Гр., [Бр., Бер.].*

⁽¹⁾ Чи. *Проск., Рад.;* Не. *Г., Бр.,*
Бер., Гр. ⁽²⁾ сонця. *Г., Рад.* ⁽³⁾ есть
ище и надворі. *Рад.*

5530. Світ великий (можна знайти при-
становище)! *К., Л.* — ... було б здоров'я!
Гл.

Сим літо ні пізно и військо не щер-
бато. *Ст. 36.*

Горіла ⁽¹⁾, маку не іла, — наілася, то
й розсілася. *Бр.*

«Сваволя, то то так приказують». *Бр.*
— ⁽¹⁾ Пика горіла. *Бер.*

Сорока горіла, бо пяти хотіла. *Ил.*

Велике диво, що в церкві піп. *Бр.*

Диво ⁽¹⁾, що в пана жінка хороша!
Лів., Павл., [Ст. 36.]. — ... бо все са-
хар ість ⁽²⁾. *З.*

⁽¹⁾ Велике диво. *У., Дуб., Рад., Лох.;*
Не велика річ. *К., Бер., Ж.* ⁽²⁾ бо хо-
роше водить. *К., Бер.;* бо хороше хо-
дить. *Ж.;* коли б я прибралась, то б и
я така була. *Рад.*

Велике диво — опеньки! *О.*

Велике диво ⁽¹⁾ світило! *К.*

⁽¹⁾ діло. *Пир.*

Не великеє диво, що баба пуп зав'язює.
Ст. 36.

Яке диво, що в сучки дівер. *Р.*

5540. Яка диковина! *Рад., Кр.*

Яка диковина, що собака не кована!
Пр., Лох.

А що він за (або: От яка, не вели-
ка) ва́жниця! *Збр. Лаз.*

Ото яка цяця! *Зв., Бер. Л.*

Велике свято, що Гриць в церкві. *К.*

Ото ⁽¹⁾ велике свято, що в церкві
Клим! *Бр., [Ил.].*

⁽¹⁾ Не. *Гайс.*

Уже так, що в гарбузі смак! *Сос.*

Знайте нас, що ми голі, та в жупані
ходим. *Коз.*

Не звикай у гостях, бо й дома захо-
чеш. *Зв., К., Рад., Пир., Пр.*

Казала Хвеса, що обійдеця. *Ил.*

5550. И горілки не хочу, и лица (віж-
ки) не дам. *Ил.*

Я краков не хочу — и собі не могу.
Нос.

Буде з старця яйця, а з багатого (або:
з сироти) болячки. *Пир., Б.*

Досить з Ляха курки. *Кан., К., Рад.,*
Ком.

Досить (або: Буде) одного сонця на не-
бі! *Ил.*

Високі пороги на наші ноги. *Ил.*

Цар води не вніме. *Ст. 36.*

Не жарене — не пахне. *Лів.*

Не ковбаса — не знюхаеш (наперед не
вгадаеш). *Нос.*

Що буде, то буде, а в торбі хліба не
буде. *Рад.*

5560. Не минеця, як бабі жнива. *Л.,*
Пр. — ... Великдень. *Не.*

ЯКИЙ ШВИДКИЙ! *Нов.* — Які скорі!
Пир.

Оце нетерпляча бере! *Ном.*

Поспієш (або: Та ще поспінете) з ко-
зами на торг! *Лів.*

Підожди срік, не валя з ніг. *К.*

Помалу ⁽¹⁾ — Миколу ⁽²⁾ звалиш! *Зв.,*
[Бер.].

Як иде, та заточуєця. — ⁽¹⁾ Тривай
лашень, Хомо. *Х.* ⁽²⁾ Микиту. *Павл.*

Поволі, бо попа звалиш! *Бр.*

Помалу — Хіврю утопиш. *Не.*

Чекай ряду, дістанеш коляду. *Ил.*

Хіба тобі дощ за шию вляє! *Рад.,*
Пир.

5570. Не за шню каплеть. *Ст. Зб.*
Хіба на панщину гонять. *Кан., К.*
Прудко гонить — голову зломить. *Зв., Рад., Н.*

Що скорє, то ледащо. *У.*
Прудка ріка береги розмиває. *Нос.*
Хто скоро робить, то сліпі рожаюця. *Черн.*

Швидкої роботи ніхто не хвалить. *Євх.*
— Скорі роботи не хвалять. *Ном.*

Швидка робота — погана. *Л., [Кан., К.].*
Швидка робота животу скорбота. *Нос.*
Швидка робота як нагла смерть. *Коз.*

5580. Скорий поспіх — людям поспіх. *Нос.*

Хто спішить, той людей смішить. *Прав. Ниж., Сл., [Г., Л., Євх.].* — ... а хто тихо ходить, той на ум наводить. *Зал.*

Не питають, чи хутко, але питають, чи добре. *Ст. Зб.*

Неразом ⁽¹⁾ Краков будовався ⁽²⁾. *К.*

⁽¹⁾ Не відразу. *Печ.* ⁽²⁾ збудовано, тільки потрошкій. *Ід.;* будований. *Бр.;* будован. *Кр.;* Краків збудований. *Проск.;* Кряків город будуєця. *Н.*

Київ не відразу збудований. *Ил.*

На один раз не зітнеш дерева. *Ил.* —
За одним разом дерево не звалиця. *Проск.*

Мало вкусиш, більше ковкнеш. *Ил.*

Тільки кусай, кільки можеш лигнути. *Бр.*

Менше вкусиш — борше лигнеш. *Проск.*

Се не так швидко, як на мертвого сорочку шить. *Пир.*

5590. По волі світа тому дієця. *Ст. Зб.*

Не хватайся, як попівна заміж! *Ст. Зб.*
— ... попівна хваталась, та й тепер сидить. *Рад.*

Спускайся з гори тихіше вниз, щоб ніхто голови не гриз. *Зал.*

За великим поженесся, та й мале втереш. *Зал.*

Зробили спішно, та коли б воно не вийшло смішно. *Чор. Рад. (318).*

Помалу їдь, а дальше заїдеш. *Бр.* — ... далій станеш. *Ст. Зб.* — Тихше їдь, дальше будеш. *Лів.* — ... станеш. *Коз.*

Хто хоче питлювати (борошно), мусить зачекати; а хто ніраз, буде зараз. *Ил.*

Хто зразу виграє, той на кінці не має що ставити.

Иди помаленьку, доженеш и стареньку. *У.* — Помалу, то и стару зловимо. *У., [К., О.].*

Не хапайся ⁽¹⁾ поперед ⁽²⁾ батька в пекло ⁽³⁾. *Об.* — ... нехай батько попереду. *К., Рад.* — ... в пекло: може ше й син захватить. *Бр.*

⁽²⁾ Не хапайся, Не хватайся, Не спішся, Не попереджуй, Не сунься, Не суйся, Не лій, Не пхайся. ⁽²⁾ вперед. *Нос.* ⁽²⁾ на шибеницю.

5600. Хто глибоко оре, той хліба не їсть. *Збр. Лаз.*

Хоч не скоро, та здорово. *Кр.* — Хоч не хутко ⁽¹⁾, аби добре. *Бр., Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Хоч не скоро. *Рад.*

Не так ся барздо діє, як ся барздо говорить. *Не.*

Не так хутко дієця, як хутко говориця. *Ст. Зб.* — Не так ся хутко діє, як говорить. *Кан., К.* — Не так швидко робияця, як мовияця. *Ном.*

Це наказали, що на воловій шкурі не вишиєш! *Бер.* — Що він загадав тобі — на воловій шкурі не списати. *Ил.*

Лекше говорити, ніж зробити.

Що надто, того и свині ⁽¹⁾ не ідять. *У.*

⁽¹⁾ кози. *Я;* то, вибачте, и безроги. *Ил.*

ДУРНА НАДІЯ. *Л., Пир.*

Надія в кут скрилася. *Ил.*

Уже не надоліжиш, уповаючи.

5610. На людей, як на Бога, а на себе, як на чорта (надію поклада). *Кан., К.*

Не тиш теці коростовим зятем. *Ст. Зб.*

Ні позад себе, ні поперед себе. *К.*

Туди моєї ворон и кощі ⁽¹⁾ не занесе. *Л., Пир., Коз.*

⁽¹⁾ и кісти. *З., Пр.;* кісті. *Бер.;* кісті. *Ст. Зб., Ил.*

Як світа не побачиш, конем не вскочиш. *Гат.*

Мала надія. *Пир.;* *Л.*

Надвоє баба ворожила. *Гайс., З., [Пир., Пр.].* — ... або вмре, або буде жила ⁽¹⁾. *Ил., Проск., [З.].*

⁽¹⁾ або здобути, або дома не бути. *Бр.;* хоч сіна клок, хоч вила в бок. *К., Гл.*

Навряд, чи є в Кузьми ⁽¹⁾ гроші! *Гайс., Бер., З., Л., [Зв.].* — ... хіба який чорт ⁽²⁾ підкинув. *Не.*

⁽¹⁾ чи будуть як Кузьмі. *Рад.* ⁽²⁾ хіба хто. *Проск.*

Мабуть не будь козі на торзі! *Р., Пир.* — ... а свині на ярмонці. *Б.*

Чи буде баба у решеті, чи не буде (на замисли великі)? *Ч.*

5620. Жданого жде (непевного діла). *Пир., Зал.*

Жде (Жди, Дождався), як віл обуха. *Об., Ст. Зб.*

Коли то того хто дочекаєця! *Проск.*
Якого прасунка ждатимеш! *Л., Пир.*

Живого тата або мамидочекаєся! *Проск.*
Дождався чортової матері. *Пир.* — До-
чекався чортової мамі. *Проск.*

Дождався⁽¹⁾ до⁽²⁾ синього⁽³⁾ порту. *Пир.*

(¹) Докатав. *С., Кон., А. (2)». Ст. 36.*
(²) до самого. *С.*

Ждали, ждали, та й ждання погубили.
К. — ... жданки розгубили. *Пир.* — ...
поїли. *Нос.* — Жданики погубив. *Сл.*

Ждала-ждала, та й годі сказала. *Зал.*

Дождалися Великодня, та не істи яець.
Кох.

5630. Сейчас, та не зараз. *Пир., Л.*
Жидівський зараз! *З.*

Підожди з руський місяць. *Лів., [Проск.,*
Ст. 36]. — Попопам'ятаєш московський
місяць. *Ил.*

До Кіміцьких заговія. *Пир., Кон.*

На Юра-Івана, на Рахманський Ве-
лвкдень. *Ил.*

Як Хан⁽¹⁾ долізе до Криму. *Х. 36.*

(¹) Як. *Не.*

Сиди тут та здрій⁽¹⁾ (неволею сижу).
Пир.

(¹) склій. *Л.*

И голова посивіє (поки дїждусь). *Пир.*
— И голова так посивіє (як будеш пе-
ребірать, дівчат). *Пр., Лох.*

Надіявся⁽¹⁾ дід на⁽²⁾ обід, та без ве-
чері ліг спати⁽³⁾. *Ил., [Кан. Вас.].*

(¹) Сподівався. *Ил., Проск.* (²) на ба-
бин. *К.* (³) на чужий обід, та и дома
не побідав и в людей. *Л.*

Надіявся дід на мід, та води не пив.
Бр. — ... та й без вечері ліг спати. *Проск.*

5640. Пождіть, діти, поки Біг на кі-
сіль шкурку натягне. *Не.*

Постой, діду, не вмірай — киселика до-
ждай. *Проск., Х. 36.*

Не вмірай, кобила, пожарі горять (ко-
ли то воно буде)! *Зал.*

Годі, Василю, бабити, бо чорт чепе-
лик взяв! *Проск.*

Не буде риба раком. *Гат.*

Не буде баба дівкою. *Проск.*

Не буде з тої муки хліба. *Ил.*

Не буде з тої кози м'яса. *Кан., К.*

Не буде з тої кузки грошей. *К.*

З нєго вже не будуть люде. *Кулж.* —
... не ждять людей. *Пир.*

5650. Не буде з сєго пива ніякого ди-
ва. *Лів., [Бр., Ёвх.].*

Не буде з сєго пива квасу! *Лів.* —
Побачимо, що з сєго пива за квас бу-
де! *О., [Бр., Ёвх.].*

Чого нема, то й не буде. *Рад.*

Коли не було⁽¹⁾ на молоці, а на си-

роватці не буде. *Л., Кон.* — ... а вже на
сироваці⁽²⁾! *Б.* — ... а на воді и давню
не буде! *Гл.* — Не взяв на молоці, а на
сироваці не візьме. *Бр.*

(¹) Не було добре. *Б.* (²) на сирват-
ці. *Проск.*

Хоч ідь, хоч назад вернись! *У.*

Огляділась киця, як мокра гузиця. *Зал.*

У пустий слід хоч тупицею. *Л., Ст.*

36. — В пустий слід сокирою. *Б.*

Огладівся, як наївся. *Ном.*

Пізно з козами на торг! *Б.*

Мертвого⁽¹⁾ з гроба⁽²⁾ не вертають.
(³). *Лів., Сл.* — Мертвий з гроба не во-
рочаєцца. *Рад.*

(¹) Мерлого. *Бр.;* Вмерлого. *Яц., Зв.,*
Проск.; Умершого. *Г., Проск.* (²) з гро-
бу. *Г., Яц., Бр., Проск., Ст. 36.;* од
гроба. *Б.* (³) не несуть. *Ст. 36., Б.*

5660. Слинн з землі не підняти. *Проск.*
Внесе нечиста — не винесе й Пречи-
ста. *Нос.*

Пройшло літо — не ходи в луг по калину.
Бер., Рад.

Седи та грійся — плач, та втерайся. *Ил.*

Хоч лобом в стіну⁽¹⁾ бийся, то не по-
може⁽²⁾. *Зв.*

(¹) об стіну. *Пир., Х.;* об тин, або —
об плит. *Рад.* (²) не поможецца.

Бодай так не вадило, як не поможе!
Ёвх.

Хіба б батько й мати з того світа встав.
З., Кон.

Не поможе бабі кадило, коли бабу ска-
зило⁽¹⁾. *Об.* — Помоглось бабі кадило,
що⁽²⁾ бабу сказило! *Л.*

(¹) скривило. *Проск.* (²) як. *Пир.;*
Кадило! *Пир., Б.*

Поможе, як умерлому кадило. *Бр.,*
Проск., [Яц.]. — Не поможе воронові ми-
ло, а мерлому кадило. *Ил.*

И святий Боже нічого не поможе.
Руд.

5670. А ні свячена вода не поможе!
Бр. — А ні священою водою не відхри-
стисся (або: Не скропиш того священою
водою)! *Ил.*

Не поможе, милий Боже, восковая свіч-
ка. *Ном.*

Як візьмуть на марі та понесуть до
яни. *Черн. г.*

До сто баб не ходи! *Збр. Шей.*

Забудь ласощі, паслін и цибулю, а за
гірку твою працю візьми під ніс дулю.
Зал.

Приходить наше до нас (старість, смерть
и д.). *Л., Кр.*

Нім пироги будуть, то баба умре. *Ил.*

Поки бабуся спече книші, а у дідуся не буде душі. *Л.*

Поки ⁽¹⁾ багатий ⁽²⁾ стухне ⁽³⁾, то убогий ⁽⁴⁾, опухне ⁽⁵⁾. *З.*—Поки гладкий охудне, то худий здохне. *Збр. Лаз.*

⁽¹⁾ Закім. *Проск.*; Зачім. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ ситий. *ід, Бр.*; тлуствий. *Проск.*; товстий. *Кан., К., Л.*; ⁽³⁾ схудне. *Бр., Проск.* ⁽⁴⁾ худий. *ід, Кан., К., Л.*; голодний. *Ст. Зб.* ⁽⁵⁾ умереть. *ід.*; згасне. *Бр.*; здохне. *Проск.*; то в худого й духу не стане. *Рад.*

Поки ⁽¹⁾ сонце зійде, роса очі виість ⁽²⁾. *Ск.*

⁽¹⁾ Покіль. *Пир.*; Закім. *Проск.* ⁽²⁾ виб'є. *Бр., Гл.*

5680. Поки ⁽¹⁾ хвалько нахвалиця ⁽²⁾, будько набудецця ⁽³⁾. *З., Л.* — Хвалько не нахвалиця, будько не набудецця. *Руд.* — Будько набудецця, а хвалько нахвалиця. *Полт., Павлв.*

⁽¹⁾». *Бр., Рад., Сл.* ⁽²⁾ Чванько начваниця. *Бр.* ⁽³⁾ а битько наб'єсця. *Т*

Чи буде, бабо, решето, чи ні, а обичайки не стане. *Ос. 20 (XIV, 114).*

Ще до того багато води втече. *Проск.* — Багато води до моря уплине. *Ил.*

Розум 5683—5703. — Битий жак 5704—5774. — Бувалий 5775—5802. — Голова 5803—5810. — Забувсь 5811—5821. — Віщий 5822—5827. — Розмиплять 5828—5916. — Двічі літо не бува 5917—5935. — Потай 5936—5981. — Злі компанії 5982—6001. — Наука 6002—6105. — Приклад 6106—6109. — Рада 6110—6149. — Дурень 6150—6509. — Не знасця 6510—6583. — Роззявляка 6584—6651. — Лад 6652—6684.

Не дай, Боже, щастя, а дай РОЗУМ. *Бр.*

Не збирай сину худоби,—збери ёму розум. *Дуб., Пир.*

Єдин мудрий стоїть за десять дурних. *Ил.*

Дога́на мудрого більше стоїть, як похвала дурного.

Коли з розумним говорю, то ся розуму наберу, а 'сли з дурним, то й свій загублю.

Ум голови не йме. *Ст. Зб.*

Добро ⁽¹⁾ лице з носом. *З., Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Май. *Бр.*; Мав б'єсь. *Проск.*

5690. Головаті люде. *Пр., Гл.*

Хоч и молодий ще, а старечий розум має. *Лист. (II, 24).*

Мудрий, як би всі розуми поїв. *Ил.*

— Знає чорне на білім, не сліпий.

Розумний по коляна в Библиї. *К.*

Всі пости и святі в палцах викладає.

Збр. Лаз.

Чудо творить и немілку човпеть. *Ст.*

Зб.—Немілку човпеть.

На ⁽¹⁾ ус мотає. *Зв.*

⁽¹⁾ Слуха та на. *Дуб., Л., О., [Зв., К., Б.]*; Він сидить та на. *Бер.*; Ти говориш, а воно все на. *Рад.*

За умом гоницца. *Ст. Зб.*

Повернув головою (гаразд подумав и надумав). *Пир., О., Ст. Зб.*

5700. Надогад ⁽¹⁾ буряків ⁽²⁾, щоб ⁽³⁾

капусти дали ⁽⁴⁾. *Лів.*—Надогад буряків. *Л., Х.*

⁽¹⁾ Наздогад. *Пир., Гр.*; Навдогад. *Зв., Рад., Пир.*; Наобиняки. *З.*; Натяки. *К.*; Навманяки. *Бр.* ⁽²⁾ буряки. *З.* ⁽³⁾ а. *Бр.* ⁽⁴⁾ а капусти дайте. *К., Л., [Пир., Кр., Гл.]*.

Дає натабе. *Ном.*

Замічай, куличок, куди чайка летить. *Б.* Чорзна—хто кума б'є, та мені не доведецця (хотіли в'язать, попобивши, так він вдарив, та кужучи и одвів). *Гр.*

О, то БИТИЙ ЖАК (меткий, тямущий)! *Сос.*

Тільки зізда з неба не зніма! *Ком.* — Як би можна, зізди з неба брала. *Кл.*

В голові му вилама укладали. *Ил.*

Голова, як маковка, а в неї розуму, як наклано. *С.*

Дивицца рідко, та густо бачить. *Л., [Лох.]*.

Є таки спичка в носі. *Гл.*

5710. Дарма що малий, а й старого научить. *Пир., Р., Н.*

Из раду и с'єго не викидають. *Бр.* — Из десятку не викинуть. *Пир.*

Більше в не́го розуму в п'яті, як у тебе в голові. *Ил.*

И! ти, пане—брате, из самих спинок (такий розумний)! *З.*

Не в потилицю битий. *Ном.*—Не взя

ла ёго врагова мати—не в потилицю битий.

Мене мати в голову не била. *Не.*
Зна, де вовк, а де лисиця. *Чор. Рад.*
(15).

Ще й батька твого научить. *Ном.*
Знає все, як старий. *Л., Ст. 36.*

Знає, де раки зімують. *Лів.*
5720. Цей и на лігу хапа. *Ёвх.*

Угору (1) плює, а в рот хапає. *Ос. 20*
(XIV, 113).

(1) Через голову. *Л.*

Не буде палця лизав. *Не.*

Занюхає ковбасу в борщі. *Ил.*

Мухами гудований (пронозуйте). *Бр.*

Птиця з закованим носом. *Ёвх.*

Не заснуть грушок в попелі. *Ил.*

Стриже и голить.

Такий, що в одно ухо влізе, а в друге вилізе. *Зв., Л.*

И в коло, и в м'яло (усюди годящий, або усюди пруть). *Пол.*

5730. Бурак не дурак: на дорозі не росте, а все в огороді. *Гр.*

Савка не дурак: не б'є жінку, та все мачуху. *С.*

Еге, наш соцький Мархвела не дурень (не дав себе окпить)! *Бр.*

Наша Парася на все здалася. *К., Пр.*

Бути тобі угадьком. *Ст. 36.*

Як там був. *Х. 36., Павлв.*

Бас гуде, скрипка грає, Иван (1) мовчить, та все знає. *Зв., Я., Ёвх.*—Дудка не знає, нащо играє,—Иван мовчить, а все знає. *Не.*

(1) дудка. *Кан., К.; Хома. Не.; Гнат, або—Язько. Ил.*

У лісі родівся, нічого не знає (прикинувся незнайком). *Ст. 36.*

Знає свиня, що морква. *Проск.*

Сова знає, де кури ночують. *Коз.*

5740. Сова спить (1), та кури (2) бачить. *Зв., [Пир., Руд.]*.—Сплять та кури бачить. *Кр., Ст. 36.*

(1) сліпа. *Лох., Пр.;* (2) курей. *Лох., Пр., Коз., Новг.*

Чує кішка, де сало лежить. *Лів.*—Хутко зачує кішка, де сало. *Бр., Рад.*

Як спить, то не їсть, а як їсть, то не дримає. *Бр.*

Ти—то шелевило (вертячєє сказати би шило)! *Проск.*

Щило голіное. *Ст. 36.*

Пустя—вирвусь (шибеник, проноза.) *Зал.*

Така, що зуби й губи говорять. *Новг.*

Лихе, аж искри ёму скачуть. *Бр.*—Аж искри скачуть (1). *Бр., К., О.*

(1) скакають. *Рад., Л.*

Хват на всі заставки. *Пр.*

Він зпід землі видере. *Ёвх.,*

5750. Ускочив и вискочив. *Ст. 36.*

Що стрів, то ззів. *Нос.*

Не говівши дару ковтнув. *Гат., Не.*

Не говів, та проскурку ів. *Рад.*

Хоч криво впряг, та поїхав так. *Рад.*

Звиваєця жвавій гадюки. *Збр. Лаз.*

Крутиця (1), як дзига. *Л., Лох., Пир.*

(1) Біга. *Кол.*

Швидкий, як мотиль. *К., Кул.*

Швидкий, и пуги не трєба. *Кр.*

Проворний, як вітер у полі. *Кан.*—...

так як вітер. *Бр.*—Як вітер вь полі. *Ж., Гат.*

5760. Такий жвавий, як біс уночі. *У.*

Жвавий, як рибка в ріці. *Гат.*

Як на шрубах ходить. *Ёвх., Ном.*

Ходить, як по бритвах. *Ил.*

Аж шкура (1) говорить (2). *Бер., Коз.*—

И шкура говоре. *Павл.*

(1) На ёму шкура. *К.;* Шкура на нем. *Ст. 36.* (2) ходить. *Дуб.*

Жвавий Савка, аж шкура на ёму говорить. *Пир.*

Вислизнувся, як піскарь з матні. *Ил.*

Якби з ока випав (такий жвавий). *Г., П.*

Дід за дугу, а баба вже й на возі. *Н.*

За (1) вовка помовка, а вовк и тут (2).

Бр.—За (3) вовка мовка, а вовк у хату.

К.—Об вовка помовка, а вовк и суне (4).

Б.—Про (5) вовка річ, а вовк (6) на

встріч (7). *Коз., Кол., Кр.*—Про вовка

помовка, а чорт пана несе. *Л., Лох., Пр.*

—О вовку помовка, а вовк у кошарі. *Ил.*

—О вовку говорять, а вовк тут же. *Ст.*

36.—Гаду, гаду, а вовк суне. *Войц.*

(1) На *С., Пир., Кол.* (2) а вовк иде. *Ил.,*

Б.; сам иде. *Бр.;* и сам иде. *Бер.;* ось и

в хату суне. *З.;* тут. *Бал., Проск.;* а він

навстріч. *О.;* а він меже нами. *Кан.,*

К.; а медвідь изнишка. *Кол.* (3) Про. *Зв.*

(4) сам иде, або—и иде. *Рад.;* помовка,

тут же зараз и е. *К.* (5) Об. *Гор.* (6)

а медвідь. *Ш.* (7) у кошарі. *Павл., Х.*

36.; а він на зустріч. *Ёвх.*

5770. Комар з дуба впаде, то скікне. *Бр.*

Ти мабуть на мечику літав. *Ёвх.*

Що пвидко так звернувся. Мечик—

дерев'яний ніж у терниці; на ёму б

то відьми літають на Лису Гору и к

світу вертаюця.

Опинився, як Панас на тім боці. *Я.*

В один дух прибіг. *Кол.*—Духом при-

біг. *Пир., Кол.*

Там такий, що все на кивах та на ми-

гах. *Ном.*

Був (1) у БУВАЛЦЯХ. *Лив.*—... знає, що кий, що палиця. *Кам., К.*—Бував в (2) буваличах. *Г., П.*

(1) Бував. *Пир.* (2) він в. *Проск.*

Був на коні и під конем. *Дуб., К., Л., О., Кр., Гр.*—Бував на коні и під конем, на столі и під столом. *Ил.*

Був вовк в ситі и перед ситтю.

Перейшов вже скрізь сито й решето.

Зуби вже на сему попроїдали. *Л., Пир.*

5780. Не з однієї печі хліб ів. *Пир., [У.]*.—Не одної скоштував печі хліба. *Ст. 36.*—А вже він хліба спитав з семи печей. *Мл.*—Не вчи вже мене плакати, бо я вже добре й сама вмію: не з одної я печі хліба иззіла—я вже знаю віск и वो-скобоїни! *Бр.*

Собаку на сім ззіля. *Кр.*

Не першина сивціб война. *Ст. 36.*

И шитеє, и поротее знає. *Нос.*

Не питай старого (1), а (2) бувалоґо. *Пир., Гад.*

(1) або видалого. *Проск.* (2) та питай. *Рад.;* питай. *Б.*

Все на частім заживанню належить. *Ил.*

Собака не навчиця пливати, поки не наляецця води в уха. *Бр.*—Доти пес не навчиця пливати, доки єму вода в уха не наляецця. — Не навчиця пес плавати, доки му ся вода не наляє в вуха. *Проск.*

Спусти старця з села, прибуде єму й ума. *Євх.*

Хто походить по світу, той наберецця ума.

Чим пес старий, тим хвіст твердий. *Ил.*

Вовк старий не лізе до ями. *Г., П.*

5790. Старого горобца на полові (1) не обдурюш (2). *Пр., Коз.*

(1) на м'якинах. *Л.;* на м'якині. *Кон.* (2) не зловиш. *Кам., К.*

Старого лиса тяжко зловити. *Ил.*

Хто спаривсь на окропі, той и на холодну воду дмухне. *К., Кам.*—Хто на окропі спарився, и на зімну воду дує. *Ил.*

Опарився (1) на молоці, та й на воду студить (2). *Л., [К., Рад., Євх.]*.—Як спарився на молоці, тади на сироватку будеш дуть. *Гл.*

(1) Опечесля. *Зв., Пир.* (2) то й на воду будеш дмухати.

Налякав (1) міх, що (2) й торби (3) страшно (4). *Л.*—Кого міх налякав, тому и торба не дасть спати. *Г., [Кам., К.]*.

(1) Навчив. *Л.;* Накарав. *Рад., Пр.* (2) то. *Л., О.* (3) торбинки. *Б., Сос.* (4) боляця. *О.;* боязко. *Рад.*

Стріляная ворона хоч к бісу летить уже нехай. *Ст. 36.*

Полоханий заєць и пенька боїцця. *Бер., Пр.*

Кого гад укусив, той и глисти боїцця. *Ил.*

Лякана (1) ворона куца (2) боїцця. *О.*

(1) Полохана. *О.;* Пужаная. *Б.;* Пу-гана. *Кулж.* (2) и тині. *ід.;* и пня. *Б.*

Бита собака не боїцця палиці. *Кох.*

5800. Битому собаці кия (1) не пока-зуй. *Б., Ст. 36.*

(1) палиці. *Пир., Б.*

Битому и різку покажи, то він боїцця. *Проск.*

Десь котрий добре христив, що так далеко звертає. *Бр.*

ГОЛОВА — як торба: що знайдеш, то сховаєш. *К.*

Що з голови, то з мислі. *Проск.*

Мислі до суду не позивають. *Ил.*

Мислі в небі, а ноги в постелі.

Взяли мене думки та гадки. *Лив.*

Задумавсь, як собака в човні. *Пер.*

Згадав, ся зволив, та й удоволив. *Гам. 5810.* «Що старше від розуму?» — «Ува-га!» *Г., П.*

От и ЗАБУВСЯ—на єго основі ли-ст! *Р.*

Так, наче заорало! *Бр., Зв.*—Забув, як заорав. *Проск., Євх.*

Ударив у губу, та й забув рахубу. *С.*—Як ударив в губу, то й розбив всю рахубу. *К.*

Дай, Боже, пам'яті (1)! *З., Л., Пир., Б.*

(1) пам'ять. *Зв., Дуб., Гад., Л., Кр.*

На вмі вертиця, та не згадаєш хутко. *Ст. 36.*

Крутиця мені на язичі. *Ил.*

Що минуло, то ся забуло.

Якось я багацько зав'язав (узлик на пам'ятку), а як розв'язу, то усім покажу. *Черк.*

Не знав, не знав, та як на те забув. *Бр.*

5820. Треба тобі дати забуткової (щоб не забував). *Кон.*

Дав пам'ятного. *З., Л., Пир.*

Щоб був ВІЩИМ, то бим біди не знав. *Ил.*

Зроби з мене віщого, а я з тебе бага-того. *Яц.*—Зроби мене віщим, зроблю тебе багатим. *Не.*

5824. А пророкові що? *Ил.*

5826. Велетню у світі недовго жити.

Гат.

Велетні були здорові на зріст давні люде. — *Волоті* Нестора. В приказках д. Гатцука, вони — великого духу люде. Шкода велика, що, окріч приказокъ д. Гатцука, пишних про велетнів нема.

Велетень в громаді, як правда в пораді.

Треба на все РОЗМИШЛЯТЬ, треба быть полізним. *Хор.*

На все вважай и на ус собі мотай. *Проск.* — Хто що говорить добреє, а ти на ус мотай. *Ст. Зб.* — Слухай, слухай, та на ус мотай, а під старость, як находка. *К.* — Замотай собі на ус. *Пр., Павл.*

5830. Питатися кума-розума. *Г., П., Прав. Ниж.*

Піти до голови по розум. *П., Прав. Ниж., Лів.*

До гори плюй, та в рот хватай. *Ст. Зб.*

Не силою роби, та розумом, не серцем, та обичаем.

Мудрий не лізе під стіл. *Ил.*

Лучший розмисл, як замисл.

Не спитавшись⁽¹⁾ броду⁽²⁾, не сунься⁽³⁾ у⁽⁴⁾ воду. *Л., Пр.* — Не суйся про- жогом у воду. *Гат.*

⁽¹⁾ Не питавши. *Нов.*; Не спитавши *Ил., Бр., Полт.* ⁽²⁾ перше броду. *Ил.*

⁽³⁾ не лізь. *Ил., Нов.*; не ходи. *Кулж.*; не сикайся. *Полт.* ⁽⁴⁾ прямцем в. *Ил.*

Не розмовившись⁽¹⁾ з головою, до чо- гось іншого не важся. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Не розважившись. *Не.*

Не спитавши голови, не лізь до ніг. *К.*

В притязі треба знать услячину и дороги щоб не питацьця. *Кон.*

5840. Пошовши в мир, приймай и тістом. *Рад., Нос.*

Чи хазяїн ти, чи наймит, чи сім'я- нин и д., не вередуй, лагодом на все; або, взявшись за діло, пильнуй, щоб ні- чого не минуть — щоб свого дойти.

Не наперед людей, тільки поперед лю- де. *Ил.*

Де не можна перескочити, то треба перелізти. *Прав. Ниж.* — Де не переско- чивш⁽¹⁾, там підлізь. *Г., П.*

Де не можна перескочити. *Ил.*

Треба розумом надточити, де сила не візьме.

Де не стає вовчої шкури, настав лиса.

Не вважай на урожай, а гречку сій (або: Не питай на урожай — гречку сій, то хліб буде; або: Не вважай на врожай,

а жито сій, то хліб буде). *Бр.* — На те не вважай, гречку сій. *Рад.*

За хлібом хліба доставай. *Ст. Зб.*

Не кидай живого, не шукай мертвого. — Покинь живе, та шукай мерлого! *Рад., [Бр., Проск., Л.]*.

Коли тобі добре, коли ти мистець в які роботі и д., — не кидай.

Клин клином виганяють⁽¹⁾. *Кр., [Нос., Кулж.]*. Клин клина вибиває⁽²⁾. *Кан., К.*

⁽¹⁾ вибивають. *Г., Сл.*; вибивай. *Ст. Зб.*

⁽²⁾ побиває. *Проск.*

Курка збіжжя розгрібає, а в сміттю зер- но шукає. *Ил.*

5850. Не заливай нікому за шкуру сала. *Ст. Зб.*

Загубиш, то не смутись, — знайдеш, то не веселись. *Не.* — Найшов — не радуйся, а загубиш — не плач⁽¹⁾. *Бр.*

⁽¹⁾ а як загубиш — не тужи. *Не.*

Радость — не радуйся, а смуток — не смутись. *Рад.*

Хто звечора плаче, той уранці буде смі- щьця. *О.*

На те коваль⁽¹⁾ кліщі держить⁽²⁾, щоб у руки не попекло. *Пр., [Гайс., Ст. Зб.]*.

⁽¹⁾ Циган. *З.* ⁽²⁾ тримає. *Проск.*; кує. *Рад., Коз.*; має. *Гор.*; держе. *Лох.*

На те Бог дав голову, щоб посторонок не ссунувся. *Проск.* — На це голова, щоб ся шнурок не зсунув. *Бр.*

На те в церкві колочки, щоб шапки ві- шать. *Пир.*

На те шука в морі, щоб карась не дрі- мав. *Ск.*

На те квас, щоб ёго пити. *Бр.* — Коли квас, чом ёго не пити? *Рад.*

Дивись, щоб не помиливсь, а опісля не журивсь. *Бвх.*

5860. Не всякий раз крадь, та всякий раз бережися. *Коз.*

Гляди та й не прогледись, купи та й не прокупись (и до сватання). *Рад.*

Наперед не виривайся, ззаду не зоста- вайся, середини держися. *Лох.* — Напе- ред (або: Вперіа) не виривайся, а ззаду не лишайся. *Проск.*

Де ідять, там пхайся, а де б'ютьця, звітіль⁽¹⁾ утікай. *Нов.* — Де ідять, там тіснись; де гроші лічять, там не пхайсь, а де б'ють, утікай. *Бр.*

⁽¹⁾ там. *А. Вил.*

Як дають — бери, а б'ють — біжи. *Черн.*

Добре все по мірі. *Ст. Зб.*

Живись — та під себе дивись. *Кон.*

Стрижи — не оберай. *Ил.*

Не крути, бо перекрутиш.

Масло каші не портить. *Бр., Пр.*—Каші маслом не зопсуєш. *Проск., [Лох., Нос.]*
5870. Не давай сам на себе кня. *Ст. Зб.*
5871. Бога не гніви ⁽¹⁾, а чорта ⁽²⁾ не дрочи ⁽³⁾. *Проск., Бер.*

⁽¹⁾ не гнівай. *Дуб.*; проси. *Рад.*; бійся. *Кон.*; Богу молись. *Пр., Гл., Новг.*
Ст. Зб. ⁽²⁾ а злого. *Рад.*; и кого инного. *Ст. Зб.* ⁽³⁾ не дражни. *Руд., Дуб., Кан., К., Новг.*; не гніви. *Рад., Кон., Гл., Ст. Зб.*; не гудь. *Пр.*; не сміши. *Збр. Лаз.*

5873. И чортові треба часом свічку запалити. *Ил.*

Треба и ⁽¹⁾ принадобицьця. *Кон.*

⁽¹⁾ Добре й. *З.*

Куди хилить ⁽¹⁾ вітер, туди й гілля ⁽²⁾ гуяцца. *Ном.*

⁽¹⁾ віс. *К.* ⁽²⁾ и люде. *Рад.*

Як заграють—так танцюй. Так танцюй—як играють. *Ст. Зб.*

Куди ноги, туди й голова. *Зв., Дуб.*

Між попами піп, між дяками дяк, між вовками вий пововчи, між свинями хрюкай посвинячай. *Кон.*—Між вовками пововчи й вий. *Зв.*

До панів пан, а до мужиків мужик. *Пр., Пир., Кон.*

5880. Убрався між ворони, и крикай, як бив ⁽¹⁾. *Л., [Пр., О., Павл., Ёвх.]*

⁽¹⁾ воня. *Л.*; ёни. *Новг.*; иони. *Ст. Зб.*

Тра знати, по чому докоть. *Ил.*

Не бери заліза въ руки, поки на него не плюнеш. *Бр.*

Хто по кладці мудро ступає, той ся в болоті не купає. *Ил.*

Въ часі погоди бійся великої води.

В добру хвилю чекай злої (або: по добрій хвилі лихую ждай).

Хто припоминає, той допоминає.

Не присувай соломи до вогню.

Не тятни пса за хвіст, бо тя вкусить.

Не клади псові пальців в зуби, бо вкусить.

5890. Не клади палца в рот, бо одкусить. *Пр., Пир., [Бр., Проск., Кон., Рост., Ст. Зб.]*

Не клади в рот руки без рукавиці. *Б.*—Не клади палця в зуби. *Ёвх.*—... пучки у рот, бо укусиш. *Не.*

Між ⁽¹⁾ двері палца ⁽²⁾ не клади ⁽³⁾. *Пир.*—Не стромляй палців між двері, бо прищикнуть ⁽⁴⁾. *Ном.*

⁽¹⁾ Межи. *Проск.*; Попуд. *Коз.* ⁽²⁾ пучки. *Пр., Коз.* ⁽³⁾ не сунь. *К.*; не тикай. *Проск.*; не клади, бо придавлять. *Зв.* ⁽⁴⁾ розплющать. *Кан., К.*

Не лізь, куди голова не влізе. *Пир.*

Нехай тебе не несе дідько, де людей рідко. *Бр.*—Не неси дідько, де людей рідко. *Рад., К.*—... а неси, де густо, то не буде пусто. *Не.*

⁽¹⁾ Не несе нехай дідько, где. *Ст. Зб.*

З сокирою не лізь тудя, де пила не була. *Кременч.*—... де пила не втисне. *Не.*

Хто ходить поночі, шукає буквою немочі ⁽¹⁾.

⁽¹⁾ шукає немочі. *Ст. Зб.*

Лови рибку, де лопух е. *К., Коз.*

Туди гладь, куди шерсть лежить. *Пр. в Ст. Зб.*

Курка кудахче в однім місці, а яйця кладе въ другім. *Сков.*

5900. Мани собаку, а з рук не пускай кіяку. *Сков.*

Намірся, та не вдарь (молодого учять, як жить). *Рад.*

Тричі мірай ⁽¹⁾, а раз одріж ⁽²⁾. *З.*

⁽¹⁾ Три рази мір. або—Сім раз мірай. *Проск.*; Десять разів мірь. *П., Сл., Ш.* ⁽²⁾ вріж. *Проск.*; утти. *П., Сл.*

Забий діру—собака не полізе. *Ст. Зб.*

Сокола з рук не пушай.

Не виводи вовка з ліса. *Ил.*

Не дивись, що малі собачкі, але палицю бери добру. *Бр.*

Не дурний той вовк, що въ пусту комору заглядає. *Пир., [Кон.]*

Не ўмен до двадцять, не жонат до тридцять, не богат до сорок—кругом дурак. *Ил.*

Не кайся рано вставши, молодим оженившись. *Рад.*; [*Ж., Ст. Зб.*].—Не журися, що рано встанеш, и не журися, що молодим оженися. *Г., Бр.*—Рано вставши, молодю оженившись и рано посіявши, не буде кацяця. *Нов.*—Не кайся, рано вставши,—більше зробить; а молодю оженившись—скоріше помочи діждеш. *Черн.*

5910. Не смійся над людьми пині, бо завтра люде над тобою будуть сміятися. *Проск.*

Не купив батько шапки, нехай ухо мерзне; а яку дав, то бережи, бо погано и без неї. *Збр. Лаз.*

Не купив батько шапки—чорт ёго бері ⁽¹⁾! нехай уши мерзнуть. *Кан., К., Нос.*

⁽¹⁾ шапки. *Кан., К., Б.*—Кепкують з тих, що все на других повладаються. *Нос.*

Не братайся з козаками мед пити. *Ст. Зб.*

Вікно три річи псує: атрамент, сіль и молоду жінку. *Проск.*

Нема прудчого над очі! *Бр.*—Що есть

в світі найпрудшійше и насвідійше, як очі! *Пир.*

Лихая находка гурш крадіжки. *Пр. в Ст. 36.*

ДВІЧІ ЛІТО НЕ БУВА. *Зв., Н., [Х., Коз., Ст. 36.].*

Раз літо родить! *Бр., Гад.*

Весна раз красна. *Ск.*

5920. Лови рибку, як ловиця. *Євх., Рад., [Бр.].*

Одчиний двері, поки одчиняюцца; бо як и зачинацца — не скоро одчиниш. *Ос. 10 (XIV, 33).*

Бери гриби, як есть. *Рад.*

Дери лика, коли деруцца. *Рад., [Зв., Проск., Ров., Дуб., З., Ст. 36., Вел., Євх.].* — Тоді лика дери (1), коли ся деруть (2); тоді дівку, тдай, коли беруть. *Ил.* — Дери лика в той час, як даецця дерті. *Прав. Ниж.*

(1) Дря. *Войц.* (2) дуть.

Не шодня можна сіяти, зберати. *Ил.*

Поти дерево гни, поки дасця гнути. *Бр.* — Гни тоді дерево, коли гнецця. *Проск.* — ... як воно молоде.

Хапай, Петре, поки тепле. *Гайс.*

Коваль клепле, доки тепле. *Бр.* — Тоді коваль залізо кув, коли гаряче. *Г.* — Куй тоді жалізо, коли гаряче. *Зв.* — Куй залізо, покуль не загасло. *Кр.*

Тоді дівку віддавай, коли люде трахвляюцца. *Проск.*

Шов козак дорогою, а на колоді сидіза — «Е! дівчина, та п'ятни ця.» А вона йому: «Козаче, завтра субота буде, та дівчини не буде.» *Сл.*

5930. П'ятниця — вдруге не (1) трапицца. *Зал.* — Не гляди, що п'ятниця: тогди бері, як трахвицца. *Ст. 36.*

(1) Як. *Бр.; кому не. Бер., Пир., Х.*

Уживай (1) світа, поки служать літа. *Г., В.*

(1) Запобігай. *Зал.; Запобігайте. Ос. 6 (III, 18);* Поти вживати. *Г., В.*

Іж, поки (1) рот (2) свіж. *Зв., Кр., Ком.* — ... а як помрецца, то (3) все минецця. *Рад.*

(1) Тоді іж, як. *Бр., Бер.* (2) язик. *Збр. Лаз.* (3) Пий, іж, поки рот свіж: умрецца. *Лів.*

Напиймося тут, бо в небі, не дадуть. *Проск.*

Пийте (1) жили, поки живи. *Пир., Коз.* — ... а як умрете (2), тоді лиха (3) зпъете (4). *Б.*

(1) Ворушціца ще. *Бр.; Пгть. Рад.; Іжте. С.; Тягніть. Коз.; Танцюйте. Бер.* (2) замрете. *Ш.; помрете. Кон.; помрецца. Рад.;* пійдете до гробу. *Бр., [С.]; умрем. Нос.* (3) чорта. *Ш., Коз.;* лихого батька. *О.* (4) то все те минецця. *Рад.;* то ззісте хворобу. *С., Бр.;* то й колом не впреш. *Нос.;* то тоді не ймете. *Бр.;* то не будете. *Бер.*

Гулай, дитина, покіль твоя година. *Нос.*

ПОТАЙ Бога, щоб и чорт не знав (зробив потайно). *Рад., Кр.* — Потай-Біг! *Пир., Ч.*

Хата покришка! *Ск.*

Своя хата повинна бути покришка. *Нос.*

— Хата як покришка: що зговорши, то в хаті повинно пропасти. *Бер.*

Як камень у воду, так жеби з твого дому не вийшло нічого непотребного. *Ст. 36.*

5940. Смотри — мовчи, а своє роби. *Ил.*

Щоб (1) ні сич, ні сова! *Л.* — Утрись и запрись, щоб сич и (2) сова не знала. *Кл.* — Ні сич, ні сова (не знають). *Рад.*

(1) Щоб в нас ніхто не внав. *Бр.* (2) жеб ні сич, ні. *Ст. 36.*

Нехай між нами сокірка пропаде («щоб лишилося в тайности»). *Бр.*

Чуй не чуй, бач не бач, а (або: Чи бачиш, чи не бачиш, то) мовчи. *Ил.* — Бачиш, не бачиш, а не бреші. *Проск.*

Чув — не чув, бачив — не бачив. *Нос.* — Чуй — не чуй, видь — не видь. *Ст. 36.*

Тобі — нехай золотом уші позавішувани! *Ном.*

Не слухай, що балакаємо.

Замотати, зав'язати, та й нікому не казати (кажуть більш на Циган, що нічого не докопаюцца, як вкрадуть). *Кам., К.*

Не у всі дзвоніть. *Ном.* — Не во всі дзвони дзвонять. *Коз.*

Хоч відають, та нехай не видять. *Кл.* Мовчок: розбив тато горшок, а мати и два, та ніхто не зна. *К., З.*

5950. Шито й крито. *Лів.*

А ні гич! *Г., П.* — Не гич! *Гам.*

Щоб з рота й пари не пустив. *Зал.*

О том ні слова. *Ст. 36.*

Хто мовчить, той двох (1) навчить. *Рад., Пир., Коз., Ст. 36.* — ... а хто говорить, той договорицца. *Х. 36.*

(1) десят'ох. *Бр.;* десятох. *Д.;* десяти. *Зв., Пр.;* сто. *Ил.*

Тільки ти будеш знать, та я, та Бог третій («А більше десятка не буде ніхто знать?» *З.*). *К.*

Побалакаеш, як у піч укниеш (ніхто не довідаецця). *Пир.*

Ніхто не скаже, не перекаже. *Кон.*

Я б сказав, та гурки за пазухою. *Кр.*

Я б сказав, та піч у хаті. *Рад., Л., Пир., Гр., [Коз.]*. — ... для твоєї речі не вносять печі. *Євх.* — У тім річ, що в хаті піч. *Бер.* — Мовчи, бо піч у хаті. *Л., Пир., О., Кр.* — Лишня пічка в хаті. *Кулж.*

5960. И стіни мають уха. *Ил.*

Знай та гадай — мудрому досить! цить та диш! *Ст. 36.*

Мудрій голові досять дві слові. *Ил., Прок.*

Розумному досить. *О., [Кр.]*.

Надав чорт маком заговіть (скажеш, а те винесе). *Л., З.*

Був там, де тепер нема (не признаецця). *К., Пр., Б.* — ... де нема вже. *Полт. г.*

Що Бог дав (не хоче признаецця)! *Бер.* — ... на що тобі? *Рад.*

Що сказав — то сказав. *Ил.*

Я вже то забула, що учора іла (не хоче про людей переносить). *Бр.*

Тобі не питать, мені не казать. *Євх., Л.*

5070. На пти (1), щоб дивувались (2) такі дурні, як ти. *Лів., Сл.*

Кажуть, як спита хто — на що, мов, робити, або-що? — (1) На впи. *Г., П., Прав. Ниж.* (2) щоб ся дивували. *Г.*

Хто не знає, так и не узнає. *К.*

Я так знаю, що часто й обід забуваю (не хоче чого виявляти). *Черн.*

Стара не віда, що вчора й обіда (не бійтєсь, не скаже — забуде). *Коз.*

Без мого гріха (як не хоче виводить неправду). *Л., Гл.*

Про те перші знають. *Пир.* — Не знаю — питай перших. *Павл.*

Єдно око має більше віри, ніж два (що скажеш одному, те двом не скажеш). *Ил.*

Не питайся, бо (1) старий (2) будеш (3). *Ск.*

(1) Не питайся. *Ос. 20 (IV, 19).* (2) старим. *Кон.* (3) бо скоро зстарієся. *Пир.*

Як багато будеш знать, то скоро зостарієся. *Л., Коз., [Пир.]*.

Більш будеш знати, менш будеш спати. *Пир., [Ос.]*. — Багацько знатимеш, менше спатимеш. *Євх., Ос.*

5980. Хто багацько знає, то мало має. *Прок.*

Чуюю, періста! підслухала (як помічають, що хто підслухає)! *Л., [Павл.]*.

ЗЛІ КОМПАНІИ и доброго чоловіка запсують. *Прок.*

Лихий доброму (1) попусе. *Пр. в Ст. 36.*

(1) доброго. *Бр.*

Послухавши жука, всігда в гною будеш. *Нос.*

З дідком не сягай до одніи миски. *Ил.*

Не гризи з дідком оріхів.

Одна паршива овечка усю отару поганить. *Коніс.* — Паршива (1) вівця (2) все стадо спаскудить (4). *Кан.* — Др...вая корова все стадо об...ще. *Гр.*

(1) Одна паршива. *Зв., Пр., Ос.*; Єдна погана. *Прок.* (2) овця. *id.*; овечка. *Пер., З.* (4) портить. *Зв., Пер., З., Пр.*; заразить, або — занастить. *Прок.*; запоганить. *Ос.*

З яким пристаєш, сам таким стаєш. *Кан., К.*

З яким придеши, таким сам останеш. *Ил.*

5990. З чим ся обходимо, тоє до нас лепше.

Хто з псами лягає, той з блохами встає.

Хто з псами пристає — навчицца брехати.

Хто в болото лізе, той ся покаляє.

Від диму закоптисся, від води замочисся, а часом и зовсім утописся. *Бер., Пир.*

Хто вліз в будяки — хоч бя и нерадий, то в іх уберецца. *Кан., К.*

Хто коло чого ходить, то ся тим и уробить. *Лип.*

Коло води ходивши, не можна, щоб не замочицца. *Лів., [Рад., Ст. 36.]*.

Коло воза ходивши, не можна не обмазацца. *Євх.*

Тим бочка смердить, чим налита. *Пир., Біл., [Прок.]*.

6000. Чим горшок накіпів, тим буде смердіти. *Бр., У., Прок.*

Чим собака кусить, того покинути (1) не мусить. *Ст. 36.* — Хто чим кусить, терпіти (2) не мусить. *Пир.*

(1) Чого собака вкусить, покинуть. *Новг.* (2) той и покинуть. *Кон.*; Хто чого вкусить, то перестать. *Рад.*

Штука НАУКА. *Ст. 36.*

Не учися розуму до старості, але до смерті. *Г., Бр.*

Учись — на старість буде як нахідка. *Л., [Ком.].*

Не кайся рано встати, а молодю учись. *Бр.*

Як дуба не нахилиш, так великого си на на доброе не навчиш. *Ст. Зб.*

Нагинай гіляку, доки молода. *Ил.*

Чого Йвась не научиця, того и Иван не буде вміти.

Було б учити, як лежало поперек подушечки, а як удовж, то вже не поміжця (1). *Л., О.*—Тоді учи, як упоперек на лавці лежить, а як подовш ляже, то тоді вже ёго трудно вчити. *Бр., [Кан., К., Рад., З., Пр.].*—Коли не навчила, як упоперек полу лежало, а тоді вже не навчиш, як уподовж полу. *Л., Дуб.*

(1) а вже як уподовж! *Б.*

6010. Хто не вчивсь, не буде знать. *Кл.*
Чого не вміє, не буде й знати.

Що вміть, так того за поясом не носить. *Б.*—Що вмієш робить (1), то за плечима не носить. *Рад.*—Що знать, то за спиною не носить. *Пир.*—Науки не носить за пласяма. *Л., Пир.*

(1) що знаєш. *К.*

Старі скажуть на глум, а молодим треба брать на ум. *К.*—Старий говоритиме на глум, а ти, молодий, бери собі часом на ум. *Ст. Зб.*—Старе скаже на глум, а ти бери на ум. *О., [Бр., Прок., Ком.].*

Що знать, то все добре. *Кулж.*

Ученому світ, а невченому тьма. *Ком.*

Письменному книжка в руки. *Черн.*

До смерті учиця чоловік. *Ст. Зб.*

Знайко біжить, а незнайко лежить. *Рад.*

Ув умілого и додоту рибу ловить. *Коз.*

Москаль підманив на таке рибалство чумаків, а другий тим часом рибу звозів покрав, та так и паловили додотом риби.

6020. Той хто тямє, не той, що тягне. *Гит.*

У невмілого руки болять (1). *К., Бер.*

(1) не болять. *Рад.*

Того руки не болять, що уміють. *Кулж.*

Наука в ліс не йде. *Бр., Зв., К., Л., Коз., [Гайс.].*—Наука не йде в ліс, а (1) в віс (2). *Євх.*

(1) але. *Бр., Ж.* (2) тільки в голову. *Бр.*

Наука не йде на бука. *Г., П.*

На те коня кують, щоб не спотикавса. *Прок.*

За сю науку цілуйте батька и матір у руку. *Кулж.*

Науки не од ліса забігти. *Ст. Зб.*

Не в череві учаця.

Люде стали знати, як стало хліба не ставати. *Сл.*

6030. Добре все уміти, але не все робити. *Збр. Даз., [О.].*—Дай, Боже, все уміти (1), та не все робити (2). *Ст. Зб. [Бр., Дуб., Рад., З., Євх.].*

(1) знати. *Л., [Б.].* (2) пробовати. *Кан., К., Бер.*

Нема муки без науки. *Євх., Зал.*—
Без науки нема муки. *К.*

Доки не намуциця, доти не научиця. *Бр.*

Не терши, не мнявши, не істи (1) калача (2). *Бр.*—не мъявши, не буде калач. *Пир., Ком.*

(1) не буде. *Бер.* (2) калачів. *Прок.*

Давшися в науку, дай що имєє на муку. *Ст. Зб.*

За невміння деруть реміння. *К., Пр., Б.*—... а з тебе и хвашю (стяга з лимарщини, вздовж шкури). *Зал.*

Медведя, коли вчать танцювати, то му на сопілку грають. *Ил.*

Не штука наука, а штука розум. *Кр.*

Вік (1) живи (2), а дурнем умреш (3). *Рад.*—Цілий вік учись, цілий вік живи; а все дурний умреш. *У.*—Чоловік цілий свій вік розуму учиця, а дурнем умірає. *Нов.*

(1) Скільки не. *Кр.* (2) живи, вік учись. *Дуб., О., Коз.* (3) умри. *Сос.;* а дурнем все таки вмірати. *Коз.*

Лучший розум прирождєний, як научений. *Ил.*

6040. Шкода учить розуму. *Г., П.*
Ворона за море літає, а дурна вертаєся. *Прок.*

З письменних все лихо встає (1). *К., З., Л., Пир.*

(1) зло буває. *Кл.*

Письменний самий прескверний. *Збр. Даз.*
Через письменних западеця світ. *Кл., Ном.*

Як буде уміть писать, буде людей кусать. *Ком.*

Риба смердить (1) від голови. *Сков., [Ил.].*

(1) псуєця. *Чер.*

Як би ви вчилися так як треба, то й мудрість була б своя. *Кобз.*

Нехай Німець скаже — ми не знаєм! *Кобз.*

Не вчений, та товчений ⁽¹⁾. С. — ... та друкований. С., [Бр.].

⁽¹⁾ так провчений. Рад.

6050. Де чому училися, та дешо й знаєм. К.

И я колись під школою ночував. Лів.

Я був на росі, та навчився пороськòму говоряти: «Сену, запрягай кобилу бєлу—поїдем у ліс по дрова!» Ол.

Не святі горшки діплять. Об., Ёвх.—... ті ж люде. Л., Сл.—... а такі грішні люде, як и ми. Проск.—... а такі ж люде, як би й ми грішні. Ном.—Чи то святі горшки діплять! Кам., К., Л.

Як умієм, так и пієм. Яц., Бр., Бер., Рад.—Як зьуміла, так и спіла. Коз., О.

Хто що вміє, той те й діє. Х.

На гривні вчений. Пир.

Що ти знаєш! я більше винен, як ти маєш (на того, хто поправля старшого и д.). Ёвх.

Хвилозохв, а кобили в хамут не вміє запрягти! Ж.—Учений, а кобили не запряже. Збр. Лаз.

Не вміє ні бе, ні ме. Ст. Зб.—Ні бе, ні ме не знає. Лів., Г.—Ні бе, ні ме, ні бельмес. Павл.—Ні бельмеса не знає. Пир.

6060. Пісменний, та не друкований ⁽¹⁾. Кам., К.

⁽¹⁾ друкований: Ком.

Не знав, та й забув. К.

Як поночі в сливи. К.

Од дощечки до дощечки, а по середині ні грошечки. Л., Н., [Пир.].—Од доски до доски, а в середині ні трошки. Пир.

Од краю до краю, а в середині не знаю.

За титулу зачепивсь. Лів., Сл.

Покой та покой, та дванадцять покоїв, та у, та три палочки вгору—от тобі й тпру! Кам., К., Ном.

Аз—били мене раз. Збр. Шей.

Аз—били мене раз; буки — набралися муки. Збр. Шей.—Аз—бив дяк раз; буки—не попадай дякові вдруге в руки.—Аз, буки—бери граматку в руки.—Аз, буки, глаголі, повісили Василя, и драбинку несуть, за ка..чку трясуть. Лист. (II, 246).

Мурмулю чаричи—подай, жінко, олучі. Збр. Лаз.

6070. Ижипя—дубець до с...и близиця. Лист. (II, 287).

Архивмініхкопотопомозапечеревімінікевич (в Лубенські повітові школі було

колись учні вимовляють оце прізвище — звісно, «а ну, мов, хто вимовить!»). Ном.

Летів горобець через безверхий хлівець, ніс четверик гороху, без червоточку, без червоточини, без пачервоточини (теж було вимовляють, яко трудне для вимови).

Наш Карпо з своїми Карпинятами полужалукарпився (теж).

Ишов мужик из ярмарку по колоді через воду, тільки став він на колоду, бовть у воду! викис, вимок, виліз, висох, став на колоду та знов бовть у воду. Збр. Лаз.

«А знаєш?» — «Знаю.» — «А догадавсь?» — «Який біс!» Кам.

Бери, Петре, на розум! Ил. Р.

Пішла єго псалтира на перець. Ил.

Пише, як сорока лапою. Ном.—... сорока по тину. Зв., Бер.

Написав, мов курка ⁽¹⁾ лапою. П., Прав. Ниж., Лів.—Се написав, неначе сорока. Бр.

⁽¹⁾ як сорока. Прав., Ниж., Л.

6080. Написав, як чорт до Арехви. Ном.—... до Арехти. Кр.—Написав до Арехти! К.

Писав писака, читав собака. Пр.—Писала писачка, читає собачка. Зв., Л., [Проск.].—Писав писака: хто прочитає, тому стегняка (або: и той собака). Кр.—Як напише писака, то не розбере й собака. Проск., Л.

Писав, писав, та чім ими запечатав. Ст. Зб.—... писав,—чім запечатав? Ил.

Як напише дурень, то не розбере и розумний. Проск.

Так пише, як мак сіє; прийде читати, як в розі не знає. Ил.

Не при нас (тобі, мені) писано. П., Лів.

Спробовать пера и чернила, що в єму за ⁽¹⁾ сила: так цєро пише, як муха дше. Ос. 10 (IV, 26).

⁽¹⁾ що в перові за. Ном.

Єжели будеш пісьменний, пильнуй и не отступай пісьма: бо ти од него одступиш на пъядь, а воно од тебе на сажень. Ст. Зб.

Лучче сороці без хвоста літати, ніж пісьменному уміти читати, та не уміти писати. Дуб.

Учений недоучений гірше, як простак. Ил.

6090. Школа—церковний угол. Кл.

В нашій школі, як на татарськім полі: єсть где сісти, та нічого їсти. Ст. Зб.

—Школа гола: є де сісти, та нема що істи. *Ил.*

Школа всяким странным дім єсть вольний. *Кл.*

Школа дом вольний, а не своявольний. *Ст. 3б.*

Смажено, печено в смолі, не кажи, що ся діє в школі. *Проск.*

Приповідь в школярів: не вкрав, але достав. *Кл.*

Школярської юхи набрався. *Ст. 3б.*

Єдна то бурса! *Ил.*

Субітки дадуть. *З., Л., Хор., Пир., Пер.*

Березовим пером виписувати. *Кл.*

6100. Прийде Май, (школярів) не займай, а Юль, хоч плюнь. *Пир.*—Як прийде Май, у книжку дуже заглядай (бо скзамени надходять), а як прийде Юнь, то я в книжку плюнь. *Кор.*

Шануй учителя паче родителя. *Євх.*

До нас в науку — ми навчимо! *Кобз.*

Просвітити, кажуть, хочуть — сиверменими огнями.

И премудрих немудрі одурять!

Невчене око загляне ім в саму душу глибоко-глибоко.

Лучший ПРИКЛАД, ніж наука. *Ил.*

Старі крутяця, а молоді учаця (або: Старі покрутились, а молоді навчились). *Р.*

Коли игумен за чарку, то братія за ковші. *Євх.*

Коло сухого дерева ⁽¹⁾ и сире горить. *Ил.*

⁽¹⁾ За сухим. *Л., Ст. 3б.*

6110. Що РАДА, то не зрада. *Рад., Зан. (I, 65).*

⁽¹⁾ порада. *Ст. 3б.*

Як рада, то й порада. *К.*

Одна рада хороша, а дві ліпше. *Нос.*

Одна голова добре, а дві лучче. *Зв.*

Одна розумна ⁽¹⁾ голова добре, а дві ще краще ⁽²⁾. *Л.* — Що голова, то розум, а дві ще лучче. *Кр.*

⁽¹⁾ Одна. *Зв.*; Один розум. *Пир.* ⁽²⁾ лучче. *Зв., Пир.*

З пороаю добре (або: лучче) бити. *Кон.*

Без ради й вісько гине. *Бр.*

Хто людей питає, той розум має. *Ск.*

Надто знай, та ще питай. *Пир.*

Хто каже доладу, то ухо наставляй, а

хоч и без ладу, то й тож не затикай. *К., Кан.*

6120. Щоб часом дармо не блудить, чужого розуму питайся. *Ст. 3б.*

Послухай мене дурня, то будеш розумним ⁽¹⁾. *Л., Ос. 7 (V, 42).*

⁽¹⁾ дурного, то й сам розумним будеш. *Пир., Пр.*

Хороше нарадив—так як умів. *Ст. 3б.*
Наче вуші підогнав (як хто дасть добру пораду). *Зал.*

Ей, миряне! шевці, кравці, крамарі, шапарі! сходіця, сходіця ради послухати, табаки понюхати! *К.*

Табаки понюхаймо и ради послухаймо. *Бр.*—Сядем на колоді, поговорим по пригоді, табаки понюхаєм и ради послухаєм. *Дуб., Рад., Л.*

«А що ви там робили?»—«Табаки понюхали, ради послухали — та й додому пішли.» *Зв.*

Де великая рада, там рідкий борщ (де довго радаяця, користи мало). *Ил.*

Буде правда, буде рада. *Гат.*

Той дає раду, хто знає правду. *Гат., Коз.*

6130. Добрая тая рада, де ширая правда. *Ос. 19 (XIV, 29).*

Ииша рада гірш як зрада. *Гат.*

Добре той радить, хто людей не звадить. *Ил.*

Добра рада — як готові гроші, а ліхая — готове нещастя. *Бр.*

Були б гроші, а порада буде. *Ос. 19 (I, 14).*

Коли шукаєш ради, стережися звади. *Ил.*

Радься другого, а смотри свого.

Чужа голова—темний ліс. *Новг.*

У чужу душу не влізеш. *Ком.*

Нікому на чолі не написано, що він. *Ил.*

6140. Не один раз чоловік міняє на своїм віку. *Пир.*

Йди по другу голову. *К.* — ... щоб и тії збуця. *Зв.* — Оце ще йде по другу голову! *К.*

Од того лиха не маю, що свій розум маю. *Пир.*

Людей питай ⁽¹⁾, а свій розум май. *Проск., Кан., К., Л., Пир.*

⁽¹⁾ ся радь. *Г.*

Людей ⁽¹⁾ слухай, а свій розум май ⁽¹⁾. *Ск.*

⁽¹⁾ Людей добрих. *Рад.*; Других. *Ис.*
⁽²⁾ держи. *Рад.*; а сам уважай. *Бр.*

Не позичай у сусіда розума. *Г., П., Прав. Ниж.*

Послухай мене, то зза моєї голови на твоїй и волоска не стане. *Євх.* — За моєї голови на твоїй и волоска не стане. *Ил.*
Хай чорт як не скачє, то скаче, а ти гріха не берись (не набірайся). *Кр.*
Хороше нарадив— хоч покинь. *Ст. 36.*
Не зматися ради. *Гат.*

6150. Хто ДУРНЕМ уродивсь, тому дурнем и вмерти. *Ос. 3 (X, 95).*

Як нема розуму від роду, то не буде и до гробу. *Євх., Бер.*

Дурне вродилося, дурне и згине. *Проск.*

Дурний и в Києві не купить розуму. *Ил.*

Як Мурин ніколи білим, так дурний розумним не буде. *Ил.*

Скоріш дурень одурить розумного, як розумний дурня на розум наведе. *Ос. 18 (VII, 55).*

Пуста голова а ні посивіє, а ні полисіє. *Ил.*

Дурна голова не полисіє. *Кр.*

Дурень и м'яло вломить. *К.* — ... ломить. *Рад.*

Послухай дурного, то й сам дурним станеш. *Ном.*

6160. Дурень псові очі псує. *Ил.*

Дурням ⁽¹⁾ закон не писан ⁽²⁾. *О., Кр.*

⁽¹⁾ Дурню. *К.*; Дурному. *Н., Пр.* ⁽²⁾ не писаний. *З.*

Дурному гори ⁽¹⁾ нема. *Лів.* — ...немає, а все низ ⁽⁴⁾. *Б.*

⁽¹⁾ й гори. *Рад.* ⁽²⁾ усе рівно. *Л.*

Дурному море по коліна. *Об.*

Дурному (або: Дурню) розум не заважить. *Ст. 36.* — Тому не розум заважить. *Пр. в Ст. 36.*

Дурний дурне й торочить. *Пр., Лож.*

Дурному дурне в голові. *Прав. Ниж., Бер., Пол.*

З панами рідко, и з дурнями ніколи не ставай. *Ил.*

З ⁽¹⁾ дурнем пива не зваріш. *Гад.*

⁽¹⁾ За. *О.*

З сліпим дороги не знайдеш. *Не.*

6170. З дурнем зчепитись — дурнем зробитись. *Гат.* — Зв'язьжись з дурнем, то й сам дурнем будеш. *З.* — З дурнем знайди, сам дурнем будеш. *Проск.*

З розумним розуму ⁽¹⁾ набересся ⁽²⁾, а з дурним и останній ⁽³⁾ загубиш ⁽⁴⁾. *Л.*

⁽¹⁾ ума. *К., Ш.* ⁽²⁾ набрацьця. *К.* ⁽³⁾ и готовий. *Ш.* ⁽⁴⁾ загубить. *К.*

Послухай дурня ⁽¹⁾, то й сам будеш дурень ⁽²⁾. *Рад., Л., Пир.*

⁽¹⁾ дурного. *Бр.* ⁽²⁾ дурний.

Кого Бог хоче покарати, то перше розум відійме. *Крем., Нос., Грам., [Проск., Б.]*

Антигона Сохвоклова.

Луччий піяк, ніж дурак: *Ил.*

Луччий мудрий, хоч лихий, як добрий, а дурний.

Лучче з розумним у пеклі, ніж з дурним у раю. *Зал.*

Чим мудрий встидаєцца, тим дурний величаєцца. *Г., П.*

Один дурень камень у воду кине, а десять розумних не витягне. *Кр., [Зв., К., Євх.].*

Один дурень закине у воду сокиру, а десять розумних не витягнуть. *Яц.*

6180. Най сліпий камінь у воду верже, то и видючий не найде. *Ил.*

З дурнем знайдеш, то и не поділісся. *Проск.* — З дурнем ні найти, ні поділити. *Коз., [О.].*

Лучче з розумним два рази згубити, як з дурнем раз найти. *Яц.* — Дай, Боже ⁽¹⁾, з добрим (або: розумним) загубить, а з лихим (або: дурним) не найти. *Бр.* — Добре з добрим, а з сучим сином, найшовши, не поділісся. *Ком.*

⁽¹⁾ Лучче. *Кан., К.; Бодай. Пир.*

До сіти впаде, хто з дурнем краде. *Ил.*

З дурним и в ступі не справисся. *Дуб.*

Дурному хоч кіл на голові теша, а він все своє. *Зал.*

Чорта ⁽¹⁾ хрести, а він каже ⁽²⁾ пусти. *Прав.* — ... а він в воду лізе. *Проск.*

⁽¹⁾ Дурня. *У.; Дурного. Проск.; Ти ёго. Бр.;* ⁽²⁾ кричить. *Бр.; У., Проск.;* Чорт чортом: ти ёго хрести, а він кричить. *Кан., К.*

Півня на заріз несуть, а він каже: *ка-каріку!* («не знає своєї смерти»). *Рад.*

Ти ёму *Очешаш*, а він тобі *од лукавого. Лів.*

Дурня на голову тручай, а він на ноги паде! *Ил.*

6190. Дурнем бути—не дубагнути. *Коз., Гат.*

Дурня де не посієш ⁽¹⁾, там и уродицця ⁽²⁾. *Бер.*

⁽¹⁾ сіють. *К.* ⁽²⁾ вродить.

Дурнів ⁽¹⁾ не ⁽²⁾ сіють, не ⁽³⁾ орють ⁽⁴⁾, а сами родяцця ⁽⁵⁾. *Л., [Пр.].*

⁽¹⁾ Дурня. *Ст. 36.; Дурнюв. Рад.; Дурних. Зв., Полт., З.;* ⁽²⁾ и ⁽³⁾ ні. *Проск., Ст. 36.* ⁽⁴⁾ пашуть. *Рад., Коз., Ст. 36.* ⁽⁵⁾ плодяцца. *Лож.;* родять. *Коз.;* ростуть. *Рад.;* ся родять. *Проск.;* ся родять. *Ст. 36.*

За дурними нічого в Київ іхати, вони й тут є. *Зв.*

Пізнати з мови, якої хто голови. *Ил.*

Дурний носить серце на язичі, а мудрий язик у серці.

Дурний, коли мовчить, то за мудрого уходить.

Дурень ⁽¹⁾ думкою багатіє ⁽²⁾. *Ск., Лист. (II, 245).*

⁽¹⁾ Дурний *У.* ⁽²⁾ багатий. *Рад.*

Сліпий, хто через решето не бачить. *Бр.*

Сліпий, хто дальше від носа не бачить. *Г., II.*

6200. Чорт тому винен, хто дурень. *Пр. в Ст. 36.*

Дурного ⁽¹⁾ і в церкві б'ють. *Рад., Л., Ст. 36., Кулж.*

⁽¹⁾ Дурня. *Проск., Коз., О., Кр.; Дурнів. З., Пр., Павл.; Дурних. Бр.*

Дурнем то и наробитися. *У.*

Добре дурня здурити. *Ил.*

Коли не вмів пирога ззісти — ке ёго сюди (як хто прогавить що, а друге покористуеця)! *Нож.*

Дурневі щастя. *Зв.*—Дурневі Бог щастя дає. *У.*—Дурням щастя. *Н.*

Щасливи дурень, нічим ся не журить. *Кан., К.*

Дурень нічим ся не журить: горілку п'є и люльку курить. *Ил.*

Дурневі и Бог не протилиця.

Дурному ⁽¹⁾ и Бог простить. *Ск.*

⁽¹⁾ Дурневі й. *Проск., Пр.*

6210. На дурню и Бог не зище. *Б.*

И Бог за дурним. *Не.*

Хто дурневі вибачить, має сто днів відпусту. *Ил.*—Дурном з кроку ступити, сто днів одпусту доступити. *Бр.*

Пошийсь у дурники, та й іж бублики. *Пир.*

Дурному удасця, розумному ж трясця. *Коз.*

Не всім же в дурня и вдасця. *Ёвх.*—Еге, не всім же в дурня и вдацьця! *Лох., Пир.*

Дурному дасть Бог щастя, та не дасть розуму. *Ёвх.*

Човпуть ёго, мов дурного. *Проск.*

Дурень на дурню сидить и дурнем поганяє. *Пир., Н.*

О, де ви такі розумні й понабірались. *Пир., О.]*

6220. Розумного батька дитина! *Ск.*—... діти. *Л.*

Дурень дурнем! *Проск.*

Безличний попів Гриць. *Збр. Шей.*

Дурний зверху. *Сос., Кр.*

Дурний Харько Макогоненко. *Ёвх.*

Уманський дурень! *Бер.*—... з чужого воза бере, та на свій кладе. *Прав. Ниж.*

Дурень ярмарковий. *Лів.*

Дурний, як Омелько. *Я.*

Дурний, як турецький кінь. *Ил.*

Дурний, як баран. *Пир.*

6230. Дурний, як пень. *Н., Кон.*—... як сосновий пень. *О.*

Дурний, як довбня. *Кр.*

Дурний, як сало. *Бр., Проск., Ис.*—... без хліба. *Бр.*—Розумний, як сало. *Кр.*

Ото дурний—як сак. *Бр., У.*

Дурний, як чобіт. *Проск.*

Дурний, аж гуде. *Кр.*

То-то сь розумний, аж крутисся! *Проск.*—Дурний ⁽¹⁾, аж крутиця. *Прав: Ниж., Лів., Сл.*

⁽¹⁾ Дурне. *Л., Гр.*

Дурний, аж світиця. *Л., О., Кр.*—Дурне, аж світиця. *Лів.*

Дурне, аж носом баньки дме. *Пр.*

Дурне, аж очі ёму рогом лізуть.

6240. Розумний, як Хведькова кобила. *Прав.*

Розумний, як Беркови штани. *Збр. Шей., Б., О.*—... як Беркове теля. *Кр.*

Розумний, як Соломонів патинок. *Бр.*—Як жидівський патинок. *Сл.*

На ⁽¹⁾ цвіту прибитий. *Рад., Л.*

⁽¹⁾ *У. З., Кон.; Из Пр.* ⁽²⁾ пришибаний. *З.; пришибено. Х. 36.*

Мішком прибитий. *Пир., Гор.*—Мішком прикритий. *Кр.*—Мішком зза угла прибитий. *Л., Кр., [Бр., Зв., К., Кон.]*.—Неначе изза угла мішком прибитий. *Пр., Р.*

Пошився у дурні. *Пир., Ст. 36., [Бр., Пр.]*.—... у дурники. *Проск.,*

Стропився (здурів, загубив труп). *Лів.*

Дурному він брат. *Бер., Рад.*

На дятчий розум перейшов. *Бр., Проск., Ил., [Коз.]*

Перейшов надівочий розум. *Прав. Ниж., Пол.*

6250. Младенці в голові (дур). *Кон.*

Нема гоя в голові. *Ос. II (XVIII, 40).*

Царка в голові немає. *К.*

Нема кишок в голові. *Ёвх.*

Нема клепки. *Пир.*—Клепки ⁽¹⁾ не достає. *Дуб.*—Третєї ⁽²⁾ клепки нема. *Бер.*

—Третєї ⁽³⁾ клепки не достає ⁽⁴⁾. *Зв.*—Тобі клепки єдної в голові не достає: тобі треба клепку вставити. *Бр.*

⁽¹⁾ Клепки в голові. *Нос.* ⁽²⁾ Дев'ятої. *Х.; Десятої. Пир., Пр., Павл., Пр. (2)*

Десятої. *Зв., Рад., З., Л., Кр.* (1) не стає. *Рад.*

Не повно ума. *К.*—Не зповна ума. *Бр.*
Не всі (1) дома (2). *Ск.*

(1) Пема всіх. *Проск.* (2) вдома. *Бр.*

Голова не до ради, а купра не до кри-сла. *Гайс.*

Голова не до ради, а паністара не до круля. *К., Кан.*

Вітер свище в голові. *Ж.*

6260. Ловить білі метелики (бавицця, мов дитина). *Пир.*

В ві ще золотом уші позавішувані. *Л., О.* — Золотом тому еще уши завішані. *Ст. 36.*

У ёго в умцю за дурну вівцю. *Сл.*

Ума ні з шило нема. *Пр. в Ст. 36.*

Дурніший од попа. *Пир.* — Хіба я (1) дурніший (2) од попа! *П., В., Сівер., [З., Коз., Кр.]*. — Хіба ж то він дурніший від попа. *Євх.*

Що співа над мерцем, як усі плачуть. — (1) Чи вже я. *Д.* (2) Оце вже таки, хіба я дурніший. *Кр.; дурніє. Кр.; дурній. Коз.; дурніє.*

Нема в тебе толку — хоч запали, так не тріскіє. *Євх.*

Не маєш у голові тулку за дурну курку. *Бер., [Бр.]*. — Нема в тебе толку и за курку. *Рад., Пир.*

Ні з губій мови, ні з носу вітру. *Ил.*

Ні мови, ні глови. *Бр.*

Хоч село в голову клади. *Рад.*

6270. Дурний тебе піп христин. *Зв., О., [Бер., Рад.]*. —... що в воду не впустив. *К.* —... христин, що не втопив. *Мг.*

Що вгне, то калач! *Пер.*

Дурень, дурень (1), а в школі вчився! *Ос. 16 (IV, 14), Проск.*

(1) Дурний. *Пир., Пр.; Дурний. З., Л., Пир., Пер., Н.*

Ото з тебе бемул (дурень)! *Збр. Шей.*
Алежто дурний, аж куриця! *Збр. Шей., [Кан., К.]*.

Утеребив Бог душу, як у пень, та й каєцця. *С.* — Уліпив Бог душу, як у шня. *Рад.* — Утулив Бог душу у пень. *Л.*

Создав Бог та й ніс висякав! *Ном.*

Світ зійшов (1), а ще такого дурня не знайшов. —... не бачив. *Проск.*

(1) пройшов. *Гл.*

Ото дурний! а ще й битий! *Кобз.*

Дурний, дурний, — та й не журиця. *Б.*

6280. Від дурня чую, то ся недивую. *Ил.*
Мовчи, так подумаютъ, що ти розумний. *Кулж.*

Чи то ёму дав Бог мудрость. *Кон.*

Нащо голова на в'язях (не так зробили)! *К.* —... на в'язях? щоб не спала. *Бр.*
Познаєш Познаєського! *Ст. 36.*

Стидко-бридко Яремою звацьця (або: Яремі озвацьця), а Ярема — «гов!» *Б.* —... Яремою звати, та Ярема й гу! *Новг.*

Забув, що й на боргу. *Лист. (II, 182).*

З ним и остатній розум загубиш. *Ном.*
Думаютъ-думаютъ — ні вголос, ні мовчки. *Кобз. (154).*

Як суде, так и б'уде. *Кр.*

6290. Який ум, такий и товк. *Кр.*

Не козаковать Миколі, бо не буде у ёго коня ніколи. *Не.*

Таке цікаве, аж бульки з носа лізуть. *Ил.*

Чи не дав вам Бог на розум (полічити, поховати и д.)? *Л., Кон.*

Що ж ти будеш робить! свого розуму не вставиш. *Кон.*

Який бо ти бевзь и справді! *Кобз.*

Цур тобі, який ти дурний! *Бр.*

(1) Цур та пек. *Бр., Ж.*

Ййбогу, овеча натура! *Кобз.* — Натура овеча. *Чир.*

Е, та й дурний же ти, панебрате! *Зв.*
— «Та й дурний же який ти, панебрате!»
— «Е, так великий!» *Л.* — «Тò-то ти дурний!» — «Коли здоровий!» *Бр.*

Ото дурень! був би ще більший, та вже нікуди. *Пир.*

6300. Цимбале, цимбале дурний. *Проск.*
Голова! *Лив.* — Ой ти, голово! *Кон.* —
Овва! та й розумна ж голова! *Гат.*

Бецман! *Пир.*

Цвілі голови! *Кр.*

Безголова усі сім'я. *Пир.*

Ах ти пришиблена курка! *Проск.*

Оглух (1) царя небесного! *Кон.*

(1) Охух. *Пир.*

Опе, саю (дурний)! *Бр.*

Дурне село. *Нос., Л.*

Ет, маняк! *Б.*

6310. Покиньків (покидьків) брат. *Євх.*
Отто ще митутя: ні дома, ні тута (дурне и дома, и тута). *Зал.*

Ростом з Івана, а розумом з болвана. *Пр.*

Голосний, як дзвін, а хоч довбиєю вбий. *Рад., О., Б.* —... дзвін, а дурний, як довбня. *Пр., Лох.*

Глянь (1) на вид, та й кажи (2), що Свирид (3). *Рад.*

(1) Подивись. *Кр.* (2) та й питай. *Кр.;* видно. *О.;* Глянувши на вид, то знать. *Рад.* (3). *Давид. Б., О., Кр.*

Видно азадуг (¹), шо Пархім (²). *Проск., Павл., Зв., Рад., [Бер.]*.

(¹) й з рила. *Пер.* (²) Мартин. *Бр., Пер.*

Видно й азадуг Супрунадуг. *Гат.*

Як дурень — седи та дома гледи. *Коз.*

Дід твій—дрига: піймав жабу, та й каже—риба. *Євх.*

Дід твій лисий, а баба голомоза (або: куца). *Євх.*

6320. Ой ти тіменний! *Б.*

Кручений ти благовісний. *Сл.*

Наївся блекоти (*Hiosciamus niger. L.*).

Ном.

Де він, неклепанний! *Пир.*

Оце як бач, то не товпач, бо скажуть — дурень дужий. *Не.*

Чырак великий, а гною м'яло. *Проск.*

Скорний, та (¹) босий. *Г.*

(¹) Хитрий, а. *К.*; Цікавий, та. *Нов., Пир.* Цікавий, а. *Бр.*

Цікавий, а дурний. *Бер., К.*

Цікавий козак, та босий. *Б.*

В очах мигтить, а (¹) в голові свистить. *Проск.*

«Хоч би й я: одяглася, а довгу багатю. — (¹) Зверху блистять. *З.*

6330. Глузду нема. *Гр.*

Глузду натяглись. *Гат.*

Зсунувся и глузду. *Прав. Ниж., Пол., Лів., Сл.*—... як пес з соломи. *Проск.*

— Стара з глузду зсунулась, мов собака з соломи. *Євх.*—З'явив з глузду. *Рад., Пир., Кр.*

Одбив глузди («хто вдарився на потилицю»). *Пир.*

Збився з плугу.

Збився з пантелику. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*—... пантелику. *П., В.*

Дивиця, як чорт на попа. *Л., К.*

Дивиця (¹), як теля на нові двері. *Кан.*

(¹) Дивуєця. *Гат.*

Витрещив (¹) очі, як козел на нові ворота. *Сос., М.*

(¹) Вилупив. *Гл.*

Дивиця, як баран (¹) на нові ворота. *Збр. Шей.*

(¹) віл. *Ил.*; корова. *Кр.*

6340. Великий, а дурний. *Бр.*

Велик пень, та дурень. *Ст. Зб.*

Великий дуб, та дуплинастий. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*—... малий, та натопуваний. *Коз., Кр.*—... дуплинаний, порохнею напхатий. *Гр.*—Велик дуб, та дупнат. *Ст. Зб.*—Дуб, та дуплинаний. *Гр.*

Великий, як ломака, а дурний, як собака. *Євх.*

Високий, як дуб, а дурний, як пень. *Рад.*

Великий, як світ, а дурний, як кіт. *У.*—... як сак. *Проск.*—... як чіп. *Яц.*

Високий, як тополя, а дурний, як хвасоля. *Уш.*

Високий до неба, а дурний як треба. *У., К., Зал.*—Великий аж до неба, а дурний, як не треба. *Бер.*

(¹) Високий. *Зв., Бер., Черн.*; Здоровий. *Пир.*; Виріс. *Зв.*; Велик. *Гл.*

Через пень, через колоду валить без уходу (здоровий, а дурний). *Нос.*

Хоч дурний, та високий. *Не.*

6350. Хоч дурень, аби велик. *Ст. Зб.*

Велика Педоря, та дурна. *Павл.*

Великий татарський кінь, а дурний. *Ил.*

Голова велика, а розуму мало. *Ил., Кр.*

Борода велика, а розуму мало.

Борода виросла, та ума не винесла.

Ст. Зб.

И вродилась, и виросла, а розуму не винесла. *К.*

Борода як у старого, а розуму ніт и за малою. *Г., П.*

Живіт товстий, а лоб пустий. *Ил.*

З великого розуму! *Пир.*—... у дур заходить. *Л.*—... та в голову зайшов. *Об.*

6360. Ум за розум зайшов. *Л., Кр.*—... зійшов. *К.*—Ум за ум заорав. *Павл.*

Оттакої небувало! *Пир.*

Оттакої пресвятої (¹)! *Л.*—... соли за копію. *Ком.*—... пресвятої ще й не було! *Чер.*—Оттакеє пресвятеє! *Зв., Пир., Пр.*

(¹) трисвятої. *Ном.*

Хоч тюкай! *Пир.*

Тютю на тебе! *Гат.*—... навісний (або: навіжений)!—Тютю дурний! *Кулж.*

Тю на твого батька! *Ос. 10 (V, 47).*

Тю, на твого батька віровка! *Ш.*

Плюй на свою голову! *Коз.*

Плюй на свій слід!

Навіжений, схаменися! *Проск.*

6370. На, дурний, сала! *К., Коз.*

Цур (¹) дурня! *Зв., Пр., Лох., Л.*

(¹) Цур. *Сос.*

Цур дурня (¹) та масла грудка (²)! *Л., Пир., Х., Кв. (II, 92).*

(¹) дука. *Не.* (²) грудня. *Пир., Х.*

Цур дурня и паличка зверху! *Ном.*

Цур дурного, та в горох! *Рад.*

Цур дурня в борщ! *Євх.*

Цуцу добрий, не порви торби! *Ном.*

Цуцу, босий! не ходи в просі! *Лист. (II, 246).*

Ні се, ні те,—іжте хрестяне. *Збр. Лаз.*
З дурної голови та на людську. *К.*
6380. Чи ти здурів, чи збожевільнів!
Лист. (II, 287).

Джиг, Марушка,—з перцем юшка. *Не.*
Шик-прик! *Ном.*

Сік-пік на помело, коли води не було. *Ил.*
Сдик-брик на гвоздик! *Збр. Лаз.*

Круть, верть,—та й геть. *Гат.*
Прийшов, бдикнув,—та й далі пішов.
Збр. Шей.

Вернись, куме, шило ззаду. *Ном.*
Митець голою паністарою іжаків бить!

—Нема вдачі пікою іжака вбить. *Пир.*
З дуру, як з дубу. *Чир., Пир.* —
Сказавесь, так як дурний з дубу вірвався.
Бр.

6390. Утяв Панька по штанях. *Зал.*
Не в ті вузась! *Ос. 20 (XIV, 113).*

Штурх (¹) Панька в око! *Гайв.*—... а
вія (²) и так слішій (³). *Ид., [Ст. 36.].*

(¹) Либ. *Ст. 36.*; Утяв. *Бр.* (²) а Пань-
ко. *Евх.* (³) а воно и так сліпе. *Яц.*

Здоров, дурню, коли намагаєсь! *Зал.*
Добридень на Велидень, добривечір на
Різдво! *Черн. г.*

Церкву обдірає, а звінницю побиває. *Ил.*
—Церкву покрив, а звінницю обдер.

Після гебля сокирою! *Нос.*
Дурню, купи перцю, коли велика мір-
ка! *Нов.*

Куди, дурню, перцю—шахврану ті при-
чню. *Ил.*

«Світи, Гапко, дав Бог телятко!»—«Пі-
дя, Денисе, подивись, чи лясє!» Пішов
Денис—собаку в хату втис. *Чир., [Евх.].*

6400. Дурний в дурного та й спове-
дався. *Рад.*

«Що, дурню, робиш?»—«Воду міраю!» *У.*
—Що дурню робиш—воду міраєш? *Проск.*

Небозі сонечко мрієця, — воно ж зрад-
ніло, та й справді грієця. *Гат.*

Ворона літає, а дурень голову задирає.
Проск.

Брехун бреше, а дурень віри йме. *Кр.*
Летопень (¹) лепече, а дуринь слухає.

Проск.
(¹) Лепетень. *Кр.*; Лопотун. *Ком.*

Рушпв розумом, як здохлє теля хво-
стом. *Ил.*

Рожжуй, та ще й у рот положи. *Пир.,*
Ком., [Зв., Бер., Коз.].

Їму треба так, як лопатою класти (не
хутко розбірає діло). *Бр.*

Сліпій куриці усе пшениця. *Ш.*

6410. Напитав Сорок Святих и без Ве-
ликого посту. *Проск.*

Дурному Гаврильці усе чорнобривці. *Коз.*
Гоницьця за лисицею, а стрілять зай-
ця. *Гл.*

Молись Богу, та лягай спати. *Бр., Л.*
Перехрести мари, щоб не дремали (або:
не брехали). *Кр., Б.*

Перехрестись та лагай спать. *Пол., Лів.*
—Хрести п'яти та лягай спати. *Л., [К.,*
Бер.].

На здоров'є кумі Олені, що хвіст дов-
гий! *Гор.*

Доброго здоров'ячка, пані Муйсієва!
Кулж.

Здоров, Терешко, в новій сороці! *Ст.*
Зб.

Крути, Панько, головою! *Бр.*
6420. Дай курці гряду, а вона летить
на банти. *Ил.*

Тягни, чорте, за попом. *Не. —*
Що навіженому по розумі! *К.*

В очереті шукає сука. *Ил.*
Що дурний робить? п'ює та хапає.

Дурень воду носє, дурна Бога просє,
гори хата ясно, щоб ти не погасла. *Сум.*

Оженився дурний (або: Оженився по
весні), та взяв бісновату, та не знали,
що робить—запалили хату. *Рад.*

Впав батько з гори — чорт його бери!
Проск.

Брехавсь, писку, Великдень близько!
коноплі истерті и діти обдерті (у д. Шей-
ков. розказана и брехенька, відкіля взя-
лась ся приказка). *Збр. Шей.*

Чудний, як бублик! *Лист. (II, 286).*
—... що кругом об'їси, а в середині не-
ма нічого.

6430. Дурень и тому рад. *Бр.*
Богу невимовно—шага положила, а п'я-
така взяла. *К., Б.*

Нате и мої штани, нехай визоляцца! *Кр.*
—...штани в жутко. *Коз. п.* (у Козарі).

Нате й мій гріш на ладан, щоб и моє
перед Богом курилось. *Полт. г.*

Нате и мій галуз до церкви! *Бр., Кр.*
Нате вам п'ятака, прийміте мене штур-
пака. *У., Евх.*

Нате и моїх п'ять. *К.* —...щоб було
десять. *Лів.* — На й моїх п'ять грошей

до складки, щоб було десять. *Бр.*
Нате й мій стовбун, щоб и я там був.

Пер.
Нате й мій гріш, та купите дєгтю, бо
и у мене паршива голова. *Евх.*

Нате и мій глек на капуста. *Зв., Л., Коз.,*
Кр., Евх.—... щоб и я Хівря (¹) була.
Кременч., Л., Пир., [Не].

(¹) Гапка. *Не.*; Настя. *К., Пер.*; Вів-
дя. *К.*; Пріська. *Л.*; риндя. *Не.*

6440. Натє й мій глек на капусту, щоб порожній не був. *Л.*

Натє и мій глек на сироватку, щоб и моя була масниця. *Л., Гл.*

Тинди-ринди за три гроши. *Ил.*

Стріло-бріло, здоров іхав! *Сос.*

Не приходиця в Середу Вшестя. *З., Л., Пр., Гад., Павл., [Євх.].*—... а все в четвер. *Пир.*

Отакої соли за копійку! *Пир.*

6446. Ні се, ні те, — святи, попе, яйця! *Бер., К.*

6450. Огледілись, як наїлись. *Зв., Пр., Пир., Збр. Лаз.*

(¹) Зпохватились. *Пир.*

Огледівся Курта, як хвоста не стало. *Збр. Лаз (з Кобр.).*

Очнувсь (¹) монах, аж смерть (²) в головах. *Гр.*

Не вдалось поправитись, а через поправку на гірше вийшло.—(¹) Гай, гай. *Гр.* (²) Малах аж скула. *Нов.*

Очнувсь дурень у ягодах. *Рад.*— Одумався (або: очнувсь) (¹) дурень та в ягоди. *В.*— ... та не впору.

(¹) Схамепувся. *Гл.*

Очнувсь дурень у Шведчину. *Кр.*—... та в Шведчину. *Кор.*—Як дурень в Шведчину.

Назад, ринда! *Кан., К.*

З якої речі? *З., Л., Пир., [Гат.].*

З якого дива, з якого вдання? *Гат.*

Після чого?! *Пир.*

Роди, Боже, з мішка та повмішка (ніби Литвин сказав). *З., Л.*

6460. Дурному (¹) вічна пам'ять. *Ск., Ст. Зб.*—... а нам на здоров'я. *Лів.*

(¹) Дурневі. *Ил., Кан., К.*

Божевільний Марку, ходиш по ярмарку: ні купуєш, ні торгуєш, тільки робиш сварку. *Ил.*

Лисця од дощу під борону ховалась— не всяка, казала, капля капле. *Нос.*

Що піп, то й батько. *Проск., Павл., Б., Євх., Ст. Зб.*

Сім літ хробак в хріні зімував, а смаку не зазнав. *Ил.*

Зажурився, що в мене грошей нема. *У.*— ... незабавно и в тебе не буде.

Стережися того, що немає чого. *Ил.*

Ні сіло (¹), ні пало (²), дай бабо (³) сало (⁴). *Бер., Пир., [Бр., Проск., Рад., Пр., Кр.].*

(¹) сіла. *Ст. Зб.* (²) пала. (³) бабі. *Ил.*; Боже. *Зв.* (⁴) сала. *Ст. Зб.*

Роди, бабо, дитину, а бабі сто літ. *Бр.*— ... будеш панянкою за годяну. *Ил.*—

... бабо, коли бабі з літ вийшло. *К., Коз.*

Роди, бабо, ягоди! *Євх.*

6470. Так як кажуть за дванадцять миль кісілю! ні з с'єго, ні з того приїхала до мене кума з Ніжєня. *Зан. (I, 146).*

Куме, куме, дурний твій уме! за сім миль та в мед ити (на храм або до причастя). *Рад.*

За сім (¹) миль (²) кісілю істи (³). *К., Л.*

(¹) дванадцять. *Кан.* (²) верст. *Пир., О., Павл.*; за сто верст. *Б.*; Дурний куме! за сім миль ідеш. *Рад.* (³) хлєбать.

За кавалок (¹) кишки (²) сім миль пішки. *Яц., Руд.*

(¹) шматок. *Зв., Бер.*; кусок. *К.*; для одної *Ил.* (²) тріпай. *К., Бер.*; бїжить. *Зв.*

Три дні ходу— до обід празника (про храмування). *Ил.*

Де храм, и я тамъ. *Ст. Зб.*— ... то и ми там. *Ил.*

Доладу, як ложечка по меду. *Л.*

Танцювали-танцювали, та й не уклонилися (кінця не довели чому)! *Бер., К., Кан.*

Усі раді, що у рибіо теля. *Ном., [К.].*

Закупила батька, щоб горілки не пив. *Кон.*

6480. Кукуріку мандеріку. *Ил.*

На здоров'я козі, що хвіст довгий. *Лів.*

Моргни, сліпа, коржа дам! *Бр., Лит., Бер., К.*

«То чекар, хлопчїя та!... говорять на дівку.»

Не туди стежка в горох. *У.*— Пізнає, куди стежка вь горох. *Г.*

Сирєно, масляно—корова ожеребилась! *Ст. Зб.*— Сиряно, масляно— на головї наклано. *Л.*

Сиряно-масляно, дай, Боже, на користь. *Ос. 20 (XI, 73).*

На твого батька лисого! *Пр., Лох., Пир.*—... лисого батька. *Л., Пир.*

Цюцю дурний салабай! *Не.*

Здоров живєш, що води напився! *К.*

«Здоров, дурню! де живєш?» — «Не знаю.» *К.*

6490. Хїба єму розум завадить. *Євх.*

Пізнати дурного по смїху єго. *Г., П.*

Дурному горя нема. *Пир.*

Не казав би то—мала, ато велика, та змалїлась. *Л., З., Кон.*

Дурним диво! *Кр.*

Дурному на диво. *Пр., Лох.*

Дурному и лубок цяцька. *Бал.*

Дурень червоному рад. *Зв., Бр., Кат., [К., З., Л.].*

Дурень, дурень, — а в огонь не полізе.
Пир.

Не хвались мудрий мудростію, ні сильний силою. *Ил.*

6500. Мудрим ніхто не вродився. *Г., В., П.*

И по премудрих часом чорт іздить.
Проск.

И на мудрім дідько на Лису гору іздить. *Ил.*

Од великого розуму и роги поростуть.
К., Пр.

Що тобі до того, як розуму нема ні в кого. *Проск.*

Дурень, та собі. *Ст. 36.*

Кінь на чотирёх ногах та спотикаецця. *Л., [Зв., Проск., Дуб., Бер., Рад., З., Пир., О., Коз.]*. — ... ато чоловік не споткнеця. *Л.* — ... а чоловік на двох, та щоб не спіткнувся. *Бр.* — ... споткнеця, а мені на 'дному язичі, та не споткнущця. *Б.* — ... копитах та спотикаецця, а чоловік, єдиним язиком говорячи, можеть помилитися. *Ст. 36.*

Що робити з біди! тра в голову заходити. *Ил.*

Забив баки. *Ск.*

Памороки забив. *Ск., Павл.*

—

6510. ТеляНЕЗНАЕЦЦЯ на пирогах. *Бр.*
Знаецця, як Циган на вівцях, яка сива, така й сита. *Пер., О.* — ... яка чорка, та й сита. *З.*

Розуміецця, як Мошко на перці. *Проск.*

Знає свиня — шановавши сонце святее, образи святіи и служи ваші — що перець! вона каже, що то гречка! *Ил.* — Знаецця, як свиня на перці. *У., Проск., Кам., К.*

Такий знающій, як Циган до пасіки. *С.* — Знаецця (*або: Цікавий*), як Циган до бджіл. *Проск.*

У мене (каже Циган) три сини та всі три угадки: як скажуть — один, що буде дощ, другий, що сніг, третій, що сояшно — як раз которий вгада! *Ном.* — Так и Циган угадував, що завтра буде хоч дощ, хоч сніг, хоч сояшно. *Л., Ком.*

Знаєш ти курячу цицьку! *Збр. Лаз.* — ... за курячу цицьку. *У.* — ... піпку. *Ил.*

Він знає, що король обідає. *Євх.*

Як хто удає, що все зна.

Ніхто не зна, не віда, як хто обіда. *Полт. г.* — Ніхто того не відає, коли кума обідає. *Руд.* — ... що король обідає. *Євх.* — ... як хто обідає. *Ск.* — Хто відає, як хто обідає. *Нос.*

Ніхто того не відає, хто що робить насамоті. *Євх.* Трудно знати чужий дохід и росіди. *Нос.*

Зна вскус, як Жид у солоді. *Не.*

6520. Тямиш, як свиня в дощ. *Бер.*

Тямиш (*або: знає смак*), як свиня в опельсинах. *Лів., [Сл.]*. — ... вь опальцинах (*опальцими тут — що имое, як мовляє. Ст. 36.*) *Л.*

Знаєш ти багато, уночі родившись! *Б., Кр.* — ... та ще и в погребі. *Рад.*

Знаєш ти батька твого лисого. *Євх.*

Знаєш ти свого батька, який був на шерсть! *Л.*

Знаєш ти діда свого дригу, що як умиврав, то ногами дригав. *Євх.*

Знаєш ⁽¹⁾ ти свого дідька! *Л., Гр.*

⁽¹⁾ Назвав. *Гр.*

Знаєш ти в гарбузі смак. *Сос.*

Тямиш ти, як ідять та тобі не дають. *Євх., [З., Рост.]*.

Ти знаєш з носа та в рот. *Ск.* — Тямиш из носа в рот. *Л., [Бер., Лох., Пр.]*. — Знає — з носа кап, та в губу хан. *К.*

5530. Ти тільки знаєш, що з миски та вь рот. *К.*

Тямиш, як ряст колупати. *Гат.*

Що ти знаєш!.. жука та рака, та полёву бабку, догори плівати та в рот хіпати. *Проск.*

Роскажи батькові своєму лисому. *Ком., Пир.*

Роскажи своїй першій! *Лів., Сл.*

Ще ⁽¹⁾ ёго батька навчат' *Пир.* — Ти кажеш, що не вмю, а я ще твого й батька навчу. *Бр.* — Навчи свого батька! *Рад., Л.*

⁽¹⁾ Не вмю! ще. *Х.*

Знаєм и без попа, що в неділю свято. *Бр., З.*

Знаю, що в Кузьми в гроші. *Ос. 1 (274).*

Знаю, що в Хіврі нема очіпка.

Я вже білше забув, ніж ти знаєш. *Л., К.* — Я вже те забув, що ти знаєш. *Пир., Кр.*

6540. Моя свиня більш знає, як ваш астроном. *Кам., К.*

То, може десь у степу, приїхали на ніч два паничі, и один з іх астроном. От вони и почали надворі слацьця — у хаті душно, та й бліх багато. «Е, не стеліцця на дворі», каже шинкарь, «бо буде дощ! вже моя свиня не даром до хліва лізе!» Астроном подивився на зорі, та й каже: «Чорзнащо мелеш! брехня, дощу не буде!» — «Як собі хочете», каже шинкарь, «тільки я як замкну хату, то вже не пуцу!» Лягли ті надворі, — а вночі де не возьмись хмара, та як ушкварить

дощі.. «А що», каже шинкар, пускаючи їх світом у хату — ато не пускав. «Бачте, моя свиня и д.»

Знаєш ти за кобилячу голову. *Ном.*
Говорити було не мало, та розуму не стало. *Проск.*

Сиділа баба на печі, та й каже—але!
Полт.

Хто тільки старує, а робить не долюбляє.

Геть собі, бо ти ні грач, ні помагач.
Ком.—Ні грач, ні помагач. *Прав. Ниж., Пол., Лів., [Євх.].*

А ні граєш, а ні заважаєш. *Бр.*

И заводити не вміє. *Ил.*

Не дістане він язика.

Таке догідне, що тільки на смітник повикидять. *Пир.* — Хоч на смітник викинь. *Л., Кр.*

Здібний ⁽¹⁾, як віл до корита. *Яц.*

⁽¹⁾ Такий спосібний. *Ил.*

6550. Жвавий, як ведмідь до карит. *Бр.*
Ні живий, ні вмерлий. *Проск.*

Не варт и річи (або: и гича). *Гат.*

А ні до любові, а ні до житця. *Бр.*

Ні сюда Микита, ні тудя Микита. *Євх.*

А ні до сака, а ні до бовта: дурень вічний. *Ж., А. Вил.* — Ні до сака, ні до бовта. *Кам., К.*

А ні до ради, а ні до звади. *Ил.*

З нашого Захарка ні Богу свічку, ні чортові угарка.

Ні Богові свічка, ні чортові ⁽¹⁾ ладан ⁽²⁾.
Лів.

⁽¹⁾ Лукавому. *Гр.* ⁽²⁾ ожог. *Кам., К., Рад., Пир., Черн.;* гожуг. *Лив.;* головшка. *Пол.;* огарок. *Вал., Проск.;* угарок. *Бр.;* кочерга. *Зв.;* каганець. *Пр.;* дудка. *Пир., Кон., Р., Кр., Гр.—Ожог* а в Лубенщині *ожуг—*держално в кочерві або в хватках.

Не здався ні до чого: ні за ним, ні перед ним. *Проск.*

6560. Там то вже ні до чого не вдався!
Проск.—Це ще вродився та вдався!
Євх.

И кулик на воді, и музика на коні (не-вдалий). *Не.*

Не вміє пила заострити. *Ст. Зб.*

Не вміє коню ⁽¹⁾ хвоста зав'язати.

⁽¹⁾ кішці. *Л.*

Ти-то спритний, як Матвій до куропатв.
Проск.

Молодець, як печений горобець. *К., Пир., Євх.*

Ловить, як кіт шпака. *Полт.*

Так и в Києві роблять. *Ном.*

Як хто, поправляючи, загасить сві-ло. Натяка на звичай у хлірок, що іх у Києві за всі України.

Хотів ся перекрасти, та собі очи виштуркав. *Ил.*

Не впусти (або: Упустив) рака з рота.
Ос. 10 (XIII, 20).

6570. Умів там влізти, та не міг пере-скочити. *Ил.*

Ухватив, як панського самовару. *Ком.*
Блом гайно збуває. *Кам., К.*

Не годно зробити, тільки збавити. *Бр.*

Ви б хотіли, щоб собака та млинці пік: він тістом поїсть (казано на удову: де ж ій великі порядки завести!) *Коз., [К.].*

Дай дурню товкач, він и вікна поб'є.
Кр.

Загадай ⁽¹⁾ дурному ⁽²⁾ Богу молицця, він и лоб ⁽³⁾ розіб'є ⁽⁴⁾. *Л.* — як за-тієш дурня молитись, то и лоб собі розквасить. *Пос.*

⁽¹⁾ Пошли. *Полт.;* Нагадай. *Черн.;* За-став. *Проск., Лох., Пир., Пр., Б.* ⁽²⁾ дурного. *Полт., Пир.;* дурня. *Проск., З., Лох., Пр., Б.;* дурню. *О.* ⁽³⁾ голо-ву. *Пир.;* иконн. *Полт.* ⁽⁴⁾ поб'є. *Полт., Черн.;* проб'є. *Проск.*

Пошли дурня по раки, а він жаб на-лапа. *Бер.*—... наловить. *Пир.*

Пошли дурного, а за ним другого. *Зв., С., Бер., Пир., Кр., Ст. Зб., [Рад., Л., Пр., Коз.].* — ... та й сам и тре-тій иди. *Бр.* — Пошли дурня, й сам бу-деш дурень. *Пс.*

Заставили чоловіка моркву стругати. *Бр.*

6580. Єсть и в тебе кибіть ⁽¹⁾ на печі сидіть!
З., [Пир.].

⁽¹⁾ Кибіть. *Л.;* От кому кибіт. *К.;* ки-біт. *Б.*

Кому кибіть — на печі сидіть, а кому не кибіть, то й з печі летіть. *Пир.* — Як кому кибіть на печі сидіть, а як ко-му кибіть під піччю. *Б.*

Як тям а. *Пир., Кон.*

Чого бим ся брав до того, коли не тям-лю. *Проск.*

РОЗЗЯВЛЯКА, чого ти тут стоїш! тут тебе вовки поснідають. *Ком.*

Не роззівляй рота, бо сорока влетить. *Ном.* — ... и вис...ця, то так погано-погано буде—пху!

Роззяв рот—сорока б му влетіла. *Ил.*

Ворона влетить! *Рад., Л., Пир.* — Не роззівляй рота, бо ворона як летіте-ме, так и влетить ище. *Б.*

Заворонився! *Л., Пир.*

Гаразд рот роззявив! хоч колесами ідь. *Бер., Л., [Пр., Лох., Б.].* — З колесами в рот не в'їхати и тому! *Ст. Зб.*

6590. Роззяв рот, то влізе чорт. *Бер.*
Він ротом мух ловить. *Гр.*

От, роззявив (*або: розджипив*) вершу!
Ном.

Роззявив рот, як вершу. *Л.*

Ишла роззявляка, а іхав непроворняка
(¹), та мені дишлём в рот. *Бер.*—Іхала,
мамо, розвора, та оглоблю міні (²) в
рот. *К.*

(¹) Я стою проворняка, а він розвір-
няка. *Бр.*; Я стою роздовняка, а він
іхав розвірняка. *Євх.* (²) Ишла роззява,
та оглобля. *Рад.*

О, бісова тіснота! *Кр.* — А, сучого
сына з ёго тіснотою! *Л.*—Оце бісів син
поставлял стовби по дорозі! *Дуб.*—Пона-
ставляли тут верстів, що й розминуцьця
трудно. *Пир., Павл.*

Очі витрищив, як жирівий туз. *Ст. 36.*
Вип'яв очі—неначе ті баньки. *Коз.*

Ни витрещайся ні на кого, як коза на
резника. *Ст. 36.*

Влупив (¹) очі (²), як (³) баран. *Лів.*—
... як баран дещицю. *Л., Гр., Зал.*

(¹) Витрищив. *Ил., Зал.*; Вивалив.
Гр. (²) баньки. *Л., Гр.* (³) як зарізаний.
Ил.

6600. Чого ти білки витрищив! *Збр.*
Шей.

Як ви дивитесь—просвіти вам очі, Бо-
же! *Л., Кон.*

Витришка ззів (продивився). *Бр.*

Роззуй очі. *Коз.*

Як оце він проморгав? *Пир.*

Сей хом'як побаче! *Євх.*

Сам хом'яче, а мене и не баче. *Кре-
меч.*

Сліпий не кожен бачить (кажуть на то-
го, що прогледів и д.). *Нос.*

Густо дивниця, та рідко бачить. *Зв.,
Рад., Л., Пр., Кон.*

За великим носом нічого не бачить.
Зал.

6610. Був у Римі та й папи не бачив.
Руд.—В Римі бути й папи не видіти. *Ил.*
—Бувши в Римі (*або: У Римі* (¹) бувши)
та папіжа не видати. *Ст. 36.*

(¹) В рукопису Старого Збірника сто-
ить: «У Криві».

В лісі був, а дров не видів. *Ил.*

Мівши сокола в руках та випустити!
Ст. 36.

Зорі щитаєш, а під носом не бачиш.
Черк. — З неба зорі хвата, а під носом
не бачить. *Бер.*

Бачить під лісом, а не бачить під но-
сом. *Ч.*

За гоню блоху б'є, а під носом вед-
мідь реве. *Не.*—... жеве. *Ш.*

Люльки шукає, люлька в зубах. *Бр.,
Павл.*

У воді стоїть, а води просять. *Пол.,
Лів.*

На коні іде (¹) и коня шукає (²). *Б.,
[С., Гайс., К., Прокс., Бер., Рад., З.,
Пер.]*

(¹) сидить. *Бр., Руд., Кр.* (²) питає.
Бр., О.; глядить. *Руд., Бр.*

Він коня шукає, а кінь ёго. *Пр.*

6620. Коли не вовк, та дикий голуб. *Кр.*
Коли не тріска, так бревню. *Гл.*

Розгубивсь, як пшець з копиллям. *Ном.*
— Швець з копиллом, п'ючи, розгубивсь.

Болить бік девятий рік, та не знаю, в
которім місці. *Сл., Бус.*

«Чий ти?» — «Паньків дядьків.» — «А
чого ти прийшов?» — «Та дайте нам по-
ходеньки, батько й мати просили.» — «Е,
не знаю ж, чи вона у нас дома, чи од-
дали кому—попитаю у Усті... А, хлоп'я-
тко, віддали до Веприка, то ти иди от-
туда на краю села, то там уже скажуть,
чи ти знаєш, чого питаєш (кінця не ро-
зібрав. *Ном.*).»

Мудрий Лях по шкоді! *З., У., Бер.,
Павл.*— ... як коня вкрали, то він тоді
станю замкнув. *Бр., [Зв., У., Яц.]*. —
По шкоді Лях станю зачинає. *Рад.*

Лисицю піймав. *Нос.* — Лиса зловити.
Ил.—Вишукати лиса. *Вас.*

Полу опалив, гриючись.

Аж зірниці засвітили (так стукнувся!)
Бр.

Аж засвітало!

6630. Аж искри посипались (з очей—
так вдарили, або вдарився). *Ск.*

Аж вчорашній борщ вернувся. *К.*

Так на лоб и стукнув. *Кр.*

Підковався на всі чотири ноги. *Ст. 36.*

Упав так, що аж носом заорав. *Лів.*
—... зарив. *Зв., Бер., Рад.* — Заорав
носом. *Л., Пир.*

П'ятака найшов. *Пир., Р.*

Пішов би та й п'ятака піймав. *Полт.*
Упав, як міх з воза. *Г.*

Як упала, так и блиснула на цілу ха-
ту (голим тілом). *Збр. Шей.*

Оце, замалом не впала! (Жартують, як
хто впаде. Пішло од того, що одна па-
нійка так сказала, упавши в танці, на ве-
сіллі. *Ном.*) *Л.*

6640. Здоров був, кулика вбивши (ку-
ликнувши, спіткнувшись, незнатъ де взяв-
шись). *Пир.*

Скачи здоров! *Ск.*

Скачи, діду ⁽¹⁾, трава видно! *Бр., О.*

⁽¹⁾ куме. *К.*

Держись за землю! *Лів.* — Тримайся за землю! *П.*

Вовка вбив. *Зв., О.*

Бевх! *Кон.* — Геп об землю! *Гат.*

Падай! *Пр.* — А чом ти не впав? *К., Пр.*

Як упаде.

Впугалась, як Настя в лапті. *К.*

Вбрався, як марасуда. *Ном.*

Умастився, як сутана (непроворне, нехлибке, нехупавне). *Бр.* — Це умастивсь, наче сотана в болото. *Бр.* — Вробивсь, як чорт (або: біс.). *Пир., Л.* — Заробивсь, як чорт. *Пир., Л.*

6650. Укачався в щастя (в що шное). *Л., Ст. 36.*

На потилиці очей нема. *Євх., Б.* — Назад очей ні в кого ніт, тільки у рака. *Ст. 36.*

И той ЛАД погас. *Л., Кон., [Пир.]*. — Який був лад, и той пропав. *Ном.*

Стріло-бріло. *Зв.* — Куди стріло ⁽¹⁾, туди й бріло. *Л.* — Куди брело, туди й стріло. *Ж., Пол.* — Не вже так: куди стріло, туди й брело! *Пир.* — Іхала-бріла. *Пр. в Ст. 36.*

⁽¹⁾ свіло. *Ст. 36.*; здріло. *Євх.*

Ні ⁽¹⁾ ладу, ні поладу ⁽²⁾. *Бр., Л.*

⁽¹⁾ Нема. *Пир.* ⁽²⁾ ві переладу. *Х*

У нашому полку чортимає товку. *Кон.*
Субітним штихом на недільний торг. *С.*
— Субітним штихож шие для поспіху. *Ст. 36.*

Молов батько не віючи, пекла матя не сіючи. *Б.*

Хто в ліс, а хто по дрова. *Бер., Пир., Х.*

Хто в горох, а хто в чечевіцю. *Лів.*

— Те в горох, а те в чечевіцю. *Рад.*

6660. Той хоче гарбузів, а той гурків. *Не.*

Хто зван, той и пан. *Б.*

Хто на хвості, хто на голові, а хто на колесі. *Кон.*

Один не йде, другий не везе. *Євх.*

Єден ⁽¹⁾ дивниця до ліса, а другий до

біса. *Проск.* — Єдно к ⁽²⁾ лісу, друге к ⁽²⁾ бісу. *Кан., К.*

⁽¹⁾ Іден. *Бер.* ⁽²⁾ Іден г. *Зв.* ⁽³⁾ а другий г.

Збив з штиху и з пливу. *Ст. 36.*

Рахуби не дам. *Бер., Л.*

Де багато баб, там дитя безпупе. *Кон.*
— ... безносе. *Рад., О.* — ... беззубе. *Черн., Кр.*

Де багацько господинь ⁽¹⁾, там хата неметена ⁽²⁾. *Проск., [Рад., Гл.]*.

⁽¹⁾ хазяєк. *Б.*; господинь. *Бр., Зв.*; Где дві господині. *У.* ⁽²⁾ не метяна. *Бр., Зв., У.*

Де багацько нянєк, там дитя каліка. *Сос., Мл.* — ... дитя без голови. *К.*

6670. Так як на зарваній ⁽¹⁾ улиці. *Л.*

«Як перехоже місце, що всяке топчещя, — хто що попав, те несе.» *Бер.*
— ⁽¹⁾ зарванській. *З.*; зарвенській. *Бер.*

На лёду дурний хату ставить. *Ил*
Дурню, дурню! борошно продаеш, а хліб купуєш. *Пер.*

Що б то був за швець, же б кождому на однім копиті робив. *Ил.*

Мордуєця ⁽¹⁾, як Омелькова ⁽²⁾ мати перед смертю. *Євх.*

⁽¹⁾ Змішався. *Ил., Збр. Лаз.* ⁽²⁾ Тарасова. *Не.*

Біга, як Синякова чустря. *З.*

Бігає, як кіт загорений. *Г., П.*

Бігає, як солоний заєць. *Кон.*

Біга ⁽¹⁾, як опарений ⁽²⁾. *Об.*

⁽¹⁾ Біжять, вискочив. кинувсь, схопивсь и д. ⁽²⁾ опечений. *Бр., Бер., Л., Пр., Б., О.*

Біга, як Настя в конопельки. *З.*

6680. Голова задумала, а ноги несуть. *Л.*
Куди голова задумала, то туди й ноги несуть. *Рад.*

За дурною головою нема ногам упокою ⁽¹⁾. *Б.* — та й ногам лихо ⁽²⁾. *У., Бал., Пол., Лів., Ст. 36.* — ... рукам и ногам біда. *Кан., К.* — Через дурний розум ногам лихо. *Бал.* — За дурної голови ногам біда. *Проск.*

⁽¹⁾ сопокою. *Яч.*; впокою. *Кр.* ⁽²⁾ біда. *У., Кон.*; горе. *Бер.*; неспокій. *Бр.*

Загнав дурня (дурно провіявсь, послушавши дурня). *Пир.*

Гляди, дядьку, порядку. *Ст. 36.* — Коли ти дядько, то гляди порядку.

Правда 6685—6792. — Брехня 6793—6979. — Плітки 6980—7021. — Не правий 7022—7032. — Не розбереш 7033—7041. — Винен сам 7042—7102. — Причина 7103—7220. — Сила в чому 7221—7371. — Суд 7372—7473.

ПРАВДА и в морі не втоне. *Кон.*

Щирая правда всюди куток найде. *Ш.*

Хоч правду женуть люде, 'тале ж правда завше буде. *Гат.*

Правда не втоне в воді, не згорить в огні. *Рад., К.*

Правда из дна моря виринає, а неправда потопає. *Кон.* — Правда зі дна моря верне. *Б.* — ... виймає. *Ст. Зб.*

6690. Правдою цілий світ зійдеш, а неправдою а ні до порога. *Ил.*

За правду б'ють, а за неправду и діду п'ють (карають на голову за неправду).

Хто любить світ, той любить правду.

Праведного чоловіка и Бог оправда. *Х. Вид., Рад.*

Справедливого чоловіка то й Бог любить. *Бр.*

Дай, Боже, и поконать (або: смерті) по правді. *Кон.*

Хто по правді живе, то й Бог дає. *Бр.*

По правді живи, по правді й виріш! *Бр., Рад., К.*

По правді роби, по правді й буде. *Євх.*

По правді роби ⁽¹⁾, по правді й очі ⁽²⁾ повилязять. *Зв., Рад., Л., Пр., Кр.*

⁽¹⁾ пий. *Євх.* ⁽²⁾ й очі з лоба. *Л., Р.*

6700. На правду мало слів. *Бр.*

Правда розмислу не потребує. *Ил.*

Правда кривду переважить. *Бр.*

За правду ходить (або: Ходить за правду, не за що!). *Бр.*

Не любить кривить душею. *Кон.*

Що б то й було, як би всі в правду жили! *Кон.*

Хочеш ти правди!... правда давно вже згоріла. *Бр.*

Собака, як ледачий, то єго всі б'ють; а як злий, то всяке, хто йде, то шматок хліба кине (так и доброму чоловікові доводиця часом злим бути межи злими). *Кам., К.*

Була колись правда, пожила—та й гайда. *Гат.*

Була правда, та позички ззіли. *Пир., Р., Кр.*

6710. Уже сім літ, як правди ніт. *Ил.*

Правда на дні мора спочиває. *Вас., К.*

Отак пак! може, чи й не правда? *Л., Кон.*—А то ж и не правда? *Бр., Л.*

Сорока нахвості принесла (чутку, вістку). *Об.*

Мізиний палець мені то-то (то, тее) повів (сказав). *Ил.*

З палця не виссав! *К., Кон.*

За що купив—за те й продаю. *Л., Н., Б., Павл.*

Як свої п'ять пучок знаю. *Чор. Рад. (23).*

Що правда, то не гріх. *Об.*

Не приказка, але правда. *Ил.*

6720. Се не судьба ⁽¹⁾, а щира правда. *Бр., Л.,*

⁽¹⁾ судня. *У.*

Правда, як дві. *Ил.*

Перед очима діло. *Ст. Зб.*

Причина перед очима (нема що казати)! *Ск.*

Світле око (діло справедливе). *Пир.*—... хоч где найдеть. *Ст. Зб.*

Видно, як удень. *Ном.*

Мій батько не брехав, и мені не велів. *Кр.*

Хіба я на себе буду пеню ⁽¹⁾ волокти! *Пир.*

⁽¹⁾ біду. *Гл.*

Хоч и позвать перед великі вікна (на суд за правду)! *Л.*

Не дасте мені збрехать (и ви мое слово зтвердите). *Пир., Кон.*

6730. Люби ⁽¹⁾, Боже, правду! *Об.*

⁽¹⁾ А вже!.. люби. *Л., О.*—Як скаже правду в вічі, або як сказав, та ремствуєть и д.

Хліб ⁽¹⁾ їж, а правду ріж. *Ск., Яц.*

⁽¹⁾ Хліб—сіля. *Сл.*

Правду мовивши, одного Бога бійся. *Ст. Зб.*

Скажи правду, та одного гріха бійся. *К., [Б].*

Як би з Богом говори! *Бр.*

Не за очі—в вічі. *Л., Пир.*

За очі клевета, а у очі правда. *Ст. Зб.*

Говорім на вовка, але за вовком щось треба сказати. *В., П.*—Говорім за вовка, говорім и поза вовка. *Ил.*

Рубає коло сука, треба раз в сук. *Ил.*

На вовка помовка, а заець попереду біжить. *К.*

6740. Правда очі коле. *Ск.*

Не любить правди, як пес мила. *Ил.*

Хто сам такий, то й на другого кладе знаки. *Прав.*

Смола к дубу не пристане (до безвинного вина). *Нос.*

Не ів редьки, не буде ригати. *Бер.*

Не їж цибулі—ї вонять не буде. *Ш.*

Не їла душа часнику, не буде смердіти.

Бр., К., Рад., Пир., Гр., [Лит., Проск., Ж., Бер.]—... пахнуть. *Зв., Н., М., [Ст. 3б.]*—... вонять. *К., Л., Черн., Гл.*

Землі знім. *Лист. (I, 63).*

Бодай мені добра не було! *Ос. 6 (X, 76).*

Бодай я додому не дійшов.

5750. Дай мені, Боже, так по правді вік изжить и дітей распорядить, як я по правді кажу.

Бодай б же я неділоньки святої не діждала, коли не правда (або якого иншого свята, вечора и д.). *Ном.*—Хай я не діжду Пречистої! *Ком.*

Хай я лопну. *Ком.*

Щоб я жила, що правда! *Бр.*

Щоб я так на світі була! *Бр.*

Хай у мене духу не буде! *Л., Пир., Ком.*

Нехай мені на полуду! *Ком.*

Та хай в мене стільки болячок! *К., Л.*

6758. А щоб же я тричі Ляхом став! *Бр., Зв., Пир., Ч.*—«А щоб же я тричі Ляхом став!»—«Стій, чоловіче, чи ти вже скрутився?.. не губи душі!» ⁽¹⁾ *См. (з.В.).*

⁽¹⁾ «Чоловіче, схаменись! помни на свою душу, не запропацай її.» *Макс.*

6760. Щоб я до світа сонця не бачив! *Ком., Пр.*

Щоб нас живих земля пожерла! *Кл.*

А щоб мене до вечора на лаві положили. *Проск.*

А щоб мене до вечора посередині хати побачили. *Проск., Кр.*

А щоб надо мною ворони кракали! *Євх.*

Як ворона кракне, то хто-небудь умре.

Бог ⁽¹⁾ мене вбий! *Об.*

«А грїх так божицьця!.. а як убье?»

Пир.—⁽¹⁾ Боже. *Бал., Л.*

Хай маню Бог побье (або: убье). *Пр.*

То так божицьця, щоб не сказати мені жарт.

Бодай мені очі повиязли! *Л.* — Бодай мені очі повиязять. *Ком.*

И знать не знаю, и відать не відаю. *Ном.*

И чуть не чув, и бичить не бачив.

6770. И сном и духом не знаю. *Ск.*

Сучий син буду! *Л., Ком.*—Сучий син, коли неправда. *id.*—Сучадочко, принесу. *id.*

Турецький син буду, коли... *Ч.*

Присій Бога! *Нем.*—Присяг Богу! *Тул.*

Д. Маркович (О. В.) дума, що присій—мабудь те ж, що церковно-слав'янське присущий: піби присий.

Як и й Бог святий! чи я ж таки бачив! *Нем.*

Вір же Богові! *Бр., Л., Пир.*—Повірте Богу. *Ком.*

Накарай мене Боже! *Гат.*—Хай мене Бог накаже ⁽²⁾. *Л., Ком.*

⁽¹⁾ Скарай, Покарай. *Ном.*; Накажи. *Пир.* ⁽²⁾ скарає, покарає. *Ном.*

Делебі! *Лів.*—Далібіг! Далібіжже! *Б.*—Далібіжже! *Бал.*

Ййбогу! *Лів.*—Єйбогу! *Прав.*

Як Дух Свят! *Л., Пир.*

6780. Як Бог на небі! *Бр.*

Великий Бог ⁽¹⁾—ейбогу! *Об.*

⁽¹⁾ Велике діло. *Рад.*; Велике слово. *Ном.*

Як світ світом (буде, правда, не мниєця, брехня и д.). *Проск., Ж.*—Як и світ світом, а Бог Богом. *Бр., Л.*

Як сонце на небі! *Бр., Рад.*

Не вірите мені, так вірте горшкові. *Руд.*

Хома ти невірний (або: Невірний Хома). *Ск.*

Зостався, як на щідильці (попався в брехні). *Ком., К.*

Приткнув, як ужá вилами. *Ст. 3б.*

Не в брів, а в око. *Зал.*

Їму забожицьця, так як собаці муху зїсти. *К., Пр.*

5790. Богом свідичця, а чорту душу запродав. *Ил.*

Не божись, бо кров з носа потече! *Л.*

Є повірря, що як убье хто чоловіка и, не признавшись, прощатимецця з тим убитим, то у него, у убитого, кров піде з носа.

Сякий-Біг, такий-Біг! *К., Кан., Коз., Ком.* [*Ст. 3б.*].

Росказує, що хтось божився—кепкує.

БРЕХНЯ в вічі коле. *Бер.*

Брехня покажецца. *Зв.*

Правда—як олива наверх вийде. *Ил.*—

Вийде воно, як олива наверхá. *Проск.*—

Вийде наверх, як олива на воді. *Євх.*

Брехнею не вибрешесся. *Пир., Коз.*—

... не відбрешесся. *Зв., Пир.*

И під столом не вибрешесся. *Ил.*

Шила в мішку не сховаєш ⁽¹⁾. *Об.*—

Шилця в мішечку не утайш. *Нос.*—Шило в мішку не втайця (²). *Об.*, [*Ст. Зб.*].

(¹) не втайш. *Лох.*, *Кр.* (²) не вдер-
жидця. *Рад.*

Вдарь (¹) у стіл — ножиці обізвущя.
Проск., *Руд.*

(¹) Торкня. *Ил.*

6800. Не ми, так люде знають. *Кулж.*
Хто раз збреше, другий раз не вірять.
Проск.

Брехнею недалеко зайдеш. *Дуб.*, *Пр.*
Туди брехнею перейдеш, а назад труд-
но. *Бр.*

Брехнею світ прийдеш (перейдеш, прой-
деш), та назад не вернесся. *Ск.*, *Гат.*—
...а правдою и перейдеш, и вернесся. *Пир.*
З брехні не мруть, та більше (¹) віри
не ймуть. *Об.*, *Павл.*

(¹) та вруге. *Кр.*

Брехнею хліба не їсти. *Бер.*

Не на брехні світ стоить. *Ил.*

Милійша душка, ніж телушка. *Б.*, [*Євх.*].

Души не вбивай, правду виявляй. *К.*

6810. Аби душа чиста! *Бр.*, *Пир.*

Все в аренді—брехня не в аренді. *Ил.*

Вільно губці в своїй халупці.

Хто уміє брехати, той вміє и красти.

Хто уміє красти, той вміє и брехеньку
скласти. *Бер.*

Брехати—не ціпом махати. *Ск.*—...ма-
хати — и клям можна. *Кан.*, *К.*

Брехня на столі, а правда під порогом.
Ил.

Брехнею світ живе. *О.*, *Х. Зб.*

Брехливу собаку дальше чути. *Г.*, *П.*,
Прав. Ниж.

Нема того дерева, щоб на ёму яка пти-
ця не сиділа—нема того чоловіка, щоб хоч
трохи не збрехав. *Зал.*

6820. Ганьбу дати. *Пер.*

Се ще вилами писано. *Прав. Ниж.*,
Лів., [*Ст. Зб.*].—... а граблями скоро-
жено. *Пир.*—... гребено. *Б.*

Не все тому правда, що в пісні співа-
ють. *Ж.*

Не все то правда, що на весіллі пле-
шуть (¹). *Бр.*, *Євх.*, *Черн. п.*, [*Проск.*].

(¹) ладкають. *Ил.*; співають. *Ил.*, *Кан.*,
К.

Не все то правда, що и пишуть. *Проск.*
—... що в книжці пише. *Ил.*

Не всякому духу вірь. *Ил.*—... віруй.
Ст. Зб.

И сороці не вір. *Зв.*

За своєю пазуху не ручись. *З.*, *Л.*—Не
ручись не то що за рідного батька, а за
свою пазуху. *Гл.*—И за свою пазуху не

ручись: часом що залізе. *Рад.*, *Л.*— За
пазуху не имайся. *Б.*

За чужою пазуху не ручись. *Л.*, *О.*

Не ймайся ні за кого. *Ст. Зб.*

6830. Не вір нікому—ніхто не зрадить
(¹). *Бр.*, *Рад.*

(¹) не зневіриця. *Ст. Зб.*; нікому не
буде жалю. *Пр.*

Не увіриш, поки сам не зміриш. *Ил.*—
Як звідаеш, то зміраеш. *Бр.*

Вір своїм очам, а не чужим речам. *Проск.*

Щось ся псові припало, що бреше.

Не віттли неділя зіходять. *Не.*

Була колись правда. *С.*, *Рад.* *Кр.*—
... та заржавіла (¹). *Об.*

(¹) заржавіла. *Л.*; зачерствіла. *Пр.*,
Кон.; вдавнилась. *Сос.*

Та воно то так, та тільки трошки не
так! *Л.*, *Ис.*

Воно то правда, та брехнею дуже пах-
не. *Кон.*

То пусті слова, але правди в них не-
ма. *Ил.*

Каже—та не баче. *Євх.*

6840. У ёго всі кози в золоті (хвастає).
Б., *О.*, *Гл.*, *Гр.*

Бачить (¹), так як та сова уночі. *Б.*

(¹) Не бачить. *Пр.*

Е, се вже назад п'ятами. *Б.*—... вже
на поп'ятний двір. *Л.*

Перевернув догори ногами. *Зв.*, *Бер.*,
Пир.

Сліпий не побачить, так видума. *К.*,
Бер., *Л.*, *Коз.*

Послухай що по селу ходить та бреше.
Л.

Ти казано кажеш, а мій батько од лю-
дей чув. *Лів.*—... під корчмою чув. *Прав.*
Ниж.—... а я те, що мій батько од ста-
рих людей чув. *К.*

Мати на кладці (¹) прала, то там и чула.
Зв.

(¹) на ріцці. *Пир.*

Не вірь, мужу, своїм очам—лише моїй
повісті. *Ил.*

Присягались сліпці, що своїми очима
бачили. *Не.*

6850. Тоді то було, як баба була дів-
кою. *Проск.*, [*Кан.*, *К.*].

Тоді я, паночку, гроші найшла, як за-
між ишла. *Б.*—«Чи ти найшла, бабусю,
гроші?»—«Найшла, паночку!»—«Коли ж
ти найшла?»—«Як заміж ишла... в стра-
ну п'ятницю, як и тепер знаю... надворі
хвижа та хурія, а я сиділа на постелі, а
капуста в печі тороро, тороро... Тоді я,
паночку, гроші найшла!» *Кон.*

Оце-то те: «як тепер знаю, що в стра-
сну п'ятницю вінчалась!» *Л.*

За рижого бога, за перістих людей (ду-
же давно. Рижий бог певно з кодла сла-
в'янських поганських божків). *Пер.*

За царя Горошка. *Бер., Пир.* — ... як бу-
ло людей грошки. *Лів.* — ... грошки; як сніг
горів, а соломою тушили, як свині з походу
йшли. *Кор.* — ... Горошка, як луб'яне не-
бо було, а шкуратані гроші ходили. *Пир.*
— За короля Горошка, коли людей було
грошки. *Рад.* — ... Горошка, коли хліба
не було ні грошки. *К.* — За царя Гороха,
як було людей троха ⁽¹⁾. *Зв., Пер.*

⁽¹⁾ троха. *Ком.*

То ще тоді діялося, як шкур'яні гроші
на світі були. *Загр.*

За царя Томка ⁽¹⁾, як була земля тон-
ка ⁽²⁾. *Бр.* — ... пальцем проткни, та й
води напийсь. *Бр.*

Дуже давно. — ⁽¹⁾ Томка. *С.* ⁽²⁾ тонка.

За короля Сибка ⁽¹⁾, як була земля тон-
ка, що носом проб'єш, та й води ся на-
п'єш. *Євх.*

Кажуть тоді, як хто славить, що в ста-
ровину було лучче. *Д.* Євхименко дума,
що Собко чи не Собеський. — ⁽¹⁾ Темка.
Євх.

Не бачила очком, то не брешти и язич-
ком. *Нов.*

Може воно колись и правда була, та те-
пер за брехню править. *Ос. 5 (XII, 72).*

6860. Собака ⁽¹⁾ брехне, а чоловік и
віри пойме. *Бер., Л., Кр.*

⁽¹⁾ Собака на вітер. *Кр.*

Так то й брехати, лиха не набравшись!
Коз.

Треба брехні толок дати. *Коз.*

Не ти б казав, не я б слухав. *Пол., Лів.*

Ваше слово з крильями (залітає в брех-
ню). *К.*

Добре речеш, тільки ⁽¹⁾ в громаду не
беруть. *Бр.* — Добре мовиш, та в громаду
не ходиш. *Ст. 3б.*

⁽¹⁾ та (сказано було в Бериславі чума-
ком поповичеві, як той хвалявся, що
який би з його піп був, коли б не ви-
гнали з бурси). *Копіс.*

Моргай не моргай: покрали хлопці кап-
ці. *Бр.*

Не роби з губи ⁽¹⁾ халяви. *К.* — Не го-
диця халяву ⁽²⁾ з губи робити (пообіщав,
та й не дає. *Бр.*). *Гайс., К.*

⁽¹⁾ писка. *Проск.* ⁽²⁾ халяви. *Бр., Гайс.*

Не вірь губі, бо вона часом бреше. *Ил.,
Кан., К.*

Губа не заперта и в того! *Ст. 3б.* —
... чоловіка. *Пр. в Ст. 3б.*

6870. Брехали твого батька діти. *Кр.* —
... батька смир, та й ти з ними. *Об.,
Гат.* — ... твої матки дочки, та й ти з
ними мовчки. *Рад.*

Аж обридло слухаючи! *Збр. Лаз.*

Не брешти, бо я слухать не буду. *К.* —
... я слухати не люблю: через лад уже
брешеш. *Бр.*

Годі вже брехати тобі, бо вже й своя
брехня докучила (або: оприкрилась, осто-
гиділа, осточортіла, остигла, надокучила!)
Об., Ис. — ... иди вже на село дурити.
Бр. — Не брешти, спасибі тобі, — и своя
брехня набридла. *Зал.* — Тут и своя брех-
ня оприкрилась, ато ще й він. *Лист. (II.
246).*

Своя брехня не докучила, ще й за чу-
жими гониця. *Бр.*

Не брешти, бо мені брехня зуби пере-
точила. *К.*

На село людей дурити! *О.* — ... ми са-
ми з міста. *Нов., [Ил.].* — На село дурити,
бо міщане знають! *Ил.* — Росказуй се-
лянам, а міщане сами знають. *Бал.*

Коли б з села ⁽¹⁾ Иван, то б и віри
появ. *К.* — ... ато з города, та ще й (напр.
Лубень), то й віри не йму. *Євх.*

⁽¹⁾ з Гайшина (с. *Пер., п.*). *Пер.; Ци-
ган. Коз.*

Як з хутора, то б и повірили. *Ком.*

Прийшли (або: Приїхали) з Борозни ⁽¹⁾,
та чорнашо й зверзля. *Р., Б.*

⁽¹⁾ Борзни. *Коз.*

6880. Треба слухать, може и справді
сонце не так сходить! *Черн.*

У чийсь соропці та бреше! *Ном.*

У чий соропці ти брешеш? *Ком.*

Правда Сидорова! киселем млинці по-
мазави, на паркані суш'яця. *Пр. в Ст. 3б.*

Така правда, як вош кашля. *Проск.,
К., Х. 3б., Збр. Лаз.* — ... кашле. *Ил.*

Це така правда, як ти попада. *Євх.*

Оце тому правда була, що вкусив за-
ць за хвоста вола! *Чир.*

Така правда, як у рові вовк издох. *Л.,
Пр., Лох.*

Так то правда, як пси триву ідять. *Ил.*
Дідчая мати видала, щоб сова зайця има-
ла. *Ст. 3б.*

6890. Наварила юшки без петрушки (ска-
же, та не докаже). *Ск.*

Наказав на вербі груш. *Об., Євх.,
Ст. 3б.* — Така правда, як на вербі гру-
ші. *К., Л., Лох.* — Показує грушку на
вербі. *Ил.* — ... грушки на вербі. *Проск.*
— На вербі груші, а на осіці кислиці
не ростуть. *Х. 3б.*

У нас такі ночували, та й сокиру вкрали. *Бер., Рад., Б., Ком., [Бр.]*.

Не їсть ⁽¹⁾ пан дяк гусей ⁽²⁾. *Павл.* —... бо крадені. *Ком.* —... гусей, а шапка в пір'ї. *Сторож.* —Казав пан дяк, що гусей не їсть, а повна стеля кісточок. *Зв., Ёвх.*

Відкіля се прислів'я взяли—див. *Ос. 21 (XIII, 32)*. — ⁽¹⁾Боїцца. *Кр.* ⁽²⁾гуси. *Гам.*

И тако скончашася Панькова чтенія! *Проск.*

Погорілець!.. хліб зів, а солону спалив. *Г., П.*

«Наповав ти коня?» — «Наповав.» — «А чом же в ёго морда суха?» — «А вода не достав!» *Нос.*

Правда, раки, лізе в вершу ⁽¹⁾! *Об.* —... в вершу — буде риба. *Р.*

⁽¹⁾ в торбу. *Ком., Кр., Нов.*

То чудо, кум, а не раки: одного рака повна горба и клішня вісить (щось брехнуло шпарко)! *Нос.*

Невістка скаржицца, а на лиці не змарніла. *Г., П.*

6900. Бреши, не бреши, а то зовсім не правда. *Проск.*

Сказав на гривню правди. *К.*

Стільки правди, як в шелягу сребра. *Кл.*

Стільки правди, як у решеті води. *Лох., Збр. Лаз.*

Не щодня брідня — де-коли й правда. *Лист. (II, 4)*.

Стар, як котюга, а бреше, як щени. *Ст. 36.*

Старий, а бреше як зза корча. *Проск.*

Брехав, доки зовсім не вбрехався. *Проск.*

До такої добрешись! *Ном.*

Цятте, Жиди, нехай рабан бреше! *С.*

6910. Тумань світа! *Бр.* — Туманити світу. *Ж.*

Смаленого дуба плете. *К.*

Плете дуба, як на палилі. *Ил.*

Та він не ступить без того, щоб не збрехать. *Л., Ис.* —Що ступить, то збреше. *Проск., Бер., Лів., Збр. Шей.*

Як не брехне, то й не дихне. *Об., [Кулж.].*

Не ззість, доки не обреше. *Проск.*

Походило! *Л., Пир.*

О, це ще правда! *Пир.*

Химини курі! *Зв., Л., Сос.* — ... Мотрини яйця. *Мик* — ... курі гонить ⁽¹⁾. *Б., Сос.* —Він говорить мені за Химини курі. *Проск.* —От и понесла Химини гуся! *Сл., Гр.*

⁽¹⁾ строїть, або піапуска. *Х.*; наказав. *Ёвх.*; плете. *Рад.*

6919. Здався Цигаи на свої діти. *Ск. Павл.*

6922. Се друга казка! *К.* —Стільки казок! *Пир.*

Хвиглі! *Бр.*

Еге, дудки! *Пир.*

Бреши на свою голову! *Зв., Проск., Рад.; Л., Б.*

Поклепав правдою. *Ст. 36:*

Нехай бреше—на душу легше. *Ёвх.*

Бреше—не вперше. *Рад., Л.*

Які бойки! як з листу бере (добрий брехун)! *Черн. 1.*

6930. Утнути мелуна (збрехать). *Зал.*

Це брехенька—моя ненька.

Брех стара на покуті! *Ком.*

Він гори ворочає (язиком). *Л., Пир.*

Убрався в правду, як Татарин в зброю. *Ил.*

Губи в него, як халява.

Підпускає Москаля (до жінок домошущенця, або бреше). *Прав. Ниж., Лів.*

При якогось тумана! *Бр.* — Напустив туману. *Ж.*

Потилиця глибока (брехливе). *Зв., Чир., З., Л.*

Кулі лє (бреше, боїцца). *Лох., Пр., Павл.*

6940. И в вічі не бачив, який (а, е) він (а, о)! *Ном.*

Не брав, не займав и д.; кажуть не про одних людей, а про хліб, напр., гроші и д.

Він бреше, а ти побріхуєш. *Лист. (II, 246)*.

На вітер! *Ск.* — От ти говориш — на вітер пускаєш. *Бр.* —Аби говорило, а на вітер пускає! а вітер зном (sic) по всім світі несе. *Бер.* — Так говорить, як пустий вітер. *Бр.* —Оце то пустий вітер в полі!

Собака ⁽¹⁾ бреше, а вітер несе ⁽²⁾. *Об.*

⁽¹⁾ Пес. *Бр., Проск., Кан., К.* ⁽²⁾ носить. *Лох., Пр., О.*

Вітер віє, собака бреше. *Зв., Б., Гр.* —Вітер повине, а собака брехне. *Ёвх.*

Чув, що дзвонять, та не знає де. *Лів.* —... в якій церкві. *Бр., [Проск., Рад., Пр., Ёвх.].*

Бреше 'та й дивниця, хоч би очі заплющив. *Черн. 1.*

Бреше, аж не постережецца. *Зал.*

Бреше, як собака на висівки. *Рад., Б.*

Хіба помилившись правду скаже. *Ёвх.*

6950. З брехні й кишки повилась. *З., Л.* Брехун на всі заставки. *Пр.*

Бреше, як сам знає. *Зв., Рад., Кон.*
 Що в Бога день, а він завше бреше.
Проск.

Бреше, як шовком шивє.
 Бреше, а за ним аж куриця. — Ото
 бреше! аж куриця. *Збр. Шей.*

В живні очі бреше. *Ил.*
 Як пес, своєю губою збрехав. *М. Білз.,*
Чор. Рад. (172).

Бреше, як собака. *Ск.* — ... як попова
 собака. *Л., Павл.*

Бреше, як собака на вітер. *Зв., Пр.,*
О., Гр.

6960. Гав—та и зуби стив. *Нос.*

Бреше, як циганський цїп. *В.*
 Уже він (уміє) зчорногобілезробити. *Ил.*
 Хоч як, то вималюєця. *Бр., Л., Пир.*
 На два криласи не можна співать. *Кан., К.*
 Не в одно ⁽¹⁾ бреше. *Л., Ёвх.*

⁽¹⁾ слово. *О.*

З ним и в ступі не потрапиш. *К.* —
 Ёго и в ступі не влучиш. *Ном.*

Богослов, та не однослов. *Зв., Проск.,*
З., Л., Пир., О., Ст. Зб. — Богослов
 двослов. *К.*

Бреше ж твоя губа! *Л., Н., Гат.*

Щоб тобі так жити! *Кулж.* — Щоб ти так
 на світі жив, як сему правда. *Ном.* — ...
 як ти правду кажеш. *Рад., [Бр., Пир.].*

6970. Бодай так пси траву їли по тій
 правді! *Ил.*

А щоб ти так по правді диxав! *Л., Пир.,*
Чор. Рад. (70).

Так би сь чув звоня! *Ил.*

Так він собі царство Боже думав. *Кон.*
 Бодай же ти так хліб у рот брала! *Лєб.*
 Бодай виїли комарі очі (тому, хто ка-
 же, що бачив, а бреше). *Лєв.*

Щоб у тебе душа так була! *Кан.*

«Брешеш!» — «Червиву сучку почешеш!»
 — «Я граблями, а ти зубами!» *Кон.*

Хто бреше, тому легше. *Л., Пир.* —
 ... тому ⁽¹⁾ легше, а хто віри не йме,
 того в сук ⁽²⁾ зогне ⁽³⁾. *Прав. Ниж., Лєв.*

⁽¹⁾ тому на живіт. *Кан., К. (2) в кряк.
Ёвх. ⁽³⁾ то того надме. *Зв., Рад.; Пир.;*
 тому очі на лоб пре. *Ёвх.;* нехай судорга
 зомкне. *Л.;* нехай в с... у подме. *Кан.,*
К.; а хто ні, тому три г. ні їд.; а хто ся
 оправдує, того як гору вадує. *Бр.;* а хто
 правду каже, того кряком зв'язже. *Збр.*
*Шей.**

Я сказав на сміх (жартуючи). *Пир., Л.*

6980. Ляда ПЛІТКАМ не ймай віри. *Ст.*
Зб.

Не люби клевети, не познаєш нищети.
 Людям губа не запєрта.

Сріблом ушей не зависіш. *Кул.*
 Людям язика не зав'язжеш. *Рад., Кр.*
 — ... не запретиш. *Л.*

Учужім язичі не запретиш. *Бр.*
 Не можна всім губи заткати. *Ил.* — Лю-
 дам губи не замкнеш. *Бр.*

На чужий роток не накинені платок. *К.*
 Великий треба хустки, щоб зав'язать лю-
 дам усти. *Рад.*

Чужий рот не хлів, — не зачинити. *Не.*
 6990. Рот не горді — не загородиш. *Ш.*
 Людзкої брехні не переслухати. *Проск.*
 Чи хто ёго переслухає, що люде гово-
 рять! *Ст. Зб.*

Коби сь впустив свої уха на торг,
 вчув би багато о собі. *Ил.*

Пусти уха меже люде, то чимало учуєш.
 Хоч бись був чистий, як лід, а білий,
 як сніг, то ти обмовлять од голови до ніг.
 Куцюба кудкудакала, помело єще зне-
 сло. *Бер., Рад.*

З ніг до голови осудили: сказано, и кіст-
 ки живої не оставили. *Пир.*

Взяли в шик. *Кон.*

Виють тое вже и вовки в лісі. *Ил.*
 7000. Ніхто не знає, лише дід, баба —
 и ціла громада.

Ніхто не буде знати — тільки сич та со-
 ва, та людей півсела. *Проск.* — Знає кум
 та кума, та людей півсела. *Бр., Бал., Л.*

В лісі дрова рубають, а до села тріски
 падають (проти пліток, брехень). *Ил.*

Ні з того, ні з сєго, — веретиння! *Пр.,*
Пер.

Сорока летить, а собака на хвості си-
 дить (проти баб'ячих пліток). *Кр.*

Стрішному — поперешньому розкаже. *Пир.*
 — И встрічному, и поперечному. *Кулж.*

Скоро з воріт, а тут и ріт. *Ст. Зб.*

Сорока сороці, ворона вороні (и підє
 чутка). *Л., Кон., Ст. Зб.*

Пішло личко по ремінчику (плітки, бре-
 хня). *Бер.*

Сам блудить, а других судить. *Ил.*
 7010. Сами в грїхах, ак в реп'яхах, а
 ще й людей судять. *Коз.*

Об мене словами, а об себе дзвонами
 (як що на мене говорять напрасно). *Рад.,*
Черн.

Нехай дзвонють, поки охоту згонють!
Прав.

Ще ми не встали, а вже люде за нас
 говорють. *Проск.*

Як ми людам, так люде нам. *Ил.*

Як ми о людєх, так (або: Ми о людях,
 а) люде о нас говорять.

Посудим людей раз, а люде десять раз.
Кон.

Слово вилетить горобцем, а вернецца волом. *Ил.*

Правди на ніготь, а прибавицца на лікоть. *О., Ком.*

Раз навіку спіткнецца, та й те люде побачать. *Дуб.*

7020. Не дай подоби, уйдеш обмови. *Ил.*

Як нема невістки, то нема на селі звістки; а як стала невістка, то стане на селі звістка. *Бр., Рад.*

ПРАВИЙ (1), ЯК КОЧЕРГА. К., Л.

(1) Справився. *Л., Пр., Б.*

Правий, як вірєвка вь мішку. *Л.*

Прямий, як свинячий хвіст. *Р.*

Прямий (1), як дуга. *Кр., [Л.].*

(1) Простий. *Пир., Пр.*

Чесний, як жидівська потлища. *Не.* — ... як Беркови штани. *Зв.*

Найлучче ся своєю п'ядаю мірити. *Ил.*

Не вмієш конці у воду ховать. *Кулж.*

Свої ж слова та ій у зів'я (одбріхує). *Б.*

7030. На (1) вовка помовка. *Кр.* — ... а злодій (2) кобилу (3) вкрав. *Г., П., Лів.*

— ... а зайці кобилу ззіли. *Л.* — ... а заєць капусту ззів (4). *Пир.* — ... а вовк за гороку (або: у лісі). *Гайс.*

(1) За. *Проск.*; Про. *Павл.* (2) Москаль. *Проск.*; заєць. *Бєх.* (3) а заєць лоща. *Кр.* (4) порося ззів. *Л.*; а Циган порося вхвятив. *Не.*

Піп людей карає, а сам лихо робить. *К.*

Вовк сливи поїв — Гапон усом моргає. *Ш.*

Іх сам ЧОРТ НЕ РОЗБЕРЕ. О., Кр.

Хто ж (1) єго знав без попа! *Пир.*

(1) Чорт же. *С., Л.*

Нехай розбіра на суботах! *Ном.* — Буде по суботах. *Л., Черн.*

Бугай реве и ведмідь реве — хто кого дере, и чорт не розбере. *К.*

И сам старий Циган не розбере. *Х.*

Без попа не розбереш. *Об.* — Вас и сам чорт без попа не розбере. *К., Л.*

Ви — як ті Цигане. *Ном.*

7040. Кат вас розбере! *Об.*

Чортове ткавня (як чого не знайде, нитки в жмуті, якої треба, або-що). *Л., Пир.*

НІХТО НЕВИНЕН, сама я. Ном.

Ну, як би нещастя, — то така стать (ато дурний розум). *Ком.*

Не Боже карання — своє дуровання. *Прав.*

Не Бог на смерть веде, сам чоловік иде. *Пир., [Бр., Бєх.].*

Не кінь наіс, сам молодець набіг. *Л.* — ... але сам молодець наскочив. *Бр.*

Він сам собі руку січе. *Кулж.*

Само себе раба б'є, що нечисто жито жне. *К., [Гр.].*

Собі дорогу перебить. *Ст. 36.*

7050. Чорт єго підвів, — а чорт того не знає.

Мужик з печи спав — ніхто єго не сп'явав. *Пол.*

Зробив петлю на свою голову. *Бр.* — ... шию. *Пир.*

Іж, коли сам наварив. *Не.*

Наварив пива — випий же єго сам. *Проск.*

Якого пива наварили, таке й пийте. *Бр.* — Якийсь наварив пива, так и випий єго. *Проск.*

Хто каші наварив, той мусить и ззіств. *Бр.* — Заварив (1) кашу, так и іж. *Не.*

(1) Запарив.

Скільки спекли, стільки ззіли. *Х. 36.*

Иван зробить, Иван ззість. *Ил.*

Гриць наварив, Гриць и пожив. *Проск.*

7060. Жни, коли посіяв. *Пир.*

Як посіяв, так и зібрав. *Проск.* — Що посієш, те й пожнеш. *Коміс.*

Трусітеся рубці, дивитесь люді: як робимо, так ходимо; як дбаємо, так маємо. *Кан., К.*

Жеби пес робив, то б и в хоодаках ходив. *Ил.*

Як би пес не сидів, то б зайця зловив. *Г., П.*

Було казати, що писати. *Ст. 36.*

Коли б кізка не скакала, то б и ніжки не зламала. *К., Н., Бєх., [Бр., Я.].*

Як би не винен, то б и не винували.

Нехай на себе жалкує виноватий. *Х.*

Не хапайся дурниці — не будеш сидів у темниці. *Ил.*

Якою мірою міряєш, такою тобі одміряють. *К., Кан.*

7070. Лихому така и доля. *Проск.*

Як заробив, так и відбудеш (1). *Бр.*

(1) вибачиш. *Бр.*; одбуватимеш. *Ст. 36.*; відвічать. *Рад., Пр., Х.*

Де гріх, там и покута. *Збр. Лаз.*

Терпи тіло: маєш, щось хотіло. *А. Вил.*

Бачили очі, що купували. *З., Л., Кр.*

— Бачили очі (1), що купували—іжте (2), хоч повилазьте. *Ск.*

(1) чортові очі. *Кв., Ёвх.* (2) плачте. *Рад., Коз., Збр. Шей.*

Купили хрину, треба ззісти! плачте очі, хоч повилазьте: бачили, що купували— грошам не пропадять. *Кобз. (154).*

Обібрався (1) грибом (2) — лізь у кіш (3). *Бал., [У., Кан., К.].*

(1) Назвавсь. *Л., Кон.;* Назвавсь. *Ст. Зб.;* Коли обравсь. *Ил. (2)* раком. *Ст. Зб. (3)* у кузоб. *ід;* у кузуб. *Л., Кон., Кр.;* в кошіль. *Ил.;* у короб. *Гл.;* в борщ. *Ёвх., Руд., Яц.;* Коли піднявся грибом, так и лізь у коробку. *Збр. Лаз.*

Знала, нащо грала. *Ис.*

Знала кобила, нащо (1) віз (2) била (3). *П., Прав. Ниж., Лів., Павлв.* — Знав кінь, нащо оглоблі бив. *Кл.*

(1) Чий. *Гат. (2)* оглоблі. *Прав. Ниж., Пол., Сл. (3)* побила *Гат.;* ламала. *Бр.*

Знала кобила, нащо віз била—щоб новий був; знала дяківна, чого заміж ишла—що треба робить. *Кон.*

7080. Любиш іздити — люби й саночки возить. *Лох.*

Їму б можна озолотицьця. *Л., Кулж.*

Поганому погана й честь. *Пир., Л., Кр.*—... й чість погана. *Бр.*

Скотилась баба з неба, так ій и треба. *Ёвх.*

Яку голову маіш, ту ж и носи здорова. *Гат.*

Яким мечем воював, таким и поліг (1). *Пир.* — Яким мечом махає, такою путтго й погибає. *Бр.*

Вмер з горілки, з знахарства.—(1)згинув. *Рад.;* погвбнеш. *К.*

Хто не слухає тата, той послуховає ката. *Пир., Х., Павлв.*

Не слухав батька-матері, нехай люде учать. *К., Гад.*

Не хотів (1) слухати (2) батька (3) — послухай собачої (4) шкури. *Кан., К., Рад.* —Хто не слухає вітця-матері, нехай слухає песіи шкіри. *Ил.*

Батога, тарабана.—(1) Не хтів. *Проск., Бер. (2)* Не слухавсь. (3) та матері, тата и мамі, мене и д. (4) псеі. *Проск.*

Котюзі (1) по заслугі. *Бер., З., Кр.* — По заслугі котюзі. *Проск., Ст. Зб.*

(1), Котюзі. *Бр., Лох., Б., Х., Кв.;* Катюзі. *Зв., Рад., Л., О.*

7090. Хто біжить, той и добіжицьця. *Збр. Лаз.*

7092. Коли не хоче собача лапа на столі, то (1) нехай під стіл. *Збр. Лаз.*

(1) Не хотіла кошеча лапа шанувацьця на столі. *Б.*

Було б не кпяти з Микити, бо Микита и сам кеп. *Збр. Лаз.*

От (1) тобі (2) наука, не ходи надвір (3) без дрюка. *Л.*—... свиня звалять и віку умалить (4). *Гр.*

(1) Оце. *Рад., Л., Кон. (2)* Ото. *Пр.;* Оцце. *Пир.;* На другий раз. *Зв. (3)* в ліс. *Зв., Пир., Пр.;* щоб ніколи не ходив. *Кон.;* тпругі. *Л. (4)* свині ззідять. *Рад.*

Оце тобі, бабусю, наука—не ходи заміж за внука. *Не.*

Наука не ходить по лісу, а по тих же людях. *Рад., Пир., Сос.*

Туди ёму й дорога! *Рад., Лів.*

Так тобі и треба! нехай тебе чорт туди не носить! *Л., [Проск.].*—Нехай ёго чорт на глибоку (1) не несе. *К.*

(1) на вершину. *Бр.*

Собаці собача смерть. *Ск.*—... честь. *Об.*

7100. Ледачому ледача й смерть. *Кох.* Яке життя, така й смерть. *Ил., Проск.* Як робив, так и вмер. *Ст. Зб.*

БЕЗ ПРИЧИНИ СМЕРТЬ НЕ БУДЕ. *Бр.* —...и смерті не буде. *Проск.*—Без причини и смерті не маш. *Ст. Зб.*

И трясця не бере без причини. *Ил.*

И чирак даремне не сяє, хіба почешеш. *Проск.*

Який пастух, така й череда. *Я.*

Який піп, така ёго й паравіа. *Ёвх., [Пир.].*—... такі й паравіане. *Сторож.*

Який піп, таке й благословення. *Об.*

—Добрий піп, добре й благословення. *Рад.*

Який день, такий и позиток. *Нос.*

7110. Який дудок, такий чубок. *Ил.*

Який Яків—тільки й дяки. *Гайс.*

Який Сава, така й слава. *Не., [Бр., Гайс., Х. Зб.].*

Який пан—такий (1) крам. *Об.*

(1) такий ёго й. *Зв., Л., Павлв.*

Який пан, такий и жупан. *Зв., Пр., Коз.*

Яка исповідь, таке й розгрішення. *Ил.*

Яка ляпанна, така и хватанна. *Проск.*

Яка приправа, така и потрава. *Нос.*

Яка грушка, така й юшка. *Ил.*

Яка пряжа, таке й полотно.

7120. Яка прядка, така нитка.

Яке частування, таке дякування.

Яке поїхало, таке повернуло.

Яке (1) помагай-Біг (2), таке (3) й бу-

вай-здоров ⁽⁴⁾.—Який здоров, такий помагай—Біг. *Гр.*

⁽¹⁾ Який. *Бр., Бер.* ⁽²⁾ добридень. *Проск.*
⁽³⁾ такий. *Бр., Бер.* ⁽⁴⁾ бодай-здоров.
ід., Проск.

Яка пшениця, така й палиниця. *Г., П.*

Яка хатка, така й паніматка. *Гр.*

Як люде дрань, то така їх Ордань.

Проск.

Як гукають, так и одгукуюця. *Рад.*

— ... як зовуть, так и обзиваюця: *Коз.*

— Як у лісі гукнеш, так и одгукнешця.

Ш.—Як зовуть, так и окликаюця. *Ст. 3б.*

Як стукне, так и гукне. *Гат.*

Як Курту ⁽¹⁾ годують, так Курта ⁽²⁾ и бреше. *Г., П.*

⁽¹⁾ Рябка: *Р.* ⁽²⁾ Рярко.

7130. Як дуди ⁽¹⁾ настроюють, так дуди ⁽²⁾ грають. *Кан., К., Л.*

Дуда, або ще *коза*, робниця з телячої або козиної шкури—московська волівка. *Prkysl. Woicic. (II, 18).*— ⁽¹⁾ и ⁽²⁾ струни. *Бр.;* *кобза. Яц.*

Як пійшла пішком, так и прийшла з порожнім мешком. *Б.*

Як ні з чим в млин, так порожняком додому. *Вас.*—З нічим до млина, впорожні додому. *Кан., К.*

Коли не йде, так и не везе. *Нос.*

Коли нерод, так и невмолот.

Який дід, такий його плід. *Гат.*

Який батько, такі й діти: *Об.*

Який батько ⁽¹⁾, такий син—викрали ⁽²⁾ з діжки сир: *Ил.*

⁽¹⁾ тато. *Проск.* ⁽²⁾ виносили.

Яке дерево ⁽¹⁾,—такий клин ⁽²⁾, який батько—такий син. *Бр., Р.*

⁽¹⁾ Яка колода. *Проск.;* Який мельник. *Ил.* ⁽²⁾ млин.

Який корінь ⁽¹⁾, такий и одросток. *Черн.*

⁽¹⁾ куц. *Нос.*

7140. Яке дерево, такі й одростки. *Черн. г.*

Який пуп, такий и одрост. *Кулж.*

Яка щеп, така яблуня. *Г., П.*

Якова нива, таково и насіння. *Пр. в Ст. 3б.*

Яке зілля, таке й насіння. *Бер., Рад., Лів.*

Яке коріння, таке й насіння. *Лів.*

Яке насіння, таке й коріння. *Проск.*

З доброго плота добрий кіл. *Г., П.*

Зо злої трави не буде доброго сіна. *Ил.*

Од доброго коріня добрі й окоренки. *Кон.*

7150. Од доброго коріння добрий и пагонєць одійде; од доброго батька—добра й дитина.

Дурна мати—дурні діти. *Проск.*

Сова не приведе сокола. *Кан., К., Пир.*—Не уродить сова сокола—ино таке, як сама. *Ил., Кон.*—... тільки таких, як сама. *Войц.*

З глустого м'яса глуста и юшка. *Ил.*
На добрій землі, що посієш, то и вроде. *Ш.*—... на добрі зуби, що вкинеш, то и зсієть. *Бр.*

Добрі зуби и камень істимуть. *Бер., Б.*—... перегризуть. *К., Л., Пир.*

Хороші коровайниці хороші коровай бгають. *Збр. Лаз.*

Як добрий став—риба буде; а стече став—болото буде. *Бр., Кан.*

Доброму вору все в пору. *Бр.*

Поганому ⁽¹⁾ животові ⁽²⁾ и пироги ⁽³⁾ назаваді ⁽⁴⁾. *Ж.*—Доброму животові то й кій не вадить, а підлому, то й пироги вдають. *Бр.*

⁽¹⁾ Плохому. *К.;* Слабому. *Г.;* Лихому. *Нос.;* Ледачому. *Гл., Ёвх.;* Ледащому. *Проск.* ⁽²⁾ На плохенький животок. *Ш.* ⁽³⁾ и вареники. *Нос.;* и хліб. *К.* ⁽⁴⁾ вада. *Кон.;* завадаць. *Г., Проск., Кон.;* вадаць. *Рад., Гл., Нов., Ёвх., Ш.;* вадить. *К.*

7160. Ледаького боргника и мед ледачьим пахне. *Ст. 3б.*

Дєгтяр и смердить дїгтем. *Чор. Рад. (209).*

Де господарь не ходить, там нивка не родить. *Бал.*

Хто сіє густо, то не буде пусто; а хто сіє рідко, в того вродиця дідько. *Бер.*

Хто хочеть збирати, мусить добре засіяти. *Ил.*

Хто сіє, той віє; хто не сіє, той скліє. *Збр. Лаз.*

Хто вітру служить, тому димом платать. *Ст. 3б.*

Сіє вітер, вітром жати буде. *Ил.*

Дідька посій, дідько и вродиця. *Ил.*

Заволоком—уродиця, як нароком. *Кон.*

7170. Наори мілко та посій рідко, то й уродить дідько. *Ёвх., [К., Проск., Ж., Рад.].*—Засій рідко, уродиця дідько. *К.*

Хто сіє ⁽¹⁾, той ся надіє. *Ж.*

⁽¹⁾ орс, сіє. *Ил.*

Хто посіє, той пожене. *Рад.*

Кто рано посіє, рано й пожене. *Ст. 3б.*

Хто оре, той пов.

Хто наше, той пляше. *Рад., Ст. 3б.*—... з мешками пляше. *О.*

Яке посієш, таке и поженеш. *Зв., К., Л.*

Хто годеи, той не голодеи. *Зв.* — ... той не холодеи. *Нов.*

Добре роби, добре и буде. *Ск.* — ... а як зле зробиш, то зле й буде. *Бер.*

Добре роби, доброго й кінця дождидай. *Бер., Ком.*

7180. Як хто жие, так ёму Бог и дав. *Проск.*

Без праици не будуть калачи.

Не взявшись за сокиру, хати не зробиш. *Х. Зб.*

Не надсівшися, не вмерти. *Ст. Зб.*

Поки не упріти, поти не уміти (або: не уздріти). *Ил.*

Печені голуби не летять до губи. *Г., Лів.* — Нікому сама птаха в руки не вскочить. *Ил.*

Як ⁽¹⁾ ручки зароблять, так ⁽²⁾ ніжки ⁽³⁾ сходять. *Пир.*

⁽¹⁾ Що. *Пер.* ⁽²⁾ то. ⁽³⁾ хребет. *Рад.*

Як робиш (робить, робимо и д.), так и ходиш. *Об.*

Як ⁽¹⁾ ноги ⁽²⁾ в гнойку ⁽³⁾, то й губа ⁽⁴⁾ в лоюку ⁽⁵⁾. *З., Ёвх.* — Де гвоєк, там и лоєк. *Б.*

⁽¹⁾ Хоч. *Рад., Пир.* ⁽²⁾ гною. ⁽³⁾ лою.

⁽⁴⁾ рука. *Коз.*; чобіт. *Пир.* ⁽⁵⁾ душа. *Рад., Коз.*; чуб. *Пир.*

Хто товче, той хліб пече («Бодай ніхто товченого хліба не діждав ні істі, ні пекши!»). *Ш.*

7190. Хтївши гаразд мати, треба ухом землі приймати. *Ил.*

Роби, роби, то й матимеш; посій жита, то й жатимеш. *Не.*

Як не наповажисся, то и не буде з того нічого. *Проск.*

Хто добре уїме, той добре несе. *Ил.*

Хто борше (боржіше?) насипле, той борше меле.

Всяка птичка своїм носиком живе. *Ёвх., [Ст. Зб., Кл.].*

Як заробиш, так и вибачиш (як на біду, на сварку наскочить, що вилає хто). *Бр.*

Хто торка, тому відчинять. *Збр. Лаз.*

Хто трудиця, той журиця (до серця приймає). *Ком.*

Треба прости, щоб рубьям не трясти. *Лів.*

7200. Хто тріма взімі педуха (підчура), то має вліті пастуха. *Ил.*

Хто як постеле, так и виспиця. *Ном., [Проск.].* — Як постелеш, так и спатимеш. *Ст. Зб., [Бр., У., Зв., Рад.]* — ... як заробиш, так и одбуватимеш. *Ст. Зб.*

Рівніш згадаиш, тісніш ляжеш. *Ос. 20 (IV, 12).*

Де не горить, там ся не курить. *Ил.*
Що платить, з тим на торг учащають. *Ил.*
Сплющий пес не угонит зайця.

Під лежачий камінь и вода не біжить. *Л., Нов.* — ... не лє. *Пир.* — ... не підтече. *Проск.*

Вовка ноги годують. *Ск.*

Затим вовк не їнне, що в кошару часто никає. *Бал., К.*

Вовк через посли не пише. *Войц.* — ... не тне. *Ил.*

7210. Вовк, лежачи, не угне.

Як пес робить, так нес в чоботях ходить.

Хто бє, той пробє. *Прав.*

Як марно нажив, так марно й піде. *Л., Б.*

Як не гримить, то й не хрестиця. *У.*

Де люде ходять, там трава не росте. *Ил.*

Де грім гуде, там мокне щось (могне пожежа. *Коз.*). *Ш.*

Добре вогонь горить, як є чим підпалити. *Яц.*

Не було смігу, не було и сліду; став сніг, став и слід. *Кан., К.*

Ти мені ковбаси не даси, а я тобі кишки а ні кришки. *Руд.*

7220. Як ви мам, так и ми вам. *Кулж.*

НЕ В ТІМ СИЛА, що кобила сива. *Л., Пир., Гр.* — ... а в тім, що не везе ⁽¹⁾. *Ск.*

⁽¹⁾ що вона везе. *У., Пир., Р., Ёвх.*; що віз перевернула. *Бр.*; побіла. *Кан., К.*

Ні в тім річ, що в хаті піч: то біда, як нема! *Бр.*

Не в тім хороша, що чорноброва, а в тім, що діло робить. *Пир., Лоз.*

Не то воші, що в колоші, а то, що в онучі. *Б.* — ... та й бий идучи. *Збр. Лаз.*

Не то кінь, що в болото увезе, а то, що з болота вивезе. *Кр.*

Не то біда, що не п'єця вода, а то біда — п'єця вода. *Коз.*

Єше то не біда, як єсть хліб та вода. *Ст. Зб.*

Єше то не біда, що по в'язі вода: тоє горш проняло, що и копыла поняло.

Ще не біда, що без риби середа. *Ёвх.*

7230. Не то дорого, що єсть де купити, — то, що нігде. *Ст. Зб.*

Не то таян ⁽¹⁾, що лежить, а то, що біжить. *Черн.*

⁽¹⁾ товар. *К., Гр.*

Не то черви ⁽¹⁾, що ми їмо, а то, що нас їдять ⁽²⁾. *Пол., Лів.*

(¹) червяк. *Бр., Лип., Бер.* (²) ість. *Лип., Бер.*; буде істи. *Бр.*; будуть істи. *Б., Кр.*

Не то гарне, що гарне, але то, що ся кому подобає. *Яц.*

Не те (¹), що мете, а те, що зверху йде. *Бр., Лів.*

(¹) Се не те. *Пир., Ос. 6 (III, 48).*

Не на те козак (¹) п'є (²), що є (³), а на те, що буде (⁴). *Бр., Зв., Кан., К., Рад., Збр. Лаз.*

(¹) чоловік. *Б.* (²) б'є. *Пир., Пр., Р.; гуляє. Бр., Зв.* (³) що має. *ід;* що нема. *З.* (⁴) що Бог дасть.

Не той тато, що сплотив, а той, що вигодував. *Проск.* —...що до розуму довів.

Не той злодій, що украв, а той, що сховав. *Рад., Лох., Пр., Коз., Лист. (I, 62).* —...переведе. *Бр.*

Не за те бито, що ходила в жито, а за те, що дома не ночувала. *Рад., Пир.*

Не тим наші діди поголіли, що солодко пила та їли, а мабуть на їх гроші прах прийшов. *Пир., [Ч.].* — Не тим поголіли, що сласно їли, а тим, що не гляділи. *Л., Ком.*

7240. Не тому прісно, що не кисло, іно тому, що не рошпяно. *Ил.*

Не тому плачу, що мама вмерла, а що нога змерзла. *Збр. Лаз.*

Не тоді мені неділя, як сорочка біла, а тоді, коли мала час узяти. *Бр.*

Не шень-пень, не гороховая каша. *Нос.*

Жартуючи, боронять честь, свою або чужу.

Через то и хліб не родить, що свиня у плахті ходить. *Нові.*

Не дивно пиво: дивніші люде, що єго п'ють. *Євх.* — Пиво не диво: диво добре люде. *Ст. 36.*

Не пиво диво, — дивніший сік, що раз у рік. *Б.*

Не пиво диво: дивній слово. *Б.*

Не старіють літа, тільки тарапата. *Проск.* —...лята, але торопата. *Бал.*

Не палкою, так шапкою. *Прав.*

7250. Не штука вбити крука: зловинно живого. *Бр.* —...але живого злапати. *Проск.*

Не жаль пива, та жаль дива. *Б.*

Не противсь (¹), що забродивсь, — аби халяв не покаляв. *З.*

(¹) Не брідись. *Кох.*

Не боїця вояк собаки, але єго звяки (¹). *Кан.* — Собаки не боязко, та звяки (²) єго. *Рад.*

(¹) звяги. *Нос.* (²) дзвяги. *Кан., К.*

Бійся не того собаки, що бреше, а то-

го, що ластиця. *Гайс.* — Не бійся ті собаки, що гавкає. *Кв. (II, 213)* —...бреше. *Не.*

Котрий пес багато бреше, той мало кусявця. *Ил.*

Звягливого не бійся, а кусливого. *Нос.*

Не так боюся я єго, як єго дурного розуму. *Бр.*

Не велике б'є, а дуже. *Зв.*

Не дуже б'є, та сміле. *Рад.* — Не лужий б'є, а сміливий. *Бр.*

7260. Не страшно женитись, а страшно попа єднать. *Гад., Нові.*

Не що-що, але а що що? *Проск.*

Не старе мре, а поспіле. *Рад., Лох., Пир., Коз., Збр. Лаз., [Ком.]* — Не вмірав віковий (¹), тільки часовий. *Бр., Грам.* — Не вмірають старі, тільки часові. *Проск.*

(¹) Умира не слабій. *Збр. Лаз.*

Не старість — так сталося. *Коз.*

Хто свий — не мудрий: лиш старий. *Ил.*

Борода не робить мудрим чоловіка.

Не копитові кобила, а копит кобилі. *Збр. Лаз.*

Не пахиття, а поліття. *Гр.* — Не пахиття, а паліття. *О.*

Не поле родить, нива. *Сл.*

Не земля родить, а літо. *К., [Євх.].*

7270. Не проси у Бога дорщу, а проси урожаю. *Євх.*

Не то добро, що принесеш, а то, що наживеш. *Коз., О.*

Хоч на краї, аби в раі. *Ст. 36.*

Не гляди — біла, аби біла. *Нові.*

Чи обідала, чи не обідала, аби рід одвідала. *Прав. Ниж., Лів.* — Обідав, не обідав, аби відвідав. *Бр.*

Хоч обідала, хоч не обідала, аби живіт завідала. *Б., Черн.*

Де був, то був, аби дома ночував. *Об.*

Хоч не гладко, аби міцно. *К.* — ...кріпко. *Ком.*

Хоч за копітку, та на тарілку, а за шаг, та у ведро. *Б.*

Хоч чорт неси, аби яйця. *Євх.* — Нам хоч чорт, аби яйця ніс. *Пир., Кр., Х., Л.* — Хоч ділько нехай злетить, аби мені яйця. *Ст. 36.* — Хоч біс, аби яйця ніс. *Зв.*

7280. Байдуже паски, аби порося. *Проск.* Де сісти, то сісти, аби що ззісти. *Бр., К., III.*

Чорт бери шапку, аби голова була ціла. *Бр.* — Кат бери и шапку, аби б голову додому донести. *Кв.*

Чий бугаєк постривав, аби телятко наше. *Кр.*

Нашо мені куми — були б пироги. *К.*

Дарма ярма, аби воли були. *Євх.* —
Дарма воли, аби ярма були. *Б.*

Не шитай корову по удою. *Ис.* — Як
шитай корову по удою, так вона сама то-
го не стоїть. *Б.*

Лучче око золота, ніж камінь олова. *Ил.*

Лучче істи хліб з водою, неуж буха-
нець з бідою. *Гат.*

Лучче погано іхати, чим хороше йти.
Кр.

7290. Лучче з добрим найти, як з кепсь-
ким поділитися. *Прокс.*

Лучче живий хорунжий, ніж мертвий сот-
ник. *Котл.*

Луче солом'яний дід, як золотий син.
Бр., Бер.

Лучче маленька рибка, як великий тар-
кан. *Пол.*

Лучче одна свічка перед собою, ніж дві
за собою. *Ил.*

Луччий нині горобець, як завтра голу-
бець.

Лучче синиця в жмені, ніж журавель в
небі. *Кон.*

Лучче солов'я в рот, ніж журавля в год.
Кон.

Не сули журавля в полі, та давай си-
ницю в руки. *Черн.*

Як мати сліпу кобилу водить, так кра-
ще пішки ходять. *Пир., [Кон., Євх.].*

7300. Як мати з кислим ⁽¹⁾ молоком, то
лучче з водою ⁽²⁾. *К., Л.*

⁽¹⁾ поганим. *Рад.;* підлим. *Бр.* ⁽²⁾ з во-
дою. *Бр., Зв.*

Як мати ногами кланяється, так лучче го-
лові. *Прав. Ниж., [Бал., Рад.].*

Як маєш кланяється лаптю, то лучче по-
клонись чоботу. *Гл., Ах.*

Волю ⁽¹⁾ голові до ніг упасти, як хво-
стові кланятися. *Вин.*

⁽¹⁾ Воляся. *Бр.*

Як мати погано орать, то краще й в
поле не ходять. *Збр. Лаз.*

Як погано ⁽¹⁾ орати, то лучче ⁽²⁾ випря-
гати ⁽³⁾. *Зв., X. Зб.*

Як погано чоловік з жінкою. *Рад.* —
⁽¹⁾ ледачим. *Пр., Кр.* ⁽²⁾ випрягти ⁽³⁾ во-
ли. *Рад.*

Як на сухоземлю, то нехай лучче в мі-
шку стоїть. *Бр.*

Як з лихим квасом, то ліпше з водою,
аби не з бідою. *Прав.*

Маю висіти за одну ногу, волю за об-
дві. *Ил.*

Безпечніше — батька прив'язати. *Пир.*

7310. Хоч соха, а глибоко оре. *Сл.*

Ліпш гаразд, ніж не гаразд. *Ст. Зб.*

Рожок — та з табакою.

Хоч бік голий, то каша з молоком. *Пир.,*
[Бер.].

Чорна корова, біле молоко. *Ил.*

Тихо ходять, та густо місять. *Нос.*

Мішок, та не зав'язан. *Ст. Зб.*

Хоч рябо на виду, так маслаки доладу.
Кон. — Хоч тарани на виду, але маслак
до ладу. *Нос.*

Хоч не в лад, та широко ступає. *Євх.*

Хоч смердить, — коли смак має. *Ил.*

7320. Хоч в орді, та в добрі. *Полт.,*
Євх.

Хоч погано баба ⁽¹⁾ танцює, та довго.
Сл., Євх.

⁽¹⁾ дівка. *Рад., Пир.*

Молоде орля та вище старого літає. *Не.*

Понура свиня, а глибоко риа. *З., Б.* —
... корень копає. *Рад.* — Понура свинка
глибей корень копає. *Ст. Зб.*

Ворона маленька ⁽¹⁾, та ріг великий ⁽²⁾.
Зв., [У., Рад., Ст. Зб.].

⁽¹⁾ Маленька гадка. *Гат.* ⁽²⁾ та вели-
кий писок має. *Прокс.;* а великий ку-
сок м'яса ковкне. *Ил.*

Здається й мала пташка, та китгі гост-
рі. *З., Пр.*

Мале щеня, та завзяте. *Євх.*

Кулик не велик, а все таки птиця. *Кр.*

Мал золотник та важок. *Пр. в Ст. Зб.*

Маленьке, але важненько. *У.* — ... важ-
кеньке. *Ил.*

7330. Хоч мале, та натоптуване ⁽¹⁾. *Л.*

⁽¹⁾ натоптане. *Зв., X.;* натопкуване. *О.*

Хоч мале, та узлудате ⁽¹⁾. *Лів., Мат.*

⁽¹⁾ возлудате. *К.*

Малі тілом, та великі духом. *Коз.*

Не великий чорт, та великі яйця несе.
Пр., Л., Хор., [Євх.].

Видно ⁽¹⁾ пана по халявах ⁽²⁾. *Пир.*

⁽¹⁾ Знати. *З.;* Пізнати. *Прокс.* ⁽²⁾ ха-
лявам. *К., О.;* халяві. *Бер.;* халявам.
Євх. — Давній пан польський носив цвітні
чоботи — сап'янци. Служки, доношуючи
після своїх панів стареньку їх zobуву,
пришивали до неї, для одміни, чорні при-
шви, а халявами випічвалися. *Войц.*

Видно ⁽¹⁾ пана ⁽²⁾ по поході. *Лів.*

⁽¹⁾ Знати. *Зв.* ⁽²⁾ Ляха. *Рад., Кор.,*
Хому. Не.

Видно, що Ганна млинці пекла, бо й во-
рота в тісті. *Євх.*

Чорт ⁽¹⁾ би дятла знав, коли б не дов-
гий ⁽²⁾ ніс! *Нос.*

⁽¹⁾ Кат. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ не свій ід; не
єго. *Нос.*

По роботі пізнати майстра. *Ил.*

Видно між ложками ополовник. *Не.*

7340. Видно, де двоє. *Пир.*, *О.*
Видно пана и під ціновкою. *Л.*, *Кр.*
Попа видно и під ціновкою. *Л.*, *Зал.*
Пізнати сову по лѣту! *Проск.*—Видно
сокола по полѣту, а сову по поглядю. *Гл.*
Пізнати ворону по цірью. *Г.*, *П.*
Не заведе (¹) так пес, як вовк. *Бр.*
(¹) Не завне. *Проск.*; Не затрубить.
А. Вил.

Бачу, що в хижку, та дверей не найду.
Гл.
Пізнати вовка, хоч в бараній шкурі. *Ил.*
Слова—полова, а праця—диво. *Гат.*
Люде, як люде: були б ми добрі. *Ст.*
Зб.

7350. Коли б ми гриз чобіт, то б и не
жаль, а то ходак, та й ще не так. *Ил.*
«Люблю, мамко, Ивахна!» — «Коли б
тебе любив Ивахно—жесь нічого доброго.»
Ст. *Зб.*

Туди ввіти—широкі ворота, а відтіль—
вузькі. *Зал.*

Дитина каже, що бита, а не каже, за-
що. *Пир.*, *Збр.* *Шей.*

Гору хвали, а низ ори. *Кох.*
У нелюбої куми не смашні й пироги.
Коз.

Добрий жець не питаєця, чи широкий
загінець. *Ил.*

Добреє ковадало не боїця молотка.
Єден кулак стане за десять. *Проск.*
И малі камінці роблять синці. *Ил.*

7360. Хромого пса легко догоняти.

Де густа рука, не треба и друкі.

Як добре плече, так и тупиця січе. *Коз.*

Так от-чого зозуля ковала (так он з
якої се причини)! *Зв.*, *Пир.*, *Греб.*

Не в чім не реве, аж дома (¹) нема!
Об., *Ст.* *Зб.*, *Ис.*

«Бо чоловік до Жида одвів, а на зав-
тра пита, чи ти ходила до корови?» *У.*
— (¹) лисої. *Р.*

Не чим так дуже бдіяче! *Збр.* *Лаз.*

Не в чім штука. *Рад.*

Не по чім (¹) и б'є (²), як не по го-
лови! (³) *Кам.*

(¹) Не де. *Бр.*, *Зв.*, *Чир.*, *Проск.*,
Рад., *Павл.*; Куди. *Руд.* (²) б'євш. *Бр.*,
Проск., *Рад.*, *Павл.*; б'єцця. *Зв.*, *Чир.*
(³) лисині. *Л.*

Ото-то и горе, що риба в морі! *Кр.*
З того хліб імо (як хто ганить ремество
яке, або-що). *Ном.*

7370. Така вже планида надійшла. *З.*,
Л., *Пир.* — Така мала планета надійти.
Бр.

Така година надійшла.

СУД не затяга, та суд и не отпуска.
Кам.—Суд не заклика, та й не випуска.
Зал.

Без суда суд буває. *Ст.* *Зб.*

Не знайду на свічку, а на позов — як
біс дасть.

Осудися перш влому, та на право йди.

До справи двох, а по справі (¹) одні.
Кам., *К.*

(¹) двох хвалиця, а від справи. *Бр.*,
Бер.; На суд идуть, так у двох хвалиця,
а з суду йдуть, так. *Не.*; До пана
йдуть, то два хвалиця, а од пана, то.
Рад.

Хто хоче що справити,—треба ся за-
бавити. *Ил.*

Добра справа не потребує суду.

Суд сквапливий рідко буває справед-
ливий.

7380. Лучче до попа, як до суда. *Бр.*
Бог дасть судця, а чорт (¹) розсудця. *Бр.*,
Зв.

(¹) а чоловік.

Піро страшне не в гусака, а вже тоді,
як у дака. *Ш.*

Що написано (¹) пером, то (²) не ви-
волочеш (³) волом (⁴). *Лів.*

(¹) Заведе. *Євх.* (²) ». *Прав.* *Ниж.*,
Коз.; того. *Ос.* 15 (XII, 55), *Л.*, *Пр.* (³)
не виведеш и. *Кам.*, *К.*, *Пол.*; не ви-
везе. *Коз.*; не витягнеш и. *Проск.*, *Євх.*;
не вивезеш. *Прав.* *Ниж.* (⁴) не виру-
башш топором. *Л.*, *Пр.*

Єдні руки право пишуть, єдні и мажуть.
Ил.

Бодай ніхто добрий не діждав (¹) пози-
ватися. *Полт.*

(¹) ніхто не дочекав. *Проск.*

Поли вріж, а втікай од позів. *Кулж.*
До права треба мати два мішки: оден
грошей, а другий бачюсти. *Ил.*

Идеш до суду, то треба—прийдіте по-
клонімося.

У суд иди, віз битих людей вези и віз
грошей,—и все діло пропаде. *Гл.*—Набий
віз людей та повези у суд віз грошей, то
й прав будеш. *Коз.*

7390. Загина крючки. *Пр.*, *Х.*

Пише и дере, а гроші бере. *Проск.*

Там, де великі вікна, багато світла, а
мало правди. *Ил.*

Золотий ключик до кождих дверей при-
дасця.

Коза з вовком тягалася: тільки шкурка
зосталася. *Гат.*—...тільки паністара зо-
сталася, та ще хвіст, та язик: простяглась,
та й лежить. *А.*

Суха ложка рот дере. *Кам.*, *К.*, *Лів.*,
Євх., [*Бр.*].

Сухий кусок ⁽¹⁾ горло ⁽²⁾ дере. *Рад.*

⁽¹⁾ кавалок хліба, то. *Бер.* ⁽²⁾ то й в роті. *Бр.*

Треба пудмазати, жеб не рипів. *Ст. Зб.*
Де не мажуть, там дуже ⁽¹⁾ скрипить. *Не.*

⁽¹⁾ Не помащено, то й. *Євх.*

Хто мастить, тому віз не скрипить.
Проск.

7400. Хто маже ⁽¹⁾, той и іде. *Об.*—Не помажеш ⁽²⁾—не поїдеш. *Євх.*—Помаж, так и поїдеш. *Сос.*

⁽¹⁾ Мастить. *Яч.* ⁽²⁾ Як не помастиш, то й. *Проск.*

Масти голову, поплювши в руки. *Ил.*
Де треба руки гріть, там треба и огню.
Ос., З (X, 97).

Заваривши кашу, не жалуй масла.
Проск., Кр.

Рука руку мив. *Прав. Ниж., Лів., Ст. Зб.*—... щоб ⁽¹⁾ білі були. *Пол., Жів., [Пр. в Ст. Зб.].*

⁽¹⁾ аби. *Бр., Проск.*

Не поможе нічого: треба червоної шапки перепросити. *Проск.*

Не хорів, не болів, и гроші сь узав—щоб ти їх вистогнав («от, який сіпака нападєцца»)! *Бр.*

Чорти ёго знає, що це за пан сидить за верцадом, та ще й лаєцца («а він порядок знає, що не можна б там лаяцьця»)!
Сл.

Халаниєм не даять дітям своїм ні щастя, ні долі. *Проск.*

То такий дерун, що з Христа зняв би.

7410. Чужая, знать, за пазуху вош и тому залізла. *Ст. Зб.*

Прийшов гарбар, та все загарбав.

Дере з живого и з мертвого. *Кулж.*

Печи й дери. *Не.*

Що ступить, то лупить. *Бр.*

Прийде до ладу, так и я вкраду. *К.*

Як хто одмагаєцца, що ніколи не квапився на хапунці.

Хто хоче полюбити суддю грошо-заплода, про ёго роспитай панів, а не простого народа. *Збр. Лаз.*

Зробіть справу (розсудить судом). *Пир.*

У свідка очі, як у дідька. *Ил.*

Свідки право судять. *Кл.*

7420. Свідкі первая чарка и первая палка. *Гл.*

Хто хоче свідком бути, треба хрестик цілувати. *Ил.*

Давно той присяг, хто за чужее посяг, (я чув так: «Давно той простягся, хто за чужее присягся». *Ном.*). *Ст. Зб.*

Хто ламає слово, той віру ламає, той

душу ламає, той Бога ламає. *Ос. 1 (281).*

Віч на віч. *З., Л., Ком.*—Стать очі на очі. *А.*

По витці и клубка можна найти. *Кан., К., [Ст. Зб.].*—По витці дїйдеш клубочка. *Пир.*—Ниточка доведе клубочка.

Полт.—По ниточки голки шукають. *Новг.*

—По витці голки доходяють. *Пир.*

Виноватого Бог найде ⁽¹⁾. *Пир., [Гл.].*

⁽¹⁾ суде. *Павл.*

Не взявшись за невинного, не будеш міти винного. *Ст. Зб.*

Як би поклепом не пішов, так и пропало б. *Ком.*

Хто ся оправдує (а зовсім винний), того як гору вздує. *Г., П.*

7430. Як не признаєся, то потріскаєся (давня запорозька примовка). *Ч.*

Як признаєся—розквітаєся. *Лох.*

За признання Бог прощає. *Гл.*

Одже воно и по правді! *Ком.*

Не буду душі вбивать, буду правду казати. *К.*

Що ж, виноват! ів гуся. *К.*

Нїгде правди діти. *Прав. Ниж., Пол., Лів., Сл.*—... треба сказати. *Бр., Л.*—

Нїгде дітись. *Х.*—... треба правду казати. *Пол.*

Нїчого грїха таїти. *Л., Пир., Х.*—Нїгде грїха діти. *Проск., Л., Пир.*

Сказав—признав. *Бер.*

Злапати на гарячому вчинку. *Гат.*

7440. Один ⁽¹⁾ Бог без грїха. *К.*

Тут здаєцца багачко є винних.— ⁽¹⁾

Тут один. *Ном.; Єден. Проск.*

Як тя видють, так тя пишуть. *Ил.*

Не горлово справа. *Бр.*—Не горлово діло. *Кр.*

Унався в ставку, або те ж в суспицію. *Ст. Зб.*

Не ходи до суду, бо хліба не буде.

Полт. п.

Зараз не вішають, а поперед розсудять. *Гл.*—За раз не вішають. *Ил.*

Помилка за хвалєш не йде. *Л.*—...не буває. *К.*

Чия шкода, того й бьють. *Бер.*

Хто в ділі, той и в одвіті. *Рад., Кр., Гл., Х.*

Тое вино—що єсть. *Ст. Зб.*—... а хто втік, той и прав. *Гл.*

7450. Хто втік, той и прав. *Рад.*

Чия шкода, того й грїх. *Ск.*

Чия згуба, в того й ⁽¹⁾ грїха повна губа. *Зв., [Бр.].*

⁽¹⁾ а в тебе ж самого. *Кр., Бер.*

Не платить багатий, а винуватий. *Євх.,*

[*Проск., Кан., К., Рад., Черн.*]. — Поплатицца не сват, а той, хто винуват. *Лів.*

Чий би бугай не скакав, а тела наше. *Кон., Гр.* — Чіі бики, а мої телята. *Ст. 36.*

Хто коня купить, бере и уздечку. *Ил.*
Чия гребля, того й став. *Пир., Ст. 36.*

Кому дрова, тому й тріски; кому горшки, тому й миски. *Пир.*

Чий кінь, того й віз. *Ск.*

Чий берег, того й риба. *Лів.*

7460. Не прав вовк, що козу звів, — не права коза, що в ліс пішла. *К.* — Не право теля, що в ліс пішло — не прав и вовк, що й теля звів. *Новг.*

Не наш віз, не наш и кінь. *Проск.*

Коза наша й м'ясо наше. *Збр. Лаз.*

Одчпного дать. *Кон.*

Карай, та назад оглядайся. *Бр., Ст. 36.*
За одного винного сто невинних гине.

Бр.

Виноватого кров—вода, а невинного—біда. *Пир.*

Кров буде волати до Бога о помсту. *Збр. Лаз.*

За одного невинного сто душ погмбне. *Гл.*

А и над винним добро б часом ужалити. *Кл.*

7470. Безвинному жаль завше много може.

З однієї липи двічі лика ⁽¹⁾ не деруть. *Бер.*

⁽¹⁾ В літо два рази з липи лик. *З.*

З одного вола ⁽¹⁾ двох шкур ⁽²⁾ не деруть ⁽³⁾. *О., Ст. 36.*

⁽¹⁾ чоловіка. *Ил., К.* ⁽²⁾ шкір. *Проск.*

⁽³⁾ не дерти. *Ил., К.*

Винного двома батогами не б'ють. *Ил.*

Хвалить 7474—7523. — Погано 7524—7660. — Багато 7661—7693. — Трохи 7694—7716. — Легко 7717—7725. — З лихою годиною 7726—7736. — Худко 7737—7714. — Далеко 7715—7759. — Дуже 7760—7763. — На все є час 7764—7781. — Давно діецця 7782—7801. — Новинка 7802—7810. — Дивуецця 7811—7916. — Неоднакове 7917—7950. — Однакові 7951—8121.

ХВАЛИТЬ, як би медом мастив. *Бр.*

Як по душі маслом. *Євх.*

Як салом ёго помазав. *Ст. 36.*

Хвальба сорочки не дасть. *К., Проск., Бр.*

Перехвалить на один бік. *Л., Пир.* —
Перехвалити на другий бік. *Євх.*

Добро не дядина! *Ном.* —...,... и хочещя. *Зал.*

7480. Коли куме, добре! *Пр. в Ст. 36.*
Хоч варила, не варила, аби гаразд ⁽¹⁾ говорила. *Пол.*

⁽¹⁾ добре. *Сл.*

Чому не Маруся! *Чор. Рад. (243).* —
... як би ⁽¹⁾ шанувалась ⁽²⁾. *Об.*

⁽¹⁾ аби. *О., Кр., Сос.* ⁽²⁾ аби шанували. *Коніс.*

Як миле щастя. *Ном.*

Чому не так! *О., Сос.* —... як би дали п'ятак! *Лох.*

Батькова дитина. *П., Прав. Ниж., Лів.*

Гарний, як искра. *Бр.*

Хороший, як глемязовський бублик! *З., Пир.*

Глемязов — м. З. и.

Хороше черевики шие. *Ст. 36.*

Медок солбодк, а патока й потім. *Кох.*

7490. Доладу усе зроблено. *Пир.*

Пахучов то есть якоесь зілля! *Ст. 36.*

Таке добре—нехай мені Бог дає таке життя! *Бр.*

Добре діло карасі: не поіси, так продаси. *Н.*

Добра то річ, що є в хаті піч. *Лів., Павл., [Прав. Ниж., Ст. 36.].*

Коли б твоя знала, що моя йграла, то б твоя плакала. *Ст. 36.*

И дома, и заміжю. *Л., Пир.*

Дома и на полі. *Павл.* —... и в полі.

Гаразд тобі, сиди ж собі. *Ил.*

Раз ⁽¹⁾ та гаразд ⁽²⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ Хоч раз. *Пол., Б., Кр.*; Здябав раз. *Проск.* ⁽²⁾ гораз. *Пол.*; гараз. *П., Прав. Ниж.*

7500. Ой, ой! там сама патока! *Кан.*

Мовив Шляхтич, болячись щоб козачка 1855 р. не сягнула до Черкащини и Чигринщини.

Увага не блага. *Нос.*

Купила Олена сережечки зелені: як уділа у вуха—славна була дівуха! *Не.*

Укріпив, як Бог черепаху. *Коз.*

Живе, лиха (¹) прикупивши. *Л., Пир.*

(¹) лихо. *Черн.*

Живе тітка за дядьком! *К.*

Живе дівка за парубком! *Л., Коз., Кр.*

—... лиха (¹) прикупивши. *З., Л., Б.—*

...за парубком, як за скурвим сином. *К., Л., Кон.*

(¹) горя. *Зв., Рад., О.*

Живе баба за дівером, лиха прикупивши. *Рост.*

Вийде шите за пробите. *Проск.*

Як уродиця лобода—и то не біда. *Коз.*

—Як в лобода, так и не біда. *Кон.*

7510. Невпірому пану буде гоже й сее.

Коз.

Хоч не пишно, аби затишно. *Кам., К., Л., Гр.*

Нехай стара в'язне—більше м'яса буде! *Кобз. (159), Р., Л., Кон.*

Не скільки дива, аби тільки більше пи-ва. *Бер.*

Пошло за вбитую. *Ст. Зб.*

Ніщо бабі по едвабі! *Ил.*

Ладна баба без едваба.

В затінку стане за дівку. *Лип.*

Добре буде, як захолоне. *Ст. Зб., Л.*

Вашими (¹) устами та (²) мед пить! *Л., О., Кулж.*

(¹) Дай Боже вашими. *К., З.;* Та коли б же. *Кр., [Зв.].* (²) тільки б. *Зв.*

7520. Коли б твоє (або: ваше) слово та Богу в уші! *Нос.—* З уст твоїх та Богу в уші. *Ст. Зб.*

Мені з уст, а тобі за пазуху шусть! *Ил.*

Дав би то Бог! *О., Л.—* Коли б то Бог дав! *Пир., Л.—* Немов би дав Бог! *Р., Л.*

Нема над рибу лину, м'ясо свинину, ягоду сливину, а дівку Марину. *Ил.*

ПОГАНО, Титяно! *Об.*

Погано вража баба скаче, та ще й довго! *Гор.*

Погано пан пише. *Зв., Пир., Кон.*

О, який же се поганий (або: хороший) голос (не по душі, або по душі мені кажеш)! *Ном.*

Бочка меду, та ложка дігтю. *Не.*

Справа (¹) коло дядькового (²) воза! *П., Прав. Ниж., Лів.—* Та й справа ж коло дядькового воза! а коло мого й такої нема. *Євх.*

(¹) Справа, як. *Пир., Р.* (²) батькового. *Пир.*

7530. Не до чмиха. *Гат.*

Не до шмиги. *Бр., Пир.*

Не до пуги! *Ном.*

Аж палці знать. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Курям на сміх. *П., В., Лів.*

Шиворот на виворот (у панків). *Лів.*

Через десяте-п'яте. *Зв., Л., Пир., Х.*

—...в п'яте. *Лів., Сівер.—* П'яте через десяте. *Бр.*

На злах (¹) лободах. *К., Л., Пир., Р.*

—...на курячі ніжці. *Л., Пр.*

(¹) На глах. *Прав. Ниж., Лів.;* На слах. *Кр.*

Казна-як! *Лів., Сл.*

Як за копу звона. *Пр. в Ст. Зб.*

7540. Як за денежку пістолет. *Лів.*

...пістоль. *Не.*

З воза вбитись (там такі каралі, що з воза повбивались. *Коз.* Такий уже майстер—про аптекаря—извозавбився. *Сос.*). *Коз.*

Як лихому на шкodu. *Проск.*

Як циганська кобила: день біжить, а три дні лежить. *Бал.*

Як біжить, то й дрижить, а як упаде, то й лежить. *Не.*

Добра кобила! день біжить, три дні лежить; море перескочить, хвоста не замочить (кажуть, як хвастає кіньми). *Євх.*

Така корова—аби людська помова. *Бер., Кон.*

Аби оснівка—потканнячко солімка. *Коз.*

Не лізе, не тече,—само ся волоче. *Ил.*

Ні п'єцця, ні ллєцця, ні в чарці не остаєцця. *Зал.*

7550. Нема що в тріски зберати. *Ил.*

Приложи шаг (¹), то й бублик купиш. *Л., [О.].*

(¹) копійку. *К.*

Таке гарне, як ти дівка (як молодцю). *Бр.*

Таке добре (або: красне), як мое жити. *Бр.*

Хороше, та рідко шито. *Ст. Зб.*

Хорош, як бабин Ярош.

Стань, подивися—плюнь та й оступися (як побачить гядке, а хвалене). *Євх.*

Казав парубок — дівка нічого, а вийшло казнащо (або: чорзнащо).

Рвєцця, як бздини (дєрмо таке). *Збр. Шей.*

Одна одну ловить рідко,—(напр.: шер-би багато, а галушок трохи). *Зал.*

7560. Дунь та й плюнь! (Нічого більше.

не вradiш! Узято з того, як у хрест вводи-
дять). *К.*

И шаг пропав, и дитина дурна. *Ном.*

Тільки що Савці свитка (благеньке, ні-
чого з ёго не зробиш)! *Зал.* — Як раз
Савці (¹) свитка! *Зв.* — ... та тільки рука-
вів нема (²). *Л.* — От тобі, Савка, й свит-
ка! *Б.*

(¹) на Савку. *Бр.* (²) тільки трохи ку-
ца. *Не.*

Коли б тая пшениця добра була, то б
єї и там змололи (покрали б). *Ил.*

Так доділа, як свиня штани наділа. *Б.,
Пр.*

Тоді б тебе бачити, коли свою поти-
лицю. *Ил.*

Горить, як сліпий дивиця. *Прав. Нюж.,
Пол., Лів.*

Теперь удружив мені, посадив на кал!
Х. Зб.

Утяв за шаг бога («И то буває!.. ко-
ли ж так!»). *Кр.*

Утяв по саму зав'язку. *Л., Х.*

7570. Утяла мама милая (або: Улила ми-
луна), що й на світ стидно. *Л.*

Милая печуть из тіста, весною.

Утяв галки! *Зв., Рад., Х., Ст. Зб.*

Наварив пива—начинив дива. *Сл.*

Наварила галушки, та нікому й істи. *Зв.*

Хватив изза дуба. *Ст. Зб.*

Вихвативсь (або: вискочив), як на що-
лопок. *Гр.*

Вискочив (¹), як голий (²) з маку. *О.*

(¹) Вихопився. *Ил.* (²) голий козак. *Ил.
Нов.*

Зробив людям на сміх. *Л., Павл.*

Замкнув вовка межі вівці. *Ил.*

Вскочив в мак (недоладу що зробив). *К.*

7580. Наладив дід хижу для бабки: то
лазили кошки—стали лазить собаки. *Кр.,
Ст. Зб.*

Добра, як з курки молока, а з верби
петрушки. *Бр.*

Из ёго добра, як з козла молока. *Зв.,
Л., Кр.* — ... з козла—ні вовни (¹), ні мо-
лока. *Л., [Рад., З., Б., Ком.].* — З коз-
ла ні вовни (²), ні молока. *Ст. Зб.*

(¹) и (²) шерсті. *О., Проск.*

Не з того боку зайшов. *Зал.*

Добром город городить. *Кулж.*

На мідяні гроші славі добувати. *Зал.*

Так саяк, на косяк, неполюдській. *О.* —
як так, аби неполюдській. *Ил.*

З рижу не зробиш Парижу. *Проск.*

Вези овес й до Парижа, а не буде з
вівса рижка. *Бр.*

З попелу галушки не вдаюця. *Кулж.
7590.* Покинь лук, коли пусто рук. *Ст.*

Зб.

На плохенький животог и пироги вадять.
Збр. Лаз.

Ти ёго медом масти, а він дяблем во-
ня. *К., Кам.*

Шкода псові (¹) білого хліба. *Проск.* —
Шкода собаці булки: не ззість, тільки по-
каляє. *Бр.*

(¹) Пожалься, Боже, собаці. *Ном.*

Худоба за очима, а чорзнащо перед
очима. *Б.*

Из свинячим личесм та в пшенишне ті-
сто. *Коз.*

Шкода мого Красного Поїзду! *Ст. Зб.*
Шкода заходу! *Зв., Рад., Л.* — Дурний
захід. *Бр., Л.* — ... тільки захід. *Л., Рад.*

Шкода й воску псовати. *Ст. Зб.*

Шкода лою, світи водою. *Не.*

7600. Шкода и лою на лемішку. *Гр.*

Плюнь на раки—верша видно. *Пир.*

Жалься, Боже, чого доброго! *Прав.*

Хунта клаків не варт. *Бр.*

Курчяти не варт. *Бр., Ком.*

Не варт и печеної цибулі. *Проск.*

Не варт и рожка табаки. *Войц.*

З пір'ям не стоить. *Л., Кулж.*

Зробив з дуба сичку. *Коз.*

Зробив з леміша пшик. *Коз.*

7610. Оттак, тату, зробив ковальський
пшик. *З.*

То од Цигана з науки сян прийшов и
хвалився нею батькові, а більш нічого и
не вмів.

Звів на Гришков войлок. *Ст. Зб.*

Пшик собачий и виїде. *Ком.*

Зроблять з лемеша швайку. *Кобз. (154),
Коз.*

Нехай чорт у дядька служить! роби,
роби, та й сучим сином не зови. *Пир.,
Кр.* — Бодай чорт у дядька служив! *Л.,
[Евх.].* — ... а до дядини (¹) за платою
ходив (²). *Бер.* — ... ходив: служив, слу-
жив, ще того дочекався, що сукиним си-
ном назвався. *Бр.*

(¹) тітки. (²) а в дядини істи просив.
Рад.

Ні риба; ні м'ясо. *Проск., Л., З.,
Пир., Пер., [Пр., Р.].* — ... и в раки
не годиця. *Пир.* — ... ні м'ясо, а щось
наче гриб. *Коз.*

Ні пес, ні баран. *Г., П.*

Ні брат, ні сват. *Лів.*

Ні дар, ні купля. *Ил.*

Ні юшки, ні петрушки. *Ил.*

7620. Ні гриха, ні спасіння. *Х. Вид., [Проск., Пир., Пр., Черн.]*.

Ні слави, ні пам'ятати. *Прав. Ниж., Лів.*

Ні спору, ні ласки. *Бр., Рад.*

Ні сирій, ні підпечений. *Бер., О.* — Не сир, не впікся. *К.* — ... не підпікся. *Рад.* — ... не підпечен. *О.*

Ні пришити, ні приліпити. *К.*

А ні пришити, а ні прилатати. *Ил.*

Ні занять, ні донять (доточить). *Сл.*

Ні кує, ні плеще. *О.*

Ні мече, ні цілицця (ні дає, ні не дає). *Нос.*

Ні гріє, ні знобить (або: Ні знобить, ні гріє). *Лів.*

7630. Ні бере, ні кладе. *У.* — Ні кладуть, ні беруть (с. Сококоотяжинці; з поводу накраєних нових садиб). *Бр.*

Ні тпру, ні ну. *Пир.*

Ні вкинь, ні в'лий. *Бр.* — А ні вбий, а ні влий. *Ил., У.*

А ні сак, а ні бовт. *Дуб.*

Ні втік, ні піймав. *Л., В.* — ... ні нагвав. *Сум.*

Від одного втік, а другого не здігнав. *Євх.*

Од одного берегу одстав, та ⁽¹⁾ до другого не пристав ⁽²⁾. *Л.*

⁽¹⁾ Від берегу відстав. *Прав. Ниж.*

⁽²⁾ одиплав, к другому не приплав. *Пр., Кр.*

Ні тієї стіни не достав, ні 'д тієї стіни не одстав. *Ком.* — Оце зостався: ні теї стіни не доставу, ні теї—хоч у той куток головою бийся, хоч у той. *Бер.*

Ні самому поглядіть, ні людям показати. *Нос.*

А ні злomu кари, а ні доброму похвали. *А. Вил.*

7640. Прийшов ні за чим, пішов ні з чим: нічого ж питать—школа час терять ⁽¹⁾. *Пр.* — ... школа й питать, тільки ноги болять. *Євх.*

⁽¹⁾ школа ноги топтать. *Пр.*

Ні взад, ні вперед. *Ил.*

Ні в кут, ні в двері. *Г., П.*

Ні в тия, ні в ворота (ні куди не годен). *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Ні попові, ні наймитові. *Л., Пир., Кр., Євх.*

Ні Богу, ні людям. *Проск., Пир.* — Ні собі, ні людям. *Віл.*

Ні до Бога, ні до людей. *Ил.* — ... ні до третєго чорта. *Зал.*

Ні до ліса, ні до біса. *Бр.*

Ні до села, ні до города—той же вжиток. *К., Кам.*

Став на стану—ні к лавці, ні к столу. *Нос.*

7650. Ні к селу, ні к городу. *Лів., Сл.* — Ні до села, ні до міста. *Бр.*

Ні шість, ні п'ять. *О.*

Ні в п'ять, ні в десять. *Кам., К.*

Ні в три, ні в чотири—ні в 5, ні в 9. *Ил.* — Ні в 5, ні в 9. *Бр.*

Ні сюди, ні туди. *Ил.*

Ні сюди, ні туди—ні саньми, ні колами—ні зімою, ні літом. *Ст. Зб.*

Ні в сих, ні в тих. *Прав. Ниж., Лів., Сл.*

Ні сак, ні так. *Бр.*

Ні се, ні те. *Ск.* — ... ні з чим пиріг. *Гр., Сл.*

Ні те, ні се, ні третє чорзнащо. *Пир.* — ... ні чорзнащо. *Бр.*

7660. Ні се лій, ні се масло. *У.*

БАГАТО, як трави. *Кул.*

Як у зайця домів. *Кл.*

Буде сєго добра в три коліні! *К.*

Буде й голому поза пазушню. *Проск., Л., В.*

Хоч греблю гати. *Ск.*

И хагу можна закидять. *К.*

Е, там буде чим Кузьмі награцьця!

Буде ще й батька женить. *Пир.*

У нас у самих свини не ідять. *Кр.*

7670. И нам обіцав еше дати. *Ст. Зб.*

Більше, як шмат, більше, як много! *Ил.*

Хоч ногою заткни. *Черн. г.*

Сєго дива—аби хіть! *Лист. (II, 280).*

Дочорта (багацько)! *Л., Пир.* — Добіса.

На воловій шкурі не списав би. *Євх.*

На собаку кинь, а Івана піймаеш ⁽¹⁾. *Лох., Полт.*

⁽¹⁾ вдариш, попадеш. *Пр.*

Народу, як дим иде (багато)! *Лів.*

Хярою йдуть люде. *З.*

Як плав пливє. *Лів.* — ... військо иде. *Ст. Зб.*

7680. Так як орда иде (багато). *Ком.*

Тіснота така, що й кием не протиснеш. *Т.*

Тісняця, неначе хліб у печі. *Коз.*

Найшло, як по воду святую. *Нос.*

Як чорт пугою нагнав. *Євх.*

И курці носом нігде клянуть. *Зал.*

Так що Боже (такого клопоту, страху и д.) *Лів.*

Кучугура й три оберемки (багато). *Л., Рад., Пир.*

Тьма тьмуца. *Об.*

Набравсь ⁽¹⁾, як Май ⁽²⁾ груш. *Зв., Л., Ёвх., [Бр., Бер.]*.

⁽¹⁾ Наівся. *Рад. З.*; Допався... до. *Гр.* ⁽²⁾ Мень. *Рад.*; Мань. *Ст. Зб.*; Маль. *Гр.*—Мань був Жидок, хотів груш накрасти; чоловік піймав ёго, вибив и викинув за тин. *Данилевич.* «Набравсь, як Май груш» кажуть, як хто набере чо-го багато и за пазуху; и в полу и д. *Л., Бер.* Май, кажуть, такий чоловік був. *З.*

7690. Через лад (надто, через міру). *Пир., Л.*

Передав куті меду (переборшив, багато чого налив и д.). *Прав. Ниж., К., Л.*

Стругав - стругав, та й перестругав. *Ил.*

Дуже вже переборшив. *Ном.*

ТРОХИ, як комар наплакав. *Кам., К.*
Як кіт наплакав. *Об.*

Из мишачу бідницю. *Кор.*

Миль-міль, як у Петрівку ягода (де-негде побачиш). *Х.*

Тільки світила, тільки и кадила. *Проск.*
Се моя соха й борона. *Новт.*

7700. Тільки свічі й воску. *К., Л., Пир., Кр., Гр.*—... воску и ладану (або: світла и кадила). *Ил.*

Кілько воску, тільки й свічки.

Тільки пекла й варила. *Об.*—Тільки й пекла, що варила. *Кр.*

Увесь Хвесь. *Ном.*

Що там и грошей тіх (я груш тіх, и того паперу и д.)—хвороба! *Новт., Ном.*

Що там—жмінька іх була! *Пир.*—Було людей з жменю. *К.*

Як в зайця хвоста! *Ст. Зб.*

Як коза поскочила. *Кон.*

Як пилинка в морі.

Як лёду (узяв так трохи). *Пир.*

7710. Багацько, як у голомозого ⁽¹⁾ чуприни. *Збр. Лаз.*—... у лисого волосся. *Дуб., К.*

⁽¹⁾ на лисому. *Пир.*; у голого. *Пр.*

Багато, як за гріш маку. *Ёвх.*

Багацько, як за шаг часника. *Л.*

Як шилом борщу. *Проск.*

От и вся недовга! *Пир.*

За шаг казки.—Немого и севі за чех казки. *Ст. Зб.*

З Антонову слёзу.

ЛЕГКО, як з роси и води. *Кам., Бр.*

Як дурному з гори. *Пир.*—... збігти. *Коз.*—Легко, як дурному з гори бігти. *Л.*
—Як дурний з гори. *Зв.*

Як п'яному з гори котиця (так легко). *Зал.*

7720. Як трава на гостру косу (впала). *Мар. В.*

Не хворівши ⁽¹⁾, не болівши. *Рад., Бр.*

⁽¹⁾ Не горівши. *Б.*

Чим чорт не жартує! *Ёвх.*—... не шу-тить. *Кон.*

Сёго як води! *Лів.*

Чого доброго, а—и д

Як пить дасть. *Пир.*

З родом и плодом. *Кон.*

З ЛИХОЮ ГОДИНОЮ. *Л., Кон.*—... та з нещасливою. *Рад., Л.*

Як плугом оре. *Сл.*

За малим-малим богом та перемиг. *Черн. 1.*

Як паршивого голити (так легко зроби-ти). *Проск., Кам., К.*

7730. Чуприну нагрієш (далеко, важко). *Лів., Сл.*

Пальцем не перекивать (далеко, довго). *Лох., Пр., О., Ёвх.*—Не пальцем пере-кивать. *Л., О.*

Бо то не грушку—вкусити Марушку. *Ил.*

Третім ⁽¹⁾ нападам (роблю и д.). *К., Бер., Л.*—Трёма нападами. *Л., Пир.*

⁽¹⁾ Другим, четвертим и д. *Ном.*

В ряди-годи. *Пир., Л.*

Ні вічно, ні судно не скаже! *Кон.*

Поки Бог віку протягне. *Лів., Сл.*

ХУТКО, як оком измигнуть. *Пир.*

Ото летить, аж земля стугонить ⁽¹⁾. *Нов.*

—Так біжить, аже земля дрижить. *Бр.*— Аж земля гуде. *С.*

⁽¹⁾ гуде. *Кон.*

Поспішаецця з ⁽¹⁾ козами на торг. *Пир.*

⁽¹⁾ як з. *Гл.*

7740. И час не змигнеця. *Бр., Л.*

В оди мет. *Пир.*

Хіба він за горами? *Ск.*

Не в човні, на березі (от-от! зараз). *Кон.*

По пошті на волах. *Нов.*

ДАЛЕКО, як оком сягнеш. *Л.*—... за-глянеш. *Прав. Ниж., Лів.*

Мила козацька (довга). *Бр.*

Як на воловий рик (міра далині). *Коз.*

Як штихом докинуть (близько так). *Пир.*

На кінці язика. *Л., Пир., О.*—... де нові ворота и собака рабий. *Бр.*—... собака рябий, погреб у яму вправ. *К.*— У кінці язика можна допитацьця хоч куда. *Бр.*

7750. Не доходя миваючи. *Л., Ис.*

У ржі, на межі, на кривій брєзі. *Не.*
Судою-гудою поза вколицею. *Черн.*

Из Черепівки та на Нову греблю. *Сл.*

У-строці (комора на причілку хати — у-строці). *К.*

Де Рим, де Крим! *Кам., К., Краш.*—

Де Крим, де Рим, а де попова груша! *Не.*—... Рим, а де Балабанівка. *Ол.*

На трапку. *Л., Пир.*

«Де ніж?»—«На трапку!» Як хто не зна сєго трапка и запита: «На якому трапку?»—«Де трапиця!» *Ном.*

Побіг рябою (білою, холодною, гострою и д.) дорожкою. *Лів.*

Як питають, де (що-там), и скажуть, що воно рябе, холодне и д. «Чи не бачив вола?»—«Якого?»—«Рябого.»—«Побіг и д.» *Ном.*

Від кінця до кінця. *Ил.*

Як Решетилівська толока (про що шиroke). *Зал.*

7760. ДУЖЕ—аж кричить (хоче, треба). *Зал.*

На всі заставки хватає. *Ск.*— Пустив (¹) на всі заставки. *Ст. Зб.*

Дуже, скоро—ість, робить, говорить и д.— (¹) Бере. *Гор.;* Оце попер. *Р.*

Оце вжарив! аж небові жарко. *Л., Пр.*
Як сніг сипле. *Ком., Л.*

НА ВСЕ Є ЧАС. *Л.*

Порою сіно косять. *Нос.*

Часом з квасом, порою з водою. *Об.*

Иноді (¹) густо та пусто, а иноді (²) рідко та мітко. *Бер., Л.*

(¹) и (²) Инколи. *К.*

Як коли—густо, а коли—й пусто. *З., Л., Пир.*—Разом густо, а разом пусто. *К., Пир.*

Час на часу (¹) не стоїть. *П., В.*

«Волиса різкою дитину вдарь, а лайкою не лай, бо час и д.» *Бер.*— (¹) на часі. *Кам.;* на час. *Зв.*

7770. Кусає комарь до пори. *Проск.*

До пори (¹) збан (²) воду носить. *Дуб., Рад., [Бр., Ст. Зб.]*.—Поти (³) збан воду носить, покуль ухо не вворветь (⁴). *Ст. Зб., [Проск.]*.—... доки ухо не ввірвєцця; а як ухо ввірвєцця, то й збан ро-

зібвєцця. *Бр.*—Пішов глечик за водою, та й головку там положив. *Полт.*— Не доки глечикові по воду ходити! *Л., [К.]*.

(¹) До часу. *Бр., Ст. Зб.* (²) жбин. *Кам.* (³) Доти. *Бр.* (⁴) До пори глек воду носить—покуль ухо одорвєцця. *Б.*

Під год, так и хліб родить (як до году). *Л., Кон.*

Дороге мячко к Великодню. *Ст. Зб.*

Не в час даєш хліба густа (луста?), коли зубів в губі пусто. *Ил.*

Дорогий шаг до сповіддя, а після сповіддя не вельми. *Черн.*

Дорога ложка до обіда. *Пир.*—... а пообідавши, то и під лавку. *З.*—... а післяобід хоч и за вікно (¹). *Л., [У., Рад.]*.

(¹) а післяобід до вечері хоч и під лавку. *Гл.;* хоч кинь. *Кр.;* а післяобід під стіа.

Не тепер по гриби ходити: в'осени, як будуть родити. *Ном., [Ст. Зб.]*.

Не тоді хортив (¹) годувать, як на вловни (²) іхать (³). *Л., Кон.*—Іхати на полювання, тоді хорти годувати. *Проск.*

(¹) пси. *Кам., К., Ст. Зб.;* собак. *Бр., Зв., Л., Новг., Павл.* (²) на улов. *Пир.;* на ловлю. *Зв.;* на полювання. *Бр. (²).* йти. *Бр., Зв., Пир., Новг., Ст. Зб.*

Не тогді коня сідлати, як треба сідати. *Проск., [Ил.]*.

7780. Не тогді коневі вівса, коли він дивинця до пса. *Ил., [Проск.]*.

Не тогді меча шукати, коли ся треба потякати. *Ил.*

А шо вже ДАВНО ДІЄЦЦЯ (чи рано ще)? *Л., Пир., Коз.*

Не світ, не тьма (рано). *Пр.*

Ще й на світ не благословилося. *Ном.*

Ні світ, ні зоря. *Кр.*

Ще чорти навкулачки не бились. *Хор.,*

Л., З., Пир., Кон.

Білий уже день. *Кулж.*

Що в Бога день. *Ск.*

Ніч ніцьку. *Л., О., Кон.*

7790. Зіма зімська. *Кон., Коз.*

День денський. *Лів.*

Ціліснький Божий день.

Уже тому третій день, як я прила мичку вдень. *Бер., Л.*

Каже, як не пряде довго. *Л.* Каже, як прийде з кужелем одна до одних на оденки. *Бер.*

Під п'ян вечор. *Ст. Зб.*

Було у головці. *Кз.*

Тоді колодки тягали (на масниці в понеділок. Хто не оженився, тому в'язуть

жінки колодку, а він одкупуєця). *Кон., Гр.*

В свинний голос. *Л.* — Зробиш, та в свинячий голос. *Б.*

Як світ, побідавши (поїдете ид.). *Нос.*

Пром'яшкурного, або, жаргуючи, кажуть гостям, як вони з світом думають їхати.

И на сей день (пішов, пронав). *Ск.*

7800. Поки суд та діло ⁽¹⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ та право. *Л., Н., О.*

Ще и кіт не женився. *Євх.* — Ище и кіт не ваявся. *Нов.*

Ще й заводу нема, ще й не починали.

И НОВИНКА то така—бодай не чуть! *К., Л.*

Не всякому слуху вірь. *Коз.*

Еще ся не уродить, а вже по світі ходять. *Ил.*

Люде—собаки. *Бр., Прокс., Кан., К., Пир., Кр.* — ... вони скажуть, що й на вербі груші ростуть. *Ос. 20 (XIV, 113).* — ... собаки — чого не набрешуть! *Рад., Л.*

Люде зложуть и смолянну кобилу. *Нос.*

Дзвін десь виливаєця. *Л., Кон.* — Десь дзвін великий лили и пустили таку поголюску. *Хат. (191).*

Див. *Ос. 21 (XIII, 37).*

Нема й не буде,—тільки загадують люде. *Нов.*

«А, добрі горобці в молоці!» — «Чи ти ж ів?» — «Ба, ні! козав басястий, що бачив цимбалістий, через дірочку як Жиди ілі!» (про тих, що кожную новинку хвалять). *Кан., К.*

7810. Що говорять, то й виговорять. *Бр., Л., [Рад.].* — Що бають, то вибають. *Збр. Шей.*

ДИВУЄЦЯ, як сич на сову. *Гат.*

Аж об поли вдарився. *Зал.*

Ззираюця, як на тура. *Г., П.*

Хто дивує, нехай и собі так правує. *Кл.* — Хто дивить, нехай собі так чинить. *Ст. 36.*

Недивним річам не дивуєся.

Не тільки пива, кільки дива. *Рад., Пр., Гад.* — ... пиво, скільки диво. *Бр.*

Диво мотвило! *Пир.* — ... що по полю ходило! *Ном.*

Диво—на березини бруньки. *Кр.*

Диво не решето: багацько дірок, та нікуди вилізти. *Євх., [Л.].*

7820. Диво, як сито, а чудо, як решето. *Ил.*

Диво не диво, що кобила ⁽¹⁾ здохла ⁽²⁾; але хто дав псам знати ⁽³⁾. *Бр.*

⁽¹⁾ кінь. *Г.* ⁽²⁾ на полі. *Прокс.* ⁽³⁾ що ззіли її.

Добре баба говорила, що не буде без дива.

Наварила дива!

Диво йме, та й годі! *Гат.*

Що не пиво, то диво.

Оце мені не з диво (дувуєця)! *Пир.*

Чудний, як ⁽¹⁾ бублик. *Л.* — ... кругом об'їси, а в середині нема нічого. *Ном.*

— ... круг об'їж, а середину кінь. *К., [У.].* — Чудній бублика. *Коз.* — Таке чудне, що чудній бублика. *Черн.* — Як не чудний, а все чудніш бублика не буде.

Кр.

⁽¹⁾ Смішний, як втрос. *С.*

Чудеса в решеті. *Об.*

Чудосія на Водохрещі. *Гр.*

7830. Чудеса на колеса: самі котяця! *Кон.*

Ого! чудеса! вербовні колоса! *Черн.*

Чудо не раки! де вони зімують? *Кан., К.*

Чудо, а не наші! и в дощ молотять.

Ар.

Що за хрінова мати! *Ном.*

Що за катова мати! *Пир.*

Моя години (жаль, диво и д.)! *Лів.* — ... годинонько!

Ой мамко любко! *Бр.* — Моя мамочко! *Пир.* — Ох, моя матінко! *Пир.* — Моя ж таки та й матіночко! *Л.* — Ох, моя мати рідна! *Л.*

Дувуєця, жахаєця, жалкус.

Боже (Господи, Господи Боже) твоя воля (як багато и д.)! *Об.*

На ёго прасунки. *Кон.*

7840. На лихой години! *Кон.*

Щось непевне! *Пир., Л.*

Мов заморочено. *Кон.*

Морока ёго зна! *Лів.*

Оце, убий тебе куцюба! *Бр., Зв.*

От и знай! *Пир.* — ... мовляв, ти з ним! що хоч, те й роби. *Кон.*

Ото ж річ! *Гат.*

От тобі раки!

А ні посла, а ні хісна. *Ил.* — Нема ні хісна, ні посла. *Прокс.* — Ні осла, ні посла. *К., Кан.*

От и встереглись! *Пир., Н.*

7850. От тобі, Гандзю, книш! *Кон., К.* — ... Гапко, книш. *Не.*

— От тобі й рурати, чорте ⁽¹⁾ чубатий! *К.*

Рурати—катилицька одправа; сказано на панію, що залякла, поки доїхала. ⁽¹⁾ Маш рурати, дідьку. *Ил.*

От тобі, бабо, й Юрія! *Не.*

От тобі, чорте, шпак (чого забуде)! *Прав.*

От тобі кукли и теремки! *Ст. Зб.*

От тобі й на! *Лів., Сл., Гат.* — ... був та нема. *Лів.*

Оттак, сіють мак — нехай буде й так! *Сос.*

Оттака ловись! *Л., Пр., Р., Кр.* — ... хоч дрібна, але свіжа. *К.* — ... ловись, яка влізла. *Євх.*

Оттака халепа! *Пр., Х.*

Оттак наробив халепа. *Сос.*

7860. Оттепер ні до торгу, ні до жінки! *Кр.*

То ласий був чоловік, розв'язав горшок з сметаною, везучи її: воли смикнули, сметана й розлилась.

Біс та й не батько — що більш знає! *Ст. Зб.*

Така то вже казія! *Я.*

Шургіч у піч! *Кулж.*

Ише, мовляв, не вспіла того дива одгуляти (весілля), уже й... (побилися). *Ком.*

Туди бий, а туди потече (кров). *Ил.*

Смуток її зна! *Ком.*

Батькові його хвороба—як воно й буде.

Бог то святий знає, що з того буде.

Проск., Л.

Бог його знає! *Об.* — А Бог його зна!

Пир., Л., О.—Госпідь його знає! *Ком., Л.*—А я знаю? *Бр.*

7870. Кати ⁽¹⁾ його батька зна! *Л., Ком.*

⁽¹⁾ Чорти. *Л., Пир., Ком.*; Чорт. *ід., З., Хор.*; Дідько. *И.*; Дідько святий. *Ил.*

Урагова ⁽¹⁾ його мати зна! *Л., Х.*

⁽¹⁾ Вража. *Л., О.*

Не чуть и на миру. *К.*

Не видано й на миру не казано (такого страшного, або-що). *Кр.*

Не думав и в головах не покладав. *Ком.*

И вво сні не снілюся. *Ст. Зб.*

У казці тільки казати, та в чуда писати.

Ні здумати, ні згадати, ні в приказці сказати. *Пр. в Ст. Зб.*

Як бачиш, так и пиши. *Л., Ст. Зб., Кулж.*

Сказав йому *кеп есь*, а він и зуби стяв. *Рад.*

7880. Наперед би смерті на себе сподівався! *Ст. Зб., Л.*

З доброго дива сталося. *Пир.*

Треба сесе (сее) в книжні записати! *Г.*
П.—Оце ви сказали те, що хоч у книжні записати. *Гр.*

Хоч сядь, та й руки склади. *Ск.*

И сміх, и біда, и людям сором казати.

Ст. Зб.—И стид говорить, и гріх потаїть. *Гл.*

И в свої хаті не вільно. *Не.*

Наробили предки, що—померли од редьки. *Ком.*

Що вже вони ради дадуть! *Ком.*—Не дам собі ради. *Бр.*—Немає ради з тим.

Як же воно буде? жінка там, а я тут! *А. Вил.*

7889. Оставайся лавка з товаром. *Зал.*

7891. Шик-пик, аж не гра! *Гл.*

Ник, аж там бик. *Б.*

Тиць, аж и ⁽¹⁾ Гриць. *Бр., У., Пир.*
—Тиць-тиць, де був Гриць. *Ил.*

⁽¹⁾ попів. *Проск.*

Певно, всі собаки в рові повиздыхали. *Ном.*

Певно, собака в рові утонув!

Мабуть у лісі щось велике здохло! *О., Євх.*—... у лісі вовк здох, або ведмідь. *К.* — Десь великий вовк у лісі здох. *Черн.*

Дждав ⁽¹⁾ гречаної паски. *Ст. Зб., [Бр., Бер., А. Вил.].*

⁽¹⁾ дочекався Грицько. *Ил.*

Се йому не первинка (або: не первиня). *Л., Пир.*

Не першинка, ні з чим до млинка. *Бр.*
—Не первиня, ні з чим до млина, з порожнім мешком. *Рад.*

7900. Пішли наші істі каші. *Гол.*

Пішли наші в толоку! *Проск.*

Прийшов хтось, та взяв щось, бігти за ним, а чорт його зна за ким! *Гр.*

7903. «Сидоре, Сидоре, до дарі!», а Сидору й не дали. *Б.*—Поперли, як Сидору до дарі. *Ст. Зб.*

7905. Що я буду робити! не хоче Хівра любити: треба їй губу набити (або: Що буду робити, що не хоче мене Хівра любити!). *Чир.*

Оце кучма! мати Каленика привела, та не знаєм, як звати. *Прав.* — ... як зовуть. *Рад.*

Се біда! мама Гриця. *Ил.*

Ждали Петра, як Бога, а він у п'ятницю! *Євх.*

Ні ⁽¹⁾ читати, ні писати, а хотять за ⁽²⁾ короля обібрати. *Ст. Зб., Руд.*

⁽¹⁾ Не вмів ні. *Збр. Лаз.*; Не вмю. *Бал., Євх.* ⁽²⁾ мене. *ід.*; його. *Збр. Лаз.*

Чи чорт видав, щоб ведмідь щебетав.
Лох.—... одже щебече! *Ном.*

7910. И світ настав, та ще рак не свистав. *Г., П., З.*—Тепер такий світ настав, що й піп засвистав. *Черн.*

И світ стоїть, та ще сєго не було! *Бр., Лох., Пр.*—... сєго не чули, не бачили. *Пир.*

Бач, небачай та й попав. *Збр. Лаз.*
Не було в куми запаски, аж гледи — кума в плахті похожав. *Ос. 17 (VIII, 8).*

Уже воно щось є: коли не вовк, то бурая ⁽¹⁾ сука. *Прав. Ниж.*

⁽¹⁾ сірая. *Лів.*

Обійшовсь, як Сахно в церкві. *Пир., Л., Ст. 36.*

Той Сахно обійшовся ніби тим, що чогось задумався в церкві, чи здивовався, та й свиснув. Чув Лубенщині. *Ном.*

Власне гайно—шановавши слухи ваші — ні смердить, ні пахне. *Ил.*

Одна мати рожає, та НЕ ОДИН обичай дає. *Ст. 36.*

Бдні дідьки бояця хреста, а другі ба- тога. *Ил.*

Що дід, а що Жид, а що й Запорож- ський козак. *Макс.*

7920. Що дар, то дар, а що купля, то купля. *Ст. 36.*

Ті каптани, та не ті кармани. *З., Збр. Лаз.*—Той каптан, та не той карман. *Черн.*

Що у воді, то риба, а в пір'ях та в шерсті, то м'ясо. *Ил.*

Що ⁽¹⁾ сіре, то й вовк. *Проск., Бер., Рад., Лів.*

⁽¹⁾ Що не. *Павл.*

И жаба риба, бо в воді сидить. *Ил.*
— Болото болотом, а чорт чортом. *Б.*

Не того кіста книш. *Л.*

Похожий, як сова на яструба. *Кан., К.*

Далеко, як небо від землі. *Г., П., В.*

Прирівняв кішку до собаки. *Євх.*

7930. Прирівняв свиню до коня, та шерсть не така. *Євх.*

Походила ⁽¹⁾ свиня на коня! *Л., Пир.*— ... тіки ⁽²⁾ шерсть не така! *Л., [К., Рад., Кон.].*—Е, прировнялась ⁽³⁾ свиня до коня! *Бр., Л.*—Куди рівняцьця свині до коня, коли шерсть не така! *С.*—Пришла свиня до коня та й каже: «ось бо й я рума!»; а кінь одказав: «и ніженьки коротенькі, и ушеньки клапоньки, и сама як свиня». *Сн. (з В.).*

⁽¹⁾ Походить, похожа. ⁽²⁾ оні. *Бер. (5)*
Пришла, прилась. *Бер., Рад., К., Кон.;*
Не доросла. *Ил.*

Прирівняли послід ⁽¹⁾ до оладка! *Бер., Пир.*

⁽¹⁾ г... о. *Л.*

Та рожа, та не та кожа. *Черн. 2.*

Не все те повіть, що по ріцці пливе! *Зв.*

«Павле, кобила плавле!» — «Брешеш, Антоне, то ж вона тоне.» *Кр.*

Замішався, як полоник межі ложками. *Проск.*—Мішаєця, як жіночий ополоник. *Павл.*

Бери вище! *Проск.*

Про *Бери вище* див. *Збр. Шей.,* або *Лист. (II, 182).*

Кожний *Ивась* ма свій лас. *Гат.*

Кожда голова свій розум має. *Ил.*

7940. Що голова, то розум. *Об., Ст. 36.*

Що кум, то й ум. *К.*

Що хатка, то инча гадка. *Ил.*

Що село, то й піп. *Дуб.*

Що сторона, то новина. *Збр. Лаз.*

Кожний край має свій обичай. *Ил.*

Що вік, то инший світ.

Що вісь, то иншая піснь. *Кл.*—...що край, то инший обичай. *Збр. Лаз. (з Г.).*

Що чоловік, то й обичай. *К., Ст. 36.*

Що город, то норов ⁽¹⁾. *Лів.* — ...що голова, то й розум ⁽²⁾. *Ном., Кон.*

⁽¹⁾ народ. *Кон.* ⁽²⁾ що чоловік, то й обичай. *К.*

7950. Що город—то й гонор. *Рад.*

ОБОЄ РЯБОЄ ⁽¹⁾. *Об.*

⁽¹⁾ ребое. *Ст. 36.;* рабово. *Кр.*

Одним миром мазані. *Л., Пир., Павл., [Ст. 36.].*

Ворон ворону ⁽¹⁾ ока ⁽²⁾ не виклює ⁽³⁾. *Кан., К., Рад., Л.*

⁽¹⁾ Ворона вороні. *Пир., Кон.;* Сокол соколу. *Кр.;* Крук крукові. *Бр., Проск.;* Чорт чортові. *Євх. (2)* очей. *Коз., Ш., Ос. 1 (312).* ⁽³⁾ не клює. *Ст. 36.;* не видовбає. *Ш.* не виклоє. *Проск., Кон., Євх.*

Собака собаки не рве. *Зал.*—...соба- ці хвоста не одкусить. *Кор.*

Чорт бісу потягає ⁽¹⁾. *К.*

⁽¹⁾ За чортом потягне. *Лип.*

Біс у чорта ⁽¹⁾ сповідався—той кивнув, а той ⁽²⁾ догадався. *Рад.*

⁽¹⁾ Чорт перед чортом. ⁽²⁾ один моргнув, другий.

Хапко съ хапком знаєся. *Проск.*

Злодій злодія зараз пізнає. *Ил.*

Чорт біса ⁽¹⁾ пізнав та й на бал ⁽²⁾ по- звав. *К., Кан.*

⁽¹⁾ чорта. *Проск., Нв.;* ⁽²⁾ пиво. *Проск.;* та и в пиво. *Нв.*

7960. Чорт біса изпід купи бачить. *Черн., Нов.*

Пізнав свій свого. *Нс., [Ил.].*

Свій свонка вгадає здалека. *Проск.*

Рибак рибачка пізнає здалека. — ...рибачка бачить здалека: хоч воно й не рибачка, а хвіст видно. *Б.*

Лисий лисого здалека бачить. *Проск.*

Кулик кулика бачить здалека. *Пр.*

Грач грача здалека бачить. *Кон.*

Чумак чумачка бачить здалека. *Ш.*

Одна мати родила, одну й смерть давала. *Рад.*

Як Хомка, так ёго и жонка. *Ст. Зб., [Коз.].* — Який дідько з Хімка, така ёго жінка. *Ил.*

7970. Який чорт Шишка, така ёго й жінка. *Нов.*

Який дідько печений, такий и варений. *Ил.*

Який іхав⁽¹⁾, таку⁽²⁾ стрів⁽³⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ ишов. *Коз., Кр.* ⁽²⁾ такий. *Збр. Лаз.* ⁽³⁾ здивав. *П., Прав. Ниж., Збр. Лаз.;* віз. *Бр., Полт.;* зачепив. *Сос.*

Який іхав—такий поганяв. *Рад., Пр.*

Як там не мед, так там не масло. *Збр. Лаз.*

Зійшовся Яким з таким. *Ил.*

Зібралось два Юрї, та й обидва дурні. *Бер., [Рад.].*

З того сукна и гуззяки. *Л.*

Єдного плота коли. *Г., П., Прав. Ниж.*

Одного тіста книш! *Павл., Ал.*

7980. Той же Савка, та на других санках. *Кр.*

Так же з одного яйця вилізли — и та, и ся. *Хор.*

Родом кури чубаті (всі одного кодла — и про людей). *П., Прав. Ниж., Рад., Нос.*

Пес псу брат. *Ил.*

Один другого не переважить, хоч на одній гілляці повісь. *К.*

И ти не дуже-то хваткий, и я не швидко. *Пир.*

То добра, а то ще й лучча. *Бр.*

Добрий та на доброго наскочив: один другому не видасть. *Л.*

Не бачить сова, яка сама. *Нос.*

Мовчи сяка, бо й ти така. *Бр., Чир.*

7990. Такий и добрий голий, як ти без сорочки. *Не.*

Вден за вісімнадцять, а другий без двох двадцять. *Ил.*

Такий квас, як и в нас. *Проск.*

Така кваша, як би й наша. *Р.*

Що дід, що баба, то една рада. *Бер., [Рад.].*

Сокира остра, мотика їй сестра. *Ил.*

Та ж уздечка, що на коня, що на кобилу. *Збр. Лаз.*

Кожне стадо не без паршивої вівці, кожне село не без скурвого сина. *Руд.*

Насміявсь кулик болоту, та й сам туди ж у (або: у тую ж) воду. *Коз.*

Насміялась⁽¹⁾ верша з болота⁽²⁾. *Бр., Гайс.* — ...коли оглядиця⁽³⁾, аж и сама в болоті⁽⁴⁾. *Пир., Гл.* — Верша вь болоті гомонила, а й сама там сиділа. *Коз.*

⁽¹⁾ Сміялася. *Лох., Л., Р.;* Насміялася. *Ил.;* Смісся. *Проск.* Глумилась. *Гат.;* Не покривиця. *Руд.* ⁽²⁾ болотові. *Р.;* болоту. *Рад., Пир., Коз., Гл.* ⁽³⁾ оглядиця. *Павл.;* оглянулася. *Лох., Коз.;* аж гульк. *Гат.;* а подивиця. *Біл.* ⁽⁴⁾ на куші. *Коз.;* та й сама в болото впала. *Кр.;* бо й сама в болоті. *Руд.*

8000. Смієця верша з сака, бо й сама така. *Бр.*

Смієця горшок над котлом, а обидва чорні. *Проск.*

Насміявсь иолудивий голомозому. *Нос.*

Насміявсь голенький стриженому.

Сліпий невидючого водив, та обидва в яму повпадали. *Ил.*

Сліпий хломому (хромому?) доганяє.

Горнець котлові доганяє, а обое смільні.

Не смійсь, баршло, само кухвою станеш. *Лох.*

По синку шапка (Пріписка: «по собі ногу простирать»). *Ст. Зб.*

По Савці свитка. *Н.* — ...по пану шапка. *Кр.*

8010. Хто з ступою, а я з товкачем. *Кон.*

Який кінь, така и кульбака. *Ил.*

Яка пуга, така й слуга.

Против ставу гребля. *Черн.*

Луччі пошли до луччих, а ми до твоєї милости. *Лів.*

Яке співання, таке и читання. *Проск.*

Один біс по тітку іздив. *Ст. Зб.* — ...біс, що по бабі іздив. *Ном.*

Скільки не літай, а все прийдеця на землю падать. *Євх.*

Одна дяка, що за рибу, що за рака. *К.*

Що раз батька в лоб, що два. *Кан., К., Лів.* — Хоч раз батька вь лоб⁽¹⁾, хоч два⁽²⁾, то все едно⁽³⁾. *Прав.*

⁽¹⁾ по уху. *Кр.* ⁽²⁾ десять. *Пол., Сівер.* ⁽³⁾ ровно. *Кр.*

8020. Хоч так, хоч замінявши. *Л., Пир., Б., Кон.* — ...запитавши. *Кан., Кон.*

Все один чорт, що собака, що хорт. *Євх.*

Чи в камінь головою, чи каменем в голуву. *Г., П.*

Чи совою в пень, чи совою в дуба, а все сові буба (1). *Нос.*—Хоч пень об сову (2), хоч сову об пень, а все сові лихо. *Пир.*

(1) сова буде. *Зв., А. Вил.* (2) пнем по сові. *Новг.*

Все однако—що Яким, що Яков. *З., О.* Одниково ніяково, однаково дякувати. *Ст. Зб.*

Ні втять, ні взять.

Або так, або сак. *Ил.*

Идем-пер-идем (idem per idem) Кузьма з Демидом. *И.*

З одної діжи и хліб, и пероги. *Бр.*—З того хліб, з того и пироги. *Рад.*

8030. По парі, по парі,—а ззаду два. *Ил.*

Коли не викинув (1), то випхав. *К.*

(1) Як не витрутив. *Бр.*

Куди вороні літати, то що инше клювати. *Ст. Зб.*—Куди вороні не літать, то все клювать. *К.*

Де сороці не літать, то все одно. *Євх.*

Як з Прокопом, так и без Прокопа. *Кан., К.*

Не кием, то палицею. *Бр., Прок., Рад., Павл.*—Не кием—ломакою. *Гат.*

Хоч круть-верть, хоч верть-круть. *Кр.*

Однаково не причащаться.

Ті ж штани, та назад узлом. *К.*

Ті ж гості, та в ту хату. *З., Пр., Кр.*

— Самії тії гості та й до хати йдуть.

Бер.—Той же гость та в тую хату. *Ст.*

Зб.—...бо внадився. *Пр. в Ст. Зб.*

8040. Не здох кінь, тільки Бог убив. *Не.*

Не вмер—болячка вдавила. *Об.*—...лихо вдавило. *Гат.*—...та галушка вдавила. *Бр.*

Не вмер бачка (1), вдавила болячка. *Х. Зб.*

(1) дячки. *Мол.*

Не вмер Данило—болячка вдавила. *Лів.*

Не вмер Гаврило—галушка вдавила. *Гор.*

Хоч правду говоря, хоч бреша,—все внобю. *Бр.*

Дій швидко—так брідко, дій тихо—и так лихо. *Ил.*

Иди швидко, и так брідко—иди тихо, и так лихо.

Швидко иди — ти доженеш лихо, иди тихо—тебе дожене лихо. *Пир.*

Иди худко—бїду доженеш; иди помалу—бїда дожене, а все від бїди не втешеш.

Ян., [Руд.].—Иди швидко, то бїду наженеш, а иди поволі, то бїда тебе нажене. *Бр., [У., Кан., К.]*.—...иди помалу, бїда на тебе насаде. *Прок.*

8050. Не довернесся—бють, перевернесся—бють. *Пол., Лів.*

И сюди (1) гаряче (2), и туди (3) боляче (4). *Ск.*

(1) и (2) там. *Рост.* (2) гарече. *Ст. Зб.*
(4) болече.

И добре роби бїда, и зле роби бїда. *Прок.*

Скоре само набїжить на бїду, а на тихого найдеця. *Б.*

На весіллю всі свати, на хрестинах всі куми. *Ил.*

Вночі всі коти бурмі, а всі корови сірмі. Що червоне, то красне; що солодке, то добре.

На одній сіножаті и вїл пасеця, и бузько жаби ловить.

Човен човном, а байдак байдаком по одной воді правлять. *Пр. в Ст. Зб.*

З одного дерева и хрест, и лопата. *Ск., Руд.*—...хрестові ся кланяють, а лопатою нечисть відкидають. *Прок.*

8060. Прійшовсь таки сей до того! *Пир.* Як одно обличчя.

Так як з ока випав (вилитий—батько, мати и д.). *Бр., Кон.*

Вилились як з воску, в матір. *Кул.*

Вовче горло, а попівське око. *У.*

Попівські очі, а панська кешеня. *Кан., К.*

Чорт знайшов вершу, и, не знаючи, що воно таке, почав воду набирать... набере, то воно й вилецця. «Це», каже, «хоч попівські очі, хоч панська кешеня; бо тих пїчям не наситиш, а панської кешені ні чим не наповниш».

Попівське вибирани, а жидівське зараз, то все одно. *Прок.*

Панський сейчас, як жидівський зараз. *О.*—Жидівський зараз, а панський почекай. *Рад.*—Сейчас, як жидівський зараз. *Новг.*

Миша у стозі, а піп у селі ніколи не загинуть. *К., Полт.*

Добре в світі жити попові, лікаріві, та котові. *К.*

8070. Коли б то можна бути через зіму котом, через літо пастухом, а на Великдень попом. *Ж.*

Попові (1) та котові нема й лучче. *Бр., Прав. Ниж., Пол., Лів.*—...а котові—то лежаний хліб. *Бер.*

(1) Пацові. *Тар.*

Дурню шапки не здимають, а чорту ріг не збивають. *Коз.*

Бог любить праведника, а чорт (1) ябедника. *Прок., Рад., Пр.*—Бог любить

праведних, а чорт грішних; Бог праведників, а чорт ябедників. *Не.*

(¹) біс. *Л.*; пан. *Ст. Зб.*; суддя. *К.*
Кр.

Дере коза лозу, а вовк козу, а вовка мужик, а мужика пан, а пана юриста, а юристу чортів триста. *Прав.* — ...а мужика Жид, а Жида пан, а пана юриста, а юристу чорт. *Євх.* — Пан дере з Жида, з пана юриста, а з юристи — по триста. —

Дере коза лозу, а вовк козу. *Кан., К.*
Без Бога світ не стоїть, без царя земля не правиця (з книги). *М. Білз.*

8076. Цар далеко, а Бог високо. *Ш.*
— Бог високо, а царь далеко. *Проск.*

8078. Що п'яний ззість, а малий зносить, то пропало (не пам'ятає). *Нос.*

П'яні а діти и нехота правду скажуть. *Не.*

8080. Сонний, як п'яний, а п'яний, як дурний. *Ст. Зб.*

Хорого пуст язик, п'яного молитва. Баба сужена, а кума люблена. *Бр.*
Козака мати родила, а мужика жінка, а черниця паніматка. *Ст. Зб.*

И баба з хлопцем и біс — в одному цеху ходить. *Кл.*

Старому та хорому годи завше, як малому. *Гат.*

Питалися дідька, чим би хотів бути, — «окономською кобилєю, мелника куркою, або панською мамкою». *Ил.*

В гостях добре їсти и пити, а вдома спати. *Проск.*

Орел, віл и невіста одним духом живуть: нічого доброго не чинять, коли їх не б'ють. *Ил.*

Сміх конський, сон жоноцький. *Ст. Зб.*
8090. Свинка а жінка один мають нрав.

Жінки та коня нікому не давай. *Л.* —
Коня у позику (¹) не давай (²), жінки у приданки (³) не пускай. *Євх., З., Збр. Лаз.*

(¹) на чужі руки. *Рад.* (²) не пози-
чай. *Зс., К.* (³) в придане їд; у весілля.

Рад.

Жінці правди не кажи, чужої дитини не бери, з панами не братайся. *Бал.*

Брат любить сестру багату, а чоловік жінку здорову. *П., Лів.* — ...хорошу. *Кан., К.*

Не вір ніколи жінці, коняді и собаці. *Євх.* — Кобилі и жінці не вір. *Бер.* —
Жінці не вір у домі, а кобилі в дорозі (¹). *Гайс., Кан., К., Рад., М.* — ...бо кобила гоць каже — не перекину, а таки перекине. *Бр.*

(¹) Не ймай коню віри в полю, а жоні

в двору. *Ст. Зб.*; Не вір коню в полі, а жінці у дворі. *Кл.*

Люльки а жінки ніколи не позичай. *Ил.*

Що бішена кішка, що понедіакова жінка (¹), що чоловік з Боришполя — все одно. *Ос. 10 (XIX, 129).*

Баршполь — містечко. *Пер. п.* — (¹)Що п'яна жінка, що скажена кішка. *Пер.*

Не статечная приязнь вовку з бараном, так християнові з бусурманом. *Литон. Самовидця.*

Що чорт, що Жид (¹), то рідні брати. *Рад.* — Жид, Лих и собака — все віра однака. *Бер., Пр.* — Католик а Жид, то все едно. *Проск.* — Що Жид, то пес.

(¹) що Жид, що Лях. *Пр.*

Ксєндз, Жид, та собака — усе віра однака. *Кост.*

Кажуть, один гайдамака, за Хмельницького, повісив над вівтарем ксєндза, Жида и собаку и отакій напис зробив.

8100. Невіра а собака, то една при-
смака. *Проск.*

Вовк хований (з рук вигодований), приятель перепрошений, син прибраий, а Жид хрещений, то все не певні. *Ил.*

З ворога примиреного, з Жида хрещеного, з вовка годованого добра не буде! *В. Білз.*

Два Жида и дві невісті зроблять ярмарок на місті. *Ил.* — Три баби а два Жида зроблять ярмарок. *Кам.*

З кози худоби, а з Ляха слуги ніколи не буде. *У.*

Злодій на костілях, як Лях в кайда-
нах. *Не.*

Не змерзне мужик в груди, Жид у п'яти, а Лях у вуха. *Бр.*

Не дай, Боже, бугаями орати, а Ляхами збирати! *Кан., К.*

Польській міст, Лютерській піст, Турецьке набоженство — то все блазенство. *Сн.*

З дитиною на відпуст, а з лихою долею на весілля. *Ил.*

8110. Козяний (¹) кожух, вербові (²) дрова, — смерть готова (³). *В.* — Вербові дрова а козяний (⁴) кожух, то й випре дух (⁵)! *К.*

(¹) Козячий. *П., Бр.*; Козяний. *Рад.*
(²) осикові. *П.* (³) и (⁴) готова біда. *Бр., Проск.* (⁵) козячий. *Проск.*

На огонь дров не набересся, а на піт сорочок. *Дох., Кон.*

Бабина дівка, а окономів кінь — усе гладоньки. *Ил.*

Коня не бий, слуги не проклинай, жінки не дражни, — коли хоч, щоб статкова-
ли. *Ил.*

Купуй сукню ⁽¹⁾ шиту и хату криту. *Ївх.*, [Ст. Зб., Прок., К. Кон.] — ... та и не турбуйся. *Бр.*

⁽¹⁾ свиту. *Рад., Гр.*

За сиження — нема іження, за спання — нема коня, за хляки — нема дяки. *П.*

Що сомна, що свинина. *Пр.*

Бджола мед носить не для себе, вівця шерсть носить не для себе, старий жениця не для себе. *Пир.*

Вівця — як бджола. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Коняка, собака, — то шкура еднака. *Бр.*

8120. Пес сліпий, а дяк старий, то все едно: як забачить бадилину, та й бреше. *Прок.*

Сохранай нас, Боже, од пана Кастяна, од вербових дров, телячого кожуха, заячої шапки и свинячих постолів. *К.*

У пана Кастяна був хлопець, що ёго и добре убірали, але ж бив ёго пан дуже: жили в степових місцях, де дров, опріч вербових, інших нема, — то топить-топить, холодно... пан и б'є. От терпів так бідака, терпів, а далі взяв та й утік на Басарабію. Живе вже він там довгенько, діток має; и як оце молити їх, то й додасть на кінці: «Вибав нас, Боже, од пана Кастяна и д.» Колись лучилось и панові Кастянові бути в Басарабіи и як раз ночувать у того чоловіка; коли слуха таку молигов... «Звідкіля ти, як, що?» Той и розказав. «Гє», каже гість, «та я той, самий!» — «Ну, коли так», одказує, «нехай тобі Бог не пам'ятає! Будьте моім любім гостем, та не робіть так!» Одначе все таки и потім навчав дітей так молицьця. — Оченаш сей не всюди однаковий — як до місця. По Київщині додають ще в кінці: ... «Перогівського празника и Краснянської греблі.» (Перогів и Красне — містечка на Поділляю).

Жить 8122—8127. — Здоров'я 8128—8148. — Хвороба 8149—8239. — Смерть 8240—8338. — Лікарі 8339—8352. — Шептуха 8353—8424. — Гарна 8425—8491. — Брядкий 8492—8570. — Замашний 8571—8599. — Виріс 8600—8625. — Тілісте 8626—8637. — Молоде и старе 8638—8725.

ЖИТЬ—не вола кормить. *Ос. 7 (XVI, 14), Зал.*

Вік не вилами перепхати. *Прок.*

Вік извікувать ⁽¹⁾ — не пальцем перекивать ⁽²⁾. *Лох., Пр.*

⁽¹⁾ зжить. *Б.*; прожити. *Руд.*; ижжити. *Бер.* ⁽²⁾ перекивати *Руд.*; пальцем не перекивати. *Бер.*

Вік прожить ⁽¹⁾ — не поле перейти. *К.* — не море переплисти. *Вал.*

⁽¹⁾ пережить. *Пир.*

Як ведеця, так и живеця. *Ївх.*

Що на світі прожилося, так як во сні издалось. *К.*

ЗДОРОВ'Я всіму голова. *Рад., Б.*

Не просімо хліба у Бога, а просімо здоров'я. *Сос.*, [Бр.].

8130. Як у чоловіка нема здоров'я ⁽¹⁾, то він и ключча не варт хунта: тогді ёго в гармату, та й стреляй за хату. *Бр.*

⁽¹⁾ гезунда. *Не.*

Ёго и ⁽¹⁾ довбнею не вб'єш ⁽²⁾. *Об.*

⁽¹⁾ ще й. *Л.*, *Кр.* ⁽²⁾ доб'єш. *К.*

Слабий, як у четверо ⁽¹⁾ мотуз ⁽²⁾. *Ївх.*, [Прок.].

⁽¹⁾ у восьмеро. *Лит., С.*, [Бр.]. ⁽²⁾ мотузок. *Лит.*

Мій хворий мужичок, то як бурачок; а я здорова, та як морква. *Нос.*

Такий хворий, що волосся попухне. *Ївх.*

В Петрівку на лёду розчачнувся (як хто вдає хоробу). *Кан., К.*

Хворий лежить та без пам'яті хліб ість. *Ївх.*

⁽¹⁾ На гарячку лежить, а. *Пер.*

Третій день як лежить, а дев'ятий хліб не влєжить.

Голова болить, а хліб як на огні тріщить. *Бр.* — Живіт болить, а хліб горить. *Б.*

Двох недужих сіли, та й хліб зсіли. *Ил.*

8140. Живіт болить, мабуть ⁽¹⁾ на піч кортить. *У., Бер., Гр.* — «Живіт боліти!» — «На піч кортіти!» *Д.*

⁽¹⁾ Як хто каже — живіт болить, то то-го. *Рад.*

Живіт болить — живота хоче. *Ном.*

Забула, що недужа, та в солому спати пішла. *Коз.*

⁽¹⁾ та й пішла швидко. *Гр.*

Недужає, що ведмеда б за ухо вдержав. *Чор. Рад.* (238).

Такий слабий, що тільки під хвіст перцю, та й на тік. *Гат.*

Ой, жінко, не здужаю!.. Як би ти мені зварила вареників... Та не вари сорок, бо не ззім... а звари тридцять дев'ять, та великих... може б я ззів, та чи не одужав. *К., Кан.*

Як я молодою бувала, по 40 вареників їдала; а тепер хамелю, хамелю, на силу 30 вмелю. *Кр.*—... а тепер сілугу-силу іззіси 50. *Кон.*

Здоровий хвороби сподівайся, а хорий— смерті. *Ст. 3б.*

Глянь на вид, та й питай здоров'я. *Бр., [Гр., Ст. 3б.]*.—... вид, здоровля не питай. *Бр.*

ХВОРОБА нікого не красить. *Нос.*

8150. Хвороба коли не вморить, то скрипить.

Хоре, коли не вире, то роспестиця. *Ил.*

Хорому чоловікові все не мило. *Л., Н., Ст. 3б.*

В немочі всього захочеця. *Ст. 3б.*

Не смерть страшна, а недуга. *Не.*

Скрипцове скрипить, а здорове лежить. *Нов.*

Скрипцове (1) дерево и дужого (2) переживе (3). *Б., Бер., О., Хар. 3б.*— Хрипливе дерево два віки живе, а здорове й одного не переживе. *К.*

(1) Скрипуче. *Коз.* (2) и здорове. *Прав. Ниж.* (3) и добре перестоїть. *Коз.*; довго на світі живе. *Коз.*; здорового перестоює. *Ст. 3б.*

Скрипуче колесо довше ходить. *Проск.*

Щось недобре зробилось (занедужав). *К.*

Ухватило, як попа за живіт («Попа найлучче хвата за живіт, як жінка вмірає» *Л.*). *Зв., Л., Х.*

8160. Хватило, як лихе за душу (або: Вхватило, як лихе душу). *Бр.*

Як згоріло. *Зв.*— занедужало, як згоріло (разом). *К., Л.*

Згага з шліч бере. *Ст. 3б.*

Короста не проста: на кого схоче, на того й нападе. *Лів., Пол., Збр. Лаз., [Прав. Ниж., Бр., В.]*.—... ні велика, ні мала, як на дубові кора. *Ном., [В.]*.

Добре діло коростиця: чухай, чухай— мще хочеця. *Бр.*

Дереця на стіну. *Шир.*

Скажене, хвань Боже, лише сліше заразливє. *Ил.*

Дьяволово ткання (про недугу на очі). *Кон.*

Очі, як у кроля, червоні (кволиця на очі). *Кон.*

Карає Бог старіє кості за гріхи в молодості. *Ил.*

8170. Ото біда, що ні людям показать, ні самому подивмицьця. *Л., Шир.*

Як виразка в сором'язному місці, або що.

Чижи й не співають, та ні їсти, ні спати не дають. *Нос.*

Як би до того кашлю та болячка ще! *Проск.*

Кров дзюрить, булькогить з спини. *Зан. (I, 146).*

Лихорадка як почне терти, та як почне и одтирать! *Кон.*

Серцем душу пре (серце так болить).

Надсадиць печінки (поруха).

Не дає очима дивитися (голова болить дуже).

Як пуркою крутить.

У голові, як у млині. *Лів.*

8180. Так болить, що як би не вмів стогнать, то вмєр би. *Зан. (I, 147).*

Ухопив доброго чмєля (учадів). *Т.*

Мов кропивою попик. *Ном.*

Горить так як у перці (шкура). *Кон.*

Хай Бог милує, як ножем ріже.

Жіли, як курчята клюють.

Нєначе огонь паше. *Кон., Кр.*

Аж мороз по мені сиплє (1). *Кон.*

(1) мене бере. *Рост.*; мене подирає. *Коз.*

Так з рота полом'я и паше. *Л., Кон.*

Так дух мені и займа.

8190. З сирого душу преть. *Ст. 3б.*

Так волохи (волосся на руках и л. — в лихоманці) и повставали. *Л., Кон.*— Так сироти (ніби пухирці по тілові—теж в лихоманці) й повставали.

Так мене жар ухопив.

Аж зорі злічиш (як недуга надавить). *Рад., Черн.*—Всі зорі полічив. *Б.*

Зкорчився, як циганський батько. *Лист. (II, 245).*

Скривився, як середа на п'ятницю. *Руд.*

Як з хрєста знятий. *Бр., Л., Кон.*

Як з того світа встав. *Об.*

И половини тебе не стало. *Коз.*

Не здужа й скіпки піднять. *Х., [Бр.]*.

8200. Так як з гробу встав. *Бр.*

За комаря сили не маш. *Ст. 3б.*

Од вітру ваяєця. *Пр., Л., Ст. 3б.*

Хоч за вітром пусти. *Пр., Бр.*—... пускай, як ту полову. *Шир.*

Змарнів, як полова. *Гат.*

Упав на лиці (змарнів). *Шир.*

Тільки ёго тинь. *Ком.*—...ходить. *Лів.*
Там такий, тільки ёго одна снага. *Коз.,*
Ком.

Не живе, тільки дні тре ⁽¹⁾. *Нос.*

⁽¹⁾ одживас. *Коз.*

На тонку пряде (скоро вмире—нагадує
Парки). *Л., Пир., Кр., Гр.*

8210. Світові не рад. *Л., Пир.* — Він
світу рад.

Ёму тепер не мильй світ. *К., Л.*—Ёму
вже світ, ёму тепер ніщо не мило. *Пир.,*
Н.

Нема з ёго цвіту (здоровья, або ро-
зуму). *Пир.*

Передом січе, а зад волоче. *Черн.*

День біжить, а три дні лежить. *Нов.,*
Проск.

До якогось часу живе. *Ном.*—Жие до
котрогось часу. *Проск.*

Ні жие, ні гние.

Так свій вік пхав, як з моста та в во-
ду. *Нем.*

А я така, що тільки снасть моя була
(худа). *Г. Бар.*

Жие, як без лою ⁽¹⁾ каганець. *Бр.*

⁽¹⁾ Жие, як без сала. *Коз.*

8220. А ні смерті, а ні попусту (ка-
жуть про недугу, напасть и д.). *Кам., К.,*
Ж.

Тільки живий та теплий. *Лів.*—... жи-
вий та божий. *Збр. Лаз.*

На ладан дише. *Лів.*

Уже я поправляюсь, мабуть, попові в ка-
литу.

От вже приходить Хам иг нам (як ста-
ре занепаде и не сподіваецця очунять —
так само собі приказує). *Бр., [Бал.].*

Скоро вже коржикки будуть. *Пир.*

Се б то, вмире затого. Коржикки роз-
дають за душу, під церквою або в ха-
ті, найпаче дітям. *Пир., Л.*

Не поможе міцний Боже: тільки тре-
ба сажень землі, штирі дошки, з неба
спасення трошки.

Тебе и св. Петро не загіє. *Ил.*

Мабуть вже ёму расту ⁽¹⁾ не топтати.
Зв., Пир., Л. — Не буде більше расту
топкать. *Б.*—Оттоптав вже раст ⁽²⁾. *Л.*

⁽¹⁾ расту. *Бр.;* ряску. *Л.;* раску. *Рад.*

⁽²⁾ ряску. *О.*

На Божій дорозі. *Бр., Л., Павл.*

8230. Ох уже иде путь мені на світі не
буть. *Кр.*

З себе дише. *Лів.*

Спльа маленька, жылка тоненька. *Пр.*
в *Ст. 36.*

Вже жыли не клюють ⁽¹⁾. *Пир.*

⁽¹⁾ не клювають. *Рад.*

Доходились ніжки, доробились ручки. *Не.*

Ёго тіло не дасть уже тині. *Ил.*

Пропіла пташка. *Ст. 36.*

Пішла душа на виринки. *Гат.*

Уже я вчора постеріг, що батько к чор-
товій матері ⁽¹⁾ дивилця. *Не.*

⁽¹⁾ г дідькової нені.

Єдною ногою в гробі стоить, а ше злоє
творить. *Ил.*

8240. СМЕРТИ не одперти. *Ос. 6 (III,*
17), [Рад.].

Тільки то й правди на світі, що смерть:
вона не знає, хто бідний, а хто багатий.
Збр. Лаз.

Наша смерть за плечима та за чужим
карманом. *Зал.*

Смерть—неминующая дорога. *Ст. 36.*

Всім нам там бути.

Як народисся, то треба й померти. *Сл.*

Як не живеш, а усе ж труни не ми-
неш. *Гат.*

Від смерти и в печі не замажесся (або:
не заховаесся). *Зал.*

И святитель не поможе, як искажуть
«Святый Боже» (як кінчацьця дійдеця).
К.

Най жаба голову здійме, то и царь не
поставить. *Ил.*

8250. Від смерті а ні відхреститися, а
ні відмолитися.

На смерть нема зилля.

Смерть лести не знає.

Смерть не справник—не послухає. *Бр.*

Коли вмире, там же впреть. *Ст. 36.*

Смерть не переберає. *Рад., Ил.*

Смерть не вість несе. *Ст. 36.* — ...
старим.

Сей світ позичений. *Ил.*

Сей світ покрашений цвіт. *Б.*

Сей світ ⁽¹⁾, як маків цвіт. *Пир., [Бр.].*

—...день цвіте, а вночі опадє. *Кулж.*—
...цвіт: як то на тім буде! *Лів., Сл.,*
Мар. В.

⁽¹⁾ Світ. *Ж.*

8260. Чоловік на світі, як банька на
воді. *Г., Прав. Ниж.*

Чоловік, як муха. *Ст. 36.*—Чоловік ⁽¹⁾
так як муха: сёгодні живє, а завтра вмире
⁽²⁾. *Лів., Пол.*

⁽¹⁾ на світі. *Г., П., Прав. Ниж.* ⁽²⁾ ни-
ні жие, а завтра гние.

Такий наш вік: ниньшя жиеш, а завт-
ра гниєш. *Яц.* — Сёгодня жив, а завтра
згниє. *Пир., [Бр., Рад., Ст. 36.].* —
Учора жив, а сёгодня зогнив. *Д.*

Як умер чоловік, то як не бував, *Ст. 36.*

День мій—вік мій.

Вік наш, як година.

Такий вік, як у зайця хвіст. *Рад.*

Вік один, другого не буде. *Г. Бар.*

Думка ⁽¹⁾ за горами, а смерть за плечима ⁽²⁾. *З.*

⁽¹⁾ Дума. *Пир.*; Думки наші. *Проск.* ⁽²⁾ за плечами. *Проск., Кон.*

Думка за морем, а смерть за плечима. *Кон., К., Рад., Пир., Б., Кон.*—Гадка за морем, а смерть перед носом. *В.*

8270. Думка ген-ген літає, а смерть за плечі хапає. *Гат.*

Вечера на столі, а смерть за плечима. *К.*

Жили-жили, та чорзнаде й ділися. *Зв.*

Уродився, оженився, та й вмер. *Ил.*

Життя наше, як паутина. *Проск.*

Прошли літа из світа, як лист из дерева. *Не.*

Літа упливають, як вода. *Ил.*

День за день, а ближій к смерті. *Ст. 36.*—... за день, ніч за ніч, и к смерті ближче.

Час за час, а ближій к вечору.

Без числа тем людей за день помреть, а без числа тмами теж родяцца.

8280. Де не почувш, а все «той—небіжчик, той—небіжчик»—и нам треба колись вмірати. *Рад.*

Нехай мруть, та ⁽¹⁾ нам дорогу труть. *Пр., Н.*—... а ми сухарів наоушим, та й за ними ⁽²⁾ рушим. *К., Кон., Б.*

⁽¹⁾ Мруть. *Рад., Бр.* ⁽²⁾ та й собі. *Кр., Кор.*

Мруть люде—и нам буде. *Бер., Пир., [Бр., Проск.].*

Безправної и безсмертної землі нема ⁽¹⁾. *Ном.*

⁽¹⁾ не маш. *Ст. 36.*

Смерть не горе, а страшне велике море. *Пир.*

Смерті не треба шукати—сама прийде. *Ил.*

Смерті не буде (або: не буває) ⁽¹⁾ без причини. *Бр., Кон.*

⁽¹⁾ нема. *Ил.*

Смерть причини жде: умре, та й вивернецца. *Оз.*—... вивиницца. *Н.*

Не буде нас по нас. *Г.*—Після ⁽¹⁾ нас не буде нас. *П., Прав. Ниж., Пол., Лів.*—... будуть люде, та не ми. *Пир.*

⁽¹⁾ Помрецца, все минецца: після. *Пер.*

Умер, та й всього збувся. («Е, спасибі за ласку!»). *Проск.*

8290. Ми візьмем з собою штири дошки и землі грошки.

Вмерати—не на вози збиратися.

Хто вмер, то в ями ⁽¹⁾, а хто живий, то з нами. *К., [Бр., Ёвх.]:*

⁽¹⁾ в ями (русалки). *Ст. 36.*

И дубцем в могилу не заженеш, а з могили и калачем не виманиш. *Не.*

З ліску дождесся, а з піску ніколи. *Нос.*

Видима ⁽¹⁾ смерть страшна. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

⁽¹⁾ Видюцца. *Проск., Б., Хар. 36.; Відома. Пир.; Видна. Збр. Лаз.*

Душа рогата—тяжко сконати. *Бр.*

Мила душа кождому. *Ст. 36.*

Душа не сусід: її не випреш. *Кон.*

Душі не вихрануть ⁽¹⁾. *К., О.*

⁽¹⁾ не виплювати. *Ст. 36.*

8300. Так не хочецця вмірати! Чи ми ж кому приклінімося? чи ми обідець исправим, чи ми чужого чоловіка нагодуєм, коли ми такі бідні! *Зап. (I, 147).*

Горе тому, що земля на ёму. *Пир.*

Дай Боже вмерти, та не під плотом.

Дуб.—Не дай Боже звалитися під тинном! *Гр.*

Дай, Боже, з який час лежати, а не нагло помірати. *Ил.*

Боже, як прийде час умерти, не дупскай довго лежати—кажи прийти смерті! *Не.*

На тім боці (про покойних родичів, найпаче про дітей)! *Бр., Кон., Гл.*

8306. Під землею. *Пир., Кон.*

8308. Чудачка! як умерла, то й ногами не дригає. *Н.*

Умер та й ноги задер. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

8310. Дуба дав. *В., Лів.*

Правцем поставило. *Кон.*

Здох, як пес—кром душі святої. *Ил.*

Одяпався (або: вже одяпався)! *Кон., Пир.*

Взяв ёго дідько за старий ⁽¹⁾ довг. *Ил.*

⁽¹⁾ Узяв и того чорт за свій давній. *Ст. 36.*

Так як ⁽¹⁾ згоріло! *Бр.*

Скоро вмерло.—⁽¹⁾ Так и. *Пир.*

Не горіло, не боліло. *Л.*—Не горівши, не болівши. *Зв.*—... як з лука спрягло. *Ч.*—Не горів, не болів: зразу околів (про наглу смерть злого). *К.*—... не болів, як з лука спряг. *Ст. 36.*

Либонь и до гробової дошки—щастя не дочекався. *Проск.*

Натерпівся досить и на сім світі.

Обоє вмерли, мов заруки побрались. *Ёвх.*

8320. Умер та й дивицца! *Прав. Ниж., Лів., Сл.*

Гость милий, та хліба жаль. *Нос.*

Дзвонять по душі. *Сх.*

О умерлім добрє вогори (говори?), а ні, то мовчи. *Ил.*

От, умерла, а слово її не вмерло. *Кон.*

Тут отпіли, а там одыли. *Ст. Зб.*

Даром, що умер... то що, що умер... якось буде, що умер... *Не.*

Чоловіче Миколаю, де я тебе поховаю? Поховаю на могилі, щоб по тобі вовки вили. *Пир.*—... поховаю під столом, та накрию постолом; поховаю під лавкою, та накрию халавкою. *Ном.*

Поплач, кумо, над моім чоловіком! *Х.*

Нехай по ім плаче земля та вода, а не я молода. *Сл.*

8330. Через ёго яму на другого гляну. *Рад., Л., [Бр.]*.—Одну милу в яму, на другу гляну. *К.*

И жив не любила, и вмер не тужила; и на лавці лежить, и не буду любить. *Бр.* З тоски та з печалі в голову зайшла, та вже десятєх найшла. *К.*

Єдин муж в діл, а другий в дім. *Ил.*

Жива—не мила, умре—не жаль. *Ст. Зб.*

Не плач за жінкою—буде другая. *Ил.*

Умерла—нехай лежить скверна! *Л.*

Жива умерла—и друга будеть, аби зловрєя! *Ст. Зб.*

Бог за жінку, а чоловік за дівку. *Бр.*

— Бог за одну, а чоловік за другу. *С., Рад.*

ЛІКАРЯМ чи поможись, чи не поможись, а калиточка ⁽¹⁾ развьяжись. *К., Рад., О.*

⁽¹⁾ а калитка. *Коз., Кр.;* а вузол. *Бр.*

8340. Хто ся лічить, того біда цвічить. *Ил.*

Чи поможе, чи не поможе, а ти дай, небоже! *Бр.*

Чом ви людей не питаєте (так радять хворому, щоб до ліків вдацьця)? *Пир., Л., Кон.*

Кому на лік, тому на ляк. *Ил.*

Пошле Бог вік, то дасть и лік. *З.*—Як дасть Бог ⁽¹⁾ на вік, то найдещя ⁽²⁾ и лік. *Бр.*—Кому на вік, тому й на лік.

⁽¹⁾ Як піде. *Прокс.* ⁽²⁾ то дасть и на. *Рад.*

Хто здоров, той ліків не потребує. *Бр.* Коли Бог не велить, то нехай не болять. *К., Лох.*

Бодай ті ліки пропали навіки. *К.*

Божої сили не вбоїмось (за мір). *К.*

Така вже пошість ⁽¹⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ пошерсть. *Ном.*

8350. Рук своїх ⁽¹⁾ не підложиш. *Коз.*

— Се таке, що під ёго рук не підставиш.

Пир.—Не руки пуд него підложити. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Під ёго рук. *Пир., О., Кр.*

Що гостець полюбить! *Бр.*

Як плугом одъорав (одрятував). *Макс.*

Я баба ШЕПТУХА од злого духа. *Л., Кон.*

Я при тобі—дух при тобі; я од тебе—дух из тебе (про бабів кепкують).

Не я говорю, сам Господь говорить: я з словами, а Бог з помочю (баби, шепчучи од пристрігу). *Рад.*

На ⁽¹⁾ тебе все зле-лихе ⁽²⁾! *Л., Пир., Кон.*

⁽¹⁾ Нехай на. *Новг.* ⁽²⁾ зле лихес.

Сіль тобі та печина! *Зв.*—... з лихими очима. *Коз., Кон.*—Сіль тобі ⁽¹⁾ в вічі ⁽²⁾ та печина в зуби ⁽³⁾. *Пер.*—Сіль тобі в вічі. *Зв.*—... камінь у груди, печені кошенята в зуби. *Ном.*

⁽¹⁾ ворогам. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ у очи, а. *Ст. Зб.*; в гочи. *Бер.* ⁽³⁾ в груди. *Бер.*; камінь гарячий у зуби. *Ст. Зб.*; камінь у зуби, печина у груди. *Кон., Т.*

Цур очей поганих. *Пир.*—Цураха поганим очем. *Г.*

Цур та пек лихим очам! *Прокс.*

8360. Цур мене, далій мене! *Пр. в Ст. Зб.* За морем ёму вечера (вовкові, чоловікові и д., шд не треба б їх сюди). *Зв., Л., [Пир.]*.

В добрий час поговорить. *К.*—... поговорити, а в лихий помовчати. *Лів., [Бр.]*.—Дай Боже в добрий час говорити, а в злий помовчати. *Ст. Зб.*

Не протї—ночі ⁽¹⁾ згадуючи. *Лів.*—Цур ёму, не против ночі згадуючи! нехай він помьянецьця на кінську балабушку! *Бр.*

⁽¹⁾ Не против ночі. *Г.*

Не в мою міру (не до себе рівняючи). *Пир., Кон.*

Не до вас рівняючи. *Ном.*

Не при нас кажучи. *Об.*

Не при хаті згадуючи. *Гад., Павл.*

Не тут казано. *Прав.*

Не зле вимовлячи! *Дуб.*

8370. Нехай ся пріч каже! *Ил.*

Шануючи Божого дару (за хлібом). *Нос.*

Шанувати сонце, місяць, зорі, хліб святий и ваші слухи. *П.*—Шанувати сонейко святее, и день білий, и вас, яко кречних. *Г.*—Шанувавши ковбиці, лавиці, куцюбу, помело, пікну лопату, ступу й перехрестя, и вас, яко гречних. *Бєх.*

Ковбиця—куток на покуті, над ла-

вою; *перехрестя* — на чім ходить ступір у ступі.

Крім церков святих! *Пир., Л.* — Опріч святої церкви! (щоб город, село — запалось, вигоріло и д., опріч...) *Л., Кон.*

Опріч празника святого! *Х.*

Прости, Господи! (як припало сказати що недобре, тільки до правди). *Пир., Кон.*

Богу милосердному не вимовно. *Кон., [Дуб., Л., О.]*

Богу не вимовно — свічку купила, папахиду поставила та й усі гроши розошлись. *Рад. К.*

Нехай сей день свят буде (як у свято про роботу кажуть). *К.*

Нога за ногою неси все зле лихе за собою. *Рад.*

8380. З хати димом, з двора вітром! *Бр. Рад.* — ... неси все зле лихе за собою (баби примовляють). *Рад.* — Нехай иде з чадом та з димом! *Бр., Рад.* — З димом, з чадом з нашої хати (вийшло неладне). *Гр., [Ст. 36.]*

Нехай иде на ліса, на болота, на пичькї лози. *Рад.* — ... на сухї очерета, на широкий лист. *К.* — Иди на очерета, на ліса, на болота. *Бр.* — Нехай воно йде собі на сухий ліс. *Евх.*

Дух святий з нами ⁽¹⁾! *Ліз.*

⁽¹⁾ при нас. *Зв., Рад., Бер., Пир.*

Дух святий при хаті ⁽¹⁾. *Кон.* — ... и при нас. *Зал.*

⁽¹⁾ при трапезі.

Иди собі — Дух з нами! *Бер.*

Цур — наше місце свято! *Прав.*

Нехай Бог милує всякого хрещеного та й попа віженого. *Зв., [Кон.]*

Нехай Бог одвертає ⁽¹⁾ всякого ⁽²⁾ хрещеного! *Зв., Х., Б., Кон., Кр.*

Побачив вішалника. *Кон.* — ⁽¹⁾ милує.

Бр., К., Пр. ⁽²⁾ кожного. *Рад., Бер.*

Нехай Бог милує (або: Господь сохраниць) усякої віри! *Нем.*

Не дай, Господи! *Кон.*

8390. З очей. *Л., Пир.*

Лихі очі. *Ск.*

Урічливі очі. *Л., Пир.*

Чя нам из людей сталося — од уроків, понашому! *Кон.*

Не уроком, не уроченьки. *Ил.*

Від уроків и Бог не заховає. *Ш.*

Уроки на сороки. *Ст. 36.* — ... а пристріти на їх діти ⁽¹⁾. *Рад.* — Пхю, пхю! уроки на сороки, а помисли на коромісли. *Коз.*

Як хто урече. — ⁽¹⁾ на сороки та на бабини діти. *О.*

Умилась поминати, щоб не боялась уроків. *Бр.*

Се од пристріту. *Кулж.*

Од *остуди* коралі носять. *Ос. 10 (XVI, 48).*

8400. Хустку, чи що-там, що ею обтирають писанки, — ховають и підкурююцца од бишихи, як штрика в усі и д. *Ос. 10 (XI, 50).*

Свячена лоза и котіки — ліки од трисці, а скотові — як обидме. *Ос. 10 (XI, 49).*

Посадити в кіз (в тепле нутро убитої скотини — дитину од сухоти). *К.*

Волос виливати. *Прав. Ниж., Ліз.*

Щоб не *тоя* и не *одолан* (одкасинок), то б и ходило (пошерсть, мір), як пан (над Прутом вважають ті зілля, та ще бідрич, за добрі од мору). *Войц.*

Будеш мати бідрич, то тобі не зробить ніц.

Як упаде дитина, з коліски або-що, то те місце заливають водою, щоб не боліло. *Ос. 10 (XVI, 48).*

В Жилний (Чистий) четвер купаюцца від чорної хороби; на Русали (Розигри) — щоб не було посухи (купаюцца в одежі и других кидают в воду); на Волохрища купаюцца від корости, а вмиваюцца — щоб румяною бути (кладучи в воду калину або коралі). *Ос. 10 (XVI, 47).*

Виплинь, бабко, дам тобі япко (примовляють, взявши за вію и піднявши в сей спосіб віку, — як запорошицца око). *Збр. Шей.*

Ой, гуляк, вода! бусь, вода! Креши пню, жени біду (замовляють так од переполоху).

8410. «Ячмінець!» — «Брешеш!» (тричі так: одно каже, а в кого ячмінець на оці — одказує; потім, хто каже *ячмінець*, тричі плює). *Ном.*

Мене баба и прачем обмолотить (на ячмінець на оці). *Бр., Зв., Сос.*

Кури, кури рябенькі! в вас голови маленькі, а у роженого й хрещеного раба Божого N велика голова. Скрикніть ви сон из усіх сторони на рожденного и хрещеного раба Божого N (від ночниців). *Арт. Шей.*

Іхав Юрій на білім коні, білі губи, білі зуби, сам білий у біло одягся, білим підперезався и за собою три хорти веде — одяг білий, другий сірий, третій червоний: білий злиже більмо, сірий слізу, а червоний кров (примовляють, промиваючи очі, хорі, Юровою водою). *Збр. Лаз.*

У мене, на Україні, є записане шептання од бильма. Починається воно так: «Михайло, дархайло, три пси лютих: один білий, другий сірий, третій красний; білий (давший не пам'ятаю)». *Ном.*

Як стане шептуха коло уха, не буде то-бі, мамо, довіку кожуха. *Євх.*

Як Бог допоможе, то й баба допоможе. *Рад.*

Баба з річчю, Бог з поміччю. *Б.*—Баба (або: Лікар) з лікарством, а Бог з поміччю. *Ком.*—Бог з поміччю, а баба з руками. *Ш.*

При бабах и смерть солодка (що обмиють, положать). *З.*

Прийде сто баб, та принесе сто лих. *Пир.*

Сто баб — сто болячок. *Руд.*

8420. Сто баб — сто лік. *Бр.*

Прийде сім баб, та скажуть сім немочей (1). *Л.*—До сто баб піди—сто немочей скажуть. *Євх.*—Сто баб—сто немочей (2).

(1) сто баб, скаже сто немочей. *Пол.*

(2) немочів. *Бер.*; слабостів. *Проск.*

Прийде сім баб, та скаже сім рад. *Рад.* [*Бр.*].

Що зілля, то баба; що баба, то лік. *Бер.*

Сто літ живе (баба), а двісті копає. *Пир.*

ГАРНА, як квітка гаєва. *Пир.*—Хороша, як вітка. *Прав. Ниж.*

(1) квітка в полі. *Гат.*

Біленька, як нитка. *Лєб.*

Личенько біленьке, як у панятки. *Збр.* *Лаз.*

Як зірниця зійшла (таке гарне-ввішло). *Бр.*

Рожа и межі кропивою зістане рожею. *Ил.*

8430. Дівка, як ягідка. *Євх.*

Молода й хороша, як ягодка. *Мар. В.*

Червона, як ягода. *Об.*

Червоне, як калина. *Ск.*

Таке хороше, як калина. *Бр.*

Дівчина, що в лузі калина. *Гат.*

Червона, як рожа. *Ск.*

Весела, як ясочка. *Пер., Пир., Ком., Гр., Зап. (I, 147).*—Дивиця, як ясочка. *Коз.*

«Та так-то дивиця на мене бабусина тилочка (бачте, любима, та скот її бив), як ясочка... як не проб'є мене очима: от тільки б заговорить».

Чорнобрива, як ясочка. *Ліг.*

Брова колесом. *О.*—Брови на шнурочку. *Коз.*

8440. Одна брова стоїть вола, другій и ціни нема.

Очі чорні, як терен. *Бр.*

Гарна, як сіно в годину. *Гл.*

Гарна, як бондарівна. *Збр. Шей.*

Мов гатьманського роду. *Ос. 10 (V, 62).*

Вона так и пряде (очищами), як...*Гр.*

Гарне, як мак городній. *Пир.*—Гарна дівка, як маківка. *Гр.*—Цвіте, як маківка.

Така, хоч видивись. *Ком.*

Там-то хороша, хоч малюй (або: хоч пиши). *Бр.*

Така гарна, як паці намалювана. *Ил., Євх.*

8450. Гарна, хоч з лица води напицьця. *Ком.*—... хоч води напиьсь. *Зап. (I, 147).*—Гарна молодиця, хоч води напицьця. *Об.*

Краля така, що тільки їм! та й годі. *Чор. Рад. (124).*

У нас дівчата такі, що сюди дивись! *Пир.*

Хоч на підшву глянь, так баришня гарна. *Зал.*

У неї очіпок штопенський, тільки вже постарів, ключечко видно; и вона не проста—в Харькові була по наймах. *Гр.*

Молодиця—подивисьця. *Ном.*

Молодиця (1), як тихеє літо. *Лєб., Мар. В.*

(1) Дитиночка. *Пир., Коз.*

Дівка—як тополя. *Зап. (I, 147).*

Дівка хороша: сережки завішані (1). *К.*

(1) сережками завішана. *Зв.*

Красавиця, що зпід стола (1) кусаєця (кажуть, як хто хвалить гарну, але злу дівку). *К., Кам.*

(1) під лавкою. *Нос.*

8460. Не взяв єго чорт на писок (не шпетний). *Проск.*

Хлопець (1) не що—так, чуб лепський. *Пр., З.*

(1) Хоч сам. *З.*

Хлопець молодий, як барвінок. *Зап. (I, 147).*

Хороший — як кров з молоком. *Нов.*

Сокол не парубок. *Зап. (I, 147).*

Орел не козак! *Чор. Рад. (7).*

Струнький, як хвоінка. *Ров.*

Хороший, хороший! був би ще краший, та вже нікуди. *Рад., Б., Х., [Бер.].*—Оце ж то хороший! ище б був краший, коли нема де. *Бр.*

Станом струнький (1).

(1) хороший. *Пир.*; високий. *Гад.*

Дитиночка, як лмночок. *Пир.*
8470. Веселий (або: Стрибкий), як живчик. *Гат.*

Веселий, як горобець. *Гр.*
Хлопець, як живое срібло. *Ил.*
Де врода ⁽¹⁾, там и сила. *Яц., Дуб., К.*

⁽¹⁾ Де стан. *Ст. Зб.*

Як хороший, не жаль грошей; а як поганий, копячу ногами. *Ил.*

Не дивися на уроду, лише на пригоду. Біг до вроди розуму не прив'язав.

Хороший чортам на гроші. *Об.* — ... чорту на гроші, поганий—Богу коханий. *Нов.*—Ви хороші, та на чортові гроші, а ми погані, та Богом кохані. *Лаз.*

З краси не пити води. *Прав. Верх.*
Красоти в вінку не носить. *Рад.*

8490. Краси на тарілці ⁽¹⁾ не крають. *К., Кан., Бр.* — Красоти на тарілці не краяти: аби з нею господина була. *Бр.*

Ожевився собі чоловік, уже й немоденький, а так в середніх літах. Ото через якийсь там час по весілі приїхала до його здалека рідня, що ще не бачила його другої жінки—а це та було в неділю вранці. Ввійшли вони, поздоровкались. Як подивився котрий на жінку, тільки плечима стисне, бо тяжко погана була. А той хазяїн, Семен, чи як його: «Ходім», каже, «до церкви». От, на дорозі, гості йому и кажуть, на що ти, мов, таку погану взяв. «Е, най», каже, «ходім лишень до церкви, потім балакатимемо!» Вертаюця додому, сідають обідать—може, звісно, випивши й по чарці; постановили й борщ. Аж пахне борщ! ідять, и хвалять не нахваляця! От Семен тоді й каже: «На те я її», каже, «я взяв! бо краси...» (або: бо краси на тарілці не подаси). *К., Кан.*
—⁽¹⁾ на тарелі. *Г.*

Хоч під лавою полежу, та на хорошого поглежу. *Б.*

БРИДКИЙ, як хибчи (вади). *Гат.*

Бридкий, як наплюга.

Гвдкий, як поплазка.

Оце ўрод—побий його сила Божа! *К.*
«Глянь та подивись!» (один каже, хвалять)—«Плюнь та й одступись!» (одаказує другий). *Руд., [Евх.].*

Подивись ⁽¹⁾ у воду на свою уроду. *Лів.*

⁽¹⁾ Погляди. *Прав. Нижж.;* Глень ти. *Г.;* Поглядиця, козле. *Ст. Зб.*

И в ярмарку ніхто не вподоба. *Б.*

Уродивця ж дріпа, мов червива ріпа. *Ш.*

8500. Гляньте на його уроду, чого він стає: сім гривень таких сотня. *Кох.*

А ні з плечей, а ні з очей (непоказаний). *Бр.*

Скажуть на дівку: «що се таке поточоча!» *З.*

И дівка б на дівку завернула, та ба! *Черн.*

Скривився, як Циган на ярмарці. *Б.*
Молодець не згірше старої баби. *К., Кан.*

Делікатний, як панський хорт. *Проск.*
Вигляда, як Ядвінга (понура). *Войц.*

Ядвінги—первожителці Підляського краю. Див. про їх у Войницького Przewłowa narodowe. III, 162—171.

Не виглядай, не визирай, а дальше ховайся. *Не.*

Хороша, як свиня в порошу. *Бер., Б., Пир.*

8510. Хороший ⁽¹⁾, як свиня в дощ. *Ск.*
— Як ⁽²⁾ свині в дощ ⁽³⁾. *Л.*

⁽¹⁾ Славний. *О., Б.;* Гарний, як попова свиня. *Бер.;* Оце убрався. *Бр. (2)*
Пристало, як. *Гр. (3)* в дорщ. *Кр.*

Хороший, як собака на морозі. *Кулж.*
Создав Бог, та й ⁽¹⁾ раскаявся. *Кр.*

⁽¹⁾ ніс висякав. *Л.;* касця. *О.*

Се ще! уродила, та ⁽¹⁾ й не облизала. *Прав. Нижж., Лів.*

⁽¹⁾ й тебе мати, та. *Кон.*

Це ще родився та вдався. *Евх.*
Породила (або: Вродила) мама, як ўрода. *К.*

Як вигляне в окно, то три дні собаки брешуть! а одна як придивилась, то и сказлась. *Л., [Коз.].*

Скривився, як ковальський міх. *Не.*
Кива головою, мов сухий опенек. *Пр.*
Коване порося (на чоловіка дзібаного, з ряботинням). *Пир.*

8520. Рябе, як на небі зірніці увечері. *Бр.*

У його на виду чорт сім кіп гороху змолотив. *Ном.* — На його виді горох дідько змолотив. *Ил.*

На рябому хліб сіють ⁽¹⁾. *Бім.*

Як кепкують з рябого. —⁽¹⁾ и хліб родить. *Ш.*

Зелена, як жаба. *Прав. Нижж., Пол., Лів.*

Рудий, як собака.

Чорноброва, як риже теля. *Гр.*

Из ста рудих два худих, а из ста чорних тільки два покорних. *Коз.*

Чорний ⁽¹⁾, як Циган. *Л., Пир., Б., Нов.*

⁽¹⁾ Білий. *Н.*

Білий, як Орап. *Пир.*

Білий, як циганський сир. *С.*
8530. Білий ⁽¹⁾, мов ⁽²⁾ циганська литка ⁽³⁾. *Зв.*

⁽¹⁾ Чорне. *Л.* ⁽²⁾ як. *Кр.* ⁽³⁾ голінка.

Чорний, як гуси. *Не.*

Хліб чорний, та моторний. *Н.*

Чорний мак, та смашний, а біла редька, та гірка. *Нос.*

Чорна—моторна. *Бр.*—Хоч чорна, та моторна, а біла дуже ніжна. *К.*

На чорні землі хліб родить (як кепкує, що чорне тіло, або-що). *Прав. Ниж., Лів.*—...а на білій собаці та вовки лапами гребуть. *Сос.*—На чорнім ся хліб родить, а білім що? *Ил.*—На чорнім хліб родить, а на біле гайтусь ходять. *Збр. Шей.*

Луб лице, очі тріска.

Низький на очі (близорукий). *Пир.*

На одно ⁽¹⁾ аки сліпий, а на друге и зовсім ⁽²⁾ не бачить. *Евх.*

⁽¹⁾ Едно. *Ил.* ⁽²⁾ а на друге.

Називаецця з одним оком—пів-чоловіка. *Кл.*

8540. Ах ти курача сліпота! *Проск.*

Моргни чорна ⁽¹⁾, дам коржа. *Бр., Бер.*

«То чекар, хлопчія та, говорить на дівку». *Бр.*—⁽¹⁾ сліпа. *Лив.*

З сліпого, глухого, німого найлуччий чоловік. *Ил.*

Ніс, як за сім гривень сокира ⁽¹⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ як сокира. *Рад.*

Кірсата п'ятниця (на курносих так кажуть). *К.*

На Спаса дивниця, а Богородицю бачить (на зизоокого). *Бр.*

Лис, зиз, кутернога: як удасця що доброго—велика ласка пана Бога. *Проск.*

Коли б не зуби, то було б гайно з губи. *Кан., К.*

Безглузда, як синиця. *Л.*

Сухий, як скіпка. *Л., [Бер.].*

8550. Худий, як дошка (або: скіпка). *Бр.*

Худий, аж ребра світяця. *Дуб., Л., Пир.*

Мішок з половиою. *Кулж.*

Борода честь, а вуси и в ката есть. *Черн., [Лаз.].*

Як Волошин («у нас такий панич, як и д.»: чорнявий, з волоссям на виду). *Ком.*

Чуткий, як утка. *Гр.*

Глухий, як тетерук. *О.*

Чи ти зпід Глухова (глухий)? *Лів.*

Говори до гори (як не чує, а свое править). *Гл.*—...пане Грегоре, а гора так дурна. *Ил.*

Тя ёму про Тараса—він тобі півтора-ста. *Кр.*

8560. «Здоров, Тарасе!» — «Хлів плету!» — «Боже поможи!» — «На свині!» — «Але ж дурень!» — «Спасибі!» *К., Кан.*

«Здорова була, кумо!» — «На базарі була!» — «З празником поздоровляю!» — «Головку купила!» — «Чи ти, кумо, глушка?» — «Та були ушка, та різник одрізав.» *Полт.*

«Помогай-Біг, Гапко!» — «Огірки полюблю!» — «Боже поможи!» — «Ба, ще пуп'янки!» *С.*

«Помагай-Біг, Гриню!» — «Копаю, пане, глину!» *Бр., Руд., [Я.].*—...«Дурень ісь, Гриню!» — «Буде на всю зіму!» *Гайс.* — «Добрідень, Гриню!» — «Копаю, пане, глину!» — «Що ти робиш, Гриню?» — «Я вже накопав.» *С.*

Глухий ⁽¹⁾ не почує ⁽²⁾, так видума ⁽³⁾. *З., Зв., [Кр., Б.].*

⁽¹⁾ Глухе. *О.* ⁽²⁾ не дочує. *О., Коз., Ст. Зб.;* не вчує. *Пр., Кон.;* хоч не вчує. *Л.* ⁽³⁾ пригадає. *Ст. Зб.;* вигдає. *Ил., Проск.;* приложить. *Пр.;* прибреше. *О., Коз.*

Глухий не дочує, то вгадає. *Пир.* — так допитав. *Не.*

Глухому, як дурному: бовтне, як козел у воду. *Кон.*

⁽¹⁾ Глухе, як дурне. *Рад.*

Добре глухому—не скаже нікому. *Ил.*
Глухого а німого справи не допитаєся.
У поганому тілі погана душа. *Пр., Л.*

8570. Не поможе ні мило, ні вода, коли така врода. *Бр.*

ЗАМАШНИЙ хлопець (при силці). *Пир.*
Повнолиций ⁽¹⁾, як місяць. *Кан., Зат. (I, 147).*

⁽¹⁾ Повновидий. *Бр.;* Повний. *Ж.*

Повний, як угірочок. *Л., [Пир.].*

Щоки—як кавуни. *Чор. Рад. (21).*

Дитина, як ряжон (здоровеньке). *Пир.*

Зуби, як ріпа (славні). *Кон., Гр.*

Кругленька, як цибулька. *Гр.*

Коса, як праник. *Пир.*

Здоровий, як лось (парубок. *Кл.). Сос.*

8580. Маленький, як у чорта назімок. *Бр.*

Дитина! литка ⁽¹⁾ як у Литвина. *Зв., Пир.*

⁽¹⁾ а паністара. *Л., Зал.*

Худенький, як різницький стовпчик. *Л., Кат.*

Товстенький, як пенёк. *Коз.*

Прездоровий, як дубовий пенєк! Б.
Такий червоний, як рижок (рижик).
Рад.

Кремезный, як рижок (напр. дідугань).
Кр.

Баба, як тур. *Ил.*

Такий з єго Севрадим! *Ном.* — ... з
єго Сасимін. *Ком.*

Ус балабанський, чуприна черкеська, —
не уважай, мосці-панно, же хвортуна кеп-
ська. *Ос. 10 (XIV, 32).*

8590. Пика, як у Комлика. *Ном.*

Пика, хоч пацюки бий. *Пир., Ком.,*
Ш.

Морда, як не лусне ⁽¹⁾. *Л.*

⁽¹⁾ не трісне. *Євх.*

Лоб—відро ціле. *Пир.* — Є такий лоб,
як відро. *Рад.*

Там такі вирла (великі очі). *Пир.*

Шия, хоч обіддя гни. *Об.*

Там рука ⁽¹⁾, як макітра. *Пир.*

⁽¹⁾ Губа. *Пир.*; кулачище. *Ном.*

Здорова, як корова. *Лів.*

Здоровий, як бик. *Шей.*

Ходять, як бугай (здоровенне, пихтій
и л.). *Проск.*

8600. ВИРІС з сидячого кота. *Дуб.,*
[Рад., Л.].—Виріс ⁽¹⁾, як кіт навсядячки.
Євх.

⁽¹⁾ Завбілшки. *Шим.*

Як з мішка показати, так и скажуть:
«дядьку, йди косить!» *Сос., Кр.*

Про дитину, що пора б уже у нау-
ку, а кажуть—мале.

Через год и в плуг можна («Скільки
дитини?»—«Два!»—«О, через год и л.»).
Пр.

Підростеш, як скібка в руках! *Рад.*

Вбився в ріст, як заць в хвіст. *Л.,*
[Євх.].

Підбічний хлопець (що ще коло боку
у нами спить). *Пир.*

Так, хлопця невеличке.

Се ще бабин дурник. *Нов.*

Маленька собачка повік шеня. *Ш.,*
[Євх.].

Росте, як из води. *Г., П., Прав.*
Ниж.—... йде. *Пол., Лів.*—... из води
пішов. *Проск., О.*

8610. Росте, як утя на воді. *Б.*

Росте, як на дріжджах. *Ил.*

О, сей ріс у великому лісі, та ще й
при воді! *Пир., Ч.*

Ріс, як мокрог літа. *Проск.*—Мокро-
го літа ріс. *Ст. Зб.*

Мабуть у мокре літо родивсь, що та-
кий високий вирос. *Євх.*

Високого аросту. *Лів.*— На виріст не
високий. *Ком.*

Високий, як дуга. *Ил.*

Хлоп — як дуб.

Великий, як світ. *Бр.*

Довгий, як жертка ⁽¹⁾. *Ном.*

⁽¹⁾ жердь. *Ров.*

8620. Довга, як Дремайловська гребля.
Н.

Дремайловка. *Черн. г.*

Довгий, як хвой. *Ров.*

Довгий ⁽¹⁾, як чапля. *Пир.*

⁽¹⁾ Високий, а, е. *Пр.*; Довгоногий.
Л., Гр.

Цибатій, як журавель. *Л., Гр.*

Оде виріс з Поліського злудія. *Об.*—
Виріс, як Поліський злудій. *Бер., Євх.*

Великий (або: Довгий), мов Пирятинсь-
ка версгва. *Ном.*

Бач, ТІЛОМ ОБРОСЛО, як кабан го-
дований. *Ким.*

Обдувсь, як барило. *Зв., Пр.*

Товстий, як бочка. *Пир., Полт., Л.*
— Там бочка горілчана!

Гладкий, аж з шкури преця. *Лів.*—
... аж шкура тріскаєця. *Рад.*—... аж
шкура тріщить. *Бер., О.*

8630. Гладка така, що и миш не одер-
жиця. *Ком.*

Роз'їхалась, як верша. *Об., Павл.*—
... в болоті. *Зв.*

Така, як кадовб. *Л., Пир.*

Мов кабани годовані, пикаті, пузаті.
Кобз.

Там така, що бублика ззіси, поки кру-
гом обийдеш. *О. Білз.*

Сунецця, мов горохова кошиця. *Збр.*
Лаз.

Треба шести підвести. *Сл.*—... а п'я-
ти підняти. *Гр.*—... шести аби звести.
Ил.

Сопе, як з мішка. *Пр., О., Павл.*

МОЛОДЕ золоте, а СТАРЕ гниле. *Ил.*
Старі, старі! сидіть би вам на печі та
жувать калачі. *Ос. (20 IV, 19).*

8640. Сивись (сивий есть), як цигансь-
кий король. *Проск.*

Не торішнього літа.

Такий старий, що аж порошня сип-
лєця. *Збр. Лаз.*

Така стара, що зуби вже цопридіала.
Коз., О.

Така стара, що аж в паністарі запвіло.
Ном.

Вони не так старі, як давні (найпаче — про старунів, що люблять старувать).
Зал.

Старий, як ведмідь. *Гл., Нов.*

Старий, як світ. *П., В.*

Давній и той, як розказує. *Ст. Зб.*

Тільки годок, як в решеті дірок. *Бр.*

8650. Старий, як чорт. *Л., Пир.* — ... як біс. *Мир.*

Як би тодішній собака, то давно б ⁽¹⁾ здох. *Зв., Пр., Гр.*

⁽¹⁾ собака, коли ти, то б давно. *Бр.*

Старий, як ⁽¹⁾ собака. *П., Лів.*

⁽¹⁾ як попова. *Павл.*

Старий, як дубья. *Кон.* — Старе дубья. *Л.*
Молода ⁽¹⁾, як у ⁽²⁾ Спасівку ⁽³⁾ яглиця. *Л., Пир.* — Який він гарненький, як у Петрівку яглиця. *Сос.* — Яглиця, у Спасівку яглиця. *Пир.*

⁽¹⁾ та хороша. *Зн.*; та зелена. *П Ёвх.* ⁽²⁾ на. *І Ёвх.* ⁽³⁾ у осени. *П Ёвх.*; у Петрівку. *Бр., Кон., Кр., Гл.*

Ся вже пасок з тридцять звіла! *Кор.*
На ледачій землі и трава не росте (про лисого). *Кр.*

Тімъя ще не заросло (на лисого). *Л.*

Из долиною (лисе тімъя). *Лів.*

Голова, як пляшка. *Ном.*

8660. Голий такій, як пляшка. *Чир.*

Лисий, як макогін. *Л., Ёвх.*

На дорозі колос, на пустій голові волос відді не виросте. *Ёвх.*

Господи благослови стару бабу на постоли, а молоду на кожанці (старих менш жаліють. *Рад.*). *Кон.*

Старе, а завъале. *Бр.*

Старий, а як скаже, та прикаже, то й молодий не справицца. *Кон.*

Старий, а не росте (дурень). *Ил., Прок.*

Старий, а ще ростеш (дур в голові). *Гр.*

Не клади старому пальця в рот. *Л.*

Старий, а храмає. *Ил.*

8670. Старий, та дурний. *Н.*

Старе, аж трусицца, а дурне, аж крутицца. *Зв., Чир.*

Старому женицца ⁽¹⁾ — и ніч коротка ⁽²⁾. *Л.*

⁽¹⁾ Як старому женитися. *Бр.* ⁽²⁾ то и ніч мала. *Бр., Бер.*

Старій бабці добре и в шапці. *Нос.*

Жартують, як старе зробить що незвичайне або не доладу.

Старій бабі и на печі ухаб.

Старе, як гнила колода — нікому не потрібне: *Кон.*

Старий говорить — городить, та на правду виходить. *Нос.*

Чому чорт мудрий? бо старий. *Ил.*

Слухай старих людей, то чужого розуму набересся й свого не загубиш. *Полт.*

Старого чоловіка для поради держи. *Ст. Зб.*

8680. Старики з правої руки. *Нос.*

Старим треба давать старше місце.

Старий старе гадає (або: думає). *Прок.*

Старість не ⁽¹⁾ радість. *П., Прав. Ниж., Лів., Руд.* — ... горб не ⁽²⁾ користь. *Коз., Кр.* — ... не радість: що вздрить, то впросять. *Руд.*

⁽¹⁾ не велика. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ молодість. *Пир.*

Ох!.. чи пак гоц! *Ном.*

Жартують старі, що, мов, ніщо в їх ще не болить. Кажуть, як приміром, сиділо и встає: заболить що — «Ох!», каже; а потім ніби згада, що треба молодичця — «чи пак гоц!»

Старий, що вробив, то Бог дав, а що ззів, то пропало. *Ст. Зб.*

Багатому красти, а старому брехати. *Случ.*

Старому брехать не ціпом махать. *Не.*

Не дивуюся молодому, ато тобі старому. *Прок.*

Що старе, що мале, що дурне. *Гр.*

Що старе, то мале.

8690. Старе, як мале. *Пир., О.* — ... що уздрить, то й просить. *Бр.* — ... мале: що побачить — «дай мені!» *Нов.* — Старий, як малий. *Ст. Зб.* — ... що забачить, того й просить. *Дуб., Бер., Кр., [Прок.].*

Старе, як мала дитина: як не лапне, то й не засне. *Ч.*

Як волосся сивіє, то чоловік дуріє. *Кан., К.* — Волос сивіє, а голова шаліє. *Ил.*

Сіднини в голову, а чорт в бороду. *Пр.*

Чоловік старіє; а чортяка під бік. *Кон.*

И старому собаці дригають жили в. *Ил.*

И в старім пецу часом чорт палаєть.

Прок.

И в старій печі дідько топить. *Ил., Бус.*

Стар, та яр. *Ст. Зб.*

И стар, та не валашан.

8700. Из старих все лихо встає. *Б., Кон.* — Из таких то все лихо поднимаєцца (на святців). *Ис.*

Хто старий, той и луччий. *Збр. Лаз.*
Бодай старого чорт вчин! *Зал.*

Старні, як малиї: хоч трохи дай, то поїдять, хоч багацько дай, то поїдять. *Рад.*

Стар любить сквар, а молод холод. *Нос.*

Кажуть старі, тулячись, де б тепліше.

Дай, Боже, изамолоду кості їсти, а на старість м'яке глядять! *Рад.* — ... змолоду кістки гризти, а на старість мнясце їсти. *Х.*

Коли б був молод, не їв мене голод. *Ил.*

Що молодше, то й солодше. *Лів., Збр. Лаз.* — ... що старое, то твердое (або: Що краснійше, то смачнійше; що старбе, то гіднбе). *Ил.*

Молода була—дурна була; стара стала, дурна стала. *Євх.*

Кажуть молодцям, як вихваляюця, що замолоду на все були здатні.

Як були ми молодими, то ходили по дубині, у червоних запасах и сивизна на висках. *Ч.*

8710. Коли молод бував, пуд колінця голубця вибивав; а як стар став, всього того перестав. *Ст. 36.*

Або ти старий, щоб тебе просив? *Бр.*

Старий собака, та не батьком же його звати. *Нос.*

Щоб ти не зросло більше—таке и зникло (як налає старого). *Рад.*

Материне молоко не обсохло! *З., Л., Пир.*

Як же мені знать, которий мені год! як родивсь, то без пам'яті був; як ріс, то розуму не мав; а як уже до розуму дійшов, тоді б то й лічить, та багацько літ уплило. *Зал. (I, 147).*

Зеленість — буйність, а молодість — дурність. *Рад.* — Зелено — буйно, молодод — дурно. *К., Коз., Кон.*

Молодість буйність, а старість не радість. *Ил.* — ... буйність, а буйність—дурність. *Ст. 36.*

Молода брага хмельна. *Б.*

Молодому бредня за честь. *Ст. 36.*

8720. Молодий—дурний. *Ил.*

Хто не був молодим, той не був и дурним. *Коз.*

Молодого кров гріє. *Ст. 36.*

Молод терпіти голод.

Що ранне, то не погане. *Бр.*

З молодого як из воску: що хоч, те й виліпши. *Зал.* — З малого, як з воску: все зіпши. *Ос. 4 (III, 35).*

Кохання 8726—8785. — Роспушта 8786—8844. — Женитися 8845—9018. — Чоловік и жінка 9019—9166. — Діти 9167—9283. — Сын 9284—9310. — Дочка 9311—9330. — Рід 9331—9417.

КОХАЙТЕСЯ чорнобриві, та не з Москалями. *Кобз. (65).*

Мене все безносі цілують. *Нос.*

Так мене, мамо, хлопці люблять, що за кулаками світа не бачу. *Зв., [Бр., Черк., Кон.].* — За кулаками від хлопців дівка світа не бачить. *Прокс.*

Коли б літа вернулися, то б и хлопці горнулися. *Р.*

8730. Вірному коханню и Бог не противник. *К., Кон.*

Добре тії Ляхи роблять, що не кохаюця: побравшися за рученьки та не жєнихаюця. *Прав. Ниж.*

Бджола летить на любий цвіт. *Б.*

Серце з перцем, а душа з часником (кажуть, жаргуючи, хто вже дуре лише; а частіш—як страва буде серце). *Бер.*

Козак на коні їздить, а дівчина родиц-

ця, та й козаку згодилця. *Б.* — Дівчина родиця, а козак на коня садовиця. *З.* — Хлопець воли гонить, а дівчина ще ся не вродить, а его договить. *Ил.*

Сніп з бородою, а козак з молодод. *Черн.*

У нас така приповедінка: де парубок, там и дівка. *Ил.*

Накинуть оком. *Л., Пир.*

У око запала (уводобалася). *Ч.*

В кого чорний усок, тому риби шматок; в кого сива борода, тому юшки шкода. *Кр.*

8740. Хто з чорними бровами, иди за дровами; а хто з рижоду бородою, иди за водою. *Кр.*

Й не ходи по полю, й не топчи куколю, и не лупай очима, я не твоя дівчина. *Черн. г.*

Сонце вь віконце поче-припікає, парубок на дівку глядять-поглядає. *Нос.*

Жартують над закоханим.

Куди серце лежить, туди и око біжить.
Бр.

Серця не внимеш. *Пир.*

Болять серденько, та плакати стидненько.
Коз.

Серце не камень. *О.*

Любить її, наче кошечим мізгом нагодовала його. *Кам., К., Коз.*

У любий місяць уродилась. *Ж.*

Закохавсь ⁽¹⁾, як чорт в суху вербу ⁽²⁾.
Об.—Б'єцяця, як чорт коло сухої верби. *З.*

⁽¹⁾ так вірять. *Проск.* ⁽²⁾ грушу. *Зв., К.*

8750. Перепався, що не видався. *Ст. 3б.*

Любила так, що в нѐму й душі не чула. *Коз.*

Я б його духом (здохом) притягла. *Пир.*

Дух за ним ронить (або: И дух ронить). *К.*

Що б я могла ся до тебе шпилькою пришпилити. *Ил.*

Мое сердечко, моя птичко дорога! *Ком.*

Люби як душу. *Хор., Пир.*

Хто вірно кохає, той часто вітає. *К.*

Як не бачу—душа мре, а побачу — з душі пре. *Зв., Х., Новг.*

До любіи небоги нема далекої дороги.
Мар. В.—Нема злої дороги до своєї небоги. *Ил.*

8760. З милою ссісти купити істи.

Птиця з птицею не наб'єцяця, козак з дівчиною не наживецця. *Збр. Лаз.*

Ой ти, хлопче, ненароком, коло мене гресся боком.

Закохали вражі люде, що й нам не буде. *З.*

Кив морг на його, дума—дівка його, дума—підє за нѐго. *Лів.*

Геть, згинь, пропади, — и до мене не ходи. *Гат.*

Ай гвалт! сама в хаті, не дам ради кошеняті! *Бр., У., Зв.*

Коли мишей боісса, на воротах повісса («Вийди до мене!»—«Боюся.»—«Коли и д.»). *Гр.*

Держи мене, Йване! *Зв.*

Коли любиш, люби дуже, а не любиш, не жартуй же. *К.*

8770. Коли мене, любиш козаче! *Пр. в Ст. 3б.*

Не могла звабити калачем, а потім тяжко було відбити бичем. *Ил.*

Хоч коханне не зрадиця, та череві завадиця. *Гат.*

Поглядає, як вовк на ягницю. *Чор. Рад. (90).*—Дивицяця, як вовк на козу. *Нос.*

Як дасть обнятися, то дасть и поцілу-

ватися. *Нов.*—Як ся дасть обняти, то ся дасть и поцілувати. *А. Вил.*

Дівочий стид до порога: аби пересягнула, так и забула. *Рад.*

Почервоніє, як мак. *Х.*

Дівчатам сторожа не поможе: як зхоче хто ледаче зробити, то підє по тріски, та й наробить смішки. *Кам., К.*

На козаку не буде знаку. *К., Рад.*—А що! на козаку нема знаку, нехай дівка дбуває. *З.*

Як би не мала поля за бовдура, а козака за дурня (то обляшив дівчину. Як би не перебірала изперва, то б опісля не жалкувала). *Пир.*

8780. Доходився, що й хвоста збувся. *Пол.*—Добігався, що й хвоста збув. *Л., Пир.*

Хто любить ревне, жаліє певне. *Ил.*

Росстане з милим смерті ся римає.

Ліпш би не знатися, неже зараз и роз-

стратися. *Ст. 3б.*

Вилетів кугут на ворота, заспівав: кукуруіку! вже ж я тебе, моя мила, не забуду довіку. *Бал.*

Як сів медвідь на сідало та й крикнув: кукуруіку! не покидай мене, моя мила, отинні й довіку. *Гр.*

РОСПУСТНЕ життя в молодіости приносить хоробу на старіи кості. *Ил.*

Утіхи на годину, а біди до смерті.

Що тіло любить, тоє душу губить. *Ст. 3б.*

Од мене, бабо, одкосяся, и не тільки на яві и вво сні не снися. *Кл.*

8790. Перейшов ⁽¹⁾ на Ицькову суку. *Кам., К.*

⁽¹⁾ Вийшов. *Ил.*; Зійшов. *Проск.*; Звівся. *Пир.*

Губи насалить та й навчипця. *Зал.*

Блажен муж, до школи не дуж, до церкви слизько, до дівчат близько. *Гл.*

Хмизом, низом, пуд вербами. *Кл.*

Не поберігши тіла, и душу погубиш. *Ил.*

Їму десь кисллиці сяцяця. *Хар. 3б., Проск., [Рад., Б.].*

Сняцяця комусь кисллиці, та не знає к чому (кислиці бачить у сні — теж и протиплачу). *Ївх.*

Бісники пуска (як підлабузнююцця до жоноти). *Новг., Полт.*

А, жоночий дядько! *Кулж.*

Бабський празник. *Пир.*

8800. Підпускає Москала (до жоноти примошуюцця, або так бреше). *Зв., Пир. Полт.*

Хто дітей хрестить, той добра не мислить. *Кан., К.*

За *дзінкує* татко мамки не цілує. *Бр.*
Христос воскрес, кумо, цілувацьця нумо! *Лаз.*

Чого в хижу, як усе в хаті! *Л.*

Раз кахивнула, трох Ляшків прикликнула; вдруге кахивну, п'ятєх прикликну. *Бр.*

И до плуга и до рала, и до хлопців дала драла. *Кон.*

Трошки дівчат (¹) псує. *Ном.*

(¹) Нічого—то дівки. *Яц.*

З голови дівка, а далі не знаю. *К.*

Дівка, як дівка, та сорочка узька. *Ст. 36.*

8810. Дівчина, як дівчина, а черево як дічина (діжчина?).

Скакає в гречку. *Л., [Ст. 36].*

У гречку скочив та и вворвав. *Ст. 36.*

Скавав, та не улякнув.

Як би він ні жив, та жив, аби в чужу гречку не всакував. *Хар. 36.*

Не скакай у чужу гречку, бо лихо (¹) тобі буде. *Лів.*

(¹) біда. *Бр.*

Чужая жона — здоров'є члесь. *Пр. в Ст. 36.*

Два коти до одной мишки не помістицца. *Ст. 36.*

Як против сонця води не напитися, так з чужою жоною, або з мужем чужим не нажитися.

На смітнику женився. *Пир.*

8820. В кропіві шлюб брав. *Ил.*

Скочила через мост з молодшим. *Лім. Самовиди* (про жінку славетного Дорошенка).

Побігала з Лиськом. *Кон.*

У горох ускакнула. *Гр.*

В чоботях їй чоловік умер (не було ніколи чоловіка). *Ил.*

Уже тобі не вінок носити. *Підл.*

Тепер же пропав мій віночок. *Бр., Зв.*

8827. Росчесав їй косу до вінця (извів). *Ил.*

8829. Господи допоможи перше на хрестини, як на коровай. *Ил.*

8830. У нашой Катерини весілля и родили.

Самосійка дитина. *Пир.*

Безкоровайний (син). *Кон.* — Безкоровайчук.

Простить—придбане.

Не байстрюкові гріх, а батькові. *Гам.*

Байструк, то росте, як струк. *Кан., Зап. (I, 147).*

Пішла душа по руках (найбільш кажуть,

як що піде по руках, так що, пожалуй, и пропаде ще. *Ном.*). *Пир.*—...та й чортові досталась (¹). *Бр.*

(¹) та й у пеклі стала. *Л.*

Душа до него спати ходить. *Ил.*

Усі пси тебе брали. *Збр. Шей.*

Агуш на банта, агуш на сідаю (в Кам'янцю кричать так на міських хлєрок).

8840. У—не безухватки. *Зал. (из Пир.).*

Кошечая любов и меж тини. *Ст. 36.*

Хіба я така, що за мене п'ятака. *К.*

Ирже, наче жеребець на стані. *Б.*

Дала мати, чим обдувати. *Ст. 36.*

Нема кому ні обіпрать, ні облатать: треба ЖЕНИТИСЯ. *Пир.*

Трясітєся' рубці, дивітєся молодці: хоч сорочки не маю, женитися думаю. *Черн.*

Хто рано одружицца, той вік не натужицца. *Не.*

Не страшно женитися, а страшно журитися. *Бр.*

Се (¹) не на рік, а на цілий вік.

(¹) Зробив. *Ж., Ш.*

8850. Пху на землю, закім ся ожєню. *Ил.*

Заміж ити (¹)—не дощову годину перестоятъ. *Л., З.* — Заплюбитися не дощик перечекати. *Гам.*

(¹) Се. *Кон.*

Жінка не черевик: из ноги не скинеш. *Черн.*

Ожєняцца—не напастъ, та щоб, жєнившись, не пропасть. *Ш.*

Не квапся женитися, бо ще тобі жінка стане костю в горлі—їі Бог сотворив з кості. *Проск.*

Ожєнися, не журися—підє тобі рукою: жінка підє за борщем, а ти за мукою.

Проск., Бер., [Кан., К.].—Не давно ся ожєнили, не пішло рукою: пішла жінка за пшоном, а я за мукою. *Бр.*

Жєнись—перемінись (або: Жєницця—перемінниця). *Зв., З., Новг.*

Моя дорога — до чїєгось порога; моя стежечка—до чїєгось сердечка. *Зап. (II, 206).*

Голубецъ гўкає, як парі шукає. *Г., П.*
Жадна пташка без товариша не пробує в лісі. *Не.*

8860. Усякой тварі по парі. *Зал.*

Кожна птиця знайде свого гриця. *Ил.*

Пху, нежонатому клу! *Кан., К.*

Як молодий старшому скаже пху, то той и одказує так. А молодий, як що

вміє: «а жонатому», каже, «жінка наплює.»

Нежонатому пху, а жонатому й жінка в очі наплює. *С.*

Поможи, Боже, нежонатому ⁽¹⁾, а жонатому й жінка допоможе. *Дів.*

⁽¹⁾ Нежонатому помагай Біг. *Праг. Пиж.*

Не дай, Боже, два рази женитись, а три рази селитись ⁽¹⁾. *Коз.*

⁽¹⁾ трейчі женицьця, трейчі селицьця. *Ис.*; часто селицьця и часто женицьця. *Гл.*

Яку ёму кару дати? оженити ёго, то він буде знати! *Ёвх.*

Спарувать, та й чорту подарувать. *Кр.*

Аби дубки, а берізки будуть (аби парубки, а дівчата будуть). *Рад.*

Аби хлопці, а дівчата будуть. *С.*

8870. Сёго цвіту по усёму світу (дівчат). *Об.*, [*Ст. Зб.*, *Ёвх.*].

По сім за ⁽¹⁾ цибулю (жоноту так цінять). *Пир.*

⁽¹⁾ На. *Гр.*

Дівка як верба: де посади, там приймешця. *Об.*, *Чор. Рад.* (157).

Аж рёгне ⁽¹⁾ заміж. *Дуб.*, *Л.* — ... та ніхто не свата. *Б.*

⁽¹⁾ прагне. *Дуб.*, *Кр.*, *Нов.*; пробу. *Кр.*

Так вони й рябѣм (заміж дівчата). *Кон.*

«Пішла б ти замуж?» — «Та би ся пішла!» — «Маеш ти що?» — «Та би ся знайшло.» — «А робила би?» — «От, розговорилистесь!» *Ил.*

«А робив би?» — «Нехай-но!» — «А ів би?» — «Дай-но!» — «Оженив би ся?» — «Ого!» — «А сорочка де?» — «Мовчи!»

Чиясь доля плаче! *О.*

Ти свою долю у неділю просвідала, а в п'ятницю проспівала. *Ёвх.*

Из чорною головою у батька добре, а з білою не так. *Б.*

8880. Нехай вороги ідять булки, а ти, дівко, думай думки. *Рад.*

Ні пес з хвостом (за себе не візьме). *Л.*

Заговіла — бодай батьеньку ⁽¹⁾ хата згоріла (не вийшла заміж)! *З.*

⁽¹⁾ татові. *Зал.*

Сидить дівка до сивої коси, и замуж не піде. *Бер.*

Світить волосом (дівує). *Пир.*

Сидітемеш до сіді-коси. *Ёвх.*

Стара пані и старе вино за все добре, але не стара дівка. *Ил.*

Коли молодий з старою оженицьця, то так е, як би молодії неуки коні до старого воза запряг.

Старій кобилі не брѣкацьця, свій бабі не цілувацьця. *Збр. Лаз.*

Личю дівку віддає. *Яч.*

8890. Сиди, грибе, поки ⁽¹⁾ тебе лихо ⁽²⁾ здибле ⁽³⁾. *Пир.*, *Кон.*

⁽¹⁾ заким. *Проск.* ⁽²⁾ біда. *Бр.*, *Бер.*; хто. *Проск.*; хтось. *Б.* ⁽³⁾ здиба. *С.*

О, сиди, дівко, хтось тебе здибає. *Проск.* Сидітемеш Грина (а не *грива?* *Ном.*) — поки тебе чорт згиба. *Ёвх.*

Ой щоб менша під корито не підвернула! *Кулж.* — Підверне під корито. *Л.*, *Пр.* — Під корито сховати. *Бр.*

Як підостає менша дочка и сподіваюцьця, що краща буде за старшу и скоріше заміж піде.

О, ще буде паску гнітити (не віддасця того року).

Хоч нема ззісти, аби було з ким сісти. *Б.*, *Х.*, [*Ил.*, *Бер.*]. — Хоць е що ззісти, та нема з ким сісти. *Бр.*, *Бер.*

При своїй небозі добре и в дорозі. *Ил.*

Хоч у попел кусок умочу, та солодко ззім (хоч з потом зароблю). *Б.* — ... кусочок умочи та ззіж, то добре. *Рад.* —

Хліб у попел умочу, та ззім. *Сл.*

Хоч у одній лѣлі, аби до любові ⁽¹⁾. *З.*, *Л.*, *Пир.*, *О.*, *Б.*, [*Рад.*].

⁽¹⁾ ув одній лѣльці, аби до любовці. *Бр.*

Хоч не силна, аби двір закрасила. *Збр. Лаз.*

8900. З доброї ріллі ори плугом, а хліб буде (не бійся до вбогіи залицьця, аби добра). *Коз.*

У свого батька и рай, и мука. *Рад.*

Карай (або: Не карай), Боже, віком — карай добрим чоловіком. *Бр.*

У батенька високи ворота, а у мене коли б ище вищі. *Кон.*

Хоч ледачий, аби комір ⁽¹⁾ стоячий. *Ном.*

⁽¹⁾ комьяр. *Коз.*

Хоч хліба ні куса, аби без уса (то, певно, не хоче йти за попа). *Пр. в Ст. Зб.*

Хоч через долинку, аби у частинку (щоб у прийми не приймали. *Бр.*). *Бр.*, *Пир.*

Коли не годна молодця, то не хочу голубця (старого — сивого, як голуб). *Г.*, *П.*

Сиди до сивої коси, а за ледащо не йди. *С.*, *Бр.*

Лягла не клята, встала не мнята (ніхто ні лятиме, ні битиме, як дівуватиме). *Бр.* — Встану не мнята, піду не клята. *Рад.* — Устане не мнят и не клят. *Б.*

8910. З доброго коня не жаль и впасти ⁽¹⁾. *Зв.*, *Кан.*, *К.*, *Проск.* — Лучче з доброго коня впасти, ніж на поганому іха-

ти. *К.* — Не жаль, що з коня спав: голу
лову зломив, та з доброго. *Бр.*

(¹) не жаль власти и убвтися.

Не жаль утопитися у чистій воді. *Ил.*

Хоч далеко, та дихати легко. *Пир.*

Близько, та ходить слизько—далеко, та
ходить легко. *Зал.*, [Ос. 6 (III, 37)].

Хоч сова, аби з другого села. *Прав.*
Ниж.

Хоч долі, аби у своїй волі. *Кон.*

Милость (кохання) о голоді не сита. *Ил.*

Краснее личко серцю непокій.

За гарного підя, гарне й лихо буде. *Ос.*
10 (V, 71).

Старий віл борозни (²) не псує (³). *П.*,
Прав. *Ниж.*, *Лів.*—И старий борозни не
псуєть. *Ст.* 36.

Про старого, як жениця и д. — (¹)
кiнь. *Черн.* (²) ніколи борозни. *Нос.* (³)
не запсує. *Нос.*; не попсує. *Бр.*; не пор-
тить. *Кан.*, *Пир.* *Черн.*

8920. Нужда в вікно, а любов в двері. *Коз.*
Тоді любва бере, як достаток в (або:
гроши єсть). 3.

Доки не поберуця, любляця; а як по-
беруця, то судяця. *Проск.*

Хоч *ох*, та вдвох. *Нос.*

Нім мать у двох плакати, то лучче од-
ному. *Пир.*

Бог тому дасть, хто ровню поняв. *Кл.*

Про мене, синку, хоч и свианку. *Бр.*,
Рад., *Л.*—... аби була невістка. *Кр.*

Хоч каплоуха, та до двора сторожка
(плохута, але хазяїновите, пазовите). *Рад.*

—Хоч відьма, аби хлібна. *Євх.*

Сницьця будуть тобі кислячки (як же-
нисся на такій, що неладна). *Гр.*

8930. За кого оддати—аби не одстать.
Ш., *Коз.*

Хоч за пенька, коли нема синка. *Бр.*,
Бер., *Б.*—... панка. *Зв.*, *Рад.*

Не за пенька, як (¹) нема синка. *Євх.*

(¹) Не пойти за пенька, коли. *Ст.* 36.

Хоч кривоніс, аби Бог приніс. *Кан.*, *К.*

Хоч за вола (¹), аби дома не була. *Коз.*

(¹) Се так избула. *Бр.*

Хоч без зубів и о єднім оку, аби сє-
го року. *Ил.*

Хоч за старця, аби не остацьця. *Рад.*,
Ном., *Євх.*

Гуляй, доню, піднявши лєлю (без по-
сагу хочуть віддати). *Пр. в Ст.* 36.

Гуляй, доню, пиймавши долю. *Не.*

Молись, дівко, Богу — та й в дорогу.
Коз.

8940. Иди на штирі вітри, а на п'ятий
шум. *Ил.*

Не шпир голови, коли заміж бажаш.
Коз.

Силою пхаете (заміж). *Кл.*

И не бийте мене, и не лайте мене: ко-
ли я вам докучила, віддайте мене. *У.*

Не прибрана, не готова,—йди душа и
такова. *Бр.*, *Б.*

«Чом за єго не йдеш?» — «Стидко та
бридко: Яремою звецця!» *Євх.*

Солом'яний парубок, а золоту дівку бе-
ре. *Бр.*, [Ил., *Проск.*].

Достанецця стиду-бриду цілувати пов-
новиду. *Збр.* *Шей.*

А що зробиш, як судьба Божа. *Зв.*, *К.*

Суженого и (¹) конем не об'їдеш. *Проск.*,
Коз.

(¹) Суженого-ряженого. *К.*; Суженої
й. *Кул.*

8950. Сужене — не розгужене. *Проск.*,
Коз., *Ст.* 36., [Бр., *Лит.*].—Як буде су-
дене, то не буде розгужене. *Нем.*—Кого
Бог судять—чоловік не розгужить. *Рад.*,
З., *Б.*, [Л.].—Хто сужений та не роз-
гужений. *Б.*

Що написано на роду, того не об'їдеш
и на лєду (¹), *Л.*, *Б.*—Що кому написано
на роду, то й конем не об'їдеш. *Євх.*

(¹) по лєду. *Не.*

Нудьга за бїду дочку оддав, а халепа
на весіллї грав. *Б.*

Иде гнида за Демида, світилкою жаба,
сваха черепаха. *Сл.*

Одні пучки голі (без віна). *Пир.*

Не плач, небого, що йдеш за єго: не-
хай плаче він, що бере лихо у (¹) двір.
Бер.

(¹) бїду в. *Бр.*

Поберімся, небого: в тебе мало, а в
мене и того. *Ил.*

Постав хату з лободи, та в чужую не-
веди. *Бр.*, *Ш.*, *Євх.*

Сорочки нема, а женитися гадає. *Ил.*

Не оженися, поки тя не обрешуть.

8960. Потя дівка не оддасця, поки не
осудять. *Руд.*

Тільки що задумавш свататися, то й ста-
неш зараз брехати: без брехні ні жоден
чоловік не сватався. *Кв.* (II, 55).

Бодай сваталнику добра не було! *Ст.*
36.

Не збирайся и в свати, як до вінця не
вести. *Коз.*

Свасі перша чарка й перша палка. *Ном.*,
[Кулж.].

Любую сваху на воз сажати. *Ст.* 36.

Добра дівка — як старости йдуть, тоді
мете. *Ил.*

Бабина куриця на моїх подвіррі кублицця (свати закидають). *Дуб.*

Як би на вашій леваді та мій вітряк (до сусіда сватаєця). *Пр.*

А що ми люди чесні і без худої науки, то от вам хліб у руки. *Кв.*

8970. Нашому слову кінець, а ви зробіте нашому ділу вінець (кажуть свати). *Х.*

Чи оддасте, чи нехай ще підросте? *Ос. 20 (IV, 13).*

Сучого сина собаки забили баки; в сучого сина хаті помилився. *Не.* — ... собаки—не дають говорити навет. *Бр.*

Як вертаєця з сватальників ні з чим. *Но.* Як бідний піде до багатих и не віддадуть. *Бр.*

Шкода ходу до поганого роду (як парубок сватає дівку и не хоче рід. *Бр.*).

Г., Бр.

Та й ти там халявки попій? *З., Кон.*

В рукописові означено, що ся приказка про невдачу, як сватаєця; а мені здаєця, що вона про щось инше: *присмалюють митки, залічки—вчащать до якої дівки чи молодяці. Ном.*

Десятую уже он пасеть (десяту свата). *Ст. 36.*

Гарбуза дати (ззісти, втяти). *Гат.* — А що взяв (¹) гарбуза? *Прав. Ниж.* — Піднесли печеного гарбуза. *Х.* — Їму гарбуза дали. *Гр.* — Коли б вам гарбуз не покотився! *Ил.*

(¹) скопив. *Лів.;* достав. *П.;* потяг. *Пол.;* притяг. *Л.;* изав. *Пр.*

Дав йому віна в'язочку сіна, и куль соломки, и міх половки. *Ст. 36.* — Дам тобі віна три вози сіна, и сучку байрак и семеро собак, и того вола, що дома нема. *Б.*

Нашо нам гроші, коли ми сами хороші! *Бр., Л., Кр., Гл.*

З віном дівці не сидіти. *Ст. 36.*

8980. Віно або вовк иззість, або згине само. *Бр.*

Воли, корови даю, а долі не вгадаю.

Кіт гуде—в нас весілля буде! *П., Прав. Ниж., Сл.*

Як заручився, так и діло святе. *Ш.*

Хоч заручена, аби не звичана. *Бер.*

Для подиву дівку продають. *Ст.*

Кому весілля, а кому безділля. *Рад., Бр.]*

Прощайте пороги, що мої походили білі ноги! *Зв.* — Бувайте здорові жили пороги! *Кан., К.*

Ні стучу, ні грюку—повезли як суку. *Пол.*

Кажуть, як весілля було без музик.

Робила, не робила—аби двір закрасила. *Пир.* — И воза не возила, та двір укра-

сила (кажуть про дівку, що вийшла цюгливою). *Евх.*

8990. Одрізана скиба од хліба (вийшла заміж). *Л., Пир., Ос. 20 (XIV, 102).*

—... вже її не притулиш. *К., [Бр.]* — Відрізана скибка до хліба не пристане.

Евх. — Раз хліба одрізав. *Зв., Ж.*

За дубовие зайшла двері (у *Кл. за дубових дверей* и про ченців: затвор). *Ст. 36.*

Не борони, батю, узяти за хату.

Не поборони, батецьку, хоч за возом побігти! *Лист. (II, 246).*

Забувай (¹) батькови нариви, а бери мої. *О., Н.* — Повинь нариви батькови та материни, а бери чоловікови. *Бр.*

На весілі, як везе вже додому молодий молоду, обійде округи воза з кісчком и каже.—(¹) Поквай. *К., Пр., в Ст. 36.*

Як за стіну засунулась (усе сидить дома). *З.* —... заступила (як пішла заміж, як и д. » *Сос.*). *Рад.*

Як була я у батецька, так була чубатецька; а як стала у свекрухи, то й об'їли чуб мухи. *Коз.*

Игде родилася, а игде пригодилася. *Нос.*

Коли дівці сходить на вінци, то збабіє.

До весілля дівка гарна (або: мила), а там хоч покинь. *Коз.*

9000. Сам чорт не пізна, яка з дівчини вийде молодяця. *Ос. 11 (XIV, 23).*

Поки дівка не відасця, то и псові води подасть, а скоро ся віддасть, то и собі не хоче.

Дівка—як оговь, невіста—корогов.

Як гарна молодяця, то гарно подивився. *К., Кан.*

З гарної дівки гарна и молодяця. *Пр.* —... гарно завериця, любо подивився. *Зв., Рад., [Ж., З., Б.].*

Дівкою повна улица, жінкою повна піч. *К.*

Оженився на чотири вітри, а на п'ятивий шум. *Ил.*

Не мав лиха, так оженився. *Пр., Коз.*

Оженився, то вже и (¹) зажурився. *З., [Зв., Рад., К., Пир., Збр. Даз.].* — Не женився—не журився; оженився—зажурився. *Ил.*

(¹) та всім. *Бр.;* всім. *Ст. 36.*

Козак оженився, неваче улівся. *Б., Коз.*

9010. Сів зажурився, що з милою оженився. *Прокс.*

Женився—зажурився, продав жінку за сопілку, а сам ходить, як бугай.

Оженився, як на лёду обломився. *Б.*

Ні продати, ні проміняти: лучче було не брати. *Бр.*

Оженився нависний та взяв біснувату;

не мали ⁽¹⁾, що робить—підпалили ⁽²⁾ хату. *Збр. Шей.*

⁽¹⁾ дурний та взяв глупувату; та не знали. *Ном.*; дурний та взяв дуркувату; та не знали. *Кр.* ⁽²⁾ запалили.

Вступив у закон, як собака в цибулю. *Пир., Б.*

Уступив у закон, як свиня в молот. *Ст. Зб.*

Забув, що оженився. *Г.* — ... та ⁽¹⁾ й пішов в солому спати. *Бр., Бер., Рад., З., О., [Ст. Зб.].*

⁽¹⁾ Оженився та. *Л., Коз.*

Закон прийнявши, не пособачи жити. *Євх.*

ЧОЛОВІК и **ЖІНКА** то една спілка. *Бр., Рад.* — Найлучча ⁽¹⁾ спілка — чоловік та жінка. *Бр.*

⁽¹⁾ Добра. *Зв., Ж.*

9020. Муж то жона—то одна сатана. *Зв., Рад., Д., [Бр., Проск.].*

Без вірного друга великая туга. *Б.*

Куди голка, туди й витка. *Об., [Ст. Зб.].* — ... куди чоловік, туди й жінка. *Кан., К., [Бр., Рад.].*

Чорт ⁽¹⁾ сім ⁽²⁾ пар постолів стоптав, поки їх докупи зібрав ⁽³⁾. *Нов., [Проск.].* — Чорт тридцять пар лаптів стоптав, поки піп таку пару підобрав. *Нов.* — Хоч чорт лапті подрав, та докупи зібрав. *Кр.* — Не мало чорт ходаків сходяв, закім їх позноси́в. *Ил.*

⁽¹⁾ Дідько. *У.* ⁽²⁾ сімдесят. *Кан., К.; сто. Зв.* ⁽³⁾ сходяв, поки докупи зніс. *У.*

Зібрав Бог пару — Карпа й Хвеську. *Черн. г.*

З ким жити, того не гнівити. *Проск., [Ст. Зб.].*

Боже, Боже, що та жінка може! як її взяти, то лучче, як мати. *К.*

З жінкою любої-милої рибки піймаеш! *Ном.* — ... а з матірью лиха з два.

Без жінки, як без кішки. *Зал.*

Поки баби, поти й ради. *Зв., [Бр.].*

9030. Поки жива бабуся, я нікого не боюся. *О.*

Добра жінка мужові своему вінець, а зла кінець. *Проск.*

Перша жінка од Бога, друга од людей, третя од чорта. *Дуб., О., Пир.*

Смерть а жена від Бога призначена. *Ил., [Проск.].*

Жінка лозинка: куди схоч, похилиш. *Гат.*

Жінка, як торба: що положиш, те й несе. *Лох.*

Жінка, як жылка: коли схоч, потягнеш. *Гат.*

Жылка з мосляного дроту, чи жылка? Ном.

Хати и жінку все треба покривати. *Ил.*
Бабам звїзд з неба не знімають, хоч и догори лежать. *Черн.*

Жіноча річ коло припечка. *Об., Чор. Рад. (325), Гат.*

9040. Хоч жінка свинка, так грошей скринька. *Ком., Нов.*

Жінка хоч коро́ва, аби здорова. *Л., Х.*

Жінка без мужа и пити ⁽¹⁾ недужа. *Ш.*

⁽¹⁾ и жити. *Коз.*

Як сорочка біла, то й жінка мила. *Бр., С., Рад., Коз.*

Старий стару хвалить, що добрий борщ варить, а молодий свою гудить, що не зварить, та зпаскудить. *Кан., К., Пер.*

Того добра годинка, в кого жінка Маринка. *Х.*

За першої небоги щодень були пироги. *Збр. Лаз.*

Як небо прихилила до ёго (друга жінка, добра). *Пир.*

Де ти була, де я зріс,—а нас чорт докупи зніс. *Проск.*

И так багато всякого лиха, а Бог ще жінок наплодив. *Пр., Н.*

9050. Тепер баб по сім за цибулю. *Ком.*

У жінки ⁽¹⁾ волос ⁽²⁾ довгий ⁽³⁾, та ум ⁽⁴⁾ короткий. *Рад., Пр., [Ст. Зб.].* — Жінки довге волосся мають, а розум короткий. *Ил.*

⁽¹⁾ » *Зв., Бер., Б.; баби. Бр., Проск.; баб. Коз.; У жінок. Євх.* ⁽²⁾ волосся. ⁽³⁾ довге. ⁽⁴⁾ розум. *Б., Євх.*

Де дідько не посіє, там ся баба вродить. *Ил.*

Вразькі баби. *Кл.*

Запичняя баба. *Вас.*

Баба тоді и хвабра—як на печі. *Ос. 5 (XII, 73).*

Біда бабу породила, а біду чортова мати. *Ос. 21 (XIII, 34).*

В старій яхмидній баби десять чортів сидить, та ще й на дванадцять сідала гуляють. *Ос. 9 (IX, 70).*

Чому Бог не сотворив Еви з ноги Адама? щоб жінка по корчмах не бігала; чому не з руки? щоб мужа за лоб не держала; чому не з голови? щоб не була розумнійша од мужа,—але з ребра, щоб ёго пильновала и ёму вірно служила. *См.*

Ище сорока не ⁽¹⁾ побіліла, щоб жінка чоловіка біла. *Б., [Кан., К.].* — Отоді жінка буде старша, як сорока побіліє. *Гр., [Бр., К.].*

⁽¹⁾ не зовсім. *Ком.*

9060. Як баба била, то й на той світ не встанеш. *Ївх.*

Там макогін блудить, де макітра рядить. *Ил.*

Де голова блудить, там хвіст рядить.

Горе дворові, де корова розказ волові.

Горе тобі, воле, коли тебе корова коле. *Прав. Ниж., [Проск., Лох.].*

Иван носе плахту, а Настя булаву. *О.*

«За Шкуропадського». *О.* Гетьманував Скоропадський 1708—1722 р., а Настя, жінка його, по роду була Марковичівна.

Отто-то, що била жінка чоловіка, та ще и пішла позивати. *Л., Кон.* — Била жінка чоловіка, пішла позивати: присудили чоловіку ще жінку прохати. *К.*

«Чи не б'є лиш тебе жінка?» — «Жінка поб'є та свиня зість — усе рівно.» *Кр.*

Не хвались жінкою в сім день, а в сім літ. *К., О.* — ... та похвалися в сім год. *Б.* — Не хвались сегого дня, а похвалися сегого году.

Не вір жінці, як чужому собаці. *Пол., Лів., Ил.*

9070. А ні на селі, а ні в місті не вір невісті. *Ил.*

З бабою и дідько справу програв.

Де чорт не зможе ⁽¹⁾, туди ⁽²⁾ бабу пошле ⁽³⁾. *З., Павл., [Проск., Кам., К.].* — ...там баба поможе. *Зв.*

⁽¹⁾ не йме. *Бр.* ⁽²⁾ там. *Бр., Новг. (2)* посила. *Пр.*; пішле. *Бр.*; пошла. *Новг.*

Баба а чорт то собі рідня. *Ил.* — ...то все едно. *Проск.*

Бабу и чорт не змудрує.

Треба довго калатати, щоб бабу ошукати. *Ил.*

Жінці всей правди не одкривай. *Кл.* — Не кажи жінці правди. *Ис.*

Щоб жінку пізвать, треба бо бути хитрим. *Пир.*

То й не жінка, як сім раз на день не обманить чоловіка. *Ївх.* — Ще добра жінка, як сім раз на день обдурить. *З.* — Добра жінка дванадцять раз на день одурить, а як яка, то и без числа. *Кон.*

Шахврану не перетреш, а жінки не перепреш (на своєму поставить). *Ил.*

9080. Жінка и кам'яну гору пересіче. *Коз.*

Жінки, як сороки. *К., Ст. Зб.*

В баби язик, як лопатань. *Проск.*

Як дві бабі та гуска, то весь базар. *К.*

Дві бабі — торг, а три — ярмалка. *Сос., Гл.*

Сім баб — своє підторжя. *К., [Л.].* — Де баб сім, там торг зовсім. *Кон.*

Де дві баби да три жаби зберуцця умісті, не переспорить їх чоловіка й двісті. *Кон., Н.*

Без одного Жида ⁽¹⁾ ярмарок буде. *Кам.* — Коли б один Жид, то був би ярмарок. *Бр.*

Як зберецця жіноти дві-три. — ⁽¹⁾ Коли б одного Жида вмішати, то й. *С.*

Ночна зозуля денну перекує. *Нос.*

Як заставить покурячий, Сидір кудкудакає. *Лів.*

9090. Не одна жінка мужа змуровала. *Кон.*

За городом левада, де збиралась громада: жінка мужа продала, за три кони без шага. *Ш.*

Чоловік за поріг ⁽¹⁾, а жінка за пиріг. *Ск.* — Сии за поріг, а мати з печі та за пиріг. *Бр., Рад.* — Скоро за поріг, а він за пиріг. *Ст. Зб.*

Мати безпечніша у сина, ніж у зятя. *Бр.*; не боїцця свого дитяти. *Рад.* — ⁽¹⁾ батіг. *Г.*

Ти, чоловіче, іж борщик, а я буду мняспе, бо мене дитина сеє. *З., Кон., [Бер.].*

Чи моему чоловікові ще лиха треба? чи пруску варю — юшка за ним; чи яйця варю — юшка за ним. *Р.*

На що тому жінка молода, кого и стара за чуприну водить! *К.*

Люби ⁽¹⁾ як душу, а труси ⁽²⁾, як грушу ⁽³⁾. *Бр.*

⁽¹⁾ жінку. *Ил., Пр., Р., Павл., Ст. Зб.*; дитину. *К.* ⁽²⁾ тепи. *Бр., Л.*; а товчи. *Рад.*; а товчи злюку. *Ст. Зб.*; а трішай. *Ил.*; шубу.

Серцем люби, а руками тряси.

Коли жінку почав бить, то й будеш бить, а не начинав, то й не починай. *Сл.*

За все гаразд, за все добре, що жінка маленька: він поб'є й полає — вона веселенька. *Кон.*

9100. А я свою жінку попобив так, аж тіло почорніло — то давай плакати, поки аж побіліло. *Чирр.*

Чого сидиш надулася, чем в чоботи не взулася! *Бр.* — ...сюда-туда попід лави: нема чобіт, лиш халаяви.

Цить, моя мила, щоб ти воза не побила (як розрепетуєцця жінка). *Зв., Н.*

Як чоловік жінки не б'є, то в неї утроба росте. *Ил.* — ... то жінка сохне. — ... то вона як колода гніє. *Проск.*

Ти мене за чіп, а я тебе за воронку. *Ил.*

За Панасом Панасиха. *Пол.*

За добрим чоловіком и чудинда жінка. *Ш.* — ... а за дурним и попівна рабінька. *Нос.*

Чоловік винен, що жінка ледаща. *Проск.*
Лучче чорта затримать, ніж ледачу жінку мать. *Кан.*

Діжи не перемісити, а жінки не перебити. *Прав. Ниж.*

9110. Липше залізо, у воді варити, ніж псуо личину жену злу учити. *Ст. Зб., [Кл.].*

Хоч попобив—та й попоів. *Рад.*

Не лихо журить и чужа сторінка, та невдала жінка. *Не.*

Нашо мені казна, коли жінка без ума. *Нов., Ш.*

Одпусти, Боже, гріха, в кого жінка лиха: и моя недобра. *Ст. Зб.*

Ой добрі люде будте, другу жінку добудте: ся як ворог зародилась. *Пур.*

Сусіди, сусідоньки, не бачили моїй жінки? Моя жінка знакомита: підтикана ззаду свита, на ніжку налягає, ще й на плечях горбок має. *Бр.*

Муж крамар, а жона крамарка: він из двора, а у жінки ярмарка. *Сл.*

Жінка княгинька, а хата не метена. *Ил., Гат.*

Чи вона в мужа не жона, не бояриня була. *Ст. Зб.*

9120. Побий того Боже (1), в кого жінка хороша! *Ш.* —... и багацько грошей. *Ил.*

(1) Господи, вбий того до смерти. *Сл.*

Де муж старий, а жінка молода, там рідко згода. *Ил.*

Ой мені бачицця, що жінка клячицця. *Гат.*

Ой горе тому, хто має жону! втоптана стеженька до ёго дому. *Вас.*

Біда, в кого жінка бліда,—у кого червона як калина, то й тому лиха година. *Бер., [К., Л.].*—... бліда; а в кого рум'яна, то кажуть, що п'яна. *Ил.* —... бліда; а друга, в кого рум'яна, кажуть завжди п'яна, або всім кохана. *Збр. Шей.*

Жінка покине! *Х.*

«Оце пекла — бодай катівських рук не втека!» — «Та цять, дурний, то жінка!» — «Ну, нічого! як захолоне, то добре буде!» *С.*

А ну, луб'я, йди сюди (старий до старої, а стара иноді одказує: «Бач, як тепер, то и луб'я, а колись то и голуб'я»). *Ном.). Гр.*

Жінко, вставаймо! говорять люде за нас — говорімо й ми про люде. *Бр.*

Не кашлай, бо всі вдома. *Бр.*

9130. Не кашлай, бо шлях близько — якийсь чорт догадаецца. *Бр.*

Коли ти мені муж, то будь мені дуж; а як не гриб, то не лізь у козуб.

Хоч чоловікам и не онее, та коли жінці, бачиш, тев... *Котл.*

Безплodne дерево з раю викидають. *С., Бр.* — Сухо дерево у пень вибивають, а безплodne з раю викидають. *Нем.*

Телиця ялова. *Ил.*

Муж жені закон.

Поки пліші, поти книші. *К.*

Поки (1) діда, поти (2) й хліба. *Проск., Рад., Л., Кр.*

(1) Покіль. *Б.* (2) потіль.

Поздоров, Боже, мого старого та й мене біля ёго: сам рано встає—мене не будить до кужеля лянного. *Зал.*

Біда мені без діда—хлещу борщик без хліба. *Рад., Б.*

9140. Добре було при діду: щодня рибка к обідю. *З.*

Нема діда, нема й хліба; нема хліба, нема й оченашу. *Руд.*

Поки Василя, поти весілля. *Не.*

Хоч мужичок з кулачок,—так мужня жона. *Ст. Зб.*

Свяий—такий, аби був—аби хліба роздобув. *Бр., Пер., Коз.*

Хто перший, той лепший. *Ил.*

У мене Хома—й добра нема. *Ш.*

За твоєю головою запропастила свій вік молодю. *Проск.*

Коли б тому такий вік довгий, як у мене чоловік добрий: він мене ні б'є, ні лає—нічого мені не дає. *Бр.*

Ні б'є, ні лає, та ні про що не дбає. *Ос. 14 (IV, 60), [Рад.].*

9150. Наказав мене Бог — наказав чоловік (1). *Гор.*

(1) з таким чоловіком. *Бр.*

Зав'язаний світ (заміжжям). *Ск.* — Світ собі зав'язала. *Г., Ліз.*

Відставила борщ без м'яса, сама сіла більше часа... Ой лихо, ще зробила—що п'яницю полюбила! летить миска до порога, нещаслива моя доля. *Бр.*

Одна в світі голова, то б и думки не мала. *Коз.*

Не кажи, сестро, чоловікові усеї правди—кажи тільки по коліна. *Бр., Дуб.*

Не показуй чоловіку стегна. *Рад.*

Свій пан поб'є и пожалує («то як люблений чоловік»). *Пур.*

Од милого пана не болять (1) и рана. *Бр.*

«То за чоловіка». *Рад.* (1) Від свого пана мила. *Ит.*

Милого друга мила и пуга. *Гл.*

Він мутить ею, як чорт піском, або водою. *Коз.*

9160. Як погонити горобці раз-у-раз... (втікатимеш одъ пьяного-будеш знать!). *Кон.*

Дались у (1) знаки чоловіка кулаки. *Пир.*

(1) мені на. *Сл.*

Бий и лай, та все (або: та ще й) дбай. *Б.*—Лай та собі дбай: твоя пазуха ближче.—Нехай лає та собі дбає.

В мужа краду, и перед него кладу. *Ил.*—Хто у чоловіка украде, то й перед чоловіком покладе. *Бр.*

Послала жінка чоловіка каглу (1) зати-кати, та й каглянка вбила.

«Такий там чоловік великий був!» *Бр.*
Так одказує жінка, як хто її, що, мов, чого йдеш сама — послала б чоловіка!
Бер.—(1) Пішов чоловік кагли. *Бер.*

Чоловікам на лопату Бог сили наклав, та ще й притоптав, а жінкам на вила, та й то струсив. *Л., [Бр.].*

Збирались їхати у ярмарок чоловік и жінка, та й сіли обідать. «Іж ти, чоловіче, юшку, а я курку—аби швидче.»—«Добре!» Пообідали: «Ну, сідай же ти, жінко, на воза, а я верхи,—аби швидче!» Сили; чоловік висмикнув дугу, жінку покинув, а сам на ярмарок поїхав. *Кр.*—Повертались з ярмарку додому — аж загрузли. «Ти сідай, жінко, на воза, а я на кобилу, щоб скоріше дома быть!»—та й поїхав, чи так налякав її. *З.*

ДІТИ чужа користь. *Лів.*—... а найбільш того дочки. *Г. Бар.*

Горе з дітьми, горе й без дітей. *Об.*

Хто дітей не має, той горя не знає. *К.*

9170. Добрі діти на ноги поставлять, а ляхі и з ніг звалять. *Лів., [Бер.].*

Добрі діти батькам вінець, а злі—кві-шець. *Бр., Кон.*

Нащо ліпший клад, коли в дітках лад. *Ск.*

Хто має пасіку, той має мід—хто має діти, той має смід. *Ил.*

Липше годувати, як поминати.

Перші коти за плоти.

Першие щенята за плот кидають. *Ст. 3б.*

Першу дитину в бурьян закидають (першечки діти рідко підрастають). *Кан., К.*

А як не росте и одна дитина, то на старісті трудна година. *Збр. Лаз.*

Й вже! мого цвіту по усюму світу (всиротіла мати скаже)!.. *Не.*

9180. Як умре мала дитина, то добра

година; а як умре дружина, лхая година. *Зан. (II, 289), [Бр.].*

Аби дружинка, дасть Бог дитинку. *К.*—Була б жінка, а діти будуть. *Б., Кр.*
Подумай женищца, то й діток конища. *III.*
Раз—сточки, а вдруге—сини та дочки. *Зал.*

Діток повен куток. *Об.*

Обложився дітьми, як дід онучами. *Ил.*

Дасть Бог дітки, дасть и на дітки. *Об.*

До зубів наісися, а до дітей наспися. *Нос.*

Щаслива година, коли заспить вечерю дитина. *Бр.*

Тоді мама біду знає, коли малую дитину має. *Ил.*

9190. Тоді мама дурна, коли дитина мала. *Г., II.*

Малі діти не дають спати, а великі дихати. *Л., Бр.*

Добра дитина половину діла одніме, а як яка, то й більш. *З., Б., Кон.*

Соловей співа, поки дітей не виведе. *Евх.*

Мала дитина—не висписся, більша дитина—не наісися. *Ил.*

Від малих дітей голова болить, а від великих—серце. *Проск.*

Мала дитина—мала болячка. *Бр.*

Малі діти—мале й лихо (або: малий клопіт). *Л., [Зв., Рад.].*—... діти побільшають, лихо погіршає. *Кон., [Бр., Зв., Пир.].*

—... а як побільшають, то й погіршають. *Евх.*—Більші діти, більший клопіт—менші діти, менший клопіт. *Проск.*

Маленьке—миленьке, побільша—погірша. *Кон.*

Дітей годувать, як камінь гмдять. *Збр. Лаз., [Проск., Рад., З., Пир.].*

9200. Дітей годувать—свій вік каратать. *Ж., Смуц.*

Дітей годуй, а сам торби готуй. *Проск.*

Яких сотворили, таких и майте. *Евх.*

Одно, та й те не людно. *Прав. Ниж., Лів., [Рад.].*—... не ладно. *Нов.*

У людей діти—любо поглядіти. *Прав. Ниж., Пол.*

Добра дитина ще й придбає, а наша, що є, то й те пороспускає. *Пр., Лох., Л.*

Одне око, та й те передране (одна дитина, та й та, не як люде). *Л., [Рад.].*

Дитина, що ся поступать, то лупить. *Ил.*

Дитину серцем люби, а руками гнети. *Ледача та дитина, которі батько не вчив. Пир., Х.*

9210. Коли дитина не научиш в пелюш-

ках, то не научиш в подушках. *Лів.* — Не навчили в пелюшках, а вже в подушках! *Б.*

Гарна мазана паляниця, а не дитина. *Ос. 10 (IX, 94).*

Тільки мазаний пиріжок гарний. *З., Л., Кон.*

Мазаний пиріжок. *Л., З., Полт., [Бер.].*
У дитини заболить пальчик ⁽¹⁾, а у мами ⁽²⁾ серце. *Прокс., [Рад.].*

⁽¹⁾ пучка. *Зв., Б.* ⁽²⁾ матері.

Дітки плачуть, а в матері серце болить. *Чир.*

Матері кожної дитини жаль: бо якого пальця не вріж, то все болить. *Зв., Рад., Л., [Бр.].* — Цього пальця уріж — болить, и цього пальця уріж — болить, и цього уріж — всі однако болять: так и в матері дітки — нарівню жалко. *К.*

Якого пальця не вріж, то все рівно болить. *О., [Зв., Л., Руд.].*

Якого пальця не вріж, то все равню болять. *О., [Зв., Л., Руд.].*

Пусти дітей по волі, а сам будеш в неволі. *Ш.*

Мені дитини жаль и на дитину жаль. *Кан., К.* — И на дитину жаль мені, и за дитиною. *Бр.*

9220. Єсть у мене діти, та де їх подіти. *К.* — Діти-діти, де вас подіти! *Руд.*

В одній руці пальці ⁽¹⁾, та не однакові. *Ил.*

⁽¹⁾ На 'дній руці пучки. *Пир.*

Одного батька, та неоднакові ⁽¹⁾. *Кон.*
— Одні матки не однакові дітки. *Рад.*
— Єдного тата діти, а не одной натурі. *Прокс.*

⁽¹⁾ та не рівні. *Пир.*

Викохав дитину в добрую годину. *Кл.*
Дітки за тріски, а матерки за кіски. *Кр.*

У матері пазуха деренця, дітям ховаючи, а у дітей пазуха деренця, од матері ховаючи. *Сос.* — Мати подере пазуху, дітям ховаючи, а діти від матері. *У.*

Любо й пенці, як дитина в честі. *К., О., Коз.*

И мені б зачесно було, як би у дітей було. *Бр.*

Який талап матці, такий и дитятці. *Пир.*

Гіркий світ: тато и мама осліп, а діти помани ходять. *Ил.*

9230. Чого ви лаетесь! хіба ⁽¹⁾ вас поле засіяно! *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — ... споритесь! десь вам поле засіяно! *П., В.*

⁽¹⁾ сваритесь! чи. *Бер.*

А вже ж ти доходила! така стала, як кобила. *Чир.*

Щось у тебе буде: хоч мотиль, хоч бабка («Ой, Варко, щось у тебе и д.» — стара бабуся на заваготнілу). *Коз.*

Діти такі — як кукіль. *Кон.* — Діти, як кукіль, маленкві. *Гр., Л.*

Качаєцца, як бубник голеньке. *Коз.*

Що-то мати! що-то діти! *Руд.*

Як ластівка з ластів'ятами. *Х.*

Коли та корова своє теля лиже. *Ил.*

Дивіцца на ёго сёгодня, бо завтра не дотовпнатьсь. *Євх.*

Цілуй, чоловіче, дитину, бо на ярмарку не дотовписся! *Р.*

9240. Чужі діти череваті, й головаті, и богацько ідять, а вже мої — як паненята. *Євх.*

Людам як болото, а матері, як золото. *Дуб.*

Дивіцца, як кошени в ⁽¹⁾ каганець. *Л.*

⁽¹⁾ кіт у. *Бер.*

Гребе, як кішка лапою (діти з миски). *Рад., С.*

Скаче, наче скакелюха. *Бр.*

Пнецца ⁽¹⁾, як жаба на купину ⁽²⁾. *Гр.*

⁽¹⁾ Скаче. *Л.; Лізе. Зв., Рад.;* Надулаць. *Гл.* ⁽²⁾ на купу. *Кан., Б., Гл.;* на помік. *Бр.;* на корч. *Рад., О.*

Уже прийшли яничаре (як прийдуть діти и пустують). *Б.*

Накочувола сарана. *Кон.*

Дітям Бог подушки стеле. *К., Пир.* — ... а старому хоч би соломки підослав. *Євх.*

Як дитина падає, то Бог подушку підстилає; а як наш брат (старий) упаде, то або на драбину, або на граблі. *Кан., К.*

9250. Німий язик (худоба, Німець, дитина, пан; напр.: «Там така пісня!.. що вже пан, німий язик, та й той плакав!»). *Пир., Л.*

Ти ж мій узличок (на дитину)! *Кон.*

Мій ти кокотень маленький! *Г. Бар.*

Цить, не плач! дасть мати калач! *Х., [Бр.].* — Не плач, дитя, не плач! принесе батько калач, медом помаже, тобі покаже, а сам назість. *К. и Полт. и., [Бр., Кр.].*

Цить-цить: мати принесе московську бурульку. *Пир.*

Батьків багато, а мати одна ⁽¹⁾. *Л.* — Лагай ⁽²⁾, дитя, снати: десять батьків, а една мати. *Бр.*

Батьків, щоб струнчить, доволі, а ма-

ти, щоб пожалувать, одна *Л.* — ⁽¹⁾ а одна мати. *Зв., К.* ⁽²⁾ *Е, е, е!* а ну. *С.*

Гойда, гойда, гойдаша! и кобила и лоша! кобилу продамо, а лошята й так не дамо. *Лів.*

Дайте бабі кіселя, щоб и баба весела; дайте бабі рибки, стане баба дибки. *З.* — Дали бабі рибки, стала баба дибки. *О.* (як дитину ставляють дибки, щоб уже ходило. *З.*).

Дівчина ягода! який у тебе кристаль під носом — як московський патрон. *С.*

Ой гуць гуці! сорочечки куці; будем робити, щоб приточити (гуцаючи дитину). *Пир.* — Скочила з пенька, плахта рябенька: ой гуць гуца! сорочечка куца — треба робити, щоб надточити (кепкують з гулящої дівки). *Кр.*

9260. Труси мене, парубче, щоб наместо бряжчало! (Приговорюють, чукаючи дітей — ніби на великого у танці десь сказала). *З.*

А що мені по конях, по волах ⁽¹⁾, коли в мене гуцюю на руках! *А. Вил.*

⁽¹⁾ мені по волах, по коровах. *Бер.*

Лелé, діду, лелé, бабо! лелé, Коваленку!... та понесім погуляти дитину маленьку. *Ном.*

Приспівують, гуляючи з дитиною (звиче, на колодках або на приспі).

Ду-ду-ду, ду-ду-ду, вродилася на біду.

Бавлять дітей, співаючи так в дудочку з очерету, папера и д.

«Ладки ладусі!» — «А де були?» — «В бабусі!» — «А що ілі?» — «Кашку!» — «А що пили?» — «Бражку! Кашка м'якенька, бражка п'яньенька, бабуся добренька, Галюся маленька!» (приговорюють, б'ючи ладки).

Я коза ярая, півбока драная, півбока луплена, за три копи куплена, топу-топу ніжками, сколю тебе ріжками, під піч хвостом підмету (з казки; приговорюють рости́пивши палці на руках — ото б то роги козині! при остатніх словах коза коле під боки — лоскоче).

Сорока, ворона, на припечку сиділа, діткам кашку варила, ополоником мішала, діток годувала... оцéму дам, и сéму дам, и сéму дам, и сéму дам — а сéму не дам! сей бицман, дров не рубав, водян не носив, хати не топив — шуги, шуги полетіли на головку сілі!

Забавляють так: поперед дитині ніби поплює на долоньку, та и клею туди пальцем (кочергою), приговорюючи... Як дійде, що «оцéму дам», усім палющим кашку дає, почавши од мизниного

— се б то, загорта іх... «А цéму», каже, «не дам» — великому... трясє ёго, аж поки шуги скаже... Тоді сорока-ворона летить (руками тріпа) и сіда на головку дитині.

«Зайчику, зайчику, де ти бував?» — «У млині, у млині!» — «Що ти видав?» — «Сім міхів горіхів.» — «Чом ти не вкрав?» — «Били мене кравчики, перебили пальчичи, біг через тік, ніжки попік — скаву, скаву!» (співають, взявши, собі або дитині, голову в руки и хитаючи її).

«Купіть сало!» (візьме більше меншого на спину и ноги ёго придержує, та й продає сало. А другі купують: плешуть ззаду долонями, питаючи:) — «А чи сите сало, чи солоне?»

«А куку!» (каже дитина, бавлячись). — «А тютю!» (одказують). *Лист. (II, 167).*

9270. Лелé, лелечко мені. *Л., Пир.* Москаль зсість (лякають дітей). *Л., З., О., Коз.*

Одам коробейникові, Москалеві, щетивникові, старцеві (теж). *Ном.*

Баба в торбу візьме. *Збр. Шей.*

Тікай, панич ⁽¹⁾ уші одріже. *Ком.*

⁽¹⁾ Москаль. *Пир.*

Зсіж мене, вовку (або: Вовку, візьми мене, та й зсіж! або: Що тут робити! візьми, вовку, та й перерви мене)! *Бр.*

Дай чолом! (на дитину, щоб повитала: плеснуть долонею по долоні, и потім, повернувши руку на спинку, поцілувать). *Лів.*

Не надівай очіпка, бо будеш вовка бояцьця (кажуть дітям). *К.*

Не жартуй з огнем, бо впісяєся (кажуть дітворі, як граюцца огнем). *Ном.*

Безштанько, безштанько — курячий дядько (дражнять дітей, як не хочуть надівають штанів). *Збр. Шей.*

9280. Хто ⁽¹⁾ з краю, то ⁽²⁾ у Божім раю, а я ⁽³⁾ в середині ⁽⁴⁾, то у Божій скрині ⁽⁵⁾. *Бр.* — Хто в середині — в одній ряднині, хто з краю — у Божому раю. *Лист. (II, 246).* — В середині — смак безрезовий, а з краю у Божого ⁽⁶⁾ раю. *III.* — З краю — у Божому раю, в середині — в золотій одежині, а в куточку — замазав сорочку. *Н.*

⁽¹⁾ *Тв. Пр.; ». Зв., Бер., Гор., Рад.*

⁽²⁾ *». Зв., Бер., Рад., Гор., Пр. (3) а хто. Пр.; а. Зв., Бер., Рад., Гор. (4) в серединці. Пр. (5) у золотій скринці. Пр.; у замазаній одежині. Гор.; в чорній радні. Бер., Рад. (6) у самому. Не.*

Гиря-мокутиря собаки дражнила; со-

баки за нею, вона з козубнею; собаки за литку, вона в калитку (дітвора дражняця, як котре гириво острижено). *Ном.* — Гири мокбѣ сидить моркота. *Б.* — Гири-мокутири понімецькій говорила, по-турецькій закидала. *Гр.* — Срия-мня!... бовть! не йди в поле, бо ззість вовк. *Збр. Шей.* — Стрига-мокутири, біб молотила; собаки за ёю, вона з чеплією: дайте коритча, обороницьця. *Кр.*

Баран-баран-дук! *Лист. (II, 231).*

Пречиста в головах, янголі при боках, Исус Христос при мні, при моему вмі, при моему сні. Янголі-хранителі! храніть мене сії ночі упівночі (дитяча молитов на ніч). *Сос.*

Як СИН родицца, то й углі радующа. *Кол.*

То ж мій синок, мое здоров'я! *Пир.*

Один син не син, два сини півсина, три сини—ото тільки син. *Черн.*

Як двоє у батька дітей, то як одно; а як одно, то як ні одного. *Ст. 36.*

Батьків син (хвалять). *О.* — ... сиону (просить, або дякує). *Кон., Л.* — Е ні, батьків сиону (навчає лагодом). *Пир.*

Доброму сиону не збирай, а ледачому не оставляй. *Кон., [Бат.].*

9290. Не збирай сиону худоби, збери ёму розум. *Кон.*

Од дурного сина каяття не бачить. *Пир.*

Пропав батько з дурними синами. *Ил.*

Коли є один син (ледачий), то й того убий. («Хай Бог милує! як то забивати! Хоч же й ледашо, а може з ёго люде ще вийдуть»). *Бр.). Кон., [Б.].*

Боязливого сина мати не плаче. *Ёвх.*

Рости, сиону, хоч дурний, аби великий. *Бр.* — ... щоб люде боялись. *Вин.*

Пий, синку, та не похмилійся. *Ёвх.*

Пий та людей бий, щоб знали, чий син (се б то: сучий, сучого сина и д.). *Проск., Полт., Кон.* — Де дають, так пий, а де не дають, так по́суд бий, — щоб знав, який син сукни син. *Б.*

Син, як син, та синиха лиха. *Ст. 36.*

Син мій, а розум у ёго свій. *Кон., Ёвх.*

9300. З рук глядить батько у сина — на біду ёму пішло. *Ст. 36.*

Батькова кобила—худа... у двір везе, а сининя—борзая... з двора имчить.

Захотілось моему діточку перед смертю тричі люлечки пихнути,—я ёму розскурила и подала. Він тричі люлечки пихнув, тяж-

ко-важно здихнув, душу Боженьку віддав. Як прилетіли три янголи—такі білі, такі білі, як уголь. Як схватили ёго душечку, як помчали по очеретам, по болотам. *Од маёра Мандрики, у Києві.*

Які сами ⁽¹⁾, такі ⁽²⁾ й сини. *Об.*

⁽¹⁾ ми. *Рад., Пр.* ⁽²⁾ такі наші.

Яблучко од яблуньки недалеко одкотицца ⁽¹⁾. *Рад., Л., Кр., Гр., [Бр. Кан., К., Пр., Черн., Кон., Х.].* — ... од яблуньки не відкотицца; а хоч відкотицца, то хвостиком обернецца. *Бр.* — Недалеко відкотилось яблучко від яблоні. *Ёвх.*

⁽¹⁾ одскакує. *Новг.*

Тернина грушок не родять. *Ил.*

Не паде грушка далше від листя.

Часом и межи крапивою росте кійло (полія).

Нема вплину вдовиному сиону. *Ёвх.*

З одинака—як не пес, то собака. *Бал.*

— З одинака рідко що добре буває. *Проск.*

9310 Чи батьків синок, чи материя ма-зун. *К.*

ДОЧКИ чужа користь. *Л.*

Дочки оставляють без сорочки. *Нос.*

Дочку тримай в дому, ше й заплаги кому, щоб взяв біду з дому. *Проск.* — Мий, чеши, стрій, ховай, а потім заплаги кому, щоб взяв біду з дому. *Ил.*

До сім літ чеши, по семи літах стережи,—ше заплаги кому, щоб взяв лихо з дому.

Коли хочеш з доні молодиці, то держи в іжових рукавицах. *Коз.*

Роби, дочко, так не будеш ликом ко-жуха шить. *Л., Кон.*

Тї думаєш, доню, що ввреш? не бійсь!.. вставай, та сорочку пряди. *Б.*

Шість дівок—свої вечорниці. *Рад., К.*

Сім дочок — свій таночок. *Л., Пир., Кон.*

9320. Спи, доню, нехай тобі доля росте. *Г., П.*

У кого дочок сім, то й шастя всім, а у мене одна, та шастя нема. *Ёвх.*

Яка неня ⁽¹⁾, така й доня. *Ил.* — Яка мати, така дочка. *П.*

⁽¹⁾ мама. *Прав. Ниж., Пол., Льв.*

Яка мама—така сама. *Ил.*

Що то вже — одиначка: баловниця у матері. *Кон.*

Як одна, то й нема талана. *З.*

З бабиного сина и дочки нічого людяного не буде (людського). *Ил.*

Сини принесуть, а дочки й угли рознесуть. *Ос. 20 (XIV, 103).*

Годуй синки—готуй сунки. *Ст. 36.*—
... та готуй сунки; годуй дочки, та будеш ходити без сорочки. *Рад.* — Готуй синки, готуй и сунки ⁽¹⁾; готуй дочки, будеш без сорочки. *Сос.*

⁽¹⁾ сумки. *Зв.*

И у сина гірка година, а у доньки прибуде бідоньки. *Ил.*

9330. Жени сина, коли хоч — коли можеш, давай доч.

До свого РОДУ хоч через ⁽¹⁾ воду. *Прав. Ниж., Лів.*

⁽¹⁾ хоч по швию в. *Рад., Пер.*

Нема в світі, як родина! *Кон.*

Свого доправляйся, роду не чужайся. *Ст. 36.*

Кров не вода: треба оступицьця. *К.*

Нешаслива година, як лиха родина.

Бр.

У дітей високі пороги, а в родичів бодай ще вищі буди. *Ил.*

Такий рід, хоч на лід. *Б.*

Багато роду ⁽¹⁾, та нігде пообідать. *Л., Рад.* — Роду без переводу, а пообідать нігде. *Євх.* — Рідні край Божа мати, та ні в кого обночувати ⁽¹⁾. *Ш., С., Кон.* — Великий рід, та нігде голови прихилити. *Сос.*

⁽¹⁾ родичів. *С., Зв., К., Пр., Б., Сос.*

⁽²⁾ переночувати. *Коз.*

Тільки й рідні, що лапті одні. *Гл.*

9340. Рідня до півдня, а як сонце зайде, сам чорт нікого не найде. *Нос.*

Тоді почуецця, як своя вош укусить за потилицю (як хто з роду зкривдить, потерюхи чи почубеньків дасть и д.). *Пир.*

Нема роду ⁽¹⁾ без віроду. *Проск., Ил.*
— В роду не без уроду ⁽²⁾. *Х.*

⁽¹⁾ в роду. *Бр., Кам., К.; Рідне. Проск.*

⁽²⁾ В сім'ї не без урода. *Коз.*

У роду не без переводу. *Х., [Л.].*

У нашому роду нема ⁽¹⁾ переводу. *Х.*

⁽¹⁾ Та у нашого роду не буде. *Рад.*

Рід ёго на кішки переводиця. *Кор.*

Василь ⁽¹⁾ бабі сестра у первих. *Євх., Пир., Пр.* — ... через улицю бондар. *Кон., Кор.*

⁽¹⁾ Ёхвим. *Ш.*

Ми 'смо свояки: ёго мама и моя мама на одній воді хусти прали (або: мій батько и ёго батько коло одної печі грілися). *Ил.* — Родичи через тин потичи. *Кр.* —

Кумина хата горіла, а твоя тітка руки нагріла — от ми и родичи. *Євх.*

Рідня до півдня, а до півночі...

Родина — кумового наймита дитина. *К.*

9350. Дідового сусіда молотники. *Кр.*

Пень горів, а він руки нагрів, та й став ёму дядьком. *Нос.*

Десята вода ⁽¹⁾ на кисілі. *Пир., Л.*

⁽¹⁾ шкурка. *Ном.*

Шануй БАТЬКА та Бога — буде тобі всюди дорога. *Лів., Сл.*

Отець — як Бог. *Кон.*

Діти батька не учать. *Зв., Пир.*

⁽¹⁾ не судять. *Павл.*

Отець побатьківськи поб'є, побатьківськи й помилює. *Ил.*

В мене батьків — сім байдаків, а восьмий нагружаецця коло Дніпра. *К.*

МАТИ ж наша, мати, де тебе узяти?

Пир.

Матір не купити, не заслужити. *Ос. 6 (III, 18).*

9360. Нема тіх яток, що продають рідних ⁽¹⁾ маток. *К.*

⁽¹⁾ де продають батьків та. *Рад.*

Нема у світі цвіту цвітійшого над маківочки; нема ж и роду ріднішого над матіночки. *Сл.*

Нема в світі правди — тільки рідна мати. *К., Пер., Пр., О.*

Жінка для совіту, теща для привіту, матінка рідна лучче вс'єго світу. *Лів.*

Як мати рідненька ⁽¹⁾, то й сорочка біленька ⁽²⁾. *Бер.* — Сорочка біленька — є мати рідненька. *Зв., Л.*

⁽¹⁾ рідна. *Бр. (2)* біла.

У кого матка, у того и головка гладка. *Рад., Кон.* — У кого ненька, в того и ⁽¹⁾ головка гладенька. *Ст. 36.*

⁽¹⁾ Поки є ненька, то й. *Бр.*

Поти ягнятка скачуть, поки матір бачуть. *Гр., [Бер., Пир.].*

Нас родила, нам же ся и пригодила. *Пр. в Ст. 36.*

Що тато, то не мама. *Бр.*

Куля мине, а материне ⁽¹⁾ слово не мине ⁽²⁾. *Пир., Кон., Євх.*

⁽¹⁾ матернє. *Бр., Проск. (2)* не минецця ніколи. *Бр.*

9370. Нещасний рік, як умре прорік (батько або мати умре). *К.*

Як умре дитина, то мала шербина; а як тато або мама, то велика яма. *Ил.*

Як в старе в хаті, то б убив, а як нема, то б купив. *Рад.* — ... то бив би, а як нема, купив би, та нігде. *К., Пир.*

Батькова та матчина молитва из мора викидає, а проклєни в калюжі топлять. *Рад.* — Проклєн батьків не на лїс сухий иде, а на голову падає. *Ш.* — Отцева й материна молитва зо дна моря рятує, а проклїн у калюжі топлять. *Зал.*

Шти отця-матір, будеш довголітен на землі. *Вед.*

Всєго можна купити в місті, та отця та матері не дістанеш. *Бр.*

Усе купиш — матері, батька не купиш ⁽¹⁾. *Пир., О.* — Не знайдеш батька та матері, а всєго знайдеш. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Лише тата и мама ні. *Ил.*

МАЧУХА пасинку на волю давала: хоч — лєлю купи, хоч — голий ходя. *О., Коз.*
Горїлка не дівка, а мачуха не мати. *Ил.*
Що воно за родина, як мене не родила. *Пир.*

9380. Нехай мачуха и лучче глядить, та все таки на матір лучче повірають рідну, ніж на мачуху. *Бр.*

Жалує діток, як мачуха. *Пир., [Коз.].*
Чеше, як мачуха. *Євх.*

Мачушене добро, як зїмне тепло. *Кон.*

Ище мачоха не забилає в голову. *Ил.*

Лучче людяи робить, ніж мачусї годить.

Л. — Лучче під чужу роботу робити, ніж мачусї годити. *Бр.*

Рідна мати брехуха, то мачуха справедлива: як скаже «я тобі дам», то вже дасть!.. а мати и щоб тебе, и бодий тебе, а сама и — ох! коли б, Господи, не сталоь чоюсь дитини з моєї дурної речі. *Пир.*

Собака гавкне, а БАБА й з печі пурне (що чупуренько у неї у хаті). *Бр.*

Що бабине, то не таке, як людське. *Ил.*

ДЯДЬКО не батько, а ТІТКА ⁽¹⁾ не мати. *Рад., О., Б.*

⁽¹⁾ або: дядина. *Б.*

9390. Дядько ⁽¹⁾ не батько. *Рад., Л.* — ... дай єму дулю. *Гл.*

⁽¹⁾ Хай що хоче каже, а дядько. *Пир.*

Лучче, як небож у дядька служив; а як дядько у небожа, так ого-го! *Євх.*

Пішов до дядини — наївся кав'ядини; пішов до тітки — вмотався в намітки. *Бр., Бер.*

«Хто він такий?» — «Рідної тітки сучий син!» *Кон.*

Стрійна-війна (тітка - дядина) — біс не родина; зять и невістка — чорт не дитина. *А. Вил.*

БРАТ ⁽¹⁾ — собі драп, **СЕСТРА** — собі несла. *Збр. Шей.* — Сестра собі несла, брат собі рад ⁽²⁾. *С.*

⁽¹⁾ Б, свої! брат. *Бр., Євх.* ⁽²⁾ драп. *Бер.*

Брат собі рад. *Дуб., Рад.* — Брат тобі рад («частїше брати не любляця, як чужїи; та як ненавижуть 'дин другого, то здорово ненавидять — то й кажуть: «рад тобі, як брат»). *Кам., К.*

Брат — то не батько, сестра — то не мати. *Хат. (171).*

Не рад брат брату, а єго шмату. *Нос.*

Брат брату сябер (неприятель уже). *Рад.*

9400. Дім брата — не своя хата. *Ш.*

Брат мій, а розум у єго свїй. *Гр.*

Нас двое, як у лобі очей. *Пир.* — Так двое вас, як двї гопї в лобі. *С., Бер.* —

Двое нас, як гочїй в лобі. *Бр., Бер.*

Як брат брату не поможе, то що вже чужні люде! *Дуб.*

Сестра — то була мала, ато, од братового добра, аж в землю вросла. *Не.*

Сестра любить, коли брат багатий. *Коз.*

Як би в мене ЗЯТЬ такий, я б ноги мив, та юшку пив. *Ч.*

З чужого чортати не зробиш свого дитяти. *Бал., Нос.*

Приймаці (примакові), як собаці: собака у приймах був, та й хвоста збув. *Б.* — У приймах собака ⁽¹⁾ був, та й хвоста збув. *Пир., Гр., [Л., Коз., Ш.].* — Цуцик в переймах був, та хвоста збув (вовкулака. У Макаревича, в Збірнику д. Метлинського, ціла поема про се). *Євх.*

⁽¹⁾ У приймах. *Зв., Л., Х.;* На весїлі. *Рад.*

Зять хоче ⁽¹⁾ взять. *Л.* — ... шурии очі жмуриць ⁽²⁾, не хоче дати. *Євх.* — Тесть любить честь, а зять любить взять — а шурии очі жмуриць, щоб не дати. *З., Л., [Б.].* — Зять любить взять, а тесть любить честь. *Проск.*

⁽¹⁾ що хоче. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ очі прижмуриць. *Кон.*

9410. Ні втять, ні взять —лучче соба-ка, ніж зять. *Не.*

Нема ворога, як зять. *Дуб.*

Ні з пса солонини, ні з зятя дитини. *Не., Ш.*

З сином позмагайся, та й на печі зо-ставайся, а з зятем позмагайся, то й з села вбирайся. *Ёвх., [Рад.].* — Из си-ном сварись, та й за стіл берись, а з зятем сварись, за поріг берись. *Гл.* — Коли сви виганя з хати — на піч укла-дайся; коли зять стане ворчати, то двері хватайся. *З.*

9414. Коли б у мого зятя високії воро-та, а в мене ще вищії (то я б їх запо-могла — теща казала — а вони мене не допоможуть). *Рад.*

9416. Хто повідає—ні одного разу ТЕ-ЩИ не бив, то той натім світі буде зай-ці пасти. *Ст. Зб.*

Як єсть, то єсть —лучче собака ніж тєсть. *Пер.* — ... а все лучче собама, як тєсть. *Бр.*

Родина 9418—9428. — Наш брат 9429—9436. — Свій 9437—9480.—Знаюця 9481 — 9487.— Сусід 9488 — 9491. — Кум 9492—9501. — Брацтво 9502—9510. — Приятель 9511—9544. —
Ворог 9545—9562. — Привик 9563—9568. — Чужі лька 9569—9606.

Лучче НА РОДИНИ кістьми полягти, ніж на чужині слави натяти (поняти). *Гат.*

Світ тобі не покаже ⁽¹⁾, як у нас. *Пир.*

⁽¹⁾ Нема на світі. *Гайс.*

9420. Ой гай, зелений гай! чужая кра-іна, не веселая година! *Пир.*

В чужий край не залетай, щоб крилеч-ка мати. *Коз.*

Чуже чужим и пахне. *Гр.*

На чужій стороні и жук м'ясо и ста-ру бабу молодичею звать. *Нос.*

На чужій стороночі поклонисся и во-роноччі. *Б.*

Не вздихай! не одному тобі чужая сто-рода — и нам не всім своя. *Ст. Зб.*

Погана птиця, що своє гніздо паску-дить. *Бр.* — Ворог то не птах, що в своє гніздо каляє. *Ил.* — Добра птиця свого гнізда не каляє.

Отечество на язиці, а в серці облуда. *Ил.*

Отечество так любить, так за ним бід-кує! *Кобз.*

НАШ БРАТ — Савка! *Ёвх.*

9430. Понаський-спаський ⁽¹⁾. *К., Рад., Л., Пир.*

⁽¹⁾ Понаськи-спаськи. *Кон.*

Не нашого пера пташка. *Чор. Рад. (211).*

Не з нашого криласу. *К., Кам.*

Не нашого села прихожане. *Пр.*

Не нашого полку, иди собі к вовку. *Пир.*—... сорту, иди собі к чорту. *Б., Л.*

То люде не нашої й хати. *Коз.*

Не нашого ⁽¹⁾ поля ягода. *Прав. Ниж., Льв., Пр. в Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Не того. *Кон.; Чужого. Пер.; И* а того. *К.*

СВІЙ своєму не ворог ⁽¹⁾. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ сват. *Зал.;* ока не виколупись. *Л.*

Свій своєму поневоли брат. *Пр., Пир.* — ... поневоли сват. *О.*

Свій своєму завсіди рад. *Ил.*

9440. Звичайне тримає: як пан за па-ном, мужик за мужиком, а Жид за Жи-дом. *Прок.*

Свій хоч не заплаче, то скривиця. *Бр., Кам., К., [Прок.].* — ... скривиця; хоч не скривиця, то висміє. *Ил.*

Кажуть, недобре жили з собою два брати, Ляхи. От вмер один, а другий прийшов, подививсь та й каже: «Бра-це, браце! як ми постаріли!»—заплакав та й пішов.

Свої люде, не Татара, — не дадуть за-гибати. *Ил.* — Люде не Татарє. *Ст. Зб.*

Свій своєму лиха не мислить. *К.*—... як побачить на сұхому, то в болото ти-сне. *Л.*

Свій своєму все таки ⁽¹⁾ тиць лиха в груди. *Л.*

⁽¹⁾ своєму хоч коли. *К.*

Своє ліпше чорта: хоч повалить, та не давить. *Кон.*

Свій коли не вкусить, то ушипне. *К., [Кон.].*

Хоч свій, та гірше чужого. *Л., Кон.*

Свої собаки поїлися. *Ст. Зб.*

Де пси свої гризущя, там чужий не мішайся. *Проск.*

9450. Нехай чорти побьюцца й помиряцца, а нам, рідним братам, нічого туди мішацца («То старший стевуєсь розбороняє там—трохи чи не батька з матіррю; а менший, на рідство обичний, розумно то так озвався»). *Зв.*

Свої чорти: посваряцца, побьюцца, та й помиряцца. *Проск., Л.* — Свої собаки: покусаюцца та й перестануть. *Л., Ёвх.*

Свій з своїм січися, рубийся ⁽¹⁾, а чужий не мішайся. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ чубаюцца. *Ж.*

В своє, а не в чуже місце (як хто з своїх попався...)! *Прав.*

Свого ледачого не хвали, а чужого доброго не гуди. *Об.* — Чужого не гуди, и своєго не хвали. *Б.*

Кожний Циган свої діти хвалить. *Ил.* — Хвалицца Циган ⁽¹⁾ своїми дітьми. *Сл.*

⁽¹⁾ як Циган. *Ил.*

Кожний Циган свою кобилу хвалить. *Прав., Нос.*

Циган своє за тин тягне, та ще хвалить, що добре було. *С., [К.].* — ...на улицю тягне, а все хвалить. *Пир.*

Кожний кулик своє болото хвалить. *Об.*

Кожда лисиця свій хвостик хвалить. *Ил.*

9460. Хвалицца сова своїми дітьми: каже, що нема кращих дітей, як совини (або: каже, що найкращі, а вони найпоганші). *Бр.* — И сова хвалить свої діти. *Проск.* — И сова каже, мої діти найкращі. *Руд.*

Хробак ⁽¹⁾ вліз в хрін та й думав ⁽²⁾, що вже нема лучче ⁽³⁾. *Проск.*

Хто дуже своє хвалить. — ⁽¹⁾ Робак. *Кал., К.* ⁽²⁾ думас. ⁽³⁾ що немає солдчого коріння.

Кому як болото, а мені так як золото. *Бр.*

Кому, як мара, ёму яз зоря. *Бр., Кр.* Людям ⁽¹⁾ як повітка, а мені як квітка. *Гл.*

⁽¹⁾ Кому. *Кр.*

Людям таке як постіл, а мені таке як сокіл. *Бр.*

Знати своє добро и в калюжі. *Б.*

Своє золото и в попелі можно пізнати.

Л. — ... и в попелі видно. *Ёвх.* — ... зяє. *Гл.*

Що кому мило—хоч би половина згнило. *Ил.*

Мій мені мил: при мні ёго не бий. *С.* — При мні мого не бий. *Ил.*

9470. Жалко за своє. *Кон.*

Хто про що, а я про Параску. *Ёвх.*

Хто до кого, а я до Параски. *Гр.*

Хто про що, а він про Наливайка (гетьманував 1594—1597 р.). *Ереб.*

Хто про Хому, а хто про Ярему. *Зв., Рад., Пол., Ёвх., [Кр., Сос.].*

Кому що, а курці просо. *Прав. Ниж., В., Ёвх.* — ... в думці. *П.* — Голодній курці просо на думці ⁽¹⁾. *Бр., [Рад.].* — Курці и сницця просо. *Прав. Ниж., [Проск., Лів.].* — Що курці сницця? просо; а що дівці? молодець. *Бал.*

⁽¹⁾ сницця. *Проск.*

Нашій кумі все просо на умі. *Бал.*

Голодні кумі ⁽¹⁾ хліб ⁽²⁾ на умі. *Ск.*

⁽¹⁾ Голодному. *Дуб.;* Голодному чоловіку. *Ст. Зб. (2)* пироги. *Коз., Б.;* іжа. *Б.*

Кому щд, а Хведорі ⁽¹⁾ пряха. *Б.*

⁽¹⁾ Ходорі. *Б.*

Кожний своє знає. *Ил.*

9480. Всяка пташка своє гніздо знає. *Проск.*

ЗНАЮЦЯ ⁽¹⁾, як лісі коні. *П., Прав. Ниж.*

⁽¹⁾ Познались. *Нов.*

Як гóрода—так знакомих: де пойду, то випхнуті. *К.*

Хоч би ти мене набив, то б я тебе пізнав. *Кон.*

Для мене (або: для тебе) усе зроблять по свідомости. *Пир.*

Він мене знає, як чоботи на своїх ногах.

Дай Бог знацьця, в кого гроші. *Не.*

Дай, Боже, з людьми добрими знатися. *Ст. Зб.*

Не купи хати ⁽¹⁾, та купи СУСІДА. *Пир.*

⁽¹⁾ села. *Л., Лох.*

Коли біда, не йди до Жида—лише до сусіда. *Ил.*

9490. Через тин та и в манастир (до сусідства хорошого). *Пир.*

У сусіди а ні коня не купуй, а ні жінки не бери, бо будуть утікати. *А. Виц.*

КУМ из кумою повинні жити, як з рідною сестрою. *Проск.*

Кого люде за люде мають, з тим ся кумають. *Ил.*

Добре кум, где коровай. *Ст. Зб.*

«Де кум?»—«Де коровай.» *Ил., Войц.*

Кумай не кумай, а свое думай. *Б.*

Умерла дитина, та й кумство пропало. *Ил.*

Не хочеш страги,—не сунься ні в куми, ні в свати! *Збр. Лаз.*

Родійки и мерлянки не глядять ликої годники. *Збр. Лаз.* (из *Кобр.*).

9509. Налагодив стару та й по кумів шду. *Ст. Зб.*

У хрест увести (охрестити). *Пир., Б.*

Добре БРАЦТВО краще багатства. *Л., Грам.*

Чи є що краще, лучче в світі, як укупі жити! з братом добрим добро певне познать, не ділити. *Кобз. (239).*

Брат за брата жити. *Кл.*

У нас нема се моє, а се твоє, *Чор. Рад. (127).*

Сватання не братання. *Дуб.*

Побратався собака з горобцем. *Кон.*

Побратався, копу видячи. *Ст. Зб.*

Не братайся, з ким телят не пас. *Ст. Зб.*

9510. Розбрату брату. *Збр. Лаз.* —... серезки в воду. *Кр.*

Не так тії сто братів, як сто ДРУЗІВ. *К.*

Не май сто кіп, як сто другів. *Ст. Зб., [Кл.]*—... рублів, але май сто друзів. *Бр., [Кон.]*—Не май и сто рублів, як одного друга. *Євх.*

«Давня приповідь.» *Кл.*

У друга вода солодча вражеського меду. *Євх.*

Де любов, там сам Бог перебуває. *Кл.*

Для милого друга и вола з плуга. *Руд., [Бр.]*.

Для милого друга и серезка з вушка. *Кр.*

Своего вколуив би здоровья для милого приятеля, если б можно. *Ст. Зб.*

— Примиіг би серця вколуив та дав. *Л.*

Чи чорт ёго взяв, що ёго всі люблять. *Ст. Зб.*

А ні лоната, а ні мотика іх не разлучить. *Ил.*

9520. Один дух! *Новг.*

Як праве ухо (у ймовірності великі. *З., Пир.*

То ёго праве око. *Бр., Гайс.* — Як праве око. *З.*

Ти ёго правая рука. *Бр.*

Прилип як гайно до тріски. *Кам., К., Л.*

О, вони між собою не розмита вода. *К.*

Я б жив з тобою ⁽¹⁾, як риба з водою. *Л., Пир.*

⁽¹⁾ Живе. *О.*; Се так живють. *Бр.*

Ми з тобою, як риба з водою. *Новг., Ст. Зб., Кулж.*—... риба на дно, а ти в гайно. *Л., [Кр.]*—... на дно, а я у ліс. *Полт. Час. (1862 р.)*.

В пригоді пізнавай приятеля. *Ил.*

Не посварившись з ким ⁽¹⁾ перш, не міти приятеля ⁽²⁾. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Не померзенившись. *Ст. Зб.*; зичливого.

9530. Для приятеля новдо, не пускайся старого. *Ил.*

Другу дружи, а другого не гніви. *Євх.*

Дружи, а за пазухою камінь держи. *Льв.*

Коли хоч приятеля позбутися, то му позич грошей. *Ил.*

Хоч потерять приятеля, а ворога нажить,—гроши ёму позич. *Прав.*

Коли друг, так и любочка («ото вже грошей заходить»). *Нос.*

Здаецца и друже, а гадючку впустив. *К.*—... а гадючку вкинув. *Гат.*

Ой дружба, дружба! гірка твоя служба! *Бр.*

Глек брехні назбірали та й розбили (через брехні посердилися). *Коз.*

Глек розбили.

9540. При тобі не густо, и без тебе не пусто. *Нос.*

Идїть ⁽¹⁾ з Богом, а ми зостанемось ⁽²⁾. *Л., Лох., О.*

⁽¹⁾ собі. *Б., Кон.* ⁽²⁾ підем.

За батьком на шлях ⁽¹⁾. *О., Кр.*—... там твоя й мати ⁽²⁾. *Л.*—... на шлях, ворін драть. *Зв., Н.*—З батьком на ⁽³⁾ шибеницю. *Лаз.*

⁽¹⁾ на вірєвку, на шлях, на шибеницю. *Павлв.* ⁽²⁾ там и матір найдеш. *З., Кон.*; и й торбу дам. *Рад.* ⁽³⁾ на шлях на. *Зв., Пир.*

К чорту помаленьку (туди и дорога)! *Л., Пир.*

Дай, Боже, меж людьми быть любви! *Леб.*

Через ВОРОГИ тяжко до пекла дістатися. *Ил.*

На ворога и собака бреше. *Бр., С.*

Важкий ⁽¹⁾ ворог, як у себе дома та у своїх роді. *Коз.*

⁽¹⁾ Лихий. *Ш.*

Як ти тішишся, вороги смутяця! *Ил.*
— Як ти смугисся, вороги ся тішать.

Поти не будеш ворога мати, поки ёго своїм хлібом не нагодуеш. *Кан., К.* — Не напоївши, не нагодувавши, ворога не наживеш. *Рад.* — Не накорми, не напій — ворога не побачиш. *Л.* — Не на годуй ёго хлібом, не буде тобі ворог. *Сл.*

9550. Ворогу дай хліба и соли. *Б.* — Дай хліба а солі ворогові — хоч як скаженому псові. *Ил.* — Ворога напій, накорми, ще й на дорогу дай. *Кон., [К., Бат.].* — ... накорми, ще й дорогу покажи. *Рад.* — Ворога не гвіви: напій, накорми и на дорогу хліба-соли дай. *Сос.*

Ворогу все оддай, а сам так останься — аби дальше од лиха. *Черн., Сос.*

Ворога напій и нагодуй ⁽¹⁾, а ворог ворогом таки буде ⁽²⁾. *Бер.* — Напій и нагодуй: ворог ворогом! ти ёму хліба й соли, а він камінь за плечима: *Бр.*

⁽¹⁾ напій, накорми, ще за пазуху дай. *Б.* ⁽²⁾ ворогом таки.

Ворога хлібом та сіллю карай. *Ос. 2 (16).*
От всіх сторін скубуть. *Ст. 36.*

Рие та й рие на мене. *Пир.*

Як почав на мене ямку гнать, як почав, та и вкопав. *Гл.*

Е, вже на мене зуби гострять ⁽¹⁾. *Пир., О.* — Е, острять вороги зуби. *Бр.*

⁽¹⁾ гризуть добре. *Рад.*

Часник гризуть на мене (лихе щось у їх на думці проти мене). *Пр.*

Щоб міг, то він би ніж в мене встромив. *Бр.*

9560. Примиг би, у лозці води ⁽¹⁾ утопив. *Зв., Л., [Пир., Б., Пр. в Ст. 36.].* — Він такий на ёго добрий, що в лозці води утопив би. *К.*

⁽¹⁾ Примів би в лозці. *Рад., Павле.* — Див. що № 3434.

Мені так між ворогами, як тій криниці між дорогами. *Не.*

Не копай другому ⁽¹⁾ ями, бо сам ⁽²⁾ упадеш ⁽³⁾. *Зв.* — Хто під ким ⁽⁴⁾ яму копає, то ⁽⁵⁾ в ню впадає ⁽⁶⁾. *Проск.*

⁽¹⁾ під другими. *К.*; ні під ким. *Рад., Проск.*; «Лип., Бер.» на чоловіка. *Нос.*

⁽²⁾ попереду. *К.*; в ню. *Проск.* ⁽³⁾ в яму. *Рад.* ⁽⁴⁾ на кого. *Бр.* ⁽⁵⁾ то сам. ⁽⁶⁾ попереду сам в неї впаде. *К.*

Усякий кулик до свого озера ПРИВИК. *К., Пер.*

«Де живеш, куличе?» — «В болоті» — «Там же погано?» — «Я привик.» *Кон.*

Чого ⁽¹⁾ бик навик ⁽²⁾, того ⁽³⁾ реве. *Бер.* — На що бик навик, на тоє и налігає. *Ил.* — Чім бик навик, тім буде й ревсти. *Бр.*

⁽¹⁾ Як. *Ёвх.*; До чого. *Гайс.* ⁽²⁾ удень. *Нос.* ⁽³⁾ так и. *Ёвх.*; то й в череді. *Гайс., Проск.*; того и умочі. *Нос.*; то го й. *Зв.*; то идучи з поля. *Л.*

Собака як привикне за возом бігать, то ёму й нудно, як не побіжить. *Кон.* — Привик ⁽¹⁾ собака за возом бігти, то й за санками побіжить ⁽²⁾. *Пир., Черн. [Зв., У., Л., Кр., Гр.].* — Привикнеш! привика собака за возом бігти, так и ти! *Коз.*

⁽¹⁾ Як извикне. *Рад.* ⁽²⁾ и за саньми потюпає. *К., Пр.*

Привик (або: Пристав), мов собака до різниць. *Зал.*

Нашо ёму обрік, коли він не ів ёго цілий вік! *К.*

Не мишайтесь між ЧУЖІ ЛИКА. *Л., Х. 36.*

9570. Коли не Кирило, то не пхай там рило. *Нов.*

Коли не піп, то не микайся ⁽¹⁾ в ризі. *Прав. Ниж., Лів., Сл.* — ... так и в шати не одячайся. *Стораж.* — Не піп — не сунься в ризі: не сунь голови, куди не влізе. *Руд.*

⁽¹⁾ не мичся. *Ст. 36.*; не сунься. *Бал., Проск., Дуб., Кр.*; не сунься. *Пир.*; не суйся. *Лох., Пр.*; не сикайся. *Полт., Л.*; не вбрайся. *Б., Пол., Сів., У.*; не лізь. *Пир., Б.*

Коли не періг, то й не перожися; коли не тямш, то й не берися. *Збр. Шей.*

Швець знай своє шевство, а в кравецтво не мішайся. *Кв. (I, 151), Лів., [Ёвх.].* — Коли сь швець, пильнуй свого копита. *Ил.*

Коли ⁽¹⁾ не коваль, то й ⁽²⁾ рук ⁽³⁾ не погань. *Ск.*

⁽¹⁾ Як. *Яц.* ⁽²⁾ так и. ⁽³⁾ кліщів. *Лох., Ёвх.*

Знає то купець та продавець. *Ст. 36.*
Знає майстер, що робить. *Бр.*

Про те зна швець та кравець, що він буде кроїть. *Рад., Кон.*

Не до тебе ⁽¹⁾, галочко, річ. *Л., Пир., [Р.].* — Не до тебе річ. *К., Рад.* — ... мовчи. *Пр.* — Про тебе, діво, й мова. *Ёвх.*

⁽¹⁾ Не з вами. *Кр.*; Не про вас. *Пир.*

Не твое діло, Самійло! про те Гапка знає. *Р.*

9580. Не Самійло—не моє діло. *Нов.*

Не до тебе пилося. *Ил.*—Не до тебе п'ють, не кажи «здоров». *Прав.*—... не кажи «дай Боже здоровля». *Проск.*

Усякий ⁽¹⁾ Веремій про себе ⁽²⁾ розумій. *Рад.*, [*Зв.*, *Пр.*].

⁽¹⁾ Кожний. *Л.* ⁽²⁾ про своє. *Ном.*

Кому яке діло, що кума з кумом сиділа! *Пр.*, *Лох.*

Що кому до того, коли matka любить кого! *Нос.*

Не суди—себе гляди. *Ст. Зб.*

Гляди ⁽¹⁾ себе, то й буде з тебе. *Лів.*, [*Прав. Ниж.*, *Яц.*, *Ст. Зб.*].

⁽¹⁾ Знай. *Проск.*, *Кр.*, *Євх.* Знав би. *Пир.*

Не замітай чужої хижі — смотри, чи твоя заметена. *Ил.*

Не тикай пальцем в небо. *Об.*

Не тикай пальця туди, куди тобі не треба. *Бр.*

Пилнуй носа свого, а не кожу ху мого. *Ил.*

9590. Лучче б глядів свого носа, ніж чужого проса. *Рад.*

Не тобі замішано. *Гр.*, [*Ст. Зб.*].

Не шхайся, де тебе не треба. *Бр.*

Не берися не за своє діло. *Збр. Шей.*

Знає то дуда, що йграє. *Ст. Зб.*

Як ся має, як ся знає,—так ся повертає. *Гат.*

Кому—кому ⁽¹⁾, а кучому зась ⁽²⁾. *Л.*, *Пир.*

⁽¹⁾ Кому, як кому. *Бр.* ⁽²⁾ засі.

Не наше діло попа судить. *Євх.*—Не нам попа судить, нехай його Бог ⁽¹⁾ судить.—Не нам судить пана—чорт його судить. *Лаз.*

⁽¹⁾ судить—чорт його осудить. *Збр. Лаз.*

Не наше діло—попове, не нашого попа—чужого. *К.*, [*Нов.*].

На другого примова, а о собі ні слова. *Ил.*

9600. На чужі галепі ⁽¹⁾ викидали ⁽²⁾ всі палиці, а на свої ні одніі ⁽³⁾. *Л.*

⁽¹⁾ чужую галицю. *Зал.* ⁽²⁾ перекидає. *Рад.* ⁽³⁾ нема й одніє. *З.*; а на свою и одної не найдеш. *Зал.*

В чужім опі и порошину бачиш, а в своїм и бревно не примічавш. *Кр.*

Чуже бачить під лісом, а свого не бачить ⁽¹⁾ під носом. *П.*, *Прав. Ниж.*, *Пол.*, [*Зал.*].—Свого не бачиш під носом, а чуже під лісом. *Прав. Ниж.*, *Проск.*, [*Ил.*].

⁽¹⁾ а своє гніє. *Євх.*

Не в свої штани убрався. *Прав.*

Не в свої сани вліз ⁽¹⁾. *Зв.*

⁽¹⁾ не сунсь. *Бр.*

В чужий монастир ⁽¹⁾ з своїм уставом не ходи ⁽²⁾. *О.*

⁽¹⁾ чужу церкву. *Дуб.* ⁽²⁾ не носясь. *Пир.*; не суйся. *Пр.*, *Лох.*; не лизь. *Дуб.*

В чужий черевик ноги не сажай. *Зв.*, *К.*, *Л.*, *Збр. Лаз.*

Своя хата 9607—9635. — Своє 9636 — 9696. — Моє 9697—9745. — Потреба 9746—9833. — Прибуток 9834—9878.—Жить з завтрєм 9879—9938. Дбать—9939—9968.—Догляд 9969—9974. — Спрят 9975—9981. — Праця 9982—10037. — Клопіт 10038—10087.

СВОЯ ХАТА — своя правда. *Євх.* — ... своя стріха — своя втіха. *Кул.*

Чия ⁽¹⁾ хата, того ⁽²⁾ и правда. *Ск.*

⁽¹⁾ Моя. *Бр.*; Ваша. *Прав. Ниж.* ⁽²⁾ моя, ваша.

В свої хаті — своя й правда, и сила, и воля. *Кобз.*

9610. На чьому возі сидіть ⁽¹⁾, того й волю волить ⁽²⁾. *Пер.* — ... возі ⁽³⁾ сидиш ⁽⁴⁾, тому ⁽⁵⁾ й пісню ⁽⁶⁾ співай ⁽⁷⁾. *Об.* — ... возку сижу, тому й правду кажу. *Рад.* — На чим возі ідеш, тому и ласку твори. *Б.* — ... конику сиди, тому й пісеньку пой. *Нов.*

⁽¹⁾ ідеш. *Рад.*, *Пир.*; сидиш. *К.*, *Кон.*, *Євх.* ⁽²⁾ чини. *К.*; чиниш. *Рад.*; чинить. *Пр.*; воли. *Л.*, *Пир.*, *Кон.*, *Євх.* ⁽³⁾ возку. *Рад.*; ідеш. *Г.*, *Л.*, *Коз.*; сижу. *Рад.* *З.*, ⁽⁴⁾ того. *Г.*, *Гайс.*, *У.*, *Проск.*, *Бр.*, *Л.* ⁽⁵⁾ пісеньку. *Г.*, *Рад.*, *Л.* ⁽⁶⁾ грай. *Кон.*; пісн. *Г.*, *Коз.*; пію. *Рад.*; пій. *Бр.*, *К.*

Свій дім не ворог: коли прийдеш, то приймає. *Ил.*, [*Проск.*].

Не пізно до свого дому и опівночі. *Ст. Зб.*

Лучче дома, ніж на празнику. *Ил.*

В гостях добре, а дома лучче. *Прав. Ниж.*, *Лів.*, [*Проск.*, *Нос.*]. — ... як

не хороше (1), а дома лучче (2). *Євх.* —
Всюди гаразд, а вдома найліпше. *Ил.*

(1) Як в гостях не гарно. *Пол.*; У го-
стях бойно. *Коз.*; Добро в гостях. *Ст.*
Зб. (2) ліпше.

Де, де, — а дома найлучче. *Проск.*,
[*Руд.*].

Бодай умерати, и в свій горшок зази-
рати. *Ил.*

Що на своїм сміттю, то незгине. *Ил.*

Кождий когут смілий на своїм сміттю.
Ил.

Кождий пес на своїм сміттю гордий. *Ил.*

9620. Хоч у рідного тата — але не моя
хата. *У.*

В чужій хаті й тріска б'єаця (1). *Пир.*,
[*Проск.*]. — На чужім подвіррі (2) и трі-
ски б'ють. *У.*, *Нов.*

(1) скіпка б'є. *Зв.* (2) подвіррю. *Ил.*

Хата чужая, як свекруха лихая. *Ил.*

Чужа хата гірше ката. *Проск.*, *Сл.*

Бодай ніхто не дочекав в чужім кутку
смдіти. *Проск.*

Своя хата й (1) своя воля. *Бер.*

(1) Свій дім. *К.*

Чужа хата — велика досада. *Бр.*, *Л.*

Бодай не ходить у чужу хату!

Дома й стіни допомагають *Євх.*

В своїй хаті и угли допомагають. *Рад.*,
Коз., *Б.*

9630. В свої хаті и тріска помагає. *Кр.*

В своїм дворі й (1) тріска б'є. *О.*

(1) В своїй хаті и. *Кан.*, *К.*

Своя мазка ліпш чужої світлиці. *Ст.*
Зб.

Бодай и пес свою хату мав. *Ил.*

Так моя добра хата, як твоя кімната.
Ил.

Своя хата покрішка. *Проск.*, *О.*, *Б.*,
Сос., *Ст.* *Зб.*

Іжаківі гарно було у Бога, а просивсь
додому з неба; вигріб собі десь місце під
корінем и каже: «Своя хата и д.» *Го-*
робинський.

СВОЄ взяв та й прав. *Ил.*

В своїм добрі всяк хазаїн. *Кулж.*

За свій гріш усюди (1) хоріш. *Зв.*, *Рад.*

— Коли в кого грош, то всюди хорош.
Ст. *Зб.*

(1) всюди. *Бр.*, *Проск.*; кождий. *Ил.*;
абиде. *Б.*

Свое на ніжки (1) ставить, а чуже з ніг
валить. *Л.*

(1) на ногах. *Бр.*; збива, або — під но-
ги топче. *Л.*; то й з ніг валяє. *Бр.*

9640. На своїм коню, як хочеш, ідеш.
Нос.

Хоч не красне, але власне. *Ил.*

Чи сіре, чи чорне, та все своє добре.
Пир., *Коз.*

Мило мені, бо за мої гроші. *Проск.*

Своя семеряжка (1) не важка (2). *Б.*,
Кр.

(1) семеряжка. *Кан.*, *К.*, *Ст.* *Зб.*; сер-
мяжка. *Кр.*, *Нов.* (2) ніколи не важка.
Л.; не тяжка. *Пир.*, *Нов.*

Аби своє, та не взяте (як купити що,
та не буде само хвалити, а каже). *Бр.*

Не наш (1) кінь, не наш (2) віз, не нам
и іздити (3). *Бер.*, *Пр.*

(1) и (2) мій. *Кан.*, *К.*, *Євх.* (3) не на-
ше й діло. *Кр.*; не мені на йому й іха-
ти. *Євх.*; не мос й загрузло. *Кан.*, *К.*;
не наше й зачепило. *Б.*

Не сунь носа до чужого проса. *Бал.* —
В чуже просо не тикай носа. *К.* — Не сі-
яв проса, не тикай носа. *Євх.* — Не мі-
шайся в чужее просо. *Ст.* *Зб.*

На чужий коровай очей не поривай.
Лів., *Сл.* — ...непоривай (1), а свій май (2).
Рад., *Кр.*, *Гл.*

(1) не розвіляй. *Коз.*; рота не розві-
ляй. *Л.*; не зривай. *Ил.*, *Проск.*; (2) дбай.
Коз.; а собі дбай. *З.*, *Л.*, *Ком.*; и о со-
бі дбай. *Ил.*, *Проск.*; а рано вставай
та собі учиняй. *Л.*, *Кр.*

На чуже пшонце укріпцю не пристав-
ляй. *Рад.*, [*Коз.*].

9650. Не хапайсь пісні співать — пова-
гом! бо не ти її виклав. *Не.*

Не гостри зубів на чужев. *Ст.* *Зб.*

Чужий кожух не гріє. *Ил.*, *Євх.*

Чуже не гріє. *Руд.*, *Нос.* — ... ні зно-
бить, ні гріє. *Ст.* *Зб.* — Чуже добро не
гріє нас. *Проск.*

Чужим потом не нагрієся. *Бер.*

Чужим пивом весілля (або: гостей) не
одбудеш. *Кр.*, [*Не.*].

Чужа яшіня не вішня. *Ж.* — ... не дов-
говішня. *Кр.*

Чужим (1) добром (2) не забагатієш.
Бр., *Зв.*, *Рад.*, *О.*

(1) Краденим. *Кулж.*; З чужого доб-
ра. *Рад.*, *Пр.*, *Лох.* (2) не споживеш.
Коз.; не розживєся. *Пр.*, *Лох.*, *Кулж.*
не запоможєся. *Рад.*

З чужого добра не строїть двора. *З.*

В (1) чужі кошарі (2) овець (3) не рос-
плодиш (4). *Л.* — Чужа кошара (5) овець
не плодить (6). *У.*

(1) На. *Бр.* (2) загороді. *Л.* (3) товару.
Пир.; скотини. *Л.* (4) не наплодити. *Бр.*;
не плодить, або — не наплодиш. *Пир.*;
не розплодить, або — не розведеш. *Л.*

(⁵) отара. *Сл.* (⁶) не множить. *Збр. Лаз.*; не множасть. *Сл.*

9660. На чужому коні не наїздися, у чужому доброму не нахвастаєся. *Б.*

На чужому коні далеко не поїдеш. *Гр.*

Просеним конєм не наробитися. *Бр.*

Чужим волом не доробисся. *Ил.*

Чужими руками добре гада ловити. *Г.*

П.

Чужими руками (¹) жар (²) загрибать (³). *Лів.*

(¹) добре. *Зв., Проск., Бер., Рад.*; добре тільки, або — тільки. *Бр., Б.*; та *Новг.*; (²) огонь. *Г., Бр., Ст. Зб.*; вогонь. *Проск., Х. Зб.* (³) загрибати. *Проск., Ст. Зб., Х. Зб.*; загортати. *Бр., Бер.*; брати. *Г.*; а своїм золото брать. *Б.*

На чужні ручки найдуця (¹) онучки. *З., Л., [Бр.].*

(¹) позбирали. *Рад.*

Чужі руки легкі, та непожитечні. *Ил.*

Чужа сила — осина. *Нос., Пр. в Ст. Зб.*

Чуже добро — чужі й слізи. *Бер., Рад. Пир., Кр.* — ... добро — під очима (¹) мокро. *Бр.*

(¹) попід очі. *Проск.*

9670. И вже! як чужими пирогами та свого батька поминать! *Пир., [Зв.].*

Чужого не займай, а свого не покидай. *Пол., Лів.* — ... не возьми, свого не покинь. *Бер.* — Свого не даруй (¹), чужого не бери (²).

(¹) не забувай, а. *Руд.* (²) не забірай,

Не руш чужого. *Не.*

Чуже переступи, та не займи. *Лів., [Бр., Бер.].*

Не бери, где не положив. *Ст. Зб.* — Не ходи, куди не просили; не бери, чого не положив. *Полт. г.*

Не бери (¹) чужого — не бійсь нікого. *Лів.*

(¹) Не чіпай. *Пол.*

Не лїзь в чужое, жеби сь не втратив своє. *Ст. Зб.*

Чуже візьмеш жмінью, то чорт твоє міркою. *Тар.*

Чуже святе — своє найпресвятіше. *Ил.*

Чуже миле, своє наймиліше.

9680. Чуже красне, своє найкрасніше.

Своє святоє — чуже найсвятіше.

Лучче своє личко, як чужий ремінець.

Ил.

Лучче свої воні бити, ніж чужі гроші лічити. *Бр.*

Ліпшеє своє малое, неже чужое великое. *Ст. Зб.*

Лучче (¹) своє (²) латане, ніж чуже (³)

хватане (⁴). *Прав. Ниж., Лів.* — Хоч латане, але (⁵) не хватане. *Бр.* — Лучче своє лохматне, чім чужее прохатне. *Коз.*

(¹) Крапце. *Коніс.* (²) моє. *Ст. Зб.*; Нехай буде. *Кан., К.* (³) аби не. (⁴) хапане. *Проск., Рад., Л. Пир., Ђвх.; Коніс.*; катане: *1 Кан., 1 К.* (⁵) Хоч латане, та. *Пир. п.*

Чуже добро ребром (¹) вилізе. *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — ... добро бере за ребро. *Нос., [Зв.].* — За чуже добро вилізе ребро. *Ил.*

(¹) боком. *Проск.*; Чужа праця боком,

Хто чуже бере, того Бог побье. *Ос. 2 (244), Зал.*

Чуже личко ремінцем платиця (¹). *Лів.* — За чуже личко и ремінцем не відбудеш (²). *Зв.* — Візьми (³) личко, а ремінець даси (⁴). *Бр., [Нов., Ђвх.].* — Затративши личко чужое, ремінцем мусіш оддати. *Ст. Зб.*

(¹) наточи. *Рад.*; оддай. *Кон.*; точать. *Коніс.* (²) то свій ремінець даси. *Бр.*; свій реміничик давай. *Кан., К.* (³) чуже. *Проск.* (⁴) а віддай свій ремінець. *Проск.* та й ремінцем не одбудеш. *Кон.*

Чужая користь. *Макс.*

9690. З чужим и насеред села розставайся. *Ил.*

З чужого коня серед дороги злязь (¹). *Проск.*

(¹) и серед калюбурі вставай. *Ил.*; коника и в грязі зсїдають. *Нос.*

З чужого воза хоч серед калюжі (¹). *Л., [Бр., Рад., Пир., Б., Х. Зб., Ст. Зб.].*

(¹) и посеред болота. *Кон.*; хоч и посеред грязі вставай. *Полт., Гл.*; посеред болота злізти мусить. *Кан., К.*; и в грязі злязять. *Коз.*

На чиему току молотять, тому й хліб возять. *Бод.*

В чужій церкві не паламарюй. *Прав. Ниж., К., Лів.* — ... церкві свічок не поправляй. *Рад., [Ст. Зб.].* — ... а в своїй валай. *Черк.* — ... церкві свічок не тущать. *Ком.* — ... не поправлять. *Б.*

Забравсь у чужу солому, та ще й шелестить. *З., [Ил., Павл., Проск., Рад.].* — Если влізеш в чужую солому — не шелести ж. *Ст. Зб.*

Добре ширітись (¹) в чужім. *Бр.*

(¹) шуміти. *Ил.*

Ліпшеє МОЄ, неже наше. *Ст. Зб.*
Наше не пропаде, як попівське (¹). *Л., [Ст. Зб.].*

(²) так як попове. *Бр.*

Хоч, мовить, гріха вкушу, а свого не облишу. *Ст. Зб.*

9700. Най того опанує, хто свого не пилнує. *Ил.*

Чи взяв, чи не взяв, аби за мов стало (або: аби за своє взяв). *Проск.*

Чия основа, аби мов поткане. *Ст. Зб.*

Як так (1), аби за мов стало. *Ил.*

(1) То сим, то тим. *Проск.*

Одай (1) и сало, аби за мов стало. *Бр., [Кан., К., Ёвх.].*

(1) Бабо, давай. *Проск.*

Поздоров Боже—твое нам згоже. *Гат.*
Валай наша чужу. *С., Кон.*

(1) Бери. *Кан., К.*

Діду, дай мені пугу,—а тебе, про мене, нехай пси здіять. *Ж.*

Все бери—а мене лиши. *Ил.*

Коло мене, аби не на мене. *Ил.*

9710. Брат мій, а хліб їж свій. *Лів.*

Живи за брата, а торгуйся за Жида. *Л., Х. Вид.*

Любімося (1), як брати (2), а рахуймося, як Жида. *Ил.*

(1) Жиймо. *Бр., Бер., Рад., Ёвх.; Живімо. Б.; Живи. Ст. Зб.* (2) Браття. *Бр., Бер.; люде. Б.; брат за брата. Ст. Зб.*

Свій не свій, у горох не лізь. *Проск., Л., Павла.*—Кум не кум—не лізь у горох (1). *Ст. Зб., Ёвх.*—... не псуї лопаток. *Нов.*—Брат не брат, а шкоди не роби (2): не лізь в горох, не псуї лопаток. *Бр.*—Не лізь у горох, не псуї лопаток. *Кан.*

(1) а в горох не лізь. *Ёвх.; Сват чи брат, а. Збр. Шей.*

Сват не сват, а мого не руш нічого. *Бр.*

Свій не свій, а у город не лізь: *Л., [Кон.].*

Брат братом, сват сватом—а гроші не рідня. *Ш.*

Хоч ми собі брати, але наші кишени не сестри. *Ил.*

Кожда ручка собі карлючка. *К., Кан.*

Кожна рука к собі крива. *Ил.*

9720. Коли рука собі крива—бодай усохла! *Не.*

Кожна ручка собі горне. *Бр., Зв., З.*

Ручка хоць крива, а (або: Хоць крива ручка, то) собі горне. *Проск.*

То чорт не рука, що собі не дба. *Пир.*

Кожна ручка собі панночка. *Дуб.*

Своя рука владика. *Проск., Пир., Біл., Бор.*

Чорт не рука, що собі не прияв (1). *Рад.*

(1) щоб собі не прияла. *Нов.*

Своя пазуха ближче. *Зв., Пр., Л., [Кр.].*

Сяни словами теж одають, як хто кого налає—собі, мов, візьми. Або ще й так кажуть: «Твоя пазуха ближче!» *Кор.;* або ще й так: «Твоя пазуха ближче—хай у твою пазуху!» *Бр.*

Всякому своя сорочка ближче до тіла. *Т.*—Своя сорочка ближче к тілу. *К., Коз.*

Сорочка до тіла ближче. *Зв.*—Сорочка ближче, ніж жупан. *К.*—... як свита. *Проск.*—... ближче к тілу, чим каптан. *Кр., [К.].*—Ближча сорочка, неже хвартух. *Ст. Зб.*—... сорочка тілу, як рідная тітка. *Ил.*

9730. Своя губа ближче. *Проск.*

Всякому своє рило мило. *Кр., Нов.*

Кожний свою гепу чуха. *Гат.*

Всякий чорт на своє кдло воду тягне. *Нос.*—Тягне воду на своє коло. *Ил.*—На свій млин воду обертає.

Чий кінь угруз, того руки глибей ходять. *Ст. Зб.*

Чоловік (1) собі не ворог (2). *Прав. Ниж., Проск., Лів.*—Хто собі ворог! *Лів., Куляс.*

(1) Кождий. *Ст. Зб.* (2) не є собі ворогом. *Ил.*

Всякий (або: кождий) за себе дбає. *Проск.*

Кождий собі рад.

О, та й добрий кожен для себе! *Прав. Ниж., Лів.*—... кождий собі! *Г., П., В.*

А все таки мазаним до себе. *Пир.*—Всяке б хотіло, щоб до ёго мазаним. *Кан., К.*

Се б то, мазаним боком—книш, напр., пиріжок и д.

9740. Курка що гребе, то все на себе. *К.* Всяка курка не дурна: не од себе, а все до себе. *Пир.*

Віл гребе, та сам на себе. *К.*—... и сам на себе персть мече. *Ил.*—Сам бик землю борикає и на себе кидає.

Кождий дідько в свою дудку грає. *Ил.*

Кожен жучок своєю доріжкою тягне. *Ж.*

Не мігем тобі, ледві собі. *Ил.*

ПОТРЕБАМ кінця не маш. *Ст. Зб.*—Потребі нема кінця. *Яц.*

Треба хліба, треба (1) и до хліба. *Пир., Б.*

(1) Дай, Боже, хліба, дай. *Бр.*

Нащо купив? треба; нащо продав? треба, — и требові кінця не буде. *Кон., [Проск.].*—Нащо продаєш? бо треба; на-

що купив? бо треба, — бо потребі ніколи кінця нема. *Бр.*

Те купуєш—без чого не пробудеш. *К.*
9750. До кого долігає, там рукою сягає. *Ил.*

Що в кого болить, той про те й говорить. *Кон.*

Що кому рупить, той про те и лупить. *Л., [Кр.]*

Що кому треба, той про те й теревить. *Кр.*

Кому кортить, тому й болить. *Рад.*

Де болить, там и торкнеш. *Кан., К.*

Де (або: Де у кого) не свербить, там ся не чуває. *Ил.*

Що не свербить, то не кортить.

Не минецця, як козі на торг. *Зв., Бер.*
— ... на торг. *Пир.*

Погана пуга личанá (¹), а й без неї тяжко (²). *Бр.*

(¹) личанá. *Л.*; личяня. *Рад.* (²) гядко. *Л.*; погано. *Рад.*; ніяково. *Ст. 36.*

9760. Не рад старець сунки на собі носити, та мусить. *Кл.*

Хоч поганий ківш, да без ёго гірш. *Коз.*

Тім зубом треба їсти. *Бр.*

Хоч не для Ісуса, так ради хліба куса. *Кр.*

Біля гриниці не впада будувать світлиці. *Ч.*—На гриниці не треба світлиці. *Євх.*

Верти (¹) не верти, а (²) треба умерти. *Лів., [У., Бер., Євх.]*.—Як не мудруй, не мудруй, а умерти треба. *Проск.*

(¹) Крути. *Зв.* (²) Крути не крути, то. *Рад.*

Дармо, треба бренькнути (або: Ту треба побренькати). *Ил.*

Гірько їсти, та жаль покинути. *К., Кан., Гр.*

Купили хрину, треба їсти. *Кобз.*

У нас *нетреба* був, та вмер. *Зал.*

9770. Кому кого надобе (¹), той того найде в кадовбі. *Б.*—По надобі, то найдеш и в кадовбі. *Хат. (171).*

(¹) у надобі. *Б.*

Хто схоче собаку вдарить, той кія найде. *Бр., Проск.* — ... вдарити псюку, знайде друка. *Кос.*

Нужда мовчати не вмів. *Ил.*

Навчить біда (¹) з салом (²) коржі (³) їсти. *Л., Пир., Павл.*

(¹) лихо. *Зв., З.*; нужда. *Н.*; горе. *Рад.* (²) ». *Рад., Н.*; з маком. *Гайс., К., Кон.* (³) Калачі. *К., Н.*; каші. *Рад.*; кашу. *К.*; хліба. *Новг.*

Нужда всёму научить. *Кулж.*

Навчить біда попити, як нічого ся вхопити. *Яц.*

Нужда закон ломить. *Ил.*—... зміняє. *Рад., Пир., Новг.*—... переменяє. *Пир.*

Нужда й камень добве. *Коз.*—... точить. *Черн.*

За нужди (¹) козак женицца, по неволі дівка заміж иде. *О., Коз.*

(¹) Изза горя. *Рад.*

За гора козак стару обнімає, бо молоді немає. *Рад.*

9780. Скачи, пане, як чорт хоче. *Черн.*

Скачи, враже, як (¹) пан каже. *П., Прав. Ниж., Лів., Сл.*—... на те він багатий. *З., Л., Пир., О.*

(¹) Роби, враже, що. *Бер., Х.*; Танцюй, враже, як. *Яц.*

Спитаєсья пня и колоди, як прийдецца до чого. *К., Кон., Л., [Рад.]*

И за соломинку хопицца, хто топицца. *Нос.*—И за соломинку хватаетца. *Гр.*

Як тописся, то й за бритву вхописся. *Гайс., [У., Ил., Євх.]*.—Тонучий и бритви хопицца. *Вел. (III, 127).*

Познаєш, як чорний віл на ногу наступить. *Ст. 36.*

Знатемеш, коли лиха (або: дідька) матимеш. *Гат.*

Як прийде зля година, треба знать, по чім ківш лиха. *Не.*

Навчить біда плакати. *Бр., Бер.*

Навчить біда ворожити. *Л., Пир.*—... як нема що в рот (¹) вложити. *Бр., [З., Л., Лох., О., Нос.]*.—«Коли ти, бабусю, ворожити стала?» — «Тоді, мій голубе, як хліба не стало!» *Євх.*

(¹) Писк. *Проск.*

9790. Горе навчить вгору дивитись. *Не.*

Навчить горе гледить у море. *Євх.*

Відпусти, Боже, коли тра борше (боржій). *Ил.*

Відпусти, Боже, гріха, коли пригода лиха. *Ил.*

По неволі (¹) пан (²) у жупані (³), бо (⁴) свитки (⁵) нема (⁶). *Л., Б.*

(¹) Не в чім. *Зв., Н.*; не з добра. *О., Кр.* (²) пані. *Рад., Гл.*; пані ходять. *Пир.* (³) носить жупан. *Черн.*; у жупані ходять. *Зв., Н.*; надіва жупан. *К., Кр.* (⁴) що. *К., Рад., Гл.* (⁵) сірака. *К.*; кожуха. *Проск., Рад., Гл.* (⁶) чортмає. *ід и О.*; катма. *Євх.*

Тоді в мене христини, як есть що в хустині. *Ст. 36.*—Коли у хустині, то й христї. *Пр. в Ст. 36.*

И квасницю гробак гризе. *Ил.*

В степу и (¹) хрущ м'ясо. *Бал.*

(¹) Все риба, и. *Ил.*

На безлюдді и дяк чоловік. *Нос.*

На безвідді, (або: На безлюдді) и рак риба. *Бр.*—На безлюдді и Хома чоловік (¹). *Гр., Ёвх., [Ст. Зб.]*.—На безрибї и рак риба, на безлюдді и Хома чоловік. *Прав. Ниж., Лів.*

(¹) люде. *Кор.*; пан. *Ж.*; дворянин. *Гайс., Бат.*

9800. Позагублявши (¹) сокири, добре и топориско. *Ж.*

(¹) Позагубили. *Проск.*

Коли нема пшона, давайте круту варить. *Гр., Сл.*—... молоть. *Гр.*—Круту молоть. *К., Т.*—Давайте круту варить, бо рідкої ні з чого. *Л.*

И сукманка не мамка, як хліба нема. *Бр.*—... коли ся істи хоче. *Ил.*—Сукманка не мамка, й ти гилій не валай (гільгій не вилай?)—пая істи хоче. *Ст. Зб.*

Як не доіси, то и святого (образ) прода-си. *Гл.*

Не дай, Боже, напасти, то й чорт гроші дасть. *Пир.*—... нещастя, а гроші мусиш найти. *Бр.*

Аби лихо (¹) — гроші будуть. *Прав. Ниж., Бр., Бер., К.*

(¹) Дай, Боже, біди. *Ёвх., [Проск., У.,*

Голод мучить, а нужда краде. *Рад., К., Б.*

Ошуком злидні перебуваюця. *Гат.*

Треба, як болячки на доб. *Пир.*

Так треба, як більма в оці. *П., Сл.*—... більмо у воко. *З*—... більму у го-ко. *Бер.*

9810. Треба, як пятої ноги собаці. *Нос.*

Треба, як п'ятого колеса. *Ст. Зб.*—... до воза. *Проск., Л., Пир., Х., Павл.*—... як п'яте колесо. *Пр.*—Приходиц-ця, як п'яте колесо до воза. *Ком.*

Так тобі треба, як мені лиха. *Бер.*

Тов му так потрібнo, як лисому гре-бінь, сліпому зеркало, глухому музика. *Ил.*

Їму так треба, як мені ні. *Л., Лох., Пр.*—... як мені не треба. *Ном.*

Так нужно, як волосся в паністару. *Ном. Не.*

Як есть, то розійдеця, а нема, то обійдеця. *К.*

То так потрібне, як дзюра (¹) в мості. *Яц.*

(¹) діра. *Ил.*

Рости псу трава, коли мого коня нема! *Бр., Прав. Ниж.*—...коли кобила здохла! *Проск.*

Коли пропав віл, прбпадай и батіг! *К., Коз.*

9820. Взяв чорт батіг, нехай бере и пужално. *Бр.*

Взяв чорт корову, нехай бере и тела! *П., Прав. Ниж., В.*

Чорт взяв Ивася, нехай же візьме и колиску. *Проск.*

Пропав кінь, и узду кінь. *Сл., [К., Л.]*.—... нузду кінь. *Зв., Коз.*, — Взяв біс коня, нехай и уздечку бере! *Коз.*

Знявши голову, по волоссям не плачуть (за Искру и Кочубея. *Див.: Укр. Нар. П'єс., М. Макс.; Пред. и П'єс. Урал. Коз., Руск. В'єст. 1859 г., Апр., кн. 1).*

Нехай не буде від Бога гріху, від лю-дей сміху. *Бр.*

То буде на більший гріх та на сміх. *Бр.*

Перед Богом гріх, а перед людьми сміх. *Проск.*

Од Бога гріх, а од людей сором. *Л., Пир., Ст. Зб., [Ком.]*.

Що непотрібне, то и в горнець не кла-сти. *Ил.*

9830. На що питать, коли не закушать. *Б.*

Кобила за ділом (¹), а лошя без діла (²). *Ск.*—... біжить. *Бер.*—Кобила за діллям, а лошя з весіллям. *М. Білз.*

(¹) до діла. *Бер.* (²) за безділлям. *Лох., Пр., Ком., Кр., Р.;* и так. *Ст. Зб.*

Корова за ділом, а теля без діла. *Пир.*

Не все тее на ноги становить. *Кл.*—

Не треба все на ніжки ставити. *Ил.*—

Не все часом, що на ніжки став.

Не про все розводить мову.

З ПРИБУТКУ (¹) голова не болять. *Бр.*

(¹) прибилі. *Нос.*

Що більш, то ліпш. *Ст. Зб.*

Живий живе й гадає. *Об., [Ил., Ст. Зб.]*.—... думає. *З., Нов.*—Живе чо-ловік, живе и думає. *Сос.*

Живому чоловіку все потреба. *Ст. Зб., Кл.*

Живому багачко и треба. *Не., [Ил., Х. Вид.]*.

Голова місця шукає. *Г., П., Лів., [Ст. Зб.]*.—... а щось инше батога. *Кан., К.*

9840. Риба шука де глибше (¹), а чо-ловік, де лучче (²). *Зв., Лів., Ёвх.*

(¹) глибей. *Рад.* (²) луччей.

Не буде пес голої кості гладати. *Ил.*

На голу кістку и сорока не впаде. *З.*

— ... и ворона не впаде: там падає, де
че струп. *Бр.*

Нащо курка гребе? на те, щоб щось
вигребти. *Кан., К., [Г., П., Прокс.].*

Тримайся того порога, перед котрим
замарався. *Прокс.*

Тім рогом чешися, котрим достанеш.
Бр., Прокс.

Бий сороку й ворону, добьєся до яс-
ного сокола. *К., Сл.*

Чує кішка, де миша є. *Зв., Пир., Коз.,
Кр.*

Чує муха ⁽¹⁾, де струп. *Ск., Ст. Зб.*
— ... там и сідає. *К.*

⁽¹⁾ воша. *Коз.*

Коло живої кості м'ясом мусить обро-
сти. *Нос.*

9850. Квокче курка, що яйце знесла.
Кулж.

Буде чим руки погрить. *Зв., Дуб., Лів.*
Заробив на сіль до оселедця (нічого).

Бр.
Більш смороду, ніж потіхи. *Руд., К.*

Більше смутку ⁽¹⁾, як радості. *Зв., Рад.*

⁽¹⁾ смутости. *Бер.*

Не тільки тні браги, кільки тні звяги.
Ном., Пр. в Ст. Зб.

Єдним богацє не прибуде. *Ил.*

Довго прости та ткати, а почне края-
ти, так и мало чого. *Ст. Зб.*

Іду, іду, — ні коліс, ні сліду. *Гр.*

Сиділи ⁽¹⁾ три дні та й висиділи ⁽²⁾ зли-
дні. *Рад., Кон.*

⁽¹⁾ Ходили. *Прокс., Пир.* ⁽²⁾ виходили.

9860. Риби не наудив, а лусту спудив.
Н., Черн.

Добро ся палить, та нічого не варить.
Ст. Зб.

Там нам ні кують, ні мелють. *Л., Павл.*

Де наше не пропадало! *Лів.*

Все иде в так, пішло на пси. *Ил.* —

Все иде в так, иде в віпсу. *Ном.*

Корову тримає, а хто другий молоко
зсідає. *Ил.*

Як той Жид казав: «нащо мені риба
без хвіст? нехай моя наймичка зсість!»
Нов.

Кінці з кінцями не стікаюця. *Ном.* —
Кінці не зтикаюця. *Л., Зв.* — ... не схо-
дяця. *О.* — ... не стикають. *Бр., Прокс.,
Рад.*

Користи за два шаги, та й ті шерба-
ті. *Гат.*

Чим тут воевати. *Ст. Зб.*

9870. Ні за вішо ⁽¹⁾ рук зачепить. *Ном.*
— Ні за що й зачепиця. *Лів.*

⁽¹⁾ Нема об що. *Бр.*

Пішов дід на жєбри (старцювать), та
не мав в що хліба класти. *Ил.*

Тя бо хочеш ⁽¹⁾ унасти, та й не за-
бицьця! *Об., [Євх.].* — ... з лавки уна-
сти, та й тілка не забить. *Рад.*

⁽¹⁾ з печі. *О., Кон.*

Не мавши статку, не буде й упадку.
Ск. — Мавши статок, терпи и впадок.
Гл.

⁽¹⁾ стадку. *Рад.;* спадку. *Кон., Т.*

Де борошно, там и порошно. *Зв.* —
Коло борошна порошок. *Гат.*

Чоловік не посіє, не розсипавши, а со-
бака не зсість, не покачавши. *Ш.*

Добре собаці ⁽¹⁾ й муха. *Л., Євх.*

⁽¹⁾ псу. *Г., П.;* псові. *Прокс.*

На голій кості нема що гризти. *Ил.*

Скочила, перескочила, та хвостик по-
мочвала. *Нос.*

Кепкують над тим, хто каже, що от
як йому попайдило, але ж чого то ко-
штує!

Треба ЖИТЬ З ЗАВТРЄМ. *Не.*

9880. Добрá и брдия, та не щодня.
Ст. Зб.

Постережуть брдия хутко.

По достаткам ⁽¹⁾ ноги простягай. *Рад.,
Кон.*

⁽¹⁾ По одежі. *Пр. в Ст. Зб.*

По своєму ліжку простягай ніжку. *У.*
Так горнуця, як удигнуця. *З.* — ... оде-
нуця. *К., Рад.*

Не до жиру — аби живу. *Пир.*

Треба ⁽¹⁾ жить, як набіжить. *Прокс.,
Бер., Пир., Коз., Сл., Євх.*

⁽¹⁾ Так. *З., Л.*

Жий, як можна. *Прокс.*

Сяк-так, аби вижити. *Ил.*

Де просто, там янголів зо сто. *Н.*

9890. Захотів пишно!.. аби затишно!
Ст. Зб.

Аби душа сита, та тіло не наго.

На віку у сєго переведеця. *Л., Пир.*
— Но довгім віку усєго доведеця. *Пр.,
Р.*

Усєго на віку доведеця, — й на жлу-
кті пообідать. *Кон.*

На віку, як на довгі ниві. *Об.* — ...
усєго трапиця ⁽¹⁾. *Пир., [Бр., Не.]* —
... всяково трапиця, всякого хліба из-
коштуєця — и твердого, и м'якого. *К.* —
На довгім віку, як на добрій ниві. *Не.*

⁽¹⁾ різно бувас. *Прокс.;* е усєго — с
доброго, й злє. *Бер.*

На довгім віку доведеця и в глеку.

Л., Кон. — Трапизця на ⁽¹⁾ віку варить борщ ⁽²⁾ и в глеку. *Нова.*

⁽¹⁾ Доведецца на довгим. *З.* ⁽²⁾ кашу.

Є, спасибі Богу, хліба з душу, грошей з нужу—та й буде з нас! *Євх.*

В своїм ⁽¹⁾ селі буде й сії. *К., Лох.*

⁽¹⁾ сім. *К.*

Буде з нас—не діти в нас; а діти будуть, то сами добудуть. *Р.*

Кравець крає, як ёму сукна стає. *У.*

9900. Де можна в торбу, там лантух не потребен. *Рад.*

Не сягай через крупи до пшона. *Ил.*

Пане, бери черевик на патик. *Проск.*

И послі обіда ложка пригодиця. *Ст. 36.*

Треба хліба и на післяобіда. *Об.*—... и після обіда. *Проск.*

Верни часом дном, та и дітям оставляй. *Ст. 36.*

Коли 'сь в свободі, гадай о пригоді. *Ил.*

Зірко до зірка ⁽¹⁾, то буде мірка. *З., Кон.*

⁽¹⁾ Зеренце до зеренця. *Бр., Проск.*

Курка по зерню кляє, та сита буває. *Полт. г.* (у панків). — ... по зерні кляє, и то наїдаєця. *Ос. 11 (XVIII, 70).*

Будь мудрий: натягай маленьку латку на велику дірку. *Бр.*

9910. Гроші не полова. *Ст. 36.*

Хто не береже грошей, той їх не стоїть. *Кулж.*

Хто за шелягом не стоїть, той сам ёго не стоїть. *Ст. 36.*

Хто не стоїть о гріш, той и шеляга не варт. *Ил.*

Хто за грош не стоїть, той сам гроша не варт. *Кан., К.*

Хто шага не береже, той не варт копійки. *Збр. Лаз.*

Гріш копи стереже. *Не.*

Осмак копи стереже. *Ст. 36.*

Копійка руб береже. *Кон.*

Из копійки рублі робляця. *Пр.*

9920. Всякі гроші хороші, та бережи їх про чорний день, та про лиху годину. *Рад.*

Держи копійчку про чорний день. *Зв., З., Л.* — Копійка на чорний день. *Н.*

Копійка любить, щоб її щитали. *Пр.*— ... щоб щитацьця. *К.* — ... шот. *Бр.*

Люде знайшедши та лічать. *Ст. 36.*

Гріш круглий — розкотиця. *Руд.*

В мене (бідного проти тебе багатира) шаг — та рубом. *З., Л.*

Се вже ми, як той Німець, що на шапку воздух вішає. *Гр.*

Запас біди не чинить. *Ск., Ст. 36.* — ... и істи не просить. *К.*

Розумний чоловік задалегідь готує. *Гат.*

Хоч іду в гостину, то беру хліб в торбину. *Бр.* — Идеш на 'дин день, а хліба бери на тиждень. *Б.*

9930. Нехай лежить: воно істи не просить. *Кон.*

Нехай тое лежить — не хліба просити ме. *Ст. 36.*

Нехай про зузулю. *Б.* — ... зузулю: прилетить зузулька, так и їй треба. *Сос.*

Издасця про лиху годину. *Сос.*

Щоб вовк був ситий и баран цілий. *Ил.*

И кози ситі ⁽¹⁾, и сіно ціло ⁽²⁾. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

⁽¹⁾ И коза сита. *Б.* ⁽²⁾ ціло. *Пр. в Ст. 36.*

Вовк ситий и коза ⁽¹⁾ ціла. *Воїн.* — И вовк ситий ⁽²⁾, и кози цілі. *Проск.*

⁽¹⁾ и вівця. *Ил.* ⁽²⁾ сит. *Ст. 36.*

Що це—за жидову душу горить? *Бер.* «На що то свічка горить?» — «За папа!» *Б.*

ХТО ДБАЄ, ТОЙ МАЄ. *Ск.* — Хто дба, той ма. *Євх.*

9940. На ловця ⁽¹⁾ и звір біжить. *Об., Ст. 36.*

⁽¹⁾ стрельця. *Бер., Лох.*

Трудаца копійка годує довіка. *Лів., Грам.*

Бог за працю має щось дати. *Бр.*

«Поможи, Боже!»—«А ти не лінуєсь, небоже!» *Рад.*

«Боже-Боже!»—«А чого небоже?» — «Істи, Боже!» — «Роби, небоже!» *Збр. Шей.*

Хто робить — голий не ходить. *Руд.*

Як би все вовк лежав, то вже б досі и здох. *Зал.*

Будеш дула, будеш іла,—не будеш дула, не будеш іла. *Ил.*

Хто чого шукає, то и знайде. *Ил., [Євх.].*

Хто жив, той сит. *Ст. 36.* — Аби живі, а ситі будем. *Кор.*

9950. Як дбаєш, так и маєш. *Бр., Проск., Л.* — Що дбаєш, те маєш. *Зв.*

Хто робить, той ся доробить. *Ил.*

Як робиш, то й матемеш. *К.*

Де не положиш, там не возьмеш. *Бр.* — Де вже, не положивши, знайдеш. *Коз., О.*

Хто не важить, той не має. *Проск., Біл.*

Треба думать та гадать, чим кишки на-
пихать. *Кон.*

Нема всвіті ручками та пучками. *Б., Кон.*

Взявши клочок та додати ручок. *Кон.*

Рівніш згладиш, тісніш ляжеш. *Ос. 20*
(IV, 12).

Рук добре доложить. *Коз.*

9960. Шатайся за ділом, як муха в ук-
ропі. *Ст. 36.*

Рук остав робячи!

Шелесть, та й есть. *Прав.*

«... гайдамак з самого початку прий-
шло з Січі в Мотренни монастир тільки
три... Дем'ян Гнида... Лусконіг... атре-
тій Шелест.» *Зан. (I, 293).* В Київ. Гу-
бер. Часопису 1853 чи 1854 р. було теж
про сего Шелеста; ище там доводить,
що оце прислів'я про ёго и приложено.

Запряла пучками та надбала ручками.
Збр. Лаз.

Полюби гіркенько, а тоді буде соло-
денько. *Х. 36.*

Роби кривно и ходи певно. *Збр. Лаз.*

Зароби кривно, та и ззіж ⁽¹⁾ певно ⁽²⁾.

К., Рад., Л.

⁽¹⁾ та й пропий. *Рад., З., Б.* ⁽²⁾ та й
не бійсь нікого. *Ёвж.*

Загоруй смажно, та й їж смашно. *Ном.* —

Загоруй смажно, та й їж смачно. *Б.*

Гірко зароби, солодко ззіж. *Бр., [Г.,*
Тар.].

Де оком не ДОГЛЯНЕШ, там калит-
кою доплатиш. *Проск.*

9970. Не продереш очі, то продереш ка-
литку. *Кан., К.*

Пильнуй ⁽¹⁾, як ока. *Пир.* — Гляди ⁽²⁾,
як ока в лобі *Зв., Бер.*

⁽¹⁾ Доглядай. *Х.* ⁽²⁾ Стережи. *Г., Бр.*

Хазайське ⁽¹⁾ око товар ⁽²⁾ жівить ⁽³⁾.
Л., Б.

⁽¹⁾ Панське. *Проск., З., Пер.* ⁽²⁾ ко-
ня. *ід, Б.* ⁽³⁾ тушить. *З., Пер.; Чучить.*
Проск., Б.

Лучче одно око своє, ніж чужії обі.
Ил.

Пасе очі (з ока не зпускає). *Пир.*

СХОВАЙ, що не вадить. *Ил.*

Далеко сховавши, ближче найдеш. *З.*

Лихий ⁽¹⁾ спрят та й доброго спокусить.
Бр., Рад. — Злий сховак и найліпшого
попсує. *Ил.* — Худе положення доброму
спокушення. *Нос.*

⁽¹⁾ Худий. *Черн., Б.; Злий. Ст. 36.*

Далеко лежало, мало ⁽¹⁾ боліло. *Л.* —
Не близько лежить, мало болить. *Нос.* —
Близько лежить, живіт болить.

⁽¹⁾ не вельми (се б то—не рідна). *Б.*

Сторожа лучче ворожі ⁽¹⁾ *Новг.*

⁽¹⁾ венуж ворожа. *Ёвж;* лучча воро-
жа. *Новг.*

9980. У новій скрині (як що не в спря-
ту: валяеця під лавою, або-що). *Кор.*

Шукай у старій скрині. *Бр., Зв.* — В
старій скрині, під лавкою. *С.* — Сховав
у стару скриню. *Бр.*

Щирая ПРАЦЯ мозолівана. *Нос.*

То сяке, то таке діло. *Пир.*

Хоч кожух мняти, аби не гуляти. *Ном.*

Свекор не давав невісці їсти, що ле-
га була; и як прийшов батько в гості,
вона ото ёму й каже,—ато, мов, не да-
дуть вражі люде и пообідать. Є довга
брехенька про се.

Роботи — до сёмой ⁽¹⁾ суботи. *Ст. 36.*

⁽¹⁾ сёмой. *Л.*

Бери, Лесько, хоч не легко. *Ил.*

Хоч ногу за ногу, а таки иди. *Ст. 36.*

Тягни, кобило, хоч тобі не мило (ро-
бить, робить, та само собі и приказує).
Ж., К., З.

Ідь, кобило, хоть есь три дві не іла.
Ил.

9990. Очам страшно, а руки зроблять.
Бр.

Богу молись, зачинай не бійсь. *Проск.*

Нехай сей день святиця. *П., Лів.*

Разом за Божим розказом. *Ст. 36.*

Господи помагай з ночама на Дунай!
Кон.

Дай, Боже, час и пору добру (як по-
чинають роботу). *Бер.*

Піднімайте, свині, хвосты, бо глибоко
морем брести. *Пир.* — Піднімайте хвос-
ты, бо глибоко брести. *Пер.* — ... бо
далеко брести. *Ном.*

Уставайте козли, задирайте хвосты. *Ст.*
36. — ... та біжіть у лози! *Сос.*

Гей нуте, косарі, ви косарики мої! *Ном.*

Гей нуте, косарі! Хоч не рано почали,
та багацько утали. *Зв.*

10000. Очиняй, пане, ворота—іде твоя
робота. *Кон.*

Вези батькова купца! *Л., Б.*

Як самотужки гренджолята везуть,
або-що.

Боже поможи! *Об.* — ... Спасибі за
добре слово — отут и положи. *Бім.* —

Магай Біг! Дів. — Помагай Біг! Об. —
Магайбі! Дів. — Помагайбі! Об. — «Здо-
рови, Боже поможи!» — «Здорови, Боже й
вам поможи!» Л., Кон. — Нехай вам Бог
помогає! Пир., Н.

За початком діло становиця. Ст. 36.

Добре начало половина діла. Н.

Кінець діло хвалить ⁽¹⁾. Ск., Ст. 36.

⁽¹⁾ ріша. Х. 36.; вінчає. Кулж.

Конець — и вінець. Г., П.

От тобі ⁽¹⁾ віз и перевіз! У., Пир.

Оце тобі все діло зробив! От тобі на!
и д. — ⁽¹⁾ Маеш. Ил., Прок.

Честь Богу, хвала, и вам на здоров'я!
Кон.

И конт ёму (и ділові кінець)! Збр. Лаз.

10010. Воно таки на діло закандзюби-
лось. Пир., Л.

Дай, Боже, щоб робилось, — аби не
псувалось! Б., Л.

Не вже ти симиділуха? Ёвх.

Се як віл у ярмі: коли не випряжеш —
не випряжеця. Кон.

Мовчки, як віл робить, похнюпившись.
Кул.

Везе, як борозенний. Бр.

Захекався ⁽¹⁾, як віл в борозні ⁽²⁾. Бер.

⁽¹⁾ Задохався. З. ⁽²⁾ борозенний. Л.

Працює, як чорний віл. Г., П.

Напинає пупа. Кул.

Из шкури виринає — так робить! Бр.

10020. Наліг, як на вільхову довбню. Р.

Наліг як Циган на ковдallo ⁽¹⁾. Пир.,
Пр., Полт.

⁽¹⁾ на точило. Л., Полт.

Стараєця, що піт кривавай ёго 'бли-
ває. Бр.

Аж очі ёмурогом лізуть. Кон., [Павл.].

Ніколи — й носа втерти. Л., Пир.,
Ст. 36., Кв., [Бр.].

Працюєм до синёго поту. Рад., Кр.

Узялися за діло, як воші за тіло. Ст.
36. — Узявсь (або: принявсь) за діло, як
вош за тіло. Б.

Кублиця ⁽¹⁾, як квочка з курчатами.
Лох.

⁽¹⁾ Клопочеця. Пр.

Кому до поту, а кому в охоту. Коз.

Робиш, робиш: ні за тобою, ні перед
тобою ⁽¹⁾. Прав. Ниж., Пол., Лів. — Роб-
лю, роблю: ні поперед мене, ні позад ме-
не — не дороблюся до гробовоїдошки. Бр.

⁽¹⁾ ні наперед тебе.

10030. Чоловік не камень, щоб не став.
та не 'тдыхав. Пол., Лів.

Тоді одпочинемо, як попремо. Л., [Ст.
36.].

Од діла голова біла. Бер. — Так ба-
гато діла, що аж голова біла. З., Пир.

Доробився хліба, аж зійшов на діда.
Ил.

Дувся, дув, поки здоровля ся не збув.
Прок.

Щоб ся до гробової дошки не дороб-
бив. Бр.

Касіа — чорт мене насіа! Ном.

Жартують, як побачать якого мудро-
го косаря, що йде з косовиці и ледві но-
ги волоче—вморився.— Кажуть, якийсь
Москаль, зайшовши в наші сторони, за-
бавив піти на косовицю... Забавив и
пішов, та ще не абияк, а дві косі взяв:
аж бородою трусить, чимчикує в поле!
а коси тільки «цок, цок» — по косі на
кожному плечі! «Куди ти, Москалю», пи-
тають, «так поспіваєш?» — «Касіть, ка-
сіть!» каже. — «Нащо ж ти дві косі взяв?»
— «Ет!» — дурні, мов, хахли! «Одна, ка-
же, «вмориця, другу візьму!» Покосив
день — може бідоласі не раз и лопаток
давали; вертаєця—ледві ноги тягне, ко-
си ззаду волоче, зачепивши одну за
'дну... «А де се ти», питають, «Моска-
лю, був?» — «Касіа, чорт мене насіа!», и
голосу не одведе...

Тут теши та теши, а там треба пуп
нап'ять. Зан. (I, 147).

Рівняє роботу теслярську до косарсь-
кої.

З КЛОПОТУ голова болять. Л., Пир.

З клопоту великого подуріли. Пир.

10040. Зібралися тучки в кучки (усі кло-
поти зійшлись до купи). Нос.

Має тільки гадок, що пес стежок. Ил.

Думка думку пошибає ⁽¹⁾. Бр., Л., Ст.
36. — ... журниця, що нічого не має. Ил.

⁽¹⁾ гонить. Ил.; побиває. Черн. 2.

И думок не стане. Л., Кл.

Голова від клопоту тріщить. Ил.

Так багато діла, що аж голова тріщить.

Аж очі випадають (так голова болять,
— або од сліз, од смутку). Рад.

До потилиці мізок повертати. Кул.

Сидить, наче у гаю (невеселий, за-
хлопотаний—в кумпанії сидить). Чор. Рад.
(121).

Як треба, то хоч у шимкі голову по-
ложи, то не здумаєш (або: то нічого не
вижмеш). Гр.

10050. А Боже Юрку, натягни на кісіаь
шкурку! Нем., Ёвх. — Натягни, Боже,
шкурку, покимати з церкви прийде! Рад., Р.

Дітя над'їли, та, боявшись матері,
отто и приказували. Бр.

Тинди-ринди, завтра Великдень! Зв.,

Пр. — ...завтра празник. *Бер.* — Тинди и ринди. *Кулж.*

Шти (1) — білги, завтра Великдень! *Об., Ст. Зб.*

(1) Мити. *Збр. Лаз.*

Дівки, беріть в руки хвучки (веретена), завтра Великдень! *Прокс.*

Кидай печене и варене! *Л., Пир.*

Бігти за ним, та не знать за ким. *Л., Пир.*

Прийшов хтось, узяв щось — бігти за ним, чорзна за ким. *Л., Пир.*

Засмикали, як Циган сонце. *Коз., Ном.*

Циган пішов на заклад, що буде косити до західсонця; але, притомившись добре, и почав ёго благати и репетувати, щоб мерщій заходило. *Кос.*

Не мала баба клопоту, та купила порося! *Ск.* — ... порося у квік (1), а баба у крик. *Бр.* — ... баба в крик, порося у квік. *Ил.*

(1) порося квік. *Прокс.*

Не мала (1) дівка лиха, так Каленика привела (2). *Коз.*

(1) Не знала. (2) вродила.

10060. От не було на молодіці, та сталося на стариці! *Гат.*

Не мав лиха, так оженився! *Коз.* — ... та оженився на свою голову! *Бр.* — Оженився на свою біду. *Кон.*

Купив собі біду, та на свої гроші. *Полт.*

Не видав хтось кислого, та в рошину впав. *Ст. Зб.*

И то, й долото (як оговорююця, що ім треба багацько діла робить). *Гр.*

Круть-верть (1), в черепочку смерть. *Об.*

(1) Шерть-верть. *Пир., Х. Зб. (2)* в черепочці. *Прокс.*; під черепочком. *Пр., О., Н.*

Сидить, як на ножах. *Ил.*

Біга (1), як опарений (2). *В., Лів.*

(1) Кинувся. *Лів.;* Кинувся. *Б., Бер;* Схопився. *Прав., Пр., О., Пасл.;* Схватувся. *Прав., Гр.;* Вискочив. *Дуб., О., Нов. (2)* опечений. *Бр., Бер., Пр., О., Гр.*

Шатаєця (1), як муха в (2) окропі.

Лів.

(1) Вертиця. *Прав. Ниж.;* Кидаєця. *Л.;* Крутиця. *Г.;* Швидкий. *Прокс. (2)* на. *Г., Прокс.*

Біжить, як швець з чобітьми на місто. *Бр.* — ... на торг. *Г.*

10070. Вертиця, як швець в ярмарок. *Ил.*

Ганяють, як солоного зайця. *Ёвх.*

Сидю, як на вогні. *Бр.* — Сижу, як на пожарі. *Рад.*

Гаразд — коли б витримати. *Ил.*

Без соли солоно, без круп густо. *Ст. Зб.*

Не до соли! *Лів.*

А вже мені не до солі, коли грають на басолі! *Гайс.*

«Сіль сиплеця з кишені, сіль!», кажуть чумакові, а він гаса. — «А вже», каже и д. Про се прислів'я. *Збр. Шей.* инаково трохи розсазує (див. карт. 34).

Тепер мені не до соли, коли батько вмер! *З., Л.*

Ишла дівка з торгу — сіль несла. Прийшла на весілля та й танцює — а сіль таки у торбі за спиною. «Дівко, чого ти танцюєш — твій батько вмер?» — «То що ж, що вмер, то що ж, що вмер!» — «Хіба ж тобі ёго не жаль?» — «Де в біса не жаль, де в чорта не жаль!», а сама все таки танцює... «Он», кажуть, «сіль сиплеця!» — «Тепер», каже, «мене до соли, коли батько вмер!»

«Твій батько вмер!» — «Постій трохи, дотанцюю!» *Ёвх.*

Ёму тепер не до того. *Л., Не.*

10080. Прийшлося Иванцю к ідному кінцю. *Прав.*

(1) ченцю к одному. *Коз.*

Попався (1), жучку, панові в ручку. *Бр., Прав. Ниж., Пол., Лів.* — ... тепер мовчи. *З., Пир.*

(1) А, попавешся. *Бал.;* Попавісся. *Прокс.*

Застукали, як Головка в базарі. *Не.* Змішались, як у бразі гуща. *Чор. Рад.*

(308).

Циганський піт проймає. *Ном.*

Ні сюди, Господе, ні туди Господе. *Зал.*

Улізла баба (1) у нерет: ні назад, ні наперед. *Рад.*

(1) Заскочив. *Пир.;* Попавсь. *Черн., з.*

Що робить — чи покинуть, чи любить! *Ёвх.*

Господарь 10088—10111. — Степ 10112—10115. — Хліб 10116—10180. — Сіно 10181—10186. — Скотина 10187—10256. — Птиця 10257—10268. — Ліс 10269—10272. — Прясти 10273—10276. — Хата 10277—10298. — Млин 10299—10301. — Огонь и вода 10302—10310. — Найми 10311—10406. — Ремесло 10407—10469. — Місто и село 10470—10492. — Купля 10493—10599. — Міньба 10600—10610. — Міра 10611—10614. — Борг 10615—10661. — Запис 10662—10668. — Умова 10669—10677. — Сам 10678—10682. — Бурлак 10683—10689. — Сирота 10690—10716. — Вдова 10717—10727. — Гурт 10727—10774.

ГОСПОДАРЬ, як черак. де схоче, там и сяде. *Прок.*

Знає господин, хто чого годен. *Ил.*

10090. Хазяїна и Бог любить. *Коз.*

Хазяїна й собака знає.

Що то за господар, що свого доброго, не глядить. *Ст. Зб.*

Добрий хазяїн избере, а поганий розгребе. *Кон.*

У доброго хазяїна и кішка господина (¹). *Лів., Сл.*

(¹) и свинка господинька. *Гл.*

Не в дорогу вдавайся, а в хазяїстві кохайся. *Ш.*

Без хазяїна и двір (¹) плаче. *Б.* —... двір плаче, а без хазяїнки й хата. *Рад., Б.* —... двір, а без хазяїнки угли плачуть. *О.*

(¹) и товар. *К., Л., Павл., Ст. Зб.*

Без хазяїна чужі руки — кочерга. *Ос. 2 (32).*

Без хазяїнки хата не метена. *Дуб., Л.*

Хазяїнка в домі покрови всім. *Евх.*

10100. Привикай до господарства змолу — не будеш знав на старість голоду. *Ил.*

Хазяїн (або: хазяї) на всю губу. *Бр.* — Газда цілою губою.

Так окукобилась, мов та горличка. *Г. Бар.*

У хаті в її, як у віночку; хліб випечений, як сонце; сама сидить, як квіточка. *Зан. (I, 145).*

Дождовався (sic) заєць уса — сам кормиця. *Ст. Зб.*

Иде з своїм двором. *Ил.*

Одчиняйтеся врата (або: ворота и) для нашого брата. *К.*

Як розживемся, так и в пастухи наймемся. *Нос.*

Шуткує хазяїн, як хвалять порядок в хазяїстві.

Не то господар, що збереть госпо-

дарство, — то, що готове задержить. *Ст. Зб., [Кл].*

Господарь — що свині попродав. *У.*

10110. В хазяїстві все знадобиця. *Куаж.*

Діди струють, а баби гноють. *Евх.*

СТЕП, поля!... роскшш моя! *Ч.*

Де добрий край, там и під ялиною рай. *Прав.*

Степ — як дим (округи степ и степ — як дим). *Пир.*

У полі дві волі. *Лів.*

ХЛІБ усім голова. *Ск.*

Хліб святий — дар Божий: карай нас, Боже, ним до віка. *Ил.*

Хліб (¹) роги й ноги. *Бр.*

Хліб є — все є. — (¹) У хліба *Бр., Прок.*

Як хліб буде, то й все буде. *Об.*

10120. Хліб и на ногах поставить, и з ніг звалить. *Бр.*

Хліб убірає, хто єго має. *Кон.*

Хліб розбірає, хто єго не має.

Хліб робя, хліб и їж. *Рад., Б.*

Хліб їж, и коло хліба ходи, и хліб робя (щоб було у тебе). *Бр.*

Нема то ремесло, як земшш та чересло. *Ил.*

На новосілля берись, а за чепігу держись. *Евх.*

На слободу берись, а хліба держись. *Збр. Лаз.*

Умірять ладься (¹), а хліб (²) паши (³). *Б.*

(¹) збирайся. *Коз., Гор.;* готуйся. *Сос.* Пріч рядяся. *Рад.* (²) землю. *Гор.* (³) сій. *Рад.*

Надія в Бозі, коли хліб в стозі. *Ил.*

10130. Як жито в оборозі, то надія в Бозі.

Як на току молотиця, то и в хаті не колотиця; а як на току не молотиця, то и в хаті колотиця. *Бр.* — Як у клуні не молотить, то в хаті колотить. *Зв.*

«Хліб святий усему голова!» *Бр.*

У хліба ноги коротенькі; а як побіжиш, то и довгими не наженеш. *Х. Зб.* — У хліба коротенькі ноги, та не наженеш (кажуть, прибігши до кого хліба позичать. *Рад.*). *Рад.*

Ми собачу долю їмо, а колись колос йшов аж до землі. *Пир.*

Див. *Хат.* 193 к.

Роди, Боже, и на трудяшого, и на крадючого. *Ос. З (VI, 10).*

Усе тее пригодиця, що на полі корениця. *Коз.*

Бриця в пашні помішниця. *Макс.*

Як будуть ріжки, будеш їсти пирожки; а як уродить метлиця, то буде й хліб сницьця. *Коз.* — Як єсть в хлібі ріжки, будуть и пиріжки. *Кон.*

Як уродить в житі метелиця, так буде хліб и паляниця; а як уродить житець, так и хлібу кінець. *Б.*

Як в житі кукіль, то хлібові покій; а як звонець, то му кінець. *Ил.*

10140. Кукіль—то полёвого дідька робота. *Макс.*

Коли цвіте біб, тогді тяжко о хліб; а як мак, то не так. *Ил., Войц.*

Коли суніця красна, не сій овса на-прасно. *Нос.*

Коли ся риба ловить, тоді хліб не родить. *Ил.*

Де оре сошка, там хліба трошка. *Проск.*

Укинь мене у болото, а я тебе уберу в злото (ніби ячмінь так промовляє, як ёго сіють: тим ёго и сіють скоро сніг з землі). *Бр.* — Топчи мене в болото, то буду як золото. *Кон.* — Казав ячмінь: «кинь мене в грязь, то будеш князь». *Л.* — Кинь мене в кал, я одіну тебе в жупан. *К.*

Навожи, надружи, а жито зийде. *Ил.*

З гречки и проса — и каша, и паша. *Б., Кон.*

Просо вітру боїця, а дощеві кланяєцца. *Не.*

Між дорогами орать — так як на печі. *Кон.*

10150. Така люба рілля, що дитина выросла б, коли б посадив. *Зап. (I, 146).*

Давай нивці, то и нивка дасть. *Лів.*

Пісок не родить, та з хліба ⁽¹⁾ не зводять. *Коз.*

⁽¹⁾ з сімен. *Новз.*

Рання сійба хоч не вродить, то и з хліба не зводить. *К.*

Присівку жде. *Ст. Зб.*

Осень каже: «я урожу»; весна каже: «а я поглежу». *Кобр.*

Як ще Господь колосом наллє. *Пир.*

Нам Бога не йти позивать, як хліб родить. *Р., Сос.*

Як не буде густо, то не буде й пусто. *Бер.*

Пашня в полі, як лава. *Пир., Гр.*

10160. Жито, як стіна. *Л., Кон., Гр.*

Жита такі, що й гуж не пролізе. *Кон., О.*

Жито красуєця. *З., Л., Пир.* — ... квітє. *Ж., Пир.*

Усатий ячмінь. *Макс.*

Лоском лягло (хліб, трава и д.). *Бр., Л., О.*

Хоч покотись, усюди голо. *Ск.*

Стебло стебла ⁽¹⁾ кличе. *Бр.*

Рідке.—⁽¹⁾ стебло. *К., Л.*

Сніп на сто кіп, а хазяїну на сто літ. *Сос.* — Поміг Бог нажати сніп; коли б Бог поміг нажати сто кіп, а хазяїві на сто літ. *Бр.*

Кажуть, важавши перший сніп, вишшовши вперше жати.

Сніп од снопа, як чорт од попа. *Б.*

Лапала, лапала, и дитина плакала: на-лапала копу, без сорока снопів. *Бр.* — ... зарана додому пришла, ледві дверей найшла. — ... и дитина плакала: на-лапала двадцять без сімнадцяти, три од дороги украдено. *Кр.*

Рідке жала.

10170. Півтора тора—тіко, як и вчора (скільки нажали кіп?). *Бр., Кр.*

Що ёго у-свед зжавши! *Пир.*

Швидче жніть до обніжка, там стоїть пирогів діжка. *Не.* — ... та й до борозни, бо й там трохи. *Збр. Лаз.*

Як діждемо літа та нажнемо жита, поставимо в копи та вдаримо в гопи. *Ос. 6 (III, 35).*

Хто має, то нехай прибірає; а хто не має, то нехай заробляє (про хліб, літнього часу). *Бр.*

Копи одтискать. *Л., З., Хор., Кон.*

Чекайте, ціпи, прийде на вас осінь!

Бім., Проск.

Коли побив бич, то став могорич. *Збр. Лаз.*

Він не тільки немолочений, и на тік неволочений (пропав хліб). *Зв.*

Нешасливість світа — збавилося літа; прийшла зима, то й хліба нема. *Ил.*

10180. Нивко-нивко! верни мою силку.
Збр. Лаз.

СІНО румове (добре, неболотне). *Кон.*
Один жемчуг—сіно!
А то хватай, куме, в міх (як прийде літо, а граблів нема).

Дай, Боже, на сіно гній, на скот лій, а хазяїну на здоров'я (приговорюють за порцією, як сіно привезуть для скоту). *Кр.* — На скотину лій, а на сіно гній. *Кон.* — На сіно гноєк, на товар лоєк (як дожде ниви, або докосить и зложить). *З., Пир.* — На волики лоєк, а на нивку гноєк, а на мою спинку верни, Боже, силку. *Рад.*

Ляцька борода (трава, що, косячи, не захоплюють косою—*грива*). *Збр. Шей.*

Овсяниця, просяниця — все то товару корис. *Ст. Зб.*

Так рідко посходив (часник), наче нечистий кіллям потикав. *Коз.*

Божа СКОТИНА. *Ном.*

Скотина—то ворог. *Руд.*

10190. Пошануй⁽¹⁾ худобу раз, а воно тебе десять раз⁽²⁾ пошанує. *Бр.*

⁽¹⁾ Пожалій. *У.*; Побережи. *Пир.* ⁽²⁾ тричі. *Ос. 7 (V. 34).*

В дорозі, у гостині, пам'ятай о худобині. *Ил.*

З рукава вигодуєть. *Ст. Зб., Хат. (196).*

* За добрим товаром зовуть и паном. *Кон.*

Худа худоба свого ховання. *Ил.*

Хто не має худоби, не знає хвороби. *Коз.* — ... а в нас худоба, то єсть и хвороба. *Рад.*

Товар не потвар. *Ст. Зб.*

В одних руках худоба не живе. *Кон.*

Як снасть псуєця, то чоловік ума береця; а як худоба пристане, то розуму не стане. *К., Кан.*

Такого кодла. *Лів.*

10200. Переп'ялись, як хвороба. *Бр.*

Іж гній, та бери лій (як купують худобу). *Кон.*

Щоб тебе з кодла звело! — Щоб твоє кодло звелось! *Нов.*

Ах, ти, гладкий (на скотину)! *Кон.*

А щоб ви—ходили (хотів налять, та пожалував)! *Бр.*

Вовки б тебе не зарізали (як й жалув)! *Черн.*

Без вола хата гола. *Бер., Збр. Лаз.*

В кого віл та коса, в того й грошей киса. *О.* — ... в кого ж немає вола, в того паністарочка гола. *Б.*

Як би йому воля, то б він які роги покочав! *Коз.*

Як товста шия у бика; так товенька в мужика. *Кох.*

10210. Сім пар волів — хоч обдери.

Прав. Ниж

Бичок-третячок за маковий пирожок. *Збр. Лаз.*

За каплею молока та хіба вб'ить⁽¹⁾ бика. *З.*

⁽¹⁾ та так бити. *Л.*; та бить. *Рад.*

Пропала корова, нетреба и здоров'я. *Збр. Лаз.*

Тільки пара хвостів осталося (пара тов'ряк). *Пир.*

Як кінь пристане—ніж гостри; а як віл пристане—из снасти. *Б.* — Як віл пристане, так віз масти, а як кінь пристане, так ніж гостри.

Сінним конем а солом'яним волом не далеко заїдеш. *Нов.*

Волові дай полови та жени поволі, а коневі вівса, та жени, як пса. *Ос. 10 (VI, 52).*

Гей возом за волами, та й поти годі! *Кон.*

Даси коневі полови, будеш робив поволі. *Ил.*

10220. Босий кінь (некований). *Л., Гат.*

Коник, як горох! *Пир.*

Ей ви, жароїди (на лінєвих коней)! *Л., Кр.*

Чи вістиме, чи конешине (питають, жартуючи, чи кобила, чи кінь)? *Бат.*

Бісами добрий вінь! *Ч.*

И хвіст дугою. *Пр. в Ст. Зб.*

Криця не лошиця! півкорця ззість, а мірки не доведе. *Бр.* — Біжить—дрижить, упаде—лежить. *Кр.* — Як біжить, так дрижить, а упаде, так лежить — криця не-лошиця! *Ш.*

Так з ніздер полом'я и паше. *О.*

Кінь исказивсь (зірвався). *Кул.*

Женить би вас, щоб не брикали. *Кулж.*

10230. Кінь молодий в гроші йде, а старий виходить. *Ил.*

Продай білу: уночі гарно шукать. *Пир.*
Глаголі читає (без корму стоїть). *Пир., Л., Коз.*

У клячі грива довга, та ум короткий. *Ст. Зб.*

Кобил'яча голова дурніша за курячу. *К.*
— ... курочка таки, де ходить, а на сі-

дало йде; а кобила, де ходить, там и вочує.

Не вірь кобилі в дорозі, бо серед бо-
лота скине. *У.*

Не тільки кобилі не вірь — не вірь и
кобилячій голові: хоч знайдеш на дорозі,
та ще таки зануздай. *Рад.* — Кінську (1)
голову (2) найди, та й ту зануздай (3). *Об.*
— Кінську голову на дорозі знайдеш (4) —
ховстай та бий. *Бр.*

(1) Кобилячу. *Пр.* (2) на дорозі. *Бр.*
Проск. (3) зануздай. (4) Кобилячу го-
лову, як в дорозі, то.

Лошя вовчий підпалок. *Ил.*

Живеш вим'ям увесь, то воно все й
показуєця. *Хор.*

Дійниця — коров'яча м'юка. *Не.*

10240. Здорова скачи, од вовка вте-
чи, на той год рунце принеси (кажуть,
розмутузовавши обстрижену вівцю и б'ю-
чи її тим мотузом). *З.* — Пуд (під) куш
по руно! од вовка втічи, а руно прине-
си! *Рад.*

Держи свиню — держи пару волів; дер-
жи другу — держи дві парі волів. *Кон.*

Веху вхопив (шкодливе для худоби зі-
ля). *Л., Пир.*

Дав коню вівса, а він дивниця на пса
(здихать хоче, загодував). *Бр.*

Уже на ёго (слабу товаряку) давно со-
баки (1) часник товчуть. *Бр., Лів.*

(1) вовк. *У.*; вовки. *О.*

Наставляєся вовкові в зуби (дума здих-
ати). *Войц., Л.*

Так: ні горять, ні болять, — и здиха
(худоба під упадок). *Кон., [Зв., Кр.].*

Забачимося в кушніра на жертці. *Проск.*
Не злюбив собі місця. *Ил.*

Нехай ёму гнила колода! *Нов.*

Побажання на такі речі: «Коли б
вовк лошати не зів!»

10250. Уже тое реве, що по волу бе-
ре (вовк). *Ст. 36.* — ... по тилиці бере.
Вал.

В Валках кажуть, що се про дзвін.
Ніби десь піп так зробив, що хто не
прийшов в церков — давай вівцю; бачить,
що се не бере, — телицю: ніби відцїля
воно и взялося.

Соловей, що коні душить. *Кан., К.*

Вовка треба оженити. *Г., П.*

Старая собачка панська брехачка. *Ст.*
36.

А чіп! *Коз., Х., Гр.*

А вон! одкинув хвоста, як батько ве-
сілля! *С., О.*

В Петрівку мухи роблять на панів, а
в Спасівку на себе (в Спасівку дуже ку-

сають — на себе, в Петрівку ні — на па-
нів). *Евх.*

Синиця не ПТИЦЯ. *П., В.*

Бо шкідливё дуже... Прядево дости-
гас — наляжуть и ген чисто зоп'ють. *Бр.*

Горобець на все удалець. *Гр.*

Воробець на себе смерті не має. *Ил.*

10260. Жив-жив-жив! *Ном.*

Лають так горобців. Ніби як мучили
Христа на хресті, Жиди подумали, що
Він вже вмер и покинули мучить. Так
горобець ніби прилетів и почав: «жив-
жив-жив», — вони знову стали мучить.

«Иволга, иволга! свиню ссала, порося
вкрала!» (кажуть иволзі). — «А ти коби-
лу!» (ніби каже иволга). *Збр. Лаз.*

Півень крізь ніч за своїм хазяїном по-
биваєця. *Пер.*

Курі сокоцуть (1), у міх не хочуть. *Ск.*

(1) кокоцуть. *Вед.*

Без когута хата шута. *Ил.*

Як дома кури, так у лісі терета. *Нов.*

Сіла курочка, сіла-сіла курочка, сіла!
сяк перешуцують, вличуть). *Л., Кон.*

Кудкудак за п'ятак, кукуріку за ко-
пійку. *Гр.*

Индик-дик, индик-дик! надув кишку,
ззів в затишку, бур-бур-бур! *Пир.* — Ин-
дик-дик, спустив кишку на покришку,
бур-бур-бур! *Л.*

Дражнять так индиків,

Що в ЛІСІ родицця, то в дворі зго-
дицця. *Ст. 36.*

10270. Як не впиנית ліса, буде в са-
мого біса. *Б.*

Коло бука великая мука. *Ил.*

За кусок заліза дам собі зуба вин-
нять (так воно потрібне у господарстві).
Бр. — Дивись желізного кілка, а не сріб-
ного. *Г., П.*

Дівки, не ПРЯДІТЬ: виросте лопух —
буде сорочка и хвартух. *Проск.*

Спішку, спішку! побіжи під ткацьку
стрішку, там тчуть и прядуть, мені по-
чинок дадуть (як прости сідають). *Б.*

Сюди смик, туди смик — мій починак,
як бик. *Гр.*

Чи багато мотовил, деже на комору
закинь. *Кон.*

ХАТА рогата (діла по всіх кутках).
Нос.

Своя хата—як покривка: всього пере-
ведецця. *Б.*

Хата не ворог: коли не запалиш, то
не згорить. *Євх.* — Дом не ворог: коли
запалиш, то ⁽¹⁾ згорить. *Хар. Зб., Пир.*
— Домівка не ворог. *Ов.* — ... коли за-
палиш, тоді й згорить. *Б.*

⁽¹⁾ Своя домівка не ворог: коли не за-
палить, так. *Б.*

10280. Наша хата з Богом не спорить:
як надворі тепло, то й у нас тепло; як на
дворі холодно, то й у нас холодно. *Євх.,*
[*Проск.*]. — Наша горниця з Богом не
спориця. *Гр., Нос.*

В хаті, як у загаті. *Ил.*

Хата на курячі ніжці. *Л., Кр.*

Хаточка там така, як кучочка. *Бр., Черн.*

Живеш, як у решеті: відки вітер по-
де, то повні хати. *Кон.*

Тепло ⁽¹⁾, як у вусі. *Л., Зан. (I, 147).*

⁽¹⁾ там тепло, тихо. *Рад.*

Треба хати холодити! (гонить вітер по
хаті—от як панночки, ходячи юрбою. *З.*).
Пр.

Чолом стоїть хата. *Кон.*

Строїть, як собака хату. Як змерзне
зімою, каже: «Построю хату!»; а літом,
як душно, каже: «Великої треба — ляжу
против неба». *Рад., [Бр., Кр.].*

Як літом собака хекає, виваливши я-
зик, то то, кажуть, він проказує: «на
ката хата, на ката хата!»; а як потя-
гасця у соломі, випростуючи задні и
передні лапи и позіхаючи на всі застав-
ки, — ніби каже: «оттаку-оттаку собі
хату поставлю!»; як же узімку муркає
з холоду, лежачи на морозі зкрутившись
у клубок, — отто «хоч оттакесеньку»,
мов, «хатку». (Див. № 553). *Кор.*

А ну, синку, роскидаймо хлівець та на-
рубаямо дрівець. *Зал.*

10290. Пекарня дух любить. *Ст. Зб.*

Угли обрубай, а хату отоплюй.

На старе сміття вертайся. *Ил.*

Пахне пусткою в хаті. *Ном.*

Макогін хазяїн у хаті. *Збр. Лаз.*

Кочерга до печі хазяйка — вона свое

діло зна, жар загіба. *Збр. Лаз., Гол.*

Хрест святий, купцюба псявіра. *С.*

Ковганка салу переводчиця. *Б.*

Без ножа, як без рук. *Ст. Зб.*

МЛИН — чесна хранина. *Кл.*

10300. Млин — корчма. *Кл.*

Млинок Божий дарок. *Кр.*

ОГОНЬ и **ВОДА** добрі служити, але ли-
хі панувати. *Ил.*

З водою та вогнем не жартуй. *Проск.*

Вода як візьме, другому дасть, а вогонь,
то пропадо. *Проск.*

Огонь святий мстиця, як ёго не ша-
нуеш. *Г., П.*

Од злодія угли остануця, а од огню
не зостануця и угли. *Ст. Зб.*

Против огню нехай не лютує. *Коз.*

Біда, а гріх гасити. *Бр., О.*

Огонь не кляча. *Ст. Зб.*

10310. Де вода, там и біда. *К., Кан.*

СЛУЖБА не дружба. *Ил.*

В службі треба ухом землі приймати.
Бр.

Хто не служив, той и біди не знає.
Проск. — Хто у службі не бував, той и
нужди не видав. *Пр.*

Чужую кучу віючи, вочи завсіди запо-
рошиш. *Нос.*

Чужу хату топить — свої очі сліпить.

Нагодують калачем, та и в спину ро-
гачем ⁽¹⁾. *Ном.*

⁽¹⁾ кирпичем. *З., Л.*—В Лубенщині и
Золот. я щось не чував (од народа) *кир-
пичем.* Тут або помилка, або се не од
народа записано. *Ном.*

Рік не вік. *Бр.*

Як мієш быть злии господарем, то во-
люй быть добрим челядником. *Ст. Зб.* —
Лучче быть гарною наймичкою, ніж леда-
чою хазяйкою. *Б.*

Чоловік там рідко умірає, де ся рож-
дає, — але голова місця шукає.

Сидіти на бурку. *Збр. Шей. (з Кам.).* —
На бурку жити. *З., Пир.* — Жие на бурку.
Гайс., Бр. — Бурхдвий чоловік. *Нем.*

Без служби. То Ляхи живуть, яконо-
ви: сегодня тут, а завтра як доведецця.

На бубон грать (про лакіз-блюдолизів
що пучками вимазають тарілки). *Черн.*

На здобитки, підв'язавши литки. *Л.,*
[*Рад.*]. — На заробітки, піднявши литки.
Пир., Кр. — Підніму литки, та на заробі-
тки. *Б.* — Підв'язуй литки, як идеш у
здобитки. *Ст. Зб.*

В Лубенщині більше кажуть в жарт,
як питають—куди йдеш. *Ном.*

У строках стать. *К., Кан.*

И в ката, аби плата. *Бр.* — Най у ка-
та, аби була заплата. *Ил.*

Плата и у ката, аби харч добра. *Бер.*
— ... хороша. *Рад.*

Хто служать з ласки, тому милосер-

днем платять (або: тому стає хрином хліб панський; або: то мішок плаский). *Ил.*

Тягне лямку. *Пир., Кон.*

Солом'яним слугою ніхто не доробився. *Ил.*

Треба робить, то треба й істи (як хто погано годує челядяка). *Зал.*

10330. Накорми, тоді (або: Зобуй, зодягни, та) й кием потягни. *Бр.*

Не давши ⁽¹⁾ оброку, не бий по боку. *Бр.*

⁽¹⁾ Не дай. *Бер.*

Дай коневі ⁽¹⁾ вівса, та й жени ⁽²⁾, як пса. *Зв., [Рад., Кр.].* — ... а волові дай полови, та й жени поволі. *Євх.* — Коневі дай вівса, а волові соломи, та й їдь поволі. *Ил.*

⁽¹⁾ вволю. *З., Пер.;* сіна й. *Кон. (2)* бий. *Кан., Коз.*

У попа був наймит та виїхав косить. «Мішок, що в тебе є?» — «Хліб та цибуля.» — «Спать!» Піп и послав на підслухи, и як довідався, як наймит розмовля з мішком, шле наймичкою другий: «Мішок, що в тебе є?» — «Ковбаса, сало, паляниці, книші.» — «Косить!» *Гр.* — «Торбо-торбо, що в тобі є?» — «Хліб та цибуля.» — «Нумо спать!» — «А як сало?» — «Будемо робить.» *Лаз. Збр.*

Не слуга в постоях ходить — купи чоботи. *Б.*

Наймитови хоць з коліна вилупи, а купи. *Прок.*

Наймися, наймитку, в мене, а я у попа — ддя луччої харчі. *Кан., Євх.* — ... а я піду до попа, бо в попа лучча харч. *Бр.*

Попівський хліб роспирає челяді бік. *Прок.*

Хто везе ⁽¹⁾, того й підганяють. *Прав. Ниж., Прок., Лів.* — Коли везе, то на него більше ще підкладають. *Сл.*

⁽¹⁾ йде. *Рад.;* іде. *Бер.*

Дурний слуга без помічі, а полковник без війська. *У.*

10340. Гриць за волами, Гриць и за дровами. *Прок.*

Я и товкач, и помело (и винен, и роби—все я). *Об.* — Я—як той товкач: що загадають, те й зроблю. *Бер.*

Одному не розидрацьця. *Л.* — Єдному не розидратися надвое. *Ст. Зб.* — ... не роздертися надвое. *Бр.*

Одним волом хліба не доробисся. *Бр., [Ил.]*

Сіля на шию. *Пир.*

Так що ж я буду робить — хіба ни-

кони ловить? *З., Л., Кр.* — «Що ёго робить?» — «Никони ловить!» *Л.*

А чого ж ми підем—чортів спіп'ять? *О.*

Не запріг, шо нукаеш. *Пир.*

Служба вільність не тратить. *Ил.*

Сій и ори, а на свободу ся бери. *Прок.*

10350. Один хліб приїдаецця (кажуть про того, що часто найми або службу міння). *Нос.*

И псові в єдну дюру наскучить лазити. *Прок.*

Не од калача тікають, а од бича. *Пир., [Лип.].* — Невтікає пес ⁽¹⁾ від колача ⁽²⁾, тільки від бича ⁽³⁾. *Прок.*

⁽¹⁾ мужик. *У.* ⁽²⁾ калача. *Бр., У., (2)* що б'є. *Бр.*

Хліб не б'єцця. *Нос.*

Не йдуть од хліба — идуть од кня. *Об.*

Собака не втікає од хліба, а од кня. *Кан., К.* — Собака од хліба не утіче. *Ш.*

И пес дурно не бреше. *Ил.*

На добрим місці и камінь обростає. *Кан.*

От тобі хамут и дуга: я тобі не слуга. *Ст. Зб.*

Нехупава подякувала (з того пішло, як з служби зійшла молодиця за слово *нехупава*). *Бр.*

10360. Иди, ринде, де-ринде: там тебе ⁽¹⁾ не знатимуть и риндею не зватимуть. *Лів.*

⁽¹⁾ Ходім, ринде, куди-ринде, де нас люде. *Євх.*

Не то добрий, що в доброго год вибуде, але то добрий, що в злого. *Нос.*

Яка плата, така й робота. *Кр.* — Соб, бицю, коло ⁽¹⁾ плота — яка плата ⁽²⁾, така и робота. *Ил.*

⁽¹⁾ до. *Прок.* ⁽²⁾ заплата.

Яка ⁽¹⁾ харч, така й робота. *П., Лів.*

⁽¹⁾ Цабе, куций, у ворота, яка. *Р.;* Гага коло болота, яка. *Рад.*

Яка плата, така й дяка. *Прав. Ниж.* — ... подяка. *Г.*

Три дні молотили — шеляг заробили. *Бер., Л.*

Служи, та на себе й зложи, а розгорни поли, та й иди голий. *Гайс., К.*

Живши-живици та й идеш завивши. *Нос.* Там ся ліниво працює, де пожитку не чье. *Ил.*

Тяжко праповати, где нічого взяти. *Ст. Зб.*

10370. Робити, то є що, а заробити, то вігде. *З.*

На сей роботі не забагатієш, а загорбатієш. *Кулж.*

Не даром тобі людзка праця боком лізе.

На чужий труд ласий не будь. *О., Коз.*
Набиток злий не спірний. *Бал.*

Лихий набиток не дійде третіх рук. *Ил.*
Що легко прийде, то легко піде. — Легко прийшло — легко пішло. *Бр.*

Чужая праця боком вилизе.
Шасть батька в напасть, а діти по наймах. *Ст. Зб.*

По господині наймит. *К.*

10380. Оттак, хлоп, ми всю ніченьку прогуляли!.. и нагулялись як!.. так пани чаї та шпунти п'ють, а ми в пригрубняку знай дільки плюндримо. *Сл.*

Не жалій хазяїна: іж картошку з лущипною. *Кон.*

Наняв кучого без хвоста. *Сос.*
Служба службою, адружбадружбою. *Кон.*
Од кого хліба іси, за того й Бога проси. *Черн.*

Чий хліб іси, під того й дудочку скачи! *Не.*

Нанявся—продався. *П., Сівер.* — ... скажуть дверима скрипати, то скрипай. *Бр.*
— Нанявся, як продавсь. *Лів.* — ... як продався. *Прав. Ниж.* — ... роби, як віл. *Б.*

Хоч не іжно ⁽¹⁾, так уліжю. *Бр.* — Чи дожно, чи долично тобі (питає наймичка наймичку). *Шим.*

⁽¹⁾ не в'язно. *Б.*

Господарь слуги не викає. *Ил.*

Хто кому стрік — всьому дощотик.

10390. Вода без плати біжить. *Пир.*

День діла, три дні харчі. *Л., Пир.*

Годувать — не год годовать. *Збр. Лаз.*

Іж, що дають, а роби, що кажуть. *Ил.*

Кому в годі, а нам в голоді. *Ст. Зб.*

Як служиш, то нічим не тужиш. *К.* —
Хто служить, той не тужить. *Сл.*

Не поміч, а неміч. *Л., Пир., Кон., [Бр., Бер.]*. — Більш немочі, як помочі (про дітвору). *Л., Пир.*

Хто три роки служив у панів, а три у Жидів, того би лиш повісити. *Ил.*

Лінивого одшлесся, а совливого добудесся. *Зал.*

Не вередуй робітником, бо лінивого збудеш. *и д.*

Старий хліб лучче, як новий. *Проск.*

10400. Місто святе не буде не завяте. *Ш.*

Смачне не ваяецця, а хороше не волочецця. *Коз., Нов.*

Узяв вовчий прашпорт. *Зв., Л.* — Дала вовчий билет (вигнали). *О.*

Яка робота, така й плата ⁽¹⁾. *П., Прав. Ниж., Пол., Лів., Ёвх.* — Яка кроква,

така й лата — яка робота, така заплата. *Ил.*

⁽¹⁾ заплата. *Проск., Ст. Зб.*

Самі старші, самі менші. *Ск.* — Самі, мовляв, и старші й менші. *К., Л.*

Казав пан та й пішов сам. *Руд.*

Біда бідному и без наймита. *Ил. [Зв.]*.

РЕМЕСЛО не за собою носити. *Ст. Зб.*

Добров ремесло чорт любить. *Пр. в Ст. Зб.*

Більше ремесла, більше здиднів. *Проск.*
10410. В ремесникá золотая рука. *Ст. Зб.* — ... та ба! *Пр. в Ст. Зб.* — ... та кальний рет.

Що майстер, то й п'яници. *Бер.*
Будь ремесло, та хмелем заросло. *Проск.*
Їже мое рукомесло бур'яном поросло. *К., [Кулж.]*

Майстер майстроу не укажчич. *Прав. Ниж., Лів.*

Всяк маштак ⁽¹⁾ свое зна. *Л.*

⁽¹⁾ мастак. *Збр. Лаз.*

Майстер зна, що кобилі робить. *Зал.*
Знає кулик свое болото. *Нос.*
Діляника й діло боїцця. *Нос.*

Що вхопить, то вробить. *Ст. Зб., Кл.*
10420. На що гляне, так тобі и вчеше. *Збр. Лаз.*

А, матері єго ковінька! бач як воно штучно! *Ном.*

Коло церкви жиєш, то з церкви треба жити (кожен ремесник з твого ремесства). *Бр.* — Служачи олтарю з олтаря (або: коли віттару служивш, з віттаря) и живияся. *Ст. Зб.*

Хто чім орудує, той на тім и сидить. З того ситий и п'яний. *Ст. Зб.*

Без приправи (або: пристрою) й блохи ⁽¹⁾ не уб'єш. *Ёвх.*

⁽¹⁾ и мухи. *Коз.; и воші. Нов.*

До завою треба строю. *Проск., Ёвх., Яц.*

До всякого діла треба способу.

Поки пан маляр бога змалює, то чорта ззість. *Чир.* — Поки бога змалюєм, то чорта звоюєм ⁽¹⁾. *Бер.*

⁽¹⁾ ззімо. *Бр., З., Пир.*

Кивь на собаку, а маляра улучиш. *Борисівка (Гр. п.)*.

Зробив ⁽¹⁾ дядя, на себе глядя. *Об., Ст. Зб.* — Робив, на себе дивив. *Г.*

⁽¹⁾ змалёвав. *Зв., Пр.; Купив. Кулж.*

10430. Так хороше зліпив (ліповщик), як душі не вліпив. *Ст. Зб.*

Коваль кує, ковалиха в коршму иде.
И дметь, и куєть, и за ковадло хва-
таєть.

Стук — грак, та й (1) п'ятак (коваль).
Бер.— Стук-пук, та й е. Бер.

(1) Стук-гряк, та й свіжий. Б.

От тобі, ковалихо, лихо — що у кузні
тихо. Ст. Зб.

Шне (1) та поре, та все ниткам горе.
Об.— Шо гиря робе? шне та поре и д.
Кос.— Бдна шие, друга поре. Ил.— «Ши-
еш, дівонько?» — «Шию!» — «Чи будеш
же пороть?» — «Зараз, тільки ниточки
дошию.» Бер., З., Л. — «Доню, коли бу-
деш пороть?» — «Тоді, мамо, як ниточки
дошию.» Кос.

И пісьмений люд ткачі, всяк нехай ро-
зуміє: що старий и малый *отченаш* в них
вміє. Кл.

Швець, що ступить, то збреше. Прокс.

Шевська політика. Кл.

Шевська чесна граматика.

10440. Шевці—святці («так ся они на-
зивають»).

Немаш над шевство ремесла чеснішого
 («мовлять»).

Стук-гряк, та й п'ятак (бондарь). Рад.

Склеїв чорта з рогом. Кон., Л.

Як тее зовуть, що мужики довбуть? Збр.
Лаз.

Сякий — такий майстер, та трісочки й
є! Б.

На мелника вода робить. Г.

«Що ти приніс?» — «Мед.» — «Тобі
сипать наперед!.. а ти що?» — «Лій!» —
«Ти трощи постій!.. а ти що?» — «Го-
рілку!» — «Е, бери скоріше ківш и мір-
ку!» С.—... «В мене горілка!» — «От тобі
ківш и мірка!» Кр.

Летів крук, — щоб наловили жаб та га-
дюк (жартують, як стрінуть, що ідуть ри-
би ловить). Кор.

У рибного ловця недовгні рукавця. О.
—... а хто її скупає, недовші має.

10450. Сам Бог з рибалок апостоли
вчянив. Кл.

Вудка (удка) мокне, а рибак сохне. Бер.

В'юни десь затали (зайшли за води).

III.

Шинкар — як не вірять, так обголює.
К., Коз.

Шинкар п'яницю любить, а дочки не
одасть. Бер., Рад., Кр.

Кухара, мовлять, під порогом положи-
ти, ежели би мів себе голодом уморити.
Кл.

Ой чумаче, чумаче, життя твоє собаче!
Ном.

Вони не вчені, нічого не знають, чва-
ляями ходять, а бісів проводять. Гайс.

Щаслів чумак, коли воли добріє має
— то и за підрад не гадає. Рад.

«Чумаче, де твої гроші?» — «То в во-
зі (1), то в перевозі.» Л., Б.

(1) у ввозі. Ном.

10460. На чумака й дерево похилилось.
Кон.

Як снасть ломишця, то чоловік строїц-
ця; а як віл пристає, то й здоров'я не
стає. Рад.

Віз ламаєшця — чумак ума набираєшця.
Зал. — ... а як віл пристає, то ума не
стає. Кременч., Пир.

Кий у степу чумакам хазній. Не., Збр.
Лаз.

Горшки хоч сім раз перекинь, то все
з барішем. Не.

До бані, до бані, на простор до бані!
Лист. (II, 231).

Пастух за ворота — кімса в ёго коло
рота. Б.

Кімса — хліба шматок (Б.). В Ост-
п.— грудка засохлої землі, що став нею,
од дощу, першим разом зліплений чо-
ловік: пішла вона на нечисту силу, а
чоловік ново був зроблений.

Сопілка вівчареві втіха. Не.

Як свіг упаде, то й пастух пропаде; як
сніг ростане, то й пастух встане. Вас., К.

Воли тому пасти, не медведі водити.
Ст. Зб.

10470. До МІСТА по гроші, а на СЕ-
ЛО по розум. Ил.

Базар Бог показав. Кон. — ... хоч за
полушку, та поживиш душку; а в селі хоч
п'ятак, то сиди так. К. («И вже!» Бер.).

Купи море нерескочить и хвіст не у-
мочить. Бал.

Купить — як пса облупить. Ил.

На ярмарку й на торгу — що хочу, те
й роблю. Лох., Р.

Бодай багацько бачив, а не мав за що
купити. Бер.

В місті, як у тісті, а без грошей нема
чого їсти. Збр. Лаз.

Без грошей до міста (1), без солі додо-
му. Бер., [У.].

(1) на ярмарок. С., Бер.

На місті так: куп, та й луп. Бер.

З кошиком та з грошиком. Ст. Зб. —
Усе з грошиком то кошиком. Л., Сл.

10480. И устілку купи (у місті). Сл.

Без грошей в город — сам собі ворог.
Пир., [Прокс.].

Купше—щупше. *Бр.*

Чого не купити, того и не жалувати.
В місті добре тільки кому-небудь каляч
купувати, а не що друге. *Проск.*

Купи людям каляч, а не вгоден, то й
сам ззіж. *Рад., [Бр., Кон., Черн., Нос.]*.
—... хоч плач. *Євх.*

По місту ходячи, розинків не продавай
(рота не роззявляй). *Пр. в Ст. Зб.*

Не продереш очей, то продереш ка-
литку. *Прав., Кон.*

Церкви та палати... и ні однісінької
хати. *Кобз.*

Як село, то й голо: в одній хаті мак,
а в другій так. *К.*

10490. Як у болоті не без дідька, так
у селі не без горілки. *Кон.*

Міське ⁽¹⁾ телятко, а ⁽²⁾ сілське ⁽³⁾ ди-
тятко. *Дип., Кан., К., [Проск., Коз., Ст.
Зб.]*.

⁽¹⁾ Городське. *Рост., Євх.* ⁽²⁾ розум-
ніше, як *Бр.* ⁽³⁾ степове. *Євх.*—А се-
ляне кажуть иноді: «Сілське телятко и
д.» *Ном.*

Слобода—лика и вода. *Ст. Зб.*

КУПЛЯ руки пече, а **ПРОДАЖ** гріє. *К.*
Нема торговиці без жидівського голо-
виці. *Проск.*

Купив би, та купила немає. *Збр. Лаз.*
Купити, чи не купити, а могорича тре-
ба ся напити. *Ил.*

Заочного ⁽¹⁾ купця пугами б'ють. *Рад.,
Кр.*

⁽¹⁾ позавичнього. *В. Білз.*

Кота в мішку торгує (як торгує, не ба-
чивши товару). *Кан., К.*—... не торгують.
Руд.

За очі тільки яйця купувати. *Л.*

10500. У базарі ⁽¹⁾ два дурні: один де-
шево дає, другий дорого просить. *Прав.
Ниж., В.*—... один дуже дорого про-
сять, другий дуже дешево дає. *Полт.
Час.* (1862 р. 262). —... один купує,
другий продає. *Черн.*

⁽¹⁾ В торгу. *Кон.*

Пара п'ятак. *Євх.*

Восім, милості просим! *Кон.*

Поганому за шостак. *Ил.*

Заправив ⁽¹⁾, як ⁽²⁾ за ⁽³⁾ батька. *Кан.,
К., З.*

⁽¹⁾ Загнав. *Л.* ⁽²⁾ Як Циган. *Л., Лох.,
Пр.;* як дурень. *Об.* ⁽³⁾ за рідного *Кан.,
К.*

Чи був в тебе батько зроду (дорого за-
прямлю и д.)! *К.*

Ласий на гроші, як кіт (або Циган) на
сало. *Гат.*

Од смерті! *Ос. 20 (XIV, 114).*

«По чому десятку!» — «По два злоти.»
— «Од смерті!»

Шум, що не можна, а кишенья покор-
на. *Ил.*

Барнш дурному товарнш.

10510. Хіба сало ідять, що такі доро-
гі (про корали, про горіхи и д.)? *Бр.*

Проси, як найбільше, а бери — що да-
ють. *Г., П., Прав. Ниж.*

Хвали руку, а товар видно. *Об.*

Старе ⁽¹⁾ хвали, та з двора гони ⁽²⁾. *К.,
Коз.* —... а молодого гуди, та у двір
бери. *Нос.*

⁽¹⁾ Старого. *Пер.* ⁽²⁾ веда. — Кажуть,
як купують коней, або-що.

Отця причепа — три гривні (чи скіль-
ки там). *Ном.* —... за три гроши. *Бр.*
Шаг? щоб він тобі рубом став! *Лів.*

Ні за те, ні за се, та й дай шаг. *Кор.*
—... гріш. *Бр.*

Дорога риба, та погана юшка. *Євх.*

Для дороготови и б'яцька продати гото-
ви. *Ров., Рад.*

Жид каже «ти не знаєш, що купуєш»
— и справді, Жид, замість доброго, драп-
та продає. *Проск.*

10520. Першого торгу не кидайся ⁽¹⁾.
Об., Вел. —... а другого не очікуй. *Бер.*

⁽¹⁾ не пускайся. *Ил., Л.*

По ярмарці лихий торг. *Ил.*

За більшим поженись, та и посліднього
рїшись. *Лів.*

Продажне — заважне. *Бер.*

Дай, Боже, купити и спродати и гро-
ші додому принести. *Пир.*

Чи зиск, чи трата—една заплава. *Проск.*

От же тобі шостак, та нехай буде так.
Гор.

Заправив, та и не взяв. *О.*

Які ви дешеві. *Кулж.*

Дорога тільки голова на в'язях! *Пол.,
Лів.* —... а се не дорого. *Л., Пир.*

10530. И то гроші! *Ив. Ахсаков.*—...
та грохи. *К., Рад., Лів.* —... нехай
тобі Бог більш дає. *К.* — И се гроші,
та ваші, не мої.

За ёго такі гроші можна и в середу
взять. *Пир.*

Е, так мені буде холодно (торжяця). *К.*

Дешево м'ясо собаки ідять. *Руд.*

Дешевим конем не іздити. *Бер.*

Дешева рибка, погана юшка. *Дуб., Зв.,*

З., Б. — Дешевої риби и юла дешева.
Пр. в Ст. Зб.

Дешеву юшку надвір вилляють, а дорогу поїдають. *Рад.* — Дешева рибка — юшка вон. *К., Коз., Кр.*

Дорога рибка — добра й юшка. *Бр., Л.*
Дешево, та гнило — дороге, та мило. *Рад., З., Коз., Кон., Нов.* — Що таке то гнило — що дороге, то мило. *Проск.*
Лучче п'ятак передачі, аби до вдачі. *П., Лів.*

10540. На доброму нема передачі. *К.*
Спасибі в кишеню не кладуть. *Х. Зб.*
В торгу нема гніву. *Проск.*

Не вийшов цінувати, а вийшов продавати. *К.*

Своїє ціни не установиш. *Пир., Ст. Зб.* — ... не уставиш. *Кон.*

Сват не сват, аби добрий чоловік. *Зв., Л., Кон., Ст. Зб.* — ... ходи у хату. *Нов.*

Почин дорогий од грошей. *Ном., Ш.*
Добуваєм (добували, добував й д.), як города (¹), а збуваєм, як ворога. *К., З., Л., Б., Ст. Зб.* — ... як нема, коли б була; а як є, так сяк и так. *Кон.*

(¹) ворона. *Пер.*

Набув як сокола, а тяжко збути як осяла. *К.*

Продати й сам продаси, а купити й з батьком не купиш. *Бр., Рад., Ж.*

10550. Продай та й кайсь. *Бр., У., Проск.*

Тепер продам, а сама зимою гягі буду істи. *Коз.*

«Паноче, чого в вас такий малий лікоть (міра)?» — «Тю, дурний! в мене в млинні ківш більший!» (а в того ткача та и млинок був). *Гр.*

Купець, як стрілець. *К.*

Не товар платить, а час. *Коз.*

Година (¹) платить, година (²) тратить. *Ил.*

(¹) и (²) час. *Проск., Нос.*

Набересся, як дід за козу. *Пр.*

Виграв (¹), як Хома (²) на вовні. *Пир., Коз., Кон., Лаз.*

(¹) Заробив. *Гл.* (²) Костюк. *Кор.*

Оце виграв, як Хома на булках! *Гайс., Черн.*

Виграв, як Дудек (¹), на костелі. *Бр., Вас.*

(¹) Дудку. *Руд., Нос.* — Був, кажуть, такий пан Дудек, що на всі гроші, які мав, костел ставив, щоб з його разом и користь мати, и доброї слави запобігти, а костел, недобудований, згорів.

10560. Виграв, як Шлєма на оренді. *Слуц.*

Вийшов (або: Підголився; або: Виграв), як Заблоцький на милі. *Бер.*

З Войцицького повістки на сю примівку видно, що п. Заблоцький дуже падакий був на гандель и не з розумом його провадив. Один раз закуплене мило розмив на Вислі, а вдруге навіз у Вроцлав місто, де тоді робилось багато и доброго мила, на безцінок. Розказують ще, що підмочене у Вислі мило зібрав, розпутив на мильнія, злив в бочку — бочка лопнула, и на мильнію не вскурав.

Мішане — що лавки в місті тримали, а тепер чи й лавкі у хаті є. *Нем.*

Покуль будуть бариші, у баби не стане душі. *Рад.*

Мені то прісно, що не кисло. *Ил.*

Тільки зиску, що в пяску. *К., З.*

Торговав кирпичем, а остався ні при чем. *Кр.*

Добрий товар пояси: що продаси, то и поїси. *Ст. Зб.*

Три дні ходу, а до обіда ярмарку.

Ти пішла на ярмарок, а люде піч розберуть. *Б.*

10570. «Чи був на базарі?» — «Був!» — «Що ж ти купив?» — «Козу!» — «Що дав?» — «Сім кіп.» — «А за що продав?» — «За п'ять кіп.» — «На що ж так багато втратився?» — «Нічого, що багато, втратився, — аби свіжа копійка!» *К.*

Шкурка за вичинку (¹) не стане. *Лів., Нов.* — Не стала (²) шкіра за виправку. *Ил.* — Шкура вичинки не варт. *Збр. Лаз.* — Одасть шкурку за виправку (³). *Б.* — Стала шкурка за вичинку. *Об.* — Шкурка за вичинку. *З., Л., Пир., Пер.*

(¹) ва чиньбу. *Кл.* (²) Стане. *Проск.* (³) за вичинку. *Кр.*

Більша утрата, як дохід. *К.* — Більший росхід, ніж прихід. *Ил.*

За морем вовк три гроші, та руб перевозу. *Руд.* — За морем телушка полушка, та руб перевозу (¹). *О., Кр., Коз.*

(¹) та перевоз дорог. *Пр.* Н... труден. *Коз., Кр.*

От побарышовав: ні стовпа, ні борошна. *Коз.*

В которий день не нажив, так прожив. *Сл.*

Без ями гребля, а без накладу зисък не буде. *Ил.*

Хоч нема бариша, так слава хороша. *Л., Кон.*

Без бариша голодна душа. *К.*

За полушку — ні в борщ, ні в юшку.

10580. Дасть Бог купця, а чорт розгудця. *Бр., Проск., Ст. Зб.* — ... розсудця. *Кан., К.*

Що наша копійка! кров'ю обкипіла! *К., Пир.* — Кривава наша копійка! *Бр., Рад.*

Нам (крамарям) як не божицьця, так и ⁽¹⁾ не розжицьця. *Ком.*

⁽¹⁾ не забожницьця, так и в світі. *Б.*

Личко ⁽¹⁾ товар продає. *Кам., К., Рад.*

⁽¹⁾ Лице. *Ст. Зб.*

Хвалючи продати, а гудячи купити. *Бр., [Кам.].*

Торг в торг: я ёму даю и д. (почали торгувацьця. *Ном.*

Голова в голову (все огулом). — Голову в голову перелічити треба. *Ст. Зб.*

И руки прибили. *Ком.*

На ціні зійшлись. *С. Д. Ніс.*

Такий віс, сякий, сухий, немазаний. *Кулж.*

Без добавки и борщ не смашний. *К.*

10590. Придаток не стоїть за даток. *Ил.*

Здай душі оддали («ні за віщо, дешево»). *Пир.*

Споживайте, коли вам Бог судив. *Бр., Л.*

Побрали гроши, як за перець (взяти за що добрі гроші)! *Ком., Ш.*

Убив добру ⁽¹⁾ грінку. *Л.* — Грінка ёму упала. *Бр.* — Поняв грінки. *Рад.*

⁽¹⁾ Поймав. *Ст. Зб.*

Оттак наші сіромахи Жидів обманюють: виніс сім мішків из погребя глини, та шажка й луп! *Сл.*

— Купив чорта з рогами на свою шию. *Пир.* — За свої гроші купив чорта на свою шию. *Лів.*

Набрались діди біди, поки набули, а внуки муки, поки збули. *Ком.*

Се бач ёму по пір'ю. *Ш.*

«Віткіль?» — «З Ромна!» — А «що?» — «Воли.» — «А по чім?» — «Без п'яти.» *Не., [Гр.].*

Панство то-що, кепкують так з народу, що він не любить широко розказувать.

10600. МІНЬБА одному панує. *Ил.*

Хто міняє, той не має. *Бр., Я.*

Мінджуні. *Л., Ком.*

Мінджує, як Циган кіньми. *Б.; Ёвх.*

Як Циган—мінєцьця. *Н.*

Міняли тихо, та виміняли лихо. *Пир., Б.*

Проміняв шило на мило. *Об.*

Проміняв шило на мотовило. *З., Пир., Пер.*

Проміняв ⁽¹⁾ шило на ⁽²⁾ швайку. *Лів.*

⁽¹⁾ Виміняв. *Бр., Зв., Прок., Ком.;* Заміняв. *О.;* Перевів. *Б.;* Звюв. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ за. *Бр., Зв., Прок., Л.*

Проміняв вовки на собаки. *К.*

10610. Виміняв ⁽¹⁾ ремінець на личко. *Зв., Бер.*

Проміняв. *Б.*

Держи віру, держи й МІРУ. *Рад., Б.*

Шинкарь мусить поправді мірять горілку. *М. Білз.*

Що міра, то й віра. *Г., Яц., Ст. Зб.*

Без міри нема віри. *Ил.*

Коли будеш мірним, то будеш и вірним. *Ст. Зб.*

БОРГ умер, зачекай не жие: хто не має грошей, най не п'є. *Ил.*

Віра померла. *Ж., Слуц.*

Як станеш усім боргувати, то прийдецьця без сорочки ходити. *Збр. Шей.*

Позичка босоніч ходить. *Нос.*

Не позичай — злий обичай: як віддає, то ще й лає. *Ил.*

10620. Не штука роскинути, а штука збирати. *Бр.*

Не маш тички для позички. *Ст. Зб.*

Дай руками, а не виходиш и ногами. *Прок., Лів., Ёвх., Ст. Зб.* — Беруть руками, а дають ногами. *Коніс.*

Довжник весело бере, а смутно віддає. *Ил.*

Латвіше брати, ніж повертати. *Гат.*

Коли прийде віддавати, то нема що дати. *Ил.*

Поки зберемо, то й останнє здеремо! *Рад.*

По два рази пси дражнити. *Кл.*

Усюди не без зайдів. *Ш.*

Як позичає, то всі богі викладає; а як віддає, то в батька-матір лає. *Бр.*

10630. Як позичають, так ёго батька лають; а як отдають, так свого. *Рад.* — Як позичає, свого батька лає; а як отдає, то ёго. *Пир., Черн., Гл., Кор.*

Як бере—очі дере, як отдає — батька дере. *Ш.*

Хто за віру, а хто за міру. *Кор.*

Відбереш в песій голос. *Прок.*

Віддасть на безрік (ніколи). *Збр. Шей.*

Взяв на час, та и в добрий час. *Хар. Зб.*

Из ⁽¹⁾ Миколи ⁽²⁾ та й ніколи. *З., Л.* — ... из Мигути та ні туги. *Ном.*

⁽¹⁾ На. *Зв., Бр.;* Од. *О., Гор.* ⁽²⁾ Об Миколі. *К., Рад., Ком., Кор., Гл., Павл.*

Оддасть на тім світі уголлям. *Л., Т.* — ... уголлями. *О.* — ... огульками. *Кор.*

Бодай так рак світ бачив (як сей гроші оддасть)! *Бр.*

Від лихого довжника бери и полову. *Бр.*

10640. Від злого давця бери и капця.

Ил.

Давній довг лучче находки ⁽¹⁾. *Гл.* — Як хто довг оддасть, то як находка. *Ст. 3б.*

⁽¹⁾ так як находка. *Пир.*

Як ся напomini, то лучче подарувати.

Проск.

Той мені винен и той мені винен: як би віддало, купила б село. *Бр.*

Бог з тобою! росчитаємось на тім світі. *Гл.*

Пропади ти з колядою. *Нос.* — ... оддай мій міх. *Проск.*

Каже теж, як без заробітку рад хоч свое вирвати.

Лучче мати, як позичати. *Ил.*

Собі май, та и мені не дай. *Кл.*

Що винен, оддати повинен. *Руд.*

Бувши винним, треба бути и платним. *Ст. 3б., Гл.*

10650. Коли даха, то ⁽¹⁾ и взяха. *Ст. 3б.* — Будеш дахарь — будеш и взяхарь. *Бус.*

⁽¹⁾ Будь даха, будь. *Ш.* — ... даха, так будеш. *Б.*

Як взяха, то й ⁽¹⁾ оддаха. *Кан., К.*

⁽¹⁾ Будь узяха, будь. *Б.*

Позичене ⁽¹⁾ не ззідене ⁽²⁾. *Бр.* — ... все треба віддати. *Яц.*

⁽¹⁾ Пожичене. *Яц., Проск.* ⁽²⁾ не ззіжене. *Яц.; не ззіжене. Проск.*

Голод мутить, а довг крутить. *Бал.*

Довг довгий, а прийде час, що стане короткий. *Рад.*

Душно, як два правять, а третєму нічого дати. *Ст. 3б.* — Десять править, а одному нема що дати. *Бр.*

Напъяв на цугундер. *Пир.*

Загряз в довги по самі уха. *Ил.*

Мій батько нікому невинен! у того позичить, а тому 'тдасть. *Зв., Рад.* — Сорочку викупив, а сукман заставив. *Ил.*

Бодай той здоров був, що мені винен ⁽¹⁾. *А. Вил.* — ... а той, що я винен, щоб умер. *Рад.*

⁽¹⁾ що мої гроши забрав. *К.*; той жив, хто винен. *Ст. 3б.*

10660. Держі гіру — держі віру («не все за гроші — більше зарібку матимеш»). *Бр.). Бр., Н.*

Хто ружиця, той мучиця. *Ск., Ст. 3б.*

Неграмотному чоловіку тільки в голові пиПИС є. *Коз.*

Пиши, иЗеп ши, а все роскотиця. *З.*
А Не штука сати, коли є дати. *Ил.*

Слово вітер, а пісьмо грунт. *Кан., К., Нос.*

Пісьмо очі коле. *Ск.* — Пісьмо Святе очі коле. *Ст. 3б.*

Єдно пиши, а друге лишн. *Ил., К., Кан.*

То не в число! *Пир.*

УГОВОР паче грошей. *Зал. [Гл.].*

10670. Хто од слова одскочить, коло того шкура обскочить. *Л.*

Мовивши слово, треба бути паном. *Ст. 3б.*

Він пан своєму слову. *Бер.*

Що скаже, те й свято (слухаюця и додержує слово). *Чор. Рад. (28).*

Добре слово стоить за завдаток. *Ил.*

Не давши слова — держись, а давши — кріпись. *Зв., Кр., Нови.*

Лучче не обіцяти, як слова не держати. *Ил.*

Слово святе. *Нос.*

САМ, як ⁽¹⁾ билинка в полі. *Бр.*

⁽¹⁾ Стоить, як. *Збр. Шей*

Сам-один, як палець. *Бр., Пир.*

10680. Сам душею. *Пир.*

А він, так як скітник, в другій хаті сам. *Кон.*

Одни очи и плачуть, и сміюця. *Нос.*

БУРЛАК свічки до церкви не всуче. *Ил.*

Бурлак сам горить, як свічка: як до роботи, як до охоти. *Рад.*

Одною рукою воли поганяеш, а другою слези утираеш. *К.*

Вік пробурлакувати. *К.*

Гайдамаці, як собаці (безрідному бурлаці). *Б.*

Жидівський попихач. *Кул.*

Я наче той попихач: куди пхнуть, туди и йду. *Рад.* — Се вже за попихача обібрали: куди не піпхнуть, туди й поточисся. *Бр.*

10690. Не то СИРОТА, що роду нема, а то сирота, що долі не має. *Ил.*

Отець вмер, то півсироти дитина, а мати, то вже цілая сиротина. *Кл.*

Горе сироті и бородатому. *Нос.*

Люті сироті бородатому, а голомозому й горш. *Ст. 3б.*

Там, де сирота зістатися має, лучче, аби камінь виріс. *Г., П.*

На сиротах и світ стоить. *Бр., Проск.*

Сироті хоць з мосту та в воду. *Проск.*

Ніхто того не відає, як сирота обідає. *Б.* — ... а всяк тее бачить, як сирота плаче.

Ніхто не баче, як сирота плаче. *Полт., [Пир.]*. — ... а як заскаче, то всяк побаче. *Р., [Бр., Рад., Пр., Гл., Руд.]*.

Як ⁽¹⁾ сироті женитися, то й ніч мала ⁽²⁾. *Прав. Ниж., Лів.*

⁽¹⁾». *Зв., Бер., Коз.* ⁽²⁾ день малий.

10700. Тоді сироті неділя, як сорочка ⁽¹⁾ біла. *Прав. Ниж., Лів.*

⁽¹⁾ д'ля. *Повг.*

Тоді сироті Великдень, як білая сорочка. *Павл., Ст. Зб., [Проск., Павлов.]*.

Чужа ласка сироті Великдень. *Коз.*

За сиротою Бог. *Ст. Зб.* — За сиротою ⁽¹⁾ Бог з калитою. *Об.*

⁽¹⁾ Над сиротою. *П., Лів.*

Бог сиріт любить, та щастя ⁽¹⁾ не дає. *Кр.*

⁽¹⁾ долі. *Кам., К.*

З хати ⁽¹⁾ по нитці—сироті свитина ⁽²⁾. *Коз., О.*

⁽¹⁾ миру. *Повг.* ⁽²⁾ сорочка.

Доварицца сироті в животі. *Коз., Збр. Лаз.*—Буде з сироти й болячки. *Б.*

Сирота и горбат, и череват, и много ість. *Ст. Зб.*

Сирота, а писок, як ворота. *Проск.*

Сирота, а губи як варста (?). *Ил.*

10710. Що сирота, то й пустота. *О., К.*

Сирота так, що ёму наведицца на розум. *Хор.*

Як иде сирота — зачиняй ворота. *Ш.*

У сироти два роти: одним ість, а другим бреше. *Ил.*

Поможи сироті, виколе ті (тобі) очі.

Сирота сироту скребче, щоб було животу легче. *Пр. в Ст. Зб.*

Чи буде ж таке сиріцьке, як чоловіцьке. *К.*

Живи ВДОВА на подолі, та й плач свій вік обо гіркій долі. *Сос.*

Біжить вовк, пита ёго Бог: «Куди ти, вовче, біжиш?»—«До вдови за поросям.»—«У неї ж одно.»—«Дак щоб не було й того.» *Ком.* — «Вовче, вовче, куди йдеш?»—«По вдовине поросля, бо у вдови тільки одно.» *К., Коз.*—У вдови, вовче, одно поросля — иди, щоб и того не було. *Коз.*

Сова—удовина голова. *Бер., Руд.*

10720. На п'ятій неділі вдовиний плуг вийде (а усёго 4 неділі в місяці). *Євх.*

Червоного очіпка не брати (удова, що бажає удруге одружицца, надіва червоний очіпок в буддень и в свято. *Г. Бар.*) *Лів.*

«Як ти живеш?»—«Як ти вдовиця: сама на нечі, а ноги на полиці.» *Кулж.*

Сива, як вівця, а не йди за вдівця. *Бр.*

Кого лихо не мине, той візьме и мене (казала удова про заміжжя). *Євх.*

Як була сім рік удовою, не чула землі під собою; як пошла я за скурвого сина, пропала моя худобонька й сила. *Ком.*

У вдови хлѣб готовий, але не всякому здоровий. *Ил.*

10727. В удови два нароби. *З.*—... а у вдівця нема й кінця. *Рад., Євх.*

10729. У ГУРТІ, то й смерть не страшна. *Бер.*—На ⁽¹⁾ мирі ⁽²⁾ смерть красна ⁽³⁾. *К.*

⁽¹⁾ При. *З.* ⁽²⁾ При компанії. *Проск.* ⁽³⁾ добра.

10731. В гурті ⁽¹⁾ и каша ⁽²⁾ ісця ⁽³⁾. *Прав. Ниж., Бер., Лів.*—У гурту ісця спірно и каша. *Кл.*

⁽¹⁾ Між людьми. *Б.;* У гурту. *Не.* ⁽²⁾ й кудиш з капею. ⁽³⁾ смашна. *Пир.*

Гурт зробить, гурт и ззість. *Проск.*

Святився б гурток, коли б не чортова ззіжа. *Бр.* — Святилась гуртова робота, та чортова ззіжа. *Полт. г.*

Миром и Богу добре молицца. *К., Пр.*

Миром добре Богу молицца — нехай би сам помолився. *Зв.*

Громада великий чоловік. *Ск., Ос. З (XV, * 9).* — ... а еден Лях всіх б'є.

Проск. — ... чоловік, та дурний. *Кам., К.*

Поздоров, Боже, громаду, — а Бог буде аби-коли. *Б.*

Більша громада, як одна баба. *Я.*

Більший чоловік громада, як пан. *Ил.*

10740. Що громада скаже, то й пан не допоможе.

Громада одного вспоможе. *Руд.*

10742. Копя переможе й попа (копй—судня громада сільська из кільканадцяти сіл, з XVI ст. полеглая. *Ивановичев*, Рус. Бес. 1857 р.). *Б.*

10744. Коли двоє кажуть *жяний*, то лягай спати. («То вже вір сёму — чого ще ти коцюбисса! то ж не один хто сказав — громада вирекла»). *Ск.*

Два третёго ⁽¹⁾ не ждуть ⁽²⁾. *Лів., Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Як двос, то сдного. *Бер.:* Семеро одного. *Кр., Ст.* ⁽²⁾ не чекають. *Проск.*

Де сила (б'ягацько), там и міц. *Ил.*
Дружній череді вовк не страшний. *Пир.*
Отаманом артиль кріпка. *Не.*
Голос людський — голос ⁽¹⁾ Божий. *Ст.*
Зб.

⁽¹⁾ голос буваєть. *Вел. (I, 310);* Голос
народа—глас. *Кр.*

10750. Хто людей не слуха, той Бога
не боїцца. *Бер., Х., [Ст. Зб.].*

Нехай буде, як скажуть ⁽¹⁾ люде. *Пр.,*
Пир.

⁽¹⁾ так буде, як осудять. *Бр.*

Добре тому ковалеві, що на обидві ру-
ки кує. *С.*

Добре ріці з потоками. *Ил.*

З помощю річки течуть, а без помощі
не потечуть. *Коз.* — З помощю и ріки те-
чуть. *Ст. Зб.*

Добре тому, хто вдвох. *Ш., Збр. Лаз.*

Що два, то не один. *Збр. Лаз.*

Один, як ні одного (як би нічого, як
нема нікого). *К.*

Де на двох варицца, третій поживицца.
Ил., Гайс. — Де два їсть, там третій ся
наїсть. *Дуб.*

Добре ся там діє, де два оре, а третій сіє.

10760. Спілка двох годує. *Бр.* — Шуль-
ка (?) двох годує. *Ил.*

Де купка, то не болять пупка. *Бр.* —
Де людей купа, не болять у пупа. *Ст.*
Зб., [Кл.].—Як роблять укупі, так не бо-
лять у пупі. *Кон.*

Як жнуть укупі, то не болять у пуші.
Ос. 2 (XVIII, 243), Рад., Б.

Товариство з ким мати. *Кл.*

Хто од товариства одстане, нехай од
того шкура одстане, як на вербі на вес-
ві. *Пир.*

Хто став в ряду, то держи и ⁽¹⁾ білу.
Ш., [Нов.].

⁽¹⁾ Сіди в ряду, то тягни тую й. *Бер.,*
Коз.; Живи в ряду и терпи. *Кр., Кор.*

Чи Левон, чи не Левон, а з ряду не
вон (як хто до чарки, або до так до якої
парки товариської не пристає). *Нос.*

Що бабі ⁽¹⁾, то й громаді ⁽²⁾. *Пол.,*
Лів., Сл. — Що громаді ⁽³⁾, те й бабі ⁽⁴⁾.
Пр., Павль. — ... то й бабинуму сяку. *Нос.*

⁽¹⁾ и ⁽⁴⁾ бабці. *Кл., Прокс.* ⁽²⁾ и ⁽³⁾
громаді.

Що громада, то и я. *Євх.*

Де коля, там и я. *У.*

10770. За компанію ⁽¹⁾ и Циган ⁽²⁾ по-
вісивсь. *Лів., [Бр., Зв., Прокс., Кремен.].*
При компанії дав ся Циган повісити. *Ил.*

Войцицький розказує дві брехеньки.
Одна, що Русин, Лях и Циган проми-
пляли непевним ділом и, ждучи на се-
бе пурки, надумали попробувать її: умо-
вились так, що Русин, як нікуди білш
буде терпіти, ногою дрягне. Лях рукою
махне, а Циган засвище. От тих мож-
на було порятувать, так Циганові як
захопило дух — губи не схотіли сви-
стать... — Друга, що двох Циганів, на
крадіжці піймала и пан одного хотів
пустить; але як вони один на одного не
хотіли говорити, то їх обох и повіси-
ли. — ⁽¹⁾ Для кумпанії, або — За кум-
панство. *Кон. (2) и Жид. Л., Пр., Б.*

Нехай и моя копійка не буде шербата!
Бер.

Сидиш в ряду—пій коляду. *Бр.*—Коли
сидиш в ряду—давай коляду. *Ил.*

Що у людях ведецца, то й нам не ми-
нецца. *Рад.*

Хоч и ошукаюся, та там, де всі люде. *Бр.*

Недбалиця 10775—10897. — Дуріє 10798—10813. — Куріть 10814—10838. — Лівий 10839
—11028. — Мандрівка 11029—11053. — Злодій 11054—11124. — Зарізати 11125—11127.

НЕДБАЛИЦЯ гірше п'яниці. *Прокс.*

Лучче п'яниця, як недбалиця. *Ил.*

Батьків хліб не навчить. *Ст. Зб.*

Дурному синові и батьківське багатство
не в поміч. *Зал.*

Свого доброго та не жалувать (як хто
свою одежину нехтує, скот нівечить и
д.). *Ном.*

10780. Пожалься, Боже, собаці білого
хліба!

Не топа ⁽¹⁾ й не вара. *Кон.*

Про жінку.—⁽¹⁾ Ні мола. *К.*

Ні до печі, ні до речі. *Новом.*

Се Химка хазяйка. *Коз.*

Химка й хазяйка, та лопати нема.

Як з собачого ⁽¹⁾ хвоста сито. *Бр., Прав.*
Ниж., Рад. — Не буде з псєго хвоста
сята. *Ил.*

Господарь такий кепський, майстер и
д.—⁽¹⁾ псєго. *Прокс.*

Як би собаки побачили, то б три дні брехали («на таку невдалицю!... недбалицю!» *Рад.*). *Рад.*, *Кр.*

Стало на юшку, та не стало на петрушку. *Рад.*

Дав Бог теля, та не дав хліва. *Бер.*, *Рад.*

Сім закут, одна свиня. *Ном.*

10790. Господиня: три городи, одна диня. *К.*, *Рад.* — ... на весь город ідна диня. *Євх.*

Вшмету разком, та вивезу возком. *Л.*, *Б.*

Господиня Магда по припечку гайда. *Євх.*

Знайте мене перепічайку, що на воротах тісто. *У.*, *Б.* — Знать мою матір, що хліб пекла, бо на воротах кісто. *Л.*

(¹) матінку. *Рад.* (²) тісто. — Див. № 7336.

Оттак не було: пропила помилу! Повернуся по хаті — біда буде лопаті. *Зал.*

Скажуть на вас, дівчата: «от які там неклісні!» *А.*

Де хата не метена, там дівка не плетена. *Ил.*

Хто має, той не дбає. *Нос.*

Жартують над недбалицею-убогим.

ДУРІЄ, бо ёму ся добре діє. *Г.*, *П.*
То з жиру дуріють. *Пр.*

10800. Худий пес не казниця — ино святий. *Ил.*

Собаки з жиру казцяця. *Ном.*

Овса шкапа ззіла, так и віз побила. *Коз.*

А., ідять вас мухи! *Бр.*, *Зан.* (I, 79).

Ёму усе дурниця (¹) в голові. *Ном.*

(¹) дуроці. *Ном.*; блазеньство. *Збр.*
Шей.

Не спускайся (¹), Грицю, на дурницю (²). *Кан.*, *К.* — ... бо (²) дурниця тебе зрадить, що й ворожка не порадить. *Бр.*, [*Проск.*]. — ... на дурницю, тільки сам біжв. *Бер.* — Ой Грицю, Грицю, Грицю, не вдавайся у дурницю, бо дурниця тебе зрадить, що горілка не порадить (приспівують у танці). *Рад.*

(¹) Не лакомся. *I Ил.*; Не вкидайся. *Вас.* (²) на паляницю. *II Ил.*

Баламутить своїм світом (сяк-так). *Збр.*
Шей.

Він увесь привод дає. *Збр.* *Лаз.*

Ведмедів зпинають. *Ном.*

Як не вміє з кіпнями, найпаче з неукми, що зпинаюцца дива.

Козонько, не бороню тобі ліса, — але як тебе вовк звість? *Проск.*

10810. Чому не (¹) дурить (²), коли приступає. *Бр.*, *Зв.* — Оце тобі приступило! *Ном.*

Проти великих панів. *Дуб.* Проти багатих. *Бр.* У бенкеті. *Дуб.* До голови. *Зв.* — (¹) Добре. *Зв.*, *К.*, *Проск.*, *Дуб.*, *Ж.*, *З.*; Втогди. *Бр.* (²) шаліти. *Бр.*, *Ж.*

Баловство ніколи до добра не доводить.

Ном.

Де ти був, як собаки казились? *Бр.*

Було казницяця, як тобі було три годі, а тепер шкода!

Добре КУРИТЬ. *К.*, *Л.*

Диво, які роскоші, та чи є в кешені гроші! *Гам.*

Кождому добрий, собі — злий. *Ил.*

Як з платка вивінув.

Як у тань танає. *Л.*, *Коз.*

Кидає, як в безодній колодезь. *Рад.*, *О.*

10820. Се то ёму худобина мулять. *III.*

Се ім золоту гору, та й ту рознесуть. *К.*, *Л.*

Не так чоловік мішком, як жінка горшком рознесуть з дому. *Рад.*

Гроші пішли до роскоші. *Прав.*

Кутки випорожнять (худобу розносять). *Кон.*

Пустити на хух. *Гам.*

Збувся тато клопоту: жито змолотив, и гроші пропив. *Проск.* — Збувся тато лиха: все жито змолотив. *Бр.*, *Кан.*, *К.*

Свое ззів, та й на мое зіхаєш. *У.*

Мочаючи вимочаєш. *Ст.* *Зб.*

Пустого міха не надуть, коли пораз дір-ки йдуть. *Гл.*

10830. Доки єсть, то й шелесть. *Бер.* — Як єсть, то шелесть (¹), а як скупо, терпи, губо. *Г.*, *П.* — Коли єсть, то шелесть, а як нема, то сквересть. *Ил.*

(¹) Шелесть, як єсть. *Бр.*

Скільки єсть, тому й честь. *Сл.*

Як єсть, то й свиням честь. *Ск.* — ... то й паністарі честь, а як нема, то й ротові катма. *Ном.*

Зразу ілі логазу, а як сязапомогли, без вечері лягли. *Ил.*, *Проск.*

Прийшло махом и пошло прахом. *Рад.*

Перевів на циганський (¹) пшик. *Ном.*

(¹) Звук на. *Ст.* *Зб.*

Шенці-венці, чорт у кишениці! *Л.*, *Пир.*, *Павл.*

«То шевчики такі є, надригбнчики, — як у місті, о!» *Бр.* — (¹) лихо. *Об.*; злидні. *Пир.*, *О.*; вош. *К.*

Як ся приобріло, так ся иззіло. *Ил.*

ЛІНИВИЙ в своїй хаті зможе. *Ил.*
Як їсть, так нагрієця; а як робить,
так вимерзне (ліниве). *Полт. г.*

10840. У лінивого слід по золотому. *Збр. Лаз.*

Лінивим знаходиться, а ледачим наробитися. *Проск.* — Ледачим наробисся, лінивим навшлесься. *Кам., К.*

Сонливого добудисся, лінивого дошлесься. *Нос.*

Швидкий місця не загіє, а сидящий на єднім місці згіє. *Проск.*

На єднім місці и камінь обростає. *Ск., [Ст. Зб.].* — Лежачи, и камінь мохнатіє. *Ил.*

Дожидай долі (а сам не роби), то не матимеш и лєлі. *Кор.*

Через сидіння не, впадо в лежіння. *Бр.*
— Через сидження не міг запопасти в лежання. *Ил.* — За сидження нема ідження. — За лежнею ніколи посидіть. *Чир.*

Хто празника питає, так паністару дає. *Б.*

Ледача шкапа скрізь припинки має. *Гам.*
Свиня у барлозі, а птах у дорозі (кепкують над леґею). *Бєх.*

10850. Ой, мати, хочу їсти, та боюся в погреб лізти; та боюся, щоб не впала, щоб капуста не пропала. *Кр.*

«Чого ти, наймитку, так рано встаети?» — «Та я то обуванням, то одяганням (¹) надолужу.» *Бєр., Л.* — «Рано естєсь встав, наймитку!» — «Я тоє», мовить, «обуванням надолужу.» *Ст. Зб.*

(¹) то обуваннячком, то одяганнячком, та й. *Зє.*

Як до череди гнать, то й п'ятки болять. *К.* — До череди рано вставать, боки болять. *Гр.*

«Тит, ходи молотить!» — «Голова болять!» — «Так ходім їсти!» — «А где ж моя велика ложка?» *Ст. Зб.* — «Як тебе зовуть?» — «Михайло!» — «А робити хоч?» — «Нехай-но!» *Зє.* — ... «А борщу?» — «Не хочу!» — «А пирога?» — «Хоч би й два!» *Не.*

Або ти, тату, у ліс їдь, а я дома зостанусь; або ж я дома зостанусь, а ти, тату, у ліс їдь. *Бєх.* — Уже бач, тату, хоч їдь у ліс, я дома буду; хоч я буду дома, а ти їдь у ліс — все жому-небудь та треба їхати. *Павл.*

Є ще сім одмін сєєї приказки — які єсі, бїльш-менш, похожі на виписану вище першу одміну; тільки що: в двох одмінах (*Прав. Ниж.* и *Б.*) річ иде про тата и воля («або ти, тату, гони воли и д.»), в двох (*Кр.*) про тата и ночліги; в

єдні (*Пєр.*) про тата и дрова, в єдні (*Рад.*) просто про дрова, а в єдні (*Пр.*) про маму и воду.

«Синашу, піди стовчи пшона на кашу!» — «Ох, мамо, ноги дуже болять!» — «Синашу, иди їсти кашу.» — «А де ж моя, мамо, ложка велика?» *Сторож.*

Як би хотів Хома, так би робив и дома. *Бр., [Проск., Ил.],* — ... Хома добра, не ходив би нігде, робив би він дома. *Зє.*

Коли почав орать, так у соплку не грать. *Пе.*

Жеби вовк не сїдїв за горою, був би за другою. *Ил.* — Жеби вовк лик не драв, то б за горою став. *Ст. Зб.*

Як прийшли жнива, то й жінка крива. *Рад.* — Як прийшла косовиця, то и жінка кородшца (¹); прийшли жнива, ходить жінка як нежива; а як прийшла Покрова, то и жінка здорова. *Пир., [Бр.].*

(¹) В рукопису д. Марковича стоїть *коробшца*; я поставив *кородшца*, як мені доводилось чувати. — ... то жінка ходить, як телиця. *Рад.*

10860. Жать удень душно, а вночі кушаюцца комарі. *Ст. Зб.*

Подивись, онучко, чи не кличе хто жати? *Бєх.*

Не сама пряла, а кума помагала. *Н.*
Рано встали, та мало направи. *Гр.*

«Иди, котел!» — «Иди хвосте!» *Прав. Ниж., Пол., Лив.* — «Біжи, вовче!» — «Біжи, хвосте!» *Сл., Л.* — «Піди, вовчику!» — «Піди, хвистіку!» *Гр.* (кепкують з того, що посилають, а воно на других зкидаєцца).

Усе на єго стикає. *Пир.*
Три святі в хаті (як трое в хаті и за холодноу воду не візьмуцца). *З.*

Гуляю та смлку збірає. *Б., О., Кр., Ст. Зб.*

Гуляй тато — завтра свято. *Нос.* — Гуляй гиря — три дні свята. *Коз.*

Замуж хоч зараз, а робить не прибить. *Гл.*

10870. Без попа й не почнеш (¹). *Б.* — Що ж, треба попа, щоб почав. *Д.*

Як не починають роботи, їжі. — (¹) не обидєцца. *Кр.*

Тобі од скуки тільки ловити мухи. *К., З.*
Аж, єму тільки байдики бити. *Осєжевець Коз. п.*

Робить, так в чомусь локче. *Пом.*
Ів би кіт рибу, а в воду не хоче. *Ил.*
Жак — полежак («а за сїтєю вже не ляже спать»). *О.*

Лєжить, як пєс на стєреві. *Проск.*

Дежить, як галушка. *Бр.*

Лежить, наче камінь на душі. *Бр.*

Одкидав сур'єлі (або: гурвала). *Пир.*

10880. Сидиш, як засватаний. *Проск., Л., Віл.*

И кішці (¹) хвоста не зав'язе. *Л., Гр., Ст. 36.*

(¹) И коту. *Прав. Ниж., Лів.*

Собаці хвоста не зав'язеш. *К.* — Та ти сьогодні собаці хвоста не зав'язав. *Бр.*

И за холодну воду не візьмеця (¹). *Ск.* — А ні за холодну воду!

(¹) не приймеця. *Рад.*

Сидить сиднем — щоб ти каменем сів! *Проск., Дох.* — Сівбсь тамкамінем. *Проск.*

Сидить даремне дель при днєві.

Як до діла, так и сіла. *Лів.*

Сиди, небоже, а Бог бачить. *С., Бр.*

Посидь, сусідко, — ще трошки видко. *Бр., С.*

Стій Векло (¹), бо ще не смеркло. *Л.*

(¹) Сиди, Текло. *К.; Підожди, Векло. Кос.*

10890. Як прязлось, так спалось, а як перестала прязти, то не хочєця й спати. *Кр.*

О!.. стягнись та поволоктись: казав чоловік, маку дам. *Л.*

Кажуть, як оце сидять, а треба кудя йти. И то з того взято: «аби змогла на ноги стати, то волочеця знову». *Бр.* — Див. вище № 4841.

Вй, нуте! беріцця, як п'язаний за тин. *Р.*

Тримає, як мертвий рукою! *Ил.*

Берецця, наче не своїми руками. *Зал.*

Чи кеді, чи не кеді! *Ном.*

У неї у всім у робота м'яка (неспірна, лінва). *В.*

Що за робота—шахи та махи. *Ш.*

Так робить, як чорт летить и ноги повісив (або: спустить). *З., Л., Хор.* — ... летить и крила теліпающа. *Л.*

Робить—як собі (¹) на лихо. *Л., О.*

(¹) батьку. *Пр., Кр.*

10900. Робить, як собі на безголов'я. *Л., Пр.* — Зробив собі на безголов'я. *Бр.*

Робицця, наче у воловім вусі. *Черн. в.*

Як за напасть. *Бр., Проск., Л.*

Косить би косив, та коли б чорт косу носив. *Нос.*

Єдно минути, друге звинути. *Ил.*

Він би робив, та в'єго рукава болять. *Л.*

Восковні руки мів. *Ст. 36.*

Де з маслом каша, там милость ваша; а де треба з узлом, туди нас з чимсь ином. *Нос.*

Тобі так хочєця робити, як старому псови в заверюху брехати. *Проск.*

Як мокре горить. *Ск.* — ... так нехутко робить, гадить. *Ст. 36.*

10910. Така робота, що удєсь спить, а вмочи кумуриває. *Лит., Бр.*

Ні гульня, ні робота. *Л.*

То робить! так як два з третєго кпшцця. *Бр.*

Ні куєш, ні мелєш.

Заліз, як собака в солону. *З., Л.*

Цєнь-цєнь, аби дєнь, аби вечір близько. *Ж.* — Тєнь-тєнь, аби збути дєнь. *Бр.*

— Хіба вже, таки, що стєнь телєнєнь, та и йдєте на вєсь дєнь. *Кон.*

Аби дєнь переднювати, а ніч перєночувати. *Бр.*

Аби дєнь до вєчєра! *Ск.* — ... а діло в порозі. *К.*

Тєнь-тєлєнєнь, добрий дєнь. *Пр.*

Дєнь и ніч—сутки пріч. *Прав.* — Ніч не мати, а дєнь не батько. *В.*

10920. Дєнь не стоїть (роби скоріше). *Коз., Л.*

Час не стоїть. *Бр., Л.* — ... а роботи світ. *Євх.*

Ніч не стоїть, а світло коштує. *Яц.*

А, грудьми б тобі робило (ає за нікчемну роботу)! *Бр.*

Витришки ловить. *Л., Пр., Кр.* — ... купувать. *Зв., Пир., О., Кон.* — Іде на ярмарок витришки купувати, *Проск.*

«Що роблять?» — «Гави ловлять.» *Л., Лох.* — Він гравік ловить. *Кулж.*

Гав ловив та витришки продавав. *Зал.*

Шукає учорашнєго дня. *Об.* — ... що добрий був. *Л., З.* — Жалкує за вчорашнім днєм. *Євх.*

Шука (або: Пішов шукати) пустого вітра в полю. *Проск.* — Ловить вітрі. *Бр.* — Гонить вітрі. *Пир.*

Пішов по кануи, та там и втонув. *Ном.*

10930. Зайшов, чорт єго и з собаками не найде! *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — ... не знайде! *Л., Павл.* — И з собаками не найдєш. *Л., Кон.*

А що, в кума був? *Дуб.*

Якого чорта він там сніп'ить (гаєццядєсь)? *Л., Ш.* — Що він там—чортів сніп'ить, чи що? *Л.*

Де ти поза Уманню ходиш (їздиш, ходив и д.)?! *Ном.*

Пішов по масло, та й в печі погасло. *П., Пол., Лів.* — Пошли дурня по масло, то и в печі погасє. *Л.*

Сів и прилпів, як як смоляній лавці. *Пол.*

Ходив три дні, та виходив змдані. *Ном.*

Пошов посол, та й ував у фосола. *Нос.*

Байдики б'є. *Лів.* — Байди збивати. *Ж.*
Баглай напав! *Рад.* — Баглаї напали.
Ном. — Баглаї в паністару налізли.

10940. От, баглаї б'є (виганя? див.
Лист. 1862 р. 245). *З.*

Собак б'є. *Лів.*

Тиняецця, як злодій по ярмарку. *Євх.*

Ходить, як кручена курка. *К.*

Ходить, як прибудна ⁽¹⁾ вівця. *Проск.,*

Л.

⁽¹⁾ блудна. *Ил.*; наче кручена. *Бр.*

Ходить, як припутень (сновиґає). *Кон.*

Ходить, як дурень по ярмарку. *Кан., К.*

Так як с'єгодня ⁽¹⁾ привезений. *Євх.*

⁽¹⁾ Ходить, як. *Ном.*

Виляє, як собака. *Рад., Пир., Кр.*

По з'атінках ховаецця. *Л., Пир., Кон.*

10950. Поза х'ахольками тиняецця. *Л.,*
Пир., Гр.

Ховаецця, як собака від мух. *Об.* —
Боїцца, як собака мух. *Рад., Л.*

Трецця та мнєцця. *Л., Ст. Зб.* — Тре-
мни—мники (Тре мнимники?)! *Коз.* — Три-
хи та мнихи. *Л., Сос.* — ... нема оддиhi.
З.

Яка ти н'ємна (непворрна)! *Кан., Л.*

Ханьки мнеш. *Х.* — ... бо діла нема.
Л., Х. Зб. — Комі мнеш, а роботи не-
ма з тебе, жануєсса. *Не.* — Ходиш, а
жодної з тебе роботи нема. *Бр.*

А сховав-бись ся під штири дошки!
Проск.

Ялозний чоловік. *Гат.* — Бач, яка ялоза!

Сидить, як моркса в гряді. *Пир.* — ...
морков у гряді. *Ст. Зб.* — ... як гриб.
Ід., Б. — ... як кулик на болоті. *Проск.*
— ... як чорт на купині. *Бр.* — ... під ку-
пою. *Л.* — ... як качан в городі. *Гат.* — ...
як квочка. *Ід.* — ... на яйцях. *Бер., Рад.,*
Б. — Сів камінем. *Ил.*

Мудруецця, як сучка перед перевозом.
Нос.

Зобрався, як швець на торг. *Проск.*

10960. Мнеть, як сліпий торбу. *Ст. Зб.*
Закль це та те, то й «Святий Боже»
заспівують. *К.*

Поки прибересся ⁽¹⁾, то боаре й мед
попьють. *Л.*

⁽¹⁾ Завім прихахулисся. *Кон.*

Вибіраецця, як за море стр'їяти. *Бр.*

Вибіраецця, як чайка за море. *Бер.,*
Пир.

Збіраецця, як ⁽¹⁾ на обід. *Павл.*

⁽¹⁾ як убогий. *Ном.*

Збіраецця, як убогий на кісіль. *Об.*

Збіраецця, як свекор пелюшок прать.

З. — Убрався як свекор пелюшкі прать.
Л. — ... як свекор в пелюшки. *Б.*

Невістка каже, що нікому пелюшок
прать, а він: «Та постой», каже, «доч-
ко, ось я піду!», та все на печі совасц-
ца. *З.*

Идуть, неначе в мед (помазу). *К., Рад.*
Лізеш, я (замість як) кишка. *Проск.,*
Кр.

10970. Ходив рак сім год по воду, та
прийшов додому та став через поріг пе-
релазить, — розлив, та й каже: «отак
чорт скоро роботу бере!» *Л.* — ... та й
каже: «така скоро робота!» *Бр.*

Совайся, Ничипоре! *Кор., Гр.* — ... по
гарячій сковороді. *Пир.* — ... Совасцця,
як Ничипір по гарячій сковороді. *Не.*

Є цілий ніби акахвист (певно робо-
та колишніх *спудей*), де почитує: «Со-
вайся, Ничипоре, совайся!» Він частень-
ко було трапляецця по збірниках наших
старих панотців. *Ном.*

Поки найде, то и сонце зайде. *Пр.*

Казав Хома: Душа моя, де ти забари-
лась? У собачинім (sic) хвості та в ков-
туни збилась. *Пир.*

А підними лишень клиши! *Пир., Н.* —
... клешині! *Л.*

Не волочися, як Борисів бик. *Ст. Зб.*

Не волочися, як Хведькова корова.

Не волочися, як солоний заєць.

Єго ⁽¹⁾ по смерть добре ⁽²⁾ посилать.
Прав. Ниж. — ... то нажицця можна. *К.,*
[*Коз., Ст. Зб., Євх.*].

⁽¹⁾ Такого. *Руд., Кан., К.*; От годяц-
ця. *Л.*; Тебе тільки. *Зв.* ⁽²⁾ по смерть.
Рад., Л., О.; Тебе б тільки. *Полт.*

Пішов, як багачеві (або: бідному) по
смерть. *Ил.*

10980. За море по зілля пішов. *Ил.*

Улита йде—коли то буде. *Зал.*

Ходить, як бендюжна (хл'єрка). *Збр.*
Шей.

Як хвіст волочецця. *Пир.*

Буде ходив, поки світа та сонця. *Проск.*

Поки дайде, так и сонце зайде. *Черн.*

Пішов, як рак по дріжджі. *Ил.*

Волочецця, як волоцюга у плуга.

Волочесся, як голодне літо.

Ой ти то ходиш! як вал'єк. *Проск.*

10990. Ходиш, неначе як гріх без ду-
ші. *Бр.*

Ходить, як ⁽¹⁾ неначе три дні хліба не
ів.—Ходить, неначе не івши. *Пр., Лох.*

⁽¹⁾ Оце робить. *Зв., Дуб.*

Ходе неначе ступа. *Павл.* — Справжня
ступа. *Пир.*

Звиваецця, як муха в мазі. *Ил.*

Такий жвавий, як Жид молотити. С.

Жвавий, як рак на греблі. Гат.

Жвавий, як опецёк.

Проворний, як ведмідь за горобцями. Л.

— Швидкий, як ведмідь за перепелиця-ми. Павл. — ... до перепелиць. Прокс.

Проворний, як лопата. Не.

Швидкий, як віл у плузі. Пр.

11000. Швидкий, як черепаха. Зв., Прокс.

Зачепивсь за пень, та й стоїть цілий день. Об.

Насилу Бог дав силу! Л., Пир., Кон., Яц., Руд. — ... и коблугу сиву. Ном.

Нам як женитися, то й ніч мала. Ст. 3б.

Нехай ⁽¹⁾ на монастир. Ск.

Каже, як не молящия, або, молящиясь, минає: те ж само и у всякому ділі, як мина що. — ⁽¹⁾ Подробиця не хай. Кор.

Одкладає, як Лях свято. Кан., К., Рад.

По римському законі свята можна переносити на другі дні.

Одклад не иде у лад. Кон. — З одкладу не буде ладу. Черн., [Пир.].

Тільки сир одкладаний гарний. А. — Одкладний сир добрий. Зв., Рад.

Що маєш робить, то зроби сёгодня, а що маєш ззісти, то ззіси взавтра. Прокс. — ... бо тільки іден сир відкладаний добрий. Бр.

На страсній неділі весілля не справляють (одкладає). Пир.

11010. *Нехай* недобрый ⁽¹⁾ чоловік. Лів. — *Нехай* та тривай то недобрі люде. Не.

⁽¹⁾ поганий. Бр., Рад.

Нехай, нехай, та й зовсім занехаеш. Л. — ... зусім занежай. Бр.

Губою говори, а руками роби. Ил.

День неначе ⁽¹⁾ год. Н., Л.

Можна багато вробити. — ⁽¹⁾ як. Коз.

Не журись, та ділом поспішай. Х.

Коли взявсь за гуж (або: за уж), не кажи, що недуж. Об., [Ст. 3б.]. — Недуж — не берись за гуж. Зв., [Бал.].

Де руки и охота, там спора (або: скоро) робота. Ил.

Не візьмесся за роботу, робота сама не зробищя. Бр.

Всяке діло хоче, щоб коло ёго панькали. Ном.

Иди (або: Біжи ж) ногами. К., Л.

11020. Та біжи мені бігём, щоб одна нога тут, а друга там! Збр. Лаз. — Біжи ж мені та на одній нозі. Б.

Вчи лівяного не молотом, а вчи голодом. Ос. 10 (XIII, 20.), [Зал.].

З рук падеть все: так часом не хоченця ні за що прийатися. Ст. 3б.

Кому діло докучить — тот ся розуму научить.

Акт книги Ст. Магистрату 1692 р.; пісьмо кінця XVII с.

В нас подиганськи: не хоче робити — не силуй, істи не хоче — бий. Гайс.

Бог з празником, а чорт з роботою. Кр. Лучче на печі лежати, ніж від ранку до вечору страждати. Збр. Лаз.

Піч мати. Нов.

Ох піч моя, піч! колиб я на тобі, а ти на коні — славний би козак був з мене! Кон., [Шим.]. — Пецко, матко! гдибись ти на коню біла, а я на тобе, цоб то за слічна війна біла (казав жовнір, добившись в заверюху до якоїсь хати и забравшись на піч). Казки.

Хто любить піч, тому ворог Січ. Кременч. п. (Калебарда).

Чув од дідизного козака; розказував, з великою повагою, про лежебоків. Коніс.

11030. МАНДРІВОЧКА — рідна тіточка. Ос. 14 (IV, 65), Зал.

Де хатка, там и ⁽¹⁾ паніатка. Прав. Ниж., Пол., Лів.

Що хатка, то й. Лист. (II, 13).

Де хліб-сіль-каша, там домівка наша. Пир., [Коз.].

Тільки домів ⁽¹⁾, як у зайця ⁽²⁾ лонів ⁽³⁾. Бр. — В него домов, як у зайця ломов. Ст. 3б. — В мене домув, як у собаки ломув.

⁽¹⁾ У него (у вбогого бурлаки) стільки дворів. Кор. ⁽²⁾ у собаки. Пир., Кон. ⁽³⁾ ланів. Кор.

Присягаю зеленому гаю: як гай розів'єця, то й служба минецця (не хоче служити, у ліс ёго тягне, на волю). Бр.

Як розвернецца на весну лист, то підемо всі в свист (втічемо). Кан., К.

Оставайся, мамо, в лузі: вже тепера ми сами друзі. III.

Чи не поволочиш ти вовчого хвоста (чи не думаеш ти йти)? Кан.

Уродивсь ⁽¹⁾ на вовчі слёзи. Кр., Х.

Пішов, утік. — ⁽¹⁾ Создав Бог. Кр.

Замочить лапті (пійти в мандрівку). Н.

11040. Из доброго миру пішла. К. — Ніхто и не бив, и не лаяв: так пішла, з доброго миру. Рад., Л. — Не знять чого пішов — из доброго дива! Ч.

Пішов з блеску світа (не знять, чого й куди). Кон.

Пішов у світі (докучило бути, и пійшов у світі). *Бр., Лиж.*

Пішов з пустим міхом на порожні клуні. *Сл.*

Побіг, як собака за возом. *Б., Пр.* — Як собака за возом, біга. *Євх.*

П'ятами накивав. *Ск.* — ... закивав. *Х. Зб.*

Потяг, як Тарас лозами. *Зал.* — Мандрує на довгі лози. *Конис.*

Домаку під руку, та й лиги! *Кон.*

Єго й з собаками не збігаєш (або: не набігаєш, не знайдеш). *Зал.*

П'ятами киває, бо діла немає. *Рад.*

11050. Доти ходив, доки не наложив головою. *Проск.*

Лучше боло (sic) сидіть дома! *Пр. в Ст. Зб.*

Не грай, не блукай — будеш чоловіком. *Пир.*

Прошки роблять без сорочки. *Нос.*

ЗЛОДІЙ на злодію іде и злодієм поганяє. *Нос.*

Інший такий є, що «в мене», каже, «світліше око попросить», а другий — «а в мене світліше вкрасти». *Зал. (I, 147), Кан.*

Хазяїн бережеця, а злодій давно єго береже. *Кр.*

Красти вільно, та б'ють більно. *Нос.*

Не руш нічого и не бійсь нікого. *Лист. (II, 214).*

Хто краде, то не живе той в довгні літа. *Кл.*

11060. Як прийде злодій — так заніз догана, а притика осажує. *Збр. Лаз.*

Чути далеко злодія. *Бр.*

Непроторенний злодій. *Ил.*

Майстер читати, писати й з горшків хватати. *Не.*

Ізпід стоячого підшву випоре. *Кон.*

Цуп-луп, та й в кешеню. *Пир.* — Цуп та луп, сховав у кишкеню. *Бр.*

Цяця, цяця! та й в кешеню. *Руд.*

Шути-шути, то й угадай. *Зал.*

Паньку, Паньку! чи не вмочив ти в мій спуст свою баньку? *П., Прав. Ниж.*

Взяв він за своє — буде тямив. *Проск.*

11070. Добулася наша мати — буцім то на ярмалку. *Євх.*

Була не була, а як вош изняла. *Хар. Зб.*

Кувив, та насилу втік. *Нолт.*

Руками дивицца, а очима лапа. *Сл.*

Того шукає, що не положив. *Ил.*

Ворожила не ворожила, а од тебе не одходила. *Нос.*

Ворожила, доки не вложила. *Проск.*

Баба ворожила, та й головою наложила. *Проск., Бус.*

Найшов, як дома взяв. *З.*

Найшов сокирку за лавкою. *Об., [Ст. Зб.]* — Знайшла сокирку за лавкою: я положила, а ти знайшла. *Бер.*

11080. Вже воно єго (¹) не втікло. *Ск.*

(¹) єго рук. *Л.*

Ухопив, та не втюк. *Ст. Зб.*

Пошов, набравши подошов.

Умочив руку в гречаную муку.

Як увійде в комору, то хоч би гадюка лежала, то зогнав би та вкрав. *Кон., Зал. (I, 148)* — Хоч би гадина там сичала, то візьме. *Нов.* — Хіба б гадюка там сичала. *Ос. 1 (281).*

Майстер до чужих кайстер (кайстра — Хторба). *Євх.*

Що побачила, то й її. *Прав. Ниж., Пол.*

Ні з чим не розминьця. *Лів., Сл.*

Знає від огню (краде). *Кан., К.*

Візьме хоч з огню. *Л., Нов., [Євх.]* —

Из огню вворве. *Кр.*

11090. Підголив так, як без мила. *Зв.*

Обідрав (або: Обголив) на (¹) білку. *Рад.*

(¹) як. *Кр.*

Обідрали, як молоденьку липку. *Кв.*

Обідрали до голої кості. *Л.*

Обібрали до нитки. *Кр., Гр.*

Брав не пишався, верни не встидайся. *Збр. Шей.*

Хатнього (¹) злодія (²) не встережесся (³). *Зв., Л., Б., [Бр.]*

(¹) Домового. *Ил.*; Домашнього. *Проск.,*

Ст. Зб.; В хаті. *Бер.*; Свого. *Зв., Дуб.*

(²) ворога. *Зал.*; не вбережесся. *Б.*; не

встережеш. *Рад., Б.*; не встерегтися.

Ст. Зб.

На'злодію (¹) шапка горить. *Прав. Ниж., Пол., Лів., Сл.* — ... а він собі хвать за голову! *Л.*

(¹) Злодієві и. *У.*; злодієві. *Лів.*

Хто пороса вкрав, у того в у́сях пишть. *Пол.*

Злодію отпустить сили, то прибуде ума. *Гл.*

11100. Злодієві одна дорога, а тобі десять. *Руд., Л.* — Ім одна дорога, а нам скільки. *Н.*

Миш не одну має діру до ями. *Ил.*

Хто вміє красти, то вміє и сховати. *Проск.*

Замок (¹) для доброго чоловіка. *Ст. Зб.*

(¹) Замок не для злодія, а. *Нос.*

Вовк и лічене ⁽¹⁾ бере ⁽²⁾. *Зв., Дуб., Рад., Б., О., Ст. 36., Войм.*

⁽¹⁾ и лічені віпці. *Ил.*; и щитане. *Сос.*
⁽²⁾ хапас. *Бер.*; вхопить. *Б.*; візьме. *Сос.*

Не поможі тобі, о святий Боже! *Проск.*
Е, се він дугою косять (краде). *Б.*
Крадене не йде в користь. *Косіс.*

Ноги померзли (забере злодій на обертмок—«пропай, ноги померзли!») *Коз.*
«Тату, не лізь з постоломи на престіл!»
— «Нічого, сину, аби душа була чиста!»

«То мов би злодії церкву драли, та шось не про наших так кажуть.»

1110. Роди, Боже, на всякого долю! а піймаєм (на крадізці), то здімем и лєлю. *Кор., Л.*

Як сіють у полі, то приказують: «Роди. Боже, и на трудящого, и на продящого, и на крадящого!» От, як піймають кого, подорожного, в горосі або сніп овса візьме коневі, то той и одказує: «ти ж, як сів», каже, «приказував—роди, Боже, на всякого долю». *Камн.*

Не дати душі пропасти — треба вкрати. *Ос. 2 (244).*

Хоч украв, аби добре сховав. *К.*

Грошам лица немає (укравши, легко перевести).

1114. А покозацькій: хоч вкрав, то мовлять, що добув. *Кл.*

1116. Поки коні водив, то й Бог годив; а як став волм, то воли в лихо ввели (злодій так управдавсь). *Кр.*

Тяжко там укрести, де газда (хазяїн) сам злодій. *Ил.*

Не піймавши ⁽¹⁾, не кажи, що злодій. *Л., Пр., Р., Гат.*—Не кажи сь, що злодій, бо ще сь не піймав. *Бр.*—Не кажи «злодій», поки за руку не схватив. *Ил.*

⁽¹⁾ Не побачивши. *Зв., Рад., Пир.*; не попавши. *Гл.*

Як не зловив, то й до пана не позивай. *Бер.*

1120. Нехай над ним ворони кракають! *Л., Б.* — Щоб на тебе ворони кракали! *Коз.*

Бодай тебе за серце взяло! *Бр.*

Ніч мати. *Ск.* — ...все покриє. *Проск.*
— ...мати, не дасть погмбати. *Кан., К.*—
Ніч—як мати. *Коз.*

Чи вже мені будуть вікном двері? *Бр.*
— Не перше оком з хати утінати. *Ст. 36.*—Оком двері

Ідної смерті не мимеш, а другої не буде (гайдамацька). *Ївх.*

КИСИМ ГОЛОВА ⁽¹⁾ (*Л.*: Кисим башка)! *Хор.*

Ніби комицька, арменська и д. похвалка, пострашка,—як и *сікир башка, сіким голова*. Кажуть теж — що, мов, убив.—⁽¹⁾ башка. *Л.*

Уклав ⁽¹⁾, як сію в годину. *Пер.*—Уклав у копн. *Ном.*

⁽¹⁾ Улолкав. *Л., Пер.*; Убрав. *Коз.*

Душі залізтися. *Ном.*

Одежа 11128—11248. — Охайність 11249—11285. — Сон 11286—11356. — Дорога 11357—11440.

Шануй ОДЕЖУ в дворі, вона тебе в людях. *Пр. в Ст. 36.*

Пощануй одежину раз, вона тебе десять раз. *Об.*

1130. Чоловіка по одежі стрічають, а по уму випроваджують. *Ос. 19 (XIV. 29).*
Шовкова плахта не к будню, а к святу. *Коз.*

В будень постарецьки, а в неділю пананськи. *Ил.*

Талувать, нехтувать одежину. *Ном.*

Ні плечей, ні очей (сорочка, що купився на її). *К., Л.*

Там рукава, як під корою (такі густі шитки в дівочих сороччанних рукавах). *Кон.*

Вітром підбито. *О.* — ...а морозом підшито. *Пир.*

Зробив—на собаку мале, на кішку ⁽¹⁾ велике. *Л.*

⁽¹⁾ ката. *Пр.*

Теперь треба не в овсину, а в просини шить (не рідко). *Кон.*

Сім раз відрізали — довга; сім раз ліцєвали — нова. *Прав.*

1140. Це наче хоч лопаткою єго вити. *Бр.* — Хоч лопаткою вріж. *К.*

«Бува, як и тепер от повелось, кудо ходять: одежину якусь нахопить, що аж гланути чудно.» *К.*

Куди обернися, то все діра наверх. *Ил.*

Чоботи каші ⁽¹⁾ просять. *Н.*

⁽¹⁾ істи. *Л.*

Латка на латці. *Бр., Пир.* — ... та й Латійш. *Б.*

На свиті стільки лат, як на селі хат. *Ївх., Макс.* — На чугаї в убогого стільки лат, як у місті хат. *Бр.*

Постоликя-соколики. *Новг.*

Хоч трапичка, та тахвїтїчка. *Б.*

Лучшая кошуля, ніж какабат. *Пр. в Ст. 3б.*

Покіль кожух не вивернеш, він все здаєця чорним. *Сос.*

Дерецця — на нове берецця. *Об., Ст. 3б.*

11150. Пан дере — та багатий. *Зал.*
Нарядив когось, як хвуркальце. *Пр. в Ст. 3б.*

Де щипочка, там дірочка. *Зв., Лох.* —
Що щипочки, то й дірочки. *Кулж.* — Де
вщипнеця, там подерецця. *Лів.* — Щи-
почки, щипочки, на завтре дірочки, а з
сєго та в краще. *Рад.* — Щипочки ри-
бочки, там и моїх дві ниточки. *Л.*

Приговорюють, щипаючи, як хто на-
діне нову одежу.

Дай, Боже, здорово сходити, а на дру-
ге заробити. *Ил.* — Дай, Боже, из сєго
та ще в краще! *Пир., Л.* — Здорови но-
сїть, а скачучи дерїть. *Рад.*

Добрий стрїй — піднесися та стїй (ик
одежі). *Проск.*

Ну, повердись — підними руки — лети
к чорту. *Ном.*

Жартують, як примірлюють кому но-
ву одежу.

Широке буде и узьке. *Ст. 3б.*

Великий чобїт на нозі, а малий під лав-
кою. *Збр. Лаз.*

Голодний день просядиш, а голий ні з
міста. *Не.*

Иде зїма, а кожуха нема. *Ил.*

11160. Без кожуха береть сукруха. *Ст. 3б.*

Вїтер каже: «гу-гу-гу! сїм свит про-
дму!»; а кожущана латка лежить тихесень-
ко в кутку та й каже: «а мене не про-
дмеш!» Тодї вїтер, розсердившись, каже:
«Мовчала б уже там, коли тебе ніхто не
чепав — тут не за тебе річ!» *К.*

Кожущана латка за рідного батька. *К., 3., Л.* — ... як рідна матка. *Бр., Рад.*

Кожух та свита, то й душа сита. *К.*

Шори та шори. *Сос.* — В шори, та в
вбори, та в наритники. *Л.*

А як мені збіраться! встав, оперезав-
ся та й зувсїм зібрався. *Бр.*

Я казав «спиш», аж ти обуваєєся. *Ст. 3б.*

Одягаєєся, як попів челядник. *Ївх.*
Десь тут було мое безголов'я (шапка).
Збр. Шей.

До ляця околиця. *Б.*

11170. Сам одягний — таки зовсїм, як
мішанин. *Збр. Лаз.*

Убери ⁽¹⁾ пень, буде подобень. *Г., П., Кан., К.* — ... хорошень. *Ил.*

⁽¹⁾ Прибери. *Ж.*

Вбери й пенька, то стане за Панька.
Бер. — ... за панка. *Бр.* — ... за синка. *Проск.*

Прибери пня, то й пень гарний. *Бер., Рад., Черн., Ст. 3б.* — ... то ⁽¹⁾ покра-
щає. *Лох., О.* — ... почепурвіє. *Кр.* —
Прибери пня, дай єму имя — и з нєго
буде чоловік. *Ил.*

⁽¹⁾ Причепури пень, так и той. *Коніс.*

Як вберецця й дїд, то буде побїд. *Бр.*
Преберецця, аж світ увесь стрепенец-
ця. *Гл.*

Не пізно хороше ходити. *Руд.*

Ковнір по уші, жилетку надув (джи-
джулиця). *Мл.*

Хоч поганий, та в жупані. *Коз.*

Убрався в жупан, и дума, що пан. *Ном., Ил.*

11180. Убраний, як пан. *Кон.*

Цур тобі, пек тобі, як запишався, що
в нову ю свиту прибрався! *Пр. в Ст. 3б.*
«Козак, не дражни моїх собак!» — «Не-
хай сюди не спинаюця, а сюди не ку-
саюця (у неї перстні на руці, а в єго
червона стєжка гарна в застїжках и но-
ві чоботі витяжні — одно 'дному показу-
ють, а собаки — аби, бач, чим замутиць-
ця).» *Пр.* — Козак: «проведи, дївко, од
собак, щоб отут не кусались (показує на
полосату шаравару), а сюди не спинались
(на груди, а на грудях стєжка).» *Кр.* —
Козак: «Чом се хата не метена (показує
ногою по хаті, а шаравара пістрова мо-
таєця на нозі)?»; а дївчина: «Чи все ж
мені та мені (показує рукою по хаті, а на
всїх палцях перстні).» *Кр.*

Як душі не вложив — так нарядив хб-
роше. *Ст. 3б.*

Вистроїлась, як лялечка. *Пир., [Бр.].*

Ич — мов теєся під лопушком! *Ном.*

Найпаче жартують над маленькими пан-
ночками, як вони приджджулиця в
свої бриляки.

Убрали, як на смерть. *Пав., Л.*

Як ся убрав, так го урочили. *Ил.*

Не пади, пороше, на мое хороше. *Пир.*

Щоголь — поросячі ноги. *Нос.*

11190. Хоч голий, та в поясі. *Євх.*

На носі сап'ян рипить, а в борщі трясця кипить. *Л., О., Кр., Х., Євх.* — Чоботи скриплять, а горшки без сала киплять. *К., Збр. Лаз.*

Голе и босе, а голова в вінку. *Бр.*

Оце захиждалась (од *Химка*: погано голову зав'язала). *Черн. г.*

Хто хоче мати дзигарки, повинен мати хвильварки. *К., Лаз.* — На дзигарки треба мати свої хвильварки. *Проск.*

Прийти можна до наготи, як тільки держатись моди. *Кон.*

Хоч голий, та пишній. *О., Ст. Зб.*

Гучно, бучно, а в п'яти зімво. *Ил.*

На задніх колесах невідь-що, аби на передніх. *К.*

Хоч ідала, не ідала, аби хороше виходила. *Кон.*

11200. Знайте нас, що ми голі, та в жупані ходим. *Не.*

Краснее пір'я на відвуді (на удокові), але сам смердить. *Ил.*

Як корова зализала (про зализаного). *Пир.*

Хороший, як свиня в болоті. *У.*

Не показуй пугачові дзеркала, бо він знає сам, же красний. *Войм., Ил.*

Гляди, сорока вхвратить. *Гр.* — Сорока скаже (¹), що сир (²), та й ухопить. *Пир.* — Ворона скаже *сир-сир*, та й ззість. *Пир., Н.*

(¹) подумає. *Л., Черн.* (²) скаже *сер, сер. Кр.; Е,* ти гахусся! скаже сорока, що яйце. *Бр.* — Кажуть, як хто дуже виблюєця. в д.

«Такий білий, що аж лебеді вхвратять.» — «На чорнім хліб ся родить, а на біле гайтуть ходять.» *Збр. Шей.*

Пристало, як свині наритники. *Євх.* — Як свиня в наритниках. *Лів.* — Така подоба, як свині в хамуті. *С.* — Як свиня в оброті. *Кулж.*

Не припадає, як свині сідло. *Коз., Кан.*

На свиню хоч сідло надінь, все конем не буде. *Зал.*

Як корові сідло. *Лів.* — Як на корову сідло. *Прав. Ниж., Лів.*

11210. Оце нярядились, як теля в мішку. *Бр., Б.*

Чепуриця, наче на весілля. *Коніс.*

Хто ходить у картузі, так у того чорти в пузі. *Б.*

Не хвастай, що в тебе сто рублів е. *Ч.*

Як у кого одна колоша в халяві, а друга поверх. В Лубенщині про такого кажуть, що то курв... *Б. Ном.*

Перевісить йому солом'яне перевесло через плече: буде, як золоте. *Бр.*

Прибрався, як піп на службу. *Не.* — Нарядився, як піп в рясу. *Бр.*

Убравсь, як чорт на утренью. *Об.*

Прибравсь, як чорт на Водохрище. *Об.*

Вбіраюця вмазаним навер. *Кан., К.* — Вмаканим наверх. *Л.*

Оце надулась: наперед п'ятами обулась. *Не.*

11220. Не туди й штани йому стоять. *Бр.*

Чорт не чорт, а люде не такі. *К., Л., Пир., Нов.*

Всі люде, як люде — один чорт в яломку (як хто, не як інші, вберецця). *К., Кан., Л.*

Зробив з дядька чорта: високо підстриг, а він к чорту и дивиця. *С.*

Без шапки, як злодій. *Бр., Л., Кон., Збр. Лаз.*

Сховай на свято руки! *Збр. Лаз.*

По чому продаєш грудину (або: Виставив грудину на продаж)? *Л., Кулж., Кат.*

Шляхтич ти Кобилянський, що одна нога в чоботі, а друга в лапці, (Кобиляки *Ори. п.*) *Нос.*

Питай гуски, чи зябуть нужки. *Ст. Зб.*

Чоботи пасови, як на псови (босий, як пес). *Євх.*

11230. Ноги собі скалить, а чоботи на кію носить. *Ил.*

Боско через увесь вік босий бігав. *Кр., Н.*

И пси босі (на невбутого). *Шей.*

Цупу, босий! *Ном.* — ...не толоч проса.

Босини справлати (про босого). *Збр. Шей.*

Голий, як мати (¹) народила. *Дуб., Пр., О.*

(¹) на світ. *Л., Ил.*

Так як огарь обідрався. *Кон.*

Огарь — пеп'ек осмалений.

Тікай голий, бо обдеруть! *Пир., Пр., Нос., Нов.* — ... бо обідруть тя. *Ил.*

Замісь *тікай*; кажуть теж и про бідного.

Козак муха — без кожуха. *Я.*

Из дранки — в перепіранку. *Л.*

11240. Одна рубашка — та переперашка. *Кон.*

Що вечора, що ранку, то й надінеш новодранку. *Пир.*

Плечі голі. *Бр.*

Прибрався к святу в нову лату. *Ст. Зб.*

На..... на твій подобень. — Чи подобень на долобень. *Бр., Проск.*

Як дурне та вистроїцца гарно, або
вийде на люде.

Пізнають хлопці и в драді (¹) сорощі. *Л.*

(¹) калній. *Ил.*

Сего ніхто не знаме, а крашого не дасть.
Л., О.

Не писаніи рукава скацуть, но смте че-
рево. *Ил.*

На пану шовчок, а в животі шолчок;
а у мене хоч свита, та душа сита. *Т.,
Кон.*

Людам чини шайність, а коло себе май
ОХАЙНОСТЬ. *Ст. 3б.*

11250. Хоч в семязі, аби в добрі звязі.
Хоч не ошатно, та зятно. *Гад.*

И цар города латає («ато нам свого до-
брого не латать»). *Рат. [К.].*

Хоч убогий, та хендогий. *К.*—Хоч бу-
деш убогий, аби сь був хендогий. *Ст.
3б., [Яч.].*

У наших хозяєн та по сто сорочок, а
в мене одна, та й та біла щодня. *Бер.*

Трасця тім багачам, що багато сороч-
чуть; а в мене одна, та біленька щодня.
Бвх.

В нас коло посуду чисто ходять. *Пер.*
—Чистежько коло посуду ходять. *Пир.*

Хоч на воді (¹), аби на оковороді. *Кан.,
К., Д.*

(¹) без масла. *Кан., К.*

Пороху не дасть пасти. *Ст. 3б.*

Попрочящано, попромітано—хоч каша
покинъ. *Б.*

11260. Хуста попереж, як три дні пан-
цини відбудем (тяжко). *Бер.*

Марусю, дусю, мийся, чешися! *Бр.*

Промий чоло, чи не дасть Бог чого. *Ил.*

Невмивака—попова собака. *Пир.*—...
гепіа. *Л.*

Незя волосом світить—надівай очіпка
(покриткуй, або вчасів не напускай).
Рад.

Шевця не маш—сам чобіт заший, ко-
ли розірвався. *Ст. 3б.*

Треба з хуствою ходити (або: Ходи з
хуствою).

Витовчи ніс, бо вже було би убогому
Жидові помастити віз. *Проск.,*

Чепуренька—як мазичка. *Гр.*

На голову стрій, а коло заду, пробач-
те, з лопатою стій. *Ил.*

11270. Одна на мені, друга в помелі.
Пир.—У мене одєжі-одєжі! одна в по-
мелі, друга на мені—от и всі. *Кор.*

Ходить, як держак (нема на єму путя-
щій одєжині). *О., Коз.*

Такий чистий, як жидівський павтох-
вель. *Проск.*

Так зателепався, як Жид. *Ил.*

Чотирах свічок спалила, закім Гриця
умила, а п'ятий каганець—такій Гриць-
ко поганець. *Ил.*

Живуть як свині в калу. *Кл.*

Наче гуси ночували (нечепурно). *Л.,
Бвх.*

Убрався, як марюка. *Зал.*

Курить, як чорт дорогою. *Об.*

Рук не полощи. *Пр. в Ст. 3б.*

11280. Коли свиня в болоті, то мовить,
що красна. *Ил.*

Нам не чепурицьця: аби старий не по-
кинув. *Бвх.*

Стара не покине, молодих сам не хо-
чу. *Ном.*

Нам не чепурицьця—аби мо світові во-
лочицьця. *Бвх., Кас.*

Ведмідь ніколи не вмиваецця, то він
здоров про те. *Бр., Зв.*—... та товстий.
Рад., Л., Пр. в Ст. 3б.

Лазня вь калу стоить, та людей мие.
Ст. 3б.

СОН миліш у сєго. *Зал.*—Що єсть най-
миліше и найкрасіше од сну! *Пир.*

Як хто прийде будити, тому голову на-
бити. *Зал.*

Одне око, та й те спать хоче. *Рад.*—
И едно око спати хоче. *Ст. 3б.*

Спати не воевати.

11290. Хто спить—єсти не просить. *Руд.*

11291. Хто спить, той не грішить. *Кулж.*

11293. Хто по обіді не одише, того Бог
хазяїном не пише. *Ном.*

Хто пізно лагає, той щастя не має. *К.*
Ніч свое право має. *Проск.*

Коли сплять, не мішай. *К., Б.*

Сон переломить. *Кон.*

З сном як з волом борися, а рано вста-
вать не ліняє. *Ст. 3б.*

З спання не куцить коня, а з лєжи не
справить одєжи. *Кон.*

11300. Сном не доробисся. *Проск.*

За спаннєм та лежаннєм и сорочкы не
будеш мати.

Як хочеш багачько мати, то треба ма-
ло спати.

Хто спить до дня, то й виросте бред-
ня. *Збр. Лаз.*

Хто спить до сонця сходящого, той ен

увойде пекла горячого. *Вечиста книга Стародуб. Магістрату 1679 р.* (напис збоку).—... до сонця сходящого, той не втіче огня горячого. *Б.*

Хто пізно встає, у того хліба не стає. *П., Сл.*

Не найсь рано вставши, а молодю оженились. *Кам., К.*

Хто рано встає, тому Бог дає. *Ск., Ст. Зб., Павл.* — ... Бог щастя дає. *Ном.*

Як би поспав до обід, так приснився б ведмідь. *Б.*

Рання ⁽¹⁾ пташка ⁽²⁾ зубці ⁽³⁾ теребить ⁽⁴⁾, а пізня ⁽⁵⁾ очиці ⁽⁶⁾ жмурить ⁽⁷⁾. *Л.* — ... пшеничку кляе, а пізня очки дере. *Нов.* — ... пісні співає, а пізня очм протирає. *Ком.* — Ранні пташки росу п'ють, а пізні слізки лють. *Бр.*

⁽¹⁾ Ранна. *Прок.* ⁽²⁾ птичка *К., О., Кр., Гл.*; Ранні пташки. *Ил.* ⁽³⁾ зуби. *Ил., Бр., Зв., Бер.*; зубки. *Рад.*; носик. *К.*; носок. *Кр., Гл., Нос.*; ніс. *Прок.*; роток. *Х. Зб.* ⁽⁴⁾ набиває. *Гл.*; пробірає. *Рад.*; прочища. *Кр., Х. Зб.*; чистить. *Прок.*; утирає. *К.* ⁽⁵⁾ а пізна. *Прок.*; а пізні. *Ил.* ⁽⁶⁾ вочиці. *Нос.*; очі. *Ил., Бр., Прок., О., Ст. Зб.*; гочі. *Вер.*; очки. *Зв., Рад.* ⁽⁷⁾ продирає. *Бр., Зв., Рад., О., Кр., Ст. Зб.*; промиває. *К., Бер., Гл.*; протирає. *Прок., Нос., Х. Зб., Ил.*

11310. Чобіт муамть ногу, подушка мулить в голову. *Збр. Лаз.*

Цигане будуть сницця (як хто не вечерявши спати лягає). *Кр., Л.*

Душа спати не ходить. *Бер.*

А спатки така, що мати її родила до сна. *Бр.*

Извикли коти очі жмурить, голови ховать. *Кл.*

Ховаюця очки в мішочки (видно, що спати хоче). *Кр.*

Дереця горло — чи би спало, чи би жерло. *Ил.*

Як би Бога не боявся, то й на двоє б перервався (позіхає). *Не.*

Оце зіхає!... нехай сам здихає. *У.*

Не треба ні на кого позіхати — закривати треба рот. Не треба тож ні на кого потягаця — умре той: треба потягаця на піч або на грубу. *Ном.*

А в соломі! *Л., О.* — А надвір! *Дуб.* — Чіпа, чіпа! в соломі спати. *Гр.*

Жартують, як хто дуже позіхає.

11320. Тав окунів ловляють (дріма). *Лів.* Знай, Никона ловить. *О.* — Ніймав Никона. *Ст. Зб.*

Ні послать, ні в голови. *Нос.*

Долі дві волі — и рука и ноги спить. *Ов. 5 (XII, 72).*

Як м'ягко спицца! наче теща послала. *Ком.*

Виспати коваля и бондаря (довго спати). *Б.*

Спить, як би шевком шив. *Ил.*

11327. Спить, як після маківки. *Прав. Нимж., Лів.* — ... як мамівку вжив. *Бр.* — Маку наівся. *Бр.*

11329. Заснув, як баран. *Вер.*

11330. Мов пап, одиха (більш на себач кажуть). *Ком.*

Хропе на всі заставки. *Лів.*

Лежить, як камінь (оспалий). *К.*

Одвернув, як Циган ренджигло (одвернув паністару). *Ком.*

Виспався, та не вилежався. *Ст. Зб.*

За сон не ручися (можна и угришицьця). *Л., Пир.*

«А що се ти, так не звичайно, гріх (діло було за вечерю)!» — «За сон, хазнів, не ручись!» — «Так ти ж не спиш.» — «Так буду.» *Камн.*

Ні на волос не став и ні на мамово зерно: хоч зшивай очі. *Ст. Зб.*

Так вже й спить, як положаний заєць.

3.

Спить, а Химини нурт бачить! *Пер., Ном.*

Ніч Божа («Ой гвалт! ніч така Божа — не виспалась!»). *Бер.*

11340. Ніч матка — висписся гладко. *Ск.* Пужка джигушка, вставай дівка Марушка. *III.*

Иноді жартують так, натякаючи, що, мов, з жопотою треба иноді и примусом.

Пора втавять та хліба доідать. *Сос.*

Ти мене торкнеш, я тебе збудю (як хто просить рано збудити). *Бр.*

Валяецця, як свиня в барлозі. *Зв., Л., Пир., О.*

Сон — мара. *Б.* — ... а Бог — віра («то приказка давня»). *Бр.*

Нехай св. Ёсип на все добре переносить (як що недобре присницца). *С., Кам., К.*

Що думаєш, те й спицца. *Бр.*

Що на яву бредецця, то и во сні верзецця. *Л.*

Як снецца, то и верзецця. *Гам.*

11350. Не думай, то и не снитимицца. *Лох., Л., Пир.*

Куди ніч, туди й сон (те, що насницца). *Бр., Ст. Зб.*

Спицца, то й снитця. *Бер.* — ... а як

пріснеця (¹), то й все минецця. *Бр.* —
Спиця—сниця, свінецця—все минецця.
Ст. Зб.

(¹) а прочнецця. *Рад.*

Як є горе на душі, то и зо сну жа-
хаєся. *Ш.*

Каждий свій сон розкажує. *Ст. Зб.*

Иний сон—як у руку дасть. *Лів.* —
Як у лоб дасть. *Рад.* — Сон змутить: як
у руку дасть. *Ст. Зб.*

Як у око влінив (угадав, про сон и д.).
Кр., Л., Павл., [Ст. Зб.]. — Сон, як у ру-
ку. *О.*

ДОРОГА чхаєця. *Коз.* — «Чхаєця!»
— «Дорогу чуєш.» *Л.* — ... почувеш.»
Рад.

Се мені дорога кладєця. *З., Л., Пир.*

Заіхав собі, та ні кує, ні меле. *Зал.*

11360. За морем, як за горем. *Кан., К.*
Живи з сороками з воронами, шо в
прей не ходять. *Пр. в Ст. Зб.*

Ярёма, Ярёма—посидь лучче дома. *Х.*
Вид.

Ай гай! куме, куме! сиди з лихом до-
ма, та й не рипайсь! *Пир.*

«Не іде у понеділок—важкий день!»
— «Земля важча, ніж день.» *Коз.*

Іхать-іхать, та в зубах (¹) віхоть. *Ст.*
Зб.

(¹) Кажуть, як хто раз-в-раз іхать,
а ніщо не палаштовано у ёго, біга як
дурне. *Ном.*—... (¹) та десь инде. *Л.*

Иди сідай на віз. *Ном.*

Жартують, як діти, або жінка, про-
сять куди іхать, а не можна, або не
хоче.

Покібсом та в паністару носом. *Ном.*

Жартують, як хто скаже, найпаче з
дітвора—«поідемо, поідемо!»: не поїдете,
не сподівайтесь.

Господи благослови! дай, Боже, час
добрий (як рушають у дорогу). *Л., Сос.*
— Господи пострічай. *Пир., Кон.* — Гос-
поди Боже, щастя и пострічай. *Рад.* —
Щастя, Боже! *Лох., Пир., Пр.* — Хай
Бог щастить—даруй, Господи! *Кон.*

З Богом на биструю воду. *Ил.*

11370. Нє!.. з долини в долину та на свою
Україну (поганяйлівське)! *Кон.*

Пішки нема замішки. *Кан., К., Лів.*

Умні люди пішком ходють, а дурни із-
дють. *У.*

Пішечком з мішечком. *Зал.*

Подорожнєму и Бог вибачає. *К., Кан.* —
... простить. *Лів., Руд.*

«А що це ти, бабо, робиш? тепер піст.»
— «Подорожнєму, пиночку, чоловікові
не грїх!»—а вона вийшла на дорогу, та
й плямка собі салце. *Ном.*

Чоловік знає, коли виїзжає, а не знає,
коли вернецця. *Прок.*

Додому широкі ворота, а з дому узькі.
К.

Коли зібрався, за нами не бався. *Прав.*
Хліб в дорозі не затажить. *Ил.*

Хто хліб носить, той не просить. *Ст.*
Зб., [Ил., Ёвх.]

11380. Подорожнєму хліба не давай, бо
люде дякують за дощ, а він лаєця. *К.,*
Кан.

Шо за сон, як в головах шапка! *Ёвх.*

Не тоді спати, як товариш шапки шу-
кає. *О., Нов., Ш.*

Товариш мовний в дорозі стоїть за віз
смаровний. *Ил.*

Тогді дорога спішна, коли розмова по-
тішна.

У доброго коня не довгі верстви. *Кос.*

В дорозі всєго трапиця. *Л., В.*

Хто часто в дорозі, був під возом и
на возі. *Ил.*

Піч тучить, а дорога учить. *Прав.*

Дорога біжить. *Бат.*

Час би то. *Ис.*

11290. Шлях не спить. *Прав., Л.* —
Шлях не гуляє. *Бр., Рад.*

Народу богацько—не бійсь и д.

Ночлігів з собою не носють (як хто про-
сицца на ночліги). *Пол.*

Де будуть шанувать, там будемо ночу-
вать. *Пир.*—Як будуть частувать, так и
ночувать. *Коз.*

Толкувать—ночувать! підмазать—треба
іхать. *Пир.*—Толкувати—ночувати! під-
мажем, та й поїдем. *Пер.*

Свято поле, мазницю взявши. *Полт.* —
Посвящай поле мазницею. *Гр.*

Хто коня годує, той дома ночує. *Коз.*

Хто путає, той ногами не плутає. *Б.*
— ... ногами плутає, а хто в'яже, той
певно спать ляже. *Рад., Кон.*—Хто в'я-
же, то й спать ляже. *Б.*

Яловий міст (не іздять). *Пир.*

А за лёду де був? тепер кажеш «пе-
ревоз!» *Крем., Л.*

Шануй гори, мости: будуть цілі кості.
Бр., Зв., Прок.

11400. Вставать треба, ідучи через мо-
сти, жеб були цілі кості. *Ст. Зб.*

Ідь не брїдь. *Пр. в Ст. Зб.*

Стала роса (піт на коневі). *Кон.*

На коня впасти (скочить). *Гат.*

Хто колує ⁽¹⁾, той дома не ночує. *У., Прокс.*—Хто просто іде, той дома ночує, а хто об'їжджає, той в лісі блукає. *Кр.*

⁽¹⁾ об'їжджає. *К.*

Навпростець ⁽¹⁾ тільки ворони літають. *Пир.*—... а люде по дорозі ходять. *Пер.*—Ворона ⁽²⁾ прямо ⁽³⁾ літає, та ніколи дома не ночує. *Євх.*

⁽¹⁾ Напрямець. *Ш., Хар. Зб.* ⁽²⁾ Ворони. *К.;* Ворон. *Б.* ⁽³⁾ напростець. *Б.;* навпростець. *К.* ⁽⁴⁾ не буває. *Пир.;* не почувють. *К.*

Хто простує ⁽¹⁾, той дома не ночує. *Бр., Зв., Євх.*—Хто колує ⁽²⁾, той дома ночує. *Л.*—... а хто дуже простує, той в дорозі ночує. *Ил.*—Хто кругу не боїця, той далі становиця; а хто навпрошки, той чортам роги править (або: той швидче дома становиця). *Коз.*

⁽¹⁾ опрошкує. *Збр. Лаз.;* вопрошкує. *Євх.;* їздить, ходить—навпростець. (*Пол., Пир., Б., О.*), навпрошки. (*К.*) просто (*Рад.*); Хто кружас, той дома спати лягає, а хто простує. *К., Коз.* ⁽²⁾ кругом їздить. *Ос. 5 (XII, 74).*

«Куди твій батько поїхав?» — «На ярмарок!» — «А коли вернеця?» — «Як поїде на об'їзд, то сегодні буде, а як поїде навпростець, и завтра не буде!» *Сл.* — Як поїхав кругом, так сегодні буде, а як навпрошки, то хіба завтра. *Ос. 5 (XII, 71).* — Як поїдеш в об'їзд, то будеш и на обід, а як навпростець, то увечері. *Х. Зб., [Зв., Б.].*

Пішов батько навпростець: не скоро вернеця. *Павл.*

Волю коловати, як просто іхати, а бідовати. *Ил.*

11410. Далеко, та легко, а близько, та слизько. *Зв., Л., Коз., Сл., Євх.*

Там тебе и Матвій посвіда («Чи можно сюди іхати?»—«Ось поїди там и д.»). *З., Кон.*

Ідьте, сердечко, навпрямець, а там живець Андрій Швець, а там — круто соб — живець Кулина Вакулєнкова: її чоловіка торік взяли в москалі... а там проваллячко, а за проваллячком — гульк — по городу ходить сива кобила, а на призбї лежить руда собака: ото, сердечко, й отаман живець. *Зан. (I, 148).*

Не доходя минаючи, де рабі ворота, а новий собака. *Зв., Чир.*

Язык и до Кракова доведе. *Рад.*

Язык Києва доведе. *К., Бер., Ст. Зб.* — ... и кн. *Кор.* — Язык до Києва до-

водить. *Коз., Кр.* — ...и докня. *Зв., К., Ил.*

Язык на конєць світа заведе. *К., Кан.* Сюди виль, туди виль — аж за п'ять миль. *Ст. Зб.*

Гей, верни, Касан, круто!

Вертай, Грицько, бо у церков заїхали. *Коз.*

11420. Не вхопив тропи. *Кон., Л.*

Хто питає ⁽¹⁾, той не блудить. *Об.*

⁽¹⁾ дороги. *Рад.;* Хто питаєця. *Ст. Зб.*

Блуд мене допитався. *Ил.*

Видно й хати, та далеко чухрати ⁽¹⁾.

Л. — Бризько видати, далеко цибати ⁽²⁾. *Нем.*

⁽¹⁾ махати. *Л.* ⁽²⁾ дябати. *Бр., [О., Новг.].* шкандибать. *Ис.;* стрибать. *Рад., Л., Мг.*

Близенький ⁽¹⁾ світ! *Об.* — Не близько! *С.*

⁽¹⁾ Близомий. *Р., Л., Кон.;* Близомий. *Л.;* Не близький. *Лох., Сос., Новг.*

Далеко, та треба іхати. *Пр. в Ст. Зб.*

Очам видно, та ногам обридло. *Євх.* — ... обидно. *Коз.*

Навзаводи побіг. *Лів.* — На всі заводи побіг.

Жене, як дідько вігрі. *Гам.*

Поспіша, як Жид на шабаш ⁽¹⁾. *Об.*

⁽¹⁾ шабас. *Зв., Рад., Л.;* сабаш. *Бр., Бер.;* *К., Л.*

11430. Поки сонце зайде, то и чорт не знайде. *Бр., Лів.*

Скільки ідеш, та все в однім місці. *Л., О., Ст. Зб.*

Скільки вб'єш, стільки вйдеш. *Об.*

Санна їзда — ангельська їзда, але дідчий виворот. *Г.*

Як буде полоз вогкий, то буде и кінв мокрий. *Кр.*

Тепер іхати (або: ити)—ворога карати (грузько, темно и д.). *Пир., Л.*

Хоч боком котися (рівно, сухо и д.). *Л., Кон., Ст. Зб.*

«Що везеш?» — «Олово!» — «Бідна ж твоя голово!» *Ст. Зб.*

Сопи гора, аби нея. *Б.* — Сопи гора, сопи, та й не вилізеш. *Лит.* — А що гора сопе? *К.*

Іхала Хима з Ірусалима: таракотілка теркоче, а коник бігти не хоче. *Бр.*—... білою кобилою: тарайка торкоче, кобила бігти не хоче. *Гайс.*—...возок скрегоче, Хима ся регоче. *Ил.*

11440. Обидралися в дорозі, и так, пане, з дому виїхали. *Ст. Зб.*

Горілка 11441—11790. — Гість 11791—11951. — Хліб-сіль 11952—12406. — Тхорить 12407—12415. — Пять 12416—12430. — Гостинець 12431—12433.

Зпершу ГОРІЛКА людей розважала, а тепре сама засумувала. *Гат.*

Пий, та ума не пропий. *Ск.*

Пий ⁽¹⁾ винце, та знай дільце. *Б.*

⁽¹⁾ Пий, дівка. *Кон.*

П'яний свічки не поставить ⁽¹⁾. *Б.* — ...а звалить ⁽²⁾—звалить. *Бр., [Зв., Рад., Бер.: Б., Кон., Новг.].*

⁽¹⁾ не погасить. *Б.*; не приліпить. *Проск. (2)* и готовую. *Ст. Зб.*

П'яному и кози в золоті. *О., [Ст. Зб.].*
Коли голова не по тому, най ся мають ноги на бачності. *Ил.*

Дай, Боже, пить, та не впивацьця; говорить, та не проговорицьця; на печі спать, а на покуті дверей шукать. *Кон.*

Хто по повні випиває, той під тинном (або: під плотом) спочиває. *Євх.*

Не допивай, не доливай — не будеш п'яний. *Бр., Вас.*

11450. Хто багато п'є, сам себе поб'є. *Ил.*

Пий та не впивайся, між чужими людьми вистерігайся. *Кл.*

Пий та не вий, то знай; а пуднивши, бутів жадних не починай.

Коли п'яний, то ліз в болото, а не зачіпай. *Ил.*

Хміль не вода—чоловіку біда. *Ст. Зб.*

З хмелєм треба з розумом жити. *У.*

Хміль до лихого людей зводить. *Кл.*

Добре тому пить, чий хміль спить. *Не.*

Добре тому п'ять, хто хмелю не боїцца.

Голадному на умі хліб, а п'яному хміль.

Слуц.

11460. На готовий хміль хоч води злий, то об'янеш. *Євх.*

Сім год баба похмілялась, та з похмілля й умерла. *К., Л., Євх.*

Не доведе Семена горілка до добра. *Кон.*

Горілка не дівка, а Семен не дурень. *Ил.*

Горілка не дівка. *Бр.*—... не треба їй

цілувати — з ума зведе й сама пропаде. *Бр., Бер.* — Горілка не дівка, здоров'ю злодійка. *Проск.*—Горілка, як та дівка— хоч кого підведе. *Черн.*

Од пива болить спина, а од меду голова. *Не.*

Як є на мед, тоді пий пиво; а як є на пиво, тоді пий воду. *Кон.*

Добра вода, бо не мутить ума (або: Блаженна вода, немутяща ума). *Ил.*

Прощай, розуме, як з горілкою ⁽¹⁾ зустрівся. *Ш.*

⁽¹⁾ з чаркою. *Коз.*

Сербне чоловік чарку — як исказиця. *Не.*

11470. Як уп'єцца, так як изказиця. *Л., Коз.*

За чарку, то й за сварку. *Бр.*—За цюю чарочку збивають сварочку. *Черн.*

На підптку нема спинку. *Гат.*

Як не бить, то й не п'ять. *Рад.*

П'яний гірше скаженої собаки. *Л.* — ... скаженого пса. *Проск.*

Сказано: п'яний, що дурний. *Бр.*

Там такий дурний у горілці, що лихо (задирихливе, як уп'єцца). *Ном.*

Від п'яного поли вріж, а втікай. *Проск.*

П'яного моленіє—хварисейське хваленіє. *Кл.*

П'яного молитва—як хорого піст. *Ст. Зб.*

11480. П'яного молитва, як умерлого битва. *Кл.*

П'яний на все зізволяє. *Ил.*

П'яному гори немає—усе рівно. *К.*

П'яному море по коліна. *Об.*

Як п'ян, то копитан ⁽¹⁾; а як проспався, то й свині ⁽²⁾ збоявся. *Бр., У., Проск., Рад., Кан., Коз., Збр. Лаз.*

⁽¹⁾ пан. *Прав.* ⁽²⁾ вівці. *Бр.*

11485. Вибачай, дурний, п'яному. *Я.*

11487. Що у тверезого на умі, то в п'яного на азиці. *Об.*

Не бий, не печи—тільки язик намочи.
Б.—Не бий, не волочи—у горілці язик
намочи, усю правду скаже.

Ходи, кума, до мене, вип'ємо у мене. *К.*

11490. Буде п'яна рука и нога. *Л., Пер.*
Хоч коні пугай («так много есть там
напитків». *Пр. в Ст. 36.*). *Ст. 36.*

Хто має, той наливає. *Пир.*

Хто п'є, той кривиця; кому не дають,
той дивиця. *Рад.*

З пісні; далше вона так: «а ми бу-
дем п'ять, и Бога хвалить, и за нас, и
за вас, и за нашу неньку, стареньку,
що навчила нас горілочка пити—гаразд,
гаразд».

Пило б и ледащо, як би було за що.
Бр., Рад.

Добре дуть, як дадуть. *Лів.*

Чоловік постів, тягни єго за стіл (од-
ному дає горілку, чи що, а другого не са-
жає, то друге и каже...). *Рад.*

Солодкий медок, та ба! *Ст. 36.*

Солодок медок, та по шажку в роток.
Медок солодок, а язичок дере. *Ил.*

11500. Що пропито, в тім не ходити.
Бр.

Пришов нестатокъ, вишив остаток. *Яц.*
Тут горілка кап, а там хап (з кишени).
Ст. 36.

Людам дарма життя, аби було пиття.
Збр. Лаз.

Нема й шаноби, як нема горілки. *Коз.*

Ти до єго, а він до тебе. *К.*

Покіль суд та право, ми діло поправи-
мо, та по дві похилимо. *Коз.*—Поки суд
та діло, давайте по чарці. *Гл.* — ... так
вип'ємо. *Пер.*

Будем п'ять з каганця та й чарочки до
денця. *Ил.*

Вип'ємо по половинці, щоб було легко
наші дитинці! *Пир., Збр. Лаз.*

Вип'ємо лиш, щоб дома (або: жінка,
дітя) не журились. *Полт., Л., Зал.*

11510. А нуте, Самарці, потягнем по
чарці (в Новомосковську). *Ос. 20 (IX,
14).*

Пий та хвали, що б не дали. *Р.*

Пий до братовбі, бо я голови слабої.
С.

Пий до кума, а до куми завтра вип'є-
ш. *Кан.*

Чоловік не скотина — більш відра не
вип'є. *Лів., Чор. Рад. (291).*

Як ті п'яниці щодня п'ють! добре, що
ми попривикали. *Об.*

Чи не пора нам березу взети? *Б.*

Чи не виста? бо в комідках передній

вожака березою звецца на Поліссі. *О.
Мар.*—Кажуть гості, як випить хотять.

Кумки та кумки, та вип'ємо по румки:
и як підем на той світ, там румок ніт.
Черн. г.

А нуте из білих ручок! *Чор. Рад. (48).*

Тра горло промочить. *Пир.*

11520. Ке нам чого-небудь такого, для
чого чарки роблять. *Ос. 20 (IV, 20).*

Чарочка моя кругленька, як я тебе лю-
блю, шо ти повненька! *Зал.*

Чарочка чепурушечка, п'є Сидоровна ду-
шечка.

Ну, пий, стара: гості будуть та й по-
йдуть, а ми з тобою вік зжили. *Ос. 5
(XII, 73).* — Гості будуть, та й пойдуть,
а ми все дома. *Рад., Пир.* — ... а ми з
тобою зостанемся. *Пир.*

Перший килішок, як по леду, другий,
як по меду, а третій не питай, лише да-
вай. *Ил.*

За сіі речі дайте нам горілки гречі.
Збр. Лаз.

По сі мові та буваймо здорові! *Чор.
Рад. (52).* — ... та будьмо здорові. *Ск.*
— ... будьте здорові. *Кулж.*

Кажуть за чаркою, а теж—кінчаючи
про що розмову и прощаючись, встаю-
чи од столу и д.

По одній ⁽¹⁾ не закушуютъ. *Л., Кон.*

⁽¹⁾ По перті. *Л., Пир.*

Випийте по другій, щоб на одній не
скакали. *Коз.*

А ну лиш: чоловік на одні нозі не хо-
дить, а на двох. *Ос. 5 (XII, 73).*

11530. Дайте другую — прогнать тую.
Ст. 36.

Випий три, та й усн ⁽¹⁾ протри. *Ос. 5
(XII, 73), Кон.*

⁽¹⁾ ус. *К., Л.*

На трєх же не іздать.

По чарці, по парці, та вип'ять по п'ять.
Рад.—... та всім по сім, та по стакаву,
та й ставем на стану. *Пир., Л.*

«Чи наливать ще пулш (більш)?»—«По
три дай, та тоді питай!» *Кон.*

По старинному обряду—п'ють дві на-
ряду.

Перед обідом не вадить, а по обіді за-
глядить. *Ил.*

Що потравка, то поправка. *Рад.*

По отченаші напиймоса по чаші. *Ил.*

Поставивши тарілки ⁽¹⁾, по чарці ⁽²⁾ го-
рілки. *Ил., [Нос.].*—... поставивши лож-
ки, напиймоса трошки. *Проск.*

⁽¹⁾ ложки. *Кон.*; До тарілки. *Не. (2)*

Поклавши тарілки, став на стіл. *Ст. 36.*

11540. По нашому українському ⁽¹⁾ звичаю ⁽²⁾ треба п'ять горілку ⁽³⁾ до чаю. *Пир.*

⁽¹⁾ бурлацькому. *Пир.*; По наському. *Кон.*; По старому. *Евх.*, *Кулж.*; По руському. *К.*, *Ш.* ⁽²⁾ обичаю. *Кон.*, *Кулж.* ⁽³⁾ по чароці. *Евх.*, *Кон.*, *Кулж.*; треба п'ять горілку и істи сало. *Пир.*

Скільки води не пий, а п'яним не будеш. *Проск.*

Випийте на потуху! *Лів.*

На потуху випийте чвертуху. *Кон.*

Пиво не диво, а дайте горілочку. *Проск.*

Пивши пиво, та воду пити! *Ст. Зб.*

Кому не стане, того за лоб.

Та нічого поститись, коли єсть игде міститись (як не п'є у частованні). *Прав.*

По Марусин поясок (в чарці поясочок). *Л.*, *З.*, *Хор.*, *Ш.*

Випиймо ⁽¹⁾ до дна, щоб не було ворогам добра. *Кон.*

⁽¹⁾ Не випив. *Бер.*

11550. Пий до дна, щоб очі не запали. *Л.*, *Коз.*

Випивай до дна, щоб велика росла. *Лох.*

Випивай до дна: на дні молоді дні. *Рад.*

Вип'єм по повній, бо наш вік не довгий! *Зв.*, *Пир.* —... щоб наш вік був довгий. *Л.*, *Пр.*

Випийте: казала Жидівка, що добра. *Пир.*

Випивай, щоб на ворку не оставалось. *Коз.*

Издави хоч пляшку (то пити просить так, не одступає). *Кон.*

Та випий!... нубо, хоч подерж, хоч у руках! *Л.*, *Кон.* — Та візьміть хоч в руки. *Л.*, *Пир.*

Хто не вип'є до дна, той не мислить добра. *Кан.*, *К.*, *Б.*

Хоч у губу візьміть: може з отрутою даєте (гість хазяїнові, як той частує)! *Л.*, *Кон.*

11560. Торкни в губу (частуючи, каже, як хто не бере чарки). *О.*

Випивай, щоб дід не ворчав. *Рад.*

Випивай, щоб на слізу не оставалось. *О.*

Од порожньої стидно, та 'д повної жаль (пускать гостей). *Коз.*

Гостю налив чару, а сам випив пару. *Кон.*

Кому чарка, кому дві, кому нема й одні. *Рад.*, *Пир.*

Душа міру знає (найбільш, як п'ють горілку не з чарки, а прямо нахляки). *Об.*

Прійма душа и з ковша. *Рад.*, *Б.*

Хто кого мине, най ногу вивіне (в частованні, або так в приязному якому ділові). *Ил.*

Зоставля на кучері (не допиває). *Дуб.*

11570. Диравий рот (як п'є и потече). *Кулж.*

Хто п'є, тому наливайте, а хто не п'є, тому не давайте. *Бр.*

До кого п'єш, тому й здоров'я кажи. *Б.*

Помершим душам царство небесне! батькам, матерям, братам, сестрам, діткам маленьким... нехай легко згадаєцца нашому сватові (або: кумові), а нам пошли, Боже, вік и здоров'я, щоб цей празник одпровадить, Нового году (або: Водохрещ и д.) діждать легенько и веселенько в мирі-покої из вами здоровими. Будьте здорові, будьте здорові!.. а будь здорова стара, діти (примовля за першою чаркою)! *Ос. 15 (XIV, 88).*

Щоб Господь родив пшеницю и всяку пашницю, щоб діждали жать, и споживать, и людям честь воздавать (хазяйка). *Ос. 15 (XIV, 89).*

Будьте здорові, будьте здорові! будь здорова, стара! даруй, Боже, благо й весело! даруй, Боже, щастя, долю, хліба вволю, а хліба найбільш! а до хліба посилай, Боже, капусту, буряки, огірки — щоб діждали садити и поливать, а після в добрім здоров'ї поживать (за другою чаркою).

Роди, Боже, хліб, а до хліба опеньки (се б то — м'ясо), щоб до стожка ходили (до м'яса п'ють).

Приспоряй, Господи, Божу росу, щоб коровки доілись (до молока).

Будьмо! *Лист. (II, 20).*

Щоб нашим ворогам було тяжко! *Чор. Рад. (52).*

11580. Будьмо живи, щоб з наших ворогів повитягало жили! *Б.*

Щоб вороги мовчали й сусіде не знали. *Ос. 20 (IV, 24).*

На здоров'я тому, а хто ворог кому («бо инший, як вип'є чарку від кого, то слабій буде або-що»)! *Бер.*

За здоров'я всіх, забравши в міх; хто слабенький, той зверху! *Евх.*

За ваше здоров'я! *Пир.* — За панське здоров'я! *Бр.*

Будте здорові! *Кон.* —... на здоров'я!

Будте здорови — скачіть на здоров'я. *Кр.*

За здоров'я наше ⁽¹⁾, та в горлічко ваше ⁽²⁾. *Кулж.*

⁽¹⁾ ваше. *Ном.* ⁽²⁾ наше.

Будте здорови, в кого чорні брови! *Зв., Рад., Збр. Лаз.*

Будте здорови, ах бурі корови, а я буду п'ять, як черкаський бик. *Кон.*

11590. Будьмо здорови, як сіри корови, а наш бик и так звик. *Рад., Б.*—...уповні звик. *Б.*

Будьмо здорови, як наші корови! *Лів.*—... тобі, сволоче, не розвиваєця, а нам молодим не упиваєця! чарочка у роток, а здоров'ячко в животок! *Пир.*

Від краю до краю усім добра желаю! *Євх.*

На безголов'я тому, хто говорить про куму! *Бр.*—... тому, а хто любить куму! вам на зависть, а їй на користь.

Здоровенькі будьмо, та себе не гудьмо. *Б.*

Из ваших рук, щоб діждали онук (свати, п'ючи). *Прав. Ниж., Лів.*

Дай же, Боже, діждати—йцями товкати! *Бер.*—... ковбасою запихати, христос-воскрес казати. *Бр.*

Пошли, Боже, з неба, чого нам треба. *К.*—... хліба й сала, молока й меду. *Євх.*—Подай з неба, чого треба. *Б.*

Дай, Боже, чого хочеця! *Зв., Рад.*

Боже, дай гоже (або: А ну лиш! гоже дай Боже)! *Кор.*—Дай, Боже, щоб усе було гоже! *Пир., Черн.*

11600. Роди, Боже, овес, ячмінь и гречку, хоч всього потрошечку; роди, Боже, лён и коноплі на весь християнський мир. *Кр.*

Роди, Боже, на всякого долю! *Рад.*

Дай, Боже, того часу діждати: хай Бог хліб родить та скотину плодить. *Кон.*

В кого в руках, в того й в устах. *Коніс.*

Доброму за доброту, а злому за злость! *Ст. Зб.*—Нехай піде лихому на шкоду, а нам на добро! *Не.*

Дай, Боже, щоб молоді любилися, а старих щоб и колом не розважити. *Бр.*

Нехай вам все добре! *Об.*

Царство небесне ім! *Лів.*—Нехай царствують.—Царство небесне помершим душам. *Бр., Бер., К., Л., Кон.*—... а нам пошли, Господи, вік и здоров'я (¹). *К., Л.*—Помершим царство, а нам на здоров'я. *Прав.*—Помершим царство небесне, вічний покой. *Л., Пир., Кон.*—Дідам, бабам, батькам, діткам!... а помершим дай, Боже, царство.

(¹) а нам ще прожити. *Бр., Бер.*

Пошли вам, Боже, здоров'я, та з неба дощ, та хліб, та цвіт, та всячину! *Пир.*

Нехай ёму легенько згадаєця! *Лів.,*

Сл.—... де він у світі повертаєця (¹).—Коли жив, нехай ёму легенько згадаєця; а як умер, царство ёму небесне. *Лів.*

(¹) обертаєця. *Зв., Н., Кон., Кр.*

11610. Хай ёму так (¹) икнеця (²), як собака з т'яну (³) ввірвєця (⁴). *Лів.*

(¹) легенько. *Бр., Зв., Рад., Гад., Ал., Павл.* (²) гікнеця. *Бр.;* кнеця. *Р.* (³) з плота. *Бр.* (⁴) як камінь об камінь трєця. *Р.*

Нехай ёму легенько икнеця (¹)! *Л., Кон.*—... икаєця, де там він повертаєця. *Пр., Павл.*

(¹) гікнеця. *Бр.;* кнеця. *Кр.*

Нехай ёму так легенько икнеця, як павине пір'я об воду торкнеця (або: черкнеця). *Пир.*—... икнеця, як пірина об пірину черкнеця. *Б.*

Живи здоров та багат! *Ст. Зб.*

Жила б, багатіла, та з переду горбатіла. *Б.*

Здоров, грам,—вип'ю я и сам. *Ил.*

Здоров, сволоче, коли ніхто не хоче!

Прощай, розуме, завтра побачимось! *Бр., Проск., Пир.*

Чарочка коток, котися в роток! *Рад.*

Я такий чоловік: як візьму, то й вип'ю. *Пир.*

11620. Щоб наші діти так вибрикували (бризкаючи з чарки недопите в стелю). *Л., Кул.*

Роди, Боже, жито, пшеницю, а в запічку дітей копицю. *Збр. Лаз.*

Скільки на кожусі стручків, стільки дитини рочків (або: баранців).

Напився як у лісі, а народу як у церкві (коли не скаже за чаркою якого теплого слова). *Кр.*

Польське пиво (добре). *Пер.*

Гарна горілка, коли не з шинка. *Гат.*

О, це Брусилівська! *Рад., Бер.*

Новомлинка—води половинка, а коропська—суца (про горілку. Короп вславився нею праве скрізь по Лівім Боді). *Кон.*

Святій поведілку, не сварись на мене, що я п'ю горілку. *Черн.*

Гірько випити, а жаль покинуть. *Кам., К.*

11630. Погано п'єця — тільки у чарці не застаєця. *Б.*

Ні п'єця, ні остаєця. *Ст. Зб.*

Коли б с'єго добра та хоч ще піввідра. *К. в., Б.*

Пошукаймо указу, щоб нанитись по дру-

тому разу; та як не перервемось, так и по третєму напьемось. *Рад.*

Оце таа запеканка?.. як би ще! *Кр.*

Як випили варенухи, то й загули, як мухи. *Кон.*

И гуляли вони собі день як золото, другий як срібло, третій як мідь, хоч и додому їдь. *Зан. (II, 53).*

Ноги кажуть «ходімо додому», головонька каже «ходім до покою», калитка плеще «напіймося ище, я все поплачу». *Сл.*

Що на дворі дієця, у світлиці забудеш. *Не.*

Як не б'єсся, а к вечору нап'єсся. *Коз.*

11640. Де п'ють, там и ллють ⁽¹⁾. *Ск.* — ... без шкоди не бува — аби здорова наша голова. *Не.* — ... и ллють, там же и б'ють. *Ст. Зб.* — Де п'ють, там и б'ють. *Л.*

⁽¹⁾ розливають. *Кан., К.*

Чуеш, кумасю, шипочко, кришечко, кров бурякова, прищепа тютюнова (то як живочки горілку п'ють). *Сл.* — Кров бурякова, а душа часникова. *Бр., Рад.*

Як пиял, то гумоніли (гомоніли), а до рошоту, то й понімили. *Ст. Зб.*

Коли б вихорів, виболів, що у мене вихилив! *Нос.*

Безодної бочки не наллєш. *К., Рад.*

Хай її зола п'є (з її горілкою)! *Кон.*

Напивбисся шевської золи! *Проск.*

Бодай ёго п'явки пиял. *Кон., Кр., Ш.*

Глядять дорогу. *Лів.*

Дав Бог упитись, та не дасть проспаться. *Кл.* — ... упитись, а п'яний не хоче спати положитись.

11650. Випило залишне, нехай одише. *К.*

Коли ж горілка проїде з милою, — не буде вже в неї першого хмілю. *Гам.*

И хміль пропав! *Лів.* — Де той хміль дівався!

Здівався добре.

Він п'є, та ума не проп'є. *Євх.*

П'яний-п'яний, а об угол не вдаривца! *О., Коз.*

В болоті не без чорта, в сім'ї не без п'яниці. *Кон.*

У п'яниці коли не очі сині, то спина в глимі. *Л., Євх., Ш.*

Дивиця на п'яницю — все одно, що причащавца в Вєдику п'ятницю. *Пир.*

Ганусю, усип мєві осмусю. *Кон.*

Бодай тії пани жили, що гуральні становили: як би не са змируха, то а б аги-

нув, так як муха. *Бр.* — Як би не та си вуха, згинув би козак, як муха.

Давне козацтво само мало виниці, и ёму б ні за що павам за їх дякувать: прислів'я недавніх часів.

11660. Жид а винниця мати не дасть загубати. *Ил.*

Принеси хоч за губою. *Кон.*

Добре ёму й понюхать (п'яниці горілки). *К.*

Добре п'яниці и капля ⁽¹⁾. *Рад., Л., Коз., Кр., Ст. Зб.* — Як п'яниця, то й каплі рад. *Коз.* — П'яниці и капля дорога. *Кр.*

⁽¹⁾ крапля. *Зв., Проск., Дуб., Бер.*

Добро Мацьку ⁽¹⁾ й плітка. *Бр.* — Добро Мацьку и плотка — добра п'яниці капля. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Марку. *Євх.*

П'яниці брязь-брязь! буде бігти через грязь. *Збр. Шей., Коз.*

Додержуй корчми. *Ст. Зб.*

Где пиво чуй, там ночуй.

Пиття — пожиття. *Ил.*

Се зілля кожде вживає. *Л., Кон.*

11670. Хто коршму ⁽¹⁾ минає ⁽²⁾, той щастя не має ⁽³⁾. *Яц., Бер.*

⁽¹⁾ швидко. *Рад., Б., Х.* ⁽²⁾ зазнає. *Зв.*

⁽³⁾ не знає.

Корчма розуму учить. *Бр.*

Хто п'є, тому Бог на пиво дає. *Ст. Зб.*

Блажен муж — до церкви недуж, а до корчми — чім дуж. *Зв.*

Що корчма, то стій; що корч, то блій, — кріпись, а далі ступай. *Ил.*

Як би не діти, то би добре було в корчмі сидіти. *Проск.* — Же би не діти, лише би в корчмі сидіти. *Ил.*

Не п'ить — вмерти, и п'ить — вмерти; так лучше п'ить и вмерти. *Пир.*

«Хоч не з добра, а з наруги людської пішла ся вигадка, але ж навіки дурна, біс ёго батькові!» *Пир.*

Тільки и нашого, що звів та випив.

Бер.

Люде п'ють, так честь та хвала; а ми п'єм, так стид та біда. *Не.*

П'яне, хоч дурне, забува гора (горе), а тверезе — як замкнуто. *О.*

11680. Пий, дялку, горілку — смутку забудеш! *Хар.*

То недужого питають, а здоровому наливають. *Смч.*

Не з добра чоловік лишню чарку вип'є. *Б.*

Не то п'яний, що наперед пада, а то п'яний, що назад пада. *Рад., Пир.*

Не то п'явиця, що н'є, а то, що вииваецця. *Нов.*

Не вино, лиш п'янство проклято. *Кл.*

Хоч п'ян, аби упрям. *Ст. Зб.*

П'яниця—проспиця, а дурень—ніколи. *Об.*

Тверезому можна з п'яним жити. *Кл.*

Годі вже дома пити — ходім в шинок. *Полт.*

11690. Коли не напиваецця п'яним, то лучче пить воду. *Євх.*

«Иш, як він здобрів до неї!»

Не лий! того кури не вибірають.

П'яний собі розум відбирає, а Бог ёму изнов дає. *Кл.*

Пив не најиво, на смерть. *Пир., Кон.*

Не-минай-корчма, не-пролий-капля. *Зв., Чир.*

Та він би маму свою пропив. *Проск.*

«Коли б я не на печі, та не в руках дитина, а б тобі дала осьмухи! уже четверту тягне, стара собака!» — «Не слухай стара!» *Пир.*

Зажирлив очі (упився дуже, або захарлав шо). *Пр.*

Як п'є, то не проливає; як б'є, то добре влучає. *Ил.*

Спився, як Бея.

Король Угорський кінця XII с., що сня ёго панував років зо два в Червоні Русі, доки не пропудили ёго геть.

11700. И астарівся, воюючи, по корчмах вочуючи. *Ст. Зб.*

Ходить до чопа (до шинку). *Б.*

О, вони не п'яниці! мабуть и хліб умочають вже в горілку. *Гр.*

П'є и п'є, нема ёму просипу. *Л., Кон.*

— ... и в'яву. *Ном.*

Що в Бога день, а в ёго очі, як баньки. *Проск.*

Тут така, що в горілці усе б и мокла. *Коз.*

П'є, як в лазні на ніч ле. *Кл.*

Чорно п'є. *Ил.*

Не пролива! *Х.*

У свою голову п'є. *Кв.*

11710. Безодня ⁽¹⁾ бочка. *Ном.*

⁽¹⁾ Бездінна. *Ров.*

Гуля́ бабуля, поки на хребті кошуля. *Не.*

Се не панського ⁽¹⁾ роду — п'є горілку, як воду. *Зв.* — ... а горілочка, як дівочка: зведе хлопця, як дідочка. *Полт.*

⁽¹⁾ Доброго. *Бр.*

И чарка нова, та горілки нема: хилю, хилю — не тече, коло серця пече. *Лаз.*

И ти тут, и я тут — а хто у нас до-

ма? а хто у нас порубає солону на дроба? *К., Кам.*

П'яна баба співала.

Утолив свій масток в животі. *Ил.*

Прояв світ за три гроші. *Проск.*

Де копачі копали, там и гроші пропали (де заробив, там пропив). *Рад.*

Лучче пропить, ніж дїгтю купить. *Б.*

Лата на лату сади, а копіюку на горілку держи. *Нов.* — Латку на латці сажу, шаг на горілку держу. *Пир.*

11720. Заробив на хребет та и в губу. *Ст. Зб.*

Аби в трунок, а на плечах дарма! *Бр.*

Горілку пий та жінку бий — нічого не бійся. *Збр. Лаз.*

Церкву обдирає и корчму латає. *К., Кам.*

Де в Бога коршма, а в того церков (п'яниця, як кликано до церкви, а дорікали коршмою). *Ил.*

«Михайло, ходім до перкви!» — «Нехай-но!» — «Михайло ходім до коршми!» — «Махаймо!» *Руд., Гайс.* — «Тит, ходім молотить!», так він каже — голова болить; «ходім до корчми горілки», то він и біжить (див № 10853). *Рад.*

11726. Як до церкви, то й ноги болять ⁽¹⁾, а як до корчми, то й в боки взявся ⁽²⁾. *Дуб.*

⁽¹⁾ не здужає. *Бр.* ⁽²⁾ помаленьку йде.

11728. Піп каже: «идімо до божиці», а п'яниця каже: «идімо до коршмиці». *Проск.*

Господи вишній, чи я в тебе лишній?.. чи я коли в церкві бував, чи я коли шинки минав? *Кр.* — Господи, за що мене караєш? чи я коли в церкву хожу, чи я коли корчму мину, чи я те не вкраду, що лежить недоладу? *С.* — Боже ти мій, за що ти мене караєш? чи я жінки не вбиваю, чи я церкви не минаю, чи я в корчмі не буваю?... Так ні ж! де п'ють, то там мене минають, а де нагай, та ще й з узлом, там я перший. *Прав. Ниж.*

11730. Куняє й наливає, наливає — випиває, випиває и куняє, — свого віку козацького доживає. *Збр. Лаз.*

Лихо горлом влізло. *Прав.*

Убив чмеля. *Гр.*

Убив муху. *Лаз.*

Бачив вже скляного бога. *Л., О.* — Він геть таки скляного бога держиця. *Коз.* — Стегляного бога поцілувати. *Євх.*

Мені не раз доводилось бачити у міщанства нашого (по різних городах), що

під п'яну руч, найпаче по весіллях, вживають замість пляшки—склянке Прияпове добро. Як тепер пам'ятаю, років коло тридцятка назад, в Переяслові, я зустрів на улиці весілля, що ходили з добриднями; все те було дуже вже на підпитку; хто в скоки, хто в боки—нестемненна бахханалія! а один з добридників частує (и музик, и жінок, а часом хто й з непохожан трапицца): смочуть з Прияпа... Розкажую про се—може воно кому на що знадобиться, хто захоче добрацьця рахуби про того *скляного бога*, хоч певно не од с'єго він узався у нас. Додам ще, що по селах мені нігде не доводилось не тільки бачити, а навет и чути про скляного Прияпа. *Ном.*

Такий, як ясочка.

Саме в красу. *Пир., Ком.*

У п'яти вступило. *Л., О., Ст. 36.*

Оре носом. *Л., О.*

Залити очі. *Л., Ком., Ёвх.*

11740. П'яний, як чіп. *Л., О.*—... чопок. *К.*

П'яний, як земля. *Бер., Рад., Л.*

Ложки до рота не донесе. *Л., Пир.*

Пішов меж милі та меж любі, та й вкинув у голову. *Пир.*

Напився так, що аж очі побаклучились. *Ком.*

П'яний, як ніч. *Ск.*

И вночі, и вдень завше ёму ніч. *Проск.*

Набражився, як п'яниця. *Коз.*

П'яний, аж валяецця. *Лів.*

П'яний, як швець. *Проск.*

11750. Хоч возьми та й викрути. *Бр., Л., Пир.*

Підгуляв, що й з копитів збився. *К., Кам.*

Добре цівкою смикнув. *Л.*

Напала брага на врага. *Гр.*

Він такий, що й стежки не бачить (п'яний чи так дурний). *О.*

Ходить такий, як квач. *Ком.*—П'яний, як квач. *Л.*

Язика не поверне, неначе він ёму повстанний. *Х.*—Язык, мов повстанний. *Лів.*

Хоч ёму зуби вибери. *Бр., Л.*

Підтопавсь. *Чор. Рад. (380).*— Підтомилась (або: Підтупалась). *Ном.*

То сторч, то боком (дійшов). *Ком.*

11760. Чмілі гудуть. *Бр., Прав. Ниж., Лів.*

Гуде, як у повітчика в голові (що все п'яний). *З.*

Напились до положенія риз. *Пир., Черн.*

Голова в пірзі, борода в коччі (в клоччі), а душа в гайні. *Кам., К.*

Аж чурина курить (гак випив). *Бр.*

Заліг, як собака в грубі (як лежить з горілки). *Рад.*

Взявся п'яний за тин, як за попа триця. *Пр. в Ст. 36., У.*

Бач, як качки заганяє. *Бр., С.*

Мисліте пише (виписує). *Полт., З., Л., Пир.*

Отак чорт п'яних бере! *Л., З., Хор., Ёвх.*

11780. Світ як банька, а люде як мухи. *Кам.*—... перед ним літають. *Бр.*—Світ, як світ, а люде, як баньки. *Проск.*

Не добача—п'яний, або слабій.

Як вип'єш дві-три, то неначе замакітриця світ. *Пир.*

Як кием набито в корчмі людей. *Ст. 36.*

Там (в шинку) іх розмаїтих. *Бр., Ком.* Хто в корчмі служить, тому в броварі платять. *Ил.*

Де Біг церкву ставить, там дідько коршму.

В коршмі нема пана.

В шинку такий закон: за панібрата. *Ком.*

Тут пити, та не тут спати: треба ёму кием дати и кожух зняти. *Ст. 36.*

Взяти на вишинк. *Гат.*

11790. Де добре пиво, не треба й віхи. *Ил.*

Собака бреше, а ГІСТЬ іде. *Не.*

Дош ідеть, а гость ідеть. *Ст. 36.*

Сорока скрекоче, гості каже. *Дуб.*

—... скрекотала, гості (¹) казала. *Рад.*

—... скрікоче (²), гості будуть. *Ёвх.*

(¹) гостей. *Нос.* (²) скрегоче. *Бр., Л.*

—Такою примовкою стрічають несподіваних гостей. *Нос.*

З поля вітер — будуть гості. *Л.*

Не в чім котка лапу лизала—аж гостя казала. *Ст. 36.*

Кішка вмиваецця—проти гостя. *Пир., Л.*

Искра до покуття спажнула (гості будуть). *Пир., Ком.*—Искра з печі скакнула. *Ном.*

Хтось поспіша.

Як полєннеця за іжею.

Пришли, Боже, гостя—аби добрий. *Бр.*

11800. Принеси, Боже, здалека родичу, то ми и в буддень (¹) зробимо неділю. *Ос. 2 (194).*

(¹) в будні. *Коміс.*

Доброму гостю и (або: Як гарний гість, то й) так ради. *К.*

Любого гостя весною частують медком, а в'єсені молочком. *Дуб.*

Милій гість не часто бував. *Бр.*
Як би він прийшов, то и борщу не треба. *Коз.*

Коли б дав Бог гостя, то б и ми пожилися коло гостей. *Бр.*—Принеси, Бог, гостя, то и ми напьемся. *Прок.*—Дай, Боже, гостя в дім, то и я напьюсь при нім. *Ил.*— Нанеси Бог гостя, то и хазяїну добре. *Збр. Лаз., [Сос., Ст. Зб.]*.— За гостями та й нам добре. *Ном.*

Неси, Боже, в чоботях, дамо личаки (хто пізенько в двері добуваецца). *Прав.*

«У нас хата на помості, просим брата в гості!»—«И тут тії сидять, що добре ідять!» *Чир.*

В рукопису д. Марковича так стоїть: «У нас хата на помості; просим брата в гості, и тут тії сидять, що добре ідять.» Своїми зупинками я надав таке розумій, з яким мені лучалось чувати. *Ном.*

Хоч заглянь у хату. *Чор. Рад. (291).*
Хоч наплюй у хату! *Л., Кон.*

11810. В чім зван, в тім прибувай. *Пр. в Ст. Зб.*

Закрився очима й плечима. *Прав. Ниж., Лів.*— Заверися плечима в світ за очима. *Ст. Зб.*

Забувсь, відкіля и двері відчиняюцца. *Лів.*

Не цурайсь хліб-солі. *Кулж.*

Меже людьми треба бути людьми. *Ил.*
Нехай буде хоч при людях, коли не на люде. *Бр.*

З головою не жить, а з добрими людьми. *Кон.*

Риба рибою живе, а люде людьми. *Ил.*
На купий бенкет—хоч на неділю. *Лів.*
Будемо гоститися: то у вас, то в тебе. *Бр.*

11820. Чи ся врачимо, чи не врачимо, — нехай ся хоть побачимо. *Ил.*

Святимлося—через долинку та в гостинку. *Збр. Лаз.*

Шуни до куми! *Ил.*

Запряжу бугая: куди люде, туди й я. *Рад.*—... запряжу я другого, сідай, жіночко небого. *Кон.*

Стукотить, грукотить... «А що там?»—«Кобиляча голова лізе!» *Євх.*— Стукотить, грукотить кобиляча голова. *Л.*

Ти знай, кому сказати *май-бог*, або *добрідень*, а кому *день добрий* (лучшому—*день добрий*). *Рад.*

Здорові були и Богу милі (як кого довго не бачили). *Шей.*

Дай, Боже, час добрий. *Ск.*—...пору добру. *Рад.*—Час добрий. *Кон.*

Добрідень *Об.*—День добрий. *Г., П., Пол., Л.*

«Помагайбі!»—«Бодай здоров!» *Ст. Зб. 11830.* Слава (або: Богу) Ісусу Христу (замість здоровкання)! *Бр.*

З святим днем будете здорови. *Нов.*— Будте здорови з сям днем. *Л., Б.*

Будте здорови з тим, що сегодня. *Пол., Лів.*

Здоров, куме-Науме! *Я.*

Здрастуйте! Чи кріпкі, чи міцні? *Кон.*

На пса уроки, на kota помисл! ⁽¹⁾. *Ил.*

Стривши несподівано приятеля.—⁽¹⁾... уроки, на бігуна помисл. *Ст. Зб.*

Добривечір вам! чи ради ви нам (кажуть веселі гості, увіходячи)? *Прав.*—... як ради будете, то й горілочки купите, то й спасибі вам. *Кон.*

А я слідом за дідом. *Пир., Нос.*

Як уведе, а там рід, або товариство.

«Слихом слихати, видом видати!» (кажуть милому, та нечастому гостю).—«Давайте приску ноги посипати!» (каже гость). *Євх.*

Слихом слихати, видом видати! *Дуб., Пр., О.*— А, слихом слихати! *Л., Пер.*—... в вічі видати! *Л., Пир., Пр., Б.*—... видати—чи по волі ⁽¹⁾, чи по неволі? *Зв., Пир., Кр.*

⁽¹⁾ а чи по добрій волі. *Бер.*

11840. «Питайте нас, чого ми прийшли до вас!»—«Скажете!» *Кон., Л.*

Вам наші голови. *Гат.*

Як бачились в горосі та й досі. *Об.*

Що там чувати коло вашої хати? Бик чи привик, телиця чи веселицца? *Ил.*

А як ся кінь хамутний має? *Войц.*

Ніби на Підляссі, в якісь Мостовій, приятелі так витаюцца.

«Як ся маєте?»—«Посередині: як вчора, так нині.» *Ил.*

Чи ще ви живи, чи душею не наложили? *Б.*

Не питай «як ся маєш»,— подивись, то пізнаєш. *Ил.*

Перебиваємся, то сім, то тім боком. *Л.*— Перебиваємся то сяк, то так. *Пир.*

«Як поживаєш?»—«А так собі—то боком, то скоком.» *Пир.*

11850. «Я думав, що тебе нема.»—«Е, ледачого Бог не візьме!» *Бр., К.*

«Ну, як же поживаєш?»—«А що мені діецця! живу помаленьку, з ноги на ногу.» *Ном.*

Жив, та горбат. *Ст. Зб.*

Жив-жив, та побачився.

Вода з водою зійдеця, а чоловік з чоловіком. *Ил.*

Гора з горою не зійдеця ⁽¹⁾, а чоловік з чоловіком зійдеця ⁽²⁾. *Ск.*

⁽¹⁾ не сходяця. *Бер., Кр., Кулж.* ⁽²⁾ чоловіком як раз. *К.*

Розцілувавсь, як Жид на шабаші. *Євх.*
Смокче ⁽¹⁾, як уж жабу. *О.*

⁽¹⁾ Жус. *Рад.*

Сядьмо на колоді, поговорім о пригоді.
Ст. Зб.

Сідайте, щоб усе добре сідало! *Лів.*

11860. Сідайте ⁽¹⁾, щоб старости сідали.
Об.

⁽¹⁾ в нас дівка е. *Бр.*

Сядь, нехай поли не вісять. *Бер.*

Сідайте, щоб рої сідали. *Бр., Кон.* —
Щоб рої роїлись и старости садились. *Б.*
Садн, Боже, все добре! *Кр.*

Сідайте ⁽¹⁾ в ряд, щоб Бог був рад.
Бр., Збр. Лаз.

⁽¹⁾ Сядьмо. *Пир., Сос.*

Сядь коло порога, то будеш на покуті;
а сядь на покуті, то будеш коло порога. *Бер.*

На покуті—не піп, так кутя, або дурень без пуття. *Об., Євх.*

Дорогі гості, а нічим приймати. *Бер.*
—... потчувать. *Павл.*

Прийшов гість, та на голу кість. *Бр.*

Пора до двора. *Об.*—... сходить місяць и зора. *К.*— ... двора, а додому час. *Ст. Зб.*

11870. Пора з двора.

Скільки ми сидіть, то все треба йти.
Ном.

Як ми сидітимемо, то наш и коровай не зійде (як кажуть—посидіть би). *Рад.*

Треба йти до господи, щоб не було б шкоди. *Б.*

Шукайтесь за гостей. *Л., Пир., О., Ст. Зб.*—... бо ми ще не переставали красити. *Рад.*

Люде добрі, хата тепла. *Лів.*—... кабаки доволі ⁽¹⁾. *Ном.*

Чого іхать, чом не застацьця? — ⁽¹⁾ істи та спати. *Гр.; ну и зімуї. Зал.*

«Гуляйте!» — «Гуляли б, та хліба не брали.» *Лів.*—... а ви б дали, так у вас діти мали. *Кр.* — ... не брали, а ви свого не дасте. *Б.*

«Стій, Уляно, бо ще рано!» — «Стояла б, так хліба не брала, а ви свого не дасте.» *Пир., Кон.*

Бувайте здорови (прощавця)! *Пир., Кон.*

Здорові будьте и нас не забудьте, бо и вас нема чого хвалити. *Проск.*

11880. Забачимся на жидівського Юря.
Проск.

Дай, Боже, на тім світі побачицьця. *Н.*
Бувайте здорові, мої чорноброві! кліпайте очима (плачте), коли ласка ваша.
Збр. Шей.

На добраніч, усі блохи на ніч! спать до півночі, витришивши очі. *Ном.*

Идіть здорові, колнсьте змолоди, — а ми пустим нараз, та й за вами зараз.
Шей.

Най вас Бог шасливе провадить и в найбільше болото посадить. *Шей.*

Пішого до воріт, кінного до коня. *Б.*

А що це кум кума провозжав? *Павл.*

Як довго процаюця. То, кажуть, провозжаючи кум кума у метелицю, обидва померзли.

Було що істи й пити донехочу. *Рад.*

Було що істи й пити, тільки привуки не було. *Войц., [Ил.]*.—Усе було гаразд, тільки примусу не було. *Кор.*

11890. Так то від своїх и вирвацьця.
Павл.

Гарні гості, та не в пору. *Кон.*

Лучче в боцці, неже в чужій головці.

Пр. в Ст. Зб.

Хорошні ⁽¹⁾ гості, та в середу ⁽²⁾ трапнялись. *К., З., Кр.*

⁽¹⁾ Дорогі. *Дуб., Коз.; Добрві. Рад.*

⁽²⁾ п'ятницю. *Зв.*

Гість непрошений не дуже буває тучений. *Ил.*

Де не просять, там кнем виносять. *Бр., [Прав. Ниж., Ил.]*.

Непроханий гість гірше Татарина. *З., Л., [Зв.]*.

Незваному гостю місце за двермі. *Я.*

Прийшли непрохані, то й підем некохані. *Л.* — ... неметені, підем нескребені. *Л., Пр.* — Прийшов непроханий ⁽¹⁾, піде недякуваний ⁽²⁾. *Рад.* — Пришов незван, пошов неслан. *Ст. Зб.*—Як прийшов незваний, так и иди неотсланий. *Гл.*

⁽¹⁾ непросені. *Бр.* ⁽²⁾ недякувані.

Принесе біс кума—та не буде ложки. *Ст. Зб.*—Прийде кумець на обідець, а ложки не буде. *Ил.*

11900. Якій гість, така ёму й чість. *Об.*

Сяде курка й без підклада. *Бер., Коз.*

Сідайте — на чім стоїте. *Л.*

Просимо істи, та нігде сісти. *Кр.*

Є що й істи й пити, е по чому й походити, тільки ні на чому гаразд гостей

посидити. *Ком.*— Їсть що їсти, та ні на чім сісти. *Лів.*

Знають гості й самі, що вони нудні,— ато чого б вони калантарили (проти кле-коту збитнього). *К.*

Посидять-посидять, та й далі пійдуть. *Л., Кр.*

Бери, чорте, гостя, а музику посла. *Не.*

З ложкою—до стола, на дурницю—до села. *С.*

Гарні (або: О, любі та милі) гості, та в двері не потовпляця. *Зв.*

11910. Шануйся, як вом ведуть. *Ст. Зб.*

Прошу на виступці. *У., Л.*

Ото Бог, а то ⁽¹⁾ порог. *Пр., Пир.*

⁽¹⁾ Оттут Бог, а тут. *Кулж.*

Пороги оббивати. *Л., Гр., Ст. Зб*—... одбивати. *Нос.*—... перебивати. *Бр.*

Дарма верба, що груш нема—нехай и не родять; не бувають гості—нехай и не ходять. *Кр.*

Нехай до ёго піп з кадилом прийде, а не я. *Кр.*

«Так просили, так не пускали!...» — «Куди?»—«В хату!» *Кулж.*— Прохали, та в хату не пускали. *Євх.*—Так нас не пускали—до хати... а так приймали, так приймали—все з стола... та ми посиділи на покутті—знадвору—та й додому пішли. *Кажки.*

Як тато псів накупив, то чорт до ёго не приступить (кажуть, як не раді їм в гостях). *Бр.*

Положили Савку на голу лавку. *Нос.*

Як хто жалкуецця, що погано вита-ли, то так жартують.

Хоч не нагодували, аби запрохали. *Кан., К.*

11920. Їх гудьмо и в них будьмо. *Бр.*

Коломию ⁽¹⁾ гудьмо, а в Коломні будь-мо. *Ил.*

Стародавнє місто при Пруті, нині об водове.

На проханого ⁽¹⁾ гостя багато треба. *Ск., Кулж.*

⁽¹⁾ жданого. *Л.*

Гості першого дня—золото ⁽¹⁾, друго-го—срібло, а третёго—мідь, хоч додому ⁽²⁾ їдь. *Пир., Кр., Нос.*

⁽¹⁾ злото. *Проск.* ⁽²⁾ хоч и к чорту. *Рад.*

Гость до трёх дней. *Л., Ст. Зб.*

Сиділи до сії неділі. *Нос.*

Різдвянні гості. *Ном.*

Кажуть про гостей, що довго гостю-ють. Приїхав до чоловіка на Різдво зять

з дочкою, та й сидять и сидять: вже й Водохрища пройшло, масниця набли-жаецця, а вони додому и не думають. От чоловік той и прибрав ярміс... Од-ного ранку снідають, а отаман під вік-но: «а чи нема», каже, «в вас різдвя-нних гостей?» — «Та ні, нема!.. а хіба що?» — «Та таке й таке діло — указ прийшов!» — «Ні, Бог милував, нема... Ну», каже, «діти», як отаман пішов со-бі, «треба вам втікати!», и нарав, що він їх в мішки позав'язує и вивезе з села, ніби просо сіять їде. Так и зро-бив; тільки на тім ще не окопилось: перестрів отаман и, все таки допитую-чись різдвянних гостей, добре разів кіль-ки потяг ціпурою по мішках, найпаче, де був зять... Брехенька ся довга, и тесті чматовиті инді дуже добре рос-казують її своїм зятям, як ті загостю-юця...

Аби з чим-небудь за стіл завести, а зза стола й самі вийдуть. *К.*

Ситого гостя добре годувать. *Рад.*

Щоб було на горілку и на тарілку. *Рад.*

11930. У багацтво не вдярає, а чим має, тім витає. *К., Кан.*

Чужий лоб скубши, треба й свого на-ставити. *Бр., С., Зв., Кан., К., Мир.*

Хоч застався, а постався. *Ск., Ст. Зб.*

Для гостя, для податків.

Як дома пироги, то й в гостях пиро-ги. *Євх.*

Коли сусід, як мідь, тоді проси ёго на обід. *Ил.*

Хто на чужий обід ся спускає, той з голоду вмирає.

На чужий обід иди, а свою ложку з дому бери. *Бр.*—... иди, та з своєю лож-кою. *Пр., Кон.*

Своёго в гостях не забувай, а чужого не займай. *Ст. Зб.*

Гостя подорожного прийми, бо так об-реше всюди, що и очей нігде показати. *Проск.*

Гість лави не засидить, ліжка не за-лежить. *Ил.*

11940. Клади перед людей хліб на сто-лі, будеш в людей на чолі. *Ст. Зб.*

Де люблять ⁽¹⁾, там не учашай. *Проск.* —... де не люблять ⁽²⁾—не бувай. *Лів., [Бр., Рад., Ил.]*

⁽¹⁾ просять. *Бр.* ⁽²⁾ не просять — зо-всім.

У гостині остатній починай їсти, а пер-вий переставай. *Ил.*

Гість—невільник. *Ос. 2 (190), [Ст. Зб., Кон.]*. — ... ляже, хоч у перину по-ложать. *Бер.*—... як невільник: де поса-дять, там и сидить. *Проск.*

Гость хазяїнові не указчик. *Зал.*

Гості обідом прив'язані. *Смуц.*

Гостям а ні вон (не можна вийти, не-года). *Рад.* — Живому чоловікові не за поріг. *Кр.*

Де чують, там и ночують. *Нос.*

Гостям сміх, а хазяям слізи. *Бр.*

Гірка гостина, коли лиха година. *Ил.*

— Не мила и гостина, коли з дому з сваркою вибираєцця. *Проск.*

11950. Кого болять кості, той не думає в гості. — Гості обідять кості. *Кр.*

Де все гостина, там голод не далекий. *Ил.*

«ХЛІБ та СІМЬ!» — «Імо та свій!» *О.*
— ... а ти в порога ⁽¹⁾ постій.» *Лів.*

⁽¹⁾ а ти не маєш, то. *Бр.*

Теща жива! *К., Пер.* — Ну, ще твоя теща не вмерла! *З.*

Поспів на обід.

Хто пізно ⁽¹⁾ ходить, той сам собі шкодить. *Об., Ст. Зб., Яц.*

⁽¹⁾ нерано. *Лів.*

Два третєго не чикають. *Руд.*

Опізнився козак, так будеш и так. *Збр. Лаз.*

Пришов рано — аж не дано. *Ст. Зб.*

Присямо імо, а як прийдете до стола, в чоло ложкою дамо. *Шей.* — ... як прийдеши, то в лоб ⁽¹⁾ дамо. *Бр., Зв., Л., Кр.*

⁽¹⁾ дулі. *Рад.*

«Час обідать!» — «Присямо!» — «Нехай Бог благословить!» *Бр.* — «Наповняючи!» — «Присям обідать (або: Присямо милости)!» — «Спасибі!» *Рад.* — «Присямо обідать!» — «Нехай Бог наповняє!» *Зв., Кон.* — ... Бог дає повне все.» *Бр.*

11960. У доброї господині нема ніколи по обіді. *Ил.*

Лихий передобідок и найліпший ⁽¹⁾ обід поспеє.

⁽¹⁾ Мале снідання великий. *Ст. Зб.*

Поснідай трошки — на обіді менш з'єси. *Коз.*

Один хоч иззіж воля, то все одна хвала. *Рад.*

Первий кус усєму голова. *Х. Зб.*

Первий шматок ззіси у смак, а другий уже не так. *Євх.*

Стіл кривий (коли не поставлено). *Пир.*

Уміла, кумо ⁽¹⁾, варити, та не вміла давати. *Л., Кон.*

⁽¹⁾ Вмілисто, кумцю. *Руд.* — А та подала порося, як Циган вже наївся. Кажуть, як подадуть ласу потраву, як уже

добре підхарчилися. *Ном.* — В десять кіп казок се з довгої брехеньки. Циган пішов косить до чоловіка та й почав увилювать, так той єму и одскородав: раз те, що цілий день голодний мусив косить, а за вечеркою подали ковбасу, як уже Циган наївся. Циган и сказав ото.

Добра кванька, та нема лоньки, хіба буду пальком. *Л.*

Хоч не багато ⁽¹⁾, та на тарілоці. *Коз.*
— В мене так: хоч рак, та на таріліці. *Кон., Лев.*

⁽¹⁾ трошки. *Бр.;* за копійку. *Р.*

11970. Не їж в шапці, бо твоя жішка буде мати дурного чоловіка. *Не.*

Хтось буде шанувати: коли не зруч, то навкида. *Л., Пир.*

Каже, поленувшись.

За ідним присідом вечєра з обідом. *Бр.*

«Гаряче!» — «Студи, дураче — під носом вітер.» *Зал.*

Не бійсь, (ложки) до вуха не помешеш, а до губи. *Бер.*

Як скажуть — темно істи.

Начинайте, тату, — мати ість. *Гр.*

Перекуси, та батькові дася. *Ст. Зб.*

То слабого питають, а здоровий, що пійме, то змеле. *Бр., [Проск.].*

Гостик за стіл, а лишній — хоч и від стіла. *Нос.*

Савка в кут, коли гості суть. *Ил.*

11980. Іжте гості, а ви, діти, джа ⁽¹⁾!

⁽¹⁾ ша. *Нос.;* нуте! *Зв.;* а ти, жінко, джа! *Л.*

Іжте гості, а мати наїсцця и коло хати. *Збр. Лаз.*

Будем істи, та не всі. *Ск.* — ... «Хіба вас дома не буде?» *Ном.*

Чоловік заколов кабана, порасцця вже коло єго в хаті, коли входить Циган: «Сада, пане господарю...чи то пак, добридень!» — «Добридень, сідайте у нас.» — «Ах, то-то істимемо, пане господарю!» — «Не знаю, чи всі.» — «Хіба вас вдома не буде?» *Казкм.*

Кожному старцю по ставцю (дерев'яна тарілка). *Збр. Лаз.*

Кажуть з серцем, як сім'я не вкупі ідять.

Сядьмо, старий, в парі, щоб гречка родила. *Зал.*

Пословиця говорицця ⁽¹⁾, а хліб ісцця. *С., Кан., К.*

⁽¹⁾ Мова мовицця. *Кан., К., Пир.;* Мова ся мовить. *Проск.*

Говори, та годуйсь. *Зв., Л., Пир., Н.*
«На вареника та пом'яни чоловіка Ка-

леника!»—«Чорт би твого батька з Калеником, попік руки вареником!» *Л.* — «На, відусю, панпушку, та пом'яня дочку Марушку!»—«Бодай чорти твого батька з Марушкою, попік руки панпушкою!» *Кон.*

Мене ззіж, сквородку ззіж! *Ном.*

Жартують вноді над хазяйкою, як коло миски добрі мельники, не надасть страви... То якийсь Москаль, в Таган-розі чи-що, задумав сластєни пекти и продавать. Коли и натрапив на якогось заробітчанина: «ти», каже, «заплати мені—коповика чи що, а я тебе сластєнами нагодую».—«Сількись!» И почали, — той пече, а той ість: як напече оце ваганки, то той згребе обома руками, видавить олію, та и в рот... Звісно, скільки можна чоловікові так ззісти, та ще як вимутюржався добре! так що Москаль, пік-пік, та ото й каже...

От, іж, дурню, а не бреши. *Проск.*

11990. Іжте, та в очі не лїзьте. *Л., [Нос.].*

Іж, свине, м'ясо. *Кон.*

Іж, дурню, бо се з маком. *Зв., Проск., Гат.*

Іжте, добродію, суху рибу, а на сиру вибачайте. *Ост.*

Лягай потапці, впустивши в юшку. *Пир.*

Іж язик, та не ходи до музик. *Кам., К.*

Кажуть дівчатам, як у страві буде язик — се б то, не вдавайсь в гулюю щоб не оббрехали язиками.

Сёрбай, не дбай: хоч рідке, аби багачько. *Ил.*

Сёрбайте, хлопці, юшку, а риба насподі. *Євх.*

Се скидає на ту брехеньку, як один чоловік обід ставив: вирубав оподонку, поклав хліб, ложки, старців посадовив... іжте, мов, люде добрі, щербу, а там и рибка насподі. *Ном.*

Іжте, діти, сити—на дні патока буде! *Сос.*

Сёрбай (1), Мартинс, мати ще підкине. *Зв., Пр., [Бер.].*

(1) Лягай. *Бр.; Тріпай. С.; Потягай. Лаз.*

12000. Сёрбай (1), Андрушка (2), юшку. *Кр.*—... мала мати свиням дати, та ти нагодився. *Л.*—... юшку: м'ясо дороге, на три копійки мало дають. *С.*—... юшку, а я буду м'ясце, бо мене дитина спе. *Бр.*—... юшку, на дні рибка есть. *Коз., Черн.*

(1) Хлѣбай. *Бр., Л.; Хлящи. Коз., Сл.; Тріпай. С.; Хлѣбця. Черн.* (2) Андрушко. *С.; Андрушка. Коз.; Андрушка. Бр., Черн.*

Іж, бо равнѣ собакам (1) викину. *Л., Б.*

(1) свиним. *О.*

Іж, Левку (1), хоч и глевко. *Л., Кон.*

(1) Бери, Левко. *Ст. Зб.*

Поживай (1), Хведьку, то хрін, то (2) редьку (більш нічого). *Ном., [Бр.].*

(1) Приймай. *Уш.* (2) мід и.

Поминяючи мак, іжте й так. *Рад.* — Споминяйте мак, та наїстєся й так. *Бр.*

Іж та вдавись та на кольку зопрись, а з кольки на грушу—розчепірів чорт твою душу. *К., Кам.*

«Іж, кумасю, хліб хоч позичений!» — «Та дарма, кумочку, мені єго не віддавать!». *Євх., Рад., [Ст. Зб.].*—Іж, куме, хоч позичений. *Л.*

Оце ість! так як горобець. *Пир.*

Не косарі ви (гостям, що небірчі до іжі)! *Пир.*

Не зийде твій коровай (тому, хто одстає з іжею). *К., Кам.*

12010. Ззіж гарбуза, а подивися на вербу, знову буде кортіти. *В.*—Гарбуза наїжся, а на вербу подивися, то й станеш голоден. *Г.*

На ласий (1) кусок найдецца (2) куток. *Ск.*

(1) На ласний. *Бр.; Сласний. Нос.* (2) найде.

З насилу люде розживаюцца. *Рад.*

Череве не дерево—подасцца. *К.* — ... розійдецца. *Євх.*

Хоч живіт розсядецца, та дар Божий не зостанєцца. *Зв., Л., Пир.*

Добрі жорна все перемелють. *Пир., [Кл.].*

На добрий камінь, що ни скинь, то змеле. *Ск.*

Що Литвину шкодить, то Русьну помагає. *Проск.*

Всяк пан своєму животу. *Гл.*

Торкни в губу. *Ном.* — Торкай, тату, в чортову губу. *Кр.*

12020. Не вірь губі, положи на зуби. *Ил.* — Губі відди віри не май (або: Не треба віри доймаги губі, бо як в неї торкнеш — аж захочеш). *Ст. Зб.* — Не вірь губі: покоштуй, то захочєцца. *О.*

Нум істи гостинець, щоб наш гість не старівся. *Пер.*

Іжте, умочайте, на друге вибачайте. *Пир.*—Іжте, гостоньку, пийте, мачайте, а рештою вибачайте. *Проск., Нос., Євх.*

«Та кушайте, панове гости!»—«Та вже, дядьку, тут ти сидять, що добре ідять. Уже за ухо не понєсемо, а просто в рот.»

Б. — Тут ти сидять, що добре ідять.
Ст. 36.

Я тобі хотів би неба прихилити! *Проск.*
— Рад би неба прихилити, та не хвищ-
ця. *Зв., Бер., Рад., Л.*

Як неспромога почастиувать гостей.
Рад.

Ну, прошу вибачить, пробачте, гості
мої: не скупость, така ⁽¹⁾ спроможность.
Ос. 15 (XIV, 89). — Поживіцця, люде до-
бри! не скупость, тільки така сила!... на
що мали, на то приймали. *Бр.* — Не ску-
пость, але лихая сила. *Ил.* — ... така
зможность. *Кр.*

⁽¹⁾ Вибачайте, добрі люде! наша щир-
ность, та не. *Рад.*

Не змоглись на евангелію, цілуйте псал-
тирю. *Криски (Кр. п.).*

Перво сказано попом села Покошич
до мирян після грабїжки лядської села
й церкви! (Од *Гаврила Оболонського*).

Вся причина перед очима (як подадуть
сраву, припрошуте). *Рад.*

Кий на кий вадить, а хліб на хліб не
вадить. *Об.* — Хліб на хліб не вадить.

Хрест на хрест не вадить, а кий на
кий вадить (як хто перехристицця уже, а
єго просять ще істи). *О.*

12030. Не вставай изза обїду, — ще в
печі долото жарене. *Коз.*

Годі, куме, істи, бо не буде на пиро-
ги місця. *Ил.*

Іжте борщ, капусту, бо пироги несуть
(несуть и не суть).

Нехай Господь наповняе до віку! вже
довольнились. *Ос. 15 (XIV, 89).*

Очі зглянуцця, та живїт не пристане.
Ст. 36.

Рад би очима істи, та в пельку не лі-
зе. *Евх.* — Очі б іли, а губа не хоче. *Г.,*
П. — Ів би очима, та душа не приймае.
Проск.

Не йде на душу. *Пир.*

Через душу ім. *А.*

Як зав'язано. *Ст. 36.*

Чи все те спожить, що в чужій хаті
лежить. *Нос.*

12040. Усєго хліба не переїси. *Збр.*
Лаз.

Хоч вочам стидно, та животу зачісно
(звичайний гость жартує). *Нос.*

Упивсь від тука цїєї господи. *Гат.*

Є в нашого пана свата, ще й буде.
Кан., К.

Скільки ни сидїть ⁽¹⁾, то не заспіваш.
Л. — Іж, покиль заспіваш. *Гр.*

⁽¹⁾ Скільки іж.

Доки іж, то не забагатієш, тільки за-
череватієш. *С.*

Доти гость и мав, доки не помгав.
Нос.

Поти гості сидять, — не наїдцця. *Гр.*

Сиди, бабко, як сиділа. *К.* — ... а баба
й сидить до послїднєго *Бр.*

Як хто пересидить за столом усіх.

Нїхто тебе в куми (або: тавцювать) не
вїзьме. *Зал.*

Як за їжею захристять.

12050. Нуте бо вже: за Бога, та в
шинок (жартують, як пора зза столу у-
ставать). *Кр.*

Так хапались, що й вечерять не ня-
лись. *Коз.*

Не здякуюсь. *Пир.*

Покорно дякувать. *Зв., Бер.* — ... спа-
сїбі благодарствую. *Пир.*

Спасибї! *Об.* — Спаси біг! *Прав.*

Велик спасибог. *Ст. 36.*

Дай, Боже, наперед бїльше (хліба чи
чого хазяїну и д.)! *Бр.*

Поздоров, Боже, того, — ми в кого.
Нос.

Роди, Боже, и на каменї. *Рад.*

Спасибї Богу ⁽¹⁾, усім святим, и вам —
за хліб за сїль ⁽²⁾. *Кон.*

⁽¹⁾ Матерї Божї. *Ном.* ⁽²⁾ и тобі ха-
зїїне, и тобі хазяїко, и вам діти.

12060. Хай вам Христос приспоря, чо-
го ви у Бога просїте! *Кон.* — Нехай Бог
приспоря. *Дуб., Б., Кон.* — Приспори вам,
Господи! *Пир.*

Сян небесний нехай вас пострїчає! *О.*
Споря ⁽¹⁾, Боже, хліба-соли и всєго
доволї. *Кон.*

⁽¹⁾ Дай. *Бр.*

Нехай вам Спаситель помагає. *К.*

Хай вам Бог поповняє! *Кон., Бїм.* —
Хай вас Бог не оставить, чо-го ви в Бо-
га просїте! *Кон.* — Нехай вам Бог наго-
родить и наповняє, чо-го ви в Бога же-
лаєте! *Бр.* — Нехай вас, добродїю, Бог
щанує и вашу честь. *Не.*

Господи пострїчай, Духу Святий! *Не.*

Попили вам, Боже, на сїм свїті пав-
ство, на тїм свїті вічнеє царство! *Кул.*

Богу хвала, що ся душа напхала. *Ил.*

Спасибї ні за що, дай, Боже, нічим
одячить (жартують, дякуючи за хліб-сїль,
— звїсно, у своїх або-що). *К.*

Спасибї за рибу, а за раки нема дя-
ки. *Л., Коз., Б., Ос. 3 (VI, 18).*

12070. Спасибї козиному рогу, кози-
ній головці, и вам пани-молодці. *Бр., Р.,*
Кон.

Спасибі Миколі, наївся доволі: хлестав-хлестав, та й голодний став. *Бр.*

Спасибі Богу і мені, а господареві ні: він не нагодує, так другий нагодує, а з голоду не вмиру (запорозька). *Кул.*

Спасибі за закуску—що ззів курку й гуску. *Кр.*

Спасибі за обід ⁽¹⁾, що наївся дармоїд. *Кр.*

⁽¹⁾ Біг запласть. *Бр.*

Спасибі за підлудень, що наївся, та й голоден. *Ком.*

Спасибі за росіл, а хліб свій, та і сіль. *Ст. Зб.*

Спасибі за хліб, за сіль, за кашу, за милость вашу! не тут би був, де явде; не се б ів, що мише—голодни б не сидів: наївся, як бик; перепавсь, як смик; голодни, як собака; на пузі хоч вош убий. *Кр.*

Благодареники за вареники. *О.*—... а галушок и в вічі не бачив. *К.*—... вареники: каші не ів, борщу не ⁽¹⁾ бачив. *Пр.*

⁽¹⁾ борщу чорт ёго й. *Ном.*

Спасеть Бог твою душку на колючу грушку, на пень боком, на спичку ⁽¹⁾ оком. *Об.*

Чекарь так дякує після їжі, як нема старших, и найпаче, як у кожного був свій хліб: пустота!—⁽¹⁾ на шпичку боком, на кілочок. *Кан., К.*

12080. Нехай вас Бог благословить и стара Комнацька, що в небі. *Бер.*

Ні за що! *Об.*—Богу дякуйте!—... Господеві! *Б.*—Вибачайте! Богу дякуйте! *Бр.*—Дякуйте Господеві! *О.*—Спасибі й вам! дай, Боже, здоровья за ваше приятельство! *Ком.*

Що Богу, то Богу, а що людям, то людям. *У.*

Кажуть, як хазяїн одкаже «Богу дякуйте». Є брехенька, що у хазяїна одного з гостем и до бійки дійшло за се «Богу дякуйте». Хазяїн «та ні за вішо ж кажу—Богу дякуй!», а той: «то що Богу, то Богу, а то таки й тобі»; а далі: «а то й тобі, скурвий сине!» и д.

Нема звідкіль, нема за що (жарт на подяку). *К.*

Не се прохали! *Кр.*—... вибачайте. *Ил.*

На те просили, що в рот носили, — звинайте! *Нос.*

Своя сила в рот пошла (ня подяку за хліб-сіль). *Нос.*

На що нас Бог споміг, тим и приймаєм. *Бр.*

Чим багаті, тим и раді. *Прок., К., Гр., Ст. Зб.*

Яка заможність, така й скупість. *Євх.*

12090. Чим хата має, тим и приймає. *Бр.*

Чим хата багата, тим и рада. *Нос.*

Вашим даром, та вам же ⁽¹⁾ чолом. *Кулж.*

⁽¹⁾ та до вас. *Б.*

Ще й завтра подякуєте (як ні за що горазд). *Кр.*

Дай, Боже, здоровья поки (як дякують, а він дума, що ні за що)! *Кр.*

Паси, та й наше займи. *Бр., Л., Ком.*

— Паси, та зараньше пригонь. *Кр.*— Займи и нашу на пашу, нехай попасеця. *Лів.*

Жартують, як скаже «спасибі».

Голоде, дай істи! *Бр.*

Голодному завсіди полудня. *Ил.*

Голодному и вівсяник добрий.

Голодному не попадаєсь під руки. *Кулж.*

12100. Голод и бреше, и краде. *Нос.*

Голод мутить. *К., Пер.*

Сіль мутить, а голод краде. *Б.*

Довг мутить, а голод краде: *Кан., К., Рад.*

Голод усёго науче. *Полт.*

Голодний и кия не боїцца. *Ров., Рад.*

Голодних и муха поводить. *Ил.*

Голодному лиш прибирати, а не перебирати. *Бр.*

Голодному здаєцца кожен хліб за булку. *Пир.*

Голодному — кожда страва добра ёму. *Ил.*

12110. Як не підьєси, то й святих ⁽¹⁾ продаєси. *Коз.*

Се б то: при великі нужді и голоді, чоловик иноді мусить и таку святоц, як образі, продати.—⁽¹⁾ святого. *Ш.*

Голод не тітка. *Дуб.*

Голодному хліб на думці. *Пир.*—... на гадці. *Ил.*

Спанням голоду не перебудеш.

За іду нема встиду. *Яц.*

Не в розсадную істи, як нічого. *Ст. Зб.*

Не ходицца о наїдок ⁽¹⁾, але о покушання ⁽²⁾. *Ш.*

⁽¹⁾ в наїдок. *Бр.* ⁽²⁾ о скоштунок. *Ж.*

Чим не наїсися, тим не налижєсса. *Ил.*

Не тільки їдъ, кільки біди.

Раз душі догодять. *Л.*—... не десять раз.

12120. Не ївши—легше, поївши—лучше. *Євх.*

Хоч посомонцювати оселедцем (по горіці)! *Бр.*

Тільки нашого, що в душу вложено.
Пр. в Ст. 36.

Іж гірко, кисело, солоно: умреш, а не згниєш. *Ил.*

Роби до поту, а їж ув охвоту: *Ст. 36.*—... у поту та їж в охоту. *Б.* — Іж до поту, а роби аби не змерз. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Як хто їсть, так и робить. *Бер., Збр. Лаз., [Бр., Ил., Ст. 36.].*

Поволі, добре и д. їсть, поволі и д. робить.

Скатертина душа ненажерлива: хоч скільки годуй, то не нагодуєш. *Збр. Лаз.*

Миска пори не знає: скільки лий, то все буде їсти. *Не.*

Варили не варили — давай їсти. *Ст. 36.*

Як будеш угоден Богу, то не будеш и голоден. *Прокс.*

12130. Голодний, як собака. *Лів.* — ... пес. *Г., П.*

Їсти — аж живіт до спини тягне. *Ст. 36.*

По животу мов коти лазять. *Пир.*

Трусниця, як мокре щеня. *Пр., Лоз.* — Охляв, як в дощ щеня. *К.*

Аж шкура трусниця. *Рад., Л.*

Аж шкура болять. *Об.*

Їсти, аж плач! *О., [Ст. 36.].*

Пси му за ухом виють. *Ил.*

И ріски в роті не було. *Л., Пир., Пр., О.*

Нашесерце. *Л., Пир.* — Нашесерце. *Лів.*

12140. Уночі не їв, так їму чемері за-тягло. *Коз.*

Прийде голодний, то и зїсть холо-дний. *Бр.*

Наш піддичий любить борщ гарячий, а голодний їсть и холодний. *Тар.*

12143. Дома ⁽¹⁾ за дітьми, а в місті за старцями ⁽²⁾. *С.*

⁽¹⁾ не зїси. *Бер.* ⁽²⁾ за дідами.

12145. Ти собі хоч мишку піймай. *Ївх.* — Велика й мишку собі пійма. *Ном.*

Як роздають що, найпаче гостинці дітям.

Дано тобі кісточку: хоч лижи, хоч на-дальше бережи (жінка чоловікові). *К., Ж.*

«Що варили?» — «Капусту та цибулю, а тобі дамо дулю!» *Пир., Лаз.*

Горошку потрошку. *Зв.* — ... потрошки. *Бр.*

«Що варили на вечерю?» — «Шару юшку: пошарите, та й спать ляжете!» *Л.*

12150. «Що ти обїдав?» — «Сома: посу-мував, посумував, та й пішов». *Бр., Л.*

«Дай, мамо, вечерать!» — «Підожди, до-лото вкипить, то будеш вечерать!» *Зв.* — Підожди, долото ще не вкипіло. *Пир.*

«Що ти вечерав?» — «Скрутіні! покру-тився-покрутився, та й спати ліг.» *Бр.*

Варили ягли, та й так спать ягли. *Лів.*

Якмить — канючить, докучать прося-чи; *ягли* — полядському пшоно.

Були драглі, та спать ягли. *Збр. Лаз.* Ухопив ⁽¹⁾, як собака обметиці. *Л., Пир., Пр., Б., О., Ал.*

Не наївся (та й язика прищипнув. *Бер.*) — ⁽¹⁾ Ухопився. *Бер.*

Не їв — зомлів ⁽¹⁾, наївся — звалився ⁽²⁾. *Бер., Рад., Ст. 36., Ис.*

⁽¹⁾ обимлів. *Бр.* ⁽²⁾ розсївся. *Бр.*; роз-болївся. *Ил.*

Лях співає, як їсти хоче, а мужик жін-ку б'є, а Жид борухи відмовляє. *Бр.*

Іж и пий хоч трісни — ніхто тобі лож-кою очей не поротиме. *Чор. Рад. (161).*

Унас позапорозький. *Л., Ком.*

12160. Позапорозький не перебірають. *Кл.*

Я не органистий — не перебіраю. *Нос.*

Капуста не глуства, а Матвій не гор-дий. *Ил.*

Наша невістка — що не дай, то трі-ска. *Гр.*

Хто переберє, той перебере. *Ил.*

Хто перебірає, той голодом перемирає. *Рад., Коз., Ком.*

Козак не гордун. *Бр.* — ... що обор-ве, то й в кавдун. *Лаз.* — Козак не гор-дус: що попав, те й мордус. *Не.* — Не гордун: що дістав, то ковкнув. *Ил.*

Пшенишне, гречисне — верни вмісто. *Б.*

Муха не портить брюха (як її зїси). *Ївх., Зал.* — ... тільки надме. *Не.*

Моя душа кривая — усе приймає. *К.*

12170. Хоч не смачно, але багацько. *Нов.*

Попоїв, що попало, аби кишка не бур-чала. *Коз.* — Аби чим кишку напхать, щоб не кавкала. *Кр.* — ... щоб не бурча-ло у животі. *А.*

И отесу можна в кишку затягнуть, аби не дурчала. *Ис.*

Хоч вовна ⁽¹⁾, аби кишка повна. *Лів.*

⁽¹⁾ холова. *Пир.*; Хоч влюччя, хоч вовна. *Бр., Кан., Пир., Кр., Сос., Чаєл.*

Собачина! гадючина!.. Або очі не ба-чили? *Ївх.*

Мені не багацько треба: соли дубок, хліба шматок, та горілки чарка. *Ком.*

В нас просто: борщ, каша, третя ква-ша. *К.*

Хоч не рибно, аби юшно. *Ст. 36., Нов.*
Аби душа прич не пошла *Р.* — Аби душа не в пні. *Б.*

Укниув у пельку (нашвидку хамнув трошки, або випив). *Пир.*

12180. Наша душа наіспця и з ковша. *Л.*
Наші діти не пустодомки, приборуть всі обромки. *Гл.*

В рукописові було *обромки*, та хтось поправив на *обломки*.

Мельникі до готової муки. *Проск.*

Дарма, що в черепку, — аби куриця жарема, куриця варена. *Кон.*

Робити — хоч ким бити, а істи — хоч рачки лізти. *Бат., Кон.*

Лю б ся сласно, а робити страшно. *Ївх.*

Хотя й голий, аби ззісти добре. *Бр.*

Коли б не пили, не їли, то б в золоті ⁽¹⁾ ходили. *З.*

⁽¹⁾ хороше. *Рад.*

Сьогодні хоч цілого вола ззіж, а завтра захоцещя. *Ївх., Ст. 36.*

Що прожив, то добре — що ззів, то пропало. *Кор.*

12190. Ів би й більше, та гроші треба. *З., Коз.*

Гарне, та трохи. *Л., Кон.*

Бідна головка, що не ів більше!.. а я утрусь, та й мну.

Лигай, як Мартин мило! *Бр., Пир., Павл.* — Налигався, як Мартин мила. *Зв., Бер., К., Л., Кр.*

⁽¹⁾ Налопався. *Ївх.*; Налупивсь. *Кр.*: Схватив. *Гайс.*

Везе батькова куца! *Рад., Л., О., Кр.*

Нічого, пайдить, бреде — про разне кажуть. А той батько, щоб менш з'їжі, попригнав ложки: собі держална, а дітям черпачків... Так ото діти и кажуть.

Заходились, мов коло батькової чуприя. *Пир., Кон.*

Кислий — та вь рот тисне. *Зал.*

Допався, як дурень до мила *К.*

Певно з брехеньки про дурня, що хотів поласувать *мгдами*, та накупив *мила* — не тямив добре розказать крамареві. Далось ж те йому *мик-мик* (так він у крамаря питав мигів) добре у тямки!.. Іноді в брехенці, замість *дурня* — Мартин (див. № 12193). *Пом.*

Допався ⁽¹⁾, як кіт до сала. *Проск.*

⁽¹⁾ Добрався. *Гат.*

Допався ⁽¹⁾, як від ⁽²⁾ до браги. *Дуб., Пр., Б., Кр.* — ... корита. *Зал.* — ... до калюжі *К., Бер., З., Л.*

⁽¹⁾ Довалявся. *Сос.*; Набрался. *Рад.* ⁽²⁾ мина. *Бер., Нов.*

12200. Допався, якъ свиня до браги. *Ївх., Яц.*

Допався, як ужака до молока. *Дуб., Зв., Лох.* — Суслить, як уж молоко. *О.*

Глятає, мов попів мурло. *Кв.*

Сей кусок як умережиш, так и піч перележиш. *Б.*

Як сарана! *Лів.* — От сарана! *Бр.* — Гірше саранчі. *Проск., Л.*

Оце ість! аж поза ухами ⁽¹⁾ лящить. *Зв., Лів.*

⁽¹⁾ у вушах. *Проск., Пир.*

Лупить, аж ніс гайдука скаче. *Ївх.* — ... гайдука танцює. *Ш.* — Ніс гайдука скаче. *Гат.*

Ість так, аж ніс гнецця. *Рад.* — ... угнаецця. *Б., Кр.* — ... ходором ходить. *О.*

Ість не в себе. *Лів.*

В розорву ість. *Проск.*

12210. Він одно — трубить (ість багато). *Л., Пир., Кон.*

Як кат измив (повідали все, що поставили). *Бр.*

Иззів, як за себе кинув (миттю). *Лох., Пр.*

Ото ж мені влизав. *Бр.*

Злизав — та й не лисий!.. *Ївх.*

Сир иззів, а на масло давить. *Кан., К.*

Мацьку, з'їхав хліба багацько. *Бр.*

«А я вже перехватив!» — «Як?» —

«Та ззів окравець хліба, та дві паляниці, та два решета ⁽¹⁾ гнилиць.» *Сл.*

⁽¹⁾ та решето. *Гр.*

Сєго-того по макітерці, та й годі з мене! *Руд.* — Того-сєго півмакітри. *Кулж.*

Кусочок з воловий носочок та м'якушки з шапку. *Л., Черн.*

12220. «Що це ти, бабо, ополоником іси?» — «Десь, сподару, діти корець занесли.» *Кр.*

До рота добрав (ложку), та в миску не ввійде. *Л.*

Нев'ажир напав. *Пир.*

Напав нежид, нігде я хліба кусок не влезить. *Збр. Лаз.*

Се в его істовець (хвороба така, до великої їжі; часом и жартують). *Пир.*

Ідам тебе ість.

Чи ти ж согрішив, що троха вкришив. *Ст. 36.*

Хіба ріжна ще захотів? *Х.* — ... рожна ще дати? *Кр.*

Тепер ти вередуєш: будеш ти істи печену редьку. *З.* — Того не ісиш, того не ісиш: це ти на своїм віку то ззісиш печену редьку. *Бер.*

Не про то говорять, що багато ідять, а про то, де воно ділось. *К.*—... що багацько ідять! а де воно діваецца, не зліз зъ неба святий істи. *Бр.*

12230. Очима пива не випьеш. *Проск.*

Стія хліба не поість. *Коз.*

Все іси та іси — щоб не спав з туху. *Кон.*

Рибу їж, та рибалку не ззіж (не багато бери, бо рибалка з риби живе). *Пир., Кон.*

Хто ласо ість, той твердо спить. *Не.*

Не дуже вмочай, бо осліпнеш (про вареники). *Ос. 4 (III, 33).*

Поволі, хлопчику, раз хліба, два рази борщику. *Бр.*

Сласная іда — животу біда. *Нос.*

Який ти пшенишний (як хто пшенишне любить або-що)! *Ном.*

Не пшикай (або: Не булькай).

Як хто просить, або-що — пшенишного, булки.

12240. Пшенишники доведуть, що й хліба не дадуть.

Хто багато ість и п'є, той в розум не тне. *Ил.*

Не кивай, не моргай, а кишкòк зоставляй. *Збр. Лаз.*

Більше днів, як ковбас. *Яч., Руд.*

Надопався, як Циган сиворотки (сироватки). *Євх.*

Усолодився, як червак у хріні. *Ил.*

Наївся по саму зав'язку. *Рад., Л., О.*

Як колода з живота! *Л., Ст. 3б.*

Як наївся за ёго здоров'я! *Ст. 3б.*

Нарепкався ⁽¹⁾, як свиня браги. *Л.*

⁽¹⁾ Накепкався. *Коз.*

12250. Напузався, як менёк. *К.*

Пуп-пуп, наївся круп? *Лист. (II, 288).*

Жартують з дитиною, як воно напуцькєвєцєца. — То чоловік вола вєрав и нагодував сїмтьо м'ясом. От приходять хазяїн того вола, а вікого нема дома, тільки дитина на припечку: сидить не оддишецця — обрєнкалось. Чоловік ото й каже так; а воно—«ні», каже, «не круп, а бичинки.» — «А де ж та бичинка?»—«Он», каже, «у сїрка» а сїрко на погребі, и в погребі віл... В Десять Кіп Казок трошки инаково розказано. Украдений був кабанець и геть то вже, и прайшли трусить, а дитина сказала: «Бге, крупець! може и м'ясяця!»—«А де ж ви взяли м'ясяця?»—«Батько такого великого півня принєсла на плєчєх, що аж угнались! а такого сала з нєго нарізали в куски и сїдью перєсипали!»— «А де ж тєє сало? и д.»

Наївсь, хоч під лавку підкоти *Пр.*

Жіночко, діточки, кутя мене з світу зженє! *Пр.*

Наївся, начє дурний на обіді. *Б.*

Иззіла до капельки, до крішечки; щоб не боліли кишечки.

И мало наїлись, и багато поїли. *Євх.*— мало іли—худо зїли *Ст. 3б.*

Добро, наївшиєя, та мерти голодом. *Пр. в Ст. 3б.*

Не то що наївся, и в пазуху набрав. *Пир., Гр.*

Коли наївсь, проси Бога, щоб не розсївсь. *Кон.*

12260. Треба трошки полежать, щоб садо зав'язалось. *Ш.*

З душі нікто не вийме. *Ст. 3б.*

Тобі так хочєцця істі, як голодному тєє. *Ном.*

«Іж!»—«Я не їж—я так надувся!» *О., Коз.*

Сита кішка, коли сала не ість. *Євх.*

Щипа, як кумова сучка по цибулі. *Збр. Лаз.*

Не ів, тільки побабрав-побабрав. *Збр. Шей.*

Барложицця, як свиня в солоді. *Лож.*

Іли, як пани, а накидали, як свині. *Чир.*

Помотав, похватав, як собака стерво. *Проск., Х. 3б.*

12270. Собака ⁽¹⁾, не покачавши ⁽²⁾, не ззість. *Об., Ст. 3б., Євх.*—Не ззість пес, поки не поваля, а кіт, поки не заворкоче. *Бер.*

⁽¹⁾ Свиня. *Коз.* ⁽²⁾ не повалявши. *Бр., Бер., Пир.*

Курка не ззість, доки не розграбає. *Проск.*—Курка хоч у пашні ходить, а все розгрібає. *Кон.*

Хліб серце укріпить. *Кл.*

Як окраєць на столі, так и душка веселій. *Коз.*

Через сей хліб и брат не брат, и сестра не сестра,—тільки по закону щитаєцця. *Б.*

Хліб ⁽¹⁾ та вода, то нема голода. *Бр., Пир.*

⁽¹⁾ сіль. *Дуб., Проск., Бер., Рад.*

Хліб та вода, то козацька іда. *Лів.*

Оце тобі хліб и ніж: бери, ріж и їж. *Не.*

До оружжя! до хліба та до ножа. *Ил.*

У нас Україна: треба собі самому хліба україти. *Ил.*

12280. Бог ⁽¹⁾ ламав ⁽²⁾, та й нам давав. *Об., Євх., Ст. 3б.*

⁽¹⁾ Исус. *И.; Христос. О.* ⁽²⁾ Сам Бог хліб лупав. *Проск.*— Кажуть, як припадає без ножа хлібом ділицця.

Сяє-таке грєчанє, м'яке,—як зачерствіє, так и не вкусїш. *Пер.*

Отаке то гречане! ти ⁽¹⁾ ёго в піч, а воно й ренаеця. *Сл.*

⁽¹⁾ Оттаке воно гречане з яшним. *Ч.*

Такий хліб удався, що кіт би за шкуру штовхався: закалець на палець. *Бр.*

Пекла — бодай катових рук не втекла! Місила — бодай трясця трусила! *Кр.*

Спекла Луця: не схоче ⁽¹⁾ істи й цюця. *Прав. Ниж., Нов.* — Зробила Луцька, що не іла цюцька. *Кон.*

⁽¹⁾ Наварила Муця, що не буде. *Проск.*

Закалець на палець. *Б., Л.*

Чи діжа зджилась, чи хазайка сказилась. *Євх.*

Хліб глевкий на зуби легкий. *Кр.*

Іж прісняки, закім будуть кісляки. *Ил.*

12290. Добрий хліб, коли нема калача. Коли не стане хліба, так грінки грій. *Ст. 36.*

Отак покозацькій: нема хліба, істи плячки. *Ил.* — Лихо не козацка: нема хліба, а ні плячка.

А де той хліб, що вчора ззіли ⁽¹⁾? *Лів., [Ст. 36., Євх.].* — «А де, тату, той хліб, що вчора ззіли?» — «Під стіл упав, шукай під столом (або: Коти занесли, найдеш другий). *К.*

«Так то сміялись, що хліба було вволю!.. по сім копійек продавалось за пуд, за царіці. Та стоїть було тижнів два, та повезе у хуторі на винниці (були од Старих Рогаток до самої Преварки; впусти на лугах були, та й ті повништожалися)». *К.* — ⁽¹⁾ що вчора лежав, а я сёгодня ззів? *Бер.*

Хліба ні скірочки! *Кон.*

Хліба немного, а я и до того. *Бр.*

Скачу, як хліба zobачу. *Бр.* — Дай хліба — поскачу діда. *Зв.* — Скачи діда за кавалок хліба. *Бер.* — «Дай хліба!» — «Поскачи діда.» *Бр. Лів..* — ... — «Скачу, скачу діда, за скоринку ⁽¹⁾ хліба.» *Л., Пр., Євх.*

Остатні слова співають, скачучи на одні нозі — ото й є скакати діда. — ⁽¹⁾ до шкуринки. *Бер.;* діда, дай, бабо. *Зв., Кр.*

Сміх мене обгортає, що до борщу хліба немає. *Бр., Лит.*

Що до чого, а хліб до борщу. *Лів., Ч.* Борщ всьму голова. *Нов.*

12300. Де страва, там и Бог. *Б.*

Лакома ложка для всякого (страва). *Кон.*

Коли б чім борщ оженив (наші нема). *Рад.*

Не карай мене, Боже, віччи, як у мене борщ ні з чим. *Бр., Рад., Р., Ст. 36., Збр. Лаз.*

Пустяки вареники з маслом! світ то мій ⁽¹⁾ борщ: хоч поганий, та добіса. *Кр.*

⁽¹⁾ Нема в світі, як той. *Б.*

Сип борщ, клади кашу, — люблю, діти, матір вашу (хазай каже). *Бр.*

Хруші в борщі, а жаба в юсці. *Б.*

Двоє рідких (потрав), третій борщ. *Бр.*

Без штуки и борщ не смачен. *Ст. 36.*

Як насипчасто, то и накипчасто. *Бр., Зв., Л., Кр., Ст. 36.*

12310. Хоч ненасипчасто, то накипчасто. *Рад., З., Нов.*

Не додаси (потраві) — не доіси. *К.*

Наварила борщу, та й не вихлещу. *С.*

Нісчимний борщ, неначе пійло. *Коз.*

Хоч на собаку вилий. *Бр., Прав. Ниж., Лів.* — ... то й собака скрутиця. *Прав.*

Страва погана, найпаче борщ.

Хоч голову мий! *Бр., Зв., Дуб., Л., О.*

Страва — неначе митель чи луг.

Каша — мати наша, а борщ — полежака, лежить дома, як собака (од москалика чута). *Зал.*

Каша розгониха наша (по каші кіпець обіду). *Нос.*

Каша — наша, батьків — борщ. *П., Прав. Ниж., Проск., Ил.*

Борщ без каші удовець, а каша без борщу удова. *Не.*

12320. Борщ та каша добрая паша. *Ст. 36.*

Добра каша: крупица за крупиною гониця з дрючиною (або: з дубиною). *Кр.* — Крупа крупу гонить, а крупу и чорт не догонить. *Бр., Проск., Ст. 36.*

Крупник кулішові брат. *Проск.*

Од кулішу ніг не поколишу. *Коз., [Кон.].*

Куліш, куліш! занеси вас біс! вам побицьця, нам подивицьця. *Коз.*

Юхи даром не лають. *Ст. 36.*

Іхав Грек з винами, з пив'ями, та й перевернувся у нашій кваші (кажуть, як хто хвалить квашу). *Черн.*

Прирівняла Божий дар до галушок! *Кон.*

Чотири горшки, та все галушки. *Коз.*

Галушки та лемішка, а хлібу перемішка.

12330. Кісізь зубів не портить. *Рад., Л., Б.*

Киселева іда до порога хода. *Рад.*

Палайниці — як пух, як дух, як милеє щастя. *Б.*

Беззубому палайниці, поки не застине. *Коз., Кон.*

Ів би палайниці, та зубів чортма. *Лаз.*

Палайниці хлібові сестриця. *Не.*

А вас, книші, поважаємо: як є в віщо, то вмочаємо, а ні в віщо—вибачаємо. *Зал.*
Все одно, що книш, що пиріг. *Л., Ил.*
—... дай же пиріг. *Л.*

Пиріги не вороги, усе хліб святий.—
И пиріги той же хліб: все то дар Божий.
Ст. 36.

Пиріги обідові ⁽¹⁾ вороги. *Л., Пр.*

⁽¹⁾ борщеві. *Л., Кон.;* вареникам. *Л.*

12340. Пиріг животові не шкодить.
Проск.

Вже й дрова, и вода — коли б сир та мука, то б и вареників наварила. *Рад., З.*

Раховавши сир, масло, то й пирігові не істи. *Бр.*

Сметаною вареників не спортиш. *Л., Пир.*

Як вареники, то й дух вон. — ... дух випав. *Кан., К.*

Рятуй мене хоч вареником! *Л.*

Ріж мою душу вареником до подушки.
С., [Бр.]. — Пори мою душу вареником
(божня така)! *Євх.*

Постійте, вареники ⁽¹⁾—прійде на вас масниця! *Зв., Рад., [Бр.].*

⁽¹⁾ Чекайте пиріги. *Проск.*

Аби рот не гуляв. *Л.*—... так вареником заткнути. *С.* — Маківкою рот заткни, аби не гуляв. *Дуб.*

Вареники доведуть, що и хліба не дадуть. *Зв., Пир., Б., Кр.*

12350. Були на масниці вареники, та в піст на вербу повтікали. *Зв., Збр. Лаз.*

Ви же вареники, ви же великомученики: ви ж у великих вокропах кипіли, ви же велику муку терпіли!.. а як ми вас побідем, то всім поїдем. *Бр.*—Вареники, мученики ⁽¹⁾, в окроші кипіли, велику муку терпіли. *Б.*

⁽¹⁾ побіденики. *Зал.*

Вареники побіденики! сиром боки запахувани, маслом очі позаливани, — вареники побіденики! *Кул.*

Жеримовчки. *Ном.*

Поставили москаля на постой. От хазайка и наварила вареників—звісно, хамінок перепалось швендяючи, треба підгодувать. Покіштував москаль — смашне: «Ай—да!» каже, «а як», каже, «іх звуть?»—а він іх зроду и в вічі не бачив, й які вони... А хазайка—може чим захдопотаний був, а може й сердячий, що, мов, манія — «Жери», каже, «мовчки!»—«Гм!» дума москаль... На другий день вареників нема, на третій теж — не щодня ж брідня. «А що ж», пита москаль, «нема жеримовчків?» *Ном.*— В *Сім Кін Газок* трошки инаково се розказано. Москаль пізно вернувся, голодний, просить істи. «Отам», каже госпо-

дня, «в печі у ринці, то достань собі сам.»—«Та я, може, перекину!»—«Бери-бери, воно не розіллєцца.»—«Як же ёго іств?»—«Бери в руки та й їж!»—«А що воно се таке?»—«Ат, жери там мовчки!» — «Гарні твої жеримовчки! жаль тільки, що трохи».

Вареники, пиріги ⁽¹⁾, — пом'яни нас Господи! *Кр.*

⁽¹⁾ шуляки. *Пр.*

Наш брат курбет хліба не втреть, а бублики лупить, як хто купить. *Євх.*

Звівши калач, берися знов до хліба. *Бр.*

И калач той же хліб. *Пр. в Ст. 36.*

Из води та з муки пече баба шуляки.
Б.

Жінка голубочка пече млинці з полу-бочка, а мужик, щоб здоров, білш муки намовов. *Кр.*

12360. Не при хаті раки згадують. *Пир.*

Риба, свинина—не потребує вина. *Ил.*

Рибка без хліба бридка. *Збр. Лаз.*

Таке м'ясо псиїдять. *Проск., Ил., Яц.*

И друк у голову кладуть, як печуть (про печене курця). *К.*

Сало здір покусало. *Лаз.*

Из сала не велика слава, тільки ласощі. *Об.* —...слава, та й без ёго погано. *Ном.*

Як би я був царем, то сало б ів, сало пив. *Ст.*—... то все б ів мед та сало. *Б.*—... то вкрав би пуд сала ⁽¹⁾ та и втік би. *Кул.*

Ніби Циган так казав.—⁽¹⁾ сто карбованців. *Ном.*

Як би паном мені бути, то я б сало з салом ів. *Лів.*

Що, як би ковбаси та крила!... луччої птиці не було. *Л., Ном.*

12370. И сало потало и ковбасам лихо стало. *Ст. 36.*

Божа роса (молоко, масло, сир). *Кон.*

За Божю росу (молоко) не беруть грошей. *Б.*

Молочка?.. не подоїли бичка! *Кон., Л.*
Сира не можна красти, бо за зубами знати. *Не.*

Для масла ще ся ⁽¹⁾ корова не напасла. *Руд.* — «Дай масла!» — «Ще корова не напасла». *Ном.*

⁽¹⁾ Масло. *Бр.*

12376. «Дай, мамо, масло!»—«Упечі погасло! *Не.*—Масло в печі погасло. *Кр.*

12378. Сіль—омаста, масло—окраса. *Ил.*

Не досолить—не доїсть. *К.*

12380. Нема долі без солі. *Дуб.*

Недосіх ⁽¹⁾ на столі, пересіх ⁽²⁾ на голіві ⁽³⁾. *Л., Гид., Коз.*

(¹) Недосіль. *Ил.* (²) пересіль. (³) на чол. *Бр., Евх.*; на хребті. *Ил.*

Солоне, як ропа. *Лів., Збр. Лаз.*

Не солоне, як трава. *Ск.*

Не дасть того добра рідина, що зла городина. *Ил.*

Ой, недобрий хтось тер хрін! *Кулж.*

Хрін каже «я добрий з мясом», а мясо каже «я и без хрину добре». *Проск.*

Ота хрінова мати (редька). *Гр.*

Редьку їсти з панами, а спати з свинями. *Проск., Кр., Хар. Зб.*

Хрін та редька живіт упушили—мед та горілка все те потушили. *Полт.*

12390. Не їж, робаче, цибулі, бо буде й тобі, як на тім світі осаулі. *Кан., К.*

Горох людська примана. *У.*

Горох (¹), капуста—хата не пуста. *Ил.*

—Луста та капуста—в животі не пусто. *Рад.*

(¹) Борщ та. *Бр.*

Ріпа—утіха жінці. *Збр. Лаз.*

Медок у роток, а вошу у церкву. *Ш.*

Сахарю кус, а соломи віз. *Евх., [Кр., Ст. Зб.]*

Грушка — минушка. *П., Прав. Ниж.*
—... буде, та й минецца. *Нов.*

Сливка—слинка (не тривне). *Бр.*

Калинова вітка, як рідная тітка. *К.*

Душу проквасить (чим кислим). *Ном.*

12400. Смаку, як в печеному раку. *Г., Прав. Ниж.*

Аж Киев видно. *Зв., К., О.*

Кислицю вкусив.

Аж Москва видно. *Дуб., Б.*

Аж зорі побачив. *Бр., Дуб., Рад.*

Гірке, як полинь. *Ск.*

Коли б не дірка в роті, ходив би у злоті. *К., З., [Евх., Кон.]*

Коли б не (¹) губка, була б и золота шубка (²). *Кан., З., К., Л.*

(¹) Як би не чортова. *Проск.* (²) була б шубка. *Проск., [Рад.]*

НАПРУДИЛАСЯ гадова свинота — бо дай тобі репнуло! *Ш.*

Як тхір. *Ном.*

Слабкий на втори. *Збр. Лаз.* — Бабка на утори слабка. *Кул.*

12410. Тур-тур! матері в каптур, батькові в бороду, щоб не вмер з голоду. *К.*

Матері в очіпок, а батькові в шапку! *Гр.*

А ну до хверта (як хто вгрішиця)! *Ном.*

Сидять — зажуривсь!

Нема гіршої біди на світі, як зімою про себе!

Не сідай за вітром — бо буде воняють; не становись проти вітру — бо обмочиш шерінку.

П'є, як по оселедці. *Бр., Л.*

Ет, дудлить. *Пир., Л.*

Ой біда, п'єцца вода! а п'яниця бо-жицця—не буду пить нікогда. *Кр.*

Не пийте з відра, бо буде жінка вірачкувата. *Кулж.*

12420. Каламутна вода, як кісіль, як джур. *Ил.*

Де вода, там верба. *Бр., Зв.* — Де верба, там и вода. *Об.* — Там криниця, де вербиця. *Бр.*

На Божу воду земельки здобути (на колодязь). *Пир.*

Як з шкури не вискочив, такъ хотів щити. *Ст. Зб.*

Здорови пили! *Кон.*

Здоров пив, Татарину! *З.*

Татарин пив, а Литвин на дереві сидів, та ото й каже — ёго и взяли... А другий сидів під мостом, и як почав Татарюга накидать тому аркан на шию: «Круці головою, Цамох», кричать, «не давайсь», — и ёго взяли. А третій десь далі сидів: «глянь», каже, «чи є голова, чи ні?.. здаецца я видав — як ідав, та бородою кивав... одначе не знаю, чи була, чи ні...»

Здоров пивши, ніс утопивши. *З., [Зв., Бер., Рад., Б.]* — Здоров пив, ніс утопив, хорошу дівчину полюбив. *Кан., Л.* — ...утопив, раком став, води не достав. *Кр.*

Будьте здорови, пивши! *Хат. (168).* — Доброго (¹) здоров'я, пивши. *Пир., Н.*

(¹) Добре. *Л., Кон.*

Здорови були та Богу мили! *К., Коз.*

Дай, Боже, здрастувать! *Кон.* — Дай, Боже, здоров'я! *Пир., Кон., Л.*

12430. Обпився, як паук. *Зв., Рад., Л.*

«Якого ти мені, тату, ГОСТИНЦЯ купи?» — «Московську бурульку.» *Л., Кон.*
Фиги-миги. *Зв.* — ... мило. *Пир.*

Притулюючи до *фиги-миги* ще *мило*, натякають на ту притичину, що розказана вище під № 12197. *Ном.*

«Де ти взяв?» — «На дорозі од зайця одняв.» (кажуть дітам, даючи гостинці). *Лів.*

Спиви 12434—12464. — Музики 12465—12475. — Танці 12476—12558. — Гулі 12559—12577. — Вдови 12578—12588. — Карти 12689—12592. — Курить и нюхать 12593—12618. — Сміхи 12619—12842. — Річ на двоє 12843—12855. — Річ 12856—13100. — Прислів'я 13101—13164.

Було так СПІВАТИ (охочо, замолоду), як кашу з маслом їсти. *Бр.*

Геть ⁽¹⁾, грибе, нехай кобзарь сяде! *Прав. Ниж.*

⁽¹⁾ Оступися. *Г., П.*

Ніхто не загадує по сій стезці (співать кобзарю думку). *Сос.*

Він стільки пісень знає, що й на воловій шкурі не списав би. *К.*

Може він таку пісню знає, що як би заспівав, то й волос би зав'язав. *Зап. (I, 146).*

Як заспівають, мов тебе на крила підіймають. *Ос. 20 (XIV, 115).* — Як заспіваю було, так ёго (батькова) душа в небо росте. *Б.*

12440. Уже дівчата закували (пісень на прівесні). *Ком.*

Задрав на Рики. *Євх.*

Кажуть так (*Нов.*) тому, хто співає не в лад. Риков—село біля Новгородка.

Затягнув на шестий глас. *Лаз.*

Гуде, як бугай в болоті. *Лев.*—Ревнув, як бугай. *Бр., Лох., Л., Пр.*

Як заспіває, то наче у Печерському самий більший дзвін. *Не.*

Ревнув, мов у маточину. *Л., Ком.*

Співають співаки — щоб вас побрали собаки! *Ш.*

З таким голосом під Білоусом вовк корову драв (кажуть на ледачого співаку. Білоус річка й село під Черніговим, по правий бік Десни). *Черн.*

Вис, як собака. *Рад., Пир., [Бер., X.].*

Співає, як під лавкою (не голосно, не гарно). *Кулж.*

12450. Співає, як пороса в тину. *З., Кр.*

Кургиче, як свиня в дощ. *Збр. Лаз.* — Пищить (квічить, кувіка и д.), як пороса в дощ. *Ном.*

Вона співає, як муха в глечичку. *Гр.*

Не співай, бо будеш плакати. *Коз.*

Був голосок, та позички ⁽¹⁾ зліз! *Кобз. 44), Зв., Пир.*

⁽¹⁾ та коти. *Рад.*

Яка ⁽²⁾ така пісенька, лучча, ніж сварка. *Бр.*

⁽¹⁾ Сяка. *Полт. Час. (1852 р., 262).*

Коли вмієш пісні, так и пісні пригоже; коли вмієш плакати, так и плач пригоже. *Ст.*

Пісня склядами славна. *Ком.*

Пісня до правди доходить. *Черн.*—...приходять. *Бр.*

То не пісня, та то правда. *Рад.*

12460. Казка—брехня, а пісня—правда. *Руд.*—В пісні правда, а в казці брехня. *Бер., К., Б.*

Це не казка, а билиця. *Збр. Шей.*

Нема приповідки ⁽¹⁾ без правди. *Бр.*

⁽¹⁾ приповістки. *Ил.*

Болить горло співати дармо. *Проск., Ст. Зб.* — ... дурно. *Ил.* — Даром співають — горло болить. *Пир.*

Се ж тільки піп та півень такі дурні, що до світа співають. *Коз.*—То піп дурний—наше серце зіпає. *Пир.*

МУЗИКА, що затирлигав, то и пролигав. *Бр.*

Коли б не скрипка та не бас, то б музика ⁽¹⁾ свині пас.

⁽¹⁾ Коли б не бас, то б и (так кажуть и про співаків, найпаче в семинаріях). *Кор.*

Весело ремесло музичтво... легким хлібом забавляють. *Кл.*

У музики ушищця. *Б.*

Залізи між людей у музиках.

Утяв ⁽¹⁾ до гапликів. *Лев., Євх.*—...аж гудці сміюцца ⁽²⁾. *К.* — Утяву, синку, до гапликів. *Коз.*

Не про музику тільки кажуть. — ⁽¹⁾ Удрав. *Пир., О., Р.; Узв. Рад.* ⁽²⁾ аж палці знать. *Зв., Пир.*

12470. Був у нас добрий грач, та загнали дівки в (такий добрий був). *Кан., К.*

Пізнає й грача, не партача. *Ил.*
Скрипка без струн, а музика. *Руд.*
Бутум-бутум-бас! а хто буде свини пас?
Збр. Шей.

Басистий не має де сісти. *Збр. Шей.*
Скрипка плаче и сліз не має. *Збр. Лаз.*

ТАНЕЦЬ не робота: хто не вміє, то
стромота. *Ил.*

В танці два кінці: або сам упадеш, або
тебе втрутять—а все набъєсса. *Бр.*

Аби танцівати умів, а роботи и лихо
навчить. *Ст. Зб.*

За скоки обийбю и шоки. *Збр. Лаз.*

12480. Сорочка цвінтаром смердить, а
ще б танцювалось. *Кам., К.*

За танці—и батька б оддала! *Ном.*

Оттакої чеберячки! *Лів.*

Корбу крутить, лира грає, бабка кри-
чить, дід гуляє. *Я.*

Пек ⁽¹⁾ ёго матері, як завелося: и старе,
и мале у боки взялося. *Лів.*

⁽¹⁾ Цур. *Ёвх.*

Обідранці пішли в танці, голобокн пі-
шли в скоки. *Ном., Нос.*

А ні івши, а ні пивши, скачи, дур-
ню ⁽¹⁾, ошалівши. *Дуб., Рад., Збр. Лаз.,*
[Бер.].—... скачи здурівши. *Гл.*

⁽¹⁾ дурний. *Зв.*

Скачи, чорте, пшоно дам. *Пр. в Ст. Зб.*

Скачи, дурню, батько вмер. *Пир.*

Розибрало, мов вовка опеньки.

12490. Носиця, як Катря в постолах.
Рад.

Гуля, як собака ⁽¹⁾ на привязі ⁽²⁾. *Зв.,*
Чир., Р. — Погуляв, як собака на вер-
вещі ⁽³⁾. *Б.*

⁽¹⁾ Розгулявсь, як сірко. *Мг. (2) и (3)*
на вірвці. *Пр., Б., Кр., Мг.*

Скаче ⁽¹⁾, як ⁽²⁾ тела на упоні ⁽³⁾. *Г., П.*

⁽¹⁾ Розгулявся. *Черн., Ш.; Гарцюс.*
Проск. (2) буцім. *П. (3)* на мотузі.
Проск.; на посторожку. Ил.

Гарцюс (або: радуецця), як москаль на
вірвці. *Рад.*

Стриба, як цап на городі. *Гат.*

Гаяя ⁽¹⁾, як кущий бик ⁽²⁾ по череді.
Бер., Рад., Б.

⁽¹⁾ Біга. *Л., Лох., Пр., Б. (2)* як ку-
щій. *Б.*

Гуля, як сірко у ярмалку. *Ёвх.*

Так обергнем хата и ходить. *Не.*

Я забула, що я хора: як танцюй, так
танцюй. *Бр.*

Що буде, то буде, а ти, бабо, грай! *К.*

12500. Грай, риби дам! *Л., Гр.*—Грай,
риба буде! *Гр.*—... три вози йде, а хто
ёго зна й де.

Грай, Петре, а все шумка. *Ил.*

Гуляй, душа, без кунтуша, лига при-
купивши! *Проск., Пир., Кон.* — ... без
кунтуша, шукай ⁽¹⁾ пана без жупана. *Бр.,*
Войц.

⁽¹⁾ люби. *Ёвх.*

Гуляй, душа, у роскоші — відвічаю!
Павл.

Гуляй, душа, в тілі, коли сорочку воші
ззім! *К.*

Гуляй душа в тілі, поки кості ціли. *Ил.*

Нехай наше лихо скаче. *Р.*

Розступиця, Подоляне, нехай гиря ⁽¹⁾
погуляє. *Л., Гр., Хар.*

⁽¹⁾ гира. *Кон.*

Нуте, хлопці, нуте всі! нуте погуляйте!
ідні скачте, другі плачте, а треті співай-
те. *Бр.*

Як був собі Сава, та не ів сала, та
все паланиці, не любив дівок замішлівок,
та все молодіці замишляниці. *Кам., Кон.*

12510. Чи ви пани, чи ви Ляхи, а ми За-
порзці: пам'ятайте, вражі сини, що ми
вам не хлопці. *Прав. Нисж.*

Приставь, приставь до вербунки, будеш
істи з маслом булки; будеш істи, будеш
нити, довбешкоко воші бити. *Збр. Лаз.*

Бодай наше Побережжя! хоць нагайка
плечі зріже, козак нігда не заплаче, зав-
ше скаче. *Гайс.*

Тут Побережжя подністрявське.

И по хаті ти-ни-ни, и по сінях ти-ни-
ни; вари, жіноко, лини, ти-ни-ни, ти-ни-
ни! *Кобз. (162).*

Гуку-пуку за таляр, а чоботи за шо-
стак. *Ил.*

Оттак двом рак, третёму юшка. *Кон.*

Сіяв гречку, а уродив мак. *Бал.* — ...
нехай буде так.

Гала-драла, гоца-драла. *Ил.*

Ой заграйте цимбали, щоб ніжечки дри-
жали. *Х.*

Заграй дудничку — танцюй дурничку.
Збр. Лаз.

12520. Грай, Юрью, танцюй дурню! грай
на мукі, поки пшоно ватовку: мені мука,
тобі пух—щоб виперло з тебе дух. *Л.*

Штани мої шаравари, а ще й дома двоє.
Л. — «Штани ж мої сині, дома двоє в
скрині (каже хвастун, танцюючи)!» — «Так
скинь же мої, вражи сину, коли в тебе
є свої (каже ёго товариш)!» *К., Кам.* —
«Ой гоц, штани-шаравари, а ще двоє й

дома!» — «Та кидай же, сучий сви, моі!» —
«Постой, дядьку!» *Не.*

Ишла баба гомонуха, гаман загубила; а
я йшов та знайшов — мене мати біла. «На
що тобі, мій синочку, сей гаман издав-
ся?» — «На табаку, на тютюн, щоб не роз-
сипався.» *Кр.*

Як гуляв, так гуляв — ні чобіт, ні ха-
ляв. *Ил.* — ... поки додому дійшов, то й
підшов не найшов. *У.*

За Тетяну сто кіп дав ⁽¹⁾, бо Тетяну
сподобав; за Марусю п'ятака, бо вона
вже ⁽²⁾ не така. *Бр.*

⁽¹⁾ копу дам. *Л.* ⁽²⁾ бо Марусю.

Оттак чини, як я чиню, люби дочку
аби-чню, хоч попову, хоч дякову, хоч хо-
рошу мужикову. *Кобз. (191).*

Опанас воли пас, а дівчина ⁽¹⁾ бички;
постривай ⁽¹⁾ не втікай, куплю черевички.
Шир.

⁽¹⁾ Опанас свині пас, Катерина бички;
почекай. *Я.*

Ой чук поберемся, та будем панувати,
ти будеш свиней пасти, а я заганяти.
Лист. (II, 246), [Збр. Шей.].

Гарбуз товче, латку латає и на Ива-
на поглядає. *Кр.*

Ой там на долин жуки бабу повалили,
и сорочку знали, прочуханки (або: висі-
канку) дали. *Збр. Лаз.*

12530. Танцюй, ковалихо, буде тобі ли-
хо; танцюй не журись, матері твої біс.
Ос. З (VI, 18).

Ой жур, мати, жур! ліпший Русни, як
Мазур. *Ил.*

Очерет, осока, чорні брові в козака.
Лів.

Танцювала Романиха з Романом, загу-
била чтирі гроші з гаманом. *С.*

Танцювала Пендюриха з Пендюром, за-
губила калиточку з тютюном: буде тобі,
Пендюриху, лихо, загубила калиточку тихо
(найпаче дітям приспівують до танців, або
гуцаючи). *Ном.*

Ишла баба дубнячком, зачепилась гап-
личком: сюди смик, туди смик — одчепися
мій гаплик. *Кр.*

Як би таки або так, або сак, як би
таки запорозький козак! як би таки мо-
лодий, молодий, хоч по хаті б поводив,
поводив. Страх мені не хоченця, з ста-
рим дідом морочицьця. *Кобз. (163).*

Ой жаль шевця, та не вернеця: на-
брав підшов, та и к чорту пішов. *С.,
Рад., Кон.*

Я робити добре вмю: піч топлю, руки
грію; руки грію плечі пару, не йди, Грицю,
або вдару. *Вас.*

А терниця тарах-тарах, коло мене в
синіх штанах; як я таки захотіла, так
терниця полетіла (в Піченюгах). *Не.*

12540. Ой ти ткач ниткоплут, а я бон-
дарівна; піди геть, відчепись, я тобі не
рівня. *Збр. Лаз.*

Катерина та Дем'ян посварились за
бур'ян: Катерина Дем'яну не попустить
бур'яну. *Лів.*

Нащо мені музики — в мене свої ази-
ки: я заграю, поскачу, и нікому не плачу.
Ос. З. (VI, 19).

Ой так, та не як — де урода, там и
смак. *Ил.*

Як я була дівочкою, до мене ходили з
горілочкою; а як стала молодницею, пере-
стали ходити и з водицею. *Нос.*

Як була я молодниця, цілували хлопці в
лиця; а тепера стара баба, не цілують,
хоч би й рада. *К., Кан.*

Як була я молодкою преподобницею, по-
вісила хвартушину над віконницею. *Збр.
Лаз., Кобз. (196).*

Як була я молода, була в мене врода;
а тепер на виду и в зеркалі не найду.
К., Кан.

Била Хима Ёвдокима по череву днищем.
Лів.

Била Хима Ёвдокима, пішла позивати;
присудили Ёвдокиму ще Хими прохати. *Б.*

12550. Ой чук-брик! з рогом бик, а Хо-
ма из двома. *Лів.* — ... бик — хвалить Бога,
що привик. *Бр.*

Ой я свого чоловіка нарядила паном:
сорочечка по коліна, підв'язана валом.
Збр. Лаз.

Ти п'єш, мене б'єш, и не знаєш
защо; ходімо ми до попа, котре з нас
ледашо. *Бр.*

Пропила верюгу (дерюгу? *Ном.*) на Му-
сієву наругу, а Мусій кучеряв ту дерюгу
викупляв. *Лів.*

Ой бичка, бичка, — яка мати, така й
дочка. *Коз.*

Ти зза Дніпра, а я зза Десни (жіноча
присівка під п'яну руч). *Кан., К.*

Ой дід бабці та купив капці, та ко-
роткі були, та втяв пальці. *Проск.*

Як пошила, та й наділа — кажуть люде,
що доділа. *Евх.*

«Е, та й гідко ти танцюєш, бабо!» —
«Е, так довго!» *Л., [Бр.].*

ГУЛІ не одного в'я лапті обули. *Рад.*
12560. Ей стережися тих вечерниць, як
мати тебе від вогню стерегла! *Проск.*

Юлиця охитниця, та до сліз доводить. О.
Улиця безумниця—хто по тобі ходить.
Лів.

Любоші а вечорниці заведуть до шми-
бниці. *Проск.*

Кричи не тужи, за три милі гулять бі-
жи. *Гол.*

Нехай гуляє молоді! більш коши лиха
не буде. *Ил.*

Коли миші ката не чують, то собі без-
печно герцюють.

Три дні не живився, а красно дивився.
Очі — яма: як наївся, тогді досить.

Ст. 36.

Чи чіт, чи лишка? *Ск.*

12570. На тобі пиганство и панство, ко-
ни вороного, ще й хвайду до того (при-
мовляють в грі *сорока*). *Збр. Шей.*

Цур дучки. *Л.*—... на чотири пучки, на
п'ятий мизинець! *Кор.*

Запурують дучку, як гуляють хлопці у
гліга, чи в масла, чи в свинки: оді-
ходить чого од дучки и запурее; а не
зацурає, той, що пасе, займе дучку, а
єму вже пасти. *Камн.*

Цур палічка! *Л., Пир., Х.*

У плаза и д.

Хто баби не веде, того трясця ⁽¹⁾ на-
паде. *Лів.*

Циц-баба, чи кці-баба.—⁽¹⁾ короста.
Бер.

Панас, Панас, кинься до нас! *Гайс., Р.*

Як граюцца діти в піжмурки, то отаке
гасло, щоб шукав; а той одказує:
«Кобле, Кобле! ховай же ся добре, бо
я хорти маю, по полі пускаю: як піймуть,
роздеруть—я винен не буду.» *Гайс.*

Кому Хома, кому нема: *Рад., З.*

Теж в піжмурки.

Мотуль, мотуль, на тобі сім дуль! *Ном.*
Дитяче.

Ключка, ключка, хто бдить?

Теж. Бавляцца, врутачи ключку між
доловнями: до кого повернецца носком
— «а», кажуть, «се ти!»

Дурна, пане, твоя ОХОТА. *Р.*

Риба та зайці приведуть у старці. *Ш.*

12580. Будуть ізь Армени тіи часть імі-
ти (на тім світі—хто псів злих держить).
Кь.

Хто в псах кохаецца, сам єму рівняец-
ца. *Ил.*

Прощай, ряба кобило! через тебе з сві-
та іду. *С., Проск.*

Що за чорт стреля! *Ком.*

Один чорт був, та и того вбито ⁽¹⁾. *Л., Кор.*—... одтягни, щоб не воняв. *Сос.*

Як почують, що десь стрельнуло. —
⁽¹⁾ та и той загув. *Ш.*

Пук—гривня з рук; дим густий, борщ
пустий. *Коз.*

Дим густий, борщ пустий, м'ясо вго-
ру, пір'я вниз. *Коз.*

Чортове пір'я и м'ясо занесло. *О., Кор.*

Посип соли на хвіст (то й піймаеш: ка-
жуть найбільш про зайця). *Ном.*

КАРТА хміль любить. *Нос.*

12590. Лучче з розумним свині пасти,
як з дурним в карти грати. *Кан., К.*

Люби игру, люби й програу. *Ш.*

Не буду дивницця, нехай козирицца. *Збр.*
Лаз.

Не заходи з дідьком у ЗАКЛАД. *Ил.*

Боже борони йти в заклад. *Пир., Черн.*

Спор, як хоч, а в заклад не бийсь.

Кр. — До сліз хоч спорся, а у заклад
не йди. *Л., Пир.*

Заклад не йде в лад. *Б.*

Один усе закладався, та и без штанів
остався. *Пир., Л.*

Син з батьком закладався, та въ ям-
ці оставсь. *Ком.*

Собаки закладались, та хвостів позбу-
вались. *Ном.*

12600. Хто не КУРИТЬ люльки и не
НЮХАЄ табаки, той не варт ⁽¹⁾ и со-
баки. *С., Рад.*

⁽¹⁾ не стоїцца. *Л.*—В Каменнім Бро-
ді (Зв. п.) и круг ёго, не курить ніхто в
світі.

Коли ти курець, май свою ⁽¹⁾ люльку
й тютюнець. *Полт.*

⁽¹⁾ Добрий курець має.

Без люльки, як без жінки. *Л., Ст. 36.*

За люльку й батька б проміяв (про за-
палёного люлешника). *Ном.*

Покуримо люльки, щоб дома не жури-
лись. *Бр., Лів.*

Люлька не курицца, мабуть дівчина ⁽¹⁾
журицца. *Збр. Лаз.*

⁽¹⁾ жінка. *Павл.*

Кури, кури люлечку, мій сизий голу-
бочку! хоч буду запрядаць, та буду тютю-
н купувать. *Пер.*

«Дай люльки!» — «А робить не гуль-
ки?» *З.*

А нуте, синки, за люльки, нехай па-
ска постоїть ⁽¹⁾. *Лів., Ївх.*

Жартують з люлешників, як беруща
вони за люльки. — ⁽¹⁾ а поросяти чорт
не вхвятий. *Рад.*—... не візьме. *Б.*

Підкурив, як Гайдай сову. *Пер.*

Сидів колись під копицею в дощ, а
сова на копиці. От Гайдай все курить
люлечку та курить, а сова все п'є ди-
мок та п'є, а далі биркиць—и упала!

12610. А ну, чи вмивалась? *Ном.*

Се б то, дівчина: загадує так парубок,
беручись кресать. Як що од разу ви-
креше—вмивалась.

Кресь—та й єсть. *Л., Пир.*

Кресь-кресь! бодай ти, дядьку, одного
не дїдав, другого не випровадив. *Збр.
Лаз.*

Кресав Денис, та й на гіллі повис. *Бр.,
Рад., Збр. Лаз.*

Хто нюхає табачок, то гетманів мужи-
чок. *Ном., Не.*

Табака гарна, терла жінка Ганна; ста-
ра мати вчила її м'яти; дочки ростира-
ли, у ріжки насипали. *Кв. (I, 132).*

Як литовська дїтвора, табаку вживає.
Ст. Зб.

Як швець дубом шкури пересица (так
нюхарі сушать собі мізок табакою). *Кл.*

Кубе, давай духи потабачимо! *Сл.*

Добре нанюхався!

—

СМІЙСЯ, сегодня твій день настав.
Л., Ївх.

12620. От уже сего душа не скаже, що
в пню жила (на веселого)! *Зв.*

Говорить гоже та боже, щоб наша ква-
ша вдалася. *Лів., Зв., Кам., К., Ст. Зб.).*

Спина в якому ділі балакаєвого смі-
хуна.

Ідїть, квашу варїть, ато ви понидїли.
Кон.

Щоб ти з носом був (веселому вигадь-
кові). *Пир.*

Щоби ся абув! за тобою кишки пір-
вати. *Бр.*

А, щоб твій батько стямивсь! щоб те-
бе та бодай тебе! *Пир.*

А щоб ти скис. *К.*

Хоч як, то википця. *Бр.*

Мертвий би, здаєцца, зарегожав. *Ном.*

Аж за божи бравоя (реготав так). *Дуб.,
Пир.*

12630. Аж кишки порвали. *Ск.*

О, вже зараз рот до ушей! *Ном.*

Оце хлюпощецца!

Заливаєцца, як пан сироваткою.

И тся смієцца: щось веселе зїла. *Бр.*
Росмієвся так красно, як би пекла не
хотів. *Ил.*

Виширив зуби, як циганські діти до
місяця.

Виширив зуби, як париста свиня. *Бер.*
— ... як печене поросля. *С.* — ... як пе-
чену редьку. *К.* — ... як зїнське ⁽¹⁾ щеня.
Бер.

⁽¹⁾ земське (земське, бо в землі жи-
ве. *Рад.*). *Рад.*

Скалицця, як собака на висівки (се
б то, як попоївши їх, ясни собі зубами
обтира). *Кор.*

Скалить (або: Вискалив) зуби, як со-
бака. *Лох., Пр., О.*

12640. На кутні смієцца. *Пир.*

Вам усе йграшки! *Л., Пир.*

Ет, скалить зуби!.. зубоскал! *Пир.*

Чи смієцца ⁽¹⁾, чи дороги питаєцца. *Зв.,
Лів.*

⁽¹⁾ кпип. *Бр., Ст. Зб.; кпвєсса. Рад.*

И хихічки той же сміх. *Пр. в Ст. Зб.*
Ти кажеш на глум, а люде беруть на
юм. *Лів.*

Ідять тебе блохи та кусають (на ска-
лозуба). *Пир.*

Між людьми чесними зубів не прода-
вай. *Не.*

Зачмутувала кумаса коло свого Йвася.
Гат.

Жарт місце має. *Пр. в Ст. Зб.*

12650. Шутки та оглядувайся. *Ївх.*

Не сміхом, сваття, не сміхом. *Не.*

Колись засмієцца на кутні. *Зв., Рад.,
[Павлє.].* — А, смієцца!.. бодай ти смі-
ялася на кутні зуби! *Бр.* — На кутні
бодай засмієцца! *Ївх.*

На кутні смієцца — плакати, або
смієцца з примусом, так що й рот пе-
рекривцця, кутні зуби видно.

Грай-грай ⁽¹⁾, глечичку ⁽²⁾, а підеши
без ушка ⁽³⁾. *Б.* — Шутки, збавок, доки
вухо не вирвцця. *Проск.*

⁽¹⁾ Шуткуй. *Лох.; Кпипи-кпипи. Ївх.;*

Жартуй. Гат. ⁽²⁾ глечичок. *Лох., Гат.,
Павлє.* ⁽³⁾ поки ушко видірвцця. *Лох.,
Ївх., Павлє.;* поки не луснув. *Гат.*

Не шутки бураки. *Ст. Зб.*

У вас шутки бураки, а в нас дядьт.
Ст. Зб.

Смієцца, смієцца, а зуби держи на по-
лиці (ато повибиваю, мов). *К.*

Жарти на сторону, а ⁽¹⁾ хвіст набік. *Л.*

⁽¹⁾ Жарт на сторону и. *Ст. Зб.;* Ді-
ло не діло, а. *Гр.*

Жарти, жарти ⁽¹⁾, а хвіт набік. *Проск.*

⁽¹⁾ Шутки, шутки. *Ївх.*

Не з Микити кпяти. *Прав.* — Не кпяти з Микити, бо Микита сам щеп. *Бр.*

12660. Коли кпшиш, то не смійся. *Бр.* — Жартуй-жартуй, та не смійся. *Пр. в Ст. 36.*

Смійся, поки будеш плакати. *Бр.*

Смійся-смійся, а за смішками плачем одитиш. *С.*

По сміху плач наступає. *Ил.*

З жарту и біда часом буває. *Ст. 36.*

Жартувала баба з колесом, та спиця застряла. *Пр. в Ст. 36.*

Шалость до добра не доводить. *Кулж.*

Смідися твого батька діти, та з ними и ти. *Ш.*

Засмієсь, Матвійку, дам копійку. *Рад., 3., Л., Н., Б., Кон.*

Засмієсь, Терешку, дам денежку. *Б.*

12670. Смійся, смішку (сміюне), дам тобі кишку. *Бр.*

Засмієсь, аби чудно. *Л.*

Смійся, дурню, доля буде. *Коз.*

Смієнца, що дурний. *Пр., Н.*

Раденький, що дуренький. *Ск.*

Смієнца наймит, а нічого не тямить. *Зв.*

Тішицца, як би го бузько носом иськав. *Ил.*

Рад дурень, що пиріг великий. *Нос.*

Сміх не реготи, пішла баба в переврти. *Євх.*

Сміх мене брав, як батько вмів, та ногами дригав! *С.*

12680. Радуйся, Хвесе, кіт сало несе! радуйся вельми, бо вже перед дверми! *Коз.*

Радуйся, лисий Остапе! чебер Савку родить (радуйся по пустому, коли дурень). *Кан., К.*

Втіха, як, з порожнього міха. *Бр.*

Сміх! нам регочецца, а ім и не хочецца. *О.*

Смієнца, свого не приложивши. *Ст. 36.*

Смієнца, кому не ймецца (віри, або й біди). *Нос.*

З другого ся насміває, а за себе забуває. *Ил.*

Смішки з попової (¹) кішки, а як своя здохне, то й плакатимеш. *Не.* — ... то й жалко. *Ном.*

(¹) з чужої. *Коз.*

Не смійсь рабі (¹) — буде й тобі. *Коз., Гл., Мл.*

(¹) раба рабі. *Кр.*

Хто смієцца, тому не мивецца. *Лів., Євх.*

12690. Вам смішки, а мені ні кришки. *Л., Пир., Сос.*

Тобі сміх, а мені плач. *У.* — ... на вмі. *Бер.* — Вам сміх, а мені ледве (¹) в час («ледве жме»). *Бр.*

(¹) а мені саме. *Ст. 36.*

Не треба з тим жартувати, що болять. *Ил.*

Не смійся, Іванку, з моєго припадку. *Збр. Даз.*

Дай, Боже, жартувати, аби не плакати. *Бер., Рад., Л., Пр.* — ... не хоровати.

Бр., Ст. 36. — Та нехай люде сміюцца — аби не плакали. *Вас.*

Хоч смішно, аби затишно. *Кулж.*

З посміху (¹) люде бувають. *Об.* — З посміха буває потіха. *Проск.* — З кого ся насміхають, з того люде бувають. *Ил.*

(¹) з посмішок. *Кон.;* з поганих. *Л. Пер.*

На глузи (¹) підняли. *Л., Кон.*

(¹) На сміх. *Пир., О.*

Чим кривіше, тим смішніше. *Лив.*

Просвітку не дають (або: не має). *Бр., Лів.*

12700. Хоч нічого їсти, та весело жити. *Коз.*

Антін козу веде, Антонова коза не йде. *Пир., Гр.* — ... веде, бісова коза не йде: він її віжками, вона ёго віжкою; він її дугою, вона ёго другою; він її уздою, вона ёго... *Ном.* — ... веде; він її б'є, а вона не йде. *Я.*

Андрій задерій, задрив ніжку, ... кішку. *Л.*

Андрій за всіх мудрій: продав халупу, а сам уліз. *Пр. в Ст. 36.*

Гарасим, по (¹) кобилі голосив. *Л.*

(¹) той що по. *К.*

Кирило (¹), набий мені барилло. *Л., Коз.*

Дражнять так Кирила, жартують з ёго мепця. — (¹) Гаврило. *Ном.*

Кіндрат свині брат, кобилі дядько, а собаці сват. *Гайс.* — ... брат, а кабана вуйко. *Кам.*

Клим-Клим-Клим! *Ном.*

Як музика підкручує кілочки и бренька струни, то віби вони так промовляють: жарт. Так же жартують и з мепця *Клим.*

Мино, Мино! не вчепи галушок (не вверни галушок: сторожкіше будь). *Час. (1859 р. № 8).*

Микола, Микола! сидів би ти дома, та точив веретена! *Не.*

12710. Марку (¹), пильвуй замку. *Ст. 36.*

(¹) Коли та Марко, то ти, Марку.

Микито, чи ти то? *Ном.* — ... я, жінко-небого!

Науме, Науме! дурний ⁽¹⁾ твій уме! *Гр.*

⁽¹⁾ добрий. *Мох.*

Опанас свині пас. *Ном.*

Пилип до стіни ⁽¹⁾ прилип. *Дуб., Пр.*

⁽¹⁾ до гайна. *Л.*

Ой Семене, Семене! ходи, серце, до мене ⁽¹⁾. *Л.*

⁽¹⁾ иди сядь коло мене. *Пр.*

Савка-булавка покотив булку та вбив курку. *Ном.*

Тимошу, убий вошу.

Юрку, Юрку, наплюй в дюрку. *Уш.*

Юрку, спечи курку. *Ст. Зб.*

12720. Якове—свина тобі дякує! *Гайс.*
— ... а кабан лає, що помий немає. *Ном.*

Піду на гори—роздам своє горе. *Кох.*

Пастух свинопас, держи хліб про запас. *Ст. Зб.*

Одкликнувся Олесь, та й сам гдесь. *Гайс.*

Верниця та найміця—до вечера шаг заробите. *Л., Пир.*

Жартують, молодь найпаче, як хто піде.

«Світій вже!»—«Світій очима поза плечима». *Бр., Лип.*

Нічим світити.

«Он дивниця!»—«Нехай дивниця—не поживниця!» *Лів.*

«Чи вона жеребна?»—«Жеребна! тільки хвіст та ребра». *Ном., [Евх.].*

Що на серці, то на серці... а що у животі, то чого там нема! *Х. Зб.*

«Синку!»—«Синку, чи впасеш свинку?» *Гр.*

12730. Ох, не побий плоскони, а побий лів! *Л.* — ... та побий матки на чотири шматки. *Кон., [Б.].*

Як хто скаже *о-хо-хох!*

Оце штука: загни пальці, та й карлючка. *О.* — Не великая штука: загнув палець, аж кручка. *Ст. Зб.*

Як хто скаже—*оце штука*, або просто жартуючи, як що штучне побачить, або зовсім нештучне. — ⁽¹⁾ палець. *Рад.; пучку. Н., Кон. (2) ключка. Н., Зв.*

Жаба—то твоя баба. *К., Л.*

Як хто скаже *жаба*; а то ще є й забавна дитяча, де так кажуть.

Не до пари-пари, здіять Татари. *Зв.*
«Гарбуз!»—«Твій ⁽¹⁾ батько загрзу!» *Рад., Л.*

⁽¹⁾ що й. *К.*

Слава Богу, як бим дома! *Пер.*

Як хто подурному скаже *слава Богу*.

«Що ти робиш?»—«Гусям ярмо, а тобі гайно». *Кон.*

«Що ти робиш?» — «Віку доживаю!» *Кр.*

«Рано!»—«Рано—кому не дано.» *З., Пир.* — ... а кому дано, тому не рано. *Евх.*

«Мужик!»—«Накавав тобі на язик!» *Ном.*

12740. «Здрастуйте!»—«Не застуйте!» *Пир., Кон.*

«День добрий!»—«День добрий з ким добрим, а з вами не парадна година!» *Шей.*

«Здоров!»—«Не таких як ти боров, а тебе й нічого!» *Кам., К., Лист. (1, 254).*

«Не хоче!»—«Хай ззість сороче.» *Зал.*
— ... або вороняче солодче. *Ном.*

«Ох!»—«Не люби двох!» *Ос. З (VI, 21).*

12745. «Дай пирога!»—«Візьми вола за рога!» *Ном.*

12747. «Де ти був?»—«Баньки дув, та надув та й тобі приніс.» *Зал.*

«А за чим?»—«Прислав вітчим.» *Зал.*

«Де воно лежить (шука чого)?»—«На трапку!» (а як хто не зна сего жарту и пита: «На якому трапку?»—«На тому, що як натрапиш, то там и лежить!») *Ном.*

12750. «Дорога.» — «Дорога до самого Бога.» *Ном.*

«Подай кухля!»—«В кухля голова опухла.» *Об.*

«Дай мені води!»—«Иди лишень до верби!» *Л., Кон.*—«Де вода?»—«А там, де верба.» *Л., Гр.*

«Подай води!»—«Не води—хвіст відирвеш!» *Збр. Лаз.*

Сороки колодязь перевернули. *Бр., Л.*

Нема води, горілки. «Чи то против жінок, що вони изйдуця то так, як ті сороки, сьрегочуть.» *Бр.*

«Дай огню!»—«Дай ногу загну.» *Ном.*

«Хліб погорів!»—«Не журися—не будеш поів» (поіти). *Ил.*

«Постой!»—«За постой гроші платять!» *Л., Н.*

«Звідкуля ви?»—«Не з куля, а просто з соломи!» *Кан., К.*—«Звітки ти?»—«Я не з відки, а я з доброї горілки.» *Бр.*

«Бабусю!»—«Хиба я пуп гризла, що ви зовете!» *Кон.*

12760. «Не спицца—хліб свицца.» — «Устань, прьбери зпід голови.» *Б.*

«Де ви родились такі?»—«Проти неба на рожку.» *Кр.*

И ми люде добрі, и наша мати не синця. *Ил.*

Все що хрін, то ложкою (надісь, жарт на що мед и д.). *К., Кан.*

Нехай на тебе индики брешуть! *Євх.*

Як би в мене була золота солома, я б вас, каже, визолотив! *Гр.*

Розмишля хвостом. *Ном.*

Се б то, маха—скотина.

Спасибі за хату, и на хаті тепло. *Б.*—... за хату и надворі тепло.

Чудак покійник, що рибу крав! *Кан., К.*

Як рибалка угабне у свого товариства риби—вона йому не буде ловищця. *Ном.*

Хазяїн старший, та не бреше. *С., Зв., Х.*—... а ти обзиваєся худший. *Гр.*

Кажуть на собаку, як сунецця.

12770. На того бреши, чий хліб їси.—*Об.*—... а мого хліба не їси, то на мене не бреши. *Бер.*

Кажуть на чужу собаку (або й на людину), як бреше.

Єсть там в полі коній много: як злапаєш, то пойдеш. *Войц.*

Коли йдеш до вовка на обід, бери й нас з собою. *Ил.*

На що й голова, коли розум! *О.*

Глянь! бридкий, та й не журищця. *Не.*

Оце у мене серце б'язця — як телячий хвіст. *С.*

Що тобі Бог дав—чи дівчину, чи дитину? *Пир.*

Три дні, як не краду (як питають, чи не бачили чого). *Л.*

Слухайте, бояре, що князь бреше (весільна). *Бр., Лів.*

Сокол з місця, сова на місце. *Ст. Зб.*

12780. Одна сорока з плота, а десять на пліт. *Бр.*—Сорока з кола, а десять соколів на її місце. *Прокс.*

Чорт колодочку положив, а Бог чоловіка посадив (один хлопець лежить, а другий, жаргуючи, сідає, та й приказує... «Та ні бо», той одвітує, «Бог колодочку положив, а чорт чоловіка посадив»). *Кан., К., Л.*

Не псуй лёду, та пускайся на дно. *Руд.*

Не знаєш, чим удавищця! поклади два палці в рот. *Бр., К., Л., Пир.*

Трудно дівку силувати, коли парубок не хоче. *Ж.*—Трудно парубка силувати, коли дівка не хоче. *Бер.*

Не рад пес, що вбитий, ще й ногами дригає! *Прокс.*

Такий мені пан: у соломі спить, а зубами ськаєцца. *Гайс.*

Гетте з богами — станем з тютюном. *Євх.*

Замість *гетте*.

Назад з корогвами: нема мерця дома, пішов косить (!). *Б.*

Замість—*назад*, як за чим пришли, та немає.—(!) бо чортмає мерця. *Кан., К.*

Назад, Дорош, з копійкою, нехай мати шаг дасть. *Кр.*

12790. Назад, сучко, санки (а не віз)! *Євх.*

Втікайте з хати, бо буду веретеном махати. *Прокс.*

Збірайтеся, старці, обід буде. *Євх.*

Тягни рядно на двох одно! *Ном.*

Хапай бики, бо пропесія йде! *Прав.*

Данило, хапай точило! *Вас.*

Ручка в точилі звецца *кордою*.

Хватайся на рижого. *Ст. Зб.*

Співай, дядьку,—вона довга. *Коз.*

Бий бриндзю в діраву діжу. *Бал.*

Махай нехай косять! *Зв., Рад., Л., Пир., Кон., Х., Гр.*

12800. Міняй, свату, сліпу кобилу на носату. *Ил., Бр., Лип.*

Міняй бики на воли,—аби дома не були. *Нов., К.*

Рубайся дерево, кривее и правее. *Ст. Зб.*

Сюди, люде, вовки бити. *Бал.*—Панове громада, біжіть вовка бити! *Пр.*

З брехемьки про вовка и лясця.

Кажуть в жарт замість — ось-де він! ось ідіть подивищця, що я найшов!

Мерзни, мерзни, хвостик! *Ном.*—Мерзни вовчий хвосте. *Ст. Зб.*

Мороз давить бабу, мороз давить бабу! *К.*

12806. Два мішки й торба! *Кр.*—Е, я такий, що мішки шию! *Кр.*

То був такий кравець, що прийшов до добрих людей у село та й назвався кравцем, а ті йому й раді. Напоїли, нагодували, а там и сукно унесли. Подививсь кравець на сукно, на вікно; перегорнув сюди-туди, та й каже: «Два мішки й торба!»—«Е, ні, будьте ласкові—нам з сего юпку та свиту!»—«Е, я такий, що мішки шию!»—та й бувайте здорові!

12808. «Коли батькаб'ють?»—«Як сноши подають!» *Зв., Ком.*

«Ай дуб!»—«Та й зелений!»—«А шоб ти на йому повисивсь!» *Зв.*

Узялись до гарячого борщу батько з двома синами. Покуштував один син—гарячий. «Ай дуб», каже; покуштував батько: «Та й зелений!», каже; а третій тим часом заслухався, про що це вони балакають, та не покуштувавши,

цілу ложку в рот: «А щоб ти», каже, «тату и д.», Ато ще кажуть, що ніба се так сини батька підневідали, — и в таким разі, замість «а щоб ти тату и д.» кажуть: «А щоб ви на ёму, синки, повисли!» Є про се брехенька и в Десять Кіп Казок.

12810. «Який, тату, борщ холодний!» — «Ай холодний!.. Сину, одного тебе маю, бодай и того не мав.» *Л., Павл.*

«Чого ти плачеш?» — «Батько вмер!» — «Одчого?» — «З голоду.» — «Хіба хліба не було?» — «Та був, та ножа не було врізати.» *Л.*

«Ох, моя матінко! снівся мені батенько!» — «Цур ёму, доненько! поминання хочє.» *Євх.*

«Діду, Сидоре, собак боюся!» — «А з костуром, бабко!» *Прав. Ниж.*

Певно з тися брехеньки про бабу, що не знала, чим діда поминать. «Ой діду, діду», голосить над ним хворим, «чим и тебе буду поминать!» — «Сухарями, бабко! сухарями, любко! сухарями, Пархомихо, сивая голубко!» — «Та де ж я, де візьму тих сухарів!» — «Попід віконню, бабко и д.» — «Ой діду-діду, так я ж собак боюся!» — «Из костуром, бабко и д.» *Ном.*

«Ой лишечко! пана щось ззість.» — «Ах ти ж проклате! нехай лучче пан тебе ззість!»

Через ваші віпці та й в кошару не йти (або: не можна и в кошару заглядати). *Бр.* — Через бабини телята не можна и в двір заглядати. *Ил.* — Хіба для твого теляти (¹) та й в горід не заглядати (вовк каже чоловікові на питання: «Чого ти, вовче, заглядаеш?»). *Рад.*

(¹) Оввал! через твої телята. *Казк.*

«Ей, синку, будем бицьця!» — «Тпру!» — «А що?» — «Що ж, бицьця, так и бицьця.» *Кр.*

Так мама казали. *Ил.* — Так казали старі люде, дівчата. *Ах.*

Дурні люде! кажуть, батько вмер, а хто ж мене тоді битиме? *Пир.*

У всіх матері дурні, тільки моя розумна — що гріх и сказати. *Євх.*

12820. Мому татові вже стало лекше: перше плював на землю, а тепер вже на бороду. *Прокс.*

«А скільки ти, бабо, піймала горобців?» — «Опе, синку, тільки одёго піймаю, то ще дев'ять зостаєцца, щоб було десять!» *К., Кам.*

«А встань, синку, та покури люльки!» — «А вже ж матку за череп хватило: чи покуриш, чи не покуриш, а молотить потуриш!» *Черн.*

Що на тому ярмарку — видимо-невидимо! чуть не двадцять п'ять. *Гр.*

«Тату, на ярмапці усі лошат погубили!» — «А ти?» — «Я свого поперед!» *Кр., Кор.* — ... цілий день ходили коло воза, та вже ввечері!» (та наслу вже вкрали). *Черн.*

«Ой, чи не підвхнули чого з воза москалі, що ти й прихав, все мовчиш?» — «Цілий день ходили коло воза — та вже ввечері!..»

Уберьса, жінко, в кожух, бо я бити буду. *П., Г.*

«Тпру, воли! давай, жінко, гроші лічить! давай, — суди-туди руб, сак-так два; за копу теля, за три копі сіна — и гроші усі... Е!...»: поїхав. *Сл.* — «Тпру, воли! давай, жінко, гроші лічить!» — «Та що тобі, чоловіче, так здалось, щоб все гроші лічити!.. копу за сіль, копу на сіль, я за копу солі купували; копу з кумом пропили — и гроші всі!»

«Сідайте, бабко, підвезу вас!» — «Не маю, шинку, часу!» *Бр.* — «Сідай, бабо, підвезу тя!» — «Нема часу, треба йти!» *Прокс.*

Уліз червяк у хрін, та й сидів; а як виліз из хрину у моркву, та й каже: «коли б я був знав, що морква солодка, був би давно я виліз». *Бр.*

12830. Жінко, я бачив ведмеда, — та так стрівуся з ними нос к носу, та так мене совість взяла! *Гр.*

Правда, що ми ходили дещо и гуторили прощо; тільки коли я хоч що або абдщо, то нехай мені чорзнаєщо — от що, а не то що! а ви ще кажете, щоб я там щд-що, або або-що... *Збр. Лаз.* — То правда, пане, що ми йшли прощо и говорили дещо, але коли ми що на що по що, щоб нас Бог — чортзнаєщо! *Казк.*

В однім селі шкода зробилась, коней покрали, а ночліжники бачили, що такі то коло тих коней ворожили и щось нишком базкали. Пан їх на допрос — так вони ото й кажуть. *Казк.*

Господи прости, був я на страсті, купив свічечку за копієчку, понюхав — медом пахне, так я й зів. *Не.* — Одмінїла свічечку за копієчку; сіла під тином, понюхала — пахне медком... и ззіла. *Л.*

Не дай, Боже, з кози кожуха, а з свиної чобіт; избави, Боже, від Барської (¹) греблі; избави, Боже, від Куляківського (²) справи. *Ос. 10) XVI, 50).*

З бурлацького оченашу. — (¹) Бара-

місто. ⁽²⁾ пав з поповчів; вславився тим, що не по правді справи розв'язував. Опанас свині пас, курі крав, у міх клав, курі сокочуть, у міх не хочуть ⁽¹⁾. *К.*

⁽¹⁾ не хочуть; мішок рвецця—щось кудись прецця. *Ном.*—Теж з бурлацького оченашу.

Я в Бога мйна (нікого не займаю). *Б.*
Муїсій, живо при! *Я.*

«Monsieur, je vous prie!» просив поранений Хранцуз свого підвідника, щоб віз поволи; а той, на мення Муїсій, ото так зрозумів його прозбу...

Соловей у лісі реве, а ведмідь шебече.
Не.

Нім дитина запіла, когут духа спустив.
Ил.

Оступіцца, сторчаки!.. оттак, як бачите, стовбичать. *Гр.*

12840. Помагай—Біг! повна піч люде! позичте дряблястого Павла, поїхати цельками по бика. *Ком.*

«Добривечір, кума! ти не теліла моїх бачок?»—Теліла, теліла! під моїм ночом стогували, мої брехи засобачили, я в гледочку пощелила (в шілочку погледіла), аж там ядунята гарчать (вовки ідять уже телят); я за гук (гукать), та й туди, аж воно вертом перечеревенилось, дригами—нож, нож (дригає ногами)! *Кр.*—«Сестривечір, добрички! чи не телячили мої виді?»—«А яка ж твоя видя?»—«Під сіреньким черевеньке, на лисинці лобок, на шії китичка, на мотузощі хвостик.»—«Телячили, сестричко, телячили! захвостила задорю, поочеретила геть до бігу—и д.» *Лист. (II, 200), [Збр. Шей.].*—... чи не телячали моїх видень ⁽¹⁾?—«А які твої видні?»—«На лисинці лобок, на мотузощі шийка ⁽²⁾.»—«Під нашим стогом стогували ⁽³⁾, тюччя затючали, я за сокіраги, вони задрали лози та побігли у хвості ⁽⁴⁾.» *Сос.*

⁽¹⁾ чи не видали моїх телят? ⁽²⁾ на лобку лисинка, на шийці мотузочка. ⁽³⁾ стояли. ⁽⁴⁾ я за сокиру; вони задрали хвості та побігли у лози.

Дати чернечого хліба. *Ном.*

ЦЯ РІЧ НА ДВІЧІ. *Гат.*—На двічі річ. *Зв.*

12844. Канальська робота (тяжка, бридка, и роботи на каналах). *Кул.*

12846. На твої, пане, шні воля (воля и зоб). *Нос.*

За водою підеш, то й не вернешся (треба казати *по воду*). *Л., Пир.*

Коли б дощ не шов, то б и поїхав (жартує, що каже на дощ *шиов*, а не *падав*). *Ст. Зб.*

Медвідь пиво варить (Гуцули в Карпатах на якусь Чорну гору кажуть, як диміє). *Войц.*

12850. Кришка на світі чоловіка тримає (*кришки* не впав, *кришки* не вився и д.—*кришка* чоловіка тримає). *Руд.*

Замішаю не вам, а свиням. *З., Б.*

Що пес збреше, то ми все думаємо, що вашець добродзи. *Проск.*

Помолов—тому руку, тому ногу. *Коз.*

За ціп, та на тік. *Лів.*

Се б то, заціп—мовчи.

Бігла собака у Петрівку через лід (Петрівка—и піст, и село в таке). *О.*

РІЧ изнять (почать мову). *Сос.*

Мать з ким гуторку (*або*: Буть з ким на речах). *Б.*

Вміти, не вміти,—треба говорити. *Бр.*

Красная мова находить добриі слова.
Ил.

12860. Який розум, така й бесіда.

Мудра голова не дбає лихії слова.

З доброї губи добре и слово. *Ск.*

Добро доброе и говорити. *Ст. Зб.*

Слова до ради, руки до звади. *Ил.*

Нашо та й шпаноба, як добрее слово.

Ос. 6 (III, 42).

Рана загоїцца, але зле слово ніколи. *Ил.*

—... а слово ні. *Войц.*—...слово иное вовік не загоїцца. *Ст. Зб.*

Вода все сполоще, лиш злого слова ніколи. *Ил.*

Слюни не підіймеш, а слово назад не вернеш. *Нос.*

Слово не горобець, назад не вернецца.

Проск.—Слово не горобей: вилетить—не виймаеш. *Пр.*—Вже слово не вернешя. *Проск.*

12870. Сказаного и сокирою не вирубаеш. *Зал.*

Будь добрим вислухачом, будеш добрим новідачом. *Ил., Проск.*

Говорить—не горох молотить. *Лів.*

Що маєш казати, то попереду рожжуй. *Пер.*—Перше рожжуй ⁽¹⁾, а тоді и кажи. *Л., Кр.*—Нім що скажеш, то перше рожжуй. *Кам., К.*—Рожжуй слово, та тоді и говори. *Рад., [Ст. Зб.].*—Як маєш що казати, то перше рожжвакай. *Бр.*

(¹) рожжвакай. *Проск.*

Жуй—та вон плюй. *Ст. 36.*

Прошлі річі не жалуй, а не згодним річам не імай віри. *Ст. 36.*

Більше роби та менше говори. *К., Коз., [Бр., Рад., Пер., Пр.].*

Слухай багато, а менше говори. *Ил.*

Побільше їж, а поменше говори. *Л., [Бр., Зв., Рад., Ст. 36.].*—Більше їж та думай, тільки менше говори. *Черн.*

Не діло багато говорити. *Бр.*

12880. Хто багато говорить, той мало творить. *Ил.*

Котра корова багато реве, то та молока мало дає. *Ил., [Кан., К.].*

Не мели, як пустий млин. *Ст. 36.*

Така вже у ёго говірка. *Збр. Лаз.— ... гуторка. Кор.*

Кинув слово, як в маточину. *Ил.*

За вашим шептом нашого крику не чутно. *Пр. в Ст. 36.*

За вашим торгом нашого ярмарку не чуть. *Лів.*

Лемінт такий (або: Глухе таке), що хоч туря гони, то не почує.

Тебе й за кадубами чутно. *Б.*

Говорить, як з бочки. *Об.*

12890. Пищить, як дідько в градовій хмарі. *Ил.*

Кокотить, як Бойко жовточеревий. *Ил.*

Забубонів, як старий дяк. *Збр. Лаз.*

Наче пороснув як горохом у стіну (з оприском, шпарко забалакав). *Бр.*

Засипав, як горохом в бочку (дрібно балака, або—бреше). *Гр.*

Засипала, як маком дрібненько. *Гр.— Розсипаєця дрібній маку. Нос.*

Торохтить, як вітряк. *Кон.*

Як горох розсипає (гарно балака, співає; виразно чита).

Хоч хрести малюй. («Усе-все розкажує, що не почує; оце таке, хоч хрести малюй»). *К.*

Стіпний на докладки. *Гат.— ... вигадки.*

12900. Там як скаже, та прикаже!.. *Кон.*

Як у рот не кладе (гарно чита).

Мов по зорях читає. *Ном.*

Як в уста не кладе (вітає хороше и д.).

Б.—Говорить, як у рот кладе. *К., Пир., Дох.*—Як за руку веде и як в рот кладе. *Ст. 36.*

Говорить, так як з письма бере. *А.*

Розкажує, мов из книжки бере. *Ос. 10 (XIV, 28).*

Скаже слово, так як витвердить. *А.*

Як ріпу гризе. *О.*— ... так гладко говорить. *Ст. 36.*

Ото сказав, як ножичками відрізав.

Проск.

Сказав, як гвіздком прибів. *Дох., Пр., К., [Кон., Ст. 36.].*

12910. Що не скаже, неначе зв'яже. *Кулж.*—Сказав, як зв'язав. *Нос.*

Сей чоловік, що не скаже, наче топором. *Кон.*

По составцах розбірає. *Ст. 36.*

Як у око вліпив. *Ск.*

Так слова ёго чисті, як день білі. *Сл.*

Щебече, як ластівка. *Кан., К.*

Тихо, як мак сіє. *Л., 3.*

Списала вона мені як на долоні своє життя. *Ос. 10 (V, 63).*

Масної бесіди чоловік. *Ил.*

В кого калитка товста, у того мова проста. *Черн.*

12920. Хоч и яшна луста, та пшеничне слово. *Гл.*—Не клади яшноі лусты, а клади пшенишне слово. *Нос.*

Морочив-морочив, поки сказав. *Рад.*

Як козухом по плечі повюв. *Пр. в Ст. 36.*

Балака—як колядує. *Р.*

Як мертвий говорить. *Ст. 36.*

Говорить, як не живий. *П., В., Лів.*

Говорить, як спить. *Ил.*

Говорить, як на м'уках.

Говорить, так як трі дні хліба не ів. *Бр., Пир.*

О, він нелепетливий Савочка! *Зв.*

12930. Язык, мов в постоялах. *Ос. 3 (X, 88).*

Язык, мов повстанний. *Кв. (I, 56).*

Галушкою вдаявсь (як хто перепнеця в мові). *Пир.*

Говори до стовпа, а стовп стоить. *Ил., Л.*

Розмова моя люба та мила! ти мовчиш, а я слухаю! *Евх.*—Він мовчить, а ми слухаєм. *Ст. 36.*

Мовчить, наче води набрав у рот. *Чор. Рад. (117).*—Як води в рот набрав. *Пир.*

Ні пари з уст (¹). *Ж., Пир., Коз.*—И пари з рота не пустить. *У., Пр.*—Навет и пари не пустиш з себе. *Бр.*

(¹) з рота. *Зал.*

Заціпило ёму язык. *Ст. 36.*

Мовчить, як сорока в гостях. *Кан., К.*

Мовчить, як стіна. *Л., Пир., Кон., Зал. (I, 147).*

12940. Як овечка, не скаже ні словечка. *Гр.*—... не мовить ні словечка. *Ст. 36.*

Німа, як риба. *Г., П.*

Ні ччиря, и дух притаїв. *Ос. 2 (24).*

Индик хоч не співа, та багачко дума.
Пир.

Милая моя розмова! *Пр. в Ст. Зб.*

Гудуть, як бджілки. *Мар. В.*

Розговоривсь, як свиня з каченям. *С.*
— ... з гускою. *Рад., Пир., Кр.*

Бали та бали, а день далі. *Коз.*

Галу-балу, а свині в ріпі. *Ил.*

Балу-балу⁽¹⁾, а пси в крупах. *Бер., Збр. Шей.*

Шляхтичі забалакались в коршмі, а один віз крупи. —⁽¹⁾ Гаду-гаду. *Вмк.*

12950. Кума з кумою тирири—свині морков порили. *Ил.*

Розмова⁽¹⁾, як з кобилою в болоті⁽²⁾. *Бр., Ж., Кан.*

⁽¹⁾ Розговоривсь. *Сос.* ⁽²⁾ в грязі.

Говори, як об стіну горохом. *Лів., В.*
—Тобі товчи, як горохом у стіну. *Гр.*—
Хоч горохом об стіну, а він все своє. *Євх.* — Як горохом о стіну⁽¹⁾. *Ст. Зб.*
—Горох на стіну кидає. *Ил.* — Горохом об стіну. *Кулж.*

⁽¹⁾ до стіни. *Проск.*

З тобою говорять⁽¹⁾, тільки⁽²⁾ горю наівшися⁽³⁾. *Х.Зб., Павл., [Ст. Зб.]*

⁽¹⁾ розговоритися. *Бр.;* балакати, *Гр.*
⁽²⁾ так лучче. *Кулж.;* треба. *Бр., Гр.;*
то треба. *Проск.;* *Ил.* ⁽³⁾ наістися. *Бр.,*
Проск.; наістись *Гр., Кулж.;* наівшись.
Ил.

З тобою⁽¹⁾ розмова, як з вітром полова! *Гат.*

⁽¹⁾ З дурним. *Полт. Час.* (1862 р. 158).

Розмова, як пня з пицятком. *Ил.*

До тебе говори, так як до того пня. *Бр., Проск.*

Говорить, мов блекоти обвівся. *О., Гр., [Дуб.]*

Не віл реве: твоє здоров'ячко каже (кепкування з того, хто спорить недоділа). *Нос.*

Говори до неї, а в неї Маковей. *Ил.*

12960. Толкуйся (або: Толкуй), як Голюк в погребі! *З., Л.*

Чий ти, Грицю, пан? *Не.*

Говори, Грицю, богородицю. *Ск.* — ... а я буду оченши. *К., Євх.* — ... так буде скоріше⁽¹⁾. *Руд.* — ... богородицю, а я буду⁽²⁾ вірую. *В.* — Співай, Грицю, богородицю, а ти ж, Петре, харгакуй. *Гат.*

⁽¹⁾ так буде легше для нас. *Збр. Шей.*

⁽²⁾ а він читав. *Пир.;* а ти Андрию. *Проск.*

Говори, Петре, з хвостом. *Ил.*

12964. Товкуй, Савка, з паном. *Н.*

12966. Толкуй, Захар, з бабою! *Євх.*

Дурному персвазія, а умерлому кадило, то все едно. *Проск.*

Теревені точить. *Пир.* — ...запустив. *Кон.* — От и поніс теревені! *Сл.*

Баяси точить. *Лів.* — Баяндраси точить. *Пир.*

12970. Здавсь на витрибеньки. *Бер., Пир., Х. Зб.* — Стіпний на витребеньки. *Гат.*

Десь у ёго язик поза⁽¹⁾ ушима мотавця⁽²⁾. *О., Кр., [К., Х.]*. — Аж язик поза ухами літа. *Л.*

⁽¹⁾ Довгий язик, аж за. *Кулж.* ⁽²⁾ поза ухом в'єдця. *Кр.*

Язык як на ковороті гуляє. *Б.* — Губа, як на коловороті гуляє. *Г.*

Він ёму зуби заговорить (перебалака ёго). *Пир.*

Єдна голова, та десять язиків. *Рад.*

Из рота перехоплює (річ). *Ном.*

З губи мені вишняє. *Ил.*

Торох! роди, Боже, горох? (кажуть, кепкуючи, як хто недоладу перебарапча балакати). *Прав. Ниж., Лів.*

Ти бо вже, коли говориш, то говори одно; ато разом хочеш быть и за попа, и за дяка. *Чор. Рад.* (140).

Говорить у пересипку.

Плутать розмову, розмовлять про різні речі, не доводячи нічому кінця. *М. Бил.*

12980. Не до тебе річ! *К., Рад., З., Л.* — ... мовчи. *Пр.* — Не про тебе річ ся говориця. *Бр., Л.*

Не твоє мелеця — засипане Велигонове (як хто вбовтнеця в річ без ладу). *Л.* — ... мелеця — чекай. *Бр.*

О, в ёго рот до ушей. *Кр.* — Має губу від уха до уха. *Ил.*

Ото ротата (зікрата, пащекувата и д.) — на все село. *Л., Кор.*

Лепече, як той пустий млин. *Проск.* — Меле, як пустий млин. *Ст. Зб.*

Меле, меле, та мuki не веде. *Ст. Зб.*

Язык без костей: що збриде⁽¹⁾, то й лепече. *Ш.* — Нема кості в язичі — можь брехати владиці. *Ил.*

⁽¹⁾ набриде. *Коз.*

Не тямить голова, що язык лепече. *Ст. Зб.*

Язык в роті—мели, що хоті. *Нос.*

Ти уже чого не наплетеш своїм безкостим язиком. *Кон.*

12990. Язык не помело. *Кон.*

Слова не полова. *Г., П.*

Мели⁽¹⁾, коли не завізно. *Рад., Пир.*

⁽¹⁾ Набалакайсь. *Пир.*

Мели, коли мелещя. *Бр.*

Він говорить багато, та все чорзна-
шо. *Ч.*

Наговорись, Петре, з сином: сёгодні
новий день настав. *Б.* — ... Петре з гузом:
сёгодні твій день настав.

Набесідовала, наговорила, — взяла маз-
ницю, за медом пішла. *Не.*

Аби губи не гуляли! *К.* — Лепечи, що
хоч, аби губи не гуляли. — Аби язик не
гуляв. *Л., Пр.*

Говорила сама в хаті, бо ні з ким бу-
ло. *Б.*

Говорить, що слиня до губи принесе.
Г., П.

13000. Говорить три дні, а все про зли-
дні. *Бус.*

Там такого наговорив, що и класти ні-
куди. *Ком.*

Наговорив стільки, що и в шапку не
забереш. *Ил.*

Оце наказав! три мішки гречаної по-
лови, та усі три не повні. *Не.* — ... та
усі и славні.

Що то плести, коли не знаю що! *Ком.*

Що й казати, як нічого слухати! *Ёвх.* —
Ти кажеш, та нічого слухать. *Ком.*

Казать, та нічого. *К., Л., З.*

Хтів бим щось сказати, та не знаю що.
Проск.

Шкода того и говорити, що не варити.
Ст. Зб. — Що й говорить, чого не ва-
рить! *Пир.*

Будеш те говорить, що будемо завтра
варить. *Ком.*

13010. Говори! *Бр.* — ... здоров! *К.*

Говори, говори — нісенітницю. *Проск.*

Гай, гай! забалакав! *Гр.*

Верзи, верзиця, покіль верзиця. *Гат.*

Курзю-верзю — горохова каша. *Кр.*

Корзю-верзю — кошелі плету! *Ном.*

Курзю-верзю — дайте ⁽¹⁾ на кутю греч-
ки! *Ёвх.*

⁽¹⁾ Курзю-верзю, Борисе, — дай. *Кам., К.*

Курзю-верзю, Борисихо, дай куті на
гречку! *Ос. З (VI, 19).* — ... на кутю, греч-
ки, а я тобі за те попасу овечки. *Лев.*

«Курзю-верзю!» — «Горох молочу!»

Пир., Кр.

Говори Харків Макогоненки. *Прав. Ниж.*
— Поніс Харків Макогоненків! *Сл.*

Харько Макогоненко, що був сім літ
вовкулакою; Харько Макогоненко-Ка-
любаренко — Демко, що матері око ви-
колов. *Макс. (Рус. Бес. 1857 р.).*

13020. Тирри-ри, бабонько, дам п'ятак.
Ёвх.

Тирри, тирри, бабонько, я твій жених!
Кам., К.

Тир-тир ⁽¹⁾ зузуляста! *Кулж.* — Тир,
зузуляста: з пир'ям здохла! *Сос.*

Як жіноцтво походилося и даром ле-
ментуе. — ⁽¹⁾ Кір. *К.*

Тир ⁽¹⁾! батько випр, мати відьма (або:
матері грясця). *Кр.*

⁽¹⁾ Тир-тир. *Гл.*

Ой гур, Марку, по ярмарку (на дурне
слово, або дурне діло). *Рад., З., Л.*

Наказала й наговорила: вибий об пліт,
щоб було, як дріт. *Рад.*

Блейй, блейй, пане Свириде, — zobачим,
що з того вийде! *К.*

Кидаеш словами, як пес хвостом. *Бр.* —
Так кидаеш словами, як пес хвостом ма-
хає.

Бесіди багато, а разуму мало. *Бр.*

Плете банелюки. *Ил.*

13030. На галай балай. *К., Рад., З.* — ...
на балай. *П., Прав. Ниж.* — На гала, на
бала («без резонту»). *Пир.*

Що скаже, то ⁽¹⁾ півтора людського.
Бр., Л., Пир., [Кр.]

⁽¹⁾ Наговорив. *С., Пр.; У* ёго все з.
Ст. Зб.

Кат має и підошев (споре, а не дове-
де). *Проск.*

Таке говорить, що собака з маслом не
ззість. *Пир.*

Чорзнащо верзе. *Лів., Сл.* — ... ка-
ляка. *О.*

Навмани Лазара співати. *К.* — Навма-
няки Лазара співаеш. *Бр.*

Бовть, як козел у воду. *Рад., К., О.,*
Кр., [Л., Б., Ком.] — ... як віл у калю-
жу. *Х.*

Бовть ⁽¹⁾, як дурень у воду. *С., К., Л.*

⁽¹⁾ Бултих. *З.*

Бовтнув, як жаба вь болото. *Ж.*

Не рожжував! *Пир., О.*

13040. И се слово не м'якинка. *Нос.*

Не віл, шановавши слухи ваші, пре-
дять — то чоловік говорить. *Ил.*

Одлив кулю! *Кулж.*

Наказав три мішки гречаної вовни. *Ёвх.*

Набалакав и в торбу ⁽¹⁾ не забереш.
Л., Пр., [Бр.]

⁽¹⁾ Лантух. *Л.; міх. Рад.*

Наросказував міх, торбу и три обере-
мки. *Ком.* — ... міх ше и в торбу не за-
берещя. *З.*

Наказав аж з коробку буде. *К., Х.*

Що на рот налізе — блевузить (або:
п'ятає, або: вернячить). *Ст. Зб.*

Говори з ним понімецькій. *Бр.*, [*Кан.*, *К.*].

Так пристає, як горох до стіни. *Бр.*, *Рад.*

13050. Уже б та молодичка насікла-на-рубала.

Багато говорять.

Хіба Бог видить, що дурень брідить. *Рад.*

Ёго як послухать, так и Бога нема. *Кулж.*

Цить, Ивасю, панів не переслухаєш. *Ил.*
Толкуємось про ялові гуси, що на псарню ⁽¹⁾ літають, та потроху молока носять (пропало що, не вернеш). *Х. Зб.*, *Час.* (1857 р. № 14).

⁽¹⁾ на пекарню. *Ш.*

Така ваша загадка, що нема й розгадки. *Пир.*

Шуточка та рогулечку й привела (овечка баранца). *Б.* — ... та й рогулечку привела.

Кумедне щось сказано. *М. Білз.*

З пустога в порожнє ⁽¹⁾ переливає. *Кр.*, *Проск.*, *Пир.*, *Черн.*

⁽¹⁾ З порожнього в пусте. *Кан.*, *К.*

Після тієї та знов тієї! *Пир.*

Не вїйтова дочка, та до речи говорять («Ото не до речі, коли так уже хвалить.» *Рад.*). *Нос.*

13060. Як би її вчили брехать, то вона б и побрїхувала. *Р.*

Говорив покійничок до самої ⁽¹⁾ смерті. *К.*—Говорила небіжечка до самої смерті, а все доладу ⁽²⁾ чорзнашо. *Руд.*, [*Ёвх.*].—Говорила небіжченько ⁽³⁾ до смерті, а як вмерла, то ноги задерла ⁽⁴⁾. *Ил.*

⁽¹⁾ Говорила покойна до. *Л.* ⁽²⁾ Говорила покійниці тїтка до смерті, та. *Зв.*, *Пир.* ⁽³⁾ покойна *Ч.* ⁽⁴⁾ то слова не допятаєсся.

Сидїла-возилася небіжечка бабка, говорила-бесїдовала до самої смерті; а перед смертю взяла мазницю та пішла по мід. *Збр. Шей.*

Язик у тебе як Литовський цїп: раз по спону, а раз по току. *Б.*

Що не складно, то не ладно. *Ил.*

Не доладу-ладу, поцїлуй кобиладу. *Ном.*
— Не доладу-ладачку, поцїлуй Бардака й Бардачку, и мене, грїшненького, в гепачку. *Кор.*

А ні ладу, а складу. *Ил.*—Не доладу, не допрїкладу. *Л.*, *Лох.*, *Пир.*, *Б.* — ... иззіж собачого виєладу. *Збр. Даз.* — ... иззіж те, що я виєладу. *Кор.*

Тю! з дупла того дуба сич вилетїв (на дурне слово)! *Кох.*

Приплїв каляда, щоб дали капусту. *Ёвх.* — Приклїп коляда. *Б.*

Стривь, брїнь — кічка з воза (як хто скаже нїсєвітницю яку—так аби сказать)! *Кор.*

13070. Дїд о хлїбі, а баба о хвїялках. *Ил.*
Ти ёму образи ⁽¹⁾, а він тобі лубья ⁽²⁾. *Кан.*, *К.*; *З.*, *Пир.*, *Кох.*, *Павл.*, [*Проск.*, *Бер.*, *Б.*].

⁽¹⁾ образки. *Руд.* ⁽²⁾ лубки.

Я ёго кладу на полицю, а він паде на лавицю. *Г.*

Ёму про коня, а він про вола. *Кул.*

Я о цїбулі, а він о часнику. *Ил.*

Ёму кажи тату, а він каже кату. *Ос. 8 (III, 22).*

Начне про воли, кінчає про голуби. *Кв. (II, 56).*

«Козле, що ти брїдиш?» — «Я що вижу, то й брїжу!» *К.*

Як балака, и само не тяжить и л.

Притулив, як слїпого до тїна. *Бр.*

13079. Притулив ⁽¹⁾ горбатого до стїни ⁽²⁾. *Проск.*, *Рад.*, *Л.*, *Коз.*, [*Зал.*]. — Так уже воно притуляєцца ⁽³⁾, як горбатий до стїни. *Л.*—Як горбатий до стїни. *Коз.*

⁽¹⁾ Приліпив. *Г.*, *Прав. Ниж.*, *Ст. Зб.*

⁽²⁾ к стїні. *Ст. Зб.* ⁽³⁾ Не притулицця. *Л.*; Примираєцца. *Бер.*

13081. У горді бузина, а в Києві дядько. *Об.* — ... тїм ⁽¹⁾ я тебе полюбила, що на п'ятї ⁽²⁾ перстень ⁽³⁾. *Л.*, [*Бал.*, *Полт.*, *Пир.*].

⁽¹⁾ за тїм. *К.* ⁽²⁾ на руці. *Бер.*; на небї. *Кулж.*, *Не.* ⁽³⁾ місяць

Я їду, а менї бабуви сїяцца. *Бр.*

Наклали дїда дригу. *Р.*

Собака б ёго слухав! *Пир.*

Поспоминали тїї (або: Споминай) предки, що померли од редьки. *Б.*

Згадала ⁽¹⁾ баба дївич-вечїр ⁽²⁾. *Пир.*

⁽¹⁾ Здумала. *Ст. Зб.*, *Кон.* ⁽²⁾ вечор був. *Кон.*

Нагадала собі бабка, як дївкою була. *Ил.*

Згадала баба дївера. *Пир.*—Згадала ⁽¹⁾ баба дївера ⁽²⁾, що добрий ⁽³⁾ був ⁽⁴⁾. *Кон.*, *Ёвх.* — ... дївера, що замолода ⁽⁵⁾ дїяла. *Черн.*

⁽¹⁾ Здумала. *Сос.*, *Б.*; Спомянула. *Черн.* ⁽²⁾ свєкора. *З.* ⁽³⁾ собака. *Б.*; хорошвї. *Сос.*; баба дїда, що хорошвї. *Кр.* ⁽⁴⁾ що трїчї на день бив. *Час.* (1859, № 33). ⁽⁵⁾ зсмолоду. *Б.*; зсмолода. *Кр.*

Добрий був покійничок! *Л.* — Кождий небіжчик добрий. *Ил.*

13090. Згадала баба поросся, що хорошеньке було, та й плакати стала. *Лох.*

Не тепер споминки. *Бр., Проск.* — Не ниві з споминками. *Г.*

Договорились до синього пороху. *Лів.*

Чи сміти говорити, чи хватати помовчати. *Ст. 3б.*

Мовчи, хирний! *Л.* — ...хирний! *Пир.*

Мовчи, коли п'єсьма не знаєш. *Ил., Нос.*

Хто мовчить, той більше знає. *Ком.*

Не петрівський ⁽¹⁾ день. *Лів.* — Тепер не петрівський день ⁽²⁾, щоб ⁽³⁾ по двічі ⁽⁴⁾ казати. *Пр., [Кор.].* — В Петрівку, як день більший. *К.* — Нехай на Петрівку ⁽⁵⁾. *Євх.* — Петрівчаний день. *Бр.*

⁽¹⁾ не петрівній. *Л.* ⁽²⁾ Сьогодні не Петрів день. *Євх.*; Тепер не Петрівка. *Полт.* ⁽³⁾ Не петрівський день. *Зв., Бр., Рад.* ⁽⁴⁾ по десять раз. *Рад.* ⁽⁵⁾ як дні побільшають. *Кор.*

«Як?» — «Я не дак — десять раз говорити: я скажу раз, але гаразд.» *Ил.*

«Що ти кажеш?» — «Те, що чуєш!»

Ном.

13100. Полетіло, та на вербу сіло (як не вчує и пита—що?). *Лів.*

К слову иде и ПРИСЛІВ'Т'Я. *Гр.*

Милій брате! *Пр. в Ст. 3б.*

Сестро; сестрице; сестричко; сеструню (чужа на чужу). *Прав. Ниж., Лів.*

Масю; Машко (ласка до жінки и до чоловіка). *Пир.*

Добре то люде повідають. *Ил.*

Як кажуть, то й правда. *К.*

Як сам здоров знаєш. *Об.*

Багато ⁽¹⁾ казати ⁽²⁾, та нічого ⁽³⁾ слухать. *Лів., Ст. 3б.*

⁽¹⁾ Багацько. *Пир.* ⁽²⁾ говорять. *Лів., Сл.* ⁽³⁾ гаразд. *Пир.*

Мовляв: кийсь, або якийсь. *Ил.*

13110. Мовляв той, гей той казав.

Як той казав. *Нос.*

Коли мищ голови не одкусить. *Чор. Рад. (66).*

Хто живий діжде ⁽¹⁾. *Л., Пир., Х.* — ... того году, Біг знає! *Рад.*

⁽¹⁾ жив дожде. *Пир.*

Як дочеємо! *Бр.*

Из пісні слова не викидають. *Проск., Т.* — ... худа, добра, — все одно, люде все одні. *Р.*

⁽¹⁾ викидять. *Лів.*; викинути. *Ст. 3б.*; викидай. *Зв.*; викидаєця. *Х.*

Без сороба казка. *Об., Ст. 3б.*

Не вам кажучи. *Лів., Сл.*

Не прудком кажучи. *Ил.*

Простіть, не к вашей честі. *Ком.* —

Не к вашей честі. — Шануючи хліб святий и честь вашу. *Бр.* — Шануючи вашу честь. *Зв., К.*

13120. Прошу, простіть за правду! *Кулж.*

Прошу, будьте ласкови, не во гнів вам. *Ком.* — Проше пана. *П., В., Пол.*

В розмові з паном.

Не у гнів сее слово. *Х.* — Вибачайте у сім слові! *Пир.* — Простіть за слово, що сказав. *Бр.*

Нехай здорова буде! *Ос. 1 (110).*

Бідна моя головонько! *Збр. Шей.*

Чатки-зачатки, де мої початки? *Бр.*

Часом забуде, з чого казку починать.

Був собі дід та баба. *Ст. 3б.*

Як був собі, та не мав собі, та пішов собі, та витесав нетесаного тесаня. *Лист. (II, 246).*

Був собі бай, зніс копу яй: всім по яйцеві, а тобі зносок (як не хоче казки казати). *Збр. Шей.*

Кажу-кажу казки, через перелазки. *Ном.*

13130. Був собі дід та баба, та полізли на граба.

Як був собі чоловік Сажка, на ёму сіра семеряжка, на голові шапочка, на паністарі латочка, — чи хороша моя казочка? *Збр. Шей., Лист (II, 246).*

Буль, буль ⁽¹⁾, и я там був, мед горілку пив, по бороді ⁽²⁾ текло и в роті не бувало ⁽³⁾. *О.*

⁽¹⁾ Барильце буль, буль, а Ивану сім дуль. *Кр.* ⁽²⁾ Из барильця буль, буль, а Иванцю сім дуль, по бороді. *Б.* ⁽³⁾ а в рот не попало. *Нов.*

М'ягкий, як пампух. *Бр.*

Пахуще ⁽¹⁾, як м'ята. *Пир.*

⁽¹⁾ Пахнюще. *Бер.*

Такий міцний, як ⁽¹⁾ з ключча батіг. *Об.*

⁽¹⁾ Таке кріпке, мов. *Лох., Пр.*

Кріпкий, як мацак. *О.*

Крутий, як криве дерево. *Ил.*

Сухий, як перець. *Бр.*

Гладкий, як слимак. *Дуб.*

13140. Густе, як патока. *Пир.*

Густе, як паслін. *Бр.*

Круглий, як місяць.

Як сонце грає. *Гам. Б.*

Ясний, як сонечко. *Бр.*

Свіжий, хороший, як сирюшка. *Пир.*

Такий красний, як 'го з воску ульав.
Ил.—Як з воску вилипив. *Ст. 36.*

Білий, як в Марці сніг. *Бер.* — ... як сніг. *Ж., Л., Б., Кр.* — ... як липина. *Лев.*

Як сиріжка білий. *Кон.*

Як кришталь біла.

13150. Чистий, як крига *Л.*—...лід. *Бр.*

Чиста, як слеза (або: вода). *Прав.*
Ниж., Лів.

Чорний, як галка. *Бр.*

Синій, як буз. *Пир.*

Як калія ⁽¹⁾ синій. *Л., Кон.*

⁽¹⁾ солуха. *Пир.; сажа. Л.*

Жовтий, як жовток. *Бр.*

Зелене, як рута. *К., Лів.*

Зелений, як муріг. *Б.*

Червоний, як жар. *Ск.*

Красний, як кармазин. *Сл., Л.*

13160. Шуре-буре-попаяте (ні сякого, ні такого коліру). *Збр. Шей.*

Тричі рабеньке. *Ном.*

Шокрий, як хлющ. *Пир., Л.*

Гарячий, як вогонь. *Бр.*

Холодний, як присок (таке холодне, що мов аж гаряче). *Бр.* — ... як крига.

Бр., Л., Н.

Приказки и д. несвідомі видавцеві 13165 —13372.

А ні на нитку, а ні на вирітку. *Ил.*

А правда добре присівівсь хвади. *Проск.*

А щоб кумове не пропало! *Сл.*

Бджола з дупла, а свиня з хліва. *Євх.*

Бити нікого, а взяти нічого. *Ст. 36.*

13170. Біжить Уляна з троплями, стра-
ха батька Куприяна. *Не.*

Бодай дідько очі вибрав! *Вас.*

Болячки напереді, а там чиркі, а там бородавки, а там и пошла (не розібрав слова. *Ном.*). *Сл.*

Бувши день, будеть и ноч, а бувши ноч,
будеть и день. *Ст. 36.*

Б'є бривдау.

Вже горло засхло—куди що йшло. *Г., П.*

Вибачайте, серце, що не писанка, але біле яйце. *Бр.*

Викрутився сіном. *Кон.*

Вилетіло як мак, а учинили як шпак. *Ил.*

Висписся в човні (або: в дубі). *Ст. 36.*

13180. Вистріхнув ёго на блазня. *Ил.*

Вид козика до ножики, а від ножики до коника.

Відпала му від рота цицька.

Від рогу до рогу, хто кого ошукє,

Він на вечерні був и в кадило дув. *Кос.*

Воза докласти. *Гат.*

Вони пір'я пригоріле нюхали. *Кон.*

Вторлива Ганна —то в'яне, то гарна. *Гат.*

В четвер прийшла, та й гриби найшла. *Рад.*

Говорить—як би в него купити. *Ил.*

13190. Де піде лис, то всюди увне.

Дідькові очі промив.

Діло хороше, а чорт луччий. *Пр. в Ст. 36.*

Добрий чоловік—добра карта, лихай—
не поможе карта. *Кон.*

Довгому угадати! *Ст. 36.*

Догадалась!.. взяла хліба в торбу, та
пішла в чуже село. *Бр.*

Догори очима, до землі плечима. *Шим.*

До кума тра розума. *Ил.*

Ей, то-то добре мені цуцня писки об-
лизало! *Проск.*

Єдин трімає печеню, а другий рожен. *Ил.*

13200. Є розум над розум. *Г., П.*

Журавель, та в очі глядиця. *Пр. в Ст. 36.*

Журавов крик. *Ст. 36.*

Забудте лиха, а послухайте баби—мо-
єі сувори. *Бр.*

Заплатив по обух! *Кр.*

За пташкою у сині вітати. *Гат.*

Заспівай собі о липовім клинню та о
білій березі. *Ил.*

Застивбись, як зозуля.

З другої бочки зачинає.

З корінням й чорт гречку рветь на пе-
ревесло. *Пр. в Ст. 36.*

13210. З пустої пригоди вовк задрав вівцю. *Кос.*

З старецького сива и бублик добрий газда. *Ил.*

И бороду вкапав сметаною. *Ст. 36.*

И гроші побрали, и отгрому немає. *Ш.*

Иде мужик дорогою, а віз дубровою. *У.*

Изліз дід на пень: чорт діда розпер.

Черн.

Из олива вискочив з ковшем. *Пр. в Ст. 36.*

И кістку зняв. *Ст. 36.*

Пр. в Ст. 36.: «слово въ слово».

И мні мати не дасть. *Ст. 36.*

И немитуй (немитій?) помагайбіг скажеш. *Гл.*

13220. Ирви тісто (було ще тут слово з *корням*, але затерто), та в молоко кидай. *Ст. 36.*

И роги покотив.

И Солоха не запоробха.

Й курка не ходить. *Ган. Б.*

Ила сім'я, а тепер и товчуть, та не дають. *К.*

Камся (камня?) б задів, коли б прирів. *Ст. 36.*

Клини му в голову забив. *Ил.*

Коївшися, та й замерзне. *Ст. 36.*

Коли з очес, то з удов. *Пр. в Ст. 36.*

Коли коні ідять січку, держи и насічку.

13230. Коли не корова, не надівай сідала. *Б.*

Кропива заклонулась у вишняку, так треба вибавить. *Коз.*

Куди кухті до патини! *Ил.*

Куди не кинься, то по уші в смолі. *Гр.*—

Куди ся не кинуть, так по уші в смолу. *Сл.*

Лізь, кажуть тобі, на віз! *Не.*

Ліс изрубай, а все та ж борода (старого не навчись?). *Час. (1857 р. № 12).*

Ляда біс чоловіка удре. *Ил.*

Максимового повку. *Пр. в Ст. 36.*

Мамекинський старець. *Нов.*

Ми сядемо на місті, та купимо істи. *Ст. 36.*

13240. Мишка згіраєть и кушкою. *Пр. в Ст. 36.*

Між двома сокірка ⁽¹⁾ згнула. *Ст. 36.*
—... пропала. *Пр. в Ст. 36.*

⁽¹⁾ Меже двома своїми сокира. *Ил.*

Мужик мужика заміняв за бика. *Проск.*

На зломану шию. *Ил.*

На кінський великдень.

Напер на мня, як дуч на теля.

Наряжав на рядку. *Ст. 36.*

Нахватився до моці, та обі оці.

Наша и везла.

Не бачили, не чули — бо плели мачули. *К.*

13250. Не будь, бичку, на обривочку. *Ш.*

Не до носу. *Євх.*

Не дри ж мене, приступуючи. *Ил.*

Не гряне, то кане. *Ст. 36.*

Не едно в берді.

Не кусай, не стежи и не лежи. *Ил.*

Нема мочі — сама сила. *Вал.*

Неначе Ганна без соли. *Євх.*

Не обертай kota хвостом. *Ил.*

Не проси — тільки поноси. *Ст. 36.*

13260. Не той ище носок, щоб глядів у пісок.

Нехай дурня играв! *Сл.*

Нехай и тев здобрів. *Ил.*

Нехай на сухім хоть. *Пр. в Ст. 36.*

Не хапанка на Іванка. *Ил.*

Ні до-лугу, ні до-сугу. *Час. (1857 р. № 13).*

Ні, рярко, бабко. *Кон.*

Ніхто не виїме, як уліпить. *Ст. 36.*

Ніхто собі не винні 'смо, йно добре слово. *Ил.*

Ніхто сорозі зпід хвоста не випав.

13270. Ногу ногу підпірає.

Обишла незаплата. *Ст. 36.*

Огнем та мечем.

Од неділі до неділі, щоб всі люде погледіли. *Гл.*

Однаково зелено жати. *Ст. 36.*

Ото ж на мене вагою сіло! *Гат.*

От, стикаєся ⁽¹⁾, як той пес. *Проск.*

⁽¹⁾ стикаєся? *Ном.*

Параса, Парася! медку напилася. *Бр.*

Перезувся в січку. *Ил.*

Перехристись, та влізь в болото.

13280. Підійшов Бог в нем — постерегла нечистая сила. *Ст. 36.*

Пілля ніхто не мастять. *Г.*

Пішла кішка по ряду. *Коз.*

Поглядім по возах. *Ст. 36.*

Познаєш пішого (або: голого) з сагайдаком.

Покинь сокиру, озьми довбню.

Попритинали скрізь, не треба — віжками. *Пир.*

Послідня кочерга! *Ст. 36.*

Потапці-потапці, вліз чорт у лапці. *Смуц.*

Поти добро, поки мокро. *Ил.*

13290. Почув гуску. *Ст. 36.*

Прийшла до коморі — ні хліба, ні соли. *Кр.*

Прийшов, як сліпий до хвіри. *Ил.*

Приложи руку, бо рука не кума.

Присвоїла нікакась справа дубець. *Ст. 36.*

Простав нові дверці до старої лазеньки.

Приходиця іхати вѣ Кричев. *Нос.*

Продай, Кулинка, красочку за шапочку. *36р. Лаз.*

Прорізає зуби. *Ст. 36.*

Просив у п'ятницю з олією млинця. *Пир.*

13300. Пустися серце. *Гат.*

Пустю синицю хоч на пшеницю! *П.*

Рів та вмер. *Ст. 36.*

Рогатину подай сюди—рогатина у морі лежить. *Пр. в Ст. 36.*

Своя шляхта! *К.*

Седи в хаті, не рипайся! *Ил.*

(Се та) хорома, що кулі вляють и вориньють. *Ст. 36.*

Сито на ёго тільки.

Сів та й запів.—Сіла та й запіла. *Пр. в Ст. 36.*

Сіла твоя казка в попа в перелазка, и в кутку на прутку. *Ст. 36.*

13310. Скорій відминого пива. *Пр. в Ст. 36.*

Сокира, мотика, топорець—сорока, ворона, горобець. *Ил.*

Сонце за гору, а він в дюру. *Яц.*

Стрибаєця, покіль бісом штрикаєця.

Гат.

Стук-стук! до порога тук! (чута од панів). *Полт. г.*

Сук на сук. *Ил.*

Схилився по поліно, та стовк собі поліно.

Така вже в мене сторія. *Бер., З., Кр.*

Таки Пархом не ворогом. *Я.*

Твоя голова не позолоти! *Проск.*

13320. Твоя кобила вгрузла. *Ст. 36.*

Ти ж зозуляста, чи не сіменяста. *Гл.*

Тільки єсть поки поймаєш, стільки влови. *Сос.*

«Тут, туре, грузько!» — «Сів би, та калко.» *Ст. 36.*

Увірь мене тварь, що той пузирь лихтварь. *Кос.*

Узриш вовчу звізду. *Ил.*

Укрутив хворостину. *Ст. 36.*

Умий кожух, а не помоги. *Ил.*

У него натура, як у тура. *Ил., Войц.*

У орла дві голови, а ти мене не хвали—нехай люде збоку похвалять. *Чир.*

13330. У пічурці родивсь. *Пир., Павл.*

Усім паністарим упиріка. *Б.*

Усходився—еще и діти несплять. *Ст. 36.*

Ухопив місяця зубами. *Кос.*

Хай у постолях гречка родить. *Кос.*

Хапало в хапиці, хапиця ж по пиці.

Гат.

Хватай муку в міх. *Ст. 36.*

Хинцю, Химцю! прошу у дружки! *К.*

Хорош и той під тура. *Ст. 36.*

Хоч далеко, та треба ходить по тии!

Пр. в Ст. 36.

13340. Хоч до неї вийся. *Бр.* — Не вийся до неї. *Ил.*

Хоч ми не піймаєм, то дідько. *Не.*

Хоч трава й шовковая, коли мого коша не маш! *Ст. 36.*

Хоч уріж (або: хоць утн). *Бр.*

Хрустнуло, як оріх, шустнуло, як у міх. *Ст. 36.*

Хто напорошив, той розголосив. *Руд.*
Хто склянний дух має, най на чужого каменем не кидає. *Ил.*

Циба—риба, зусь—гусь. *Зал.*

Цятте, жаби, а ваш пан. *С.*

Цілий вік з торбою не сварися. *Проск.*

13350. Цупить та тягне—волики йдуть.

Б.

Чаро готове. *Лів.*

Червячками и той живиця. *Ст. 36.*

Чернецький хліб, показацький незіж. *Евх.*

Чие времена, того й погода. *Ил.*

Чи з портом на тобі сорочка? *Ст. 36.*

Чи (¹) опиханий, паноньку, ячміль? *Ил.*

(¹) Ци. *Закр.*

Чи ти ів у Джюнькові солові жуки? *С., Бер.*

Чоловік не Гапка. *Бер.*

Чому, жінко, хаті неметени? *Ст. 36.*

13360. Чорт ёго бері з кісткою, аби мені испік був! *А. Вил.*

Чужому не радуйся! знай лад надогад. *Ст. 36.*

Щоб ви разом роги покотили. *Бр.*

Юхи подсип, коли єсть. *Ст. 36.*

Я зараз вискочу: я така не утолиха. *Сл.*

Як журавлі у небі. *Гр.*

Як кого схоче—на рогах поставить. *Б.*

Як козак в Лузі. *Гат.*

Як мак у полі.

Як не буде Івана, то не буде пана. *Ил.*

13370. Як по міді пішов. *Ст. 36.*

Як рак з кошеля випав: так багачеві талар з калити, або з капшука.

Як туп та ляп, та й иззіла ввесь караб. *Не.*

Додаток 13373—14340.

Не все до Бога: треба й до розуму свого. *Вал.*

Бог не гуляє, та добро міняє: од того одбере, а тому 'дасть. *Бр., Рад.* — ... добро розділяє: у одного візьме, а другому оддасть. *Не.* — Бог, сказано, зроду не гуляє, все вилами перекидає: один наїсця, другому подасть. *Ил.* — Господь милосердий ніколи не спить: у того щастя одбірає, тому дає. *Зал. (I, 148).*

Пришов піст—підогнув собака хвіст. *Кул.*

Вишпетавсь, як рак в торбі. *Шим.*

«Скажи мені, дядьку, який с'єгодня празник?» — «Та кажуть, що баба діда дражнить». *Сторож.*

Люде плачуть, а чорт скаче. *Ковіс.*

Попову корову і вовк пізна та не візьме. *К. и Полт. и.*

13380. Як немає закопаних грошей, то він—вбогий піп. *Кос.*

Піп з н'єго так и верне. *С.*

Бійся попа, як той ладану. *Вал.*

Як перейде дорогу—щастя не буде, хіба одплюєся. *Об.*

Золись—золись! на більш не надійсь (як золять плаття). *Б.*

Як золять плаття, то виходять надвір и кличуть: «цуцу, білий!»—щоб біле було. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

Шуги, на попові курі! а на наші не лети, тобі очі засліпи (на шугіку діти кричать, мати посила). *Кр.*

Журавлі, журавлі! колесом, колесом; ваші діти за лісом, за лісом (щоб журавлі закрутилися на однім місці и зпустились додолу). *Кор.*

Журавлі прилетіли й полудень принесли (пізно з вирію прилітають, як уже такі дні стають, що опріч снідання, обіда и вечері, треба робочому чоловікові ще й полуднувать. Перестають полуднувать од Покрови). *Кох.*

Ой дощечку, накрапайчику, накрапай! чорну хмару на Нехаєвку (за Коропом, ик Сейму) наганяй, наганяй. *Кор.*

13390. Ікакво-ікакво, де була? у Києві; що іла? кобилину; де діла? покинула—

покинь и мене (од ікакво так проказують, не перехоплюючи духу). *Кор.*— Ішло через 12 ланів; один каже «лан, лан», другой каже «лан, лан», третій каже... дванадцятий каже «лан, лан» (те ж): *Л., Кор.*

Пливви-пливви, колодà, на біліні города, та перекажи баткі, маткі, що моя чупку (свинні) пасеть, чорну сорочку несеть (кидаючи дерев'ячку у воду, приспівують, ламаючи язик на татарський штиб). *Час. (1859 р. № 6).*

Цур—моє! *Зв., Лох.*—Цур не ділиньця! *Л., Бєх.*

Мати водиця!... ух-ух, мати водиця (як купають дитину, або й само як купаєця, а вода холоднувата—примовляють). *Ном.*

Калі, калі! *Л.*

Як купаєця дівтора и котре хоче надівать сорочку, кричать так, хапаючи на березі грязь и кидаючи нею в того.

Побреду я по кісточки, щоб'любилі невісточки; побреду я по коліна, щоб голвка не боліла. *Прав. Ниж.*

Примовляють, як, зкупавшись и надівши сорочку, знову уступа в воду, щоб неги пополоскати.

Не сідай верхом (на собаку): підкурить—не виростеш. *Л.*

Як дитина, бавлячись с собакою, сяде на неї верхом. Кажуть теж «певно собака підкурила», як хто не великого зросту.

Чи буде лад, чи не буде: в якому у мене усі дзвинить? *Кр.*

Стережись того, кого сам Бог назначив. *Ил.*—Не даром єго Бог назначив.

Обчеркнуть курячим зубом (чарамі обмарить, заподіять). *Час. (1857 р. № 13).*

13400. Як дівка зле вимішає лемішку, або мамалию, и в ній є мука, — набрати тої муки и насипати під бігун—дівка не віддасця. *Збр. Шей.*

Качки оскубуюця—дощ буде. *Шим.*

Як уперше гримить грім, треба спиною що-небудь (найпаче стіну) підперти—щоб спина не боліла, як настане літня робо-

та. *Л., Кор.*—... треба підняти що важке. *Юр. (Час. 1855р. № 21).*

Як иде гряд, викидають надвір сковороду и Kochергу, щоб перестав.

Як дзвони гудуть сумно — скоро хтось вмере.

Коли над хатою пугає пугач, або сич — біду віщує, и найпаче пожежу.

Курка як заспіва — віщує смерть кому з господарства.—Таку курку (в Черніговщині, та, здаецця, и скрізь) хапають, де вона заспівала, и міряють нею, віби локтем або аршином, до порога: що припаде до порога — чи голова, чи хвіст, чи ніжка—одрубують. *Час. (1859 р. № 8).*

Коли родяцця більш хлопчики, ніж дівчатка — война буде. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

Хто перве з молодих вступить до церкви, або у кого первого свічка в руках потухне—те попереду и вмере.

Дарую тебе додільною (без підточки) сорочкою (як скаже так у поведілок молоді яка баба, що ворогує на ню та й знає до того, то для молоді се погано—то баба насила на неї коросту). *Кох.*

13410. Хто на Великдень п'є за обідом воду — ніколи не пообідає без води. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

У кого вийде яка звада на Новий рік — цілий рік звидитимецця.

Коли в'юсені літа багато паутини—на той рік урожайне літо буде.

Коли на Водохрища риба табунами ходить—на рої добре буде.

Коли у якого господаря буде пакід, що пробивають ним лід на тім місці, де на Водохрища святитимуть воду, то такому господареві пайдятиме у господарстві и найпаче у пасіці.

Коли на Багату кутю буде зоряно, то буде урожай.

Як хто продає жалкучю, не піде куплене в руку.

Коли свербить долоня — гроші хтось дасть, а очі—плакатиме.

В остатню квадру, жінота ні за віщо ні садитиме нічого, ні сіятиме, ні солитиме угірків.

Хати закладають там, відкіль віє теплий вітер (?).

13420. Щоб не трапилось лихо, як хтось перейде дорогу, або стріне: перев'язують пояс на сорочці узлом назад; а коли чоловік іде — кидає під колесо цурупалок, переїжджа його, и потім, розламавши, шпуряють назад.

Куплену шкапу вводять в двір задом и назавжди становлять там, де вперше стане вона сама.

На Юрія стрижуть стригунів, а на Хлодра и Лавра (18-го Серпня) — ні за що кіньми не роблять, навет обороті не надіне: почитують сей день кінським святом.

Збирають з стравн скалки жиру и загодують тим свиней, що годуватимуть на сало: товсте сало буде.

Як пойдять кутю, сім'я сідає на покуті (на сіні, де стояла кутя) и квоччуть —щоб квочки сідали и лупили курчат; потім сіно те кладуть в кучку, де сидітєме квочка.—В Лубенщині квоччуть, як несуть кутю на покуття. *Див. Ос. 5 (IX, 62).*

Но Водохрища починають учить коней и молодих биків. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

В Черніговщині, як буває весілля, дарують батюшці заквічану калиною курку. *Час. (1859 р. № 8).*

Иноді труну заквічують калиною (певно, у дівоті тільки). *Час. (1857 р. № 12).*

Домовики нічю іздять на конях. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*—... и що в гривах у коней робляцця иноді якісь зав'язки — то домовики стремєна собі роблять. Иноді, кажуть, приїди вранці до коня — мокрий, як з води витягнутий: ото домовик іздив. Щоб не іздми домовики, папів в станах держать, або чіпляють стрелену сорочку: іздатиме дрмовик на іх. *Ном.*

Бог людей не бракує. *Ил.*

13430. Бабини животи (болота, грузкя рудя). *Пур.*

Марево мрііцця, неначе дііцця. *Гат.*

Перва Пречиста любить паланччку м'якеньку, а Дрўга—сорочку біленьку. *Б.*

Весна—навісна. *Ах.*

Подай дощу—сорочку спущу. *Б.*

Дошів батько (гряд).

Лід кріпкий, хоч гармати коти. *Кор.*

Та там, баче, и кутить, и мутить, и зверху йде, и зпід землі рве, а тут таки побожому тягне. *Сторож.*

Циган забравсь до хліва коней красти, коли біжать хлопці, горобців ловить; Циган у в'ятір, та як побачили його, ото й каже (див № 642).

Віщував календарь, та в помийницю впав. *Ном.*

Жартують, як хто скаже, що календарь віщує, непогодь там, чи-що.

О чадо! не звірами ти еси ззідено, а руками чоловічеськими тебе збавлено. *Сос.*

Казав Яков своїм силам, як вони донесли йому, що Ёсіпа ніби звір иззів.

13440. За Хмельницького Юрася пуста стала Україна звелася, а за Павла Теренка — не поправиця й теперенька.
Макс.

То свята старовина. *Кох.*

Великий Иван, що з дуба впав. *Коз.*

У мене був брат Великий Иван, що з дуба впав. От чоловік був!... оттака голля була, а він узавсь, так и зломалась — упав. З того часу його прозвали *Великий Иван, що з дуба упав*—так и до смерти зоставсь. *Олиш., м. Коз. н.*

В Олику—по лика, в Клевань—по діда, в Деражню—по горшки (перші двое — містечка, а то—село на Волині). *Лев.*
Тростенець (Волинь) Подісся кінєць.

Як в Києві на дзвиниці ченці в дзвони дзвонять, так в Полтаві перекупки на місті гуторять. *Сторож.*

Ех *сijus (Kioviae) promontorio multa alia videri loca—vulgatum est Roxolanorum proverbium.* Архив Калач., *Michalonis (XVI ст.) Fragmenta, 60.*

Ромен город на горі, по дві дурниці на дворі. *Шум.*

Добре подякували Ромнові заїжджі ярмаркові гості!..

З Вересочі повилазили очі. *Б.*

Село *Н. п.*; див № 736.

Понірці—дурні вівці. *Кох.*

Красняне (Красноколядянци), народ хитруватий и роцотний, глузують так з Понірців (с. Понори Кош. п.), що вони люде прості, хлібосолні; Понірці ж глузують з Краснян,—що вони мошки кличуть істи до себе на храм (се б то, храму не справляють, а храм іх на весняного Микола, як мошки багато). *С. А. Ніс.*

13450. Покошичи (с Кр. п.) роскошичи: хто прийде в жуяні, то піде без свитки. *Кр.*

Городня—голодня. *Черн.*

В Суражі все люде вражі. *Шум.*

13453. Де голова не лізе, туди москаль и влізе. *Б.*

13455. Ні вже, як хто скаже, що «як у нас у Расей!» (гарно б то так), так слини в рот набери та й ковтни.

13457. Жиди, Жиди-кателики, не нашої віри: у середу, у п'ятницю сироватку їли. *Б.*

Жид, пан и Німець усе поверне в нівець. *Черн.*

Жид-Жид, бодай ти зни! *Вал.*

13460. Ні, жидівського духу не відхристиш.

А ну, пане, й мене так! *Кор.*

Пан хотів пошкунтувать з голодного Цигана: «що», каже, «найсамперв зро-

бши поросяті (а воно жарене на столі), и я тобі зроблю,—а тоді вже й істимо». Циган, не довго думаючи, за хвостяк... поцілував та ото й каже.
Камн.

«Німцю, поцілуй мене онкуди!»—«Was, was?»—«Еге, мене!» *Полт., Камн.*

Знай свиня своє лігво. *Вал.*

Старої корови пузир. *Кор.*

Як мале та просторікує. *Камн.*

Великої кошари свиня. *Кор.*

Рад не рад, а будь готов.

Могучого чоловіка з десятку не викинеш. *О.*

Царське діло и ніч не спать. *Час. (1857 р. № 15).*

13469. «На Русі будеш!»—«Уже на Русі.» *Б.*

Вийти на слободу, зпід ґрешту; оправдиця. Се, певно, давнина, *невільницька. М. Біл.*—У голодний год колівсь був у Берестовці козак Мороз, багати́р. Люде пухнуть з голоду: спужне, як скло; вийде на сонечко, сяде, шкура на тварі репне, то вода так и тече. От він наварить казан кулешу відер у 30 та хліба напече та й зазиває: идіть старе й мале, їжте,—та так годував усе село з весни аж до жнив. «Їжте», каже, «добрі люде, годуватиму вас, поки й на Русь вийдете (поки хліба нового дождете)». *Вийти на Русь*—од часів Запорожжя, де хліба не сіяли. «Та вже пристарівшись на Русь ити мушу, ачеї попи відомняють мою грішну душу»—стоїть в написові під парсувою Запорожця. *Кул.*

13471. «Бач, які для вас хороми строюця (казав пан простому чоловікові).»—«Ит, добродію, такі будинки та для нас! це б для вашої милости.» *Вал*

Як будеш з правдою кохацьця, то не будеш и паном звацьця.

«Хто дурніший — чи пани, чи прості люде?»—«Пани сами по собі дурні, а ми сами по собі.» *Кох.*

13474. Добрий був пан: Бог його узяв та чорту подарував. *Кор.*

13476. Як би влітку на нанщину не ходила, так сказали б, що на себе медуг натягала.

Як беруть за нас гроші (дурно), так випадком и випадуть.

Чоловік без волі, що ківь на припоні. *Кат., З. н. (Глимязов).*

Хоч рачки, та на волі. *Кох.*

13480. Як мир (миряне) похилився — горбатим зробився. *Кос.*

13481. Не бачила, як и кропівни росли. *Б.*

Сиділа у заперті.

13483. Багатий, та бісுவатий. *Кул.*

18484. Гроші добрий робітник, але поганий господарь. *Кос.*

13486. Гине, як риба з водою. *Ил.*

И кому на добро иде, то так иде, як рікою гуде; а як на нещастя иде, то як гуде. *Кр.*

Що в нашого Левка вже торбинка легка (з казки). *Д. С. Ніс.*

Я вік прожив на злах лободах, або — як сорока на тину. *Б.*

13490. Убогий такий, що як гнида вире, то нічим поховати. *Кул.*

Такий убогий, що й кошеняти нічим з запічка виманити.

Ні хліба куска, ні соли дробка, ні страви ложки, ні води корця. *Б.*

У ёго грошей, як у жаби пір'я. *Кос.*

Лиха година, як убогий втрате корову, а багатий дитину (див. № 1620).

Бідне сорощці раде, а багатий й кожу-ха пураєця. *Помт. Час. (1861 р. № 32).*

Не саяка, не така бридня, та й стій до півдня. *Б.*

То Божа воля, чи щаслива, чи нещасна доля. *Помт. Час. (1862 р.).*

Не дай, Боже, бідн, то и в кваці па-лець зломити. *Лев.*

Від роскоші кудрі (мучері) вьюця, від журби січуця.

13500. Одже тугук та й годі. *Ил.*

Бог напусть напустив. *Б.*

Пішло у шию! *Ном.*

Сказано там, де кажуть: «де коротко, там и рвєця».

Извив корогів та й пішов. *Б.*

Не по правді жив, а далі—умер, звівся, з'їхав з села. *С. Д. Ніс.* — Извив корогів и д. — зібрав юрму та й повіявся. *Ном.*

Піймав караса з поросля. *Не.*

Жартують, як багато сподівався, а мало оббірає. *Коніс.*

Піймав зайця за крашанки. *Ном.*

Заробила Гапка бісєвого батька. *Кан.*

З усеґо мира та на мою гарю. *Лев.*

Держав дві корові, а тепера дві вороні (усе пропало). *Б.*

Згинув, як марцєвий сніг. *Дуб.*

13510. Був та нема, та поїхав до млина. *Ном.*

Був з маком, та став з таким (ні з чим, порожній). *Кор.*

Як лизень злизав.

Кружало, де лежало (було та збрело).

Щ. — ... де *хайто* лежало. *Не.*

Взяв, як чорт Жида. *К.*

Повезли, як козу на ярмарок. *Бр.*

Не знаю, що в криття, що в рукава. *Гл.*

Хоч лопни, а риба не ловиця.

Не держались на горі, а під горою не вдержисся. *Кос.*

Бажала муха злого духа—так и я (наймита, чоловіка и д.) такого.

13520. Просив—не дає, випросив—не бере. *Вал.*

«Дяче, дяче, чого твоя сім'я плаче?»— «Не всім же співати.»

Бідой біді не допоможеш. *Черн.*

Біда за бідую: купив коня, та й той (або: аж він) з мадою. *Щ.*

Життя, як собаці на перелазі. *Ал.*

Мов рожень ёму в очі. *Кулж.*

Нетеча дала занять! *Кан.*

Кисне, як кваша (рюмсає). *Час. (1859 р. № 8).*

Наплакав, як кіт на сало. *Пр., Лог.*

—... кіт сала. *Бр.*

Кисла Оришка (тонкослізка)! *Кор.*

13530. Терпи до загину. *Кобз.*

Кожний добродій має свою милицю (Chaque homme de bien a sa jambe de bois). *Кос.*

Гонор такий, що куди тобі! *Ном.*

Гола—як кістка, гостра—як бритва, а дмеця—як шкураток на огні. *Ал.*

Чоботи нові, а підшви голі. *Не.*

Глузують з такого, що не має нічого, а ніс дере. *Коніс.*

Дайте санчат хвасті підомчать (як хто хвастає). *Б.*

Не хватай муки в міх без вітру.

Нема ліпшого чоловіка над мене, нема гіршого то над мене. *Ил.*

Який почесний! а як натее, то прошу понюхати! *К., Кан.*

Як летів, то й ропотів; як упав, то й пропав. *Зал.*

13540. Я тобі казав не тпрутай в казан, а ти не послухав та й повен набухав. *Кор.*

Не клончись и не роби турси. *Б.*

Нєтри ёго несуть.

Чекає, як каня дощу. *Бр.*—Чигає, як каня на дощ. *Ил.*

У Лядських пісьмаків, *каня*—у кого хмара, у кого хижка птиця.

Щур тобі, сатано, відчєпись! пристав, як на сповіді. *Вал.*

Наволокті пеню.

Обвинуватить по дурному кого. *Б.*

Як лихий на шкоду. *Ст. Эб.*

Росклався на покуті, мов святий ту-рецький. *Сторож.*

Гребе, як кінь копитом. *О.*

Якось там звеличав. *Б.*

Син батькові—не «тату», чи як інакше сказав, а менням наменив.

13550. Хто худий—на три милі обійди. До всякої масти козир. *З. п.*

Гудять.

Протпрутяв віру (не вірять більше). *Кор.*

Укрий, Покрово, од духа злого и (чоловіка) такого («Добрий, сестрице, у тебе чоловік!»—«И, укрий и д.»). *Кох.*

За святим ділом та чортовими ногами. *Кор.*

Лиха твар все переможе. *Кониє.*

За чужую кривавицю купив у церкву плащеницю. *Кр.*

Зложилось се прислів'я про одного секретаря Пу. . ка, що дуже драв, кажуть, з людей, але був собі набожний и купив таки справді плащеницю.

Душа чорна мов у ченця ряса. *Вал.*

Вродилось ледяшо не на що. *Кониє.*

Ні, хлопці! ёго пора в Московію послати — там з ёго буде пан (про ледяшо). *Вал.*

13560. У вічі — як лис, а за очі — як біс. *Б.*

Дивицца лисицею, адумає вовком. *Полт. и Черн. п.*

Вивертає пику, неначе Німець (ради користи уміє бути и сяким, и таким). *Кон.*

Маною вродицца, а доброго ні в копійку. *Сл.*

Потайна собака (на чоловіка). *Ном.*

До вовчого м'ясива собача підлива. *Кос.*

Мовахи, що не дають промахи. *Шим.*

Він вміє піймати вовка за вуха (покористувацьця чим). *Кос.*

Лисице, лисице! та й довгий же твій хвіст.

Так він до вас берієцца,—як не знає чого! *Сос.*

13570. Панська підлизуха. *Ном.*

Чумак чумака таранею допіка, а сам у ёго з воза потягує чабака. *Сторож.*

Як бачить, так и рачить (тоді годить, як у кого що є). *Б.*

Сюди хрестом, туди хвостом (таке-то яхидне).

Робити золотий місток до ворога. *Кос.*

Тхори тому, що носа не має. *Ил.*

Мое діло теляче: наілася та и в хлів. *Гл.*

Москала підвіз. *Лів.*

Я не до вас—я до Дунаю: водиці напьюсь та й додому піду. *Б.*

Вовк добрався до гусей, коли пастух... так той ото й каже. Жартують, як хто

вдас, що того в ёго и в думці нема, а тим часом воно певно є.

У голові мов у пеклі — нічого не видно. *Вал.*

13580. Утяв швагу (зробив кому пакость, але не на вбиток, а на посміх)! *Кор.*

Казали—минецца, а воно тільки настає. *Шим.*—Казали—минаєцца, а воно саме приступає. *Ном.*

13582. Вертицца, як шило в паністарі. *Зал.*

13584. А як би там око було? *Ном.*

Глузують з дурної жалоби, що, мов, шпурнув чим, або так дуже ударив. В «Десять Кіп Казок» про сев брехенька.

Водить очима наче здодій по ярмарку. *Б.*

Шик-пик—не в сіх, не в тих, в сап'яндвих. *Б.*

Скраснів; як искра. *Лев.*

Не до стида, як сорочка лиха.

Якого уродила ньєнка, такого прийме й земелька. *Сторож.*—Якого привела мама, такого привитає й ама. —Який вийшов зпід пелени, таким останусь и до труни.

13590. Дай тобі, Боже, щоб ти тихенько гомонів, а громада б тебе слухала. *Кох.*

Менши кокот, менше клопот. *Гл.*

Наплюй ти їй в вічі, та скажи: «одкаснись од мене й од лица мого». *Б.*

Так и лізе, як чвора́. *Б.*—Бігать чворою (або: слётою).

Слідом бігать.

На ёго такий—Божий кий (сердитий). *Н.*

Война посеред гайна. *Б.*

Три музики грало и всі три виграло (спорились и не згодились — кожний по своєму прав). *Кон.*

Так лаєцца, що чистій на землі буде, (ніж) як він вилає. *Б.*

Без огню варить кого (докорять чим).

Оце вже й почали пєндюра водить (лапцьця).

13600. Світчив ёго, світчив. *Ном.*

Лаяцьця прикладє. *Б.*

Задам я тобі бурду. *Збр. Шей.*

Гляди лиш! так полетиш, як *хтось* на лопаті. *Л.*

Не бачить би ёму Красного Колядина! *Ч.*

Ну, знав би він до нових віників.

Є—дурні наші! *Полт. п.*

Звичайна лайка.

Нікчемний ваш рід! Нікчемного ви роду! Изроду нікчемні! Та що вже з нікчемних! Нікчемні собі у затишку. *Кох.*

Як дам тобі, так світ за 'вчинку зда-
спя. *Не.*

Старосвіцька. *М. Білз.*

Тут тобі й пуп розв'язецця. *Ч.*

Пропадеш, як гнила колода. *К.*

13610. Що, жив! горобець каже *жив-жив*; а як поймають, то й не жи-
ве. *Бр.*

В три-шія тебе прогнать. *Л., Кон.*

Кота ще треба пошанувать (палицею),
щоб він сюда не вникав. *Н.*

Кнут не ангел—душі не виме, а прав-
ду скаже. *Час (1857 р. № 12).*

Жалко, що не помічено, де записано!
Ном.

Ювелірник—латірник. *Черн.*

Лайка.

Клепачівський злодій (як хто нижком
візьме, або просто вкраде). *Л.*—Опе Че-
вильчане (уідливе, або—усе рознесли, роз-
хватали, на обіді або—що).

Клепачи и Чевильча (сс. *Л. п.*) з дав-
них—давніх вславились по Лубенщині зло-
дійством. За моєї пам'яті ще діялось,
що чумаки було ганяють їх батіжжям
в Луб. по ярмарку: піймають на крадіз-
ці, дегтем обілляють, обсилають піском,
та й почнуть скрізь по ярмарку—тіль-
ки й карі їм було.

Красилівська м'ясниця. *Б.*

Дражнять Красилівців (с. Борз. п.)
що років 50 воєня перший тиждень по-
сту замість масниці гуляли и їли скором.
М. Білз.

Струць задесенський. *Б.*

Дурень, як Задесенець чи Литвин. *М.*
Білз.

Маня. *Б.* — Пірка. — Байда.

Дражнять жінок або дівок—«манею» и
«піркою» вертливих, а «байдою» злоро-
вих неповоротних. *М. Білз.*

Листопадная маня. *Черн.*

Лаялись жінки.

13620. Стара гаргара (*або:* гаркгара,
герггера). *Б.*

Сердята, ляюча баба.

Щоб таких густо сіяно, а рідко сходи-
ло.

А щоб тобі піп приснився! *Вал.*

Щоб тобі віку, як у кози хвіст! *Лев.*

А щоб ти попав на Серпяжин шлях
(біля Каніва).

А щоб ти пішов під дев'яту палу! (?).
Час. (1859 р. № 33).

Щоб тебе норйці сточили. *Б.*

Щоб тебе понесло на папороть—моги-
ла та на Щокотин слід.

Років 50 тому в Оленовських гаях
(*Б. п.*) вовки зїли багатого козака Що-
коту; жінки найшли ноги. *М. Білз.*

Нехай тобі болячка з грішми, окрім
хреста. *Б.*

Що на старих грошях були хрести.
М. Білз.

Хай ти піди навпакі сонця. *Б.*—...пі-
ди вовками та тічками.—... піди очере-
тами та болотами.

13630. Нехай тому луком душу випре
(як дорікають, що лукавнеш). *Кор.*

Щоб тебе кров гаряча пила (за п'я-
ництво)!

Щоб тобі ні втішицьця, ні вradoваць-
ця!

Не буде тобі ні добра, ні житла! *Б.*

Щоб тебе правцем поставило! *Кор.*

Треба простить, або прохворостить.

Потіль бить (чоловікові жінку), покіль
материну шкуру зніме, а чоловікова на-
росте. *Б.*

Треба б єму жицію прописать. *Кор.*

Напали, як чорт на попа. *Гл.* — Ухо-
пився, як чорт за попа. *Рад., Л.*

Верболіз б'є до сліз (школярів). *Вал.*

13640. Скігліть скільки хоче, тільки
нас не морочте. *Сторож.*

На мені тільки піч не була (такий би-
тий). *Б.*

Забив забузани. *Лив.*—Забузан забив.

Пр. в Ст. 36.—Забузан нікого не забий.

Ст. 36.—Забіти за бузан (заткнуть за
пояс кого). *Євх. (Час. 1859 р. № 8).*

Пійшов єго плуг орати (по єго ста-
лось). *Б.*

На відважне батька в лоб. *Проск.*

Берись, синку, за свою свитику. *Хор.,*
Пр.

Хвалено тих, що твердо стоять за
свою батьківщину. *Коліс.*

Не бери голою рукою. *Бр.*—Голою ру-
кою не займай (*або:* не чіпай). *Євх.*

Бог на нас дивиця (лихо спіткало:
гряд, сухоліття и т. инше). *Кох.* — Бог
на тебе дивиця (як каже або робить не
по правді).

Круту молоть (бояцьця кого). *К. г.*

Бігає, як упісяна миша (перелякалась)
Б.—... упісяний таркан. *Кор.*

13650. Ковалики в паністарі кують
(страшно).

Сміливий, як Святий Петро. *Кос.*

Завзятий як перець, покіль не вийде
на герець. *Хар., Зін. п. (Опошна).*

Ховаецця, як зозулька по кропиві. *Н.*

«Вона й ховаецця—бабусина тиличка
—як зозуля по кропиві, а то скот її
бив!» *Коз.*

З тебе дух, а з мене переполох (ка-
же переляканий тому, хто перелякав).
Полт. Час. (1861 р. № 32).

Тікають не од бича, а од калача (вздогон кажуть, як хто тіка: жарт). *Кох.*

Сотворіте милостину, господі милостиві. *Черн.*

Кажуть старці.

Дасть Якову—дасть и всякому. *Ком.*
Грошовитий подай—Бог—щоб сам чорт не знав. *Євх.*

Спасибі! нехай вам Біг силу верне. *Б.*

Кажуть тому, хто поміг зробити що.

13660. Обувшись в мої чоботи та мене й лає.

Готовеньке и кішка иззість. *Час.*
(1859 р. № 33).

Напірай на стриб та й на добрий! *Кор.*
—Плаз та ще й добрий. *Ном.*

Бач, ковбасу почув, а верби й не почув. *Кор.*—Бач, млинці й почув и д. *Ном.*

Є довга брехенька про старця и ёго поводитири. В різних місцях вона раз-но розказуєця. В Коропщині, як розказує д. Камінецький, так, що поводитири був ледацюга, а старець—ничого собі; поводитири раз нишком ковбасу став істи, а той почув, та й дав почувеньків—тактой и одскородив ёму: прийшли раз до бурчачка, а за бурчачком верба: «плигайте», каже, «паноче, бурчак»; той плигнув, та об вербу головою. «Бач», каже, «ковбасу и д.». А вдруге, поводитири зовсім забавив сліпого збуцци та відвівши до річки, й каже: «напірайте на стриб и д.»; той розбігся, оберся на костуряку та й булькунув серед річки. Але мені більше подобаєця, як розказують сю брехеньку в Лубенщині. Там старець злющій и раз-в-раз бє костуром хлопця; мав нюх такий, що йдуть оце степом, нанесе повітря: «стій», каже, «чую млинці, або ковбасу там», и почне носом водить и нюшать; и як почує—костуром того, «оттуда», каже, «веди»; як траплявся ривець або що—звичме питав: «чи півпаза, чи цілий плаз?»; як перескакував вже—«гургуд!»—каже. Тернів-тернів бідний поводитири, та й набрався розуму—на вербу ото навів; бо ні втекти було не можна, нічого. Захоче було оце втекти, або носом таки почує, або так, та й дожене; та ще й бігти дуже не буде: виноха чи вислуха, як и де біжить, та як шкабуртне костур, то гаснидів свид так и заплуєця поміж ногами; прибіжить та й насяде, як шуляк куропа. *Ном.*

А сорочка—чи не міх, чи не міх? а підв'язка—чи не зав'язка? *Кор.*

Бувають такі старці, що один у хаті бавить господарство кобзою, а другі пораяцца по хижих та по коморях. От раз, ті напелешкали всякого збіжжя—нема мінка, нікуди ховать; поводитири приходить у хату та й каже нишком тому, що грав,—а він отто и почав приспівувать до танців: «А сорочка и д.» *Кали.*

В ёго и зва нігтя кров не піде (скупе). *Час.* (1859 р. № 33).

Пожалував вовк кобилу: оставив тільки хвіст та гриву («так от и нас пожалували»). *Кох.*

Кожух лежить, а дурень дріжить. *Б.*

Хиба можна у неживого бога хліба випросити.

Од мертвих бджіл меду не істи.

13670. Не прикладав муки, не простягай руки.

Хоч кваша, та не ваша. *Кор.*

Губки! *Б.*

Кажуть з серця, як хто чого просить. Перепалену губку дають крученим собакам. *М. Біл.*

Дано псу м'ясо,—хоч їж, хоч надаліше остав. *Н.* (Час 1853 р. 383 карт.).

Як хоч, мала: хоч біжи, хоч тюнай. *Лев.*

Нехай завидують гірше, щоб прибуло більше. *Б.*—Завидуй гірше, так уродить більше.

Коли багато свині *займа*, так вона ще рие.

Нехай криваве забирає (кривавицею добуते).

Так рябцем и вхопить. *Ком.*

Ужé! купив за шаг—ледві пре! *Б.*

13680. Взав, як ⁽¹⁾ своє. *Ил.*

⁽¹⁾ Пре, мов. *Прок.*

Ет взав!.. як вовк вівцю. *Бр.*

Нехай же воно велике росте, а великим здохне. *К., Хар.*

Кажуть з заздрості, як гарна худобина у чужого чоловіка, або ворога. *Щ.*

На наш крам найдєця пан. *Б.*

Хоч у пекло, аби тепло. *Коміс.*

Чого тужити, що батько лежить! як Бог поможе, то й матку положе (як бідкаєця незнатъзачим). *Нова.*

Не те в Кузьми на умі. *Не.*

Так як назолоті. *Б.*

Як кому що кортить, та не признаєця. *М. Біл.*

Як би так хотілось, як не хочєця (ото так дуже не хочєця робить, чи—що). *Кор.*

З вашої руки куль муки. *Сл.*

13690. Хоч би уже лупилось курчам, а вилупилось чечітка. *Кан., К.*

Преця, як віл на рогатину. *Пр. в Ст. 36.*

Як торішнього снігу (жаль, забажалось, боюсь)! *Ск.*—Як літошнього снігу. *Коз.*

Се вже (або: молодим, старим, мені и д.) и Бог звелів. *Л., Рев.*

Будь воно турецьке! *Б.*

Азась, мурий нехрещений! цеглу їж, а не хліб печений. *Сторож.*

Оце б ще надав чорт діла! *Кор., Л.*

Поступись, небоже. *Гат.*

З печи кошени учаділо. *К.*—Послі чого се? кошени вчаділо! *Гл.*

Не пив води Дунайської, не ів каші козацької. *Не.*

13700. Ім міх, а нам рядно. *Ст. 36.*

Як завидує кому, або похваляє, то друге так одріка: жарт—дуранця, мов! *С. А. Нис.*

Не горіло, не боліло,—давай бабо хоч поліно. *Б.*

Співатиме півень, чи ні, а день буде. *Бос.*

Чи буде решето бобу, чи не буде (не на певне не хоче йти). *Ст.*

13704. Сказав Забіла: не буде діла (колись перший пан на Коропщині—що з ким хотів, те й робив). *Кр.*

13706. Сиріч кобза! на Лисій горі ярмарка. *Кр.*

Се рабці бичок. *Ч.*

Не до нашої шиї ті комірі шили. *Кр., Гл.*

Не по нашому пір'ю.

Знають усі чудотворці, яки ви богомольці. *Гл.*

13710. Ів би Москаль сало, та ба! *Б.*

Не всі ті пиво п'ють, що варять. *Лев.*

Се вже не шпачки! *Кор.*

Чоловік навідав гніздо шпаченят и, збираючись до торгу, вечорком пішов, щоб то видрать и назавтра в торгу продати. Саме коло осокорини, де було гніздо, стрів его старець и пита, куля йде. «Піду шпачків видеру, завтра у торгу продам.»—«А де вони?»—«А ось на сьому осокорі.»—«Е, ні (Грицьку там, чи Потапе) не роби сего—гріх, усяка тварь дітей своїх любить и дуже вбиватимеця по дітях.» Уговорив чоловіка, пішов той додому; але нічю передумав: «хоч гріх, хоч два—видеру: яку гривню вторгую, соля куплю.» Уранці пішов чоловік, сів під осокором и роззуваеця, щоб то лізти на дерево. Коли пастушята и питають: «Що се ти, дячку, будеш робить?»—«А що? полізу на дерево—шпачків видеру.»—«Е, шкоді! старець чуть зору приходив и видрав.» Почухав чоловік голову, з тим и пішов. Через якийсь час прийшлося йому еднать старця—сина женив. «Добре діло, каже той, «нехай Бог помага!.. А кого ж», пита, «думаєте брать?»—«Е, ні,» одріка, «се вже не шпачки!» *Камн.*

Аби до нового (хліба) стало. *Кох.*

Як би усі ковалі, то й на ковалів би плювати. *Лев.*

Тільки в торгу и м'яса, що козинна паністара.

Була б шия, а хамут буде. *Гл.*

Аби груба, то пес буде. *Казки.*

Сказав один чоловік, як економ страхав громаду, що, мов, повине, коли не будуть слухняні.

Поки є люде, поти се буде («Хіба ще воно не вивелось?»—«Поки є и д.») *Вал.*

Пішла раз—не гаразд, не одважусь в другий раз. *Ксміс.*

13720. Е, як би та як би, та виросли на голові гриби, то був би огород. *Х.*

Добре сулиш, та не гарно міриш. *Кре-меч.*

Сказав чумак Жидові, як той, даючи хороші гроші за воли, ставив—поборгувати їх (од Водохрищ) до Великодня. *Ксміс.*

Хіба я тобі загадав море випити! *Кос.*
Гаразд дзвонити попереду як миряне зійшлися.

Хто бабі не внук. *Гл.*

Кого ми хочем, так нас не хочуть. *Б.*

Як язиком, то й ложкою. *У.*

Що буває, те й минає. *Полт.*

Любить, як пес дідька. *Ксміс.*

Йде опір (опинаецца). *Пир.*

13730. Натягасця, як пес до роботи. *Ил.*
Жене—аж коліном пре. *Б.*

Не всі бо заразом. *З.*

Хтось сідав на коня, та ніяк не сяде. От він и молицця: «ах, Господи, поможи! Мати Божа, поможи! всі святі поможіть!», та як натужжиця—та й опинився на другім боці. Тоді повернувся—«не всі бо», каже, «заразом!» *Камн.* В *Десять Кін Казок* маецца теж ся брехенька, тільки там притулена вона до Мазура: «вс всисци з бо разом се бежце», каже. *Ном.*

Чорт скорих бере. *Л., Кор.*—Поспіши чорт хапає. *Кор.*

«Я тобі поможу.»—«Поможеш, як заець кобилі.» *Не.*

А ні в студеній воді не умисся. *Ил.*

Авінмовчить, та тільки плечима ниже. *Не.*

Прийшов збоку, та взяв строку. *Ком., Ст. 36.*

Бачив и горох, и чечевичю. *Коз.*

Сказано про чоловіка, що кілька рази був під судом. *Ксміс.*

По два дюни 'дбувать (поспівають и в одно, и в друге місце). *Б.*

13740. Продавте и викупить и гроші почитає (битий жак). *Кор.*

Як під уху вдарило. *Ст. 36.*

Наївся забудьків (усе забува). *Ном.*

Чинь мондре, а патри конца (давнее примовье). *Вел. (I, 170).*

Як є, так жму, а нема, так жду. *Гл.*
Розживисся, як знайдесся. *Вал.*

Пришов Циган до чоловіка—три дні нічого вь рогі не було, сімъя сидить голодна—а там жінка хліб з печі виймає, борщ на припечку булькотять... «Кипи-кпи», каже, «борщюку, будем тебе їсти» — «Будем їсти», одказує хазяїн, «та не всі.»—«Хіба ти не хочеш?» Коли Циганця прибіга; бачить, на лаві хліб парує... а попросить сором. «Ідіть», каже, «тату, обідать.»—«Иди—обідайте, я з добримы людми побалакаю». Циганця не йде, кличе вдруге, втретє... И! як ухопить Циган хліб, як шпурне ним в Циганця... «Нічим мені тебе, гаспадова дитино!»—а Циганця за хліб, та додому (Див. № 11982).

Тоді треба старе руйнувати, як є з чого нове будувати. *Кременч., Коз.*

Одповідь на раду перемянати старих сторожів. *Коніс.*

Нікому не вірь, то ніхто й не зраде. *Ах.*
Один день розорився, та навіки хазяїном зробився. *Гл.*

Не в дорогих кувях (по карману). *Б.*

13750. Що піймав у руки, те и держи.
Треба ставити дзвіницю посеред села. *Кос.*

Треба одійти од ями, щоб гаразд її перескочити.

Двічі молодим не бути. *Рев.*

Ховаєцця, як кіт из салом. *Б., Бер.*

Довго у ступці (иготі) цибули вона. *Кос.*

Зробити що, як самому знать. *Лів.*

Дать навід (навчить, що робить). *Б.*

Нашого пономара ніхто не перепономорує. *Кр.*

Летів ворон через безверхе дерево.

13760. Не клюй курка крупку, не кури Турка люлька.

Не купити ума, як нема. *Кох.*

И була б дурна — так вже тричі дурна (не доладу щось зробила — за те ото й сказано).

И зпереду чоловік, и ззаду чоловік, а увесь — як на сміх (про дурня). *Вал.*

Верба товста, та пуста. *Пир.*

Під носом косовиця (ус виріс), а на розум не орано. *Кож.* — Під носом косить пора, а в лобі й орать ні на що. *Кор.*

Як дуревь (¹) з печі. *К., Л., Пир., Б.*

Схопився, вискочив, бовтнув и д. — (¹) дурний. *Зв., Пр., Кр.*

Шубовсть — як чорт у воду! *Гр.*

Тевде ренде з маком. *Гат.*

Вилетів, як горобець из стріхи. *Бр.*

13770. Неначе миш вискочила з борошна. *Кулж.*

Проспавши день та ввечері (коли згадав або взявсь до чого)! *Кр.*

Из порожиного та в нісчимне.

Ой їхав я серед мора дробинастим возом; оглянувся перед себе, повна люлька раків.

З одного чорта утяв два (поправляючи помилку, знову помилився). *Кос.*

Він дуже розумний: решетом у воді зірки ловить. *Полт. Час. (1862 р.).*

Знає він кошечу загребу. *Вор. 1.*

Женицьця пробі, а хліба врізати не вміє. *Не.*

Про тих, що вдають з себе старіших, ніж справді вони є. *Коніс.*

Недавно осліп, а нічого не бачить. *Полт. Час. (1862 р.).*

Убравсь (¹), як муха в патоку. *К.*

(¹) Заліз. *Пр.*

13780. Зав'яз, як собака в тину. *Зв., З., Кр.*

Ув'яз, як пес на ланцуху. *Ил.*

Забравсь, як чорт у вершу. *Бр.*

Кублиця, наче курка на яйцях.

Зарився, як свиня в багні. *Вал.*

Примостивсь, як сорока на колу. *Євх.*

Висиш, як пес коло ятки. *Проск.—...*
як пес на голяці.

Хоп муки лопаткою: він задивився, а я й дві («ото опікся, або-що»). *С.*

Двое кукало, а одно полетіло (як що впаде, або-що). *Б.*

Граецця (або: Водицця), неначе з хлопцем. *Кулж.*

13790. Моргнула, як кругловида (свиня) в двері. *Бр., К.*

Як хто загляне, та й назад.

Вигляда, мов криса з крупнів. *Євх.*

Заглядає, як сорока на голу кістку. *Пр.*
— ... в кістку. *Проск.*

Пришов, як огню вхопив. *Сх.*

Пришов скоро,—и ні сюди, ні туди, та й пішов.

Умниця, хвалять вся улица. *Кр.*

Благовісний, мов в Петрівку теля. *Вал.*

Чи не приступило тобі, хваробний (чи не сказився ти)! *Новг.*

Пішла по селу добувать киселю. *Коніс.*

Він угадає свята, як вони вже минули. *Кос.*

Почав «за здоровіє», а звів «за упокой». *Коніс.*

13800. Слава тобі, Боже наш! вінчаецця чупендас. *Кор.*

Та вона вівця! *Гр.*

Баньки виставив, мов жаба (витришкуватий). *Вал.* — Очі, як у жаби. *Ном.*

У тебе уса (sic) великі, пухлі тіі аж до уха, а ти того не знаєш, що я. *Б.*

У їх два верхи у хаті. *Кох.*

Волоють подорожнього чоловіка в хату спочити. «Чи один верх», питає, «у вас у хаті, чи два верхи?» — «Один.» — «Ну, коли один, так прошу приймати.» Але увійшовши у хату, незабаром помітив, що жінка чоловікові не кориця — за шапку: «Я», каже, «вас питав, чи не два верхи у вас у хаті? Там, де два верхи, я ніколи не останусь, хоч би як при- томнявсь.»

Невісток багато, а хата неметена.

Полт. Час.

Всі кинулись туди — и міх, и трава. *Ном.*

Така правда, як Бог казав буселю. *Кос.*

Межи Ляхи и Чехи. *Сн., Бус., Сентковський.*

Бозна-куди и як; з Нестора.

Од ёго як од Жида правди. *Кох.*

13810. Хай я душі пушусь (коли пустила бичка). *Б.*

Щоб у мого ворога духу стільки; щоб у мого ворога зірку стільки, як у мене ху- лоби.

Нехай мене в обліжні полбжить.

Щоб я трейчи Німцем став. *Греб.*

Коли дзвонють, то видно празник (не думай, що брехня — шось е и правди). *Кр.*

Уже слово не прийдеця як-небудь. *Кон.*

Знаю, як свою руку. *Бр.* — ... як своїх п'ять палців. *Пир.*

Не забуду я тобі смерті, хіба би мені на груди насипали землі. *Проск.*

Гріють зуби на сонці (сказано про жі- ноту, що весною, в свято, посідали під тиню и скрекочуть собі). *Казки.*

Я тобі кажу, а ти таки колядуєш ко- ляду бісову (брешеш). *Б.*

13820. У ёго язык у роті, а не у ки- шені. *Кос.*

Гусей підпускати (збрехать, плітку пу- стять). *Час. (1859 р. № 7).*

Сю ніч баба Лічиха, на піч лізучи, оц- це говорила. *Лев.*

Такого наговорив, що и в головах низь- ко. *Лев.*

Двоє білих, третє сніг. *Ис.* — ... атретій, як сніг. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Хоч ти хрести їж, не повірю. *Кор.*

Ой там на базарі собаку прив'язали! *Кул.*

«Хіба ти бачила?» — «Люде казали!» — «Ой там и д.» — дурне мелеш!

Чуємо, що бовка дзвін, та не знаємо, де він. *Сторож.*

Адже дзеркало показує пику, якої саме не баче. *Кос.*

Такий вірний, як лічба жидівська: пис- не́ мов би то й раз, а перелічиш, так все два або й три. *Сторож.*

13830. Чули, як говорили, що бачили, як їли. *Кул.*

«Смашна каша!» — «Хіба ти їв?» — «Ні не їв.» — «А почім же ти знаєш?» — «Чули, як говорили и д.»

Цвіркун на видоці не цвірчить. *Зім. п. (Опошна).*

В вічі боїцця правду казать, а за очі то й брехні вигадує. *Коніс.*

Окром базарю ніхто не знає. *К.*

От уже й пустила турсу́ (поговір, брех- ні, плітку). *Б.*

Нехай про мене люде шепчуть: при- стріт не нападе.

Добрі вісті не лежать на місці. *Не.*

Чув у Києві у лаврі од прочан. *Коніс.*

Виновата хата, що привела Гната. *Б.*

З тих-то річей так и сталось (од то- го-то...)

З лихої години. *Г. Бар.*

За своєю лихою годиною (позабувала пісні). *Кон.*

13840. Гарна дівчина, та женихів нема. *Коніс.*

То не майстер робить, то посудина ро- бить. *Бр., Пир.*

Не велика курява, та багато людей гу- бить. *Час. (1857 р. № 13).*

Хоч и риба потерушка, та хороша юш- ка. *Лев.*

Чоловіцтво повеліває, а пан тисяцький ві.

Така вже справа. *Кулж.*

На те гнути. *Гат.*

Рідко, та ідко. *Дуб.*

То то й диво, що гірке пиво. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Красна ложечка не метаєця, та й під лавою не валяєця. *Гл.*

13850. Затим ходим у портухи, що роз- носили вовну мухи.

В Москву з грішми, з Москви з віш- ми. *Коз.*

Чув у Кобижчі од 80-літнього діда: од- повів на раду — вдацьця з справою проти папа. *Коніс.*

Святе діло — королівське! *Б.*

Чи карася, чи порося, аби б наїстись («та давай, жінко, чи карася и д.»). *Кох.*

Хороша, коли б трохи довша (пісня). *Кр.*

Дарма верба, що груш нема! аби зеле- ніла. *Нов.*

Те ж гайно, та й порідшало. *Лів.*

Стріло (1) бріло, аби (2) було. *Б.*

(1) Цвідо. *Пир.* (2) Боже дай. *Кр.*

Хоч на личану справу. *Зв., Чир.*—Хоч
ликами шитий. *Ст. 36.*

Роздобудьтесь—прийдьте, чи-що.

Вибрала дядя, на себе глядя. *Б.*

13860. Припадає, як Жиду короста. *Гл.*

Не годяцца й до Редькі на обід. *Б.*

Заплющ очі та й покинй. *Л., Кам.*

Золоте залізце (нікчемне, чортвіщо).

Кат.

Ні стійки, ні гейки (ні стоїть, ні йде). *Б.*

Схавав на живу нитку (поспіхом зро-
бив). *Кор.*

Якось нікось, а все бач не так. *Час.*
(1857 р. № 15).

Ні попу, ні наймиту. *Б.*

Сякі-така межисітка (ні се, ні те).

По всьому світу сього добра багато в.

Поет. 1.

13870. «Багато там роботи?»—«На од-
ного хахла буде на день (багато).» *Кох.*

Такого дітей, що й гілля не здержала б
(як би завісив). *Б.*

Набравсь, як лин мулу. *У., Пир.*

Тут хіба тільки батька та матері нема
(а то все в). *Щ.*

И стус и брус, и качалка й рубель, три
повісні конопель, три копиці кошениці,
московячі рукавиці, ще попова шапка, —
то все буде слабка. *Збр. Лаз., Ном.*

Гоняцца, як змари. *Бр.*

Узявся на кремпіль добре. *Кон.*

Аж кріз палці тече. *Щ.*

Тільки за малим богом не зроби а (за
малим ділом). *Б.*

Їму (узрасти и д.), як раз плюнуть. *Об.*

13880. Наче руками (вітер, доля и д. —
що забірає од нас, не маючи рук). *Ск.*

Закрине, як решето. *Пир., Л.* — От
уже сказати! як решетом накрить. *З.*

Так-то й одбуть, лиха не набравшись. *Б.*

Швиргомá докинуть. *Н.*

Возів (сіна) 12-ть таких увезе, що
тільки достанеш швиргома докинуть.

Не спиниш, мов воду з лотоків. *Гат.*

Не вспіє гирява дівка й коси собі за-
плести (як ми вернемось додому). *Сто-
рож.*

Бере, як багатого за живіт (кажуть, як
добре плуг бере и д.). *Рад., К., Хор.. Б.*

Бере, як віл на роги. *Бр.*

Ухопив, як вола за роги. *Гат.*

Попер, як сірий корову. *Р., Л.*

13890. Гепнуло (1), мов довбнею. *Пр.*

(1) Геп. *Х.*

Трясецца, як молоде теля. *Ил.*

Иде, як вода на лотоках.—... як вода
з каменя.

Аж луна пішла. *Пир.*—... йде. *Новт.*—
Аж залунало. *Бер.*

Мнуть, як шевці шкуру. *Бр.*—Крутить,
як швець шкурою. *Ил.*—Тягне, як швець
шкіру, аби більша була. *Проск.*

Вовки свиню, поросята лѣжу ссуть и д.

Гудеть, як гудок (або: гук). *Ст. 36.*

Гуде, як вода з лотоків. *Бр.*—... в
лотоках. *Гр.*—Як вода з лотоків. *Бр.*

Любимосьмо приймати, як се — темерь
приймаймо, як Бок дає. *Проск.*

Поти попада княгinya, поки піп не згниє.
Гл.

Хіба десь будеш брати на страшній ве-
ділі шлюб? *Нем.*

13900. Там рано встала, що аж на по-
розі розсвінуло. *Кр.*—... встала, що й
півень на смітнику заспівав.—Рано встав—
на порозі освів. *Ст. 36.*

Так рано з досвіток ідеш, що сорожа
починки полічить (сорока рано скрекоче—
починки лічить досвічанок). *Кр.*

Збігаюцца, як на солонище. *Ил.*

Не ходив, не ходив мій батенько, та як
пішов, то й двері (1) на плечах приніс. *Л.*

(1) ворота. *Пир.*—

Дивного хвело чоловік. *Ил.*

Став, як уколаний. *Г., Лів.*

Аж потилицю почухав (невдача и д.). *Кр.*

Похожий ведмідь на копійшника (злото-
го—од копа; кажуть, як прирівнює що,
зовсім непохоже). *Х.*

Які сами, такі й сани. *Коз.*

Од свині не будуть ведмежата, а ті ж
поросята. *Кор.*

13910. Чорт біса витягне из ліса. *Поет.*
Час. (1861 р. № 32).

Як словом, так и ділом. *Рад., Пир.*—
Тут словом, а тут ділом. *Ст. 36.*

Що кому чля! *Дуб.*

Іхав Лях (пан) верхи, а геть зпереду
чоловік, а назустріч піп. Здибавшись з
попом, чоловік взяв благословення и по-
цілував у руку; пан, здибавшись, од-
вернувся и догнавши чоловіка: «вдлял
бим», каже, «кого другепо поцаловаць,
а нежели тѣго попа в ренке!» — «Що,
пане, кому чля!» *Казки.*

Як Жид убогий, свиня худя, жінка п'я-
на—нема гірше. *Кох.*

Рости перш угору, вгору, а послі вниз:
так уже Бог дає. *Б.*

Зазнаєши крупного й м'ягкого.

Поживеш дальше, так побачиши більше.
Там то тиеш, аж в шкіру не влязсся.

Проск.

Дай, Боже, в добрім здоров'ї поболіти (кажуть тому, хто удає з себе хворого). *Кор.*

«Голова болить!» — «То паністарі легше». *Л., Кат.*

13920. Бог віку прибавив, а од смерти оддалив. *Б.*

Заздалегідь обрикотицьця (зробицьця хорим) хочеш. *Коз., Час. (1853 р. № 41).*

Хіба треба у недужого питати, чи бажає він здоровля мати. *Кос.*

От я зиму вилежала—хай огонь у печі лежить. *Б.*

Такий сильний чоловік, що можна вбити. *Ш.*

Вона цвістиме—цвістиме, та й умре. *Б.*

Хирітиме—хирітиме, та й умре.

Дивись, яка ситинка в очах. *С.*

Од пристріту, знахарка бере шклянку чи кувалку води, киди туди жарину, витира хорого сіллю, шпуче тиску водою и дає й хлєснуть її. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

Як болить живіт и приступає до сердца, розбовтують мезиним палцем з правші (коначне смі, а не другим палцем) сіль у воді (у чарці чм-що) и п'ють.

Як напише Бог смерть на роду, то не обійдеш и на лёду. *Б.*

13930. Истка кістка—викопаний батько. *Г., П.*

Попи ёго поховали, а ми тільки оплакали. *Б.*

Плачте очи хоч довіку по доброму чоловіку.

Горбастий цвинтарь у молодого лікаря (багато могилки). *Кос.*

Там народ (парубки и д.) один в одного—як перемиті. *Ном.*

На те мати уродила, щоб дівчина любила: чорні очі вліпила. *Кр.*

Шия, як на мотузці (худа, тонка). *Ном.*

Руки, як кописточки (худі, окостуваті).

Сліпий, кривий, рудий та красний самий опасний. *Н.*

З рудих нема святих, та и з чорних чортма добрих (руда сказала чорнявому). *Коз.*

13940. Маруся безуся. *Б.*

Дражнять усіх, що зголюють уси, або не мають їх. *М. Білз.*

Лоб Сиволозький. *Б.*

Дражнять Сиволожан (село Борзен. пов.), що високо підголююцца, та й усякого, хто так робить. *М. Білз.*

Розумна голова багато волосу не дер-

жить. *Коз.* — ... а даєцца ёму лисина у шість вершків.

Чмихає, як овечка. *Л.* — Пиршить, як овечка. *Пир., Н.*

У мене син—такий варяг (здоровий, високий). *Ст.*

Там велетень такий (височенний, здоровенний)! *Ном.*

Здоровий, як лут (?). *Ком.*—Лут з ёго такий.

Оце лохвицька ряхта (високе. Що воно за ряхта така?). *Р.*

У ёго у штанях уже діти пишять. *Час. (1857 р. № 15).*

Пицура (пика) решетом не накриєш, за три дні не обгепаш. *Кор.*

13950. Гамела (оцупок такий, нестелепа)! *Ком.*

Балда (нестелепа, непроворняка; в Чернігові є Балдинські гори)!

Старе виставляє себе, що не скоро їсть; а воно ком-ком, що б було двом, то воно само прибере. *Б.*

Великі роблять без грошей те, що малі не втнуть за гроші. *Кос.*

Старість не приде з добром: коли не з кашлем, то з горбом. *Гл.*

Сама старість хороба. *Рев.*

Горобець молодець, а ластівка краще. *Коміс.*

Аби б тільки обложити, а було б чого ходити. *Ст. Зб.*

Ого, напрутив! так бунчуком (або: бунчука) и стоїть. *Б.*

До віця як идеш, то про смерть не думай. *Коз.*

13960. Рипіть (або: хрипять) у грудях—не будь мені в людях. *Б.* — Як рипіть у грудях, то не будь и в людях.

Боже мій, Боже мій! стороною дощик иде-поливає, а на мою роженьку и немає (казала дівка). *Сос.*

У кого горшки та неповні, а в нас из верхом; в кого женихи шолудивні, а в нас из плішом. *Кр.*

Хоч и багата, аби пішла за нашого брата. *К. п.*

Як задумав батько женицьця, та й привязав до паністарої коритця. *Б.*

Свадьба на воротях не живе. *Ш.*—Велике весіля на воротях не вісить. *Проск.*

На жлукто споткнулась, на корито влая; вийшла за п'яницю, на віки пропала. *Кр.*

Свою жінку зпід полі можна забрать. *Б.*

Дід бабу дрюком: ёму меду гўком (багато).

Що козак, то п'ятак, а из баби — гривня; затим баба дорога, що її коротка нога.

13970. Жінка хіба те утає, чого не знає. *Коз.*

Коли жінка каже—лихо, не зачіпай її стиха.

Ишла не любля и живу терпля. *Кр.*

Чоловік буде возить добро додому возом, а жінка з дому кірчиком (так чоловік не настаичця). *Кох.*

«А що, важка то робота (до білоголових)?» Подумав—«Ні», каже, «коли б була важка, то пани б нас примушували, ато сами».

Як розпов'єцця, так гетьте! я йду. *Б.*

Баба — Шкрѣбиха, Хівря — Рейсдузла (лякають так дітей). *Збр. Шей.*

Он піп иде: будеш плакати — язик одріже, а щось залатає. *Кор.*

Матірки лякають дітей; за те ж, як прийдеця до сповіди, не збудуця хлопоту.

Он рева яблука розсипала (кажуть дітям, як плачуть). *Щ.*

Не йди в горох, бо там залізна баба сидить. *Кр.*

На дітей, щоб не ходили в горох. В Лубенщині найбільш залізною бабою страхають, щоб в яку пущу не ходили — в ліс, в стінки и д. *Ном.*

13980. Господи помилуй, дід бабу покинув; дід пішов по гриби, баба по опеньки, дід свої посушив, бибини сиренькі (дітей тішать). *Кр.*

Ой діти мої, діти мої! любо б на вас глядіти, ой коли б ви були всі в совіті.

Сини мої карасіри, коло серця посіли.

Як у батька три сина, так буде в ёго спина синя; а як у матері три дочки, так буде без сорочки. *Кох.*

Коли мати гайтує, то й дівка. *Ком.*

Так що ж, що родила! так нехай иззість. *Вал.*

Тільки й родні, що в Києві Химка. *Гл.*

Ковалів Гарасько та Химини Парасці у первих Юхим. *Лев.*

Куминої свахи наймичка.

Вона ёму Василювому тітка, а він їй через вулицю бондарь, по Тупишниці гончарь, а попросту — як там хочете: (брат у других и д.). *Кох.* — Вона ёму через вулицю бондарь, в первих Юхим, по Тупишниці гончарь; вона ёму Василювому тітка, кумовому молотникові зять.

13990. Як батька покинеш, так и сам загниєш. *Коміс.*

Одна мати вірна порада. *Коз.*

Нашого гіста книш. *Полт. Час.*

Из ногтя зріс у мене (на очах). *Коз., О.*

Своя сім'я не важка. *Коз.*

Мазь пополам (нерозмита вони вода). *(Час. 1859 р. № 8).*

Привик, як чорт до купини. *Бр.*

Сидів якийсь чорт у такім смердичім болоті, що як заворушиця, то аж бульби зпід купини виривають. Жалко одному чоловікові стало хамінка, нарав ёму перекучувать у друге місце — хороше, веселе. Послухався чорт; коли йде чоловік, так через тиждень чи-що, біля того болота — знову дме той бульби. «Та там же веселіш!» — «Та воно веселіш, та я, бач, змалечку тут привик.» *Казки.*

На чужому полі не матимеш волі. *Полт. п.*

«Чому ти, дядьку, не посіяв отут просо, а ачмінь?» — «Е, чому! не мій обліг, а панський, — а на чужому полі и д.» *Коміс.*

У чужі хаті худоби не збереш! *Кох.*

Навіщо бадеритись чужою святиною. *Кос.*

14000. У нужді и піп прощає. *Час. (1857 р. № 15).*

На копійку ноги не зоб'єш.

Ніхто шага не підкине, щоб на позі ніготь збив.

За користю біжу ристю. *Кр.*

Задихався, як воза віз. *Рад., Лох.*

Навстідички, навлежачки — заробила се-режечки. *Збр. Лаз.*

Оттепер, Микито, ні сюди, ні туди! *Кор.*

Якась пані, не дуже то багата, хотіла зовсім поводицьця попанському. От раз наїхали гості, вона и кликнула якогось Микиту, що рубав там дрова, чи коло волів порався, и звеліла розносити чай; а щоб Микита не помилявся, кому попередити и кому позаду, раз-в-раз смикала за поли — не сюди, мов, не туди. Носить Микита чай... а далі пані якоєсь за очкур смикнула, а він гаспидів був зашморгом... Оставсь Микита з чаєм посеред хати, мов кінч зпутаний... та повернувшись до пані: «Оттепер, каже, — Микито и д.» *Камі.*

Попався, як (1) сучка в дучку. *Х.*

(1) Так попавсь. сердега, мов. *Сто-рож.*

Ой, не втерплю — заспіваю. *Кор.*

Се, бач, у казці про собаку и вовка, як собака поштував вовка за те, що той став ёму у пригоді и ввів у шано-бу у господаря. Завів він вовка під пич и туди посів ёму усякого питення и ідення и горілок усяких; а як підпів трохі вовк, та й каже: «Ой не втерплю

—заспіваю». И як уже не вдержував ёго собака—заспівав тани, и бідолашно-го вбляи. (див. додаток до № 5019).

Хазайство мовчить, та шийку тончить.
Н.

На батьківський курінь. *Гр.* — На отцевський курінь. *Кон.*

14010. У ёго в дворі—як у віночку; ув олійниці—що в нишій баби у хаті не так чисто, а у хаті—тільки перехристицьця. (Див. № 10103). *Кох.*

Пішов на країну, на степі, на вольні землі. *Б.*

Хто хліб пахає, того Бог кохає. *Коніс.*

Пшенійца—дурнійца: у трох молотить, а одному істи. *Б.*

Хто робить замочки, той ходить без сорочки; а хто робить лемеші, той ість книші.

Дошу—земля, а нам—хліб.

Крешуть, мов блискавиця (серпи у добрих жній). *Г. Бар.*

Винничка—всёму половинничка, млиночок—всёму віночок. *Лев.*

Славно косить, славно й жне, того в ёго й гроши в. *Б.*

Пішов на косовицю з собачкою, а вернувся з клясачкою. *Вал.*

Ішов чоловік на косовицю и піс за синною здоровенний міх хліба й сала, а собачка за ним. «Куди ти, чоловіче идеш?», пита ёго стрічний. — «На косовицю» — «А собаку нащо ведеш?» — «Чого не доім, собаці відам.» Вертаецця вже без собачки. «А де був?» — «На косовиці.» — «А собаку де збув?» — «Хліба не стало, так иззів.»

14020. Усю околію зібрать та й косить.
Кон.

Треба вставать та накинуть свитину на спину, та попорать скотину. *Б.*

Що ступа, то копа.

Кінь пішов на банта (издох). *Збр. Шей.*
—... на бантину. *Л.*

У ката шерсть хорошая, та рот проклятий; а в собаки рот хороший та шерсть поганая. *Б.*

Овад роси боїцця: уранці на росі я каптан замочу.

Комар боїцця сонця; він каже: на сонці я розтоплюсь (ситий такий).

Какаріку! пішла баба по горілку! козачки йдуть, гурки рвуть, а на дні поглядають. *Кр.*

Ворова улітку, хоч и що добре запоне на спожиток, то все кричить: «гайно! гайно!» а узітку, як живицьця уже нічим, то вже хоч и нікчемне попаде, хоч кизяк мерзаний, усе кричить: «Ха-арч!

ха-арч!», або: «ка-алач! ка-алач!» А сорока цехлить коло неї та все питає: «чи кисле? чи кисле?» *Камн.*

Ракша клюшниця од вирію (ранше всіх летить у вирій и після всіх вертаецця). *Кох.*
—Другі кажуть, що соя_к_люшниця. *Зан.* (II, 36).

14030. Черінем сіли. *Ном.*

Оце ейце! неначе писанка. *Кр.*

Зозуля наковала (зозулини черевички).
Новт., Макс.

Лісок, як щітка. *Пир.*

Гливи такі, як кулак. *Кон.*

Деречі поконотіпській, а понашому довжикові ягоди. *Кон.* (с. Понора).

Деречі и довжикові—ягода буйніша, у сушку не годицця, бо витікає. *С. Д. Нис.*

Така хата тепла, що зпотієш дрижачі.
Б.

Хату руки держать. *Л.*

Гаряче, як у лазні. *Бр.*

Тепло, як в бані. *Ил.*

14040. Як у кузні. *Пир.*

Як у пеклі.

З покутя узятись. *Гат.*

О котрой печі правляють, и сами не знають: піч бо именуецця печаль. *Кл.*

Ого, жарку! можна й Жида зпекти. *Б.*

Палає (1), як у гуті. *О., Кр.* —... як горен. *Лів.*

(1) Горить так. *Бр.*

Горить, як за умерлого душу. *Проск.*

Попікся, як дід пампушкою. *Пир.*

Там води—горобцеві по коліна. *Павл., [Лох., Пир.]*. — Старому горобцю по коліно. *Пир., [Черн.]*. — Такого води, що нігде горобцю и лап помочити. *Пир., Сос.*

Так глибоко, що жабі по око. *Бр.*

14050. Якби в службі добре, то за нами не похвтався б. *Б.*

В тебе служити, мов у Жида. *Вал.*

Жид наймав наймичку: «Ти з мене», каже, «галозко, не багацько бери—в мене не багацько дла.» — «Як так?» — «От бац: встань ранком, підмети хати—та й сядь; винеси сміття—та й сядь; подій коров—та й сядь» — та й сядь, та й сядь, и ліку нема. «А як уже зробиш, що я казав—обідати... Страва для тебе буде хороша: чи звариш контопки — юшка твоя, раки—юшка твоя, яйця — юшка твоя... А що ж мало, сдо три переміни на обід? дез більш готовлять для батраків?»

Наймит першого року каже: «десь господарські воли зайшли»; на другий: «чи не бачили де наших волів?»; на третій, то вже: «от десь мої воли пронали! шу-

каю сам, й хлопців розслав—й найти не можна». *Казки.*

Хто чужого не жаліє, так и свого не иміє. *Б.*

Роби на чужому, так и матимеш на своєму.

А що, чи вмієш уже свиню в конопі загнути? *Кор.*

Так питають учня, що учниця шевству,—се б то, чи вміє дратву сукать и в дратву шетинку заправлять.

У ярморок поганого нічого нема: усе хороше. Зовсім стару шапку продає: купи, каже, шапка добра! *Пе.*

Товар не ведмідь—грошей не поість. *Б.*

Де б те золото дівалось, як би не вгорало?

Як оддати за єї гроші, то скажуть — крадена. *Пир.*

14060. За півдарма продав. *Казки.*

За кдпу, як би доброму хлібу. *Б.*

Перебивать руки (як у заклад идуть, або стокмяцяця у продажі, то *перебивають* або *розбивають* таким *руки*: вони одно одного держать за руку, а третє розніма їх, ніби розбива—умова ото повинна бути твердою, свідок є. *Ном.*). *Казки.*

Могорич—любовна річ. *Коміс.*

Продав ґрунт вічними часами (паніки). *Б.*

Як бере—очі дере, як оддає — батька дере. *Час. (1857 р. № 15).*

Сирота—ні паністарої, ні живота. *Б.*

Сироту лають и б'ють и плакать не дають. *Кр.*

Громада, громада! гайніяна їх рада. *Б.*

Один гори не наскачеш. *Коміс.*

14070. Добре дуріти, поки припадає. *Лев.*

Пішов день на бугаї (извівся подурному). *Б.*

Очи пороть (о волокливих ченцах: «я би де по городах людям очі пороть»). *Кл.*

Сюди ник, туди ник—та й день невелик. *Лев.*

А я знаю, що він ліє: коло печі ґепу ґріє. *Щ.*

ґарно наша ґапка жито жне, що и серпа в руки не бере. *Кр.*

Поле краде, а ліс бачить. *Б., Ст. 36.*

—Ліс краде, а поле бачить. *Пир., Коз.—*

Поле бачить, а ліс чує. *Пр. в Ст. 36.*

Пішло поле в ліс ⁽¹⁾. *Бр.—* Пішов ліс в поле. *Прок.*

⁽¹⁾ в гай. *ґам.*

Поле плаче, а ліс скаче. *Коз., Черн.*

Не мій поля за бовдуря, а ліса за дурня. *Пр. в Ст. 36.*

14080. Як мать женицьця, так лучче по чужих живицьця. *Б.*

Там ёму саксаган (капут). *Пе.*

Не жне, не косять, а жупан носить. *Б.*
Обідраий, як Швед.

Під час Шведчини (в 1708 и 1709 рр.), мавіхвест обіцяв Українцям нагороду, хто ловитиме Шведів. Народ ловив и в сей способ перевів праве дві третини їх віська, и Шведи до такої нужди прийшли, що отто виросо и прислівья. *Молодик (1844 р. 192 карт.).*

«Оце хо́ха (одяглась кумедно, найпаче голову чудно захимала)!» — «Натеє тобі хох! не твое ість и не в твое одягаецця.»
Ном.

ґарт. Кажуть и просто: про те, мов, я знаю, зась тобі.

В дорозі и батько брат. *Лев.*

Дав чорту на кручок (поіхав не по прості дорозі, а покривулів). *Кор.*

Лежить, відкидавши ноги, як кулик після яйця. *Кох.*

Залежався кучий в солоні. *Кох.*

Горілка така вода, що з убогого зробіть багатим, з сліпого видючим, а з слябого сильним. *Б.*

14090. Порожню пляшку хоч закинь. *Кох.*

Взяли б квартугу, та сіли б кошом, та й пили б. *Пе.*

Кутком десь сісті. *ґам.*

Коли хоч, таи нум орацію кірять (пить горілку). *Б.*

Покажіть путь, як горілку п'ють. *Об.*

«А згуляем, брате, в переваги!» — «Згуляем.» (и почали частувацьця горілкою).
Пе.

И вже, не стоїть и на світі жить, коли й горілка вже замерзає. *Р.*

Росказують, що в Смілому, що в Роменщині, старий козак забажав перед смертю горілки. «Ох, трудно мені, діткі! дайте мені чарочку горілки, чи не одлигне, хоч трохи.» Діти внесли. «Підождіть трохи, тату, нехай одтане.» — «Хіба замерзла?» — «Замерзла.» — «И вже, не стоїть же и на світі жить, коли й горілка вже замерзає!», повернувся на другий бік та и вмер. *Камн.*

Сидять вони, и дзвіничка на столі, и тее —од мене та до вас. *Ном.*

Нехай отрута сидить тута. *Б.*

Од'їздне. *Пр.*

14100. Овдію, Овдію! п'єш цілу неділю, а я тобі, Овдію, та й нічого не вдію. *Кр.*

Він живе з десятої чарки (з шинку не виходить). *Кох.*

«Наш брат коли удвох-утрѣх, то й п'ють собі, а коли один — ніяково пить самому, поштує, хто традицьця на той час.»

Як хто своє добро прогайнує, то й ходять в шинок, чи не прийде випити хто один.

Перебрать халімерусу (упищця). *Б.*
Добре набравсь (напивсь через міру).
Кор.—Набрав добру хуру (теж).

Оце в роті (на похмілля), наче гуси переночували. *Ном.*—... наче валяк чумаків переночувала.

Хоч и кажуть, що горілка серце веселить,—чого ж від неї ледачої голова дуже болить? *Сторож.*

У гості—до довгохвості (до чортяки).

III.

У Ляхів (або: У панів), що поріг, то й переправа (що пани переступають поріг, просячи одно 'дного наперед ити). *Кох.*

Знаєте нас саміх,—знайте и меж людьми. *Ил.*

Юрка одного впустили, а вся хата загорілася. *Нос.*

Як трапиця нежданій або непроханий гість, що усю беседу начудує, або покаламутить.

14110. Так привітають, як в уста не кладуть. *Б.*

Спасибі вам, що ми прийшли як вам. *Кох.*

На однім столі хліб (те ж, що московське «столуються вмістѣ»). *Час.* (1857 р. № 13).

«Вставай, тату, вечерять!» — «А хліб же є?» — «Ні нема.» — «Вечеряйте ж, дітки, я розіспавсь.» *Кор.*

Умивайся, молися та за хліб берися. *Збр. Шей.*

Малію, малію (малій хліб з горохового борошна. *Кор.* Див. № 7570), я тебе за хліб не маю (казав Циган, як добре жилося!) *Кор.*

Без хліба не до обіда. *Час.* (1859 р. № 6).

Як дїжа не місяця, то сім'я бісищця. *Кр.*

Як скажи: дзус! так и сяде, як брус (хліб, кісто). *Л., Б.*

Дзѣбом сіло (тісто, галушки). *Л.*

14120. Сип борці, станов кашу—чи поїмо бо ми? *Кр.*

Дала борщу такого (поганого), що аж туман з моря котищця. *Н.* — ... що аж дим зхоплюєщця. *Ном.*

14122. Кримська каша (се б то, добра каша. *Д.* Ніс чув од чумаків з Лютеньки, Остер. п.).

14124. Солодке, як патока. *Ком.*

Наївся—як бик, перепався — як смик,

голоднн—як собака (див № 12077). *Час.* (1857 р. № 13).

Богу приѣму. *Ном.*

Оце дудлять! аж у горлі клекотить. *Ном.*

Аж з кінця капа (хочещця чогось). *Л.,*

III.

Усе висікує їх (пісень)—січе сіх дрібнічок. *Б.*

14130. Як поведуть тіі трубачі, так аж шапки з голів підіймающця.

Розгулявсь, наче голий по маку.

Росходився як..... в гостях. *Помт.*

Кресать в жижку. *Б.*

Танцюючи п'ятоку чіркають об жижку.

Се ж так молоді роблять: за кобзу та й по покуті (скакають по лаві).

Товчу-товчу мак, за ступою дяк. Чого мати плачеш? чи мати побіла, чи миш укусила? Як повернещця по хаті, буде лихо лопаті; вісять пуга на круку, буде жіщці и дяку. *Кр.* — Нехай так, за ступою дяк; ти, дяченку, постережи маченьку, а я піду в хатоньку, поцілюю бабоньку, тричі-двічі-раз.

Козу водить. *Кулж.*

У неділю по шевлію, в понеділок по барвінок, а в вівторок снопів сорок, а в середу по череду, а в четвер по шавель, а в п'ятницю по дяглицю, у суботу на роботу. *Кр.*

Це так літом радосно, так вишукують причини піти.

Раз-два булава, три-чотирі почешли, п'ять-шість хліб ість, сім-восем сіно косе, дев'ять-десять гроши вісять.

Котилася торба, з великого горба; у тій торбі хліб-палаяниця, кому доведєщця — тому жмурищця. *Кр.*

Загадують, кому жмурищця (в піжмурки). Роблять се так: становлящця в коло и хто-небудь почина проказувать сі слова, показуючи за кожним, по ряду, на других; на кого випаде слово жмурищця той и жмурищця. В Лубенщині ще й так проказують: «Одія, другіяв, тройцан, перецан, настан, набран, сім ковей попутав; котилася торба и д.— ховащця-жмурищця». Здаєщця, а нічого не минує в оттих «одіянах». *Ном.*

14140. Ходить квочка коло колючка, водить діток коло квіток, вона каже: клоп! *Кр.*

«Діти втішающця курмі, то сами собі передражнюють іі: дітям не заволняє дітей своїх ловить, так вже ій на жаль.»

Курочка, златопірочка! по двору ходить, пісклят водить, хахол надимаєть, пана (мужа б то іі) утішаєть.

Діти: вловить, та й гладить, примовляє

А де ти (Меласю, чи там хто) гу! сховайсь у ліс, а я в траву (дівчата в лісі перегукуюцца).

«Кумо, кумо, де твій кум?» — «На Доцу! а твій?» — «Утонув.» — «Нум плакати!» — «Нум!» — «Нум!» — «Нум!» и д. Л., Кр.

Дітвора бавиця — передражнюють жаб, як вони весною кукають.

«Як тебе зовуть?» — «Як крупі деруть.» — «А крупі як деруть?» — «Ломакою, а тебе зовуть собакою.» *Ном.*

Діти пустують. Остатні слова, після ломакою, обоє поспішаюцца щоб їх сказати — щоб собакою не воно було, а друге.

Сидить баба на ізу, розвернула ковизу: лізе раки четвертаки на базарь повезу. Л.

Московка реба поїхала по дрова и сокирка тупа, та и зустріла попа; напекла блинців, назвала кравців, а кравець за блинець та и побіг у танець, (або: та и побіг у хлівець, а баран за дуду та и дженицьца буду). Кр.

Цур цурачка — гостра болячка (зацурують, щоб чого не взято). Кор.

Ой поїдем на влови, на влови, товаришу мій! *Ном.*

З пісні; мисливі люди примовляють, вирляючись до поля.

Собака жайворінка ловив та и господаря загубив. Кос.

14150. Присядь, бабо: пани ідуть. Б.

14152. «Ой діду, діду, я к тобі іду!» — «Ой як же!» — «Я твою шию к плахті пришию!» — «Оттак же!» *Кр.*

«Кось, кось, кось!» — «Неси свою мою ось!» *Кат.*

Незвичайний парубок примовляв, як дівка кликала коня. Ш.

«Двісті.» — «Двісті та не в однім місті.» Л., Час. (1859 р. № 7).

«Хліб гніє!» — «Слава Богу, що гніє! гніє, бо є; от тоді погано було б, як би гнисти нічого було (Цимбал Иван; див. № 14192).»

Мели, Денисс, погода тягне. Лев.

Говори, Климе, нехай твое не гине. *Прав. Ниж., Прокс., Б., Ил., Ст. Зб.* — ... нехай твое лихо згниє. *Рад.*

(¹) твоя. *Павл.*; и твое. *Час* (1857 р. № 12).

Лазарь, що по печі лазив. Ш.

Максим — коблячий син. *Ном.*

14160. Мартин — головою об тин. *Час.* (1859 р. № 8).

Олексій, муку сій, печи паливиці, клади на полиці! *Кр.*

«Що так?» — «Коли ж так — печене м'яке, що аж порепалось.» *Лев.*

«Справді?» — «Справ би, та в нитку не йде.»

«Хто?» — «Хтокало!»

«До мене и муха не пристає, а вас так и обсіпають.» — «Од злого духа (од лихого чоловіка) летить и муха.» — «Ні, на злого духа летить и муха.» *Кох.*

Так вже Бог дав, що в аршині чотири четверті (п'яді). *Ах.*

Се було ще тоді, як я сякав у рукав. *Кос.*

14168. Будем на весілі, так вивернем горщик з борщем («Я вам сама подякую: будем...»). З. — Як будеш ти заміж ити, то юшку оберну. Б.

14170. Чи оце той, що обротьку вкрав? *Крига* (м. Сум. п.).

У когось оброть украли, и як ні доконувались, не дійшли злодія. Всіх задрів взяв, піп вмишався и звелів зібравця всім паравіям. Зійшлись. «А що ж», пита піп, «усі зібрались?» — «Усі!» — «А той тут, що обротьку вкрав?» — «Тут!», каже злодій... Як зберуцца оце чого люде и кажуть, що всі, то пятають жартуючи: «А той тут и д.»

Один чоловік прийшов до сліпої баби, а її не було в хаті. Увійшла, шука полу — на ёго натрапила. «Хто ти такий?» — «Костюк, бабо!» Вона переступила, він пересядє — «Хто се такий?» — «Костюк, бабо!» — и так аж десять раз. Вона як закричить: «Ой пробоньку! повна хата Костюків!» Забралась у боб, та розбила лоб, та из бобу та и кричить — пробу! (в Десять Кіп Казок теж є про Костюків сих). *Кр.*

Я ёму, знаєш, так и так, так и так, а він мені тее й тее, тее й тее — и, ет, пху! *Казки.*

«Лицьвинку Божий!» — «Ці сам Божий!» — «То, Лицьвинку ж, ти чортів!» — «Еге, нехай и чортув, аби не тувій!»

Брень — брень шапувал, напсєтив-навонаяв, у кишеню наховав (дітвора передражнює шапувала). Л.

14175. «Саво, Саво! прислав тобі чорт сало!» — «Геть из ним! я з чортами небратаюсь то й сала їх не хочу.» *Кох.*

Бден, крадучи у ночі на бантині у Сави сало, увірвався и гепнувся серед сіней. Саво почув та й пита — хто, мов, тамі; а злодій ото и звинув так. «Ну», каже, «коли не хочеш, так двері одчини та підсоби винести сало.» Той сердега ще й підсобив...

14179. «Де ти була?» — «В церкві.» — «Хіба служба була?» — «Була: стояла в куточку — вуси напрутила, мов таркан.» — «Та ні,

обідня чи була?»—«Була и Обідня, стояла попереду всіх: старезна вже, стоїть та головою хята (пані була Обідня).» *Вал.*

14180. «Як тебе зовуть?»—«Хуторська Одарка.»—«Роззявляй же рот.»—«Набірай лиш.» *Кор.*

Розмовляла так перед вѐздушком.

14182. Не кажи бо, батюшко, медку, а кажи люлечки—воно й роззявить роток. *Кор.*

То батько про свого хлопця сказав, як йому перед вѐздушком—звісно, як дітям ласкавенько: «а роззяв», мов, «роток, медку дам».

Такі як и наські, тільки уші довгі. *Кор.*

В однім селі, де зроду не бачили таких, звасте, значних, пішла чутка, що іхатиме якийсь. От один з орачів, що були на полі, — бачать, курить дорою берлин: «а побіжу», каже. И побіг—и аж плюнув, що, мов, дурно пробігався. «А що?», питають, як вернувся, «бачив?»—«Та бачив же!»—«Ну, який же він?»—«Та такі», каже и д. А то пан якийсь іхав, и певно медоляни з ним був, у віконце виглядав. *Камн.*

Коли хто в розмові, чванячись, все я та я, або ми та ми, то йому кажуть: «ви сви...». — «Ні!», каже, догадавшись, — и виходить *свині.* *Хар.*

Глеком ім дихать! *Коз.*

О, хтось ззаду є (замість згадує, як икота). *Ном.*

Сказав, що знав (недоладу сказав, або не догадався). *Кор.*

Годі просторікувати! *Л., Кор.*

Та не замовляйте зуби—не болять (кажуть, як хто хоче звести річ на що инше). *Кох.*

14190. Загубила сорока хвіст (сказано-му не довів кінця).

Шумить, як Батурын. *Б.*

Там бач вода шумить. *М. Білз.*

Чуй, світе мій премилосердий!

Є в рукописах оповідання Івана Цимбала, кашовара запорозького (умер на 121 годі); в оповіданні сему, в різних місцях, є отті слова—ніби як от в казках почин.

Іж хліб з сіллю и з водою, живи правдою святою. *А. Тонкошкуренок.*

Приказки, починаючи з однеї, доставлялись мені до рук, як уже Показчик даний був до друку—тим він іх и не захоплює. *Ном.*

Не розумний тим Денис, що великий має ніс.

Не велика Стеха пані, тим що сіла в панські сани.

Де лихая жінка в хаті, там добра не сподіватись.

Не тільки собака бреше, буває й чоловіку з брехні легше.

Лучче їсти хліб з золою, та не жити чужиною.

Хто вже звик чужим жити, той нездужає робить.

14200. На дурного не гукай, а скоріше утікай.

Не всякого пана пізнаєш без жупана. Брехня лупатий чоловік, та не довгий іі вік.

Не тоді до млина, як вітру нема.

Розумна дитина в батьківській свитиві.

Коли хочеш що казати — перш поміркуй, як почати.

Коли праве діло, то говори сміло.

В порожні хаті сумно й спати.

Не смійся, кума, що дурень Хома, бо всі люди кажуть, що й ти без ума.

На що тобі й жінку брати, як нема своєї хати.

14210. Цитьте, нехай тая попасецця. *Честоховський.*

Як сів на коня та вдарив в потибиенку та й поїхав поманенько.

З чобітьми и ускоче, и вискоче (такий пронозуватий та хитрий).

Люльку дме та дме (?).

Удрав Панько Оришку *тимсь* під мишку, аж засміялись.

14215. Не свисти, и муха не б'є вечір (?).

14217. Розвелась голота коло болота.

Хоч трісь, а пниш.

Хоч лусни, а мусни (мусиш, повинси).

14220. Ходиш, наче усі пляхи погубила. Нема чого дивувати — така була й іі мати!

Затявся у волову шкуру (упрямий?).

Оце змурував спаса!

Менджує словом, як Циган кінями.

Слизький, як циганська дитина.

Такé діло (добре) Бóгові замість ладану.

Не будеш мій син, ні я тобою боліла!

14228. Гапка-лапка, козина головка: не боїцца ні собак, ні сірого вовка (дражнять Гапку).—Гапка-лапка, пішла на долинку, принесла дитинку. «Оце тобі, татку, за твою науку: сядь собі у запічку, колиши унуку».

14230. Оце тонкий та гінкий! як би зад усох та голова опухла, то й зайця догнав би.

Не доладу-ладу, поцілуй собаку ззаду. Лучче дітки хоч голенькі, аби живенькі.

Таке слизьке, таке слизьке, що й обомма не вдержиш.

Та це (або: Еге) нароком, коли гудзь (або: моргуля; або: свиня) під оком.

Куди тебе бонєря несе (або: понесло)?

За сю пісню — киши́в шість, перєдупт грошей і кашпук горілки (примовка).

Жидівочка Рохля під припечком здохла; а Жид з переляку ухопивсь за гєпаку (або: а в Жида з переляку порепалась гєпака), та й носниця и не знає, що робити: чи на тину почепити, чи в помиях утопити, чи обід зготувати — Жидівочку поминати.

На́ тобі на кутю гречки.

Купа — за всіх лучча.

14240. Гей, купа! бодай тобі хвіст одцав!

Куди сон, туди й ніч.

Козак козаком — навики віком.

Ой далеко-далеко до города Кнїва, а від Кнїва аж до Полтави, а з Полтави аж до Варшави.

Як безталання, то й безділля.

Оглядівсь Циган, та в ягоди.

Поклони горбів не роблять.

Михайло-бурхайло вівці пасе, Оришка-безкишка істи (або: обід) несе.

Куди не кинь, то упилаєсь (?).

Будем з горем боротися, поки ми єго погулаєм, або воно нас поборе.

14250. Уродаю (вродливому?) то й у свитині пригоже.

Видно сучку в ретязі.

Осмїхаєцця, мов пущик на ретязі.

Баче лиска, відкіль блиска: хвостом має — хмари не розмає.

Покот-покотило, горох молотило.

Од ворога сховаєєся, як у землю вкопаєєся.

Надув губи, мов тия на вітер.

Нїчого собаці робити, то хвіст лиже.

Окрутнувся и не счувся.

Росташувавсь, мов Жид у ярмарку.

14260. Оце той кисет, що чорт яйця несець.

14262. Сердицця, аж мініцця.

Там тебе ждуть — з двома дрючками, за дверима, на порозі.

Ходе по волі, як пес на прикові.

Пішла голота на вигадки.

«Душно!» — «Скинь кожушно.» Не. — ... та полізь Ном.

Цитьте, діти, та мовчїть та нікому не кажїть: кішка здохла, хвіст обліз; хто заговоре, тому рот загороде; хто писне, тому груди стисне, а хто засмієцця, тому не минеєцця — той иззієць (як діти пустують, то щоб утихомирились). К., Хар.

Не баче сліпець, де шляхові кінець; а як захоче, заїде, море перескоче, край

світа знаїде. — ... сліпець, де світові, кінець; на розум заїде, край світа знаїде.

Знай, свинне, п'ятиницю.

14270. Як сів на коня, то й доля (або: мати) моя. Кам.

Ото заробив на часи! Ч.

Я крайній на дірці, на черзі.

Ні здужа, ні подужа. Щ.

Хирява баба — як гирява макїтра.

Будь здоров из милим Богом из усім родом.

Чорт лика дере (як трїскаєцця и задриваєцця шкурка на палцях, коло нігтів). Л., Кат.

Я з тебе (або: тобі) дух випустю. Кат.

Cui-cui, а куцом егіт (школярська).

Omnis culex suum болотум лавдат (id).

14280. Наклав-наклав, напаскудив, ледві сопе.

«Сказав!» — «Щоб тебе сказило (або: Щоб ти сказивсь).» Хар., Кат.

Слово сказав переверта.

Чорт дєготь гонить (про жіночу менструацію). Хар.

14283. Спився из круга-світа.

14285. Хоч не влад — широко не замітай. В. Біз.

Поманеньку, брате, на корито впадеш. Не.

Не той пан, що надів жупан, а той, що в єго шире серпе. Не.

Хто мїнає, той чимсь ими воняє (од Камн.) Кор.

Бісови шелегейдики!

14290. «Не радуйся, синку, чарці!»; навчав було мене покійна мати — так я й досі її слухаю: як дійде до рук чарка, я скоренько її випью и віддам зараз — ні трохи її не радуюсь... хай їй цур (приказував один старенький, що и геть-то полюбляв ту ледащицю)!

14292. Пішов уже жєбрувать (просить у того, у другого, у третєго).

Не к тобі річ (як хто, розмовляючи з ким, угрішицця, то ото приказує так, ляпнувши себе заду).

Стрільної баби онук (така то рідня!).

«Де воно(шукачого)?» — «Десь лежить!»

14296. Се ше мамій (мамий мазун)!

14298. Спикля-маля! пішла до коваля, наїлася сірки — помочила всі дівки; сіла на колодці — помочила всі хлопці (дражнять, як хто убурюєцця).

Швець, мнєць, копиєць — набрав підшов та й к чорту пішов (дражнють шевців. Див. № 11082).

14300. А щоб вас — тьма (багато; налаять хотів, та роздумався).

Дай, Боже, щоб пилося та їлось, а робота й на ум не йшла!

Душно, як один парить, а два на голіві й на ногах сидять (як хлосту дають).

Буває, що и на полі рожа виростає.

Мордовцев.

На слові скорє, а в ділі горе.

З нудги та поїдемо в Деньги (село).

Коли з топленої хати йде, то й дверей не зачиняє.

Готова дуга й удила, не достає тільки возочка та кобили.

Роби добро—не кайся, роби зло—сподівайся.

Проти дня брехня, проти ночі правда.

14310. Йше то не біда, як у просі лобода; а оттоді біда, як ні прісця, ні лободя.

14311. Од біди не одмолися, а од лиха не впреш.

14313. Хто вище злізе—дужче пада.

Гарно, гарно співаеш!.. а як перестанеш, то ще лучче буде.

Збираєця (на що там), як старець на свічку.

Загубив ключі од заду (як ригає).

14317. Проти лиха на пригорку, де пень бреше на колодку («я живу проти лиха и д.»).

14320. Сидить Циган и сніда: в одні рупі сало, в другі хліб; хліба багато, а сала трохи. От він, щоб сало не виводилось, хліба вкусять, а сала—понюха.

14321. Як оженився я, дав мені тесть в придаве торбу з сема́ перегородками: на хлібі й на вихлібі, на пшоно́ й на віпшоно́, на сілї й на вісілї... Та дав ище кобилу—таку, як положить на віз сім мішків порожніх, то ще з гори й біжить.

14324. «Ти бісового сына дочко по десять разів на день їси! и хліба тобі не насташи.» — «Де ж таки по десять разів!.. всєго по тричі.» — «А пощитай сяка-така!» — «Снідала-обідала—раз іла, полудувала-підвечіркувала—два іла, вечеряла-повечіркувала—три іла.»

«Що, Цигане, з м'яса добріше?» — Шкю-рочка, пане!»

«Чи добрі, Цигане, бджоли?» — «Хто їх зна, чи вони добрі, чи ні! а що мед, то тяжко солодкий.» (Див. № 6514).

Була в мене половина, та не в моїй хаті: він бо її убирає, він же по їй ходять; а як треба поладити, тоді мене зове.

Шкода перемішувати тісто, виннявши з печі.

Понюхав пирога, та не вдалось покуштувати.

14330. Чорт миром хоч мутить, а в болоті любить жить.

В мене нема на роздачу: я й сам собі не настачу.

14332. За шага хтось уші нашмага (?).

14334. Хоч и котолуп, та гроші має.

Тари та бари, завтра Варвари.

На конюшні извиняють (се б то, як пірчать и утеє? *Ном.*).

Не займай біса, то лихо; займеш, то й двов.

Дівчата ростуть, як собача лобода, а хлопці—як камінь.

14339. «Кажи казки!» — «Не смію.» — «Кажи приказки!» — «Не вмію.» *Морд.* — ... «Кажи небилиці!» — «Небилиці? добре! (як дальше—гаразд не пам'ятаю: здаєця отте кажуть яноді, що під № 13127). *Ном.*

Одміни.

7.—... а з Богом—хоч за море. *Час.* (1859 р. № 6).

11. Як Бог поможе, то все буде гоже. *Б.*

47. Бог довго жде, та й кріпко карає. *Вал.*

78. Бог измочить, Бог и висушить. *Б.*

82. Чоловік думає, а Бог умає. *Алж.*

116. — ... у міх, та під лавку, а сам за сметанку. *Лев.*

176. Святий та Божий чоловік кожанний. *Вал.* — Ох ти святий та немазанний! — Святий та Божий: свічку ззів, а очима світить. *Кор.*

193. ... а біс риженький. *Вал.*

239. Відьмак и непевний—усім відьмам родич кривний. *Б.*

240. Упир и непевна — усім відьмам родичка кривна. *Б.*

270. Сліп родився, сліп—не бачив. *Кор.*

—Сліп родився, на Бога не дивився; сліп не баче — мене не займе. *Новг.*

289. Знахарі и знахарки, замість «во истину воскрес», кажуть: «по болоту хожу, чаєк дереу», або що инше, що думають заподіять чарами. *Кор.*

299. Шкарярушу таку (а теж и кісточки з свяченого баранця, поросяти и д.), коли нема близько бігучої води — вкидають у піч, щоб згоріло. *Кор.*

301. Дурень уродився. *Камн.* — Чорт уродився. *Кан.*

340. Помагайбі, гаєчку! дай гриба й бабочку, сирожку з діжку, хрящика з ящика, красноголовця з хлопця. *Кор.*

В Королі, замість «ходім по гриби», кажуть «ходім по губи». *Камн.*

341. Мороза кличуть куті істи, вибігши з хати, з качалкою, або з м'ялом, босо. Добігши до воріт, треба тричі шибнем ударить у їх, приказуючи: «Морозе, морозе и д.» Робицца се ніби для того, щоб не поморозило чого в полі, весною або осінню. Кличуть мороза — діввора, шутём. *Кор.*

347. Ходить Илля на Василя, носить пугу житяную—куди махне, жито росте. Роди (!), Боже, жито, пшеницю, вську пашинцю. *Кор.*

(!) Василюва мати пішла щедрувати—роди. *Л.*

349. Христос воскрес та в лисинку, дайте ейце и писанку. *Кр.*

Молодь пусте. А то ще чоловікові трапилось цілу ніч и цілий день на Великдень шукать волів—кудись забігли. Набадуравши вже надвечори, так їх привитав на радощах... мої волики! за нами, чортами, та я ще й досі паски не їв». *Камн.*

394. Нема тоєї дробинки, щоб до неба долізти. *Не.*

411. На сарану кажуть. Див. *Вел.*(III, 87).

412. Лютець казав: як би в батькових літах,—біку-тритьку роги вирвав би. *Вал.*

413. В Марець ще замерзне старець. *Кор.*

421. Хазайки дуже стережуща, щоб благовісним яйцем не підсипать квочки, чи що там, и дліятого помічають ёго, щоб не помилицьця; бо, кажуть, з таких яєць видуплююща ўроди: з двома головами, з чотирьма ногами и д. Як хто вкоїть що недоумкувате — грімають: «И, ти вже! благовісне коко!» *Кор.*

427. До східсонця охаючують хату и

сами вимивающа, або и до річки йдуть. *Юр.* (*Час.* 1855 р. № 21).

456. В Переплавну середу перепливають (хто мистець плавать) річку, щоб судорга не змикала ноги, як плаватиме. *Кор.*

457. *Божі онучі* розводяцця на молоці—нестемно, як *написники* московські. *Кор.*

461. В Юринівці (*Новг.* п.) на Клечаннім тижні дівчата не роблять, а *проганяють русалок*: ходять у ліс, варять там разну пограву, и найпаче яешню, и п'ють горілку. *Час.* (1855 р. № 21).

471. Соловейко вдавився ячмінним колоском, а зузудя мандрикою (соловей перестав співать, як ячмінь почина колосицьця). *Час.* (1859 р. № 12).

493. Свята Покрівонько! покрый мені та голівоньку—хоч кленовеньким листочком, хоч біленьким платочком. *Б.*

497. До Дмитра дівка хитра, а після Михайла, хоч за попихайла. *Лев.*—... хитра, а після Дмитра баба хитра. *Б.*

521. Стрічающа на Срітєвня зима з літом, щоб побороцьця, кому йти наперед, кому вертацьця назад. *Кор.*

524. На запуски, як зав'язано. *Каніс.*

566. В *Сім Кін Казок* се Циган так казав, крадучи уночі угірки. А господарь почув, за кий та й чекав блискавиці, и тільки шо блиснуло—як лусонє ёго! «От», каже Циган, «и блискавица вже вірвалась!» Але чоловік лоп ёго за чуприну! «Ой батечку, голубчику! бий мене и шо хоч собі роби, тільки мене через пліт не перекидай, бо мене й до шатра не приймуть!» Див. № 3920.

570. Коли йде дощ крізь сонце, кажуть—то чорт жінку б'є и дочку заміж відає. *Кос.*

576. Як уперше йде півесні дощ з громом, виносять и кладуть на дощ пікву лопату, а яноді и пікву діжку. *Кор.*

Д. Камінецький, що про сей звичай записав, каже, що він не знає проти чого се. В Лубенцянні, де на дощ викидають помело и кочєрги, и викидають не тільки весною, а и абивколи,—роблять се, щоб дощі йшли. *Нож.*

581. Кажуть, що дощ завсїди ходить до Бога й питає, куди ёму йти. Госпідь каже: «Иди, де просять», а дощ каже: «Туди, де косять? знаю, Господи, знаю». *Казки.*

590. Темно, хоч в око встрель. *Гулак.*—... стрель. *Л.*

635. Оце мороз! аж руки у шпару по-заходили! *Кор.*

642. Грився Циган у нереті, та й зубами стука. *III. (1853 р. № 41).* — Нагрився, як Циган в неретку (показуючи кріз очко, казав: «се ж то тут холодно, а як же там!»). *Кор.*

694. Колись бувало, що зривало; а тепер—здєргує. *Б.*

740. Як ідеш у Сураж, то й бери свій хураж. *Черн.*

743. Падзігун, дзекало. *Кор.*

А Литвини наших дразнять *секалами, секало*, що кажуть *се*, а не *ета*, як мовляють Литвини. *Камн.*

797. Ти козак, тільки паністара не так. *Б.*

801. Виросло під час потерюхи з Турками, за царичі Ганни Івановни: вісько на зівівлю приходило на Україну и брало, що єму треба. *Час. (1859 р. № 8).*

850. Не приходиця Цигана дядьком звать. *Коміс.*

867. Хто Ляшкá рубатите, той козацьку жизнь (?) знатиме. *Не.*

875. «Ляше, ти блудяш!» — «Чорт єго матір бери! однаково мені щідий день іздити, бо то за повинність.» *Казки.*

880. Що кому годиця: шляхтичові шабля, мужикові свиня. *К.*

Стрів шляхтич, везучи до торгу свиню продавати, хлібороба, що найшов шаблю. Подобалась шляхтичові шабля, —и ськ її приміряє, и так... «Продай», каже, «шаблю!», а грошей катма. — «А що ж з тебе вьать?» а далі, певно помітивши, що той зам'явся: «та», каже, «и на гаспидя тобі шабля!», може й ще що додав—уразив шляхецький гонор. «Со кому палиєзу», одгьав шляхтич, «szlachcicowi szabla, chłorowi świnia — bierz sobie świnie». *Камн.*

883 и 8108. У мужика чорт свидить в грудях, у Ляха в ухах, а у Жида, то в п'ятах (що не мерзнуть—той в груди и л.). *Казки.*

890. Щоб, пане, ваші оці очі Бог на світі подержав, а родимі—щоб повиязли! *Час. (1859 р. № 33).*

«Нате, пане, оці гроші, а за той рік віддав.»—«Ні, не віддав.»—«Ні віддав.»—«Подай окуляри!»; подививсь у запис —«Правда, віддав!»—«Щоб, пане и д.»

906. Сказав Гонта.

925. Дурний гбю! продав кабак (гарбуз) замість лоу! *Щ.*

Так казав Жид тому чоловікові, що обдурив єго, продавши застиглий лій, а в середині, замість лоу, гарбуз.

930. Дайте мені з комареву ніжечку, з Антонову слізочку. *Кор.*

Циган так просить салця (милостини), як дадуть одного хліба. *Камн.*

933. Не жалкуй, куме, на Бога — од квасу діти померли. *Кул.*

У шевця повимірали діти, а Циганкум прийшов: «чи нема, куме, чого напиться?» Той з свого жамо: «он», каже, «квас, напийся.» Той сьрбовув шевського квасу та й каже.

939. Циганка від Цигана втекла до кума, а кум саме обідав; посадили и її, а їй сєго й треба. Коли и Циган біжить бити Циганку. От єго вгамували и посадили обідати; та покраявши поросятину, поклали що краще з свого боку. От Циган и каже до Циганки: «Ну, суко, добре ж, що ти сюди втікла, ато б я взяв та и звернув би тобі в'язи оттак!» *Кул.*

950. ... «Нещирість!» — «Спекуляція?» — «Циганство!» *Ил.*

967. Турма велика и кріпко збудована, та чорт їй рад. *Кор.* — Кріпка турма, та чорт їй рад. *Вал.*

974. В Лубнях на базарі два козаки радились, чи оддавать своїх синів в науку у школу, що далеко од України, та отто й пристали на тому, що, мовляв, як надів оттаку сумку, то візьме оттку и думку. *Коміс.*

983. М'язковбасало. *Щ.*

Так відгадував Циган, як подорожній чоловік сказав єму, що він дасть їсти, але перш нехай вгадає, що у єго в мішку.

1020. Ситник коробейнику не товариш. *Кор.*

1029. Чухайся кінь з конем, віл з воллом, а ти з прбстим козаком (так казав один поважний панотець, піймавши у коморці дочку з козаком). *Щ.*

1043. Така честь, як собаці в ярмарок. *Кор.*

Або всюди ганяють, або хазяїн до воза прив'язе. *Камн.*

1046. Нехай тебе задні візьмуть. *Щ.*

З казки про Йвася и відьму.

1074. Не хоче курка на вечорниці, ти несуть. *Вал.*

1089. Через силу и кінь не повезе, через міру и свиня не ззіють. *Кор.*

1117. Мовчанка не руше, та живота не руше. *Гл.*

1125 и 11415. Цимбал Иван (див № 14192) розказує, що як вигнав Бог людей з раю и одні почали добре працювать, а другі байдики бить и однімать од працєвннх

добро, то Бог оддав лег працёвным у вічну неволю, и щоб було їх чим страхать, дав кні, вирубані у Ёго саду. Отті кні стали у людей, як вони по світу розійшлись, ніби бёрла, и од такого то кия и мення Киеву пішло, «а у людей», додає оповідання, «пословица ведецца: язык до Києва и до Кия доводить.»

1141. — ... що панам вбрання не на-стаче. *Х.*

1168. Паноти що свиноти, и нашого та-ки брата що-Бог-дав. *Кор.*

То ніби хтось, нерозумний певно, ро-сказував, що так багато було на яр-марку.

1174. З Десять Кіп Казок.

1177. Який таки з тебе пан, коли одяг-ся не в жупан! *Сторож.*

1254. Чоловік, ловлячи рибу, витяг пляшку; одіткнув—вискочив чорт... Раз-ні капості робив той чорт чоловікові, та ще й кпить: «не мужик ти», каже, «а во-рона.» Стій же, дума чоловік, — и пита чорта, як, мов, ти туда умістився у пляш-ку? «Ось як!», каже, и вже в плящі... Чоловік скоренько заткнув пляшку, пе-рехрестив затичку та знова в воду.. Див про се: *Час. (1857 № 12).*

1304. Що старші робять, то молодші одбувають. *Дуб. (Widok przemosu и д. Бродовича).*

1362. Стажок робить достаток. *Ил.*

1509. Адин той хвостічок у дворі, да й той у бездні той (на панщині) стирчить. *Мл.*

Се заїжджому розказувала бабуся про убогі вжитки сина: «Яна (сянова жін-ка) гибесць, Ён (син) у вавкавеньку встряв (приставлено панську лѣдовню юпать); адин той и д. (ні на чім, бач, и жорстку привезсти, щоб зварить що)». *Камн.*

1526. Гольняк масті и д. *Лев.*

1545. Пан служив десь, и ёму присла-ли з дому всячини. «А як же справляец-ця там новий економ?», пита чоловіка, що привіз.—«О, то-то, пане, несецця!» — «Ну що ж? як?»—«Все, пане, низу цоли підрізує та й пласчі латає.» *Казки.*

1548. ... живе, а чортом лише. *Кор.*

1561. Бог узяв та чорту оддав. *Кор.*

1563. Був шаг та в кишени ростерса. *Кор.*

1619. То чорт бідний, а чоловік убо-гий. *Кор.*

1663. Як на щастя иде, так и п'яни-ця справщиця, а як на нещастя, то й під скрутиця. *Кр.*

1677. Й князі бувають у гразі. *Мор-довцев.*

1847. Шукай вітра на облозі. *Коміс.*

1852. Оббивсь, як крем'ях. *Кор.*

1858.

То був коваль такий мудрий, що взяв-ся лемеші чоловікові ковать, та багато заліза у віпсу повернув, перепалив. «Ні», каже, «чоловіче, скую, тобі соки-ру!» — «Та чи сокиру, то й сокиру!» каже той. Кув-кує коваль: «Ні», каже, «не сокиру, а серп!» А далі вже—швай-ку, а далі й пшик: рознік залізця шма-точок, що zostалося, та в воду—«от то-бі», каже, «и пшик!» *Камн.*

1880. Перевівся на руді миші. *Кор.*

1894. Як віл злизав. *Кор.*

1933. Коло носа в'єцця, а в руки не даецця. *Кор.*

1983. Ти хочеш угору, а чорт за но-гу—підожди! *Кор.*

2019. Пішло вже на лихо та на по-гибель. *Кор.*

2023. ... та ще з лишком. *Мар. В.*

2037. ... халівки продавши. *Кор.*

2041. Хіба ж уже й співать не мож-на? *Кор.*

Мачуха дала на снідання дітям чогось ласенького, а пасинкові нічого. От, той боїцца попросити, та тільки мугиче со-бі, співає: «я б и хліб ів, я б и хліб ів».—«А пранців не хочеш?» гримнула мачуха.—«Хіба ж уже й співать не мож-на?» *Кор.; Є про се и в Казках.*

2069. Хоч ти, пане, лопни-кричи, а кобила не везе. *Кор.*

2082. Як такого ходу, то лучче з мо-сту та в воду. *Мордовец.*

2184. — ... ззіять її злидні. *Поет. Час. (1861 р. № 32).*

2212. Од Києва до Кракова всюди бі-да однакова. *К.*

2258. Буде жалю по кісілю, ми и ква-ші наїмося. *Кос.*

2267. «Буде тут плачу й голосу!», ка-зав Циган. — «Чого се так? — «Як мій батько впрі.» *Кор.*

2346. Син то такий був розумний, ро-сказував, як економ піймав іх коней в про-сі. «Економ крикнув на осаулів, ті и вхо-пили батька, як чорт грішну душу, и роз-тягли, як лиса. А економ ёго багатом цьвох, цьвох! а батько як зачав корчити лице, та ногами пацати, та кричати по-козячи, то мене аж сміх брав; а як по-тім узялись до мене, то так, брацця, б'є дошкулно, що коли б були не держали, то сам був би не вилежав.» *Казки.*

2385. Найсь бобу та й кричить про-бу. *Кор.*

2462. — ... що й закаканою паличкою не діставеш. *Хар.* — Без кочерги й не приступу. *Кор.*

2491. Пишавця, як попівна в гостях. *Щ.*

2522. Як би не ви, та не ми, то б ми тут не були, горілочки б не пили; ато ви тут, и ми тут, и всі наші діти тут, горілочку з нами п'ють. *Кр.*

2578. Нема ні в кім правди, тільки в реміннім поясі та в залізні прязці. *Ч.*

2580. Про тебе, Хома, и в світі нема. *Кр.*

2586. Не одна вдова гóрод збудувала. *Кр.*

«Ото помочи як не бува, та само не зробить, не сила ёго.»

2617. Лоша в гузі, а вже й обротьки плетуть. *Кр.*

2637. Упартий—треба черепком уха різать. *Кор.*

2647. Ти ёму—в вічі, а він каже «свята роса.» *Кор.*

2656. Про «стрижене, а не кошене» див. *Отеч. Зап. 1856 р. № 4, арт. А. Пипина «О русских народных сказках.»*

2721. Або вішай, або додому пускай—мені треба на ярмарок іхати. *Камн.*

2820. «Хтовинен?» — «Кума!» — «Также іі в хаті нема?» — «Так плахта іі висить, —будем іі бити!» *Кр.*

2837. Два куми вертались з ярмарку через одно село и вже тев... «Тпрр!», зупиня один шкапу. — «А чого?» — «От мені ще треба до людєй вступити.» — «Е, куме, Андрію, та не будте ж бо ви свиною!» — «Овва! як же мені не бути, коли мене люде знають.» *Казки.*

2965. ... ні мнець, ні направка. *Кор.*

3114. Циган и мірошник залицялись до однієї дівчини. Циган каже, «як підеши за мене, то будеш як пані: я буду кувати, то й істимемо хліб»; а мірошник каже: «иди лучче за мене: мое діло мірошницьке—підкрути та й сядь, а коряки бери!» — «Бач», каже Циган, «він и сліпий: ось понеси молоть, то підкруте, полана борошно та й сяде.» Дівка пішла на той спиток; справді, підкрутне оце, полала, та й знову тій ж (кохав дуже дівчину и бажалося дуже догодить). Нерозумна подумала, що справді він сліпий и пішла за Цигана. *Помт. Час. (1861 р. № 32).*

3126. Пумп'є, як чорт. и д. *Кат.*

3140. Сновидає, як Марко по пеклу. *Котіс*

3146. Бий дрібніше—більше буде! *Кор.*

3151. Д. Ёвхименко дума (*Час. 1859 р. № 7*), що вітрів батько—*Стрибог.* — В лубецькі околиці про вітра таке розказують. Там у Мгарському монастирі (здаєцца на хорах—гаразд не пам'ятаю) було, а може й тепер є, якесь обличчя страхівинне, ніби з кільцем в губах (на стелі, ліповищцька работа). Кажуть, що ото *старий вітер* з закованими губами. Що тепер вітрі є, то, кажуть, молодь штаєцца; старий же тільки иноді в щілинки поміж губів дмуха — и отто бурі бувають. Як би ёму губи розкувати и він дмухнув на весь рот — все б поздував на світі, гори з долинами порівняв, кінець світові був би... Одже, кажуть, колись таки ёму розскуюцца губи. *Ном.*

3153. Вирвався, як з конопель. *Проск.*

3275. Милій мій покою, и я з тобою. *Кор.*

3237. И водою не замутишь. *Кор.*

3347. Січе и руба (розсердившись, скоро говорить). *Кор.*

3349. —... гайнів брат. *Кор.*

3541. — ... під хвіст, а не на святу землю. *Л., Кат., Хар.* — Плюй на свій слід, та на свої руки, та на свої ноги. *Кор.*

3552. Ракша вонюча. *Кат.*

3557. Чорт бурої (або: дякої) баби. *Кор.*

3579. Про *Калыську дочку* див.: *Час. (1857 р. № 12).*

3603. В Десять Кіп Казок є довга про се брехенька. Вовк хотів зісти попсового наймита, а той ёму хвоста відірвав и втік на дуба; вовк зкликав других вовків и почали риштування робить, щоб то до наймита добрацьця: кущий ліг на землю, на кущого другий вовк и д.; наймит ото сказав так, — а кущий тоді як шмигоне зісподу, так усе риштування й гопнуло об землю.

3625. ... вкрутити. *Павл.*

3627. Доставецца хребту й животу и треті паністарі. *Кор.*

3667. Щоб тебе вихрами та бурями винесло. *Кор.*

3674. Щоб ти не минув Вересоцької греблі та Хоменкових рук! *Н.* — ... и ніженського суда.

Хоменко, кажуть, був злючий становий.

3690. Щоб тебе кат не минув. *Кор.* — Щоб ти ката (або: катівських рук) не минув.

3705. Щоб на тобі сорочка тряслась!
Кор.

3734. Грець тебе побивай! Ч. — Щоб вас греці мордували.

3736. ... не стішивсь. *Ком.*

3738. Щоб ти лопнув, щоб ти тріснув, щоб ти лузі нагнав. *Кор.*

3756. Душив твого батька! *Нов.*

3779. Щоб ти лопанки нагнав. *Кор.*

3801. Щоб твоя кість непростена була. *Кор.*

3804. Вмбештував, буде з ёго! *Кор.*

3838. Було те ж: *Час.* 1854 р. карт. 77, и 1857 р. № 15.

3857. Буханцями нагодувать. *Кор.*

3905. Барана стережуть, а козлу намината дають (sic). *Лев.*

4011. Сповідаетця Маруха од п'ят до уха. *Кор.*

Се черніговці глузують з степовиків (Полтавців), що в їх колись було церков мало, и чоловік год у сорок не бачив, и які вопи. Багато про се є прикладок—от хоч би й ся (Полтавці такі приклади прикладають Харсонцям, Катериниславцям — степовикам. *Ном.*). Послали молодичу, що взята з степів, говіть, а пона и церкви зроду не бачила. Прийшла вона до пустого вітряка: «Чи се», каже, «церков?» — пастух сидів під вітряком. — «А на що тобі?» — «Та таке й таке діло», висповідати, мов. — «От я», каже, «висповідую!» — и почав її багатом вздовж: «сповідаецця», каже, «Маруха...» (спитав, що звуть Марухою), так що бідна молодича, прийшовши додому, «и сама», каже, «не піду, и дітми закажу». *Камн.*

4044. Між ними чорт межу переорав.
Кор.

4097. Повядицця глечик по воду ходить — там ёму й головку положить. *Кор.*

4100. Скажеш—не моя мати, як приведуть перед зелені вікна. *Вал.*

4103. Підожди, воно тобі випадком випаде. *Кор.*

4229. А чому в рака там очі, так про се розказують. Як сотворив Бог усяке живе творення, то зразу всім наділив и очі, а раку якось и забув. От рак и повзає собі без очей, а Бог згадав про ёго та й несе ёму очі: «Раче, на тобі очі!» А той, одно те що розсердивсь трохи, а друге те, що, дума, може, й без них можна обійтись, и каже: «Уткини їх оттуди!» — Бог и вткнув. *Камн.*

4250. «Окунець-молодець, повернись передом — поговоримо з тобою!» — «Коли ти шука бистра, поговоримо з хвоста.» *Кор.*

4294. Пустив на отчай душі. *Кор.*

4346. Се розказують про зайця, що як

осточортіло ёму погане життя—що чоловік обіжає, орел хапає и сова навет дере— «Піду», каже, «утоплюсь, усі мене обіжають — я послідущий на світі!», и побіг до річки. А жаба плеч од ёго в воду. «Е, годі ж топицьця», думає собі, «є той чорт, що й мене боїця — я не послідній на світі.» *Камн.*

4357. Ей, чоловіче, а ні важся! бо шо два, то два, а не еден, а собака третій... гуджа — гавх! *Казки.*

На лушню шапку надів... а щоб дуже боялись ті пеньки, ще й третёго пригадав — гавкав.

4466. — ... доступ має. *Кор.*

4461. — ... хоч в ухо ёго бгай. *Кор.*

4511.... Спас, а шосту про запас. *Кор.*

4516. Панська обіщанка дурню радість.
Н. (Час. 1853 р. №23).

4562. Будь здорова як вода, багата як земля, щаслива як зоря, плодлива (плодюча) як свиня. *Р.*

4567. Так у Києві роблять: недогарки поїдають, а сами поночі сидять (див. № 4996). *Б.*

4570. Се старий чоловік так привітав молоду господиню після весілля, перед чаркою: «разом двое», каже, та й зупинивсь; молода господиня засоромилась — тоді він додав: «щастя и здоров'я». *Бер.*

4584. Іден шляхтич, як не було нікого в костелі, молився св. Антонему: «Свенти Антоні, чи даш, о поць проше?»; а закристіян, що нарочито заховався за вітварь, — «Чего?» каже. — «Пенендзи, свенти Антоні!» — «Не дам!» — «Чему ж то, свенти Антоні?» — «Бось кеп!» — «Свенти Антоні! даць не далесь, о цо просіем, а кпаць не кпай, бо естем шляхтиц, мам шабле и своей се крживди помщє!» *Казки.*

4677. Немає більше глухого од такого, що не хоче слухати. *Кос.*

4693. Бісова зни-біда (лайка на худорлявих — дитиру то-що). *Кор.*

4761. В три вірви. *Л.* — ... вирви. *Гат.* — Заробив три вірви в шию, а четверту наздогінці. *Не.*

4768. ... и в Жида запобігти. *Кор.*

4866. Воно вилюдне — и добре буде. *Кор.*

4938. На вже, полатай душу (поласуй). *Кор.*

5019. Собаці (звали ёго Куртою) вовк в пригоді став: умовились, що вовк вхопить у хазіяна дитину на живвах, а Курта одміє, то хазіяні знову Курту шануватиме (ато зовсім старого Курту жемуть

з світа); умовились, — и зробили так, и знову Курті шаноба. Щоб оддячить за се, Курта разню задоволяв вовка, а далі и під під нишком заховав ёго, під весільний час у хазяїна (вовкові, бач, забажалось побачить людське весілля), нагодував ёго там добре, горілки ёму вкрав (и того вовкові забажалось). Як напився той горілки, и ёго охота забрала до співів; Курта чогось овихнувся — він и заспивав... (Див. № 14007). *Казки.*

5027. Сми, Боже, й карай! *Л., Кор.*

5069. — ... гола, аби своя воля. *Кор.*

5093. Накасавсь, як голій на улицю.

Лев.

5145. — ... и мені того не велів. *Кор.*

5228. ... віддати москалеві за спасібі.

Збр. Даз.

5236. Не все добре, що смакують; не все погане, що бракують. *Кор.*

5302. Як візьму у руки — набересся муки. *Лев.*

5344. Оттака новина, бруньки три копійки решето. *Час. (1859 р. № 33).*

5401... два язика: одним Бога хвалить, а другим людей дурить. *Проск.*

5406. Подай мені, Господи, той розум, що в Москала навпослі. *Коз.*

5451 и 5465. ... Бога. *Ст. Зб.*

5560. Обридло, як (1) бабі жнива. *Ном.*

(1) Остило, так як. *Б.*

5702. Чай примічай и д. *Кор.*

5713. Пошитий из самих чортових (або: жаб'ячих) спивок. *Щ.*

5751. Не хоріла, не боліла, та проскурку ззіла. *Кор.*

5821. — ... пам'яткового. *Кор.* — Треба б чубкової на пам'ять.

5823. Як би чоловік знав, чого не знає, то й мав би, чого не має. *Полт. Час. (1862 р.).*

5845. — ... сій жито — хліб буде. *Щир., Коз.*

5872. Один чоловік ставив свічки в церкві и, дійшовши до св. Михайла, приліпив ёму одну, а куданові другу. «Не ліпи», кажуть, «там!» — «Мені наказував батько—и того, мов, не гніви, и того не дражни». *Казки.*

5909. Не кайся рано вставши и замолоду оженившись: рано встанеш — багато діла вробиш, молодим оженившись — дітей до розуму доведеш. *Кул. (опов. Маєр.).*

6023. Наука в ліс не йде, а з лісу виводить. *Кор.*

6033. Нема муки без науки, нема науки без муки. *Полт. Час. (1862 р.).*

6069. — ... жінко постели й онучі. *Кор.*

Ніби то чоловік навчився так од школярів (майстрував в школі, чи-що) и, прийшовши додому, орудував жінкою. *Камн.*

6109. В 1789 р. приказку сю сказав Сидір гугменний (с. Ситница Луцького п.) після слів: «добре б вирізати Жидів, хоч и Ляхи не добрі». *Відок пржемосу и д. Бродовича.* Теж говорив и Богдан Хмельницький 1648 р.

6156. Дурна голова ні и д. *Кор.*

Каже лисий, як шкунтують, що, мов, голомозько,—и тоді ёму одказують: «На чмачі ниви трава не росте, а тільки собачи кавають».

6352. Здорова, як нагайська кобила. *Кор.*

6354. Борода до пояса, а розуму ні волоса. *Хор., Пр.*

Говорено було про недотепних парубків. *Коніс.*

6364. ... на тебе, навісноголовий! *Кор.*

6365. ... батька дурного и матір нав'жену! *Кор.*

6368. ... слід та на свої руки, та на свої ноги. *Кор.*

6372. ... грудку на прикуску. *Мордовцев.*

6382. Шияк-шияк — и нема нічого. *Кор.*

6384. Спик на гвоздик, нехай зеленів. *Кор.*

6394. Добридень на Великдень, будьте здорови з Новим годом! *Кул., Кор.*

Як хто недоладу що сваже.

6418. «Здоров, Терешку, в новій сорощі, що мати з рядна пошила!» — «Еге з рядна, та з достатків: то мати наумисльє такі товсті нитки виводили, бо у нас сєго року дуже коноплі були народили.» — «А чого ж вона така кудца?» — «Бо така ви-текла.» *Казки.*

6490. — ... замішає. *Л., Кор.*

6548. Годяще — на віник та на смітник. *Кор.*

6558. Ожугом звецца теж, або ще й частіш (напр. в Коропщині, як каже д. Камінецький), держално те и без кочерги або хватів, або и просто палиця, коли ними перемішують огонь и вони обпалились на кінці.

6574. Як мати собаці млинці пекти, так він и тістом поість. *Б.* — Загадав собаці млинці пекти! він и тістечком прогине. *Кор.*

6589. Ото роззяпив пастку! з колесами їдь — не зачеписся. *Кор.*

6563. Способен волам хвосту крутить. *Мордовцев.*

6602. Витришків лóвить. *Кор.*

6646. Падай скоріше — разом одбудеш. *Кор.*

6647. Так гарно, як Насті в постоях. *Мордовцев.*

6689. — ... моря виратовує, а неправда в калюжі топить. *Кор.*

6764. Щоб над тобою ворони кракали. *Кор.*

Як на кого кажуть: «ушрав, украв!» він одмовляється: «щоб над тобою ворони кракали». Ворони збираюця и кракають цілим стадом над падлом, — и ся примовка значниця; щоб ти нагле згиб и зтлів непохований, як падло. *Камн.*

6804. Крутячи-вертячи світ перейдеш и д. *Час. (1857 р. № 12).*

6857. За царя Панька, як була земля тонка. *Мордовцев.* — За царя Хмеля, як була людей жменя.

6923. Хвиглі пускає. *К.*

6966. Ёго и в ступі товкачем не влучиш. *Кор.*

7057. Що змолотив, те и ззів. *Кор.*

7219. Я тобі кресаю давала, а ти мені ковбаси не дася. *Кор.*

7500. Ой, вей! там самий цимес. *К.*

7523. Нема над рибу линину, над м'ясо свинину. *Зв., Б., [Проск., Кам., К., Пир., Р.].* — ... над м'ясо солонину, над ягоду сливку, над попову дівку. *А. Вил.*

7542. Як батьку на лихо. *Кор.*

7543. Як жидівська кобила и д. *Кор.*

7674. До гаспида (або: До гаспидового батька). *Л., Кор.*

7687. Купа й гура и три оберемки. *Кор.*

7709. Оце удобили, як лёду (трохи уділили). *Кор.*

7716. Дайте з комареву ніжку, з Антонову слізку (або: ... ніжечку... слізочку). *Кор.*

Так Циганки сала просять.

7754. Ми прийшли и стали собі так при строці (у церкві). *Казки.*

7757. Побіг по синіму шляшку, по синій стежечці. *Зв.* — Понесли гарбуз свинчою стежкою (свини зліли). *Х.*

7809. «Це таке солодке, як цукор.» — «Або ти їв цукор?» — «Мені розказував цимбалистий, а ёму говорив басистий, що ян вони у Жидів грали весілля, то Жиди їли, — и такий, каже, солодкий, що аж страх!» *Казки.*

7896. Мабуть щось велике в лісі здохло!.. чи не заць, або миш? *III.*

7910. Сталось щось надзвичайне, диківинне — таке, чого ніколи не буває, як не буває, щоб свистав піп.

7915. Обійшовся, як Сахно в Каратулі. *И. Мачуха.*

Каратул село *Пер. п.* То чумак був Сахно, був в Каратулі на ярмарку. Спродавшись, загуляв так, що и в голові замакітрилось, и якось одбився од своїх. А далі й пішов їх шукать, та й ушлепався у церков — а там саме одправа йшла; не розговняв гаразд, де и щоб, — «гей», каже, «а де наш!» Ёго и внихали з церкви.

7931. Рівні агня проти коня. *Мордовцев.*

8103. Дві гуски и дві бабі; два Жиди и дві жабі, — то кажуть, що гірше ярмарку. *Казки.*

8134. У колінах (Під колінами. *Ном.*) нудно, волосся попухло. *Кор.*

8588. Такий бурлоди! *Кор.*

8624. З Палієвського злодія. *Кор.*

8625. Випросталась, як семисотна верства. *Кор.* — Ото випросталась, як аршини проковтнула.

Семисотні верстви були за цариці Катерини. По старих шляхах вони ще й тепер вноді є: дубові, високі. *Пирятинська* верства теж семисотна, — се б то верства, що вони стоять по старому шляху з Переяслова у Лубні.

8682. — ... радість: що кашляєш, то й ропнеш. *III.*

8796. Як снаця вислиці — плакатиме. (*Час. 1859 р. № 12).*

8835. — ... струк, а ти, як болячя (одказує той, що ёго подразнили байстрюком). *Кор.*

9185. Первих кошенят не хвалять. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

9265. — ... луплена, за копу куплена, сежу на печі, держу муштук на плечі: хто ввіде — ріжками заколю, ніжками затопчу, бороною вон вимету. *Кор.*

9267. — ... «Що ти видав?» — «Міх мукі, міх муки!» — «Чом ти не вкрав?» «Там були кравчики, перебили пальчики, насилу я втік, та не бабин тік; баба влювила, в міх усадила, деркачем била — скуги, скуги!» *Кор.*

9268. «По горшки, по горшки (як гончарі кричать)!.. купить горшок (до кого підходячи — нестемно, як «сало продавать»). — «Не треба, свистун (з діркою б то)!» *Кор.*

9299. Син твій, а розум у мене свій (одказує дорослий син, як батько доріка,

що, мов, не слухаєш, своїм трибом идеш).
Кор.

9483. Хоч би ти мене побив, я б тебе не пізнав. *Кор.*

9297. Бий та й дрібно, щоб знали чий син. *Кор.*

9528. Давня приповідь: «Под час пригоди дознати приятеля». (Лист Єсипа Бобріковича 1635 р. Див. Могилев. Губ. Часоп. 1860 р. № 78).

9753. Що кому треба, той те и треба. *Мордовцев.*

9763. То еден старенький панотець толкував одному панові, од чого то е такі иші зажирливі. «То, бачте, еден йде для Ісуса, то має Бога в серці, а владика вложить руки на голову, то й чортові нігде нема приступу; а другий не для Ісуса, але для хліба куса и д.». *Казки.*

9956 и 9963. Из пучок та з ручок живе. *Кор.*

10057. В *Казках* (Див. № 11967), як ото чоловік притюжив уже косять Цигана, а тут ще їсти не несуть, голодний: «Ах», каже, «коли б вже несли! бо дивно, вже сонце як сяде» — та й рукою на його, щоб сідало... а чоловік и собі рукою, буцім одверта сонце. И так, що пройдуть ручку, то знову на те сонце... «От», каже Циган, «и сонце вже засмикали, а господиня їсти не несе и д.».

10320. На бурку жить (як набіжить) вогано. *Час. (1857 р. № 13).*

10346. Ище не всіх чортів висліпили — підемо спіпть. *Кор.*

10384. Чий хліб їси, тому й гній (кал) носи. *Кор.*

10495. Купив би, та купило притупило. *Кор.*

10793. Познавайте мою матку на місті, що в неї хвартух у тісті. *Час. (1857 р. № 14).*

10820. Пъе козак, пъе, — бач худобонька е. *Час. (1857 р. № 14).*

11046. Потягсь, як Тарас у лози. *Полт. Час.*

12000. Була у чоловіка жінка — лиха, дурна, лежбока та ще й чепурицьця любила: не рад бідний був и дитинці, що у іх найшлася. Коли пронеслась чутка, що орда підступає; зібрався чоловік, щоб зїхати у друге місце, и ввішов у хату перехамнуть. А жінка ото ему й каже: «для поспіху, мов, ти їж борш, а я м'ясе, бо мене дитина ссе». Прийшлося іхати вже; завів чоловік кобилу в голоблі и, для того прислів'я тільки, позавладав іх цінцями в ужі. «Сідай», каже, «бо вже орда під селом, а я для поспіху верхи сяду» — скочив на кобилу, махнув батогом, и був такий, та й нема! *Казки. (Див. №№ 9093, 9166).*

12080... табаку продає. *Бер.*

12577. Як напсетить.

13622. Нечистий так сницця, народ дума. *Д.*

14183. не бачили владки.

1. Кого Бог ніколи не побачить? (такого як сам). *К.*

Чотири орли одно яйце знесли (апостоли и євангелиє). *Ном.*

Прохлая два вірних одного невірнього: дай нам те, що лучче царства небесного (Єсип и Никодим у Пилата тіла Христова). *Павл.*

Стоїть хлівець повний овець, меже ними товстий баранець (церква). *Збр. Лаз.*—... ними один буркутопець. *Полт.*— Повен хлівець овець та між ними один баранець. *Б., Черн.*—Стоїть хлівець, а в тім хлівці повно овець, а між ними один баранець. *Коз.*

Межи трома дорогами едно високе стоїть (id). *Бер.*

Повня піч паляниця, по середні книш (id). *Полт.*; (місяць та зорі). *Закр.*

Вийшов дід у сімдесят літ, вийіс унучку постарше себе (під чашу). *Х.*

Ревнув віл на семеро сіл (дзвін). *Ном.*—Рикнув віл на сім сіл. *Збр. Лаз.*—Крикнув вол на сем гор, собралися дітки и не одної матки. *Мі.*—Чорний віл та до Бога рів. *З.*—Сиві воли до Бога ревуць. *Збр. Лаз.*—Сірі воли до Бога ревали. *Час. (1859 р. 167 карт.). К., З., Пир.*

Кахнула (¹) утка, на морі (²) чутка (³)—збіглися дітки, не одніи матки (⁴) (id). *Ном.*—Крикнула бутка—на все село чутка. *Мі.*

(¹) Крикнула. *К., Б., Черн., Коз.;* Крикнула. *Полт.* (²) за морем. *id;* Закакала утка аж за морем. *З. (²) чут-*

ко. К., Полт., З., Пир. (⁴) дітки до одної клітки. К.

10. Зійду на міст, потягну за хвіст—воно зареве (id). *Х.*

У Києві дрова рубують, а у Протасівку (¹) тріски літають (id). *У.*— По тім боці дрова (²) рубують, а сюди (³) тріски літають. *Л., [Дуб., О., Іл., Ст. Зб., Полт., Гайс.]*

(¹) а на весь мир. *Полт.* (²) Вь другім селі *Яц.*; В горі дуба. *Кр.*; Ой у селі дрова. *Коз.*; В дворі дрова. (³) за городом. *Кр.*; за селом *Коз.*; за двором.

Прийшов чернець, положив яйця в углець: нехай киплять, поки прийду ов'язь (id). *К.*

Меже двома горами б'юцця барани золотими рогами (id). *Г.*

Сім миль мосту, на восьмій стоїть явор—на весь світ славен (Великий піст и Великдень). *Коз.*—Сім верст мосту, на край мосту червона калина. *Час. (1859 р. 168 карт.).*—Сім миль мосту, а на кінці єго квіточка зацвіла. *Бр.*—... на ковці мосту дивина, на тії дивині цвіт (¹) на весь світ. *Полт.*— Лежить місток сім верст, а в кінці стоїть хрест. *Черн.*

(¹) та край мосту красний цвіт, а за тим мостом цвіт, радуємуся. *Г.*

А без чого світ не буде? (без землі). *К.* Куди воно? додому; відкіля? з дому; чого? само не зна, от так! (сонце). *Кат.* Стоїть дуб—стародуб, на тім дубі пти-

ця-вертвицца — ніхто її не дістає, ні царь, ні цариця (id). *Кат.*

Стоїть дерево серед села, а в кожній хатці по гілляці (id). *Г.*

По соломі ходє, та не шелестить (id). *Збр. Лаз.*

20. Серед моря-моря стоїть червона ко- моря (id). *Коз.*

За лісом, за пролісом червоне плаття (id). *Полт.*

За лісом, за перелісом золота діжа го- рить (id). *Яц.* — Ой за лісом за пролісом золота (1) діжа (2) сходить. *З., [Бр., Кат.].* — За лісами, за горами золота діжа кис- не. *Г.*

(1) червона. *Лаз.* (2) гора (місяць). *К.*

Серед двора-двора, лежить червона ско- ворода (місяць). *Коз.*

Іде лісом — не шелестить, іде водою — не плюскотить (id). *Яц.* — Лісом іде — не трісне, водою іде — не плюсне. *Г.* — ... не хлюсне. *Бр.* — ... не хлюпне. *К.* — Во- дою іде — не хлюпне; очеретом — не ше- лесне. *К.*

Лисий віл (1) через (2) ворота (3) ди- виця (id). *Б., Сос.* — Лисий кінь у во- рота загляда. *К., Не.*

(1) бугай. *З.* (2) скрізь. *Б., Сос.* (3) че- рез тин. *К., Не;* крізьзабор. *Полт., Хар.*

Пришов бик та в ворота — мик (id). *Б.*

Лисий віл через болото рів (id). *Полт.*

Поле не зміряне, бидло не злічене, пас- тух рогатий (небо, зорі, місяць). *Збр. Лаз.*

Розстелю (1) рогожку, посилю горош- ку и положу лустку (2) хліба (id). *Б.* — Постелю рогожку, посию горошку и поло- жу овраць хліба. *Мь.* — Торох-торох! по печі горох и овраць хліба. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

(1) Постелю. *К.* (2) окрайчик.

30. Цап, цап по полю басує, з цаци- цатами гарцює, поти буде гарцювати, по- ки вовк не стане спати (місяць и зорі — поже ніч). *Не., Х.*

Іхав Яшка Семерашка, за ним бджола гу-лю-лю! (місяць та зорі). *Х.*

Приїхав гість та й став на поміст, рос- пустил коні по всій обolonі (id). *Х.* — При- іхала гості, розпустили коні по всьому сві- ту. *Не.*

Іхав по горі Волох, розсипав по горі горох; стало світати, нема що збирати (id). *Збр. Лаз., Бр., К.* — Торох-торох, на печі горох й куладочка хліба. *Коз. (Час. 1853 р. № 41).* — ... торох! посипався горох. *Вар.*

Старий брех, розсипав горох, не вмів

позбирати, та став дня чекати; як дня до- чекав, горох позбирав (зорі). *Збр. Лаз.*

Вийшли Німці на наші сінці: вузлики знать та не можна розв'язать (id). *Не., К.* — Наїхали Німці під наші сінці, рос- пустили коні по всьому полю (місяць та зорі). *Полт.*

У білому полі попутані коні, узлики зна- ти: нельзя розв'язати (зорі). *Х.* — По чи- стому полі и д., та не розв'язати (ятір). *Б.*

Приїхали комисарі увесь світ обписа- ли (зорі). *Мь.*

За лісом, за прилісом (sic) золотні клуб- ки висять (id). *Алек.*

Іхав чумац та й став, бо волів потеряв (мири закрили зорі). *Не.;* (закрили мі- сяць). *К.*

40. Чорненьке маленьке увесь світ по- валає (ніч). *Черн.*

Чорне (1) сукно лізе в вікно (ніч). *Коз.*

(1) Сіре (ранок). *Полт.*

Сірий бик у вокно — ник (світ світає). *Б., Черн.*

Лисий віл усіх людей звів (день). *Не., Х.*

Чорна корова усіх людей поборола, а біла корова усіх людей позводила (ніч та день). *Кр., Полт.* — ... корова людей ко- ле, а біла воскршає. *Б.* — ... корова по- колола, а біла позводила. — Чорная коро- ва усіх людей поколола (ніч). *Не., Полт.* — ... зборола, а білий віл усіх людей звів (ніч та день). *К.*

Що без рук стучить? (грін). *Бр.*

Стуку-труку бабу... наївшися постер- наку (id). *Черн.*

Стукотить — грукотить..... чорним во- лом-бовкутом (id). *Б.* — ... грукотить, як сто коней біжить. *К.*

Видано — невидано, якого накидано! то Святий кидав, що було хороше йому пре- іхати (id). *Х.*

Ревнув (1) віл на сто гір, на тисячу городів (грін). *К., З., Кр.* — ... за сто гір, за сто річок, за сто пічок, за сто миль (id, а теж и дзвін). *Коз.*

(1) Крикнув. *Полт.*

50. Шило-мотовило попід небесами хо- дило, из панамі говорило, из князями роз- мовляло (блискавка). *Б.*

Як був маленьким — у кутку сидів, а виріс — пішов косити (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Сидить півень на вербі, спустих кити- ці (1) до землі (дощ и сонце?). *Б.*

(1) криля (дощ). *Кр.;* коси (сонце). *К., Коз.;* (звід біля колодязя). *Б.*

Зоря-зоряниця по церкві ходила, клю-

чі загубила; місяць зійшов, ключі найшов (роса). *Кр., Б.* — ... зоряниця, красная дівиця, ключі потеряла, сонце вкрато, місяць світе. *Х.*

Сиві кабани усе поле-поле залягли (туман). *Вор.*

Летить птиця без крил, без ніг; аварив кухар без огню, иззіла пані без рота (сніг). *Б.* — Летіло без крил, упало без ніг, варив повар без огню, ілі пані без рота. *Хар.*

Сивий віл видиве води повен двір (мороз). *Полт.* — ... діл. *Г.*

Прійшов хтось, та взяв щось: бігтя за ним, та не знаєм за ким (вітер). *Ос. 21 (XIII, 38).* — ... щось, пійшов би я за ним, та не знаю за ким (огонь). *Кан., [Ласт.];* (пожежа). *К., Полт.* — ... хтось, прїніс щось; пішов тудя, не знаю кудя (ранок). *Хар.* — Бігтя за ним, та не знаеш за ким (вітер). *Полт.*

Летів птах на дванадцяти ногах, та одно яйце аніс (рік з 12 місяцями). *Коз.*

Дуб-дуб довговік, на йому 12 гілляв, на кожній гіллі по 4 гнізді, а у кожному гнізді по 7 яєць и кожному ім'я є (рік). *Полт. Час. (1861 р. № 32).* — Стоїть дуб, а в дубі 12 гілляк, а в кожній гіллі по штирі гнізді, в кожнім гнізді по сім птах. *Г.*

60. Триста галок, та п'ядесат чаєк, та п'ятнадцять орлів одно яйце знесла (id). *Час. (1859 р. 168 карт.).*

Двічі родилиця, а раз цюміра (птах). *Полт.*

Живу, а не роджуся, и трояково годжуся (птах—яйце, м'ясо, пір'я). *Бр.*

Летів птах, на воду бах; води не зм'тв, сам не полетів (пір'яна). *Збр. Лаз.*

Білая куриця зїла нені двидица (яйце). *Б.* — Біленькі курочки з підліччи глядять (зуби). *Мі.*

В одні барилі (В однім барилі? *Ном.*) та дві пиві, а баридо без дна и без чопа (яйце). *З.* — В барилочки два нащиточки: нема чіпочка, нема дірочки. *К.* — В однім барилці двоє пивець. *Полт.*

Котилось барильце — без чопця, без рильця (id). *Черн.* — Лежить барильця—ні дна, ні рильця. *Мі.* — Котилася бочка—без дна, без колочка. *Коз.* — Котилця барильце—без чопка без воронки. *Полт.*

Без воронки, без дна, повна бочка вина (id). *Яц.* — Ні дірочки, ні конця — повна бочечка винця. *Черн.* — Без дірочки, без денця, повна чарочка винця. *Мі.* — Повна бочка вина, та воронки нема. *К., Б., Сос.* — Без обрүчів, без дна, повна бочка вина; щоб її поправив, на те майстра не-

ма. *Бр.* — Стоїть бочка вина, без дірки без дна. *К.*

Діжечка-макотірочка — нема ні денця, ні задірочки (id). *Б.*

Пуд води, пуд ілі, пуд солі: істиметь и присоловати будеть (id). *Х.*

70. Впала боденька з гори—нема такого майстра, щоб її направив (id). *Яц.*

Поле лубьяне, само косяне, вийде живе (короб, яйця, курчата). *Черн.*

Родився—не крестився, у лазні не парився, на весь світ прославився (півень). *Мі.*

Сидить дід над водою з червоною бородою (id). *Яц.* — ... хто йде, то й відишне (калина). *З.* — Стоїть (1) півень над водою з червоною бородою (2) (id). *З., Бр.* — ... хто йде—не мине, за борідку (3) ушипиє (id). *Час. (1859 р. 168 к.).* — ... над водою та й живає бородою (id). *Б., Коз., Кр.;* (очерв). *З.*

(1) Сидить. *Алек.* (2) головою. (3) Сидить дід над водою та й живає бородою; хто йде (горох). *Б.*

Цішла панна до міста, на ній суконь триста (курка). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

У вдовиної дочки сімсот сорочок; як повіне вітер, так и тіло знать (id). *К.* — А в наших цаннечок по сімдесат сорочок: вітер повіне, тіло видно. *Полт.*

Сидить пана (панна чи пані?) на ордані, личком підперезана (курка на яйцях). *Х.*

Сидить баба на ганах (?), на дванадцяти ногах (id). *Полт.*

Ой за лісом, за пролісом талалай кричить (гусак). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Біле, як сніг; надуте, як міх; лопатами ходить, а рогом ість (гуска). *Коз.* — Що то за звір, білий як сніг, лопатами и д.? *К.*

80. Сидить баба на кию, дождмає сина-сивирина из Білай-города (гуска на яйцях). *Збр. Шей., К.* — Сидів тур на туграх, на дванадцяти горах, кличе сина лебедина зза Китай-города. *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Сидить півень серед моря, кричить какаріку! (селех). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

А що плава сіреньке по морю? (утка). *Час. (1859 р. 168 карт.).*

Сива латка, чорна латка, на березі скаче (ворона). *Збр. Лаз.*

Чорне — як крук, біле — як сніг, просте — як стріла, криве — як коса (сорока). *Г.*

Чинжирочка невеличечка, а пильдик отакий (id). *К.*

Дорога розлога, на дубі ярмарок (граки на дереві). *Вор.*

Чорне мотивило повід небо ся вило (за-
стівка). *Яц.* — Шило-мотовило повід небом
ходило. *Коз.* — ... повід небесами ⁽¹⁾ хо-
дило, понімецьки говорило, потурецьки за-
кидало ⁽²⁾. *Полт., З.* — ... ходило, поту-
рецькій говорило, понімецькій закидало ⁽³⁾.
Б. — Шило-вило мотовило, повід небеса
ся вило: в літі співає, на зіму нас поки-
дає. *Г.*

⁽¹⁾ Шило-вило мотовило повід небо
(каня). *Г.* ⁽²⁾ и ⁽³⁾ заводило. *Г., Б.*

Сто літ наче живе — що таке? (горо-
бець). *Гр.*

Тарасова дочка Тарасом трясла ⁽¹⁾, 700
сорочок на собі несла (риба). *Яц.*; (кур-
ка). *Бр.* — ... до води несла (квачка). *К.*

⁽¹⁾ Тарасова дочка. *Полт. Час. (1861*
р. № 32); Шуварова сестра, шуваром
ишла (риба). Г.

90. Іхала пані в срібному жупані; як
уїхала в сад, не вернулаь назад (риба,
волох). *Збр. Лаз.*

Пріхали гості, закинули гармати: дім
кряж ворота втече, а гість хазяїна за лоб
шволоче (мовить рибу). *Бл.*

Кинув не палицю, убив не галицю,
окубло не пера ⁽¹⁾; їм не м'ясо (id). *Яц.*,
[*Гр.*]: — Кину я не палець, убью не га-
лець, оскубу не пір'я, иззім не м'ясо.
Нов. — Іду не берегом, кину не деревом,
їмю не кур'я, скубу не пір'я. *Г.*

⁽¹⁾ не палку, убью не галку, щиплю
не пір'я (шука). *Вор.*

Ні голий, ні в сорочці (ятір). *Полт.*

Хата — не хата, вікон багато: єсть ку-
ди влізти, та нікуди вилізти (id). *Мт.*

Живе чорне, умре красне (рак). *Сос.*
— Хто по смерті красний? *Черн.* — Хто
в баню иде чорний, а з бані красний?
Полт. — Що найкрасніше по смерті? *К.*

Без крові, без серця, по столу несен-
ця (id). *К.*

Чорну гадюку візьму я в руку — вона
не вкусить (оюн). *К.*

Безкосте, безребре ⁽¹⁾, хоч яке море
(або: річку) перепливе (п'явка). *Лист.*
(II, 246). — Безкосте, безмозке, усе мо-
ре виплаває. *Б.*

⁽¹⁾ Безмозке. *Б., Коз.*

Булай безкостий перепливе Дунай без-
мостий (id). *Збр. Шей.*

100. Безкостий Марко, перепливе море
шпарко (id). *К.*

Чорна куриця під тинном кублиця (га-
дюка). *Б.*

Серед лісу-лісу ⁽¹⁾, лежить прут ⁽²⁾ за-

ліза (id). *Кох.* — Посеред ліса лежить крут
заліза — хто майде, обмине. *Бр.*

⁽¹⁾ ліса-ліса. *Жар., Вор.* ⁽²⁾ шмат. id,
скрутень *Х.*

За лісом, за пролісом рябенька крайка
лежить (id). *К.*

Ні взяти, ні втяти, ні на віз подожи-
ти (уж). *Адек.*

Без рук, без ніг, черевате, пузате, на
кшкки багате, одним хвостиком вправляє
(ополовник водняний). *Полт. Час. (1861 р.*
№ 32).

Ситий кусок під тинном скаче (жаба).
Полт.

Маленьке-чорненьке по полю скаче (я-
щірка). *Х.*

Штири тики, два патяки, семе за ма-
хайло (рогата худобина — ноги, роги, хвіст).
Бр. — ... замахайло. *Г. (Сем.).* — Чотирі
чотирки, дві ростопирки, семий вергун.
Вор.

Як був мал — у чотирі дудки грав, а як
підріс — гори й долини підіс (віл). *Збр.*
Лаз. — ... а як змер — перед музиками
грав. *Яц.* — Як уродицца — у штире тру-
бм грав; виросте — гори перевартає, а по
смерті у кєршмі гуляє. *Бр.*

100. Два костюки, два допухі, чотирі
ходьори, дев'ятий Матвій (корова з двома
рогами, двома ушима, чотирьма ногами,
й хвостом). *Б.*

Чотирі чотириньки, п'ята шинкарочка,
шоста відставочка (корова, ричка и дій-
ниця). *З.*

Чотирі цанючки в одну лучку плюють
(id). *Черн.*

Чотирі браття стріляють до одного пня,
а не можуть вистрелити (id). *Г.*

У рикуні штире куці, а у гиги — дві (у
корови 4 дійки, а в кобили 2). *Яц.* — У
рогульни чотирі дудьки, а в гиги дві. *Б.*

Хто плаче без голосу? (кінь). *Черн.*

Сімсот овиче, чотирі плеше, два чує,
два бачить (хвіст, конити, уші, очі). *Збр.*
Лаз. — ... плеше, а два на сторожі. *Б.*
(осел). *Мз.* — ... богоносєць.

Родився не кривився, а був христоносєць
(осел). *К.* — ... не хривився, а до смерті
не молився, и був богоносєць. *Бр.*

За горою, за крутою вовки шкуру мнуть
(свиню поросята ссуть). *Б.* — За лісом, за
пролісом Жиди ⁽¹⁾ шкуру мнуть. *Коз.,*
Черн.

⁽¹⁾ шевці. *Полт.: ловби. Ж.*

Лежить під хворостом та й крутить хво-
стом (кабан). *Л., Х.*

120. Віса висить, хода ходить, виса

впала, хода ззіла (свиня та яблуко). *Збр. Лаз., Коз., Полт.* (свиня та жолудь). *Х.* —... ззість. *Черн., Кр., Гл.* —... взяла (свиня та яблуко). *Г.* — Хода ходе, виса висить: хоче хода вису ззісти. *Вор.* — Виса висить, хода ходить, Бога просить, щоби виса впала (кіт та сало). *Г.*

Иде попита коло плота, питаєцця шелепеті, чи є понура вдома (вовк, собака, свиня). *Яц.* — Прийшла тотота ⁽¹⁾ під наші ⁽²⁾ ворота, пита леветі ⁽³⁾, чи дома понура ⁽⁴⁾. *Ном.*

⁽¹⁾ темнота. *Не., К., Х., Полт. Час. (1861 р. № 32)*; подота. *Б.*; тота. *Черн.* ⁽²⁾ Прийшов тота під. *Не.* ⁽³⁾ халєба. *Гл.* ⁽⁴⁾ пита лепетиці, чи дома довго-мордиця. *Полт. Час. (1861 р. № 32)*.

Прибігли штриккі-бриккі, ухватили далдү-балдү; почули м'янінники, казали гречаникам: «сїдайте на вівсяники, доганяйте штриккі-бриккі, віднімайте далдү-балдү» (вовк, свиня, собаки, люде, коні). *Збр. Шей.* — Пришла сурдү-бурдү та украла щиккі-бриккі, та й почули микитники, дали знать житникам; житники садяцця на ослики та ганяють сурдү-бурдү и одбивають щиккі-бриккі (вовк, вівця, собаки, люде, коні). *Черн.* — Пришов халдү-балдү, узяв стриккі-бриккі; почули пійники: «вставайте житники, беріть овсяників, заганяйте халдү-балдү, одніміте стриккі-бриккі», (вовк, коза, собаки и д.). *Гл.* — Ячмінники дали знати житникам: «гей ви житники! сїдайте на вівсяники, доганяйте шурдү-бурдү, видачайте стригу-бигу» (вівця и д.). *Бр.* — Підбігла левета: «вставайте житники, сїдайте на вівсяники, доганяйте шурдү-бурдү, однімайте штриккі-бриккі». *Вор.*

Скунда скаче, ринда рие (свиня и со-рока). *Не.*

Прийшли бари та забрали дари (вовк и овець). *Збр. Шей.*

Прийшов цар земський до цара буди-мира та й питає: «де чирік кучумпір ⁽¹⁾»? А той йому відвічає: «на високім мурі спочиває, а як звітте буде скакати, му-сиш добре утікати» (миша, півень, кішка). *Збр. Шей.*

⁽¹⁾ а де кучумпір? *Бр.*

Бігла Уршудька через Гриньків двір, питалась Гринька, чи є Илько дома (id). *Яц.*

Бігла чечітка поуз наші ворітка, пита-єцця співака: чи дома ваш ченчик? (id). *Кан.*

Іхав пан пупід землею та питав у на-на гаргарна: «Чи дома твій пан понурій?»

— «Був на білогородку, та поїхав на чіно-городок» (id: був у хаті, та побіг на пічу). *Кр.*

Питалась швидка свірка: чи є ханке дома? (миша та кіт). *Г.*

130. Іхала пані вкрай горбда, питала-ся в дзунзара: чи дома порубай? (миша, жук, кіт). *Мл.*

Біг пес через панський овес, доганя-те пса, щоб не поколотив овса (собака и миш). *К.*

Летів птах через Божий дах: «тут моє діло на огні згоріло» (бджола, церква, віск). *Збр. Лаз., Яц., Бр.* —... птах на чотирех ⁽¹⁾ ногах ⁽²⁾, сів на могилі: «Боже мій милій! тут моя сила огнем сіла ⁽³⁾». *Б.* — Летів Адам через Божий храм: «Боже, Боже! тут моя сила горить». *Мл.*

⁽¹⁾ на восьми. *Коз.*; о шести. *К.* ⁽²⁾ птах через Божий дах. *Полт.* ⁽³⁾ тут моє діло огнем сіло. *Коз.*

Летіла тетера, не вчора тепера; увала в лободу, шукаю не знайду (бджола). *Полт.*

Лізу-лізу по білім залізу — були мене царські собаки ззіли (id). *Черн.* —... по новім залізу — царські собаки заїдять. *Ном.* —... по чорному залізу — од царських собак не одиб'юся. *Сос.* —... по білому залізу — там мене райські собаки заїли. *Коз.* — ... залізу; ще б ліз, так бо-юсь царевих собак, бо дуже кусаюцця. *Полт.*

Сімсот солов'ят на одній подушці спя-дять (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32)*. — Сім соколят на одні постелі сплять (гніз-ло). *Кр.*

Сіреньке літа, сіреньке гуде, а жов-теньке носить (бджола и обнажь). *Час. (1859 р. 168 карт)*.

З примудрої птиці печені не зпечеш, а з примудрого цвіту вінка не зплетеш (бджола, житній цвіт). *К.*

Піду я до гетьмана; нападуть на мене гетьманови собаки — а ні одбицьця, ні од-моляцьця, піти в річку та и втопицьця (рй). *Б.*

Коло вуха заверуха, а в вусі ⁽¹⁾ ярма-рокъ ⁽²⁾ (улень). *Полт.* — По спині ⁽³⁾ дорога, коло пупа тревога, між ногами ярморок. *Х.* — На голові ярмарок, на жи-воті шарварок, меж ногами гвалт (шакко-гін та макітра). *К.* — Округ ярмарок, в середні шарварок, та в дірку шморг (улень)! *К.*

⁽¹⁾ а в середні. *З.* ⁽²⁾ заверуха, коло носа завилоса (огудина на вірках). *Полт., Х.* ⁽³⁾ Через живіт (скрипка). *Черн.*

140. Повен пень черешень, та нікуди вибрать (улень). *К.*

В піч положу—мокне, на воду положу—сохне (віск). *Черн.*—Що на огні перецця, а на воді сумицца? *К.*

На огні умре, на воді оживе (id).

Летять—вие, саде—рие (жук). *К.*

Тисяча тисяч бондарів роблять хату без углів (мурашки). *Збр. Лаз.*

Сидить дівка в темниці, пише чіпець без ниці (пау). *Збр. Лаз.*

Був собі Яя забіян, за ідним махом 700 душ забіяхом (жменя и мухи). *Яц.*

Летів птах на ⁽¹⁾ восьми ногах, сів на могилі: «Боже мій милий ⁽²⁾! ти дав мені волю над царями й князями, та не дав волі, що ⁽³⁾ в морі» (комарь). *Коз.*—... на семи ногах, сів на могилі та й каже: «Боже мій милий! яку ти мені волю дав над панами, над царями; тільки не дав волі, щоб плавав я у морі». *Полт.*—... не дав волі над щукою у морі. — Боже мій вишний, чи я в тебе лишній? дав мені царя в городі, та не дав риби в воді. *Черн.*

⁽¹⁾ об. З. ⁽²⁾ сів на морі, сам собі говорє: «Боже мій, Боже! Боже мій, Боже!» ⁽³⁾ що рибя.

Хто мене вб'є, свою кров проліє (id). *К.*—Летів птах на восьми ногах: «Боже мій милий! хто мене и д.». *Коз.*

Червоньке маленьке хоч яку колоду переверне (блоха). *Л., Яц., Б., Коз.*—... маленьке, що найбільшу колоду рушить. *Г.*—... маленьке: увесь світ жагнуло. *Б.*—Менше від блжого, а найбільшу колоду переверне. *Г.*

150. Летів птах з шістьма ногами, сів собі на вербі и просив Бога: «давісь мені, Боже, власть на панів и на Жидів, на королів и на царів,—дай же мені и над тми, що в воді!» (id). *Яц.*

Повна хата тетерат, та нікуди й не летять (сучки в дереві, лавах, столах). *Б.; (кілочки). Алж.*—Повна хата вороб'їв нагнана. *Черн.*—... гороб'їв, та нікуди вилетить (гарбуз). *Черн.*

У лісі росте, з лісом рівнаецця, світа не бачить (оєрдок в дереві). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Біла-білява перед Богом стояла: «Боже мій милий! мое тіло рубають, мою дров п'ють» (береза). *Коз.*

А що више в лісі? (колек— в тину, в лісі). *Час. (1869 р. 167 карт.).*

Виросло в' лісі деревце ні на п'ядь, ні на шиколоток: з нього два столики, два човники и чашечка воду пити (жолудь). *Яц.*—Поїду в ліс, вирублю теліш; на то-

го теліш'я вироблю два човни, два столи, шило и покрішку *Черн.*— Поїду в ліс, вирубаю дубинку—не в корх и не в п'ядь; и зроблю два столи, два човни и на діжку віко. *Новоз.*—Два столи, два човни, п'ята мисочка. *Час. (1859 р. 168 карт.).*

В одім гнізді та чотирі звіді (горіх). *Б.*

В маленькім горщичку кашка смачна (id). *Черн.*—... смаченька. *Ми.*

Дід бабу нагнув, вовночку продув, со-лоденьке викусив (id). *Х.*

Из дерева виросло, а з кишени вилізло (id). *Полт.*

160. Серед ліса-ліса, висить красна шеміка (калина). *Х.*

Не три ж ти мене, не мнн ж ти мене; излізь на мене та й накепчайся (вишня). *Коз.*—Не три мене, не мнн мене; нагни мене та й нв'язся. *Сос.*—... злізь та й нап'єпайся (нат'єпайся?). *Полт., Вор.*

Камінне серце, а вишний смак—чому то так? (вишнева ягода). *Яц.*—Червоний корінь, вишний смак, земля го зродила—чому так? (ягода). *Г.*

Стоїть панна на пагурку в червонім каптурку—хто йде, то поклоницца (полуниця, суніца). *Збр. Лаз.*

Чорна розколина, беруть хлопці з ко-мнина (гречка). *К.*

Пири-пири—не роспирецця, пусти на воду—то й росилівецця (полова). *Бр.*

Заріжем вола: голову одріжем и ззімо, кожу обдерем—продамо, а м'ясо валиецця—и собаки не їдять (конопі). *Новоз.*

Іхав пан копитан, став, дівчини попитав: «що за кости лежать, що собаки не їдять?» (кострица). *Сос.*

Без вікон, без ⁽¹⁾ дверей, повна хата людей (гарбуз). *Яц., Збр. Лаз., Б.; (вгірок, кавун). Полт.*—Стоїть хатка без віком без дверей, а в тій хатці новно людей. *Б.*—Повна церква людей, та ні вікон, ні дверей.—...людей, та немає дверей.

⁽¹⁾ Не вікон, ні. *К.*

Мій брат Кіндрат через землю прійшов, мішок грошей найшов (гарбуз). *Не., Збр. Лаз.*

170. Жила птчка нустодом, звила гніздо за двором (id). *Х.*

Під пічюу галгази, а хто зна—не кажи (id). *З.*

Старець старця тягне через лісу за (id). *Б.*

Ліз Мартин через тин, на тім боці на-лістарої забувся (id). *Кр.*

Без рук, без ніг, та на тинці лізе. (id). *Х.*
У нашого Данила сім сажень жила
(гарбузовий огуд). *Полт.*

Красно, ясно в землю вросло (бурак).
М.

Баран у хліві, а роги на дворі (id). *Х.*
Ходить панич по долині в червоній жу-
панні, та все каже—гопки! (id). *Полт.*

На городі з бураками, накрившись ло-
пушками, просить хліба, солі (редька). *Бр.*
180. Біла куриця під тном кублиця
(id). *Ном.*

Жовтенка куриця (1) під тном (2)
кублиця (морква). *Коз.*; (гарбуз). *Гл.*

(1) Жовта куриця (морква). *Л., Б.,*
Коз.; курочка. *Полт.* (2) під плотом.
Коз.

Дівка в коморі, коси надворі (id). *Полт.*
Біле, як мука—не мука; хвіст має, як
миш—не миш (ріпа). *Г.*

Вишла (1) Марушка в чотирёх (2) ко-
жушках, та ще плаче, що (3) змерла (пи-
буля). *Полт.*—Маленька Марушка у се-
ми кожухах, та ще каже—холодно. *Б.*
—Сидить Марушка семикожушка. *Коз.*—
На одній Катюшці семеро кожущків. *Черн.*
—...Марушка в семи кожухах: хто на
неї глане, той и заплаче. *Час.* (1859 р.
168 карт.).

(1) Сидить. *К.* (2) шести. (3) та й ще.

Вийшов віл за сто гін, виніс на собі
30 шкур (часник). *Яц.*

Ланик на ланику, а й (1) голки не бу-
ло (капуста). *Черн., М.*—Лата на латі
(2), та зроду голка не була. *Коз.*

(1) Багато латок. *Час.* (1859 р. 168
карт.). (2) Латка на латці. *Полт., Х.*

Латка на латці, в середині—гризь (id).
Черн.

Кругосто, вергосто, на ём кошуль зо
сто (id). *Збр. Лаз.*

Росте під хвостом догори хвостом
(вгірок). *Збр. Лаз., Б., К.*—Під хворо-
стом яйце з хвостом. *Бр.*; (ріпа). *Хар.*

190. У старця на потузочку тії (вгірок).
Коз.

Солений макляк у штанях закляк (со-
лений вгірок). *Коз.*

Покладу тверде, виїму м'яке (1), из кін-
ця—кап, кап (id). *Ком.*

(1) зов'язало. *Хар.*

Стоїть при дорозі на одній нозі, голова
мала, а в шій тьма (мак). *Г.*

На городі тичка, на тищі калмичка, а
у ні більше ніж сто (id). *Бр.*

Стоїть стріла серед двора (1), а в ті
стрілі сімсот и дві (id). *Коз., Б., Кр.,*
Полт.

(1) села. *Ном.*

Церковця маленька людей воронька
(id). *Яц.*—Стоїть церква без варта, у ій
людей без числа. *Х.*

Під ідним (1) коввадом 700 (2) коза-
ков (id). *Яц.*

(1) одним. *Полт., Б., М., Коз.* (2) 70.
Коз.

Сімсот воевод, на стріляні горді (id).
Коз.

Повна діжка (1) круп, а на версі струй
(id). *Коз.*

(1) бочка. *Полт. Час.* (1861 р. №32).

200. Стоїть палка, на ій галка (галка?),
могу присягти, що в ій до тисячі (id). *К.*

Малий малишка зкинув бочку на виш-
ку (id). *Полт.*

Стоїть пані в сарахвані: вітер повине,
то й лист опаде (id). *Час.* (1859 р. 168
карт.).

Стоїть півень на току, в червоному
колпаку (id). *Х.*

Молодий кричить, піо не стричить, а
старий стогне, що не зогне (id). *Х.*

Одно каже—побіжим, друге каже—по-
лежим, а третє каже—похитаймоє (во-
да, земля або мок, очерет). *Коз., Б.*—
Одно біжить, друге дрижить, третє Богю
молиця (вітер, земля, дерево). *Сов.*

Бочка на бочці, а виход на версі (оче-
рет). *З.*—Бочка на бочку, бочка на боч-
ку, а зверху лисчий хвіст. *У.*—Бочка
на бочці, а зверху вовчий хвіст. *К.*

Стоїть дід (або: дід) над водою, коли-
ває (або: кива) бородою (id). *Полт.*

Хто вище Бога? (очерет, а Бог, чи
Бул, чи Бй—річка). *Яц.*—Що над во-
дою найвище? *К.*

Стоїть лісочка, на тій лісощі ні су-
чечка, ні болячекки, тільки на вершечку
квіточка (сіняг). *К.*

210. З води росте, в воду й дивиться
(лепеха). *Час.* (1869 р. 168 карт.).

Прийшла зелена, а ій дана — и свер-
бить, и болять, и ще хоченця (вреншо
вожалця). *Бр.*

Що цвіте без цвіту? (пшорозь). *Г.,*
Полт.

Без рук, без ніг на дерево дереця
(хміль). *З.*

Ноги на морозі, кишки на дорозі, а ле-
дова на весілі (id). *Збр. Лаз.*

Що росте вище лісу? (id). *Черн.*

У дозі, у традезі, стріть Німець на од-
ні нозі (гриб). *Збр. Лаз.*—У дозі на од-
ній нозі. *М.*—Стоїть при дорозі на од-
ній нозі. *Кр.*

Поміж двома дубами лежать тала (id). Б.
Біла головка, красна шапочка (сироїжка).
Сос.

Що без коріння росте?(камінь). Г., Бр.,
Полт.

220. Стоять росохи, на росохах мішок,
на мішку млинок, сопун, клипун, лісок, а
в тім ліску куропатка бігають (чоловік).
Ям. — Суть то росохи, на росохах када-
бець, на кадавбці драбинка, на драбинці
гирка, а на гирці жердя, по тім жер-
дю дикі пташки літають, але крилець не
мають. Г. — Стоять вили, на вилах короб,
на короби махали, на махалах зівали, на
зівалах шмаркали, на шмаркалах зеркала,
а на зеркалах ель. Черн.

Що то за звір, що рано ходить на чо-
тирох ногах, удень на двох, а увечері на
трох? (id). К.

Ой на горі гай, під гаєм мигай, під ми-
гаєм (1) сапай, під сапаєм хапай (волос-
ся, вії, ніс, рот). Полт., Коз. — Густий
ліс, чисте поле, два соболи, два стекла,
труба, бомба и в тій бомбі лепетайло (во-
лосся, лоб, брови, очі, ніс, рот, язик). К.

(1) під мигаем дунай (очі), під луна-
ем. Кр.

Між ельничку, між березничку свиня
гніадо звила (голова з волоссям (1)). Мл.

(1) Певно—нужа в голові. Ном.

Маленьке, костянькове, хоч з якого
лісу густого скот вижне (гребінець). Х.
—Царь Костянтин гонить мене через тин.
К.—Костян-дерев'яда (1) через гору сви-
ні гнав. Кам., Б., Полт.—Проміж лісом
гуляє, свиней виганяє, а сам того не чує
й не знає. Час. (1859 р. 167 карт.). —
Кістляний Марко через гору свині гонить.
Бр. — Игнатко безп'ятко з гори свині
турить. Полт.

(1) Зубатий костян. Х.

П'ять братів лазять по хаті горобців
драти (пальці, голова, нужа). Х.

Чотири чотиринички, п'ятий батурничок,
тачуть шинкарочку з березничка (id). К.

Що саме найпроворніше и найшвидчіше?
(очі). (Час. 1859 р. 167 карт.).

Кругленьким, маленьким да неба доки-
неш (id). Збр. Лаз.

229. Двома вузляками все поле засію (id).
Хар., Полт. — Два вузляки маю, все
поле засіваю. К. — Два вузляки все поле
осівають. Не.

231. Що мужик на землю кидає, то пак в
вироще кодає (шмарки). Ям., [Х.]. — Що в
пана в армані, то в мужика да мосту. Мл.
Лежить колода серед болота, не згниє

и не заржавіє (яма). Коз. — ... ні зо-
гниє, ні потоне. Полт.—... болота, усе
гниє—не згниє. З. — ... посередні бо-
лота й досі ще не згнили. Черн., [Коз.,
Ласт.]. —... серед горада, та ніколи не
висихає. Б.—Посеред села лежать коло-
да ціла; ні гніє, ні висихає, и все та-
ки потрібна. Бр.—Гніє-гніє, та й не пе-
регніє. Л.

Ой за білим частокілом таладайко ска-
че (язик за зубами). Кам.—За білими бе-
редами таладайко (1) свідче (2). К., Полт.,
Х.—... плеще. Хар:

(1) Соловейко. Ж.: таладай. Кр. (2)
скаче.

У нашого дядька білих курей грядка
(зуби). Полт. Час. (1861 р. № 32), К.
—... дядька квасолі грядка, та вся біла.
Бр.

Коло прорубні сидять білі голубні (id). Х.

Лука заглянув (1) в погребець — два
ряди яєць (id). З.—Маленький погребець
вовен яєць. К., Полт., Х., Вор., [К., Л.].

(1) Загляну я. Б.

За лісом, за пролісом біле (1) плаття
висить (2) (id). К., Б. — ...біла береза
стоить. З.

(1) шнур. Ласт. (2) білі хуста ви-
сять. Г.

Біленькі шенята зпід печі брешуть (id).
Черн.

239. У хлівці два ряди баранців и всі бі-
ленькі (id). Час. (1859 р. 167 карт.).

241. Руденьке-маленьке хоч якого пана з
кона зсадять (що шное). Л. [Б., Черн., Кр.].
—Чорненьке-маленьке хоч и д. (блоха). К.

Бери мене, бо я подорожня; а з при-
тиском, бо сирота; а скоро, бо додому
йду (душа). Зв.

Що старше від розуму? (увага). Г., П.
Без рук, без ніг, без тіла, без душі
— однако рву серце и рвати мушу (ло-
сада). К.

Ні риба, ні баран, на блюді не бував,
много у ёго ідав (дитина). Сос.

Серед хати сало висить (дитина в ко-
лисці). Черн.

Прийшов густь из гостей, ззів бараца
без костей, густь ситий и баран пілий
(дитина и цидька. Кобр). Збр. Лаз.—...
гість без вістей, я ёму гуску без костей:
гість наівся та й пішов, гуска ціла оста-
лася. Полт.

Живая—живущечка на живій колодоці
живе м'ясо їсть (id). Черн.

Маленьке, кругленьке, на столі не бу-
вало, а весь мир згодувало (цидька). Г.

230. Двадцять красивих, 30 смальних, 50 мудрих, а сто дурних (літа чоловіка). *Г.*

Що люблю — не купую; чого не люблю — не продаю (молодість и старість). *Не.*

Шило-метовило не під небесами ходило; до нас прийшло, по нас пішло (смерть). *Б.*

В чім волови пенає? (id). *К.*

Бігунці біжать, ревунци ревуть, сухе дерево везуть (мертвак). *Полт.*

А що в світі найкращіше и найкращіше? (сон). *Час. (1859 р. 168 к.).*

Ишло два ченці, жало два жінці; питають два ченці: «Чи брат из сестрою, чи муж из жовою⁽¹⁾?» — «Ні брат из сестрою, ні муж из жовою, а ёго мати та мойї матерї свєкруха Була» (батько та дочка). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

⁽¹⁾ «Иде чоловік, а вони жнуть. «Боже поможи! як муж из жовою, то дай, Боже, смішно; як брат из сестрою, дай, Боже, смішно.» *З.*

Ишов брат из сестрою и муж из жовою, та нашли трое яблук и всім по цілому впало (чоловік з жінкою и з шуряком). *З.*

Прийшло притувало: позичте нам шєлихвоста, будемо різати полковника, бо приїхав князь (позичати ножа, різати півня, бо старости прийшли). *Полт. Час. (1861 р. № 32), Бр.*

Бі нікоє создание между трома горами; клеветниці ёго окружиша, оно благословяше іх сімо и овамо (старець, торби, собаки). *Бр.*

260. Хто вмєр а не родився? (Адам). *Яц.*

262. Ні се, ні те, та всякому треба (меня). *Коз.*

Що горить без полум'я? (гроші). *Не., К.*

Що ходить по миру без ніг и без торби? (id).

Прийшли гості, сіли на помості, зав'язали узел, та не розв'яжуть (id). *Коз.*

Що ростє без дощу? (процент). *Яц.*

Баба лежить, а в її слєзить (стріха, каплі). *Полт.*

Два стоїть, два лежить, п'ятий ходить и шостого водить (одвірка, главень и поріг, двері, чоловік). *Б.* — Два стоять, два лежать, п'ятий ходить, шостий водить. *Кр.;* (двері, шпуги, сами двері, чоловік). *Черн.*

Що у хаті на похвати? (двері). *Б., Х.* — ... найпохитіше? *Бр.*

270. Иде — від бабу за руну веде (id). *Г.*

Меж двома дубами висить шкура з зубами (id). *Б.*

Дід бабу туркоче, бабі ся не хоче; дід бабу за тіло, бабі ся схотіло (засув). *Яц.*

Круть-верть, під черепочком⁽¹⁾ смерть (завертка в дверях). *Л., Б.;* (рушниця). *Кобр.;* (оюн). *Черн.* — ... у черепочку смерть (риба). *Мз.;* (закрутка у хлібі). *Полт.*

⁽¹⁾ у черепочку (завертка). *Б., Коз.;* а в черепочку (id). *Кр.;* (свардел). *Нв.* — Про закрутку у хлібі див у д. Семеновського.

Чорнений собака весь дом стереже (замок). *Черн.*

275. Вийшла пані на Ордані, путає коні на долоні, узлик — та не розв'яжеш (id). *Нов.*

280. Хто більш сорома терять? (поріг). *Час. (1859 р. 67 карт.).*

Що на дірці стоїть? (вікно). *К.*

Що без очей плаче? (id). *Бр.*

Поміж двома дубами б'юцця коти лобами (id). *Черн.*

284. Чотири четверинки, п'ята п'ятеринка, шостє гостре, сєме простє (id). *Полт.*

287. Чотири сестрички прийшли з вечєрничок — як полягали, так и досі сплять (лавн). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Під одною кришою чотири паничі (угли в хаті). *Б.*

Стоять коні на пригоні (на припої?): ні п'ють, ні ядять, всі ситі стоять (стіни). *Алєк., З.;* (ясля). *Кат.;* (груба). *Л.* — ... а все гладкі стоять (стіни). *К.*

290. Сімдесят жєросят, усі рядом лежать⁽¹⁾ (сволоки). *Коз.* — Сімсот соколят на єдні долоні лежать (id). *Бєр.* — ... на одній подушці сплять. *Х.*

⁽¹⁾ одну матку осуть. *Жєр.*

Одно каже «світай Боже», другє каже «не дай Боже», а третє каже «мені все ідно, як вдєнь, так и вночі» (постіль, двері, вікна). *Яц.* — ... все одно, що вдєнь, що вночі» (вікно, двері, сволок). *К., З., Б., Коз., Соє.* — ... третє каже «мені все равно — як денє, так и ніч» (вікно, двері, лава). *Черн.* — Одно просить: світай, и д... другє просить: смеркай Боже; третє мовить и д. (вікно, двері, ніч). *Г.;* (... двері, стіни). *К.*

Півєнь співа поки ззарина, а далі снить, аж вєтіє (груба). *Х.*

Біжить вовчок — смоляний бочок (заслонка у печі). *М.* — ... присмалєний бочок. *Час. (1859 р. 167 карт.).* — Лежить бик, осмалєний бик. *Х.*

На стіні лучєм, на печі старєлок, держить бабу за черпак ключок (вєрх).

Сидить півєнь над круєю, закину на-

містари онучею (верх, затягло). *Збр. Лаз.* — ...дулу онучею (труба над бовдуром). *Черн.* — ... горло онучею (вагла). *К., Полт.*

Жию, не жую, а їм та пожираю: вся лавьт моя у тім, а з голоду умираю (огонь). *Бр.*

Красенький пігушок на жердоці скаче (id). *Мі.*

Красенький кочеток на нашестці біжить (id). *Не.*

299. Червона корова чорне тела лже (полумня в челюсти). *Бр.*

301. Мати товстуха⁽¹⁾, дочка красуха⁽²⁾, а син кучеравий (піч, огонь, дим). *Збр. Лаз., Кож., Коз.* — Матка товстуля, дочка красуля, а син кучеравий. *Коз.* — Чотири чотирочки, п'ятий Захарочко, мати гладуха, дочка красуха и д. (труба, бовдур, піч, огонь, дим). *Б., Кр.* — Мати товстуха, дочка красуха, син беребір та й пішов надвір. *Коз.* — Мать товста, доч красна, а син хоробор по піднебессю пішов. *Мі.*

⁽¹⁾ гладуха. *Ново-Б., Кр.*; грубуля. *Бр.* ⁽²⁾ товстуля.

Нім ся батько народив, то син по світі ся находив (огонь и дим). *Яц., [Г., К.].* — Отець лежить в повиттю, а син пішов по світу. *Г.*

Летів горобець через хлівець та все в гору хур-хур (дим). *З.*

Без рук, без ніг, на гору лізе (id). *Збр. Лаз., Яц., Бер.* — ... дереця. *К.* — ... на хату дереця. *Х.* — ... та без ніг, та полізе вгору. *З.* — ... без ніг на під виліз. *Г.*

Сидить півень на осипі, підняв угору косяці (id). *Б.*

Чорне маленьке ні в землі не гние, ні в воді не тоне (уголь). *Коз.* — Що в воді не тоне, а в землі не гние? *Черн.*

По полі ночував; як ував, ніхто костей не збірив (id). *Г.* — ... не лизав.

Під стогом вовки дохнуть (угаї тухнуть під горшком). *Черн.*

Мету-мету—не вимету; несучу-несу—не винесу (сажа). *Кат.* — ... пора прийде, само вийде (на долівці сонце). *Х.*

310. Хвітю, хвітю! повна скриня аксаміту (сажа в коплі). *Збр. Шей.* — Хвтю, хвтю и д. *К.*

А що у хаті без води росте? (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Що росте до гори? (id). *Черн.*

Чого за грін повна хата? (світла). *Бр.*

Само голе, а в середній сорочка (світла). *Коз., [Черн.].* — Сама панна ната, а в середній и д. *Черн.* — Голий стоїть, за

пазукою сорочку держить. *Час. (1859 р. 167 карт.).* — Сама гола, а сорочка у пазусі; перед Богом стоїть и всі їй кланяюця (світла у церкві). *Б.*

Прийшов безмозкий⁽¹⁾, внів без ложки (каганець). *Збр. Шей.* — Безкосте, безмозке, та й їсть без ложки. *Б.*

⁽¹⁾ Прийшло безмозке. *Полт.; Безмозкий. Хар.*

Чорний волон витня води ставки (id). *К.*

Сидить півень над водою з чірвонюю бородою (id). *Б.*

Сидить Кирило, замазав рило (id). *Б.* Стоїть Гаврило замазанює рило (підсвітан). ⁽¹⁾ *Черн.* — Сидить Гаврило и д. (каганець). *Х.*

⁽¹⁾ що розкладають огонь — замість лучини. *М. Біл.*

320. Чотири чотирнички, п'ятий ростопирничок (колиска). *Мі.*

В лісі росло, листок німіло⁽¹⁾; тепер носить душу и тіло (id). *Г.*

⁽¹⁾ и лветя було (заблук). *К.*

Тіло дома⁽¹⁾ лежить, а шкура⁽²⁾ до води біжить (подушка и напіриня). *Яц.*

⁽¹⁾ Стрво. *Бр.*; Корова. *К.* ⁽²⁾ а сорочка. *Пер.*; телі. *І К.*

Безруке й безмозке, а шонеділі сорочку надіває (id). *Коз.*

Без руа, без ніг—сорочки просить (id). *Га.* — ... проха *К.*

Хоч дмись, хоч не дмись, а на тебе злізу (id). *Кож.*

В лісі росло, в стані мокалося, дівкам и молодцям на руках колихалося (обичайка и сито). *Яц., [Бр.].* — Між кіньми роліця, між людьми роліця, між руками колихалося. *Коз.* — У стані млодилось, а в лісі родилось, а на руках скаче. *К.* — В лісі рубалося, в стані кохалося, на руках хиталося. *К.* — В лісі росло, на поляю ся пасло, на гріці схло, на столі ся трасло. *Г.* — В стані ся кохало, на руках сивало: хто буде знати, буде добре казати.

Сива кобила по полю ходила; з поля прийшла, по руках підшла (сито). *Х.*

Попід нею лугає, до сусіди бігає (id). *Г.* — Що у хаті негосане? (набутина). *У., З., Б., Кат.* — ... у руках недержане? *З.*

320. Коли б не ділів чучук, то б бабина чучела по коліна заросла (вішки, хата, сміття). *Черн.*

Шаталося, моталося, під привічком завалялося (вішки). *К., Полт.*

Шає, шає, під порогом світль лягає (id). *Х.* — По землі бігає, під завесою лягає (у д.

Семеновського, розгадка — *мітла*: певно помилка). *Г.*

Ходить по хаті, ходить по лавці, часом и по столі, а спить на смітті (id; у д. Семеновського теж *мітла*). *К.*

Стоїть панч у порога, личком підв'язався (id). *К.*; (сип). *З.* — Ходить панна в зеленому шаравані, мотузочком підперезана (віник). *Полт.*

Кудий Степано сартувся, звертвся; та й по хаті скаче — чик, чик! (віник). *Черн.* — Скручений, зв'язаний ⁽¹⁾, по хаті скаче. *Зб. Лаз.* — Підмикає, підтикає, та й гайда по хаті. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

⁽¹⁾ Безкостий Машар. *Коз.*; Скручене, зверчене. *К.*; Підперезаний Степанко. *Полт.*

Глежу не наглежусь, а все смерти боюсь (дзеркало). *Черн.*

Ходить и говорить, та не їсть (дзигарі). *Пер.*

Крутиця вертиця, нікого не боїцца, ходить весь вік, а не чоловік (id). *Га.* — А що то за штука, що цілий день стукка? ні дума, ні гадає, хвостиком виляє, все собі мугає, та чужий вік ліче. *Не.*

Лізе баба з горища — повна паністара палічка (драбина). *Кам.*

340. Животом пре, ногами тре, а руками що хоче, те й робить (ткач). *Ном.*

Болобан біжить, болого дріжить, поперед мерзє (човник, начиння, пологно тещца). *Б.*

342. На припечку рубежі, під припечком рубежі; а хто знає — не кажи (красна). *Черн.* — На печі чачижі, а під пічю поножі; а хто знає — не кажи (?). *Черн.*

345. На березі сину, скрізь клєн глежу и діда за бороду скубу (прати на гребіні). *Мь.*

П'ять овець стожок під'їдає (пучками прядуть). *Сос.*

Ходить квочка коло колочка та все — квок, квок (вигушка)! *Полт.*

У нашого парубка з обох боків зарубка (id). *К.*

Де найбільше хрестів? (в клубку). *Яц.*

350. Сивожиє, маленька, дріз тил вшпечки тягне (голда з ниткою). *Х., Коз.*

Біжить свинка — золотая ⁽¹⁾ синяка, портяний ⁽²⁾ хвостик (id). *Мь.*

⁽¹⁾ олів'яна. *Хар.* ⁽²⁾ залізний.

Залізний вовк, копланий ⁽¹⁾ хвіст (id). *Черн.* — Залізна кобила, мотузаний хвіст. *Бр.* — Залізне поросатко, портяний хвостик — хоч яке море перепливе ⁽²⁾. *К.*

⁽¹⁾ зв'язує (?), а сірий. *Коз.* ⁽²⁾ копланий хвостик. *К., Полт.*

Сивожиє, маленьке усе поле жагуче (голка). *Б.*

354: Біленьке, синеньке, увесь світ одіває (id). *Х.* — Синенька-маленька увесь світ одіє. *Черн.* — Ясненьке-маленьке, катзнає-яке, а вісько так зодягне. *Коз.*

356. Купеньке безхвостеньке всю церкву сходить (id). *Бер.*

358. Кудий собака на воду гавка (праник). *К.*

За лісом, за перелісом бабина ⁽¹⁾ сучка бреше (терниця). *Збр. Шей.*

⁽¹⁾ за пролісом сухорєбра. *Лист. (II. 245);* за пролісом безчерєва. *К., З.;* за пролісом без жєвота. *Коз.*

360. Міже двома дубами клєпає баба зубами (id). *Яц.* — ... клєпає вовк зубами. *Полт., Хар.*

361. И в вас, и в нас порося зав'язло ступа. *Кр.*

363. Тара туга-туга, а зад у Смоленскі (ступа). *Черн.*

Ходить Циган по долині та все каже: гоцки, гоцки! (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

366. Є у нас такий бан, ращо у нєго сорок ран (ковбица). *Г.*

367. Ходє пані по майдані личком підперезана (мітла). *Сос.*

369. Мій брат комендант попід землю ходить, червінци находить (плуг). *Яц.*

370. Два голуба попід землею ходять (сошини). *Черн.*

Дюрава верста все поле закрила (борона). *Яц.* — Дірає радно все поле закрило, Бога просило, щоб ся зазеленило. *Г.*

Трахта-барахта (id). *К.* — Трахта-плахта по полю скаче. *Кам., Полт.* — Плахта-тарахта все поле збігає. *Г.*

Попова тилиця по полі вертиця; ні їсть, ні п'є, и додому не їде (а везуть — борона). *Бр.*

Кривеньке, маленьке, збігало поле всеньке (серп). *Збр. Лаз.* — ... маленьке ⁽¹⁾, все поле збігає ⁽²⁾. *Яц., К.*

⁽¹⁾ чорненьке. *Бр.* ⁽²⁾ все поле вискає (або: хоч яке поле вискочить). *Б., Коз.;* усе поле вибігає (серп и коса). *Черн.;* збігає и з жінщина обідає (серп). *Бр.;* скурмає. *Л.;* хоч яке поле перескочить. *Полт.*

Сугула горбаний; на зуби баратий (id). *Полт. Час. (1861 р. № 30).*

Загадаю загадку, закину за градець: нехай моя загадка до літа лежить (хліб посіяний в домі). *Черн.* — ... та на дєжке

ложить (носіять жито). *Мз.* — ... та рік и жди. *Час.* (1859 р. 168 карт.).

Скільки на небі зірок, стільки на землі дірок (стерня). *К.*

Мож двома дубками б'явця Жиди ар-муклами (ціп). *К.*

Мож дубинки та лядинки шлаток шкур-ратинки (капица у цінові). *Черн.*

399. Прийшли чернички на вечернички; жь полегли спять, так и тевер спять (жертки на овні). *Нов.*

Не живи в не гуляю, а сім бід знаю и від ножа уміраю (хліб—сіють, молотять, жемють, розчиняють, місять, печуть, ідять). *Бр.*

Без жил, без сугав, а на ноги встав (жвашия). *Збр. Лаз.*

Везуть на чотирьох колесницех; ако от-рока, и вивозять ёго на торжище; и бі-яще ёго в ребра, испитують ёго доброді-тели (горщик). *Коз.* — Біяща ёго в ре-бра и спиташа ёго правди; умроша и не погребоша. *Гор.*

Из землі создан, ако Адам; ввержен в нещ огненную, ако три отроці; на ко-лесницу позведев, ако Іосихв; от чрева ёго всі ми питаємся; а умроша (1) — не погребоша (id). *Гор.*

(1) отроці; ввзяла мя на колесницю, везоша на торжище и продаша мя, соз-давши мя, ако прекрасного Есипа; з чрева моего всі насытятся, а по смер-ти костей моих. *Бр.*

Сидить дід під лавою, замазався сме-талою (id). *Полт. Час.* (1869 р. № 32).

Чернець-моладець по коліна в золоті (горщик на жару). *Б.* — ... в золоті сто-ить. *К., Вор., Кр.* — ... у золоті; як упав, та й пропав, и пем стерва не вайдать. *Бр.*

Сівки-присівки! прихали гості з Но-сівки (горщик то в піч, то з печі). *Б.*

Умер Адам, ні Богові, ні нам; ні душа до неба, ні кості до землі (розбитий гор-щик). *Збр. Лаз.*

Ходив-ходив ходоман, усіх дітей году-вав; як упав, так пропав — ніхто ёго не сховав (id). *Б.* — Ходить-ходить хоходар, усіх людей годував; як упав, так пропав — ніхто кістків не збірив. *К.* — Ходун хо-дунай, весь мир годував: впав, пропав, ніхто й костей не поховав. *Полт.* — Був собі пан закодая, весь світ годував: при-шлоб ёму помірать, та й нікому поховать. *Черн.* — Годун годууець, сто душ годував: як упав, то й пропав, ніхто костей не сховав. *К.*

399. Тіхоно, йхоно! волізьмо в піч, во-

лопаймось; у кого краше — помінаймось (сковорода и чаплія). *Черн.*

У тебе чорне, як жук, у мене товсте, як друк (id). *Черн.*

Отака куконочка (показує долоню — от-така куконочка вбільшки), оттакий куку-нець (показує руку по лікоть) (id). *Черн.*

Сорока лётить, а собака на хвості си-дить (id). *Черн.*

Що то за загадка, що під яйцями глэдка? (сковорода). *Черн.*

Отака тавана, оттакий тпру-тпрутинь (макітра и макогін). *У.*

399. У єдні чоботині скаче по долині (ма-когін). *Бр.* — Ходять холоп (хлоп?) по до-лині, в одній чоботині, а все поле — гуц, гуц!

399. Що треба для обіду? (ложка). *Полт.* Сюди бган, туди бган, та ще зверху й помазан (книш). *Лист.* (II, 246).

400. Новен пень головуень (галушки). *Х.* У чім три кінці? (у вилгах та у варе-нику). *Полт. Час.* (1861 р. № 32), *Бр.*

Залізний ток, свиний перескок, а (5) грецький посад (сковорода, сало, млинці). *Нов.* — ... тік, свинячий перескік, а гре-чаний посад (сковорода, смалець, млинці), *Час.* (1859 р. 67 карт.).

(1) тук, свинячий порескук. *Кр.*

За лісом, за пролісом бочка крові мокне — в найбільшій хаті мусять ю мати (ква-шені буряки). *Г.*

Маленьке, чорненьке, все поле оббі-гало, у пана обідало (перець). *Полт.* — ... весь світ оббіга, у пана обіда, а ча-сом у нас. *К.*

В воді росте, в воді кохаецця, а кивь у воду — алякаецця (сіль). *Час.* (1859 р. 168 карт.), *Б., К.* — ... росте, та води боїцца. *Хар.*

Півень каже — кудкудак, курка каже — так!... (чоловик істи просить, а жінка каже — чортового батька). *К.*

Під одним брилем чотири попи (стіл). *Б.* — ... ковпаком чотири пани. *Мз.* — Чотири панночки та під одним брилем. *Коз.* — ... поле під одним брильком. *Черн.*

Штире Жиди під ідиним кивелюшком (стілець). *Яц.*

Стоить дуб, на дубі липина, на липі конопля, на коноплі глина, на глині ка-пуста, а в капусті свиня (стіл, яєска, борщ и д.). *Г.* — Є у нас бучок, а на бучку яворець, на явірці колопка, на ко-нопці глинка, а на глинді млячка, а в ній хвостачка. *Г.*

410. Коло ями-яни б'юцца хлопці кя-

ями (коло миски люде з ложками). *В.* — ... сидять діди з кними. *Полт.* — Коло одної ями всі з кними. *Черн.* — Коло ями з куцабами. *Мз.* — ... куцубами. *Черн.*

Сивянки мчуть, дерев'янки везуть, Мартин обертає, ніхто не угадає (ідять). *Полт. Час.* (1861 р. № 32).

412. Криву-кривулечку через тин та в улечку та в багатий двір (ід). *К.*

414. Що без диму горить? (горілка). *Бр.*

Літом не кисне, зимою не мерзке, перед обідом не сушать, після обіда потушать (ід). *Не.*

Стоїть божок на трох ніжках; король каже — «потіха моя!», краля каже — «цогибель моя!» (пляшка, тіло, душа). *Чар. Рад.* (83).

417. Був я у матки-полуматки, почував на страхах-полях, клав я огонь из чернери землі, ів я тівь-молоко (був у мачухи, почував на кладовищі, клав огонь из хрестів, що на могилах, пив сироватку). *Коз.*

419. Між двома дубами б'юцця барани лобами (олійниця). *Б.*

420. Игнат дуленат (¹) (або: Сидить Игнат), при землі незнатъ (погреб). *Кр.* — Игнатко при землі незнатко (дѣх). *Полт., Х.;* (темник). *К.;* (плуг). *Вор.*

(¹) мохнат (темник). *К.*

Стукотить, гримотить, як сто коней біжить; треба стати, погадати, що тим коням істи дати (млини). *Бр., Збр. Лаз.* — Стукотить, грукотить, сто (¹) коней біжить (ід). *Пер., К.*

(¹) наче як (грим). *З.;* як сто (ід). *Не.;* пара (ід). *Б.*

За лісом, за перелісом два кабани гуде (млини). *Яч.*

Трах-тарарах, город на горах (ід). *Хар.*

Крутиця, вертиця — не знає, де дітьця (вітряк). *Кан.* — ... вертиця, тільки берега держиця (водяний млин). *К., З., Алек.*

Мій брат Кундрат, на горах, на водах, на желізі, на телізі, на рачачій носі (ід). *Г.*

Брат брата січе, біда кров тече (жорна, млинове каміння). *Збр. Лаз.*

Є у нас такий кінь, що під себе мече гній (жорна). *Г.*

Ко мні, растушу у землі, приде сівня Адамова; обрубаста мі руці и носі, возложиша на главу мою вінець и обрачихомся ми світ (млинове каміння). *Бр.*

Бігла чечітка поперед ворітка; вишов чечик (¹), дав їй мечик, а вона й стала (вода на лотоках). *Полт. Час.* (1861 р. № 32). — Біжить чечітка в нові ворітка

и д. *К., Полт., Х., Хар.* — Бігла чечіточка крізь нові воріточка: хто знає, той припинить. *Полт.*

(¹) черчак. *Бр.*

430. Що біжить без поводя? (вода). *Г., Полт.*

Без диньля, бєз дуги: куда захочем, туда й поїдем я и ти (човен). *Черн.*

Біжить сивника, вирізана сивника — орялениця назад, и сліду не звать (ід). *Час.* (1859 р. 167 карт.).

Біла кобила поїд небесами хеділа; орялулоє назад, та й сліду не звать (ід). *Б.*

Іде віз без коліс и за ними дороги не знати (ід). *Яч.* — ... без коліс, а дорога без піску, а батіг без ласку (човен, вода, шіст). *Кан.* — ... без траску. *Г.* — ... без коліс, за ним сліда нема и батіг без хлєста. *Бр.* — ... без коліс, и батіг без хлєсту. *К.*

Іду-іду, ні дороги, ні сліду; бичем поганяю, на смерть поглядаю, а Біг надо мною (ід). *Збр. Лаз.* — Іду-іду, сліду ніту; назад озирнуся, смерті (¹) боюся. *Черн.* — Іду-іду, ні коліс ні сліду: обернуся и д.

(¹) смертонька. *Коз.*

Сутула горбатий, на сліду багатий: сто коней не повезе, скільки він на собі повесе (байдак). *Збр. Шей., К.*

Од чого гуска пливе? (од берега). *Не.*

Одно каже — стіймо, друге каже — ідімо, трєте каже — Богу помолімось (гребля, річка, очерет). *Сем.* — ... трєте каже — похилімось. *К.* — Одно каже — біжім-біжім, друге каже — лежім-лежім, трєте каже — похитаймось. *Л.*

«Швидка-прудка, куди йдеи?» — «А то бі, стрижене-мжже, нащо?» (вода и очерет). *К.*

440. Серед села вбито вола: до кожної хати кшкш видати (колодязь). *Яч.* — На серед села зарізано вола, в кожній хатці по банатці (кіриця). *Г.* — Кінець села забито вола, до кожної хижки тягнуця кшкш (річка).

Глибоке провалля, а в проваллі чорненьке (колодязь). *Час.* (1859 р. 167 карт.).

442. Чотири стоїть, п'ятий коло, шостий неспособний виганяє в поле (ід). *Черн.*

444. «Стукотни, грукотни, куди ви йдете?» — «Смалене, падене, на що вам те?» (відра в сволок). *Полт.;* (відра-горшки). *К.*

Два пси задрали носа (відра). *Полт.*

446. Через море кудий хвіст (лужка). *Чарн.*

448. Ліз карасик через перелєзєнє та в воду шарсь (духоль). *Л.*

449. Що в хаті цілують? (id). *Полт.*

451. Вдень колесом, вніч як уж: хто угадає, буде мій муж (W dzień kołem, w nocu jak wąż: kto zgadnie, będzie mój mąż) (по-яс). *К.*

453. Топчуща разом — один ца порозі, другий на дорозі (чоботи). *Збр. Лаз.*

455. Двоє просят, а чотири хвостяка (лапті). *Черн.*

Плету хлівець на четверо овець, а на п'яту окреме (рукавиця). *Б.* — ... на п'ятеро овець. *Х.*

Мацу — мацу по лавицю, обмацаю мохнатицю — шість голиша (id). *Черн.*, [Гр.]. — Лапу-лапу по ласлиці, налапала мохнатиці. *Бр.* — ... мохнатицю, вложив голиш. *Полт.* — Війшов у хату, ухопив мохнату, та вложив голів, щоб тепло було. *Х.*

Така а велика, що й кінця не маю; лежу собі тихо, нікого не займаю; тільки мені добрі люде ш день, и ніч ⁽¹⁾ топчуть груди (дорога). *Не.* — Лежить Гяся, простяглася; як устане, неба достане. *Л., Б., Яц.* — Довга гася, простяглася; коби встала, то би неба достала. *Г.*

(1) Яся. *Б.*; Вася. *Черн.*, *М.*; Лася. *Коз.*, *Кр.*; Ляся. *Коз.*; Лася-Лася. *Бр.*

Чого до стіни не приставиш? (id). *Полт.*

460. Чотири ідуть, дванадцять несуть; як платити треба, один ся каже (віз). *Г.* Брат брата вік доганяють, та ніколи не догонять (колеса у возі). *Черн.*, [Х.]. — Чотири брата все біжуть, а нігди — нігди здогоняцца. *Г.*

Біжать Жидки на випередки: один другого не дожене (id). *К.*

Четверо яблучок котяцца: одно другогое не дожене (id). *Х.*

Два старших барани двох менших доганяють: ті не утечуть, ті не доженуть. *Полт. Час. (1861 р. № 32), [Бр.].*

Чотири чотирилиці бігли на вечоринці; одна одну здогоняє, та не здожене (id). *Коз.*

Бігли два пси, позадерали носи (санки). *Полт.* — Біжать два пси, позадерали носи, а из їх крив капа. *Хар.*

Два брати бігуть, один одного не перегонять (полоззи в санях). *М.*

Одину етогнуще, одну й другеє, а вийму живее (голобі, кінь). *Збр. Лаз.*

Як лежить — лшій кога, а як встане — вишій коня (дуга). *Збр. Лаз.* — ... менше коня, встане — вище коня. *Кр.*

470. Більше від коня, менше від свині (кульбака). *Г.*

Лізу-лізу по залізу на м'ясную гору (осідланний кінь). *Черн.* — Лізу по зелізу, на м'ясну гору залізу. *К.*

Біла рілля, а чорне насіння — треба розумного, щоб ю розсівав (письмо). *Яц.* — ... насіння: хто вміє — посіє, хто зна — й одгада. *Ос. 19 (XIV, 30).* — Білеє поле, чорне насіння: хто його знає, той розуміє. *Нер., Б.* — ... насіння: хто знає, то і сіє. *Коз.* — ... мудрий буде, хто його посіє. *Рад.* — Поле не оране, сіння не міране; хто сіє, той розуміє. *Бр.* — Білеє поле, гусь на нем оре, чорне насіння, мудрий го сіє. *Г.* — По білому полю чорним макком сіяно. *К.* — Мудрий мудрець гусю ореть. *Черн.*

Голову стали, голову випняли; дають пити, велять говорити (перо). *К., Збр. Лаз.* — Зріжу голову, вийму серце; дам води п'ять — и буде говорить. *Час. (1859 р. 167 карт.).* — Мертве росте в тілі, а помочи — що хоч говори. *Х.*

Без думі, без тіла, за сто миль зале-тіла (лист). *К.*

Мовчить, а сто дурнів навчить (книжка). *К.*

Три душі грали и всі три виграли (музики). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Веселе дерево весело співає, кінь над бараном хвостом маяє (скрипка). *Збр. Лаз.* — ... кінь на барана хвостом кива. *К.*

Що плаче, сліз не має? (id). *К.*

Лежить, мовчить; а в руки візьмеш — закричить (id). *М.*

480. У лісі зтято, на дриветні взято, на руках плаче (id). *Г.* — У лісі рубаецця, на колдці робицца и д. *Б.* — У лісі робицца, а на холоді робицца, у руках плаче (скриня) (?). *Ком.*

Коло носа повилося, по череву — гайда (id). *Черн.*

Летить орел, дше огнем, під кінєць хвоста чоловіча смерть (рушниця). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Лізу-лізу по білому залізу — на кінчику хлоп! (id). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

484. Одно дмєцца, друге трєцца, трєте по смерть іде (id).

487. У лозі на одній нозі Свирид крупн дере (свердел). *Новг.* — ... нозі крупн деруть. *Б.* — Що в берлозі та в дермозі скаче Свирид на одній нозі. *Кр.*

Чорний віл хоч яку стіну прохвище (id). *Б.*

489. Не ість, не п'є, та крупами тєє. (id). *Б.*

492. Іде чоловік у ліс — дивицца в село; иде чоловік до села — дивицца в ліс (сокира). *Г.*

Між двома дубами зав'язало тєля зуба-

ми (id). *Кан* — ... поросся зубами. *К.*;
(пилка). *Полт.*

Бери—квічать, клади—квічать, миши
(лиши?)—мовчить (лайцюг). *Г.*

Дранщина хоч яку купу звалить (коса).
Коз.

Корова сива гори позбивала; прийшла
домів та й заричала (id). *Г.*

Ходить пані по майдані; куди гляне—
трава в'яне (id). *Б.*

Чотири чотирнички, п'ята бандурочка,
шостий простий, сьмий острый (коса з
грабками). *К.*

Пливе (*) шука з Кременчука — куди
гляне, трава в'яне (коса косить). *З., Л.,*
Б., Коз.—Шука бране, лис в'яне, на тім

місті город стане (коса, трава, стіг сіна).
Не.

(¹) Летить *Б.*

500. Діти батька родили (стіг сіна).
Черн.

Нащо борошно в млині падає? (на купу).
Яц.

Що ті кози буде, як її сім літ мине? (на
восьмий поверне). *Яц.*

Хрипить—щипить, ніколи не замерзає.
(²). *Б.*

Шкурятиний лучок, димовая стріла; у
п'яти стріляє, а в ніс попадає (?). *Не.,*
[Б., Гл.]

505. Ріжуть мене ножакою и б'ють мене
ломакою; за те мене оттак гублять, що
всі мене дуже люблять (хліб). *Не.*

ПОКАЖЧИК

(до приказок ("))

Лихняць 370—3, 4179, 714, 11357.

Баба 130, 241—3, 53, 430, 70, 97, 1065, 196, 647, 824, 2386, 541, 86, 92, 656, 9, 901, 2, 3104, 328, 9, 952, 4003, 4, 121, 901, 5013, 58, 223, 481, 504, 5, 60, 619, 67, 81, 6543, 8088—90, 6, 103, 417, 789, 98, 9, 854, 71, 9038, 9, 49—58, 60, 9—77, 9—87, 10738, 67, 12409, 665, 78, 805, 13913, 69.

Баба замізна 13979.

Багачир (1343—463), 80, 208, 307, 1099, 225, 67, 8, 474, 592 — 608, 11, 6, 20, 998, 2138, 53, 306 — 14, 559, 72, 4810, 5552, 678, 84, 823, 908, 7217, 453, 8685, 921, 8, 9040, 113, 20, 290, 486, 502, 10372—7, 798—802, 979, 11247, 55, 302, 613, 4, 12012, 919, 66, 13371, 483—7, 94, 5, 886.

Багато (7661 — 93), 800, 900, 1165, 8, 346, 7, 2022, 159, 82, 4, 6218, 9, 69, 7018, 10746, 921, 12437, 13001, 2, 44—6, 869—74, 7.

Байда (?) 13618.

Балда 13951.

Берег 160, 1826, 2058, 137, 967, 3030, 359, 7459, 636, 743.

Битий жак (5704—74), 8472, 813, 13566, 736—40.

Бать (3806—4139), 868, 975, 1280—9, 2012, 93, 4, 240, 1, 3807, 4585—8, 776, 5302, 432, 680, 799—802, 20, 1, 63, 4, 6098, 9, 278, 390, 7088; 212, 38, 361, 5, 7, 447, 64 — 6, 8, 9, 71 — 3, 8045, 50, 144, 9059, 60, 96—100, 3, 11, 59—62, 10352—5, 11021, 698, 12028, 9, 512, 48, 9, 52, 826, 42, 53, 13635—43.

Бачиця (4140—204), 1099, 5863, 92, 7258, 9, 9448—52, 12816.

Біда (2152—227), 159, 321, 699, 775, 6, 1717, 60, 975, 9, 85, 2228, 71, 369, 87, 414 — 6, 25, 7, 4693, 931, 5822, 6507, 7226—8, 88, 8049, 53, 340, 9056, 773, 5, 88, 9, 12664, 13405, 98, 522—6.

Більший (983—1060), 4449, 54, 7301—3, 39, 50, 4, 953—5, 8058, 9, 10807, 13463—5.

Бог (5 — 95), 3, 132, 40, 2, 3, 6 — 55, 7, 60, 70, 9, 85, 98, 201, 34, 315, 18, 64, 93, 563 — 5, 80, 778, 1129, 30, 237, 464, 5, 91, 637, 9, 82, 962, 88, 9, 2011, 124, 174, 200, 434, 608, 66, 3007, 13, 4045, 122, 3, 680, 798—801, 72, 5165, 6, 72, 6276, 693, 4, 6, 782, 853, 7091, 440, 728, 8075, 6, 221, 9, 10050, 90, 728, 49, 50, 11345, 734, 13373, 4, 485, 668, 878, 14118.

Борг (10615—61), 2140, 326, 7, 5247, 6286, 8291, 314, 9533—5, 11932, 12108, 14065.

Брата в кещастю нема (2303—66), 85, 6, 9338, 40, 10718.

Брацтво (9502—10), 1323, 4, 2303, 10, 24, 8092, 9710—2.

Брехня (6793—979), 797, 823, 48, 931, 2, 5992, 6404, 14, 7803—8, 8685, 6, 961, 10582, 638, 713, 1115, 12100, 460, 770, 13807, 9, 19—36.

Бридиний (8492 — 570), 797, 1624, 5, 4440, 693, 5280, 678, 6314, 482, 7317, 556, 8933, 47, 10503, 11178, 203, 1277, 4.

Бувалий (5775—802), 1751—3, 2116, 97, 201—3, 6049, 278.

Пурлак, гайдамака (10683—9), 780, 4268, 70, 8099, 9662, 11034, 5, 124, 540, 727, 9, 12070, 833, 4, 14181.

Варяг 13944.

Вдова (10717—27), 419, 2556, 4145, 583, 9308.

Верединый (2676—736), 975, 1079, 4619, 20, 8046, 7, 50, 2, 12227, 8, 38, 9, 13541.

Вечорниці 9318, 12560, 3.

Вирій 11361, 14029.

Виріс (8600—25), 3942, 5408, 9, 6298, 312, 40—7, 9—58, 7252, 324—33, 59, 9233, 13194, 396, 914, 44—8.

Відьма (235—52), 289, 360, 1585, 2892, 3579, 606, 5705, 71, 6502, 7841, 8928, 10282, 13023, 310, 31, 51409, 706.

Війт, підпанок ш д. 1237—40, 545, 2346, 517, 71, 931, 4901, 5481, 732, 8086, 112, 13059, 844.

Віра (1—4), 748, 897, 1854, 3016, 699, 8097—100, 388.

Вітер 402, 26, 75, 1947, 2055, 3151, 5759, 6942 — 4, 59, 7166, 7, 8380, 940, 9006, 10928, 11136, 61, 428, 794, 13419.

(*) Щоб не загараздрювать книжки, цхківря в сѣму Показчикові не скрізь повною виставлена, напр.: в *Бог* (писан 3, 132) поставлено: 40, 2, 3, и д.; сі 40, 2, 3 и д. треба вважати за 140, 142, 143 и д. Треба ще додати, що де цхківря похваля, то там приказки треба шукать в *Додаткові одмія*.

- Вішній (5822—7), 377—80, 3661, 12435, 6.
 Владина 180, 226, 5194, 7, 401, 9725, 12986, 14183.
 Влови (12578—88), 83, 4356, 5789—91, 5, 6, 8, 6564, 7250, 590, 778, 9940, 10963, 11337, 14148, 9.
 Вода и огонь (10302—10), 14, 48, 160, 274, 5, 90, 2, 3, 8, 9, 304, 5, 48, 62, 403, 4, 27, 54, 6, 564, 732, 1097, 4300—2, 562, 4, 9, 5038, 528, 56, 887, 6688, 895, 7227, 300, 7, 486, 8111, 237, 329, 406, 7, 9, 13, 9278, 562, 10279, 883, 11088, 467, 797, 854, 12275, 6, 418—22, 755, 847, 67, 13158, 393—5, 405, 927, 8, 14044—9.
 Волна (4205—13), 761, 833, 3771, 4636, 5531, 782, 6116, 447, 934, 9, 7085, 679, 781, 8130, 316, 9369, 10339, 547, 11028, 480, 12511, 13306, 436, 652.
 Воля (1325—42), 766—8, 1290, 727, 950—2, 5, 6, 5069, 7885, 8050—3, 915, 12846, 13478—82.
 Вороб (9545—62), 12, 152, 1714, 2244, 4038, 143, 8102, 357, 880, 9513, 10547, 11096, 549, 79—82, 13574.
 Ворожна (231—4), 1811, 5128, 38—41, 616, 9789, 979, 10805, 11075—7, 12746.
 Вьдліний (2737—91), 4580, 5339, 9524, 13542—4, 93.
 Гамса 13950.
 Гарна (8425—91), 1674, 5, 5248, 410, 7223, 317, 8407, 889, 917, 8, 9003, 4, 11147—4, 84, 206, 12543, 13145, 6, 933—44.
 Гетьман (751—6), 663—6, 9, 71, 996, 1543, 2142, 8444, 12614.
 Гість (11791—951), 129, 221, 311, 529, 1897, 2312, 29, 574, 4716, 5548, 638, 769, 6470—5, 7123, 274, 481, 8039, 87, 9613, 4, 929, 10191, 888, 9, 91, 11451, 503, 4, 23, 64, 74, 12021—3, 5, 46, 7, 740—2, 14099, 106—11.
 Глухий 4877, 9, 708, 8542, 55—68, 9813.
 Говів (132—9), 3157, 583, 5002, 473—5, 752, 3, 6400, 71, 7115, 775, 903, 8017, 11657, 13544, 14180, 1, 2.
 Годиница так (319—76), 8967—71, 85, 94, 9992—5, 10002, 167, 84, 201, 40, 9, 74, 11110, 573—602, 4—18, 20—2, 825—55, 8—64, 9—86, 952—4, 8, 9, 12033—47, 59—67, 81—94, 424, 7—9, 13393, 6.
 Голова (8503—10), 17, 71, 82, 177, 753, 4, 1017, 55, 4565, 7939, 40, 8268—70.
 Борода 180, 1, 364, 531, 5451, 65, 6384, 5, 7, 7265, 8553, 693, 734, 9, 40, 10185, 13219, 35. Брови 269, 6788, 7223, 8438—40, 525, 726, 40, 11882, 12532. Вид, лице 266, 3167, 8, 5083, 5, 403, 532, 689, 6315, 867, 7317, 595, 8061, 460, 536, 54, 72—4, 90—3, 633, 10708, 9, 11588, 13198, 949. Волос 27, 279, 307, 2085, 983, 6524, 8134, 91, 524—6, 78, 692, 3, 879, 84, 907, 96, 9051, 281, 11264, 438, 553, 69, 13499, 938, 9. Голова 27, 284, 1285, 7, 8, 2264, 5428, 707, 12, 5, 855, 6156, 250—4, 330—3, 53, 680—2, 7367, 40529, 13226. Губа 5084, 429, 53, 746, 813, 6267, 812, 67—9, 935, 57, 68, 82, 6, 7188, 452, 774, 8547, 12019, 20, 35. Зуби 181, 263, 8, 4303, 5424, 9, 30, 89, 746, 79, 875, 7774, 8547, 76, 613, 935, 9187, 12020, 636, 40, 2, 52, 6, 12647, 973, 13298, 818, 14189. Лисий 264, 349, 2887, 3218, 4723, 5377, 6156, 7, 319, 486, 523, 33, 7367, 710, 964, 8003, 556, 656—62, 9813, 12214, 681, 13942, 62. Лоб 1016, 7, 4139, 858, 6632, 8593, 11262, 958, 13941. Ніс 2465—7, 4174—6, 239, 40, 476, 5083, 6, 447, 8, 689, 709, 6023, 238, 67, 92, 529, 609, 13—5, 34, 791, 8543, 4, 933, 12206, 7, 623, 13251, 60. Очі 269, 1017, 3180, 5160, 78, 67, 915, 6160, 239, 596—603, 51, 99, 722—4, 35, 6, 40, 67, 88, 93, 7074, 5, 8441, 5, 536—42, 5, 6, 94, 935, 9206, 402, 813, 10046, 11134, 550, 12034, 5, 41, 568, 13196, 228, 92, 417, 935, 8. Потлиця 4318, 417, 5483, 714, 6333, 651, 988, 7026, 565, 10047. Рот 2477, 884, 4621, 5952, 6529, 85—7, 9—94, 984—90, 7029, 749, 8542, 568, 11570, 12986, 9. Ус 2468, 4219, 20, 39, 5697, 826, 7032, 8553, 89, 739, 906, 13765, 803, 940. Ухо 1016, 2637, 4217, 8, 99, 913, 5482, 728, 6123, 513, 983, 93, 4, 7190, 8106, 542, 55—68, 9813, 10285, 12205, 13397. Чуприна 5991—5, 4285, 419, 7188, 264, 710, 30,8004, 461, 599, 11764, 12195, 13941. Шия 5003, 8595, 13243, 936.
 Голод 648, 1023, 4, 289, 4812, 5526, 7177, 8706, 23, 9475, 7, 802, 3, 6, 10653, 988, 91, 11021, 158, 459, 950, 12096—113, 29—43, 65, 262, 410.
 Гордий (2457—559), 173, 1042, 4211, 13532—4.
 Горе (2228—35), 788, 91, 1996, 2162, 368, 402, 6—8, 9790, 1, 11353, 69, 12721.
 Горіана, хміль, плянція, пиво и д. (11441—790), 169, 92, 256, 547, 615, 83, 700, 922, 63, 1190, 654, 897, 2233, 4, 522, 668, 720, 3066, 232, 813, 4255, 6, 7, 511, 2, 73, 4980, 5029, 159, 61, 8, 273, 4, 360, 407, 38, 550, 639, 50, 1, 913, 32—4, 6185, 74, 207, 846, 7054, 5, 121, 235, 45—7, 51, 518, 9, 49, 72, 719, 94, 5, 816, 25, 959, 8078—81, 718, 886, 9152, 296, 7, 378, 655, 855, 10084, 178, 411, 90, 6, 744, 75, 6, 94, 814, 53, 92, 962, 11836, 92, 929, 12050, 121, 75, 87, 230, 326, 61, 89, 418, 544, 52, 5, 89, 758, 13208, 77, 310, 46, 631, 711, 848, 913, 66, 14017, 63, 89—105.
 Городина 281, 461, 6243, 990, 9715, 10790, 12384, 13418.
 Біб 1769, 2385, 3633, 4185, 6, 9281, 10141, 13703. Бурия 5700, 30, 8133, 11575, 621, 12654, 5. Гарбуз 4261, 5546, 6527, 660, 7757, 8976, 12010, 528, 734. Горох 610, 1785, 2095, 4207, 331, 6072, 374, 483, 659, 7243; 8421, 635, 823, 9713, 10221, 11842, 12148, 391, 2, 872, 93 4, 7, 952, 3, 77, 13014, 8, 49, 738, 979. Диня 2444, 4891, 10790. Кабачки 3613, 4875. Кауш 8574. Капустя 261, 300, 2449, 4207, 5709, 6439, 7030, 10850, 957, 11575, 12032, 147, 92, 13068. Картоля 758, 10381. Квасоля 6346. Крін 325. Мах 481, 510, 86, 1111, 835, 2112, 3559, 4206, 841, 5156, 507, 25, 6, 32, 707, 964, 6084, 7576, 9, 711, 856, 8259, 446, 533, 776, 9361, 10141, 211, 891, 11327, 992, 12004, 348, 517, 895, 916, 13172, 368, 511, 768, 14131, 5. Морква 2740, 836, 3447, 5738, 6589, 8133, 10957, 12829, 950. Паслін 5678. Петрушка 277, 4884, 5211, 6890, 7581, 619, 10787. Постернак 5253. Редька 164, 1013, 3448, 5078, 6744, 7886, 8533, 12003, 228, 367—9, 637, 13085. Ріпа 8499, 576, 12393, 907, 48. Рожа 5410. Сечевниця 13738. Сошники 259. Угірня 257, 8, 566, 5958, 6660, 8562, 73, 11575, 13418. Хрін 164, 407, 2138, 65, 340, 763, 3226, 4774, 943, 5118, 6464, 7075, 834, 9461, 768, 12003, 245, 385, 6, 9, 763, 829. Цибуля 219, 3952, 4139, 76, 8, 5079, 674, 6745, 7605, 8577, 871, 9015, 50, 10333, 12147, 265, 390, 13074, 755. Часник 282, 5340, 6746, 7712, 8733, 9558, 10187, 244, 11641, 13074. Чечевця 6659. Яглиця 8654, 14137.
 Господарь (10088—111), 58, 254, 1404, 5, 4155, 682, 5163, 96, 6668, 7125, 62, 8865, 9061—4, 972, 103, 10318, 79, 88, 783, 4, 90, 11056, 293, 960, 12220, 13406, 14, 84, 14008—10.
 Гостинець (12431—3), 12021, 92.
 Гра 970, 1842, 3814, 4319, 5039, 119, 756, 7854, 9257—69, 80—2, 319, 12641, 716, 13391, 4, 14138, 9, 43.

Гребля 274, 1173, 2676, 3030, 425, 7665, 8013.

Грець 3774.

Грїх (96—125), 9, 30, 148, 205, 23, 514, 866, 907, 1396, 2745, 97, 8, 5098, 198, 385, 6147, 718, 7010, 72, 440, 51, 2, 670, 8073, 9699, 10990, 11221.

Гроші 979, 1147, 87, 358, 74—96, 422, 6, 30, 1, 4, 5, 9—45, 602, 843, 923, 2103, 311, 843, 67, 87, 4446, 7, 668, 807, 11, 91, 5011, 6, 51, 309, 15, 431, 18—20, 6056, 134, 635, 6, 804, 5, 901, 2, 7539, 40, 85, 715, 8978, 9512, 716, 7, 910—25, 10207, 470, 840, 11113, 12514, 24, 13371, 417, 84, 907, 14001, 2.

Губна 2654, 3864, 5396, 13672.

Гулі (12559—77), 459—61, 72, 3166, 5935, 6493, 11867, 8, 13503, 14136, 7, 40, 1, 2, 14144—6.

Гурт (10728—74), 1400, 5894, 6170, 81—3, 14069.

Аргїль 10748. Громада 169, 228, 1056, 3701, 4482, 5827, 6865, 7000, 9091, 10736—41, 67, 8, 12803, 13590, 14068. Двоє третєго 10744, 5, 1955. Дружна череда 10747. Коїля 10769. Компанія 10729, 70
Копя 10742. Куна 10761, 2. Мир, люде и д. 3590, 662, 3, 5840, 7872, 3, 10705, 29, 31, 4, 5, 43, 6, 9—51, 73, 4, 13480. Поміч 10752—7, 9. Рад 5568, 711, 10765—74. Сїаїа 1206, 9019, 10758 — 60. Складя
5436. Товариство 10763, 4, 11882, 3, 837.

Давно дієця (7782—801), 852, 3, 6850—7.

Далеко (7745—59), 7018, 27, 697, 731, 8625, 11138, 336, 9, 85, 651, 12283, 564.

Дарований (4614—41), 2304, 5864, 7618, 920, 10644, 816, 12463, 13661.

Дбать (9939—68).

Двічі літо не бува (5917—35), 4292, 8288, 11517, 53, 13753.

Дерево 439, 66, 88, 93, 4, 564, 989, 1997, 2454, 3216, 5925, 6007, 243, 735, 819, 7138—40, 9, 50, 186, 13137.

Бабка (грїб) 340. Боровик 1018. Вереза 4010, 78, 7751, 818, 8868, 9280, 11516, 13206. Бузина 316, 13081. Бук 1059, 5896, 6024, 10271. Вруньки 5344. Верба 348, 454, 3136, 5353, 6891, 7581, 805, 31, 8110, 21, 401, 749, 93, 872, 10764, 11914, 12010, 350, 421, 752, 13100, 764, 855. Гай 340, 8425, 9420, 10048, 11034. Гїва 315. Галля 14034. Граб 13130. Горіх 1866, 3612, 4937, 5986, 9267, 13344. Грїб 340, 4018, 49, 109, 669, 70, 5064, 324, 922, 7076, 615, 777, 8890, 9131, 10957, 12435, 13188, 720, 980. Груша 2912, 3, 3136, 837, 4759, 5353, 726, 6891, 7118, 732, 55, 805, 9096, 365, 6, 11914, 12005, 79, 396, 13855. Губи 340, 3988. Деречі 14035. Довжикові ягода 14035. Дуб 368, 5409, 770, 6006, 190, 342, 4, 89, 743, 911, 2, 7574, 608, 8310, 584, 617, 868, 991, 12809, 13067. Дубнячок 8709, 12535. Дуброва 13214. Зозулинці черевчїки 14032. Калина 5662, 8407, 33—5, 9124, 12398, 13426, 7. Кислиця и яблуко 125, 256, 94, 2524, 3839, 4068, 5353, 6891, 8408, 795, 6, 929, 9304, 12217, 399, 401—3, 13978. Кїлок 360, 10272, 13414. Красноголовец 340. Лїпна 1881, 7471, 11092, 13147, 206. Лїс (10269—72), 2868, 4746, 868, 5737, 6023, 7, 611, 4, 58, 64, 7003, 96, 127, 647, 8294, 381, 612, 9373, 527, 11623, 13235, 14033, 76—9. Лоза 4156, 8074, 381, 9997, 11046. Опельки 3988, 5536, 8518, 11576, 12489, 13980. Опельцїи 6521. Осьня, осина 316, 60, 3489, 774, 4377, 5122, 8, 256, 353, 6891, 8110, 9668. Пень 2914, 6230, 75, 341, 4, 8023, 583, 4, 9259, 12620, 955, 6. Рїжик 8575, 85, 6. Садовина 483. Сливя 657, 1644, 3128, 93, 6062, 7032, 523, 12397. Сїроїшка 340, 13145, 8. Сосна 4236, 5811, 6230. Сїуцїя 10142. Терен 2144, 8441, 9405. Тополя 6346, 8457. Хвоя 8446, 621. Хрящїи 340. Яблуна 7142. Явор 2278. Ягода 2673, 939, 4892, 6453, 69, 7697, 8430—2, 9258, 436. Ялипа 10118.

Див 3743.

Дивуєця (7811—916), 385, 6, 1756, 5534—41, 6337, 494, 5, 7245—7, 50, 1, 348, 63—5, 513, 67, 72, 11040, 12731, 13902—6.

Добрїй (4423—64), 81, 696, 1457—9, 3231, 2, 872, 3, 5, 4468, 823, 5982, 3, 6175, 7245, 11604, 12862, 13193.

Догляд (9969—74), 7239.

Догожать 4457, 8, 598—602, 713—5, 5874, 6660.

Доля (1725—38), 766, 7, 1624, 51, 4, 8, 61, 3—5, 9, 71, 3, 6, 80—3, 2134, 4814, 8948—51, 81, 9320, 10690, 545, 12672, 13497, 521.

Дорога, (11357—440), 67, 96, 173, 284, 97, 303, 778, 1679, 828, 2528, 4108, 305, 488, 674, 5066, 256, 68, 413, 505, 50, 92, 5, 754, 68, 80, 39, 6058, 162, 595, 6, 662, 3, 7025, 78—80, 221, 8, 89, 458, 529, 655, 830, 1, 973, 8108, 57, 229, 616, 62, 759, 896, 9566, 610, 91—3, 10191, 205, 22, 358, 808, 14, 11106, 64, 98, 207—9, 68, 648, 938, 12445, 643, 65, 750, 951, 62, 13214, 383, 420, 773, 10085, 6.

Досвітїи 13901.

Дуже (7760—3), 625, 5040, 9971, 10019, 101, 13875—7, 86—97.

Дурень (6150—509), 141, 91, 301, 1427—32, 5, 776—81, 2061, 349, 74, 5, 7, 472, 510, 82, 92, 3149, 4122, 3, 660, 5208, 35, 382, 3, 411, 685—7, 6038, 83, 575—8, 7043, 257, 576, 718, 8072, 80, 212, 566, 666, 7, 70, 1, 88, 714, 10505, 934, 46, 11475, 687, 866, 992, 12254, 486, 8, 519, 20, 90, 672—4, 7, 712, 35, 98, 9, 811, 6—30, 2, 54, 967, 13037, 51, 261, 449, 761—75, 83—801, 14187.

Дурїс (10798—813), 14070.

Дурїця (5154—560), 114, 87, 990—1045, 56—77, 80, 1, 320, 412, 80, 1, 744, 2049, 316—21, 3061, 4115—8, 5091, 111—5, 7334—46, 442, 54, 595, 10634, 5—12789, 90, 9, 13108, 575, 685, 6, 95—727.

Дяна 85, 6, 376, 2324—35, 877, 4509, 48, 9—77, 603—13, 37, 7111, 21, 219, 20, 8025, 115, 801, 12052—95, 13659, 60.

Жаль (2252—8).

Женитїя (8945—9018), 255, 62, 86, 94, 350, 450, 89, 92, 3, 6, 7, 503, 15, 22, 723, 83, 1316, 624, 60, 812, 25, 2265, 394, 491, 3143, 683, 4570, 816, 74, 5, 922, 5203, 40, 305, 60, 435, 52, 508, 861, 908, 9, 23, 8—30, 6823, 7026, 79, 95, 260, 71—3, 596, 864, 8054, 91, 109, 273, 491, 672, 819, 20, 9491, 655, 778, 10699, 721—6, 96, 869, 80, 962, 11003, 9, 211, 595, 6, 605, 14, 860, 2, 12778, 13086, 337, 400, 8, 9, 26, 777, 899, 959—65.

Жид (885—927), 2, 173, 308, 18, 672, 853, 73, 83, 928, 1226, 345, 484, 9, 2474, 90, 7, 586, 3956, 98, 4045, 64,

335, 57—9, 71, 6, 768, 5081, 506, 631, 6241, 2, 251, 512, 9, 909, 7026, 543, 689, 809, 919, 9054, 66, 7, 74, 98—103, 6, 9087, 440, 89, 711, 2, 866, 937, 10260, 397, 494, 519, 95, 688, 994, 11231, 67, 72, 3, 429, 554, 605, 14, 60, 856, 80, 12157, 544, 13556, 457—60, 514, 809, 29, 60, 913, 14044, 51.

Берго 2474, 6241, 7026. Ксь 4358. Ницько 8790. Мошко 6512. Соомон 6242. Шлґа 10560.

Животна вська 8860.

Бабак 5490. Бабка 9232. Бабка полґва 6532. Бджола 409, 32, 77, 509, 4562, 5780, 6514, 7160, 8117. 8, 732, 11862, 12394, 945, 13168, 413, 4, 669. Блющца 5206. Бугай 2104, 7036, 283, 454, 8107, 8, 599, 11823, 14071. Ведмідь 220, 1045, 338, 790, 813, 2123, 960, 3498, 940, 4228, 338, 5262, 408, 769, 6036, 550, 615, 7036, 896, 909, 8143, 646, 785, 10808, 997, 11284, 308, 12830, 7, 49, 13907, 9, 14057. Візця, барак 452, 503, 733, 1101, 2605, 3033, 293, 946, 84, 4046, 94, 9, 153, 92, 366, 852, 5987, 6229, 62, 97, 339, 511, 99, 7578, 616, 997, 8097, 117, 8, 773, 9282, 366, 659, 934, 10240, 723, 944, 11104, 329, 484, 12815, 940, 13017, 56, 110, 681, 801, 943, 14146. Віа, бмх 318, 412, 43, 7, 595, 1022, 9, 44, 142, 268, 863 — 5, 94, 2345, 493, 631, 4099, 168, 479, 686, 5267, 388, 622, 6339, 549, 886, 7017, 285, 454, 72, 675, 744, 7, 892, 8057, 88, 122, 598, 919, 34, 81, 9063, 4, 261, 515, 65, 663, 742, 85, 819, 10014—7, 206—212, 5—8, 41, 2, 332, 43, 901, 75, 99, 11116, 298, 589, 90, 843, 963, 12077, 188, 99, 219, 437, 95, 526, 50, 4, 735, 45, 94, 801, 40, 958, 13036, 41, 73, 6, 250, 425, 887, 8, 14022. Волк 220, 71, 2, 434, 5, 509, 78, 638, 1101, 328, 652, 730, 90, 891, 2383, 460, 604, 15, 30, 1, 45, 823, 68, 942—5, 75, 7, 3186, 584, 603, 29, 946, 58, 4001, 6, 93, 4, 9, 158, 221, 7, 30, 1, 60, 310, 4, 48, 62, 692, 836, 49, 52, 3, 6, 941, 71, 5015, 9, 50, 80, 103, 89, 260, 1, 3, 4, 320, 78, 468, 85, 716, 69, 77, 89, 844, 77, 905, 7, 6412, 584, 620, 44, 737, 9, 887, 999, 7030, 2, 207—10, 845, 7, 94, 460, 578, 896, 914, 23, 8064, 74, 97, 101, 2, 237, 535, 773, 980, 9275, 7, 81, 934, 6, 46, 10205, 37, 40, 5, 9—52, 402, 578, 718, 47, 809, 58, 68, 11037, 8, 104, 411, 12447, 89, 12772, 803, 4, 15, 13210, 325, 79, 561, 5, 629, 66, 81, 14007. Гадюка 2877, 8, 932, 3, 78, 3002, 226, 4606, 5755, 97, 9536, 664, 11084, 12174, 407. Галст 5797. Даміля 3986, 8181, 11732, 60. Дуч 13245. Гедель 3389. Жґаба 1219—22, 2500, 47, 8, 3409, 11, 2, 46, 828, 9, 33, 942, 4075, 172, 322, 5124, 418, 9, 61, 713, 6318, 577, 8057, 103, 249, 523, 953, 9086, 244, 5, 11857, 12306, 732, 13038, 348, 473, 802, 14049. Жук 843, 4690, 5206, 924, 6532, 9423, 744, 10081, 12529, 13357. Зацьц 303, 513, 972, 3, 1292, 800, 1, 2488, 9, 3939, 4373, 416, 830, 5267, 436, 7, 96, 796, 6677, 739, 886, 9, 7030, 64, 205, 662, 706, 8121, 267, 604, 9267, 416, 10071, 104, 977, 11033, 337, 12433, 579, 88, 13505. Зиньске шена 2885, 3406, 12637. Іжак 6388, 9635. Кінь 318, 486, 611, 723, 70, 1019, 22, 9, 89, 863, 5, 2513, 47, 8, 3851, 4479, 518, 725, 808, 925, 5009, 90, 248, 9, 52, 387, 423, 55, 614, 776, 82, 6025, 228, 352, 506, 63, 618, 9, 26, 7046, 78, 225, 455, 8, 779, 80, 930, 1, 96, 8011, 41, 89, 91, 4, 112, 3, 5, 9, 363, 843, 86, 910, 49, 51, 9261, 481, 91, 640, 61, 2, 818, 10215—7, 9—25, 7—30, 2, 6, 332, 534, 802, 48, 11116, 208, 385, 95, 6, 403, 91, 844, 12570, 796, 13073, 229, 44, 421, 2, 5, 78, 14023, 153. Кішка 336, 689, 1257, 510, 839, 950, 2348, 51, 473, 593, 4, 3100, 87, 95, 4030, 59, 147 — 9, 226, 88, 727, 8, 5010, 54, 291, 2, 331, 655, 741, 6345, 563, 6, 676, 7092, 580, 695, 801, 930, 8055, 69, 70, 1, 96, 357, 600, 747, 66, 817, 41, 982, 9028, 185, 243, 4, 345, 847, 10094, 498, 864, 74, 81, 11137, 314, 718, 795, 6, 835, 12132, 98, 264, 70, 83, 454, 566, 680, 7, 771, 13258, 82, 491, 528, 612, 61, 98, 754, 76, 14024. Кобыла 8, 226, 723, 55, 1816, 44, 2069, 142, 264, 9, 476, 8, 511, 672, 782, 3171, 939, 4001, 615 — 7, 5009, 25, 249, 642, 6240, 427, 541, 7030, 78, 9, 221, 66, 73, 99, 543 — 5, 806, 996, 8086, 94, 888, 9231, 456, 831, 988, 9, 10223, 6, 31 — 6, 416, 11002, 824, 12582, 704, 6, 27, 800, 951, 62, 13065, 320, 666. Кова, цап 504, 742, 1075, 263, 652, 853, 64, 87, 941, 2040, 773, 3077, 80, 390, 540, 630, 1, 4018, 46, 75, 93, 189, 221, 76, 363, 475, 532, 873, 6008, 232, 72, 517, 63, 618, 47, 58, 6338, 481, 598, 740, 7066, 394, 460, 2, 582, 707, 39, 8074, 104, 10, 307, 566, 9265, 758, 935, 6, 8, 97, 10556, 809, 11445, 12070, 494, 701, 833, 13036, 77, 428, 515, 715. Комарь 314, 487, 5770, 6975, 7694, 770, 8201, 14026. Корова 254, 471, 560, 1741, 2345, 475, 783, 4479, 639, 882, 5187, 246, 433, 84, 808, 7286, 314, 64, 546, 8055, 597, 981, 9063, 4, 237, 61, 821, 10213, 38, 9, 976, 11202, 9, 589, 90, 1, 843, 12375, 447, 881, 13230, 379, 464, 94, 508, 707, 889. Криль 8168. Лев 3902, 4351. Лящца 578, 1252, 2973, 3052, 5275, 716, 91, 844, 6412, 62, 627, 9459, 13190, 560, 1, 8. Лось 1647, 8579. Лошя 2617, 7030, 9831, 10237, 13422. Мыша, крыса 263, 313, 587, 958, 1506, 19, 880, 2348, 51, 2, 3100, 63, 485, 4226, 31, 7696, 8068, 591, 630, 767, 817, 11101, 12145, 566, 13112, 240, 649, 770, 91, 14135. Мотиль 756, 6260, 9232. Миль 1996, 4151. Мошна 314. Мурашка 339. Муха 292, 314, 482, 683, 1642, 3, 821, 2687, 890, 2, 3379—81, 4068, 299, 351, 598, 713, 63, 834, 6, 5020, 350, 724, 6086, 591, 789, 8261, 996, 9847, 76, 960, 10068, 256, 803, 71, 951, 98, 11238, 635, 59, 773, 80, 12106, 65, 452, 13519, 779, 850, 14165. Овад 2761, 3711, 14025. Оса 330, 2758, 8410. Осел 947, 4132, 7848, 10548. Порось 2495, 533, 3131, 82, 4158, 692, 5059, 80, 279, 7030, 8519, 10058, 11098, 189, 12450, 1, 637, 13090, 504. Плява 2759, 11647. Робак 9796, 12390. Сарана 411, 9247. Свиња, кабан 310, 20, 570, 860, 1021, 9, 39, 89, 169, 72, 94, 263, 6, 630, 2251, 365, 480, 94, 515, 6, 7, 46, 85, 629, 739—41, 830—7, 42, 981, 8038, 947, 826, 7, 30, 4261, 368, 480, 562, 773, 841, 5252, 79, 329, 420, 87, 8, 606, 18, 738, 877, 981, 6513, 20, 1, 40, 864, 7024, 94, 244, 323, 564, 95, 689, 797, 930, 1, 8090, 116, 21, 509, 10, 627, 33, 9016, 40, 67, 996, 10241, 789, 832, 49, 11203, 7, 8, 275, 80, 344, 484, 12000, 1, 200, 43, 67, 8, 70, 88, 407, 51, 66, 73, 526, 7, 90, 637, 706, 13, 20, 9, 833, 4, 51, 946, 8, 50, 13168, 391, 423, 63, 5, 676, 784, 90, 909, 13. Сґаґа 2757. Сґамак 13139. Сґаґиця 2759. Спошґа 2756. Собака 126, 81, 250, 70, 91, 322, 533, 40, 78, 651, 3, 1043, 165, 8, 9, 269, 329, 488, 766, 98, 9, 872, 2114, 86, 382, 492, 583, 841, 2, 82, 5, 9, 920, 1, 4, 30, 1, 58, 76, 94, 3039, 40, 6, 8 — 52, 128, 61, 2, 79, 81, 6, 8, 351, 8, 99, 953, 4077, 98, 104, 15, 7, 47, 50, 3, 308, 13, 498, 530, 548, 9, 88, 604, 95, 6, 727, 63, 824, 34, 5, 54, 941, 82, 3, 5021, 2, 56, 77 — 9, 101, 48, 90 — 8, 210, 78, 308, 412, 36, 7, 510, 1, 39, 41, 781, 6, 8, 99, 800, 8, 88, 9, 900, 3, 6, 91, 6001, 81, 160, 332, 43, 99, 574, 707, 41, 71, 89, 818, 33, 61, 888, 943, 4, 8, 57—9, 70, 7, 7004, 63, 4, 92, 9, 205, 11, 53 — 6, 345, 60, 580, 93, 612, 6, 76, 778, 80, 805, 94, 5, 914, 30, 54, 84, 8021, 94, 8, 9, 100, 19, 20, 311, 413, 506, 11, 535, 608, 51, 2, 95, 712, 827, 38, 81, 972, 7, 9015, 69, 281, 309, 408, 10, 2, 7, 48, 9, 507, 46, 68, 7, 619, 33, 772, 810, 64, 76, 10041, 91, 133, 253—5, 88, 351, 5, 6, 780, 5, 6, 800, 12, 76, 82, 908, 14, 30, 41, 8, 51, 8, 73, 11044, 8, 137, 229, 32, 3, 63, 319, 30, 474, 610, 765, 91, 835, 917, 12001, 77, 130, 3, 7, 55, 174, 265, 9, 70, 85,

314, 63, 446, 8, 590, 1, 99, 600, 38, 9, 706, 69, 70, 85, 6, 90, 813, 52, 949, 13027, 33, 84, 198, 276, 375, 85, 96, 524, 64, 5, 7, 717, 28, 30, 80, 1, 6, 14006, 24, 149. (Бардак 2735, 13065. Воско 11231. Гривко 5510. Голошко 10083. Кудла 14181. Курта 5019, 6451, 7129. Рябко 7199. Савко 3139. Сірко 12491, 6). Сонечко 337. Таркан 7293, 5094, 13649, 14179. Теан 420, 1044, 2616, 7, 31, 783, 971, 5463, 8, 6242, 337, 99, 406, 78, 510, 7091, 283, 454, 60, 8121, 9237, 509, 821, 10778, 859, 11210, 492, 12775, 815, 41, 13245, 576, 795, 891. Тур 562, 645, 1353, 2662, 5296, 7813, 8587, 12987, 13323, 8, 38. Уж 6787, 10161, 11857, 12201. Тхір 12408. Хомьяк 6605, 6. Хруці 9797, 12306. Цвіркун 338, 12204, 13831. Черван 1526, 2611, 3290, 4906, 7232, 9461, 12245, 829, 13352. Черпаха 4075, 6464, 7503, 8953, 11000. Шершень 3551. Щеня 7326, 8608, 9186. Ясочка 8437, 8, 11735.

Жіть (8122—7), 2065, 440, 5235, 908, 6696, 7, 7094, 101, 80, 248, 504, 8243—8, 57—78, 9892—5, 13914—6.

Журба (2259—92), 45, 602, 777, 2424—7, 3740, 5338, 852, 6206, 7, 465, 7866, 11160, 12730, 44, 13499.

Забубоні (253—318), 456, 576, 909, 2133, 4, 48, 666, 74, 852, 3382, 4091, 111, 35, 560—7, 917, 5082, 6244, 714, 7370, 1, 429, 30, 769, 8225, 8, 353—413, 747, 8, 982, 9277, 8, 932, 10141, 3, 248, 9, 74, 306, 11088, 98, 311, 6, 8, 46, 55, 7, 8 64, 8, 508, 9, 49—51, 3, 5, 61, 2, 620, 8, 791, 3—8, 859, 60, 2, 72, 953, 71, 84, 12009, 21, 49, 235, 350, 419, 26, 53, 84, 577, 604, 5, 10, 21, 63, 89, 768, 812, 13383—7, 9—93, 5—428, 625, 14147, 51.

Забувов (5811—21), 259, 6286, 13741, 2.

Завязтий (3324—48), 961, 4201, 7323—6, 9699, 13593.

Завидно (4803—59), 1713, 13675—82.

В сапрѣм жьтѣ (9379—938), 558, 5845, 6, 7766, 8008, 12242, 3.

Загубив, нахидка 273, 5851, 916, 6181, 2, 7290, 853, 11078, 9, 12749, 13392.

Заклад (12593—9), 1629, 14062.

Заливо 263, 91, 2726, 8, 5927, 10272, 13863.

Замашний (8571—99), 5408, 6348, 7358, 60—2, 9165, 13949—51.

Залис (10662—8), 1921, 45, 5242, 93, 813, 7, 6066, 7383, 675, 882, 12437, 13829.

Заріать, кисим голова (11125—7), 3945, 4186, 9—92, 323, 506, 794, 5290, 6791, 7467, 8249, 14081.

Звіда (3510—32), 2669, 6461, 7216, 9510, 28, 38, 9, 11452, 71, 3, 911, 2, 12455, 541, 864, 13411, 595, 6.

Здоровья (8128—48), 4924, 11464, 608, 13, 4, 847—52, 13917.

Земля 284, 329, 48, 401, 8, 564, 2077, 80, 1, 247, 937, 3775, 94—6, 4561, 2, 850, 6747, 61, 856, 7928, 8329, 10980, 11364, 741.

Вілля 455, 3550, 947, 6243, 7144—6, 491, 8212, 51, 8, 423, 4, 9831.

Вадилла 8120. Бурьян. 9181, 10413, 12541. Барвінок 8462, 14137. Бядряч 7405. Пилина 1851, 2, 10678. Висюга 6322, 12957. Вудли 5995. Вех 10242. Глодяк 6384. Кійло 9307. Кропляк 3362, 824, 5, 8182, 429, 820, 9307, 13231, 481, 653. Лобода 7509, 37, 8957, 13489. Лопух 5897, 10273, 11185. Муріг 13157. Мьята 278, 13154. Очерет 4156, 6423, 8381, 12532. Осояк 12532. Пульня 276, 1388, 12404. Репьях 2744, 4010. Рогоз 546. Рожа 8429, 36, 13961. Рута 13156. Раст 331, 4914, 8, 6531, 8228. Сон 332. Тирлич 245, 6. Тоя и одоляк 8404. Хмілька 13070. Хміль 4139, 10412. Чорнобриді 6411. Шемляк 14137. Щавель 14137.

Зла личина 2888.

Заледник 2880.

Залдіні 844, 1450, 536—8, 79, 610, 2184, 537, 746, 3659, 868, 4757, 5073, 349, 9807, 59, 10409, 836, 936, 13000.

Залодій (11054—124), 174, 250, 566, 749, 810—7, 2250, 671, 3066, 869, 941, 5003, 291, 860, 946, 6095, 183, 225, 626, 764, 813, 4, 7030, 137, 58, 237, 115, 957, 8, 8077, 105, 624, 85, 9671—82, 5—8, 806, 977, 10134, 304, 728, 942, 11224, 12100, 2, 3, 777, 824, 5, 31, 13585, 615.

Знаші люде (9481—7), 2887, 8.

Золото 209, 408, 563, 728, 1394, 445, 2103, 624, 3136, 4434, 46, 7, 5945, 6261, 840, 7081, 287, 393, 8538, 946, 9241, 80, 462, 7, 10145, 821, 11214, 445, 636, 923, 12187, 405, 6, 765, 13319, 574, 687, 863, 14058.

Игавка 365—9, 11609—12, 13390.

Ідам 12225.

Іадуя 3766, 4609.

Камінь 410, 819, 20, 1097, 878, 95, 951, 3299, 433, 835, 4134, 467, 689, 712, 7206, 8357, 10357, 844, 84, 11332, 12058.

Каня 2768, 70, 13543.

Калость (3117—22), 2356, 13580.

Карты (12589—92), 1007, 767, 3290, 5597, 6596, 13193, 551.

Калття (2236—51), 2621, 3898—910, 4477.

Клопіт (10038—87), 543, 2054, 62, 118, 215, 23, 3189, 6508, 9, 670, 7242, 8, 11758, 13649, 14005—7.

Князь 946, 1596, 677, 4500, 9118, 9, 12778.

Кован (763—98), 1, 630, 72—4, 701, 52, 835, 46, 67, 1319, 54, 492, 723, 4, 885, 2403, 4, 6, 3927, 43, 4197, 9, 262, 4, 97, 607, 868—72, 956, 5068, 170, 269, 340, 913, 29, 6291, 328, 655, 7235, 91, 576, 746, 8083, 465, 734, 5, 61, 70, 8, 9, 9009, 434, 778, 9, 10339, 11028, 114, 82, 238, 99, 659, 730, 966, 12166, 276, 92, 390, 512, 32, 13237, 84, 363, 91, 699, 958, 69, 14027.

Колір.

Вілий и чорний 261, 4380—5, 8413, 26, 7, 441, 526—35, 11206, 12914, 13147—9, 52, 557, 824.

Відий 9124. Жовтий 13156. Зелений 8523, 13156, 7. Зузулястий 13022, 821. Рудий 8524—6, 740. Рибий 7951, 8412, 520—2. Тричі-рибський 13161. Синій 4009, 12521, 39, 13153, 4. Сірний 8413. Строкатий 611. Червоный 5411, 6497, 8056, 413, 32, 3, 6, 585, 9124, 13158, 9. Шурний-бурний 13160. Шарий 12149.

Колда 342, 4, 512, 1541, 2132, 4580, 5568, 10646, 772, 12923, 13068, 819.

Кохайтєся (8726—85), 245, 6, 784, 1199, 2274, 4479, 979, 7851, 9475, 11172, 12509, 63, 605, 744, 13956.

Король 679, 1007, 4337, 6257, 8, 864, 7, 7908, 8461, 640, 13852.

- Кривда (2293—302), 4047, 6702.
- Кум (3492—501), 283, 566, 1061, 594, 2042, 305, 10, 820, 37, 982, 4159, 347, 716, 65, 880, 980, 5057, 8, 65, 148, 68, 273, 407, 70, 703, 830, 6387, 471, 518, 642, 898, 7001, 284, 355, 4811, 913, 41, 8054, 82, 328, 561, 801, 3, 9476, 7, 583, 713, 10183, 862, 931, 11363, 489, 513, 7, 93, 641, 822, 33, 87, 99, 967, 12006, 31, 49, 265, 618, 48, 50, 13167, 97, 293, 988, 14143.
- Кумпаній залі (5982—6001), 13755.
- Купля, продаж и л. (10493—599), 738, 42, 915, 1037, 253, 872, 972, 2601, 867, 3086, 96, 6, 4283, 622, 8—30, 5, 7, 8, 5014, 50, 159, 209, 39, 384, 504, 17, 618, 58, 861, 81, 902, 6, 124, 226, 716, 993, 7074, 5, 113, 61, 204, 30, 1, 78, 455, 618, 739, 860, 89, 90, 920, 8103, 498, 504, 9239, 375, 575, 748, 9, 10063, 231, 470 — 87, 924, 6, 42, 6, 11072, 12496, 823—5, 7, 86, 13024, 189, 416, 21, 45, 585, 683, 721, 14056—64.
- Курять и нюхать (12600—18), 317, 789, 935, 3618, 850, 960, 8, 9, 4242, 760, 6124—6, 207, 616, 7312, 606, 8095, 9302, 11641, 875, 12080, 522, 34, 787, 822, 13583, 760, 73, 14182.
- Кутя 341, 3, 5, 6, 5082, 7694, 11866, 12253, 13016, 7, 415, 24
- Лад (6652—84), 698, 1232, 13804—6, 8.
- Ладан 197, 2810, 4329, 573, 688, 5105, 667, 8, 6433, 558, 7698, 700, 8222, 12967, 13184, 382, 597.
- Лайла (3533—807), 322, 3341—7, 674, 4021, 2, 81, 2, 120—5, 584, 90—7, 5686, 717, 6720, 7253—6, 614, 22, 879, 916, 8713, 4, 9162, 540—3, 10202, 351, 629—31, 923, 55, 11120, 1, 645—7, 12652, 854, 13171, 597—634, 14065.
- Ласка 4487, 8, 98, 765, 8—70, 7622, 10702.
- Ласоті 5674, 10486, 12432.
- Ледашо (2954—68), 904, 1962, 2050, 2, 862, 4, 5, 70, 3227, 9, 871, 3, 5, 88, 94, 4451, 7100, 592, 951, 2, 6, 9—61, 4, 9, 70, 2, 3, 5, 6, 83—7, 9—91, 8—8007, 877, 908, 10841, 11494, 12552, 13558, 9.
- Легко (7717—25), 2181, 3, 5—9, 7406, 13878—81.
- Ливень 3739, 13512.
- Лиха тварь 2866, 5109, 13555.
- Лихий (2854—953), 87, 180—3, 381, 1962, 2362, 3230—2, 889, 5412, 871, 983, 6175, 7070, 82, 347, 542, 957, 83, 6, 7, 8239, 9556, 11604, 13193, 452, 546, 50—7.
- Лихо (1954—2151), 705, 1015, 834, 2183, 390, 421 — 3, 30, 3281, 655', 6, 954, 4944, 5, 8022, 3, 41, 5 — 53, 9554, 786, 7, 805, 11682, 731, 12506, 13500, 1, 18—20, 4—6.
- Лихою годиною (7726—36), 1380, 2028, 10930, 13882—4.
- Лікарь (8339—52), 2584, 5249, 8069, 251, 13402, 927, 8, 33.
- Лінійний (10839 — 11028), 349, 607, 1682, 3, 891, 4672, 5178, 284, 480, 919, 6663, 7062, 356, 8115, 51, 10388, 12184, 6, 14071—5.
- Лічба 17, 105, 242, 64, 6, 86, 9, 93, 5, 9, 300, 25, 6, 31, 2, 71, 779, 901, 7, 86, 1251, 3, 70, 8, 538, 738, 941, 2165, 82, 4, 91, 326, 625, 55, 70, 712, 3, 808, 940, 3260, 4, 342 — 6, 97, 437, 529, 614, 5, 42, 732, 3, 52, 3, 64, 7, 891, 907, 4166, 258, 77, 348, 62, 3, 462, 651, 759, 925, 5107, 36, 7, 211, 29, 301, 445, 516, 8, 9, 26, 673, 85, 902, 54, 6178, 9, 212, 54, 436, 64, 8, 70—4, 624, 710, 21, 58, 9, 7016, 358, 465, 8, 651—3, 89, 8019, 74, 132, 7, 332, 418—22, 4, 500, 21, 6, 805, 9023, 57, 68, 78, 85, 6, 318, 9, 21, 52, 511, 2, 889, 989, 10167, 9, 90, 397, 595, 745, 936, 91, 11129, 30, 306, 461, 524, 7—35, 12564, 780, 13000, 3.
- Луван 4320.
- Лунь 1988, 3738.
- Люде 34, 49, 54, 71, 82—4, 94, 8—100, 70, 94, 396, 8—400, 1992 — 2000, 9, 350, 61 — 6, 3321, 4035, 725, 6853, 4, 7806, 946, 8, 9, 8260, 1, 79, 11128, 30, 503, 13429.
- Лут 13946.
- Лють 3737.
- Лях (856 — 84), 664, 7, 8, 70, 3, 789, 96, 855, 906, 1069, 308, 854, 2128, 622, 3104, 573, 4211, 353, 5170, 405, 553, 6626, 758, 7334, 5, 851, 8098, 9, 104 — 8, 731, 805, 10185, 736, 11005, 28, 227, 624, 12157, 61, 510, 13304, 456, 808, 14107.
- Манастир 206, 3021, 89, 4536, 7, 733, 9430, 605, 11004, 12444.
- Мандрівочка (11029—53), 1884, 936—43, 2110, 7238, 76, 8294, 14076—9.
- Маяя (?) 13618, 9.
- Мара 2811, 5154, 5, 7213, 9463, 11277, 345, 921.
- Марасуда 6648.
- Марнотравць (10814—38), 4754—7, 9117, 11715, 6, 13488, 973.
- Марсво 8058, 9, 5245, 13431.
- Мішба (10600—10), 723, 8020, 12800, 1.
- Міра (10611—4), 5863, 7069, 287, 328, 10588.
- Місто и село (10470—92), 2586, 745, 6269, 308, 873, 6 — 8, 7648, 50, 947, 9, 50, 97, 10547, 62, 11144, 70, 252, 12143, 391.
- Місяць (календар) (412—529), 261, 2, 323, 4, 91, 1582, 2136, 478, 5204, 344, 491, 2, 631, 4, 6100, 321, 7697, 796, 852, 907, 8186, 407, 13, 654, 747, 10256, 636, 859, 12855, 13097, 147, 415, 18, 22, 32, 619, 795.
- Мішн (10299—301), 2609, 3130, 4897, 8, 966, 5596, 7132, 8, 89, 94, 761, 899, 8179, 938, 9267, 743, 10446, 7, 913, 11359, 884, 12015, 6, 155, 82, 853, 80, 96, 980, 4, 5, 92, 3, 13216, 510, 884, 92, 6, 14017.
- Мое (9697—745).
- Модитва (140—61), 51, 65, 6, 8—70, 85, 7, 269, 72, 793, 859, 1137, 2267, 600, 806, 971, 3467, 8, 4572, 691, 4801, 5497, 524, 872, 6188, 576, 622, 8081, 9143, 283, 373, 11478—80, 727, 9, 12832, 962, 13376, 709.
- Молоде и старе (8638—725), 58, 138, 61, 345, 61, 76, 523, 63, 4, 782, 1038, 681, 2217, 771, 3222, 5013, 220, 40, 424, 645, 91, 710, 8, 84, 8—91, 925, 35, 73, 7, 8, 6005—9, 3, 107, 57, 642, 846, 50, 1, 905, 6, 32, 7083, 95, 248, 62—5, 321, 2, 53, 507, 15, 6, 25, 774, 8078, 9, 84, 5, 117, 431, 586, 7, 600 — 2, 5 — 7, 729, 886, 919, 9248, 9, 57, 423, 10058, 693, 11174, 552, 12220, 529, 45—7, 65, 817, 28, 13020, 1, 86—8, 90, 267, 620, 724, 952—5.
- Море, річка и д. 18, 145, 395, 1048, 455, 597, 982, 2078, 9, 235, 417, 4754, 5167, 205, 10, 66, 574, 682, 836, 57, 6041, 163, 685, 9, 711, 7098, 157, 368, 456, 9, 545, 679, 706, 8013, 58, 125, 269, 84, 361, 9357, 73, 791, 996, 10472, 573, 753, 4, 958, 63, 4, 80, 11360, 9, 483, 12844, 13179, 372, 91, 430, 722, 73, 14121.
- Морожа 3741, 7842, 3, 12921.

Мосналь (799—855), 669, 726, 96, 973—7, 1744, 2512, 748, 94, 926, 7, 98, 3170, 265, 414, 32, 536, 771, 4012, 5006, 229, 342, 515, 632, 6019, 52, 595, 921, 36, 7030, 302, 8726, 800, 9254, 8, 71, 2, 4, 10036, 11988, 12353, 402, 31, 825, 13456, 559, 77, 710, 851, 74, 14146, 75, 9.

Мушки, раба (1251—324), 880—3, 1142, 4—6, 69, 74, 5, 84, 9—93, 235, 372, 2378, 538, 5180, 440, 879, 6074, 7048, 51, 416, 951, 9074, 83, 106, 9440, 12157, 525, 688, 739, 13214, 42, 473, 6, 7.

Мушки (12465—75), 1885, 2590, 623, 719, 965, 84, 9, 3996, 4373, 628, 9, 752, 3, 5092, 326, 736, 876, 6300, 544, 5, 61, 7077, 130, 495, 809, 91, 966, 9234, 594, 766, 10076, 321, 857, 11052, 907, 95, 12483, 500, 1, 18—20, 42, 707, 13596, 706.

Надія 63—7, 1787.

Надія добра (4860—903), 778, 1243, 5163—6, 74, 7235, 13683.

Надія дурна (5607—82), 157, 8, 234, 2899, 921, 2670, 3074, 4026, 625—8, 79, 5237, 41, 6291, 13518, 734, 5.

Найин, служба (10311—406), 146, 921, 56, 2140, 3879, 4494, 5186, 210, 349, 59, 417, 31, 2, 780, 6202, 7614, 44, 974, 8012, 104, 7, 13, 9866, 10685, 851, 11167, 12675, 724, 13484, 867, 988, 14050—4.

Напасть (1757—63), 60, 152, 847, 908, 1084, 2094, 298, 9804, 10378, 10902.

Напрасниці 88, 2793, 5, 6, 804, 5, 4038—40, 2—71, 5320, 7353, 428, 65—8.

Наровнстий (2672—5), 2696—8.

Наука (6002—105), 414, 5235, 693—6, 829, 914, 25, 79, 80, 6106, 17, 8, 272, 540, 613, 824, 929, 67, 7035, 87, 94—6, 184, 383, 7908, 8792, 9209, 10, 11063, 673, 778, 12104, 904, 5, 13095, 637, 9, 757—60.

Наш брат (9429—36), 13992.

Небо 73, 147, 270, 394, 5, 4813, 927, 5193, 705, 6854, 7083, 928, 12024, 439.

Блискавка 336, 474, 563, 6. Грім 336, 474, 562—5, 576, 1965, 3772, 4214, 7214, 6, 13402. День 430, 501, 4, 13, 55, 613, 781, 3672, 3, 7787, 8, 91, 2, 8372, 40919, 20, 12914. Зорі 567, 636, 3634, 4562, 5422, 705, 6613, 28, 7765, 8193, 372, 428, 520, 9463, 11869, 12902, 13325, 415, 775. Місяць 237, 267—9, 300, 592, 5, 6, 780, 1, 2288, 931, 5191, 364, 422, 8372, 572, 10060, 11869, 12636, 13142, 333. Ніч 504, 5, 77, 86—94, 5896, 7783, 6, 9, 8055, 10919, 29, 11122, 295, 339, 40, 745. Ганок 597. Світ 4563, 928, 9, 5318, 529, 7783, 4, 5, 98. Сонце 236, 334, 5, 7, 568, 70, 1, 98, 600, 18, 9, 998, 2288, 3152, 655—7, 9, 770, 4563, 886—8, 5190, 493, 4, 554, 679, 6513, 760; 83, 880, 8372, 10057, 13143, 4, 629. Хмарн 335, 475, 567—71, 2096, 8, 498, 3372, 772, 4138, 7672, 12890, 13875.

Невмосне, мордувця (1323—66), 1962, 76, 2788—92, 9, 999, 3004, 972, 4318, 5743, 7044, 90, 12666, 13581—4.

Недбалиця (10775—97), 7062, 336, 9118, 10259, 13850.

Недіал (530—43), 747, 2148, 319, 712, 3611, 951, 4524, 893, 902, 83, 5088, 202, 331, 2, 929, 30, 6444, 536, 656, 751, 834, 7035, 229, 42, 907, 8096, 195, 544, 878, 9985, 10531, 708, 11132, 364, 629, 800, 93, 13188, 273, 99, 457, 14137.

Не знавця (6510—83), 2043, 5448, 6056—65, 75, 85, 10782, 95, 13776, 7, 803.

Незнай 106, 7.

Не люблю (5075—153), 1046, 2466, 7, 3257, 8, 395, 6, 933, 4534, 5021, 2, 7335, 563, 614, 9409, 11015, 12743, 84, 13542, 694, 728—30.

Нема 1914, 7—53, 5652, 7619—21, 13503, 9—17.

Нема без вади (2446—56), 7440, 997, 9342, 3, 13531.

Неоднакове (7917—50), 987, 9—1010, 685, 90—9, 12541, 13907, 12.

Не пайдить (1764—847), 988, 1046—8, 700, 2035—7, 12788, 13383, 487, 500—7.

Неправий (7022—32), 176, 2671.

Не розбереш (7033—41), 7425—7.

Не страшно (4214—95), 2434, 5, 642, 4114, 5004, 313, 516—20, 7259, 12105, 726, 13644, 5.

Нещастя (1739—50), 1493, 592, 715, 989, 3373, 8317, 8, 9321, 70.

Німець (940—4), 670, 758, 2826, 5137, 6048, 8108, 9250, 81, 926, 13048, 458, 62, 562, 813.

Войно 12891. Велетні 659, 5826, 7, 13945. Вірмен 12500. Волошин 8554. Грех 256, 735, 4681, 12326.

Гуцу 4694, 12849. Єгипецький 2901, 2. Комаїя 4771, 5633, 8590. Латин 11143. Литвин 258, 662,

743—8, 3005, 598, 4123, 5012, 3, 6459, 8581, 12017, 425, 616, 13063, 14173. Мааур 3065, 12531. Мурин

6154. Нагаєць 1497, 6352. Обрі 1874. Орап 8528. Орда 2780, 7320, 680, 12000. Песиголовець 4081.

Радимичане 660. Рахмане 128, 299, 5634. Татаре 335, 7, 9, 4361, 469, 5224, 6091, 352, 934, 9442, 11896,

12425, 736, 13391. Турян 2, 769, 1522, 6228, 772, 8108, 9281, 13547, 694, 760. Хан 5635. Храпуца

12836. Череський 8589. Чехи 13808. Швед 1796, 14083. Ядринга 8507. Яничаре 9246.

Новинна (7802—10), 2680—2, 5048, 6713, 4, 7021.

Ночни 3578.

Нужда 44, 1559, 69, 989, 3657, 8, 8920, 9476—9, 772, 4, 6, 7, 8, 806, 14000.

Нужа 769, 1889—62, 2461, 96, 502, 743, 895, 3118, 259, 4839, 5991, 6615, 884, 7224, 410, 8953, 9341, 683, 847, 96, 10026, 425, 836, 11071, 883, 12077, 504, 11, 646, 7117, 13490.

Обіцання 19, 1228—30, 4514—26, 6867, 7294—8, 348, 423, 670, 10670—7.

Одежа (11128—248), 257, 8, 85, 94, 327, 428, 58, 65, 8, 84, 5, 530, 60, 1, 620, 6, 43, 8, 786, 951, 61, 1041, 127, 263, 97, 414, 68, 527—32, 45, 60, 96, 612, 3, 5, 75, 719, 869, 2036, 7, 283, 372, 534, 5, 78, 95, 839, 40, 3382, 705, 941, 50, 4342, 517, 874, 912, 5070, 1, 93, 174, 5, 226, 7, 322, 41, 55, 444, 71, 2, 547, 713, 825, 911, 2, 6069, 234, 41, 3, 329, 90, 1, 418, 32, 537, 627, 47, 826—8, 81, 2, 988, 7026, 62, 3, 114, 86, 7, 224, 42, 4, 302, 13, 34, 50, 552, 15, 6, 41, 58, 62, 4, 664, 913, 21, 77, 8038, 106, 10, 1, 4, 21, 399, 407, 510, 663, 709, 9023, 485, 259, 77, 9, 364, 644, 727—9, 94, 802, 10567, 609, 700, 1, 21, 851, 11039, 64, 621, 719—21, 12186, 7, 410, 1, 69, 80, 5, 502, 14, 21, 3, 6, 8, 35, 9, 51, 7, 9, 833, 922, 30, 13052, 159, 66, 334, 55, 84, 5, 408, 20, 32, 708, 850, 14082, 3.

Од лєду до лєду (погода, рік) (544—656), 236, 7, 64, 5, 90, 308—10, 32—7, 41, 412, 3, 5, 7, 22, 4, 6, 31, 8, 43—7, 9, 58, 65, 7—70, 473—5, 84, 5, 90, 502, 6—8, 16—21, 2647, 4003, 293, 562, 9, 683, 5082, 100, 271, 336, 569, 70, 662, 79, 884, 917—20, 6462, 515, 937, 7214, 6, 9, 34, 69, 70, 709, 17, 63, 77, 90, 8456, 613, 4, 10060, 155, 76, 551,

908, 88, 11034, 5, 136, 59, 380, 608, 802, 946, 12133, 8, 414, 40, 51, 782, 848, 13147, 64, 389, 401—3, 12, 33—8 509, 43, 14015.

Однакові (7951—8124), 875, 1050, 194, 6, 226, 63, 6, 424, 32, 63, 9, 77, 566, 84—90, 689, 729, 54, 2209—12, 336, 7, 60, 441, 667, 919, 39, 3870, 4142—58, 268, 9, 77, 529, 36, 7, 872, 933, 5908, 9, 6167, 425, 6, 594, 619, 63, 7106—51, 460, 8688—91, 703, 867, 9009, 14, 23, 4, 33, 7, 67, 227, 303—6, 22, 3, 622, 11476, 9, 80, 657, 786, 7, 900, 12534, 13908—13.

Охайність (11249—85), 5476, 7, 9, 6649, 50, 68, 8510, 10791, 11188, 13784, 805.

Пан (1129—250), 226, 46, 52, 66, 9, 482, 641, 89, 821, 917, 51, 2, 3, 65, 1005, 30, 40, 127, 255, 6, 8—67, 75 — 7, 80—4, 90, 1, 5, 6, 9, 302—5, 11, 3, 7, 20, 1, 72, 615, 88, 704, 68, 967, 2069, 352, 481, 4, 5, 7, 8, 530, 50, 930, 1, 3324, 405, 87, 94, 902, 4265, 446, 516, 7, 622, 45, 730, 808, 5096, 165, 92, 386, 419, 40, 519, 35, 71, 769, 879, 6167, 468, 571, 661, 7113, 4, 334, 5, 41, 416, 510, 26, 8009, 65, 7, 71, 3, 4, 7, 86, 92, 121, 404, 27, 49, 886, 904, 81, 9250 74, 440, 724, 80, 1, 94, 902, 72, 10000, 81, 193, 254, 6, 397, 739, 40, 11119, 32, 50, 72, 9, 80, 248, 60, 330, 440, 84, 659, 712, 86, 12066, 268, 368, 88, 502, 10, 27, 70, 8, 633, 786, 814, 52, 964, 5, 13053, 121, 369, 458, 61, 72 — 7, 559, 70, 14050, 107, 50.

Паска 168, 281, 349, 510, 93, 1798, 2045, 390, 619, 3246, 4530, 5018, 200, 1, 7280, 897, 8655, 894, 12606.

Пекло (199—201), 242, 3, 1873, 2083, 509, 766, 900, 40, 3137, 9, 40, 4258, 5098, 599, 6176, 9545, 11804, 12635, 13579, 684, 14041.

Пена (2782—826), 2297, 6727, 7463, 13545, 6.

Перебір 4614—20, 12160—83; 227, 8.

Перевінь (1848—70), 988, 1555—8, 60—2, 899, 4080, 13508—11.

Перехрестя 251, 5, 2248, 3694, 799, 5104, 7918, 8059, 372, 12898.

Пять воду (12416—30), 2414, 4478, 605, 5233, 4, 6488, 617, 7226, 9581, 11467, 12751—4, 13410, 14127.

Підняв уші (4913—31), 988, 4462, 6113.

Піст (126—31), 109 — 13, 5, 6, 9, 34, 5, 7, 90, 529, 32 — 7, 40, 1, 2118, 3202, 583, 895, 5088, 332, 695, 6410, 7229, 8096, 108, 882, 11479, 547, 12350, 14375, 616.

Плашита 281, 7370, 769.

Плач (2367—400), 141, 538, 2193, 1410, 4111, 3, 5853, 8796, 9270, 788, 12453, 6, 661—3, 91, 13378, 417, 527 — 9, 640.

Плітки (6980—7021), 1997, 3511, 4452, 5323, 6720, 36, 7375, 723, 4, 803—8, 8959, 60, 9128, 583 — 7, 9, 90, 7, 9—602, 10356, 13818.

Плохий (3233 — 74), 1962, 3028 — 34, 304, 5, 4075 — 9, 128 — 37, 859, 963 — 70, 10204; 5, 12623 — 6, 764, 13590, 1.

Погоно (7524—660), 4704, 7082, 9203, 13857—68.

Потай (5936—81), 1103—26, 2420—3, 3584, 5, 10949, 50, 12748, 9, 61, 854, 13094—6, 754, 8.

Потороча 8502.

Правда (6685—792), 692, 3, 798, 2248, 578, 3027, 4060—71, 6128—30, 795, 804, 9, 16, 7433—7, 41, 8241, 9362, 10338, 56, 11678, 12458—60, 2, 13115, 472, 810—7.

Праця (9982—10037), 65, 8—70, 2, 213, 542, 3, 51, 80—2, 1570, 750, 2567, 5302, 59, 602—5, 7162, 81—203, 5—12, 315, 48, 8927, 9316, 10180, 362—73, 7, 581, 853, 11014—18, 12124, 5, 478, 844, 76, 14003.

Прблуток (9834—78), 3115, 6, 7204, 14001, 155.

Првник (9563—8), 2872, 6001, 13996.

Пригода (1751—6), 3908, 5839, 9528, 793, 906, 11858, 12693, 13210, 496.

Привіталь (9511—44), 358, 2308, 9, 8097, 101, 13995.

Приклад (6106—9), 5877, 10807.

Природу тяжко одмінити (3208—32), 235, 2645, 941—5, 13589.

Причина (7103—220), 5151, 3, 854—8, 7101, 2, 13837—9.

Прислів'я (13101—32), 5213, 8362—78, 82, 13101, 14192.

Кавка 2047, 532, 6922, 7715, 876, 12460, 1, 13116, 25, 309. Приказка 6719, 7877. Бмалця 12461. Пословиця 11985. Загадка 13055. Приповідка, приповідка 8736, 12462.—Андрій 2837, 12702, 6, 962. Андрушко 5289, 12000. Англія 930, 4997, 7716, 935, 12704. Борис 10975, 13016. Варвара 3929. Василь 4307, 5643, 6068, 9142, 346, 13989. Векла 10889. Веремій 3428, 583, 9582. Вівадя 6439. Гаврилко 5513, 6411. Гаврило 8044, 12705. Галя 5503. Галонька 2657. Ганна 5368, 86, 7336, 12615, 13187, 257. Гандя 2752, 72, 7850. Ганка, Гануса 1, 399, 439, 7850, 8562, 9579, 11658, 13368, 506, 14075. Галон 7032. Гарасько 13987. Гарасми 12704. Гася 4789. Гнат 5736, 13836. Грина 8892. Гринь 8563. Гринько, Грицько, Григорій, Гришко 1001, 11, 49, 523, 2119, 405, 2595, 787, 4328, 731, 5544, 6222, 7059, 611, 893, 7, 906, 8558, 861, 10340, 805, 11274, 419, 12535, 8, 961, 2. Данило 4778, 8043, 12795. Давид 6314. Демид 8028, 953. Дем'ян 12541. Донес 1650, 6399, 12613, 14156. Дмитро 3068. Дорош 12789. Євдоким 12548, 9. Ёвхим 2787, 929, 9346, 13987, 9. Ёсип 3928. Захарко 6557, 12966. Іван 1005, 30, 262, 3, 5003, 519, 736, 6008, 312, 877, 7058, 676, 8768, 9065, 12528, 13132, 369. Іванець 10080, 13132. Іванко 3249, 12693, 13264. Інься 4335, 6008, 7938, 9822, 12648, 12053. Івахно 7351. Ілляха 4011. Каленик 7906, 10059, 11987. Карпо 6073, 9024. Касян 11418. Катерина 8830, 12526, 41. Катря 4293, 12490. Квілина 3295. Кирило 9570, 12705, Кіндрат 12706. Клім 5545, 12707, 14157. Кузьма, Кузьма 2038, 3255, 643, 4027, 727, 5617, 6537, 7667, 8028, 13686. Куляни 13297. Курп'ян 13170. Лааварь 14158. Ленко 3903, 5511, 12002, 12488. Лесов 10766. Лесь 1540. Лесня 5185, 9966. Лесько 8822. Луця, Луцька 12285. Магда 10792. Макар 2121, 2. Максим 13237, 14159. Маринна, Марина 5013, 4, 7523, 9045. Марко 1170, 3140, 518, 6461, 11664, 12710, 13024. Мартія 6315, 11999, 12193, 14160. Маруся 4977, 8, 7482, 11261, 548, 12554, 13104, 940. Маруха #011. Марушка 6381, 7732, 11341, 987. Матвійко, Матвій 2376, 6564, 11411, 12162, 668. Мадько 11664, 12216. Машита 2120, 4019, 5276, 565, 6554, 7093, 12659, 711, 14005. Микола 5565, 6291, 8327, 12709. Мляна 12708, 835. Мись 3518. Мит'яна 1048. Михайло, Михайло 5289, 8413, 10853, 11725. Мотря 6918. Мусій 12553, 836. Муша 12286. Настя 1073, 660, 6439, 647, 79, 9065. Наум 11833, 12712. Пшкп 10345, 11321. Пшкпир 10971. Овдій 14100. Одарка 14180. Олександр 14181. Олександр 2058. Олена 5351,

6416, 7502. Олеса 5286. Олесь 12723. Омельно 1650, 4911, 6227, 674. Опанас 2542, 5772, 9105, 12526, 74, 713, 834. Оршика 5459, 13529. Остап 12661. Павло 7935, 12840. Памько 5459, 6320, 2, 419, 625, 894, 11068, 172. Параса 1011, 4770, 977, 5285, 733, 9471, 2, 13277, 987. Пархим 1012, 709, 6315, 13318. Пелора 6351. Петро 3931, 5158, 926, 6076, 7904, 12501, 962, 3, 95. Пилип 2693, 752, 12714. Присьма 6439. Прокип 8034. Роман 12533, 13470. Самка 1734, 3139, 945, 4332, 4720, 996, 5731, 65, 7112, 562, 980, 8009, 9429, 11918, 79, 12509, 681, 716, 929, 64, 14175. Саміао 9579, 80. Свирид 6314, 13026. Солоха 1770, 2627, 13222. Семен 4000, 932, 11462, 3, 12715. Сидір 4018, 6883, 7903, 9059, 12813. Супрунада 6316. Тарас 1943. 6674, 8559, 60, 11046. Таца 5508. Темка 10889. Тера 2701. Тереса 552. Терешко 6418, 12669. Тиміш 12717. Тит 10853, 11725. Титяна 4720, 5284, 7524, 12524. Тимшо 3314. Уална 1854, 4993, 11877, 13170. Уалта 10981, Уста 6625. Хведір 3014. Хведько 6240, 10976, 12003, Хвеса 5549, 9024, 12680. Хвесь 7703. Хляко 4732. Хмяка, Хмя и д. 1012, 6918, 10783, 4, 11193, 338, 439, 12548, 9, 13337, 986, 7. Хівря 5567, 6439, 588, 7905. Хома 1542, 2579, 80, 3001, 69, 255, 4062, 5159, 565, 736, 7335, 969, 9146, 474, 799, 10557, 8, 856, 973, 12550, 75. Хтодора 9478. Юрко, Юрій 3930, 7976, 12520, 718, 9, 14109. Язько 5736. Яким 7975, 8024. Яків 2661, 3530, 4726, 7111, 8024, 12720. Ярема 4062, 6285, 8945, 9474, 11362. Ярош 7555.—Андрій швець 11412. Борисиха 13017. Веладон 12980. Гайдай 12609. Гальченко 4102. Головок 42960. Дудек 10559. Забіла 13704. Забальний 10561. Иван Вражнин 188. Кастян 8121. Коваленко 9262. Комацька 12080. Костюк 10557, 14171. Кулавінський 12833. Кушна Вакуленова 11412. Лішхиха баба 13822. Лотоцький 5509. Май 7689. Малах 6452. Мархвела 5372. Муїсїна 6417. Панасиха 9105. Пендюр 12534, 13599. Пережладовський 5469. Петриха 2328. Пендюриха 12534. Понанський 6284. Потоцький 5509. Редько 13861. Романыха 12533. Самка 13131. Сасмин 8588. Сахло 7915. Севрадим 8588. Семен швець 4000. Сидоровна 11522. Синаків 6675. Тунашца 13989. Харько Магоноенко 6224, 13019. Хівря Рейдаула 13976. Хоменко 3674. Шихка 7970. Шкрєбиха баба 13976. Щокота 13627.

Провьба (4465—613), 2322, 3, 6—35, 4680, 5232, 10629, 11055, 978, 13656, 8.

Про мене (4932—5007), 4528, 97, 7512, 8926, 40, 9541—3, 12846.

Пронав (1871—953), 7621.

Прасти (10273—6), 323, 4007, 993, 6428, 7119, 20, 99, 603, 793, 817, 8130, 209, 9138, 317, 478. 963. 10053, 862, 3, 90, 12548, 607, 709, 91, 43165.

Птаця (10257—68), 379, 418, 21, 5, 523, 45, 784, 1336, 7, 950, 97, 5725, 7195, 325, 981, 8236, 761, 859, 61, 9089, 279, 425, 31, 10849, 11309, 12584—7, 716, 9, 13186, 205, 14030.

Бугай 12443. Вузько 8057, 12676. Бусель 324, 13807. Ворона, гава 436, 7, 671, 1031, 252, 4, 784, 95, 2364, 540, 9, 50, 978, 81, 8453, 4080, 5499, 613, 68, 795, 8, 880, 6041, 403, 587, 8, 764, 7007, 324, 44, 953, 9032, 9266, 424, 842, 6, 11120, 205, 361, 405, 12743, 13306, 11, 508, 759, 14028. Галка 1776, 7324, 571, 9600, 13152. Голуб 785, 7295, 8858. Голуб диний 6620. Горобець 259, 60, 437, 547, 77, 614, 5, 903, 1033, 3098, 249, 3322, 4071, 5038, 790, 6072, 565, 7017, 295, 809, 8461, 9160, 507, 10258—60, 997, 12007, 821, 69, 13311, 769, 956, 14048. Горлиця 10102. Грак 10964. Гусь 326—9, 1021, 3243, 4116, 6893, 918, 7382, 435, 8103, 531, 9083, 11228, 76, 12736, 946, 13054, 290, 347, 821, 14104. Гуся 288, 3411, 46. Жайворінок 13149. Журавель 4070, 934, 5500, 7296—8, 8623, 13201, 2, 365, 87, 8. Зоула 439, 71, 826, 5169, 515, 7363, 9088, 932, 13207, 653. Пва 10261. Иднц 2482, 836, 3375, 10268, 12764, 943. Катина 288, 1742, 3411, 8610, 12946. Качка 552, 1648, 2045, 8555, 11767, 13401. Ключка 421, 3244, 416, 5316, 10027, 957, 13424, 783, 14140. Круж 3217, 4855, 7250, 953. Клітка 1336, 7. Кули 997, 3374, 5702, 6361, 640, 7327, 965, 98, 9458, 563, 10417, 957, 14087. Күрі 321, 436, 570, 697, 1015, 74, 5, 742, 69, 843, 89—91, 2353, 589, 817, 43, 97, 3243, 9, 4016, 207, 582, 685, 724, 909, 5490, 553, 739, 40, 849, 99, 6079, 266, 305, 409, 20, 516, 918, 7534, 7, 81, 685, 962, 8412, 966, 9475, 80, 740, 1, 850, 10234, 635—7, 943, 11338, 691, 901, 12271, 834, 13223, 321, 86, 99, 406, 26, 760, 14141. Куропля 3067, 6564. Курця 2284, 3453, 4890, 7604, 8185, 13690. Ластівка 266, 309, 25, 9, 5271, 9236, 12915, 13956. Лебідь 11206. Овсянка 546. Орел 407, 999, 1032, 3, 5357, 7322, 8098, 465, 13329. Нава 2483, 540, 11612. Перепелца 10997. Півень 443, 588, 1667, 2915, 4155, 6187, 8784, 9618, 10262, 4, 12464, 838, 13702, 900, 14027. Припутень 10945. Пущия 3374, 11204, 13405. Ракша 14029. Рабець 4170, 8874, 13678. Снина 546, 616, 2062, 3213, 4070, 1, 7296, 8, 8548, 10257, 12762, 13301. Сич 2376, 5941, 7001, 811, 13067. Сова 998, 3214, 371, 6, 4008, 225, 362, 74, 813, 5486, 739, 40, 941, 6841, 39, 7001, 152, 343, 811, 927, 88, 8023, 914, 9460, 4, 10719, 12609, 779. Сома 997, 1031, 4301, 3214, 4080, 225, 374, 5904, 6612, 7152, 343, 953, 8464, 9465, 846, 10548, 11145, 12779, 80. Соловей 471, 5501, 7297, 9193, 10251, 12837. Сорока 414, 25, 1032, 795, 2115, 289, 364, 3125, 193, 5495, 512, 33, 6078, 9, 88, 585, 6, 713, 7004, 7, 8033, 396, 9059, 81, 266, 842, 6, 11205, 361, 793, 12743, 54, 80, 938, 13269, 311, 428, 89, 785, 92, 14028, 190. Тетеруха 8556, 10265. Турнот 2732. Удуд 826, 3552, 4304, 5515, 7110, 11201. Чайка 289, 5702, 10964. Чапля 4130, 934, 8622. Чечітка 13690. Чирка 6091. Шпак 6566, 7853, 13178, 712. Шуліка 13386. Щур 1353. Яйце 421, 5, 697, 1015, 843, 940, 2700, 4890, 7279, 13155, 14031. Яструб 1902, 7927. Ягіль 7337.

Руда (6110—49), 947, 3510, 6159, 72, 258, 8678, 9, 12864.

Рай 24, 200, 762, 1641, 4952, 5385, 6176, 7272, 9133, 280.

Ремесло (10407—69), 212, 2961, 5762, 848, 95, 942, 6019, 53, 179, 230, 3, 63, 313, 45, 81, 96, 555, 62, 82, 3, 798, 9, 911, 2, 54, 7338, 57, 69, 635, 807, 995, 9576, 10037, 125, 11063, 85, 12911, 13285, 311, 841.

Вердник 1026, 7. Водарь 2746, 8443, 9346, 10442—5, 11325, 12540, 13989. Бортник 7160. Гончарь 8148, 10464, 13443, 989. Гуга 14045. Коробейник 1020, 9272. Кравець 5950, 6174, 656, 7277, 564, 9267, 577, 989, 10435, 11326, 12806, 908, 13868, 14146. Кухарь 1221, 2, 10455, 13229. Коваль 499, 1858, 2277, 548, 844, 3377, 4060, 284, 5426, 854, 927, 7609, 10, 3, 27, 8517, 9574, 10431—4, 752, 835, 11325, 12590, 13650, 714, 987, 14014, 40, 5. Кушпир 10247. Лавин 5462, 10465, 11285, 706, 13295, 14038, 9. Липовник 10439. Лісничий

1867. Мазар 227, 10427—9. Мамка 8066. Медвідник 1025, 6036, 10469. Мірошник 2523, 3114, 7138, 8086, 10446, 7, 12853. Пастух 2545, 4124, 5445, 6, 7106, 200, 8070, 10107, 466—9, 12722. Рибалка 5766, 7601, 963, 99, 8000, 631, 9860, 10448—52, 12233, 768. Рішник 6598, 8561, 82, 9567. Святник 1028. Сягник 1020, 6. Тяч 2541, 4946, 7547, 10274, 436, 552, 12540, 13254. Чумак 1756, 2496, 7967, 10095, 456—68, 12500, 13571, 14104. Шалува 1587, 14174. Швець 301, 933, 2597, 750, 965, 3103, 944, 400, 60, 5517, 6124, 623, 73, 7488, 9573, 7, 10069, 70, 437—41, 836, 959, 11646, 749, 12537, 617, 894, 14055. Шпальник 1027. Шпикарь 10453, 4, 611, 11789, 90. Шорник 1028. Щетинник 9272.

Решето 138, 612, 1690, 926, 2715, 3200, 4096, 5619, 81, 778, 6198, 903, 7819, 20, 8, 8649, 10284, 785, 12217, 13775, 881.

Руба 206, 583, 775, 1633, 2145, 605, 3321, 4263, 562, 777, 872, 88, 5116, 7, 354, 7, 20, 518, 644, 761, 897, 921, 2, 6046, 318, 7157, 229, 93, 368, 459, 857, 922, 4, 8018, 739, 9027, 257, 526, 7, 840, 10148, 517, 35—7, 874, 11817, 993, 7, 12000, 69, 177, 233, 361, 2, 500, 15, 79, 941, 13347, 413, 86, 517, 848.

Карась 119, 5857, 7493, 13504, 853. Лип 3238, 85, 7523, 8469, 12511, 13872. Мелік 12250. Окунь 3330, 4157, 250, 11820. Оселедець 2593, 9852, 12121, 416. Оюн 3124, 9, 10452. Піскарь 5766. Плотичка 1107, 3071, 11664. Рак 3190, 1, 249, 997, 4157, 229, 684, 5163, 345, 492, 644, 719, 6532, 69, 77, 651, 897, 8, 7076, 601, 15, 832, 47, 910, 8018, 9799, 10970, 4, 86, 95, 11969, 12069, 359, 400, 13371, 8, 14145. Сом 1827, 8116, 12150. Тарань 13571. Чабан 13571. Щука 416, 1248, 4250, 5857.

Рід (9331—417), 239, 40, 1440, 2232, 310, 7274, 725, 977, 8, 81, 2, 94, 9978, 11573, 607, 800, 13986—9.

Баба 5475, 6319, 8112, 9387, 8, 13082. Батько (9353—7), 59, 77, 148, 678, 725, 57, 968, 1081, 215, 440, 638, 896, 986, 2045, 346, 667, 3465, 987, 9, 4293, 448, 572, 748, 828, 960, 1, 5145, 7, 54, 86, 239, 87, 473, 4, 599, 666, 6115, 427, 78, 523, 4, 33, 5, 726, 826, 45, 6, 7086—8, 136—8, 50, 236, 309, 485, 529, 80, 668, 861, 8019, 42, 238, 901, 3, 92—4, 6, 9288, 92, 300, 1, 10, 60, 8, 70—3, 5, 89, 90, 7, 10255, 378, 730, 77, 8, 854, 68, 99, 11109, 62, 975, 6, 12019, 194, 5, 410, 1, 19, 87, 8, 598, 679, 12808—10, 2, 6, 8, 20, 6, 13964, 90. Брат 2303, 6, 25, 4719, 7617, 8093, 9345—405, 710, 3, 6, 7, 12274, 706, 13102. Братова 11502. Вітчим 12748. Вуйко 12706. Дівер 5539, 7507, 13088. Дід 683, 8, 99, 6318, 9, 525, 13083. Діти (9167—283), 215, 67, 79, 80, 3, 94, 5, 557, 2296, 432, 919, 4481, 563, 7, 8, 5300, 61, 426, 33, 575, 909, 6006, 667, 9, 750, 7135, 6, 50, 1, 408, 917, 68, 8062, 3, 92, 109, 9096, 133, 336, 56, 10027, 378, 967, 11508, 620—2, 75, 980, 12000, 143, 81, 251, 305, 433, 576, 7, 776, 838, 13494, 975—81. Дочка (9311—30), 1738, 2569, 70, 9177, 10778, 855, 11172, 987, 12554, 615, 13984. Дядина 7479, 529, 614, 9392. Дядько 59, 850, 2331, 3631, 6684, 7505, 29, 614, 8798, 9389—91, 11223, 12612, 706, 97, 13081. Зять 4910, 5611, 9092, 394, 406—14, 13989. Мати (9358—76) 676, 8, 701, 2, 57, 1215, 440, 2040, 569, 70, 9987, 9, 4293, 572, 960, 2, 5154, 386, 474, 666, 6847, 7087, 8, 151, 241, 9026, 7, 92, 224—8, 94, 310, 22, 3, 70—3, 5, 8, 80, 6, 9, 97, 584, 10691, 11070, 162, 975, 81, 99, 12410, 1, 84, 554, 615, 817, 22, 13984, 91. Малюха 619, 2041, 5731, 9377—386. Невістка 2820, 3901, 4293, 6899, 7021, 9394, 12163, 13395, 805. Онучи 683, 99, 7095, 9666, 10861, 11595. Пасноч 9377. Предки 683, 7, 8, 99, 4203, 7239, 886, 13085. Сват 2303, 6, 7, 4719, 7453, 617, 9713, 4, 6, 12043, 651, 706, 800. Сваха 3134, 8965, 13988. Свекор 10967. Свекруха 8996. Сестра 7995, 8093, 9395, 7, 404, 5, 511, 12274, 13103. Син (9284—310), 5684, 7137, 8, 292, 8101, 9092, 326—30, 419, 12598, 729, 816, 13982, 3. Сім'я 2448, 13994. Стригна-пийна 9394. Тесть 9409, 17. Теща 2852, 3160, 4910, 5611, 9363, 415, 6, 11324, 953. Тітка 1902, 7505, 614, 8016, 9389, 92, 3, 11030, 12111, 398, 13061, 989. Чоловік жінки (9019—166), 251, 523, 1196, 289, 406, 2702, 3, 813—5, 9, 22, 3473, 880, 1, 988, 4291, 751—3, 904, 65, 9, 5062, 7, 230, 460, 1, 638, 9, 42, 76, 7, 731, 68, 914, 6425, 6, 67, 8, 534, 7000, 135, 292, 888, 969, 70, 2, 94, 8091—5, 113, 7, 133, 327—38, 490, 852, 63, 4, 9863, 10110, 822, 6, 59, 11523, 722, 837, 980, 4, 12435, 83, 536, 51, 6, 602, 711, 812, 26, 13070, 358, 9, 932, 66—74. Шурин 9409.

Річ (12856—13100), 301, 1103—26, 2582, 641, 3346, 7, 4565, 5091, 6165, 94—6, 280, 1, 405, 506, 33, 4, 7011, 7, 29, 247, 348, 481, 8558—63, 9079—87, 973, 11012, 383, 415, 47, 87, 825, 6, 635, 756, 858, 905, 85, 6, 9, 13268, 464, 14187—91.

Річ на двоє (12843—55), 1526, 3290, 4570, 6188, 627, 34—6, 40, 4, 7526, 8141, 10345, 486, 7, 11168, 234, 320 1, 8, 697, 12032, 95, 149, 50, 2—4, 239, 63, 756—9, 816, 35, 6, 13517, 14185, 6.

Родина (9418—28), 708, 50, 9112, 10219.

Розвалялка (6584—651), 5480, 6337—9, 7985, 10924, 13778—82, 802, 950, 1.

Розмишлять (5828—916), 3870, 85—7, 4132, 41865, 13743—52.

Розум (5683—703), 64, 141, 1053, 5, 5218, 607, 961—3, 6037—9, 155, 71, 6—9, 82, 5, 6, 214, 81, 499—503, 7264, 315, 939, 40, 8476, 677, 9290, 10470, 11468, 653, 12241, 590, 860, 1, 13197, 200, 373, 942.

Росіш (1718—24), 10815, 23, 12503, 13499.

Роспука (8786—844), 749, 975, 1066, 2472, 4446—8, 5134, 301, 40, 8567, 936, 7215, 479, 8493, 693—9, 9017, 8, 122, 10351, 982, 12525, 13447, 657, 874, 959, 60, 14004, 80.

Ручища, вірять 6821—30, 2, 78, 80, 7803, 8091, 2, 4, 5, 101, 2, 9069, 70, 521—3, 10235, 6, 661, 12875, 13747.

Сам (10678—82), 11963.

Сам винен (7042—102), 88, 124, 866, 2791, 4119, 8780.

Свинякувате (2827—53), 1000, 36, 7, 4834—7, 9, 41, 2, 11623, 970, 13463, 547—9

Свідок 7418—22.

Свій (9437—80), 4468, 5152, 7961, 2, 77—9, 81—3, 8914, 9422, 11096, 890, 13993—5.

Світ (382—411), 5, 29, 658, 91, 1334, 699, 2101, 440, 3677, 6166, 529, 30, 6044, 345, 782, 804, 7, 17, 944—50, 8075, 257—60, 618, 47, 10695, 984, 11041, 2, 175, 716, 80.

Світ той 52, 294, 2938, 4131, 5666, 932, 6973, 8197, 259, 94, 301, 5—7, 9060, 415, 6, 10637, 44, 11517, 881, 12066, 390.

Своє (9636—96), 1402, 2665, 8906, 9240, 10314, 5, 11058, 12229, 13645, 997.

Святі 16, 146, 86, 1034, 479, 522, 3315, 8, 9, 4662, 5195, 8, 6053, 9541, 10866, 12110, 13709.

Свято (184—82), 620, 2805, 4868, 93, 4, 5520, 44, 5, 695, 6536, 7242, 8374, 8709, 10847, 68, 11005, 25, 131, 225, 43, 13377, 798.

Амдіря 262, 503. Арехва 6080. Благовіщення 418—22. Барвари 504—8, 4064. Василія 347. Великдень 289, 99, 349, 62, 3, 422, 8—30, 511, 7, 8, 93, 2619, 4292, 530, 5201, 334, 560, 629, 6394, 428, 7773, 8400, 803, 10051, 2, 3, 701, 2, 11596, 13176, 244, 410. Вербниці 348, 424, 6, 8401. Власа 522. Водохрища 271, 514, 6, 1816, 3158, 7126, 683, 829, 8407, 11217, 13413, 4, 25. Вшести 457, 6444. Ганни-Зачатія 509. Гліба-Бориса 451, 78, 9. Головосіна 515. Громниці 443. Дмитра 452, 97, 8. Дмитрова субота 5333. Дрібні святія 3697. Духа 458. Ёсип 11346. Колодїї 363, 528. Кузьма-Дем'ян 499, 500. Кумлиця 472. Івана Верхочечерниці 432. Івана Головатого 261. Івана Купала 465, 6. Іван Христитель 4007. Іллія 347, 468, 74—7. Іларія 172, 13035. Луки 495. Маковій 481, 12959. Марко 444. Мартина 431. Микола 440, 1. 52—4, 502, 6—8, 10636, 12071, 14178. Митиці 189, 6311, 10636. Михайла 497. Мокрини 473. Наєський великдень 461. Новий рік 346, 7, 513, 6394, 13411. Обрітєння 523. Олексі Тетлого 416. Паликопи 480. Параски 496. Переплавна середа 456. Петра 451, 67—71, 3769, 5332, 44, 7907, 8227, 13651. Петра Вериги 520. Покрова 468, 90—4, 10859, 13553. Похвала 424, 5. Пречиста 468, 87—9. Рїздю 284, 428, 510—2, 7, 8, 639, 5202, 6394, 11926. Розгари, Русали 459, 60. Сави 506—8. Семєна Юди 486. Сїмона Злотога 455. Сороч святих 414, 5, 6410. Спас 468, 84, 5, 11328. Срігєнни 521. Стєрстї 361, 424, 7, 6851, 2, 8407, 11009, 657, 832, 18899. Хома Невїрний 6785. Хлора и Лавра 13422. Юра Івана (рахманський великдень) 5634. Юрія 433—43, 502, 7852, 10050, 13422, 14178.

Сердїтїй (3349—509), 1083, 2724—36, 882, 4169, 6674, 9555, 7, 8, 12099, 14383, 594.

Сїла (1051—128), 1140, 2102, 5875, 6499, 7258, 9, 10746, 11415, 12012, 13466, 7, 643, 717.

Сїла в чоку (7221—371), 797, 815, 1471, 5, 6, 610, 2—4, 7, 8, 23—5, 2534, 4197, 8, 5248, 9142, 13684, 840—50.

Сїмьний (945—82), 212, 790, 1, 9, 1001, 127, 8, 726, 9, 910, 2243, 626, 3015, 686—91, 925, 4019, 98, 100, 1, 10, 256, 65, 406, 513, 77, 935, 42, 5120, 93, 210, 75, 312, 975, 6499, 728, 7040, 68, 86, 8, 9, 337, 82—416, 44, 526, 38, 835, 70, 957, 8253, 83, 9126, 623, 799, 10314, 24, 5, 48, 11034, 484, 633, 12211, 84, 13032, 75, 468—71.

Сїрота (10690—716), 5099, 8191, 14068, 7.

Сїч (575—62), 204, 665, 7, 74—6, 8, 959, 1342, 495, 614, 3064, 4212, 62, 5228, 7919, 9505, 11029, 12072, 158—60, 510, 36, 13367.

Сїно (10181—7), 20, 85, 440—3, 76, 380—2, 621, 2613, 4, 4301, 48, 824, 5008, 90, 187, 455, 6821, 7148, 215, 651, 765, 8123, 442, 656, 9998, 9, 10000, 36, 7, 147, 86, 206, 7, 333, 359, 903, 11126, 12008, 383, 799, 13177, 342, 74, 424, 14018—20.

Сїотїня (10188—256), 405, 40—2, 752, 1407, 706, 4824, 7106, 231, 594, 720, 8401, 2, 9250, 972, 10513, 747, 852, 11802, 12786, 14021.

Скупий (4667—802), 1451, 2, 4628—30, 7, 8, 858, 5159, 9377, 13665—74.

Смерть (8240—338), 1, 74, 287, 90, 2—7, 302, 12, 51—7, 9, 60, 608, 1603, 4, 2214, 37, 433, 692, 4066, 268—72, 590, 1, 969, 5043, 150, 448, 84, 521, 79, 89, 659, 68, 9, 72, 6414, 674, 95, 762—4, 7099—108, 262, 8154, 223, 5, 8, 9, 36, 7, 348, 9, 404, 7, 9033, 184, 5—91, 10031, 128, 729, 893, 929, 55, 65, 78, 9, 11050, 186, 480, 573, 607, 915, 12254, 480, 788, 845, 967, 13088, 9, 260, 380, 404, 6, 8, 27, 817, 929—33, 14046.

Сміхи, жарги и д. (12619—842), 89, 90, 108, 48, 349, 538, 932, 3, 1161—3, 466, 735, 2232, 345, 9—52, 4200, 5852, 3, 910, 70, 6491, 2, 979, 7577, 756, 7, 998—8004, 6, 7, 14, 131—46, 437, 70, 1, 539—41, 683, 715, 66—8, 785, 876, 7, 945, 56, 9093—5, 100, 26—30, 54, 238—40, 53, 302, 450, 82, 980, 1, 10076—8, 169, 76, 7, 231, 280, 912, 11166, 281, 2, 343, 66, 7, 84, 412, 3, 38, 514, 5, 20, 1, 54, 83, 7—91, 6, 614—21, 32, 96, 727, 9, 874, 6—80, 2—5, 916, 52, 70, 3, 4, 12006, 14, 68—80, 23, 217—21, 3, 51, 9, 305, 51, 2, 73, 5—7, 426, 557, 607, 13376, 7, 471, 90, 1, 14150—84.

Сон (11286—356), 287, 311, 1308, 785, 54, 7, 2276, 3036, 5103, 33, 54, 5, 742, 909, 79, 6005, 770, 7013, 201, 2, 875, 8080, 7, 9, 115, 27, 789, 9187, 91, 4, 255, 6, 80, 3, 320, 10388, 842, 52, 90, 11166, 381, 2, 649, 50, 765, 883, 12113, 234, 60, 760, 926, 13179, 784, 14087, 8.

Сороч (3167—207), 3969, 4491, 7656, 8775, 6, 13585—8.

Спїви (12434—64), 539, 1408—11, 2041, 4769, 5019, 366, 6054, 546, 822, 8878, 9610, 50, 12797, 13035, 115, 206, 308, 854, 14129, 30.

Спокїй (3275—323), 1507, 751, 9514, 13592.

Спронїєа (4904—12).

Сїрат (9975—81), 10779, 11103, 4, 892.

Срїбло 406, 1395, 438, 45, 2103, 4446, 815, 6983, 10272, 11636, 923.

Старель (4642—66), 413, 553, 66, 984, 1025, 547, 781, 2146, 607, 747, 51, 3476, 682, 867, 935, 96, 4066, 224, 514, 27, 36, 7, 758, 92, 3, 5, 6, 992, 5011, 3, 6, 74, 7, 179, 226, 7, 817, 48, 74, 5, 552, 75, 787, 6169, 80, 98, 9, 607, 42, 844, 9, 7566, 771, 919, 8005, 6, 542, 936, 9061, 272, 3, 707, 60, 813, 71, 10960, 11132, 983, 7, 12143, 579, 792, 13078, 211, 38, 92, 656, 8, 62—4.

Старовина (680—8), 11441, 535, 40, 13441.

Стєл (10112—5), 338, 729, 67, 8, 70, 2602, 3085, 7759, 8125, 425, 9436, 797, 10140, 14011.

Стєрєжнїя (4296—325), 66, 89, 2241—3, 948—53, 4084—110, 5142, 3, 6466, 7045, 6, 359, 11910, 12650, 61—4, 13550, 602, 3, 7—10, 46, 7, 817.

Страх (4326—403), 285, 1045, 3932, 4181, 5792—802, 8295, 343, 11484, 12830, 13648—55.

Струць (?) 13617.

Суд (7372—473), 34, 41, 958, 60, 1099, 628, 2571, 803, 17, 3883, 4, 4050, 2, 101, 66, 200, 5291, 805, 945, 7800, 78, 84, 8073, 4, 283, 11488, 506, 49, 12833, 13851.

Супротївнїя 3749.

Сусїд (9488—91), 2313, 4, 564, 4707, 12, 810, 6145, 8298, 9116, 10888, 11581, 934.

Талан 1748—50, 2053.

Танець (12476—558), 363, 746, 5048, 314, 66, 442, 876, 6477, 7062, 525, 8710, 64, 6, 9, 9152, 260, 10074—8, 794, 805, 50, 11714, 12806, 14131, 46.

Тєпер (689—99).

Тєрпї (2401—45), 1862, 5007, 13530.

Тілода (битонис) (657—79), 335, 7, 9, 772, 3, 9, 92, 865, 7, 9—74, 906, 1796, 7, 5356, 6853, 5, 7239, 500, 8099, 507, 9824, 12293, 13442

Абель 5458. Авраам 267, 5456, 7, 8307. Адам 125, 267, 658, 9058. Бея 11699. Борж князь 661. Виговський 3106. Вишневецький 670. Вовчий Хвист 610. Вовчок 673. Гаган 3950. Гимон 3559. Головатий 675. Гонта 672, 906. Горощо 6854. Дорошенчиха 8821. Залізняка 674. Єва 9058. Ісаак 5456. Прод 3572, 6. Каїн 3198, 579, 5458. Катерина II 676 — 8. Кожум'яка Кирило 314. Мазепа Іван 663, 9, 71, 3570. Махомет 3571. Наанвайко 9473. Пилип в Конопель 3153. Плат 4381. Полятовський 679. Потопський Степан 667. Роман 662. Сас 679. Сенена 1000. Сябо 6857. Скарієт 316, 7. Скоропадські Іван і Настя 1073, 9065. Тегеренко Павло 13140. Тимко 6856. Хварисей 11478. Хвирлії 668. Хмельницький Богдан 663 — 6, 701. Хмельницький Юрась 13440. Шведчина 6454. Шелест 9962. Янів прагонець 13439.

Тіште (8626 — 37), 5678, 6358, 899, 8569, 71 — 5, 7, 9 — 83, 7 — 99, 13917.

Вола 3458, 12846. Груда 5484, 8106, 10923. Долона 306, 5489, 13417. Кістка 275, 3801, 6997, 7317, Кошино 261. Липка 1285, 7, 4336, 5040. Докіть 5395. Ногн 3541, 5712, 838, 6368, 415, 633, 80—2, 842, 7663, 72, 8106, 546, 10879, 11045, 9, 189, 91, 491. Паністаря 241, 1288, 4742, 6069, 178, 6258, 388, 651, 8581, 644, 9732, 815, 10207, 832, 47, 73, 907, 39, 11263, 9, 333, 67, 13065, 381, 462, 582, 650, 919. Палець 5722, 6714, 5, 7, 8954, 13928, 93. Пуп 654, 2471, 7141, 10018, 13608. Руки 3541, 5889 — 92, 6021, 2, 368, 682, 7047, 705, 8596, 9718 — 26, 10905, 6, 11491, 12917, 13937. Серце 4343, 4, 12775. Стегно 349. Сяї 3541. Тіло 267, 9, 7073. Череві и живіт 12013, 4, 8, 34, 41, 77, 131, 2, 237, 47, 548.

Треба (9746—833), 215, 2207, 8, 4151, 3, 224, 6029, 14000.

Трохи (7694 — 716), 504, 13, 666, 1490, 7018, 8266, 807, 9230, 10187, 11336, 12007, 850, 13473, 575, 623.

Тхорить (12407 — 15), 962, 1042, 224, 2462, 997, 3194, 4027, 6386, 484, 572, 85, 650, 786, 7094, 600, 12, 932, 8032, 535, 49 — 52, 682, 9278, 524, 7, 10858, 11185, 206, 18, 34, 335, 12262, 577, 714, 36, 9, 43, 814, 953, 13066, 475, 538, 676, 856, 924, 49, 14128.

Уборі (1464 — 621), 80, 115, 691, 789, 979, 1227, 361, 437, 46, 53, 7, 2015, 39, 169, 304, 6, 10, 1, 534, 5, 7, 4454, 90, 546, 7, 764, 905, 5678, 980, 7504, 8952, 6, 10787 — 90, 965, 6, 11144, 96, 237, 52, 12700, 13450, 1, 88 — 95, 588.

Україна (700 — 50), 361 —, 92, 622, 66, 71, 6, 757 — 9, 869, 1010, 62, 125, 70, 495, 741, 96, 995, 2008, 212, 42, 335, 482, 622, 31, 815, 3063, 641, 74, 838, 944, 50, 4011, 266, 316, 625, 49, 81, 705, 33, 5438, 66, 509, 84, 6153, 93, 225, 470, 567, 625, 877, 9, 7487, 500, 753, 5, 9, 915, 8096, 454, 557, 620, 5, 9357, 10113, 599, 933, 12227, 370, 415, 510, 40, 89, 626, 7, 921, 12017, 279, 401, 47, 507, 12, 31, 55, 833, 55, 13081, 238, 357, 89, 90, 490, 3 — 52, 69, 604, 15—7, 21, 706, 870, 941, 7, 51, 86, 14011, 191.

Бендерський 3569. Бєснада 2210. Витєбськ 2118. Відень, Вєна 860, 1994. Дін 834, 14143. Дунай 708, 5352, 9994, 13578, 699. Єрусалим 11439. Карпати 2209, 11. Кравіч 2209, 12, 5583, 11414. Крмч 5635, 6610, 7755, 14122. Кричев 2966, 13296. Очаків 623, 1797. Параж 7587, 8. Подієся 1902, 8624, 13444. Польовь 5513. Рим 6610, 7755. Родна 2221. Сібір 3768. Тянгуга 3064. Чаків 2212. Чорна гора 12849.

Улиця 4479, 894, 5093, 6670, 9005, 11464, 12561, 2, 13794.

Умова (10669—77), 36, 14062.

Упєртий (2629—71), 2981, 3221, 890, 6184—9, 13070—5, 540.

Угїя (4404—22), 3921, 2, 7449, 50, 11237, 13653, 5.

Халепа 5130, 7858, 9.

Хам 8224.

Хага (10277 — 98), 7, 13, 101, 16, 251, 78, 93, 301, 553, 64, 76, 1500, 4512, 653, 704, 856, 5206, 316, 692, 914, 37 — 9, 6513, 668, 71, 763, 7125, 222, 346, 537, 637, 49, 66, 942, 8114, 367, 72, 80, 3, 96, 9037, 284, 488, 764, 10796, 11591, 615, 6, 865, 6, 912, 12490, 1, 3—5, 703, 13305, 6, 400, 5, 6, 19, 14036—42.

Піч 14, 50, 447, 97, 1400, 576, 700, 935, 2131, 74, 5, 473, 809, 3648, 4195, 933, 5514, 780, 956, 9, 6580, 1, 996, 7022, 51, 222, 494, 844, 63, 82, 8110, 21, 40, 247, 372, 639, 74, 96, 7, 9054, 5, 164, 387, 10295, 6, 784, 92, 4, 11026—9, 338, 447, 797, 838, 12203, 13154, 64, 287, 403, 641, 717, 14043—7.

Хата своя (9607 — 35), 2041, 140, 276, 559, 5638, 938, 7885, 8957, 9400, 10314, 5, 838, 11935, 6, 13997—9.

Хвалить (7474 — 523), 375, 2445, 4588, 618, 7310—35, 7—45, 10010, 12159—63, 6—78, 80, 1, 90, 1, 793, 800—2, 13329, 852—6.

Хваліця (2560 — 628), 375, 1002, 462, 2553 — 7, 5680, 6499, 840, 8037, 11196, 7, 200, 917, 12881, 13535 — 9, 14184.

Хвороба (8149 — 239), 247 — 9, 302, 431, 1154, 2002, 584, 3035, 4832, 5305, 10, 7263, 704, 21, 8081, 5, 136, 7, 9, 42—5, 7, 303, 4, 42, 6, 8, 9751, 4—7, 10200, 859, 11479, 681, 725, 6, 977, 12498, 866, 13812, 918—25.

Бішчиха 8400. Більмо 2002, 786, 8413, 9809. Волачка 3732, 4458, 5106, 341, 552, 6757, 8041 — 3, 172, 419, 9196, 808, 9, 10706, 13172, 628, 14147. Бородавка 13172. Волос 8403. Вроши 374, 8357 — 9, 90 — 7, 11187, 835. Гарячка 8136. Голова 163, 6320, 676, 8138, 77 — 9, 10853, 13395, 919. Гостець 4004, 8351. Груди 3721, 10923, 13960. Давання 252. Живіт болять 8138, 40, 1, 59, 13928. Завіляця 3723, 4, 8159. Згага 8162. Зуби 263, 8, 9. Істовець 12224. Калігтло 4663, 5667. Камель 8182. Короста 4839, 5611, 8163, 4, 407, 13409, 860. Корча 3719. Куряча сліпота 8540. Мір 8349, 404. Нахід 2498. Нежд 12223. Неважир 12222. Норці 13626. Ночніці 8412. Очі 714 — 6, 5076, 101, 8167, 8, 408, 10, 1, 537, 13926. Остуда 8399. Парші 7729. Переполох 285, 8409. Пєнічки 3455. Печуха 3722. Полуда 4590, 6756. Поруха 8176. Помєсть 8349, 404. Правець 13634. Праці 3717, 8169, 70, 1, 786. Приєстріг 3723, 8396, 13884, 927. Прячина 3760, 5135. Пуп 3456. Різачка 3725. Родичець 3729. Рот 3717, 8.

Самка 3723. Серце болять 8175, 11121, 13928. Слажений, божевільний и д. 3457, 758, 60, 1, 4950, 5125 — 7, 667, 6380, 422, 6, 8155, 6. Скрутацьця 3735, 6321. Спина болять 13402. Судорга, судомить 456, 3715. Сухота 5001, 8402. Трасця 1689, 2766, 3726, 5099, 520, 6214, 7104, 8174, 91, 401, 11255, 766, 12284, 13023. Хвляд 3727, 402. Чад 8181. Чирак 4457, 6325, 7105, 10088, 13172. Чорна хороба 8407. Чужа 3731. Шолоуді 5428, 62, 8003, 13962.

Хитрий (2969—3116), 178, 9, 83, 535, 2324, 5, 871, 911, 63, 5401, 700, 1, 3, 37, 842, 4, 75, 6, 8—80, 6326, 966, 7091, 254, 461, 956, 8252, 741, 9508, 11338, 654, 97, 725, 6, 13449, 560—79.

Хліб (10116—80), 28, 35, 78, 171, 90, 209, 14, 55, 60, 2, 5, 60, 91, 3, 313, 24, 47, 64, 411, 9, 23, 31, 3, 6—9, 42, 4, 6, 8, 9, 51, 2, 63, 4, 6, 71, 68, 91, 5, 8, 523, 48, 61, 81, 4, 5, 650, 61, 90, 929, 1013, 4, 143, 397, 924, 2443, 72, 557, 9, 608, 741, 3306, 632, 4044, 96, 194, 267, 426, 718, 24, 41, 805, 965, 5009, 25, 81, 95, 247, 416, 560, 600, 771, 90, 812, 909, 18, 24, 6029, 377, 409, 62, 513, 615, 72, 9, 815, 54, 948, 61, 7048, 60, 1, 124, 34, 43, 54, 62—5, 7—77, 91, 238, 44, 67—70, 304—6, 10, 48, 54, 6, 363, 87, 8, 609, 13, 99, 727, 51, 72, 832, 8057, 129, 44, 203, 4, 352, 407, 811, 2, 4, 5, 9016, 647, 9, 875, 10033, 325, 9—33, 6, 7, 49, 720, 59, 853, 7, 9—61, 987, 94, 11043, 60, 206, 14, 574—6, 600—2, 8, 21, 984, 12155, 487, 317, 20, 39, 638, 730, 808, 54, 954, 13003, 209, 24, 74, 301, 34, 56, 412, 5, 643, 14012—16, 8.

Хліб-сінь (11952—12406), 75—7, 9, 134, 5, 44, 374, 524, 39, 54, 648, 709, 38, 82, 1023, 4, 223, 39, 466, 565, 83, 4, 614, 719, 2213, 410—3, 3975, 4133, 4, 237, 703, 806, 41—6, 81, 907, 5013, 171, 289, 355, 83, 429, 30, 501, 86—8, 657, 780, 845, 6, 63, 932, 68, 6450, 657, 72, 731, 974, 7057, 117, 89, 227, 32, 9, 81, 8, 324, 481, 682, 702, 8029, 87, 115, 36—9, 371, 2, 703, 878, 9126, 243, 549, 50, 2, 3, 747, 855, 904, 10103, 706, 58, 93, 827, 8, 39, 50, 3, 5, 11024, 378—80, 536—9, 42, 3, 97, 813, 57, 88, 9, 903, 4, 8, 12, 27—32, 42, 12756, 60, 811, 50, 78, 928, 13119, 220, 338, 423, 777, 952, 14112—9, 25, 6.

Божі онучі 457. Борці 164, 276, 334, 583, 1109, 930, 4699, 809, 5060, 5—5, 75, 324, 459, 723, 6127, 375, 631, 7076, 693, 713, 8855, 9044, 93, 139, 52, 895, 10589, 853, 11191, 12032, 78, 142, 76, 236, 97—9, 302—16, 18—20, 39, 92, 585, 6, 809, 10, 14120, 1. Брыцця 12798, 13174. Бубляк 414, 671, 6213, 429, 7487, 827, 8634, 12355, 13211. Булака 7593, 8880, 12108, 239, 511. Бухані 3963. Буханці 3857, 7288. Вареники 1721, 4333, 4740, 7159, 8145, 6, 11987, 12078, 235, 304, 41, 3—54. Вісники 12098. Гадушки 671, 4209, 7573, 89, 8041, 4, 10677, 12078, 327—9, 708, 932, 14119. Гречане 3368, 5201, 7897, 12167, 281, 2. Гринка 10594, 12291. Гуца 1369. Дійниця 254. Джур 12420, 531. Долого 12030, 151. Драгаі 12154. Дрімлі 8611, 10986. Калач 1595, 4134, 650, 5097, 6033, 271, 7182, 8639, 771, 9253, 494, 5, 10316, 52, 484, 5, 12290, 356, 7, 13655. Калуста 4773, 12032, 162, 392. Каша 1108, 692, 2051, 563, 3335, 520, 1, 4243, 5069, 243, 82, 3, 416, 516. 869, 7056, 243, 313, 900, 10147, 731, 855, 907, 11032, 142, 289, 434, 12077, 8, 176, 305, 16—21, 621, 2, 13014, 699, 14120, 2. Кваша 256, 2258, 767, 5441, 7993, 11968, 12176, 326, 621, 2, 13202, 498, 597, 671. Книшки 6473, 7219, 10969, 12242, 670. Кислий 10063, 12123, 96, 399, 626. Кісінь 2048, 258, 4904, 5, 5441, 640, 1, 6470, 2, 883, 9257, 352, 10050, 966, 12330, 1, 420, 797. Книш 414, 2682, 3262, 5677, 7850, 926, 79, 9136, 10333. Корж 2775, 6482, 8225, 541, 9774, 12336, 7, 13992. Коровай 4700, 5470, 7156, 8830, 2, 9648, 11872, 12009. Ковбаса 682, 709, 2148, 3385, 588, 4634, 727, 5052, 3, 558, 723, 7219, 10333, 11968, 12243, 369, 70. Крупины 12322. Кулага 4143. Куліш 5072, 516, 12322—4. Лемішка 7600, 12329, 13400. Логоза 10837. Луска 2412. Мамаляга 13400. Мандрини 471. Марціпан 5023. Масло 236, 526, 1692, 721, 2051, 5869, 6372, 484, 5, 7475, 660, 974, 10907, 34, 12215, 304, 42, 52, 75—8, 434, 511, 13033. Медуня 6930, 7570, 14115. Млинці 4664, 997, 6, 574, 883, 7336, 932, 12399, 13299, 14146. Мясняво 939, 1219—22, 2505, 75, 3261, 369, 5056, 7153, 85, 922, 8116, 733, 9093, 10533, 11226, 991, 5, 12000, 73, 174, 88, 361, 3, 4, 86, 13199, 347, 853, 14123. Молоко 115, 254, 457, 560, 1592, 3041, 4685, 6, 5069, 391, 653, 793, 7300, 13, 4, 581, 3, 809, 10212, 38, 371—3, 11597, 12201, 881, 13220. Обід 1565, 4667, 810, 81, 904, 6, 5101, 638, 972, 3, 7274, 5, 776, 9140, 903, 4, 11292, 3, 536, 77, 802, 99, 934—6, 45, 60, 1, 3, 72, 12030, 74, 150, 338, 772, 92, 13410. Оливя 6795. Олівя 510, 668, 1720, 132. Паляниця 116, 259, 677, 2682, 3839, 4731, 5156, 397, 7124, 10138, 333, 805, 12217, 332—5, 509, 13432. Пампушки 1720, 4656, 11987, 13133, 14047. Перці 3509, 970, 4533, 5067, 72—4, 348, 9, 6077, 381, 97, 8, 512, 3, 8144, 83, 733, 10593, 13138, 652. Пирого 679, 81, 862, 2908, 86, 4131, 472, 835, 5676, 6204, 510, 7159, 284, 355, 591, 658, 8029, 9046, 572, 670, 10137, 72, 211, 853, 11933, 120, 31, 2, 337—40, 2, 7, 54, 677, 745. Пішка 3611. Плацця 12292. Порося 119, 5057, 8, 7280, 11967, 13461, 853. Потапі 11994, 13288. Путря 5121. Пшенице 7595, 12167, 238—40, 920. Росія 10937, 12076. Садо 769, 935, 8, 1722, 2594, 3195, 4059, 148, 238, 727—9, 5010, 4, 5, 291, 2, 283, 741, 6232, 307, 70, 467, 7476, 9268, 704, 73, 10333, 510, 11191, 597, 12198, 264, 368, 6—8, 70, 504, 680, 13528, 710, 54. Сир 526, 1659, 6484, 5, 11007, 8, 205, 12215, 341, 2, 52, 74. Сирватка 4772, 5653, 793, 6641, 12244, 633, 13457. Ситя 11998. Сінь 1819, 2762, 3635, 962, 4718, 5914, 6445, 8357, 9852, 10074—8, 12102, 23, 75, 275, 378—83, 588, 13257, 927, 8. Скрутні 12152. Сметана 116, 1643, 3235, 4772, 12343, 13219. Снастєні 11988. Тісро 4831. Тарляк, мясця и д. 939, 2334, 3054, 144, 6, 8, 4756, 809, 31, 42, 5060, 98, 209, 389, 91, 557, 643, 949, 85, 6000, 158, 437, 76, 575, 784, 7339, 457, 523, 776, 936, 8001, 2, 11063, 256, 539, 908, 58, 68, 9, 82, 12126, 7, 83, 218, 20, 1, 77—90, 653, 81, 990, 13403. Холодць 4745. Хляны 8115. Хресты 423. Шуляны 12354, 8. Шахарап 5200, 6398, 9079. Юшка 2575, 3523, 4883, 4, 5162, 6381, 860, 7118, 53, 619, 8739, 9094, 10517, 35—7, 787, 11997, 12000, 149, 77, 306, 25, 515, 13363, 843. Яглы 12153. Яйце 5062, 3, 5, 8, 552, 10499. Яшныя 9556. Яшне 2411, 5459, 12282, 920.

Кочу (5008—74), 1079, 4645, 56, 833, 57, 7519, 20, 2, 947—8, 12481, 13687—93.

Хуцко (7737—44), 47, 504, 12212, 13885.

Цар 59, 677, 9, 756, 961, 1237, 2549, 3487, 4102, 872, 5556, 6252, 8075—7, 249, 11252, 12367, 13468, 70, 705, 967, 14177.

Царыня 677, 756, 13603, 705.

Церква (162—83), 210, 12—4, 224, 8, 89, 335, 61, 2, 564, 2650, 67, 816, 968, 3157, 8, 232, 4232, 649, 91, 733, 50, 82, 75, 95, 5464, 621, 34, 44, 5, 670, 1, 94, 753, 856, 947, 6090, 201, 313, 95, 434, 48, 71, 4, 5, 945, 64, 74, 7011, 2, 107, 8, 539, 915, 8015, 108, 9, 322, 5, 73, 9432, 3, 501, 605, 13, 94, 10250, 422, 623, 83, 858, 961, 11109, 215, 6, 419, 623, 73, 723—6, 8, 9, 85, 12026, 894, 442, 4, 788, 94, 832, 98, 13184, 404, 556, 723, 51, 814, 27, 14097, 179.

Циган (928—39), 3, 13, 517, 66, 93, 600, 42, 780, 850, 988, 1040, 228, 498, 587, 858, 2008, 267, 578, 618, 848, 3006, 16, 104, 97, 906, 20, 4360, 769, 97, 5055, 203, 854, 946, 6511, 4, 5, 877, 919, 61, 7080, 7, 9, 543, 610, 8164, 304, 27, 9, 30, 640, 9455—7 10021, 57, 84, 226, 504, 608, 4, 770, 835, 11024, 311, 33, 967, 82, 12244, 367, 570, 636, 13437, 61, 14115.

Ціба 3229.

Цісар 146.

Чай н сахар 3069, 228, 608, 5535, 6571, 7809, 11540, 1, 12395.

Час е на все (7764—81), 512, 2315—23, 4224, 5, 579, 7371, 946, 10554, 5, 885, 921, 11891, 954, 7, 13897, 901.

Чернець, піп (202—30), 138, 1168, 321, 603, 63, 2241, 2, 64, 330, 52, 476, 515, 6, 648—50, 835, 3105, 582, 700, 953, 4095, 232, 817, 9, 940, 72, 3, 5002, 157, 88, 288, 418, 9, 25, 506, 34, 66, 877, 6222, 64, 70, 336, 421, 46—9, 63, 536, 622, 958, 7031, 4, 8, 107, 8, 260, 342, 80, 523, 644, 755, 893, 910, 43, 8064—6, 8—71, 159, 223, 386, 652, 905, 9571, 97, 8, 698, 10168, 250, 333, 6, 7, 742, 870, 11167, 215, 63, 728, 66, 866, 915, 12202, 464, 525, 52, 687, 833, 965, 78, 13090, 309, 13379—83, 6, 426, 544, 79, 622, 7, 38, 712, 867, 74, 98, 931, 77, 14000, 123, 46.

Богослов 6967. Дяк 227, 8, 1004, 70, 603, 3583, 5877, 6068, 893, 8120, 9798, 12325, 892, 976, 13098, 521, 14135. Дяківна 7079. Гумен 1004, 2528, 6108. Паламарь 230, 3583, 5509, 9694, 13758. Паніматка 8083. Паліж 6610. Підлячий 12142. Попадл 219, 24, 2491, 4972, 6447, 885, 13898. Попинята 5333. Попівна 1029, 2491, 3159, 4833, 972, 5591, 6447. Протопоп 1029. Раса 770. Чернець 202—6, 4998—5000, 6452, 8083, 991, 10080, 681, 12807, 42, 13353, 445, 557, 66, 14072.

Чроний бог 3742.

Чорт (193—8), 136, 79, 211, 32, 45, 73—5, 301, 16, 406, 515, 64, 721, 804, 8, 9, 12, 3, 21, 2, 38, 46, 64, 1083, 123, 31, 41, 226, 35, 54, 352, 412, 3, 20—4, 44, 6, 9, 88, 570, 619, 846, 77, 932, 83, 2154, 65, 448, 590, 2, 634, 48—51, 65, 76, 755, 66, 806, 26, 43, 55, 9, 72, 94, 6, 9, 915, 23, 4, 74, 81, 3000, 4, 21, 6, 8, 53, 4, 119, 20, 3, 6, 33, 7, 8, 42, 3, 54, 404, 22—7, 31, 3, 50, 4, 533, 54, 7, 750, 4, 837, 949, 53, 98, 4044, 89, 192, 233, 372, 420, 670, 88, 704, 45, 9, 91, 967, 73, 98, 5104, 5, 75, 89, 98, 263, 356, 417, 8, 98, 625, 760, 871—3, 985, 6, 6080, 186, 336, 421, 501, 2, 26, 57, 8, 90, 649, 790, 889, 7041, 50, 381, 418, 592, 686, 786, 853, 70, 918, 55, 6, 9, 60, 8047, 86, 98, 167, 238, 314, 487, 521, 80, 650, 77, 96, 7, 749, 9023, 56, 71—4, 159, 733, 43, 804, 10140, 68, 346, 408, 90, 898, 932, 57, 11216, 7, 22, 78, 428, 785, 12487, 593, 781, 890, 965, 13171, 91, 2, 209, 80, 8, 347, 78, 82, 428, 514, 638, 728, 67, 82, 996.

Чує душа (377—81), 306.

Чуже лихо 2338—47, 50—9.

Чужі лика (не мішайсь в) (9569—606), 1098, 2550, 3112, 3, 4621—4, 808, 5446, 6518, 7936, 9449—52, 646, 12851.

Шаларь 6124.

Швидкий який (5561—606), 2417, 8, 10843, 19731—3.

Шептуха (8353—424), 263, 6—9, 85, 2670, 3489, 4061, 462, 5538, 643, 73, 6371—5, 667, 8082, 12759, 13927, 8.

Шкода 2299—301.

Щасливий (1622—717), 20, 1725, 2308, 9, 4253, 922, 5683, 6205, 6, 14—6, 11294, 307, 670, 13485, 6, 7.

Ювелірник-латирник (?) 13614.

Юха 2488, 927—10, 6096.

Язя 2900.

Янгоя 100, 2983, 5, 3315, 9889.

Яра баба 3557.

Яропуд 3572.

ПОКАЗЧИК

(ДО ЗАЯВОК)

Адам 260. Апостоли 2. Байдак 436. Батько 256. Бджола 132—7. Берег 437. Береза 153. Блискавка 50, 1. Блоха 149, 50. Бовдур 295, 301. Бог 1. Бог річка 208. Ворона 371—3. Борщ 409. Бочка 450. Брови 222. Буряк 176—8. Буряк квашений 403. Вареник 401. Вгірок 139, 168, 89, 90. Вгірок солоний 191, 2. Великдень 14. Верх и заткало 294, 5. Витупшка 347, 8. Вишнева ягода 162. Вишня 161. Валя 401. Вівиця 122, 4. Відро 444, 5. Віа 460. Вікно 281—4, 91. Вія 109. Вішняк 330—5. Віск 132, 141, 2. Вітер 57, 25. Вія 22. Воли 121, 2, 4. Вода 205, 430, 4, 9. Волок 90—2. Волосся 222, 3. Ворона 83. Вугіля 306—8. Гадюка 101—3. Галушка 400. Гарбуз 168—75, 81. Главень 268. Гніздо 135. Голка 350—6. Голоблі 468. Голова 222, 5, 6. Горілка 414—6. Горіх 156—9. Горобець 88. Горох 73. Горщини 308, 83—9, 444. Грабли 498. Грак 86. Гребінець 224. Гребля 438. Гречка 164. Грив 216, 7. Грім 45—9. Гроші 263—5. Груба 289, 92. Гуска 78. Гуска 79, 80. Двері 268—71, 91. День 43, 4, 59. День буденний 60. Дерево 86, 205. Дзвін 8—13, 49. Дзеркало 336. Дзигарі 337, 8. Дим 301—5. Дитина 245—8. Дійниця 111—3. Долото 491. Дорога 458—9. Досада 244. Дочка 256. Дош 52. Драбина 339. Дуга 469. Думка у відрі 446. Душа 242, 416. Євангелія 2. Ёсип Св. 3. Жаба 106. Жертки на овині 380. Житній цвіт 137. Жменя 146. Жолудь 120, 55. Жорна 426, 7. Жук 130, 43. Завертка в дверях 273. Закаблук 321. Замок 274, 5. Заслонка у печі 293. Засув 272. Звід 52. Земля 15, 205. Зорі 28 — 39. Зуби 64, 233 — 9. Іма 406, 9 — 12. Кабан 119. Казуки 168. Каганець 315—9. Калина 73, 160. Камінь 219. Капця у ціпа 379. Капушта 186—8. Квартирка у вікні 285. Квашня 382. Кишени 452. Кілок 154. Кілочок 151. Кінь 115, 6, 22, 468. Кінь осідланний 471. Кіриця 440. Кіт 120—30. Кішка 125 — 8. Клаубок 349. Книшка 475. Книш 399. Кобля 114. Ковбач 366. Ковганка 397. Коза 122. Колеса у возі 461 — 5. Коліска 426, 320, 1. Колодязь 52, 440 — 2. Комарь 147, 8. Комін 310. Конопці 166. Короб 71. Корова 110 — 4. Коромісло 447. Коса 374, 495 — 9. Костриця 167. Кропива 211. Кросна 342. Кульбана 470. Куля 485. Купа 501. Курна 74—7, 89. Курча 71. Кухоль 448, 9. Кушка 452. Лава 287. Ланцюг 494. Ланті 455. Ластівка 87. Лепеха 210. Лист 474. Літа чоловіка 250. Лоб 222. Ложка 398, 485. Лотки 429. Люлька 418. Маяк 193 — 204. Мамітра 139, 395. Маногів 139, 395, 6. Мачуха 417. Мешня 262. Мертв'як 254. Миска 409. Миша 125—31. Місяць (на небі) 22—33, 5, 9. Місяць (чотирі неділі) 58, 9. Мігала 382, 3, 7. Млянень 402. Млян 421—6, 8. Млянцове каміння 428, 8. Могілки 417. Молодість и старість 251. Морва 181, 2. Мороз 58. Мох 205. Музика 476. Мурашка 144. Мухи 146. М'ясо 62. Начиння 341. Небо 28, 9. Неділя (святий день в тяжеві) 60. Неводим 3. Ніж 258. Ніс 222. Ніч 30, 40, 1, 4. Нума 223 — 6. Обчайна 326. Обнаж 136. Огонь 57, 296—8, 301, 2. Огудина 139, 75. Одвірки 268. Олійниця 419. Ополоник (водний) 105. Осел 117. Осердок в дереві 152. Очерет 73, 205—8, 438, 9. Очі 222, 7—9. Оюн 97, 273. Павук 145. Павутинка 329. Палець 225, 6. Папороть 212. Перо (для писання) 473. Перець 404. Пилат 3. Пилка 493. Півень 72, 3, 125—8, 258. Підсвіташ 319. Піп 4, 6, 7. Пір'я 62, 3. Піст Великий 14. Пісьмо 472. Піч 128, 301. Пилг 369, 420. Пляшка 416. Погреб 420. Подушка 322, 5. Пожема 57. Полова 165. Половий 467. Полотно тещця 341. Полушня и челюсті 299, 300. Полуниця 163. Поріг 268, 80. Порося 118. Постіль 291. Поєс 451. Праник 358. Про себе 241. Процент 266. Приєсти на гребіні 345—6. Птах 61, 2. П'явка 98—100. Рак 95, 6. Ранок 41. Родька 179, 80. Рыба 89—92, 273. Рій 138. Рік 58, 9. Ріпа 183, 9. Річка 438, 40. Роса 53. Рог 222. Рукавиця 456, 7. Рущиця 273, 482—5. Сало 120, 402. Сама 309—12. Санки 466. Свердло 278, 487—9. Свины 118, 120—3. Світ світас 42. Світло 313. Свічка 314. Свічка у церкві 314. Сволоки 290, 1, 444. Свята рокові 60. Селех 81. Серп 374, 5. Сироватка 417. Сирожина 218. Сито 326—8. Сіля 405. Сім'я між зубами 413. Сіна стіг 499, 500. Сітляк 209. Скворода 390—4, 402. Скотина рогата 108. Сяриця 139, 477—81. Смалець 402. Смерть 252, 3. Сміття 330. Сніг 55. Сніп 384. Собака 121, 2, 31, 259. Солира 492, 3. Соє 255. Соєце 16—22, 52. Сонце на доміці 309. Сорока 84, 5, 123. Сошнина 370. Старець 259. Старости 258. Стерня 377. Стіл 407, 9. Стілець 408. Стін 289. Стріха 267. Ступа 362 — 5. Сук 151. Суниця 163. Темник 420. Терниця 359—61, 3, 4. Тиждень 59, 60. Тіло 416. Тмач 340, 1. Торба 259. Трава 499. Труба 295, 301. Туман 54. Увага 243. Угач у хаті 288. Уж 104. Улень 139, 40. Утла 82, 9. Хата 330. Хліб 381. Хліб сіяте 376. Хмари 39. Хміль 213—5. Хрести на гробках 417. Христово тіло 3. Церква 4—6, 132. Цибуля 184. Цицья 245, 7—9. Ціп 378. Чапалія 390—3. Часник 185. Чаша 7. Чоботи 453, 4. Човен 431—5. Човняк (гладкий) 341. Чоловік 122, 220, 1, 68. Чоловік и жінка 257, 406. Шіст 434, 5. Шмари 231. Шпуги 268. Щуряк 257. Щука 92. Яблуко 120. Ягода 162. Язик 222, 32 3. Яйце 62, 4—71, 6, 7, 80. Ясла 289. Ятрг 36, 93, 4. Япірка 107.

ОГРІХИ

(з дебільшого)

Лем.	Служба	Надру- ковано:	Треба читати:		Лем.	Служба	Надру- ковано:	Треба читати:	
108		то буде,	то буде	2818 (3)	<i>Прав.</i>			<i>Прав.</i>	
141		Разумний	Розумний	2820 (3)	<i>Кол.</i> — «Так плахта	«Так плахта її дома!»	<i>Кол.</i>	«Так плахта її дома!»	
172		в церкві:	в церкві	2823 (4)	<i>Прав. Ст.</i>		<i>Прав. Ст.</i>		
236		кропит	кропить	2893	<i>Пр. в.</i>		<i>Пр. в.</i>		
241		страшена	стрижена	3022	лози не		лози не		
258 (5)		шнурають	шнурають	3072 (2)	тритиани		тритиани		
268		<i>Арт.</i> ,	<i>Арт.</i>	3083	жорч		жорч		
297		Э поховані	Э поховані	3121	што му		што му		
326		<i>Прав.</i> ,	<i>Прав.</i>	3125	<i>Пав.</i>		<i>Пав.</i>		
384 (16)		земному	земному	3137	Хидить		Хидить		
341		(<i>Н.</i>)	[<i>Н.</i>]	3140 (1)	Тевченца		Тевченца		
349			349	— (5)	Бъэцца		Бъэцца		
351		251	351	3252 (1)	<i>Пав.</i>		<i>Пав.</i>		
417		размерзаєцца	розмерзаєцца	3268 (2)	гарбуз, гарбуз,		гарбуз! — ...гарбуз,		
446 (4)		а клауних	в клауних	3350	на даренний		надаренний		
559 (2)		а ваім,	а в вімі	3359 (1)	зеленин		зеленим		
591		ему	ему	3434 (3)	<i>Евг.</i>		<i>Евг., Павел.</i>		
596		грієш	грієш	3707	замакітвивсь		замакітвивсь.		
670		Витшевецькай	Витшевецький	3709	здоровь я		здоровья		
—		а нумис	а ну лш	3894 (1)	учуші.		учуші.		
701 (5)		гесця	герця	3906	пересторга		пересторога.		
726 (2)		<i>Ос</i>	<i>Ос</i>	3952	4952		3952		
743		Падегун	Падагун	3954	4954		3954		
770		Конем з меренцом	конем-жеренцем.	3956	гамана		Гамана.		
782 (2)		дяти	діти	4007 (4)	кудею		кудею		
789		табаи	табаки	4097	Поводицца		Повадицца		
880 (21)		назад.	назад,	4166 (1)	бъюцца		бъюцца		
929 (4)		ухпалі	ухпалі	— (4)	мішаєцца		мішаєцца		
931 (3)		поспитавши:	поспитавши	4195 (5)	Паяцца		Паяцца		
1240 (2)		палу	палу	4200 (1)	бъюць		бъюць		
1278 (3)		карбованці	карбованці.	4247	Кусла		Кусла		
1283 (4)		<i>Г. Бр.</i>	<i>Г., Бр.</i>	4378	аж		аж у паністарі.		
1356		— Бр.,	. Бр.—	4390	подежняніла		подежняніла		
1406 (1)		Разумна	Розумна	4539	на оголя		не оголя		
1467 (2)		як это	як хто	4569	росі		роси		
1519 (4)		<i>Лир.</i>	<i>Лир.</i>	4625 (1)	шланів		шланів.		
1528		И богс	И босс	4654 (2)	знімі		зними		
1538 (3)		виживеш	виживеш	4729 (1)	Саю		саю		
— (7)		виживе	виживе.	4825	другом		другому		
1540 (2)		Лесе	Лесь	5003 (2)	его		Его		
1598 (2)		випроважають	випроважають	5010 (1)	<i>Прав.</i> ,		<i>Прав.</i>		
1732		колем	колем	5162 (2)	южку		южку		
1778		пальца	пальца	5223	бобо		бабо		
1878		виу	вою	5234	пъэцца		пъэцца		
2011		разгасть	роздасть	5244 (3)	<i>Прав.</i> ,		<i>Прав.</i>		
2093		<i>Прок.</i>	<i>Прок.</i>	5438	Кисва		Кисва		
2129 (2)		дитина	дитина	5461 (3)	коряцца		коряцца		
2165 (4)		Віс	(¹) Віс	5554	Досять		Досять		
2183 (1)		нодалеко (¹)	не далеко	5657	Оглядіся		Оглядіся		
2197 (2)		книги	книги	5680 (5)	[<i>Павел.</i>]		[<i>Павел.</i>]		
2280		2282. Як	2280. Як	5826 (4)	Люде.		Люде		
2285		чоловіка	чоловіка	5876	танцюй. Так		танцюй. Бр.—		
2298		життє	життє	5933	небі,		небі		
2316 (2)		Ліби	Люби	5941 (4)	внав		внав		
2420 (1)		слажусь	слажуть	5970	5070		5970		
2421		молчи	молчи	6133	ліхая		ліхая		
2514 (2)		<i>Х., Зб.</i>	<i>Х. Зб.</i>	6251	Ос. II		Ос. II		
2694		воде	ваде	6511	вівцях,		вівцях:		
2717		Да ви	Та ви	6521 (4)	мовляе,		мовляе:		
2782 (8)		Кобляій	кобляій	6526 (2)	Назав		Назав		
2787 (3)		Юхвиа	Юхвиа	6553	житца		житца		
				6557	свічку		свічка		
				6578 (¹)	дурного		дурного		
				6621	Коли		6621. Коли		
				6623	Розгубивсь		6623. Розгубивсь		

6656 (2)	штиком	штиком	10664	А Не штука сати,	Не штука писати,
6687 (1)	'гале	г' але		поки є	поки є що
7189 (3)	пекши	пекти	10813	годі	годи
7245 (1)	Не дивно	Не диво	10961	Закли	Закли
7324 (1)	Ворона	Ворона	11252	Рам.	Рам.
7559 (1)	рідко,—(напр.	(рідко—напр.	11254	хояїя	хояїя
7771 (9)	шбани	шбан	11365 (3)	(1) Камуть	Камуть
7829	Чудосія	Чудасія	11501	пестатонь	пестатон
7915 (5)	Чуз	Чуз в	11659 (7)	прислівья	прислівья
8156 (2)	Б., Бер.	Б., [Бер.	11696 (8)	собака	собака
8161	заведужало	Заведужало	11843	хати	хати
8292 (1)	яки	які	11900	Якій	Якій
8409 (2)	пню	огню	11923	Чершого	першого
8733 (2)	дуре	дуре	11927 (18)	отоман	отаман
9058 (1)	Єви	Єви	11967 (8)	увилювати	увилювати
9174	Дипше	Дипше	12064 (6)	шалує	шалує
9560	Приниг	Приниг	12084	Не се	На се
9562 (5)	«Лив.	« Лив.	12088	богати	багата
9569	мишайтєсь	мишайтєсь	12094	поки	он поки
9571 (9)	Сіє.	Сієєр.	12168	тільки	тільки
9610 (11)	ідеш	(4) ідеш	12262	істі	істі
— (12)	(4)	(5)	12317	мінець	мінець
— (13)	(5) (6)	(6) (7)	12510	Запорці	Запорці
9960	за ділом	за ділом добрим	12521 (7)	лядай	подай
10266 (2)	сяк	(як	12532	брові	брови
10387 (2)	должно	должно	12534 (3)	Пендюрюхо	Пендюрюхо
10414	уважчч	уважчч	13028	розуму	розуму
10422 (2)	твого	свого	13181	Вид	Вид
10479 (2)	то	то в	13712 (10)	сею	сею
10497 (3)	позавичнєго	позавичнєго	13878	не зроби а	не зробила
10572	Вильшій	Вильшій	14076 (3)	бачить	бачить
10662 (2)	пнПИС	ЗАПИС	14146 (6)	женщюца	женщюца
10663	нзеп ши	не пишши	14161	ила и на	лаади на

27

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 067068822